ФРАНЦ ШПІРАГО

КАТОЛИЦЬКИЙ

НАРОДНИЙ

КАТЕХИЗМ

ПЕРЕКЛАД О. ЯРОСЛАВА ЛЕВИЦЬКОГО

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА ВИДАННЯМ 1913 Р.

Видавництво Отців Василіян «Місіонер» Львів–1997

Зміст

- Переднє слово автора
- Вступ
  - 1. Навіщо живемо на землі?
  - 2. Чим можна заслужити собі вічне щастя?
  - Вагомість релігії
  - На землі нема досконалого щастя
- Молитви
- Катехизмові правди

Перша частина — Віра

- Пізнання Бога
- Об’явлення Боже
- Оголошення об’явлення
- Святе Письмо і Передання
- Християнська віра
  - Що спонукає нас до віри
  - Утрата християнської віри
  - Визнання віри
  - Знак святого Хреста
  - Символ віри
- Бог — найвище Єство
- Єство Боже
- Божі властивості
- Пресвята Трійця
- Створення світу
- Боже провидіння

Християнин у терпінні
Ангели
Створення людини
Душа людини
Надприродні дари
Переворoдний гріх
Ісус Христос
Спасіння
Обітниця Спасителя
Пророцтва про прихід Месії
Пророцтва про особу Месії
Пророцтва про страсті Месії.
Пророцтва про прославлення Месії
З історії Ізраїльського народу
Історія життя Ісуса Христа
Молодість Христа
Публічна діяльність Ісуса Христа
Страсті Ісуса Христа
Піднесення Ісуса Христа
Особа Спасителя
Ісус Христос є Сином Божим
Ісус Христос є справжнім Богом
Христос є нашим Господом
Дух як член Символу Віри
Об’явлення Святого Духа
Ласки Святого Духа
Діюча ласка
Освячуюча ласка
Сім дарів Св. Духа і надзвичайні дари ласки

Керівництво Церквою
Католицька Церква як член Символу Віри
Глава Церкви
Примат Папи
Єпископи, священики, християни-католики
Заснування і розширення Церкви
Різні релігійні визнання
Грецька схизма
Схизма на Русі
Ознаки правдивої Церкви
Особливості католицької Церкви
Католицька Церква є незнищимою
Церква не помиляється
Ієрархія Церкви
Церква і держава
Церква і культура
Спільнота Святих
Відпущення гріхів як член Символу віри
Останні речі як член Символу віри
Смерть
Особистий суд
Небо
Пекло
Чистилище (місце очищення)
Воскресіння тіл
Страшний суд
Християнська надія
Друга частина — Наука звичаїв
Про заповіді взагалі

Совість
Дві заповіді любові
Заповідь любові до Бога
Антипод Божої любові — любов світська
Заповідь любові до ближнього
Любов до ворогів
Релігійна терпимість
Ставлення християнина до представників іншої національності
Любов до себе самого
Десять заповідей Божих
Перша заповідь Божа
Вшанування Бога
Ідолопоклонство
Фальшиве вшанування Бога
Про сни
Вшанування Святих
Вшанування Матері Божої
Вшанування образів Святих
Вшанування святих мощей
Особливе вшанування Бога
Присяга
Обітниця
Друга заповідь Божа
Святотатство
Богохульство
Святокупство
Третя заповідь Божа
Наказ святкування неділі
Гріхи за несвяткування неділі

Чому ми повинні святкувати неділі?
Наказ працювати
Розваги християнина
Вибір професії
Шість церковних заповідей
Перша Церковна заповідь — відзначення свят
Друга Церковна заповідь
Третя Церковна заповідь
Четверта Церковна заповідь — обов’язок Великодньої сповіді і Св. Причастя
П’ята Церковна заповідь — Заказаний час
Шоста церковна заповідь
Четверта Божа заповідь
Обов’язки щодо батьків
Гріхи проти четвертої Божої заповіді
Обов’язки щодо влади
П’ята заповідь Божа
Цінність життя
Обов’язки щодо нашого особистого життя
Чи можна бажати собі смерті?
Обов’язки щодо життя ближнього
Шоста заповідь Господа
Сьома заповідь Божа
Право на власність
Гріхи проти сьомої заповіді Божої
Відшкодування (реституція)
Восьма заповідь Божа
Заборона безчестити
Ми завжди повинні пам’ятати, що хто надто суворо судить свого

ближнього, того колись і Бог буде судити так само.
Заборона фальші
Засоби проти гріхів язика
Дев’ята заповідь Божа
Десята заповідь Божа
Убозтво християнина
Справи милосердя
Тимчасові блага
Заповідь здійснювати справи милосердя
Найважливіші справи милосердя
Обов’язок вдячності
Християнська праведність: добрі вчинки
Чеснота
Різновидності християнської чесноти
Гріх
Виникнення і розвиток гріха
Види гріхів
Міра гріха
Передумови гріха
Передумови тяжкого гріха
Передумови малого гріха
Кари за смертний гріх
Кари за повсякденний гріх
Злі нахили
Спокуса
Зла нагода
Сім головних доброчесностей і сім головних гріхів
Покірність
Антиподом покірності є гордовитість

Послух
Непослух
Доброзичливість
Терплячість
Миролюбність
Гнів
Щедрість
Скупість
Невибагливість у їжі і питті
Непоміркованість в їжі і питті
Чистота (невинність)
Нечистота
Лінь
Християнська досконалість або святість
Загальні засоби, за допомогою яких можна досягти досконалості
Особливі засоби, за допомогою яких людина може досягти досконалості
Вісім блаженств
Третя частина — Наука про засоби ласки
Засоби осягнення ласки
Жертва св. Літургії
Що таке жертва?
Хресна Жертва Ісуса Христа
Установлення жертви святої Літургії
Як виникли різні Літургії
Поділ св. Літургії
Проскомидія (приготування)
Літургія слова
Жертвоприношення

Святе Причастя
Літургія св. Василія Великого і Напередосвячених Дарів
Яку користь приносить нам Жертва святої Літургії
Жертва святої Літургії
Вагомість жертви святої Літургії
Побожність під час святої Літургії
Обов’язок слухання святої Літургії
Час відправи святої Літургії
Місце відправи св. Літургії
Церковні ризи й посуд, якими користуються під час святої Літургії
Забарвлення церковних риз
Мова, котрою користуються під час святої Літургії
Слухання Божого слова
Святі Тайни
Хрещення
Миропомазання
Пресвята Євхаристія
Суть Пресвятої Євхаристії
Необхідність святого Причастя
Плоди святого Причастя
Приготування до святого Причастя
Дії після прийняття святого Причастя
Духовне Причастя
Тайна покаяння
Що таке покаяння і необхідність його
Сповідник
Плоди каяття
Достойне прийняття Тайни Сповіді

Зразок для дітей
Загальна сповідь
Божественне походження сповіді
У чому користь сповіді
Повернення до гріха
Відпуст
Відпуст привілейованого престолу
Єлеопомазання
Свята Тайна Священства
Подружжя
Установлення і суть подружжя
Ознаки подружжя
Вплив Божої ласки на подружжя
Що стоїть на заваді шлюбу
Обряди, пов’язані з Таїнством Подружжя
Обов’язки подружжя
Мішані подружжя
Безшлюбність (целібат)
Церковні благословення і освячення (сакраменталії)
Молитва
Що таке молитва?
Користь і необхідність молитви
Як треба молитися
Коли ми повинні молитися
Де ми повинні молитися
Про що ми повинні молитися
Розважання
Найважливіші молитви
«Отче наш».....

«Богородице Діво»
Найважливіші Богослужения
Процесія
Церковний похорон
Паломництво
Виставлення Найсвятіших Тайн
Місії і реколекції
Католицькі з’їзди
Релігійні товариства

Переднє слово автора

Цей Катехизм призначений не лише для широких верств населення, але також може бути підручником для катехитів і проповідників. Матеріал для них друкується дрібним шрифтом.

ДЕЯКІ ПОЯСНЕННЯ

1. Катехизм складається з трьох частин. У першій частиш подається *наука віри,* у другій — *наука моральності,* а у третій — *наука про ласку Божу.* Перша частина представляє Христа як Учителя, друга — як Царя, третя — *як Архієрея.* Основним питанням, яке підняте в цьому Катехизмі, є питання про призначення людини на землі, тобто, особливу увагу звернено на розкриття основної причини існування людини. У наш час, коли люди прагнуть розкошів, які дає матеріалістичний світ, цей катехизм матиме важливе значення.

Катехизм — це виклад науки Христа. Тому він є ніби паспортом для кожного християнина в дорозі до неба.

Спочатку говоримо про мету мандрівки, а потім — про засоби, які ведуть до цієї мети. У першій частині ведемо мову про те, що люди повинні робити за допомогою розуму (повинні намагатись пізнати Бога через віру в об'явлені правди); у другій — що людина повинна робити за допомогою волі (повинна підкорити свою волю волі Божій, тобто дотримуватись Заповідей); у третій йдеться про те, що люди повинні робити, щоб досягнути просвітлення розуму, притемненого через гріх первородный і зміцнення волі, ослабленої через той же гріх первородний (повинні старатися ласки Св. Духа через уживання засобів ласки, бо ласка Св. Духа просвітлює розум і зміцнює волю). Окремі частини Катехизму поєднані між собою, тому що всі вони розкривають суть релігійних правд, які між собою тісно пов'язані. Пізнаючи внутрішній зв'язок релігійних правд, пізнаємо дух цих правд. Кетелєр писав: *«Катехизм — це система основних об’явлених правд, пов’язаних у чудову внутрішню єдність. Коли діти пізнають цю велику небесну будівлю Божих правд і її внутрішній зв’язок, тоді*

безсилими стають стріли пекла».

2. Катехизм надрукований трояким друком. Друк великий — це наче кістяк, друк середній — це тіло, а друк дрібний — це кров Катехизму. Дрібний друк можна було б пропустити — і без нього Катехизм вміщав би всі правди католицької релігії, але він став би подібним до людини, яка втратила майже всю кров. Такі малокровні катехизми і релігійні твори, розраховані на одні роздуми, не надаються для народу. Як малокровна людина не здатна до праці, так і сухий катехизм не в силі зворушити людське серце і розпалити в ньому вогонь любові Бога і ближнього, а саме такі почуття повинен викликати кожний релігійний твір, добра проповідь і добра катехизація. Релігійна книжка не може бути позбавлена тепла, що зігріває серце, свіжої життєдайної сили, що властива словам Св. Духа.

3. Мета цього Катехизму — одночасно розвивати всі три сили душі: розум, почуття і волю. Отже, суть його не в проголошенні дефініцій. Головною метою цієї книжки є робити з людей не релігійних філософів, а добрих християн, яким релігія приносить радість. Тому я обминув або лише натякнув на такі питання, які відносяться швидше до самого знання, а для практичного життя не мають жодної користі. Я намагався представити релігійні правди популярно і зрозуміло. Наукових термінів, якими часто зловживають у підручниках релігії, не знайдете у *«Народному Катехизмі». Вони є доречними, як каже Клавдій Флєрі, у богословських наукових закладах, але в катехизмі або популярній книжці є зайвими. Кожна релігійна книжка для дітей або для народу мусить бути написана якісною, простою, легко зрозумілою мовою» якою послугувався Спаситель і Його Апостоли. Така книжка мусить бути зрозумілою, мусить зворушувати серце і впливати на волю»* а не мучити розум важкими висловами і тим самим знеохочувати читачів до релігії. Ця книжка відрізняється щодо цього від більшості катехизмів і релігійних творів. Вона не є переробкою одного чи кількох давніх катехизмів чи релігійних книжок. Це самостійна праця, написана на педагогічних і практичних засадах. Разом з тим зауважу, що я в цій книжці не обмежився сухим представленням науки Церкви, але намагався цю науку подати популярно і захоплююче, застосовуючи порівняння, приклади, прислів'я, вислови відомих людей. Усі релігійні правди одягнені у милу

і принадну одежу. Отже, не сумніваюся, що християнин, взявши раз цю книжку в руки, не відкладе її. Що ж до цитат зі св. Отців або інших джерел, то я не завжди наводжу їх дослівно, передаючи лише їх основну думку. Бо св. Отці не раз основну увагу приділяли красі вислову, щоб таким чином сильніше впливати на волю, — а це засоби, які в книжці, призначені для дітей або для народу, радше шкодять, як помагають. Мені йшлося насамперед про ясність і зрозумілість вислову. Навіть Апостоли не завжди наводили місця зі Старого Завіту дослівно, переважно передаючи лише їх зміст. Деякі цитати зі св. Отців я подаю в скороченому вигляді, бо, цитуючи св. Отців, я прагнув не доказати якусь правду, а унаочнити її та зробити ясною.

4. Опрацьовуючи цей *«Народний катехизм»*, я стисло дотримувався засад педагогіки, намагаючись практично поділити весь матеріал, логічно упорядкувати думки, вибрати легкозрозумілі вислови, творити короткі речення і т. д. При цьому я ішов за вказівками і радами славних єпископів і катехитів. Я також намагався поєднати в одну наукову цілість усі галузі релігійного знання: катехизм, біблійну історію, літургіку, апологетику та церковну історію, що робить книжку цікавою, а зміст її діє не лише на розум, але і на серце та волю.

Подібні книжки пишуться у формі ставлення питань, але автор *«Народного катехизму»* відкинув цей спосіб, бо він не відповідає нашій католицькій засаді віри (віра іде зі слухання, а не з питання). Правди нашої св. релігії не є настільки відомі, щоб їх можна було випитати — спочатку треба людей з ними ознайомити, належно їх представивши і пояснивши. Крім того, ставлення питань не впливає корисно на стислість викладу, а часом і на зрозуміння матеріалу. Велика кількість питань не сприяє розумінню цілості. Не варто молоти на муку зерна Божого слова, бо воно не зможе зійти в серцях людей. Думка у формі оповідання так само зрозуміла, як і в формі питання і відповіді. Коли б ішлося про механічне «*зазубрення»* самих слів, тоді б, звичайно, кориснішою була б форма катехитична; але де йдеться про зрозуміння правд, там відповіднішою є форма оповідання–вона більше спонукає до думання.

5. При опрацюванні цієї книжки я розглядаю відносини в сучасному суспільстві І прагнення сучасних людей, намагаючись викрити, де це було можливо, самолюбний і спраглий розкошів і споживання мате-

ріалізм. Доказом цього є вже початок книжки, а також те, що я детально подаю науку звичаїв. У книжці не тільки перераховано і подано визначення гріхів і чеснот, але чесноти представлені в усій їх красі та з усіма їх добрими наслідками, а злі вчинки показані в непривабливому світлі з усіма їх лихими наслідками, проте вказані також і протидіючі засоби. Я намагався детально розглянути насамперед ті проблеми, які мають найважливіше значення у наш час. Тому у цьому катехизмі знайдете те, чого звичайно нема в подібних виданнях: наприклад, при розгляді заповіді любові ворогів говориться про релігійну толерантність і ставлення християнина до своєї народності; при розгляді заповіді про пости — проблему алкоголізму; при розгляді третьої Божої заповіді наводиться бесіда (за вказівками тридентського катехизму) про обов'язок праці і про християнську науку про працю; четвертої — про обов'язки щодо Папи і влади, а також про обо'язки католиків під час виборів; розлядаючи п'яту заповідь, автор вказує на велику вартість здоров'я і життя; дев'яту — на суспільне становище жінки, а в аналізі десятої популярно представлені основи соціалдемократії; до десятої заповіді додана наука про користування майном і про обов'язок давати милостиню (справи милосердя, від сповнювання яких залежить наше спасіння, я висунув на перше місце як доповнення десяти заповідей Божих); при науці про Нагоду до гріха згадано про відвідання гостиниць, про танці, театр і злі часописи; при розгляді засобів, які ведуть до досконалості, обговорені правила пристойності і ввічливості; при розгляді проблем подружжя говориться про цивільне подружжя, а у бесіді про чисто церковні товариства доданий практичний роздум про християнські товариства взаємодопомоги. У такому ж дусі автор роздумує над любов'ю Бога і ближнього, якої так мало нині між людьми, у науці про Провидіння вказується, як треба вести себе в терпінні. Також детально обговорюється поведінка в нужді й обов'язок вдячності. Дуже часто вказується на суєту земних дібр і розкошів, закликається до володіння собою і гартування волі. Говориться також про палення тіл, про католицькі збори, про страсні вистави та ін. Тому ніхто не зможе дорікнути авторові, що цей катехизм за своєю формою чи змістом належить до середньовічних часів.

Отже, нехай іде ця християнська книжка в широкий світ і причиниться до звеличення Бога і добра людських душ, а катехитам і

проповідникам нехай полегшить їх важку працю.

ФРАНЦ ШПІРАГО

Вступ

1. Навіщо живемо на землі?

Кожна річ на світі має своє призначення. Має своє призначення на землі і людина. І це призначення, дуже високе. Як учень ходить до школи, щоб здобути знання, так і людина проходить школу життя, щоб здобути вічне щастя. Як слуга має служити своєму панові і службою заробити собі на хліб, так і людина живе задля служби Богові, задля Божої слави і через те осягає щастя після смерті.

Живемо на землі, щоб Бога славити і осягнути вічне щастя.

Слава Божа — це мета кожного створіння. Всі створіння призначені на те, аби через них об'явилася Божа досконалість або слава розумним створінням, Ангелам і людям, і щоби через те ті ж створіння Бога славили і шанували. *«Спонуканий своєю безконечною добротою, сотворив Бог небо і землю, Ангелів і людей, щоби ті Його гідно та по своїй можності славили І шанували. Навіть нерозумні і мертві створіння, як освоєні і дикі тварини, дерева і рослини, метали і мертве каміння величають Бога, кожне на свій лад, своїм існуванням прославляючи Сотворителя*» (Кохем.) Все, що бачу кличе до мене: «Боже, яким великим і добрим Ти єси!» «Все сотворив Бог про себе» (Прилов. 16, 4). Господь говорить устами Ісаії: «*Кожного, хто взиває ім'я Моє, я сотворив на славу мені»* (Іс. 43, 7). Отже, і людина створена на те, аби славити Бога. Це завдання виконує людина і свідомо, і мимоволі. Досконала будова її тіла, високі пориви її духа, нагорода для праведників, карання грішників — все це є прославлюванням Бога: Його всемогутності, мудрості, доброти, справедливості і т. д. Через те і злі люди проти своєї волі причиняються до слави Божої. Але, крім того, повинен кожний чоловік як розумне і вільне єство, славити Бога своїм власним пізнанням і волею. А робить це тоді, коли пізнає, любить і шанує Бога. Якраз завдяки цьому осягне вона вічне щастя після смерті.

Отже, не живемо на землі для того, щоб нагромаджувати земні скарби, щоб здобувати славу, щоб їсти і пити та розкошувати.

Земні добра — не мета нашого життя, а тільки засоби для досягнення мети. Хто уважає їх за мету життя, чинить нерозумно, як той слуга, що замість служити панові, шукає за побічних заробітків, а про головне своє заняття забуває. Деякі люди чинять так, як ті євангельські гості, що через жінку, роботу на полі, волів не явилися на велику вечерю. (Лук. 14, 16).На гробі людини, яка думала лише про золото, славу та інші марні речі, можна написати: *«Тут спочиває нерозумна людина, яка не знала, нащо жила»* (А. Штольц). Хто не думає про свою останню мету, цей подібний до моряка, який не знає куди пливе, і наражає корабель на небезпеку (св. Альф). Ісус Христос порівнює таку людину зі сплячим (Мат. 25, 5). Хто, однак, пам'ятає про свою останню мету, цей подібний до чуваючого (Мат. 24, 42).

Христос нагадує нам нашу останню мету словами: *«Шукайте перше Царства Божого та правди Його, а те усе доложиться вам»* (Мат. 6, 33).

Святі також мали звичай дуже часто нагадувати вірним останню мету людини. Одного молодця, що носився з великими планами на майбутнє і відкрив це св. Филипові Нері, збентежив цей Святий, повторюючи питання: *«А відтак?»* (Шпіраго, Приміри).

Смішними є погляди деяких філософів на мету життя. Одні кажуть, що людина зовсім нічого не знає про своє призначення і що життя є загадкою. Інші говорять: *«Не знаємо нічого і не будемо нічого знати»* (Ignoramus etignorabimus). А німецький філософ Алекс Гумбольд каже навіть так: «Ціле людське життя — це одна недоречність». Інші погоджуються з епікурейцями, що «*задоволення — єдина мета життя»*. На їх погляд найщасливішою є та людина, яка має багато грошей і залізне здоров'я, бо вона може використати все, що в силі дати світ. (Шопенгавер). Деякі погоджуються з буддистами, що людина після смерті переходить в ніщо. Так здійснюються слова Ісуса Христа, що Бог закрив правду перед премудрими і розумними, а об'явив її недоліткам (Мат. 11, 25).

Через те, що призначенням людина є щастя після смерті, часто називаємо її (людину) мандрівником, а саме життя мандрівкою.

Людина є гостем на землі (Псал. 118,19)t Вона подібна до того, що біжить на перегонах (І. Кор. 9. 24). Життя подібне до морської подорожі, бо ми всі прямуємо до пристані вічного щастя (Св. Григ. В.). Життя — це мандрівка (І. Мойс. 47, 19), це паломництво до спільного місця ласки (св. Васил.). Не маємо-бо тут сталого города, а того, що буде, шукаємо (Жид. 13, 14). Небо — це наша вітчизна, а земля — це край вигнання (Сенєрі). Сама будова людського тіла вказує, що маємо дивитися в небо, як майбутню нашу вітчизну. В землю дивляться тварину. Знаменне також, що людина, дерева і рослини ростуть вгору, ніби вказують на небо. Через церковні вежі та куполи, що підносяться високо вгору, говорить до нас Церква: *«Людино, ти створена для неба»*.

2. Чим можна заслужити собі вічне щастя?

Хто хоче дійти до мети, мусить спочатку бачити дорогу, а вже потім нею йти. Так само, щоб осягнути вічне щастя, мусимо спочатку пізнати правдиву дорогу до неба, аж тоді йти тою дорогою. Де бракує одного або другого, там не досягається мети. *«Погани були духовно сліпими, бо не знали дороги до спасения. А євреї були духовно кульгавими, бо знали дорогу до спасения, але нею не йшли»* (Св. Григ. В.).

Вічне щастя можна заслужити собі так:

1.Мусимо старатися пізнати Бога через віру в правди, Ним об'явлені.

Христос говорить: *«Це ж життя вічне, щоб знали Тебе, єдиного істинного Бога і Того, що Ти післав, Ісуса Христа»* (Йоан 17, 3). До пізнання Бога веде віра. «*Наперед іде віра, а за нею знання»* (св. Анз.). Віра є матір'ю знання.

2. Мусимо виконувати Божу волю, дотримуючись Його заповідей.

Христос говорить до багатого молодця: *«А коли хочеш увійти в життя вічне, держи заповіді»* (Мат. 19, 17.). Слуга одержує заплату лише тоді, коли працює.

Власними силами не можемо, однак, ані вірити, ані дотримуватись заповідей; потребуємо для цього Божої ласки.

Людина вже сама по собі для осягнення цілі потребує ласки Божої. Навіть Адам потребував її в стані невинності. Рільник, що управляє ріллю, не осягне нічого без сонячного світла та без дощу. Так само з людиною, яка прагне до неба. *«Як сонце потрібне землі, щоб її освічувати та огрівати, так само потрібна ласка Божа людині, яка народжується з первородним гріхом і є немічною. Все, що слабе, потребує допомоги і підтримки. Сліпий потребує провідника, хворий ліків. Людина, ослаблена гріхом, потребує Божої ласки, щоб осягнути свою мету* (Св. Бонав.). Ми подібні до подорожнього, що упав, ослаблений, і не може йти далі. Оглядається, отже, і просить тих, хто їде, щоб взяли його на віз. Так і ми, чуючи свою неміч, мусимо

оглядатися за допомогою, а знаходимо її лише у Бога (А. Штольц), Тому говорить Христос: *«Без мене не можете чинити нічого»* (Йоан 15, 5). А в іншому місці св. Письма читаємо: «Коли Господь не будує дому, даремно трудяться будівничі; коли Господь не стереже міста, даремно пильнує сторожа» (Пс. 126, 1.) Народ говорить: «*Без Бога ані до порога»*.

Ласку Божу одержуємо передусім через установлені Христом засоби ласки.

3. Отже, ми мусимо користати з засобів ласки, а саме зі Служби Божої, св. Тайн і молитви.

Віра, отже, — це неначе дорога, що веде до небесних воріт, заповіді — це дороговказ на тій дорозі, засоби ласки — це гроші на подорож. Дорога до небесних воріт вузька, стрімка та терниста, і мало таких, що нею йдуть. Зате *«широкі ті двері й розлога та дорога, що веде до погибелі. І багато таких, що ними входять»* (Мат. 7, 13).

Вічне щастя осягаємо, отже, через релігію. Бо релігія — це пізнання Бога і життя та служба Богу в спосіб, який відповідає волі Божій.

Релігія не є самим лише знанням або пізнанням релігійних речей. Коли б так було, тоді й дияволи були би релігійними, бо вони знають, чого Бог хоче, але чинять навпаки. Релігію визнаємо предусім дотриманням Божих приписів; вона є, отже, справою волі і діла.

Слово *«релігія»* виводять звичайно від латинського «religare» — в'язати. Отже, слово «релігія» означає зв'язок між Богом І людиною. Дехто вважає, що слово «релігія» походить від грецького «eulogia» — віддавання пошани, тобто означає возвеличення найвищого єства. Слово релігія часто плутають зі словом конфесія або віросповідання (confiteri — сповідувати, визнавати), бо релігію і сповідання релігії важко відокремити. Релігія, яка є лише в серці і не виявляється назовні словом і ділом, не є правдивою релігією. Хто говорить, що сповідання нічого не значить, — тільки релігія, судить так нерозумно, як той, що говорить: «*Байка, що скажу перед судом, аби я лише в серці думав правду»*. Чи це не обман і ошуканство: думати одне, а говорити інше?

Наука про віру, заповіді і засоби ласки називається наукою релігії.

Наука релігії не є самою релігією. Хтось може знати науку релігії зовсім докладно, знати напам'ять цілий підручник релігії, але бути

нерелігійною людиною, тобто вести погане життя.

Наука релігії є першою між усіма науками, бо вона пояснює нам найважливіші питання життя: нащо живемо на землі? Що діється зі мною по смерті? Як виник світ? і т. д. Доки людина не має відповіді на ці питання, доти нічого не знає і не відчуває задоволення. Слід зауважити, що всі релігійні правди тісно пов'язані між собою, як окремі частини великої будівлі. Чим у будівлі є підвалини, тим у науці релігії є основні правди віри (Трійця, Втілення гріх первородний і т. д.). І як там цегли спочивають одна на другій, так і тут одна правда виводиться з іншої або єднається з нею взаємно. Чим там є мури, тим тут є три частини: наука віри, моральності і наука про службу Божу. *«Катехизм — це чудово зв'язана система об'явлених основних правд»* (Кетелєр).

Вагомість релігії

Сьогодні можна почути від деяких людей, що релігія — це річ приватна, отже, другорядна. Дехто дотримується того погляду, що наука релігії менш важлива, ніж, напр., наука читання, письма чи рахунку, що є неслушним, бо власне релігія — це найважливіше, найкраще і найпотрібніше добро в житті людини.

Релігія — це Боже світло для нашого розуму.

Релігія — це Боже світло, бо те, чого нас вчить, є вищим понад будь-яке дочасне знання. А знання релігії походить з неба і сам Бог нам його дає. Отже, релігія — це світло для нашого розуму, бо завдяки їй пізнаємо мету нашого життя і дорогу, яка веде до цієї мети. Релігійна людина подібна до подорожнього, що серед темряви бачить світло. Хто живе без релігії, той блукає в темноті. Св. Письмо говорить: *«Сидять у темряві і тіні смертній»* (Ісаія 9, 2; Лук. 1, 79). Така людина подібна до сліпого — має очі, та не бачить. Тому Спаситель, що приніс нам правдиву релігію, називає себе «світлом світу» і каже: «Я світло світу. Хто йде вслід за мною, не буде ходити в темряві, а матиме світло життя» (Йоан 8, 12). Тому в ніч Його народження над Виф-леємськими полями появилося світло, а на небі — чудова зірка. Тому в церкві під час Служби Божої горять свічки — вони означають, що на вівтарі знаходиться світло світу під видом хліба і вина. Те саме означає вічне світло перед головним престолом. Тому під час читання Євангелія на Службі Божій по обидва боки священика стоять люди зі свічками — на знак того, що наш розум одержує світло з науки Христа — з Євангелія. Невипадково Церква відзначає Різдво Христове в час, коли починає прибувати денне світло, тим самим голосячи: прийшло світло світу. Врешті, церкву будують так, щоб під час відправи Служби Божої священик був звернений до сходу — бо церква служить для возвеличення «*світла світу»*. Отже, справді освіченою є тільки релігійна людина: хто не має релігії — той є темним, хоч би і як учився.

Релігія дає нашій волі надлюдську силу для здійснення добрих справ і подолання грішних пожадань.

Релігія подібна до підойми. З її допомогою навіть дитина може підносити найбільшу вагу. Релігія дає немічній людині силу для надлюдських справ. Пригляньмося, напр., праці католицького місіонара, що несе спасения своїм ближнім у поганських краях, незважаючи на постійні переслідування і небезпеки, без найменшого очікування земної нагороди. Подумаймо, скільки разів католицький священик чи католицький монах відвідують хворих заразними хворобами, яких покинули і рідня, і друзі, і доглядають їх з повною посвятою. Звідки ці люди мають таку відвагу, таку мужність? Їх їм дає релігія, навчаючи: *«Що робите своєму ближньому — це робите самому Богу. Одержите за це вічну нагороду в небі»*. Або звідки мали св. Мученики ту силу, що радше жертвували життя і майно, аніж мали б зробити щось погане? Знову тільки з релігії, котра каже: «*Бог знає все. Після смерті буде суд і справедлива заплата. Колись усі воскреснемо»*. Тому релігія стократ більше причиняється до збереження ладу в державі, ніж найкраща поліція. Остання тільки тоді може щось зробити, коли злочин вже здійснений і розкритий; а релігія, натомість, запобігає скоєнню злого навіть тоді, коли про це ніхто й не думає, бо вона вказує на всюдиприсутність Бога, перед котрим ніщо не укривається, і на відповідальність після смерті за усі каші справи. Тому правдою є те, що найкраща поліція не замінить простого шкільного катехизму.

Про те, як може релігія надихнути людину і піднести її відвагу, свідчать хрестоносні походи в середні віки, історія Андрея Гофера в Тиролі у час Наполеона, оборона Відня в 1683 р. Дехто хоче удосконалити людину за допомогою так званої науки обов'язковості, яка опирається лише на розумових понуках (кажуть, напр.: не роби зле, бо втратиш повагу в людей, потрапиш до в'язниці і т. д.) Такі застереження у спокусах тануть, наче намети свіжого снігу під промінням сонця.

Релігія полегшує біль і гоїть рани.

Чому Йов, Товія та інші були такими терпеливими в своїх важких терпіннях? Бо релігія говорила їм: *«Бог є нашим Отцем, Він не покладе на нас більше, ніж ми можемо винести. Проте, коли потреба найбільша, тоді поміч Божа найближча. Вкінці Бог все обертає на добре»*. Чому трапляються самогубства, часто з марних причин? Тому

що в душі людина, яка на це зважується, нема релігії, а через те нема потіхи. Людина з релігією — наче дуб з міцним корінням, що чинить опір будь-яким бурям. Людина без релігії — наче хиткий очерет. Релігія — це якір, що рятує корабель під час бурі від заглади. Одного разу часописи подали таку вістку: «Один соціаліст чванився в ресторані перед своїми товаришами, що нарешті після трьохрічних зусиль вдалося йому добитися того, що його жінка, колись дуже побожна, стала невіруючою. Зрозуміло, що товариші похвалили його. Коли ж увечері повертався додому, побачив перед своїм помешканням великий натовп. Він зрозумів, що щось сталося. У помешканні застав трупи своєї жінки і трьох дітей. Біля жінки лежав лист такого змісту: «Доки я була релігійною, доти терпляче зносила життєві терпіння задля любові Бога. Відколи ж мій кат, а не муж, відібрав мені релігію, я стала зовсім нещасною. Не хочу, щоб і мої діти були такими. Тому я їх отруїла» (Шпіраго, Приміри). Звідси бачимо, що варта людина з релігією, а що без релігії. Без релігії вона наче моряк після загибелі корабля. Справедливо судить генерал Лявдон: «*Люди без релігії у хворобі і небезпеці є тхорами без відваги і витримки»*.

Релігія дає людині справжнє задоволення.

Чим є страви для тіла, тим релігія для душі. Різниця лише в тому, що страва насичує тіло на короткий час, а релігія дає душі тривале задоволення нерелігійна людина подібна до голодного. Щодо неї здійснюються слова св. Августина: *«Неспокійне серце наше, доки не спічне в Тобі, о Боже!»* Нерелігійна людина подібна до риби, витягненої з води. Вона тріпочеться, вертиться, кидається, хоч ми і даємо їй їсти. Вона рветься до води, до свого житла; лише там вона може жити. Так діється Із людиною, яка відійшла від Бога (Дег.) Тому багато людей, високоосвічених і щедро наділених дочасними добрами, почувають себе нещасними, а своє невдоволення і пересичення виявляють на кожному кроці у бесідах і листах. Відомий німецький поет Гете одного разу сказав у розмові з Єкерманом, що протягом 75 літ свого життя зазнав небагато щасливих днів і що життя, на Його думку, є двиганням каміння. Шіллер пише до свого приятеля Кернера: «Мушу вас відвідати, бо лише у вас почуюся щасливим; досі я ще не зазнав ніколи щастя». А відомий природознавець Олександр Гумбольд відверто признається, що «сама наука не дає ані спокою, ані

вдоволення». Отже, ні багатство, ні почесті, ні наука не в силі задовільнити людину і зробити її щасливою. Це може зробити лише релігія. Христова наука дає нам спокій душі, і тому вже пророки називали нашого Спасителя «Князем миру» (Ісаія 9, 6), а в час Його народження Ангели голосили людям мир (Лук. 2, 14). Христос звичайно поздоровляв своїх Апостолів словами: «Мир вам» (Йоан 20, 19). А своїм учням Ісус Христос також обіцяє мир (спокій) в нагороду за прийняття і наслідування Його науки, кажучи: «Мир оставляю вам, мій мир даю вам, не як світ дає, Я даю вам» (Йоан 14, 27). А також говорив: «*Візьміть ярмо моє на себе, й навчіться від Мене: бо я тихий і смирний серцем; то й знайдете відпочинок для душ ваших»* (Мат. 11, 29). Багатьом випало те, що пережив св. Юстин, філософ († 166). Він переглянув усі філософські системи свого часу, але жодна його не задовільнила. Лише християнська релігія дала йому спокій серця.

Отже, той, хто у свого ближнього відбирає релігію, уподібнюється звичайному злочинцеві, бо штовхає ближнього в розпуку і веде до самогубства, тим самим вбиваючи його душу. Той, хто відбирає ближньому релігію, чинить далеко гірше, ніж той, хто подорожньому серед темряви забирає світло. Без світла людина може зазнати біди, може навіть життя втратити. Але людина без релігії тратить набагато більше, ніж дочасне життя.

На землі нема досконалого щастя

Дочасні добра — багатство, слава, розкоші — безсилі нас ощасливити, бо вони не можуть задовільнити нашу душу, а часто отруюють нам життя і врешті покидають нас у час смерті.

Дочасні добра безсилі наситити нашу душу. Наша душа так само потребує поживи, як і тіло; але як тіло не наситиш духовним, так і душі — тілесним (Кетелєр). Тому говорить Христос до самарянки: *«Всякий, хто п'є воду цю, забажає знов»* (Йоан 4, 13). Як крапля води не погасить вогню, а ще дужче роз'ярить його, так і дочасні розкоші розпалюють у нас щораз сильніші почуттєві бажання. Не можна багатствами наситити душу, як не можна погасити вогонь деревом, смолою і олією або спраги сіллю (Св. Бонав.). Рим дійшов до вершини могутності і добробуту, а наслідком цього була зростаюча з кожним днем кількість самогубств. «*Справді, лише через пізнання правди і святе життя може людина знайти спокій серця»* (св. Авг.).

Дочасні добра і розкоші вже самі по собі часто отруюють людині життя. Є частка правди у грецькій байці про Розкіш і Біль, які скаржилися одне на одного перед Юпітером. Юпітер наказав скувати їх разом міцним ланцюгом.

Справді, де є розкіш, там є й біль. Дочасні добра — наче терня: хто прикипить до них серцем — відчує біль (св. Золот.). Як солодкі води рік вливаються в гірке, солоне море, так гіркнуть з часом усі дочасні розкоші (св. Бонаван.). А про те, якою є помста за заборонені розкоші, свідчить вигнання Адама і Єви з раю. Скільки разів людина стає подібною до риби, пійманої на вудку — після короткої радості приходить гіркий біль (св. Авг.) Заборонені розкоші світу — наче отруйні люди, які виглядають дуже принадно, але, коли їх спожити, приносять великий біль або й смерть. *«Світ є ворогом своїх приятелів»* (Сенері).

Дочасні добра покидають нас у хвилину смерті. У хвилину смерті не можемо нічого взяти з собою (І Тим. 4, 7). *«І світ перейде і хотіння його»* (Йоан 2, 17). Тому говорить Соломон: «Марнота над марнотами, все марне» (Екл. 1, 2). Під час коронації Папи палять повісмо і

співають: «*Святий Отче, так проминає слава світу*».

З людиною стається не раз так, як з павуком. Він цілими днями плете свою сіть, щоб впіймати в неї муху чи якусь іншу комаху. Але приходить господиня з мітлою і змітає цю сіть разом з павуком. Так і людина все своє життя мучиться, здобуваючи собі маєток, посаду, становище. Але приходить хвороба або смерть, і всі плани руйнуються — всі старання були марними (Гунольд).

Дочасні добра потрібні лише для того, щоб допомогти нам осягнути вічне щастя.

Усе створене — це драбина, яка веде до Бога, а кожне створіння зокрема — це щабель цієї драбини (Венінсер). Як пензлі, фарби і полотно служать художникові для створення картини, так земні добра повинні допомагати нам у досягненні вічного щастя (Дегарбе). Той, хто нехтує дочасними речами і зовсім не хоче їх вживати, не досягне своєї найвищої мети. Не досягне її і той, хто занадто прив'яже себе до земних благ. Земні добра — наче сірник. Він служить лише для того, щоб запалити світло. Хто ж надто довго тримає його в руках — попече собі пальці. Так само і земні добра є лише засобом до осягнення світла вічного щастя. Хто надто багато уваги приділяє їм, випалює собі рану вічного осудження (Вен.). Дочасні добра — це вибухівка або ліки — коли не знаємо, як ними користуватися, то вони швидше пошкодять, ніж допоможуть (Дег.). Отже, дочасних дібр можна вживати лише стільки, наскільки допомагають нам здобути кінцеву мету; коли ж вони нам у цьому заважають, треба їх відразу позбутися (св. Ігн. Л.) Дочасні добра призначені для того, щоб служити нам — не ми їм повинні служити (св. Альф.)

Лише Євангеліє Христа в силі зробити нас вже тут, на землі, частково щасливими, бо тільки той, хто іде за наукою Христа, може відшукати внутрішнє задоволення.

Справжнє задоволення знаходимо через пізнання і наслідування науки Христа. Ісус казав до самарянки: *«Хто нап'ється води, що я дам йому, не запрагне до віку*» (Йоан 4, 13). В іншому місці Христос говорить: «Хто приходить до мене, той не буде голодувати» (Йоан 4, 35). Хто пізнав справжнє задоволення, того не в силі зробити нещасним жодні земні терпіння. Без задоволення нема справжнього щастя — усі земні добра не тішать людину, коли в краю лютує війна.

Христос сповідникам своєї науки обіцяє задоволення, отже, і справжнє щастя, вороги ж віри говорять інакше: епікурейці прагнуть ощасливити людей земними розкошами, соціал-демократи — знищенням приватної власності, т. з. ліберали — запевненням безмежної свободи. Тому мусимо повторити за св. Петром: «*Господи, до кого йти нам? У Тебе слова життя вічного»* (Йоан 4, 69).

Хто дотримується науки Ісуса Христа, той наражається на переслідування, але вони не в силі йому пошкодити.

Св. Павло каже: *«Всі, що хочуть благочестиво жити в Христі Ісусі, гонені будуть»* (II Тим. 3, 12).

Усе життя християнина — це хрест і мучеництво, якщо він живе за Євангелієм (св. Авг.). *«Одверто вам говорю: чим менш побожно хто живе, тим менше буде терпіти переслідувань*» (св. Григ. В.). Спаситель каже: «Слуга не старший від пана свого» (Мат. 10, 24), значить, слуга не може прагнути кращої долі, ніж має його пан (Христос). В іншому місці св. Письма читаємо: «*Отже, я посилаю вас, як овечок між вовки»* (Мат. 10, 16).

Як злодій ненавидить світло, так грішник — праведника (св. Золот.) Ще Апостоли пророкували, що сини цього світу (тобто ті, що шукають щастя тут, на землі), будуть називати праведників диваками чи навіть немудрими (I Кор. 4, 10), будуть їх судити (I Кор. 4, 3), ненавидіти (Йоан 17, 14); (Мат. 10, 22) і переслідувати (Йоан 15, 20). Кого ж, однак, сини світу хвалять і люблять, з тим погано; бо світ любить того, хто ненавидить Христа (св. Золот.). Засади людей світу у всьому протирічать засадам науки Христа. Світ уважає немудрими тих, котрих Христос називає блаженними (Мат. 5, 3-10).

Христос говорить: *«Кожний, хто слухає ці мої слова й виконує їх, подібний до розумного чоловіка, який збудував свій дім на скелі»* (Мат. 7, 24).

Господь Бог не залишає того, хто на Нього надіється. Йосифові єгипетському не зашкодили переслідування, а, навпаки, помогли йому. Побожного Давида спочатку переслідував цар Савл, а потім його рідний син Авесалом, та з усіх випробовувань Давид вийшов переможцем. І тому мовить Давид: *«Багато лиха у праведника, та від усього збавить його Господь*» (Пс. 33, 20). «Не бачив я покинутого

праведника (Пс. 37, 25). Після Великої п’ятниці завжди приходить радісний Великдень. «*Добрий християнин не має чого боятися: ані іншого чоловіка, ані диявола, бо коли Бог з нами, хто може бути проти нас?»* (св. Золот.).

Отже, повного щастя нема на землі, бо жодна людина не є зовсім вільною від терпінь.

Як бачимо, ані грішник, ані праведник тут, на землі, не є вільним від терпінь. Нікого не омине хвороба і найбільше зло — смерть. Земля — це долина сліз. Земля — це велика лікарня, в якій стільки хворих, скільки людей живе на світі. Земля — це поле боротьби з ворогами нашого спасіння, а саме життя — військова служба (Йов. 7,1). Земля — це місце вигнання, що лежить далеко від нашої вітчизни (Сенєрі). Земля — це бурхливе море, на якому безупинно лютує шторм (св. Вінк. Ф.).

Щастя і нещастя, радість і біль у людському житті мінливі, як погода. Кожне щастя є вісником близького нещастя. Коли македонському королеві Филипові принесено одночасно аж три щасливі вістки, він злякався і вигукнув: *«Я став надміру щасливим, це довго не триватиме!»* Щастя — наче драбина: на скільки щаблів піднімемось вгору, настільки мусимо спуститися. Карл V сказав одного разу: «*Моє цісарювання було щасливе, але я не зазнав справжньої радості ані на чверть години. Після кожної радості наступав новий біль, після кожної перемоги — страх перед новими поразками»*.

Наше життя — це морська подорож, під час якої хвилі то підносять нас вгору, то кидають униз (св, Амвр.). Життя — це дорога, що веде то через доли, то через гори (св. Григ. В). Жодними зусиллями не зможемо покращити наше становище, бо так вже влаштований світ, що терпіння і болі є долею людського роду. Ніколи не сповняться мрії соціалістів, які хочуть створити на землі життя без журби і терпінь, повне спокою і розкошів (Лев ХШ,1891).

Отже, живемо на землі, щоб через прославлення Бога осягнути вічне щастя. Щоб до нього дійти, треба:

І. Старатися пізнати Бога через віру в правди, об’явлені нам Богом.

ІІ. Дотримуватись заповідей Божих, а саме:

Дві заповіді любові: Заповідь любові Бога, в основному розвинені перших чотирьох заповідях декалогу.

Бог як найвищий Цар вимагає: в величання і вірності (1), почесті (2), служби (3), поваги до Його заступників (4);

П’ять заповідей церковних — це уточнення третьої заповіді Божої,

Заповідь любові ближнього забороняє шкодити ближньому, а наказує допомагати Йому в потребі: на житті (5), на невинності (6), на майні (7), на честі (8), на долі (9, 10), через сповнювання справ милосердя.

Дотримання заповідей проявляється в сповнюванні добрих справ і чеснот та униканні гріхів і провин; врешті в оминанні всього, що веде до гріха, а саме: спокус і нагод.

Найважливішими чеснотами є 7 головних чеснот, а їх противага — 7 головних гріхів.

Щоб докладно дотримуватись заповідей, треба застосовувати засоби, які ведуть до досконалості. Є загальні засоби і особливі, а саме три євангельські ради. Йдучи цією дорогою, будемо вже на землі щасливими (вісім блаженств).

Для віри і дотримання заповідей треба ласки Божої. Її дістаємо через засоби ласки.

III. Засобами ласки є Служба Божа, св. Тайни, церковні благословення і освячення церковні та молитва.

Молитви

МОЛИТВИ ЩОДЕННІ

† Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, амінь. 3.

За Молитвами святих Отців наших, Господи Ісусе Христе,

Боже наш, помилуй нас.

Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі.

МОЛИТВА ДО СВЯТОГО ДУХА

Царю Небесний, Утішителю, Духу Правди, що всюди єси і все наповняєш, Скарбе добра і життя Подателю, прийди і вселися в нас, і очисти нас від усякої скверни і спаси, Благий, душі наші.

ТРИСВЯТЕ

† Святий Боже, Святий кріпкий, Святий безсмертний, помилуй нас. 3.

МАЛЕ СЛАВОСЛОВ'Я

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу і нині, і завжди, і по віки віків, амінь.

МОЛИТВА ДО ПРЕСВЯТОЇ ТРІЙЦІ

Пресвятая Трійце, помилуй нас; Господи, очисти гріхи наші; Владико, прости беззаконня наші; Святий завітай і зціли немочі наші, ради імені Твого.

МОЛИТВА ГОСПОДНЯ

Отче наш, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі так і на землі. Хліб наш насущний дай нам сьогодні; і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим, і не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого, амінь.

ПОКЛІН ІСУСУ ХРИСТУ

† Прийдіте поклонімося Цареві, нашому Богу, † Прийдіте поклонімося Христу, Цареві, нашому Богу, † Прийдіте поклонімося і припадімо до самого Господа Ісуса Христа, Царя і Бога нашого.

ПСАЛОМ П'ЯТДЕСЯТИЙ

Помилуй мене, Боже, з великого милосердя Твого і багатством щедрот Твоїх, очисти беззаконня моє.

Найперше омий мене з беззаконня мого і від гріха мого очисти мене.

Бо безаконня моє я знаю, і гріх мій є завжди переді мною.

Проти тебе єдиного я згрішив і перед Тобою зло вчинив, то і правий Ти в словах Твоїх і переможеш, коли будеш судити.

Це бо я в беззаконнях зачатий і в гріхах породила мене мати моя.

Це бо Ти правду полюбив єси; незвідоме й таємне з мудрості своєї явив Ти мені.

Окропиш мене іссопом і очищуся, омиєш мене і білішим від снігу стану.

Слухові моєму даси радість і веселість: зрадіють кості смиренні.

Відверни лице Твоє від гріхів моїх, і всі беззаконня мої очисти.

Серце чисте вчини в мені, Боже, і дух правий обнови в утробі моїй.

Не відкинь мене від лиця Твого і Духа Твого Святого не відійми від мене.

Поверни мені радість спасіння Твого і духом владичним" утверди мене.

Вкажу беззаконним дороги Твої і нечистиві до Тебе навернуться.

Увільни мене від кривавих діл, Боже, Боже спасіння мого; прославляти буде язик мій справедливість Твою.

Господи, отвориш уста мої і уста мої сповістять хвалу Твою.

Бо коли б Ти схотів жертви, я дав би та всепалення не миле Тобі.

Жертва Богові дух сокрушенний; серцем сокрушенним і смиренним Бог не погордить.

Ущасливи, Господи, ласкою Твоєю Сион, І нехай здвигнуться стіни Єрусалимські.

Тоді радітимеш жертві справедливості, приносові і цілопаленням, тоді положать на вівтар твій телців.

СИМВОЛ ВІРИ

Вірую в єдиного Бога Отця, Вседержителя, Творця неба і землі, всього, що видиме і невидиме.

І в єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого, единородного і від Отця рожденого раніше усіх віків.

Світло від Світла, Бога правдивого від Бога правдивого, рожденого і несотвореного, єдиносущного з Отцем, через котрого все сталося.

Що для нас людей, і нашого ради спасіння зійшов із небес і прийняв тіло від Духа Святого і Діви Марії і став чоловіком.

Що був розп'ятий за нас при Понтію Пилаті, страждав і був похований і воскрес у третій день, як було писано.

І вознісся на небеса, і сидить праворуч Отця, і вдруге прийде зі славою судити живих і мертвих, а Його Царству не буде кінця.

І в Духа Святого, Господа животворного, що від Отця і Сина походить, котрому з Отцем і Сином однаковий поклін і однакова слава, котрий говорив пророками.

В єдину, святу, соборну і апостольську Церкву.

Ісповідую єдине хрещення на відпущення гріхів.

Очікую воскресіння мертвих.

І життя будучого віку, амінь

МОЛИТВА ПОКАЯННЯ

Ослаби, прости, відпусти, Боже, прогрішення наші добровільні, недобровільні, в слові і ділі, відомі й невідомі, в умі та в намислі, вдень і вночі: все нам прости, бо Ти благий і чоловіколюбець.

МОЛИТВА ДО ПРЕЧИСТОЇ ДІВИ МАРІЇ

Богородице Діво, радуйся, обдарована ласками, Маріє, Господь з Тобою. Благословенна Ти між жінками і благословенний плід лона Твого, бо Ти родила єси Христа Спаса, Визволителя душам нашим.

Достойно справді є славити Тебе, Богородицю, всеблаженну і пренепорочну і Матір Бога нашого. Чеснішу від Херувимів і незрівнянно славнішу від Серафимів, що без зотління Бога Слово породила, правдиву Богородицю Тебе величаємо.

Під Твою милість прибігаєм, Богородице Діво, молитвами нашими в журбах не погорди, а від бід увільни нас, єдина, чиста і благословенна.

Преславна Все діво Маріє, Мати Христа Бога нашого, прийми молитви наші і донеси їх Сину Твоєму і Богу нашому, щоби спас і просвітив задля Тебе душі наші.

МОЛИТВА ДО СВЯТИХ АНГЕЛІВ

Всі небесні сили, святі Ангели і Архангели, моліть Бога за нас грішних.

МОЛИТВА ДО СВЯТИХ

Святі славні і всехвальні Апостоли, Пророки, Мученики і всі Святі, моліть Бога за нас грішних.

ВЕЛИЧАННЯ ПРЕСВЯТОЇ ТРІЙЦІ

Упoвання наше Отець, прибіжище наше Син, покровитель наш Дух Святий; Трійце Свята, Боже наш, слава Тобі.

МИТАРЕВА МОЛИТВА

Боже, милостив будь мені грішному. Боже, очисти гріхи мої та помилуй мене. Без числа нагрішив я, Господи, прости мені, t Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, амінь.

Катехизмові правди

ДВІ ГОЛОВНІ ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ:

Люби Господа Бога твого всім серцем своїм, і всіма мислями твоїми.

Це перша і найбільша заповідь, а друга подібна до неї.

Люби ближнього твого, як себе самого.

ДЕСЯТЬ ЗАПОВІДЕЙ БОЖИХ

Я Господь Бог твій, що вивів тебе із землі єгипетської, з дому неволі.

1. Не знай інших богів окрім Мене.

2. Не взивай марно Імені Господа Бога твого.

3. Пам’ятай день святий святкувати.

4. Шануй отця твого і матір твою, то добре тобі буде і довго будеш жити на землі.

5. Не убий.

6. Не чужолож.

7. Не кради.

8. Не свідчи ложно на ближнього свого.

9. Не пожадай жони ближнього свого.

10. Не пожадай ніякого добра, що є власністю ближнього твого.

ШІСТЬ ЗАПОВІДЕЙ ЦЕРКОВНИХ

1. Установлені свята святкувати.

2. В неділі і свята Служби Божої слухати.

3. Встановлені пости виконувати.

4. Кожного року, хоч раз сповідатися і в часі Великоднім причащатися.

5. Весіль і забав в заборонений час не справляти.

6. Шкідливих книжок не читати, неморальних видовищ уникати

СІМ СВЯТИХ ТАЙН

1. Хрещення.

2. Миропомазання.

3. Євхаристія, тобто Тіло і Кров Господа Нашого Ісуса Христа.

4. Сповідь.

5. Оливопомазання.

6. Священство.

7. Супружество.

ШІСТЬ ПРАВД ВІРИ,

які кожний християнин мусить знати й вірити, якщо хоче бути спасенним

1. Бог є один, що все сотворив і всім управляє.

2. Бог є справедливий Суддя, що за добре нагороджує, а за зле карає.

3. Є три особи Божі: Бог Отець, Бог Син і Бог Дух Святий, разом Пресв. Тройця.

4. Син Божий стався чоловіком і вмер на хресті для нашого спасіння.

5. Душа людська є безсмертна.

6. Ласка Божа для спасіння є конечно потрібна.

ЧЕСНОТИ БОЖІ

Віра.
Надія.
Любов.

ЧЕСНОТИ МОРАЛЬНІ

1. Мудрість.
2. Справедливість.
3. Мужність.
4. Здержливість.

ТРИ ГОЛОВНІ ДОБРІ ДІЛА

1. Молитва.
2. Піст.
3. Милостиня.

СІМ ДІЛ МИЛОСЕРДЯ ЩОДО ТІЛА

1. Голодного нагодувати.
2. Спраглого напоїти.
3. Нагого зодягнути.
4. Подорожного в дім прийняти.
5. Недужому послужити.
6. Ув’язненого відвідати.
7. Померлого похоронити.

СІМ ДІЛ МИЛОСЕРДЯ ЩОДО ДУШІ

1. Грішника направити.
2. Невіжу навчити.

3. Сумніваючомуся добру раду дати.
4. Сумного потішити.
5. Кривду терпеливо зносити.
6. Образу з серця прощати.
7. За живих і вмерлих молитися.

ТРИ РАДИ ЄВАНГЕЛЬСЬКІ

1. Добровільне убожество.
2. Досмертна чистота.
3. Досконалий послух.

СІМ ДАРІВ СВЯТОГО ДУХА

1. Премудрість.
2. Розум.
3. Рада.
4. Кріпость.
5. Знання.
6. Побожність.
7. Страх Божий.

ДЕВ'ЯТЬ ПЛОДІВ СВЯТОГО ДУХА

1. Любов.
2. Радість.
3. Мир.
4. Терпеливість.
5. Доброта.
6. Милосердя.
7. Віра.

8. Лагідність.
9. Поміркованість.

ЄВАНГЕЛЬСЬКІ БЛАЖЕНСТВА

1. Блаженні вбогі духом, бо їх є Царство Небесне.
2. Блаженні ті, що плачуть, бо вони будуть потішені.
3. Блаженні лагідні, бо вони посядуть землю.
4. Блаженні голодні і спраглі справедливості, бо вони наситяться.
5. Блаженні милостиві, бо вони будуть помилувані.
6. Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать.
7. Блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться.
8. Блаженні гонені за правду, бо їх є Царство Небесне.

ГРІХИ ПРОТИ СВЯТОГО ДУХА

1. Надмірна надія на милосердя Боже.
2. Безнадійність на милосердя Боже.
3. Супротивлення пізнаній правді віри християнської.
4. Завидування ближньому благодаті Божої.
5. Закаменілість на спасенні упімнення.
6. Нерозкаянність аж до смерті.

ГРІХИ, ВЗИВАЮЧІ ПРО ПІМСТУ ДО НЕБА

1. Умисне убивство.
2. Гріх содомський.
3. Покривдження вдів і сиріт.
4. Задержання наємничої добре заслуженої заплати.

ГРІХИ ГОЛОВНІ І ПРОТИВНІ ЇМ ЧЕСНОТИ

1. Гордість — Покора.
2. Захланність — Щедрість.
3. Нечистота — Чистота.
4. Заздрість — Любов.
5. Обжерство і пияцтво — Стриманість.
6. Гнів — Лагідність.
7. Лінивство — Ревність.

ЧУЖІ ГРІХИ

1. Гріх наказувати.
2. До гріха спонукати.
3. Гріх радити.
4. В грісі помагати.
5. На гріх дозволяти.
6. Гріх хвалити.
7. Гріх боронити.
8. За гріх не карати.
9. На гріх мовчати.

П’ЯТЬ УМОВ ДЛЯ ДОБРОЇ СПОВІДІ

1. Іспит совісті.
2. Жаль за гріхи.
3. Постанова поправи життя.
4. Сповідь.
5. Відправлення покути.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ХРИСТИЯНСЬКА

Стережися злого; чини добре.

ОСТАННІ РЕЧІ

1. Смерть.
2.Суд Божий.
3. Небо.
4. Пекло.

ПЕРША ЧАСТИНА — ВІРА

Пізнання Бога

Пізнання Бога — це пізнання Його ознак і досконалостей, пізнання Його справ, Його волі, визначених Ним засобів ласки і т. д. *«Ростіть у пізнаванні Бога,»* — каже Апостол (І Кор. 1, 10). На землі пізнаємо Бога неясно, наче в невиразнім дзеркалі; лише після смерті пізнаємо Його докладно (І Кор. 13, 12).

Досконало пізнаємо Бога в небі.

Досконале пізнання Бога в небі є суттю щастя Ангелів і Святих. Пізнання Бога є їх поживою, і саме це мав на увазі Архангел Рафаїл, кажучи до Товії: *«Я уживаю корму невидимого і напою, якого люди не можуть оглядати*» (Тов. 12, 19). А Ісус Христос говорить: «Це ж є життя вічне, щоб знали Тебе, єдиного істинного Бога і Того, що Ти післав, Ісуса Христа» (Йоан 17, 3). Пізнання Бога святими в небі не є таким самим, як те, яке ми на землі можемо осягнути. Блаженні в небі пізнають Бога безпосередньо, бо оглядають Його «віч-на-віч», а ми можемо Його пізнати лише через Його твори і об'явлення. Тут різниця така сама, як між тим, хто на карті оглядає якісь краї, і тим, хто подорожує по цих краях і докладно їх бачить. У першому випадку пізнання опосередковане, недосконале, а в другому — безпосереднє, досконале. Ангели «*повсякчас бачать лице Вітця мого небесного»* (Мат. 18, 10), говорить Ісус Христос. Лице Бога оглядають і Святі, бо вони є рівні Ангелам (Лук. 20, 36).

Пізнання Бога — дуже важлива річ, бо без нього нема справжнього щастя і праведного життя.

Без пізнання Бога нема справжнього щастя. Пізнання Бога — це пожива для нашої душі. Без цієї поживи наша душа голодна, а людина невдоволена. *«А хто не має внутрішнього спокою, той не може тішитися жодними дочасними добрами, багатством, здоров'ям і т. д.»* (св. Григ. Наз.)- Людина, яка не знає Бога, іде по житті навпомацки,

як сліпий, щокрок натикається на якусь перепону, впадає з гріха в гріх, не знає потіхи в нещасті, ані надії у хвилину смерті. Ісус Христос порівнює релігійну людину з тим, хто будує свій дім на скелі, — такій будівлі не страшні ні бурі, ні дощі; людину без релігії — з тим, що будує свій дім на піску — така будівля впаде під дощами і вітрами — великою буде руїна його (Мат. 7, 24–26).

Скільки самогубств здійснюють нерелігійні люди через те, що не мають жодної опори в нещасті. Не знаючи Бога, людина є неуком, хоч би й закінчила найвищі заклади. *«Нещасна ця людина, яка все знає, а Тебе, о Боже, не пізнає»* (св. Авг.).

Без пізнання Бога нема праведного життя. Як рослина не буде жити без світла, так нема чесноти без релігії. Моральність без пізнання Бога — це дерево без коріння. Як необроблена нива дасть мало плоду або й жодного не дасть, так людина без пізнання Бога небагато добрих справ зробить або й не зробить жодної. Їй не вистачає найважливіших спонук до доброго, бо вона не знає про всемогутність І справедливість Божу, про суд після смерті, про справедливу заплату за наші справи і т.д. Тому незнання Божих речей дуже часто є причиною гріха. Чому люди лжесвідчать, не моляться, не ходять до церкви, не приступають до св. Тайн, зате пристрасно женуться за золотом, славою і чуттєвими розкошами? Бо не знають Бога.

Йосиф II († 1790) часто подорожував по країні переодягненим, і його ж піданні не раз знущалися над ним. Це діялося тому, що його не впізнавали. Чи чинили б так, якщо б знали, з ким мають справу? Так само з Богом. Тому закликає пророк Осія: *«Нема знання Бога на землі, а лихословство і лож, душогубство і крадежі та перелюбство розширились вельми»* (Ос. 4, 1-2). А св. Павло запевняє, що євреї ніколи не розп'яли б Христа-Бога, коли б були Його пізнали (І Кор. 2, 8). Досвід учить, що до в'язниць найчастіше потрапляють люди, які нічого не хочуть знати про Бога. Коли пруський король Фрідріх II зрозумів, що кількість злочинців зростає внаслідок падіння релігійності, наказав своєму першому міністрові: «*Відродіть в країні релігію!»*

Дехто робить такий закид: *«Немало є релігійних людей, що живуть аморально, і, навпаки, немало безбожних, що живуть морально»*.

Це можливе. Але такі випадки є винятковими, а винятки лише

підтверджують правило. Однак, годі заперечити те, що релігійна людина швидше зможе втриматися від злого вчинку і схилитися до доброго, бо вона керується, крім світових засад (честь, здоров'я), ще й релігійними. Вона, як дерево з сильним корінням, що родить кращі плоди, успішніше опирається бурям, або як більш вправний жовнір, що і має кращу зброю. У вищенаведенім закиді справедливим є лише, що саме релігійне знання не робить людину чеснотливішою. *«В релігії не так йдеться про знання і віру, як радше про діла»* (Єп. Шибель).

До пізнання Бога можна дійти і за допомогою розуму через розважання створених речей (Рим. 1, 20).

Небеса являють славу Божу (Пс. 18, 2), вказуючи нам Його всемогутність, премудрість, доброту і красу. Але наш розум надто слабий, щоб самостійно довести нас до ясного і належного пізнання Бога. Тільки на розум опиралися погани — їх поняття про Божество були недосконалі, а деякі їх богослужения — неморальні. *«Якщо на землі є стільки речей, незрозумілих людині, то наскільки більшою є небезпека помилитися, коли хочемо дослідити те, що знаходиться на небі»* (Белярмін). Ніхто не в силі дослідити того, що є на небі, якщо йому Бог не дасть мудрості і не зішле Св. Духа (Прем. 9, 16–17). Цю мудрість дає нам Бог через віру. Через віру в об’явлені Богом правди доходимо до належного і ясного пізнання Бога. Тому говорить св. Августин: «Вірю, щоб розуміти». А св. Анзельм навчає: «*Чим більше будемо кормитися вірою, тим більше будемо насичені розумінням. Віра є початком всякого вищого пізнання Бога»*. Віру св. Письмо часто називає світлом Божим (Петр. 2, 9), що сяє в нашій душі (II Кор. 4, 6). Віра для душі є тим, чим є світильник для дому (св. Золот.). Віра — це ясна зірка, що вчить нас пізнавати Бога. Віра — наче вежа, з якої бачимо те, чого не видно з долини. Віра подібна до зорової труби: як через неї бачимо те, що не досягнемо неозброєним оком, так завдяки вірі пізнаємо те, чого не можемо пізнати розумом. Віра подібна до дзеркала, в якому бачимо високу вежу, за допомогою віри докладно пізнаємо велич Божу (св. Бон.)- Віра подібна до палиці, якою підпирається слабосильна людина, щоб їй легше було ходити — віра є підпорою нашого слабого розуму у пізнанні (св. Золот.).

Об’явлення Боже

Господь Бог дає нам можливість пізнати Свою велич через природу і через об'явлення.

У видимому світі — природі знаходимо сліди Бога. Усі істоти — живі чи мертві — свідчать про велич Божу. Будова людського тіла, людське серце, око, вухо і т. п. свідчать про Божу премудрість; розвиток рослини від насіння до плоду, небозвід показують нам Божу всемогутність; великі природні багатства — доброту Бога. У природі знаходимо відбиття багатьох релігійних правд: так, напр., пробудження природи весною, світанок нагадують нам про майбутнє воскресіння. У св. Письмі часто знаходимо згадки про зірки, мурашки, бджоли і т. д.

У притчах Спасителя знаходимо образи, взяті з природи: лілії і польову траву, насіння і жнива; виноград і виноградні лози, вівці і пастиря, сонце і світло. Кохаючись у природі, Ісус вибрав собі за вітчизну чарівну околицю Назарета; за свідка Своїх найбільших чудодіянь — *«квітку Галілеї»* — прекрасне озеро генезаретське; а місцем спочинку і нічних молитв — принадну Оливну гору. Приятелями природи були і св. Отці: вони охоче досліджували її, вбачаючи в ній відбиток величі Божої і релігійних правд. Св. Бернард каже, що дерева і ріки можуть нас навчити більше, ніж найславніші вчені. Великі природничі відкриття завдячуємо священикам і монахам — Копер-нікові, св. Альбертові Великому, та ін. Ревно опікувалися астрономією (наукою про небесні тіла) та іншими природничими науками папи — щоб дати нам можливість пізнати велич Бога з Його звершень. Найбільші дослідники природи були звичайно людьми побожними і віруючими. Відомий англійський вчений Ньютон при згадці Імені Божого скидав головний убір. Ідучи одного разу полем, поклав свою руку на траву і вигукнув: «Цього маленького шматка землі мені вистачить, щоб подивляти велич Божу». Знаменитий природознавець Лінней пише: «*Всюди: в царстві мінералів, рослин і звірів зустрічаємо сліди вічного, всемогутнього, премудрого і люблячого Бога. Повний подиву, падаю перед Ним на коліна і величаю Його»*. Тому і називають природу книгою, яка говорить нам про Божу велич.

Другою такою книгою, яка дає нам ще докладніші відомості про Божу велич, є об'явлення — надприродне явище.

Господь Бог дуже часто об'являвся людям (Євр. 1, 1-2), тобто уділяв їм надприродним способом відомості про Себе і Свої справи.

Дивлячись у вікно, заслонене прозорою фіранкою, ми бачимо людей, що ідуть дорогою повз будинок, але вони нас не бачать. Коли ж озвемося, то перехожі по голосу можуть зрозуміти, хто знаходиться за заслоною. Так і з Богом: Він нас бачить, але Сам є для нас невидимим (Ісаія, 45, 15). Але Бог у свій час по-різному являвся людям: Аврамові — в людськім тілі з двома Ангелами, Мойсееві — в палаючому кущі, євреям — на горі Синай і т. д., даючи їм можливість пізнати Свої ознаки, Свої суди, Свою волю, призначення людини, її майбутнє після смерті і т. д.

Об'явлення переважно відбувалося так: Бог промовляв до вибраних Ним мужів і давав їм доручення оголошувати об'явлені речі іншим людям.

Бог промовляв, напр., до Ноя, Авраама і його потомків, до Мойсея, бо це були люди праведні (св. Золот.). Ной був післаний Богом до грішних людей, які жили перед потопом, Мойсея — до гноблених ізраїльтян і фараона. Отже, не хотів Бог, щоб Його об'явлення залишилося невідомим. Деколи Бог об'являвся відразу багатьом людям, напр., коли давав десять заповідей на горі Синай (тоді промовляв Він до всього ізраїльського народу), або під час хрещення Ісуса Христа, коли сказав: *«Це Мій Син улюблений, котрого Я Собі уподобав». Бог об'являвся і через Ангелів (напр., посилаючи Рафаїла до Товії). Коли Бог промовляв до людей, то приймав на Себе видиму стать, напр., Ангела або людину, або промовляв з-за хмари (на горі Синай), з палаючого куща (до Мойсея), у світлі (до Павла), через шум»* вітру (до Іллі), через внутрішнє осяяння (IV Мойс. 12, 6-8). Мужів, котрим об'являвся Бог і котрі мусіли потім про це свідчити перед іншими (Йоан 1, 7), називаємо Божими післанцями. Бог вибирав для цього праведних, мужів І наділяв їх даром пророцтва і чудодіяння, щоб люди вірили їх словам — згадаймо чуда Мойсея, Пророків і Апостолів.

Вістунами Божого об'явлення були насамперед Патріархи, Пророки, а відтак Син Божий, Ісус Христос (Євр. 1, 1) і Апостоли.

Об'явлення, в деякій мірі виливали на виховання людського роду. Чим є виховання для однієї людини, тим є об'явлення для всього людства. Історія об'явлень відповідає поступовому розвиткові потреб людини в її дитячому, юнацькому і дорослому віці. З Патріархами, природа яких була близька до дитячої, приставав Бог по-приятельськи і не в'язав їх строгими законами. Ізраїльтяни зі своєю гордістю і почуттєвістю, які притаманні юнацькому вікові, вимагали вже строгих законів І постійного повчання. Коли ж Бог визнав людський рід дозрілим, було проголошено через Сина Божого закон любові (І Кор. 13, 11; Гал. 3, 24). З-поміж усіх вістунів об'явлення саме Син Божий зложив найвірніше свідчення. Він був *«вірним свідком»* (Одкр. 1, 5) і прийшов на світ, щоб дати свідоцтво правді (Йоан 18, 37). Все, що говорив, говорив так, як Йому сказав Отець (Йоан 12, 50). Його свідчення вірніше і докладніше, ніж усі попередні, бо Ісус як єдинородний Син є в лоні Отця, і тому, як ніхто інший, бачить єство Бога (Йоан 1, 18). Він дав свідчення про те, що бачив, але люди не прийняли Його свідчень (Йоан 3,11). Були вістунами об'явлення і Апостоли. Вони мусіли дати свідчення про те, що бачили, а насамперед про воскресіння Спасителя (Діян. Ап. 10, 39), причому не лише в Єрусалимі, Юдеї і Самарії, але аж по край землі (Діян. Ап. 1, 8). Тому каже св. Павло, що його місія полягає в тому, щоб звіщати Євангелією Божої благодаті (Діян. Ап. 20, 24). Устами Ісуса Христа і Апостолів говорив Бог до всіх людей (Євр. 1, 2). Цим об'явленням замикається об'явлення, дане усьому людству. Об'явлення Боже як таке тривало лише до смерті св. Апостолів. Хоч Бог не раз об'являвся окремим людям і пізніше, але ці об'явлення не є продовженням первісного об'явлення, на якому грунтується наша віра.

З житій Святих, канонізаційних актів знаємо, що Бог ще і тепер часом об'являється людям великої святості. Св. Францові з Асижу в церкві об'явився Ісус Христос, св. Антонієві з Падви з'явилося Дитяко Ісус (тому і малюють його з малим Ісусом на руках); св. Тереса не раз бачила Ісуса Христа, Святих і Ангелів та розмовляла з ними. Такі приватні об'явлення є виключним даром Божим, і метою їх є позбавити людей, що прагнуть досягти досконалості, прив'язання до дочасних речей і вести їх до щораз більшої святості (Скар). Однак, не треба думати, що такі об'явлення І потіхи відразу надають людині ознак святості, бо суть святості — в чеснотах і героїчній витривалості в

терпіннях. Може трапитися, що удостоїться об'явлення і безбожна людина (напр., Балтазар). Бог дає об'явлення і для того, щоб піднести віру людей. Так було, коли в 1858 р. біля Лурду (Південна Франція) бідній пастушці близько 20 разів об'являлася Матір Божа. Вона назвалася *«Непорочним Зачаттям»* і дала початок джерелу, вода якого є цілющою. Цікавим є те, що за чотири роки перед цією подією (1854) папою Пієм IX було проголошено догму про Непорочне Зачаття Матері Божої (Шпіраго, Приміри). З цього можемо зробити висновок, що мета таких об'явлень — підтвердження вже об'явлених правд або їх глибше пояснення. Тому приватні об'явлення не є новими об'явленнями, а тільки відновленням старих. Такі об'явлення, не треба приймати надто легковірно (Сир. 19, 4), бо не раз в таких випадках можна було зустрітися з обманом; але і не слід їх відкидати, як це часом робиться, не дослідивши докладніше (Сол. 5, 20). Не слід також забувати, що під час багатьох приватних об'явлень не обходиться без обману, спричиненого дією злого духа. Тому ніхто не зобов'язаний вірити таким об'явленням (хоч вони можуть бути апробованими Церквою, як об'явлення св. Тереси, св. Бригіди, св. Гертруди) більше, ніж правдивій людині. Навіть можна відмовити їм віри (звичайно, з належною повагою і покорою), маючи вагому підставу для цього (Бенед. XIV).

Об'явлення Боже було необхідним, бо люди, здійснивши первородний гріх, ніколи б належно не пізнали Бога і Його волю; а також тому, що треба було підготувати людство до приходу Спасителя.

Три царі зі Сходу не знайшли б Христа, якщо б їм не з'явилася зірка, — так і людство без об'явлення ніколи б не дійшло до належного пізнання Бога. *«Тілесне око потребує світла, щоб оглядати земні речі; око душі — розум, — також потребує світла об'явлення Божого, щоб могти оглядати речі Божі»* (св. Авг.). Через гріх первородний і через розпусту людський розум настільки затьмарився, що став безсилим докладно пізнати Бога за Його справами (Прем. 9, 15-16). Доказом цього є історія поганських народів. Вони поклонялися тисячам божищ, серед яких були люди, звірі, а найчастіше — предмети. Честь, віддавана ідолам, часто поєднувалася з безсоромністю і жорстокістю (згадаймо приношення в жертву людей). Погани наділяли своїх богів людськими недоліками і пороками, а часто їх боги були опікунами цих пороків. Навіть найбільші поганські мудреці часто грубо помилялися.

Так, напр., знаменитий римський оратор Ціцерон схвалював самовбивство, найбільший грецький філософ Платон — вбивство дітей, зневагу до людей іншої народності І пияцтво в честь богів. Погляди поганських філософів часто суперечливі, переконання нестійкі, життя і діяльність не відповідають проповідуваним ними думкам. Напр., Сократ вчив про єдність Бога і викривав ідолопоклонство, але перед смертю пожертвував Ескулапові (божкові лікарів) півня. Деякі філософи явно визнавали своє безсилля і неміч свого розуму у пізнанні Бога І Його справ, надіючись на втручання Бога в процес пізнання і на те, що Бог об'явить людям Свою волю (Сократ і Платон). Зрештою, без попереднього Божого об'явлення люди не впізнали б Спасителя і не віддали б Йому належної шани. Бог зробив так, як роблять земні царі: вони, вибираючись до якогось міста, заздалегідь повідомляють про свій приїзд.

Ми маємо вже об'явлення, і повинні бути вдячні Богові за те, як хворий вдячний лікареві, що повернув йому зір. Тому жалюгідною є та людина, яка не прагне об'явлення; вона подібна до того, хто в ясну днину замикає віконниці і сидить у темряві.

Бог послав у світ Апостолів, щоб усі народи землі пізнали об'явлені правди.

Перед вознесінням на небо Христос сказав Апостолам: *«Дана мені всяка влада на небі і на землі. Йдіть же, навчайте всі народи, христячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа»*, «І ось я з вами по всі дні, до кінця світу» (Мат. 28, 18-20). Тому ніщо не могло перешкодити Апостолам голосити Євангеліє — ні погрози, ні заборони світської влади. Коли, напр., найвища рада заборонила Апостолам учити народ, св. Петро, а за ним й інші, заявили: «*Більше треба коритись Богу, ніж людям»* (Діян. Ап. 5, 29). І сьогодні Церква не визнає жодних заборон світської влади, які стосуються обмеження її учительської діяльності. Згадуємо про це тому, що ще донедавна в деяких краях церковні розпорядження, і навіть оголошення щодо науки віри повинні були бути підтверджені державною владою.

Називаємо Церкву *«католицькою»*, тобто всесвітньою, вселенською, тому що вона повинна голосити об'явлені Богом правди усьому світові, що і робиться за допомогою місіонерів.

Оголошення об’явлення

Настоятелі Церкви голосять народам землі об'явлені правди за допомогою живого слова.

Мусульмани поширюють свою віру вогнем і мечем, протестанти — за допомогою Біблії, наша Церква голосить Слово Боже (об'явлені правди) у проповідях.

Помиляються ті, які твердять, що ознайомити всі народи з об'явленими правдами можна лише за допомогою св. Письма.

Бог хотів, щоб люди пізнали об'явлені правди І повірили в Нього саме через проповідь, а не через св. Письмо, як думають протестанти. Бо, по-перше, сам Христос лише проповідував. І не написав нічого; по-друге, Христос наказав Апостолам: *«Йдіть же, навчайте всі народи»* (Мат. 28, 19), а не: «Пишіть до всіх народів» (тому й Апостоли, за невеликим винятком, не писали книг, а лише проповідували: «Книгами вірних були самі Апостоли» (св. Авг.); по-третє, як каже св. Павло: «Тим же то віра (приходить) через слухання» (Рим. 10, 17), тобто, не з самого читання; по-четверте, повчання за допомогою живого слова цілком відповідає потребам людини, бо сприймати сказане кимось легше, ніж думати над прочитаним, по-п’яте, люди, які жили з часу створення світу аж до Мойсея, тобто до часу, коли появилися деякі книги св. Письма Старого Завіту (отже, протягом 25000 літ), а також частково ті, які жили перед написанням Євангелій, не знали б тих об’явлень, якщо допустити, що св. Письмо є єдиним джерелом пізнання об’явлених правд, з іншого боку, і ті, що не вміють читати, або не мають за що купити собі Біблії, або не посідають потрібних знань, щоб зрозуміти важкі місця св. Письма, теж не могли б пізнати об’явлених правд. Але Бог хоче, щоб всі дійшли до пізнання правди (І Тим. 2, 4). Для багатьох св. Письмо втратило б свою вартість, якщо б Церква вагою живого слова не запевняла, що ті книги дійсно походять від Бога, дійшовши до нас без змін. Ще св. Августин говорив: «*Я не вірив би Євангелію, коли б мене не спонукала до цього повага до Церкви»*.

Наука, яку Католицька Церква урочисто проголосила об'явленою

Богом, називається правдою віри або догмою.

Те, що та чи інша правда об'явлена Богом, мають право проголошувати публічно вселенські Собори (збори єпископів усієї Церкви) і сам Папа. Так, напр., Нікейський Собор (325р.) оголосив догму про Божество Ісуса Христа, а папа Пій IX в 1854 р. догму про Непорочне зачаття Матері Божої. Однак проголошення догми не є творенням якоїсь нової науки, а лише оголошенням і поданням до відома всіх, що та правда дійсно є об'явлена Богом і що католицька Церква вірила в неї від початку. *«Не кидається нового насіння в ріллю Церкви, а тільки далі розвивається насіння, кинене Апостолами»* (Вінк. з Лєр.). Дитина, навчаючись релігії, відкриває для себе щоразу щось досі не відоме — але ж віра її залишається незмінною. Так і Церква не творить нової науки, коли з тієї чи іншої причини переглядає помилкове трактування деяких релігійних правд і зобов'язує до прийняття їх нового трактування.

Хто вважає, що правди віри є застарілі, нехай зважить, що правда не старіє. Як 2x2 завжди дорівнює 4, так правда завжди залишиться правдою, а догма — непохитною засадою.

Правди, в які Католицька Церква завжди вірила, але їх ще не проголосила об'явленими, називаються *«побожною думкою»*. Такою побожною думкою є, напр., віра, що Матір Божа була взята до неба.

Католицька Церква черпає об'явлені Богом правди з св. Письма і Передання.

Св. Письмо і Передання (усне) мають однакову вартість, тому слід їх приймати з однаковою шаною (Соб. Трид.). Св. Письмо є писаним, а Передання неписаним словом Божим. Тому св. Павло нагадує християнам, щоб вони дотримувались не лише того, що їм надається на письмі, але і того, що подано усно (II Сол. 2, 14).

Святе Письмо і Передання

Св. Письмо (Біблія) складається з 72 книг, написаних частково перед народженням Христа, частково після Його вознесіння просвіченими Богом людьми, за спонуканням і допомогою Св. Духа, а Церквою визнані і оголошені як Слово Боже.

Коли хтось звертається до адвоката з проханням написати листа, то мусить подати йому, що і як має бути написане. Так і тут: Бог наказав святим мужам написати лист до людей, подаючи, що саме мають написати. Крім того, авторів св. Письма надихав Св. Дух — він спонукав їх до писання і просвічав їх, тому справді у св. Письмі міститься слово Боже. Св. Письмо бере початок від Бога (Тим. 3, 16). Це знаємо зі слів Ісуса Христа (Мат. 15, 3; Мар. 12, 36) та з рішень Соборів. Собори Тридентський (1546) і Ватіканський (1870) виразно прогошують, що Бог є автором всіх книг Письма. Св. Августин говорить: *«Це те саме, якби Ісус Христос писав Євангелія власною рукою*». Св. Григорій В. каже: «Св. Письмо — це лист, одержаний з нашої вітчизни, від нашого улюбленого Отця». Цей лист вчить нас, що саме треба нам робити, щоб вернутися до вітчизни і щасливо там перебувати. В іншому місці св. Августин проголошує: «Св. Дух промовив через авторів св. книг», а св. Юстин говорить: «Автори св. книг служили лірою, на якій грав Св. Дух». Вони були для Св. Духа тим, чим є орган або флейта для музиканта (Атенаг.). Однак, не треба думати, що автори св. книг були лише мертвими засобами, бо кожен з них міг у своїй книжці виявити свої здібності і особливі риси так, як художник, змальовуючи якийсь предмет, відтворює його таким, яким він є, виявляючи при цьому більший або менший хист, який відповідає його здібностям і якості засобів, якими він користується. Вільнодумний французький письменник XVIII ст. Руссо каже: «Мушу визнати, що велич св. Письма родить у мені подив. Придивіться до творів філософів з їх штучним стилем, якими нікчемними виглядають вони проти Євангелій! Чи можливо, щоб настільки висока духом книга, єдина у своєму роді, була людським твором?» (Еміль 2, 200). Св. Письмо позбавлене будь-яких помилок. Але тут ми маємо на увазі не стільки слова св. Письма, як їх смисл (св. Єрон.). Правда міститься не

стільки в словах, як у самому предметі мови (св. Авг.). Тому не треба дослівно розуміти такі, напр., слова: «сонце сходить» чи «*легше верблюдові перейти через вухо голки...»* і т. п.

Св. Письмо, містячи в собі слово Боже, вимагає від нас належної пошани до нього: під час читання Євангелії ми стоїмо; присягаючи кладемо руку на Євангеліє, перед читанням і після читання Євангелія священик обкаджує вівтар і церкву, а під час читання стоять з обох боків Євангелія вірні із запаленими свічками; закінчивши читання, священик цілує Євангеліє і дає його цілувати людям. Тридентський Собор визначив кару для тих, хто вживатиме слова св. Письма до жартів чи інших несвятих речей (4 зас). Св. Письмо є найстаршою книгою у світі. П'ять книг Мойсея написані за 1500 років до народження Христа.

72 книги св. Письма діляться на 45 книг Старого Завіту і 27 книг Нового Завіту. Книги Старого і Нового Завітів діляться, у свою чергу, на історичні, повчальні і пророчі. Історичні книги Старого Завіту є оповіданнями про походження людини і розвиток її історії. Це 5 книг Мойсея (описують первісну історію людини, життя патріархів, історію євреїв аж до приходу на землю обіцяну), книга Ісуса Навина (розповідає про освоєння обіцяної землі), книги Царів (описують події з часів єврейських царів), книга Товії (розповідає історію життя Товії в неволі), книги Макавеїв (розповідь про гніт царя Антіоха над єврейським народом і визвольну боротьбу євреїв).

Повчальні книги містять художні твори. Це книга Йова (проповідує терпеливість), книга Псалмів (містить 150 пісень, більшість яких складені Давидом, їх співано у святині) і книга Приповісток Соломона.

Пророчі книги містять пророцтва, які стосуються Спасителя, що повинен прийти на землю. До пророчих книг належать писання чотирьох великих пророків — Ісаії, Єремії, Єзекиїла і Даниїла та писання дванадцяти малих пророків — Йони, Авакума та ін.

Історичними книгами Нового Завіту є 4 святі Євангелія і Діяння Апостоль—ські. Повчальні книги вміщують 21 лист св. Апостолів, серед них 14 листів св. Апостола Павла.

Пророчою книгою є Одкровення (об'явлення) св. Йоана, написане під час вигнання на острові Патмо. Ця книга є важкою для розуміння.

Вона представляє нам майбутню долю Церкви. Щодо мови книг слід зауважити, що книги, в яких ідеться про часи до Христа, написані переважно єврейською мовою, а ті, в яких ідеться про час після Христа — грецькою.

Св. Єронімом (400 р.) зроблено латинський переклад св. Письма — Вульгату (що означає: загальнорозповсюджена книга). Тридентський Собор визнав Вульгату за автентичний переклад первісного тексту св. Письма. Ми користуємося перекладом св. Письма на старослов'янську мову, який здійснили св. Кирило і Методій (IX ст.).

Найважливішими книгами св. Письма Нового Завіту є чотири Євангелія: Матея, Марка, Луки і Йоана, і Діяння Апостольські Луки.

Чотири Євангелія докладно представляють нам все життя Ісуса Христа і Його науку. Діяння Апостольські — в основному діяльність двох верховних Апостолів Петра і Павла.

Те, що Євангелій є саме чотири, означає, що Євангеліє повинно проповідуватися по всі чотири сторони світу (св. Авг.) Автори Євангелій називаються Євангелістами. Двоє з них (колишній митар Матей і улюблений учень Ісуса Христа Йоан, котрий дожив до глибокої старості, як йому і було пророковано Спасителем, і вмер природною смертю, будучи єпископом Єфезу) були Апостолами.

Марко був товаришем св. Петра, Лука, який спочатку був лікарем, — товаришем св. Павла.

Св. Матей писав своє Євангеліє для іудеїв у Палестині по-єврейськи (в той час він задумав покинути Палестину). Він вказує на те, що Ісус є очікуваним Месією, наводить пророцтва старозавітних пророків, які здійснилися з приходом Ісуса Христа. Св. Марко написав своє коротке Євангеліє для християн у Римі, воно, імовірно, містить огляд бесід св. Петра і представляє Ісуса Христа як Сина Божого.

Св. Лука своє Євангеліє написав для відомого римлянина Теофіла з метою розповісти йому про життя і науку Спасителя. Воно, імовірно, є коротким викладом бесід св. Павла. Св. Луці також завдячуємо певні деталі з життя Матері Божої і прекрасні притчі Ісуса Христа.

Діяння Апостолів св. Лука теж написав для Теофіла.

Св. Йоан, вже як глибокий старець, написав своє Євангеліє, щоб

доказати деяким лженаукам, що Ісус Христос був правдивим Богом. Він переважно наводить бесіди Ісуса Христа, які є очевидним доказом Його Божества.

Імовірно, що Євангелісти хронологічно написали свої Євангелія в такому порядку, в якому вони вміщені у св. Письмі, а саме: Матей — 40 р. після Христа; Марко і Лука — за кілька років перед падінням Єрусалиму (перед 70 р.); Йоан — 90 р. Об'єднано Євангелія аж в II ст.

Зміст св.Євангелій доказує, що писали їх учні Ісуса Христа і що писали правду. Порівнюючи ці сучасні книжки з найстаршими списками, перекладами, цитатами, можемо зробити висновок, що з бігом часу нічого в них не змінено. Отже, св. Євангелія є правдиві, достойні віри оригінальні твори.

Коли читаємо Євангелія, писані грецькою мовою, розуміємо, що їх написали іудеї. Бо автори, пишучи по-грецьки, застосовують звороти і вислови, властиві єврейській мові. Напр., пишуть *«Господь бачив (замість відчував) тривогу»*, називають людське тіло «м'ясом» (Йоан 6, 52), душу «подихом», совість «*серцем»* (Рим. 2, 15). Греки не зробили б таких мовних помилок. Автори жили перед падінням Єрусалиму, бо добре знають місцевість, осіб і події.

Якщо б вони жили в II ст. після Христа (тобто в час, коли Єрусалим впав, а вся Палестина була знищена війною), не могли б того знати настільки докладно. Крім того, в їх творах нема згадки про падіння Єрусалиму.

Автори були, напевне, неосвіченими людьми, бо мова їх проста, зрозуміла. Автори, безперечно, були очевидцями того, про що розповідають, бо розповідають так, що собі легко все це можна уявити.

Про Євангелія згадували і наводили з них цитати церковні письменники. Це ж робили і єретики.

Ми можемо переконатися, що автори Євангелій кажуть правду і по тому, що розповідь їх спокійна І безпристрасна (не обурюються діями ворогів Христа, не дивуються з чудес Христових і т. д.). Євангелісти не замовчують власних помилок і розповідають про те, про що говорити було заборонено; така правдивість Євангелістів могла призвести до їх переслідуваннь і навіть мучеництва (а хто говорить неправду на власну шкоду?). Кожний з них описує і характеризує Ісуса Христа так само,

хоч кожний з них писав в інший час і в іншому місці. Деякі суперечності (напр., щодо години розп'яття, появи Ангела при гробі, сотника в Капернаумі) якраз вказують на те, що Євангелісти не змовлялися перед тим, як писати. Зрештою, такий величний характер, яким є характер Спасителя, неможливо вигадати. *«Іудейські письменники не могли б здобутися на такі засади моральності, які знаходимо в Євангеліях»* (Руссо).

Лише Католицька Церква користується незміненим св. Письмом і його правдивим викладом (Соб. Трид. 4); лише Апостолам і їх послідовникам, єпископам, тобто лише Католицькій Церкві Ісус Христос пообіцяв Св. Духа (Йоан, 14). Лише Католицькій Церкві прирік, що сила пекла її не переможе (Мат. 16, 18). Тому св. Письмо, з якого Католицька Церква черпає свою науку, не могло змінитися. Єретики ж позмінювали деякі місця у св. Письмі, як їм подобалося, а деякі місця або й цілі книги, зміст яких їм не відповідав, зовсім викинули. Так, напр., Лютер відкинув лист св. Якова, бо у ньому сказано, що віра без діл є мертвою. Тому не можна католикам читати протестантської Біблії.

Св. Письмо переважно є важким для зрозуміння. Чи ви розумієте все, що читає з Євангелія або Апостола священик під час Служби Божої? Напевне, ні. Сам св. Петро каже, що листи св. Павла є важкими для розуміння (II Петро 3, 16), а св. Августин говорить: *«У св. Письмі є набагато більше таких речей, яких не розумію, ніж таких, які розумію»*. НІ пророки, ні Спаситель не голосили Божих таїнств настільки виразно, щоб кожний міг їх зрозуміти (Клим. Алекс). Одне і те саме речення св. Письма різні вчені пояснювали по-різному. Тому необхідне правдиве пояснення важкозрозумілих місць св. Письма, і це повинна робити Католицька Церква. «*Де є закон, там мусить бути і влада, яка його у випадку сумнівів пояснює, а владою, встановленою Богом для збереження і пояснення св. Письма, є католицька Церква»* (Дег.). Бо їй дав Бог Св. Духа (Йоан, 14 і 16). Дитина, якій подарували горіх, спішить до матері, щоб вона його розбила; християнин спішить до Церкви, щоб вона вияснила йому зміст св. Письма (св. Єфр.). Тільки Церква має право тлумачити і пояснювати св. Письмо (Соб. Трид. 4). Отже, християнин-католик повинен читати лише таку Біблію, яка є забезпечена зауваженнями і поясненнями Церкви, фальшиву Біблію

Церква читати забороняє.

Правди, об'явлені Богом, але не записані у св. Письмі, а передані нам усно, називаються усним Переданням або просто Переданням (традицією).

Христос наказав Апостолам не записувати, а проповідувати (Мат. 28, 19). Тому писали лише деякі з них, та й то з необхідності, їх розповіді не є повними; вони описують в основному діла і чуда Ісуса Христа, а про саму науку говорять мало. Автори св. книг виразно зазначають, що вони не описали всього багато було ними переказано християнам усно (II Йоан 12, Кор. 11, 2). В кінці свого Євангелія св. Йоан говорить: *«Єсть же й іншого багато, що зробив Ісус, що, коли б писати зосібна, то думаю, що й сам світ не помістив би писаних книг»* (Йоан 21, 25). Отже, багато що черпаємо з усного Передання. З Передання знаємо, напр., що Христос встановив 7 св. Таїнств, що треба святкувати неділю, що можна Таїнство Хрещення уділяти малим дітям. Лише з усного Передання знаємо, з яких книг складається св. Письмо. Протестанти, кажучи, що вони визнають тільки Біблію, святкуючи неділю, протирічать самі собі, бо в Біблії нічого не говориться про святкування неділі, а лише про святкування суботи. Все, що Церква берегла протягом усіх часів, походить від Апостолів (Вінк. Лєр.). Те, чого не знаходимо у св. Письмі, можемо легко знайти в Переданні.

Усне Передання знаходимо в листах св. Отців, в рішеннях Соборів, у сповіданнях віри і в молитвах Церкви.

Отцями Церкви називаємо мужів, які жили в перші століття християнства і відзначалися глибокими знаннями християнської науки і святістю життя. Такими були, напр., св. Юстин, філософ, ревний оборонець християнської віри († 166 р.), св. Іреней, єпископ Міонський († 202 р.), св. Кипріян, єпископ Карфагенський († 258 р.) та ін. Семеро з них, напр., св. Ігнатій, єпископ Антіохський († 107 р.), св. Полікарп, єпископ Смирненський († 167 р.), були учнями Апостолів. їх ми називаємо Отцями Апостольськими.

Мужів, які відзначалися глибокою вченістю і святістю, але жили пізніше, називаємо Учителями Церкви. Св. Атаназій, єпископ Олександрійський († 373 р.), св. Василій В., єпископ Кападокійської Цезареї († 378), св. Григорій, єпископ Назіянзенський († 389 р.), св.

Іван Золотоустий, єпископ Царгород-ський († 407 р.), — великі Учителі Грецької Церкви. Св. Амврозій, єпископ Меділанський († 397 р.), св. Августин, єпископ з Гіппо (Півн. Африка) († 430 р.), св. Єронім, священик і перекладач св. Письма († 420 р.) та св. Григорій В., папа і реформатор церковного співу († 604 р.) — великі Учителі латинської Церкви.

Св. Анзельм, архієпископ з Кантербури (Англія) († 1109 р.), св. Бернард, опат з Клєрво, великий шанувальник Матері Божої († 1153 р.), св. Тома з Аквіну, домініканин († 1274 р.) і св. Бонавентура, францішканець († 1274 р.) — це великі Учителі Церкви середньовіччя. У наступні століття найбільш визначними були св. Франц Салєзій, єпископ Женеви († 1622 р.) і св. Альфонс Лігурі, єпископ з Санкта Агата коло Неаполя, засновник чину редемптористів († 1787 р.).

Тих авторів, не всі твори яких визнала Церква або які не відзначалися святістю життя, називають церковними письменниками (Оріген, керівник катехитичної школи в Олександрії († 254 р.), Тертуліан, священик у Карфагені († 240 р.).

Відомості про Собори подано в науці про Церкву; про сповідання віри — в науці про віру. Молитви Церкви можна знайти в Служебниках або інших церковних книжках, якими користуються під час уділення св. Тайн, та благословень і освячень (требниках). У служебнику, напр., знаходимо, що від початку християнства під час служби Божої вірні завжди молилися за померлих. Який з того висновок?

Християнська віра

Вірити — значить уважати щось, що стверджує достойний віри свідок, за правду. Напр., якийсь місіонер з Європи розповідає людям, які живуть на екваторі, що в його вітчизні вода взимку твердне, так що слон може ходити по річці. Слухачі вважають почуте майже неможливим, бо ніколи нічого подібного не бачили ані не можуть собі цього уявити, але, знаючи місіонера як людину праведну І правдиву, вірять йому. Багато світських наук опираються лише на віру: географія, історія, природничі науки. На вірі грунтуються і судові вироки. Учні вірять учителеві, суддя — свідкам. Так є із правдами християнської релігії. Тут віра є конечна, і віру цю називаємо християнською вірою.

Християнська віра — це, за допомогою Божої ласки, сильне переконання в тому, що все, чого навчав Христос і чого з Його наказу навчає Католицька Церква, є правдою.

Ісус під час Тайної вечері сказав Апостолам: *«Це є Моє тіло»*, «*Це є Моя Кров»*. І хоч Апостоли бачили лише хліб і вино, вони були переконані, що Христос говорить правду, що вони дійсно споживають Його Тіло і Кров. Святість життя Ісуса Христа, Його численні чуда, здійснені на їх очах, сповнення різних пророцтв сприяли впевненості Апостолів у тому, що Ісус є Сином Божим, отже, Його слова в них не викликали сумніву. Авраамові Бог обіцяв численне потомство, але одного разу наказав йому принести в жертву єдиного сина. Авраам не завагався ні на хвилину: він був переконаний, що Бог дотримає Своєї обітниці (Євр. 11, 19; Рим. 4, 9). Св. Павло називає віру сильним переконанням у чомусь, чого не бачиться (Євр. 11, 1).

Християнська віра не виключає власного, самостійного мислення, бо віра опирається не лише на розум, але й на волю.

Людина перед тим, як повірити, спочатку хоче переконатися, чи те, в що має вірити, справді об'явлене Богом. Бог сам домагається від нас *«розумної служби»* (Рим. 12, 1) і надто легку віру називає легкодушністю (Сир. 19, 4). Коли ж ми впевнилися, що річ, в яку ми повинні повірити, справді об’явлена Богом, наша воля повинна віддатися судові Бога, хоч, можливо, наш розум і не зможе зрозуміти

тієї науки. Коли ж воля відмовляється прийняти правду, віра зникає. «*Ніхто не може вірити, як не хоче»* (св. Авг.)

Ми не можемо сприйняти християнську віру органами чуття або осягнути розумом.

Релігійні правди переважно є надприродними, тобто, їх не можна сприйняти органами чуття (напр., Бог, душа, Ангел), деякі з них не піддаються розумінню: напр., таїнство пресвятої Трійці, Тайна Євхаристії. Бог — безконечний, і Його неможливо осягнути нашим слабим розумом. Мусимо визнати, що ми не пізнали ще усіх природних явищ. А що вже говорити про Бога і про Його справи! Сонце, творіння Боже, сліпить нам очі. Ще більш недосяжним є Бог!

Наша віра мила Богові, тому що віримо в те, чого не бачимо і не можемо зрозуміти. Ісус Христос говорив св. Томі: *«Щасливі ті, які, не бачивши, увірували*» (Йоан 20, 29), а блаженний Климентій Гофбабер писав: «Коли б я міг дивитися на таїнства нашої святої віри відкритими очима, то і тоді я б заплющив очі, аби не втратити заслуг віри». Отже, віра є даниною, яку ми віддаємо Богові. Віра є зайвою і не дає нам жодних заслуг, коли ми щось бачимо власними очима або проникаємо розумом. Отже, християнська віра відрізняється від сприйняття органами чуттів чи розумом. Вона є певнішою від одного і другою, бо наші органи чуттів і наш розум можуть помилитися, Бог — ніколи. Напр., око вводить нас в оману, показуючи велетенське сонце маленьким кружечком, веселку як різнобарвну дугу, прямий прут у воді зламаним; залізничні рейки на горизонті збігаються докупи; їдучи поїздом, думаємо, що поїзд стоїть на місці, а рухаються в протилежну сторону дерева і стовпи. Може нас ошукати і ослаблений первородним гріхом розум. Віра є для нас зоровою трубою, через яку бачимо краще, ніж неозброєним оком, є для нас ясним сонячним світлом, що протистоїть тьмяному світлу розуму. Слова «вірити» і «думати» мають різні значення. «Думати — значить не знати чогось напевно, «*вірити»* — знати напевно, бо це сказав Бог.

Християнська віра не є нерозумною, бо ми опираємося в ній на правдомовності Бога; крім того, ми знаємо напевно, що правди нашої релігії об`явлені Богом.

Дехто вважає, що вірити в те, чого не видно, нерозумно. Якщо так думати, то можна прийти до висновку, що будь-яке навчання не було б

можливим, бо учні не могли б вірити учителеві, який викладає географію, історію, чи природничі науки. Не були б можливими і суди, бо суддя не міг би вірити свідкам. Ослабли б родинні зв'язки, бо діти, як каже св. Августин, не вірили б своїм родичам, що вони справді є їхніми родичами. Важко було б повірити, що є Лондон, Париж, Рим та інші міста, якщо їх не бачено. Звичайно, нерозумно чинить той, хто вірить будь-чому, не задумуючись, чи той, хто це каже, достойний віри. І нерозумно чинить той, хто (як Тома), маючи свідків, достойних віри, не вірить їм. Але думка, що не можна вірити в те, чого не бачиш, хибна.

Інші вважають, що нерозумно вірити в те, чого не можна зрозуміти. Однак, в такому разі, ми б відкинули багато наукових відкриттів. Не могли б ми повірити в те, що в маленькій крапельці води містяться мільйони дрібних істот. Ми б висміяли і того, хто каже, що дві особи на віддалі можуть розмовляти за допомогою дроту. Сумніви викликав би і телеграф, промені Рентгена і т. д. Отже, бачимо, що не все, що є незрозумілим, є нерозумним. *«Отже, коли деякі правди християнської релігії переступають межі нашого розуму, то це не значить, що вони суперечать розуму»* (Соб. Ват.) Розум маємо від Бога, науку Христа і Церкви також від Бога, то як може Бог сам собі протирічити? Суперечність може знайти хіба той, хто не розуміє науки Христа і Церкви або не хоче належно над нею задуматись (Соб. Ват. 3,4).

Одного разу папа Григорій XVI запитав пана, який прийшов до нього на аудієнцію, чи подобається йому собор св. Петра. Той відповів: *«Зовні ця велична споруда мене більше відстрашувала, ніж радувала; але всередині вона дуже мені сподобалася»*. На це папа сказав: «Добродію, так само є з деякими правдами католицької релігії. Багато дечого не подобається тому, хто зважає лише на пусте звучання слова; коли ж, однак, сприймемо дух науки, зникають пересуди, а католицька наука починає подобатися» (Шпіраго, Приміри). І це дійсно так. У того, хто чує слова: «Матір Божа», «непомильність папи», «Церква — єдиний порятунок», можуть виникнути упередження і сумніви, проте вони зникають, коли ця особа зрозуміє значення цих слів. Єпископ Корум з Трієру говорив: «Католицька релігія і Церква зовні подібна до кафедральних вітражів, якщо на них дивитися знадвору (не видно на них ані гармонії фарб, ані образу). Аж коли увійдемо всередину церкви

і звідси поглянемо на вікна, побачимо прекрасний образ. Тому і вороги Церкви та її науки повинні приступити ближче, лише тоді побачать величність Католицької Церкви». Влучно говорить англійський філософ Бако: «Трохи філософії віддаляє нас від релігії, дуже багато філософії веде нас до неї назад». А німецький поет Вебер каже: «*Половинчата думка веде до чорта, цільна думка — до Бога»*.

Абсурдною є думка, що католицька релігія суперечить висновкам науки.

Думка про таку уявну суперечність може з'явитися лише в мілкому розумі, під час поверхового дослідження. Як пояснити те, що більшість найзнаменитіших учених, яким людство завдячує найважливіші відкриття: Ньютон — один з найславетніших учених світу, Кеплер (знаменитий астроном), Коперник (астроном), Лінней (природознавець), були людьми побожними і віруючими? Пастер, лікар світової слави, говорив: *«Мої досліди дали мені віру бретонського мужика»*. Чи ж вірили б ці знамениті мужі і були б побожними, якщо б переконалися, що наука релігії суперечить світській науці? Пам'ятаймо також, що світська наука часто задовільняється гіпотезами (здогадами), які міняються, як мода, залежно від результатів наступних дослідів, а на їх місце приходять нові здогади. Отже, як можна говорити про суперечність між релігією і наукою? У різний час на Сонце дивилися по-різному: в давнину його вважали великою розжареною залізною брилою (Анаксагор, грецький філософ) або золотою брилою (Євріпід, — грецький поет); Кант (один з найбільших німецьких філософів) уважав Сонце великим вогнем. Пізніше протягом півстоліття утримувався здогад, що маса Сонця темна, оточена газами, які світяться, а плями, які бачимо на його поверхні — це вершини високих гір (В. Гершель знаменитий астроном). У 1868 р. допущено, що ядро Сонця складається із газів надзвичайно високої температури, а вибухи темнішого газу, є сонячними плямами (француз Фей, італієць Секкі, монах). Пізніше за допомогою спектрального аналізу відкрито, що сонячні плями — це сонячна маса нижчої температури, що знову ж таки породило нові теорії (науково пояснені погляди). Отже, і в науці не все завжди відомо точно.

На закінчення хочу додати, що релігія, за винятком історії створення світу і потопу, не має з наукою жодних точок зіткнення.

Ми чинимо розумно, коли віримо словам Ісуса Христа, бо Христос — це Син Божий, який не може ні помилятися, ні говорити неправди, а також тому, що Ісус Христос підтвердив правду Своїх слів Своїм воскресінням і численними чудами.

Короткозора людина вірить, коли далекозора говорить їй, що високо в небі кружляє птах, хоч і не бачить його. Сліпий вірить зрячому, що на карті намальовані гори, ріки і міста, хоч не може в тому переконатися. Усі ми віримо, що є Рим, Париж, Лондон, хоч ніколи в цих містах не були і, може, і не будемо. І це розумно, бо дані правди підтверджені достойними віри свідками. Але ще розумніше чинить той, хто вірить Богові. Люди можуть помилитися, можуть говорити неправду, Бог — ніколи. Ісус Христос, як син Божий, теж не може ні помилятися, ні говорити неправди. Св. Августин каже: *«Богохульством було б, якщо б ми припустили, що наш Господь, сама Правда, сказав би хоч у найменшій дрібниці неправду*». Отже, коли віримо словам Христа, маємо більшу певність, ніж коли б ми якусь реальну річ пізнали за допомогою власних органів чуття. Блаженний Климентій Гофбавер, побачивши на стіні образ, сказав: «*Більше вірю в те, що Бог один в трьох особах, ніж в те, що цей образ висить на стіні. Мої органи чуття можуть мене ошукати, а Бог ні»*. Правду слів Христа підтверджують і численні чуда, котрі

Він сам згадує, кажучи: *«Коли мені (а значить, і Моїм словам) не хочете вірити, то вірте ділам*» (Йоан, 10, 38). Найбільшим чудом Ісуса Христа є Його воскресіння. Воно є головним доказом правди Його науки. Тому й каже св. Павло, що даремною була б наша віра, коли б Христос не воскрес (І Кор. 15, 17). Саме тому Апостоли, навчаючи, завжди насамперед вказували на воскресіння Христа, напр., в день Зелених Свят (Діян. Ап. 2, 24) і переконливо свідчили про це воскресіння (Діян. Ап. 4, 33). Слова»свідок воскресіння» і «Апостол» в мові Апостолів мале одне і те ж значення, що бачимо, напр., у бесіді св. Петра перед вибором Матія (Діян. Ап. 1, 22). Протестантський історик, професор університету розчарувався у вірі. Але, вивчаючи, між іншим, період зародження християнства, переконався, що жодна історична подія не є настільки доказана, як воскресіння Ісуса Христа, і став віруючим християнином, а пізніше і католиком «*Люди доброї волі завжди знайдуть підставу до віри, а люди злої волі — до невірства»*

(Кат. Еммеріх).

Ми чинимо розумно і тоді, коли віримо в науку Церкви, бо Церквою керує і стереже її від усіляких помилок Св. Дух, а також тому, що Бог і сьогодні підтверджує чудами, що католицька Церква вчить правди.

Перед вознесінням сказав Христос до Апостолів: *«І ось я з вами по всі дні, до кінця світу»* (Мат. 28, 20). Під час Тайної вечері запевняв Апостолів: «*І я вблагаю Отця і дасть вам іншого утішителя, щоб пробував з вами повік, Духа правди»* (Йоан 14, 16-17). Св. Дух, як в день Зелених Свят, так і тепер, присутній у домі Апостолів, тобто в Церкві. По сьогоднішній день Бог у Своїй Церкві здійснює чуда (напр., у Лурді (Франція). Варто згадати теж, скільки у нас є Святих (в т. ч. і тепер) — а Церква нікого не проголошує Святим, не переконавшись, що його життя пов'язане з чудами. Згадаймо теж і про нетлінність тіл Святих. Досі нетлінними залишаються тіла св. Тереси († 1582) в церкві Кармелітів в Авілі (Іспанія), св. Єлизавети Португальської († 1396) в церкві Кларисок в Коімбрі, св. Франца Ксаверого († 1552) в Гоа (Індія), св. Катерини Болонської († 1463) в церкві Кларисок в Болонії, св. Івана від Хреста († 1591) у Сеговії, св. Марії Магдалини де Паціс († 1607) у Флоренції, блаж. Електи († 1663) в Празі в церкві Кармеліток (навпроти архієпископської палати), в Празькому кафедральному соборі вже 500 років зберігається язик св. Івана Непомука (його виставляють для публічного вшанування щороку 16 травня протягом восьми днів у монстранції, оздобленій 1200 діамантами), у Падві (Півн. Італія) — язик св. Антонія, у двірській каплиці св. Жигмонта в Буді — права рука св. Стефана, короля угорського († 1038) — її обносять щорічно 20 серпня в процесії). Зауважимо, що ці тіла і частини тіла не є бальзамованими; багато з них довший час перебували в землі перед тим, як їх перенесли до гробівців, але жодне з них не виділяє неприємного запаху, навпаки, деякі дуже приємно пахнуть; врешті, ці тіла не мають властивостей мертвих тіл — вони є свіжими і гнучкими. Усьому світові відоме чудо в Сан Геннаро (Неаполь). Тут зберігаються дві пляшечки крові св. Януарія, єпископа з Беневенту, страченого за віру в 305 р. у час правління Діоклеціана. Коли прикласти ці пляшечки із засохлою кров'ю до голови Святого, яка зберігається у срібній скринці, кров починає пінитися і набирати свіжої червоної барви і знову засихає, коли пляшки забрати. Це чудо

протягом століть демонструється двічі на рік. Воно було причиною багатьох навернень.

Християнська віра є основою усіх наук Католицької Церкви. Віра того, хто не вірить в єдину правду католицької Церкви, не має вартості. Бо хто одним словам Христа і Церкви вірить, а іншим ні, цей, по суті, не вірить, що Ісус Христос є Сином Божим і керує Своєю Церквою.

Віра такої людини має таку саму вартість, як дім, підвалини якого хитаються. Надтріснутий дзвінок не створює звуку, ми почуваємося недужими в цілому тілі, коли хворіє хоч один член; один фальшивий тон псує всю гармонію звуків. Це ж відбувається і з вірою: видкидаючи хоча б одну правду віри, тратимо заслугу віри взагалі. Св. Яків говорить: *«Кожний, хто дотримується закону загалом, але в чомусь одному згрішить, буде винним у всьому»* (Як. 2, 10). Хто одну правду відкидає, грішить проти всіх інших. Саме тому не можна говорити, що єретики теж мають християнську віру, вони собі її лише приписують. Правдива християнська віра (називаємо її християнсько-католицькою) є лише в католицькій Церкві.

Нам треба вірити в усі правди та науки католицької Церкви, але ми для нашого спасіння не мусимо усіх їх знати.

Кожен християнин-католик мусить знати хоча б те, що є один Бог, що Бог справедливо судитиме кожного з нас, що Бог є один в трьох Особах і що друга Особа Божа сталася людиною для нашого спасіння.

Св. Павло каже: *« Хто приходить до Бога, мусить вірити, що Він є, і що Він нагороджує тих, котрі Його шукають»* (Євр. 11, 6). Знання таїнства Пресвятої Трійці не було конечне перед приходом Ісуса Христа, але було потрібне деяке, хоч слабе усвідомлення необхідності приходу майбутнього Спасителя (Лємкуль). Ми, християни, мусимо знати обидві правди — хто їх не знає, ані не може бути допущений до Тайни Хрещення, ані не заслужить відпущення гріхів. Виняток становлять лише умираючі, яких нема можливості повчити.

Хто ж має нагоду користати з науки Християнської віри, той мусить крім вищезазначених, правд ще знати і розуміти Символ віри, заповіді Божі і церковні, найважливіші засоби ласки і молитву Господню.

Отже, мусить розуміти катехизм у його головних рисах — цього вимагає Церква.

Християнська віра — це дар Божий, бо здатність до віри отримуємо лише за допомогою ласки Божої.

Віра — це дар Божий (Еф. 2,8). *«Ніхто не може прийти до мене, коли не буде дано йому від Отця мого»* (Йоан, 6, 65). Бог дає нам віру вже під час Хрещення, тому Хрещення називається «*Тайною віри»* (Соб. Тр. 6, 7). Під час Хрещення Бог дає нам, разом з ласкою освячуючою, здатність до віри, або чесноту віри. Але новоохрещений не може з тієї здатності користати, доказувати свою віру ділами доти, доки не прийде до вживання розуму. Дитина приходить на світ із здатністю бачити, але не відразу розрізняє окремі предмети. Грішник отримує здатність віри через покаяння. Але до цього йому треба належно приготуватися, бо Бог не уділяє дорослим ласк без їх співдії з Ним (Соб. Тр. б, 7).

Бог насамперед уділяє ласку християнської віри тим, хто щиро прагне правди; тим, хто веде бажаний Богові спосіб життя; тим, хто просить Бога правдивої віри.

Хто щиро прямує до правди, той напевне отримає віру, бо Христос каже: *«Блаженні голодні і спраглі правди, бо такі наситяться»* (Мат. 5, 6). В іншому місці св. Письма читаємо: «*І шукатимете мене та й знайдете, як тільки шукатимете мене всім серцем вашим»* (Єрем. 29, 13). У справедливості цих слів переконався св. Юстин, філософ († 166 р.), якому певний старець з-над Тібру розповів про високі правди християнської релігії, таким чином навернувши його.

До віри веде і спосіб життя, бажаний Богові. Божу ласку, світло розуму отримуємо завдяки добрим справам. Тому Ісус Христос говорив: хто буде сповняти Божу волю, той пізнає, що його наука є від Бога (Йоан, 7, 17). Віра не любить нечистої душі, але не може укритися перед направді чистим серцем (Св. Берн.). Навіть якщо б хтось виріс у лісі серед диких звірів, але свідомо робив добро і остерігався б злого, то можна з певністю допустити, що Бог об'явить йому те, що є конечним для віри, або через внутрішнє осяяння, або посилаючи йому якогось вістуна віри (св. Тома з Акв.), як, напр. післав поганському сотникові Корнилієві св. Петра (Діян. Ап. 10). Врешті, і той отримає віру, хто буде просити її в Бога. Христос каже: *«Кожний, хто просить, одержує, і хто шукає, знаходить, і хто стукає, тому відчиняють»* (Мат. 7, 8). Протестант гр. Фрідріх Штольберг († 1819) лише після

семи років молитви пізнав правду католицької віри і згодом став славним католицьким письменником. Милосердний Бог не раз дає ласку віри навіть ворогам правдивої релігії. Так було під час навернення св. Павла. «*Однак Бог дає цю надзвичайну ласку лише тим, цю блудять у добрій думці (мають бажання знайти правду)»* (св. Альф.).

Бог, уділяючи людям ласку Християнської віри, послуговується або звичайним засобом (проповіддю), або надзвичайним (чудом).

Звичайними засобами, крім проповідей, є читання релігійних книжок або повчання з боку ближніх. Св. Августин пізнав віру, часто слухаючи проповідей, св. Амврозія, єпископа Мілану, св. Ігнатій Льойоля — читаючи історії з життя Ісуса Христа і Святих (Шпіраго, Приміри); св. Юстин, філософ і мученик, повірив, навчений певним старцем з-над Тібру.

Надзвичайні засоби Бог часто використовував на початку християнства, але часом чинить це і тепер. Пастирям у Вифлеємі Бог через Ангелів звістив про народження Спасителя; три Царі знайшли дорогу до Царя світу за допомогою зірки, а св. Павло повірив, почувши чудесний голос і побачивши світло з неба (Діян. Ап. 9); сторож в'язниці в Філіппі навернувся, коли в'язницю струснуло і вона відчинилася (Діян. Ап. 16, 16); Цісар Константин Великий — побачивши на небі сяючий хрест. Славний місіонер Альфонс Ратісбоне, єврей, родом з Альзації, повірив внаслідок появи у 1842 р. Матері Божої в церкві св. Андрея в Римі, безбожний поет Климєнтій Брентано († 1842 р.), що описав видіння блаженної Катерини Еммеріх, навернувся, коли Боже Провидіння привело його до смертного ложа цієї богоугодниці; осліплий паризький адвокат Ляссер — тоді, коли у 1862 р. позбувся сліпоти за допомогою чудесної води з Лурду. Чудесним було і навернення поганського юнака Теофіла. Він був присутній на страті св. Дороти. Перед виконанням вироку Теофіл звернувся до неї з глумливим проханням, щоб св. Дорота прислала йому квітів з городу свого небесного обручника. Чудо сповнилося, бо відразу після того, як було страчено святу і йому під ноги впали з неба чудові квіти, Теофіл навернувся (помер у 308 р. мученичою смертю).

Деякі люди ніколи не доходять до християнської віри, бо грішать гордістю і браком доброї волі.

Деякі люди не можуть дійти до віри, бо не мають доброї волі (св. Авг.). Як Бог дає всім людям світло сонця, так також дає всім світло віри (св. Авг.). Спаситель, світло світа, просвічує кожну людину, яка приходить на цей світ (Йоан, 1, 9). Але люди самі втікають від спливаючого на них світла віри; не хочуть вірити, бо мусіли б змінити своє грішне життя. Вони більше люблять темноту, ніж світло (Йоан, 3, 19), отже, грішать проти Св. Духа. Хто добровільно заплющує очі або замикає віконниці — той нічого не бачить, але в цьому не винні ані очі, ані денне світло, тільки сама людина, яка схотіла темноти (св. Евтимій): згадаймо лише фарисеїв часів Ісуса Христа.

Горда людина теж не дійде до віри, тому що Бог бажаючи привести когось до віри, застосовує певні засоби, а це якраз відлякує гордих людей. Ісус Христос прийшов на світ в нужді і убожестві, вибрав собі батьківщиною мале і зневажане містечко Назарет (тому й говорили жиди: *«Чи може бути що доброго з Назарету?»* (Йоан 1, 46) і зневажали слова Христа). До Володарів Світу (римлян) — післав Бог їх підданих — євреїв, простих людей як проповідників Слова Божого. До Ірода і Найвищої Ради в Єрусалимі — поган (трьох Царів), щоб вони звістили народження Ісуса Христа. Так робить Бог і нині. Він допускає, що Його Церкву, яка голосить правду, переслідують і принижують. Отже, скарб Божого Слова спочиває дійсно в убогій ріллі (Мат. 13, 14), на яку зверхньо дивляться горді люди. Перед мудрими і проворними ховає Бог Свої тайни (Мат. 11, 25). Бог противиться гордим (І Петро 5, 5).

Християнська віра для спасения конечно потрібна.

Без віри нема спасения. Ще Мойсей не міг без віри ступити на обіцяну землю. Христос каже: *«Хто не вірить, буде осуджений»* (Мар. 16, 16). Хто тут не має віри, не доступить оглядання другого світу (св. Авг.). Без віри не можливо подобатися Богові (Євр. 11, 6). Як Петро став потопати, коли вступив у нього сумнів (Мат. 14, 30), так потопає у вічній смерті той, хто втратив віру. Віра, як корабель, без якого не можна переплисти через море життя і причалити до пристані вічного щастя. Віра подібна до вогняного стовпа, який провадив євреїв через пустиню до обіцяної землі (св. Юстин), або до зірки, яка вела Трьох Царів до Ісуса Христа.

Без віри нема заслугуючих діл. Як дерево без коріння не може

видати плоду, так людина без віри не може робити добрих діл. Отже, немудрою є думка того, хто каже, що байдуже, в що вірити, аби лише праведно жити. Чи може дерево без коріння приносити плоди? Ні. Так і людина без віри не може праведно жити. Проте, добрі діла, зроблені без надприродної віри, не є гріхом (Алекс. VIII). Як без віри нема добрих діл, так нема і чеснот. Будинок чесноти і досконалості не можна звести без основ віри (св. Бонав.).

Віра приводить нас до спасения, бо спонукає до добрих діл. Добрі діла ростуть з віри, як рослина з коріння. Корінь не є сам по собі, — з нього росте рослина, так і віра родить добрі діла. Як ключ відкриває двері до комірки, де стоять різні страви, так віра відкриває двері до надії, любові і добрих діл (Альб. Штольц). Віра дає людині силу для добродійства, вона є дороговказом до країни надії та любові. Віра в майбутнє воскресіння дала силу волі Макавейським браттям — всім Мученикам. Віра в майбутню нагороду була для Товії та інших святих заохоченням до милосердних чинів. У спокусах віра стримує нас від гріха (згадаймо єгипетського Йосифа). Як маяк показує морякові підводні скелі, так віра робить нас чуйними щодо замислів злого духа. Св. Павло каже, що щитом віри можемо відбити усі вогненні стріли злого духа (Єф. 6, 16). Як щит береже воїна у бою, так віра береже нас від нападків диявола (св. Бонав.).

Віра береже нас від розпусти у терпінні. Віра — це для нас покладений у банк капітал, який приносить нам проценти (Гете). У залежності від ступеня нашої віри ми отримуємо від Бога різні ласки. Підтвердженням цього є чудесні оздоровлення людей, здійснені Ісусом Христом. У кого віра була більшою, того Ісус зцілював швидше.

«Віра твоя спасла тебе», — сказав Христос до невісти, яка діткнулася Його одежі (Мат. 9, 22). Собор Тридентський каже: «*Віра є початком людського спасения, підставою і корінням повного оправдання»* (Соб. Трид. 6, 8).

Однак, однієї віри для спасения не досить, треба жити згідно з вірою і визнавати її не тільки внутрішньо, але й назовні.

Наша віра мусить бути живою, тобто мусить породжувати добрі діла. Христос каже: *«Не кожний, хто говорить до мене: Господи, Господи, увійде в Царство небесне, а той, хто чинить волю Отця мого, що на небі»* (Мат. 7, 21). Хто не здійснює справ милосердя, буде

осуджений на страшному суді (Мат. 25, 41). Віра таких людей не відрізняється від віри злих духів, бо вони також вірять, але їх діла є злі (Яков 2, 19). Віра, яка не творить добрих діл, не є правдивою вірою. «*Лише тоді віра є правдивою, коли не суперечимо своїми ділами тому, що визнаємо на словах»* (св. Григ. В.). Як тіло є мертве без духа, так віра мертва без діл (Як 2, 26). Віра без діл, як дерево без плодів (св. Золот.), як криниця без води, як свічка без ґноту, як горіх без зерна. Хто справді вірить, але не здійснює добрих діл, подібний до немудрих дівиць, які не мали в лампах олії (св. Григ. В.). Добрі діла, які заслуговують на вічне життя, може робити лише той, хто має і любов Божу, і освячуючу ласку. Тобто, лише віра, отримана з любов'ю Божою, веде до неба. Тому говорить св. Павло: «*Коли маю всю віру, так щоб і гори переставляти, любові ж не маю, то я ніщо»* (І Кор. 13, 2). Отже, хто лише вірить, а не має Божої любові, буде осуджений.

Необхідно свою віру виявляти назовні. *«Серцем — бо вірується на праведність, устами ж визнається на спасения*» (Рим. 10, 10). Віра, приписи якої не виконуються, швидко гине (св. Амвр.) Людина складається з душі і тіла, тому мусить віддавати Богові честь не лише внутрішньо, але і назовні. Сама природа спонукає нас до того, щоб ми те, що відчуваємо у душі, виявляли назовні. Тим, хто не виявляв своєї віри, скаже колись Господь в день суду: «*Справді, кажу вам, не знаю вас»* (Мат. 25, 12).

Що спонукає нас до віри

До віри нас спонукають чуда і пророцтва — завдяки їм переконуємося, що ця або інша правда дійсно об'явлена Богом.

До віри нас спонукає насамперед правдомовність Божа. Ми віримо у правди, об'явлені Богом, бо знаємо, що Бог є правдивим, правдомовним. Він ніколи не помиляється і не говорить неправди. Але щоб вірити в якусь правду, мусимо переконатися, чи вона справді об'явлена Богом — так робить кожна розумна людина. Тому події, якими Бог підтверджує те, що Він справді говорив, є для нас найважливішим спонуканням до віри. Тому Апостоли, які власними очима бачили стільки чудодійств Христа і були свідками сповнення пророцтв Христа і пророків, без вагання сприйняли як правду слова Спасителя, сказані під час Тайної вечері: *«Це є Тіло Моє»*, «*Це є Кров Моя»*. Дар говорити різними мовами, отриманий Апостолами в день Зелених Свят, спонукав 3000 людей до прийняття Христової віри, а чудо при брамі святині навернуло 2000 людей. Численні чуда Апостолів, якими Бог підтверджував їх слова (Мар. 16, 20), спонукали поган до прийняття християнської релігії. Св. Апостола Павла спонукало до прийняття віри чудо в дорозі до Дамаску, а імператора Константина сяючий на небі Хрест.

Є ще й інші причини, що спонукають нас до віри: велика кількість Мучеників за віру, їх стійкість, чудесне поширення й утвердження християнської релігії, чотири знамена нашої Церкви. *«Церква сама по собі вже є великим і постійним поштовхом до віри»* (Соб. Ват. 3, 3). Згадаймо її розповсюдження і розквіт, незважаючи на найбільші переслідування. До пізнання правдивої віри люди спонукаються по-різному. Одних спонукає стійкість Мучеників, інших — красномовство і святість проповідників, ще інших — чуда або кара, яка падає на переслідувачів Церкви (св. Авг.).

Найбільше чудес було здійснено на початку християнства, вони були потрібні для поширення віри.

Як городник старанно поливає рослини, поки вони ростуть, так і Господь Бог підтримував багатьма чудами молоду Церкву, яка тільки

ставала на ноги (св. Григ. В.). Якщо б хтось хотів заперечити чуда, які творили Апостоли, то тоді найбільшим чудом було б те, що світ повірив їм без чудес (св. Авг.).

Чуда, описані у Старому Завіті, були переважно караючими, вони звільнили ізраїльтян з рук єгиптян, вони підтримували євреїв у пустині, вони об'являли сусіднім народам велич Бога Ізраїля. У Новім Завіті зустрічаємо менше описів караючих чудес. Чуда, описані у Новому Завіті, промовляють до серця і душі людини і несуть на собі знак любові Божої. Коли чуда, описані у Старому Завіті, є величними, то чуда Ісуса Христа сповнені глибокого внутрішнього змісту. У Старому Завіті описано, як підносяться хвилі Йордану перед ізраїльтянами, а у Новому Завіті — як утихомирюється буря, що мало символізувати майбутні переслідування і перемоги Церкви. У Старому Завіті Бог кормить народ у пустині манною, у Новім — двічі чудесно помноженим хлібом. У Старому Завіті є стовп вогненний у пустині, у Новім — ясність серед тиші на полях Вифлеему. Чудо — це надзвичайне явище, яке здійснюється не природними силами, але Божою всемогутністю.

Надзвичайне — це те, що примушує нас дивуватися, бо ми ніколи ще не бачили чи не чули чогось подібного і не вміємо собі це пояснити. Хто ніколи не бачив залізниці або корабля, той не може не здивуватися, побачивши їх. Надзвичайними є для декого різні явища природи: полярне сяйво, марево, затемнення Сонця або Місяця, політ комети і т. д. Але усі ці явища не є чудами, хоч кажемо, коли бачимо їх: *«Чудесно!»* Вони викликані силами природи, їх можна пояснити. Чудом є лише таке незвичайне явище, якого не можуть викликати сили природи (напр., воскресіння мертвого), тут мусить діяти всемогутність Божа. Отже, чуда є винятками (незвичайними явищами) у звичайному ладі природи. На перший погляд здається, що вони суперечать незмінним законам природи. Але це не так. Коли книга падає на землю, а я її впіймаю, то це не значить, що я заперечив закон земного тяжіння. Так само і при здійсненні чуда не перестають діяти природні сили, це тільки Божа всемогутність стримує їх дію відносно даної події чи предмета. Для нас чудом є те, що ми не бачимо Божої руки, що причина залишається для нас таємницею.

Чуда бувають справжні і несправжні. Справжнє чудо може бути

великим або окремим.

Велике чудо — це надзвичайне явище, яке взагалі не може бути здійснене природними силами (воскресіння мертвих, тривала нетлінність, гнучкість і свіжість тіла померлого. Окремі чуда — це надзвичайні явища, які можна здійснити природними силами, але для цього треба прикласти дуже багато зусиль. Таким чудом є, напр., зцілення хворого одним словом, раптове набуття вміння розмовляти різними мовами. Несправжнє чудо — це незвичайне явище, викликане дияволом, яке є обманом наших відчуттів (нам здається, що ми щось бачимо, але цього насправді нема). Такі чуда подібні до чародійських штук, але злий дух значно перевищує чародія знаннями і вмінням. Несправжні чуда злий дух допомагав робити ще єгипетським чародіям, які наслідували чуда Мойсея (II Мойс. 7, 11), чародієві Симону (Діян. Апост. 8, 9). Антихрист (II Сол. 2, 8) творить несправжні чуда за допомогою сил природи (св. Тома з Акв.). Несправжнім чудом є зникнення поганських жертв, перетворення І фігенії в лань і т. п. (Бенед. XIV).

Справжні чуда Бог здійснює для Свого прославлення чи для підтвердження якоїсь правди.

Отже, справжні чуда Бог здійснює з таких причин: щоб об'явити Свою доброту і справедливість, щоб засвідчити, що хтось є післанцем Божим і, що його слова є правдиві, щоб підтвердити святість якоїсь померлої людини. Ніколи чуда не здійснюються для підтвердження неправди.

Будь-яка установа, видаючи якийсь документ (напр., шкільне свідоцтво), ставить на ньому свою печатку, щоб не було сумніву, що цей документ видала саме вона. Такою печаткою є чуда, бо ними Бог підтверджує божественність слів, голошених св. мужами. І ця печатка відрізняється від інших тим, що ніхто не зможе її повторити (Авель). За допомогою чуда Бог об'являє свою доброту і справедливість. Такими чудами були висушення Червоного моря, розділення хвиль Йордану, манна небесна і чудесне джерело в пустині, врятування трьох юнаків з палаючої печі, єгипетські язви, нагла смерть Ананії і Сафіри. Бог підтверджує чудами Боже післанництво і правду слів Своїх післанців. Посилаючи Мойсея до фараона, Бог надає йому вміння робити чуда. Чуда творили Пророки, Христос і Апостоли. Христос часто

згадує свої чуда, щоб доказати Своє божественне післанництво (Мат. 11, 4-5; Йоан 10, 37). Один із членів французького директорату, Лєпо, заснував нове релігійне вчення — філантропію (любов до людей), але не міг знайти собі послідовників. Тоді пішов він до славетного Талєйрана (єпископа періоду французької революції), і той сказав йому: *«Зовсім не дивуюся, що не маєте щастя із своєю релігією. Якщо хочете добитись успіху, ідіть і робіть чуда. Зцілюйте хворих, воскрешайте вмерлих, потім дайте себе розп'яти на хресті, поховати, а на третій день воскресніть. Тоді, без сумніву, знайдете багато вірних»* (Шпіраго, Приміри). Так, саме чудами мусить заявити про себе Божий післанець! Чудами Бог також утверджує правдиву Церкву (про це вже було сказано).

Святість померлих людей теж підтверджується Божими чудами (напр., чуда, які діялися при гробі Єлисея) (II Цар. 13), при тілах померлих Угодників Божих, на їх гробах або навіть при згадці їх імені. Без таких чудодійних доказів Церква нікого не оголошує Блаженним або Святим. Для того, щоб когось після смерті оголосити Блаженним, потрібні хоча б два доказані чуда, які сталися після смерті Святого за його втручанням. У Старому Завіті святі творили більше чудес за життя, менше після смерті, у Новім Завіті — навпаки. Святим Нового Завіту необхідні були ці чуда для того, щоб Церква визнала їх святими (Бенедикт XIV).

Бог ніколи не чинить правдивих чудес для підтвердження неправди. Бо справжні чуда є виключно свідоцтвами правди і святих Божих діл. Якщо б, напр., диявол мав силу робити чуда, то це означало б, що Бог дозволяє на утвердження лжі, а щось подібне годі собі уявити (св. Тома з Акв.). Іноді Бог дозволяє на те, щоб злий дух або злі люди творили несправжні чуда, але вони є наслідком Божої справедливості і служать переважно для покарання невіри (Суарез). Праведним же Бог дає ласку, щоб вони могли пізнати цей обман. Диявольськими (несправжніми) є такі чуда: несподіване виздоровлення, але на короткий час; чуда, які не приносять ніякого добра ні душі, ні тілу; чуда, які діються не для утвердження віри або добрих звичаїв; чуда, які діються під час недоречних церемоній (св. Тома з Акв.).

Під час творення чуда Бог звичайно послуговується створінням, часом навіть негідним.

Створіння можуть творити чуда, коли їм Бог дасть для цього силу (св. Тома з Акв.). Святі завжди творили чуда силою Божою або в Ім'я Боже, лише Ісус Христос творив їх у своєму власному імені. Дар чудодіяння можуть отримати для добра інших і люди негідні (Мат. 7, 22). Саме тому могли творити чуда і погани, і невірні, але тільки для утвердження правди (напр., Божі суди в середньовіччі: підсудні, щоб доказати свою невинність, повинні були ходити по розжареному вугіллі і не пошкодити ніг, носити решетом воду і т. п. Ці чуда переконували людей у Божому Проведінні). І диявол може творити справжні чуда, але тільки як Божий засіб покарання грішників (св. Авг.). Саме диявол, очевидно, був причиною єгипетських язв і нужденної смерті Ірода (Діян. Апост. 12) Отже, чуда диявола можуть служити і доказом правди. Однак не треба кожне явище, яке не можливо пояснити природним способом, відразу називати чудом і діянням Божої всемогутності (св. Авг.). Пророцтво — це докладне передбачення майбутніх подій, про які знає тільки один Бог.

Пророцтво мусить бути насамперед зрозумілим і точним, щоб запобігти різному тлумаченню і розумінню його. Цим відрізняється пророцтво від поганського ворожіння, яке завжди було нечітким і двозначним. Напр., Крезові (імператору древньої Лідії), який вирушав на війну, ворожка сказала: *«Коли Крез перейде ріку Галис, знищить велику державу»*. Не сказала, однак, чи він знищить державу неприятеля, чи занапастить свою власну країну (що і сталося). До пророцтв не належать передбачення погоди метеорологами (дослідниками повітряних явищ), затемнення Сонця або Місяця астрономами (ученими, які займаються вивченням небесних тіл), виздоровлення або смерті хворого лікарями, війни політиками і т. п., бо всі ці явища є наслідками певних причин. Пророцтвом є передбачення подій, незалежних від вільної волі людини, бо про такі події може знати тільки Бог. Таким пророцтвом було передбачення падіння Апостола Петра (Мат. 13, 31). Пророцтвом також є передбачення таких явищ, якими Бог керує за Своїм бажанням, напр., зруйнування Єрусалиму, перелік знамень страшного суду. Пророцтва можна назвати чудами всезнання Божого, бо лише Бог може бути їх творцем. Події, які залежать від вільної волі людини, наперед знає один тільки Бог (Іс. 41, 23; 46, 10), який «зазирає в серце, вивідує нутро» (Єр. 17, 10). «*Що в Бозі, ніхто не знає, тільки Дух Божий»* (І

Кор. 2, 11).

Пророцтва Бог оголошує звичайно через своїх післанців для зміцнення справжньої віри або поправи людей.

У Старому Завіті Бог умістив дуже багато пророцтв приходу Спасителя, щоб до Його приходу зберегти віру людей у Нього, а після Його приходу переконати людей у правдивості християнської релігії, збудити в них віру або у вірі утвердити. Бог через Ноя попередив людей про потоп, щоб спонукати зіпсований людський рід до поправи. Пророцтва переважно проголошують Божі післанці. Лише у крайніх випадках для добра інших Бог використовує для цього грішних або невірних людей. Цареві Балтазарові Бог оголосив загибель за допомогою таємничої руки, що писала на стіні (Дан. 5). Поганському цареві і народові Моавитів оголосив Бог прихід Спасителя через Валаама (IV Мойс. 24). Однак переважно Бого вибирає на пророків лише вибрані душі (Бенед. XIV). Вони дізнаються про майбутні події або через внутрішнє осяяння, або через видіння, або через Ангела. Даниїлові у вавілонській неволі Бог об'явив прихід Спасилеля через Архангела Гавриїла...

Бог відкриває перед своїми пророками майбутні події лише від часу до часу і ніхто не обдарований постійним, триваючим довший час даром передбачення майбутнього. Таким даром володів тільки Бого-Чоловік. Тому і найбільший пророк не може відповісти на всі питання (II Цар. 4, 27). Самуїл не міг впізнати наслідника Савла, майбутнього царя, доки не було спроваджено перед нього Давида (1 Цар. 16, 12).

Отже, пророцтва переважно є доказом того, що хтось є післанцем Божим.

Однак, пророцтва мусять сповнитися, щоб дійсно стати доказом Божого післанництва (V Мойс. 18, 12). Пророцтва не можуть суперечити об'явленій науці (V Мойс. 13, 2) чи святості Бога. Вони мусять бути будуючими, корисними і спасенними (I Кор. 14, 3), а також мусять бути голошені із спокійною гідністю і смиренністю. Лише лжепророки були пристрасними і кидалися, як божевільні (св. Золот.).

Утрата християнської віри

Християнська віра є дорогою до неба. Та, на жаль, не всі ідуть цією дорогою, багато блукає манівцями.

Не мають християнської віри невірні, тобто ті, що пізнали об'явлену науку, але відкидають її.

Невірним був Апостол Тома, який, незважаючи на запевнення інших Апостолів, що Спаситель воскрес, не хотів повірити, доки не вложить пальця в рани Христові і не вложить руки в Його бік (Йоан, 20, 25). Таких, як Тома, є багато. Вони вірять лише в те, що бачать, чого можуть діткнутися, а все інше відкидають. *«Невір'я — це піщаний грунт, який не приносить плодів, хоч його і зрошує щедро дощ»* (св. Золот.). Такі люди кривдять і ображають Бога, відмовляючи йому навіть такої віри, з якою ставляться до будь-якої людини. Вони вірять різним розповідям, Богу, однак, не довіряють. У галузі релігії ми повинні чинити хоча б настільки розумно, наскільки керуємося розумом у щоденному житті. «*О, скільки–то мусять невіруючі вірити, аби не вірити!»* (Клим. Гофб.).

Не вірять найчастіше ті, кому не вистачає досвіду, хто є надто гордим, а також ті, хто веде грішне життя.

Часто причиною невір'я є брак досвіду. Дикуни висміяли б нас, коли б ми розповіли про залізницю, кораблі, телеграф, телефон і т. д. Люди, які живуть на екваторі, не повірять, що на півночі вода взимку робиться твердою, що навіть слон може по ній ходити, або що взимку вода падає з неба біленькими сніжинкками. Та й дехто з нас недовірливо похитає головою, коли почує, що в краплі води живуть тисячі мікроорганізмів, що в краплі крові знаходиться 5 мільйонів тілець, або що в морі живе кит з дуже великою пащею, але дуже вузьким горлом. Чому люди не вірять? Бо не мають достатнього досвіду і знань, але є зарозумілими і гордими. Немудрість і гордість на одному коні їздять. Це ж стосується і правд віри. Найбільші вчені переважно побожні, вони глибоко вірять, а перший -ліпший недоук чваниться власним переконанням. Перешкодою на шляху до віри є і грішний спосіб життя. Людина-грішник не здатна зрозуміти правду.

Сонце може відбитися тільки у чистій і спокійній воді, але не у брудній. *«Тілесний чоловік не приймає, що є Духа Божого»* (І Кор. 2, 14). Дзеркало, яке зайшло парою, не відбиває предметів, або відбиває дуже слабо, — так і душа, сплямлена гріхом, не може зрозуміти правд віри. Грішна людина не хоче вірити, бо, повіривши, мусіла б змінити свій спосіб життя, а це їй важко зробити. Вона воліє дочасні,миттєві утіхи і почуттєві розкоші, які має під рукою, ніж утіхи і розкоші в майбутньому житті, яких не бачить. Тому сказав один безбожник до побожного християнина: «О, бідний християнине, як ти ошукаєшся, коли твоє небо виявиться тільки казкою». На це християнин відповів: «*О, бідний недовірку, але як ошукаєшся ти, коли не виявиться казкою пекло»*.

Однак той, хто вихований у поганстві і нічого не чув про правдиву релігію, не є винним у своєму невір'ї і не має за те гріха.

Тому каже Христос: *«Коли б я не прийшов і не говорив їм, гріха не мали би вони»* (Йоан 15, 22). Отже, не всі погани є невірними.

Не мають християнської віри лжевірці, тобто ті, хто вперто відкидає окремі об'явлені правди.

Лжевіра або єресь — це віра зіпсована. Її можна порівняти з чашею вина, в яку влито кілька крапель отрути. Лжевірців слід відрізняти від власне єретиків або лжевірних учителів, які зводять інших і схиляють їх до лжевіри. *«Лжевірні учителі — це міль, яка нищить дорогоцінну одіж Ісуса Христа або Церкву»* (св. Григ. В.). Такими лжеучителями були Арій, священик Олександрійський, що відмовляв Христові Божества (з цієї причини відбувся Нікейський Собор в 325 р.); Македоній, Єпископ Царгородський, що заперечував Божество Св. Духа (Собор Царгородський в 381 р,); священик Іван Гус із Праги, що виступав проти науки про Церкву (Собор в Констанції 1414 р.); монах Мартін Лютер, що повстав проти Божого установлення Папства і учительської влади Церкви (Собор Тридентський 1545 — 1563 р.); англійський король Генріх VIII, що ображений на папу, який не хотів дати йому розводу з жінкою, відлучився від Церкви, запровадив в Англії англіканську церкву (але в Ірландії він не мав успіху) і оголосив себе її головою, а католиків жорстоко переслідував. Як бачимо, ставали єретиками і ширили свою лженауку між вірними переважно священики. Такі лжеучителі подібні до фальшивомонетників, які, не

маючи права виготовляти гроші, займаються тим і фальшиві гроші видають за справжні. їх можна також порівняти із розбійниками, бо загороджують людям дорогу до вічного життя і штовхають на дорогу, яка веде до пекла. Ісус Христос застерігає нас: «Остерігайтесь лжепророків, що приходять до вас в одежі овечій (тобто з гарними словами і улесливістю), а всередині вони вовки хижі (тобто повні злоби). Пізнаєте їх по плодах їх» (тобто по способі життя, по наслідках їх науки) (Мат. 7, 15-16). До єретиків належать також схизматики, погляди яких спрямовані проти голови Церкви, проте практично вони допускають й інші помилки. Схизматиками є «православні» греки, які у 1053 р. на чолі з амбітним патріархом Михайлом Керулярієм відлучилися від Риму. Схизматицькою є і церква російська, яка в 1587 р. відлучилася від грецької церкви і котрою від 1721 р. управляв цар як голова церкви. Церква завжди вважала лжевір'я (єресь) за один із найбільших злих учинків. Св. Петро каже: «Коли б і ми або Ангел з неба проповідував вам більше того, що ми проповідували вам, нехай буде анатема (проклятий) (Гал. 1, 8). «*Ніхто не є так безбожний, щоб його не перевищив у безбожності єретик»* (св. Єрон).

Але хто живе у лжевірі без власної вини із несвідомості, той не є перед Богом лжевірцем.

Отже, хто, напр., вихований у протестантизмі і ніколи не мав нагоди почути вчення про правдивість католицької релігії, той лише по імені є лжевірцем, бо він уперто не відкидає пізнаної правди. *«Коли має добру волю прийняти все, що Бог об'явив, то вже є правдиво віруючим»* (св. Авг.). Така людина не є єретиком, як не є злодієм той, хто є власником чужої речі, зовсім не знаючи про те, що ця річ є чужа.

Не мають християнської віри ті, хто навмисне сумнівається у правдах віри.

Є сумнів розумний, коли вишукуємо труднощі і проблеми, щоб їх вирішити. Метою такого сумніву є прагнення знайти правду, щоб можна було сильніше в неї вірити. Але нерозумно сумніватися в якійсь правді, якщо маємо достатню підставу, аби її прийняти. Такий сумнів є навмисним і хто саме так сумнівається у правдах віри, той взагалі не має жодної віри. Дім мусить завалитися, коли пошкоджені його підвалини (згадаймо, як валяться доми, розташовані біля вугільних копалень). Мусить впасти і будинок віри, коли захитаємо його

сумнівами. Людина, яка навмисне сумнівається в об'явлених правдах, не може бути милою Богу, бо кривдить Його недовір'ям. Мойсей лише раз засумнівався в тому, чи Бог дотримає обітниці і наділить ізраїльтян водою, за що і був покараний Богом, який не дозволив йому ступити на обіцяну землю (4 Мойс. 20). Захарія з сумнівом сприйняв слова Ангела, що у нього народиться син, Іван Хреститель. Він теж був покараний, бо відразу онімів (Лук. 1). Коли ми починаємо сумніватися щодо правд віри, ми повинні молитися.

Не мають християнської віри ті, що не дбають про правду і науку релігії.

Ті, що не дбають про віру з байдужості, заслуговуючої на покарання, стають зовсім безвірними. Вони, як рослина, що всихає неполита. Дехто дбає лише про тимчасову розкіш і користь, а не турбується справами вічного життя. Таких можна порівняти із запрошеними, про яких розповідає Євангеліє, які через поле, воли і жінку не прийшли на *«небесну вечерю»* (Лук. 14, 16). Такі мудрагелі вважають себе сучасними і з погордою та співчуттям дивляться на тих, хто совісно виконує релігійні обов'язки. Але власне вони є неосвіченими і немудрими, бо не розуміють, у чому полягає найвище життєве добро, є невігласами у найважливіших справах. Такі люди переважно ведуть погане життя.

Виноградники, яких не доглядають, заростають і вироджуються — так і розум, не освічений релігійними знаннями, набирає поганських рис і наштовхує на поганський спосіб життя (св. Людв. Гран.). Як тіло вмирає без поживи, так і душа. А поживою для душі є Євангеліє або Христова наука (св. Авг.). У розмові з самарянкою сам Ісус Христос називає свою науку водою, яка назавжди гасить спрагу людського духа (Йоан. 4, 43), а в синагозі в Капернаумі каже: *«Я хліб життя, хто приходить до мене, не буде голодувати*» (Йоан, 6, 35). Отже, хто не дбає про цей хліб життя, про цю поживу для душі, того душа вмирає, хоч тіло і живе. Байдужа до релігії людина стає ворогом Бога, бо сказав Ісус: «Хто не зі Мною, той проти мене» (Мат. 12, 30). Така людина в день суду не матиме оправдання і не зможе сказати: «*Я не знав»*. Незнання, в даному випадку, є його власною провиною.

Люди, що з власної вини вмирають без християнської віри, не отримають спасения. Людина без віри, як і поганин, вже тут, на землі, є

бідною. Вона перебуває *«у темряві і тіні смертній»* (Лук. 1, 79). Правди релігії здаються їй казками (Клим. Гофб.) Ісус Христос каже: «Хто не повірить, буде осуджений» (Мар. 16, 16), а також: «Хто не вірить, вже є осуджений» (Йоан 3, 18). Св. Павло говорить про єретиків, що вони самі себе осуджують (Тим. 3, 11). Наслідуймо Святих і щодня молімося про навернення лжевірців і невірних. Блаженний Климентій Гофбавер († 18 20 у Відні) говорив: «*Коли б я мав ласку навертати всіх невірних і лжевірців, то на власних раменах заносив би їх до католицької Церкви»*.

Визнання віри

Бог бажає, щоб ми виявляли свою віру своїми вчинками; це наказує Христос словами: *«Нехай сіяє світло ваше перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі вчинки і прославляли Отця вашого, що на небі»* (Мат. 5, 16).

Отже, наші слова і діла повинні свідчити про те, що ми — християникатолики і що за переконанням високо цінимо нашу релігію. Ми повинні бути світлом для світу, явним визнанням (сповіданням) віри ми повинні спричинятися до того, щоб наші ближні краще пізнавали Бога і сумлінніше виконували Його заповіді. Повільно ступаючий кінь побіжить швидше, коли побачить іншого коня в бігу — так і людина за прикладом ближнього схиляється до доброго: *«Гордість ворогів християнської віри вже не раз розбивалася об непохитність християнського визнання»* (Лев XIII). Ми й самі утверджуємося у вірі через прилюдне її визнання. На жаль, багато є між християнами боязливих людей! Зі страху перед глузуванням, насмішками, втратою свого становища чи з інших подібних причин не мають відваги явно визнати свою віру, засвідчити свою приналежність до Церкви. Чинять, як малий нерозумний хлопчина, якого послали за чимось родичі, що, наляканий гавканням пса, вертається ні з чим. Вагаються у добрих намірах, ладні зійти з дороги спасения тільки тому, що інші називають їх облудниками, дурнями, фанатиками (св. Вінк. Фер.), Вони боязливі, як зайці, яких лякає навіть ганчірка, зачеплена на патику. Такі люди не зважають на те, що ті, які висміють їх через їхню віру, будуть посоромлені у день суду (Прим. 5, 1). Вони забувають і про те, що без боротьби нема нагороди, обіцяної тільки воїнам і переможцям Христа (Лев XIII). Хто не має відваги виступити в обороні Божої честі, той є німим псом, що не може гавкати (Іс. 56, 10). Берімо приклад з іновірців, напр., мусульман, які на вулицях і площах по кілька разів на день віддають честь своєму Аллахові. Церква заохочує нас до публічного визнавання віри через часті процесії, які провадяться з нагоди різних церковних урочистостей або свят.

Однак, ми повинні назовні виявляти свою віру лише тоді, коли релігії загрожує зневаження або ближньому біда.

Не треба, і навіть заборонено завжди і всюди демонструвати свою віру, свої релігійні переконання, бо цим ми можемо осмішити релігію. Тому говорить Ісус Христос: *«Не давайте святого собакам, і не кидайте ваших перл свиням»* (Мат. 7, 6). Отже, не мусимо завжди відповідати на набридаючі питання щодо нашої віри, які нам задають безбожні люди, можемо їх або злегковажити або просто відійти. Одного разу, в п'ятницю, певний пан у гостиниці замовив собі пісну страву. На глузливе запитання господаря, якої він віри, відповів: «Потурбуйтесь краще моїм голодним шлунком, аніж вірою». Коли ж, однак, про це запитує уповажнена до цього влада, тоді ми повинні відповідати згідно з правдою, хоч би й довелось заплатити життям. Так вчинив Ісус Христос, стоячи перед Каяфою (Мат. 26, 63). Варто тут згадати слова Спасителя: «Не лякайтесь тих, що вбивають тіло, душі ж не здолають убити» (Мат. 10, 28). Той, хто більше боїться людей, ніж Бога, стягає на себе Божий гнів (св. Авг.). Не слід також вдаватися в релігійні розмови і суперечки з людьми без віри. «*Релігійні суперечки розпалюють розум і збільшують знеохочення»* (Іван Канізій). Прикро, що такі розмови часто ведуться в ресторанах та кав'ярнях, за столом, чого насамперед треба остерігатися. Релігія — це справа настільки свята, що говорити про неї слід завжди з найбільшою покорою і смиренністю (Сальвіян).

Того, хто безстрашно визнає свою віру перед людьми, Бог відзначає і на землі, і після смерті.

Бог підносить тих, хто безстрашно визнає свою віру. Св. Петро першим серед усіх Апостолів визнав Божество Ісуса Христа, і за те назвав його Спаситель блаженним та зробив головою Апостолів (Мат. 16, 18). Три юнаки з Вавілону явно визнали свою віру в правдивого Бога перед царем і цілим народом і за те врятував їх Бог з огненної печі і підніс до високих гідностей (Дан. 3). Рудольф з Габсбурга одного разу під час ловів зустрів священика, який ішов з Найсв. Дарами до хворого, він зіскочив з коня і віддав належну честь Пресв. Євхаристії. Через кілька років вибрали його німецькі князі цісарем Німеччини (1273 р.) Ісус Христос обіцяє Своїм визнавцям вічну нагороду: *«Всякий, хто мене визнаватиме перед людьми, того І я визнаватиму*

перед Отцем моїм, що на небі» (Мат. 10, 32). Хто безстрашно визнає свою віру, завойовує повагу і у своїх ближніх; хто ж відрікається її, потрапляє в погорду.

Той може сподіватися найбільшої нагороди в небі, кого переслідують або страчують за віру.

Того, кого переслідують за віру, називаємо Ісповідником. Про таких людей Ісус Христос сказав так: *«Блаженні ви, коли вас безчеститимуть та гонитимуть, та казатимуть на вас усяке лихе слово не по правді, ради мене. Радуйтесь і веселітесь: бо велика нагорода ваша на небі*» (Мат. 5, 11-12). Той, хто поніс смерть за віру, називається Мучеником. Така людина, без сумніву, здобуде вічне щастя, бо каже Ісус Христос: «Хто б згубив душу свою задля Мене, знайде її» (Мат. 10, 39). «Було би кривдою для Мученика молитися за його душу» (Інок. III). Мученик виявляє найвищу ступінь любові Бога, бо складає в жертву Богові дочасні добра і навіть життя. Кожний Мученик є витязем. Мучеників завжди малюють з пальмою у руці, бо вони дійшли до своєї мети. Проте слід пам'ятати, що не годиться навмисне шукати переслідувань або мученицької смерті. Дехто робив це, віддаючись у руки гонителів або зневажаючи поганські святині; але вони, надміру уповаючи на свої сили, переважно піддавались спокусі. Таких Церква ніколи не шанує як мучеників. «Не треба нікому давати нагоду робити зле» (св. Тома з Акв.) Ісус Христос дозволив утікати від переслідувань (Мат. 10, 23) і сам не раз так робив, а Його наслідували Апостоли і визначні єпископи (св. Кипріян, св Атаназій). Лише душпастирям не можна утікати, коли їх присутність потрібна для добра їх вірних (св. Тома з Акв.). Коли приходить вовк, втікає найманий робітник, але ніколи не робить цього добрий пастир (Йоан 10, 12). Можуть відійти лише тоді, коли не мусять бути присутніми, або коли їх присутність могла б стати причиною ще більшого переслідування (св. Кипр.). Не є Мучеником той, хто вмирає за лжевіру, бо він не має справжньої любові Бога, без якої мученича смерть не має вартості (І Кор. 13, 3). Отже, не був Мучеником Іван Гус із Праги, якого було спалено на вогнищі в Констанції (1415), але який не відрікся лжевіри. Але Мучеником є той, якого через віру було поранено і який від тої рани помре; кого через віру засудять на довічне ув'язнення або на вигнання, а також той, хто заплатить життям задля

якоїсь християнської чесноти, як, напр., Іван Хреститель, Іван Непомук і т. п., бо християнська чеснота є в деякій мірі визнанням віри (св. Тома з Акв.). Кожний християнин повинен бути готовим до мучеництва за віру, бо, як сказав св. Кипріян: «*Не є християнином той, хто боїться вмерти за правду»*. Мучеників нараховується близько 16 мільйонів.

Тих, хто відрікається своєї віри зі страху або сорому чи навіть зовсім відступає від неї, Ісус Христос застерігає: *«А хто відречеться Мене перед людьми, того й Я відречусь перед Вітцем Моїм, що на небі*» (Мат. 10, 33), «*Хто-бо посоромиться Мене і Моїх словес, того й Син Чоловічий посоромиться, як прийде в славі своїй»* (Мук. 9, 26).

Хто відрікається віри, чинить, як Петро, що з великої тривоги відрікся Ісуса Христа (Мат. 26, 69-70). Цей гріх оплакував св. Петро аж до смерті. Під час переслідувань християн дехто відрікався від своєї віри, і приносив жертву божкам. Сьогодні дехто соромиться зробити на собі св. Хрест, приступити до Великодної сповіді або віддати на вулиці, прилюдно честь Найсв. Євхаристії, коли священик іде до хворого і т. п. Інші ж беруть участь у Богослужениях іновірців, заключають мішані подружжя перед служителем чужої церкви, тримають до хресту їх дітей, приймають схизматицьке *«православне*» Причастя і т. п. (Хто, однак, бере участь у похоронах або вінчаннях іновірців з чемності, той не грішить). Люди, що відрікаються віри зі страху або сорому, втрачають повагу інших, бо боязливих ніхто не поважає. Імператор Констан-цій, отець Константина В., одного разу наказав своїм християнським дворянам жертвувати божкам. Дехто зі страху виконав цей наказ, а імператор, який хотів лише випробувати своїх дворян, відразу вигнав їх зі свого двору. Ще нещасливішим є той, хто зовсім відступає від віри. Цар Соломон відступив від справжньої віри до поганства через своїх поганських жінок і став ідолопоклонником. Імператор Юліан, апостат († 363 р.), відступився від католицької віри і став згодом найбільшим ворогом християн. І сьогодні часом трапляється, що католики переходять на протестантизм, на схизму (т.з. «*провослав'я»*) або на іудаїзм, або оголошують себе безконфесійними, безвіроісповідними.

Католики часто відрікаються віри задля марної мамони або інших земних благ.

Це трапляється, напр., тоді, коли католик хоче повінчатися з

багатою особою іншої віри. Однак лише порочні люди відпадають від віри. *«Нехай не думає, що від св. Церкви відпадають добрі люди. Повного зерна не понесе з собою вітер, а тільки пусту полову»* (св. Кипр.). Вітер не повалить здорове дерево, а лише струхлявіле. Один протестант пише: «Коли папа поле свій город, то завжди викидає нам за мур кропиву і бур'ян». Пруський король Фрідріх II сказав: «Коли католик перейде на протестантизм, то ми на тім нічого не виграємо; коли, однак, протестант стане католиком, то ми тратимо дуже багато». Ті, що відпадають від Церкви, наново розпинають Христа (Євр. 6, 6), отже, допускаються смертного гріха. Християнин-католик не повинен піддатися спокусі відійти від віри. Він повинен бути подібним до дерева з сильним корінням, котре опирається найсильнішим бурям, до воїна, який і під час бою не залишає своєї позиції. «*Коли тратимо маєток, багато тратимо, коли тратимо життя, ще більше тратимо, коли тратимо віру, тратимо все»*.

Знак святого Хреста

Форму хреста можемо знайти будь-де: людське тіло має цю форму, птах у повітрі нагадує хрест, деякі дерева теж його нагадують, форму хреста мають деякі інструменти, хрест творять зірки на небі. Хрест на небі буде знаменням приходу Судді на загальний суд (Мат. 24, 30). Католицька Церква високо шанує знамення св. хреста: вона уживає його під час Служби Божої, при всіх Тайнах, церковних благословеннях і освяченнях, прикрашає ним церковні вежі, престоли, хоругви і ризи, ставить його на гробах померлих. Храми Божі часто будуються у формі хреста.

Християнин-католик найчастіше визнає свою віру через знак св. хреста.

Для католика знак св. Хреста є тим, чим уніформа (мундир) для жовніра. Цим знаком він зазначає свою приналежність до католицької Церкви. Євреї і погани насміхаються з хреста і ненавидять його (І Кор. 1, 23). Не хочуть про нього чути і протестанти. Саме хрест вирізняв католиків серед інших віросповідань. Не без підстави можемо припустити, що знак св. Хреста запровадили ще Апостоли, бо вживається його в Церкві від перших часів. Знак св. Хреста робитися так: кладемо ліву руку на груди, а три перші пальці правої руки складаємо разом в честь Пресвятої Трійці і, вимовляючи слова: *«Во ім'я Отця*», кладемо їх на чоло, «і Сина» — на груди, « і Святого» на праве плече, «Духа» на ліве, «*Амінь»* знову на груди. Це повторюємо тричі в честь Пресвятої Трійці. Ніколи не треба хреститися поспішно і недбало, слід пам'ятати, що цей знак є взиванням Пресвятої Трійці, якій належиться найбільше поклоніння і найбільша честь.

Знаком св. Хреста заявляємо, що віримо в Розп'ятого Спасителя і Бога, в Трійці єдиного.

Форма хреста (†) нагадує нам хресну смерть Ісуса Христа і діло спасения. Трикратне повторення хреста і виголошувані при цьому слова нагадують нам Пресвяту Трійцю. Знак святого хреста — це неначе короткий витяг нашої християнської релігії.

Знак св. Хреста зносить на нас благословення Боже, тобто береже

нас від злого духа та від багатьох нещасть як щодо тіла, так і щодо душі.

Отже, знак св. Хреста не є пустою церемонією, але немов благословенням себе самого, вимолюванням собі Божого благословення. А благословення Боже відводить від нас зло і наділяє нас добром. Найбільшим же нещастям у нашому житті при смерті і по смерті є прокляття Боже. Знак св. Хреста відганяє від нас злого духа і його спокуси. Коли робимо знак св. Хреста, диявол утікає від нас так, як собака перед палицею, якою її було побито. Хрест нагадує йому те хресне дерево, яким Христос переміг його на горі Голгофі (св. Кирил.). Як під час війни не можна неприятелеві стріляти в тих, хто має на руці білочервоний хрест (тобто священиків, лікарів і медичної служби), так і диявол не сміє нічого зробити тим, хто хреститься св. Хрестом. *«Знак Хреста — це печать, біля якої переходить ангел смерті і не робить нам жодної шкоди»* (Ів. Дам.). Мідяний вуж у пустині (4 Мойс. 21), прообраз хреста Спасителя (Йоан 3, 14), беріг всіх, які на нього дивилися, від смертельного укусу отруйних змій; так береже нас і знак св. Хреста від нападу пекельної змії. Імператор Константин В. побачив у 312 р. на небі великий сяючий хрест із написом: «Цим знаменням переможеш». Цей хрест бачило і його військо. Тоді наказав вишити хрест на хоругві і переміг. (Звідси початок наших церковних хоругов). Ті чудесні слова, які були написані на небі, відносяться до кожного знаку св. Хреста. «Вже сама згадка хреста Христового змушує до втечі наших невидимих ворогів і дає нам силу протистояти їм» (св. Авг.). Святі мали звичай хреститися, коли лиш приходили до них злі думки. Знак св. Хреста може звільнити людину від хвороби. Коли мати Константина В., імператриця Олена, відшукала хрест Спасителя (325 р.), одна хвора особа, діткнувши його, відразу виздоровіла. Таку чудесну силу має хрест Христовий, подібну силу має і знак св. Хреста. Немало хворих швидше виздоровіли б, коли б частіше хрестилися. Знаємо також, що Мученики хрестилися перед тим, як їх мали мучити, і, як наслідок, не раз з найстрашніших тортур виходили цілими. Розповідають, що св. Йоанові Євангелистові одного разу подали чашу з отрутою, святий перехрестив чашу і випив напій без шкоди для себе. Подібне трапилося зі св. Бенедиктом і св. Францом Ксаверієм, Апостолом Індії. У Старому Завіті знаходимо доказ того, що знак хреста стереже від злого. Пророкові Єзекиїлові Бог об’явив, що під час

Божого суду над Єрусалимом врятуються від смерті ті, яким Ангел Божий зробить на чолі знак букви «*Тав»* (Т), яка у давній єврейській і грецькій азбуках зображалася у вигляді Хреста (Єз. 9, 4).

Ми повинні часто хреститися: коли встаємо вранці або ідемо спати, перед молитвою, перед споживанням їжі, перед виходом з дому, перед кожною важливою справою.

Вранці ми повинні хреститися, щоб Бог зіслав нам благословення на цілий день; ввечері — щоб відігнати від себе злі думки; перед важливими справами, щоб їх успішно залагодити і т. д. Вже перші християни дуже часто робили на собі знак св. Хреста. Тертуліан († 240) каже: *«Коли розпочинаємо яке діло, виходимо і вертаємо, одягаємося і роздягаємося і взагалі при всім, що робимо, знаменуємо чоло знаком Хреста»*. Священик у церкві теж починає усі важливі дійства (Службу Божу, проповідь, Богослужения) і т. д. знаком св. Хреста. Кожен раз, коли хрестимося, отримуємо 50 днів відпусту (Пій IX, 28 липня 1863), Св. Едита, англійська королівна († 984) дуже часто знаменувалася знаком св. Хреста. Через 13 років після її смерті виявилося, що великий палець її правої руки не зіпсований тлінням.

Перед тим, як хреститися, добре вмочити пальці у свяченій воді.

Свячена вода має особливу силу проти нападів злого духа, яку вона отримує внаслідок молитви, яку відмовляє священик під час освячення води. Хто хреститься свяченою водою, отримує 100 днів відпусту (Пій IX, 23 березня 1866). Посуд зі свяченою водою завжди знаходиться біля церковних дверей. Ми повинні завжди перехреститися свяченою водою, коли входимо до церкви — це повинно нагадати нам, що маємо приступити до молитви з чистим серцем, вільні від гріха. Але не треба при цьому обмиватися водою, а вистачить легко замочити пальці.

Лише немудрий соромиться знаку св. Хреста: *«Диявол тішиться, коли хтось відрікається від хреста, бо хрест є його загибеллю і знаком перемоги над його силою»* (св. Ігн. Ант.).

Символ віри

Після кожної проповіді Апостолів багато навернених зголошувалося до них з бажанням охрестити. Але перед тим, як когось охрести, його запитували, чи розуміє науку Ісуса Христа і чи справді вірить у неї. Тобто навернені повинні були скласти визнання (ісповідання) віри. Це визнання спочатку було коротке.

Символ віри містить у собі короткий виклад всього, що кожний християнин-католик повинен знати і в що вірити.

Невелика кількість слів містить у собі всі таїнства (св. Ізид.). Символ віри — це наче тіло дитини, в якої у зменшеному вигляді є всі людські члени, або наче насінина яка містить у собі ціле дерево. Символ віри називається символом, знаком тому, що на початку християнства по ньому впізнавано християн. Хто хотів тоді бути присутнім на Службі Божій, мусів виголосити Символ віри і того, хто його не знав, не впускали у церкву. Жоден християнин не мав права відкрити Символ віри неохрещеному. Символ віри був для перших християн тим, чим є гасло, пароль під час війни.

Є два найважливіші Символи віри: Символ віри апостольський і нікейсько-царгородський.

Перед тим, як розійтися по світу, Апостоли вибрали певну норму для своїх проповідей, щоб у різних кінцях світу навчати однаково (св. Авг.). Але від Апостолів походять лише головні начерки Символу апостольського. Протягом кількох століть (до VI ст.) до первісного тексту додавано деякі пояснюючі слова. Церква мусіла це робити тому, що час від часу появлялися різні лжеучителі. Однак, це були пояснення, які не впливали на зміст Символу віру, а, отже, і науки Церкви. Як людина, підростаючи, не отримує нових членів, так через ці додаткові пояснення не прийняв. Апостольський Символ віри жодних нових значень. Апостольський Символ вживають на заході; у східних обрядах використовується нікейсько-царгородський Символ (він називається так тому, що був складений єпископами на соборах у Нікеї (325 р.) і Царгороді (381 р.). Різниця між цими двома Символами в тому, що апостольський висловлює правди віри коротше, а нікейсько-

царгородський— обширніше. Крім апостольського і нікєйсько-царгородського є ще тридентсько-ватіканський Символ віри. Він містить науки Тридентського собору (1564 р.) і Ватіканського собору (1870). Тридентське визнання (ісповідання) віри зобов'язаний здійснити той, хто займає якусь церковну посаду (напр., новоіменований парох), а також той, хто стає католиком.

Нікейсько-царгородський Символ віри ділиться на три головні частини.

Перша частина говорить про Бога Отця і про створення: світу.

Друга частина говорить про Бога Сина і про наше спасіння.

Третя частина говорить про Св. Духа і про наше освячення.

У Символі віри дуже вміло упорядковані думки. На чільному місці — віра в Бога як підстава всіх релігійних правд. Бог названий Отцем, що вказує на Пресвяту Трійцю. Слово *«вседержитель»* характеризує Бога, слово «*Творець»* — Його діла. Далі йдеться про Ісуса Христа, який як Спаситель виправляє зіпсований гріхом порядок створеного світу; про те, чим є Спаситель відносно Бога, якого є єдинородним Сином, і чим є відносно людей (нашим Господом). Далі слідує коротка історія спасения (член 3-7), далі згадка про Св. Духа, який уділяє нам ласки, заслужені через Спасителя (чл. 8); про Церкву (чл. 9), про духовне воскресіння людини через відпущення гріхів (чл. 10) і про тілесне воскресіння (чл. 11). Закінчується Символ віри вказівкою на кінцеву мету створення, спасения і освячення через визнання віри у вічне життя (чл. 12).

Нікейсько-царгородський Символ віри також ділиться на 12 членів або частин.

Членами (частинами цілого) називаємо окремі правди, які між собою нерозривно пов'язані. Не можна вийняти жодної ланки з ланцюга, бо розірветься. Так і з Символу віри не може випасти жоден член, бо Символ тоді втратив би свою вартість. У Старому Завіті знаходимо такі прообрази 12-ти членів Символу віри: іудейський первосвященик носив наперсник, висаджений 12 дорогими каменями (називався він *«Світлом І правдою»* (3 Мойс. 8, 8); в «Святая», при вході до «*святая святих»*, лежало на золотім столі 12 хлібів (3 Мойс. 24, 6); при вході до обіцяної землі з 12 каменів збудовано вівтар. Члени

Символу віри є справді дорогоцінним камінням, що ширять світло і правду, які маємо носити в грудях або вірити в них, і є духовним кормом, який подає нам Церква, коли ми вступаємо в неї або при Хрещенні. Вони перетворюють наше серце у вівтар, на якому складається жертва молитви і добрих діл.

Поділ Нікєйсько-царгородського Символу віри на 12 членів означає, що він містить ті самі правди, які голосили 12 Апостолів.

Кожний християнин повинен знати Символ віри напам'ять (св. Авг.). Хто не знає його і не хоче навчитися, — має гріх (св. Тома з Акв.). На початку християнства не уділювано Хрещення тим, хто не склав цього визнання (ісповідання) віри, а також не міг бути присутнім на Службі Божій той, хто не вмів його виголосити. Не забувай щоденно вранці і ввечір відмовляти Символ віри. Відсвіжуй свою віру! (св. Авг.). Визнання віри — це відновлення завіту, заключеного з Богом при св. Хрещенні (св. Петро Хр.). Це панцир, який боронить нас від нападу ворогів (св. Амвр.). Ми мусимо часто приймати поживу, щоб втримати тіло при житті, так і віру мусимо часто збуджувати в собі, коли хочемо запевнити собі життя душі.

Бог — найвище Єство

Уже зі створених речей пізнаємо, що існує найвище Єство (Рим. 1, 19, Прем. 13, 5).

Зірки на небі і земля з усім, що на ній знаходиться, не могли виникнути самі по собі; не можуть зірки власною силою рухатися в небесних просторах.

Вже саме існування небесних сил наштовхує нас на думку, що є Бог. Араб по слідах на піску, а ми по слідах на снігу робимо висновок, що тут хтось пройшов. Як місто не може збудуватися саме по собі, так і зірки не могли виникнути самі зі себе. Приятель відомого астронома Атаназія Кірхера сумнівався в існуванні Бога. Одного разу наказав астроном зробити глобус і принести в його кімнату. Коли приятель запитав, звідки взявся цей глобус, астроном відповів: *«Виник сам по собі»*. Приятель засміявся. Тоді Кірхер сказав: «Як цей малий глобус не виник сам по собі, так само не могли самі по собі виникнути тіла небесні» (Шпіраго, Приміри). Світло не запалиться само, а запалене, не буде горіти вічно. А сонце світить тисячі літ, а вночі блимають на небі мільйони ясних зірок. Хто запалив ці світила і хто підтримує їх чудесний вогонь? (А. Штольц). Цар Давид співає у псалмі: «*Небеса являють славу Божу і простір звіщає про діла рук його»* (Пс. 18, 2). Відомий вчений Ньютон скидав головний убір, коли чув ім'я Боже.

Про існування Бога свідчить й існування створінь на землі (як матерія не могла виникнути сама по собі, так і органічне життя). Тому закликає Йов: *«Спитай у звірят, а вони навчать тебе, в птаства під небом, а воно з'ясує тобі. Або поговори з землею, а вона повчить тебе, та й риби в морі скажуть тобі. Хто з усього цього не взнає, що рука Господня створила це?»* (Йов. 12, 7-9). Весь всесвіт — це книга, з якої вичитуємо нескінченну велич Бога (св. Ант. Пуст.). Якщо б хтось, потрапивши на безлюдний острів, знайшов там прекрасну статую, то відразу зрозумів би, що колись тут були люди. А якщо б хтось хотів йому доказати, що це вітри і дощ зсунули з гір цю брилу каміння і надали їй такої форми, то вважав би того когось за немудрого. Однак,

ще більш немудрим є той, хто каже, що такий прекрасний і чудовий світ не має творця.

Чудовий лад у світі переконує нас у тому, що Той, хто керує цим ладом, є єством нескінченно розумним.

«Коли корабель безпечно пливе по морі і щасливо пристає до пристані, не сумніваємося, що править ним досвідчений керманич. Так само, спостерігаючи великий лад у всесвіті, робимо висновок, що править ним безконечно мудре єство» (св. Теоф. Ант.). Нерозумний той, хто каже, що небесні тіла рухаються самі по собі, як і той, хто сказав би, що корабель може сам без екіпажу вийти з якоїсь пристані, обійти всю землю і вернувтися назад. Тому говорить Ціцерон: «*Коли дивимося на зоряне небо, приходимо до переконання, що всім керує єство з безконечним розумом»*.

Такий же розумний лад знаходимо і на нашій землі. Зміна дня і ночі, пір року, прекрасна доцільність у будові найменшого звірятка, рослини, а передусім людського тіла, яке саме по собі є малим світом, — усе це говорить нам про незбагненний розум Творця. Коли бачимо малюнок, який зображає будову ока, вуха, серця або нервової системи, мимоволі думаємо, що щось подібне не могло виникнути саме по собі. Найменшу хатину мусить хтось збудувати, годинника — скласти; слова кожної книжки мають свого автора, тим більше, не міг виникнути сам по собі світ і чудовий лад у всесвіті.

Усі народи землі переконані в тому, що існує якесь найвище єство.

Усі народи землі, навіть зовсім дикі, мають одного або більше божків, якому на свій лад віддають честь. *«Знайдемо міста без мурів, без царів, без книжок, без монети, без законів, але не знайдемо міста без святині, богослужения і жертви»* (Плутарх). «Що всі народи вважають правдою, це є правдою природи» (Ціцерон). Потреба віддання честі Богу не є чимось зовнішнім, але опирається на внутрішнє усвідомлення кожної людини. «*Усвідомлення, що Бог існує, є кожному наче дане від природи»* (св. їв. Дам.), кожна людина усвідомлює це дуже легко.

Бог часто об'являвся людям.

Бог часто по-різному говорив до людей (Євр. 1, 1) і дозволяв їм пізнати Себе. Мойсееві Бог об'явився в палаючому кущі і назвався

Богом Авраама, Ісаака і Якова, а щоб відрізнити себе від усіх інших істот, назвався *«єдино-існуючим»*, бо Сказав: «Я той, хто є (II Мойс. 3, 14). А, оголошуючи десять заповідей Божих на горі Синай, Бог сказав: «*Я Господь, Бог твій... нехай не буде в тебе інших богів перед лицем Моїм... не будеш бити поклони перед ними і служити їм»* (V Мойс. 5, 6-9). Бог чудами підтвердив своє Існування (напр., на горі Кармель, вислухавши молитву Іллі, коли 450 священиків Ваала цілий день даремно просило свого божка зіслати вогонь з неба і спалити жертву (1 Цар. 18), або визволивши Даниїла з ями з левами, чи трьох юнаків з вогняної печі і т. д.)

Немудрий той, хто заперечує існування Бога.

Св. Письмо каже: *«Безумний говорить у серці своїм: нема Бога»* (Пс. 13,1). Того, хто твердив би, що будинки міста, села виникли самі по собі, вважали б божевільним. Так і людину, яка заперечує існування Бога, можна віднести до божевільних. Такі люди дивляться, але не бачать, чують, але не розуміють. Атеїстами стають переважно люди зарозумілі або ті, що ведуть грішний спосіб життя. «*Славлячи себе мудрими, потуманіли»* (Рим. 1, 22). Лише той заперечує існування Бога, хто хоче мати користь з того, щоб Бога не було (св. Авг.). Зрештою, і атеїсти є такими лише назовні, проти свого переконання, бо як тільки їм загрожуватиме небезпека, взиватимуть допомоги Бога. Один власник гостиниці насміхався ввечері над своїми гістьми, які вірять в Бога, але коли вночі в сусідів виникла пожежа, першим кликав Бога на допомогу (Шпіраго, Приміри). Атеїст подібний до малого хлопця, який, перебуваючи в темноті, свище, щоб прогнати від себе страх та показати, що не боїться. Нехай такі люди пам'ятають, що Господь Бог добре запам'ятає Собі їх слова і вкінці покаже їм, що для них нема люблячого Бога і вічного щастя.

Єство Боже

Чим насправді є Бог, частково пізнаємо із створеного ним, а детальніше — з Божого об'явлення.

Св. Павло каже: *«Невидиме бо Його від створення світу думанням про твори робиться видиме»* (Рим 1, 20). Створене є дзеркалом, в якому показується творець (Вінк. Фер.). Краса створених речей свідчить про те, що той, хто їх створив, мусить бути далеко кращим (Прем. 13, 11). Незвичайна величина небесних тіл — про силу того, хто їх створив і утримує. Предивний лад усього світу і порядок, що в нім панує, свідчать про мудрість Творця і т. д. Але усе це не дає нам ясного пізнання Бога. «*Дивлячись на прекрасний образ, можна оцінити талант художника, але дуже багато інших його рис залишиться для нас таємницею»* (Людв. Гран.). У створеному пізнаємо Бога наче у невиразному дзеркалі (І Кор. 13, 12). Бог відбивається у створених предметах так само, як сонце у воді річки. Ще менше могли пізнати Бога на основі Його створінь люди, що жили перед приходом Ісуса Христа, бо їх розум був дуже затемний грішним життям (Прем. 9, 19). Тому Бог часто об'являвся людям, говорив з ними через патріархів і пророків, а пізніше через Свого Сина, Ісуса Христа (Євр. 1,1). Най докладніші пояснення щодо єства Божого дав нам Ісус Христос; звичайні люди не могли цього зробити, бо ніколи не бачили Бога в Його єстві (Йоан 1, 18).

Незважаючи на це, ми не в силі докладно визначити, чим насправді є Бог, бо Бог є єством безконечним, а ми є єствами скінченними.

Як великого моря ніколи не вичерпати малим посудом, так і не можливо нашим обмеженим розумом осягнути безконечну велич Божу. *«Ось Бог великий й годі нам його збагнути»* (Йов. 36, 26) «Що в Бозі, ніхто не знає, тільки Дух Божий» (І Кор. 2, 11). Неможливо словами визначити, чим є Бог. «Годі висказати словами того, чого не можемо пізнати духом» (св. Авг.). Одного разу сіракузький імператор П’єро запитав мудреця Симоніда, чим є Бог. Мудрець попросив день на роздуми, пізніше два, а відтак весь час збільшував І збільшував термін. Нарешті сказав імператорові: «Не можу на це питання відповісти: чим

довше думаю, тим темнішою для мене стає ця справа» (Ціцерон). Легше сказати, чим Бог не є, як чим є (св. Авг.). Ні земля, ні море, ні повітря, ні їх мешканці, ні сонце, ні місяць, ні зірки не є Богом, бо все це говорить нам: «Бог нас створив» (св. Авг.). Тому каже папа Інокентій III: «Ми знаємо, що Бог є, але не знаємо, чим є». Хто схоче зрозуміти велич Бога, буде посоромлений. Мудрий Соломон говорить: «*Як нездорово їсти надто багато меду, так добиватись слави — не є славою»* (Прип. 25, 27). Греки розповідають про Ікара, який зробив із воску крила і піднявся на них у небо. Але він надто наблизився до Сонця, віск розтопився і він упав у море. Так буває і з тим, хто хоче неодмінно зрозуміти велич Бога — такий падає з висоти в море сумніву і невіри. Сяйво сонця засліплює кожного, хто вдивляється в нього — тим більше засліплює сяйво величі Божої того, хто хоче його зрозуміти. Навіть Ангели закривають своє лице перед Богом (Єзек. 1, 23). Навіть найдосконаліші Ангели не розуміють Божої величі, вони бачать Бога, але настільки, наскільки можуть його зрозуміти (Кир. Єр.). Дивлячись на море з гори, бачимо його, але не все, так і Ангели не розуміють Бога в цілому. А хіба можемо ми здійснити те, чого не в силі здійснити Ангели?

Можемо дати лише недосконале (неповне) визначення Божого Єства, а саме:

Бог є нашим невидимим отцем у небі, Він сам від себе, безконечно досконалий і щасливий Творець і управитель усього світу.

Щоденно молимося: *«Отче наш, котрий єси на небі»*. Називаємо Бога «Отцем», бо Йому завдячуємо життя. У цьому житті Бог для нас є невидимим, бо є духом. Що Бог є сам від себе, виходить зі слів, які Він сказав Мойсееві з палаючого куща: «Я той, хто є» (II Мойс. 3, 14), тобто я є сам від себе. А що всі єства отримали своє існування від Бога, то їх існування в порівнянні з Богом є ніби нічим. Тому мовить Давид: «Вік мій, як ніщо, перед Тобою» (Пс. 38, 6), а Ісаія: «Всі народи перед ним — ніщо» (Іс. 40,17). Тому євреї називали Бога «Єгова», тобто вічний, що існує сам з себе. Бог є найвищою досконалістю. Земні створіння не є однаково досконалими. Одні мають лише буття без життя, як, наприклад, каміння; інші мають вже деякий рід життя — рослини, тварини мають, крім того, чуття і вільний рух, а людина — духовне життя, вона пізнає і любить, та понад людиною є ще багато

ступенів досконалості у світі чистих духів, які теж відрізнаються між собою щораз вищою досконалістю. Але цей ряд досконалостей не може бути безконечним, отже, мусить існувати якесь безконечно досконале єство, яке містить у собі всі можливі досконалості, тобто є найвищою досконалістю (Шебен). Досконалість будь-якої істоти — це лише відблиск безконечної досконалості Бога (Скупулі). Над Бога годі щось більшого придумати (св. Анз.). Нема нічого кращого над Бога (св. Авг.). З цього виходить, що Бог мусить бути і безконечною красою. Коли вже краса створених речей є такою величною, що багато людей віддавало їм Божу честь, наскільки кращим мусить бути Господь цих створінь, творець краси (Прем. 13, 3). Славетний грецький мудрець Платон сказав: «*Бог є найвищим добром, джерелом всякого добра і краси*».

Бог є безконечно щасливий (Тим. 6, 15). Він живе у безконечній радості, якої не засмутить найменша дрібниця. Жодне створіння не може зменшити або збільшити цього щастя Бога (Йов. 35, 6). Тому Бог не потребує жодного створіння (Діян. Ап. 17, 25). Як сонцю не потрібне сяйво ззовні, бо має його в собі, так Бог не потребує нас, бо все добре, що ми могли б Йому дати, маємо від Нього (св. Авг.). Бог є Творцем усього світу. Він створив небо, землю, море і все, що в них знаходиться (Діян. Ап. 18, 14). Бог є володарем, Господом і Царем усього світу, бо Він підкорив усі єства певним законам (Пс. 148, 6). Усі небесні тіла рухаються згідно з чіткими законами. Земля, напр., мусить обійти навколо сонця за 365 1/4 дня, а обернутися наколо своєї осі за 24 години, Місяць обходить Землю за 27 1/3 дня. Цей порядок є настільки постійним і докладним, що на роки наперед можна передбачити затемнення Сонця або Місяця чи інші явища. За своїми законами рухається світло (42.000 миль за секунду, звук (333 метри за секунду); щодо тіл, які падають на землю, діє закон тяжіння. Свої закони чи заповіді отримали від Бога і розумні істоти, але вони, маючи вільну волю, можуть дотримуватись або не дотримуватись їх. Але порушення заповідей свого часу буде покаране згідно з віковічними законами справедливості. Бог є Царем (Пс. 94, 3), є Царем царів (1 Тим. 6, 15), є Царем вічності (Тов. 13, 6). Богові, як нашому найвищому Цареві, належиться від нас послух (Діян. Ап. 5, 29). Бог усіх підкоряє собі або проти їх волі, і тоді вони є нещасними, або згідно з їх волею, тоді вони є спасенними (св. Берн.).

Отже, Бог в усьому відрізняється від світу.

Бог є безконечно вищим над усе, що є поза Ним і про що лише можна подумати (Соб. Ват. 2, 1). Св. Павло в Афінах перед Ареопагом (найвищим судом) сказав, що не слід думати, ніби Бог подібний до золота, срібла, каміння або чогось іншого. Отже, помиляються ті філософи, які думають, що світ виник і розвинувся з Єства Бога, як, напр., метелик з лялечки. Бог є Особою сам у Собі, стоїть понад світом, який створив із нічого.

Не можемо в тім житті бачити Бога, бо Він є Духом, тобто єством безтілесним, безсмертним, з розумом і вільною волею.

«Дух — Бог, і хто поклоняється Йому, духом і правдою мусить поклонятись» (Йоан 4, 24). Тому, що Бог є Духом, іудеям строго було заказано вживати будь-яких образів, що представляють Бога (II Мойс. 20, 4). Бога не може бачити ніхто (Тим. 6,16). Між нашими очима і Богом є завіса (св. Золот.). Як зірок не бачимо вдень, а тільки вночі, якщо небо не вкрите хмарами, так не бачимо Бога, доки триває день нашого життя (II Мойс. 33, 21); будемо Його оглядати тільки по смерті (I Йоан 3, 2), коли будемо вільні від тяжких гріхів. Наш Бог є Богом укритим (Іс. 45, 15). Бог мешкає в неприступнім світлі (1 Тим, 6, 16).

Бог часто по-різному об'являвся людям.

Перед Авраамом з'явився як подорожній, під час хрещення Ісуса Христа у вигляді голуба, під час Зелених свят у вигляді вогненних язиків. Але ні разу Бог не явився таким, яким є в дійсності. Як наша думка скрита в розумі, виходить назовні за допомогою звука, так і Бог об'являвся у такому вигляді, який діє на органи чуття. Але як звук не є самою думкою, так і те, чим являвся Бог, не було самим Богом (св. Авг.). Цікаво, що св. Письмо часто згадує про очі, вуха, руки... Бога. Ці вислови вжиті лише для того, щоб нам легше було зрозуміти властивості Бога. Люди не можуть сприйняти Бога інакше, ніж чуттєвим способом (св. Фульг.). За допомогою таких висловів легше нам зрозуміти, що Бог бачить, чує і т. п. (св. Єфр.).

Є лише один Бог (V Мойс. 5, 6).

Найдосконаліше єство може бути лише одне. Світовий порядок теж вказує лише на одного Творця. Не може бути більше богів, як на кораблі не може бути кількох керманичів або в тілі кількох душ (Лякт.).

Навіть погани шанували як найвище лише одне божество, римляни мали, Юпітера, греки Зевса. Просячи чогось, присягаючи, дякуючи за щось, погани взивали лише до одного бога, отже, їх душа від природи була християнською (Терт.). Політеїзм (віра в кількох богів) виник тому, що погани сприймали об'явлення Божі в природі, тобто сили природи, які викликали у них страх (блискавиці, громи, вогонь і т. д) за самого Бога, а злих і добрих Ангелів за богів нижчого рангу, і віддавали їм честь. Нарешті, те, що люди були цілком залежні від чуттєвості, привело їх до того, що вони почали ставитися до земних благ як до найвищого добра і саме їм віддавали честь.

Божі властивості

Ми приписуємо Богові різні властивості, бо Божа досконалість відбивається у створіннях по-різному.

Сонце сходить часом червоно, часом блідо, проте сила Сонця завжди одна і та ж, тільки випари з землі, які знаходяться між сонцем і нашим оком, надають сонцю різних барв. Так і з Богом. Досконалість Божа завжди нескінченна, єдина, незмінна, але діла Його виявляють нам цю досконалість по-різному (св. Франс. Сал.). Коли ми оглядаємо краєвид з різних сторін, то бачимо його по-різному, хоч насправді він є той самий. Отже, властивості Божі — це різні сторони однієї і тієї ж неподільної Божої досконалості або Єства. Тому окремі властивості є рівнозначні, доброта є одночасно всемогутністю, всемогутність мудрістю, мудрість справедливістю і т. д. Слід говорити: Бог є всемогутністю, вічністю, мудрістю, а не Бог має всемогутність, вічність, мудрість і т. д.

Бог є найбільшим цілісним єством, нема в ньому жодних складових частин. Це тільки наш обмежений розум уявляє собі властивості як щось окреме. Але у створених духів властивості не становлять єдине ціле.

Божі властивості — це властивості Божого буття Божого розуму і Божої волі.

Властивості Божого буття: Бог є вічний, всюди присутній, незмінний. Властивості Божого розуму: Бог є всезнаючий і наймудріший. Властивості Божої волі: Бог є всемогутній, найкращий, наймилосердніший, найсвятіший, найсправедливіший, є самою Правдою і Вірністю.

Бог вічний, тобто Бог завжди був, є і завжди буде (св. Григ. Наз.).

Більшість створених Богом речей мають свій початок і свій кінець (рослини, тварини і т. д). Але безсмертними є єства, які, маючи свій початок, тобто, раз створені, існуватимуть вічно (Ангели, людська душа). Один Бог є вічний, Він ніколи не починав жити, ніколи не перестане жити. Звідси ці слова Бога до Мойсея: *«Я той, хто є»* (II

Мойс. 3, 14). Отже, Бог не починав ніколи життя, тобто не має початку. Ніхто не міг Його створити, бо нема жодного Єства, яке не було би або Богом, або Богом створене (св. Авг.). Бог не міг сам себе створити. «Коли би хтось міг створити сам себе, то це значило б, що він вже був, поки ще стався» (св. Єфр.). Бог був вже перед світом, як будівничий мусить бути швидше, ніж будинок, а годинникар швидше, ніж годинник. Бог не перестане ніколи жити, тому називається Богом живим (Мат. 16, 16) і Богом безсмертним (І Тим. 1, 17). Бог був перед віками і залишиться по віки. Бог не має ні минулого, ні майбутнього. У житті Бога нема часу: «*Один день у Господа, як тисяча літ, а тисяча літ, як один день»* (ІІ Петро 3, 8). Тому найдовший проміжок часу, який тільки ми можемо собі уявити, не є навіть моментом вічності. Коли б пташина дзьобиком черпала з моря по одній крапельці води що тисячу літ, то колись надійшов би час, коли б вода вичерпалася, але І цей незмірний проміжок часу був би нічим супроти вічності. Коли б була гора, що сягала б до неба, а пташина забирала б з неї що тисячу літ по одному зеренцеві піску, то гора мусіла би колись зникнути. І цей час є нічим супроти вічності. Коли б засудженим до вічної кари було сказано, що скінчаться їх муки, коли скінчиться цей час, вони шаліли б з радості, що все ж прийде кінець терпінням (св. Бернардин). Хочеш осягнути вічне щастя, тримайся Того, хто єдиний є вічним (св. Авг.).

Бог є всюдиприсутній, тобто знаходиться всюди.

Яків, пробудившись від сну, в якому бачив чудесну драбину, що сягала, аж до неба, вигукнув: *«Певно, Господь на цьому місці, а я й не знав*» (1 Мойс. 28, 16). Це саме можна сказати про будь-яке інше місце. Бог не лише всюди присутній Своєю силою, але Своїм Єством наповнює і пронизує будь-який простір. «*Чи ж не сповнюю я небо й землю? — говорить Господь»* (Єр. 23, 24). Дух Господній наповнює всесвіт (Прем. 1, 7). Всюди присутність Бога зображають як око в трикутнику, з якого на всі сторони б'є проміння.

Бог є всюдиприсутній, бо усе створене знаходиться в Бозі.

Весь світ існує в Дусі Божім, як думка міститься в дусі людини. Як думка є творінням нашого духа, так світ є творінням Бога. Як наш дух сягає далі, ніж думка, так Бог сягає безконечно далі, ніж світ. Як дух проникає думку, так Бог проникає весь створений світ. Св. Павло каже: *«Ним-бо живемо й рухаємось, й існуємо*» (Діян. Ап. 17, 28). Нема на

землі місця без Бога, а кожне місце є в Бозі (св. Іляр.). Але Бог не є тим самим, що створене Ним. Бог є Богом, а створіння створінням. «*Бог усім відрізняється від світу»* (Соб. Ват.).

Жодне місце, ані навіть весь світ не в силі вмістити в собі собою Бога, бо Бог є необмежений.

Під час посвячення Єрусалимської святині Соломон сказав: *«Небо і небо небес Тебе не обіймуть, а хто ж би цей храм обняв, що збудував Я Тобі?»* (І Цар. 8, 27). І слушно, бо Безконечний не може перебувати у просторі, який можна виміряти (Ориг.). Бо не може бути обмеженим жодним місцем, бо сам у собі замикає все (св. Петро Хриз.). Лише тіла можна обняти місцем. Бог є всюди, у будь-якому місці, і, разом з тим, ніде, бо жодне місце його не обмежує (св. Берн.). Є близько і далеко, в нас і не в нас, весь всесвіт у Ньому, а Він ніби і не є в ньому (св. Єфр.).

Бог є понад будь-яким простором, саме тому всюди присутній усім своїм єством.

Хоч Бог є незмірний, не слід думати, ніби Він такий незвичайно великий, що сягає від землі до неба і вище, навпаки, Бог є понад простором. Не треба, отже, думати, що Бог є розміщений в просторі, напр., напів на небі, напів на землі (св. Авг.). Бог є всюди, і всюди цілий (св. Григ. В.). Бог є цілий у небі і на землі. У самому небі є цілий, на самій землі є цілий і у будь-якому місці неба і землі є цілий, і всюди лише один (св. Авг.). Адже ж і людська душа наповнює все тіло, є цілою в кожній частині тіла, але не обмежена простором і у всьому тілі є цілою і тільки однією.

Бог по-особливому присутній у небі, в найсвятішій Євхаристії і в душах праведників.

У небі Бога можна бачити, в тайні Євхаристії Богочоловік присутній у вигляді хліба і вина, в душах праведників Бог мешкає через Св. Духа. Земним царя належать палаци, але лише в одній кімнаті вони вислуховують прохання І роздають милості, сидячи на величнім престолі. Так і Бог.

Нема місця, де б не було Бога.

«Господні очі скрізь по світу позирають, і доброго й лихого вони вбачають» (Прип. 15, 3). Від Бога ніхто не сховається (Єр. 23, 24), як не сховалися від Нього перші люди в раю, коли згрішили. «Чи хочеш,

чи не хочеш, завжди бачить тебе Бог, перед Його очима не можеш ховатися» (св. Авг.). Ніхто не може сховатися від Бога. «Зійшов би я на небо, — Ти там єси; спочив би я під землею, і там Ти єси. Взяв би я крила в зорі ранньої, та й на самому краю моря осівся, і туди б рука Твоя провела мене, і правиця Твоя попала» (Пс. 138, 8-10). Йона намагався втекти від Бога, але даремно. Отже, пам'ятаючи про це, ми повинні остерігатися всякого гріха. «*Коли ближній впіймає кого на лихому вчинку, то проймає того невисказаний сором, а в присутності Бога не лякаєтья людина здійснювати найгірші вчинки. Що за глупота!»* (Св. Авг.).

Ми завжди повинні пам'ятати про те, що Бог є біля нас невідлучно.

Де б ти не був, пам'ятай, що Бог біля тебе. *«Як мусимо безперервно дихати, так повинні ми без перерви думати про Бога*» (Віяней). Як нема хвилини, в якій ми б не користали з добродійств Божих, так не повинно бути хвилини, коли б ми не мали Бога в наших думках (св. Авг.). Щасливий, хто завжди пам'ятає про Бога, він буде Ангелом неба на землі (св. Єфр.). Такого стосуються слова Ісуса Христа: «*Блаженні слуги, котрих прийшовши, пан знайде пильнуючими»* (Лук. 12, 37).

Повсякденно пам'ять про всюдиприсутність Бога приносить нам велику користь: стримує нас від гріха, утримує нас у ласці Божій, спонукає до здійснення добрих справ і робить безстрашними.

Пам'ять про всюдиприсутність Божу додає нам сили в спокусах і стримує нас від гріха (прикладом цього є єгипетський Йосиф). *«Адже ж і жовніри мужньо борються в присутності царя, знаючи, що у його руках є нагорода і кара*» (св. Альф.). Хто пам'ятає про присутність Бога, ніколи не допуститься до гріха (св. Тома з Акв.). Така людина не може впасти в тяжкий гріх, як не може впасти той, хто стоїть на сильній підпорі. Отже, пам'ять про присутність Божу є найкращим засобом для втримання ласки Божої. «Хто завжди пам'ятає про Божу присутність, не може втратити любові Бога» (св. Тома з Акв.). Така людина не втратить Бога, як не втратить дорогоцінного предмету той, хто міцно тримає Його у руці (св. Франц Сал.). Пам'ять про Божу присутність посилює в нас ревність до виконання добрих справ, тобто веде до всіляких чеснот. Без сумніву, наша праця буде ревнішою і сумліннішою, якщо знатимемо, що наш зверхник стоїть коло нас і спостерігає за нами, так само будемо ревнішими, коли пам'ятатимемо,

що Бог завжди біля нас. «Чим ближче до джерела, тим чистіша вода, чим ближче до вогню, тим гарячіше; чим ближче будемо до Бога, пам’ятаючи про Його присутність, тим досконалішими будемо» (св. Григ. Наз.). Як дерево, якому соки подає корінь, родить щедрі плоди, так і людина, духовно найтісніше єднаючись з Богом, заслуговує собі вічне життя (св. Григ. Наз.). Пам’ять про Божу всюдиприсутність робить нас, врешті, безстрашними. Коли цариця Євдоксія грозила св. Золотоустому вигнанням з краю, святий сказав їй: «Лише тоді ти могла б мене налякати, коли б зуміла заслати в таке місце, де нема Бога». А Давид співає в псалмі: «*Хоч би я ходив по долині тіні смертної (тобто перебував у смертельній небезпеці), то не боюся жодного лиха, Ти бо єси зі мною»* (Пс. 22, 4). Отже, якщо боїшся кудись іти, подумай, що Бог всюди присутній. Якщо ти боязливий, і хтось другий піде з тобою, то вже не тривожишся, тож не повинен боятися, пам'ятаючи про те, що з тобою є Бог всемогутній, без якого і кроку не зробить жодне живе створіння (св. Фр. Сал.). Але як часто ми забуваємо про це! Коли скажемо сліпому, що разом з ним при столі сидить якийсь достойник, то він спочатку буде поводитися дуже пристойно, але це не триватиме довго, бо, не бачачи того добродія, забуває про його присутність і не слідкує більше за собою. Так чинимо не раз і ми, забуваючи про всюдиприсутність Бога (св. Франц. Сал.).

Бог є незмінний, тобто завжди один і той же (Пс. 101, 28).

Людина з часом змінюється — члени її ростуть і змінюються, змінюється також і її душа, бо вона то знаходиться в стані освячуючої ласки, то втрачає її.

А Бог не змінюється. Він не зменшується і не збільшується (Сир. 42, 21), не може бути ні кращим, ні гіршим, не змінює Свого слова (4 Мойс. 23, 19) і т. п. Бог не має нічого, що міг би втратити, і нічого не потребує крім того, що має, тому не може бутив ньому ніякої зміни (св. Авг.). Як не може змінитися правда, так і не може змінитися Бог. Бог мусить бути незмінним, тому, що Він є вічним; те, що змінюється, — стає іншим, тобто не може бути вічним. Навіть створивши світ, Бог не змінився, бо вже на початку вирішив створити світ у свій час. Для нового діла Богові не треба нового рішення, Його рішення відвічні (св. Авг.). Бог змінює Свої діла, але не свої рішення (св. Авг.). Завдяки тому, що Бог втілився в людину, змінилося на краще людство,

Божество ж залишилося незмінним, бо воно вже є досконалим (св. Амвр.). Як наша думка, одягнена в слова і висказана нами, не змінюється, так не змінився Бог, прийнявши людську подобу. Бог не міняється і тоді, коли карає грішників. Не Бог міняється, а люди. Перед гріхопадінням Адам і Єва жили в радості і щасті, коли ж згрішили, стали сумними. Люди змінилися. Бог залишився тим же (св. Авг.). Доброму серцю Бог уявляється в нескінченній любові і доброті; зле серце бачить в незміннім Бозі гнівного і караючого суддю (св. Авг.).

Одне і те ж є карою для злого і радістю для доброго (св. Авг.). Здоровому оку сонячне світло приносить приємність, хворому прикрість. Але ж сонце не змінилося, вся справа в оці. Інакше виглядаємо у дзеркалі, коли маємо погідне лице, інакше — коли ми гнівні; дзеркало одне й те ж, змінився вираз обличчя. Коли промені сонця проходять через різнобарвні скельця, то набувають їхньої барви — сонце не змінилося, тільки світло його набуло іншого кшталту. Не міняється і Бог, коли нагороджує добрих. Бог не змінив своїх рішень, тільки людина змінила свої діла (св. Єр.). Коли св. Письмо, що Господь Бог шкодував, що зробив щось, чи що гнівається, то це для того, щоб полегшити нам розуміння значення слів.

Бог всезнаючий, тобто Бог знає все, що було, є і що буде, знає навіть наші найпотаємніші думки (Єр. 17, 10).

Господь Бог знав, що Адам і Єва з'їли плід із забороненого дерева. Ісус Христос передбачив відречення Петра, падіння Єрусалиму і т. і. Знав думки Фарисея Симона, який обурювався тим, що Ісус виявив милосердя до явної грішниці (Лук. 7, 40). Божество — це наче дзеркало незмірної величини і блиску, в ньому відбивається все, що ми робимо (св. Тер.). Дивиться Господь з неба і бачить усіх синів людських (Пс. 32, 13). Очі Господа ясніші від сонця (Сир. 23, 26). Хіба може той, хто створив вухо, не чути? Хіба може той, хто створив око, не бачити? (Пс. 93, 9). Ніхто не може сховатися від Нього (Євр. 4, 13) Бог бачить в тайні (Мат. 6, 18). Бог бачить мої діла далеко краще, ніж я, що їх виконую (св. Авг.).

Бог бачить минуле, сучасне і майбутнє одночасно, як людина, що стоїть на високій горі, має перед очима цілий краєвид. *«Для Бога майбутнє вже збулося (св. Єр.). Хоч Бог передбачає зло, однак, людина не мусить робити зло. Коли ми бачимо здалека, як хтось відбирає собі*

життя, то він не тому це робить, що ми бачимо, але ми це бачимо, бо він це робить. «Як минулі події, які є в моїй пам'яті, не тому скоїлися, що є в пам'яті, так те, що Бог передбачає в майбутньому, не тому мусить статися, що Бог предбачив вже це у Своєму дусі» (св. Авг.). Хоч Бог передбачає засудження окремих людей, однак не Він є винуватцем цього. І лікар може передбачити смерть хворого, але вона стаєть-ся не тому, що він її передбачив. Одного разу учений францішканин Дуне Скотус, почувши, як працюючий у полі селянин страшно проклинав, зробив йому зауваження, щоб не наражався так лекгодушно на осудження. «Господь Бог знає все наперед, — сказав селянин. — Коли вирішив мене спасти, то і так піду до неба, коли ж хоче мене осудити, то мені нічого не поможе». На це священик відповів: «*Ну, то лишіть раз своє поле необробленим. Коли Бог вирішив, що поле зродить плоди, то зберете їх без обробітку; коли ж має статися інакше, то навіщо ваші труди?»* Селянин замовк і задумався. Він зрозумів, що не всезнання Бога, а сама людина є причиною свого дочасного і вічного нещастя.

Бог знає і умовні речі, які залежать від певних обставин, тому часто посилає нам терпіння, щоб застерегти нас перед більшим нещастям.

Напр., Ісус Христос знав, що мешканці Тиру і Сидону суворо покутували б, якщо б були свідками таких чудес, які відбувалися в Хоразині і Ветсайді (Мат. 11, 21). Господь Бог передбачає, що той або інший праведник міг би зламатися серед загального зіпсуття, і тому вчасно забирає його з цього світу (Прем. 4,11). Бог передбачив, що довше перебування в раю принесло б першим людям шкоду, тому прогнав їх звідти (св. Золот.). Бог передбачає, що той або інший використав би багатство для грішного життя, тому посилає на нього убогість. Бог передбачає, що для того чи іншого спокійне і вигідне життя було б причиною осудження, тому виставляє його на переслідування з боку злих людей (св. Григ. В.) Отже, звичайно лише з доброти посилає нам Бог всілякі терпіння. Коли будемо про це пам'ятати, тоді охочіше зноситимемо терпіння.

Всезнаючий Бог відкриє колись усі таємниці.

«Нема-бо нічого тайного, що не виявиться, і нічого втаєного, що не взнається і на яв не вийде» (Лук. 8, 17). Все наше життя відкриється в годину смерті і в день страшного суду. Як ранішня зоря освічує усі

предмети і показує нам їх справжній вигляд, так і Спаситель, сонце справедливості, освітить колись світлом Свого всезнання всі наші діла. «*Записана кожна твоя молитва, кожна милостиня і піст, записане кожне умертвлення, яке собі завдаєш для Бога»* (св. Кир. Єр.).

Ми повинні завжди пам'ятати про всезнання Бога, а особливо у спокусах або коли терпимо незаслужено.

Згадка про те, що Господь Бог нас бачить і знає про наші справи, у спокусах майже завжди стримає нас від гріха.

Одного разу якийсь чоловік прийшов до чужого саду красти яблука. Зупинився під деревом, розглянувся, чи ніхто його не бачить. А хлопчина, що якраз сидів на дереві, гукнув згори: *«Розглядаєшся на всі строни, а чому не глянеш на небо?»* Це нагадування про всезнання Бога примусило чоловіка задуматися, і він більше не ходив красти.

Одного разу певний хлопець зайшов до чужого дому і побачив у кімнаті кошик, повний гарних яблук. У кімнаті не було нікого, і він вирішив взяти собі кілька яблук. Але пригадав собі про Боже всезнання і сказав голосно: *«Ні, не рушу їх, бо Бог бачить мене*». Раптом увійшов у кімнату господар і сказав: «Візьми собі яблук, скільки хочеш за те, що не хотів згрішити». Хто пам’ятає про те, що Бог дивиться на нього, той збереже свою душу чистою. «*Живи так, якби нікого не було на землі, тільки Бог і ти»*, — каже св. Альфонс. Великою потіхою є згадка про Боже всезнання для тих, хто терпить незаслужено. Цією думкою втішався праведний Йов, з якого сміялася жінка і якого покинули друзі (Йов. 16, 16), у цьому знайшла, потіху Зузанна (Дан. 13, 42). Господь виведе твою праведність як світло, а твій суд як полуднє (Пс. 36, 6).

Бог є наймудріший, тобто вміє все якнаймудріше влаштувати, щоб досягти своєї мети.

Метою Бога є ніщо інше, як лише прославлення Його і добро створінь. Рільник, щоб мати добрий урожай, належно доглядає ниву: оре, вносить добрива, вибирає добре насіння і відповідний час для засіву. Так робить мудрий господар, він прямує до мети найвідповіднішою дорогою. Так робить і Бог. Як гарно Він приготував людей до приходу Спасителя (згадаймо вибір Авраама, подорож синів Якова до Єгипту, очищення ізраїльтян в Єгипті і в пустині, появу

пророків, віддання євреїв у неволю до поган і т. д). Мудрість Божу бачимо і на прикладі життя окремих мужів: Йосифа, Мойсея, св. Павла, а також історії різних народів і держав. *«О глибино багатства, і премудрості, і розуму Божого! Як не присуди Його і не досліджені дороги Його!»* (Рим. 11,33).

Мудрість Божа насамперед виявляється в тому, що Бог зло перетворює на добро.

Історія життя єгипетського Иосифа показує, як Бог перетворює зло на добро. Те, що здається нам великим нещастям, не раз приносить нам велику користь, згідно з судами Божими. Тому говорить Бог: *«Мої мислі — це не ваші мислі, та й ваші дороги — не Мої дороги»* (Іс. 55, 8). Людина стріляє, Пан Біг кулі носить. Коли людина, що не розуміється на живописі, потрапить до майстерні художника, не одне, що там побачить, здасться їй непотрібним, та митець лише усміхнеться І працюватиме далі. Так часом і люди, маючи слабий розум, вважають деякі речі, які наймудріший будівничий цього світу вживає для Своїх тайних цілей, за непотрібні або й шкідливі. Людина хотіла б краще розуміти, ніж наймудріший Бог у небі (св. Авг.). Одна дитина побачила, як вівці, продираючись крізь тернові кущі, видирають собі вовну, і попросила батька, щоб наказав вирубати терня. Але коли зауважила, що цю вовну збирають птахи і вимощують нею гнізда — не наполягала на виконанні просьби. Так і нам багато що на перший погляд здається поганим або зайвим. Коли ж приглянемося ближче, то побачимо, що менше зло приносить нам добро.

Мудрість Божа виявляється і в тому, що Бог вживає для прославлення Свого імені наймізерніші речі.

Св. Павло каже: *«Немудре світа вибрав Бог, щоб осоромити премудрих»* (І Кор. 1, 27). З усіх небесних тіл Бог вибрав малу Земну кулю на свідка Свого об'явлення; малу країну Палестину зробив колискою християнства, стаєнку вибрав Собі на місце народження; убогу діву за матір, бідного теслю за опікуна, простих рибалок за проповідників Євангелія, незнатних людей (Йосифа, Моисея, Давида, Даниїла та інш.) підніс до найвищого достоїнства. Бог каже голосити Євангеліє убогим (Мат. 11, 5), а скриває його перед мудрими і розумними (Мат. 11, 25). Господь противиться гордим, смиренним же дає благодать (Як. 4, 6). Часто Бог застосовує найпростіші засоби, щоб

допомогти нам у потребі. Св. Фелікс з Нолі (310 р.), утікаючи від переслідувачів, сховався у щілині між руїнами; за справою Бога з'явився павук і облутав павутинням отвір. Надбігли переслідувачі, але коли побачили непорушену павутину, подумали, що ніхто не може бути за нею схований, і відійшли. При Божій допомозі павутина стає муром, без Божої допомоги мур стає павутиною (св. Павлин.). Одна бідна вдова повинна була заплатити ще раз великий борг, який вже її муж колись заплатив. Даремно шукала вона старий календар, в якому небіжчик записував сплачені борги. В переддень судової розправи бідна вдова зібрала своїх дітей і вклякла разом з ними, щоб ще раз просити Бога допомоги. Раптом — а діялось це ввечері — влетів через вікно світляк і полетів за шафу. Наймолодша дитина схотіла побачити гарну мушку, і мати мусіла відсунути шафу. Таким чином був знайдений календар. Такими-то простими засобами допомагає Бог!

Мудрість Божа виявляється і у доцільному влаштуванні світу.

Коли дивимося на світ, бачимо, що все в ньому взаємопов'язане, складові частини світу доповнюють одна одну. Якщо вийняти якесь коліщатко з годинника — він зупиниться. Так і порядок у світі був би порушений, якщо б чогось у ньому забракло (св. Золот.). Якби раптом пропали птахи, комахи розмножилися б в такій мірі, що стали б загрозою для людини. Тварини, які служать поживою для хижих звірів, розмножуються швидко і дають численне потомство, а у хижаків (лева, тигра, орла, яструба) потомство нечисленне. Отже, бачимо, як у природі все докладно обдумане (св. Вас). На землі нема нічого зайвого, усе створене має своє призначення, хоч, на перший погляд, може видаватися інакше. Доцільною є зміна погоди, чергування дня і ночі, пір року. Люди теж відрізняються між собою обдаруванням, характерами, родом занять, але це якраз і зближує їх. Має своє призначення на землі найдрібніша істота: маленькі комахи очищують повітря від отруйних газів, гієни і шакали їдять стерво, яке, розкладаючись, отруювало б повітря. Бурі, громи, повені наповнюють повітря озоном, роблять землю врожайнішою, своєю величчю і силою примушують стискатися від страху людське серце і тим навертають його до Бога. Взірцевий порядок панує і в небесному просторі серед мільйонів небесних тіл. Рух Місяця навколо Землі, обертання Землі довкола своєї осі, рух її навколо Сонця впливає на підсоння Землі, дає

їй тепло і світло, створює на ній умови для життя. Коли чуємо приємний голос цитри, знаємо, що грає вправний музикант; з чудового світового ладу робимо висновок, що підтримує його надзвичайно мудрий і умілий митець (св. Григ. Наз.). Як багато, Господи, Ти сотворив! Усе премудрістю сотворив єси (Пс. 103, 24).

Бог є всемогутнім, тобто може зробити все, що хоче, і то тільки завдяки Своїй волі.

Бог може зробити все, навіть те, що людині здається неможливим (згадаймо чудесне звільнення трьох юнаків з вогненної печі, звільнення св. Петра з в'язниці). Такі випадки відбувалися на початку християнства, коли християн жорстоко переслідували. Ісус Христос говорить: *«У Бога все можливе»* (Мат. 19, 26), а Архангел Гавриїл на питання Марії відповів: «Бо не буде неможливе у Бога всяке слово» (Лук. 1, 37). Не був би Богом той, хто не міг би зробити того, що хоче (св. Петро Хриз.). Бог може все, але не все хоче, що може (Теодорет). Отже, Бог не хоче нічого такого, що було б несумісним з його безконечною досконалістю (напр., говорити неправду). Бог робить те, що вважає за необхідне (Теодорет). Кожна істота на землі може діяти в певних, визначених для неї межах. Бог нічим не зв'язаний. Для Нього вистачить лише захотіти, і відразу стається те, чого Він хоче. «*Він бо велів і вони сотворились»* (Пс. 148, 5).

Божа всемогутність проявляється насамперед у тому, що Він сотворив світ, у чудах Ісуса Христа, і взагалі у всіх чудах, які здійснив Господь Бог для підтвердження правдивої релігії перед приходом Христа і після нього.

Св. Письмо каже: *«Простір звіщає про діла рук Його»* (Пс. 18, 2). Наша Земля є величезною кулею, яка має величезну вагу. Сонце є більшим від Землі в 113 разів. Деякі Інші небесні тіла ще більші (коли б заміняли нам сонце і сходили о 6 годині ранку, то о 6 годині вечора ми б ще не могли б побачити їх на небі у всій величині). Наша земля віддалена від Сонця на 21 млн. миль. Куля, вистрілена з гармати, мусіла б летіти 27-28 років, щоб подолати цю відстань. Планета Нептун, що теж обертається навколо Сонця, знаходиться від нього на 624 млн. миль. Кулі з гармати треба було б летіти 800 років. Є і такі зірки, які не належать до Сонячної системи, і віддалені від нас ще більше. Світло, швидкість якого 42000 миль за секунду, потребує

більйонів літ, щоб дійти від зірок до нас. Навколо Сонця обертається 8 великих планет, а (між четвертою і п'ятою) 280 менших планет. Найближча сусідка Сонця, планета Меркурій, віддалена від нього на 8 млн. миль; найдальша, Нептун — понад 600 млн. миль. Вчені нараховують біля 30 млн. постійних зірок, що є більшими від Сонця, а біля них, у свою чергу, рухаються тисячі дрібніших небесних тіл. І усе це створив Бог з нічого. Якою ж незмірною і незбагненною мусить бути всемогутність цього Бога!

Подумаймо тепер про цю кількість чудес, які здійснив Господь Бог перед приходом Христа, а також про ті, які здійснив Ісус Христос (воскресіння Лазаря, заспокоєння бурі на морі, зцілення хворих; варто згадати і чуда, які діються в Лурді, нетлінність тіл Божих Угодників і т. д. *«Хто виповість великі діла Божі, звістить всю хвалу Його?»* (Пс. 105, 2).

Бог всемогутній, і тому можемо в найбільшій потребі чекати від Нього допомоги.

Бог надає нам допрмогу різними способами. Може прислати Ангела, як Петрові у в'язниці, може зробити чудо, як на озері Генезаретськім. Але переважно Бог, щоб нам допомогти, використовує звичайні засоби і, власне, цим показує свою велич. У звільненні єгипетського Йосифа головну роль відіграв сон, у звільненні обложеного міста Ветулії-невіста Юдита. *«Господеві нема перепину, щоб допомогти, чи через многих людей, чи через немногих»* (І Цар. 14, 6). Нема речі, яка була б для Божої всемогутності неможливою.

Бог всемогутній, і тому люди не можуть втрутитися в Божі діла чи перекреслити Божі плани.

Слушні слова сказав Гамалиїл на засіданні Високої Ради, передбачаючи розвиток Христової Церкви: *«Коли від людей рада ця або діло це, то обернеться в ніщо, коли ж від Бога, то не зможете його знівечити»* (Діян. Апост. 5, 38). Звідси обітниця Христа: «*Ворота пекельні не подужають її (Церкви)»* (Мат. 16, 18). Людські зусилля, метою яких є протистояння Божій волі, навпаки, спричиняють її сповнення. Іудеї поставили при гробі Христа воїнів, щоб Він не міг воскреснути, але саме ці воїни причинилися до того, щоб підтвердити правду воскресіння.

Бог є найдобріший, тобто любить усе, створене Ним, набагато сильніше, ніж добрий отець своїх дітей.

Бог любить усе, створене ним, значить, Він бажає йому лише добра і робить добро. Бог є самою любов'ю (І Йоан 4, 8). Любов належить до Його єства. Джерело може давати тільки воду, сонце–проміння, а Бог не може нічого іншого, як тільки любити і робити добро. Божа доброта відрізняється від доброти будь-яких створінь, як відблиск сонця на стіні від самого сонця. Стіна має світло від сонця, а сонце саме по собі є світлом, має світло в собі. Так і створіння мають доброту (любов) у такій мірі, в якій їх нею наділив Бог. А Бог не лише є добрим, Він є самою добротою (любов'ю) (А. Штольц). Тому каже Христос: *«Ніхто не благий, тільки один Бог»* (Мар. 10, 18).

Любов Бога стосується всього, що Ним створене.

Як сонце освітлює весь простір неба, так любов Божа спливає на всі створіння. Навіть нерозумні тварини не обділені любов'ю Бога (св. Єфр.). Христос говорив про горобців: *«І один з них не забутий перед Богом»* (Лук. 12,6).

Бог насамперед любить людей, бо саме людям робить найбільше добра (навіть зіслав власного Сина на землю для їх спасіння).

Не перелічити добродійств, які ми постійно отримуємо від Бога. *«Доброта Божа відбивається в нас, людях, як у дзеркалі (св. Лев. В.). Як розумно збудував Бог наше тіло, дав нам почуття, мову. Який багатий спадок дав нашій душі: дав нам розум, вільну волю, пам'ять. Як дбає про наше тіло: дає їду, напої, дах над головою, одяг, здоров'я. Як прекрасно впорядкував нашу землю: дав світло, тепло, повітря, вогонь, воду, рослини, тварини і т. д. У природі нема одноманітності: змінюються пори року, дні і ночі, погода приходить на зміну негоді. Скільки вложено Богом у природу сил, які можемо використати для нашого добра (магнітні поля, електричний струм, силу пари). Які великі багатства заклав Бог у надра землі, щоб люди могли їх добувати для своєї користі (кам'яне вугілля, сіль, нафту, руду і т. д.) Бог зробив людину справжнім господарем створеного Ним* (Бут. 1, 26). *Бог любить нас набагато більше, ніж ми себе любимо (Ігн. Льойола), набагато більше, ніж найкраща матір* (Єр. 49, 15). *Усі створіння, узяті разом, не люблять Бога настільки гаряче, як Бог любить кожного з нас. «Джерело Його любові є невичерпне і залишається*

таким, хоч мільйони з нього черпають» (св. Франц Сал.). Найбільше, однак, проявилася любов до Бога до нас в тому, що відддав за нас свого Сина. «Так бо полюбив Бог світ, що Сина свого единородного дав» (Йоан 3, 16). Як Авраам був готовий із любові до Бога пожертвувати Йому найбільший скарб — свого сина, так і Бог справді віддав за нас единородного Свого Сина, якого полюбив над усе (Альб. Штольц.) Ісус Христос каже сам про Себе: «Більше від цієї любові ніхто не має, як хто душу свою (життя) покладає за другів своїх» (Йоан 115, 13). Отже, Ісус Христос так багато перетерпів на хресті, щоб показати надмір Своєї любові (бл. Гофб.) Сама Його постать, розп'ята на хресті, свідчила про Його гарячу любов до нас (голова Його була схилена, щоб нас поцілувати, рамена розхилені, щоб нас взяти в обійми, Серце розкрите, щоб нас любити (св. Авг.). З любові до нас Ісус Христос хотів залишитись з нами назавжди у Найсвятішій Євхаристії: «*Радість же моя була — діти людські»* (Припов. 8, 31)*»*. Ісус Христос запевняє нас, що вислухає всі наші молитви, які ми возносимо в Його імені (Йоан 14, 14).

Серед людей Бог найбільшою любов'ю наділяє праведників.

Досконала душа миліша Богу, ніж тисячі недосконалих душ (св. Альфо.). *«Що за благий Бог для Ізраїля, для чистих серцем*» (Пс. 72, 1). «Як велика доброта Твоя, що зберіг єси людям, що вповають на Тебе» (Пс. 30, 20). «*Знаємо ж, що люблячим Бога усе допомагає до доброго»* (Рим. 8, 28). Бог Отець і Бог Син замешкують в їх душах через Св. Духа (Йоан, 14, 23). Праведних нагороджує Бог за добрі діла стократ більше, ніж вони заслуговують (Мат. 19, 29). Бог любить їх, незважаючи на їх дрібні недоліки і легкі гріхи. Він є для них матір'ю, яка любить щиро і хворобливих, і нерозвинених дітей (св. Франц. Сал.).

Бог наділяє своєю любов'ю навіть грішників.

Незважаючи на їх злі вчинки, робить їм добро до останньої хвилини. *«Він бо велить сонцю своєму сходити над лихими й над добрими, й посилає дощ на праведних і неправедних*» (Мат. 5, 45). Коли посилає їм терпіння, то теж тільки з любові, бажаючи їх змінити на краще. «Господь Бог подібний до лікаря-хірурга, який тому лише ріже і вирізає, щоб повернути здоров'я» (св. Авг.). У кожному грішникові є хоча б дрібка доброго, і кожний з них може перед смертю врятуватися,

тому не покидає його Бог і наділяє його Своєю любов'ю. Але ця любов Бога до грішників не може так явно проявлятися. Вона як магніт, що притягає будь-яке залізо, навіть коли між залізом і магнітом є якась перешкода. Не любить Бог зовсім зіпсованих людей, які не хочуть змінитися, не любить чортів. Але і до осуджених у пеклі Бог виявляє свою любов тим, що робить їх терпіння не настільки страшними, наскільки вони заслуговують (св. Тома з Акв.). А пекельні муки є нічим іншим, як карою за відкинену Божу любов. І говоритимуть осуджені: «*Коли б нас Бог був так не полюбив, тоді муки пекельні були б легші, але що ми були так уже улюблені, що за мука!»* (Віяней).

«Ми любимо Його (Бога), бо Він перший любив нас» (І Йоан 4, 19). Ми не повинні боятися Його всемогутності, ані тремтіти перед Його величчю, як невільники, але зближатися до Нього з дитячою довірою (Рим. 8, 15). Ми повинні наслідувати Бога в доброті, бути взаємно добрими до всіх людей, до всього живого (Ефес. 4, 32). Тому Бог дав нам такі заповіді: заповідь любові Бога, любові ближнього, любові ворогів, заповідь робити діла милосердя. Бог хоче, щоб ми і до тварин були милосердні. Доброта Бога насамперед виявляється в тому, що Бог є щодо нас терпеливий і милосердний.

Бог довготерпеливий, тобто Бог дає кожному грішникові час змінитися.

Люди переважно відразу карають за злий вчинок, Бог чинить інакше. Він довго терпить сваволю Своїх творінь, бунт їх проти Його волі і зневагу Його ласки. Бог не хоче смерті грішника, Він хоче, щоб грішник навернувся і жив (Еф. 18, 27). Пророк Ісаія про Бога говорить так: "Тростинки приломленої не доломить, і льону, що куритись почав, не погасить" (Іс. 42, 3). Коли Бог бачить у грішнику хоч дрібку доброї волі, то старається лагідністю і добротою вивести його на дорогу спасения. Скільки разів Бог наперед оголошував кари, які чекають злих, і як довго зволікав із їх зісланням. Перед потопом Бог дав народам для того, щоб вони задумалися над своїм життям і стали праведнішими 120 років, мешканцям Ніневії 40 днів, мешканцям Єрусалиму 37 років (Мат. 23, 37). їв негоду не відразу гримить: спочатку небо вкривається хмарами, потім блискає, а потім чуємо грім. Подібно чинить Бог. У притчі про неплідну смоківницю Ісус Христос говорить саме про Божу терпеливість (Лук. 13). Св. Августин каже, що, коли б

Бог не був Богом, тоді Його нескінченна терпеливість була б несправедливістю. Тут бачимо різницю між ділами Бога і ділами людини. Людині треба багато часу, щоб звести будинок, але знищити його може дуже швидко. Бог, навпаки, швидкий у творенні, але повільний у нищенні. Весь видимий світ створив Бог за 6 днів, а на знищення одного міста Єрихону відвів 7 днів (св. Золот.). Коли в стінах будинку з'являються тріщини, не руйнуємо його, але намагаємося відремонтувати. Так і Бог чинить із грішниками (св. Берн.).

Бог такий терплячий тому, що має милосердя до наших слабостей і хоче полегшити грішникові навернення.

Бог у своїй терпеливості ставиться до нас так, як мати до впертого немовляти: замість покарати крикливу дитину, пригортає її до грудей і пестить, поки дитина не заспокоїться (Гунольт).

Бог милосердний до нас і тому, що є нашим Спасителем. Річ, за яку ми дорого заплатили, не викидаємо, коли знайдемо у ній якусь хибу. Навпаки, віддаємо її відремонтувати. Так поступає з нами наш Спаситель, який викупив нас за високу ціну. Бог береже тебе для того, щоб ти змінився, не жив далі у гріхах (св. Авг.). *«Не знаєш, що благость Божа до покаяння тебе веде?»* (Рим. 2, 4). Бог терпеливий, бо хоче, щоб всі навернулися до покути (II Петро 3, 9). І не раз не намарно був Бог терпеливий, бо багато, і то найбільших, грішників наверталися і ставили великими святими. Так було з Марією Магдалиною, св. Августином, св. Марією Єгиптянкою і т. д. «*Більші були їх діла справедливості по наверненню, ніж гріхи перед наверненням»* (св. Авг.). Однак, бувають грішники, яким не допомагає терпеливість Божа. Як сонячні промені по-різному діють на відповідні предмети, на які падають (глину сушать, а віск топлять), так і терпеливість Божа одних навертає, а інших ще дужче втримує у засліпленні. Усі ми є грішниками, і коли б Бог не був терпеливим, то мало хто доступив би спасения. Людина легко грішить і перебуває в грісі довше або коротше, а виправитися їй набагато важче.

«Коли б Бог кожного злого відразу карав, тоді служили би Йому люди зі страху перед карою, а не з любові» (св. Бриг.). Хоч Бог терпеливий, однак, небезпечно відкладати поправу. «*Гнів Його приходить нагло»* (Сир. 5, 9) — (згадаймо притчу про фігове дерево (Лук. 13). Бог терпеливий, але справедливий; не знаємо, коли Його

терпеливість переміниться у гнів, котрий буде тим відчутнішим, чим більше вичерпалася терпеливість. Як з луком: чим сильніше натягнемо тятиву, тим з більшою силою вилетить стріла (св. Авг.). Прикладом хай нам буде страшна смерть лютого царя Антіоха Епіфанеса (II Мак.9).

Бог є наймилосердніший, тобто Бог нам охоче прощає, коли ми щиро жаліємо за гріхи.

Господь Бог вчинить з нами як добрий отець, який дарує провину дитині, яка за неї жалує і просить прощення. Як тільки Давид, зворушений настановами пророка Натана, визнав свої гріхи, Натан відразу відпустив їх йому (II Цар. 12, 13). Ісус Христос у притчі про блудного сина (Лук. 15) представляє нам глибину Божого милосердя. Як лиш грішник пожалує за свої гріхи, — вже переблаганий Всевишній (св. Лавр. I). Нескінченно велике Боже милосердя. *«Море має границі, та не має їх милосердя Боже»* (св. Золот.). Бог і від нас вимагає, щоб ми прощали ближньому 77 разів. Наскільки більшим мусить бути Боже милосердя!

Милосердя Боже насамперед проявляється в тому, що Бог вишукує грішника або через терпіння, або через добродійства, що навіть найбільшого грішника кожної хвилини проймає любов'ю, що після навернення проявляє до нього ще більшу доброту, ніж перед тим.

Бог є добрим пастирем, який шукає заблудшої овечки, поки її не знайде (Лук. 15). Бог зіслав на блудного сина терпіння, щоб його поправити, з тою ж метою прислав до Давида пророка Натана, на Петра лише глянув і сокрушив його серце, при криниці Якова навернув самарянку. Бог чинить як рибалка або мисливець, які вживають різних способів, щоб заманити здобич у сіті (св. Людв. В). Бог прощає навіть найбільшим грішникам. Пророк Ісаія каже: *«Коли б гріхи ваші були як багряниця, я мов сніг їх убілю, коли б як кармазин були б червоні, обмию їх як вовну»* (Іс. 1, 18). Більше того, чим більший грішник, тим миліше приймає Господь його навернення. Тому звертається Давид до Господа такими словами: «Господи, прости вину мою, бо вона велика» (Пс. 24, 11). Бога можна порівняти з рибалкою, який тим веселіший, чим більші рибини наловить. Те, що Бог прощає навіть таким людям, які, маючи багато важких провин, неварті прощення, спричиняється до піднесення Божої слави. «Ніхто не піде на осудження за те, що забагато злого накоїв, але багато буде у пеклі за один єдиний тяжкий

гріх, за котрий не хотіли жалувати» (Віяней). Роби лише те, що можеш, а решту зробить Господь Бог, аби поєднатися з тобою (св. Золот.). Навіть Юда отримав би прощення, якщо б захотів. Навіть в останню хвилину життя грішник може отримати прощення, як це сталося з розбійником по правиці Ісуса Христа. Але не годиться відкладати поправу аж до останньої години. Не знаємо, коли вона прийде і чи буде час на поправу. «*Одного лише оправдав Христос в останню хвилину, щоб ніхто не впадав у розпуку, але лише одного, аби ніхто не відкладав навернення до хвилі смерті»* (св. Авг.). Зрештою, такі навернення на смертній постелі переважно бувають сумнівної вартості. Дехто, відчуваючи близьку смерть, жалував і обіцяв поправу, а, виздоровівши, обіцяного не дотримав і далі вів грішне життя (так було з богохульником Вольтером, відомим французьким письменником). Коли кораблеві грозить загибель, моряк викидає в море всі товари, але робить це з важким серцем, так і грішник, якому загрожує смерть, покидає зло, але не з власної волі, а з примусу.

«Чи ж то не смішно, коли хтось, будучи молодим і сильним, не хотів воювати, а лише тоді, коли втратив силу і не може рухатися, вибирається на поле бою?» (св. Берн.). Бог з любов'ю і радістю приймає кожного наверненого грішника, як прийняв Магдалину в домі Симона (Лук. 7); невісту, котру фарисеї хотіли укаменувати (Йоан 8); розбійника на хресті (Лук. 23); блудного сина (Лук. 15). Бог з більшим бажанням прощає грішникові, ніж грішник приймає Його прощення (св. Авг.). Благаючий ще не торкнувся воріт, а Ти вже їх йому відчиняєш, Господи! Він ще не впав перед Тобою, а Ти вже подаєш йому руку (св. Єфр.). Більше того, Бог радіє з навернення грішника. Христос каже: «Отак, кажу вам, що на небі буде більша радість над одним грішником, що кається, ніж над дев'ятдесят дев'ятьма праведниками, що їм не треба покаяння» (Лук. 15, 7). Навернені грішники ревніше служать Господу Богу і гарячіше люблять Його (св. Григ.В.). Бог проявляє до наверненого грішника більше доброти. Для блудного сина, який повернувся до отчого дому, отець наказав вбити вгодоване теля і спровадити музик — так робить і небесний Отець з грішниками (згадаймо св. Павла, якого Бог після навернення наділив великими ласками і підніс його аж до третього неба (II Кор. 12, 2). Люди часто прощають своїм ворогам, але не відчувають до них такої любові, як раніше. Бог чинить навпаки: більше обдаровує тих, що

повернулися, ніж тих, що лишаються (св. Петро Дам.). Тому св. Августин називає первородний гріх «*гріхом щасливим»*.

Бог найсвятіший, тобто Бог любить лише добре, а гидує злим (Припов. 15, 9).

Поганські боги мирилися з людськими недоліками (Вакх був опікуном пияків, Венера — краси і любові, Меркурій — злодіїв і т. п.).

Справжній Бог є іншим — Він позбавлений будь-якої скверни, ненавидить будь-яке зло у своїх створіннях, хоче, щоб і вони позбулися скверни гріха. Святість Бога є закоханістю у свою власну нескінченну досконалість. Хто любить чистоту, той і сам завжди чистий і прагне чистоти в усьому, що його оточує. Так і Бог. Він сам позбавлений найменшої скверни і хоче, щоб такими були Його створіння. Небо без хмар, сніжно-білий одяг є чистими, але нескінченно чистішим є Господь Бог. Вся праведність наша — як забруднений одяг перед Богом (Іс. 64, 6). Тому величають Ангели в небі святість Бога (Іс. 6, 3), а Церква каже про Нього: *«Ти один є святий*». Бог закликає нас: «*... Ви маєте... бути святими, бо я святий»* (Левіт 11, 44). Тому дав кожному природний закон (совість), тому очищає людей від недоліків через терпіння (Йоан 15, 2), тому очищає душі в чистилищі, бо ніщо нечисте не може увійти до Царства небесного (Одкр. 21, 27). Будь святим і чистим, і будеш улюбленцем Бога.

Бог найсправедливіший, тобто Бог за добре нагороджує, а за зле карає.

Справедливість Божа — це Його доброта. Бог карає грішника, щоб його виправити або ущасливити. *«Бог справедливий, бо добрий»* (Кл. Ал.).

Бог нагороджує або карає людей частково вже на землі, а остаточно після смерті.

Добрі вчинки приносять людині вже тут, на землі, славу, багатство, здоров'я і спокійну совість (Пс. 118, 165). Злі ж учинки накликають на людину кару (на землі отримали нагороду Авраам, Ной, Йосиф, а сини Іллі, Авесалом — кару). Остаточна заплата, однак, наступає тільки по смерті: для душі відразу після того, як вона відлетить з цього світу, а для тіла — після воскресіння на страшному суді. *«Коли б Бог кожний гріх карав вже тут, за життя, то людям здавалося б, що вже нічого*

не лишається для страшного суду. Коли ж би не карав за життя жодного гріха, то люди не вірили б у Боже Провидіння» (св. Авг.).

Бог нагороджує за найменший добрий учинок і карає за найменший гріх.

Навіть за те, що хтось подасть ближньому чашу води, Бог обіцяє нагороду (Мат. 9, 40). Господь Бог не залишає без нагороди жодного погляду на Нього (св. Тер.), але карає за найменший гріх. Каже Христос: *«За кожне пусте слово, яке скажуть люди, — дадуть відповідь судного дня»* (Мат. 12, 36).

Бог нагороджує або карає людину найчастіше так, як цього заслуговують її вчинки.

«Чим хто грішить, тим також буде караний» (Прем. 11, 17). «Якою мірою міряєте, такою і вам відміряють» (Мат. 7, 2). Авесалом чванився своїм волоссям, і воно стало причиною його смерті. Багач грішив язиком, тому в пеклі його язик найбільше терпить, Єгипетський фараон наказав їудеям кидати до ріки усіх новонароджених хлопців — і сам знайшов смерть у Червоному морі. Царя Антіоха, який наказав порубати Єлеазара, сімох братів Макавейських та інших іудеїв, розточили черви (II Мак. 9, 6). Перський міністр Аман хотів повісити вуя цариці Естери, то ж сам за наказом царя загинув на шибениці (Ест. 5). Матері з Вифлеєму не виявили милосердя до Матері Божої, а, отже, і до Сина Божого — незабаром їхні діти загинули за наказом Ірода (Мат. 2,16). 70 р. після Христа Бог покарав Єрусалим так, як це місто покарало Христа: протягом півроку близько 500 євреїв щодня прибивано на хрест, а 2000 євреїв, одягнених у білі шати блазня, Тит привів до Риму. Наполеон I († 1821) двічі — ув’язнював папу Пія VII, і сам теж двічі був ув’язнений. Дехто може сказати: «*Це сталося випадково!»* Але віруючий християнин пізнає у цьому палець Божий (св. Авг.).

Коли ж ми робимо добро, то будемо нагороджені. Щедрим Бог помножує маєток; тим, що постять і умертвляють плоть, дає здоров'я. Для милосердних до ближніх Бог є милосердним. Розважмо добре п'яту просьбу в *«Отче наш, а також слова Ісуса Христа: «Блаженні милосердні, бо вони зазнають милосердя»* (Мат 5, 7).

Нагороджуючи або караючи людину, Бог ретельно зважує і

обставини її діяльності, наміри людини, таланти і т. д.

Той, хто чинить добро лише для того, щоб люди його похвалили, не отримає від Бога жодної нагороди (Мат. 6, 2). Люди судять по зовнішніх проявах, але Бог дивиться на наше серце (І Цар. 16, 7). Бідна вдова, що кинула до скарбнички дві лепти, мала перед Богом більшу заслугу, ніж багачі, які кидали багато (Лук. 21). Слуга, який, знаючи волю свого пана, не виконав її, буде більше покараний, ніж слуга, який не знав волі свого пана (Лук. 12, 47). Отже, той, хто краще пізнає Бога, складатиме докладніший звіт про свої вчинки. Більшою буде відповідальність багачів і високопоставлених осіб, ніж злидарів і жебраків. *«Від усякого, кому дано багато, багато від нього й вимагатимуть, а кому довірено багато, від того більше зажадають»* (Лук. 12, 48).

Однак *«Бог не вважає на особу»* (Рим. 2, 11).

«Багато з перших будуть останніми, а останні — першими» (Мат. 19, 30). Згадаймо розповідь про багача і Лазаря. Навіть ангелів відкинув Бог. Не один тішиться славою, йому ставлять пам'ятники, його ім'я увіковічнене людьми в книгах, але не буде його імені в книзі життя, яку складає Бог.

Бог — найсправедливіший, тому ми повинні боятися Його.

«... бійтесь радше того, хто може погубити душу і тіло в пеклі» (Мат. 10, 28). Через єдиний гріх, сповнений, першими людьми (первородний гріх), мільйони людей терплять і вмирають, а багатьох чекає вічний осуд. З цього можемо пізнати, наскільки суворою є Божа справедливість і наскільки тяжкими є кари за гріхи, які спадуть на нас після смерті. Про це ж свідчить І хресна смерть Ісуса Христа. Нескінченною мусить бути справедливість, коли треба було нескінченної жертви для її надолуження. Отже, як можна не боятися Бога? Але цей страх не повинен бути невільницьким, а синівським (Рим. 8, 15), тобто маємо боятися не так Божої кари, як Божої образи: «Хто робить добро лише зі страху перед карою, той не вирікся ще зовсім гріха» (св. Григ. В.). Синівський страх має лише той, хто має любов Божу, бо «досконала любов проганяє геть страх» (І Йоан. 4, 18). Коли ж не можеш Інакше, «*то роби бодай зі страху перед карою те, чого з любові до справедливості ще не здужаєш робити»* (св. Авг.).

Страх Божий утримує нас від гріха, веде до вдосконалення та до дочасного і вічного щастя.

Страх перед Богом виганяє гріх (Сир. 1, 27). Страх перед Богом вкладає в уста Єлеазара такі слова: *«... навіть якби я й уникну тепер людської кари, то рук Вседержителя ні живий, ні мертвий не уникну»* (II Мак. 6, 26). Той, хто боїться Господа, вбережеться від будь-яких засідок злого ворога (св. Єфр.). «Хто Господа страхається, перед іншим страху не має: нічого не боїться, бо він — його надія» (Сир. 34, 14). Хто боїться Господа Бога, той не буде зловживати своїми почуттями. Як вітер розганяє хмари, так страх перед Богом розганяє чуттєві пожадання (св. Берн.). Хто боїться Бога, той стрясає з себе все земне (Йов. 31, 32), як моряк зі страху перед бурею викидає зайвий вантаж з корабля (св. Григ. В.). Страх перед Богом береже нашу чесноту, як мур винницю (Люд. Іран.). Він є сторожем чесноти, озброєним воїном, який стереже дім і якого бояться злодії (св. Золот.). Як голка пробиває тканину і прокладає дорогу шовковій нитці, так страх перед Богом мостить нам дорогу до Божої любові (св. Франц. Сал.). Страх перед Господом — початок мудрості (Пс. 110, 10). Страх перед людиною — гіркий, страх перед Богом солодкий, перший робить людину невільником, другий — вільним (Кассіод.). «*Страх Господній — то слава й честь, веселощі й вінок раювання»* (Сир. 1, 11). *Щасливий чоловік, що Господа боїться* (Пс. 111, 1). *Чим більше боїмося Божого Судді тепер, тим менше нам треба буде боятися Його в майбутньому»* (св. Григ. В.).

Страх Божий є особливим даром Божим.

Бог говорить через Єремію: *«... вкладу їм у серце страх супроти мене, щоб вони від мене не відвернулись більше»* (Єр. 32, 40). Страх Божий є даром Св. Духа.

Бог — найправдивіший, тобто Бог завжди голосить тільки правду (Йоан 8, 26).

Бог не може помилятися і говорити неправду, бо є найсвятіший. *«Той, хто заборонив говорити неправду, не може сам говорити її»* (Клим. Рим.). «*Бог не людина, то й не рече неправди, не чоловік він, то й не має чого каятись»* (Числа, 23, 19). Тому мусимо приймати за правду все, що Бог сказав, навіть якщо наш слабий розум не може цього сприйняти (напр., таїнство Пресв. Трійці, Воплочення і Найсв.

Євхаристії).

Бог найвірніший, тобто Бог дотримує кожної обітниці і виконує кожну погрозу.

Вірність Бога виявляється в правдомовності щодо Його обітниць. Докладно здійснилася погроза Бога в раю (Буття 2, 17), обітниця приходу Спасителя (Буття 3, 15), 70 р. по Христі сповнилося пророцтво Христа про падіння Єрусалиму (Мат. 24). Було провіщено (Дан. 9, 27), що до кінця світу не буде відбудовано Єрусалимську святиню. У 361 р. цісар Юліян почав відбудовувати святиню, але землетрус зруйнував збудовані мури, а вогонь із землі розігнав тих, що будували. Бог обіцяє або погрожує, щоб нашу слабу волю спонукати до доброго. Ісус Христос часто у своїх повчаннях говорить про нагороду або кару в майбутньому житті. Для людей чуттєвих, диких, погрози навіть потрібні — таких людей лише страхом спонукаємо до доброго. Коней присмириш лише батогом. Джерело Божих погроз у Його доброті. Той, хто їде дорогою і не хоче нікого штовхнути, кричить: *«Обережно!»* Так робить і Бог: грозить карою, щоб не карати (св. Авг.).

Все, що пророкували Христос і пророки, збудеться найдокладніше.

Католицька Церква, а з нею її голова, Папа римський триватимуть до кінця світу (Мат. 15, 18). Єрусалимська святиня не буде ніколи відбудована (Дан. 9, 27). При кінці світу євреї перейдуть до католицької Церкви (Осія 3, 5). Страшні знаки на небі і на землі попередять про страшний суд (Мат. 24, 29). Ісус Христос покличе нас колись до воскресіння (Йоан 5, 28) і засяде на суд (Мат. 25, 32). Ісус Христос сказав: *«Небо й земля перейдуть, але слова мої не перейдуть»* (Мат. 24, 25). «*Коли довіряємо ближньому, який на картці паперу дає нам якусь обіцянку, то як можемо не вірити Богові, який цілі книги (Св. Письмо) заповнив своїми обітницями?»* (св. Петро Хриз.).

Пресвята Трійця

Пропустивши сонячний промінь через тригранний шматок скла (призму), отримаємо три кольори: синій, жовтий і червоний. Чим у білому світлі сонця є трибарвне світло, тим є три Божі особи в однім Божім Єстві. Під час хрещення Ісуса Христа явилися усі три особи: Бог-Отець через голос з неба, Бог-Син через хрещення, і Бог-Дух Святий у вигляді голуба (Мат. 3, 16).

Пресвята Трійця — це один Бог у трьох особах.

Ці три особи називаються Отець, Син і Святий Дух.

Число 3 дуже часто зустрічається в релігійних повчаннях. Є три місця, в яких люди перебуватимуть після смерті: небо пекло і чистилище, є 3 головні частини служби Божої, 3 особи святої Родини, 3 головні Церковні свята в році, 3 години висів Ісус Христос на хресті, 3 дні спочивав у гробі, 3 роки сповнював свій учительський труд, виконував троякий чин: учительський, священичий і царський і т. д. І в природі теж часто зустрічаємо число 3. У природі існують три світи: тваринний, рослинний і світ мінералів, 3 стани води: твердий, рідкий і газоподібний; є три часи: минулий, теперішній і майбутній.

Зустрічаємо в релігії і число 4. Маємо 4 Євангелія, 4 головні чесноти, люди в раю були 4 роки, з 4 сторін світу вестимуть ангели людей на суд, 4 тисячі років чекали люди на Спасителя, чотиригранною була Єрусалимська святиня і т. д. Зустрічається в релігії і число 7:7 днів творення, 7 святих Тайн, 7 діл милосердя, 7 головних гріхів, 7 дарів Св. Духа, 7 просьб у молитві Господній, 7 слів Ісуса Христа на хресті і т. д. Зустрічаємо число 7 і в природі: є 7 кольорів у спектрі, 7 основних звуків у музиці.

Число 3 в релігії — це число Бога, число 4 -це число світу (чотири сторони світу), число 7 означає поєднання Бога із світом.

Пресвяту Трійцю називаємо таїнством, бо не можемо зрозуміти її нашим слабим розумом.

Не можемо зрозуміти, що є три особи Божі, а лише один Бог. Трійця — це щось *«незрозуміле і невисказане»* (IV Соб. Лат.).

Св. Августин одного разу сидів над берегом моря і роздумував над цим високим таїнством. Раптом побачив малого хлопчика, який черпав горнятком воду з моря до малої ямки в піску. *«Що ти робиш? — запитав здивований святий. «Хочу воду з моря перелити до цієї ямки»*, — спокійно відповів хлопчик. Усміхнувся святий і сказав: «Чи ж не розумієш, дитино, що даремно трудишся і що твій намір неможливо виконати?» На це хлопчик сказав: «*Швидше я переллю воду з моря до цієї маленької ямки, ніж ти зрозумієш таїнство Пресвятої Трійці»*.

Хто дивиться на сонце неозброєним оком, — псує зір, а коли буде довше дивитися, зовсім осліпне. Так і з таїнствами релігії. Хто хоче їх пізнати, —слабшає розумом, коли ж не перестане роздумувати над ними, зовсім втратить віру (св. Авг.). Хто не приймає таїнства Пресвятої Трійці тому, що не розуміє, — подібний до сліпого, який не вірить в існування Сонця, бо не бачить його.

Ця правда є незрозумілою, але вона не є нерозумною.

Ця правда була б нерозумною, якщо б ми сказали: три особи є одною особою, або три єства є одним єством. Але ми говоримо: є три особи, але лише одне єство. Отже, той, хто говорить, що не можливо, щоб три було одним і одне трьома, не розуміє науки Церкви. Про таких говорить Святе Письмо: *«Богохулять у тім, чого не можуть зрозуміти»*. Проте наука про Пресвяту Трійцю зовсім не суперечить розумові. Якщо ми чогось не розуміємо, то це зовсім не значить, що воно є нерозумним. У природі часто зустрічаємося з явищами, яких не можемо пояснити, але вони існують. Нам здається неймовірним, що у краплі води живуть сотні мікроорганізмів, але мікроскоп підтверджує це. А чи світло, електричний струм, магнітне поле і багато іншого не є для нас незрозумілими? Отже, коли вже в природі знаходимо стільки незрозумілих речей, то що вже говорити про безконечного Бога? Єремія говорить: «*Великий Ти в намірах і потужний у ділах»* (Єр. 32, 19). Ти ніколи не зрозумієш, чим є Бог, якщо ти сам не є Богом.

Деякі природні явища мають подібну до Пресвятої Трійці природу. Порівнюючи, можемо наблизитись до розуміння таїнства Пресвятої Трійці.

Сонячний промінь розкладаємо на червоний, жовтий і синій кольори, але промінь один. Тримаючи дзеркало над водою, можемо побачити сонце на небі, у воді і в дзеркалі. Дивлячись на аметист з

різних сторін, бачимо три кольори: рожево-червоний, пурпурово-червоний і синьо-фіолетовий (а камінь один) (св. Ізид.). Вода може бути у трьох станах (твердому, рідкому і газоподібному).

На вівтарях часто зображають Пресвяту Трійцю у вигляді трилистої конюшини.

Три особи Божі мають спільні єство, ознаки і діла

Як три різні особи можуть мати одне спільне помешкання або володіти одним і тим самим предметом.

Таким предметом, який посідають три Божі особи, є Боже слово. Тому нема трьох Богів, є лише один Бог. Отже, Отець і Син не є кимось одним, але суть їх одна і та ж. Кожна особа Божа вічна, всемогутня, всезнаюча і досконала.

Ісус Христос перед Своїм відходом до Отця сказав, що Отець є більший від Нього (Йоан, 14, 28), маючи на думці Себе як чоловіка.

Створення світу, спасіння і освячення людства спільно здійснили всі три особи Божі.

Чому говоримо: Бог-Отець створив світ, Бог-Син врятував його, а Св. Дух освятив, — пояснено нижче.

Три особи Божі відрізняються між собою лише походженням.

З коріння виростає стовбур дерева, а з обох плід. Людська родина складається з батька, матері і дитини. Єва була створена з Адамового ребра, від них обох бере початок дитина.

Бог-Отець не має походження, бо не походить від жодної іншої особи; Син походить від Отця, а Дух Св. від Отця і Сина (Катехизм Белярміна). Тому Отця називаємо першою особою, Сина другою, а Св. Духа третьою особою Божою. Проте слід пам'ятати, що тут не йдеться про час. Син вічно і без початку походить від Отця, Св. Дух вічно і без початку походить відо Отця і Сина. Бо якщо б Бог міг змінюватися в часі, то не був би незмінним і не був би Богом. Син народжений із вічного слова Отця перед початком творення (Пс. 109, 3). Отець, пізнаючи Себе, ніби викликає образ, рівний Собі щодо єства так, як ми, думаючи, викликаємо у своїй уяві образ чи поняття. Вогонь дає світло, світло появляється одночасно з вогнем. Коли б існував вічний вогонь, існувало б і вічне світло (св. Авг.). Син є відблиском вічного

світла (Прем. 7, 26), відбитком слави Отця (Євр. 1,3). Коли учень перейме від учителя його знання — обоє знають одне і те ж, з цією тільки різницею, що учень отримав знання від учителя, який вже їх мав. Бог-Отець і Син мають те саме єство (мудрість), але і Син має його від вічності (св. Клим. Ал.).

Від смолоскипа, який горить, можна запалити другий (перший при цьому нічого не втрачає) — Син походить від Отця, нічого від Нього не забираючи (Таціан). Сина Божого називають Словом, бо Він є висказаним і самопромов-ляючим словом Бога. Слово є відбитком думки; Син Божий є відбитком Отця. Через Сина Бог говорив до людей ще у Старому Завіті. Як Син родиться через пізнання, так Святий Дух походить з любові. Дивлячись у дзеркало, бачимо своє відображення; коли пізнаємо красу цього образу, прокидається у нас любов до себе самого. Бог-Отець подивився в дзеркало Свого Божества, викликаючи в ньому рівний собі щодо єства образ (Євр. 1, 3), а наслідком взаємної любові Отця і Сина є Св. Дух (св. Авг., св. Тома з Акв.; св. Анз.). Св. Дух є Духом любові, бо викликає в нас любов Бога і ближнього. Слово *«Дух»* вибране дуже влучно, бо суть його — сила любові (св. Тома з Акв.). Сам Ісус Христос говорить нам, що Св. Дух походить від Отця і Сина (Йоан 13, 26; Йоан 16, 7). Св. Дух походить від Отця і Сина так, як тепло від сонця і його променів (св. Тома з Акв.); як плід походить зі стовбура і коріння (Терт.).

Через цю різницю щодо походження приписуємо Отцеві діла всемогутності, Синові — мудрості, Святому Духові — доброти.

Отець родить Сина, тому Йому приписуємо діло створення і називаємо *«Отцем всемогутнім»* і «Отцем милосердя» (II Кор. 1, 3), бо грішників, які каються, приймає до Себе як Своїх дітей. Син є відвічним пізнанням Отця, мудрістю. Тому приписуємо Йому встановлення чудесного ладу у світі створених речей. «Ним повстало все» (Йоан 1,3) — Отець через Свого Сина встановив лад у всесвіті. Приписуємо Синові і відновлення цього ладу через спасіння, бо ж саме заради цього стався людиною. Дух Св. є взаємною любов'ю Отця І Сина. Отже, Йому приписуємо всі добродійства Бога, а насамперед наділення життям під час створення. «Як птаха сидить на яйцях, щоб теплом свого тіла збудити в них життя, так уносився Дух Божий над водами під час створення» (св. Єрон.). Тому Св. Духові приписуємо й

уділення духовного життя через ласку, тобто освячення людства. Йому, цьому «пальцеві у правиці Господній» приписуємо чуда, а також найбільше діло любові Бога — Втілення Сина. «*Доброта Бога завжди опікувалася людьми, але вона перейшла міру колишніх добродійств, коли через Втілення Христа зійшли на грішників милосердя, на блукаючих правда, на померлих життя»* (св. Лев. В.).

Про Пресвяту Трійцю ми довідалися зі слів Ісуса Христа, які Він сказав Апостолам перед своїм вознесінням.

Створений світ не допоможе нам пізнати Пресвяту Трійцю, бо Господь Бог, творячи його, діяв через свою нескінченну силу, мудрість і доброту (отже, через те, що є спільним для всіх трьох осіб), але не через Свою триособовість.

Сонце діє на наш зір і чуття, але не діє на слух, смак або нюх. Ні слух, ні смак, ні нюх не можуть нічого нам сказати про триособовість Бога, бо це таїнство не діє на розум (св. Єфр.). Тому і розуміння цього таїнства може мати свій початок лише в об'явленні. *«Отця ніхто не знає, крім Сина, та кому Син схоче відкрити*» (Мат. 11, 27). Якраз Син об’явив нам це, звертаючись до Апостолів: «Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи: христячи їх в ім’я Отця і Сина і Святого Духа» (Мат. 28, 19). У Старому Завіті теж згадується це Таїнство: іудейські священики, благословляючи народ, тричі взивали до Бога (Числа 6, 23). Ісаія каже, що Серафими в небі кличуть: «Свят, свят, свят Господь...» (Іс. 6, 3). Перед створенням людини Господь Бог сказав: «Сотворімо людину» (Буття 1, 26). Давид каже в псалмі: «Сказав Господь Владиці моєму: «*Засядь праворуч мене...»* (Пс. 109). Все це вказує хай на неясне, але об'явлення Пресвятої Трійці в Старім Завіті. Це було зроблено для того, щоб це таїнство, оголошене в Новому Завіті, не суперечило Старому Завітові (Бел.). Церква знає це таїнство, синагога не вірить у нього, філософія не розуміє його (св. Ілар.).

Віру в це таїнство визнаємо публічно, коли робимо на собі знак св. хреста, а також у Символі віри, при хрещенні та інших св. Тайнах, при всіх благословеннях і освяченнях Церковних, у Свято Пресвятої Трійці.

Таїнство Пресвятої Трійці є основою нашої релігії. Без знання цієї правди неможливо зрозуміти таїнство спасіння людства через Божого Сина. Ми повинні якнайчастіше будити в собі віру в це таїнство

насамперед частим повторенням малого славословія: *«Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу і нині, і завжди, і по віки віків. Амінь»*. Славімо Бога, коли Бог обсипає нас добродійствами і коли насилає на нас терпіння.

Створення світу

Історію створення світу подає нам Мойсей на початку св. Письма.

Розповідь Мойсея не є байкою, вона опирається на правді. Мойсей був просвітлений Св. Духом, слова, які він записав, є Божими. Можливо, що Бог в об'явленні представив Адамові або самому Мойсееві історію створення в образах. Розповідь Мойсея в усьому відповідає результатам досліджень природничих наук. Дослідження земної кори показують, що органічний світ виник саме так, як розповідає Мойсей. Усі найвідоміші дослідники природи дивувалися, читаючи докладну історію створення, яка з'явилася за 3000 років до приходу на Землю Ісуса Христа.

Спочатку Бог створив духовний і матеріальний (невидимий і видимий) світ (Соб. Ват. 3, 1).

«Спочатку» значить, що це сталося на самому початку часу, коли ще нічого не було, крім Бога. Тільки з виникненням світу почався відлік часу; отже, не може бути мови про якийсь час перед створенням Богом світу (св. Авг.). Тому св. Письмо не говорить, коли було створено світ, тільки зазначає, що світ не є вічним, він має початок. Світ міг бути створеним за мільйони років перед створенням людини. «Створив» — це значить зробив з нічого. Але як саме Бог творив матерію і силу, що в ній перебуває, нам не відомо і не буде відомо. Св. Павло, замість «світ духовний і матеріальний» каже «речі невидимі і видимі» (Кол. 1, 16), а Мойсей каже: «На початку сотворив Бог небо і землю» (Буття 1,1). Словом «*небо»* він називає не звід небесний (про нього говорить пізніше (6-8, 14-19), а місце перебування ангелів і вибраних. Лише погани сприймали, як одне, небо духів і небо зірок, поселяючи своїх героїв між зірки.

Мойсей називає матеріальний світ землею, бо саме земля є для нас на світі найважливішою. Св. Письмо насамперед згадує про небо, щоб показати нам нашу останню мету.

Духовним світом є ангели і небо, в якому вони мешкають.

Ангели були створені раніше, ніж земля, — на світанку землі —

тому часом їх називають *«ранніми зорями»* (Іов. 38, 7). Із слів св. Письма виходить, що пекло не існує від початку світу, як небо (Мат. 25, 34). Бог створив його пізніше, після падіння ангелів.

До матеріального світу належить все, що знаходиться у просторах видимого.

Люди є поєднанням духа і матерії, вони були створені Богом пізніше

(Соб. Лат. 4).

Спочатку матеріальний світ був порожній, невпорядкований і темний.

Бог спочатку створив первісну матерію, а з неї виникли всі інші тіла (св. Авг.). Досі знаємо приблизно 70 видів первісної матерії. Мойсей називає їх водами (св. Єр.; св. Амв.). Першоматерія була розкинена у просторі, як пісок у пустині, навколо панував хаос і темрява (Буття, 1, 2). Цілість була нічим, бо ще не була впорядкованою, однак було вже щось, що могло бути впорядкованим (св. Авг.). Ця первісна матерія змінилася відтоді під дією законів природи, створених Богом — остаточною причиною цих змін була воля Божа, Його творче слово: *«Нехай станеться!»*

І сказав Бог: «Нехай буде світло! І настало світло» (Буття 1, 3).

Природничі науки говорять, що ця первісна матерія, покликана Богом до буття, перебувала в газоподібному стані і як газ наповнювала світовий простір (Ньютон, Лаплас, Кант.). Так справді могло б бути, бо ще й тепер під впливом високої температури можна перетворити метали чи каміння в газ. Учені встановили, що сонце, планети, постійні зірки складаються з тих самих хімічних елементів, що і Земля. Звідси робимо висновок про їх однакове походження.

Видимому (матеріальному) світові Бог надав сучасного вигляду протягом шести днів (Буття 1, 3-31).

Проте в цих шести днях умістилися тисячі років (св. Кипр.). Св. Письмо каже, що Сонце було створене на четвертий день, а без сонця не могло бути дня в нашому розумінні. Слово *«день»* вживається, імовірно, тому, щоб тиждень створення світу став прообразом нашого тижня.

Першого дня створив Бог світло.

Мойсей говорить: *«І сказав Бог: «Нехай буде світло!»* (Буття 1, 3). Отже, Бог створив якусь окрему світлову чи вогненну матерію. (Слова «*Нехай станеться!»* треба розуміти так: до існуючого вже додалося щось нове або щось нове з ним сталося). Світлова матерія (ефір) є провідником світла, як повітря є провідником голосу. Світлова матерія не залежна від Сонця, радше Сонце залежить від неї (є світло без Сонця — світло від газового пальника, лампи, північне сяйво і т. д.). Природничі науки кажуть, що первісна газоподібна матерія була спочатку невпорядкована, тобто непорушна, безсильна. У цю матерію Бог вдихнув силу тяжіння (гравітацію), внаслідок чого окремі частинки матерії почали притягатися, отже, в матерії виник рух і одночасно з тим матерія в окремих місцях почала густішати. Рух, згущення матерії, тертя ЇЇ частин одна об одну спричинилися до того, що виникла темрява, а пізніше вогонь (усім відомо, що можна добути вогонь сильним тертям двох шматків дерева один об одного). Так можна пояснити виникнення світла, зокрема вогню, який обгорнув матерію світу і перетворив її у вогняну брилу в перший день створення світу.

Другого дня Бог створив твердь, небесний звід.

Мойсей говорить: *«... сказав Бог: «Нехай посеред вод буде твердь і нехай вона відділяє води від вод... і назвав Бог твердь — небо»* (Буття 1, 6-8). Другий день створення можна пояснити так: він був днем поділу, впорядкування і розміщення створеної матерії. Матерія, яка спочатку була єдиним цілим унаслідок руху поділилася на окремі тіла різної величини і різних родів, які розлетілися в різних напрямах і з різною швидкістю, обравши собі шлях, визначений Творцем, по якому і рухаються по волі Божій. Ці розміщені і угруповані в незміряних просторах всесвіту небесні тіла називаються твердю (небозводом). Св. Письмо називає їх також небом (Буття 1, 8) і ця назва збереглася до сьогодні. Але треба відрізняти зоряне небо, яке бачимо над собою, від неба духів — помешкання ангелів і вибраних. Про поділ матерії говорить Мойсей так: «І зробив Бог твердь і відділив води, що під твердю, від вод, що над твердю (Буття 1,7).

Імовірно, цим Мойсей хоче сказати, що Бог відділив матерію, необхідну для створення небесних тіл, які рухаються за визначеними

законами, від матерії, яка наповнює простір поза цією межею. Природничі науки кажуть: матерія, гуснучи, утворила величезні газові вогненні кулі різної величини і різного роду, які взаємно притягалися і через те виробили для себе постійний напрям руху. Наша Земля теж була колись розжареною вогненною кулею, подібною до малого Сонця, теж випромінювала світло і тепло.

Третього дня Бог створив сушу та рослини.

Небесні тіла, отримавши свій напрям руху, далі формувалися самі в собі. Мойсей розповідає далі тільки про Землю, а про інші небесні тіла згадує лише у зв'язку з Землею. Природничі науки свідчать, що Земля, яка спочатку була розжареною кулею і складалася з газів, поступово охолоджувалася. Внаслідок цього її поверхня вкривалася водяною парою, яка згодом перетворилася в суцільне море (глибина його, імовірно, становила приблизно 4 500 м). Води цього моря кипіли, бо сама Земля все ще була вогненною масою. Але, охолоджуючись, поверхня Землі під водою почала твердіти і перетворилася у тверду масу (кремінь, глина і т. д). Таким чином поверхня Землі вкрилася корою. Але внаслідок того, що тіла, охолоджуючись, стискаються, ця, слабка ще, кора часто тріскала, тріщини заливала морська вода. Звідси морське дно в одному місці оголювалося, в іншому — западало на величезну глибину (до 1800 м, що вдвічі більше висоти найвищих гір). Вода, сягнувши розжареної маси в надрах Землі, перетворювалася в пару і з нечуваною силою висаджувала на поверхню величезні маси грунту — таким чином виникали гірські хребти і появлялося над водою щораз більше суші. На утвореній таким чином суші могло тепер під впливом вологи і ще великого внутрішнього тепла зародитися органічне життя. Однак органічні єства не виникли з нічого, але з існуючої вже первісної матерії. Бог лише дав їм визначену форму і життєву силу (створення друге, посереднє). Можливо, що Бог уклав у мертву матерію сили, потрібні для виникнення органічного світу.

Так чи інакше, але органічний світ не міг виникнути сам по собі, лише через поєднання деяких первісних елементів (хоч відомо, з яких елементів складається та чи інша рослина чи тварина, жодному вченому не вдалося, створити їх, поєднуючи ці елементи), не виник він одночасно зі створенням первісної матерії, бо живі організми не могли б існувати в низьких температурах світового простору чи у високих

температурах Землі.

Четвертого дня Бог створив Сонце, Місяць і зорі.

Четвертого дня створення світу остаточно встановилося відношення землі до інших небесних тіл. Унаслідок безперервного охолодження Землі світло втрачало свою енергію і врешті Земля потонула в цілковитій темряві. Але Бог зарадив цьому, творячи світло і тепло. Науковці твердять, що, охолоджуючись, Земля охолоджувала і морську воду, яка переставала парувати. Ставало щораз менше хмар, небо прояснювалося. Появилися на видноколі небесні тіла, Сонце освітило Землю. Таким чином виникли чотири пори року та ніч і день. Зорі Бог створив на радість ангелам (Іов. 38, 7).

Небесні тіла створені для того, щоб навчати нас пізнавати і величати Бога (Рим. 1, 20).

П'ятого дня Бог створив риб і птахів.

Шостого дня — тварин на суші і людину.

Тварини створені для того, щоб своєю кількістю, різноманітністю і силою голосити велич і силу Творця, служити поживою для людини і т. д. Майже усі тварини мають якісь свої властивості, які є втіленням якоїсь чесноти чи хиби (лис є втіленням хитрості, собака — вірності, вівця — терпеливості, бджола — працьовитості і т. д.). Людина, хоч і виникла найпізніше з усіх живих істот, гідністю переважає їх усіх. Людина є вінцем творіння. Господь Бог створив її найпізніше, щоб показати, як високо її цінує. Коли король в'їздить у якесь місто, висилає наперед увесь свій двір, щоб він все приготував до в'їзду. Так і Бог спочатку створив усе, що було потрібне людині, а саму людину — вкінці (св. Золот.). Тільки тоді, коли була готова держава, міг бути створений володар (св. Григ. Наз.). Спочатку Бог збудував палату, щоб король мав де загостити (Лякт.).

Творячи людину, Бог не сказав, як перд тим: *«Нехай станеться»*, а ніби радився сам із собою.

Сьомого дня відпочив Бог (Буття 2,2).

Бог не відпочив так, як людина, втомлена працею. Його відпочинок полягав у тому, що Бог не творив вже більше нових родів творінь (св. Тома з Акв.). Як Бог сьомого дня відпочив по Своїх справах, так

колись і ми по наших справах у Ньому відпочинемо (св. Авг.).

З історії творення бачимо, що Господь Бог створив світ за певним, наперед визначеним планом.

Бог творив світ від речей найнижчих до щораз вищих. Бог спочатку творив речі та істоти, які були потрібні для життя пізніше створеним істотам (спочатку рослини, а потім тварини, які живляться рослинами). Протягом перших трьох днів Бог відділяв речі одну від одної, протягом наступних трьох — прикрашав те, що створив. Перші три дні відповідають наступним: першого дня Бог створив світло — четвертого небесні тіла; другого дня відділив води і повітря — п'ятого наповнив води рибами, а повітря птахами; третього дня утворив сушу — шостого тварин, що живуть на ній.

З історії творення пізнаємо теж, що світ не є вічним.

Про це ж говориться у молитві Ісуса Христа під час Тайної Вечері: *«Тепер же прослав мене, Отче, у себе — славою тією, що її я мав у Тебе перед тим, як постав світ»* (Йоан 17. 5).

Погани вважали, що світ виник завдяки випадковому поєднанню атомів, що існували вічно (Епікур). Та чи може Існувати багато вічних істот? Чи вічні єства можуть бути залежними одне від одного, як це є між атомами? Чи такий взірцевий світовий порядок може виникнути випадково? Чи може випадок скласти з розкинених букв книжку? Атоми могли бути першим проявом творення світу, але не могли бути вічними і не могли самі по собі почати рухатися.

Існували також думки, що світ створений Богом або ангелами з вічної матерії. Виходячи з цього, Бог не є Творцем, а лише Будівничим світу (Аристотель). Але чи щось змінне і подільне, як матерія, може бути вічним? І як могло з матерії виникнути щось духовне, напр., людський дух? Як виникло органічне життя?

Ще інші твердили, що світ розвинувся з єства Бога, ніби метелик з лялечки, отже, все, що бачимо, є Богом (стародавні індійці). Але якщо світ є Богом, то повинен бути неподільним і незмінним, бо цього вимагає досконалість, як властивість Бога. Якщо все є Богом, то є ним і людина. Звідси, людина не повинна нікому підкорятися і нікого слухати. Усе це могло призвести до цілковитого занепаду. Треба було б уважати богами і тварин, а серед них і жаб, і мух, і мурашки (Лакт.). З

цього всього випливає єдина правда, що все взяло свій початок від Бога, все розвивалося поступово і що все, що існує, існує в Бозі (згадаймо про всюдиприсутність Бога). Однак, все, що існує, суттєво відрізняється від Божого єства.

З чого, чому і навіщо Бог створив світ?

Бог створив світ з нічого — вистачило однієї Його волі.

Люди можуть щось зробити лише з уже існуючої матерії. А Бог створив матерію, з якої все зробив (св. Ірин.). Щоб люди могли щось зробити, потрібні різні знаряддя і час, а також фізична сила, а Бог лише схотів — і все сталося (Пс. 148, 5). Богові не треба було навіть говорити, бо Його бесідою є Його воля. Весь величезний світ Бог створив із нічого, сказав лише: *«Нехай станеться»* — і виникли небо і земля. Епікур каже: «*З нічого нічого не може виникнути»*. Це справедливо, бо світ не сам виник з нічого, а Бог створив його з нічого.

Все, що Бог створив, було дуже добре. Бог сам похвалив те, що зробив (Буття 1, 3). Світ був добрий, тобто найдокладніше відповідав волі Божій (св. Амвр.). Бог сам похвалив те, що зробив, бо усі створіння, разом узяті, не в силі гідно висловити тієї похвали (св. Золот.). Величаймо і ми Бога в Його ділах, наслідуючи трьох юнаків у розжареній печі (Дан. 3). Усе погане, що пізніше з'явилося на світі, виникло з надуживання створіннями своєї вільної волі. Жодна річ, що існує, не є сама по собі поганою. Все, що існує, мусить мати в собі хоч частку добра (св. Авг.).

До створення світу спонукала Бога Його велика любов — Він хотів ущасливити тим усі розумні істоти.

Бог хотів показати розумним істотам Свою велич для їх радості і щастя. *«Тому, що Бог добрий, ми є»* (св. Авг.). До створення світу спонукала Бога Його доброта, якої хотів уділити іншим (св. Тома з Акв.).

Отже, усе на світі створене для нашого добра: земля, рослини, тварини живлять людину, рух небесних тіл спонукає її до мислення і пізнання світу; барви, запах, звуки сприяють її відпочинку, убогість, хвороби, нещастя збагачують її життєвий досвід (св. Берн.). Господи мій і Боже, все, що бачу на землі, каже мені, що Ти його створив з любові до мене і заохочує мене до любові до Тебе (св. Авг.). Бога ніхто

не примушував творити світ, світ не був потрібний Богові (Атг).

Світ був створений для того, щоб явити розумним істотам славу і велич Бога.

Діло має голосити славу творцеві. У кожному ділі треба розрізняти мету творця (те, що спонукало його до праці) і мету самого діла (його призначення). Годинникар, роблячи годинник, має на меті заробіток, а призначенням годинника є показувати час. Метою Творця світу була нескінченна доброта Бога, а метою самого світу — прославлення Бога і щастя розумних істот. Розумні істоти повинні бути щасливими саме тому, що Бог явив їм Свою велич. Усе, що створене, створене для того, щоб ангели і люди пізнавали і дивувалися з величі Бога. Все, що бачу, взиває до мене: *«Боже, яким величним і добрим Ти єси!»* Самі ж ангели і люди створені для того, щоб пізнавати і славити Бога. Про ангелів знаємо, що вони завжди оглядають і славлять Бога в небі (Іс. 6, 3). А про людей говорить св. Августин: «*Ти створив нас для Себе, Боже, і неспокійне серце наше, доки не спічне в Тобі»*. Навіть дияволи в пеклі спричиняються до Божої слави, бо, з одного боку, вони є свідченням святості і справедливості Божої, а, з другого боку, Бог обертає їх засідки на людські душі у Свою славу і на спасіння людей. Осуджені в пеклі теж не применшують Божої слави, бо вони, як вибрані в небі, вічно голосять Божу справедливість (Марія Лят.). Кожного, хто взиває до Бога, створив Бог для Своєї слави (Іс. 43, 7). Однак, не треба думати, що Бог хотів створенням світу збільшити Свою славу або її осягнути (Соб. Ват. I, 3). Бог є щасливим і Йому нічого не треба для слави чи щастя. Бог не є амбітним, бо Він домагається лише такої честі, яка Йому належиться.

Усі істоти існують задля слави Божої і тому ми не повинні їх нищити.

Усі живі створіння є відбитком слави Божої, післанцями, які голосять Його всемогутність, мудрість і доброту. Той, хто пам'ятає про це, не буде легкодушно нищити птахів і тварин, берегтиме і неживу природу.

Ми є створені для Божої слави і тому усіма нашими вчинками ми повинні возвеличувати Бога.

Тому наказує нам св. Павло: *«Чи Ви... їсте, чи п'єте, чи що-небудь*

робите, усе робіть на славу Божу!» (І Кор. 10, 31). Нема нічого легшого, як величати Бога, бо для цього можна жертвувати кожну, хоча б найменшу, справу (св. Золот.). Кожний із нас повинен щодня, рано і ввечір, збуджувати в собі прагнення себе самого і всі свої справи жертвувати на славу Бога.

Боже провидіння

Провидінням Божим називаємо утримання світу і керівництво ним.

Про жодну правду св. Письмо не говорить так часто, як про Провидіння Боже.

Бог утримує світ, тобто забезпечує існування всього живого.

Усі створені речі перестали б існувати, якщо би Бог не опікувався ними. Весь світ зник би, якщо би Бог не підтримував його існування своєю всемогутністю. Бо як би могло щось тривати без Божої волі? (Прем. 11, 26). Бог приводить все в рух словами сили Своєї (Євр. 1, 3). Бог дає все, що треба живим створінням для життя. Щороку у природі повторюється чудо помноження хліба (Мат. 14) на наших нивах. З одного зерна виростає 30-100 нових зерен, з однієї картоплі — 10-20 нових картоплин. Зеренце вишні, сливки виростає великим деревом, яке щороку приносить тисячі плодів. *«Щодня діються чудеса в природі, але на нас вони не справляють враження, бо ми до них звикли»* (св. Авг.).

Колись прийде час, що видимий світ, такий, який він тепер, минеться, бо Христос каже: *«Небо й земля проминуть»* (Лук. 21, 33). Але це не значить, що Бог знищить світ, бо це суперечило б Його властивостям. Бог лише змінить світ на досконаліший. «*Нового ж неба й землі нової... очікуємо»* (II Петро 3, 13).

Бог керує світом, тобто дбає, щоб всі створіння існували для. Його прославлення і нашого добра.

Як керманич керує кораблем, щоб довести його до мети, так Бог керує світом, щоб світ відповідав своєму призначенню. А призначення світу — слава Бога і добро створінь. Бог керує небесними тілами, які рухаються за певними законами (Іс. 40, 26), і небеса являють славу Божу (Пс. 18, 2); керує усіма народами (Дан. 4, 32), як керував народом ізраїльським. У житті окремих людей (Йосифа, Мойсея) ясно бачимо керуючу руку Бога. Часто Бог умішується і в долю католицької Церкви, але ми часто Божої волі не розуміємо, вона часто є для нас загадкою. Часто нам власна доля видається несправедливою і кривдячою. Але

Бог уміє так нею покерувати, що вона служить для Його прославлення і для нашого добра. Тому повторюймо за Давидом: *«Від Господа це сталось, і дивне воно в очах наших»* (Пс. 117, 23).

Нема такої людини на Землі, про яку Бог не турбувався б.

Швидше мати забуде про дитину, ніж Бог про нас (Іс. 49, 15). Бог пам'ятає і про тварин, і навіть про неживі предмети. Христос каже, що Бог дбає навіть про небесних птахів, про польові лілії, про траву (Мат. 6, 25-30). Нема створіння, яке б по своїй волі або неволі не стояло під Провидінням Божим (св. Авг.).

Бог насамперед пам'ятає про того, хто знедолений, ким гордує світ.

Бог створив великого і малого і турбується однаково про всіх (Прем. 6, 8). Бог і в малих речах великий. Доказом цього є крапля води, найдрібніші живі організми. Малих цього світу вибирає Бог для голошення Своєї слави (І Кор. 1, 27).

Мужів низьких станів (Йосифа, Мойсея, Давида, Даниїла та багато інших) Бог підніс до найвищих становищ. Новину про народження Спасителя ангели несуть бідним пастирям, а не гордим фарисеям. Апостолами Своєї науки • Христос вибирає простих рибалок, Своєю Матір'ю — убогу Дівицю, своє Євангеліє каже голосить убогим (Мат. 11, 5), а Свою ласку дає покірним (Як. 4, 6) і т. д. Тому Давид каже: *«Хто, як Господь Бог наш, що возсідає на престолі, що дивиться униз на небо і на землю? Що піднімає з пороху злиденного, що з гною бідного підносить, щоб посадити його з вельможами, з вельможами народу свого?»* (Пс. 112, 5-8). Отже, нерозумно було б думати, що Бог не турбується земними справами.

Нічого не діється у нашому житті без волі або допусту Божого.

Тому говорить Йосиф своїм братам: *«Отож не ви мене сюди наслали, а Бог»* (Буття 45, 8). Христос каже, що навіть волосся на нашій голові є пораховане (Мат. 10, 30), або що Провидіння Боже сягає навіть найменших деталей нашого життя (св. Єфр.). Отже, нічого у світі не діється випадково. Правда, іноді не знаємо причин багатьох подій, але їх знає Бог, який усім керує. Хто каже, що у світі є випадковості, той богохулить (св. Єфр.). Але не можна сказати, що Бог хоче всього того, що діється на світі. Не може, напр., Бог хотіти, щоб люди вбивали один одного, крали, зневажали і т. д. Бог лише допускає

зло або не заважає йому, хоч може. Таке допущення зла ще не є дозволом на зло; воно походить з того, що Бог дав розумним істотам вільну волю. Отже, це їх вина і шкода, коли вживають її на зле. А часто трапляється так, що Бог зло, яке допустив, перетворює на добро.

Допустивши зло, Бог перетворює його на добро.

Бог, який нас безмежно любить (Йоан 4, 16), має завжди єдину мету: зробити нас щасливими. Тому нещастя, спокуси, навіть гріхи людей обертає на їх добро (Буття 50, 30). Згадаймо історію єгипетського Иосифа. Брати продали його, потім його було кинуто до в'язниці, але згодом він став королем, врятував свій народ від голодної смерті й ущасливив свою родину. Євреї потрапили в неволю для того, щоб погани довідалися про правдивого Бога і про майбутнього Спасителя (Товія 13, 4). Страшні переслідування перших християн сприяли розповсюдженню християнської віри. Сторожа при гробі Ісуса Христа мимоволі стала свідком воскресіння Спасителя. Невіра Томи корисніша для нас, ніж віра деяких апостолів (св. Авг.). Гріх Петра мав зробити його покірнішим і спонукати до кращого розуміння інших апостолів. Гріх Юди був причиною спасения усього людського роду. *«Які незбагненні його постанови і недослідимі Його дороги!»* (Рим. 11, 33). Усе, що Бог зсилає, зсилає напевно для нашого добра, хоч нам, може, видається інакше.

Тому побожний християнин повинен у нещасті завжди віддаватися волі Божій.

Недарма Христос навчив нас молитися: *«Нехай буде воля Твоя як на небі і на землі»*. А св. Петро нагадує нам: «Усяку журбу вашу покладіть на Нього, бо Він піклується про вас» (І Петро 5, 7). Той, хто має чисту совість, нехай повторює разом з Давидом: «*Як насідають злочинці на мене,.., то вони спіткнуться й упадуть»* (Пс. 26, 2). Ми не повинні сумувати і нервуватися як при дрібних негараздах (напр., з приводу поганої погоди), так і при більших нещастях (хворобі, втраті майна, смерті близьких осіб). Ми мусимо спокійно годитися з Божою волею. На жаль, багато людей іде за Христом лише тоді, коли Він розділяє хліб, і покидає Його, коли доводиться пити з Ним чашу терпінь, як це зробили апостоли на Оливній горі (Тома Кемп.).

Той, хто в нещастях охоче піддається Божій волі, отримує справжній спокій душі, досконалість і благословення Боже.

Лише той почуває себе справді задоволеним, хто віддається Богу. Хрест має одне рамено довше, а друге коротше. Довше представляє Божу волю, коротше — нашу. Саме тому, що наша воля перехрещується з Божою волею (протистоїть їй), виникає хрест (терпіння, незадоволення). Якщо б коротше рамено ішло паралельно до довшого, не було б хреста; якщо б людина свою волю підпорядковувала Божій волі, не було б на землі терпінь. Той, хто виконує мудрі вказівки Бога, має небо вже на землі (св. Авг.). Людина, віддана Богові, не відчуває своїх терпінь, бо вона любить їх тому, що вони походять від Бога (М. Лят.). Така людина ніби їде на возі разом із своїм хрестом і не відчуває його ваги, хто ж чинить інакше, мусить у поті чола двигати свій хрест (св. Дорот.). Той, хто відрікається власної волі, — стараючись докладно виконувати Божу волю, швидко досягає найвищої досконалості (св. Тер.). Подобатися Богові можна, лише піддаючись Його волі. Такий вчинок є милішим Богові від постів, умертвлення і т. д. (М. Лят.). Людина, віддана Богові, досягне вічного щастя. її можна порівняти з тими людьми, які знаходяться на кораблі: вони рухаються разом з ним і разом з ним пристануть до берега (св. Франц. Сал.). Така людина вже на землі єднає в собі щастя і благословення. Один рільник так пояснив причину, чому його нива краще родить, ніж сусідська: *«Моє поле щедріше родить, бо завжди маю таку погоду, якої бажаю»*. Коли його запитали, як це зрозуміти, пояснив: «*Я завжди задоволений з погоди, яку посилає Бог; це подобається Богові, тому посилає благословення на мою ріллю»*.

Гарний приклад віддання себе Божій волі дав нам Ісус Христос на Оливній горі.

Христос молився: *«Отче, хай не Моя, а Твоя буде воля»* (Лук. 22, 42). Ісус Христос виконував волю небесного Отця аж до хресної смерті (Филип. 2, 8). Підданим Богу був і праведний Йов. Мільйони ангелів знаходять своє щастя у сповненні Божої волі. Св. Магдалина з Лаціс каже: «*Я радо витримала б найстрашніші муки і найважчі хрести, коли б лише знала, що така є Божа воля»*. Так думали і чинили усі святі.

Як погодити нещастя праведників і щастя грішників з Божим Провидінням?

Те, що праведників навіщають нещастя, а грішники живуть

щасливо, не повинно наштовхувати нас на думку, що Боже Провидіння є несправедливим. Це так тільки здається. *«Щастя тих, що одягаються в пурпур, часто не більше від щастя актора, який, граючи в комедії, одягає на голову шапку вождя або тримає скіпетр царя»* (Сенека). Хто постійно грішить, доходить врешті до того, що не знаходить у грісі жодного задоволення (св. Берн.). Жодному грішникові насправді не ведеться добре і жодному побожному насправді не так зле. Бо кінцевою метою щастя є внутрішнє задоволення, а таке задоволення може мати лише людина справді побожна, але ніколи грішник.

Світ (багатство, страви, напої, розваги, кар'єра і т. д) ніколи не можуть нам дати справжнього задоволення, — його отримуємо, тільки наслідуючи науку Ісуса Христа. Внутрішній спокій і дочасне щастя — це плід Св. Духа, який походить лише з чесноти (св. Люд. Гран.). Лише той справді багатий, хто має душевний спокій, бо це найбільший скарб (св. Амвр.) Безбожники не мають спокою, вони подібні до моря, що не може заспокоїтися (Іс. 57, 20). Праведник завжди живе в розкоші, хоч може бути одягнений у лахміття і терпіти голод. Він далеко щасливіший від того, хто одягнений у золоті шати чи пурпур і хто дбає лише про тілесні задоволення. Розум, радість і задоволення не є наслідком могутності, багатства, фізичної сили, а плодом чесноти і чистої совісті (св. Золот.). Не все золото, що блищить.

Щастя грішників є проминаючим.

Прислів'я каже: *«Доти дзбан воду носить, поки вухо не відірветься»*. Швидко проминуло щастя Наполеона І, який задля своєї амбіції пожертував життям мільйонів людей. Безбожник подібний до високого кедра з Лівану, який упаде під сокирою і більше його ніхто не побачить (Пс. 35, 36). Будинок його щастя збудований на піску — впаде злива і він розвалиться (Мат. 7, 27). Щастя грішника — гриб, який виростає за одну ніч і так само швидко гине.

Заслужену заплату отримаємо аж після смерті.

Каже Христос: *«Багато з перших будуть останніми, а останні — першими»* (Мат. 19, 30). Немало багачів і достойників на тому світі будуть стояти набагато нижче від тих, які жебраками приходили до їх дверей. Згадаймо притчу про багача й убогого Лазаря. Бог для своїх вибраних готує набагато краще життя, а ніж вони мають на землі,

інакше не допускав би того, що грішники живуть у розкошах, а праведники серед хрестів. Він постарався б, щоб грішників уже на землі досягла заслужена кара, а праведників — засуджена нагорода (св. Золот.). Безбожники тішаться, а ми сумуємо. Колись буде навпаки: ми будемо тішитися, а вони сумуватимуть (Терт.).

Грішник уже на землі отримує нагороду за свої добрі справи, а праведник — покарання за зло, яке вчинив.

Тому каже Христос: *«Горе ж вам, багатим, бо ви одержали втіху вашу»* (Лук. 6, 24), тобто отримали заплату за свої справи вже тут, на землі. Як погодити гріх з Божим Провидінням? Гріх і його наслідки не завжди суперечать Божому Провидінню.

Не Бог винен у тому, що люди грішать (Соб. Трид. 6, 6), це вина людей, бо вони надуживають вільної волі.

Бог створив людину як вільну істоту, тому не заважає їй в її справах, хоч вони і не завжди є добрими. Бог не запобігає злу, бо якщо б не було на світі зла, то людина не мала б нагоди робити добро. Не маючи вибору між злом і добром, людина чинила б тільки добро, бо нічого іншого й не лишалось би до роботи, і такі вчинки з необхідності не заслуговували б на нагороду (згадаймо притчу про кукіль і пшеницю (Мат. 13, 24). Бог ніколи б не допустив зла, яке випливає з надуживання людиною своєї свободи, коли б не мав сили перетворювати це зло на добро (св. Авг.)

Керуючись своєю мудрістю, Бог обертає навіть гріх на добро» (Буття 50, 20). Зрада Юди вчинила всім добро, бо стала причиною спасіння людського роду. «*Бог визнав за краще обертати зло на добро, ніж зовсім не допускати злого»* (св. Авг.). Бджола збирає нектар і з отруйних рослин; гончар і з поганої глини ліпить гарний посуд.

Не годиться нам прагнути пізнати таємні наміри Бога — ми, нікчемні істоти, повинні поважати Його і коритися Йому.

Усе те, що було сказане про гріх, стосується і наслідків гріха, і дочасних терпінь.

Християнин у терпінні

Є терпіння тіла і терпіння душі. Людина переживає або одне, або друге, або і те, і друге відразу. Апостоли, яких бичували за віру, терпіли і на душі (Діяння 5, 41). Терпіли на душі і брати Иосифа (Буття 42, 21), і Йов.

Терпіння може бути заслужене або незаслужене. Терпіння блудного сина були викликані його провиною. Йов і Йосиф у Єгипті терпіли без вини. Але й такі терпіння, які не походять безпосередньо з особистої вини не є, власне, незаслуженими, бо є наслідком первородного гріха.

Без терпіння ніхто не може осягнути вічного щастя: *«І коли хтось бореться, то не отримує вінка, якщо не бореться законно»* (II Тим. 2, 3).

Щоб здобути царство, треба боротися і перемогти. Це ж стосується і Царства небесного. Навіть Христос не хотів без терпінь здобути славу, як це бачимо з Його слів до двох учнів, які йшли в Емаус (Лук. 24, 26). В іншому місці говорить Ісус Христос: *«Хто не бере свого хреста й не йде слідом за Мною, той не достойний Мене»* (Мат. 10, 38). Дорога до неба важка і прикра. Каміння під будову небесного Єрусалиму треба тесати на землі (св. Фр. Сал.). Щоб із льону виготовити біле полотно, треба його довго товкти, терти і поливати водою. Так і ми мусимо перейти через багато терпінь, поки станемо подібними до сніжно-білого полотна (св. Руп.). Снопи втрачають свою вартість після того, як їх вимолочено; так і ми не мали б справжньої вартості без терпінь. Бог зсилає на нас терпіння, щоб зробити з нас ангелів. Щастя без терпіння було б подібним до товару, за якого не заплачено (Терт.). Не хочеш терпіти — значить, не хочеш бути спасенним (Герсон). Терпіння нерозривно пов'язані з досконалістю (святістю). Нема доброї справи без перешкод, нема чесноти без боротьби.

Тому Бог кожному праведникові посилає терпіння.

Бог веде себе з нами, як лікар з хворими. Невиліковним хворим дозволяє вживати все без винятку, тим же, яких може вилікувати, забороняє вживати деякі страви, дає ліки. *«Як молоко є поживою*

дітей, так хрести є поживою вибраних» (св. Вінк. Фер.). Хто із святих отримав вінець слави без трудів і хрестів? Шукай, і переконаєшся, що кожний з них переніс терпіння і прикрощі (св. Єрон.). Бог на землі своїм вибраним пробиває мечем серця, а на небі вінчає їх вінцем слави (А. Штольц). Але Бог не залишає праведних у терпінні зовсім без потіхи. Бог ставиться до нас так, як любляча матір, яка додає до гірких ліків цукор або мед і чуває над ліжечком дитини, забавляючи її малюнками або казками, щоб вона забула про свій біль. «*У життя Своїх Святих Бог вплітає і сум, і радість у гармонійній цілості»* (св. Золот.). Найкращим прикладом цього є життя Божої Матері. Вона журиться, коли Йосиф хоче її покинути, і радіє, коли Бог рятує її, пославши до Йосифа ангела; вона терпить, не знайшовши у Вифлеємі притулку на ніч, і відчуває невимовне щастя, коли приходять пастирі віддати поклін її Дитяткові. Великою радістю для Марії є прихід трьох мудреців із дарами, ведених чудесною зіркою, і великим терпінням є звістка про злочинні наміри Ірода, бо мусить утікати з дитиною до Єгипту. З болем у серці протягом трьох днів шукає Ісуса в Єрусалимі, з радістю знаходить Його у святині в оточенні вчених, які дивуються Його мудрості. Переживає невимовний біль біля хреста, де терпить гіркі муки Ісус, і невимовну радість після Його воскресіння.

Усі терпіння походять від Бога (Амос 3, 6) і є знаком Божої ласки.

Бог не хоче наших терпінь, як таких, але допускає їх для нашого добра, отже, вони не є проти Його волі. Часто трапляється, що чим більше заслуговує людина на Божу ласку, тим більше зсилає Бог на неї хрестів. Найкращий приклад того — Товія і Йов. Отже, терпіння є своєрідною нагородою за добрі вчинки. *«Хрестами Бог нагороджує тих, які Його люблять*» (св. Альойзій). За добрі діла милосердний Бог офірує нам терпіння. Вони є нашим дорогоцінним скарбом для вічності (Мег.). Наше терпіння для Бога є саме по собі великою нагородою (св. Ів. від Хр.). Терпіння — це дарунки нашого небесного Отця (св. Тер.). Бог тому, на кого зсилає терпіння, дає більше, ніж тому, якого наділяє силою воскрешати вмерлих (св. Ів. від Хр.). Родичі картають своїх дітей за хиби в їх поведінці чи характері, але ті ж самі хиби у поведінці чи характері чужих дітей їх не обходять. Так і Бог картає дітей, яких любить, посилаючи їм різні хрести (А. Штольц). Тому каже св. Павло: «... кого Господь любить, того карає» (Євр. 12, 6).

Золото і срібло випробовується в огні, а улюбленців Бога —в печі покори (Сир. 2, 5). Ніхто із святих нашої Церкви не був звільнений від терпінь. Навпаки, чим більший святий, тим більше терпів у своєму житті. Марія, Мати Божа, терпіла найбільше, тому називають її «Царицею Мучеників». Апостоли теж терпіли немало. Петро і Павло довший час перебували в ув'язненні. «Найпевніший знак, що хтось належить до вибраних, — коли він, незважаючи на побожне християнське життя, мусить терпіти численні прикрощі І хрести» (св. Альойзій). Погано тому, хто зовсім не терпить. Тому каже св. Августин: «*Нема більшого нещастя, як щастя грішників»*. Безперервне щастя якраз є нещастям. Хто не терпить тепер, буде терпіти в майбутньому.

Бог не посилає нам таких терпінь, яких ми не могли б знести.

Апостол Павло каже: *«... він не допустить, щоб вас спокушувано над вашу спроможність...»* (І Кор. 10, 13). Господар знає, яку вагу може нести його кінь чи осел, і не покладе йому на спину більше того. Чи ж Бог міг би покласти на нас більше, аніж ми можемо нести? Адже навіть гончар не триматиме посуду надто довго в печі, щоб не потріскав (св. Єфр.). Музикант не натягне струни понад міру, щоб не тріснула, але і не звільнить її занадто, бо не буде жодної музики. Так і Бог ставиться до людей (св. Золот.). Як лікар дбає, щоб не дати хворому надто сильного ліку, який міг би його вбити, так і наш небесний лікар уміє відміряти таку частку терпінь, яка відповідає силам праведника (Людв. Гр.). Дехто сам собі спричиняє терпіння, бо надто великою мірою міряє всілякі дрібниці (Су30). Не нарікаймо, терплячи, — це ознака боягузтва.

Бог зсилає терпіння на грішника, щоб спонукати його до поправи і врятувати від вічної смерті.

Блудний син навернувся, зазнавши злиднів; Йона — в середині риби, Манассія — у вавілонській в'язниці, св. Франц Боргій — перед тілом Цариці Ізабели. Бог, як отець, спонукає дітей до послуху одним ударом прута (св. Вас).

Він подібний до хірурга, який відрізає хворі члени, щоб уберегти людину від смерті (св. Авг.). Запорошений одяг треба витріпати. Дочасні терпіння, зіслані Богом, очищають людські душі від гріха (св. Тома Віл). Терплячи, грішник відчуває відразу до дочасних речей,

терпіння відвертають його від грішних розкошів світу.

Терпіння нищать у нас прив'язаність до дочасних речей. Господь Бог для того зсилав на іудеїв у Єгипті терпіння, щоб збудити в них бажання обіцяної землі. *«Бог зсилає на нас терпіння і хрест, щоб ми не були прив'язаними до цієї долини сліз, а тужили за небом і прагнули до нього»* (Дрекс). Терплячи, грішник бачить неміч та марність своїх намагань і шукає відради в молитві. Необхідність учить молитися. «*Терпіння, які нас тиснуть, змушують нас вдаватися до Бога»* (св. Григ. В.). Удари, які спадають на нас, ведуть нас до самопізнання і розуміння нашої недосконалості (св. Григ. В.). Отже, терпіння, хоч і прикрі, ведуть до Бога найпевнішою дорогою (св. Тер.).

Бог зсилає на грішника хворобу тіла, щоб уздоровити його душу (св. Ізид.).

Для багатьох людей хвороба тіла була причиною уздоровлення їх душі. Так було з св. Францом Ассізім і з св. Ігнатієм Льойолею. Хворобою тіла Бог лікує хворобу душі (Григ. В.) Важка хвороба сон забирає (Сир. 31, 2). Хворобами Господь Бог стукає до людських сердець, щоб вони відкрилися перед Ним (св. Григ. В.). Мати подає дитині гіркі ліки, щоб вона виздоровіла, — Бог посилає хворобу тілу, щоб урятувати душу. Але люди, не розуміючи цього, вважають гнівом Божим те, що є ділом Божого милосердя (Марія Лят.). Тішуся, коли бачу хворого грішника, бо хвороба веде до Бога (Ігн. Льойоля).

Праведним Бог засилає терпіння, щоб довідатися, чи люблять більше Бога, чи створене Богом.

Йов, що завжди був богобоязливим, раптово втратив усіх дітей, здоров'я і все своє майно, з нього кепкували жінка і найкращі приятелі. Товія ховав померлих, наражаючи на небезпеку власне життя; роздаючи милостиню, зовсім зубожів; урешті втратив зір і не міг заробити на прожиття. Так Бог випробовує своїх слуг! Силу дерева пізнаємо серед бурі, чесноти і праведність людини — серед терпінь. Терпіння, як вітер, відсіває полову від зерна (св. Авг.). Пахуче зілля пахне дужче, коли його зім'яти — те ж відбувається з людськими чеснотами (св. Бонав.). Бог забирає від нас те, що для нас наймиліше: Якову забрав улюбленого сина Йосифа; Авраамові наказав принести в жертву єдиного сина Ісаака. Але Бог і усуває з нашої дороги те, що могло б нам завдати шкоди — отже, чинить, як отець, який, не

зважаючи на плач дитини, забирає з її рук ніж, щоб ним не скалічилася (св. Авг.).

Терпіння приносить праведникам добро, — вони дозволяють їм відпокутувати вже за життя кари за гріхи, очищають душі від недоліків, додають сили витривати в добрім, посилюють любов до Бога, ревність у молитві, спричиняються не раз до дочасного щастя, врешті, помножують заслуги на небо.

Терпіння насамперед звільняють нас від кари за гріхи. Тому молився св. Августин: *«Господи, тут тни, тут січи, тут пали, тільки пощади мене у вічності»*. Вважай, що тобі пощастило, коли можеш, переживши незначні дочасні терпіння, оминути болючі муки у чистилищі (св. Франц Ксав.). Терпіння очищають нас від недоліків. Бог, як городник, «*кожну в мені гілку, яка не приносить плоду, відрізує...»* (Йоан 15, 2). Як справжнє золото виходить із вогню чистішим, так праведник очищається в терпіннях. Бог очищає нас, як очищається золото (Зах. 13, 9). Чим є мило для тіла, тим є терпіння для душі. Напильник стирає з заліза іржу і повертає йому блиск. Сукно, чищене твердою щіткою, стає гладеньким (св. Франц Сал.). Так і терпіння впливає на душу.

Терпіння множать наші сили. *«Як молоде дерево, терзане бурями, зміцнює своє коріння, так людина, терплячи, набирає більшої сили»* (св. Золот.). Терпіння так впливають на людину, як молот на залізо. Св. Павло говорить про себе: «*Коли я немічний, тоді я міцний»* (II Кор. 12,10). Терпіння зміцнюють наші сили, а ослаблюють сили нашого ворога.

Терпіння посилюють у нас любов до Бога. Як води потопу щораз вище до неба підносили корабель Ноя, так і терпіння не придушують у праведних любові до Бога, а, навпаки, сильніше її роздувають (св. Франц Сал.). Як золота бляха тоншає під ударом молота, так у праведників міцніє в терпінні святість, а, отже, і любов до Бога (св. Бонав.). Терпіння нищать у нас прив'язаність до дочасних речей, а, отже, любов до світу. Тому молився св. Августин: *«Прошу Тебе, Господи, зроби так, щоб для мене все стало гірким, щоб лише Ти був солодким для моєї душі»*. Терпіння також посилюють нашу вдячність Богові, бо здоров'я, як і інші Божі дари, найбільше цінуємо тоді, коли їх втрачаємо.

Терпіння роблять нас покірними. Випробовування є необхідними для праведника, щоб чесноти не зробили його гордим (Св. Ізид.).

Терпіння посилюють нашу ревність в молитві. Необхідність вчить нас молитися. Згадаймо Апостолів, яких застала на морі буря. Давид молився найревніше, коли його переслідували, а псалми, які він у той час склав, стали молитвою Церкви. Довгий спочинок робить людину безжурною і лінивою. Стояча вода гниє, в ній гинуть риби; душа, яку не тривожать терпіння, стає лінивою і поступово тратить свої чесноти (св. Амвр.). Риба, якщо її не натерти сіллю, зіпсується; кінь, якого не підганяють, іде поволі. Так і людина, яка не переживає терпінь.

Терпіння не раз стають причиною нашого дочасного щастя: Йосиф ніколи не став би королем, якщо б брати не продали його купцям і якщо б не був ув'язненим. Йов отримав назад усе, що втратив, у нагороду за свою терплячість. Товія прозрів. Так Бог карає і одночасно милує (Тов. 13, 2). Для тих, хто є приятелями Бога, сум стає радістю (Йоан 16, 20).

Врешті, терпіння служать для примноження майбутнього щастя. Бог послав так багато терпінь бідному Лазареві тому, щоб після смерті більше його прославити (св. Григ. В.). Наші дочасні хрести є легкими і проминаючими, а нам приносять неописану, вічну, все перевищуючу славу (II Кор. 4, 17). Праведники, — наче дорогоцінне каміння, — від шліфування стають кращими. Терплячи, праведник дозріває для неба, як дозріває колос пшениці, вбираючи сонячне тепло. Коли Бог зсилає на нас великі терпіння, то це певний знак того, що має щодо нас добрі наміри і хоче, щоб ми стали святими (св. Ігн. Льойоля). Чим більше терпимо на цім світі, тим більшою буде наша нагорода у майбутньому житті (св. Єрон.). Якщо ти терпиш — це знак, що належиш до вибраних (св. Авг.) *«...тим, які люблять Бога, ...усе співдіє на добро»* (Рим. 8, 28). Віддайся з повною довірою під опіку Бога! Він напевне не зішле на тебе нічого такого, що би не було для тебе корисним, хоч, може, ти цього не розумієш (св. Авг.). Терпіння для людини — як ніж садівника для виноградної лози; як молот для золота.

Отже, терпіння не є самі по собі чимось злим, вони є радше добродійством Бога, бо спричиняються до нашого дочасного і вічного добра.

Чи було б нещастям для рільника те, що на його поле впав град із

діамантів і винищив йому посіви? Так і терплячи з волі Бога, не зазнаємо насправді шкоди, а, навпаки, отримуємо багато (Вен.). Те, що на перший погляд здається нам нещастям, насправді є для нас ліками (св. Єрон). Бог, люблячи нас, переслідує в усьому єдину мету — щоб нас зробити щасливими (св. Франц Борг.). Нема іншого зла крім гріха (св. Григ. Наз.). Терплячи, приймаємо особливе Таїнство, а саме видимий знак невидимої ласки (св. Мехт.). Згадаймо прислів'я: *«Хто терпен, той спасен»*.

Серед найбільших терпінь можемо почуватися найщасливішими (згадаймо життя Иова і Товії). Переживаючи великі терпіння, говорить св. Павло: *«Я — повен утіхи, я переповнений радістю посеред усіх наших напастей»* (II Кор. 7, 4).

Тому ми повинні в терпінні виявляти терпеливість і коритися Божій волі, більше того, ми повинні тішитися з терпіння і дякувати за нього Богові.

Ми повинні говорити, як Йов: *«Господь дав, Господь і взяв. Нехай Ім'я Господнє буде благословенне!»* (Йов. 1, 21), або як Христос на Оливній горі: «Тільки хай не моя, а Твоя буде воля!» (Лук. 22, 42). Ми повинні коритися Божій волі так, як хворий виконує вказівки лікаря, або як розумний подорожній слухається досвідченого провідника, хоч і нелегкою є дорога, по якій вони ідуть. Адже сам Бог є для нас прикладом, як треба себе вести в терпіннях і, крім того, за терпіння Він обіцяв нам вічну нагороду (Лев XIII). Пригадаймо собі, як апостоли переносили бичування (Діян. Ап. 5, 11). Християнин, терплячи, повинен так само тішитися, як ремісник, який має багато роботи, але знає, що матиме по її закінченні велику нагороду (св. Золот.). Тішмося в терпінні, бо воно облагороднює нашу душу. Ми не повинні, як крихке скло, ламатися від першої зустрічі з терпінням (св. Золот.). Тому кажімо, коли нам випаде терпіння: «*Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу і т. д.»*.

Є, на жаль, люди, які в терпінні нарікають і втрачають терпеливість. *«Коли ближній просить повернути позичену нами річ, ми віддаємо її і дякуємо, але коли бажає цього Бог — нарікаємо на Нього»* (св. Франц. Бор.). Так чинячи, ми стаємо подібними до воїнів які служать Богу у спокійний час, а в час війни втікають. Невитривалість у терпіннях нічого не поможе людині — вона терпить подвійно, ображаючи Бога.

Така людина подібна до риби, спійманої на вудку — кидаючись, ще більше ранить себе. Однак, не чинимо гріха, коли, терплячи, плачемо і сумуємо — і Ісус Христос плакав та сумував на Оливній горі. Однак не допускайся розпачу — після плачу і нарікань прийде радість.

Виявляючи терпеливість у терпіннях, швидко досягнемо високої досконалості і заслужимо високу нагороду.

Покірно віддаючись Божій волі, просуваємось по дорозі духовного життя, як корабель, який пливе за течією (Вен.). Хто, терплячи, із задоволенням віддається Божій волі, ніби на крилах наближається до Бога (Альварез). Щасливий той, хто встоїть перед спокусою, бо коли буде вірний, прийме вінець життя (Як. 1, 12).

Те, наскільки ми готові до дальших терпінь, свідчить про те, наскільки ми удосконалились.

Запах кадила відчуємо тоді, коли його запалимо — чесноту людини пізнаємо по тому, як вона переносить терпіння (Григ. В.). Мужність воїна виявляється не в мирний час, а в час війни (св. Золот.). Грішник, терплячи, нарікає; початкуючий сумує, одночасно шкодуючи, що йому не вистачає терплячості; хто вже досяг певної досконалості, спочатку боїться, але потім набирається відваги і славить Бога, врешті досконалий не чекає, коли прийдуть терпіння, а відважно сам іде їм назустріч (св. Франц. Сал.). Досконалі не просять Бога звільнити їх від спокус і хрестів, навпаки, бажають їх і цінують так високо, як недосконалі цінують багатство, золото та дорогоцінне каміння (св. Тер.). Для праведників терпіння є радістю, а не сумом (К. Гуго). Тому багато Святих просили Бога: *«Господи, або терпіти, або умерти!»*

«Той, хто може цілувати Божу руку як тоді, коли вона роздає добродійства, так і тоді, коли карає, досягнув вершини християнської досконалості; він знайде спасіння в Господі» (св. Франц. Сал.).

Ангели

Ангели — це чисті духи, які можуть статися видимими.

Усі ангели є духами (Євр. 1, 14), безтілесними істотами (св. Григ. Наз.). Ангели мають тільки душу (люди — душу і тіло) (св. Григ. В.). Однак ангели можуть постати перед людьми в людському образі. Архангел Рафаїл взяв на себе образ заможного єврея Азарії (Тов. 5,18); на гробі воскреслого Спасителя ангели з'явилися в образі юнаків (Мар. 16, 5), під час вознесіння Ісуса Христа в образі мужів (Діян. Ап. 1, 10). Тіло ангелів не поєднується з духом так, як людське тіло з душею. Воно є тимчасовою заслоною, яка зникає, як тільки ангел виконає доручення Бога.

Ангели є досконаліші, ніж люди, вони багато знають і мають велику силу.

Ангели досконаліші від усіх інших створених Богом істот (св. Авг.). Коли Ісус Христос сказав, що навіть ангели не знають дня і години загального суду (Мой. 24, 36), то очевидно, що ангели мусять знати більше, ніж люди. Ангели мають велику силу, св. Письмо називає їх *«силами і властями неба»* (І Петро 3, 22). Ангел смерті протягом ночі повбивав у Єгипті усіх первородних. Інший ангел у таборі царя Сеннахериба приніс загибель близько 200000 асирійським воїнам, які зневажали правдивого Бога (Іс. 37). Ангели мають особливу силу над усім живим (Бог за допомогою вищих сил впливає на нижчі), над вогнем (саме ангел звільнив трьох юнаків у Вавилоні з розжареної печі (Дан. 3, 49); над водою (ангел хвилював воду в овечій купелі і завдяки його силі той, хто першим ступив до води, зцілився) (Йоан 5, 4); над повітрям (ангел зі швидкістю блискавки переніс пророка Авакума до Даниїла в яму з левами) (Дан. 14, 35); над землею (коли ангел зійшов до гробу воскреслого Спасителя, стався землетрус (Мат. 28, 2).

Бог створив ангелів для Своєї слави і для того, щоб вони служили Йому, а також для їх власного щастя.

Ангели прославляють Бога тим, що, вони найбільш подібні до Бога, в них ясніє якнайкраща Божа досконалість, вони невтомно співають Богові хвалу. Служба ангелів полягає в тому, що вони допомагають

людям досягнути вічне щастя (Євр. 1, 14). Слово *«ангел»* означає «післанець, вісник». Злі ангели теж прославляють Бога, бо Бог їх підступні наміри повертає на свою славу і наше спасіння. Німецький поет Гете назвав диявола «*силою, що бажає злого, а творить добро»*.

Ангелів є незлічимо багато.

Даниїл, описуючи Престол Бога, каже: *«Тисячі тисяч Йому служили, і силенна безліч перед Ним стояла»* (Дан. 7, 10). У Св. Письмі згадується про небесне військо (Лук. 2, 13; І Цар 22, 19;).

Ісус Христос на Оливній горі каже, що Отець міг би прислати Йому на допомогу більше як 12 легіонів (12х6000) ангелів (Мат. 26, 53). Ангелів набагато більше, ніж людей, які жили, живуть чи будуть жити. Ангелів більше, як зірок на небі, зерен піску в морі, листя на деревах (св. Діан. Ареон.)

Не всі ангели рівні між собою — вони діляться на дев'ять хорів або ступенів.

Серед ангелів ступінь ієрархії відповідає дарам і дорученням, одержаним від Бога. Одні ангели більше славлять Бога, інші більше Йому служать (Дан. 7, 10). Найближче до Божого престола знаходяться серафими (*«горіючі»* — горять в огні любові до Бога). За ними — херувими, що відзначаються великою силою пізнання. Св. Письмо називає також Архангелів Михаїла, Гавриїла і Рафаїла.

Усі ангели спочатку були милими Богові. Але деякі з них згрішили через свою гордість, і за це Бог скинув їх до пекла, де вони перебуватимуть вічно (ІІ Петро 2, 4).

Усі ангели в небі спочатку були наділені Св. Духом. Бог, створивши їх, дав їм Свою ласку. Про них можна сказати те саме, що і про людей: *«Любов'ю Бога наповнив їх Св. Дух, котрий їм був даний»* (св. Авг.). Та Бог вирішив випробувати ангелів, чи заслуговують вони вічне щастя. Дехто з ангелів не витримав випробування, втративши Св. Духа і освячуючу ласку. Спаситель говорить про них, що вони не трималися правди (Йоан 8, 44). Вони схотіли дорівнятися самому Богові. Ісаія так про це говорить: «*Як же ж це ти впав із неба, ти, блискучий сину зірниці? Як тебе повалено на землю, тебе, що підбивав усі народи?»* (Іс. 14, 12). У небі розпочалася велика боротьба. Михаїл і його ангели боролися з дияволом і його ангелами. І було скинено диявола разом з

його ангелами — не знайшлося їм місця в небі (Одкр. 12, 7-9). Скинені в пекло ангели називаються чортами, дияволами або злими духами, а їх провідник — Сатаною, Люципером. На страшному суді будуть суджені і злі ангели (Юд. 6; II Петро 2, 4).

Злі духи є нашими ворогами, вони заздрять нам, стараються спонукати нас до злого і можуть шкодити нам на тілі і на дочасних добрах.

Злі духи є нашими ворогами. Святі кажуть, що люди колись займуть у небі місця, звільнені злими ангелами. Звідси їх заздрість. *«Заздрість, що істота, виліплена з глини, займе колись його місце в небі, мучить диявола більше, ніж пекельний вогонь»* (св. Тома з Акв.). Диявол спрямовує усю свою злість на людей, які подібні до Бога, бо не може вдіяти нічого проти самого Бога (св. Вас). Історія людства свідчить, що диявол намагається відібрати в людини все: справжню релігію, свободу, знання, добробут, спокій. Диявол хотів спокусити навіть самого Ісуса Христа; він звів наших прародичів і Юду (Йоан 13, 27). Диявол може шкодити нам на дочасних добрах (так було з Йовом, біснуватими в часи Ісуса Христа). Із слів Спасителя знаємо, що диявол насамперед прагне до знищення Церкви і її слуг: «*Сатана наставав, щоб просіяти вас, як пшеницю»* (Лук. 22, 31), бо якраз слуги Церкви нищать владу диявола над землею. Диявол знає також, що колись слуги Церкви будуть судити його разом з його ангелами (I Кор. 6, 3), тому бажає їх згуби (Терт.). Злий дух подібний до лева, який шукає, кого б пожерти (I Петро 5, 8). Як Бог дає кожному новонародженому Ангела-Хоронителя, так Люципер, наслідуючи Божі діла, призначає для кожної людини одного диявола, який повинен її спокушати протягом усього її життя (Петро Льомб.) Отже, мусимо так чинити, як чинили євреї під час відбудови мурів Єрусалиму — однією рукою працювати, а другою відганяти ворога (II Ездр. 4, 17).

Однак злий дух не може шкодити тому, хто дотримується Божих заповідей і не хоче грішити.

Пес на ланцюгу може лише гавкати на того, хто йде повз нього, але вкусити не може (св. Авг.). Диявол є таким псом, якого Бог прив'язав до нашої пам'яті і уяви, щоб спокушав нас, але він не може безпосередньо впливати на наш розум і волю. *«Диявол може нам шкодити тільки через намову, але ніколи через примус...»* (св. Авґ.).

Отже, диявол подібний до рибалки, який закидає у воду вудку з принадою. Тому треба рішуче відкидати злі думки, які нам підсуває диявол. Св. Яків каже: «Противтеся дияволові, і він утече від вас» (Як. 4, 7). Христос рішуче сказав дияволові: «*Геть, сатано!*» (Мат. 4, 10). Ще краще, коли взагалі зневажаємо злих духів (св. Франц. Сал.). Зневажаймо спокуси і спокусителя, приділяючи увагу іншим справам, не даючи собі перешкодити чи ввести себе в сум (св. Золот.). Той, ким оволодівають злі думки, ніби наближається до того пса на ланцюгу і дозволяє йому вкусити себе. Лише гріх є причиною того, що диявол бере верх над людиною (св. Золот.). Якщо б диявол мав повну владу над людьми, то ніхто із людей не був би спасений (св. Лавр. Ю.). Диявол утратив вічне щастя, але не втратив величі своєї природи (св. Григ. В.).

Над деякими людьми Бог дав дияволові особливу владу.

Це люди, які прагнуть до високої досконалості і яким Бог готує велике щастя, тому часто допускає, щоб диявол мучив їх довго по-різному так, щоб вони повністю очистилися від усіх недосконалостей і покорилися Богові.

Пес, посаджений на ланцюг, лише тоді може шкодити, коли його спустити з прив'язі (Скар.). Бог хоче, щоб сила сталася досконалішою у слабості (II Кор. 12, 9), тому звільняє прикованого чорта, щоб випробуваннями очистити Своїх вибраних від недоліків. Тому багатьох святих дияволи протягом довгих років тримали у своєрідній облозі і мучили їх по-особливому (не звичайними спокусами): чорти з'являлися перед святими в потворних образах (часто дикими звірами), лякали їх криком, набридали поганими бесідами, а часто навіть биттям» насилали на них тілесні хвороби. Найгрізнішими були їх спокуси проти трьох Божих чеснот і чеснот моральних. Проте чорти ніколи не мали влади над рилами душі, хоч і тут намагалися шкодити, впливаючи на уяву. Облягали чорти Йова, облягали Спасителя в пустині (Мат. 4) і під час Його гірких страстей (Лук. 22, 43). Багато витерпіли від чорта св. Антоній-пустельник, св. Тереса, св. Магдалина з Паціс; Марія Мирль з Тиролю († 1868) і священик Віяней з Арсу († 1859). Однак ці вибрані душі знали, що Бог не допускає більше, ніж може винести людина (I Кор. 10, 13) і що дияволові дозволено стільки, наскільки це корисне для людини, тому охоче корилися Божій волі, а

чорта відганяли своєю безстрашністю. Коли чорти грозили смертю св. Катерині з Сиєни, вона сказала: «Робіть, що можете! На що дозволяє Бог, з тим я годжуся!» А св. Магдалина сказала чортам таке: «Чи все ще не розумієте, що ведете мене до великої перемоги?» Цілий натовп злих духів спокушав св. Антонія-пустельника, а він насміхався над ними, кажучи: «*Які ви боягузи, коли приходите в такій великій кількості»*. Інші святі примушували чортів віддавати честь Богу. Коли даєш чортам відпір з відвагою лева, то вони стають подібними до зайців, і, навпаки, коли ми — боягузливі зайці, то чорти є для нас дикими левами (Скар.). Диявола можна відігнати на деякий час і церковними засобами ласк (взиванням імені Ісуса і Марії, знаком св. Хреста, святою водою, мощами, палкою молитвою, частим прийманням св. Таїнств, а також заклинаннями, ексорцизмами. Чим більше терплять люди від чортів, тим більшою є Божа допомога. Такі особи у час випробувань мали чудесні об'явлення, видіння, їм являлися Ангели, Святі і т. п. Але Церква дуже обережно ставиться до таких випадків, ретельно їх досліджує перед тим, як висловити свою думку. Хто ж не вірить тому, про що йдеться у Житіях Святих, вважає це неможливим, той виявляє свою недалекість у духовних справах, ким би він не був. Той, хто веде легкий спосіб життя, не мусить боятися, що він переживе щось подібне. З такими диявол не завдає собі труду, бо і так колись дістане їх у свої пазурі. Лише святі люди є для чорта ласим шматком (Ав. 1, 16). Диявол мучить лише людей духа, а не чуттєвих людей (св. Берн.).

Буває, що Бог дозволяє злим духам тяжко карати безбожних і дуже злих людей, або дозволяє звести їх на манівці.

Бог часом дозволяє чортові заволодіти тілами людей, душа яких унаслідок їх грішного життя вже і так належить йому. Стан людини, якою заволодів чорт, називається біснуватістю. За часів Ісуса Христа було багато біснуватих. Одних людей біснуватість робила німими (Мат. 9, 32), другим відбирала зір (Мат. 12, 22), у третіх викликала напади божевілля (Мат. 8, 28). Син Божий навмисне дозволяв на це, щоб у час Його перебування на землі чортівська сила виявилася повною мірою. Христос прагнув, з одного боку, показати дияволові його безпомічність у боротьбі з Богом, а, з другого, хотів переконати ізраїльський народ, що існує світ духів і що Він сам, маючи владу над дияволом, навчає в

Божому імені.

Від тих, ким оволодів диявол проти їх волі, треба відрізняти тих, що заключили з чортом своєрідний союз приязні (Діян. Ап.16, 18; І Цар. 28). Бог дозволяє чортам зводити на манівці тих, хто займається спіритизмом (викликанням духів для пізнання тайних речей). Спіритистичні явища найчастіше є звичайним обманом. *«Та часом Бог допускає, що люди, які хочуть довідатися від духів щось таємне, зустрічаються з різними дивами, цікавість їх розпалюється і вони потрапляють у ще більші сіті блуду»* (св. Авг.). Однак, усі такі дива діються лише за справою злого духа, а не через добрих ангелів. Ангели, зокрема, ніколи не займаються об'явленням таємних речей для заспокоєння чиєїсь цікавості (св. Бонав.). Коли ж дійсно було щось подібне, то це була лжа, бо ж якраз диявол є отцем лжі (Йоан 8, 44).

Ангели, які залишилися вірними Богові, мають змогу вічно оглядати Бога і славити Його.

Про Ангелів-Хоронителів, які піклуються дітьми, говорить Спаситель так: *«... ангели їхні на небі повсякчас бачать обличчя мого Небесного Отця»* (Мат. 18, 10).

Ангели, бачачи велич Бога, сповнені радістю і натхненням співають хвалебні пісні в Його честь (згадаймо спів ангелів на полях Вифлеему чи трикратне *«Святий»* серафимів (Іс. 6, 3). Ангелів малюють в образах дітей (вони безмертні, отже, зовсім молоді); з крилами (вони швидкі, як думка); з подвійним обличчям (їх знання не має меж); з арфою (величають Бога піснями), з ліліями в руці (що свідчить про їх невинність); деколи малюють тільки голови ангелів, щоб показати, що вони є духами, тобто не мають тіла. Образи ангелів звичайно знаходяться на престолах, вони незримо присутні на кожній Службі Божій (св. Золот.). Ангели надзвичайно красиві. «Якщо б хтось побачив ангела в його повній красі — осліпнув би від сліпучого сяйва» (св. Бриг.). Тому ангели ніколи не об’являлися людям у всій величі. Ангели чекають на нас, в небі вони будуть нашими товаришами: «*Вечеря вже готова, але дім ще не повний — чекає на більше гостей»* (св. Берн.). Тому так цікавить ангелів наше духовне життя. Спаситель говорить про них, що вони тішаться кожним грішником, що кається (Лук. 15,10). Більше того, ангели часто беруть активну участь у нашому духовному і фізичному житті, якщо ми своїми гріхами не

перешкоджаємо їм.

Ангели називаються ангелами-Хоронителями, бо охороняють нас (Євр. 1, 14).

Послуги, які надають нам ангели, представляє нам драбина Якова: вони сходять вниз, щоб охороняти нас і повертаються назад, щоб величати Бога (Буття 28, 12). Ангел-Хоронитель є нашим товаришем, визначеним Небесним Отцем провідником у цій небезпечній мандрівці життя (Сенєрі). Ангели-Хоронителі нас стережуть так, як пастух стереже свою череду (св. Вас). Ангели вважають своїм найкращим заняттям сприяти своїми послугами нашому спасінню (св. Діон. Ар.). Може видатися дивним, що ангели, вищі від нас істоти, призначені до служби нам, але згадаймо, що сам Творець, Цар ангелів, прийшов на землю не для того, щоб Його обслуговувати, але щоб самому служити людям і віддати за них Своє життя (св. Берн.). Зрештою, послуги, які роблять нам ангели, не справляють їм жодного труду ані клопоту, навпаки, приносять радість і складають часточку їхнього щастя; а що люблять Бога понад усе, тому нема для них нічого милішого, як рятувати людські душі і спричинятися тим самим до Божої слави.

На думку учителів Церкви, кожна людина має свого Ангела-Хоронителя. Ступінь гідності Ангела-Хоронителя відповідає ступенню гідності людини, яка довірена його опіці. Звичайні вірні мають ангела нижчого ступеня, ангела вищого ступеня одержують священики, ще вищого — єпископи, а Папа одержує одного з найсильніших духів небесного двору. Не тільки людина, але й кожне місто, кожна держава, родина, парохія, кожен монастир мають своїх Ангелів-Хоронителів (Марія Лят.).

Ангели-Хоронителі посилають нам добрі думки і схиляють нашу волю до доброго.

Часом ангели промовляли до людей людським голосом (напр., до пастирів у Вифлеємі, при гробі Ісуса Христа і під час Його вознесіння. Проте переважно ангели впливають на людей незримо.

Це було у 1890 р. в Чехії недалеко Райхенбургу. Діти шкільного віку пішли на прогулянку до лісу. Там їх застала буря. Щоб не змокнути, діти сховалися під деревом. Раптом одна дитина відчула, що тут стояти небезпечно, і відійшла, а за нею й інші. Ледве встигли покинути

небезпечне місце, в дерево вдарив грім і запалив його. Батьки так чудесно врятованих дітей поставили на тому місці хрест на згадку про цю подію і в подяку Ангелам-Хоронителям.

Ангели доносять до Бога наші молитви і добрі справи.

Під час кожної Служби Божої священик молиться, щоб свята жертва потрапила за допомогою ангелів до Божого престолу. Архангел Рафаїл говорить, що заносив до Бога молитви Товії (Тов. 12, 12). Ангели не тому викладають Богові наші молитви, що інакше Він би про них не дізнався, але щоб поєднати з ними свої святі бажання і тим самим сприяти їх успішному здійсненню (св. Бонав.).

Ангели оберігають нас у небезпеці.

Ангел визволив Петра із в'язниці (Діяння Ап. 12), трьох юнаків із розжареної печі (Дан. 3), Даниїла у ямі з левами (Дан. 14). Часом чуємо, що діти падають з висоти кількох поверхів і нічого їм не стається. Відомий випадок, що трьохлітній хлопчик на ходу випав з поїзда і залишився неушкодженим.

Ангел-Хоронитель оберігає нас від спокус злого духа, бо Ангели мають владу над чортами. Досить появи ангела, щоб чорт утік (св. Франц. Рим.). Це відбувається тому, що Бог допускає створених Ним істот до співучасті у керівництві світом — більш досконалі істоти мають вплив на менш досконалі. Ангел не може перешкодити лише таким засідкам чорта, які спричиняють спасения нашої душі (св. Тома з Акв.). Молися до Ангела-Хоронителя завжди, а особливо збираючись у подорож. Згадай, як Товія говорить до сина, який збирається в дорогу: *«Ангел його нехай буде завжди при вас у дорозі»* (Тов. 5, 21).

Ангели об'являють людям Божу волю.

Так було, коли Авраам збирався принести в жертву Богові свого сина, або коли Гавриїл з'явився перед Захарією чи перед Марією в Назареті. Поява ангелів спочатку викликає тривогу, але потім з'являєтья радість. Налякалися пастирі, коли ангели оголосили їм велику новину, налякалися і Захарія, і Марія, і Товія. Коли ж з'являється злий дух, все відбувається навпаки: спочатку людина відчуває спокій, а потім — страх. Ангели завжди з'являються у людській постаті, чорти ж можуть з'являтися в образі звірів (за винятком ягняти і голуба), а часом в образі ангелів, Матері Божої або

навіть Ісуса Христа (Венед. XIV).

Щоб заслужити допомогу і охорону Ангелів-Хоронителів, ми повинні намагатися жити святим життям, стаючи подібними до них; віддавати їм належну честь і часто просити їх про допомогу.

Насамперед невинні діти удостоюються особливої опіки Ангела Хоронителя. З цього можемо зробити висновок, що невинність робить нас приятелями св. Ангелів. *«Любов до Бога робить нас милими ангелам»* (М. Лят.). Гріх же відганяє ангелів, як дим відганяє бджіл (св. Вас). Ангел не буде опікуватися хлопцем, який лізе на дерево, щоб спустошити пташине гніздо, або селянином, який працює на полі в неділю. З такими людьми часто трапляються нещасні випадки. Зрозуміло, що чим частіше проситимемо ангелів про опіку над нами, тим більше будемо її мати. Бог не шкодує для нас ласк, але хоче, щоб ми просили їх. А в цьому нам допомагають ангели. Отже, ми повинні щодня звертатися до Ангела-Хоронителя з проханням про опіку, а також дякувати йому за кожне отримане добродійство. Ми повинні бути вдячними йому більше, ніж рідній матері, бо він дбає про нас не лише тоді, коли ми є дітьми, але протягом усього нашого життя; турбується не лише про наше тіло, але, насамперед, про спасіння нашої душі (Гунольт).

По-різному представляють ангелів на образах: ангел молиться над сплячою дитиною (ангел як охоронець життя); ангел веде за руку дитину по вузькій кладці (ангел як провідник до неба); ангел відганяє від дитини вужа, який хоче її вкусити (ангел як помічник у спокусах), ангел з дитиною на руках возноситься на небо (ангел як вірний товариш у хвилину смерті).

Створення людини

Мойсей розповідає нам про створення людини на початку своєї першої книги. Св. Письмо не говорить нам про те, коли це сталося. Прийнято вважати, що це було 4000 літ перед Ісусом Христом. *«Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного пороху та вдихнув йому в ніздрі віддих життя, і чоловік став живою ІСТОТОЮ»* (Буття 2, 7).

Хтось сказав одного разу, що душі нема, тому що її ніхто не бачить, на що Інший йому відповів: *«То розуму ти теж не маєш, бо його теж не видно»*. Замість «душа» говоримо також і «дух». «Душею» називаємо те, що перебуває в тісній єдності з тілом, а «*духом»* — духовні якості людини: розум, волю. У людському тілі є лише одна душа, обдарована розумом і вільною волею (Соб. Царг. IV, 869).

Помиляються ті, які кажуть, що людське тіло розвинулося з істот нижчого ряду.

До таких належить англійський вчений природознавець Дарвін († 1882), який учив, що людина походить від мавпи. Це неможливе, як те, що з зерна гороху виросте горіхове дерево. Відомий зоолог Тома Генрик Гакслі каже таке: *«Кожна окрема кісточка горили відрізняється від кості людини. Крім того, є величезна різниця між черепом людини і черепом горили»*. Мозок найменш цивілізованої людини є значно більшим і важчим, ніж мозок найрозвиненішої мавпи. Людина має дар мови, мавпи — ні. З виразу обличчя людини можемо дізнатися про її почуття, переживання, у мавпи цього немає. Людина пересувається на двох кінцівках, мавпа — на чотирьох. Людина вміє сміятися, мавпа ні. Вік людини у порівнянні з мавпою набагато довший. Людина здатна до пізнання, освіти, мавпи ні. З досвіду знаємо теж, що тварини і рослини, залишені напризволяще, стають дикими. Не витримує критики і твердження Дарвіна, що перетворення мавпи в людину відбувалося дуже повільно, бо палеонтологй (дослідники скам’янілих решток тварин і викопних рослин) ніде не знаходять слідів такої перехідної доби навпаки, первісні люди, як показують дослідження їх решток, мали таку саму будову тіла, як сучасна людина. Історія свідчить про високий рівень розвитку людства в давні

часи — це пізніше настав час занепаду. Церква вважає, що причиною його були людські гріхи. Слід ще додати, що мавпи (горила, орангутанг) найбільше подібні до людини в молодості, розвиваючись, втрачають цю подібність. «Чим більше мавпа розвивається, тим більше стає подібною до тварини» (Вірхов, 1896). Можливо, Бог створив мавпу дурнуватою і простакуватою для того, щоб показати людині, якою була б вона без безсмертної душі. «*Не можу повірити, щоб людина походила від мавпи; знаю лише те, що не одна людина сама стає мавпою»* (Сев.Бруннер).

Першими людьми були Адам і Єва.

Тоді Господь Бог утворив чоловіка з земного пороху та вдихнув йому в ніздрі віддих життя, і чоловік став живою істотою (Буття 2, 7).

Єву Бог створив з ребра сплячого Адама (Буття 2, 21). Загальноприйнято, що колиски людського роду треба шукати в Азії, недалеко від Месопотамії (між ріками Євфратом і Тигром). Після потопу саме звідси люди розійшлися по інших землях. Бог не випадково вибрав для поселення перших людей теплу і врожайну околицю Месопотамії. Люди на зорі своєї історії були безпорадні і неповороткі — їм було б важко вижити у більш суворому кліматі, на неврожайній землі. Тільки у процесі цивілізації людство навчилося пристосовуватись до різних кліматичних умов.

Усе людство походить від Адама і Єви.

Св. Павло так говорить до атенян: *«Він створив з одного увесь рід людський, щоб він жив по всій земній поверхні, призначивши встановлені часи і границі їхнього оселення»* (Діян. Ап. 17, 26). Отже, людство — це одна родина, бо люди — це діти одного і того самого Отця (св. Золот.). Людські раси (їх п'ять) не мають суттєвих відмінностей. Різниця у кольорі шкіри у формі черепа викликана різницею у кліматі й умовах життя. Спільними ж є будова тіла, тривалість тіла, тривалість життя, загроза захворювання, частота пульсу, а також розум, воля, пам'ять і т. д.

Люди походять від Адама тільки своїм тілом, а душу кожної людини творить Бог.

Не людина, а Бог дає тілові душу (Соб. Лат. 5). Бог створив духа в

людині (Зах. 12, 1). Бог обдаровує кожне утворене вже тіло людини душею і таким чином оживляє його. Помиляються ті, які вважають, що Бог створив усі душі разом з ангелами на початку створення. Також помиляються ті, які кажуть, що душа дитини виникає з душі батька так, як запалюється свічка від іншої свічки. Були і такі, які твердили, що усі люди мають одну і ту саму душу. Якщо б це було так, то усі люди мали б одну і ту ж свідомість, але це не так.

Душа людини

Душа людини оживляє тіло і ним керує. Тіло є вмістилищем душі.

Як пара приводить у рух машину, так душа, вміщена Богом у людське тіло, дає тілові життя. У св. Письмі сказано, що лише тоді людина стала живою істотою, коли Бог вдихнув у неї душу (Буття 2, 7). Коли ж душа покидає тіло, воно перестає жити і повертається у землю, з якої виникло. Тіло без духа є мертвим (Як. 2, 26). Душа керує тілом. Душа для тіла є тим, ким є візник для воза, керманич для корабля (св. Золот.). Як вершник керує конем, так душа повинна керувати тілом, спонукаючи до стриманості в бажаннях і діях (св. Вінк. Фер.). На жаль, душею часто оволодівають низькі пристрасті тіла, і людина стає подібною до тварини, що приводить до нещастя.

Тіло є вмістилищем душі. Зерно міститься в лушпині, брильянти — в золотій оправі, людська душа — в тілі. Тіло є знаряддям душі, як пилка або гембель є знаряддями теслі, а пензель — знаряддям маляра. Це знаряддя має служити душі для здійснення добрих справ, тим самим здобуваючи собі вічне щастя.

Людська душа суттєво відрізняється від душі тварини. Душа тварини не є чимось окремим, що існує в тварині, це тільки поєднання органічних властивостей, завдяки яким живе тварина. Вона має зовсім інші потреби. Душа тварини не здатна до поступу і вдосконалення (ластівка будує своє гніздо тисячі літ однаково); вона не вміє знаходити причинний зв'язок між явищами, тобто не здатна піднестися до пізнання Бога. Керована виключно інстинктом, не усвідомлює своїх вчинків. Нарешті, тварина не має жодних духовних потреб, не має бажання якогось вищого щастя, вона цілком задоволена тілесними розкошами. Душа тварини не має духовної природи, якою обдарована людська душа. Можна сказати, що тварина має душу, але не має духа.

Людська душа є образом Бога, бо є духом, подібним до Бога.

Усе, що зроблене, є подібним до свого творця. Тому і людина подібна до Бога. Людина подібна до Бога більше, ніж усе інше, створене Ним. Усі Інші видимі створіння є лише слідами Бога, а людина є Його образом. Творячи людину, Бог сказав: *«Сотворімо*

людину на наш образ і на нашу подобу, і нехай вона панує над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірями й над усіма плазунами...» (Буття 1, 26).

Людська душа так само, як Бог, має розум і вільну волю, і тому є здатною пізнавати і любити добро і красу, а також панувати над видимим світом, як Бог панує над всесвітом. Ще довершенішим образом Бога людина стає тоді, коли веде святий спосіб життя, тобто коли дотримується заповідей, є покірною, лагідною і милосердною. Заповіді Божі є тим дзеркалом, дивлячись в яке, можемо дізнатись, наскільки ми подібні або не подібні до Божого першовзірця (св. Григ. В.). Той, хто веде святий спосіб життя, є в стані Божої ласки — в його душі мешкає Бог. Залізо, розжарене вогнем, стає подібним до нього; душа, з'єднана, завдяки праведному способу життя, з Богом, стає Його досконалою подобою. Душа, яка вже за своєю суттю є природним образом Бога, живучи праведно, стає надприродним Його образом. Різниця між природним і надприродним образом є така, як різниця між портретом, намальованим лише чорними штрихами, і портретом, намальованим фарбами. Душа має на собі і природний образ Пресвятої Трійці, що виявляється через три сили: пам'ять, розум і волю, що містяться в одному єстві. Пам'ять робить душу подібною до Бога-Отця, розум — до Бога-Сина, воля — до Св. Духа (св. Берн.). Саме тому перед створенням людини Бог сказав: *«Сотворімо...»*, вживаючи множину. Отже, вартість душі в очах Бога є дуже великою, у цьому нас переконує діло спасіння. Одна людська душа варта більше, ніж усі небесні тіла (св. Золот.).

Тіло людини не є образом Бога, але і в ньому знаходимо деяку подібність з Богом.

Бог, як чистий дух, не має тіла, тому тіло не може бути образом Бога; лише душа людини є образом Бога. Однак, душа на тілі, як на своєму знарядді, відбиває деяку подобу Бога. Людина є володарем усього створеного. Її руки здатні до будь-якої роботи, їй підвладні і засоби праці, і зброя, що забезпечує людині перевагу над будь-яким звіром. Давид співає: *«Господи, Боже наш,... то що той чоловік, що згадуєш про нього, або людська істота, що про неї дбаєш. Мало чим зменшив єси його від ангелів, славою й честю увінчав його. Поставив його володарем над творами рук твоїх, усе підбив йому під ноги...»*

(Пс. 8, 5-7). Людська родина, яка складається з отця, матері і дитини, теж вказує на подібність людини до Бога, бо є образом Пресв. Трійці.

Душа людини незнищима, тобто вона не може перестати існувати.

Звичайно говоримо, що душа є безсмертною, що рівнозначне поняттю *«незнищима»*. «Душа може і не може вмерти. Не може вмерти, бо ніколи не втратить відчуття себе самої, але може вмерти, коли відвернеться від Бога» (св. Авг.). Отже, душа може перестати жити, коли через смертний гріх втратить своє життя, освячуючу ласку. Така душа є мертвою духовно, І якщо людина помре в такому стані, то її душа буде пропащою навіки. Відрізана галузка засихає і гине, хоча й існує далі; обтяжена гріхами душа відлучена від Бога, мертва, хоч теж існує. Тіло теж, умерши, не перетворюється в ніщо. Грішна душа вмирає, бо втрачає Бога, але буде вічно в пекельних муках. «*Грішник умер, хоч ще живе і праведник живе; навіть померши»* (св. Золот.). Незнищимість душі символізує барвінок яким ми прикрашаємо могили померлих. Ця рослина зеленіє і взимку, коли життя в природі завмирає, — так і душа живе, хоч тіло вмерло.

Про незнищимість душі знаємо зі слів Ісуса Христа.

Ісус Христос каже: *«Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть»* (Мат. 10, 28). *До розбійника, що покаявся, Спаситель говорить: Сьогодні будеш зо мною в раї»* (Лук. 23, 43). Переконують нас в цьому і притча про багача і Лазаря (Лук. 16,19), і слова Ісуса Христа, що Бог Авраама, Ісаака і Якова не є Богом мертвих, а є Богом живих (Мат. 22, 32).

Знаємо багато випадків, коли людям являлися душі померлих.

Під час Преображення Ісуса Христа на горі Тавор явився Мойсей, тіло якого вже давно спочивало в гробі (Мат. 17, 3). У хвилину смерті Спасителя багато мертвих піднялися з гробів і розійшлися вулицями Єрусалиму (Мат. 27, 53). Померлі пророк Єремія і архієрей Онія об'явилися вождеві Юді перед битвою (ІІ Мак, 15). Багато разів являлася людям Пресвята Діва Марія (згадаймо хоча б її чудесні об'явлення в Лурді 1858 р.). *«Від часу приходу Ісуса Христа не було століття, в якому не з'являлися б душі святих, що сходили чи то з неба для потіхи живущих, чи то з чистилища для виблагання допомоги»* (Скар.). Лише осуджені не можуть залишати пекла, але

диявол може в образі осудженого з'явитися його близьким. Не треба ставитися до появи душ як до чогось неймовірного. Разом з тим не треба легкодушно вірити кожній розповіді про появу духа, не перевіривши її.

Людський розум теж переконує нас, що душа є безсмертною.

Людина прагне тривалого, досконалого щастя. Це прагнення властиве всім людям, отже, може походити лише від Творця. Проте, кожен з нас бачить, що тут, на землі, не можна бути завжди щасливим, бо ні дочасні добра, ні розкіш не задовільняють наших прагнень. Ми можемо досягнути вічного щастя тільки в майбутньому житті (Бог, найдосконаліша істота, не може залишити не задоволеним прагнення людини до щастя).

Якщо б людська душа гинула разом із тілом, то грішник, який грішив аж до смерті, залишився би без покарання, а праведник, який протягом життя переніс не один хрест, — без нагороди. З цього можна було б судити, що Бог несправедливий, а це не так. Отже, коли є Бог, то людська душа мусить бути безсмертною. Наше усвідомлення самого себе не покидає нас протягом всього нашого життя. Ми пам'ятаємо події, які сталися з нами в дитинстві, хоч, згідно з наукою про людину, в нашому організмі оновилася кожна найменша клітинка. Не впливає на наше усвідомлення самого себе втрата певних частин тіла — рук, ніг, очей... Отже, мусить існувати щось, що є незалежним від змінної матерії, що залишається цілим і незмінним незалежно від змін, які відбуваються з тілом, і, навіть, від його смерті. Це і є душа.

Дух зберігає свою силу і свіжість у скаліченому чи хворому тілі, у тілі людини похилого віку. Природознавець о. Гумбольдт і в 90 років не втратив працездатності. Австрійський полководець Радецький у 83 роки перемагав на полі битви.

Людина бачить, чує, говорить і у сні, хоч очі, вуха і уста є бездіяльними. Так і після смерті триватиме наше життя і чуття, хоч тілесні почуття не діятимуть. Св. Августин розповідає, що одному лікареві приснився сон, в якому він зустрівся з гарним юнаком, одягненим у білі шати. Юнак запитав лікаря: *«Бачиш мене?»* — «Бачу», — відповів лікар. «Чи бачиш мене очима?» — «Ні, бо мої очі заплющені». — «То чим же бачиш мене?» — «Не знаю». — «А чи чуєш мене?» — «Так». — «Чи чуєш мене вухами?» — «Ні». — «То

чим же?» — «Не знаю». — «Чи ти тепер розмовляєш?» — «Так». — «Чи своїми устами?» — «Ні». — «А чим?» — «Теж не знаю» — «*Бачиш, хоч ти спиш, але все ж і бачиш, і чуєш, і говориш. Прийде колись година — заснеш сном смерті, але незважаючи на це, бачитимеш, чутимеш і говоритимеш»*. Прокинувся лікар і зрозумів, що це Бог хотів за допомогою ангела переконати його у безсмерті душі.

Найменша піщинка у природі не щезає безслідно. Матерія приймає різні форми, змінюється, але її кількість залишається незмінною. І наше тіло не гине, але розкладається на окремі елементи. Отже, як можна припустити, щоб душа, набагато вища від тіла, могла згинути? Земля під нашими ногами, зірки над нами зберігають свою форму протягом мільйонів років, а душа людини, володаря усього створеного, мала б існувати лише протягом коротких хвилин людського життя?

Усі народи Землі завжди вірили і вірять у безсмертність душі

У безсмертність душі вірили євреї (Яків хоче йти за своїм сином до ада (Буття 37, 35); мали свій тартар (пекло) і елізіум (рай) греки; у посмертну мандрівку душ, яка тривала до трьох тисяч літ, вірили єгиптяни. За віруваннями останніх, душа очищується від недоліків, переходячи в тіла різних тварин (від нижчих до вищих). Віру у переселення душ знаходимо і сьогодні серед багатьох народів Азії (тому вони не вбивають навіть комахи). Звичаї поховання мертвих, жертвоприношення за померлих і т. п. свідчать про те, що всюди вірять у безсмертність душі. Віра в майбутнє життя така давня, як світ; і така велика, як рід людський (Гом.). Хоча, звичайно, є і такі, які кажуть, що все скінчиться зі смертю, але думка окремих людей ще не є доказом. Так думають люди, які живуть у гріхах, і тому бояться покарання

— таким чином вони заспокоюють себе. "Щодо самовбивць, які не винесли
тягару життя, то вони теж переважно далекі від того, щоб перейти в ніщо.
Вони надіються, що поза гробом знайдуть спокій, якого тут із власної вини
шукали даремно" (св. Авг.).

Надприродні дари

Перші люди були майже такими щасливими, як ангели. Давид співає: *«Мало чим зменшив єси його (чоловіка) від ангелів»* (Пс- 8, 6). У багатьох народів знаходимо перекази про якусь дуже щасливу добу в житті людства. Римляни, наприклад, називають її «золотою добою». Гезіод вважає, що «*первісний рід людський жив, як боги, в досконалому щасті»*.

Перші люди мали в собі Св. Духа. Святий Дух обдаровував їх сосбливими властивостями тіла та Духу. *«Завдяки їм нам були даровані цінні й превеликі обітниці, щоб ними ви стали учасниками Божої природи, уникнувши зіпсуття...»* (II Петро 1, 4).

Адам жив у святості і праведності (Соб. Трид. 5, 1).

Цю святість і праведність перші люди мали не самі по собі, а отримали її від Бога (Альб. Штольц).

Перші люди були наділені високим розумом, сильною волею, освячуючою ласкою; вони були милими Богові, дітьми Бога, спадкоємцями неба. "Він дав їм розсудливість, язик та очі, вуха та серце

— щоб розважати. Розумною наукою він їх наповнив — що добре і що зле, вказав він їм". (Сирах. 17, 5, 6). Адам міг надати кожній тварині таке ім'я, яке найвлучніше передавало її внутрішню природу. Натхненний Св. Духом, Адам відразу пізнав нерозривність подружжя (Соб. Трид. 24). Хтось може закинути, що лише сьогодні розум людини сягнув найвищого розвитку. Але це не так. Захопившись науковим поступом, людина відійшла від науки речей Божих, не завжди орієнтується у найважливіших питаннях життя.

Воля перших людей не була ослаблена чуттєвими бажаннями. Вони не знали сорому. Не було у них чуттєвих пристрастей, які б керували їхніми членами проти їх волі (св. Авг.). Тому їм було важко грішити, як нам тепер важко робити добро.

Св. Дух наділяв перших людей освячуючою ласкою і любов'ю Божою, які нерозривно пов'язані. Саме тому вони були Божими дітьми,

бо ж *«усі бо ті, що їх водить Дух Божий, вони — сини Божі»* (Рим. 8, 14). Як діти Бога, були вони і «*спадкоємці... Божі — співспадкоємці Христа...»* (Рим. 8, 17).

Перші люди були обдаровані вічним життям, були вільні від будь-яких хворіб, мешкали в раю і були наділені повною владою над нижчими творіннями. Бог створив людину безсмертною (Прем. 2, 23) щодо душі і щодо тіла. Про безсмертність тіла говорить те, що Бог загрозив першим родичам карою смерті, якщо з'їдять із дерева знання (Буття 2, 17), а коли дійсно згрішили, сказав до Адама: *«В поті лиця твого їстимеш хліб твій, доки не вернешся в землю...»* (Буття 3, 19). Людині спочатку не загрожували ніякі хвороби, бо хвороби є вісниками смерті, а коли нема смерті, нема і хворіб. Перші родини жили в раю і повинні були працювати в ньому, але ця праця була складовою частиною їх щастя. «*Ця праця була для них радістю і не втомлювала їх»* (св. Авг.). Цієї праці вони бажали, як розкоші (Лев XIII). Рай — це прекрасний сад, дерева якого приносили смачні плоди. Були в ньому також гарні звірята і ріка, яка ділилася на чотири потоки. Біля дерева знання росло дерево життя, плоди якого повинні були берегти людину від смерті (сьогодні це дерево нам заступає Пресв. Євхаристія). Дехто думає, що рай знаходився недалеко рік Євфрату і Тигру. Проте, як свідчить видіння Катерини Еммеріх, рай знаходився (і досі знаходиться) не на землі, а в якомусь іншому місці. Після падіння перших людей Бог переніс їх на землю — на те місце Оливної гори, де Ісус Христос пізніше молився ночами і де в страсний четвер терпів смертельну тривогу (Брентано). Господнє вознесіння з Оливної гори має символічне значення. Перший Адам опинився на Оливній горі внаслідок падіння, а другий Адам з того самого місця вознісся на небо.

Перші люди були наділені повнотою влади над тваринами. Навіть найгрізніші звірі були ласкавими до людей, приходили самі до Адама, а він надавав їм відповідні імена (Буття 2, 19) *«Страх перед ними (людьми) вклав він у всяке тіло, щоб владарювали над звіриною і птаством»* (Сир. 17, 4). Тому говорить Бог до Ноя: «*Страх і ляк супроти вас нехай буде на кожній земній тварині... вам на вжиток дані вони»* (Буття 9, 2). Сьогодні теж дехто з людей може підкорити — чи дією, чи поглядом — дикого звіра. Але ця влада над звірами в порівнянні з попередньою є дуже недосконалою. Лише деякі святі, як,

напр., св. Франц з Ассізі, мали той дар, що дикі звірі ставали перед ними лагідними, як ягнята. Та це було заслугою і наслідком їх великої святості.

Ці особливі властивості перших людей називаємо надприродними, бо вони були своєрідним додатком до людської природи.

Уявім собі, що певний цар піклується про якогось хлопця-сироту, даючи йому виховання, властиве його стану, помешкання, одяг, їжу (це дари природні, отримані від Бога і потрібні кожній людині). Але той цар може піти далі у своїй доброті; може прийняти цього сироту як сина, взяти у свій замок, одягнути по-князівськи, допустити до царського столу і зробити своїм спадкоємцем, тобто піднести хлопця над його станом. (Так і Бог дав першим людям надприродні властивості, які піднесли їх до вищого, досконалішого життя).

У склад води входять кисень і водень. Коли заберемо один з цих елементів, вода перестане бути водою, бо втратить щось, що належить до її природи. (Так і до природи людини належить її розум, вільна воля і безсмертність душі — втративши одну із цих властивостей, людина перестане бути людиною). Якщо ж до води додамо цукру і доллємо вина, то вода стане смачнішою, набуде кращого вигляду, зміниться і її дія на людину.

Так Бог покращив, підніс, прикрасив і удосконалив людську природу Адама і Єви надприродними властивостями (тобто такими, які не належать до природи людини). Але ці властивості людина у будь-яку хвилину могла втратити, не перестаючи бути людиною. Надприродні властивості робили перших людей дуже подібними до Бога. Без них люди лишаються подібними до Бога (завдяки душі), але в меншій мірі.

Портрет людини, намальований чорним олівцем, може відбити її найсуттєвіші риси, але набагато докладнішим, повнішим і яскравішим є портрет, намальований фарбами. Так і природні і надприродні властивості: перші становлять природний, другі — надприродний образ Бога. Коли Бог говорить перед створенням людини: *«Сотворімо чоловіка на наш образ і подобу»*, то називає людину Своїм образом щодо природних властивостей, а Своє подобою — щодо надприродних (Белярмін).

Переворoдний гріх

Історію первородного гріха нам розповідає Мойсей. Цю розповідь треба сприймати як розповідь про реальну подію, а не як казку чи алегорію.

Бог заборонив першим людям їсти плоди з певного дерева у райському саду, щоб перевірити, чи вони заслуговують на нагороду — вічне щастя.

І вигнав він Адама й поставив від сходу до Едемського саду Херувима з полум'яним миготливим мечем... (Буття 3, 24).

Насправді, люди, як Божі діти, повинні були завдяки освячуючій ласці отримати вічне щастя у спадок або в дарунок, але поскільки заслужене щастя набагато миліше, то Бог хотів у Своїй доброті, щоб люди заслужили собі те щастя як нагороду. Як дерево стояло посеред раю, так і людина стояла між Богом і чортом, між життям і смертю (св. Золот.). Заборонений плід став для перших людей випробовуванням. Якщо б вони не порушили заборони, то їх нащадки приходили б на світ у стані святості (як Мати Божа); коли б, живучи, вірно служили Богові, не вмирали б, а живим б переносились до неба (св. Тома з Акв.). Якщо ж би нащадки Адама згрішили, то теж померли б, як помер і Адам (св. Тома з Акв.). Але їхній гріх не перейшов би на їхніх дітей. У даному випадку залежало на поведінці саме перших людей, бо від неї залежала доля наступних поколінь (св. Тома з Акв).

Люди ж, спокушені дияволом, порушили заборону.

Диявол заздрив людям, що вони наділені надзвичайним щастям. *«Через диявольську заздрість прийшла смерть на землю»* (Прем. 2, 23). «Диявол вам батьком, тож волите за волею батька вашого чинити» (Йоан 8, 44). Диявол звів Єву лжею, тому Христос називає його «отцем лжі» (Йоан 8, 44). Диявол постав перед першими людьми в образі вужа — Бог не дозволив йому взяти інший образ. Вуж став символом хитрощів і отруйної злості диявола (св. Авг., св. Тома з Акв.). Диявол мусів прийняти зриму постать і діяти на чуття перших людей, бо внутрішньо не міг ще впливати на їх незіпсовану природу. Бог допустив цю спокусу тому, що перші родичі вже заслужили на

покарання: вони забули про Бога І повністю віддавалися милуванню видимими речами (св. Авг.). Тому впала на них спокуса (Еккл. 7, 30). Велике щастя зробило перших людей необережними. Пояснимо це на прикладі. Один робітник, що працював у палатах князя, страшно нарікав на Адама і Єву, що порушили Божу заборону, і через те повинен страждати весь людський рід. «Я і моя жінка не були б такими нерозважними», — вигукнув. Почув це князь і каже: «Добре, побачимо. Віднині будеш разом із своєю жінкою жити, як Адам у раю, але пам'ятай, що прийде хвилина випробування». Подружжя отримало гарне помешкання, хороший одяг, не мусіло працювати, щодня обідало за княжим столом — словом, не знало, що таке сльози і важкий труд. Але прийшов день випробування. Під час одного свята князь наказав заставити стіл найвишуканішими стравами, а наприкінці велів принести полумисок, прикритий тарілкою, поставив його посеред столу і сказав до подружжя: «*Можете їсти усі страви, але страви, яка знаходиться на цьому полумиску, не можна вам торкатися, доки я не повернуся. Коли ж не послухаєте, скінчиться ваше щастя»*. Сказав це і вийшов у сад і навмисне довго не повертався. Тим часом подружжя смакувало страви, але щораз більше їх розбирала цікавість, що знаходиться у прикритому полумиску. Врешті жінка, не витримавши, підняла трохи тарілку, щоб заглянути, що є всередині. З-під тарілки випурхнула маленька пташка і вилетіла у відчинене вікно. Князь, повернувшись, побачив, що сталося, і подружжя було змушене покинути князівські покої.

Порушення заборони мало для людей трагічні наслідки: вони втратили надприродні дари, постраждали і тіло їх, і душа.

Гріх споганив Адама, як болото споганює людину, яка впаде в нього (св. Гр. Наз.). Як той єврей, який їхав із Єрусалиму до Єрихону, потрапивши в руки розбійників, не тільки втратив майно, але й був важко поранений, так і перші люди не лише втратили надприродні дари, але стали слабшими в природних дарах. Іншими словами, здійснивши первородний гріх, людина втратила надприродний образ Божий, а природний образ її був споганений. *«Через той гріх Адам став гіршим на тілі і на душі»* (Соб. Трид. 5, 1). Гріх перших людей був гріхом смертним (тільки смерть Ісуса Христа згладила цю гріховну провину). Первородний гріх позначився на душах перших людей:

пригасив їх розум, ослабив волю, зробив її схильною до злого, позбавив освячуючої ласки. Перші люди після скоєння гріха втратили прихильність Бога і вже не могли потрапити до неба.

Після падіння люди не могли так добре пізнати Бога, Його волі і остаточної мети свого життя, як раніше. Ослабла їх воля — почуття вийшли з-під контролю розуму. *«За кару, що людина збунтувалася проти Бога, проти неї самої збунтувалося її власне тіло, і відтоді людина соромиться свого тіла»* (св. Євхарій). Те саме говорить св. Павло:... «бачу інший закон у моїх членах, який воює проти закону мого ума і підневолює мене законові гріха, що в моїх членах» (Рим. 7, 23), «... бо тіло пожадає проти духа, і дух пожадає проти тіла» (Гал. 5, 17). Як камінь завжди тяжіє до землі, так зіпсована воля людини завжди спрямована до земних речей. «... *помисли людського серця злі вже з молодощів...»* (Буття 8, 21). Первородний гріх викликав появу в людській душі грішних схильностей: сумнівів у правді Бога (недовір'я), сумнівів щодо Божої справедливості (легкодушності), гордості, почуттєвих бажань. Від Єви, яка легкодушно прагнула стати рівною Богові, і тому згрішила, до наступних поколінь перейшли надмірна цікавість, балакучість, бажання подобатися.

Внаслідок падіння перших людей ми подібні тепер до погано вбитого в стіну цвяха, який постійно хитається і випадає, як тільки повісити на нього щось важке. Кожна спокуса здатна захитати нашу волю. Лютер вчить, що перша людина, згрішивши, втратила розум і волю. Але це не так. Людина, незважаючи на первородний гріх, зберігає вільну волю (Соб. Трид. 6, 5). Доказом цього є те, що людина перед кожною справою звичайно роздумує, як вона має її зробити, а зробивши щось, відчуває або задоволення, або жаль.

Через первородний гріх перші люди втратили освячуючу ласку, тобто праведність і святість, яка була їм дарована Богом (Соб. Трид. 6, 1). Через те втратили і прихильність Бога — хто вмре у первородному грісі, той ніколи не зможе оглядати Бога, але не є осудженим до пекла. *«Карою за первородний гріх є позбавлення ласки оглядання Бога, карою за особистий гріх є вічні муки в пеклі»* (папа Інок. III).

Первородний гріх приніс із собою і тілесні страждання: перші люди стали смертними, не захищеними від хвороб; їх було вигнано з раю і вони були змушені важко працювати; жінка стала залежною від мужа;

люди стали беззахисними перед силами природи і нижчими творіннями; більшу владу над людьми одержав злий дух.

Здійснивши первородний гріх, людина засудила себе на смерть. Бог сказав Адамові: *«В поті лиця твого їстимеш хліб твій, доки не вернешся в землю, що з неї тебе взято...»* (Буття 3, 19). Неминучість смерті є найтрагічнішим наслідком первородного гріха (варто зважити, що тілесна смерть є лише символом далеко гіршої духовної І вічної смерті, від якої рятує нас лише спасения і покута.) За першими людьми зачинилися ворота раю, і це значить, що небо замкнене для всіх людей, які згрішили (св. Тома з Акв.). Від часу свого падіння люди змушені важко працювати, бо Бог сказав Адамові: «*Проклята земля через тебе. В тяжкім труді живитимешся з неї по всі дні життя твого. Терня й будяки буде вона тобі родити... В поті лиця твого їстимеш хліб твій...»* (Буття 3, 17-19). Від цього прокляття, що зависло над природою, звільняють благословення і церковні освячення.

Жінка після падіння потрапила в повну залежність від мужа, бо саме вона привела його до гріха. До неї каже Бог: *«І тягти буде тебе до твого чоловіка, а він буде панувати над тобою»* (Буття, 3, 16).

Людина стала беззахисною перед нижчими істотами. Бо, збунтуватись проти Бога, свого Господа, людина збунтувавшись проти себе, пана землі, інші творіння. Людина стала залежною від сил природи. Вона безпорадна проти пожежі, повені, диких звірів. *«Спочатку все боялося людини, а тепер людина боїться всього»* (св. Петро Хриз.).

Після гріхопадіння перших людей диявол отримав над ними більшу владу, *«бо хто ким був переможений, того він і невільником став»* (ІІ Петро 2, 19). Воля людини тепер більше схильна до злого, тому дияволу набагато легше спокусити її та привести до важкого гріха (як, наприклад, Юду). За допустом Божим диявол може шкодити людині на дочасних добрах (Йов). Тому диявола називають ще князем світу (Йоан 12, 31; 14, 30), що має владу смерті (Євр. 2,14). У дочасному житті ми є мандрівниками на дорозі, на якій, наче розбійники, чатують на нас злі духи (св. Григ. В.). «*... весь світ лежить у лихому»* (І Йоан 5, 19). Важке ярмо несуть діти Адама від колиски аж до гробу (Сир. 40, 1). Недарма плаче дитина, тільки з'явившись на світ.

Гріх перших людей разом з усіма наслідками перейшов на всіх їх

нащадків (Соб. Трид. 5, 2).

Щодня терплю кару за гріхи, а якщо є кара, то була і провина (св. Григ. В.). Треба знати, що не лише кари за гріх, але і сам гріх Адама перейшов на нас — богохульством було б думати про Божу справедливість, що вона карає того, хто не провинився (св. Просп.). Ми є по природі своїй дітьми гніву (Єф. 2, 3). Усі ми згрішили так само, як спільно грішать усі члени тіла, коли чинять недозволене (св. Тома з Акв.). Якщо коріння дерева вбере отруту, то отруєними будуть і його плоди. Слуга, втративши довір'я господаря, позбавляється усіх благ, дарованих йому. Його нащадки теж не матимуть до них права. Так і з гріхом Адама (Соб. Трид.). Первородний гріх не переходить на нас так само, як деякі хвороби тіла переходять на інші покоління.

Успадкувавши гріх від Адама, люди родяться з ним, тому його і називають первородним.

Ми осквернені цим гріхом ще перед тим, як вдихнемо земне повітря (св. Амвр.). Наше зачаття вже є грішним (Пс. 50, 7), бо воно викликане бажанням оволодіти кимось (св. Амвр.). Не родимося християнами, ними стаємо (св. Єрон.). Вільними від первородного гріха були Ісус Христос і Пресвята Діва Марія. Вони були зачаті без гріха (Ісус Христос–бо був Богом, Марія — через особливий привілей Божої ласки).

Дехто (св. Амвр., св. Антон.) вважає, що прийшли на світ без первородного гріха, хоч були зачаті у грісі Йоан Хреститель (Лука 1, 15), пророк Єремія (Єрем. 1, 5).

Від первородного гріха люди звільняються через Таїнство Хрещення. Зважмо, що Церква святкує Різдво лише Ісуса Христа, Діви Марії та Йоана Хрестителя. Щодо інших святих, то Церква відзначає лише день їх смерті, бо саме тоді можна було впевнитись у їх святості.

Тіла Ісуса Христа і Діви Марії воскресли і знаходяться в небі — тому святкуємо Воскресіння Господнє й Успення Пресв. Богородиці. Смерть є наслідком первородного гріха, а тіла Ісуса Христа і Діви Марії були вільними від нього, тому й швидше звільнилися від узів смерті, ніж тіла інших померлих.

Протягом усього свого життя ми спокутуємо первородний гріх.

Покутою є хвороби, важка смерть, праця і т. п. Справедливими є

слова: *«Де б ти не був, не будеш без терпінь»* (св. Тома Кемп.). Проте вільнодумці кажуть, що терпіння, хвороби і смерть є властивостями людської природи і що людина приходить на світ зовсім невинною. Протестанти вважають, що первородний гріх позбавив людей свободи та подоби Божої і знищив духовні сили людини. Католицька Церква у поглядах на первородний гріх тримається середини. «*Для того, хто відкидає науку про первородний гріх, історія людства буде незрозумілою таємницею; лише той, хто зрозуміє її, зрозуміє себе самого й історію людства»* (Кетелєр.).

Зрозумівши, чим був первородний гріх для людства, ми зрозуміємо, чому на землі поруч краси і радості існують злидні та сум.

Навколишня природа прекрасна. Милуємося вечірніми зорями, ясним світанком, співом пташок, різнобарв'ям квітів... Але поруч краси існує і потворне, поруч доброти — злість, поруч благополуччя, спокою — хвороби, смерть, війни, голод, різноманітні природні катаклізми і т. п. Великою є шкода, яку заподіяв людству первородний гріх. Але не всі люди розуміють це. Є такі, що почувають себе цілком щасливими. Вони подібні до дитини, народженої в темниці — вона грається, сміється, жартує, не тужачи за світлом, бо не знає, що воно таке. Та мати, яка знає принади світла, сумує і нарікає. Так і грішні люди веселяться, а праведники сумують і плачуть на землі, тужачи за розкошами неба (Дідах).

Ісус Христос

Спасіння

Від трагічних наслідків первородного гріха нас звільнив Ісус Христос, наш Спаситель.

Упавши у гріх, людина не була в силі повернути собі втрачені святість і праведність і пов'язані з ними блага. Людина, фізично вмерши, не може воскреснути сама по собі; людина, яка вмре духовно, теж сама не може повернути душі життя. *«Людина, не зумівши без Божої ласки вберегти одержану від Бога праведність, не може без неї повернути втрачене»* (св. Авг.). Людина після свого гріхопадіння була подібна до хворого, який, хоч може рухати руками і ногами, без чужої допомоги не здатний встати з постелі (св. Тома з Акв.). Христос для людства, враженого хитрістю чорта і позбавленого надприродних дарів, був, як милосердний самарянин для іудея, який побував у руках розбійників. Називаємо Його Спасителем, Спасом, бо приніс лік хворому людству і, врятував його від вічної смерті (Займер).

Ісус Христос звільнив нас насамперед від духовних наслідків первородного гріха, бо просвітив Своєю наукою наш розум, а Своїми заповідями й обітницями спрямував нашу волю до добра; принісши за нас хресну жертву, дав нам засоби ласки, за допомогою яких ми можемо повернути собі освячуючу ласку і знову стати Божими дітьми та спадкоємцями неба.

Ісус Христос виконував потрійну місію: учительську, пастирську і священичу. Ісус Христос є нашим Учителем, Царем і Архієреєм. Сам Спаситель називає Себе то *«світлом світу»* (Йоан 12, 46), бо Своєю наукою просвітив наш розум, показав нам загробне життя і вічність; то Царем, царство якого не є з цього світу (Йоан, 18, 36); то добрим Пастирем, який може віддати життя за своїх овець (Йоан 10, 11). Часто Ісус порівнює Себе з проповідником і кличе нас, щоб ми ішли з Ним: «Я — путь, істина і життя!» (Йоан 14, 6). Напевне не зійдемо з

правильного шляху, коли будемо іти за цим проповідником слід-у-слід (св. Людв., Гран). Св. Павло називає Христа великим Архієреєм (Євр. 8,17), який «*не має потреби, як архиєреї, щодня приносити перше за власні гріхи жертви, а потім за гріхи народу...*» (Євр. 7, 27), котрий жертвував не тварин, а власне тіло (Євр. 10, 12), котрий небо пройшов (Жид. 4, 14), Своїм послухом згладив непослух Адама (Рим. 5, 19), виконував волю Отця аж до хресної смерті (Филип, 2, 8). Кажемо, що Ісус Христос відчинив для нас небо, бо своєю хресною жертвою здобув для нас засоби ласки (жертву св. Літургії і св. Тайни), завдяки яким можемо повернути собі освячуючу ласку, а з нею стан дітей Бога (Гал. 4, 5) і право на небо (Гал. 4, 7). На підтвердження цього роздерлася завіса в Єрусалимській Святині, яка закривала Святая Святих, коли Ісус Христос умирав (Мат. 27, 51). Тому можемо мати надію, що завдяки пролитій Ісусом Христом крові увійдемо до небесного Царства, прийдемо до святості (Євр. 10, 19). Ключем до неба є Хрест (св. Золотоуст).

Ісус Христос звільнив нас і від тілесних наслідків первородного гріха, бо вмер замість нас, заслуживши тим самим для нас воскресіння; своїми словами і діями навчив нас, що маємо робити, щоб уже тут, на землі, жити щасливо, як у раю, володіти світом, підкоривши його собі; дав нам засоби, завдяки яким ми можемо відганяти і долати ворога нашої душі.

Ісус Христос був вільним від будь-якого гріха, у т. ч. первородного, тому не повинен був умерти, бо смерть є карою за первородний гріх. Але Він добровільно умер за нас і воскрес, щоб нам повернути життя вічне. Христос є *«воскресінням і життям»* (Йоан 11, 25). Живучи за наукою Христа, отримуємо справжнє внутрішнє задоволення, тобто маємо рай вже тут, на землі (Згадай слова Ісуса Христа до самарянки (Йоан 4, 13). Дотримуючись чеснот, яких навчив нас Ісус Христос словом і ділом (покори, доброти, милосердя і чистоти), виконуючи євангельські ради, ми можемо вберегти себе від спокус злого духа, але не від усіх, а тільки від тих, які загрожують спасінню нашої душі, бо Ісус Христос лише зламав силу чорта (Одкр. 1, 28), а знищить її тільки наприкінці світу (І Кор. 15, 24). Отже, завдяки нашому Спасителеві ми повернули майже все, що втратили через первородний гріх. Залишилися деякі наслідки первородного гріха: чуттєве бажання,

хвороби, смерть, але отримали ми набагато більше, ніж утратили через заздрість диявола (Лев В.). Гріх був дуже великий, однак ласка ще більша (Рим. 5, 20). Тому говорить св. Августин: «*О, щаслива провина, яка дала нам такого величного Спасителя»*.

Обітниця Спасителя

Бог пробачив гріхопадіння людині, але не пробачив ангелам, бо гріх людей не був таким важким, як гріх ангелів. Люди не мали такого розуму, як ангели, і не згрішили з власної волі, а їх спокусив диявол. Врешті, люди частково визнали свою вину і шкодували, що завинили. Людство становить одну родину бо походять від одних прародичів. Вина одного (Адама) зашкодила всім, тому спасіння одного (Ісуса Христа) повинно було допомогти і дійсно допомогло всім. Бог не хотів через провину одного зробити нещасним увесь людський рід.

Відразу після гріхопадіння людей Бог обіцяв їм Спасителя. Бог сказав вужу: *«Я покладу ворожнечу між тобою і жінкою і між твоїм потомством та її потомством. Воно розчавить тобі голову...»* (Буття 3, 15), тобто цими словами Бог обіцяє покласти ворожнечу між дияволом і Дівою Марією, між прихильниками диявола і Сином Діви — Христом (Гал. 3, 16). Діва Марія породить того, хто зітре силу чорта, тобто звільнить людський рід з-під влади диявола. Помиляються ті, які твердять, що цими словами Бог зазначив тільки відразу людини до вужів. Зрозуміло, що Божі слова мають глибинний зміст, який стосується того, хто взяв на себе подобу вужа. Ці Божі слова називаємо першим євангелієм, або першою радісною вісткою про Спасителя, обіцяний Спаситель не міг прийти відразу, бо люди ще не були готові прийняти таку велику ласку. Замість ласки Бог був змушений зіслати кари (потоп, знищення міст Содом і Гоморри).

Через 2000 літ Бог обіцяв Авраамові, що один із його нащадків буде Спасителем.

Авраам спочатку мешкав у місті Ур (місті вогню), в Халдеї, а потім у Харані, в Месопотамії. Він один серед загального упадку і грубого ідолопоклонства зберіг віру в єдиного Бога. Одного разу Бог сказав йому, що ним будуть благословенні всі народи землі (Буття 12, 2-3). Крім того, обіцяв йому Бог дуже численне потомство (Авраам є духовним отцем усіх вірних) (Рим 4. 11) і дарував йому та його нащадкам урожайний край — Палестину (Буття 12, 7). Цю ж обітницю Бог повторив, коли відвідав Авраама з двома ангелами (Буття 18) і

коли Авраам, послушний Богові, хотів принести в жертву свого єдиного сина Ісаака (Буття 22).

Обітницю, дану Авраамові, Бог повторив пізніше Ісаакові і Якову, а тисячу років пізніше цареві Давиду.

Ісаакові Бог об'явився тоді, коли він, терплячи голод, хотів переселитися до Єгипту (Буття 26, 2); Якову тоді, коли він утік із батьківського дому і побачив у сні драбину, що сягала до неба (Буття 28, 12). Цареві Давидові (1055 -1015) за дорученням Бога пророк Натан звістив, що один з його потомків буде Сином Божим, який покладе початок вічного царства (II Цар 7, 12). Божих мужів, які жили на початках людського роду, з покоління яких вийшов Спаситель, називаємо патріархами або праотцями. Нараховуємо 10 патріархів перед потопом (перший Адам, останній Ной) і 12 патріархів, які жили після потопу (перший Сем, останні Авраам, Ісаак і Яків). Усі патріархи жили дуже довго. Перед потопом — до тисячі літ, після потопу — до 400, найменше до 150 літ. Цьому сприяли особливий спосіб життя, постійне перебування на свіжому повітрі, корисніші для здоров'я кліматичні умови, а насамперед Боже провидіння, яке надихало їх на виховання майбутніх поколінь. Патріархи для своїх сучасників були тим, чим для нас є Церква і св. Письмо.

Пізніше Бог посилає пророків, які, натхнені Богом, пророкували прихід Месії, розповідали про Його особу, страсті, які Йому суджено пережити, і прославляли майбутнього Спасителя людського роду.

Пророки — це мужі, натхнені Богом, які за наказом Бога і від Його імені промовляли до єврейського народу. Їх основним завданням було стримати людей від гріхів, картати їх за сповнені гріхи і готувати до приходу Спасителя. Пророками ставали люди різних станів. Ісаія, наприклад, був з царського роду, Амос був пастухом, Єлисей — хліборобом. Цих мужів Бог наділяв даром творити чуда і пророкувати майбутнє, щоб кожен міг упізнати в них Божих післанців. Пророки вели суворий спосіб життя, багато з них не одружувалися (Ілля, Єлисей, Єремія). Пророки сміливо говорили правду і користувалися великою повагою серед народу. Та, незважаючи на це, їх жорстоко переслідували, і тому багато з них загинули мученичою смертю (Мат. 23, 30). Загалом було біля 70 пророків. Великим пророком був Мойсей (Второзак. 34, 10). Найбільшим же пророком був Ісаія, пророцтва про

Спасителя якого такі чіткі, що можна було б назвати його Євангелістом (св. Єр.). Останнім пророком був Малахія, який жив біля 450 р. перед Христом Найбільше значення мають ті пророки, які залишили після себе писання; таких ділимо на чотирьох більших і тринадцятьох (враховуючи Варуха) менших пророків.

Пророцтва про прихід Месії

Месія народиться у Вифлеємі.

Пророк Міхея (біля 700 р. перед Х р.) каже: *«Ти ж, Вифлеєме-Єфрато 1), занадто малий єси, щоб бути між тисячами Юди. З тебе вийде мені той, хто має бути Володарем в Ізраїлі; його походження із давніх-давен, з днів споконвічних»*.

Месія прийде до зруйнування святині.

Коли євреї повернулися з вавилонської неволі, розпочато відбудову святині (536 р. перед Хр.). Старці, які ще пам'ятали давню святиню, бачили ще на початку відбудови, що нова святиня поступається колишній і в об'ємах, і красою, тому почали нарікати. Але їх потішив пророк Аггей, кажучи, що у новій святині виступить очікуваний Спаситель і вкриє її набагато більшою славою, ніж мала коли-небудь давня святиня (Агг. 2, 8-10). Цю святиню знищив Тит у 70 р. після Хр., від того часу її не відбудовано.

Месія прийде, коли ще буде існувати єврейське царство.

Яків перед смертю благословив своїх синів, а Юді сказав: *«Берло від Юди не відійде, ні жезл із-поміж стіп у нього, поки не прийде той, якому він належить...»* (Буття 49, 10). Пророцтво здійснилося, бо єврейське царство перестало існувати в 70 р. після Христа, відтоді євреї розійшлися по всій землі. Юда позбувся берла в 39 р. перед Христом, бо в той час прийшов до влади установлений римлянами поганин-чужоземець Ірод († 3 р. після Хр.).

Даниїл (605-530 перед Хр.) пророкував, що від часу відбудови Єрусалиму (453 р.) до публічного виступу Месії мине 69 річних седмиць (тобто 69х7 років), а до смерті Месії — 69 з половиною річних седмиць.

Цю вість Даниїл отримав від Архангела Даниїла, коли одного разу складав жертву і молився про звільнення з вавилонської неволі (Дан. 9, 21).

Цар Кир дозволив євреям відбудувати святиню І будинки (536 р.), але заборонив відновлювати мури міста. Лише Цар Артаксеркс на 20

році свого панування (453 р.) велів відбудувати мури і брами Єрусалиму (II Ездр. 2,1-8). Отже, коли до 453 року додамо 483 (69х7) або 486,5 (69х7), одержимо якраз 30 рік (відповідно 33,5) після народження Христа.

Месія народиться з покоління Давидового, з Діви.

Через пророка Ісаію звістив Бог цареві Ахазові, що може бажати якогось знаку Божої всемогутності. Але цар не схотів жодного знаку, тоді пророк сказав: *«Оце ж сам Господь дасть вам знак: ось дівиця зачала, і породить сина, і дасть Йому ім'я Емануїл»* (Іс. 7,14). Через пророка Єремію Бог пророкує: «*... пробуджу для Давида праведний пагін, що владарюватиме як цар і буде мудрим, буде чинити на землі суд і справедливість»* (Єр. 23, 5).

Перед Месією прийде предтеча, який буде навчати в пустині і буде вести ангельський спосіб життя.

Ісаія говорить про предтечу так: *«Голос чути: Стеліть Господеві дорогу в пустині, рівняйте у степу шлях нашому Богові! Нехай кожна долина заповниться, кожна гора й пагорб нехай знизиться!»* (Іс. 40, 3-4). Малахія каже: «*Оце я посилаю гінця мого, й він приготує дорогу передо мною і Господь, що ви його шукаєте, прийде негайно у храм свій»* (Мал. 3, 1). Тим предтечею Месії був Йоан Хреститель.

З Месією зійде нова зоря.

Чародій Валаам пророкує цареві моавитян: *«Бачу його, та не під теперішню пору, дивлюся на нього, та не зблизька. Зійде бо зірка з Якова, здійметься берло з Ізраїля...»*(Числа 24,17)

Три царі (мудреці) з далеких країв принесуть Месії дари і поклоняться Йому (Пс. 71, 10).

Коли народиться Месія, буде вбито багато дітей.

«...У Рамі чути голосіння, лемент, гірке ридання: Рахиль плаче за дітьми своїми, розважитись не хоче, бо їх уже немає» (Єр. 31, 15). Рахиль, мати великого племені, яка померла у Вифлеємі і там же похована (Буття 35, 19), символізує тут весь ізраїльський народ.

Месія втече до Єгипту (Іс. 19,1) і повернеться звідти (Ос. 11,11).

Пророцтва про особу Месії

Месія буде Сином Божим.

У другому псалмі Бог говорить до Месії: *«Син мій єси ти, я породив тебе сьогодні»* (Пс. 2, 7).

Месія буде Богом і людиною одночасно.

«Бо хлоп'ятко нам народилося, сина нам дано, влада на плечах у нього, і дадуть йому ім'я: «Чудесний порадник, сильний Бог, Отець довічний, Князь миру» (Іс. 9, 5).

Месія буде великим чудотворцем.

«... він прийде й спасе нас. Тоді прозрять у сліпих очі, й у глухих вуха відтуляться. Тоді кульгавий, мов олень, підскочить, язик німого піснею озветься...» (Іс. 35, 4-6).

Месія буде священиком, як Мелхіседек.

У псалмі Давида говорить Бог Отець до Месії: *«Ти — Єрей повіки на зразок Мелхіседека»* (Пс. 109, 4). Христос жертвував хліб і вино під час Тайної вечері, і понині щодня жертвує на престолах через своїх заступників священиків.

Месія буде великим пророком і учителем.

Бог сказав Мойсееві: *«Я викличу для них з-посеред їхніх братів пророка такого, як ти*» (Второзак. 18, 18). Тому євреї називали Месію «*пророком, що має прийти у світ»* (Йоан 6, 14).

Отже, Месія повинен був навчати і пророкувати (Іс. 49, 1-6).

Месія буде Царем нового Царства (Єр. 23, 5), яке буде непереможним і вічним (Дан. 2, 44).

Цією державою Месії є всесвітня католицька Церква. Христос перед Пилатом називає себе Царем (Мат. 27, 11), але додає, що Його Царство є духовним Царством.

Пророцтва про страсті Месії.

Месія в'їде до Єрусалиму, сидячи на ослиці (Зах. 9, 9).

Буде проданий за 30 срібняків.

Біля 500 року перед Хр. Захарія провістив: *«...І вони відважили мені мою плату — тридцять срібних. Але Господь сказав мені: «Кинь її до скарбниці, ту дорогу ціну, за яку вони мене оцінили»*.

І взяв я тридцять срібних і вкинув у дім Господній, у скарбницю" (Зах. 11, 12-13).

Месію зрадить один з його товаришів (Пс. 40, 10; Йоан 13, 30).

Учні покинуть Його під час Його страстей (Зах. 13, 7).

Коли піймали Ісуса Христа, учні покинули Його і повтікали (Мар. 14, 50), лише Петро та Йоан ішли за Ним аж на подвір'я архиерея (Йоан 18, 15).

З Месії будуть кепкувати (Пс. 21, 7), будуть Його бити, плювати на Нього (Іс. 50, 6), бичувати Його (Пс. 72, 14), увінчають терням (Пісньпіс. 3, 11), будуть напувати жовчю і оцтом (Пс. 68, 22).

Коли Христос висів на хресті, ті, що проходили повз нього, насміхалися і богохулили (Мар. 15, 29). Глузували над Ним і первосвященики і книжники, кажучи: *«Інших спасав, а себе не може спасти!»* (Мар. 15, 31). У архиерея Анни Спасителя вдарив по обличчі архиєрейський слуга, бо йому не сподобалася відповідь Христа (Йоан 18, 22). Коли Спаситель визнав перед Каяфою, що Він — Син Божий, дехто став плювати на Нього, інші били Його кулаками (Мат. 26, 67). Пилат наказав бичувати Ісуса Христа (Йоан 19, 1), його воїни увінчали чоло Учителя терновим вінцем, одягли Месію в багряний плащ, били тростиною по голові, по обличчі і насміхалися над Ним (Мар. 15, Йоан 18). На Голгофі подали Спасителеві, який конав на хресті, вино з жовчю (Мар. 15, 23).

Його одяг ділитимуть жеребкуванням (Пс. 21, 19).

Воїни ділили під хрестом одяг Спасителя; кому дістанеться верхній одяг, вирішував жеребок (Йоан 19, 23).

Руки і ноги будуть пробиті (Пс. 21, 17).

Засуджених лише прив'язували до хреста шнурами, але Спасителя було прибито цвяхами. Тому Месія міг пізніше показати свої рани Томі і сказати: *«Подай сюди твій палець і глянь на мої руки. І руку твою простягни і вклади її у бік мій»* (Йоан 20, 27).

Месія умре серед розбійників.

Ісаія говорить: *«... і був зачислений до лиходіїв»* (Іс. 53, 12). Ісус Христос умер на хресті між двох теж розіп'ятих розбійників (Лук. 23, 33).

Месія буде терплячим у своїх муках, як ягня (Іс. 53, 7), і навіть молитиметься за своїх ворогів (Іс. 53, 15).

Месія умре добровільно за наші гріхи (Іс. 53, 4-7).

Пророцтва про прославлення Месії

Месія матиме дуже гарний гріб.

«... і житло його буде славне» (Іс. 11, 10).

Його тіло буде нетлінним (Пс. 15, 10).

Месія повернеться на небо (Пс. 63, 34) і засяде праворуч Бога Отця (Пс. 109, 1).

Його наука з Єрусалиму, з гори Сіон (Йоіль, 2, 28; Пс. 109,4), пошириться по усій землі.

До Його Царства увійдуть і віддадуть честь Месії поганські народи всієї землі (Пс. 21, 28-29).

Убивці Месії (євреї) будуть жорстоко покарані і розсіяні поміж народами (Второзак. 28, 64).

Єрусалим разом зі святинею буде знищений, занепаде єврейське священство, святиню ніколи вже не відбудують (Дан. 9, 26-27; Ос. 3, 4).

В усіх куточках землі будуть приносити чисту жертву (Малах. 1, 11).

Колись Месія буде судити всіх людей (Пс. 109, 6), а перед судом зішле на землю Іллю (Малах 4, 5).

У Старому Завіті майбутнє життя Месії було представлене у численних прообразах.

Прообразами називаються образи, події або речі, які образно представляють нам те, що має бути. План будівництва представляє нам, як виглядатиме будинок. Поява тіні на дорозі вказує на те, що наближається людина. Сяйво на сході заповідає появу сонця. Деякі найважливіші справи патріархів були предтечами пізніших справ Ісуса Христа, майже всі найважливіші єврейські релігійні обряди пізніше знайшли відбиток у християнських обрядах (І Кол, 2, 17). Старий Завіт до Нового відноситься так, як тінь до дійсності (Євр. 10,1), як образ до предмету, який представляє. Новий Завіт скривається у Старому, а Старий стає зрозумілим через Новий (св. Авг.).

Прообразами страстей і смерті Месії були Авель, Ісаак, Яків, Йосиф, Давид, пасхальне ягня, жертва в день примирення і мідяний вуж.

Авель — перший праведник між людьми, Ісус Христос — перший між всіма святими. Авель-пастир складає милу Богові жертву, брат з ненависті убиває його; Христа убивають його брати євреї.

Ісаак — єдиний, улюблений син свого отця, сам несе на гору дерево, покірно клякає на жертовному вівтарі, але Ангел повертає його батькові; Ісус Христос, принісши себе в жертву, воскресає.

Якова переслідує рідний брат, але він прощає йому; Ісуса Христа переслідують євреї, але вони поєднаються з ним наприкінці світу. Яків, хоч має багатого батька, іде в чужу землю, щоб привести звідти побожну жінку; Ісус Христос сходить на землю, щоб узяти тут собі святу обручницю — Свою Церкву. Щоб завоювати любов обручниці, Яків довго служить; для любові Церкви Христос служить людям 33 роки. Яків мав дванадцять синів, найулюбленішим був Йосиф; Христос мав дванадцять апостолів, найулюбленішим був Йоан (Буття 25-33). Брати з ненависті продають Йосифа за 20 срібняків у неволю, він терпить у в'язниці між двома злочинцями; Ісуса зраджують за 30 срібняків, Він гине на хресті між двома розбійниками. Йосиф, отримавши найбільшу шану, рятує свій народ від голодної смерті; Ісус Христос, давши людям Євангеліє, рятує їх від смерті душі.

Давид народився у Вифлеємі, у молодості зазнав зневаги, озброєний пращею і камінням перемагає велетня Голіяфа. Ісус Христос на хресному дереві перемагає диявола п'ятьма Своїми ранами.

Давида вибирають царем; Ісус Христос є царем Церкви.

Євреї перед виходом з Єгипту в надвечір'я великого свята вбивають великоднє ягня, невинне ягня є одночасно і жертвою, і їжею, його кров на дверях єврейських домівок охороняє від дочасної смерті; кров Ісуса береже нас від смерті духовної.

У день примирення священики покладають руки на жертовного козла, визнають гріхи всього народу і виганяють козла в пустиню, щоб там загинув (Числа 29); Ісус Христос бере на себе гріхи всього людства і йде в пустиню земного життя проти смерті. Мойсей наказав вивісити в пустині мідяного вужа; хто, укушений змією, подивиться на нього —

вилікується. (Числа 21, 6-9). Ісуса Христа розпинають на хресному дереві, хто вірить у Нього — отримає спасіння. Тому Ісус Христос каже: *«Тож так, як Мойсей змія підняв у пустині, — так треба Синові Чоловічому бути піднесеним, щоб кожен, хто вірує у нього, жив життям вічним»* (Йоан 3, 14-15).

Прообразами учительської місії Христа були Ной, Мойсей і Архангел Рафаїл.

Ной — єдиний праведний між своїми сучасниками, Ісус Христос — єдиний без гріха; Ной будує корабель, Ісус — Церкву; Ной рятує людський рід від загибелі, Ісус — від вічної смерті; Ной складає милу Богові жертву, вийшовши з корабля після закінчення потопу, Ісус, Ідучи зі світу; за посередництвом Ноя Бог дає людям новий завіт і посилає їм райдугу, як знак, що не буде більше карати людство потопом; подібно Бог робить і з Ісусом, даючи Його нам у Пресвятій Євхаристії.

Мойсей, будучи дитиною, щасливо уникає загибелі, проводить юність у Єгипті, 40 днів перед оголошенням законодавства постить; Ісус поводиться так само перед оголошенням Євангелія. Мойсей звільняє ізраїльтян із неволі і веде їх до обіцяної землі, Ісус Христос звільняє нас із неволі диявола і веде до Церкви. Мойсей творить чудеса для підтвердження свого Божого післанництва, молиться за свій народ, з'являється на горі Синай (Христос — на горі Тавор), є посередником Старого Завіту (Ісус — Нового).

Архангел Рафаїл сходить з неба, щоб керувати вчинками Товії, Ісус Христос — усього людства; супроводжує його досить довго (Ісус — 33 роки), звільняє його від сліпоти (Ісус–від сліпоти духовної) і від чорта (Тов.).

Прообразом священичої місії Месії є Мелхіседек.

Мелхіседек (цар справедливості) був царем Салиму (царем світу). Ісус Христос є вічним Царем справедливості і світу. Мелхіседек не лише цар, але і священик, жертвує хліб і вино (Буття 14).

Прообразом воскресіння є Йона.

Йона три дні перебуває всередині риби (Христос стільки ж у лоні землі) (Мат. 12, 40). Йона закликає до покаяння ніневітян, Ісус Христос–євреїв (Йона, 3).

Прообразом Христової Церкви є корабель Ноя.

Корабель Ноя, збудований з міцного дерева, рятує людей від смерті (від духовної смерті нас рятує Церква, переказуючи заслуги хресного дерева). Поза кораблем рятунку не було (нема спасіння поза Церквою). На кораблі Ноя знаходилися різні тварини (до Церкви належать всі народи). Хвилі підносили корабель щораз вище (переслідування очищають і зміцнюють Церкву). Корабель опинився на скелі (Церква стоїть на камені (скелі), прообразом якої є Петро).

Пророобразом Пресвятої Євхаристії є манна.

Манна була білою, як вовна ягняти, була для ізраїльтян щоденним кормом (Христос щодня сходить на престол), падала з неба лише протягом переходу євреїв через пустиню (Таїнство Пресвятої Євхаристії приймаємо лише під час нашої дочасної мандрівки).

Людство готується до приходу Спасителя.

Бог вибрав собі ізраїльський народ, нащадків Авраама і Сам готував його до приходу Спасителя.

Потоп відбувся приблизно 1650 року після створення людини. Авраам, прийшов на світ 300 років пізніше, тобто десь біля 1950 р. перед Христом. Бог покликав його з його вітчизни до святої землі Палестини (Буття 12). Потомкам Авраама (ізраїльтянам) Бог визначив долю святого народу (*«Ви будете в мене царством священиків, народом святим»* Вихід 19, 6). Те, що Бог вибрав один народ серед інших, не означало, що Він інші народи ігнорує, навпаки, це свідчить про те, що Бог піклувався про все людство. Кожного разу, обіцяючи людям прихід Спасителя, Бог зазначав, що той Спаситель як нащадок вибраного народу, ущасливить всі народи (Буття 12, 3; 26, 4; 28, 14).

Бог готував вибраний народ до приходу Спасителя, випробовуючи його, даючи йому суворі закони, творячи чуда, навчаючи його через пророків.

Вибраний народ більше любив м'ясо, ніж свободу (Вихід 16, 3). Тому Бог і випробував його (згадаймо наказ фараона вбивати всіх хлопців, голод і спрагу в пустині, отруйних змій, напади ворогів, неволю І гніт суворих царів). Ізраїльтяни були народом надто приземленим і диким, і тому Бог посилав йому Свої закони серед громів і блискавиць, а обітниці поєднував з погрозами (св. Золот.).

Ізраїльтяни були схильними до ідолопоклонства (згадаймо вшанування ними золотого тільця (Вихід 31, 1). Чуда, які творив Господь (чуда в Єгипті, чудесний перехід через Червоне море, а пізніше через Йордан, манна небесна, вода зі скелі, падіння мурів єрихонських і т. п.), повинні були зміцнити їх віру в єдиного правдивого Бога.

Віру в єдиного Бога повинні були зміцнювати і пророки, вони ж покликані були будити в людях щораз сильніше прагнення приходу Спасителя.

З історії Ізраїльського народу

Нащадки Авраама спочатку перебували в Палестині, а потім перемістилися до Єгипту, де провели в тяжкій неволі 400 років.

Господь Бог покликав Араама до Палестини біля 2000 року перед Христом. Авраам замешкав у Хевроні (на захід від Мертвого моря). Він мав сина Ісаака, якого повинен був принести в жертву Богу на горі Морія. Ісаак мав двох синів, Езава і Якова. Яків підступом домігся батьківського благословення і права первородства, внаслідок чого був змушений утекти з дому. Яків (чи Ізраїль) мав дванадцятьох синів. Йосиф, один із них, став віцекоролем Єгипту, покликав туди своїх близьких (їх було 66) і віддав їм у володіння урожайний край Гессем, який знаходився на схід від гирла Нілу (1900 р. перед Хр.). Чисельність євреїв зростала. їх називали *«синами Ізраїля»* або «*ізраїльтянами»*. Вони терпіли страшний гніт з боку фараона.

З єгипетської неволі євреїв вивів Мойсей, який разом зі своїм народом 40 років блукав у пустині.

Біля 2 млн. людей (в т. ч. 600 тис. воїнів) покинуло Єгипет і перейшло Червоне море (в 1500 році перед Христом). В арабській пустині Бог живив їх чудесною манною, а на горі Синай дав їм 10 заповідей. Мойсей умер на горі Навав, не дійшовши до обіцяної землі.

Євреї здобули обіцяну землю під проводом Ісуса Навина, однак ще понад 300 років тривала їхня боротьба з ворогами (з 1450 по 1100 р. перед Христом).

Ісус Навин, нащадок Мойсея, поділив захоплену обіцяну землю між 12 єврейськими родами. Боротьбу з ворогами очолювали судді, хоробрі мужі, які, натхнені Богом, вели народ до перемог, а також встановлювали закони. Такими суддями були Гедеон, Єфте, Самсон, Самуїл (останній суддя).

Пізніше ізраїльтянами керували царі Савл, Давид і Соломон (з 1100 до 975 перед Христом).

Савл був суворим володарем; його нащадок Давид (1055-1015) відзначався великою побожністю; саме він є творцем більшості

псалмів. Бог обіцяв Давидові, що саме з його роду вийде очікуваний Спаситель. Нащадок Давида Соломон збудував у Єрусалимі величну святиню (1012). Він відзначався великою мудрістю. Йому належать Приповістки, Пісня пісень і Екклезіаст (Проповідник).

Після смерті Соломона держава розпалася на дві частини: царство Ізраїльське на півночі (975-722) і царство Юдське на півдні (975-588).

Нащадком Соломона був його син Ровоам. Він обклав народ ще більшими податками, ніж його батько. Тому від нього відокремилися 10 північних родів, які утворили окреме царство (Ізраїльське). А два роди, Юди і Веньяміна, залишилися вірними Ровоамові — вони утворили царство Юдське.

Населення о§ох держав відвернулося від правдивого Бога, і тому Бог допустив, що ці держави були завойовані ворогами, а населення потрапило в неволю.

19 царів, які правили Ізраїльським царством, ввели з часом у краю ідолопоклонство, не бажаючи, щоб піддані відбували паломництва до єрусалимської святині. Бог посилав до народу пророків, які закликали його схаменутися і грозили Божою карою, але марно. Нарешті в 722 р. асирійський цар Сальма-нассар захопив державу, поневоливши її мешканців. Після падіння асирійської держави в 606 р. євреї перейшли під владу вавілонців, а в 583 р. — під владу перського царя Кира.

Юдським царством правили 20 царів, воно утрималося довше. Завоював його вавилонський цар Навуходоносор. У 588 р. було зруйновано Єрусалим і святиню.

Визволившись із неволі у 536 р., євреї жили спокійним життям аж до 203 р., в якому ними заволодів жорстокий сирій-ський цар Антіох.

У 606 р. мешканці обох царств об'єдналися. Відтепер усіх їх називали євреями. Перський цар Кир, який у 538 р. захопив вавілонську державу, дозволив євреям повернутися до своєї вітчизни і відбудувати святиню. Князь Зоровавель повів 42 тис. євреїв до Єрусалиму. Було закінчено будівництво святині в 516 р., У 453 р. Цар Артаксеркс дозволив євреям відбудувати і мури міста. Понад 200 років євреї спокійно жили під владою персів. У 330 р. Перська держава впала під натиском Олександра Великого, македонського царя. З цього часу ними правили різні володарі, а з 202 р. над ними запанував цар

Антіох Епіфанес IV. Цей правитель жорстоко переслідував євреїв за його релігійні переконання. Напр., він примушував 7 братів макавейських і старця Єлеазара їсти вепрове м'ясо і наказував мучити їх; він велів помістити в єрусалимській святині ідолів.

У тривалій боротьбі євреї вибороли собі свббоду і на сто років повернули владу своїм царям (140-39 р. перед Христом).

Очолили боротьбу євреїв за свободу хоробрі Макавеї (батько і 5 синів), унаслідок чого було скинено сирійське ярмо. У цій боротьбі загинуло багато євреїв, які мали при собі ідолопоклонську жертву. Один з макавейських братів, Симон, став царем і архиєреєм Юдеї. Його нащадки зберігали державну незалежність до 64 р. перед Христом, коли єврейське царство було захоплене римськими військами під проводом Помпея.

У 38 р. перед Христом царем Юдеї став поганин Ірод.

Сталося це внаслідок повстання євреїв проти римлян. Римляни скинули з престола пануючого тоді царя й обрали царем поганина, Ірода Великого (39 р.). Ірод був єврейським царем, але євреєм не був. У час його панування прийшов на світ очікуваний Месія, тоді ж вирізали дітей у Вифлеємі. Ірод Великий умер за 3 р. після Христа, його наступником став Ірод Антипа (3-40 р. після Христа). Саме він наказав убити Йоана Хрестителя, він насміхався над Христом. Після нього правив Ірод Агриппа, за наказом якого було стято св. Якова й ув'язнено св. Петра. Велів називати себе Богом, за що його живцем з'їли хробаки (умер у 44 р. після Христа). У 70 р. після Христа римський імператор Тит, син Веспасіана, знищив Єрусалим, а євреї розбіглися по всій землі.

Інші народи Землі Бог готував до приходу Месії або за допомогою вибраного народу і чесних людей, або застосовуючи надзвичайні справи.

Євреї вели торгівлю з поганськими народами і т. ч. були з ними тісно пов'язані. Так до поган дійшли св. Книги, які були перекладені на різні мови. Неволя, в якій євреї перебували разом з поганами, теж зближувала їх. Завдяки євреям погани пізнавали правдивого Бога та пророкування приходу Спасителя. Товія, натхнений Св. Духом, закликає: *«Славіте його, діти Ізраїля, перед народами, бо як він*

розвіяв вас проміж ними, то там показав він свою велич. Вознесіте його перед усіма живими, бо він — Господь і Бог наш, він — наш Отець по всі віки» (Тов. 13, 3-4).

Бог знаходив серед поган чесних мужів, які голосили Його славу, або посилав християнських мужів до поган (напр., Сократа, грецького мудреця, який навчав, що є лише один Бог, Творець світу, говорив про недоречність ідолопоклонства, сам вів дуже строгий спосіб життя, був безкорисливим, добрим і відважним; за проповідницьку діяльність його було засуджено на смерть у 399 р. перед Христом). Можна назвати теж Йову, який проповідував у Арабії, Йосифа (в Єгипті), Йону (в Ніневії), Даниїла (у Вавилонії). Ці мужі були наділені високими чеснотами, безстрашним визнанням віри, для їх охорони Бог не раз здійснював чуда (звільнення трьох юнаків із печі, Даниїла з ями з левами). Усе це повинно було переконати поган у тому, яким Бог є правдивим. Часто погани переходили на іудейську віру; таких новонавернених називали прозелітами.

Не раз Бог навчав поган надзвичайними справами: трьох мудреців вела до Христа чудова зірка (Мат. 2, 3), сотнику Корнилію в Кесарії явився Ангел (Діян. Ап. 10, 3), цареві Балтазару — таємнича рука, яка писала на стіні (Дан. 5), Навуходоносору — чудесне видіння, що стосувалося правдивого Бога і Месії (Дан. 2), тому і погани прагнули приходу Спасителя.

Перед зісланням Спасителя Бог учинив так, що у всіх народів з'явилося велике прагнення приходу Месії.

Найбільший розбрат і замішання в релігійних справах панували між євреями. Запекла боротьба точилася між трьома великими сектами: багатими садукеями, які не визнавали позагробного життя; фарисеями, які зовні дуже ретельно дотримувались релігійних настанов, але в серці були облудними; і есеями, які жили відокремлено від світу і вели строгий спосіб життя. Серед поган, незважаючи на розквіт філософії, панувало абсолютне невігластво у справах релігії і нечуваний моральний занепад. Погани поклонялися стільком богам, що, за словами історика Гезіора, важко було усіх хоча б перелічити. Погани віддавали честь предметам, злочинцям, тваринам. Вони вважали своїх богів опікунами злочинів, тому і вшановували їх у злочинний спосіб, найчастіше неморальними вчинками, часто приносили їм у жертву

людей. Однак багато поган розуміли загальний занепад і прагнули порятунку.

Римський поет Горацій в одній з од сумує з приводу громадянських воєн, благаючи: *«Прийди врешті, Сину дівиці, побудь серед свого народу. Втішайся тим, що називатимуть тебе отцем і царем»*. Свого часу ще Сократ говорив, що зійде з неба якийсь посередник між небом і землею і дасть людям науку про обов'язки щодо Бога і людей. Людство перед приходом Ісуса Христа було подібне до хворого, утомленого хворобою, який чекає на лікаря; до зів'ялої рослини, яка чекає на росу.

Коли і де жив Спаситель?

Спаситель жив на землі приблизно 2000 років тому. Він загинув на хресті у віці 33 років

Від часу народження Ісуса Христа розпочинається християнське літочислення.

На початку християнства літочислення велося по періодах панування римських консулів.

За панування Діоклеціана (час жорстокого переслідування християн) відлік часу вівся від дня вступу на престол цього імператора (284 р.). Ця доба зветься добою Мучеників. Першим розпочав літочислення від хвилини втілення Ісуса Христа, тобто від Благовіщення Пресв. Богородиці, Діонісій (525 р.). Від народження Ісуса Христа літочислення вів імператор Карл. Але слід знати, що це літочислення не зовсім точне, бо Діонізій трохи помилився, визначаючи рік народження Христа. Насправді Ісус Христос народився на 4 роки раніше. Євреї мають інше літочислення — від року створення людини.

Час, який передував приходу Христа, називаємо Старим Завітом, час після його приходу — Новим (Євр. 9, 15-17).

Використовуємо слово завіт (заповіт, виявлення волі щодо передачі у спадок майна і т. п. у випадку смерті), бо як перед приходом Христа, так і після нього Бог оголошував людям свою святу волю і гарантував спадок на випадок смерті Спасителя (тобто спадок, який набере ваги завдяки смерті Спасителя). Євреям Бог запевнив успадкування обіцяної землі, християнам — неба. Час перед Христом можна назвати

Старим Перемир'ям, бо у цей час Бог заключав перемир'я з багатьма мужами (Ноєм, Авраамом, Яковом, і, за посередництвом Мойсея, з ізраїльським народом на горі Синай).

Ізраїльський народ присягнув дотримуватись даних заповідей, а Бог за те обіцяв ізраїльтянам захист і благословення. Час після Христа можемо назвати Новим Перемир'ям, бо тоді Бог обіцяє людям через свого посередника Ісуса Христа освячення і вічне життя, якщо вони дотримуватимуться заповідей любові. Старе Перемир'я було освячене кров'ю жертовних тварин, Нове — Найсвятішою Кров'ю Ісуса Христа.

Старим або Новим Завітом називаємо і святі книги, написані перед або після Христа. У цих книгах висловлена Божа воля і обіцянка людям успадкування Царства Божого.

Краєм, де розгорнулася діяльність Спасителя, була Палестина.

Перша назва Палестини — Ханаан, наступна–Юдея, але найчастіше її називали *«обіцяною землею»* (тобто обіцяною Богом) або «*Святою Землею»* (освяченою перебуванням на ній Ісуса Христа).

Палестина — невеликий за територією край (500 кв. миль). Вздовж її можна було пройти за 90 годин, впоперек — за 30. Проте Палестина знаходилася майже всередині стародавнього світу, що сприяло поширенню з цього краю справжньої релігії. Це був дуже родючий край, його мешканці задовільнялися плодами своєї праці і в тому плані вони були незалежними від сусідів. Від сусідніх країв Палестину відділяли море і пустиня, тому євреї безпосередньо не контактували з поганами. За часів Ісуса Христа край заселяло 5 млн. мешканців, з них 1 млн. становило населення Єрусалиму.

Палестина лежить на побережжі Середземного моря по обидва боки ріки Йордан.

На півночі Палестина межує з Фінікією, на сході — з сирійсько-арабською пустинею, на півдні — з Арабією, на заході — з Середземним морем.

Йордан–це широка ріка зі швидкою течією, вода в ній жовта. Ріка перепливає через озера Мером, Генезарет (тут була заспокоєна буря, тут проповідував Ісус, тут Спаситель ходив по воді і тут доручив Петрові керівництво Церквою). Йордан впадає до Мертвого моря, яке стоїть на місці міст Содоми і Гомори і вода цього моря дуже солона і

тому не придатна для життя живих істот. До Йордану впадає Карит, над яким свого часу перебував Ілля; до Мертвого моря впадає Кедрон, через який втікав Давид і який переходив Ісус Христос перед смертю.

Палестина ділилася на Юдею, Самарію, Галілею і Перею, в яку входили Ітурія і Трахонітіс.

Найревніше дотримувались правдивої віри мешканці Юдеї. Мешканці Самарії були ідолопоклонниками, за що їх ненавиділи євреї. Галілея, особливо на півночі, була поганською, євреї зневажали її мешканців.

Єрусалим зі своєю величною святинею був найважливішим містом Палестини.

Єрусалим (місце спокою) називали також містом чотирьох горбів, тому що лежав на чотирьох горбах. Найвищою була гора Сіон, на якій красувався палац Давида, тут знаходилася господа, в якій відбулася Тайна вечеря. На схід від гори Сіон височіла гора Акра, на якій було джерело і Силоамський став. Гора Морія знаходилася на півночі. На цій горі була святиня і на ній колись повинен був бути принесеним у жертву Богові Ісаак. Ще далі на північ височіла гора Везета. На захід від Морії, вже за мурами міста, знаходилася гора Голгофта, яку називали теж Кальварією, на якій розп'ято Спасителя. Між горами лежать дві долини: південна — Геннон (пекло — на ній колись ізраїльтяни жертвували Молохові своїх дітей) і східна — долина Йосафата (Божого суду, бо вважалося, що саме тут колись відбудеться загальний суд). Тут протікав Кедрон. На схід від долини Йосафата підносилась гора Оливна, улюблене місце Ісуса Христа, а на ній Гетсиманський сад.

Першим царем Єрусалиму був Мелхіседек (2000 перед Хр.) Через 400 років (588 р.) Єрусалим було зруйновано вавилонським царем Навуходоносором, але у 536 р. місто відбудували, а у 70 р. після Христа знову Єрусалим був зруйнований римлянами під керівництвом Тита.

Святиня, побудована на горі Морія з білого тесаного каменя, являла собою великий подовгастий чотирикутник. Здалека здавалося, що вершина гори покрита снігом. Через браму в мурі входилося у притвор для народу, далі — у притвор для священиків, де знаходився

жертовник для цілопалення. Посередині притвору для священиків на підвищенні стояла власне святиня (її розміри: 30х10х15 м), яку покривав плоский дах з кедрового дерева. Власне святиня ділилася на три частини: присінок, *«Святая»* і «*Святая Святих»* (найсвятіше місце). Стіни двох останніх були викладені золотими плитами і розділені багато оздобленою завісою, яка у хвилину смерті Спасителя роздерлася верху до низу.

У *«Святая Святих»*, між двома великими позолоченими Херувимами, стояв Кивот завіту, а у нім знаходились таблиці із заповідями. Тут у хмарі царствував Бог. Святиню збудував цар Соломон у 1000 р. перед Христом. Вона була зруйнована Навуходоносором у 519 р. відбудована (але вже без Кивота завіту). За часів Ісуса Христа її відновив цар Ірод. Повністю святиню було відновлено у 64 р. після Христа, але вже у 70 р. після Хр. її знищили римляни. У 361 р. після Хр. імператор Юліан намагався відновити святиню, але землетрус зруйнував вже відбудоване, а вогонь розігнав робітників. Святиня не буде відбудована до кінця світу.

На другому місці після Єрусалиму стоять міста Вифлеем і Назарет.

Юдейське місто Вифлеем, місце народження Спасителя, знаходився на півдні, від Єрусалиму, далі на південь розташовувався Хеврон, місце перебування Авраама, Ісаака і Якова, а також батьківщина родичів св. Йоана Хрестителя. На схід від Єрусалиму знаходилася Витанія, де мешкав Лазар, і пустиня Кварантанія, де постив Ісус Христос протягом 40 днів. На північному сході лежало місто Єрихон, звідки походив митар Закхей, на півночі — Еммаус, де Ісус Христос, воскресши, об'явився двом учням. Над морем лежало відоме в період хрестоносних воєн місто Йопія, де Петро воскресив Тавиту і звідки покликав його сотник Корнилій. На південь від Йонії, понад морем, простягався край филистимів з містами Газа і Аскалон. На захід від Мертвого моря пролягла юдейська пустиня, де перебував св. Йоан Хреститель–предтеча Ісуса Христа.

Столиця Самарії, Самарія, знаходилася майже посередині краю. Коло Сихему (на південь від столиці) знаходилася криниця Якова, біля якої Ісус Христос розмовляв з самарянкою. На сході — гора Гарізім, на якій було збудовано самарянську поганську святиню; на півдні — Силоам, де протягом 350 років зберігався Кивот завіту. Вздовж

побережжя Середземного моря тягнуться врожайні низовини Сефала і Сарон, над морем лежить Кесарія — тут мешкали римські намісники. На північному заході, над морем, здіймалася гарна і врожайна гора Кармиль (висота 300 м), в якій було біля тисячі печер, де селилися пустельники.

Назарет (місто цвіту) — одне з найвизначніших міст Галилеї. Тут Ангел звістив Матері Божій народження Ісуса Христа, тут Христос жив до 30-и років.

На півдні Назарету знаходиться гора Тавор, на якій відбулося преображения Господнє, поруч — Наїм, де Спаситель воскресив юнака. На схід від Назарету знаходилася Кана, де Христос був на весіллі. Над озером Генезарет лежало місто Капернаум (місто Христа). Тут охоче перебував Ісус, тут творив чудеса (зцілив слугу сотника, воскресив доньку Яіра), тут обіцяв Пресвяту Євхаристію і покликав Апостола Матея. Над озером, на півдні від Капернаума, лежала Ветсайда — батьківщина Апостолів Андрія і Филипа, далі–Магдаля (тут мешкала грішниця Магдалина) і Тиверіяда. На-півночі лежало місто Кесарія Филипова, де Петро одержав від Ісуса Христа владу ключів. Поза границею Галилеї, у Фенікії, над морем, лежали міста Тир і Сидон (Мат. 15, 21; Мар. 17, 24). Вздовж границі Галилеї тягнулося пасмо Ливанських гір висотою 3. 000 мм порослих високими кедрами. На схід від Ливану лежить гора Великий Єрмон (2900 м), далі на схід лежить місто Дамаск, де був навернений св. Павло.

Біля Мертвого моря, на схід від гирла Йордану, лежала перейська місцевість Ветарава, де св. Йоан хрестив людей і де він вказав на Ісуса Христа, називаючи його Агнцем Божим. На сході знаходилася гора Навав, місце смерті Мойсея, на півдні–Пелля (тут під час облоги Єрусалиму у 70 р. переховувалися християни).

Ісус із Назарету є Спасителем (Христом). Євреї називали очікуваного Спасителя Месією (тобто Христом) або Помазаником (господніми помазаниками євреї називали пророків, архієреїв і царів, бо усіх їх помазували, коли вони займали своє становище, на знак того, що вони є Божими посланцями). Майбутній Месія мав бути одночасно і пророком, і архієреєм, і царем.

Ісус із Назарету є обіцяним Спасителем, бо саме на Ньому

здійснилися усі пророцтва.

На це вказує сам Ісус Христос (Йоан 5, 39; Лук. 18, 31; Лук. 24, 26).

Царство, закладене на землі Ісусом, існує від часу виникнення і буде існувати завжди.

Історія знає багато лжемесій, які, завойовували прихильність однодумців швидко її втрачали. Царство Ісуса з Назарету існує вже 20 століть і не втрачає своєї сили і могутності. Якщо б т є Царство (Церква) було справою лише людських рук, то давно б впало під тиском обставин (переслідування християн). Але так не сталося, і це є доказом того, що воно є справою Божою, а, звідси, засновником його мусить бути Месія, посланий Богом.

Ісус сам назвав себе в розмові зі самарянкою і перед архієреєм Каяфою Спасителем.

Коли самарянка сказала Ісусові біля криниці Якова: *«Відаю, що має прийти Месія, чи то Христос*», Ісус відповів: «То я, що говорю з тобою» (Йоан 4, 25-26). Коли архієрей Каяфа звелів Ісусові: «Заклинаю тебе живим Богом, щоб ти сказав нам, чи ти Христос, Син Божий», Ісус сказав: «*Ти мовив»* (Мат. 26, 64-65).

Називали Ісуса Христа Спасителем і Ангели (на полях Вифлеему, Ангел, що з'явився св. Йосифові).

Ангел сказав наляканим пастирям у ВифлеемІ: *«Не бійтесь, бо я звіщаю вам велику радість, що буде радістю всього народу: сьогодні народився вам у місті Давидовім Спаситель, він же Христос Господь*» (Лук. 2. .10-1,1). А Йосифові, який хотів покинути Марію, Ангел у сні заповів народження Ісуса Христа і сказав: «... *і ти даси йому ім'я Ісус, бо він спасе народ свій від гріхів їхніх»* (Мат, 1, 21).

Ангел їй сказав: *«Ось ти зачнеш у лоні й вродиш сина й даси йому ім'я Ісус»* Лука 1, 31.

Історія життя Ісуса Христа

Молодість Христа

Архангел Гавриїл звістив Пресвяту Діву Марію про народження Ісуса Христа (Лук. 1, 25).

Про благовіщення нагадує нам свято Благовіщення Пресвятої Діви Марії 25 березня. Почувши радісну вість, Марія відвідує свою своячку Єлизавету, яка вітає її як Богоматір.

Ісус Христос народився у Вифлеємі, у стаєнці, від Пречистої Діви Марії.

Якраз у цей час імператор Август звелів зробити у своїй державі перепис населення, і кожний громадянин повинен був прибути туди, звідки походив (Лук. 2, 1). Тому і Марія з Йосифом повинні були повернутись на свою батьківщину до Вифлеему. Не знайшовши місця для ночівлі, св. Родина була змушена ночувати у печері за містом. Ця печера мабуть, була частиною пивниць Давида, вона стала вже руїною, а навколишні пастирі використовували її як загін для худоби (Кат. Емм.).

Як зачаття, так і народження Ісуса Христа відрізнялося від зачаття і народження звичайної людини. Пресвята Діва Марія була звільнена від наслідків первородного гріха (згаданих у кн. Буття 3,16; Рим. Кат.), бо зачала без чуттєвого бажання (св. Берн.). Св. Августин каже: *«Ось лежить в яслах, котрий світ двигає. Той, що ангелів кормить, бере поживу від матері. Сила стала неміччю, а неміч зміцнилася»*. І в іншому місці: «*Великий лікар зійшов з неба, бо великий хворий лежить на землі. Він лікує по-новому, беручи нашу хворобу на себе»*. Будучи багатим, Ісус став убогим, щоб ми через Його убогість стали багатими (II Кор. 8, 9).

Все, що діялося під час народження Ісуса Христа, має глибокий зміст.

Ісус Христос приходить на світ у Вифлеємі (місті хліба), бо сам є

хлібом живим з неба (св. Єр.). Приходить на світ не в Назареті, але на чужині, бо вітчизной Його є небо, а на землі Він для багатьох є чужим. Приходить на світ серед пастирів і овець, бо сам є *«добрим пастирем»* (Йоан 10, 11) великої отари. Приходить на світ у стайні, бо земля, на котру прийшов, є стайнею в порівнянні з небом. Приходить на світ в убогості, щоб кожний приходив до нього з довір'ям. Приходить на світ в укритті, бо є «*Богом тайним»* (Іс.45,15), якого в дочасному житті не можемо бачити, бо любить таємні добрі справи (Мат 6, 1-6). Ісус лежить у яслах, де знаходиться корм для худоби, бо сам має стати кормом для людей. Лежить на дереві, бо прийшов на світ для того, щоб умерти на хресті. Приходить на світ темної ночі, бо більшість людства на той час перебувала в темряві, не знаючи правдивого Бога. Приходить на світ узимку, бо людські серця на той час були холодними, їм бракувало любові до Бога і ближнього. Спаситель сходить із неба вночі, як роса (Іс. 45, 8), бо оживляє людство так, як роса рослини. У хвилину його народження у Римі було замкнено святиню Януса на знак загального миру, бо ж Ісус Христос є Князем миру (Іс. 9, 5) і Богом миру (І Кор. 14, 33). Спаситель сходить на землю в образі дитини, щоб викликати до себе довір'я людей і привабити їх. Він приходить на світ приниженим, щоб дати нам зрозуміти, що не дорога розкошів і почуттєвих утіх, але дорога терпінь і відречення веде нас до неба. Ісус Христос — приятель убогих, їм першим мало бути оголошене Євангеліє (Лук. 4, 18). У хвилину народження Ісуса Христа над полями Вифлеему появилося світло, бо Христос є світлом світу (Йоан 8, 12), що світить серед темряви (Йоан 1, 5). Ангели співали новонародженому величальні пісні, в яких розкривалася мета приходу Христа на землю: Він прийшов, щоб прославити Бога (Йоан 13, 32), а людям дати мир на землі (Йоан 1, 27), мир з Богом (поєднання з Богом через хресну смерть), мир зі самим собою (справжнє задоволення, яке отримуємо через пізнання і дотримання^настанов святого Євангелія), мир з ближніми*(через дотримання заповіді любові ближнього, любові ворогів і доброти). Про народження Бога леріїгамй довідуються пастирі, а не горді фарисеї, бо Він скриває-свої таємниці від мудрих і розумних цього світу, а голосить їх недоліткам (Мат. 11, 25). Він дає свою ласку покірним, а протистоїть гордим (І Петро 5, 5). Для навіть найбільшого, але гордого вченого наука Ісуса Христа залишиться книгою за сіма печатями, а прості, покірні, просвічені світлом Бога

зрозуміють її. До своїх ясел Ісус Христос кличе насамперед євреїв (пастирів), а за ними — поган (трьох мудреців). Це є символом того, що і до своєї Церкви Він через Апостолів покличе спочатку євреїв (Мат. 15, 24), а пізніше поган. Чудова зірка на небі символізує, що Бог нам посланий із небес.

«Тільки народившись, Ісус Христос вже починає навчати, навіть ще не сказавши й слова» (Рим. Кат.)

На згадку про народження Ісуса Христа ми святкуємо Різдво Христове.

Різдво Христове припадає на 25 грудня (через дев'ять місяців після Благовіщення Пресв. Діви Марії). У кінці грудня довшає день, а це означає прихід того, хто є світлом світу. Напередодні Різдва Христового постять, увечері споживають св. вечеру, яка складається з рибних страв, бо риба ще у перших християн була символом (образом) Ісуса Христа. У церквах виставляють ясла або вертеп. Започаткував цей звичай св. Франц з Ассізі. Є також звичай прикрашати у цей день деревце (ялинку), яке є одночасно символом того дерева в раю, через яке сталося гріхопадіння перших людей (тому на ньому вішають яблука), і дерева Хреста, на якому помер Ісус, помер, щоб воскреснути (тому на ялинці прикраси, гірлянди і ласощі). Подарунки, які отримуємо у цей вечір, символізують Божий дарунок усьому людству. Після Різдва Христового відзначаємо свято св. Стефана, першого мученика, а далі — невинно убитих дітей. Значення цих свят можна виразити словами: *«Якщо бажаєш прийти до Ісуса Христа, мусиш, як св. Стефан, стати мучеником (хай і безкровним) і мусиш бути невинним перед Богом, як мала дитина»*.

Перед святом Різдва Христового відбуваємо 40-денний піст, який починається 15 листопада. Він наступає після дня, коли ми вшановуємо св. Пилипа, тому називається пилипівкою. Останній день цього посту, який припадає на надвечір'я Різдва, особливо строгий.

Різдво Христове прославляється вже від Введення. У неділю перед Різдвом читається Євангеліє Матвія, в якому описується родовід Ісуса Христа як людини, починаючи від Авраама, і розповідається про Різдво Ісуса Христа. У неділю після Різдва читається Євангеліє про втечу Ісуса Христа від переслідувань Ірода в Єгипет. У надвечір'я Різдва Христового згадується, як Пресв. Діва зі старцем Йосифом ішла

у Вифлеем. У той день у церкві відправляються Часи царські, в яких, крім звичайних псалмів і пісень, виконуються псалми, тропарі, стихири і читання із старозавітних пророцтв, послань апостольських і Євангелій, які стосуються Різдва Христового. Після закінчення часів відправляється Служба Божа св. Василія з Вечірнею, на якій також практикуються читання старозавітних пророцтв Різдва Христового. Під час пилипівки відзначаємо свято Непорочного Зачаття Пресв. Діви Марії, бо Вона, та Пречиста Діва, повинна була стерти голову вужеві, і з Неї повинен був народитися обіцяний Спаситель.

Новонародженій дитині спочатку поклонилися пастирі, а за ними — три мудреці (царі).

Пастирі, які стерегли отари на полях Вифлеему, довідалися про Різдво Христа від Ангела (Лук. 2, 9). Трьох мудреців Із Сходу до ясел, де лежало Боже Дитя, привела чудесна зірка (Мат. 2, 9). Ця зірка не була звичайною зіркою, бо могла рухатися по небі у різних напрямах. Катерина Еммеріх розповідає, що у своїх видіннях вона бачила на тій зірці різні знаки і образи (дитя з хрестом, жінку з дитиною, чашу з виноградом і колоссям, церкву, букви, які творили слово *«Юдея»* і т. п.). Три мудреці, прибувши до Вифлеему, зложили Дитяткові дари: золото, кадило і смирну. Золото символізувало їх вірність Христу як Цареві; кадило — молитву як Богу, смирна — умертвлення як Спасителеві, який терпітиме за людей. Повертались три мудреці за наказом Бога іншою дорогою, — і ми повинні іти дорогою навернення, якщо хочемо дійти до своєї справжньої батьківщини, до спасення.

Пастирі є представниками євреїв (убогих), три царі представниками поган (багатих).

Мощі трьох мудреців були перенесені Фрідріхом Барбароссою зі Сходу до Колонії (1162 р.). У латинській Церкві пам'ять трьох царів вшановується 6 січня. У грецькому обряді на той самий день припадає інше, не менш урочисте свято, — Богоявления (Йордан).

Це свято називається Йорданом на згадку про хрещення Ісуса Христа в ріці Йордан, а Богоявлениям, бо під час хрещення Ісуса Христа перший раз об'явилася Пресвята Трійця. Того самого дня Ісус Христос здійснив у Кані Галилейській перше чудо. У надвечір'я Йордану і в сам Йордан відбувається т. з. Йорданське водосвяття: у надвечір'я — біля церкви, а в Йордан на публічному місці. У надвечір'я

споживається Йорданська вечеря.

Коли дитині минуло вісім днів, при обрізанні їй було надано ім'я Ісус (Лук. 2, 21).

Обряд обрізання символізує очищення від вад (св. Амвр.). Слово Ісус означає Спаситель. Це ім'я є понад усі імена (Филип. 2, 9). Бог сам вибрав його і об'явив Діві Марії (Мат. 1, 21). Велика сила лежить у тім імені. Звернення до цього імені допомагає нам у спокусах і нещастях; пекельні духи втікають перед ним (Мар. 16,17). Пророки звичайно називали Спасителя *«Емануїл»* («*З нами Бог»*).

Свято обрізання відзначаємо разом з Новим роком 1 січня. Цим нас Церква навчає, що ми повинні усе починати в ім'я Ісуса, обрізати свої серця з усяких гріхів і пороків (Кол. 2, II), коли хочемо, щоб у новому році нам добре велося.

Відлік нового року від 1 січня впровадив папа Інокентій XII (1691 р.). Перед тим майже всюди початком року вважався день Різдва Христового.

У надвечір'я Нового року у церквах відбуваються урочисті Богослужения на закінчення Старого року, щоб наприкінці року подякувати Богові за вже отримані ласки і попросити нових на наступний рік. Нерозумно чинять ті, які цей день присвячують дочасним утіхам і розвагам. Коли дитині минуло 40 днів, Марія жертвує її в єрусалимській святині (Лук. 2, 39).

І пішли вони притьмом і знайшли Марію, Йосифа й Дитятко, що лежало в яслах (Лука 2, 16).

Марія дотримала вимог закону Мойсея (Левіт 12), хоч, будучи вільною від гріха, не мала потреби в очищенні. Жертвувала Ісуса Христа в святині, як усі євреї жертвували своїх первородних (цей звичай був встановлений на згадку про насильницьку смерть у Єгипті всіх первородних). Цю подію (очищення Діви Марії і жертвування Ісуса) Церква вшановує святом Стрітення Господнього, яке припадає на 2 лютого. Називається це свято Стрітенням тому, що у церкві Ісуса Христа зустріли св. Симеон Богоприємець і Анна — пророчиця.

Перші роки свого дитинства Ісус Христос провів у Єгипті, а потім св. Родина перебралася до Назарету, де Ісус Христос жив, поки Йому не сповнилось тридцять років

... вони привели Його в Єрусалим поставити Його перед Господом (Лука 2, 22).

Ангел наказав Йосифові втікати разом з Дитям і Марією до Єгипту, бо Ісусові загрожував Ірод (Мат. 2, 13), який наказав повбивати у Вифлеємі і в його околицях усіх дітей від двох років і менше (Мат. 2, 16). Вифлеємські матері так постраждали тому, що вони відмовили у притулку на ніч св. Родині, внаслідок чого вона була змушена ночувати в убогій стайні.

Невинні діти не постраждали, бо це мучеництво було для них хрещенням крові, яке відчинило перед ними ворота неба.

Відбувши важку подорож до Єгипту, св. Родина замешкала в Каіро (давніше Геліополіс). Пізніше Йосиф, Марія та Ісус перебралися до Назарету, у місто, яке євреї найбільше зневажали. Цим Ісус дає нам приклад покори. Тут аж до тридцятого року Ісус живе усамітнено, щоб і нам показати зразок уникання світського гамору, помагаючи своєму опікунові Йосифові у теслярському ремеслі. Тому пізніше, коли Ісус навчав у назаретській синагозі, євреї говорили: *«Хіба ж він не тесля, син Марії..?»* (Мар. 6, 3).

Коли Ісусові сповнилося 12 років, Він разом з родичами відвідав єрусалимську святиню.

Тут Він здивував своєю мудрістю учених-тлумачів св. Письма (Лук. 2, 41). Своїм родичам, які ледве його знайшли, Він дав зрозуміти, що не мають права заважати йому у виконанні його післанництва. Період усамітненого життя Ісуса евангелист описує так: ріс у мудрості, літах і ласці (Лук. 2, 52).

Коли Ісус Христос подорослішав, Йоан Хреститель став голосити в пустині Його публічний виступ.

Історія життя Йоана Хрестителя така. Його отець Захарія, складаючи у святині жертву, почув пророцтво Архангела Гавриїла про народження сина Йоана. Захарія не повірив пророцтву, і Бог покарав його, відібравши мову (Лук. 1), яка повернулася до нього після народження дитини. Щасливий Захарія виголосив похвальну пісню *«Благословен...»* (Лук. 1, 57-80). Ще юним Йоан Хреститель оселився у пустині, ведучи аскетичний спосіб життя, готуючись до своєї місії предтечі Спасителя. Коли Ісусові минуло 28 років, Йоан за наказом

Бога виступив публічно: він над Йорданом проголошував покаянні проповіді, закликаючи євреїв до покути, пророкуючи швидкий прихід Спасителя і хрестячи людей (Мат. 3). Одного разу, побачивши проходячого неподалік Ісуса, сказав, вказуючи на Нього: «*Ось Агнець Божий, який світу гріх забирає»* (Йоан 1, 29).

Йоан у своїх проповідях картав людей за їх погані вчинки, не минаючи і царя Ірода. Розгніваний Ірод наказав ув'язнити його (Мар. 6, 18) і стяти йому голову (Мат. 14).

Церква святкує народження св. Йоана Хрестителя 24 червня, коли зменшується день (Різдво Христове припадає на час, коли день збільшується). Це є своєрідним підтвердженням слів, які сказав сам Йоан: *«Йому (Христу) треба рости, мені ж — маліти»* (Йоан 3, 30).

29 серпня — день смерті св. Йоана Хрестителя, (свято у січення Голови св. Йоана Хрестителя) На другий день після Богоявления припадає ще одне церковне свято — *«Собор св. Йоана Хрестителя»*.

Тоді прибув Ісус із Галилеї на Йордан до Йоана, щоб христитися від нього Матей 4, 13.

Публічна діяльність Ісуса Христа

Коли Ісусові сповнилося 3О років, Його охрестив св. Йоан у Йордані. Після охрещення Ісус протягом 40 днів постив у пустині, де його спокушав злий дух (Мат. 4, 2-4).

Перед тим, як розпочати свою діяльність, Спаситель деякий час проводить на самоті, як це робили всі покликані Богом мужі (Мойсей, Йоан Хреститель, апостоли). Постом і переможною боротьбою з дияволом Ісус Христос прагнув, як новий Адам, надолужити за грішне споживання забороненого плоду у раю і падіння першого чоловіка. Піст тривав 40 днів (число 40 є числом покути — 40 днів падав дощ під час потопу, 40 днів постили Мойсей, Ілля, ніневитяни, 40 років тривав перехід євреїв через пустиню, 40 днів перебував Христос на землі після свого Воскресіння). На згадку про цей піст Церква встановила перед Великоднем 40-денний піст (чотиридесятницю), який починається у понеділок після Сиропусної неділі. Церква набирає сумного вигляду — усі прикраси, квіти, вінки знімаються, а священики відправляють Богослужения у фіолетових або багряних ризах на знак смутку і покаяння з причини страстей Христових. Час чотиридесятниці — це час покаяння, коли б'ють поклони. У середи і п'ятниці правиться Служба Божа Преосвященних, а в неділі Служба Божа св. Василія Великого. Перші християни цей час постили дуже строго, нічого не їли аж до вечірні, харчувалися один раз на день, а в деякі дні споживали лише сухі страви. Тепер Церква значно полегшила піст. За рішенням львівського Собору (1891 р.) під час чотиридесятниці слід постити кожного понеділка, середи і п'ятниці (у ці дні дозволяється набіл), у інші дні можна їсти м'ясо. Але це не стосується першого тижня чотиридесятниці і великого тижня. У ці дні забороняються м'ясні страви. Вживання набілу дозволяється у вівторок, четвер і суботу, а в останні три дні вживаються звичайні страви, без набілу. Третя неділя великого посту називається хрестопоклонною. У цей день під час утрені після великого славословія священик виносить на церкву чесний хрест, прикрашений квітами, і кладе на тетрапод. Тут хрест залишається на цілий тиждень, і тому весь четвертий тиждень великого посту називається

хрестопоклонним. У середу п'ятого тижня великого посту пізно ввечері відправляється утреня, на якій співається великий Канон покаянний св. Андрея Критського (Поклони).

Протягом трьох років Ісус ходив єврейською землею, навчаючи людей. За цей час він зібрав навколо себе 72 учні і вибрав серед них 12 Апостолів.

Свою учительську діяльність Ісус Христос розпочав на весіллі у Кані, де зробив перше чудо, щоб показати, що Царство небесне, до якого хотів вести людей, подібне до весільного бенкету, який триває вічно (Мат. 22, 1). Ісус Христос часто промовляв перед тисячами людей. Апостоли й учні завжди були біля Нього. Вони слухали Його слів, приглядалися тому, що Він робив, щоб пізніше розповідати про це народам землі. Апостоли були попередниками сьогоднішніх єпископів, а учні — священиків.

Наука Христа називається Євангелієм (веселою новиною), бо проголошує нам позбавлення заслуженого покарання і спадщину неба (св. Золот.).

Ісус Христос — найкращий учитель. Він навчав, як той, що має владу, народ дивувався з Його науки (Мар. 1, 22; Мат. 7, 29).

Наука Ісуса Христа була усім зрозуміла. Навчаючи, Спаситель використовував образи, пояснення, порівняння.

Наука Ісуса Христа — це цінний скарб, прихований у ріллі простих слів (Мат. ІЗ, 44). Цієї засади дотримувалися й усі Апостоли. Вони прагнули не подобатися, а бути зрозумілими. Говорили завжди від серця.

Навчаючи, Ісус діяв: дихнув на апостолів, даючи їм Св. Духа; (Св. Дух — подих, який походить від Бога-Отця і Бога-Сина); возносячи до неба руки, дав Апостолам владу навчати і хрестити (Лук. 24, 50) — підняті вгору руки символізують передачу влади; зцілюючи сліпого, плюнув на порох, розробив болото, помастив ним очі незрячого і наказав обмити їх водою (Йоан 9, 6) — коли вода з його уст (наука) змішається з порохом землі — людиною, зникне її духовна сліпота).

Часто свою науку Ісус Христос основував на притчах (про блудного сина, милосердного самарянина, багача та Лазаря, митаря і фарисея у святині, розумних і немудрих дів, доброго пастиря, немилосердного

слугу, несовісного володаря, загублену вівцю І т. п.). Розповідаючи про Царство небесне, Ісус Христос використав 7 притч: про сіяча, про пшеницю і кукіль, про гірчичне зерно, про квас, про невід, про скарб у ріллі і про перлу. Використовував Учитель і образи, взяті з природи: лілії і польової трави, птахів, смоківниці, овець і пастиря і т. п.

Першими почули Євангеліє з уст Ісуса Христа убогі.

Сам Спаситель каже своїм учням: *«... убогим проповідується Добра Новина»* (Мат. 11, 5). У назаретській синагозі Ісус Христос зачитує слова пророка: «*Послав мене нести Добру Новину бідним...»* і відносить ці слова до Себе як до Месії (Лук. 4, 18).

Провідною думкою Ісусових проповідей було: *«Шукайте Царство Боже»*.

Ці слова каже Ісус у Нагірній проповіді (Мат. 6, 33). Він закликає людей прагнути до вічного щастя і робити все для того, щоб його осягнути.

Євангелисти суть науки Христа виражають у словах: *«Царство Боже близько, покайтеся і вірте в Євангелію»* (Мат. 4, 17; Мар. 1, 15).

Ісус Христос навчав нових правд віри, дав нові заповіді і встановив НОВІ засоби ласки. Він навчав про таїнство Пресвятої Трійці; про Божественність Своєї Особи, про страшний суд. Дав дві нові заповіді любові і доповнив 10 заповідей Старого Завіту (забороняючи гнів, образливі слова і т. п.). Установив жертву Служби Божої, сім св. Тайн і навчив нас молитви *«Отче наш...»*

У взаєминах із грішниками Ісус Христос проявляв якнайбільшу доброту.

Ісус Христос осуджував тих, хто зневажав грішників. Він стає на оборону грішної Магдалини, картаючи фарисея Симона (Лук. 7, 74). Оборонив Він і жінку у святині, яку євреї хотіли укаменувати за чужолозтво, кажучи: *«Хто з вас без гріха, — нехай перший кидає у неї камінь!»* (Йоан 8, 7). Спаситель не зневажав грішників, як це робили горді фарисеї, але сам шукав їх, приймав їх запрошення, гостював у їхніх будинках, сидячи з ними за одним столом, кажучи, що лікар потрібен не здоровим, а хворим (Мат. 9, 12). Ісуса обурює те, що фарисеї утруднюють людям дорогу до неба (Мат. 23, 13). «*Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, — говорить Ісус, — і я облегшу вас»*

(Мат. 11,28).

Те, що Він — Божий післанець, і що Його наука — єдино правдива, Ісус Христос підтверджував багатьма чудами, всезнанням і святістю свого життя.

Ісус Христос говорить про свої чуда: *«... мені не віривши, ділам бодай вірте...»* (Йоан 10, 38). Про це ж говорить і Никодим: «*... ніхто бо, з ким немає Бога, не спроможен такі чуда творити, що ти їх твориш»* (Йоан 3, 2).

Ісус Христос був всезнаючим. Коли Він ще дванадцятилітнім хлопцем промовляв у святині, дивувалися Юдеї: *«Як він знає Писання, не вчившися»* (Йоан 7, 15). Христос знав найпотаємніші людські думки. Він знав, про що думала самарянка, яку Він зустрів біля криниці, знав гріхи фарисеїв, які хотіли укаменувати жінку, знав наміри Юди, передбачив майбутнє зречення Петра; Йому були відомі подробиці Його страстей.

Усе життя Ісуса Христа є зразком святості. Він відзначався надзвичайною покірністю, терплячістю, лагідністю, любов'ю до ближнього.

Така людина не могла навчати неправди чи говорити неправду.

Чуда Ісуса Христа унаочнюють деякі правди релігії.

Заспокоєння бурі на морі — переслідування Церкви і її перемога над ворогами; перетворення води у вино — майбутнє перетворення вина у Кров Ісуса Христа під час Тайної вечері; чудо з кількома хлібами, якими наситилися 5 000 чоловік — майбутню духовну поживу для усього людства — Євхаристію; воскресіння Лазаря — воскресіння у день суду; чудесна ловля риб — численні навернення, спричинені проповідями Апостолів.

Фарисеї та книжники ненавиділи Ісуса Христа, переслідували Його тому, що Він не відповідав їхнім уявленням про Месію і тому, що Він публічно викривав їх недоліки. Після воскресіння Лазаря, вони у своїй ненависті дійшли до того, що вирішили Його вбити.

Євреї думали, що Месія з'явиться як могутній цар, який звільнить їх з-під римського ярма і обдарує дочасними добрами. Ісус же прийшов на землю • приниженим і убогим, і, замість роздавати багатства, навчав

відрікатися від них, проповідував стриманість і заохочував до милосердя. Він дорікав фарисеям за їх облудність і показову святість, називав їх побіленими гробами (Мат. 23, 27) і синами диявола (Йоан 8, 44). Це, звичайно, не могло подобатися фарисеям, і тому вони заперечували Його науку І прагнули Його знищити. Одного разу вони хотіли Його укаменувати (Йоан 8, 59; 10, 31), іншого — скинути зі скелі (Лук. 4, 29); ганьбили і зневажали Його, називаючи спільником дня — вола (Мат. 12, 24), бунтівником, який не святкує суботи; намагалися також провокувати Його (напр., задаючи питання, чи треба платити податок цісареві). Довідавшись про чудесне воскресіння Лазаря, фарисеї разом з первосвящениками дійшли до висновку: *«Силу чудес отой чоловік робить! Якщо залишимо його так, то всі увірують у нього...»* (Йоан 11, 47-53). Було вирішено убити Ісуса.

Ті, що йшли попереду, і ті, що слідували ззаду, викликували

"Осанна! Марко 11, 9.

Страсті Ісуса Христа

У неділю, перед Великоднем, Ісус Христос в'їхав у Єрусалим. Кілька днів Він навчав у святині.

Ісус Христос хотів ще раз показати свою славу і велич, щоб дати людям зрозуміти, що Він іде на смерть добровільно, а також те, що тріумф і терпіння ідуть у парі. Неділя перед Великоднем називається Вербною неділею. У церковних торжествах у цей день радість переплітається зі смутком (радість з приводу в'їзду Христа, смуток — з приводу страстей, які наближаються). На згадку про в'їзд Ісуса Христа до Єрусалиму того дня на утрені після Євангелія священик благословляє галузки дерев (шутки). У Вербну неділю священик одягає світлі ризи. Правиться Служба Божа св. Золотоустого. Тиждень, який наступає після Вербної неділі, називається Великим Страсним тижнем, бо на цей час припадають страсті Ісуса Христа.

У Великий четвер увечері, Христос разом із своїми учнями спожив Пасхальне ягня, умив ноги Апостолам.

Установивши Найсвятіше Таїнство Євхаристії, Ісус Христос піднявся на Оливну гору, де молився у смертній тривозі.

Перед встановленням Таїнства Євхаристії Учитель умив своїм учням ноги, таким чином навчаючи їх покірності і приниження. Молитва Ісуса Христа на Оливній горі є для нас прикладом віддання себе волі Божій і терпимого ставлення до ворогів. *«На Оливній горі Ісус прийняв на себе наш смуток, щоб дати нам свою радість»* (св. Амвр.).

У Великий четвер правиться Літургія св. Василія Великого з вечірнею. Вона є символом останньої спільної вечері Ісуса Христа і Його учнів. У кафедральних і монастирських церквах причащаються разом усі священики. Після Служби Божої у кафедральних церквах проводиться *«умивання ніг»*: єпископ, виконуючи роль Ісуса Христа, вмиває ноги дванадцяти старшим священикам, які виступають у ролі дванадцяти Апостолів. Під час «*умивання ніг»* диякон з амвона читає відповідне місце з Євангелія. Перед святою Літургією єпископ освячує антимінси, а під час св. Літургії — св. Миро, яке згодом роздається

усім священикам єпархії.

Пізно ввечері відбуваються т. з. *«страсті»*. «*Страсті»* — це утреня Великої п'ятниці, під час якої читаються дванадцять страсних Євангелій. І у цих Євангеліях, і у страсних піснях описуються страсті Господні. Після читання кожного Євангелія дзвонять у всі дзвони. Цього дня розпочалися Христові муки, тому в цей день усі повинні перейнятися почуттям смутку і жалю. Кожен із нас повинен пам'ятати, що Ісус Христос перетерпів ці муки задля нашого відкуплення, тому у цей час ми повинні перетерпіти усе разом зі своїм Спасителем.

На Оливній горі Ісуса Христа схопили воїни і завели Його до архієреїв, які винесли Христу смертний вирок.

У п'ятницю вранці Ісуса Христа було приведено до римського намісника Понтійського Пилата для затвердження вироку.

У той час вирок смерті набирав чинності тільки після затвердження римським намісником (Йоан 18, 31). Пилат вважав Ісуса невинним і хотів звільнити Його. Щоб уникнути відповідальності, він спочатку відіслав Христа до Ірода. Пізніше, щоб задовільнити жорстокість євреїв, наказав бичувати ув'язненого. Скривавленого І увінчаного терновим вінком поставив Його перед євреями, кажучи: *«Це чоловік»*, прагнучи викликати у них милосердя і жаль до Ісуса. Користаючи з можливості звільнити одного із приречених на смерть, запропонував євреям вибрати, кого помилувати — Вараву чи Ісуса, надіючись, що переможе справедливість (Йоан 10, 14). Але намарне.

Євреї погрожували Пилатові, що донесуть на нього імператорові і тому він був змушений затвердити вирок архієреїв.

Під натиском юрби Пилат затвердив несправедливий смертний вирок. Але не минуло його те, чого прагнув уникнути: євреї таки донесли на нього імператорові, який заслав його до Швейцарії. Тут Пилат покінчив життя самогубством.

...вимовив Ісус: *«Звершилось»*; і схиливши голову, віддав духа (Йоан 19,20).

У Велику п'ятницю опівдні на горі Голгофті розіп'ято Ісуса на Хресті. Умер Спаситель біля третьої години.

У той час покарання розп'яттям було найстрашнішим і

найганебнішим покаранням (ЦІцерон). До хресної смерті засуджували тільки найбільших злочинців. Тому євреї зневажали науку Розп'ятого, а погани — не розуміли (І Кор. 1, 23). Сьогодні хрест є предметом вшанування й ознакою заслуги.

Коли тіло Ісуса Христа було зняте з хреста, хрест разом із знаряддями тортур закопали на горі. У 325 р. за наказом св. Олени, матері імператора Константина Великого, хрест Ісуса Христа було відкопано. Що це дійсно хрест Спасителя, засвідчило те, що, торкнувшись його, відразу виздоровіла важкохвора жінка. Хрест зберігався у церкві св. Хреста, побудованій імператорм Константином над гробом Спасителя. У 615 р., коли Палестина була зруйнована перським царем Хозроесом II, св. Хрест перевезено до Персії. У 618 р. син Хозроеса II підписав мир з імператором Гераклієм і повернув хрест Спасителя. Імператор на власних плечах заніс його назад на Голгофту. Розповідають, що, коли наближався з хрестом на плечах до брам міста, якась невидима сила спинила його. Тільки тоді, коли за порадою єпископа, скинув багатооздоблений плащ, зміг іти далі. Воздвижения Чесного Хреста Церква святкує 14 вересня.

З дерева почався перший гріх і на дереві звершилося спасіння від будь-яких гріхів (св. Атан.). Звідки прийшла смерть, звідти прийшло і життя. Ісус Христос не допустив, щоб Йому стято голову або щоб Його четвертовано, щоб показати, що Його тіло (Церква) є неподільним (св. Атан.). Господь Ісус на хресті схилив голову, щоб нас поцілувати, розкинув руки, щоб нас обняти, відкрив своє Серце, щоб нас полюбити (св. Авг.). Не воїни, а безмежна любов до людей прибила Ісуса до хреста (св. Авг.). Кажуть, що на тому ж місці, де стояв хрест, був похований Адам — тому часто на образах бачимо під хрестом череп. На це вказує і назва *«Кальварія»* («лобне місце», «*місце черепів»*) — (св. Амвр., св. Єр.)

Коли Ісус Христос повис на хресті, запала велика темрява.

Сонце з жалю сховало своє проміння, не в силі знести наруги над своїм Творцем (св. Золот.). Разом з тим, затміння сонця означало, що на хресті гине *«світло світу»*.

У хвилину смерті Христа здригнулася земля, розпалися скелі, у святині розірвалася завіса, а багато померлих встало з гробів.

Усі створіння терплять разом з Христом (св. Єр.)! Мертві тіла беруть участь у терпіннях Спасителя, осуджуючи жорстокість і немилосердність євреїв. Недаремно, в'їжджаючи до Єрусалиму і чуючи радісні вигуки натовпу, Ісус Христос сказав фарисеям: *«Кажу вам: коли оці замовчать, кричатиме каміння»* (Лук. 19, 40).

Чуда, які діялися під час смерті Ісуса Христа, багатьох переконали в Божественності Розп'ятого, а сотник, який стояв під хрестом, вигукнув: *«Це справді був Син Божий!»* (Мой. 27, 54).

Вмираючи на хресті, Спаситель сказав кілька речень: *«Отче, прости їм... Нині ще будеш зі мною в раю... Оце мати твоя. Боже мій, Боже мій, чому Ти мене покинув...»* Останнім реченням починається псалом 21, у якому якнайдокладніше описані страсті Христа і Його розп’яття. Ісус Христос ніби хотів звернути увагу присутніх на цей псалом і сказати: «Ось я, Спаситель, на якому збулися усі пророцтва, які містяться у псалмі 21, Месійнім псалмі» (смішно вважати ці слова за вираз болю або розпуки). Останніми словами Ісуса Христа були: «*Отче, у Твої руки віддаю духа мого»*. Ці слова свідчать, що Христос умирає добровільно, — Він мав ще досить сили, щоб іще жити. Про добровільну смерть свідчить і те, що Спаситель спочатку схилив голову, і тільки потім віддав духа.

Ісус Христос не лише терпів за нас на хресті, але й дав нам з нього останні настанови.

Хрест є не лише місцем страждань, але і амвоном, з якого Христос навчає (св. Авг.) Христос вчив любові до ворогів (*«Господи, прости їм»*), доброти і терпіння (сам терпеливий, як ягня), послуху (охоче виконує волю Отця), Божого милосердя (розбійникові, який повірив у Нього, обіцяє Царство небесне), Божої доброти (Бог віддав Свого Сина за нас, рабів), проповідує справедливість Бога (який вимагає такого великого надолуження), Божу всемогутність (яку доказують нам чуда під час смерті Христа), вчить нас про безсмертя душі (обіцяючи розбійникові рай), про загальний суд (засуджуючи одного розбійника і оправдовуючи другого), про воскресіння тіл (поява померлих у хвилину смерті Ісуса Христа). Тому у терпіннях чи у хвилину смерті ми повинні звертатися до розп'ятого на хресті Спасителя.

У Велику п'ятницю відправляються *«Часи царські»* (крім звичайних псалмів читаються ще псалми, в яких передбачені страсті Господні).

Також читаються старозавітні пророцтва, послання св. Павла і Євангелія, у яких говориться про страсті Христа. Царськими називаються ці часи тому, що на них у давнину завжди були присутні візантійські царі. У другій половині дня відправляється велика Вечірня. Після входу читається Євангеліє про засудження Ісуса Христа до смертної кари через розп'яття, про розп'яття на хресті і поховання тіла Йосифом і Никодимом. Наприкінці вечірні, перед піснею «*Нині отпущаеши»*, наступає закладення Господнього гробу. З церкви виходить процесія з хрестом і хоругвами, несуть плащаницю (полотно, на якому зображений Ісус Христос у гробі), за плащаницею іде священик, несучи св. Дари. Процесія обходить церкву навколо, співаючи відповідні пісні. Повернувшись до церкви, священик розстелює плащаницю на приготованому для неї посеред церкви або в окремому церковному приділі столі. На плащаницю кладеться хрест (бо Ісус Христос умер на хресті) і Євангеліє (у ньому записане усе життя Христа, Його страсті і смерть). Стіл з плащаницею прикрашений квітами, деревцями, свічками чи гірляндами, представляє собою Господній гріб.

Плащаниця виставляється протягом п'ятниці і суботи. Протягом цього часу біля плащаниці читаються Діяння апостольські. У Велику п'ятницю Літургія не відправляється, мовчать церковні дзвони в жалобі з причини смерті Ісуса Христа.

П'ятниця є святковим днем, християни дотримуються найстрогішого посту.

У п'ятницю ввечері знято з хреста Тіло Спасителя і покладено його у кам'яному гробі, який був власністю Йосифа з Ариматеї.

У Великодню суботу (найбільше єврейське свято) Христос спочив у гробі.

У суботу при Господньому гробі відправляється велика Утреня, у якій приноситься похвала Господеві за те, що своєю смертю переміг смерть і дав нам вічне життя. Приблизно опівдні починаєтья св. Літургія Василія В. з Вечірнею, під час якої читається 15 уривків зі Старого Завіту — пророцтва і прообрази смерті і воскресіння Ісуса Христа. Вечірня захоплює і наступний день, тому у церковних піснях крім, згадок про страсті Господні прославляється і воскресіння Ісуса Христа. У Євангелії, яке читається на Літургії, розповідається про

воскресіння Христа, тому священик після Апостола змінює фіолетові або темно-червоні шати на світлі і в них править Службу Божу аж до кінця. У деяких краях уже в суботу ввечері відправляється воскресня Утреня.

„.Ангел Господній зійшов із неба, приступив, відкотив камінь і сів на ньому (Матей 28, 2).

Піднесення Ісуса Христа

Ісус Христос добровільно дозволив себе принизити, виконував волю Бога-Отця аж до хресної смерті. Тому Бог підніс Його (Филип. 2, 8). Мова іде про піднесення людського в Ісусі Христі — як Бог, Христос був на найвищій висоті і не міг бути ще піднесеним (св. Золот.). Не Всевишній, тільки людське у Всевишньому було піднесене (св. Кир. Єр.)

Відразу після смерті Ісуса Христа Його душа переможно увійшла туди, де знаходилися праведники Старого Завіту (Соб. Лят. IV).

Це місце називалося адом. Ад із пеклом і чистилищем єднало те, що ті, які перебували там, не могли бачити Бога. Не був Він, однак, чистилищем, бо не було у ньому дочасних покарань, і не був пеклом, бо не було у ньому вічних мук. Душі, які перебували в аді, не мучилися (Рим. Кат.). Не були позбавлені й радості, як бачимо з притчі про Лазаря (Лук. 16, 25). Великою потіхою для них було те, що на особистому суді після смерті отримали обітницю вічної нагороди. Однак не могли увійти до неба, бо небо було ще замкнене (Євр. 9, 8). Душі в аді постійно тужили за Спасителем. У притчі про багача і Лазаря ад називається *«лоном Авраама»* (Лук. 16, 22). Мав він також назву «в’язниця» або «*стан неволі»* (І Петро 3, 19), бо душі не могли залишити його, аж поки Ісус Христос не вмре на хресті. Спаситель на хресті називає це місце раєм (Лук. 23, 43), бо через Його прихід до аду ця в'язниця повинна була перетворитися в рай для душ, які стільки витерпіли (Рим. Кат.). Після смерті Ісуса Христа ад перестав існувати, бо вже було відчинене небо.

В аду перебували Адам, Єва, Авель, Ной, Авраам, Ісаак, Яків, Йосиф, Давид, Ісаія, Даниїл, Йов, Товія, Йосиф — опікун Ісуса Христа та інші.

Ісус Христос зійшов в ад, щоб звістити душам, які перебували там, спасіння і звільнити їх (І Петро 3, 19).

Ісус перебував в аді протягом трьох днів (св. Ірин.). Зійшов до аду сам, а вийшов на чолі великої громади (св. Ігн.). Ісус Христос у цей час нагадував могутнього царя, який здобуває твердиню, в якій ув'язнені

його піддані (св. Кипр.). Вихід з аду є прообразом світлого входу до неба, який Ісус Христос відбуде з Блаженними в день суду. Осудженим у пеклі Ісус Христос теж об'явився і змусив їх віддати Йому честь (Филип. 2, 10).

Ісус Христос воскрес із гробу власною силою у Великодню неділю вранці, перед сходом сонця.

Не знаємо, коли саме воскрес Спаситель. Відомо лише, що перед сходом сонця (Лук. 24, 22), *«рано вранці»* (Лук. 24, 1). З неба зійшов Ангел і відвалив камінь, який заступав вхід до гробу (Мат. 28, 2). Св. Отці вважають, що це було зроблено не для того, щоб звільнити Ісусові дорогу, бо Христос вже був воскрес, а для людей, що приходили поклонитися вмерлому. У гробі залишилося лише полотно, в яке було загорнене Тіло Христа. Побожні жінки, які прийшли намастити тіло Господа пахощами, застали у гробі лише двох Ангелів.

Отже, Ісус Христос лежав у гробі від вечора п'ятниці через суботу до недільного ранку — три дні. Ісус Христос воскрес, як і передбачав, третього дня (Лук. 1-7, 33; Мат. 12, 40).

Те, що Христос воскрес, не викликає ніякого сумніву. Не в тому заслуга християнина, що він вірить, що Христос умер, а в тому, що вірить у Його воскресіння (св. Амвр.). Євреї закидали, що ніби учні викрали тіло Христа (Мат. 28, 13). Але учні не могли цього зробити — вони були надто чесні і боязливі. Важко допустити і те, що сторожа біля гробу нічого не бачила і не чула, як відвалювали камінь. Але сплячі свідки — це ніякі свідки (св. Авг.). Дехто каже, що Ісус Христос не помер на хресті, у гробі на третій день? прийшов до пам'яті і вийшов з нього. Але це теж неможливе, якщо зважити, які страшні муки Він витерпів, скільки втратив крові. Ісус Христос був знесилений ще перед виходом на Голгофту — Він не міг нести хреста. Як же ж, перебуваючи у гробі три дні, зміг би видобутися з полотна, яким був обгорнений? (Йоан 19, 39). Як міг відвалити камінь, ходити з відкритими ранами? Смерть Ісуса Христа була офіційно затверджена перед Пилатом сотником (Мар. 15, 45). Якщо б була хоч тінь імовірності, що Ісус живий, Мати Його і Його приятелі не поховали б Його і не привалили б вхід до гробу важким каменем.

Воскрес лий Спаситель залишив на своєму Тілі п'ять слідів від ран.

У ці сліди вкладає свої пальці невірний Тома (Йоан 20, 27). Рани є знаком мужності і перемоги. Ці рани на Тілі Христа свідчать, що Він і в небі буде пам'ятати про нас. Ці рани — заплата за наше спасения.

Спаситель воскрес, щоб нам доказати, що є Богом і щоб переконати нас, що ми теж колись воскреснемо.

Христос воскресив Своє Тіло, воскресить колись і члени Його (нас).

Воскресіння Христа вшановуємо Великодніми святами. Традиція Великодніх свят походить ще від часу, коли євреї звільнилися з єгипетської неволі. Ми теж у ці дні святкуємо наше звільнення з неволі гріха.

Великдень святкується в першу неділю після першої весняної повні (Постанова Ник. Соб. 325 р.). Отже, щороку Великдень припадає на інший день у проміжку від 22 березня по 25 квітня. Від Великодня залежать свято Вознесіння (через 40 днів після Великодня) і Зелені свята (через 50 днів). Церква у ці дні наказує нам воскреснути духовно, звільнитися від гріхів через таїнство Покаяння і Євхаристії (IV запов. церк.). Щоб колись встати з гробу землі, мусимо тепер встати з гробу гріха (св. Амвр.).

Великодні яйця-писанки — є символом воскресіння: як з яйця виходить птах, так людина колись вийде з землі. М'ясні страви, паски, які посвячуються і споживаються на Великдень, символізують великоднє ягня і прісні хліби ізраїльтян. Піст иеред Великоднем символізує дочасне життя, повне злиднів і спокус, а Великдень — щастя, яке чекає на нас після воскресіння.

Після воскресіння Спаситель перебував на землі протягом 40 днів, часто являючись Апостолам.

Після воскресіння, імовірно, Ісус Христос насамперед явився Своїй Матері (св. Амвр.), а серед Апостолів — Петрові (Лук. 24, 34). У неділю вранці явився в постаті городника і Марії Магдалині (Мар. 16, 9; Йоан 20, 15), і побожним жінкам, які йшли до гробу (Мат. 28, 9). У неділю ввечері — двом учням, які йшли до Емаусу (Лук. 24), пізніше — учням, які зібралися в одному домі. Тут Він їв разом з усіма рибу і хліб і надав учням право відпускати гріхи (Йоан 20). Наступної неділі знову явився у тому самому домі і скартав Тому за його невір'я (Йоан 20). Пізніше явився сімом Апостолам над озером Ґенезаретським і тут

поставив Петра над усіма Апостолами й усіма вірними (Йоан 21). На горі в Галилеї Христос явився одинадцяти Апостолам і більш як 500 учням. Саме тоді Він дав їм доручення навчати усі народи і хрестити їх (Мат. 28, 16). Протягом цих 40 днів Ісус часто розмовляв з учнями про Боже Царство (Діян. Ап. 1, 3). Останній раз Ісус Христос явився перед Своїм вознесінням. Отже, Апостоли мали змогу переконатися у правдивості воскресіння Христа. Вони спочатку не повірили жінкам (Лук. 24, 11), а, побачивши Христа, подумали, що їх підводять органи чуття. Але коли Спаситель дозволив їм діткнути Своїх ран, їв з ними і навчав їх, повірили настільки, що, опираючись на цю віру, навернули майже цілий світ.

На сороковий день після воскресіння Ісус Христос із гори Оливної вознісся на небо і сидить там по правиці Бога-Отця.

Перед тим, як вознестися на небо, Ісус підніс руки, поблагословив Апостолів і дав їм наказ голосити Євангеліє усім народам, обіцяючи їм Свою допомогу аж до кінця світу (Мат. 28, 18; Лук. 25, 60). На вершині Оливної гори залишився слід стопи Ісуса Христа, який можна побачити і сьогодні. Ісус Христос вознісся на небо з того місця, де почалися Його страсті, щоб показати, що дорога терпінь є одночасно дорогою до неба. Ісус Христос вознісся до неба як людина, бо як Бог Він був на небі завжди. Христос вознісся на небо власними силами — не треба було Йому ні колісниці Іллі (II Цар. 2, 11), ні допомоги Ангелів (Дан. 4, 36). Возносячись на небо, Ісус Христос забрав зі Собою душі, які звільнив з аду (Єф. 4, 8). Відтоді Ісус Христос являвся багатьом божим угодникам, але тілесно з неба не сходив ні разу. На сороковий день після Великодня відзначаємо свято Вознесіння Господнього.

Ісус Христос вознісся на небо, щоб увійти до Своєї слави як людина (Єф. 4, 10), щоб зіслати Св. Духа (Йоан 16, 7), щоб просити за нас Отця (Йоан 14,16) і щоб зробити небо доступним для нас (Йоан 14, 2).

Ісус Христос є посередником між Богом і людьми (I Тим. 2, 5) і нашим заступником перед Отцем (I Йоан 2, 1). Коли не смієш звернутися до Бога-Отця, звернися до Ісуса Христа, який є посередником між нами і Богом.

Ісус Христос сидить по правиці Бога, тобто, як людина, має в небі найвищу славу і найвищу владу над усіма створіннями.

Садимо по правиці того, кого хочемо найбільше вшанувати (І Цар. 2, 19). Отже, слова: *«сидить по правиці Отця»* означають, що Христос займає у славі Бога найвизначніше місце, Він підноситься-над усіма Ангелами (Єф. 1, 21). Божа правиця — це вічне щастя, а лівиця — вічні злидні, приготовані для безбожних (св. Авг.). Бог Отець не є фізичною особою; вираз «вітцівська рука» означає славу Його Божества, яку посів Син Божий щодо Свого Тіла (св. Іван Дам.). Слово «сидіти» означає, що Христос має царську і суддівську владу — царі сидять на престолі, судді виголошують вирок сидячи. Христос сказав перед вознесінням: «*Дана мені всяка влада на небі й на землі»* (Мат. 28,18). Тому Йому належиться Божа честь від усіх створінь (Филип. 2, 9-11).

Через десять днів після вознесіння Ісус Христос зіслав на Апостолів Святого Духа.

Св. Дух у вигляді язиків полум'я зійшов на Апостолів у неділю зранку (Діян. Апост. 2, 25) в шумі вітру. Шум вітру символізує зміцнення волі, вогонь — просвітлення розуму, язики полум'я — дар мов, даний апостолам, і розповсюдження Євангелія між усіма народами. Зелені свята — це день заснування Церкви, яка віднайшла через Хрещення 3.000 нових членів. При будівництві вавилонської вежі мови змішалися, на Зелені свята — об'єдналися. Зелені свята відзначаємо на 50-ий день після Великодня (звідси назва П'ятдесятниця). У Старому Завіті П'ятдесятниця була встановлена на згадку законодавства на горі Синай (відбулося на 50 день після виходу з Єгипту). Тоді на горі Синай (тепер на горі Сіон) появилося полум'я, і там, і тут Бог об'явив Свою волю спасения з неволі: там — дочасної, тут — вічної. У суботу перед Зеленими святами вшановуємо пам'ять усіх померлих християн. У неділю, відразу після Служби Божої, правиться вечірня, під час якої в єктеніях і довгих молитвах, які священик читає вголос, стоячи на колінах, Церква благає Св. Духа, щоб зіслав нам Свої дари. У понеділок, перед Святом Зіслання Св. Духа відзначаємо свято Пресв. Трійці. Зісланням св. Духа завершилося спасіння людини, тому приносимо за це шану і подяку усім трьом особам Божим (Спасіння людини є спільною справою усіх трьох осіб Божих). У другу неділю після свята Св. Духа відзначаємо свято Пресв. Євхаристії. Започаткував це свято один бельгійський єпископ.

Спонукало його до цього видіння однієї монахині. У 1264 р. це свято було запроваджене Апостольською Столицею в усій Церкві. У нас це свято відзначається від 1720 р.

Вкінці світу Ісус Христос прийде вдруге, щоб судити усіх людей.

Між першим і другим приходом Ісуса Христа — велика різниця. Перший раз Ісус Христос прийшов як немічне дитя, в убогості і приниженні, другий раз прийде як Господь і володар в усьому блиску Своєї величі. Метою першого приходу було спасения, метою другого буде суд.

Особа Спасителя

Ісус Христос, наш Спаситель, є втіленим Сином Бога, а, звідси, самим Богом.

Втілення Божого Сина.

Ще погани сподівалися, що Бог зійде на землю і буде спілкуватися з людьми.

Народні повір'я греків розповідають про богів, які перебували на землі між людьми у людській постаті. І Бог справді зійшов на землю (Йоан 3, 10). Сталося це у хвилину благовіщення Преч. Діві Марії, якій Ангел возвістив, що Вона породить Ісуса Христа (Лук. 1, 26). f:

Друга Особа Божа сталася людиною з Діви Марії за справою Св. Духа.

Син Божий прийняв людське тіло і людську душу, щоб перебувати на землі між людьми. Людська думка мусить одягнутися в слово, щоб вийти назовні; Бог узяв на себе людську природу (тіло і душу), щоб стати видимим для людей. Тому пише св. Євангелист Йоан: *«І Слово стало тілом, і оселилося між нами...»* (Йоан 1, 14). Втілення Ісуса Христа сталося в ту мить, коли Марія сказала до Архангела: «*...нехай зо мною станеться по твоєму слову!»* (Лук. 1, 38). Ці слова Марії звели відвічне Слово з неба на землю (св. Берн.)* Христос взяв Своє Тіло з Діви Марії. Народився від жони (Гал. 4, 4), щодо тіла походить з роду Давида (Рим. 1, 3). Не чоловіцтво, а Божество Сина чоловічого зійшло з неба (Йоан 3, 13). Тіло Ісуса Христа не було мниме (таке тіло часом приймають на себе Ангели). Його тіло було справжнім, як у кожного з нас, підвладне терпінню і смерті. Ісус Христос, як будь-яка людина, відчував голод, спрагу, втому, страх, пролив Свою Кров і вмер, як людина. Якщо б Його тіло було мниме, не міг би терпіти, а, отже, не міг би спасти нас. Не треба думати, що з неба зійшло Єство Боже, притаманне усім трьом Божим особам, і з'єдналося з людством, приймаючи людське тіло і душу. У такому випадку повинні були б усі три особи Божі стати людиною, а це призвело б до зміни Божого Єства, що виключене, бо Боже Єство є незмінним. Отже, не Єство Боже, а лише одна особа Пресв. Трійці, а саме Син Божий, прийняв на Себе

людську подобу.Тут дійшло до тісного з'єднання Божого Єства з єством людини. Але це сталося через Божу особу Слова. При втіленні співдіяли усі три особи Божі, бо Божі справи, які виявляються назовні, робляться усіма трьома Божими особами спільно.

Втілення є справою усіх трьох Божих осіб.

Усі Божі справи є справами трьох Божих осіб. Усі три Божі особи утворили людське тіло і душу Ісуса Христа і поєднали це тіло і душу з другою Божою особою.

Отцем Ісуса є Бог Отець, а Йосиф, обручник Марії, був лише Його опікуном.

Ісус Христос є Сином Божим не лише тому, що є другою особою Божою, але також тому, що Сам Бог був творцем Його св. людськості (св. Григ. В.). У книзі Буття майбутній Спаситель названий потомством жінки (Буття 3, 15). Тобто роль чоловіка в Його народженні виключена. У родоводі Ісуса Христа Матей пише, що Він походить від Марії, а не від Йосифа (Мат. 1, 16). Марія лише тому повінчалась з Йосифом, щоб не викликати осуду громадськості і не заплямувати своєї честі і честі Ісуса Христа в очах свдту, і щоб забезпечити і собі, і Синові дочасну опіку.

Про св. Йосифа знаємо наступне. Був це праведний чоловік, вів святий спосіб життя (Мат. 1, 19). Був теслею (Мат. 13, 55). У будь-якій чесноті був досконалим (св. Єр.). Найбільшою його чеснотою була чистота — тому його завжди малюють з лелією в руці. Йосиф був у великій ласці у Бога. Він удостоївся честі, якої прагнули і царі, і пророки — носити на руках Спасителя, цілувати Його, розмовляти з Ним, годувати Його і опікуватися Ним (св. Берн.). Той, хто мав Свого Отця в небі, називав його отцем (св. Вас). Св. Йосиф є опікуном Церкви (Пій IX, 8 грудня 1870), покровителем конаючих (він може випросити для нас щасливу смерть). Св. Тома з Аквіну каже, що св. Йосиф отримав від Бога силу допомагати людям у кожній потребі. Св. Тереса († 1582) каже, що її молитва до св. Йосифа в будь-якій небезпеці, яка загрожувала тілу чи душі, не була не почута.

Втілення Сина Божого є для нас Таїнством, яке ми не можемо осягнути своїм розумом.

Ще пророк Ісаія каже, що неможливо зрозуміти і вияснити

походження Спасителя (Іс. 53, 8). Зачаття і втілення Ісуса Христа є для нас так само незрозумілим, як незрозумілим є те, що суха палиця Арона принесла плоди (Числа 17). Знаю, що Син Божий став людиною, але не знаю, як це сталося (св. Золот). Божественне і людське поєдналося у Христі, як в людині єднаються душа і тіло (св. Атан. Гл.). Щодо зачаття можна сказати: Христос народився з Марії, як колись Єва — з Адама (св. Ізид.). Під час кожної Служби Божої, промовляючи *«Вірую»*, а саме слова «прийняв тіло від Духа Св. і Марії Діви і стався чоловіком», священик, а з ним і усі вірні, низько похиляють голову, віддаючи цим шану втіленню Сина Божого. Те ж саме робимо на Великдень, коли звучать слова Євангелія: «а Слово сталося тілом». Ангели також віддають честь таїнству втілення, про що говорить св. Єфрем: «*Люди визнають Твоє Божество, Ангели — Твою людськість; Ангели дивуються Твоїм приниженням, люди — Твоїм підвищенням»*.

Втілення Сина Божого було необхідним для повного надолуження ображеній величі Бога.

Бог без сумніву, міг і в інший спосіб врятувати людство. Міг би вдовільнитися надолуженням недосконалим або й відпустити провину без будь-якого надолуження. Ще св. Августин писав: *«Є нерозумні люди, які думають, що Божа мудрість не могла врятувати людину в інший спосіб, як лиш через те, щоб Бог стався людиною, народився від Діви і стільки витерпів від грішників. Бог міг це зробити й інакше»*. Але Бог зажадав досконалого надолуження, бо хотів прославити не лише Свою доброту, але й справедливість, а таке надолуження міг дати лише Богочоловік. Глибина образи завжди залежить від особи ображеного, звідси, образа Бога повинна була бути безконечно глибока; жодна смертна істота не могла б її загладити, і навіть Ангелу це не під силу тут потрібен сам Бог. Тому для врятування людства в найдосконаліший спосіб Бог повинен був стати людиною (св. Анз.). Як Бог, не міг терпіти, а, як людина, не міг врятувати людство, тому Бог і приймає людський образ і людське тіло (св. Прокл.). Бог повинен був зійти на землю, щоб відновити людину, створену на Свою подобу (св. Атаназ.)

Богочоловік повинен був прийти на землю приниженим.

Якщо б Ісус Христос з'явився на землі в усій Своїй величі, то ніколи

не міг би бути розп'ятим (І Кор. 2, 8). Спаситель учинив так, як король атенян Кодрус. Ворожка напророкувала, що атеняни переможуть, якщо їх король впаде від рук ворога. Знали про це пророцтво і вороги, але жоден з них не смів би піднести руку на короля. Але Кодрус хотів забезпечити своїм перемогу, і тому переодягнувся на слугу, проник у ворожий табір, зчинив колотнечу, в якій його було вбито. Коли ж вороги впізнали, кого убили, втекли зі страху, а перемога дісталася атенянам.

Пророки давно звістили, що спасениям для людського роду буде смерть Господа слави. Тому Спаситель, прийшовши на світ, узяв на Себе постать раба, — люди не впізнали Його і вбили.

Спаситель прийде ще раз, але прийде вже в повній силі і величі (Мат. 26, 64).

Незважаючи на те, що друга особа Божа стала людиною, Вона назавжди залишилася Богом, не втративши своєї величі.

Говоримо, що Син Божий зійшов на землю, але це зовсім не значить, що Він залишив небо. Ісус Христос став людиною, не перестаючи бути Богом (св. Авг.). Бог, утілившись в людину, не втратив своєї величі. Божество все очищує, але саме не оскверняється (св. Оділ.).

Втілення Сина Божого піднесло гідність і значення усього людства.

Як сонце освітлює усі планети, так Ісус Христос освітив усе людство, серед якого перебував 33 роки. *«Найвищий Господь приймає образ слуги, щоб слуга здобув свободу і став паном»* (св. Амвр.). Син Божий став Сином людським, щоб людські діти могли стати Божими дітьми (св. Атан.). Не завдавай образ Господу Богу, який став твоїм братом.

Які правди випливають з таїнства Втілення?

Ісус Христос є справжнім Богом і, одночасно, справжньою ЛЮДИНОЮ, тому називаємо Його *«Боголюдиною»*.

Кожна річ приймає своє єство з того, з чого бере свій початок. Так і Ісус Христос через свій початок від Бога-Отця бере від Нього і Своє Божество, а через походження від Марії — людське єство. *«Самі вчинки Христа свідчили про те, що Він є і Богом, і людиною»* (св. Авг.).

Він говорив про Себе і як про людину, і як про Бога. В одному місці: «Отець бо більший, ніж я» (Йоан 14, 28), в іншому: «Я і Отець — одно» (Йоан 10, 30). Як Бог, називає Марію «*жоною»* (під час весілля в Кані і на хресті), як людина — Матір'ю. Себе називає то Сином Божим, то Сином людським.

Як людина, Ісус Христос подібний до нас у всьому, але не є грішним (Соб. Халк.).

Ісус Христос став подібним до Своїх братів (Євр. 2, 17). Він *«применшив себе самого, прийнявши вигляд слуги, ставши подібним до людини»* (Филип. 2, 7). Ісус Христос мав людське тіло, мав ті ж потреби, що кожен з нас (відчував голод, спрагу, мав потребу в сні), радів, плакав, терпів і, врешті, вмер, як людина.

Як людина, мав також душу, розум і волю. Перед Своїми страстями молиться: *«Отче, ... хай не моя, а твоя буде воля!»* (Лук. 22, 42). Вмираючи, Христос доручає Свою душу небесному Отцеві (Лук. 23, 36). Св. Павло називає Ісуса Христа «*небесним»* чоловіком, протиставляючи Його першому чоловікові, який був утворений з землі (І Кор. 15, 47). Тіло Ісуса Христа було утворене з тіла Марії надприродним способом — через Св. Духа (з неба). Тіло Спасителя було наділене небесними (надприродними) властивостями. (Преображення на горі Тавор, здатність іти по воді і т. д.).

Отже, у Христі є дві природи — Божа і людська, які, хоч і тісно з'єднані, не змішуються між собою і не впливають одна на одну.

Звідси, знання Ісуса Христа теж має дві природи — Божу і людську.

Як Бог, Він знає все, навіть найпотаємніші людські думки, як Син людський каже, що не знає часу страшного суду (Мар. 13, 32). Дві природи має і воля Ісуса Христа. Але Його людська воля повністю залежить від Божої волі (Соб. Царг. III, 680). Про це свідчать Його слова, сказані на Оливній горі (Лук. 22, 24), а також ці: *«... шукаю я не своєї волі, лише волі Того, хто послав мене»* (Йоан 5, 30).

Вчинки Ісуса Христа теж мають подвійну природу (Соб. Царг. III, 680).

До Божих учинків належать чуда і пророцтва, до людських — молитва, споживання різних страв, сон.

Але Ісус Христос — це одна особа Божа.

Як двоє очей бачать один образ, двоє вух сприймають один звук, так обидві природи в Ісусі Христі становлять лише одну особу (Арноб.); як у людині тіло існує лише завдяки душі, так і в Ісусі Христі людська природа існує лише через особу Божу. Отже, нема в Ньому, крім Божої особи, окремої людської особи (єресь Несторія, засуджена на Соборі Єфезькім у 431 р.).

Звідси випливають такі правди.

1. Христос, як людина, є справжнім Сином Божим.

Св. Павло говорить: *«Він (Бог) власного Сина свого не пощадив, а видав його за всіх нас»* (Рим. 8, 32).

2. Марія, Мати Христа, є дійсно Матір'ю Бога (Богородицею).

Марія породила Того, хто є Богом, отже, Вона є Матір'ю Бога (так її і називає св. Єлизавета (Лук. 1, 43). Єресь Несторія, що Марію треба називати лише тою, що народила Христа, було відкинуто Церквою на Соборі Єфезькім у 431 р. *«Коли наш Господь, Ісус Христос, є Богом, то чому не має бути Богородицею Пресвята Діва, яка народила Його?»* (св. Кир.). Жінка, народжуючи дитину, дає їй тіло, а не душу, тим не менше, ми називаємо її матір'ю дитини. Так і Марія є Матір'ю Бога, хоч і не дала Христові Його Божої природи.

3. Ісус Христос, як людина, не міг згрішити.

Св. Петро називає Христа тим, *«хто не вчинив гріха, і підступу в його устах не знайшлося»* (І Петро 2, 22). Отже, Ісус Христос вже від народження був обдарований найвищим ступенем святості і мудрості (Кол. 2, 3).

Усі людські вчинки Ісуса Христа мають безконечну вартість.

Людськості Ісуса Христа належить Божа честь

Божа честь, яку віддаємо Христові, стосується не людської природи, а Божої особи. Дитина, цілуючи руку батька, віддає честь не руці, а батькові. Так і в Христі вшановуємо Його людську природу, поєднану з Божеством, тому що вони невіддільні одне від одного (св. Тома з Акв.). Вшановуючи рани Христа, Серце Христове, Кров Христа, ми вшановуємо втіленого Бога.

З цього виходить, що можна Христові як Богу приписувати людські властивості, і навпаки, як чоловікові — Божі.

Ісус Христос є Сином Божим

Ісуса Христа звичайно називаємо *«єдинородним Сином Божим»*. Сам Він Себе теж так називає (Йоан 3, 10). Ангелів і людей теж називають Божими дітьми, але їм Бог не дав Свого Єства (Филип. 2, 6) і лише з ласки прийняв їх за Своїх дітей (Гал. 4, 5).

Ісус Христос присягнув перед архієреєм, що Він дійсно Син Божий (Мат. 26, 64). Він називає Себе Сином Божим і в розмові зі сліпим, який прозрів (Йоан 9, 37).

Бог Отець називає Ісуса Своїм Сином під час хрещення в Йордані та під час преображения на горі Тавор (Мат. 3, 17; 17, 5).

Сином Всевишнього назвав Ісуса Христа Архангел Гавриїл, коли звістив Марії Його народження (Лук. 1, 32).

Сином Бога живого називає Ісуса Христа св. Петро (Мат. 16, 16).

Стверджують це і дияволи устами біснуватого: *«Що нам і тобі, Сину Божий? Прийшов єси сюди, щоб нас мучити перед часом?»* (Мат. 8, 29).

Ісус Христос є справжнім Богом

Ще пророки віщували: *«Помста надходить, відплата Божа: він прийде й спасе нас»* (Іс. 35, 4). Ісаія пророкує, що дитина, яка прийде на світ для спасения людства, буде самим Богом (Іс. 9, 6). Єретик Арій заперечував Божество Христа; його погляди Церква осудила на Нікейському Соборі у 325 р. На Соборі було проголошено, що Ісус Христос є того самого єства, що і Отець (єдиносущний з Отцем), отже, є Богом. Дуже важливо бути переконаним у цьому, бо на цьому переконанні базується уся наша віра.

Про те, що Ісус Христос є Богом, дізнаємось з Його власних слів.

Перед Своїм вознесінням Спаситель говорить: *«Дана мені всяка влада на небі й на землі»* (Мат. 28, 18), а під час посвячення святині: «Я і Отець — одно» (Йоан 10, 30): Останні слова євреї вважали богохульством і хотіли укаменувати Ісуса Христа (Йоан 10, 33). Ісус Христос говорить про себе як про Бога. Називає Себе вічністю, кажучи: «...прослав мене, Отче, у себе — славою тією, що її я мав у тебе перед тим, як постав світ!» (Йоан 17, 5) або «*Перше, ніж був Авраам, Я є»* (Йоан 8, 58). Бере на себе право відпускати гріхи (відпускаючи їх Магдалині) (Лук. 7, 48). Називає себе воскресителем умерлих (Йоан 5, 28), суддею Світу (Мат. 25, 31), творцем життя (Йоан 11, 25).

Про те, що Ісус Христос — Бог, свідчать Його чуда, Його пророцтва, Його високе вчення, Його характер, чудесне поширення Його науки і, величні наслідки.

Про всемогутність Христа свідчать чуда, здійснені Ним від свого власного імені.

Чуда Христові можна поділити на чуда, пов'язані з мертвою природою (переміна води у вино, помноження хліба, заспокоєння бурі, ходження по воді), чудесні зцілення (Мат. 11, 3), воскрешения умерлих, звільнення біснуватих від нечистої сили (Мат. 8, 28), а також чуда, пов'язані з власним тілом (воскресіння, вознесіння).

Отже, Христос доказав, що Йому підвладна уся природа. Жоден з

післанців Божих не дорівнював Йому в силі. Усі вони творили чуда в імені Бога, а Христос — у своєму власному імені. Не казав: *«Встань в ім'я Боже!»*, але «Юначе, кажу тобі, встань!» (Лук. 7, 14); «*Хочу, очисться!»* (Мат. 8, 3).

Всезнання Христа підтверджують Його численні (переважно вже сповнені) пророцтва (пророцтва щодо Його власної долі, зради Юди, відречення Петра, падіння Єрусалиму і т. п).

Ісус Христос передбачив, що згине в Єрусалимі (Лук. 13, 22), що буде бичований і розп'ятий, але третього дня воскресне (Мат. 20, 17), що Його зрадить Юда (Йоан 13, 26), що Петро тричі відречеться від Нього (Мат. 26, 34). Воскресши, Христос провістив Петрові хресну смерть, а Йоанові — природну (Йоан 21, 18). Христос також передбачив, що вороги обляжуть Єрусалим і знищать його; що єврейський народ розсіється між іншими народами (Лук. 21, 24), що нову Церкву визнають по усій землі (Йоан 10, 16; Мат. 13, 31), незважаючи на переслідування Апостолів (Йоан 16, 2).

Вчення Христа досконаліше від усіх інших релігійних вчень і суттєво відрізняється від них.

Вчення Ісуса Христа відповідає усім вимогам людського серця, його можна застосувати до кожного стану, віку, статі і народності. Це вчення мільйонам людей дало найвище щастя і потіху у житті, а в годину смерті душевний спокій і надію. Релігія Христа вияснила найважливіші питання, які стосуються мети нашого життя, утвердила такі високі чесноти, як любов ближнього, покірність, доброту, любов ворогів і т. д. *«Розум не пізнав би досі загальних основ моральності, якщо б його не навчило християнство»* (Кант).

Христове вчення є зрозумілим, а проголошувано його з такою впевненістю, що народ, який слухав Христа, дивувався силі Його впливу (Мат. 7, 28).

Христос був вільним від будь-якого гріха; завдяки своїм чеснотам Він став взірцем для кожного з нас.

Годі знайти в Христі хоча б найменшу хибу, найменшу слабинку. Сам зрадник Юда визнає, що продав *«кров невинну»* (Мат. 37, 4). Не знаходить в Христі жодної вини Пилат (Йоан 18, 38). На запитання Христа: «*Хто з вас може довести гріх мені?»* євреї нічого не можуть

відповісти (Йоан 8, 46).

Христос не мав навіть тих недоліків, які накладає на людей час і ментальність народності, серед якої живе (згадаймо Його ставлення до самарян і римлян).

Ісусові Христові притаманні велика любов до ближнього (завжди творив тільки добро, навіть Своє життя віддав за людей); доброта (терпів не лише знущання ворогів, але змирився навіть з невірністю власного учня), терплячість, покора (виніс найстрашніші муки), милосердя до грішників, любов до ворогів, яку проявив навіть на хресті, ревність у молитві, якій присвячував не раз цілі ночі.

Перед Христом никли навіть найбільші Його вороги. Він виганяє зі святині купців (Мат. 21, 12), цілим і неушкодженим проходить між фарисеями, які хотіли укаменувати Його за те, що Він визнав перед ними Божественність Своєї особи (Йоан 10). Лякаються Його воїни на Оливній горі (Йоан 18, 6), навіть Пилат боїться Його (Йоан 19, 8).

Незважаючи на найрізноманітніші перешкоди, вчення Христа дуже швидко поширилося по всій землі.

Кара смерті або вигнання загрожували кожному, хто відрікся від поганської релігії. Християн на кожному кроці обливали брудом, їм закидали, що вони безбожники, що на своїх тайних зібраннях їдять людське м'ясо і п'ють кров, що чинять злочини. Християнам ставили в вину пошесті, війни, стихійні лиха. На думку поган, саме християни стягали на державу гнів і помсту поганських богів. Протягом 300 років римські імператори переслідували християн.

Те, що проповідником нової релігії був Розп'ятий, відштовхувало римлян. Голосили цю релігію євреї, яких римляни зневажали. Християнська релігія вимагала умертвлення, щедрості, відмови від дочасних розкошів, що було нечуваним для поган.

Нове вчення голосили прості, неосвічені рибалки і митарі (їх було 12), голосили простими словами, без найменшої підтримки з боку сильних світу. Християнська релігія досить швидко поширювалась по землі. У день Зелених свят прийняли хрещення 3.000 чоловік, при брамі святині — 2000. За сто років християнське вчення поширилося по всій Римській імперії, Аліній, намісник Бітинії, пише до імператора Траяна, що по містах і селах поганські святині стоять порожні, бо

всюди багато християн. Св. Юстин (150 р.) пише: *«Нема вже племені, де б не молилися до небесного Отця в імені Розп'ятого»*.

Релігія Христа витіснила ідолопоклонство з його обрядами, змінила й облагороднила усе суспільне життя.

Прийнявши науку Христа, люди перестали приносити людські жертви, припинили криваві ігрища, бої гладіаторів. Виконуючи Христову заповідь милосердя, почали відкривати численні добродійні заклади для опіки над хворими, мандрівниками і т. п. Було заборонене багатоженство, жінка повернула собі свою гідність, виникло упорядковане родинне життя, як наслідок вчення Христа про нерозривність подружжя. Поволі зникало і рабство, бо нове вчення гласило, що усі люди рівні перед Богом. Розвинулися ремесла, мистецтво, наука; нового кшталту набула праця. Християни стали зразком у чеснотах для представників інших вірувань. Дехто може закинути, що християнська релігія викликала релігійні війни і чвари між людьми. Але в тому вина не релігії, а пристрастей тих людей, які не дотримуються науки Христа.

Апостоли були якнайбільше переконані в Божестві Христа.

Петро визнає: *«Ти — Христос, Бога живого син*» (Мат. 16, 16). Тома, переконавшись, що перед ним Ісус Христос, вигукнув: «Господь мій і Бог мій!» (Йоан 20, 28). Св. Августин говорить про Тому: «Бачив людськість, а визнав Божество (Ісуса)». Св. Павло говорить про Христа: «*У ньому бо враз з людською природою все було створене... Він раніш усього і все існує в ньому»* (Кол. 1, 16-17).

Христос — Бог, отже, християнська релігія — Божа релігія, і тому не може бути знищеною. Тому Гамалиїл на Високій Раді стримував євреїв від переслідування Апостолів: *«бо коли від людей цей задум чи ця справа, вона сама собою розпадеться. Коли ж від Бога, ви не здолієте звести їх 30 світу»* (Діян. Ап. 6, 38, 39).

Христос є нашим Господом

Під час Тайної вечері сказав Ісус Христос Апостолам: *«Ви звете мене: Учитель, Господь, і правильно мовите, бо я є»* (Йоан 13, 13).

Христа називаємо Господом, бо Він є нашим Творцем, Спасителем, Законодавцем, Учителем і Суддею.

Слово *«Господь»* значить те саме, що пан.

Христос є нашим Творцем, бо Він створив все, що є на небі і на землі, все видиме і невидиме (Кол. 1, 16). Через Свого Сина створив Бог світ (Євр. 1, 2). Св. Йоан Євангелист називає Христа *«Словом»* і каже, що без Нього нічого б не сталося, що сталося (Йоан 1, 3). Отже, ми є Його творіннями і Його власністю, як посуд є власністю гончара, який його виліпив (Пс. 2, 9).

Христос є нашим Спасителем. Він нас врятував із неволі диявола і повернув нам Свободу (І Петро 1,18). Отже, ми належимо Йому, як невільник належить панові, який його купив. Тому каже Апостол: *«Ви бо куплені високою ціною!»* (І Кор. 6, 19).

Христос є нашим Законодавцем. Він удосконалив десять заповідей Божих і наказав дотримуватись їх, Він дав дві головні заповіді любові.

Христос є нашим Учителем. Він навчав людей, як стати подібними до Бога, тобто святими. Він сам називає Себе нашим учителем (Йоан 13, 13).

Ісус Христос є нашим суддею; Він прийде колись у великій силі та величі, і згромадить усіх людей перед своїм суддівським престолом, і розділить їх, як пастир розділяє овець і козлів (Мат. 25, 31).

Христові, котрий є *«сонцем ласки»*, котрому дана необмежена влада, підкоряються, як Господові, усі створіння. «*Єдиний Володар, Цар царів і Владика владик... Йому честь і влада вічна!»* (І Там. 6, 15).

Дух як член Символу Віри

Об’явлення Святого Духа

Св. Дух об'являвся в образі голуба, вогню і язиків полум'я, щоб унаочнити нам наслідки своєї діяльності.

Під час хрещення Ісуса Христа Св. Дух об'явився в образі голуба, в день Зелених свят — у вигляді вогненних язиків. Образ голуба прийняв Св. Дух на знак того, що наповнює наші серця голубиною простотою, добротою і лагідністю. *«Св. Дух появився над Христом в образі голуба тому, що Христос з великою добротою ставився до грішників»* (св. Григ. В.).

Св. Дух приймає вигляд язиків полум'я, бо наділяє людей даром переконання. Цей дар повинен служити для поширення між людьми любові до Бога (св. Григ. Вел.). Язики полум'я теж були символом того, що Церква, наповнена Св. Духом, буде говорити всіма мовами землі (св. Григ. В.), а також, що Св. Дух походить від вічного Слова, і до того Слова (Христа) веде всіх людей (бо слово і язик тісно пов'язані) (св. Григ. В.).

І з'явились їм поділені язики, мов вогонь, і осів на кожному з них. Усі вони сповнились Святим Духом... (Діяння Апостолів 2, 3-4).

Св. Дух появляється у вигляді вогню, бо, як вогонь, нищить іржу гріха, розсіває темряву невір'я з нашої душі, розтоплює лід байдужості, який сковує наше серце, наповнює людину любов'ю до Бога і ближнього.

Св. Дух об'явився також у шумі вітру. *«Як сильний вітер валить вежі і вириває дерева з корінням, так Св. Дух через проповідь Апостолів повалив ідолопоклонство, силу тиранів, мудрість філософів»* (Фабер).

Ласка Св. Духа для нас конче потрібна.

Св. Дух є третьою особою Божою, і, отже, самим Богом. Св. Дух

вічний, всюдисущий, всезнаючий і всемогутній.

Кажемо *«Св. Дух»*, бо через Нього Отець і Син об'являють свою святість (Шебен). Св. Дух є Богом з Бога, як світло запалюється від світла (Терз.). Водяна пара має ту ж природу, що й вода. Так і Св. Дух має те саме єство, що й Отець, і Син (св. Кир. Ал.). Ісус Христос каже: «Я виганяю чортів Божим пальцем (тобто Св. Духом)». Як палець є з єства тіла, так Св. Дух є з єства Бога (св. Ізид.). Св. Дух називається «*пальцем Божим»*, бо Отець І Син лише завдяки ньому контактують з нами. Ним же були написані камінні таблиці закону (св. Атан.).

Ласки Святого Духа

Діюча ласка

Св. Дух впливає на нас протягом всього нашого життя, просвічуючи наш розум і зміцнюючи волю. Це — діюча ласка (Боже натхнення).

Цей вплив виразно бачимо на Апостолах у день Зелених свят. Апостоли спочатку були невігласами (сам Христос називає їх *«людьми лінивого серця»* (Лук. 24, 25), Св. Дух просвітив їх розум. Спочатку вони були боязливими (замикалися в світлиці), Св. Дух дав їм безстрашність.

Св. Дух просвітлює наїду душу, ми позбуваємось прагнення дочасних благ, усі наші думки звертаються до одного Бога. Ласка Св. Духа робить наше кам'яне серце м'яким і схильним до любові до Бога та ближнього, до творення добрих справ, допомагає нам осягнути вічне щастя.

Св. Дух впливає на нас під час проповіді, читання побожних книжок, хвороби, смерті, коли ми є свідками чиїхось добрих справ, дивимося на образи і т. п.

На св. Антонія-Пустинножителя († 356) Св. Дух вплинув під час проповіді про багатого юнака; на мешканців Єрусалиму в день Зелених свят — під час проповіді Апостолів, на блудного сина — під час найбільших злиднів і т. п.

Перед тим, як послати до нас Св. Духа, Бог посилає нам терпіння. Терплячи, людина очищається від негідних прагнень і стає готовою прийняти благодатний вплив Св. Духа.

Вплив Св. Духа не раз здійснювався через чудесні об'явлення.

Під час хрещення Ісуса Христа Св. Дух появився в образі голуба і чути було голос, який промовляв з неба. У день Зелених свят Св. Дух появився у вигляді вогненних язиків і було чути шум.

Вплив Св. Духа не є насильницьким, Св. Дух не обмежує нашої свободи.

Св. Дух чинить з грішником так, як людина, яка подає драбину особі, що впала в яму. Ця особа може скористатися драбиною, а може залишитися в ямі. Св. Дух — наче проповідник, за яким ми можемо або йти, або ні. Св. Дух — це світло, яке йде від Бога, — можемо замкнути очі і не дивитись на те світло, коли не хочемо. *«Йти за Божим голосом, або не йти — це справа нашої власної волі»* (св. Авг.). Бог шанує свободу людини.

Людина може співдіяти з діючою ласкою або опиратися її впливові.

Ісуса Христа часто зображають стукаючим до дверей. Можна своє серце або відчинити тому, хто стукає, або зачинити його на засув, тобто відмовитися від ласки. Однак, той хто постійно опирається діючій ласці, здійснює важкий гріх проти Святого Духа, і гріх цей не може бути відпущений. Така людина подібна до диявола, який завжди протистоїть правді. Тому нагадує нам св. Письмо: *«Не будьте тверді серцем!»* (Пс. 94, 8).

Хто співдіє з діючою ласкою, той отримує ще більшу ласку, хто ж опирається їй — втрачає інші ласки; свого часу він буде строго осуджений.

«Байдужих Бог покидає» (св. Авг.).

Дія Св. Духа поширюється на кожну людину — як на грішника, так і на праведника; як на християнина — католика, так і на іновірців і невірних.

Бог — це добрий пастир (Йоан 10), який шукає загублену вівцю доти, доки не знайде (Лук. 15). Христос — світло світу, просвічує кожну людину, яка приходить на світ (Йоан 1, 8). Бог хоче, щоб усі люди були врятовані і прийшли до пізнання правди (І Тим. 2, 4). Тому кожна людина отримує Божу ласку, треба тільки з неї користати.

Від початку світу Св. Дух впливав на порятунок людей, але лише від дня Зелених свят після Вознесіння Христа, найбільше проявляється Його діяльність.

Однак, не всім людям уділяє Св. Дух свої ласки в рівній мірі; найщедрішим Він є для членів католицької Церкви.

Ізраїльтяни отримували більше ласк, ніж погани; Матір Божа — більше, ніж усі інші люди. Є ласки загальні, особливі (їх отримують

окремі особи, ті, яких Бог призначив до чогось вищого (М. Лят.). Багато ласк можна отримати за посередництвом молитов якоїсь іншої особи і через співдію з першою ласкою.

Чим більше ласк отримуємо, тим докладніший мусимо колись дати за них звіт (св. Гр. В.). Ісус Христос каже: *«Від усякого, кому дано багато, багато від нього й вимагатимуть...»* (Лук. 12, 48).

Вплив Св. Духа на людину не є безперервним.

Св. Павло каже: *«Ось тепер — час сприятливий, ось тепер — день спасіння»* (II Кор. 6, 2).

Можемо отримати ласки Св. Духа у час посту, час місій або в ювілейний рік. Ці періоди є подібними до ярмарків, де можна купити товар легше і дешевше, з тією лише різницею, що для одержання ласк Св. Духа не треба грошей. *«Ідіть, купуйте без грошей, без плати...»* Іс. 55, 1).

Діючі ласки можна отримати, роблячи добрі справи (молячись, постячи, даючи милостиню, використовуючи церковні засоби ласки — слухаючи Службу Божу, проповіді і гідно приймаючи св. Тайни).

Добрі справи є обов'язковими, бо Бог, *«який створив нас без нас, не хоче без нашої співдії врятувати нас»* (св. Авг.). «*Не за добрі справи, здійснені нами, а з милосердя Свого врятував нас Бог»* (Тит. 3, 5). Наші добрі справи полегшують нам отримання ласки. Чим більше добрих справ, тим більше діючих ласк.

Молімося до Св. Духа — Отець небесний дає доброго духа тим, котрі Його про це просять (Лук. 11, 13). Молімося до Матері Божої, бо Марія є тою, що *«повна ласк»* і тою, що роздає Божі ласки. Можемо осягнути ласки під час набоженства до Пресвятої Євхаристії, або в усамітненні (Осія 2, 14), або борючись зі своїми чуттями.

Освячуюча ласка

Коли грішник спів діє з діючою ласкою, до його душі вступає Св. Дух і надає їй краси — таким чином душа завойовує Божу прихильність. Цей постійний стан краси душі, який є наслідком перебуваючого в ній Св. Духа, називається освячуючою ласкою.

«Поверніться до мене... і я повернусь до вас» (Зах. 1, 3).

«Усі наші турботи, присвятім душі — цим зробимо добро і тілові, яке інакше згине враз з душею» (св. Золот.).

У стані ласки ми є не лише слугами Бога, але й приятелями (Йоан 15,15).

Доказано, що той, хто спромігся на щирий жаль, вже осягає освячуючу ласку, хоча і не відбув сповіді.

Але звичайно Св. Дух входить до душі людини лише тоді, коли вона прийме таїнство Хрещення або Покути.

Ці Таїнства називаються Таїнствами мертвих, бо завдяки їм духовно вмерлі повертають до життя в ласці.

Душа, в яку вступив Св. Дух, отримує справжнє життя.

Завдяки ласці душа отримує здатність пізнавати самого Бога в Його величі, любити Його по-справжньому і радіти Йому. Таке нове життя душі називається надприродним. Душа живе в Бозі, а Бог — в ній. Бог називає ласку джерелом, з якого б'є вічне життя (Йоан 4, 14). *«І коли Дух того, хто воскресив Ісуса з мертвих, мешкає у вас, то Той, хто воскресив Христа з мертвих, оживить і ваші смертні тіла Духом своїм, що живе у вас»* (Рим. 8, 11).

Тому називаємо Св. Духа животворним.

Св. Дух очищає нашу душу від усіх тяжких гріхів. Св. Дух єднає нас з Богом і робить нас святинею Бога.

Завдяки Св. Духові стаємо учасниками Божої природи (II Петро 1, 4). Св. Павло говорить: *«Хіба не знаєте, що ви Храм Божий, і що Дух Божий у вас перебуває?»* (I Кор.3, 16); «*Ми бо храм Бога живого»* (II Кор. 6, 16).

Св. Дух впливає на наші духовні сили, змінюючи їх і облагороднюючи і, тим самим, даруючи нам Божі і моральні чесноти.

Св. Дух облагороджує Своєю ласкою сили нашої душі, розум і волю. Св. Дух запалює в нашій душі світло віри (II Кор. 4, 6); вогонь Божої любові (Рим. 5, 5). Дарує нам здатність вірити в Бога, надіятися на Нього і любити Його, або, іншими словами, вливає в душу три Божі чесноти (Соб. Трид. 6, 4). Також робить нас здатними піддаватися впливові і вказівкам Св. Духа (уділяє нам сім дарів Св. Духа).

З набуттям освячуючої ласки для людини розпочинається зовсім інше духовне життя. Внутрішнє життя праведної людини відрізняється від життя людини світської, яка насамперед думає про їжу, розваги, приємність, гроші, земну славу, зовсім не відчуваючи при тому внутрішнього задоволення. Той, у кому поселився Св. Дух, думає тільки про Бога, намагається сподобатися лише Йому і тільки Його любить. Він може сказати вслід за св. Павлом: *«Живу вже не я, а живе Христос у мені»* (Гал. 2, 20). Така людина відчуває внутрішнє задоволення і радість навіть серед найбільших терпінь. Бо Св. Дух є Утішителем (Йоан 14, 26).

Св. Дух дає нам справжнє задоволення.

Завдяки Св. Духові отримуємо спокій, *«що вищий від усякого уявлення»* (Фил. 4, 7).

Св. Дух є нашим учителем і вихователем.

Св. Дух навчає нас правд католицької Церкви. *«Його помазання вас про все навчає»* (I Йоан 2, 27). Без внутрішнього просвітлення Слово Боже буде для нас незрозумілим. Найдосконаліша людина повинна дотримуватись науки католицької Церкви. Хто цього не робить, не має в собі Св. Духа (I Йоан 4, 6).

«Св. Дух, як батько, веде нас за руку по нерівній дорозі» (Людв. Гран.). Праведники справді мають Царство Боже в собі (Рим. Кат.).

Св. Дух спонукає нас до добрих справ, завдяки яким ми можемо заслужити вічне життя.

Без освячуючої ласки наші добрі справи не заслуговують на небо. Св. Дух робить нас дітьми Божими і спадкоємцями неба.

Вершина найвищої слави — належати до дітей Божих (св. Кир.).

«Усі бо ті, що їх водить Дух Божий, вони — сини Божі» (Рим. 8, 14). Св. Дух залишиться з нами навіки (Йоан 14, 16).

Здійснюючи добрі справи, отримуємо освячуючу ласку, чинячи гріх — втрачаємо її.

«Хай... праведний ще творить правду, І святий ще освячується» (Одкр. 22, 11). Коли ми здійснюємо добрі справи, отримана від Св. Духа святість множиться (Соб. Трид. 6, 24). Але Св. Дух не залишається в немилосердній душі (св. Золот.). Ми повинні постійно очищатися, часто приймаючи св. Таїнства Покути і Євхаристії (А. Штольц).

Людина втрачає освячуючу ласку, здійснивши смертний гріх. Втрачену освячуючу ласку можна повернути завдяки Таїнству Покути, багато працюючи над собою.

Той, хто втратив освячуючу ласку, є духовно мертвим і засудженим на вічну загибель.

Душа без ласки Св. Духа вмирає для неба (св. Авг.), перебуває *«у темряві та в тіні смертній»* (Лук. 1, 79). «*Тілесна людина не приймає того, що від Духа Божого походить, і це глупота для неї, і не може вона його зрозуміти, воно бо Духом оцінюється»* (І Кор. 2, 14). Хто не має Духа Христового, не належить до Нього (Рим. 8,9); хто втратив освячуючу ласку, той знаходиться в стані смертного гріха — в нім поселяється злий дух.

Ніхто не впевнений у тому, чи має освячуючу ласку або чи буде її мати в хвилину смерті.

Людина не знає, чи вона заслуговує на любов, чи на ненависть (Еккл. 9, 1). Св. Петро говорить: *«... я не почуваю себе винним ні в чому, але я тим не виправданий. Хто мене судить — це Господь»* (І Кор. 4, 4), а також: «А маємо цей скарб (освячуючу ласку) у глиняних посудинах...» (ІІ Кор. 4, 7), а такий посуд легко розбити. Тому нагадує нам св. Павло: «*... працюйте над спасінням вашим в острасі та трепеті...»* (Филип. 2, 12).

Сім дарів Св. Духа і надзвичайні дари ласки

Усі, хто має освячуючу ласку, отримують також сім дарів Св. Духа. Сім дарів Св. Духа доповнюють чотири моральні чесноти, які усувають перешкоди, що нас відділяють від Бога (св. Тома з Акв.).

Дари Св. Духа ваблять нашу душу до Бога, удосконалюють її та облагороджують сили нашої душі. Вище від дарів Св. Духа стоять три Божі чесноти, які душу єднають з Богом. Чим більше людина вдосконалюється, тим щедріше спливають на неї дари Св. Духа. Сприяє цьому і Таїнство миропомазання.

Дари Св. Духа — дар мудрості, розуму, знання, ради, міці, побожності і страху Божого — просвічують розум (перших чотири) і зміцнюють волю (три останні). Дари Св. Духа перелічує ще пророк Ісаія (Іс. 11, 2).

Завдяки дару премудрості ми пізнаємо скороминучість дочасних речей і лише в Бозі вбачаємо найвище добро.

Св. Павло вважає болотом все те, що любить світ (Фил. 3, 8). Соломон, який добре пізнав розкоші цього світу, називає їх марнотою (Пропов. 1, 2).

Завдяки дару розуму ми в силі відрізнити правдиву католицьку науку від усякої іншої.

Спаситель пророкував речникам Своєї науки: *«Я бо дам вам слово й мудрість, якій ніхто з ваших противників не зможе протиставитись і перечити»* (Лук. 21, 15).

Завдяки дару знання ми маємо змогу розуміти науку католицької Церкви.

Завдяки дару ради ми в усіх складних — випадках орієнтуємося, що нам робити, щоб виконати Божу волю.

Згадаймо слова Спасителя, звернені до Апостолів: *«... не клопочіться тим, як або що вам відповідати, або що казати, бо Дух Святий навчить вас тієї години, що треба говорити»* (Лук. 12, 11-12).

Завдяки дару міці ми відважно зносимо все, щоб тільки виконати

Божу волю.

Завдяки дару побожності намагаємося щонайпалкіше вшановувати Бога і щонайретельніше сповнювати Його волю.

Завдяки дару страху Божого ми боїмося образити Бога більше, ніж найбільшого нещастя.

Декому з людей Св. Дух уділював надзвичайних дарів ласки (дар розмовляти різними мовами, творити чуда, пророкувати, відрізняти добрих духів від злих, дар передбачення і т. п.) для спасіння вірних і для, користі св. Церкви. Але не самі дари, але плідне їх використання підносить вартість людини.

Дарами св. Духа у великій мірі були обдаровані Ісус Христос (Діян. Ап. 10, 38), Пресвята Діва Марія, Апостоли, патріархи, пророки Старого Завіту та всі Святі католицької Церкви.

Керівництво Церквою

Св. Дух утримує католицьку Церкву і керує нею.

Св. Духа можна назвати будівничим св. Церкви. Завдяки Св. Духові здійснилося втілення Сина Божого (Лук. 1, 35), Св. Дух опікується Церквою, основу якої заклав Спаситель (Єф. 2, 20).

Св. Дух оберігає католицьку Церкву від знищення (Мат. 16, 18) і від помилок (Йоан 14, 16).

Св. Дух допомагає настоятелям Церкви виконувати їх святий обов'язок (Діян. Ап. 20, 28).

Св. Дух промовляє через них, як в день Зелених свят промовляв устами Апостолів.

У хвилини небезпеки Св. Дух дає Церкві мужів, сильних духом.

Таким був св. Атанасій († 373), папа Григорій VII, св. Домінік, св. Катерина з Сієни, св. Ігнатій Лайоля.

Св. Дух чинить так, що в католицькій Церкві завжди жили і живуть Божі Угодники.

Майже щороку в Римі оголошують нових Святих або Блаженних, і у цьому вбачаємо вплив Св. Духа.

Католицька Церква як член Символу Віри

Католицька Церква — це видиме, засноване Христом товариство, яке виховує людей для неба.

Під словом *«католицька Церква»* розуміємо всіх вірних у всьому світі. Католицька (вселенська) Церква заснована Христом з тією метою, щоб після Його вознесіння продовжувати розпочату Ним справу, тобто щоб виховувати людей для неба. Церква дуже подібна до школи. Церква має настоятелів, обряд прийняття до Церкви (Хрещення) і визнання віри (Символ віри). Церква є всюди, де знаходяться християни-католики і де є католицькі священики. Церква, як товариство подібна до будови (Єф. 2, 21): вона має наріжний камінь — Ісуса Христа (Ап. 117, 22), який за допомогою Св. Духа єднає всіх вірних в одну велику Божу родину; цей камінь підпирають інші наріжні камені — Апостоли (Одкр. 21, 14) і багато Інших каменів, які складають надбудову — вірних (І Петро 2,5). Каміння мусить бути добре тесане і мусить тісно приставати. Так і члени Церкви повинні задля неба перенести не один хрест, не одне терпіння і бути взаємно поєднані справжньою любов'ю до ближнього.

Католицьку Церкву часто називають небесним Царством, Царством Божим або об'єднанням усіх вірних. Йоан Хреститель і Христос проповідували, що наближається Царство небесне (Мат. 3, 2; 4, 17).

Церква подібна до царства (держави) своєю ієрархією (Папа, кардинали, єпископи, священики, диякони, вірні). Ісус Христос, кажучи: *«Царство моє не від світу цього»* (Йоан 18, 36), зазначає, що Церква не є державою в прямому значенні — вона не обмежується одним народом або одним краєм і не вживає зброї, щоб розширити свої кордони чи для оборони.

«Церква — це народ Божий, розсіяний по всьому світі» (св. Авг.)

Церкву називають також Матір'ю християн, бо вона під час св. Хрещення дає душі справжнє життя і, як матір, виховує своїх вірних.

Мати дає дитині життя, Церква під час Хрещення дає людині

освячуючу ласку, яка дає нам право до неба. Тому Церква стає духовною матір'ю кожного християнина. Христос, возносячись на небо, залишив нам Церкву і дав їй владу над нами (Йоан 20, 21). Тому ми повинні любити Бога, як отця, а Церкву — як матір (св. Авг.).

Ісус Христос часто порівнює Церкву з вівчарнею, ріллею і гірчичним зерном.

З вівчарнею порівнює тому, що вірні мають пастирів (настоятелів) і повинні бути терпеливими і слухняними, як вівці. До ріллі Церква подібна тим, що проповідники Євангелія засівають в людських серцях Боже зерно, яке приносить щедрі плоди (Мат. 13, 7). Під час жнив (суду) добре зерно (зерно Св. Духа) буде відділене від кукіля (зерна злого духа) (Мат. 13, 24). До гірчичного зерна Церква подібна тим, що спочатку була малою, але згодом зросла, як з гірчичного зерна виростає велике дерево.

Наша Церква називається католицькою або соборною, всесвітньою, бо повинна об'єднати усі народи землі.

Окремі народні церкви — це нісенітниця. Нема ж окремого Бога для українців, італійців, німців, французів і т. д. Є лише один Бог-Отець усіх людей. Нема окремої віри для окремих народів, ані окремих молитов. Нема релігії для одного народу, як не може бути математики для одного народу.

Церква виховує людей для неба, виконуючи дорученого їй Христом троякого чину: учительського, священичого і пастирського.

Отже, Церква поширює Христове вчення, уділяє встановлені Христом засоби ласки і керує членами Церкви. Христове вчення поширюється за допомогою проповідей, пастирських листів і навчання релігії в школах; уділювання засобів ласки — за допомогою жертви св. Літургії, св. Тайн, благословення, освячення і відправи богослужень; керівництво Церква здійснює, видаючи церковні заповіді, заборони, застосовуючи покарання за великі провини (виключення із церковної спільноти).

Цей троякий уряд спочатку виконував сам Христос, а перед вознесінням передав його Апостолам та їх послідовникам.

Христос навчав людей (згадайте Нагірну проповідь), роздавав ласки (простив гріхи Магдалині, дав Апостолам під час Тайної вечері Своє

Тіло і Кров, благословив дітей), керував (залишив нам заповіді, давав завдання Апостолам, картав їх за провини, публічно погрожував фарисеям і т. п.). Свій троякий уряд Христос передав Апостолам: доручив їм навчати всі народи (Мат. 28, 29); дав їм право відправляти Службу Божу (Лук. 22, 20), відпускати гріхи (Йоан 20, 23), уділяти св. Хрещення (Мат. 28, 19), а також дав їм право картати (Мат. 18, 17), видавати або скасовувати закони. Ці ж права Він надав і послідовникам Апостолів.

Ісус Христос є Паном і Царем Церкви.

Пророки, провіщаючи прихід Христа, говорили, що Месія буде великим Царем (Пс. 2), царство якого триватиме вічно і пошириться на всі держави. Подібне сказав Марії Архангел Гавриїл (Лук. 1, 33). Ісус Христос перед Пилатом називає Себе Царем, царство якого не є з цього світу (Йоан 18, 36).

Ісус Христос керує Церквою незримого через Св. Духа. Ісуса Христа називаємо головою Церкви, а Церкву—Його тілом (Єф. 1, 23). Християни становлять тіло Христа, а кожний вірний є зокрема окремим членом цього тіла (І Кор. 12, 27). Ісуса Христа називаємо також невидимим головою Церкви, бо керує Церквою з неба, а не перебуває особисто між людьми. Зовемо Христа і Обручником Церкви, а Церкву — Його обручницею (Одкр. 21, 9).

Католицька Церква складається з навчаючої Церкви і Церкви слухаючої. До навчаючої Церкви належить її голова — Папа, єпископи і післані ними священики; до слухаючої Церкви — всі вірні.

Той мовить йому: *«Паси мої ягнята!»* Йоан 21,15.

Слово *«папа»* походить від грецького слова «*папас»* (отець). Слово єпископ (по-грецьки єпіскопос) означає старший, настоятель. Слово священик називає того, який уділяє святощі. Священика називають також ієреєм або пресвітером. Священики отримують право навчати від єпископа. Церковне післанництво, яке єпископ уділяє священикам, називається судовластям (юрисдикцією).

У Церкві розрізняємо два стани: духовний і світський. Перший має також назву духовенство або клир, другий — вірні або лаїки.

Глава Церкви

На чолі Церкви стоїть її Глава.

Першим главою Апостолів і вірних став св. Петро.

Христос установив св. Петра князем усіх Апостолів і видимим главою усієї воюючої Церкви (Соб. Ват. 4,1). Ще перед воскресінням Спаситель обіцяв св. Петрові найвищу владу в Церкві. На дорозі до Кесарії похвалив його за сміливе визнання віри, кажучи: *«... ти — Петро (скеля), і ... я на цій скелі збудую мою Церкву й ... пекельні ворота її не подолають. Я дам тобі ключі Небесного Царства, і що ти на землі зв'яжеш, те буде зв'язане на небі; і те, що ти на землі розв'яжеш, те буде розв'язане й на небі»* (Мат. 16, 18-19).

У день Зелених свят Петро навчав від імені всіх Апостолів. Він прийняв перших навернених до Церкви євреїв і поган; він здійснив перше чудо, він наказав вибрати нового Апостола на місце Юди, боронив Апостолів перед судом.

Св. Петро помер як єпископ Риму, тому влада і гідність св. Петра як глави Церкви щоразу переходить на римського єпископа.

Св. Петро спочатку протягом 7 років перебував у Антіохії, у 42 р. Ангел звільнив його з в'язниці в Єрусалимі; після цього він близько 25 років (з 42 по 67 рік) був єпископом Риму, де помер мученицькою смертю. Папа Климентій Римський пише: *«Тут загинули замучені Петро і Павло разом з великою кількістю вибраних, служачи для нас гарним прикладом»*. Тертуліан, священик з Картагену, називає римську Церкву щасливою, бо в ній св. Петро умер такою ж смертю, як Спаситель, а св. Павло — такою ж смертю, як св, Йоан Хреститель. Оріген, керівник Олександрійської школи, розповідає, що св. Петра розп'яли в Римі вниз головою. Гріб св. Петра знаходиться в Римі — його мощі спочивають в катакомбах під цирком Нерона. Єпископська столиця в Римі ще в давні часи отримала назву Столиці Апостольської.

Римські єпископи від початку користувалися найбільшою владою в Церкві і їх завжди визнавали главами Церкви.

У 100 р. після Христа римський єпископ Климентій вирішував

спори між духовенством і вірними, у II ст. римський єпископ Віктор зобов'язав християн Малої Азії святкувати Великдень разом з римською Церквою, а не з євреями. Римські єпископи очолювали усі вселенські Собори. В усіх справах єпископи нижчих рангів апелювали до Риму. Римського єпископа називають *«найвищим священиком»* або «*Єпископом єпископів»*. Це Христова воля, щоб св. Петро аж до кінця світу завжди мав спадкоємців (Соб. Ват.). З бігом століть валилися престоли, зникали держави і народи, а Папство стоїть непохитно і до кінця світу не буде хвилини, щоб у Церкві не було Папи.

Римського єпископа називаємо Папою або Святійшим Отцем, а також Його Святістю, Отцем Християнства або Намісником (заступником) Христа.

Наслідника св. Петра називають також Найблаженнішим Отцем, Папою римським (бо мешкає в Римі), а Церкву, якою він керує, — римо-католицькою Церквою.

Папа римський посідає найвищу владу серед усіх єпископів, йому належить найважливіша роль у керівництві усією Церквою (Соб. Ват. 4, 3).

Папа є найвищим архієреєм і князем серед єпископів (св. Берн.). Посідаючи своє високе становище, Папа бере собі нове ім'я (ім'я когось із своїх попередників, крім імені Петра). Символами папської влади є тіара (єпископська митра), прикрашена потрійною короною (вона символізує його потрійний уряд-учительський, священичий і пастирський), жезл, увінчаний потрійним хрестом, і біла шовкова реверенда.

Чолобитню складається Папі, цілуючи йому ноги, бо, як сказав Св. Павло: *«Які гарні ноги тих, що благовістять добро!»* (Рим. 10, 15). Папі належить найвища влада в Церкві. Як «учитель усіх християн» (Соб. Ват.), як «Пастир всіх овець і пастирів», Папа наділений найвищою суддівською владою (юрисдикцією) щодо навчання віри та звичаїв, а також щодо карності і керівництва усією Церквою, тобто має владу над кожною окремою Церквою, над кожним окремим єпископом і душпастирем. Може призначати єпископів і усувати їх з посади, може скликати собори, встановлювати і розпускати монаші чини, посилати місіонерів, надавати привілеї і диспензи і т. д. Папа має також начальну контролюючу владу — єпископи зобов’язані час від часу

звітувати перед ним про справи у довірених їм єпархіях. Як «*найвищий суддя усіх вірних»* Папа має право оголошувати остаточні вироки у всіх церковних спорах.

Папі підлягають кардинали.

Кардинали, представники різних народностей, мають право після смерті Папи вибрати нового. Вони мають титул *«Еміненцій»*, а їх відзнакою є червоний капелюх і пурпуровий плащ (він означає, що кардинали щохвилини повинні бути готовими віддати свою кров за Ісуса Христа). Кардинали входять у законодавчі і виконавчі органи Конгрегацію цензури книжок, Конгрегацію уділювання відпустів, досліджування мощів, Конгрегацію обрядів, управи місій і т. п.).

Від початку існування Церкви по сьогодні керувало Церквою близько 260 пап.

Протягом перших п'яти століть (до 540) р.) було близько 60 пап і всіх їх Церква вшановує як святих — 33 з них померли смертю мучеників. Пій IX керував Церквою 32 роки, Лев XIII — 25 років. Інші папи перебували на папському престолі коротше (св. Петро керував Церквою 33 роки).

Серед пап було 195 італійців, 15 французів, 14 греків, 8 сірійців, 9 німців, 5 іспанців, 2 африканці. Найчастіше папи обирали для себе ім'я Іван (23 рази), Григорій (16), Климентій (15), Бенедикт (14), Інокентій і Лев (13), Стефан і Пій (10), Урбан, Боніфатій і Олександр (8). На жаль, серед усіх пап траплялися і такі (їх було 11), які не відповідали своїй високій місії.

Примат Папи

Приматом називаємо право і привілей першості якоїсь особи щодо інших; під Папським приматом розуміємо абсолютну незалежність Папи від будь-яких світських володарів і законів будь-якої держави, а також першість влади над усією Церквою і незалежність від будь-якої духовної влади.

Папа незалежний від будь-якої світської влади, бо світська влада не має найменшого права впливати на керівництво Церквою.

Папа є учителем усіх народів. Його діяльність, освячена Богом, полягає на тому, щоб роз'яснювати усім людям їх право на спасіння, тобто його вплив поширюється на всі народи і на всі держави. Тому Папа як учитель народів не підлягає правовим законам і не може бути громадянином жодної держави. Як найвищий представник католицької Церкви Папа повинен мати можливість спілкування з главами усіх держав світу. Отже, Папа стоїть на тому самому рівні, що глава будь-якої держави. Якщо б Папа підлягав комусь із державних керівників, міг би стати його слухняним знаряддям, а це могло б принести шкоду іншій державі чи народові.

До церковної держави Папи прийшли таким чином. Вже на початку християнства їм належали певні території і маєтки. Під час переселення народів папи неодноразово рятували від знищення Рим, таким чином здобувши собі право на це місто і його околиці — місцеве населення вважало їх своїми покровителями і опікунами. Ця влада пап над Римом утвердилася від часів Костянтина Великого, відколи Рим перестав бути столицею імперії і навіть імператорський намісник перебував в іншому місці. Навічно Рим з Його околицями, а також кілька міст на східному побережжі Італії було подаровано Папі королем Піпіним у 755 р. Син Піпіна, імператор Карл Великий, підтвердив цей дар батька (774 р.). Протягом наступних століть папи 17 разів втрачали цю церковну державу, але завжди повертали її. У 1809 р. її захопив Наполеон, але на Віденському конгресі її було повернено Папі (1815 р.).

У 1859 р. Папа знову втратив свої володіння, за винятком самого

міста Риму. У 1870 р. Рим приєднано до Італії, а Папі залишено Ватикан.

Існування церковної держави насамперед забезпечувало незалежність Главі Церкви, сприяло зростанню авторитету Папи серед державних діячів, надавало йому матеріальні засоби для керівництва Церквою, гарантувало свободу вибору Папи. Тому завжди на усіх католицьких зборах і з'їздах обстоювалася незалежність церковної держави і домагалося її повернення Папі, або, принаймні, надання йому певної території, яка гарантувала б абсолютну незалежність Папи.

Папа є незалежним від будь-якої духовної влади, бо він сам собою представляє повноту будь-якої духовної влади.

Папа не має на землі судді над собою. Найвищу духовну владу може судити хіба один Бог (Боніф. VIII, 1302). Навіть вселенський Собор не має зверхності над Папою.

Папа утримує свій власний двір.

Папську резиденцію стереже 350 охоронців: швейцарська сторожа (75 чол., одягнених у середньовічні костюми, несуть службу вартових при дверях), шляхетська сторожа (75 чол., — члени римської шляхти, які супроводять Папу під час публічних виступів, мають вільний доступ до папських кімнат, деколи виконують обов'язки послів), палатна сторожа, яка складається з сотень людей, 100 жандармів. Папа карбує власні гроші, роздає нагороди, має власну біло-золоту коругву, а також своїх послів (легатів, апостольських нунціїв) у всіх державах.

Хтось може закинути, що Христос не мав таких почестей. Але йому треба зважити на це, що папа представляє не переслідуваного і скараного хресною смертю Спасителя, а Христа, який є Володарем неба в найбільшій славі. А також повинен пам`ятати про це, що папа постійно спілкується з главами держав чи їх послами, тому повинен пристосуватися до них і дотримуватись встановленого етикету.

Єпископи, священики, християни-католики

Єпископи є наступниками Апостолів.

Єпископи зайняли місце св. Апостолів (Соб. Ват.). Між ними і Апостолами є тільки така різниця, що полем їх діяльності є їх власна дієцезія, а полем діяльності Апостолів був весь світ, а також єпископи не мають дару непомильності, яким володіли Апостоли.

Єпископи керують частиною Церкви, визначеною папою, тобто спільно з папою беруть участь у керівництві усією Церквою.

Частина Церкви, якою керує єпископ, називається дієцезією або єпархією. До найбільших єпархій належать паризька (3 млн. вірних), вроцлавська (2,5 млн.) і колонська.

Учительська і пастирська місія єпископа полягає на тому, що він вибирає і виховує кандидатів на отримання священичого сану, встановлює і роздає церковні посади, наділяє правом сповіді і навчання релігії, дозволяє до друку релігійне видання, визначає дні посту і т. д. Як священик єпископ виступає тоді, коли він уділяє Тайну Священства, застерігає відпущення деяких гріхів, посвячує Церкви, вівтарі, чаші і т. п.

На вселенських Соборах єпископи разом з Папою вирішують важливі церковні проблеми, видають нові розпорядження і закони.

Отже, єпископи є не лише помічниками Папи, але і самостійними керівниками Церкви.

Єпископи — справжні пастирі визначених для них отар (Соб. Ват. 4, 3). Єпископи покликані Св. Духом до керівництва Божою Церквою (Діян. Ап. 20, 28). Називаємо їх *«князями Церкви»*. Ще інша назва єпископів — ординарії, а їх влади — ординаріат. Прибічна рада єпископа називається капітулою, а члени цієї ради називаються крилошанами, каноніками. Коли звільняється місце єпископа, один з крилошан стає капітульним вікарієм і керує дієцезією, доки не виберуть нового єпископа. Єпископа вибирає або архієпископ, або сам Папа (деколи капітула). Єпископ може мати помічника, уповноваженого до ведення справ дієцезії (генерального вікарія).

Символами єпископського сану є митра, жезл, перстень (знак обручин з дієцезією) і золотий хрест на грудях. Священики і вірні повинні цілувати єпископа в руку і звертатись до нього: «Ваше Преосвященство» або «Преосвященний отче». Папа називає єпископів «*Всечесними братами*».

Єпископи підпорядковані папі.

Від папи єпископи отримують свій сан. Без затвердження папою вони не можуть виконувати своїх обов'язків. Кожний єпископ повинен звітуватися перед папою про стан справ у своїй дієцезії.

Єпископів, які стоять над іншими єпископами, називаємо архієпископами або митрополитами.

Вище архієпископа стоїть примас або перший єпископ певної народності. Ще вище є сан патріарха (екзарха).

Прелати по сану рівні єпископам. Це переважно вищі настоятелі монаших чинів, які разом з чином підпорядковані папі, а не єпископу.

Священики — помічники єпископів

Єпископи наділяють священичим саном, тому священики є ніби духовними синами єпископа. Священики не можуть керувати Церквою, на Соборах не мають вирішального голосу, а тільки дорадчий; не мають також права виключати з Церкви. Священики є лише співробітниками, або помічниками єпископа і зобов'язані строго дотримуватись їх розпоряджень.

Уповноваження, отримане священиком від єпископа, називається церковним післанництвом. Офіційним одягом священика є реверенда (одяг чорного кольору, який сягає землі). Реверенда запинається аж до низу, це символ того, що священик мусить відректися усіх грішних утіх цього світу, а чорний колір повинен весь час нагадувати про смерть.

Священики, яким єпископ доручає керівництво якимись певними округами в дієцезії, називаються парохами.

Такий округ називається парохією (приходом). Пароха іменує єпископ, враховуючи точки зору патрона дотичної парохії. Патроном називається особа або товариство, яке має певні заслуги перед парохіальною церквою, а також утримує парохіальну церкву з власних

фондів. Парох є заступником єпископа в парохії. Без його дозволу (або дозволу єпископа) нікому в парохії не дозволяється виконувати священичі обов'язки. Тільки він має право проголошувати проповіді, уділяти св. Тайни і т. д.

Парох, поставлений єпископом над священиками більшого округу в дієцезії, називається деканом.

Декан є посередником між духовенством свого округу і єпископом, а через т.з. деканальні візитації виконує в імені єпископа нагляд над довіреними йому парохіями.

Парохи більших парохій мають священиків-помічників. Вони називаються вікаріями. їх призначає єпископ. Коли парохія залишається без пароха, єпископ призначає одного з вікаріїв тимчасовим завідувачем (адміністратором) парохії.

Християнином-католиком називається той, хто охрещений і назовні визнає свою приналежність до католицької Церкви.

Членом Церкви можна стати лише охрестившись. Хрещення — це двері, які ведуть до Церкви. Крім того, треба ще признаватися до своєї приналежності до Церкви.

Християнин — це учень Христа.

Спочатку християн називали назареями (від Назарету, місця перебування Ісуса Христа), а також галилейцями (чужоземцями), бо євреї вважали Галилею вітчизною Христа. Назва християнин появляється вперше в Антіохії, де був єпископом св. Петро, а пізніше св. Ігнатій (Діян. Ап. 11, 26). Називаємося християнами (помазаниками), бо ми помазані, як і Христос (внутрішньо через Св. Духа і зовнішньо під час св. Хрещення), крім того, наше призначення — стати подібним до Христа (Рим. 8, 29). Маємо це ім'я не від людей, а від Бога (св. Григ. Наз.).

Справжнім християнином-католиком є лише той охрещений член католицької Церкви, який справді намагається здобути вічне щастя; який вірить у науку Церкви, дотримується заповідей Божих і церковних, приймає св. Тайни і молиться до Господа Бога так, як заповів Ісус Христос.

Тому не є справжнім християнином той, хто не знає основ своєї

віри, хто не живе за заповідями Ісуса Христа (св. Юст.). *«Хочеш бути християнином, мусиш жити як Христос»* (св. Григ. Наз.). Ісус Христос говорить, що пізнавати Його учнів будуть по любові до ближнього (Йоан 30, 35). Справжній християнин повинен приймати св. Тайни і молитися. Дехто лише називається християнином, а живе, як поганин. Саме лише хрещення не врятує нас від вічної загибелі, якщо ми не житимемо згідно з основами віри.

Кожний християнин-католик має права і обов'язки. Насамперед він має право на церковні засоби ласки. Натомість він зобов'язаний у духовних справах слухати своїх церковних наставників, а також дбати про їх утримання і пам'ятати про потреби Церкви.

Отже, християнин-католик має право на те, щоб йому голосили слово Боже, має право вимагати, щоб йому уділили св. Тайни, має право брати участь у Богослужениях, має право на християнський похорон і т. д.

Християнин зобов'язаний вносити певні кошти для підтримки духовенства і Церкви.

Церква має право позбуватися членів католицької Церкви, які допустилися якихось значних прорахунків.

Церква нікого не примушує до членства в ній. Але хто добровільно погодився бути її членом, зобов'язаний дотримуватись її законів. Хто ж порушує ці закони, може бути виключеним із Церкви. Така людина втрачає право на духовні блага Церкви, не може брати участь у Богослужениях, одержувати св. Тайни, не може займати церковні посади, не має права на християнський похорон і т. д.

Заснування і розширення Церкви

Ісус Христос порівнює Церкву з гірчичним зерном, з якого виростає велике дерево (Мат. 13, 31).

Основу Церкви заложив Ісус Христос, зібравши навколо Себе певну кількість учнів, вибравши з-поміж них дванадцять Апостолів і призначивши головним над ними Петра.

Церковна громада тоді складалася з Ісуса Христа, 12 Апостолів, 72 учнів, мужів і невіст, які спілкувалися з Христом.

Своє суспільне життя Церква розпочинає від Зелених Свят, коли прийняло хрещення 3. 000 людей.

Отже, Зелені свята — це день народження Церкви.

Незадовго після зіслання Св. Духа Апостоли за наказом Христа (Мар. 15, 16) розійшлися по світу з метою проголошення Євангелія й утворення християнських громад.

Найревнішим проповідником Євангелія був св. Павло (І Кор. 15, 8). Він як місіонер обійшов усю Малу Азію, Південну Європу й острови Середземного моря. Багато зробив для поширення християнства св. Петро. Церковними громадами в Малій Азії керував з Ефезу св. Йоан. Його брат, Яків Старший, апостолував у Іспанії, Яків Молодший — в Єрусалимі. Андрій проповідував Євангеліє в землях пониззя Дунаю, Тома і Бартоломей — над Євфратом і Тигром, а пізніше в обох Індіях; Симон — в Єгипті і Північній Африці.

Апостоли засновували християнські громади таким чином: навернувши і охрестивши в певній місцевості і охрестивши певну кількість людей, вибирали собі співробітника і передавали йому частину своїх уповноважень; покидаючи цю місцевість, залишали свого наступника (Діян. Ап. 14, 22).

Співробітники Апостолів називалися дияконами, а ті, що були наділені більшими уповноваженнями, називалися старшими або священиками, а заступники Апостолів називалися єпископами. Право вибирати наступників Апостоли отримали від Ісуса Христа (Йоан 20, 21).

Особливе місце серед християнських громад займала християнська громада в Римі, ба нею керував св. Петро, глава Апостолів.

Усі християнські громади, які виникали, мали одну і ту саму віру, одні і ті ж засоби ласки, і всіх їх очолював Папа римський. Тому усі вони творили єдину велику християнську громаду — католицьку Церкву.

Під час великих переслідувань християн Церква не занепала, а, навпаки, зміцніла і зросла.

Протягом перших трьох століть нараховуємо 10 великих переслідувань християн. Найстрашнішими були переслідування Нерона (54-68 рр.) і Діоклеціана (284–305 рр.). За час правління Діоклеціана загинуло протягом 10 років 2 млн. християн. Для християн вигадували найстрашніші тортури їм стинали голови, їх розпинали на хресті, каменували, кидали хижим звірам, пекли на розжарених жорнах, топили у воді, з них здирали шкіру, скидали зі скель, спалювали на вогнищі, живцем закопували в землю і т. п. Християни не боялися смерті. На місце страчених приходили інші, навернені або промовами Мучеників під час суду, або безстрашністю, з якою вони ішли на смерть, або їх безмірним терпінням чи великою любов'ю до ворогів, яку вони проявляли під час тортур. Причиною навернень були і чуда (св. Полікарп вийшов неушкодженим з вогню, св. Йоан — з киплячої олії). Добу переслідувань християн можна назвати добою розквіту Церкви. З цього часу походить найбільше святих. Вірні, ризикуючи життям, збиралися на Богослужения, які відправлялися під землею, в катакомбах.

У 313 р. імператор Костянтин Великий дозволив своїм підданим приймати і публічно визнавати християнство, а у 324 р. оголосив християнську релігію державною.

Наверненню імператора Костянтина сприяла поява на небі сяючого хреста і вплив його побожної матері св. Олени. Костянтин наказав святкувати неділі і свята, віддав християнському духовенсту поганські святині, заборонив бої гладіаторів і смертну кару через розп'яття на хресті, збудував багато нових церков (лише в Палестині 30).

У середні віки перейшли до Церкви майже всі поганські народи Європи.

В Австрії голосив Євангеліє св. Северин; в Англії працював 41 місіонер; навернення Німеччини завершив св. Боніфатій; серед слов'ян поширювали християнство два грецькі монахи св. Кирило і Мефодій; в Угорщині запровадив християнство св. Стефан; в Данії, Швеції, Норвегії, Ісландії, Польщі та Росії християнство поширилося біля 1000 р. Україна прийняла християнську віру в 988 р. за часів київського князя св. Володимира Великого.

У середні віки Церква немало витерпіла від ісламу.

Іслам — це релігія Магомета. Магомет походив з Мекки. Він проголосив себе пророком правдивого Бога, обіцяв після смерті чуттєві розкоші, дозволяв багатоженство, вимагав поширення свого вчення вогнем і мечем. Основи вчення Магомета вміщені у Корані. Прибічники цього вчення святкують п'ятницю і моляться 5 разів на день, обертаючись обличчям у сторону Мекки. Входячи до своїх святинь, скидають взуття (це символізує чистоту серця, з якою слід молитися до Бога). Наступники Магомета (каліфи) вели загарбницькі війни і нищили християнську культуру. Вони захопили частину Азії, Північну Африку, Іспанію й острови Середземного моря.

У той же час багато вірних втратила св. Церква через грецьку схизму, а пізніше через схизму на Русі.

У новітні часи завершено навернення багатьох народів на нововідкритих землях. Але, разом з тим, Церква втрачає багато членів через лютеранську і англіканську схизму.

Д-р Мартин Лютер був монахом чину августинів у Ерфурті, а пізніше викладачем у Вітенберзькому університеті. У 1510 р. перебував у Римі, де був досить холодно прийнятий. Тоді саме Папа Лев X з нагоди будівництва Собору св. Петра оголосив відпуст для тих, хто висповідається і зробить якийсь грошовий внесок на будівництво. Для оголошення цих відпустів і збирання внесків Папа розіслав проповідників. Коли один з них прийшов до Вітенбергу, Лютер написав 95 тез (тверджень) проти відпустів і публічно прибив їх на дверях замкової церкви. У цих тезах Лютер виступив проти вчення Церкви про відпусти. У 1520 р. Лютер був відлучений від Церкви. Його ересь поширилася по всій Німеччині і була причиною кривавих релігійних війн. Прихильників Лютера названо протестантами (на сеймі в Спірі у 1529 р. вони протестували проти рівноправ'я

католиків).

Основи лютеранської єресі: Церква не може мати найвищого учительського уряду; найвища церковна влада належить главі держави; не потрібний сан священика — коли ж громада вибере собі проповідника, то він виконує свої обов'язки з волі громади; заперечувалася традиція (усне Передання), за Лютером, уся християнська віра міститься в св. Письмі; св. Письмо може тлумачити кожен, як хоче; віра є спасінням сама по собі, добрі вчинки зайві; заперечувалися християнська жертва, сповідь, чистилище, Святі.

Різні релігійні визнання

Грецька схизма

Схизма — це розколи, які відбувалися у християнстві протягом середніх віків.

У IX ст. Грецією правила імператриця Теодора. Вона мала сина Михайла. Батько Михайла був іконоборцем — наказав повикидати з церков усі образи. Негативно впливав на Михайла і брат Теодори Бардас. З часом він бере владу у свої руки, усуваючи з престолу Теодору. Імператорський двір стає кублом злочинців. Патріархом на той час був св. Ігнатій. Він протестував проти сваволі імператора, але це не допомагало. У день Богоявления св. Ігнатій відмовив у Причасті Бардасу як явно грішникові. Бардас вислав св. Ігнатія на острів Теребінт, а на патріарший престол вирішив посадити свою людину. Вибір упав на Фотія, світську людину, який при дворі був секретарем і начальником гвардії. Він належав до дуже освічених людей, але був одночасно амбітним і хитрим. Він довго не погоджувався прийняти сан, але нарешті здався. Та жоден з єпископів не схотів висвятити Фотія. Знайшовся один, позбавлений єпископського сану за важкі провини, який висвятив Фотія протягом шести днів. Фотій обманом і підступом усуває Ігнатія з престолу. Проте Ігнатій добивається справедливості, апелюючи до Папи. На Римському Соборі 863 р. було вирішено усунути Фотія з престолу. Фотій не приймає вироку Собору і Папа відлучає його від Церкви. Але Фотій скликає свій собор, який осуджує римського патріарха.

На той час на імператорському престолі засів Василій, який скидає Фотія з патріарха і повертає цей сан св. Ігнатію, а Фотій після чергового собору потрапляє у вигнання. Проте після смерті св. Ігнатія Фотій знову опиняється на патріаршому престолі.

Кінець Фотія плачевний — його вдруге відлучено від Церкви, він закінчив життя у в'язниці.

Протягом 180 років після Фотія усі 27 патріархів визнавали владу

римської Церкви і підпорядковувались Папі римському. У XI ст. грецька держава ослабла, імператорів часто скидали з престолів. Одним із тих, хто зазіхав на імператора, був Михайло Керулярій. Його було засуджено на смерть, але помилувано і замкнено до монастиря, звідки він утік і знову викликав заворушення, яке закінчилося тим, що він посадив на імператорському престолі свого покровителя. Новий імператор віддячує Керулярію, посадивши його на патріарший престіл. Саме він, Керулярі, остаточно підірвав Церковну єдність.

Схизма на Русі

У 988 р., за Володимира Великого, Русь приймає християнство, входячи в лоно св. католицької Церкви. У той час Царгород ще був об'єднаний з католицькою Церквою. Грецька і римська Церква відрізнялися одна від одної лише обрядом.

Але з приходом до патріаршої влади Михайла Керулярія схизма поширилася і в Греції, і на Русі. Керулярій позамикав у Царгороді усі латинські церкви, Найсвятіші Тайни, освячені в латинському обряді, стоптав ногами і оголосив, що не визнає Папи главою Церкви, тому що римська Церква відійшла від правдивої ^Христової Церкви. Керулярія папською грамотою відлучено від Церкви. З цього моменту починається розбрат між грецькою і римською Церквою. Грецька Церква підпорядкувалася світській владі. Грецькі правителі були задоволені тим, що патріархи не підкоряються папі, а їм.

Русь була сусідкою Царгороду. Дорога до нього йшла Дніпром і Чорним морем. Русини і греки спілкувалися між собою. На Русі не вистачало священиків, і тому часто єпископства і парохії посідали грецькі єпископи і священики. Поступово вони прищепили в серцях спочатку руських священиків і князів, а пізніше і в серцях народу ненависть до Риму.

Руссю заволоділа схизма. Це тривало до середини XV ст. Відроджувалися поганські звичаї, ворожбитство, забобони, а також ненависть і незгода між народами.

Князь Данило прагнув змінити становище, але йому це не вдалося через погрозу монголів зруйнувати Русь, якщо вона не порве з Римом. Київський митрополит Ізидор домігся того, що руська Церква разом із грецькою визнала папу Главою Церкви, тим самим об'єднавшись з католицькою Церквою. Але не схотіла злуки з Римом Москва. Тільки у 1596 р. вдалося руським єпископам вернутися в лоно католицької Церкви. Вслід за єпископами і народ повертається до єдності з католицькою Церквою. Знову Христова наука поширюється на руських землях. Росія ж залишилася у схизмі.

Яка різниця між католиками і схизматиками?

Схизматики помиляються у своїх поглядах на Пресв. Трійцю.

Вони вважають, що є три Божі Особи, і що ті Божі Особи рівні між собою. Але вони твердять, що Св. Дух, третя Божа Особа, не походить від Отця і Сина, а тільки від Отця, тим самим заперечуючи рівність усіх Божих Осіб.

Схизматики не визнають непорочного Зачаття Матері Божої, не вірять у чистилище, не визнають Папу римського видимим Главою Церкви.

Протестанство нараховує біля 150 млн. ісповідників, які є членами більш як 150 окремих сект.

З нехристиянських релігій найважливішими є іудаїзм, мусульманство та буддизм.

Будда (посвячений) жив у Індії у VI ст. до Христа. Злидні і терпіння людей, які він бачив навколо себе, сповнили його відразою до світу. На 29-ому році життя він покидає дружину з дитиною і як жебрак мандрує по світі. Після шести років аскетичного життя він відчув себе натхненим Богом і виступив як проповідник нових законів. Він виступав проти індійської кастовості, проголошував рівноправність і тому завоював багато прихильників. Після смерті Будди народ зробив з нього легендарну постать. Буддисти поділяються на різні секти, між якими існують великі протиріччя.

Основи буддиського вчення: все, що існує, терпить; причиною людських терпінь є пристрасті; отже, від терпінь людину може звільнити лише її боротьба з власними пристрастями, тобто люди повинні вести аскетичне життя; заборонені вбивства, злодійство, нечистота, неправда та вживання алкоголю; люди повинні любити ближнього, не кривдити тварин і бути щедрими. Буддисти вважають, що зі смертю все закінчується людина переходить в ніщо, отже, нема після смерті заплати. Вони не заперечують інших релігій, вважаючи, що усі релігії добрі, бо вони більш-менш наближені до буддизму і містяться в ньому (?). Буддисти не вшановують Бога, бо сумніваються в його існуванні. Буддисти — ідолопоклонники. Буддизм часто доводить людей до розпуки.

Ознаки правдивої Церкви

Правдива Церква Ісуса Христа повинна мати чотири ознаки: бути єдиною, святою соборною (католицькою) і апостольською.

Єдність Церкви полягає в тому, що вона всюди і завжди голосить те саме вчення.

Святість Церкви грунтується на її прагненні довести людство до святості.

Правдива Церква є соборною (всесвітньою, вселенською), або католицькою, тобто повинна відповідати всім народам землі і прагнути до об'єднання народів.

Правда є одна для всіх людей. Ісус Христос умер за всіх людей, а, возносячись на небо, послав Апостолів до всіх народів іземлі, які жили, живуть і будуть жити до кінця світу (Мат. 28, 20). Отже, І свою Церкву Христос заснував для всіх народів, а, зіславши на Апостолів дар розмовляти різними мовами, зазначив, що різні народи повинні з'єднатися в Христовій Церкві.

Правдива Церква повинна бути апостольською, тобто вона мусить існувати від апостольських часів, і її настоятелі повинні бути послідовниками Апостолів.

Ісус Христос неодноразово обіцяв своїй Церкві опіку і охорону (Мат. 16, 18; Мат. 28, 20). Під опікою самого Христа не може загинути Церква, ним заснована — мусить існувати і дійсно існує від апостольських часів аж донині.

Главою правдивої Церкви повинен бути наступник св. Петра.

Єдиними законними спадкоємцями св. Петра є римські папи.

Правдивою Церквою Христовою є та Церква, яка від часу створення терпить переслідування і яку Бог прославив багатьма чудами.

Ісус часто попереджував учнів, що на них чекають переслідування. Він говорив: *«Слуга не більший від пана свого. Переслідували мене — переслідуватимуть і вас»* (Йоан 15, 20); «*А й година настане, коли то*

всяк, хто вас убиватиме, буде гадати, що служить тим Богові» (Йоан 15, 19). І дійсно, католицьку Церкву постійно переслідували.

Особливості католицької Церкви

Лише католицька Церква може запевнити людині спасіння.

Тільки католицька Церква володіє засобами, які ведуть до спасіння. До них належать вчення Ісуса Христа, утверджені Христом засоби ласки та поставлені Христом учителі і керівники Церкви.

До спасіння веде дорога правди. Цією дорогою нас веде католицька Церква. Вона не говорить, хто буде спасений; вона говорить лише, що може нам запевнити спасіння. Від людини залежить, якою дорогою вона піде.

Кожний іновірець, який пізнає правду католицької віри, зобов'язаний стати членом католицької Церкви.

Бо *«нема ні в кому іншому спасіння, бо й імені немає іншого під небом, що було дане людям, яким ми маємо спастися»* (Діян. Ап. 4, 12). А Ісус Христос каже: «*Я — путь, істина і життя! Ніхто не приходить до Отця, як тільки через мене»* (Йоан 14, 6).

Хто з власної вини не є членом католицької Церкви, не може бути спасений.

Про таких говорить Ісус Христос: *«Той, що, знавши волю свого пана, не приготував, ані не зробив по його волі, буде тяжко битий»* (Лук. 12, 47). Отже, недобре чинить той, хто, знаючи, що католицька Церква є правдивою Церквою Христовою, відрікається від неї; нещасливим буде і той, хто, переконавшись у правдивості католицької Церкви, боїться перейти до католицизму. Хто не приймає пізнану правду, грішить проти Св. Духа. Як під час потопу загинули усі створіння, які не були на Ноєвому ковчезі, так не врятуються ті, що живуть поза Церквою (св. Кипр.). Не може мати Бога за Отця той, хто не має Церкви за матір (св. Кипр.). Хто пориває зв'язки з Церквою відривається від Христа (Соб. Лят. IV).

Хто ж не належить до Церкви не з власної вини, той може заслужити спасения, ведучи богоугодне життя.

Хто не знає правдивої релігії не з власної вини, не має гріха перед Богом (Пій IX, 19. 02. 1854 р.). Хто веде богоугодне життя, той має

любов Бога, і ця любов стає для нього хрещенням бажання, яке робить його членом правдивої Церкви. Така людина може заслужити спасіння через духовну приналежність до Церкви (Белер.). Св. Петро каже: *«... в кожному народі, хто його боїться і чинить правду, той йому приємний»* (Діян. Ап., 10, 35).

Отже, католицька Церква складається з видимих і невидимих членів.

Видимими членами є ті, що вступили до Церкви, через Хрещення водою. Невидимими членами є ті, які живуть поза Церквою не з власної вини і ведуть богоугодне життя.

Видимих членів католицької Церкви можна поділити на живих і мертвих у залежності від того, чи вони знаходяться у стані освячуючої ласки, чи ні.

Хто вчинив тяжкий гріх, не перестає бути членом католицької Церкви. Церква подібна до ріллі, на якій росте і пшениця, і кукіль (Мат. 13, 24).

Католицька Церква є незнищимою

Тіло живе доти, доки живе у ньому душа. Душею Церкви є Св. Дух, який береже Церкву від знищення. Майже 2000 років стоїть вона непохитно, незважаючи на різні незгоди. Божі творіння є незнищимі.

Католицька Церква незнищима — до кінця світу на чолі Церкви стоятиме Папа, існуватимуть єпископи, священики і вірні, поширюватиметься вчення Христа.

Ісус Христос каже: *«Пекельні ворота її (Церкву) не подолають»* (Мат. 16, 18); «*Небо й земля проминуть, слова ж мої не пройдуть»* (Лук. 21, 33).

Завжди, коли Церкві грозила небезпека, їй на допомогу приходив Ісус.

Жоден із переслідувачів Церкви не міг їй серйозно зашкодити, більшість із них погано закінчували.

Згадаймо Юду, Ірода. За переслідування Спасителя відпокутував Єрусалим (у 700 р. під час облоги міста загинуло майже мільйон євреїв; 100 тисяч потрапило в полон, саме місто було зруйноване). Загинув римський імператор Нерон, зазнав неслави і теж загинув Наполеон. *«Страшно впасти в руки Бога живого!»* (Євр. 10, 31). Ісус Христос порівнює себе зі скалою, кажучи: «*Хто впаде на цей камінь, розіб'ється, а на кого він упаде, того роздушить»* (Мат. 21,44).

Переслідувана Церква міцніє і процвітає.

Під час переслідувань Церкви Бог здійснює чуда, утверджуючи її Божественність. Під час переслідувань значно зростає кількість членів Церкви.

Переслідування очищують Церкву, виховують великих Святих. З кожного переслідування Церква виходить із тріумфом,

Церква не помиляється

Господь Бог вклав у наше серце бажання правди і, лише заспокоївши це бажання, людина отримує внутрішній спокій. Ісус Христос каже до Пилата: *«Я прийшов у світ на те, щоб свідчити істину»* (Йоан 18, 37). Ісус Христос був світлом для нашого розуму, притемненого гріхом (Йоан 3,19). Але Ісус не міг назавжди залишитися на землі, тому засновує Церкву, яка покликана навчати.

Отже, Ісус Христос передав Апостолам і їх послідовникам Свій учительський уряд і обіцяв їм Свою Божу допомогу: *«Ідіть... і зробіть учнями всі народи... Отож я з вами по всі дні аж до кінця віку»* (Мат 28, 19-20). Св. Павло називає Церкву «*стовпом і основою правди»* (І Тим. 3, 15).

Католицька Церква не може помилятися, бо Св. Дух веде її так, що вона у збереженні і проповідуванні об'явлених правд не може схибити.

Св. Дух своїм впливом не дозволяє керівникам Церкви приймати рішення, які б суперечили правдам, оголошеним Ісусом Христом. Непомильні рішення приймають Папа або єпископи на вселенських Соборах.

Вселенським Собором називається збір єпископів усього світу під керівництвом Папи.

Ще Апостоли скликали такий Собор у Єрусалимі в 51 р. (Діян. Ап. 15, 18). Крім єпископів, на Соборах вирішальний голос мають кардинали, генерали монаших чинів і всі, хто наділений дійсною єпископською владою.

Скликаються також національні Собори (зібрання єпископів лише однієї народності або однієї держави під проводом примаса), собори провінціальні (зібрання єпископів і церковних достойників лише одного краю під проводом архієпископа), синоди дієцезальні (зібрання духовенства однієї дієцезії під проводом єпископа). Але такі зібрання не мають учительської непомильності.

Непомильним є також спільне рішення єпископів усього світу, хоч і не зібраних на Собор. Це трапляється тоді, коли Папа запитує кожного

єпископа зокрема про його думку щодо якоїсь справи віри чи звичаїв.

Рішення Папи є тоді непомильним, коли його оголошує Папа як глава і найвищий учитель Церкви щодо віри й обрядів, які повинні бути обов'язковими для всієї Церкви. Такі рішення називаються учительськими.

Ці рішення є обов'язковими для усіх католиків. Непомильність таких рішень Папи випливає зі слів Ісуса Христа до Петра: *«... ти — Петро (скеля), і ... я на цій скелі збудую мою Церкву»* (Мат. 16, 18). Ісус Христос зробив Петра пастирем усіх Апостолів і вірних, дав йому силу утверджувати братів у вірі (Лук. 22, 32). Якщо б Папа, наступник Петра, міг упровадити Церкву в блуд, то це означало б, що Христос, Син Божий, не дотримав слова. А цього бути не може. Папа вже тому не може помилятися, що наділений владою керувати усією Церквою. Ця влада містить у собі і найвищий уряд учительський, бо ж влада навчання є лише частиною влади керування.

Якраз із найвищим учительським урядом із пов'язана допомога Св. Духа, який дає непомильність.

Непомильність Папи не стосується ані самої особи Папи, ані папських промов і розпоряджень, які не є виразними учительськими рішеннями, ані питань, які не стосуються релігії.

Як людина Папа може помилятися, як кожен з нас. Може навіть грішити. Але коли Папа як наступник Христа оголошує якесь учительське рішення, то чинить це під дією на нього Св. Духа, який не дозволяє йому помилитися. Господь Бог у таких випадках робить папу учасником Своєї правдомовності, як робив пророків учасниками Свого всезнання, даючи їм дар пророцтва, а Апостолів — учасниками Своєї всемогутності, даючи дар творіння чудес.

Не все, що робить Папа як глава Церкви, є непомильним. Непомильними є лише рішення щодо якоїсь правди віри або звичаїв.

Непомильні рішення Церкви стосуються правд віри і обрядів, їх значення, Св. Письма і Передання та їх змісту і значення.

Отже, якщо Церква твердить, що пекельні муки триватимуть вічно, то це рішення є непомильним, бо стосується науки віри. Непомильним є рішення і про те, що Бог заповів святкувати неділі, бо це стосується науки звичаїв і є нічим іншим, як проголошенням Божої волі.

Церква є непомильною і тоді, коли вирішує, що якась думка суперечить об'явленій науці, а також при рішеннях беатифікаційних (оголошенні когось Блаженним) і канонізаційних (оголошенні когось Святим).

Окремі єпископи, папські конгрегації, папські рішення, які не стосуються його учительської місії, не мають учительської непомильності.

Із сказаного Ісусом Христом випливає, що тільки усі єпископи разом на чолі з главою Церкви мають учительську непомильність.

Ієрархія Церкви

Церковною ієрархією називаємо порядок окремих посад і чинів.

Церква подібна до війська, в якому солдати підпорядковані капітанам, капітани — полковникам, а останні — верховному командувачеві (св. Клим. Рим.). У Церкві, як і у війську, є ієрархія звань і посад: єпископи, священики і диякони.

Слуги Церкви діляться на три класи: єпископи, священики, диякони.

Прообразом церковної ієрархії у Старому Завіті були архієреї, священики І левіти.

Єпископ є пастирем (керівником отари). Лише єпископ може висвячувати священиків лише єпископу під час Соборів належить вирішальний голос.

Священики мають право відправляти Службу Божу й відпускати гріхи.

Диякони можуть лише хрестити, проповідувати і уділяти святе Причастя. *«Диякони є слугами єпископа в Церкві»* (св. Кипріян).

Такий ієрархічний розподіл існував ще за часів Апостолів.

Єпископський і священичий уряд установив Ісус Христос, дияконський — Апостоли.

Крім вищезгаданих розрізняємо ще інші ступені ієрархії за різною мірою наділення владою: папа, кардинали, архієпископи.

Представники нижчих ступенів ієрархії зобов'язані в усьому підпорядковуватись представникам вищих, а усі разом — папі.

Церква і держава

Держава дбає про дочасне добро своїх членів. Подібну мету має і Церква. Але держава дбає виключно про дочасне добро своїх громадян, а Церква піклується не тільи про дочасне, а насамперед про вічне добро. Церква — одна, держав — багато; держава об'єднує один або кілька народів, Церква — усі народи землі; держави виникають і розпадаються, Церква ж Існуватиме до кінця світу.

Церква є незалежною від держави (Ісус Христос передав свій учительський, священичий і пастирський уряди тільки Апостолам і їх послідовникам, а не світським правителям), а держава — від церкви. Проте є справи, в яких Церква і держава повинні контактувати, тому між ними мусить існувати взаєморозуміння і згода.

Церква суттєво допомагає державі: вчить послуху щодо світської влади, запобігає злочинам, спонукає до добрих і високих справ, об'єднує народи.

Церква засновує добродійні заклади, опікується хворими, самотніми, звільненими із в'язниць, божевільними, старцями, дітьми, які залишилися без батьків, подорожніми, хворими на проказу і т. д.

Усі розумні правителі і політики підтримували Церкву і допомагали їй.

Ті ж держави, які переслідували Церкву, швидко занепадали.

Церква і культура

Церква завжди дбала про розвиток просвіти і культури.

Церква першою розпочала освіту молоді, заснувавши перші наукові заклади.

Церква зберегла від знищення багато старовинних мистецьких шедеврів.

Церковна архітектура найвеличніша.

Церква приділяла велику увагу розвитку музики, різьбярства, живопису.

Завдяки Церкві неродючі землі ставали родючими, незаселені місцевості заселялися людьми.

Священикам і монахам належить багато наукових відкрить.

Спільнота Святих

Усі ми мандрівники до небесної вітчизни. Ми відбуваємо паломництво до місця ласки, де всі зустрінемося. Дехто з нас уже дійшов до мети (Святі), інші ще в дорозі (душі в чистилищі), ще інші лише починають подорож (ті, що живуть на землі). Однак усі ми становимо одну велику Божу родину. Усіх нас єднає одна мета — найтісніше поєднання з Богом. Кожен член цієї великої спільноти називається святим, бо усі ми освячені через Хрещення (І Кор. 6, 11) і покликані до святості (І Тес. 4, 3).

Спільнотою Святих називаємо взаємну приналежність і тісний зв'язок між християнами-католиками на землі, душами в чистилищі і Святими в небі.

Християни-католики на землі називаються воюючою Церквою, бо мусять боротися із потрійним ворогом: світом (спокусами, які походять від поганих людей), власним тілом (тілесною похіттю) і дияволом (диявольськими спокусами) (Йоан. 7, 1). Душі в чистилищі називаються страждаючою Церквою, бо, щоб дійти до неба, мусять ще терпіти і страждати. Святих у небі називаємо торжествуючою Церквою, тому що вони вже отримали перемогу над ворогом і радіють із плодів своєї перемоги.

Християни-католики на землі, душі в чистилищі і Святі в небі тісно поєднані з Ісусом Христом (Рим. 12, 4).

Ми всі напоєні одним духом (І Кор. 12, 13). *«І як страждає один член, страждають усі з ним члени; і як один член у славі, радіють з ним усі члени»* (І Кор. 12, 26).

Усі члени цієї спільноти Святих між собою тісно пов'язані, вони черпають з духовних скарбів католицької Церкви, можуть допомагати один одному молитвою та іншими добрими справами. Тільки святим у небі не потрібна допомога. *«Сповідайте, отже, один одному гріхи ваші й моліться один за одного, щоб вам видужати»* (Як. 5, 16).

Ми можемо просити Бога щодо іншої людини. Діти повинні

молитися за родичів і навпаки. Благальна молитва за когось є справою милосердя І приносить подвійне благословення: і тому, хто молиться, і тому, за кого моляться. Вірні можуть надолужувати за себе добрими справами (молитвою, постом і милостинею).

Можемо помогти молитвою та іншими добрими справами і душам у чистилищі; вони ж, коли потраплять до неба, можуть допомагати молитвами нам.

«Молитва — це ключ, який відчиняє бідним душам ворота неба» (св. Авг.). Заступництво вірних, а насамперед жертва св. Літургії, молитва, милостиня та інші побожні справи впливають на зменшення кар страждучим душам (Соб. Ліон. 1274).

Святі в небі можуть допомагати нам своїми молитвами перед престолом Бога (Одкр. 8, 4), тому ми повинні звертатися до них по допомогу.

Коли просимо Святих заступитися за нас, вони моляться разом з нами. Їх молитва має велику силу (Як, 5, 16).

Наші свояки і приятелі, які удостоїлися перебування в небі, теж моляться за нас перед престолом Божим і часто оберігають нас у небезпеці.

Наш зв'язок із братами, які померли, не обривається, а триває і після їх смерті. *«Любов не вмирає»* (І Кор. 13, 8). Любов до ближнього у небі не пропадає, а стає ще величнішою і палкішою.

Святі в небі можуть допомогти своїм заступництвом перед Богом і душам у чистилищі. Діва Марія у день свого Успіння звільняє з чистилища тисячі бідних душ (св. Петро Дам.; св. Альф.).

Відпущення гріхів як член Символу віри

Немає на землі людини без гріха, тому кожному з нас необхідне відпущення гріхів.

Відпущення гріхів для нас заслужив Спаситель своєю смертю на хресті. Крім того, Він дав Апостолам і їх наступникам право відпускати гріхи.

Немає для людини на землі більшої радості, аніж усвідомлення того, що її гріхи відпущені. Ніщо нас так не тривожить, як гріх.

Відпущення смертних гріхів отримуємо через Хрещення і Покуту, а легких — через добрі справи, здійснені в стані ласки. Такими добрими справами є молитва, піст, милостиня, участь у Службі Божій, приймання Св. Причастя, користання з відпустів, вибачення образ і зневаг і т. п.

Немає гріха, якого би Бог не вибачив тут, на землі, якщо ми щиро шкодуємо, що здійснили його і щиро сповідаємося (Іс. 1, 18). Не будуть відпущені лише гріхи проти Св. Духа, бо людина, яка допускає їх, не має наміру виправитися.

Відпущений гріх відпускається раз і назавжди.

Останні речі як член Символу віри

Смерть

Коли наступає смерть, душа людини розлучається з тілом і переходить у світ духів, а тіло розкладається і розсипається в порох.

Св. Павло називає смерть *«відходом»* (II Тим. 4, 6). Хвилина смерті — то хвилина спасіння душі (М. Лат.). Після смерті тіла дух повертається до Бога, який його дав людині (Еккл. 12, 7). Смерть — це подорож до вічності (св. Золот.). Тому помиляються ті, які стверджують, що після смерті людини душа переходить в тіло іншої людини або тварини (так вважали давні єгиптяни). Тіло померлих розкладається — з землі виникло, у землю й обертається (Буття 3, 19). Але в день страшного суду усі тіла воскреснуть. Смерть — це сон у надії швидкого воскресіння (св. Тома з Акв.).

Причиною того, що усі ми — смертні, є первородний гріх.

Наші прародичі втратили дар безсмертя через непослух (Буття 3, 19). Усі ми згрішили в Адамі (Рим. 5, 12). Людина хотіла зрівнятися з Богом, тому Бог принизив її через смерть, караючи за гордість. Смерть рівняє убогих і багатих (Йов 27, 16).

Смерть не є злом, бо відчиняє нам дорогу до неба і не триває вічно, бо колись усі ми воскреснемо.

Смерть страшна лише для людей, які понад усе цінують матеріальні блага і життєві втіхи. Для них вона є кінцем дочасного щастя і початком вічної недолі. Люди, які живуть побожно і чесно, не бояться смерті. Для праведного нема смерті, а є перехід до вічного життя (св. Ант. Пад.).

Бог не називає нам час нашої смерті, щоб ми щохвилини були готові до неї.

Помремо тоді, коли не сподіваємось (Мат. 24, 44). Смерть прийде, як злодій (Мат. 24, 43).

Як хто живе, так і вмирає.

Щасливо вмирає той, хто у хвилину смерті не має тяжкого гріха.

Ще щасливим є той, хто може приготуватися до смерті, прийняти св. Тайни і впорядкувати дочасні справи. Тим він може скоротити муки в чистилищі. Дехто думає, що щасливою є раптова смерть. Тільки людина, певна спасіння, не має чого боятися наглої смерті. Але де знайти таку? Тому молимося: *«Від наглої і несподіваної смерті сохрани нас, Господи!»*

Коли хочемо щасливо вмерти, мусимо щодня просити Бога про щасливу смерть, а також уже тепер позбуватися добровільного прив'язання до розкошів і дочасних благ.

Насамперед ми повинні просити Бога про те, щоб дозволив нам прийняти перед смертю св. Тайни. З цією метою можемо в молитвах звертатися до покровителів щасливої смерті — св. Йосифа і св. Варвари. Молитва про щасливу смерть нагадує нам, що ми — смертні. Згадка про смерть утримує нас від гріхів. Пам'ятай про останні речі, і не згрішиш довіку (Сир. 7, 40). *«Умрім, щоб жити!»* (св. Вас.) Бог чекає від нас молитви, посту і милостині, щоб таким чином очистити наше серце від прив’язання до дочасних речей. Тільки той, хто позбувся прив’язання до дочасних речей, буде після смерті оглядати Бога. Тому говорить Ісус Христос: «*Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога»* (Мат. 5, 8).

Особистий суд

Відразу після смерті наступає особистий суд.

Св. Павло каже: *«І як призначено людям раз умерти, потім же суд»* (Євр. 9, 27). У хвилину смерті Бог каже нам: «*Дай звіт про твоє управління...»*. (Лук. 16, 2). Після суду наступає справедлива заплата.

Особистий суд вестиме Ісус Христос. Він докладно перегляне усе наше життя і вчинить з нами так само, як ми чинили з нашими ближніми.

«Отець бо не судить нікого, а Синові дав він суд увесь» (Йоан 5, 22). У хвилину смерті Бог відкриває перед людиною усе її життя. Тоді пригадаємо собі усе до найменших дрібниць.

Після особистого суду людські душі ідуть або до неба, або до пекла, або до чистилища.

Душа, обтяжена тягарем гріхів, падає у прірву болю, а чиста душа підноситься на крилах невинності до неба (св. Тома з Акв.).

З дорослих мало хто йде просто до неба, бо *«не ввійде до нього ніщо нечисте»* (Одкр. 21, 27). Мало хто з праведних омине чистилище (Беляр.). Діти ж, які вмирають в невинності Хрещення, йдуть просто до неба. Дехто думає, що більше буде осуджених, ніж спасених, опираючись на слова Спасителя: «... останні будуть перші, а перші — останні!» (Мат. 20, 16). Але не забуваймо про безмежну доброту Бога. Святі стверджують, що і грішники у годину смерті часто отримують від Бога особливі ласки, які викликають у них щирий жаль за скоєнне, завдяки чому грішники отримують прощення. Спаситель сказав св. Гертруді: «*Коли я бачу, що вмирають такі, які радо мене згадували за життя, тоді показуюсь їм з лицем такої великої любові і милосердя, що вони до глибини душі шкодують за тим, що мене образили і таким чином рятуються»*.

Крім особистого суду наприкінці світу відбудеться загальний суд (страшний суд). На особистім суді отримує нагороду або покарання сама душа, яка була головною причиною злого або доброго. На загальному суді буде винесений вирок і тілу, як знаряддю душі.

Небо

Небо — це місце вічної радості.

Під час преображения на горі Тавор Ісус Христос дозволив Апостолам скуштувати небесних радощів (Мат. 17). У хвилину хрещення Ісуса Христа відчинилося небо (Мат. 3, 17).

Під небом розуміємо і місце, і стан душі. Як місце, на думку богословів, небо знаходиться над зірками (над видимим світом). Як стан душі небо основується на огляданні Божества лицем до лиця (Мат. 18, 10), на спокої і щасті духа (Рим. 14, 17). Небо — це наша справжня батьківщина; тут, на землі, ми лише подорожні (II Кор. 5, 6).

Радість неба є нескінченна.

Св. Павло говорить: *«Те, чого око не бачило й вухо не чуло, що на думку людині не спало, те наготував Бог тим, що його люблять»* (I Кор. 2, 9). Таке щастя можна заслужити, описати його неможливо. У небі матимемо таке саме щастя, яке має Бог (Мат. 25, 21), бо ми станемо учасниками Божої природи (II Петро 1, 4) і подібними до Бога (I Йоан 3, 2).

Щастя вибраних у небі полягає в тому, що вони бачать Бога, тішаться любов'ю і приязню всіх мешканців неба, позбавлені будь-якого зла.

Вибрані мають змогу постійно бачити обличчя Бога (Мат. 18, 10). Вони пізнають досконалість Бога і Його справи (св. Авг.). Бачать Бога, яким Він є (I Йоан 3, 2). *«Вибрані більше тішаться щастям Бога, ніж власним»* (св. Бонав.). Пізнання Бога тісно пов'язане з любов'ю до Бога, яка є тим більшою, чим докладнішим є пізнання.

Мешканці неба взаємно люблятся. Саме любов відрізняє дітей вічного царства від дітей загибелі (св. Авг.).

Вибрані у небі не знатимуть, що таке зло. Не будуть голодувати чи відчувати спрагу (Одкр. 7, 16), нема в небі смерті, суму, крику, болю (Одкр. 21, 4). Ночі більше не буде (Одкр. 22, 5). Нема в небі і гріха, бо воля вибраних переходить у волю Бога (св. Берн.).

Радість у небі триває вічно.

Христос каже: *«А праведні увійдуть до щастя вічного»*, тобто до щастя, яке не має кінця. Св. Дух перебуватиме з ними вічно (Йоан 14, 16). Їх радощів ніхто їм не відбере (Йоан 16, 22). Бог дає вічну нагороду.

Вибрані будуть нагороджені відповідно до їх заслуг.

Бог дає більше щастя тому, хто здійснив на землі більше добрих справ. Так виявляється нескінченна Божа справедливість. Св. Павло каже: *«Хто скупо сіє, скупо буде жати; хто ж щедро сіє, той щедро жатиме. Нехай дає кожний, як дозволяє серце... Бог любить того, хто дає радо»* (II Кор. 9, 6).

«Інакший блиск сонця, інакший блиск місяця, інакший блиск зір, навіть зоря від зорі різниться блиском» (I Кор. 15, 41). Святі по-різному пізнають і люблять Бога, по-різному відчувають радість, яка тим більша, чим повніше пізнання Бога. Ступінь небесного щастя залежить від ступеня освячуючої ласки, яка огортає душу у хвилину смерті, від сили любові до Бога, яку мала душа вмираючої людини. Ступінь небесної слави того чи іншого Святого не може ні зрости, ні зменшитися. Але Святі можуть зазнати надзвичайних радощів. Це буває, наприклад, тоді, коли на землі навернеться той чи інший грішник (Лук. 15, 7). Вибрані у небі не заздрять один одному, бо кожний отримав свій гріш від господаря (Мат. 20).

До неба можуть потрапити тільки зовсім чисті душі, вільні від будь-якого гріха і кар за гріхи.

Отже, до неба можуть увійти лише душі тих, які, прийнявши Хрещення, не згрішили, або, коли згрішили, то відпокутували за ті гріхи на землі або в чистилищі (Соб. Флор.). Нечисте не може увійти до небесного Царства (Одкр. 21, 27).

Небо можна здобути лише терпіннями і самозреченням.

Без самозречення нема щастя. Царство небесне подібне до дорогоцінної перли, за яку треба віддати все, якщо хочеться її мати (Мат. 13, 44), тобто треба відректися прив'язання до дочасних речей. *«Тісні ті двері й вузька та дорога, що веде до життя, і жаль таких, що її не знаходять»* (Мат. 7, 14).

Хто хоче потрапити до неба, мусить стати мучеником, хоча б безкровним, через умертвлення свого тіла. Ісус Христос каже: *«Хто життя своє любить, той погубить його; хто ж зненавидить своє життя на цьому світі, той збереже його, щоб жити вічно»* (Йоан 12, 25), тобто, хто догоджає собі на цьому світі і шукає розкошів, буде осуджений; хто ж зуміє відректися від дочасного щастя, отримає в нагороду вічне щастя. Чим більше труду коштує нас здобуття вічного щастя, тим вищим буде її ступінь. Заслужена радість є подвійною радістю.

Для праведників небо починається частково вже на землі.

Хто шукає небесного життя, вже ним живе (св. Авг.). Праведні відчувають справжній спокій душі (Йоан 14, 28). Вони мають *«мир Божий, що вищий від усякого уявлення»* (Филип. 4, 7). Вони завжди веселі, навіть коли постять (Мат. 6, 17) або терплять (Мат. 5, 12). Праведні мають Святого Духа, отже, ще на землі вони з'єднані з Богом (І Йоан 4, 17). Ісус Христос уже тепер мешкає у їх серцях (Єф. 3, 17). Праведні мають Царство Боже в собі (Лук. 17, 21). Той, хто пам'ятає про небо, завжди є терплячим у терпінні, байдужим до земних благ та розкошів. «*Пам'ятай про нагороду і будеш зносити терпіння з радістю»* (св. Авг.). Терпіння на цьому світі є нічим у порівнянні з майбутньою славою, яку посядемо.

Пекло

Бог не дарує грішникам їх гріхи.

Пекло — це місце вічних мук.

Осуджений євангельський багач просить Авраама, щоб він послав когось до його п'ятьох братів, *«щоб і вони також не прийшли в це місце муки»* (Лук. 16, 28). Ісус Христос, говорячи про загальний суд, називає пекло «вічними муками», Він каже: «І підуть ті на вічну кару...» (Мат. 25, 46). Пекло є місцем і, одночасно, станом душі. Як місце знаходиться під землею (нижче видимого світу). Пекло відокремлене від неба, між ними — велика прірва (Лук. 16, 26), Осуджені будуть відлучені від Святих (Мат. 24, 51). Св. Золотоуст каже: «*Не цікавтеся тим, де є пекло, але думайте, як його уникнути»*.

Як стан душі пекло є ніби продовженням того стану, в якому перебуває душа грішника у хвилину смерті: *«Творцем пекельних мук є не Бог, а сама людина»* (св. Ів. Дам.) Прислів'я гласить: «*Як постелиш, так і виспишся»*.

Пекельні муки страшні.

Св. Павло каже: *«Страшно впасти в руки Бога живого»* (Євр. 10, 31). Людині, яка відреклася для Пана Бога розкошів, Бог обіцяє стократну нагороду. Коли ж людина кохається в розкошах, у майбутньому житті терпітиме стократну муку і біль (св. Іван від Хр.). По-різному характеризує пекельні муки Ісус Христос: називає їх то «огнем невгасаючим» (Мар. 9, 43), то «темрявою кромішньою» (Мат. 22, 13), то каже, що у пеклі на грішників чекають «*плач і скрегіт зубів»* (Мат. 8, 12).

Осуджені ніколи не бачитимуть Бога, вони завжди оточені злими духами, їх палить вогонь і терзають муки совісті.

На страшнім суді Ісус Христос скаже осудженим: *«Ідіть від мене геть, прокляті, у вогонь вічний»* (Мат. 25, 41). Бони будуть покарані карою втрати (ніколи не матимуть змоги оглядати Бога) і карою чуття (терпітимуть муки). Кожен створений дух прагне до Бога. Ще на землі тужить людський дух за Богом. Ця туга буде ще більшою після смерті,

бо в іншому світі дочасні блага втрачають своє значення, і дух не знаходить задоволення ні в чому, крім Бога. Як важко тому, хто знає, що це його прагнення ніколи не задовільниться!

Осуджені не мають можливості спілкуватися з вибраними, терплять від злих духів, ненавидять один одного. Осуджених палитиме пекельний вогонь. Вони терпітимуть постійні муки совісті, їх палитиме сором за вчинене, вони заздритимуть вибраним. Після воскресіння тіл вони терпітимуть і тілесні муки: зір буде мучений темрявою (Мат. 8,12), слух — прокльонами і стогоном співосуджених (Йов. 15, 21), смак — голодом (Лук. 6, 25) і спрагою (Лук. 16, 24).

Муки осуджених триватимуть вічно (Мат. 25, 41; 25, 46). Від пекла нема рятунку, бо минув час ласки (Йоан 3, 36). *«Хто вірує в Сина — живе життям вічним, хто не вірує в Сина, той життя не побачить, — гнів же Божий над таким перебуває»* (Йоан 3, 36). Осуджені мають смерть без смерті (св. Григ. В.). Життя в пеклі — це «вічна смерть» або «*друга смерть»* (Одкр. 21, 8), Чим більше ласки змарнувала людина, тим більшим буде покарання.

До пекла йдуть душі тих людей, які померли в тяжкому грісі.

Вчинивши тяжкий гріх, людина відлучає себе від Бога. До пекла потраплять душі ворогів Ісуса Христа (Пс. 109, 1); тих, що не вірили в Євангеліє (Йоан 3, 18); нечистих, злодіїв, скнар, пияків (І Кор. 6, 10); тих, хто зловживав талантами, отриманими від Бога (Мат. 25, 30) і т.п.

Для грішника пекельна кара починається вже на землі.

Жоден із грішників не відчуває внутрішнього задоволення (Іс. 57, 20). Грішник ще за життя знаходиться в темряві І тіні смерті (Лук. 1, 79).

Чистилище (місце очищення)

Чистилище — це місце, де перебувають душі людей, які вмерли в Божій ласці, але не вповні відпокутували за свої гріхи.

У майбутньому житті отримуємо друге хрещення — вогнем. Це хрещення очищає людину від того, що заважає людині увійти до неба. Бог наповнює ці бідні душі великою любов'ю до Себе, і ця любов допомагає їм зносити муки. Душі в чистилищі живуть надією, що колись матимуть змогу бачити Бога і зазнають вічного щастя. За них заступаються вірні на землі і Святі на небі, їх відвідують Ангели (св. Фран. Рим).

У чистилищі душі терплять за повсякденні гріхи, а також за відпущені тяжкі гріхи, за які ще не відпокутували на землі.

За повсякденні гріхи Бог накладає на нас дочасні кари. Кожен гріх мусить бути відпокутуваний. Той, хто не відпокутував свої гріхи на землі, мусить відпокутувати їх у чистилищі (Соб. Трид. 6,30). Тому не досить задовільнитися сповненням покути, накладеної на нас сповідником, — треба добровільно чинити інші покаянні діла. Можемо теж багато відпокутувати терплячістю у хворобі і охочим прийманням смерті з рук Бога.

Душі в чистилищі не можуть бачити Бога і теж терплять муки. Той сам вогонь мучить вибраних і осуджених (св. Авг.), тому легше вже на землі відбути кари за гріхи. Згадаймо молитву св. Августина: *«Господи, тут печи, тут січи, тут пали, але пощади мене у вічності»*.

Обсяг і час тривання мук у чистилищі залежить від обсягу невідпокутуваних гріхів.

Чим більша провина, тим більше палить очищаючий пломінь (св. Авг.).

Про існування чистилища дізнаємося зі слів св. Письма, зокрема зі слів Ісуса Христа, а також з обрядів і науки Церкви.

В існування чистилища вірили древні євреї: *«... він і приніс жертву перебла-гання за мертвих, що вони звільнилися від гріха»* (II Мак. 12, 46). Ісус Христос говорить: «*Коли ж хтось скаже слово проти*

Святого Духа, йому не проститься ні в цьому світі, ні на тому» (Мат. 12, 32).

Про існування чистилища свідчать і церковні обряди, молитви за померлих під час кожної Служби Божої, Служби Божі за померлих, задушні суботи, парастаси, панахиди, голос дзвінка посмертного, який кличе нас до молитви за померлих і т. д.

Віру у чистилище знаходимо у різних народів (єгиптян, греків, євреїв і т.д.)

Вірні на землі можуть помагати душам у чистилищі через жертву св. Літургії і добрі справи — через молитву, піст, милостиню, приймання св. Тайн і через жертвування відпустів.

Душі в чистилищі не можуть помогти самі собі, бо не можуть здійснювати добір справи, щоб таким чином відпокутувати свої гріхи. Для них вже минув час ласки і заслуги, а наступив час заплати І покути.

Найкращою допомогою душам у чистилищі є жертва св. Літургії. Щодо молитви, то лише той, хто є в стані ласки, може допомогти душам у чистилищі молитвою. Тут теж має вагу, наскільки щирою є ця молитва. Допомагає душам у чистилищі свячена вода, яку використовують під час похорону, а також героїчний акт любові, суть якого в тому, що ми жертвуємо для добра бідних душ заслуги всіх наших добрих справ. Той, хто збуджує в собі такий акт кожен раз, коли приймає св. Причастя чи вислуховує Служби Божої в понеділок, отримує повний відпуст для душ у чистилищі.

Жалоба не приносить померлим жодної користі.

«Не плачем допоможемо померлим, а молитвою і милостинею» (св. Золот.).

Допомога померлим — обов'язок насамперед їх родини і близьких.

Саме їх стосується слова св. Письма: *«Змилуйтеся, змилуйтесь надо мною, мої друзі, бо рука Божа мене доторкнулась!»* (Іов. 19, 21). Побожні християни не забувають про померлих, споруджують їм пам'ятники, садять на гробах квіти. Але не можна покладатися на те, що нас пам'ятатимуть після нашої смерті І молитимуться за нас. Краще подбати про себе за життя. Одна Служба Божа, побожно вислухана за

життя, принесе нам більше користі, ніж 100 служб Божих, відправлених за нас після смерті (св. Анз).

Молитва за померлих є справою милосердя, завдяки їй ми отримуємо відпущення гріхів і Боже благословення.

Молитва за померлих допомагає померлим і тому, хто за них молиться. Хто милосердний для померлих душ, для того колись і Бог буде милосердним Суддею: *«Блаженні милосердні, бо вони зазнають милосердя»* (Мат. 5, 7). Душі померлих не забудуть про своїх добродіїв і будуть їм вдячні, коли увійдуть до небесної слави. У небі будуть молитися за того, хто був милосердним для них.

Воскресіння тіл

У день загального суду Ісус Христос воскресить тіла усіх померлих людей і назавжди поєднає їх з душею.

Ісус Христос воскресить усіх людей. Він прийде судити і живих, і мертвих.

Ісус Христос сам говорив про воскресіння тіл, підтверджуючи свої слова чудами.

«Надходить час, коли всі, хто у гробах, голос його вчують, і вийдуть ті, що чинили добро, на воскресіння життя. А ті, що зло чинили, — воскреснуть на суд» (Йоан 5, 28-29); «Хто тіло моє їсть І кров мою п'є, той живе життям вічним, і я воскрешу його останнього дня» (Йоан 6, 54). Ісус Христос доказав чудами, що має силу воскрешати померлих. «*Я — воскресіння і життя»* (Йоан 11, 25), — говорить Спаситель.

У природі знаходимо прообрази воскресіння: наш сон і пробудження, оновлення природи весною, розвиток метелика (спочатку гусениця, яка прив'язана до землі, як і людина, потім — лялечка, яка подібна до тіла в гробі, і, нарешті, красивий метелик, який літає у повітрі), проростання насінини, схід і захід сонця і т. п.

Бог воскресить наші тіла, щоб виявити свою справедливість і прославити Спасителя.

Заплата не була б досконалою, якщо б тільки душа отримала нагороду чи була покарана. *«Багато добрих справ — піст, чистота, мучеництво — людина здійснює через тіло, тому справедливо, що і воно разом з душею візьме участь у славі»* (Терт.).

Христос прагнув врятувати і душу людини, і тіло. А порятунок не був би повним, якщо б не гарантував тілу воскресіння (Тер.)- *«... через чоловіка смерть, через чоловіка й воскресіння мертвих»* (І Кор. 15, 21).

Воскресши, ми матимемо ті ж тіла, що і в дочасному житті; тіла праведних будуть прославлені, а тіла грішників стануть потворними і відразливими; усі воскреслі тіла будуть безсмертними (І Кор. 15, 42).

Віра в майбутнє воскресіння потішає нас у терпінні, у хвилину нашої смерті і у хвилину смерті наших близьких.

Для Іова найбільшою потіхою в терпіннях була думка про воскресіння (Іов 19, 25). Віра у воскресіння вливала у серця перших християн відчайдушну відвагу під час переслідувань; той, хто вірить у майбутнє воскресіння, не повинен сумувати з приводу смерті своїх близьких, як не сумує тому, що зайшло сонце, бо знає, що завтра його знову побачить.

Страшний суд

Відразу після воскресіння тіл відбудеться страшний (загальний) суд.

Другий прихід Ісуса Христа передвістили Апостолам Ангели відразу після вознесіння Спасителя (Діян. Ап. 1, 11). Пророк Йоіл каже, що Бог збере всі народи на долині Йосафата (між Єрусалимом і Оливною горою) і там буде їх судити (Йоан 3, 2). Але слово *«Йосафат*» означає «*Суд Божий»*, тому воно може означати будь-яке місце, де відбудеться суд. Називаємо цей суд страшним, бо для грішників він буде справді страшним. Називаємо його також останнім, бо він відбудеться в останній день існування світу. Кажемо також про нього, що це буде загальний або явний суд, бо на ньому явно будуть суджені усі люди, які будь-коли жили, і навіть Ангели (Юд. 6).

Суть страшного суду в тому, щоб усі створіння пізнали мудрість і справедливість Бога.

На страшному суді можна буде побачити, що зробили окремі люди і цілі народи. Там можна буде побачити, як мудро керував Бог долею усього людства і окремих людей, щоб усі дійшли до кінцевої мети і щоб уже на землі були щасливими. Ми переконаємося, що Бог навіть терпіння і людські гріхи завжди обертав на добре. На страшному суді Бог доповнить і вирівняє все, що не могло бути доповнене на особистому суді.

Страшний суд здійснюватиме Ісус Христос, щоб під час нього Йому було прилюдно повернено честь, яку було забрано на землі.

Страшний суд поверне Ісусові Христові Його славу і честь, у яких відмовляли Йому Його сучасники на землі, а також безбожні і ворожі до релігії люди. *«Отець бо не судить нікого, а синові дав він суд увесь, щоб усі почитали Сина так, як Отця почитають*» (Йоан 5, 22-23). «*І владу йому дав суд чинити, він бо — Син Чоловічий»* (Йоан 5, 27).

На страшний суд прийде Ісус Христос у великій силі і величі.

Спочатку на небі появиться хрест, який звістить прихід Спасителя (Мат.

30). Ісус Христос появиться у великій славі (Мат. 16, 27; Лук. 21, 27). Але Боже Єство не всі матимуть змогу бачити. Осуджені пізнають велич і єство Бога лише по деяких знаках. Ісуса Христа оточуватимуть Ангели (Мат.

31). Спаситель засяде на престолі і згромадить навколо Себе усі народи землі (Мат. 25, 32), розділить людей, як пастир відлучає овець від козлів. Вибраних поставить праворуч, а осуджених ліворуч (Мат. 25, 33).

Під час суду Ісус Христос виявить усе аж до найпотаємніших речей.

Св. Августин говорить: *«У якому стані кожен із нас зустріне свій останній день, у такому ж зустріне і останній день світу. У цей останній день кожний буде так само суджений, як при смерті*». Бог всезнаючий і Своє всезнання виявить під час страшного суду. «Господь... освітить те, що скрите в темряві, та виявить задуми сердець» (І Кор. 4, 5). «Нічого бо нема захованого, щоб не стало явним, ані нічого тайного, що б не стало знаним і на яв не вийшло» (Лук. 8, 17); «*... що ви потемки сказали, почується при світлі; і те, що на вухо ви говорили десь по сховках, оголоситься на крівлях»* (Лука 12,3). Сонце справедливості освітить своїм промінням найпотаємніше. Усі гріхи тоді будуть виявлені. Ганьба для осуджених буде страшнішою від пекла. Праведні ж не матимуть чого соромитися, бо свої гріхи вони вже відпокутували. Тому нагадує нам св. Павло, щоб ми самі себе судили, якщо не хочемо бути осудженими (І Кор. 12, 31). Під час страшного суду виявить Бог і всі наші добрі справи (Прип. 12, 14), і всі наші думки (І Кор. 4, 5).

Ісус Христос вимагатиме від усіх людей справ милосердя.

Від здійснених нами милосердних учинків залежить наше спасіння (Мат. 25, 34).

Справедливим вироком Ісус Христос навіки відлучить добрих від злих (Мат. 25, 46). Символічне зображення цього суду знаходимо у Христовій притчі про пшеницю і кукіль.

Св. Петро каже: *«Нового ж неба й землі нової, згідно з його обіцянкою, очікуємо ми»* (ІІ Петро 3, 13). Усе створене отримає новий, прославлений вигляд. Вогонь забезпечить цю зміну створінь, він же буде засобом очищення для тих людей, які ще не спокутували своїх

гріхів. Після страшного суду вже не буде чистилища.

Невідомо, коли настане день страшного суду.

«А про той день і годину ніхто не знає, ані ангели небесні, — лише один Отець» (Мат. 24, 36). «*Чини так, як би ти чинив, якщо б суд мав би відбутися завтра, і не боятимешся приходу Судді»* (св. Авг.).

Що передуватиме страшному судові?

Євангеліє проповідуватиметься цілому світові (Мат. 24, 14).

Енох та Ілля повернуться на землю і закликатимуть до покути (Мат. 17,11). Вони проповідуватимуть 3 з половиною роки, багатьох відвертаючи від антихриста. Антихрист їх уб'є. Через 3 з половиною дні Бог їх воскресить (Одкр. 11, 3-11).

Євреї навернуться.

«... довгий час сини Ізраїля сидітимуть самотніми, без царя й без князя, без жертви й без пам'ятника... Потім сини Ізраїля повернуться й шукатимуть Господа, Бога свого, й Давида, царя свого; і тремтівши, прийдуть до Господа й до його доброти — наприкінці днів» (Ос. 3, 4-5).

Вірні об'єднаються.

«... і буде одне стадо й один пастир!» (Йоан 10, 16).

Проте, будуть і невіруючі (Лук. 18, 8; II Тес. 2, 3), і ті, що кохаються в дочасних розкошах (Лук. 17, 26). Люди житимуть, як за часів Ноя (Мат. 24, 38). З'явиться антихрист.

Це буде людина, яка називатиме себе Ісусом Христом і за допомогою диявола здійснюватиме мнимі чуда (II Сол. 2,9). Він буде небезпечним насамперед тому, що переслідуватиме і зваблюватиме людей (Одкр. 20, 3-9).

Імовірно, що антихрист створить у Єрусалимі свою державу. Антихриста знищить Ісус Христос, коли прийде на суд (П Сол. 2, 8). Антихрист мав і має своїх предтеч (І Йоан 2. 18). *«Тайна беззаконня орудує вже тепер»* (II Сол. 2,7).

На небі з'являться страшні знаки і великі нещастя впадуть на людей.

«... сонце затьмиться, місяць не дасть більше свого відблиску, зорі

падатимуть з неба і захитаються небесні сили» (Мат. 24, 29). На людей упадуть війни, пошесть і голод (Мат. 24, 6-7). Мета усього цього — спонукати до покаяння.

Християнська надія

Християнська надія — це очікування з повним упованням усіх тих благ, які нам обіцяв Ісус Христос, якщо ми сповнимо Божу волю.

Надія, з одного боку, є певною тугою за обіцяним, бажанням обіцяного, очікуванням на нього, а, з другого — переконанням, що Бог дотримає слова і виконає обітницю.

У нагороду за виконання Божої волі Ісус Христос обіцяв нам вічне щастя і засоби, потрібні для його осягнення: Божу ласку, дочасні добра, прощення гріхів, допомогу в потребах і вислухання наших молитов (І Йоан 2,25; 14,2,14; 19,23 І Тим.2,4; Мат. 6,25-32).

Ісус Христос навчив нас молитви *«Отче наш»*.

У цій молитві просимо вічного щастя, ласки, потрібної для його досягнення, дочасних благ для підтримання життя, відпущення гріхів, допомоги в потребі; тобто тут перераховано все те, чого ми можемо надіятися від Бога.

Християнська надія випливає з віри, бо надіємося на обіцяне Богом у переконанні, що Бог — найвірніший, всемогутній і наймилосердніший і що Ісус Христос Своєю смертю заслужив ці добра для нас.

«Держімо непохитне визнання надії,— бо той, хто обіцяв, вірний» (Євр. 10, 23). «*Він власного Сина свого не пощадив, а видав його за всіх нас, — як же разом із ним не подарує нам усього?»* (Рим. 8, 32).

Ми лише тоді можемо надіятися на обіцяне Ісусом Христом, коли дотримуємося Божих заповідей, чи, принаймні, щиро жаліємо, переступивши їх.

«Не кожний, хто промовляє до мене: Господи, Господи! — ввійде в Царство Небесне, лише той, хто чинить волю Отця мого, що на небі» (Мат. 7,21).

Надія без чесноти є зухвалістю (св. Берн.). Марна надія на Господа, коли не маєш за собою добрих справ.

Ісус Христос каже: *«Шукайте перше Царство Боже та його*

справедливість, а все те вам докладеться» (Мат. 6, 33).

Ми слуги Бога. Ми виконуємо Його волю, а Він дбає про наші потреби і дає нам заплату. *«Усяку журбу вашу покладіть на нього, бо він піклується про вас»* (І Петро 5, 7). Проте ми зі своєї сторони теж повинні старатися про ті блага. Не слід чекати від Бога чуда. До осягнення чогось треба докласти І своїх рук. Працюй, і Бог тобі допоможе.

Християнська надія мусить поєднуватися зі страхом перед гріхом.

«... працюйте над спасінням вашим в острасі та трепеті...» (Фил. 2, 12). Ніхто не може бути впевненим, що належить до вибраних. Християнин повинен жити у постійному страсі, бо ніколи не може бути певним, що встоїть перед спокусою. Недовір'я самому собі є опорою надії (св. Авг.). Надія веде нас уперед, страх робить нас обережними.

Християнська надія є Божим даром, ми можемо спромогтися на неї, лише отримавши освячуючу ласку.

Хто надіється на Бога, той тішиться Його особливою опікою.

«ТІ, які звіряються на Господа, — подібні до гори Сіон» (Пс. 124, 1).

Хто надіється на Бога, той може всього досягнути (Мар. 11, 23). Людина отримує стільки, на скільки надіється (св. Іван від Христа).

Того, хто надіється на Бога, Бог обдаровує надзвичайною силою духа; така людина стає безстрашною, виносливішою і незламною.

Хто надіється на Бога, той не дбає про ласку сильних світу цього, ані про людську думку, як не дбав про це св. Павло (І Кор. 4, 3).

Надія на Бога спонукає до добрих справ і чеснот. Надія веде нас до спасіння.

Ніколи не надійтеся на власні сили, чи на сили ближніх, чи на дочасні речі більше, ніж на Бога.

«Ліпше до Господа прибігти, ніж покладатися на людину» (Пс. 117, 8).

Ніколи не треба впадати в розпуку і думати, що Бог, можливо, не простить нам гріхів або не допоможе в нещасті.

Перед тим, як вчинити гріх, лякайся справедливості, а, вчинивши гріх, май надію на милосердя Бога (св. Григ. В.).

У найбільших нещастях допомога Бога є найближча.

Хто сумнівається в Божому милосерді, той зневажає Бога так само, якщо б сумнівався в існуванні Бога (св. Авг.).

Ніколи не слід надмірно надіятися на Боже милосердя, тобто постійно грішити з думкою, що милосердний Бог нікого не осудить.

Не можна тільки боятися Бога без надії, але не можна і надіятися без страху. Нерозумним є той, хто пам'ятає лише про милосердя, але забуває про Божу справедливість.

Ніколи не слід спокушати Бога, тобто наражати себе на небезпеку в надмірній надії на Божу допомогу.

На Божу допомогу можемо надіятись лише тоді, коли робимо те, чого Бог вимагає від нас. Того ж, хто не дбає про волю Бога і діє легкодушно, Бог покине.

Щоб людина спаслася, у її душі повинні поєднатися віра, надія і любов.

«Той, у кого мої заповіді, і хто їх береже, той мене любить. Хто ж мене любить, того мій Отець полюбить, і я того полюблю і йому об'явлю себе» (Йоан 14,21).

ДРУГА ЧАСТИНА — НАУКА ЗВИЧАЇВ

Про заповіді взагалі

Як небесні тіла рухаються за певними знаками, встановленими Богом (Пс. 148, 6), так і люди повинні жити за Божими законами (заповідями).

Господь Бог дав нам заповіді для нашого тимчасового і вічного щастя.

Заповіді Божі — це дороговказ до неба. Вони ж одночасно вказують нам дорогу до земного щастя. Коли батько забороняє дитині брати в руки зброю, то робить він це лише для її добра. Так і з заповідями Бога. *«Бог, як коли що приказує, то лише для добра тих, котрим приказує»* (св. Авг.). Бог наказує лише тому, щоб мати за що нагороджувати (св. Павлин). Сам наказ Божий є вже ласкою для нас (св. Павлин). Один поганський мудрець каже: «*Без законів (заповідей) людство було б лише чередою хижих тварин, з котрих сильніші душили б і пожирали слабших»*.

У душу кожної людини вклав Господь Бог природний закон; цей закон подає основні правила, як людина в цьому житті повинна поводитись.

Коли мала дитина, яка ще не чула про десять заповідей Божих, зробить щось недобре, напр., скаже неправду, вкраде і т.п., вона стає неспокійною, боїться та встидається і не може відверто дивитися в очі старшим; вона усвідомлює, що вчинила недобре. Те саме буде відчувати і дорослий поганин, котрий також не читав десяти Божих заповідей і нічого про них не знає. Звідси випливає, що людська душа вже від природи має вроджене усвідомлення деяких заповідей, або, іншими словами, людина має в собі природний закон. *«Цей закон не є*

написаний, а вроджений» (св. Амвр.). Як ластівка від природи знає, як будувати гніздо, а бджола — як будувати соти, так і людина від природи знає, як повинна розумно чинити. Св. Павло навчає, що поган сама природа спонукає робити те, про що говориться в десяти Божих заповідях, і, отже, в день суду їх буде судити Бог за законом природи (Рим. 2, 14-16). У наших серцях виписаний, о Господи, Твій закон, якого не може знищити жодна злоба (св. Авг.). Цей закон можна завуалювати, але знищити неможливо (Терт.). Немає людини, котра б не відчувала закону, який вложив Бог в її дух (Рим. Кат.). Цей природний закон подає нам найважливіші правила моральності, як напр.: «Найвищому Єству належиться ця почесть», «кожний повинен любити самого себе», «кожний повинен також любити своїх родичів і рідню», «ми не повинні робити ближньому нічого такого, що для нас самих є немилим», «*до неможливих речей не можна нікого зобов'язувати»* і т. п. З цих найважливіших правил моральності виходять, як певні узагальнення наступні правила, які і становлять зміст десяти Божих заповідей (за винятком святкування суботи). Отже, природний закон є не лише якимось рядом розумових правд, а певним наказом Божим (висловом наказуючої волі Божої), котрий у деяких випадках ми усвідомлюємо за допомогою розуму. (Цей стан усвідомлення називаємо совістю, про що говоритимемо нижче). Помиляються, отже, ті, котрі вважають, що сам розум є природним законом.

Через те, що люди, ведучи грішне життя, перестали належно пізнавати цей природний закон, Бог об'явив їм Свою волю ще раз.

Як забруднений образ неможливо впізнати, так і природний закон затьмарився в серцях людей унаслідок розпусного життя. Дійшло до того, що люди вже не були в силі відрізнити добре від злого. Щоб цьому запобігти, Бог об'явив людям природний закон, одночасно пояснивши і доповнивши його. *«Яку вдячність ми повинні відчувати до Господа Бога за те, що об'явив нам ще раз Свою святу волю!»* (Рим. Кат.),

Бог об'явив людям заповіді, щоб донести до людських сердець природний закон, пояснити його і доповнити.

Бог об'явив заповіді, тобто говорив до людей і сповістив їм Свою волю; згадаймо, напр., зустріч Бога з Мойсеєм і законодавство на горі

Синай. До об'явленого закону відносяться Передмойсеєвий закон, даний Ною та Аврааму (Ною, напр., заборонив Бог вживати м'ясо з кров'ю (Буття 9), Аврааму об'явив заповідь обрізання (Буття 17, 11); Мойсеевий, закон який Господь Бог дав євреям через Мойсея. Цей закон складається з 10 заповідей Божих, Богослужебних (церемоніальних) приписів і громадянських законів.

Десять заповідей Божих пізніше доповнив Ісус Христос, як про це сам заявляє у Матвія (5, 17). Церемоніальні приписи, які стосуються жертв, святині і т. п. виникли самі по собі із смертю Ісуса Христа (рішення апостольського Собору), бо церемонії Старого Заповіту були лише прообразами Спасителя.

Міський закон, котрий упорядковував суспільні відносини у євреїв, стосувався виключно їх.

Християнський закон, котрий містить дві заповіді любові, вимагає передусім виконання милосердних учинків (Матв. 25, 35) і внутрішнього святого настрою, тобто, освячення (Йоан 4, 24); а єврейський закон більшу увагу приділяв обрядам. Мойсеїв закон був написаний на кам'яних таблицях, а дві заповіді любові написав Св.Дух в наших серцях (Євр. 8, 10). Що це значить? Це значить, що Св. Дух освічує наш розум, щоб ми ті дві заповіді докладно пізнали, і спонукає нашу волю, вливаючи в наші серця Божу любов, щоб ми тих заповідей дотримувалися. Попередні заповіді були недосконалі (Євр. 7, 19), а християнський закон є досконалим, його дотримання наближує людину до її кінцевої мети — вічного щастя. Дві заповіді любові є досконалішими від 10 заповідей Божих, бо ці останні лише забороняють шкодити ближньому, а заповіді любові ближнього наказують, щоб йому допомагати в потребі. Недосконалий Мойсеевий закон об'явив Бог Мойсееві через Ангелів (Гал. 3,19), зате новий, досконалий закон оголосив людям сам Син Божий.

Крім об'явлених вже законів, Бог дає людям через Своїх заступників на землі, через духовну та світську владу інші закони — церковні і державні.

Церква дає накази ім'ям Христа, бо Христос сказав Апостолам: *«Хто слухає вас, мене слухає, а хто гордує вами, — мною гордує»* (Лук. 10, 16). Світська влада має владу від Бога, бо св. Павло говорить, що хто противиться світській владі, той протистоїть Богу (Рим. 13, 1). До

церковних законів належать, напр., 5 церковних заповідей; до державних законів, напр., закон про військову службу, карний закон, закон про податки, закон про пресу і т. п. Останні закони грунтуються на розумі. Церковний і державний закони відрізняються від Божого закону (природного і об'явленого) тим, що перші стосуються лише наших справ і слів, а Божий закон наших думок і бажань (св. Тома з Акв.).

Закони, видані заступниками Бога, є лише тоді правдивими, якщо не суперечать ні природному, ні об'явленому законові.

Немає закону над закон Божий. Коли, напр. правитель наказує щось, а його намісник щось інше, то треба слухати правителя. Так і коли намісники Бога наказують щось таке, що Бог забороняє, треба пам'ятати слова Апостолів: *«Слухатися слід більше Бога, ніж людей!»* (Діян. Ап. 5, 29). Пам'ятали про це і три юнаки у вогненній печі, і Маковейські брати.

Заповіді Божі не позбавляють людину свободи — через гріх людина стає невільником гріха. Суть свободи полягає не в тому, що людина може творити добро чи зло, а в тому, що людина може робити лише добро. Якщо б сила свободи полягала в тому, що людина може творити добро або зло, то тоді вільна людина перевершила б Пана Бога. Чому? Тому, що Господь Бог не може бажати чогось такого, що є морально злим; а однак кожний повинен визнати, що Господь є найвільнішим. Якщо ж людина говорить, що має повну свободу і може творити добро або зло, як їй заманеться, то та свобода творення зла є не досконалістю, а слабістю. Коли ж людина творить лише добро, дотримується Божого закону, то така людина наближає свою волю до Найсв. волі Пана Бога. Така свобода не відрізняється від святості і чесноти, і така свобода називається християнською свободою. Про неї говорить Ісус Христос так: *«Коли Син вас визволить, то справді, станете вільні»* (Йоан 8, 36). Про неї говорить також св. Павло: «*Господь же — дух, а де Господній дух, там воля»* (II Кор. 3, 17). А св. Яків християнську релігію називає досконалим правом свободи (Як. 1, 25). Служити Богу — значить панувати. Навпаки ж, хто грішить, той позбавляється тієї свободи і стає слугою гріха (Йоан 8, 34).

Саме тому воля тих, котрі служать своїм злим бажанням і не намагаються стримуватись від злого, подібна до зігнилого червивого

яблука, — такі люди хочуть позбутися Пана Бога та Його заповідей. Їх воля базується на засадах, щоб жити так, ніби Пана Бога нема. Вони намагаються такі зловорожі засади прищепити і молоді через засоби інформації, газети та книжки.

Деякі розуміють свободу так, щоб самому бути вільним, а інших гнобити. Прикриваючись гаслами боротьби за свободу, вони намагаються знищити права тих людей, котрі є слабшими від них.

Совість

На пізнанні закону формується совість. Совість–це усвідомлення того, чи якась справа є дозволена законом, чи не дозволена.

Це усвідомлення породжується в нас розумом. Якщо ми беремось за якусь справу, він підказує, як ми повинні чинити згідно з відомими нам законами.

Розум, отже, породжує в нас усвідомлення самого закону і наших обов'язків щодо закону. Це усвідомлення називаємо совістю. Отже, совість — це вплив розуму, що спонукає нашу волю до добра. Через те, що совість звертає нашу увагу на Божу волю, багато Святих називають її також *«голосом Божим»*. Совість — це голос Бога, котрий проголошує себе законодавцем і суддею (св. Тома з Акв.). Совість, як слова проповідника, що в Божім домі заохочує, грозить або тішить, розраджує, проникає у святині душі (св. Золот.).

Совість перед тим, як ми розпочнемо якусь справу, заохочує до неї або стримує, а після того, як ми закінчимо її, викликає в нас спокій або неспокій, залежно від того, чи добра була справа, чи недобра.

Каїна та Юду непокоїла совість. Суддю, людину, деколи можна підкупити, улеслити або залякати погрозою, а трибунал совісті — ніколи (св. Золот.). Отже, совість є або добра, або зла. Добра совість веселить і розганяє сум, як сонце хмари (св. Золот.). Добра совість осолоджує, полегшує будь-яке горе в житті так, як солодкий мед найбільш гірке осолоджує (св. Авг.). Найбільшу потіху приносить добра совість у годину смерті. *«Добра совість — це передсмак неба»* (св. Золот.). Зла совість робить нас неспокійними і незадоволеними; зла совість — то черв, що, народився з гріховного бруду (Св. Тома з Акв.), і який ніколи не вмирає (Мр. 9, 43). Нечиста совість отруює нам будь-яку радість, кожну хвилину життя; вона подібна до Дамоклового меча, що кожну годину, кожну хвилину грозить згубою. Людина з нечистою совістю подібна до злочинця, якого засуджено на смерть, і котрому будь-яка розкіш в останню мить життя не дає справжнього задоволення (св. Берн.). Зла совість проявляється часто і зовні, напр., через неспокійний погляд і непевність у поведінці.

Зусиллям волі людина може приглушити в собі совість на деякий час. Тому один має чуйну совість, а інший — сплячу.

Чуйна совість перестерігає нас перед найменшою помилкою, а спляча не підносить свого голосу навіть при скоєнні найбільшого гріха. Чуйна совість наче вага, якою важиться золото, і яка є дуже точною.

Спляча совість подібна до ваги, якою важиться сіно, і яка під тягарем одного кілограма ледве піддається. Чуйну совість мали Святі, котрі боялися гніву Бога, як вогню. Сплячу совість мають звичайні люди, котрі майже не звертають уваги на те, що є очевидним тяжким гріхом. Такі люди часто приділяють багато уваги дрібницям; вони відціджують комара, а верблюда ковтають (Мат. 23, 24). Людей із чуйною совістю називаємо совісними, а людей із сплячою совістю — несовісними.

Хто звикне до недобрих учинків, той буде мати спокійну совість. Протилежною спокійній совісті є неспокійна совість.

Хто має спокійну совість, той уважає найбільші гріхи дозволеною справою. Така людина пояснює свої вчинки по-різному: людям властиво помилятися, інші також так чинять і т. п. Хто живе в гріху, той не зважає вже на докори совісті, як людина, котра мешкає біля водоспаду (або залізниці), поступово звикає до гуркоту, і він їй перестає заважати (св. Вінк. Фер.). Людина з неспокійною совістю, навпаки, вважає гріхом навіть дозволені заняття (напр., спів і т. п.). Неспокійний схожий на полохливого коня, який боїться навіть тіні дерева. І неспокійний уявляє собі небезпеку там, де її немає, а через це якраз легко потрапляє в непослух та інші гріхи (Скар.). Такий неспокій виникає зовсім не із злого пізнання, а з почуття, яке втратило рівновагу, яке затьмарює розум. *«Причиною будь-якого неспокою є гордість»* (св. Франц. Сал.).

Кожна неспокійна людина є боягузом і не може ніколи дійти до досконалості. Вона схожа на боязкого вояка, котрий боїться стати до боротьби з ворогом і відразу складає зброю. Неспокійна, занепокоєна людина ніколи не повинна довго перебувати у своїх сумнівах. Сумніви подібні до слини або клею, який тим міцніше чіпляється, чим більше до нього торкаємося (Скар.). Неспокійна людина повинна намагатися відкинути занепокоєння і робити якраз те, від чого цей неспокій її

стримує (св. Альф.). Вона повинна передусім якнайточніше слухати поради свого сповідника, бо інакше не вилікується від неспокою ніколи (св. Альф.). Занепокоєна людина не повинна довіряти власним переконанням і поглядам, а, навпаки, зовсім ними не керуватися і відмовитися від них; тоді лише вона цілком позбудеться того неспокою, який походить найчастіше з гордості і впертого дотримання власного погляду (Марія Лят.). Хто хоче зробити щось велике для Бога, повинен оберігатися зайвої боязливості. Якби Апостоли були боязливими, то вони б ніколи не піднялися до навернення світу (св. Ігн. Льой.).

Хто чинить проти власної совісті, той грішить.

Совість — це ніщо інше, як закон, застосований до окремих випадків. Отже, хто чинить проти совісті, той чинить проти закону. Хто, напр., у четвер переконаний, що це п'ятниця, але їсть м'ясні страви, той грішить. З тієї самої причини не мають жодної вини іновірці, котрі твердо (хоч і помилково) переконані в правдивості своєї релігії і дотримуються її.

Дві заповіді любові

Найважнішими заповідями є дві заповіді любові, а саме любові до Бога і ближнього, бо вони охоплюють всі інші заповіді.

Коли одного разу книжники запитали Ісуса Христа, яка заповідь є найважливіша, — Ісус Христос відповів їм: *«Люби Господа, Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї!»* (Це заповідь перша!) А друга (подібна до неї): «Люби свого ближнього, як самого себе!» (Мар. 12, 30-31). Подібними словами наказував Бог у Старому Завіті любов Бога (Второзак. 6, 5) і любов ближнього (Левіт. 19, 18). Дві заповіді любові містять у собі всі інші заповіді, бо ці дві заповіді впливають на всі сили душі людини (розум, почуття і волю), а також і на її діла. Як галузки дерева виростають із спільного пня, так всі заповіді випливають з подвійної заповіді любові. Інші заповіді лише деталізують те, чого вимагають від людини заповіді любові. Тому говорить Христос: «*На двох оцих заповідях увесь Закон і Пророки стоять»* (Мат. 22, 40). Всюди: в родинах, краях, державах і громадах не потрібні були б інші заповіді, крім заповіді любові, якби всі і всюди належно їх дотримувалися (Аліолі).

У заповіді любові до Бога містяться чотири перші заповіді Божі, а в заповіді любові до ближнього — всі подальші заповіді Божі, а також заповідь, що наказує діла милосердя.

З десяти Божих заповідей перші чотири стосуються Бога. Як наш найвищий Цар, прагне Бог від нас у першій заповіді величання (поклоніння) і вірності, в другій — почесті, в третій — служіння Йому, а в четвертій — почесті для Його заступників на землі. Наступні шість заповідей Божих стосуються ближнього і забороняють завдавати йому шкоди у житті (п'ята заповідь), у невинності (шоста заповідь), у власності (сьома заповідь), у честі (восьма заповідь), у щасті і родинному майні (дев'ята і десята заповіді). Наказ Ісуса Христа виконувати діла милосердя, доповнює другу частину Божих заповідей, які стосуються ближнього. Цей наказ зобов'язує нас допомагати

ближньому в потребі, хоча Божі заповіді виразно цього не вимагають. Про тісний зв'язок між останніми шістьма Божими заповідями говорить Ісус Христос у відповіді, яку дав багатому молодику, у ній починає Христос перелічувати заповіді, котрі стосуються ближнього, від п'ятої заповіді (Мат. 19, 18; Лук. 18, 20). Св. Павло теж уважає шість останніх заповідей Божих окремою, замкненою в собі цілістю (Рим. 13, 9).

Хто дотримується заповідей любові до Бога і до ближнього, той дотримується всіх заповідей і дістає спасіння.

Хто дотримується двох заповідей любові, той дотримується всіх заповідей, бо всі інші заповіді містяться в цій подвійній заповіді. Тому говорить св. Павло: *«Любов не чинить зла ближньому, тож любов — виконання Закону»* (Рим. 13, 10). Без любові до Бога і до ближнього немає спасіння, бо говорив св. Йоан: «... хто брата не любить, пробуває той у смерті'» (І Йоан 3, 14). Хто живе без любові, той мертвий (св. Франц. Сал.) «*Коли хто не любить Господа, нехай буде проклятий!»* (І Кор. 16, 22).

Як без обох ніг не можна ходити, так не можна дійти до неба і до Бога без любові до Бога і до ближнього (св. Авг.). Птах може злетіти в небо лише тоді, коли має два крила, а ми — лише тоді, коли маємо любов до Бога і до ближнього. Св. Августин кличе до Бога: *«Чим же є чоловік, що Ти хочеш, аби він Тебе любив і грозиш йому великими карами, коли б оцю любов забув?»*

Заповідь любові до ближнього рівноцінна заповіді любові до Бога, бо важко дотримуватись одної заповіді без другої.

Любов до Бога нерозривно пов'язана з любов'ю до ближнього. Любов до ближнього міститься в любові до Бога, як майбутня рослина в насінні. *«Обидві заповіді любові є того роду, що не можна виконати одної без другої»* (св. Авг.). Тому св. Письмо говорить часто лише про одну заповідь; то про заповідь любові до Бога, то про заповідь любові до ближнього. Звідси бачимо, що одна заповідь міститься в другій (св. Авг.) «Якщо хто скаже: «Я Бога люблю», та ненавидить брата свого, той неправдомовець» (І Йоан 4, 20). Хто любить Бога, той не може ненавидіти людей, а хто ненавидить людину, не може любити Бога (св. Єр.). Любов, а саме любов до Бога «... *довготерпить, мило-сердстує, не заздрить, любов не величається, не підноситься; не поводиться*

нечемно, не шукає тільки свого, не рветься до гніву, не думає лихого» (І Кор. ІЗ, 4-5). Любов до ближнього, отже, є найкращим проявом любові до Бога. Хто гнівається на свого ближнього (хоча б лише на одного), хто його ненавидить, заздрить йому або шкодить (у здоров'ї, невинності, майні або честі), хто нерадо дає милостиню, той не має в собі Божої любові. Несправедливості, які хто дозволяє собі чинити, є доказом, що він не має Божої любові (св. Авг.) Заздрість виявляє цілковиту нестачу любові до Бога (св. Єфр.). Хто має любов до ближнього, той дотримується обох заповідей любові, а одночасно і всіх інших заповідей.

Св. евангелист Йоан завжди наставляв християн такими словами: *«Діточки, любіть одне одного!»* Коли його запитали, чому так часто він повторює ці слова, св. Йоан відповів: «*Якщо любите один одного, — виконуєте цілий Закон»*. На цю необхідність взаємної любові часто звертав увагу також св. Павло (Рим. 13,8; Гал. 5, 14). Вже за саме виконання цих Божих заповідей, які стосуються ближнього, обіцяє Спаситель вічне життя (Мат. 19, 18). В іншому місці Христос говорить, що той здобуде вічне щастя, хто допомагав ближньому в потребі, а, отже, виконував справи милосердя (Мат. 25, 31).

Здатність любити Бога і ближнього отримуємо одночасно з освячуючою ласкою.

Самі по собі ми не в силі любити Бога понад усе. Ми схожі на пальму, пересаджену в нашу землю. Вона намагається родити, але її плоди несмачні й недостиглі; вони достигають лише в тих землях, де сприятливий клімат. Те, ж відбувається і з нашим серцем після гріха первородного. Воно жадало би любити Бога, та не має до того сили; лише оживлене небесною ласкою, може дійти до справжньої любові до Бога (св. Франц. Сал.). *«... бажання лежить у мені, але щоб виконати добре, того не знаходжу»* (Рим. 7, 18). Лише Св. Дух, якщо затримається в нас через Хрещення або Покаяння, вносить ласку Бога до наших сердець. Тому і каже св. Павло: «*... любов Божа вилилася в наші серця Святим Духом, даним нам»* (Рим. 5, 5). Разом з любов'ю до Бога наповнює наші серця також любов до ближнього (св. Авг.). Любов до Бога і до ближнього — це одна любов, лише предмет любові різний. Це неначе два потоки, що випливають з одного джерела. Тому Ісус Христос двічі дав Апостолам Св. Духа, а саме, коли дмухнув на

них і під час Зелених свят; так само і ми отримуємо із Св. Духом подвійну любов (св. Авг.). Св. Дух посланий з неба на землю, щоб ми любили Бога, щоб ми любили ближнього (св. Гонорій).

Заповідь любові до Бога

У природі кожної людини лежить те, що вона знаходить уподобання в тому, що пізнала, що гарне і добре. Це уподобання в красі та добрі, а також прагнення його осягнути, називаємо *«любов'ю»*. Отже, бачимо, що любов — це справа розуму, почуття і волі. Розрізняємо любов природну, напр., любов між ріднею, і любов чуттєву, коли знаходимо уподобання в якійсь особі (в предметі, в звірятку). Любов до Бога називаємо святою любов'ю.

Ми повинні любити Бога тому, що так наказує нам Ісус Христос, а також тому, що Бог є найкращим і найдосконалішим Єством, бо Він любить нас безмежно і є для нас Добродієм.

Христос велить нам любити Бога. *«Люби Господа, Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї!»* (Мар. 12, 30). Бог — це найкраще Єство. Якщо вже плотські речі такі гарні, то. якою величною повинна бути краса Бога, котрий ті всі речі сотворив! (Прем. 13, 3). Бо чого ми самі не маємо, того не можемо й іншим дати. Щоб позичити комусь, напр., 100 крон, треба мати, не тільки цю суму, але й більше. З тієї ж причини повинен мати Бог у Собі найвищою мірою всі ті досконалості, котрі знаходимо у створених речах.

«Причиною любові до Бога є сам Бог» (св. Берн.). Своєю безмежною красою і незрозумілою добротою притягує Бог до Себе всі уми і серця (св. Франц. Сал.). Любов Бога до нас проявилася найбільше в тому, що Він послав Свого единородного Сина на землю для нашого спасіння. Сам Ісус Христос говорить: «Бог бо так полюбив світ, що Сина свого единородного дав» (Йоан 3, 16). Бог послав единородного Сина, щоб той знаходився на землі не як земний цар, але як раб; не для того, щоб жив і вмер, як кожна людина, але щоб жив у праці І переслідуваннях і вмер на хресті (Альб. Штольц.). Бог віддав Свого Сина, котрого любив безмежно. Батьки люблять своїх дітей тим більше, чи менше їх мають, а найміцніше люблять свого одинака. Як же ж повинен Бог любити Свого единородного Сина! А, однак, віддав Його за нас (Альб Штольц.). Припустимо, що якийсь пан прогулюється

берегом моря із своїм сином і слугою. Раптом слуга падає у воду. Тоді пан посилає свого улюбленого сина, щоб той, ризикуючи власним життям, урятував слугу. Чи не був би це найкращий доказ того, що пан дуже любить свого слугу? І чи не полюбив би того доброго пана слуга? Так само і з нашим спасінням. Тому волає св. Августин: «Щоб спасти слугу, віддав Ти, Господи, Сина!» А св. Йоан нагадує: «Ми любимо, бо Він перший полюбив нас» (І Йоан 4, 19). Бог — наш Добродій. Все, що нам миле, маємо від Бога. Він дає нам життя, здоров'я, щоденну їжу, одяг, житло і т. ін. Ким я є і що маю, все Ти, Отче, дав мені сам. «Всяке добре даяння й усякий досконалий дар згори сходить від Отця світла, в якого нема ані зміни, ані тіні переміни» (Як. 1, 17). «*Що маєш, чого б ти не одержав?»* (І Кор. 4, 7). Тому, що отримуємо ці блага повсякчас, не вміємо їх належно оцінити. Придивімося до тих, кому не все дано, напр. сліпим, калікам, тяжко хворим і т. п., і пізнаємо, які щасливі ми в порівнянні з ними. Припустімо, що втрачаємо зір і слух, втрачаємо рухливість ніг або рук, а незабаром з'являється якийсь лікар, котрий виліковує нас від усіх цих недуг. Чи ж не полюбили би ми того лікаря до кінця свого життя? А Бог зробив набагато більше для нас. Якою ж великою любов'ю ми повинні віддячувати Йому! Діти, і навіть звірята найбільше люблять тих, хто їх народив і виховав. Гіршим, отже, від звіряти є той, хто не хоче любити свого Творця. Вже саме тому, що Бог нас сотворив, зобов'язані ми любити Його понад усе (св. Вас).

Нашу любов до Бога доводимо тим, що повсякчас пам'ятаємо про Нього, дотримуємося Його заповідей, любимо ближнього, працюємо для Божої слави і радо приймаємо все, що походить від Бога.

Мала дитина любить свою гарну книжку з малюнками, постійно переглядає її, не віддала б її нікому ні за яку ціну, та одночасно любить того, хто подарував їй цю книжку. Так само і людина, котра любить Бога. І ми повинні повсякчас думати про Бога, цінувати його понад усе і любити Його понад усе, бо Він дає нам самого Себе. Помиляються ті, котрі думають, що любов до Бога — це лише справа почуття, це лише свого роду радісне уподобання в Бозі. Ми вже бачили, що в любові до Бога беруть участь також розум і воля. Людина пізнає Бога як найвище добро і тому цінує Його вище від усіх творінь.

Наслідком цього високого поняття про Бога є прагнення дійти до Нього за допомогою богоугодного життя і ухиляння від гріха. Любов

до Бога проявляється більше у вчинках, справах, аніж у самому почутті. *«Любов до Бога полягає не лише в радощах і ніжних почуттях, бо інакше Спаситель не любив би Свого Отця тоді, коли був сумним аж до смерті»* (св. Франц. Сал.).

Хто любить Бога, той часто думає про Нього, з радістю говорить про Нього, і любить, якщо інші говорять про Бога.

Любов — це прагнення злитися з улюбленим предметом, тобто про цей предмет ми повсякчас думаємо. Тому говорить Ісус Христос: *«Де твій скарб, там буде і твоє серце»* (Мат. 6, 21). Отже, хто любить Бога, той здійснює всі свої справи з добрим наміром, щоб Бога возвеличувати. Така людина подібна до корабля, який постійно міняє курс, але його компас завжди вказує на північ (св. Франц. Сал.); або до будь-яких земних тіл, котрі завжди притягає середина землі. Хто любить Бога, той не забуде у щоденній роботі звернутися до Бога, або хоча б у серці помолитися до Нього. Дуже доречні ось такі коротенькі молитовки: «Ісусе, Боже мій, люблю Тебе понад усе! (50 днів відпусту). Все — на більшу славу Бога! (св. Ігн. Льой.). Солодке Серце Ісуса, зроби так, щоб я любив Тебе щораз більше! (300 днів відпусту). Бог мій і все!» (св. Франц. з Асе). Хто любить Бога, той з радістю говорить про Божі справи; бо що в серці, те й на язиці (Мат. 13, 34). Язик говорить те, чого бажає наше серце: бо вуста викрадають з серця думки і висловлюють їх (св. Єфр.). На жаль, часто буває, що коли говоримо про Бога, зустрічаємося з насмішками та глумом з боку світських людей. «Бесіда про любов здається дикою тому, хто сам не любить» (св. Берн.). Хто любить Бога, любить також, коли інші про Нього говорять. Тому каже Ісус Христос: «*Хто від Бога, той слухає слова Божі. Ви ж тому й не слухаєте, бо ви не від Бога»* (Йоан 8, 47).

Хто любить Бога, — уникає гріхів і не звикає до тимчасових радощів.

Хто любить Бога, той уникає гріхів, бо вони розлучають його з Богом. Тому говорить Христос: *«Коли хтось Мене любить, то й слово Моє берегтиме»* (Йоан 14, 23). Хто любить Бога, — боїться образити Його, зате не лякається Божої кари, бо знає, що за любов не буде покараний. «*... досконала любов проганяє геть страх»* (І Йоан 4, 18). Людина, якщо їй гаряче, знімає одяг; кого гріє вогонь Божої любові, той позбувається тимчасового добра і бажань. Як смерть розлучає

душу з тілом, так і любов до Бога розлучає нашу душу з земними справами (св. Григ. В). Любов до Бога і любов до світу — дві різні речі, які ніколи не йдуть у парі.

Хто любить Бога, — любить і ближнього. Хто любить Творця, — любить також і те, що створене Ним (І Йоан 5, 1). Хто любить приятеля, любить також і його дітей, і навіть його портрет, а якраз дитиною і портретом Бога є наш ближній. Отже, хто любить Бога, той буде також любити і свого ближнього.

Хто любить Бога, той залюбки працює для Божої слави.

Якщо ми купили якусь книжку і вона нам подобається, то, звичайно, ми будемо вихвалювати її та намовляти інших, щоб і собі її купили. Так само, хто любить Бога, буде без сумніву бажати, щоб усі люди щораз краще його пізнавали і любили. *«Ревність — прояв любові; хто не ревнує, той не любить»* (св. Авг.). Людина, котра любить Бога, обуриться, якщо побачить, як хтось Його ображає (Мойсей поламав від обурення таблиці із заповідями, коли побачив, що ізраїльтяни поклоняються золотому теляті (Вихід 32). навпаки, радіє, коли бачить, як поширюється Його шана (Филип. 1, 18). Хто любить Бога, той усіма силами намагається спрямувати заблуканих на правильну дорогу. Згадаймо, як Апостоли та місіонери проповідували Євангеліє в тяжкі і небезпечні часи, або що зробила св. Моніка для навернення заблудшого сина, св. Августина. Ангелів також лише любов до Бога, спонукає до того, що дбати про спасіння людських душ. Любов до Бога вкладає нам в уста слова: «*Нехай святиться ім'я Твоє!*».

Хто любить Бога, той дякує йому за кожне отримане благо й охоче зносить страждання, які Бог на нього насилає.

Від улюбленої особи ми охоче приймаємо лист, хоча би цей лист приніс нам огидний листоноша. Подібно і той, хто любить Бога, приймає охоче все, що Бог на нього насилає, чи то блага, чи страждання. Людина, обдарована добром, піде по сліду Ноя (Буття 8), оздоровленого прокаженого (Лук. 17, 16), або трьох молодців у палаючій печі (Дан. 3), котрі яе забували про вдячність, а не зробить так, як крук, випущений з корабля Ноя, який не повернувся назад, забувши про свого годувальника (Буття 8, 6). Хто любить Бога, той не забуде про ранішню, вечірню або обідню молитву. Треба бути завжди

вдячним, хоча б ішлося навіть про дрібницю. Невдячність завжди є ознакою грубої вдачі. Але ми повинні приймати охоче також і страждання, які посилає нам Бог. Так робив Йов (Йов 1, 21), а св, Павло радіє кожному своєму нещастю (II Кор. 7, 4). З радістю приймали Апостоли і Мученики страждання, муки і саму смерть, а св. Тереса навіть просить: *«Господи, терпіти або умерти»*. «*Серце, що любить Ісуса, любить і хрест»* (св. Франц Сал.). Чим більшим є наше бажання страждати заради Бога і бути приниженим, тим більша і сама любов; це бажання є найпереконливішою ознакою того небесного вогню (св. Вінк-з II.). Хто любить Бога, — схожий на соняшник, який у світлу, погожу днину повертається до сонця (св. Франц. Сал.).

Ми повинні любити Бога зі всіх наших сил і понад усе на світі.

Отже, любов до Бога повинна бути надзвичайною любов'ю, любов'ю, винятковою, понад усе (св. Тома з Акв.). Тому Ісус Христос каже не: *«Будеш любити Бога»*, але: «*Будеш любити Господа, Бога твого, всім серцем твою, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєї!»* (Мор. 12, 30). Мірою любові до Бога є любов до Бога без міри (св. Берн.).

Любимо Бога всіма силами і тоді, коли все співвідносимо з Ним: наші думки, слова і діла (св. Тома з Акв.).

Ми повинні пам'ятати про Бога, як тільки встали зранку, коли прибираємо, миємо тіло або працюємо. Кожний предмет, кожна дрібниця (спів пташок, аромат квітів, музика і т.п.), повинні звертати нашу думку до Творця. Хто любить Бога, до того промовляє цілий світ мовою німою, але для нього добре зрозумілою (св. Авг.).

Любимо Бога понад усе на світі, коли ми готові відректися від усього, якщо Бог цього від нас вимагає.

Бог є нашою найвищою метою, а створіння є лише засобом до досягнення тієї мети. Тому наш обов'язок — зректися всіх створінь, щоб пізнати Бога. Отже, ми повинні бути готовими віддати наше життя заради Бога, як три молодці у Вавилоні, відцуратися від родини, як Авраам. Батько повинен навіть пожертвувати свою єдину дитину, якщо Бог цього зажадає, як це був готовий зробити Авраам з Ісааком. Бог подібний до схованого скарбу або перлів, які здобудемо лише тоді, коли все за них віддамо (Мат. 13, 44). Тому Бог випробовує кожного

віруючого, щоб переконатися, кого він більше любить, чи Його, чи скороминущі речі (Второзак. 13, 3). Та часто Господь Бог задовольняється лише нашою доброю волею (св. Франц. Сал.). Він не відбирає в нас улюбленого предмету, якщо бачить, що ми охоче його віддали б. Так задовольнився Бог готовністю Авраама на горі Морія. Хто в горі занадто сумує, той не любить Бога понад усе. Також хто заради громадської думки занедбує виконання добрих справ, той не любить Бога понад усе; бо для нього дорожча ласка людей, аніж ласка Бога. *«На які прикрощі та приниження готові не раз люди заради улюбленого створіння! О, скільки ж ми більше повинні страждати для Бога!»* (св. Золот.).

Можемо любити і створіння, але тільки заради Бога.

Отже, можна знаходити уподобання у створених речах, поскільки вони є посередниками, у службі Всевишньому. Ми повинні любити не творіння як такі, а Творця в них. *«Крім Бога можна любити й інші істоти, але не інакше, як лише в Бозі і для Бога*» (св. Франц. Сал.). Бог називає себе Богом заздрісним (Вихід 20, 5), бо не терпить, щоб ми крім Нього любили щось понад усе. «Він хоче бути в наших серцях або царем, або нічим» (св. Франц. Сал.). Не сподобалося Господу Богу, що Яків найсильніше любив свого наймолодшого сина Йосифа, і забрав його в Якова на якийсь час; подібно зробив і з Веніаміном і робить так навіть сьогодні. Ісус Христос говорить: «Хто любить батька або матір більше, ніж Мене, той недостойний Мене» (Мат. 10, 37); Подібно говорить і св. Августин: «Той мало любить Бога, хто, крім Бога, любить ще когось іншого; хіба що ця любов іде з любові до Бога». А св. Франц Салезій говорить: «Якщо б я знав, що в моїм серці є хоч би слід якогось потягу не від Бога, або не для Бога, то я викорінив би його відразу, бо я бажав би не жити, а належати повністю Богові». Як тіло, поділене на частини, вмирає, так само і душа. Євреям, які поклонялися ідолам, грозить пророк: «*Серце в них подвійне: вони тепер будуть покутувати»* (Ос. 10, 2). З цих слів видно, що мертвою є душа того, хто не любить Бога всім серцем.

Любов до Бога приносить нам великі вигоди: вона з'єднує нас з Богом вже тут, на землі, з Богом; завдяки їй ми отримуємо від Пана Бога просвітлення розуму, зміцнення волі, прощення гріхів, спокій душі, різноманітні блага, а після смерті — радощі неба.

Як зажерливість є джерелом усього злого, так любов до Бога є джерелом усього доброго. Символом любові до Бога є вогонь, який здіймається вгору, світить, гріє і очищає. Подібним є вплив Божої любові на душу людини. Хто любить Бога, той має в собі Св. Духа і тому міцно з'єднаний з Богом. *«Любов чинить так, що Бог присутній в наших серцях, наче на небі»* (св. Авг.). Хто любить Бога, той має Його, бо не можна любити Бога, якщо Його не маєш (св. Авг.). Ісус Христос говорить: «Коли хтось Мене любить, то й слово Моє берегтиме, і злюбить його мій отець, і прийдемо ми до нього» (Йоан 14, 23). А св. Йоан твердить: «... Бог є любов, і хто перебуває в любові, той перебуває в Бозі, і Бог перебуває в ньому!» (І Йоан 4, 16). Божа любов і свята ласка нероздільні між собою; де одна, там і друга. Завдяки любові до Бога здобуваємо відпущення гріхів, як зазначає Ісус Христос, коли говорить про грішну Магдалину: «Прощаються її гріхи, бо багато полюбила» (Лук. 7, 47). «... Любов силу гріхів покриває!» (І Петро 4, 8). Як вогонь нищить іржу заліза, так любов нищить іржу гріха (св. Бонав.). Поле, повне бур'яну і терну, очистимо швидше, якщо підкладемо вогню; так само швидко очищає серце від усіх гріхів одна іскорка Божої любові. Любов Божа не терпить біля себе нічого злого (св. Золот.). Хто любить Бога, для того навіть страждання перетворюються в радість. «Ми знаємо, що тим, які люблять Бога, покликаним за Його постановою, усе співдіє на добро» (Рим. 8, 28). У радість перетворилися страждання Йосифа в Єгипті, засмученого Якова або Товита. «Бог бере на себе усяку печаль тих, котрі кожну свою думку звертають до Нього» (св. Франц. Сал.). Деяких Святих Господь Бог потішав тим, що з'являвся перед ними. «Хто ж мене любить, того мій Отець полюбить, і Я того полюблю, і йому об'явлю Себе» (Йоан 14, 21). Так обіцяв Ісус Христос і дотримує слова. Багатьом Святим являлися вже Ісус Христос або Матір Божа, Ангели або Святі. Авраамові являється Бог у товаристві двох Ангелів, згодом являється йому Ангел у той момент, коли Авраам прийшов з Ісааком, щоб принести його в жертву Богові; Товії являється Архангел Рафаїл; Матері Божій і св. Йосифові часто являлися часто Ангели; св. Стефан, коли його каменували, бачив відкрите небо над собою. Часто бувало також, що вибраних Святих освічував Господь Бог у Божих справах, відразу вислуховував їх прохання або наділяв їх внутрішньою радістю, якої не міг їм дати цілий світ і т. д. Такі утіхи посилає Бог звичайно

тим, хто Його любить. «Приятелі довіряють один одному свої секрети, щоб зміцнювалася дружба» (Гуртер). І Господь Бог проголошує Свої тайни тим, котрі прагнуть Його прихильності (мають у серці Божу любов), щоб примножити в них Божу любов (отже, і освячуючу ласку). Тому говорить Ісус Христос: «Називаю вас друзями, бо все я вам об'явив, що чув від Отця мого» (Йоан 15, 15). Завдяки Божій любові досягаємо небесних радощів, як вчить св. Павло: «Те, чого око не бачило й вухо не чуло, що на думку людині не спало, те наготував Бог тим, що його люблять!» (І Кор. 2, 9). З Божою любов'ю завжди йде в парі безліч добрих справ, а, звідси, і нагорода за них після смерті. «Як вогонь не може ніколи насититися і заспокоїтися, так і Божа любов, раз заволодівши якоюсь душею, постійно спонукає її до здійснення добрих справ» (Скар.). «Любов ніколи не переминає» (І Кор. 13, 8). На небі любов до Бога народжується сама по собі від самої присутності Бога і можливості Його бачити. Неможливо бачити величне Добро і не полюбити Його (св. Франц. Сал.). У світі духів любов є тим самим, що сила тяжіння у світі фізичному; а серцевиною, до котрої все прагне, є Бог (св. Бонав.). Хто любить Бога, — досягає просвітлення розуму через Св. Духа, котрий знаходиться в ньому. Наша душа схожа на дзеркало, котре відбиває в собі той предмет, до якого ми його повернемо (Діез.). Отже, якщо повернемо нашу душу через любов до Бога, відобразиться в ній Божество, тобто душа ясно зрозуміє Божі речі, стане просвітленою. Любов є книгою цілого богослов'я; такі прості, неграмотні люди, як св. Павло-пустельник, св. Антоній, св.Франц. та ін. черпали з неї скарби св. знання (св. Франц. Сал.). Св. Домінік любив говорити: «З книги любові я навчився більше, ніж із цілого св. Письма» (Корн. Л.). Як розпечене залізо легко дається кувати, так і душа, розпалена любов'ю до Бога, легко піддається впливу Св, Духа. Ніщо так не зміцнює і не додає відваги, як любов. Боязлива курка накидається навіть на людину, якщо ця загрожує її курчатам. Любов до дітей не дає матері відступити перед найтяжчими незгодами. Захоплення полюванням, риболовлею і т. п. призводить до того, що людина навіть уваги не звертає на труднощі, які з цим пов'язані. «Любов усе зносить... все перетерпить» (І Кор. 13, 7). Якщо вже вроджена любов дає нам таку силу, то скільки ж може зробити любов Божа! «Хто любить Бога, той повний сили і здатний звершити багато справ» (Марія Лят.). Хто любить Бога, тому Св. Дух, який у

ньому знаходиться, дає справжній спокій душі, бо Св. Дух є «Утішителем» (Йоан 14, 26). Якщо любимо Бога, то відчуваємо в душі Його присутність, і це приносить нам більше задоволення, ніж усі радощі світу. «*Лише той, хто має любов, має справжній спокій» (св. Тома з Акв.). Хто любить — радіє; зате тремтить той, хто не любить»* (Тома з Кемп.). Цей справжній спокій є результатом того, що воля такої людини підпорядковується волі Бога; а така згода і спокій — дві однакові речі (Мар. Лят.). Хто хоч би раз переконався у вдячності Божої любові, той втратить з часом уподобання у будь-яких радощах цього світу (св. Альф.).

Від глибини нашої любові до Бога залежить вартість наших добрих справ і міра майбутнього щастя.

Наші справи мають тим більшу вартість, чим більшою є Божа любов, з якою їх виконуємо (св. Франц. Сал.). Бог не зважає на величину справи, але на силу любові. Дріб'язкові справи, сповнені почуттям великої любові, мають значно більшу вартість, ніж найважніші, сповнені без особливої любові до Бога в серці. Маленька жертва убогої вдови мала перед Богом більшу вартість, ніж усі дари багатих (Мар. 12, 41). Чому? *«Любов — це приправа для добрих справ; чим більше мають у собі тої приправи, тим смачніші для Бога*» (св. Бонав.). Всі справи, зроблені без любові до Бога, не мають вартості (св. Франц. Сал.). Знання мов, таланти, дар чудес і пророцтв, великі милостині і умертвіння, — все це не має жодної вартості, якщо не вистачає любові до Бога (І. Кор. 13, 1-3). Добрі справи без любові до Бога неначе лампи без оливи (Мат. 25, 8). Як місяць без сонця втрачає свій блиск, так умертвіння без Божої любові не має жодної заслуги (св. Берн.). Корабель без вітрил не може плисти; без любові всі наши справи і вчинки є марними (св. Золот.). Наше щастя на небі буде тим повніше, чим вищу міру Божої любові досягнемо у хвилини смерті. «Хто більше любив, той буде більше прославлений» (св. Франц. Сал.). Св. Августин називає любов «вагою людини», це значить, що людина стільки вартує перед Богом, скільки має в серці Божої любові. Вже тут, на землі, дістає більше ласки така людина, котра любить Бога. Такій людині прощається також більше гріхів. Це зазначив Спаситель, говорячи до Магдалини: «*Прощаються її гріхи численні, бо багато полюбила. Кому ж мало прощається, той мало любить»* (Лус. 7, 47).

Чим більше любимо Бога, тим досконаліше досягаємо пізнання Бога; подібно, як вогонь світить тим ясніше, чим більше пече (К.Гуго). Хто глибше любить Бога, той отримує з боку Бога найяскравіші докази Його любові (Мар. Лят.). Якщо маєш у собі любов до Бога, ти — багатший від тих, хто володіє великим скарбом, але Бога не любить (Мар. Лят.); тобі ти багатий у Бога (Лук. 12, 21). Хто ж не має любові до Бога, той — бідний, хоч би був не знати ким (св. Вас). Серед найбільших Святих буде переважна більшість таких, котрі зовсім не прагнули, слави від людей і їх визнання (Кол. 2, 3-4).

Божа любов збільшується в нас через роздум над якостями та добродійствам Бога, через відвертання від тимчасових справ і через часте пробуджування в собі любові до Бога.

Вогонь підтримуємо і збільшуємо, підкидаючи дерево і вугілля; подібно збільшуємо в собі Божу любов, роздумуючи над Божими правдами (св. Лавр. І.). Особливо важливими є роздуми про страсті Христові. *«Гора Голгофта — це академія любові»* (св. Франц. Сал.). «Навіть на небі смерть Спасителя буде найсильнішим чинником, котрий запалить небесних духів Божою любов'ю» (св. Франц. Сал.). Відмова від тимчасових благ також є причиною збільшення любові. Шматок дерева горить тим краще, чим краще його висушимо; і в наших серцях розпалюється пломінь Божої любові тим сильніше, чим старанніше очищаємо його від грішних нахилів (Скар.). Як камінь падає з гори на землю, якщо на дорозі немає перешкод, так і наша душа возноситься якнайшвидше до Бога, якщо звільнимо її зовсім від кайданів, які приковують її до землі (Родр.). Долаючи свою зажерливість, ми заслуговуємо більшої Божої любові (св. Авг.). Любов до Бога ми повинні збуджувати в собі якнайчасте, бо, як у всьому, так і в Божій любові досягається досконалості лише через вправу. Св. Франц з Ассізі постійно повторював слова: «Бог мій і все моє!» Збудження любові — дуже важлива річ, бо до цього зобов'язує нас заповідь любові до Бога (св. Тома з Акв.). Хто ж її не збуджує, — не дотримується заповіді любові до Бога. «*Хто протягом місяця не пробудить у собі жодного разу любові до Бога, той ледве чи не стягне на себе смертного гріха»* (св. Альф.). Як Бог є безмежний, так і любов до Нього не повинна мати меж (св. Лев В.). Любов схожа до колеса, яке не має кінця (св. Діон. Ар.). — Зростання любові неможливо відчути

зримо; воно полягає в тому, що душа набуває лише більше простоти і легкості у справах, які свідчать про любов (св. Тома з Акв.).

Божу любов втрачаємо через тяжкий гріх.

Божа любов і тяжкий гріх не можуть бути у парі (Папа Григорій XIII засудив протилежну думку Бая). Якщо чорні хмари вкриють небо, — сонце перестане світити і гріти; подібно зникає світло і пломінь Божої любові, якщо людина скоїла тяжкий гріх (св. Тому з Акв.). Тяжкий гріх гасить вогонь Божої любові, як струмінь води гасить звичайний вогонь. Душа того, хто втратив Божу любов, зовсім відвертається від Бога, а звертається до створіння.

Один лише гріх у силі забрати від нас Божу любов. Тому говорить св. Павло: *«Бо я певний, що ні смерть, ні життя, ні Анголи, ні князівства, ні теперішнє, ні майбутнє, ні сили, ні висота, ні глибина, ані інше якесь створіння не зможе нас відлучити від Божої любові, що в Христі Ісусі, Господі нашім»* (Рим. 8, 38-39).

Антипод Божої любові — любов світська

Людина може бути дуже злою і жорстокою, але в її серці завжди знайдеться симпатія до якоїсь особи або речі. Суть природи серця в тому, що воно мусить любити (Мар. Лят.). Кожна людина повинна любити; якщо хтось не любить Бога понад усе, повинен любити понад усе якесь створіння.

Любов до світу має у своєму серці той, хто, замість Бога, любить понад усе гроші, розкіш, людські блага або взагалі що-небудь на землі.

Любов до творінь не є сама по собі гріхом, а стає гріхом лише тоді, якщо хтось любить творіння більше, ніж Творця. Таку людину, яка полюбила творіння понад усе, називаємо людиною світською. Всі світські люди є ідолопоклонниками (Єф. 5, 5). Любов, яка належить Богу, звертають до творіння: одні до багатства, як Юда; інші до їди і напоїв, як той євангельський багач і всі, божком котрих є черево (Филип. 3, 19); ще інші — до почестей, як Авесалом, або до розкошів, як Соломон, в ще інших улюбленою справою є корчма або гра в карти і т. д. І всі схожі на євреїв, які під горою Синай танцювали довкола золотого теляти. Девізом таких людей є: *«Будемо їсти та пити, бо завтра помремо!»* (Іс. 22, 13). Таких людей засуджує св. Павло, говорячи: «*Мудрість цього світу, глупота в Бога»* (І. Кор. 3, 19). Світські люди гірші від звичайних зрадників; вони зраджують не земного царя, але Царя царів, найвищого Бога.

Любов світська веде за собою втрату освячуючої ласки і вічного спасіння.

Світська людина не має в серці святої ласки. Дух Божий не живе в розпусній людині (Буття б, 3). Як голуб не сідає на болото або на стерво, так не ходить св. Дух до розпусних і злісних душ (св. Амвр.). Голуб любить чистоту, слідкує за чистотою свого пір'я і любить чисті джерела; так само чинить Св. Дух (св. Франц. Сал.). Найчистіший не може знаходитись в оскверненому тілі грішника (св. Макар.). Якщо твоє серце наповнене оцтом, як же може Бог наповнити його медом? Треба його спочатку спорожнити і старанно вичистити (св. Авг.). Разом із утратою освячуючої ласки людина втрачає і спасіння; бо хто не має

освячуючої ласки (весільного одягу), той буде кинутий у непроглядну пітьму (Мат. 22, 113). Ісус Христос виразно грозить світським людям вічним осудом, бо говорить: *«Хто життя своє любить, той погубить Його...»* (Йоан 12, 25); або «*Горе вам, що ситі нині, бо будете голодувати. Горе вам, що смієтеся нині, бо будете ридати й сумувати»* (Лук. 6, 25). Як корабель, пришвартований до пристані, не може відплисти від неї, так не може людина, котра любить світ, потрапити до пристані спасіння. Чого бажаєш: любити світ і загинути, чи любити Ісуса Христа і жити вічно? (св. Авг.). Не живи тим часовим життям, щоб не втратити життя вічного (св. Авг.). Хто тут бавиться з дияволом, той не може радіти з Ісусом Христом на другому світі (св. Петро Хриз.). Нерозумний той, хто нехтує вічним життям заради проминаючого (св. Бонав.).

Любов до світу осліплює душу і відштовхує її щоразу більше від Бога.

Любов до світу осліплює людський дух. Коли тимчасові речі відгородять душу від Бога, тоді душа затьмариться, як затьмарюється місяць, коли земля стане між ним і сонцем (К. Гуго). Як Товита осліпив послід ластівки, так осліплюють душу тимчасові клопоти (св. Золот.). Світські люди зовсім не розуміють правд Євангелія і вважають їх дурницями (І. Кор. 2,14). Як промені сонця не просвічують мутної води, так не пронизують святі промені Св. Духа душі світської людини. *«Хто не любить, той не спізнав Бога...»* (І. Йоан 4, 8). Світська любов щоразу більше відвертає душу людини від Бога. Земля, наче клей для пташки: птах, котрий сяде на клей, не може злетіти вгору (св. Ніль). Клопоти цього світу заглушують у людині слово Боже, як терен заглушує проростаюче насіння (Мат. 13, 22). Світські люди — це ті євангельські гості, котрих запросили на вечерю, а вони не з явилися — один через жінку, другий через господарство, третій через куплених волів (Лук. 14, 15).

Через світську любов тратимо внутрішній спокій і дуже боїмося смерті.

Світська людина ніколи не має внутрішнього спокою. Влучно сказав поет: *«У страху вагається людина між щастям земним і спокоєм душі»*. Одне поруч з другим не може існувати. Не можуть задовольнити серця земні розкоші, як не можна наповнити сита водою

(Люд. Гран.). Саме брак внутрішнього спокою примушує таких людей шукати нових розкошів; вони схожі на людину, котра страждає безсонням і перевертається на всі боки, бо думає, що через зміну положення знайде бажаний сон (св. Григ. В.). Лише в Ісусі Христі можна знайти справжнє задоволення, як це Він обіцяв, коли сказав до Апостолів: «Мир залишаю вам, мій мир даю вам; не так, як світ дає, даю вам його» (Йоан 14, 27). Св. Августин говорить: «*Не заспокоїться серце моє, доки не спочине в Тобі, о Господи!»* Світська людина боїться смерті, тому що через смерть повинна відректися від свого земного ідола, бо смерть є для неї кінцем бажаного щастя. Вона вже тепер відчуває, яка доля чекає її після смерті. Тому світські люди вмирають в розпуці та великому неспокої. Ув'язнені злочинці живуть у постійному страху, а цей страх посилюється, коли їм відмовлять у помилуванні. Подібне відбувається з грішником: він живе в постійному страху, який сягає вершини в момент, коли душа мусить розлучитися з тілом і стати перед Божим суддею (св. Золот.). Риби, впіймані вудкою, відчувають найбільший біль, коли їх витягають; так само і люди, віддані світській любові, зазнають найбільших мук у годину смерті (Люд. Гран.). Якщо вже радощі, які тобі жертвує диявол, змішані з такою великою гіркотою, то якими ж повинні бути муки, які приготовані для тебе за це на другому світі! (Донін),

Світська любов породжує ненависть до Бога і Його слуг.

Людина, віддана світській любові, не може мати одночасно Божої любові. Перстень, котрий прикрашає один палець, не може одночасно прикрашати і другого пальця; подібно не може людське серце, заплутане путами любові до тимчасових речей, одночасно любити Бога (Люд. Гран.). Св. Йоан говорить: *«Коли хтось любить світ, у того немає любові Отця*» (І Йоан 2, 15). Одним і тим самим оком неможливо одночасно дивитися в небо і на землю (Йоан Клім.), Світська людина доходить, навіть, до того, що наповнюється ненавистю до Бога і до Божих справ. Тому говорить Спаситель: «Ніхто не може двом панам служити: бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або триматиметься одного, а того знехтує. Не можете Богові служити — і мамоні». (Мат. 6, 24). Отже, що можна думати про таку людину, котра лихословить священикам і зневажає релігійні справи? Світські люди є ворогами Бога. «Хто, отже, хоче бути

приятелем світові, той стає ворогом Божим» (Як. 4, 4). «*Отже, якщо не хочеш бути ворогом Бога, будь ворогом цього світу»* (св. Авг.)

Любов до світу щезає разом зі смертю.

Якусь річ можна любити протягом якогось часу, однак невдовзі ця любов щезає, тому що ти будеш або розлучений з улюбленим предметом, або в тебе відберуть цей предмет. Тому не можна любити те, що можна втратити; треба любити лише те, що лишається назавжди (св. Авг.). Отже, не треба прив'язувати своє серце до тимчасових речей. Вірний слуга Божий прив'язується до тимчасових речей не більше, ніж до свого одягу, який можна одягати або скидати; лише злий християнин так міцно прив'язується до земних благ, як звір зростається зі своєю шкірою (св. Франц. Сал.). Справжній християнин повинен бути схожим на орла, котрий високо літає і спускається на землю лише тоді, коли потребуєш поживи (св. Ігн. Льой.). Він повинен бути схожим на дерево, котре лише корінням тримається землі, а гіллям і верхівкою пнеться вгору до неба. Турбуйся про тимчасові речі лише постільки, поскільки конче їх потребує; а загалом дбай лише про речі вічні. *«Безсмертна душа людини повинна бажати лише безсмертних речей»* (св. Берн.). «... *шукайте того, що вгорі...»* (Кол. 3, 1). Бери собі того в приятелі, котрий не залишить тебе, коли всі покинуть (Тома з Кемп.).

Заповідь любові до ближнього

Нашим ближнім є кожна людина будь-якого віросповідання, народості, віку, статі, становища (св. Авг.).

Єврейські вчені в часи Ісуса Христа вважали своїми ближніми лише тих, котрі були тої самої народності і визнавали ту саму віру. Щоб показати помилковість такого твердження, Ісус Христос розповідає притчу про милосердного самарянина. У ній Він говорить, що нашим ближнім є кожна людина, навіть чужа, і навіть наш ворог (Лук. 10). *«Нема юдея ані грека, нема невільника ні вільного, немає ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі»* (Гал. 3, 28). На жаль, багато є нерозумних, котрі своїми ближніми вважають лише людей своєї народності і своєї релігії.

Ми повинні любити ближнього, бо так наказує Ісус Христос; а також тому, що ближній є так само, як ми, дитиною і образом Бога; нарешті, тому, що всі ми походимо від одних і тих самих перших людей і всім нам обіцяне спасіння.

Ісус Христос виразно наказує: *«Люби свого ближнього, як самого себе!»* (Мар. 12, 31). «Кожен, хто любить того, хто породив, той любить і того, хто народився від Нього» (І Йоан. 5, 1). А якраз нашим спільним Отцем є Бог, бо Він нас всіх сотворив (Мал. 2, 10), ми всі його діти. Тому ми повинні взаємно любити один одного. «*Люди, котрі походять від одного батька, звуться кревними, братами. А раз ми всі отримали життя від одного і того самого Бога, отже, ми є взаємно братами і повинні любити один одного»* (Ляктанцій). Хто любить отця, той буде шанувати також і його портрет. А якраз портретом і відбитком Бога є наш ближній, бо він створений за образом і подобою Бога (Буття 1, 27). Як місяць бере своє світло від сонця, так з любові до Бога народжується любов до ближнього (Меч.).

Ми всі є дітьми тих самих перших людей, отже, утворюємо одну велику родину. Тому ми повинні любити один одного, як люблять один одного брати і сестри. Наприкінці свого життя ми всі покликані до спасіння; всі повинні колись жити навіки разом, споглядати Бога і славити Його. Св. Йоан говорить: *«...Глянув Я, і от — натовп*

численний, перелічити який ніхто не міг, — від усякого народу і племен, і людностей, і язиків, стояли перед престолом і перед Агнцем, одягнені в білу одежу, а в їхніх руках було пальмове віття» (Одкр. 7, 9). Вже тут, на землі, об'єднуються і допомагають один одному люди, зв'язані спільним покликанням, напр., лікарі, вчителі і т.д. Так само повинні об'єднуватися спільними вузами любові до ближнього і ми, люди, які покликані до вічного щастя. Недарма вчить нас Ісус Христос в «*Отче наш»*, що один повинен молитися за всіх, а всі — за одного. Обміркуймо прохання Господньої молитви.

Любов до ближнього проявляється не лише в тому, що ми не завдаємо шкоди ближньому, але також і в тому, що бажаємо йому добра і робимо йому добро.

Любов до ближнього не грунтується лише на самому почутті, на бажанні добра ближньому; з цього не мав би він ніякої користі. Св. Яків говорить: *«Коли брат або сестра будуть нагі й позбавлені засобів щоденного прожитку, і хто-небудь з вас до них скаже: «Йдіть собі з миром, грійтеся та годуйтесь*», і не дасть їм потрібного для тіла, то що це допоможе?» (Як. 2, 15-16). Отже, любов до ближнього є насамперед справою волі, вона проявляється в тому, щоб робити людям добро. «*Не любімо словом, ані язиком, лише — ділом і правдою»* (І Йоан 3, 18).

Ми не повинні завдавати шкоди ближньому ні в житті, ні у власності, ні в невинності, ні в честі чи родинному житті.

Про це все сказав Бог в останніх шести заповідях Божих. Отже, хто свідомо порушує одну з тих заповідей, той не має в серці любові до ближнього. Став себе часто на місце твого ближнього, і тоді будеш зовсім інакше з ним поводитися.

Доброзичливість для ближнього виявляємо тоді, коли радіємо його успіхам і сумуємо з приводу його невдач.

Св. Павло наказує нам: *«Радуйтеся з тими, що радуються, плачте з тими, що плачуть*» (Рим. 12, 15). До співчуття людина схиляється більше, ніж до взаємної радості, тому говориться: «Співчуття — це людська річ, а взаємна радість — це річ ангельська». Гарні приклади задоволення зі щастя ближнього подає нам св. Письмо. Поміркуймо над великою радістю Єлизавети з того приводу, що Марія стала

Матір'ю Божою — її слова, повні радості, повторюємо донині в «*Богородице Діво»* (Лук. 1, 42). Тішилися й сусіди Захарія, коли побачили його чудесне виздоровлення в день народження Йоана Хрестителя (Лук. 1, 58).

Проявами доброзичливості є: побажання в день іменин, на Новий Рік; при інших радісних нагодах; прояви співчуття — у випадку нещастя ближнього, вітання при зустрічі та інші приклади товариської ввічливості. *«Ввічливість є сестрою любові*» (св. Франц. Сал.). Христос був також ввічливим, тому що часто вітав Апостолів словами: «Мир вам!» Св. Павло бажає, щоб «*випереджали один одного пошаною»* (Рим. 12, 10). Відкинеш ввічливість, — забереш сонце зі світу і зробиш неможливим спільне життя людей (св. Григ. В.). Отже, ніколи не личить тішитися з нещастя ближнього і сумувати з приводу його успіхів. Радість із приводу нещастя із печаль з приводу щастя ближнього — це диявольська справа і найперший доказ того, що немає в нашім серці любові до ближнього.

Ми повинні робити добро ближньому насамперед тоді, коли він цього потребує., яку несемо тим, хто її потребує, називаємо справою милосердя. Наш майбутній Суддя вимагає від нас милосердних справ і від них робить залежним наше спасіння (Мат. 25, 35). У будівлі один камінь підтримує другий, бо інакше будівля обвалилася б; так само і в духовній будівлі, в Церкві, необхідно один одного підтримувати і допомагати (св. Григ. В.). Любов — наче ланцюг, котрий сковує нас з нашим ближнім і примушує сердечно до нього ставитися (св. Іван Дам.). Чим досконалішою є любов до ближнього, тим щедріше обдаровує і тим менше шукає кожний особистої користі (Діон. Карт.). Нехристияни дотримувалися принципу: не годиться допомагати нужденному, бо тим продовжується його жебрацтво. Що за нелюдськість!

Любов до ближнього починається з нас самих; тому ніхто не зобов'язаний любити ближнього більше, ніж самого себе.

Що любов до ближнього починається від нас самих, знаходимо у словах заповіді: *«Полюби ж ближнього твого, як самого себе*». Отже, ніхто не зобов'язаний обмежувати себе в найнеобхіднішому, щоб допомогти іншому. Мудрі діви не дали дурним оливи, бо слушно боялися, що їм самим не вистачить (Мат. 25, 9). Однак, хто і в такому

випадку спішить іншому на допомогу, той проявляє героїчну любов до ближнього. Так вчинила, напр., удовиця з Сарепти, віддаючи пророку Іллі останнє, що мала (І Цар. 17). Та «*Ніхто неспроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає»* (Йоан 15, 13). Так зробив Спаситель. Так роблять також сотні місіонерів, котрі заради спасіння людських душ постійно ризикують своїм життям.

Св. Карл Боромей, архієпископ Мілану, доглядав сам під час епідемій у 1576 р. сотні заражених і жертвував усе своє майно, щоб їм допомогти. Так само робили й інші Святі. Також часто проявляють героїчну любов до ближнього ті, котрі доглядають хворих, солдати, пожежники і т. п.

Усе добро або зло, яке робимо нашим ближнім, робимо самому Христові; бо Христос говорить: *«...усе, що ви зробили одному з моїх братів — ви мені зробили»* (Мат. 25, 40).

До Савла сказав Христос по дорозі до Дамаску: *«Чому ти Мене переслідуєш?»* А Савло переслідував християн (Дії Ап. 9).

Св. Мартин одного разу подарував напівголому жебракові коло брами міста половину свого плаща. Вночі з'явився йому у сні Ісус Христос в оточенні Ангелів, одягнений у ту половину плаща Мартина і сказав: *«В цей плащ одягнув Мене нині Мартин»*. Отже, бачимо, що коли робимо щось ближнім, те ж саме робимо самому Ісусу Христу. Бог наче заслоняє собою наших ближніх; отже, не можемо скривдити ближнього, не скривдивши спочатку Бога. Звідси зрозуміло, чому Святі так ревно допомагали нужденним.

Любов до ближнього — це гасло справжнього християнина.

«З того усі спізнають, що ви Мої учні, коли любов взаємну будете мати» (Йоан 13, 35). Ісус Христос полюбив нас перш, аніж ми стали гідними Його любові; отже, коли і ми любимо тих, від кого не отримали жодного блага і робимо їм добро, то любимо тоді так, як Ісус Христос; тоді ми Його справжні учні і тоді легко нас відрізнити від інших людей, котрі звичайно люблять лише своїх друзів і добродіїв (св. Золот.). Ісус Христос називає заповідь любові до ближнього «*новою заповіддю»* (Йоан 13, 34).

Не любить ближнього той, хто не зичить йому добра, а лише

постійно йому заздрить.

Заздрісна та людина, яка сумує з приводу щастя ближнього або радіє з його нещастя.

Вона не може спокійно дивитися на щастя інших і намагається їм шкодити і словом, і вчинком. Але не є гріхом заздрості сум або радість, які є наслідком любові до Бога або до ближнього. Отож, не грішить той, хто сумує, що ворог християнської Церкви набирає сили, або якийсь грішник користується великим впливом, а це стає причиною подальших його гріхів, і т. п.

Диявол заздрив нашим прародичам, Каїн — своєму братові Авелю, сини Якова — братові Йосифові, Савл — Давидові.

Найвищим ступенем заздрості є заздрість з приводу ласки Божої і зростання в чесноті. Така заздрість є гріхом проти Св. Духа (так фарисеї і архієреї заздрили Христові, коли були свідками Його чудес; через те і вирішили Його вбити (Йоан 11, 47). Так заздрять вибраним дияволи.

Заздрість робить людину подібну до диявола. Заздрісний наслідує диявола, бо саме через заздрість диявола на світ прийшла смерть (Прем. 2, 24). Заздрісний перестає бути подібним до Бога, він стає нічим. Заздрість опирається на злість.

Заздрісний нічим не може оправдати свою заздрість. Заздрість не має жодної причини, вона може тривати вічно. Заздрісного неможливо перевиховати, якось вплинути на нього.

Заздрість завдає людині великої шкоди, позбавляючи її внутрішнього задоволення, здоров'я, спокою; вона є причиною багатьох гріхів і, врешті, вічного осудження.

Заздрість, як черв'як, точить серце, в якому поселяється, мучить душу, нищить спокій, наповнює людину незадоволенням, проганяє будь-яку радість. *«Заздрість і гнів позбавляють віку»* (Сир. 30, 24). Заздрісний є сам для себе катом (св. Григ. Наз.).

Заздрість є причиною багатьох гріхів. Саме вона була причиною того, що пролилася братня кров, вона спонукала синів Якова продати брата, вона спричинила смерть Ісуса Христа. Заздрісний не увійде до Небесного царства (Гал. 5, 20-21).

Найлегший спосіб викорінити в собі заздрість — робити добро своїм ближнім.

Вогонь любові спалить у серці будь-яку заздрість. Чини добро насамперед тому, до кого чуєш заздрість. Хоча б молися, щоб його щастя множилося. Таким чином виженеш чорта зі свого серця. *«Таким чином здобудеш для себе дві корони — одну за подолання заздрості, іншу — за милосердну справу»* (св. Золот.).

Не любить ближнього той, хто шкодить йому на житті, на невинності, на маєтку, на честі або на родинному щасті.

Не любить ближнього той, хто не робить милосердних справ.

Давати милостиню є обов'язком того, хто має для того можливість. Любов до друзів.

Друзями називаємо тих людей, які мають між собою багато спільного, бажають один одному добра, допомагають один одному, живуть між собою щиро.

Взаємини між друзями набагато тісніші, ніж між іншими людьми. Справжні друзі — то одне серце і одна душа у двох тілах. Непорозуміння між друзями не шкодять приязні, вони навіть зміцнюють її. Адже ж і коваль кропить вогонь водою, щоб він краще горів, а правителі краще бережуть те місто, яке відвоювали у ворога, аніж те, якого ніколи не втрачали (св. Франц. Сал.).

Друзі допомагають один одному. Яскравий приклад вірної дружби ми бачимо в особах Дамона і Пітияса. Одного з них заїздив на смерть деспот Діонісій з Сиракузи. Засуджений зміг випросити собі перед смертю дозвіл впорядкувати свої родинні справи; однак його приятель змушений був лишитися в руках деспота, як гарант, і згодитися з тим, що загине тою самою смертю у випадку, якщо би засуджений не повернувся вчасно. Наближалась визначена година, а Дамон не з'являвся. Пітияс не звертав уваги на глузування деспота і не втрачав надії у вчасному поверненні друга. Так і сталося. Деспот був здивований міцністю дружби і подарував засудженому життя. — Давид, син селянина з Вифлеему, і Йонатан, царський син, познайомилися під час війни: обидва благородні і чесні, вони потоваришували. Йонатан не міг нічого їсти, коли дізнався, що на життя Давида чатують, а коли довелося їм розлучатися, гірко плакав.

Він застерігав Давида перед небезпекою і обдарував його одягом і зброєю. Друзі щирі та відверті між собою. Взаємна відвертість — це основа їхньої поведінки. *«Якщо перед тобою відчинять двері в кімнату, то ти побачиш все, що в ній знаходиться. Так друзі відкривають один одному свою душу, котра подібна до замкненої кімнати. Друзі довіряють одне одному свої таємниці*». Скільки ж секретів відкрив Апостолам Ісус Христос!» (Галюра). Будучи відвертими, справжні друзі вказують один одному і на помилки. Ісус Христос також вказав Апостолам на їхні помилки, зокрема, коли вчив їх брати приклад із дітей (Мат. 18, 3). Св. Григорій В. говорить: «*Лише тих уважаю своїми друзями, котрі настільки благородні і відважні, що відверто вказують мені на мої помилки»*.

Справжніми друзями можуть бути лише ті, хто живе згідно з основами релігії.

Дружба схожа на будинок, тому що грунтується на певних засадах (підвалинах). Лише тоді міцно стоїть будинок приязні, коли його підвалиною є боязнь Божа і любов до Бога. Коли ж тими засадами є порок і самолюбстю, тоді цей будинок збудований на піску (Галюра). Хто є ворогом Бога, не може бути справжнім другом свого близького (Св. Амвр.). Лише той по-справжньому любить друга, хто любить у ньому Бога. Хто любить когось не заради Бога, а заради якоїсь іншої речі, той скоріше ненавидить його, ніж любить (св. Авг.).

Дружба людей, котрі керуються грішними засадами, є фальшивою дружбою.

Така фальшива дружба буває переважно між гравцями або пияками, або між людьми, котрі єднаються для скоєння якогось злочину. Так подружився Юда з євреями у змові проти Ісуса (Мат. 25, 15), Пилат з Іродом, коли йшлося про засудження Христа (Лук. 23, 12). Фальшиві друзі приводять один одного до загибелі. Одного разу три розбійники пограбували багатія, причому забрали в нього велику суму грошей. Відразу ж став кожний з них міркувати над тим, як позбутися інших і забрати собі усю здобич. Коли один із них поїхав до міста за продуктами, ті, котрі залишилися, домовилися між собою вбити його і поділитися його часткою. Так і зробили. Задоволені, стали їсти, не підозрюючи, що продукти були отруєні їхнім товаришем. Так всі втрьох загинули в один день. Так чинять фальшиві друзі.

Фальшиві друзі залишають один одного в нещасті. їх дружба триває доти, доки вони потрібні один одному (Сир. 6, 7-10). Коли Юда після зради впадає в розпач і відносить архієреям гроші, вони відправляють його, ніби чужого, і кажуть: *«Що нам до того?»* (Мат. 27, 4). Фальшиві приятелі схожі до ластівок. Вони живуть біля нас і радіють з нами, поки тепло; однак, відчувши що наближається холодна зима, залишають нас і відлітають у теплі краї (Пліній). Фальшиві друзі, чинять так, як люди, котрі знайдуть фруктове дерево, пооббивають фрукти і йдуть далі; або як бджоли, котрі відлітають, як тільки висмокчуть мед із квітки (Сенєрі). Ще римляни говорили: «*Доки будеш багатим, доти будеш мати багато друзів, але як тільки збіднієш, залишишся сам, як палець»*. Біда відразу покаже, хто є справжнім другом.

Ми можемо мати друзів і любити їх більше, ніж інших людей; тому що й Ісус Христос також мав друзів і любив їх сильніше, ніж інших.

Ісус Христос любив усіх людей, однак найбільше — своїх учнів. Він називав їх друзями, дітьми і ставився до них сердечно. Серед учнів найбільше Ісус Христос любив Йоана (Йоан 13, 23; 20, 2; 21, 7), Петра і Якова, котрі були біля Нього в найважливіші моменти життя, як, напр., на горі Тавор і на горі Оливній. До Лазаря та його сестер проявляв Христос також особливу любов (Йоан 11, 5). З досвіду знаємо, що Бог більшою ласкою і любов'ю обдаровує тих, котрі Його найбільше люблять і намагаються бути подібними до Нього. Отже, не помиляємося і ми, якщо більше довіряємо тим і більше любимо тих, котрі є доброзичливішими до нас. Почуття дружби вселив нам у наші серця сам Творець.

Велике щастя для кожного мати справжніх друзів; такі друзі роблять щасливим наше життя і відвертають від нас небезпеку. Людина щаслива, якщо знайшла справжнього друга. Вірний і добрий друг цінується на вагу золота. Він робить щасливим наше життя, бо завжди разом з нами: і в щасті, і в біді. Коли він з нами в щасливі дні, тоді це щастя стає подвійним; коли ж він разом з нами в біді і горі, то нещастя переносимо легше. *«Немає кращих ліків на наші рани, як мати когось, хто втішає нас у важку хвилину»* (св. Авг.). Якщо один прут зв’яжемо з іншими, то не так легко зможемо його зламати; так само і нас не дожене так легко нещастя, якщо маємо поруч вірних

друзів. Справжній друг — наче другий Ангел Хоронитель. Згадаймо Йонатана, друга Давида. Мури та зброя не є такою надійною охороною, як вірна дружба; вона одна є справжньою безпекою (св. Золот.). Вірного друга неможливо з кимось порівняти, його вірність неможливо переоцінити. Коли Олександра Великого запитали, де він переховує свої скарби, він вказав на своїх вірних друзів і відповів: «Ось мої скарби». — Справжня дружба перемагає і смерть, бо «*любов ніколи не переминає»* (І. Кор. 13, 8). Справжні друзі знайдуть один одного колись на небі, де з'єднає їх ще більша любов. Згадаймо слова Христа, сказані Апостолам (Йоан 17, 24).

Не слід, однак, швидко здружуватися і чинити зло заради друга.

«Бажавши мати приятеля, спершу його випробуй» (Сир. 6,7). Дружба, яка швидко виникає, приводить, переважно, до прикрого розчарування. Ще Давид скаржиться в псалмі: «Навіть друг мій, що я на нього покладався, що живився моїм хлібом, і той наставив п’яту на мене» (Пс. 41, 10). Св. Письмо застерігає нас: «Від ворогів своїх відступись, а й друзів твоїх бережись!» (Сир. 6, 13). Суди про друга свого не по його словах, а по справах! Пам’ятай також про те, що обов’язки щодо друга не повинні суперечити обов’язкам щодо Бога. А якщо потрапиш у таку ситуацію, коли дружба вимагатиме від тебе скоєння гріха, скажи так, як один грек, котрий не хотів фальшиво присягнути в інтересах свого друга: «*Я твій друг лише доти, доки не втрачаю дружби з Богом»*. І слушно, бо приязнь Бога цінніша, ніж усі земні приятелювання.

Любов до ворогів

Ворогом називаємо таку людину, котра нас ненавидить і намагається нам шкодити. Лише той по-справжньому любить ближнього, хто любить також і своїх ворогів. Великий вогонь не гасне від вітру, а, навпаки, розгоряється. Так само справжня любов до ближнього не зникає, якщо один одного образить, а, навпаки, міцніє. *«Це найкращий прояв справжньої любові до ближнього, якщо любимо навіть того, котрий нас образив»* (св. Ангеля Фал.) Не заслуговуємо високої нагороди, якщо любимо лише тих, котрі нас люблять (Мат. 5, 46). Якщо любимо наших друзів, любимо їх для себе; зате ворогів любимо для Бога (К. Гуго).

Ми повинні любити наших ворогів, бо так наказує Ісус Христос, говорячи: *«Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас»* (Мат. 5, 44).

Ісус Христос сам дав нам прекрасний приклад любові до ворогів; Він на хресті молиться за своїх ворогів, а на горі Оливній лікує солдата, якому Петро відрізав вухо. Сам Бог Отець на небі дає нам приклад любові до ближнього, бо наказує світити сонцю на добрих і злих та посилає дощ на праведних і неправедних. Отже, хто любить своїх ворогів, той стає схожим на Бога, і є справжньою дитиною небесного Отця (Мат. 5, 45).

Ми повинні любити наших ворогів також тому, що й вони створені за образом Божим, і часто вони навіть є зброєю Бога.

Ворог створений за образом Божим. Портрет володаря треба завжди шанувати, незалежно від того, краще чи гірше він зроблений, чи на золоті викарбуваний, чи на олові. Так само заслуговує нашої пошани і любові портрет Божий, тобто кожна людина, незважаючи на те, праведна вона, чи грішна (Мег.). Адже ми любимо не гріх, а особу нашого ворога. *«Людина є витвором Бога, а блуд — справою людини. Люби те, що зробив Бог, а не те, що зробила людина!»* (св. Авг.). Треба також пам’ятати, що наші вороги часто є зброєю Бога. «Лихі люди — це зброя в руках Бога» (св. Авг.), хоча вони і не знають про це. Як лікар використовує п’явки, щоб допомогти людині видужати (св.

Григ. Вел.), так і Бог використовує наших ворогів, щоб очистити нас від недоліків. Безбожні є тим для добрих, чим є напильник і молот для заліза (св. Авг.), чим є плуг для ріллі (св. Золот.). Вороги корисні для нас і в тому розумінні, що звертають нашу увагу на наші помилки і дають нам можливість удосконалюватися в доброчесності. Вороги подібні до бджіл; вони боляче жалять, але зате дають мед (Урб. IV). Якщо тебе ранить злий язик, радій тому, що оси не торкаються поганих фруктів (Бірґер). Прислів'я говорить: «Більше ворогів — більше честі». Не забудьмо, врешті, і те, що хто любить Бога, тому жодний ворог не в силі по-справжньому завдати шкоди, бо «*тим, які люблять Бога, — покликаним за його постановою, усе співдіє на добро»* (Рим. 8, 28). Прикладом цього є життя єгипетського Йосифа. Пам'ятаймо це, і не здригнемося перед найтяжчими випробовуваннями.

Любов до ворогів проявляється в тому, що ми не чинимо їм помсти їм, а відплачуємо добром за зло, а передусім молимося за них і радо їм прощаємо.

Ми не повинні мстити ворогам, тобто платити злом за зло. Гарний приклад тому дає нам Давид, котрий два рази мав можливість убити свого переслідувача, царя Савла, та, однак, не зробив йому нічого злого (І. Цар. 24, 26). Фарисеї неодноразово ганьбили і чорнили Христа (Мат. 11, 19; Йоан 8, 48)), Христос, однак, *«не злословив»* (І. Петро 2, 23). Мешканці одного самарянського міста не прийняли одного разу Ісуса Христа, тому що Він був євреєм; обурені цим Апостоли хотіли це місто спалити небесним вогнем. Та Христос картає їх за це (Лук. 9, 55). Один батько обіцяв подарувати діамант тому синові, котрий учинить найблагородніше; і дістав його той син, котрий побачив сплячого над прірвою ворога, але не скинув його вниз (Ліхтвер.). Один єпископ сказав: «Коли ти чиниш помсту, тоді ти лише людина, і, навпаки, коли ти прощаєш, стаєш нарівні з Богом». Св. Письмо виразно говорить про те, що помста належить не нам, а лише Богові (Рим. 12, 19). Ми повинні терпіти, а не чинити помсти, і цьому навчає нас Ісус Христос: «Тому, хто б'є тебе в одну щоку, підстав і другу» (Лук. 6, 29). «Не дозволь, щоб зло тебе перемогло, але перемагай зло добром» (Рим. 12, 21). Чини помсту своїм ворогам, але так, як це робили Святі, а саме: плати за зло добром; це справжня небесна помста (св. Альф.). Йосиф у Єгипті відплачує своїм братам за

зло добром. Св. Стефан молиться за своїх катів. «*Гірка доля його переслідувачів викликала у св. Стефана більший біль, ніж усе зло, яке він від них витерпів. Тому молився за них»* (св. Фульг.). Св. Яків, Апостол і єпископ єрусалимський, молився за своїх убивць коли євреї скинули його з даху храму. Це вершина благородства — робити добро своїм ворогам. Ми також повинні радо прощати нашим ворогам. Ісус Христос вимагає від нас, щоб ми не сім разів, а сімдесят разів по сім прощали нашому братові (Мат. 18, 22). Хто чинить добро своїм ворогам, той схожий на лілію серед терну, який її безнастанно коле, а вона не перестає прикрашати його (св. Верн.).

Хто не чинить помсти ворогові, а, навпаки, робить йому добро, той соромить його і роззброює, а в Бога заслуговує винагороди; хто ж мстить ворогу або ненавидить його, той грішить.

Давид два рази мав можливість убити свого ворога Савла, однак не зробив йому нічого злого. Цим благородним вчинком він обеззброїв його і так зворушив, що Савло ревно розплакався (І Цар. 24, 26). Блаженного Климентія Гофбавера проклинала одного разу на вулиці у Відні якась жінка. Він підійшов до неї і підняв хустину, що випала у неї з кишені, а коли подавав їй цю хустину, сказав їй кілька добрих слів. Засоромлена, жінка відійшла. *«Як хробак перегризе найтвердіше дерево, хоча має дуже м'яке тіло, так поступливість обеззброює найзавзятішого ворога і найбільшого простака»* (Беда). Роблячи добро своєму ворогові, ти згортаєш розпалене вугілля йому на голову (Рим. 12, 20). Це значить, що ворог не зможе встояти перед твоєю любов'ю, як перед жаром вогню. Хто не чинить помсти ворогові, той може надіятися на винагороду Бога.

«Не є то легка справа — молитися за ворогів; для цього необхідна боротьба з самим собою, Зате великою буде і винагорода у майбутньому житті» (св. Авг.). — Хто чинить помсту ворогові, — той грішить. Така людина подібна до бджоли: вона мстить І жалить, та через це повинна загинути. Хто творить помсту, поступає дуже нерозумно. Він схожий на пса, котрий гризе кинутий у нього камінь; така людина не задумується над тим, що її ворог є лише зброєю в Руках Бога (Корн, а Л.).

Хто прощає своїм ворогам, тому і Бог прощає його гріхи; хто ж не прощає ворогам, тому і Бог не прощає.

Прощати ворогові — це справа милосердя, це найбільша милостиня (св. Авг.). Якщо прощаєш іншим, заслуговуєш прощення для себе самого (св. Золот.).

Хто любить свого ворога, той одержує милосердя Бога. Якщо ж не прощаєш своєму ворогові, — викликаєш на себе Боже прокляття, скільки разів відмовляєш *«Отче наш»* (св. Анаст.). Ісус Христос говорить: «*Коли ви не будете прощати людям, то й Отець ваш небесний не простить вам провин ваших»* (Мат. 6, 15). Те саме знаходимо в притчі про немилосердного слугу (Мат. 18, 23).

Релігійна терпимість

Розрізняємо терпимість речову і особисту. Правда як така не знає терпимості речової, зате зазнає особистої терпимості.

Математика вчить, що 2x2=4. На щось інше, напр., що 2x2=5, математика ніколи не згодиться, тому що це невірно. Отже, математика виключає речову терпимість. Однак жодна освічена людина не буде переслідувати, зневажати або бити того, хто скаже, що 2x2=5. Та терпимість щодо людини, котра помиляється або думає інакше, називається особистою терпимістю. Саме так чинить Церква; блуду вона не терпить, зате вчить, що треба мати терпимість для особи, котра помиляється.

Науці і справам Ісуса Христа притаманна велика терпимість щодо тих, хто помиляється.

Ісус Христос велить любити ближнього, любити ворогів, бути терплячим і лагідним і т. д., тобто спонукає людину до терпимості щодо ближніх, а передусім щодо тих, хто помиляється. Знаємо також, яким лагідним був завжди Ісус Христос щодо грішників, напр., щодо Магдалини в домі Симона (Лук. 7), або щодо жінки, котру фарисеї привели до Нього в храм і хотіли укаменувати (Йоан 8). Саме тоді Спаситель сказав пам'ятні слова: *«Хто з вас без гріха, — нехай перший кидає у неї камінь»* (Йоан 8, 7). Суворо виступав Ісус Христос лише проти злої волі і лицемірства і за це неодноразово картав фарисеїв (Мат. 23, 27). Христос спеціально вишукував тих, хто помиляється, і радо розмовляв із ними, як, напр., з самарянкою біля криниці Якова. Він говорив: «*Здорові не потребують лікаря, лише хворі»* (Мат. 9, 12).

Переслідування іновірців несумісне ані з духом Христа, ані з намірами Церкви.

Ісус Христос велів Апостолам не переслідувати іновірців, а приєднувати їх до правди через повчання. Церква також не переслідує іновірців, а, навпаки, молиться за них під час кожної Служби Божої. Католицька Церква вчить, що й іновірці можуть досягти спасіння, якщо живуть чесно, а помиляються через несвідомість. При укладенні мішаних шлюбів Церква зобов'язує католицьку сторону намагатися

довести другу сторону до пізнання правди через повчання і добрий приклад, а не примусом. Ніколи католицька Церква не навчала тому, щоб єретиків карати смертю. Якщо б якийсь католицький вчений оголосив такий принцип, то це приписали би його недоумству. Якщо колись і були переслідування іновірців, то не Церква, а вони самі були в цьому винні. Єретики намагались змінити державний лад, виступали проти шлюбу, власності або влади. Тому їх переслідувала світська влада. Так, напр., в 1415 р. в Констанції спалено на вогнищі єретика Яна Гуса. Однак не єпископи були причиною цього жорстокого вироку, — вони були проти цього; король сам, спираючись на державні закони, виніс вирок Гусу як бунтівникові. Доказом того, що Гус справді був бунтівником, є гуситські війни, які він викликав. Часто переслідували іновірців також тому, що останні намагалися підступністю і насильством добитися влади в державі, через що наживали собі багато заздрісників і ворогів. Отже, іновірців переслідували не так із релігійних, як швидше з політичних причин; Церква завжди стояла осторонь таких суперечок і не чує за собою жодної провини. Лише політичні причини, суперечки про владу в державі довели до страшної різні в ніч св. Варфоломея (24 серпня 1572 р., за Карла IX), коли за одну ніч у Парижі було замордовано 2000, а в усій Франції 30000 гугенотів. У 1578 р. Рудольф II запровадив у Відні процесії на честь Пресвятої Євхаристії. Він сам із своїм двором брав участь у процесіях. Розлютовані цим протестанти напали на процесію, а цісар під охороною солдат ледве встиг утекти до своєї палати. Результатом цього було те, що він заборонив відправляти у Відні протестантські богослужіння і вигнав з країни лютеранських проповідників. А якщо б навіть і правдою було те, що часом невинно переслідували іновірців, то треба врахувати, що люди завжди залишаються людьми і злих завжди багато, та що ніхто не витерпів стільки релігійних переслідувань, як католики.

Релігійні переслідування найбільше далися взнаки католикам.

Хто зрікається правди, той пристрасно виступає проти неї і проти тих, хто їй служить. Нечиста совість часом перетворює таких людей у диких звірів. І, навпаки, того, хто служить правді, нелегко вивести з рівноваги і переконати у протилежному. Тому неважко зрозуміти, чому саме католики витерпіли і терплять стільки переслідувань заради своєї

релігії. Ще аріянські імператори наполегливо переслідували католиків, котрі не хотіли зректися своєї релігії; вони карали їх в'язницею або топили. Відомо також, що вже в нові часи в Англії, Ірландії, Данії, Швеції і Шотландії було введено смертну кару за проповідування католицькій релігії. Англійський король Генріх VIII засудив на смерть 20 єпископів і кількасот священиків лише за те, що вони лишилися вірними католицької релігії. Єретик Кальвін († 1564) у Женеві (Швейцарія) прирік багатьох католиків на тортури і смерть. Іспанського лікаря Михайла Сервета, котрий був проїздом у Женеві, Кальвін наказав у 1553 р. палити на малому вогні за те, що він був іншої думки, ніж Кальвін, щодо науки про Пресвяту Трійцю. Таких прикладів ми могли б навести тисячі. Отже, зовсім несправедливо звинувачувати католицьку Церкву у переслідуванні іновірців.

Не можна навертати когось до справжньої релігії силоміць, а лите через повчання, любов до ближнього та добрий приклад.

Нікому не можна чинити проти власної совісті, хоч би, навіть, голос совісті помилявся; хто робить інакше, той грішить. Тому не можна залучати когось до Церкви примусом; треба намагатися переконати його в правді. Немає у Бога вартості те, що робиться примусом. Мусульмани керуються неправильним принципом у поширенні своєї релігії (вогнем і мечем).

Іновірців треба переконувати з гідністю, стримано, помірковано, без пристрасті й образливих слів. Витримка якраз і є знаком і доказом правди. Хто виступає пристрасно, фанатично, той викликає сумнів. Найбільшого досягається через прояв любові до ближнього, бо любов до ближнього — це найголовніший принцип, яким керуються і який проповідують учні Христа. Отже, хто любить іновірців і цю любов проявляє на ділі, той доводить, що знаходиться недалеко від джерела правди. Якщо ми, християни, повинні любити ворогів, то повинні ми любити також і іновірців, котрі є нашими братами, хоча їхня віра помилкова. Папа Пій IX, не роздумуючи, влаштував за свій кошт у художню академію в Римі одного протестанта, а коли побачив на вулиці зомлілого єврея, відвіз його у власному повозі додому. Так чинять мужі великого духу і глибокої віри.

Висміювати когось або ображати через його віросповідання є прикладом поганого виховання.

Те саме стосується і тих, котрі примушують іновірців виконувати якусь релігійну практику проти їх совісті.

Ставлення християнина до представників іншої національності

Любов до ближнього проявляється передусім у терпимості щодо людей іншої національності.

Під національністю розуміємо громаду людей, яка користується однією спільною мовою і має більш-менш спільне походження, історію та інші духовні та фізичні ознаки. Слово *«національність»* не те саме, що «*держава»*, тому що кілька національностей (націй) можуть об'єднатися в одну державу на основі спільності інтересів або відповідного географічного розташування. Належність до якоїсь національності кожен успадковує від своїх родичів; якщо ж батько і матір різних національностей, тоді, звичайно, вирішує вплив оточення і виховання, або, як у нас, сини йдуть за батьком, а доньки — за матір'ю.

Різні національності виникли за допустом Бога, з одного боку, для покарання людської гордості, а, з другого боку, для добра окремих народів.

За словами св. Письма, спочатку була лише одна спільна мова для всіх людей. Наукові дослідження свідчать про те, що всі світові мови розвинулися з кількох первісних мов. Як каже св. Письмо, Бог змішав мови при побудові вавилонської вежі з тією метою, щоб утихомирити тодішніх людей і змусити їх розійтися (Буття 11). Однак, як завжди, так і тоді, обернув Бог покарання людей на добро. Різноманітність національностей повинна була спонукати людей до здорового суперництва, а, звідси, — до поступу і прогресу цивілізації. Ця різноманітність повинна була також перешкоджати поширенню релігійного і морального занепаду. Як змішання мов ніби зруйнувало величну справу в Вавилоні, так пізніше різниця між національностями повинна була бути загальною, котра б охороняла окремі народи від ідолопоклонства та моральної гнилі. Різноманітність мов повинна, врешті, давати поштовх до прославлення Бога, як дає поштовх до цього дивовижна різнородність в цілому світі.

Християнин може і повинен любити свій народ і свою націю більше, ніж будь-яку іншу: ця любов є вродженою, і християнська релігія не заперечує, а, навпаки, схвалює її.

Християнин не тільки може, але навіть повинен любити свою націю. Любов до себе самого і любов до родичів є не лише дозволеною, але й обов'язковою. Ми повинні любити народ, до котрого належимо, бо він являє собою одну велику родину, один великий союз споріднених. Якщо рідню любимо сильніше, ніж чужих, то повинні любити і власний народ сильніше, ніж будь-який інший. Як дитина любить свою матір сильніше, ніж чужу, так і ми повинні любити свою націю сильніше, ніж чужу; однак, ми не повинні зневажати та ненавидіти іншу націю. Отже, любов до народу або до вітчизни базується на законі природи, тобто на волі Творця. Як вдихнув Творець у наші серця сильнішу любов до родичів, ніж до інших людей, так само вдихнув у наші серця і сильнішу любов до народу, до котрого належимо. Також цілком природно і те, що люди, котрі говорять тією самою мовою, згуртовуються між собою тісніше.

Отже, любов до свого народу є вимогою природного закону, а християнство не заперечує таких вимог. Ісус Христос виразно заявляє, що не прийшов ліквідувати закон, а лише доповнити його (Мат. 5, 17). Отже, Бог є творцем і любові до нації, і любові до релігії; одна й друга любов — наче близнюки, котрі мають одного Отця-Бога. А що Бог не може суперечити Самому собі, отже, не може також любов до релігії заперечувати любов до народу. Тому бачимо, що сам Ісус Христос, пророки, Апостоли, Матір Божа І майже всі Святі палко любили свій народ. Зауважимо також, що особиста діяльність Спасителя простягається майже виключно на ізраїльську землю, отже, Ісус Христос працював насамперед для власного народу. Він сам говорить, що післаний у першу чергу до загублених овечок дому Ізраїля (Мат. 16, 24). Палку любов до Вітчизни знаходимо у пророків (Єремія гірко плаче на руїнах Єрусалиму), у єврейських Мучеників (один з братів Макавейських посилаєтья при смерті на *«батьківські закони»* (II Мак. 7, 2), у Матері Божої (див. «Величання»), у Апостолів (св. Павло згоджується на осуд, якщо це допоможе врятувати його народ (Рим. 9, 2 і 10). Сам Бог намагався пробудити в євреях почуття національної гідності, про що свідчать слова, сказані до Мойсея з палаючого куща:

«*Я — Бог батька твого, Бог Авраама, Бог Ісаака, Бог Якова»* (Вихід 3, 6). Доказом цього є святкові дні і субота, які Господь Бог узаконив для євреїв; бо, як субота, так і свята були національними торжествами, які одночасно вшановували Спасителя. Тому і католицька Церква завжди рахувалася з національними почуттями різних народів. Проповідниками і священиками в тому чи іншому краї Церква по можливості призначала людей тієї ж національності, що було добром і для самої релігії. У кожній країні Церква встановлювала народні свята, а саме свята покровителів краю. Наверненим іновірцям Церква завжди залишала їхні народні звичаї та обряди, яких дотримувалися ще їхні предки. Церква намагалася змінити або усунути лише народні зловживання, вади і недосконалості.

Любов до вітчизни проявляється в тому, що ми високо цінуємо свою націю, сприяємо її прогресу і захищаємо її.

Кожна людина серед усіх інших людей найбільше любить і цінує свою матір, хоч розуміє, що є багато жінок розумніших і кращих за неї. Але любов до мате-рі — особлива любов. Те саме можна сказати і про любов до своєї нації. Однак, це не значить, що ми повинні переоцінювати свою націю і вважати її кращою від усіх інших. Якби так думав кожний, тоді всі нації повинні були б бути найкращими, а це неможливо. Будь-яку річ цінуємо тим вище, чим більше пізнаємо її; отже, кожен повинен намагатися пізнати особливості своєї нації, її розвиток та історію. Не треба, однак, вважати вади та недосконалості нації її достоїнствами, бо така любов до нації була б і сліпою, і нерозумною. Будь-які вади треба спочатку пізнати, а потім намагатися, по можливості, їх усунути. Розвитку і достатку нашої нації сприяємо тоді, коли маємо на увазі благо наших земляків. Щодо цього дають нам гарний приклад євреї, котрі вміють дуже дбайливо піклуватися про своїх бідних. Того, що і ми, християни, повинні дбати передусім про близьких нам людей, вчить нас і св. Павло, коли нагадує, щоб ми чинили добро в першу чергу своїм співвітчизникам (Гал. 6, 10). До захисту своєї нації ми повинні бути готові перш за все тоді, коли хтось нас пригноблює і переслідує нашу рідну мову.

Тому грішить той, хто байдужий до своєї нації або навіть відмовляється від своєї належності до неї; однак, грішить також і той, хто вважає національність найвищим благом людини.

Якщо небезпечною є релігійна байдужість (індиферентність), то небезпечною є також і національна байдужість; вона підтверджує недостатність поваги до власної особи та співчуття до своїх земляків. Хто не цінує найменшого блага — національності, той легко перестане цінувати і найвище благо — релігію, бо хто зневірюється у дрібницях, той зневірюється і в важливих справах. І, навпаки, хто одухотворений любов'ю до народу, той швидше зважиться присвятити своє життя великим справам заради людства. Історія народів дає цьому чимало підтверджень. Хто знову ж таки словом або ділом відрікається від належності до своєї національності (напр., через матеріальні погляди, як це найчастіше у нас буває), той чинить нечесно й підло, як той, хто встидався б своїх родичів і рідні. Національність є цінним благом, однак, не є найвищим благом людини, тому що в такому випадку, сама належність до якоїсь нації повинна була б зробити людину дійсно щасливою, але це не так. Зрештою, смерть вирівнює і ліквідовує будь-які національні відмінності.

Різнорідність мов є карою за гріх, отже, не може існувати на небі між вибраними, бо там немає кари. Тому всі народи величають Бога на небі спільними піснями (Одкр. 7, 9). Перед трибуналом вічного Судді нічим нам не допоможе належність до тієї чи іншої нації. Отже, перебільшення значення любові до народу вже не є справжньою любов'ю, лише пристрастю, а, як така, вона є шкідливою і непостійною. Національний фанатизм, шовінізм — це лише різновиди ідолопоклонства, тому що в цьому випадку належна увага приділяється нації, а не Богу.

Любов до своєї нації не повинна породжувати в нас самолюбства, недостатньої любові або несправедливості щодо членів іншої нації. Ми повинні пам'ятати, що люди різних національностей є дітьми одного Отця на небі, а, отже, братами по відношенню один до одного, і що католицька Церква об'єднує всі народи в одну велику Божу родину.

У національних відносинах також є важливим християнський принцип: *«Не роби ближньому того, що тобі не миле»*. Любов до свого народу не повинна перетворювати людину в дикого звіра, а, навпаки, повинна породжувати в нас гуманність і людяність. Хто по-справжньому любить свою націю, не буде зневажати людей іншої нації, а буде прагнути того, щоб його нація користувалася любов'ю і

повагою інших; не буде викликати суперечок, ворожнечі та кривавих воєн, але, навпаки, буде прагнути спокою і достатку для свого краю. Тому всі генії, всі великі люди намагаються бути добродіями не лише для власної вітчизни, але й для цілого людства. Любов до своєї нації і любов до всього людства зовсім не виключають одна одну, а, навпаки, взаємно доповнюють. Хто не поважає чужої нації, той не вартий своєї.

Ми повинні любити людей будь-якої нації, — цього вчить Ісус Христос у притчі про милосердного самарянина. Св. Павло говорить: *«Нема юдея, ані грека... — бо всі ви одно у Христі Ісусі»* (Гал. 3, 28). Всі люди є дітьми Бога, а, звідси, братами. Всі звертаються до Бога «*Отче наш»*. Саме тому католицька Церква об'єднує всі нації в одну велику Божу родину і вимагає, щоб усі члени цієї родини були з'єднані спільними узами любові. Релігійна єдність — це одне з найбільших добродійств людства; вона полагоджує будь-які національні протиріччя, сприяє миру між народами. І, навпаки, релігійні розмежування шкодять взаєморозумінню між окремими народами і викликають страшні війни. Тому Ісус Христос заснував католицьку всесвітню Церкву, єдину для цілого світу, а не окремо для кожної нації. Чудесний дар спілкування різними мовами, даний Апостолам у день Зелених свят, якраз мав бути вираженням єднання народів в одній вірі і в одній Церкві, як вираженням того є спільна церковна мова, котру запровадила Церква; на Сході — грецька і старослов'янська, на Заході — латинська. До такого єднання народи колись прийдуть, бо, як говорить Ісус Христос, колись прийде такий час, коли буде лише один пастир і одна отара (Йоан 10, 16). Треба пам'ятати і про те, що ми повинні відчувати вдячність до інших народів за те, що їх далекі предки проголосили нашим пращурам Євангеліє і йшли на смерть заради блага нашого народу, а також за те, що користуємося їхніми винаходами, приймаємо від них ліки, продовольчі товари та інші необхідні речі.

Грішить недостатньою любов'ю і несправедливим ставленням до іншої нації той, хто свого ближнього вважає гіршим від себе або ненавидить його тому, що він належить до іншої нації; хто за образу або за зло, яке йому заподіяла людина іншої національності, усю відповідальність перекладає на націю.

Нікого не треба відразу засуджувати без достатніх на це причин.

Хоча, можливо, не одна нація має якісь недоліки і робить помилки, але завжди знайдемо серед її представників і чесних людей. Грішними були люди в час потопу, однак знайшовся серед них праведний Ной, як серед людей пізніших часів Авраам, Лот та інші. Євреї зневажали Спасителя, говорячи: *«Та хіба ж може бути з Назарету що добре?»* (Йоан 1, 46). Однак, як вони помилялися! Саме тому християнська мораль вчить: нікого не треба осуджувати, доки не маємо на те очевидних підстав.

Хто, без достатніх причин, думає погано про інших, той грішить підозрою. Зате не є гріхом звичайна обережність. Якщо, напр., якась нація *«прославилася»* тим, що недостатньо дбає про чесність і порядність, то, природна річ, треба бути обережним у стосунках з людьми цієї нації, хоча не треба їх зневажати і засуджувати. Ніхто, напр., не здивується, якщо ми пильно будемо стерегти наш дім, коли почуємо, що наближаються цигани. Ненависть між народами народилась у далекому минулому. Римляни називали всі інші народи «*варварами»*, зневажали і ненавиділи їх. Не треба дивуватися цьому. Римляни бачили, що інші народи чатують лише на те, аби напасти на їхню країну, змінити суспільний лад, убивати, грабувати, нищити. Тепер інші часи. Майже всі народи — християнські, цивілізовані, бажають лише миру і прогресу (Толстой). Отже, не маємо жодної причини ненавидіти інші народи чи перекладати відповідальність за вчинки окремих їх представників на всю націю. Чи можна було засудити усіх Апостолів разом із Христом за зраду Юди? Чи повинні за одного поганого священика відповідати усі священнослужителі, або за одного поганого вчителя усі вчителі? Те саме стосується кожної нації та її членів.

Любов до себе самого

З усіх людей найближча нам наша власна особа. *«Не знайдемо нічого, що було б для людини ближчим, ніж вона сама собі»* (Сальвіян). Тому кожен повинен самого себе любити.

Ми повинні самих себе любити, бо Ісус Христос говорить: *«Люби ближнього, як себе самого»*. Отже, любов до самого себе має бути правилом і мірилом любові до ближнього. «Як може хтось любити іншого, якщо не любить самого себе?» (св. Клим. Р.). Вчися любити насамперед Бога, відтак самого себе, опісля свого ближнього, як самого себе окремої заповіді любові до самого себе Бог не дав, тому що кожен любить самого себе вже силою, даною Творцем закону природного (св. Авг.) і тому, що ця заповідь міститься в заповіді любові до ближнього (св. Тома з Акв.). Ми повинні любити себе також тому, що ми створені за образом і подобою Бога. Якщо шануємо цю подобу в ближньому і навіть у ворогові, то повинні також шанувати її в собі самому. А якщо любимо себе лише для Бога, то не важко зрозуміти, що «справжня любов до себе зростає настільки, наскільки збільшується в нас любов до Бога» (св. Тома з Акв.). Треба пам'ятати і про те, що ми відкуплені високою ціною.» ...не тлінним золотом чи сріблом ви були вибавлені від вашого життя» суєтного..., а дорогоцінною кров'ю Христа (І Петро 1, 18). Ми куплені великою ціною (І Кор. 6, 20). Значення і ціну нашої особи підносить, урешті, й те, що ми покликані до безмежного і вічного щастя на небі. Прекрасно говорить про це папа Лев В.: «Пізнай, християнине, свою гідність!» Ти став учасником Божої природи і членом христового Тіла. Згадай, що тебе вирвано з-під влади пекельних сил і призначено до слави небесного Царства! Зваж на те, що Син Божий став людиною, а отже, твоїм братом, і що ти сам є Божою дитиною (І Іван 3, 1); що Св. Дух живе в нас (І Кор. 6, 19), що Ангели служать нам (Євр. 1, 14). Чи цього не вистачає, щоб високо цінувати самих себе, а, отже, і любити себе? Любов до себе є нічим іншим, як любов'ю до ближнього, яку відчуваємо до власної особи, отже, любити самого себе — значить високо цінувати самого себе (справа розуму), бажати собі добра (справа почуття) і не завдавати шкоди самому собі, а, навпаки, робити

добро (справа волі). Таку любов можна назвати «*справжньою»*, на відміну від фальшивої любові, котра виявляється в гордості, зарозумілості, розпусті, вульгарності.

Справжню любов до самого себе виявляємо тоді, коли намагаємося усвідомити, що саме гарантує нам справжнє щастя.

Хто відчуває справжню любов до самого себе, той керується словами Христа: *«Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться»* (Мат. 6, 33). Така людина дбає про своє здоров'я, одяг, їжу, житло і т. д., а смуток не оволодіває нею понад міру (Мат. 6, 25-32).

Любов до самого себе є фальшивою, якщо людина, замість того, щоб дбати про вічне щастя, прагне лише до тимчасових благ, або коли зневажає ті блага, які допомагають досягнути спасіння.

Деякі люди вважають найвищою метою не Бога, а свою власну особу; а тимчасові блага не є для них засобом до досягнення спасіння, але засобом до заспокоєння їх почуттєвих прагнень. Тому вони пишаються тимчасовими благами, як, напр., славою, майном, становищем, і нічим з того не поступилися б заради Бога. Така любов до самого себе є фальшивою, є грішним самолюбством. Хто земні речі ставить над вічністю, той не любить себе, той є ворогом собі, тому що за коротке і мниме щастя прирікає себе на вічну загибель. *«Ті, котрі спонукають гріх і беззаконня, є ворогами своєї душі* (Тов. 12, 10). *Деякі схожі на того скнару, котрий сказав собі: «Душе, користуєшся багатьма благами, призначеними на багато років; відпочивай, їж, пий, споживай*». В той же час Бог сказав йому: «Нерозумний, — ночі цієї ось душу твою зажадають від тебе, і кому позостанеться те, що ти був наготував?»... (Лук. 12, 20). Тяжко працюєш, щоб прогодувати і одягнути своє тіло; чому ж не працюєш так тяжко, щоб нагодувати і одягнути свою душу? (св. Берн.). Що допоможе людині, якщо вона здобуде увесь світ, а душу свою занапастить? (Мат. 16, 26). Гарно говорить св. Августин: «*Вчися любити себе через те, що не будеш себе любити»*. З другого боку, помиляються також і ті, хто зневажає тимчасові блага, які допомагають досягнути спасіння, таким чином нехтуючи самим спасінням Чи можна похвалити людину, котра зовсім не турбується про своє життя, легковажно ставить Його під загрозу, або навіть відбирає його в себе?

І як перестав Господь розмовляти з Мойсеєм на Синай-горі, дав йому дві таблиці свідоцтва, таблиці кам'яні, записані пальцем-перстом Божим Вихід 31, 18.

Десять заповідей Божих

Десять заповідей Божих дав Бог євреям на горі Синай.

Їх проголошення відбулося на 50-ий день після відходу євреїв із Єгипту. Проголошенню заповідей передували такі слова Бога: *«Я — Господь, Бог твій, що вивів тебе із землі єгипетської, з дому неволі»* (Вихід 20. 2). Бог зробив так, як робить монарх, котрий у вступі ставить своє ім'я і вказує титули, якщо видає якісь розпорядження, і робить це тому, щоб його слова мали більшу значимість (Мег.). Бог написав заповіді на двох таблицях, щоб підкреслити, що вони є лише роз'ясненням двох заповідей любові. Мойсей розбиває ці таблиці, а це значить, що Ісус Христос повинен ті заповіді вдосконалити. ЦІ десять заповідей називаємо «заповідями Божими», бо Бог є їх творцем; називають їх також «*декалогом»*, тобто десятьма словами.

Церква, надані євреям десять Божих заповідей, модифікувала в християнському дусі.

Єврейський декалог охоплював спочатку такі заповіді: заповідь шанувати лише справжнього Бога, заборона шанувати образи і статуї, заборона зневажати ім'я Боже, наказ святкувати суботу, наказ шанувати родичів, заборона вбивати, чужоложити, красти, неправдиво свідчити і бажати чужих речей (Вихід 20,1-17). Св. Церква дещо змінила ці десять заповідей (але не зменшила ваги (сили) цих заповідей. Другу заповідь, котра стосується шанування образів, об'єднала з першою. Десяту Божу заповідь св. Церква розділила для того, щоб підняти гідність християнської жінки і щоб показати, що бажання дружини ближнього є дещо іншим, ніж бажання речей ближніх. Заповіді, що стосуються шанування родичів, Церква доповнила додатком: *«аби тобі добре велося на землі»*. Св. Церква зробила це з огляду на слова св. Павла в листі до ефесян (6, 3). Наказ святкування суботи Церква змінила на наказ святкування неділі. Переконання євреїв, що на кожній таблиці Бог написав по 5 заповідей, не є безпідставними, якщо зважимо, що перші 5 заповідей єврейського декалогу стосуються Бога і Його заступників на землі, а решта заповідей стосується просто

людини та її ближніх. Про це свідчить також та обставина, що Спаситель, відповівши багатому євангельському юнакові, починає перераховувати Божі заповіді від заборони вбивати (Мат. 18, 18), а св. Павло вважає останні 5 заповідей єврейського декалогу (відповідно останні б заповідей християнського декалогу) як такі, котрі об'єднуються в одне ціле (Рим. 13, 9).

І ми, християни, зобов'язані дотримуватися десяти Божих заповідей, бо їх вклав Бог в серце кожної людини, а Ісус Христос проголосив ще раз, удосконаливши їх.

Десять заповідей Божих стосуються і нас, християн (Соб. Трид. 6, Кан. 19). Бог вклав їх в серце кожної людини. А що це Боже світло затьмарилося в людині (через довготривалу зневагу звичаїв), тому Господь Бог роз'яснив його знову через законодавство на горі Синай (Рим. Кат.). На таблицях написане те, чого люди не хотіли читати у своїх серцях (св. Авг.). Божі заповіді повторює Ісус Христос в розмові у багатим юнаком (Мат. 19, 18) і додає, що прийшов не ліквідувати закон, а лише доповнити його (Мат. 5, 17). В нагорній проповіді Ісус Христос удосконалив багато заповідей декалогу, як, напр., другу (коли сказав, що кожна зайва обіцянка є гріхом), п'яту і восьму (коли заборонив ненависть і образу ближніх, коли наказав чинити добро своїм ворогам), а також шосту (забороняючи усяке грішне бажання) (Мат. 5).

Десять заповідей Божих чітко впорядковані.

Перші три заповіді охоплюють наші обов'язки щодо

Бога; Бог, як наш найвищий владика, вимагає від нас для Себе в першій заповіді — поваги та вірності, в другій — шанування, в третій — служіння.

Четверта заповідь охоплює наші обов'язки щодо заступників Бога на землі, котрі одночасно є нашими найбільшими добродіями серед людей.

Подальші шість заповідей вказують нам на обов'язки щодо нас самих і щодо наших ближніх. П'ята заповідь зобов'язує охороняти життя, шоста — охороняти невинність, сьома — оберігає власність, восьма — честь, дев'ята і десята — родину та майно ближнього.

Хто дотримується всіх заповідей Божих, того Бог на землі

обдаровує Своєю ласкою і дає Своє благословення, а після смерті — вічне спасіння.

В розмові з багатим юнаком Христос говорить, що дотримання Божих заповідей веде до спасіння (Мат. 19, 17). До неба можемо дійти лише через міст покори, який стоїть на десяти опорах (св. Вінк. Фер.). Та Бог так розпорядився, що те, що веде нас до спасіння, є причиною і нашого тимчасового щастя. *«... благочестя на все корисне, бо має обітницю життя теперішнього й майбутнього»* (І Тим. 4, 8-9). Хто дотримується заповідей Божих, той найдосконаліше пізнає Бога, отримує внутрішнє задоволення, здоров'я, майно і честь. «Твоїми заповідями я став розумний» (Пс. 118, 104). Справжня насолода — це не що інше, як приємне усвідомлення того, що наші вчинки узгоджуються з волею Бога. «*Блажен чоловік..., що в Господа Законі замилування має... і все, що чинить він, йому вдається»* (Пс. 1, 1-3). Той, хто дотримується Божих заповідей, переборює будь-які страждання і муки. На камені збудований дім його і не пошкодять йому ні зливи, ні дощі, ні бурі (Мат. 7, 25). Праведна людина схожа на дерево, посаджене над потоком (Пс. 1, 3). Ще за життя, на землі нагороджує Бог праведних людей, як це бачимо на прикладах Авраама, Йосифа, Давида; але ще більшою буде нагорода на небі, бо перевершить усі наші надії, буде безмірною і нескінченною (св. Золот.). А дотримується обітниці той, хто виконує обіцянку досконаліше, ніж ми сподівалися (св. Єр.).

Хто тяжко завинить, порушуючи хоча б одну з тих заповідей, на того чекає або тимчасове покарання або вічна кара.

Хто порушує заповіді, той схожий на рибу, спійману вудкою, або на поїзд, котрий зійшов із рейок. Звичайно тимчасові покарання за гріх такі: незадоволення, хвороби, втрата честі або майна, голод, тяжка смерть. Таких покарань зазнали мешканці Содому, блудний син, Авесалом, сини Іллі, Валтазар, цар Антіох, Юда. Той, хто не дотримується Божих заповідей, не може очікувати на Божу допомогу в нещасті. Про такого Ісус Христос говорить, що його дім збудований на піску, і як тільки почнеться буря, дощ або вітер, він завалиться (Мат. 7, 27). Громи і блискавиці на горі Синай символізували ті покарання, які чекають на тих, котрі порушують 10 заповідей Божих (Рим. Кат.). Хто тяжко провинився, порушивши хоча б одну заповідь, той загинув, хоча

би він дотримувався інших заповідей. Він схожий на горобця, котрого піймали в сильце за одну лапку. Тому говорить св. Яків: *«Бо хто ввесь Закон дотримає, а прогрішиться лише в одному, стає у всьому винуватий»* (Як. 2, 10). Це тому, що всі заповіді являють собою єдність і так тісно між собою з'єднані, що одна без другої не можуть існувати (св. Золот.). Хто порушує хоча би одну заповідь, той грішить проти любові, від якої залежать всі заповіді (св. Авг.). Це подібне до ланцюга; або до моста — якщо з десяти підпор моста завалиться хоча б одна, вже неможливо перейти через міст. «*Пекло повне засуджених, котрі дотримувались багатьох заповідей, і котрі засуджені тому, що не дотримувалися усіх»* (Мег.).

Неважко дотримуватися заповідей Божих, тому що Бог допомагає кожній людині доброї волі.

Тому говорить Ісус Христос до своїх учнів: *«Ярмо бо Моє любе, й тягар Мій легкий»* (Мат. 11, 30). А св. Йоан говорить: «... заповіді його не тяжкі» (І Йоан 5, 3). Насправді цей тягар важкий, але Бог Сам Своєю ласкою допомагає нам нести його, коли Бога про це просимо. «Якщо тобі Бог наказує, то закликає робити те, що можеш, і просити про те, чого не можеш, відтак допомагає тобі, щоб ти міг» (св. Авг.). «Я можу все в тому, хто укріплює мене» (Филип. 4, 13). Слушно говорить св. Августин: «*Якщо міг цей і той, чому не міг би ти, Августине?»*

Перша заповідь Божа

На горі Синай Бог сказав: *«Нехай не буде в тебе інших богів, крім мене»* (Вихід 20, 3), а це значить: «Лише Мене повинен шанувати як справжнього Бога, а не вшановувати чужих богів» (Рим. Кат.). У першій заповіді Бог бажає від нас внутрішнього і зовнішнього вшанування (св. Альф.). Цю заповідь має на увазі Ісус Христос, коли говорить до диявола: «*Геть, сатано! Написано бо: Господу, Богу твоєму, поклонишся і йому єдиному будеш служити»* (Мат. 4, 10).

У першій заповіді Божій Бог нам наказує, щоб ми Його вшановували, і забороняє будь-яке ідолопоклонство і фальшиве шанування Бога.

Вшанування Бога

Ми поважаємо і шануємо звичайно таких людей, котрі чимось перевершують нас, — чи то силою, чи досвідом, чи знанням і т. п. Поважаємо правителів, старців, вчених мужів і т.д. Чим вище хто стоїть над нами, тим більшою буде наша повага, наша шана до нього. Бог є найвеличнішим від усіх, а ми — нічим порівняно з Ним, отже, Йому належить наша найбільша і незрівнянна повага. Таку повагу називаємо *«величанням»* або «*поклонінням»*.

Ми повинні возвеличувати Бога, бо Бог є найвеличнішим серед усіх нас і серед усіх істот, а також тому, що ми і всі істоти повністю залежимо від Нього, як від нашого Творця.

Зупинімося дещо на розважаннях про безмежну велич Бога. Поміркуймо спочатку про Його всемогутністю, котра так гарно виявляється в зоряному небі: *«Небеса оповідають славу Божу, славу і діло рук Його проголошує твердь небесна»* (Пс. 19, 2). Поміркуймо про Божу вічність: «... один день перед Богом, як тисяча літ, і тисяча літ, як один день» (II Петро 3, 8). Поміркуймо про мудрість Його, про те, як чудово Він усе у всесвіті впорядкував, що навіть зло перетворює у добро. «О глибино багатства, мудрости і знання Божого!

Які незбагненні його постанови і недослідимі Його дороги» (Рим. 11, 33). Оцінімо Його батьківську турботу, котра не обминає навіть найдрібнішого створіння. Про Своє народження Бог сповіщає, пастухам і поганам, вбогу дівчину обирає Собі матір'ю, простих рибалок — Апостолами, убогим наказує проповідувати Євангеліє і т. д. «Хто, як Господь, Бог наш, що возсідає на престолі, що дивиться униз, на небо і на землю?» (Пс. 113, 5). Яка ж безмежна прірва відділяє нас від Бога! «Любимо Бога, бо пізнаємо Його, а возвеличуємо, бо не розуміємо Його» (св. Григ. Наз.). Ми всі повністю залежимо від Бога як нашого Творця, «... бо коли ми живемо, для Господа живемо; і коли ми вмираємо, для Господа вмираємо» (Рим. 14, 8). Ми є власністю Бога. Від Нього маємо тіло, силу нашої душі, наше Існування, Він урятував нас від вічної смерті. Якщо би хтось віддав тобі втрачені руки, очі, ноги, чи не був би ти вдячним його слугою до самої смерті? А ось Бог

дав тобі не лише руки, очі і ноги, але й усі можливі блага тілесні і душевні. Тому справедливо, що ми повинні Йому служити і возвеличувати Його (св. Франц. з А.). Величання Бога — це дорогоцінна мазь, котра приготована з розважання над Божими добродійствами (св. Берн.). Треба також зважити на те, що ми зовсім не могли б існувати без допомоги Бога. Відбере в нас Бог їжу, — ми загинемо; забере в нас життя — ми помремо; дасть чортові більшу владу над нами, то скоїмо тяжкі гріхи. Те саме можна сказати і про всі інші створіння, — і вони повністю залежні від свого Господа і Творця. «Достойний ти, Господи й Боже наш, прийняти славу і честь, і силу, бо Ти створив усе, і волею Твоєю воно існує і створено» (Одкр. 4, 11). «*Ходіть, поклонімося, і ниць припадім; припадімо на коліна перед Господом, творцем нашимі Бо Він наш Бог, і ми народ Його пасовиська і Його руки отара»* (Пс. 95, 6-7).

Возвеличувати Бога — значить визнавати Його Володарем всесвіту і виявляти повну залежність від Нього.

Ще бойовий клич Архангела Михаїла *«Хто яко Бог?»* був виразом вшанування Бога. Бог не є залежним від жодної істоти, а кожне створіння залежить від Нього, хто це визнає, — вже вшановує Бога. «Шанувати Бога — значить визнавати не свою мізерність, але силу Бога» (М. Лят.). Хто шанує Бога, той може говорити за Давидом: «*...вік мій — немовби ніщо перед тобою»* (Пс. 39, 6), Пошана Бога виявляється передусім у внутрішній покорі перед Богом, а відтак зовнішніми проявами (св. Тома з Акв.). Людину, котра по-справжньому вшановує Бога, називаємо побожною.

Внутрішньо вшановуємо Бога через віру, надію і любов.

Якщо віримо всім висловлюванням найправдивішого Бога, то шануємо Його як найвищу Правду. Якщо надіємося на всемогутнього і найкращого Бога — творця всього доброго, то шануємо Його як джерело усіх благ. Якщо любимо Бога і лише Його бажаємо, то обожнюємо Його як нашу найвищу мету. Належне пізнання Бога є найкращим свідченням початку поваги до Бога (св. Авг.); тому що неможливо пізнати Бога і не вшановувати його. *«А якщо хто знає всемогутність Бога і Його готовність робити добро, чи ж може не надіятися на Бога?»* (Рим. Кат.). Чи міг би не любити Бога той, хто знає, скількома добродійствами він завдячує Богові? «Чи може будь-

яке створіння пізнати Бога і не любити Його?» (Св. Тома Віль). А за любов'ю обов'язково йде пошана та величання, «*бо ми шануємо те, що любимо»* (св. Авг.). Між любов'ю до Бога і побожністю (величанням Бога) немає ніякої різниці, як між вогнем і полум'ям (св. Франц. Сал.). Вшанування Бога складається з трьох частин: віри, надії, любові (св. Берн.). Бога потрібно шанувати вірою, надією та любов'ю (св. Авг.). Зовнішнє служіння Богові є нічим іншим, як лише вираженням віри, надії та любові.

Внутрішню пошану проявляємо зовні тим, що даємо пожертвування, приймаємо св. Тайни, молимося, стаємо на коліна, б'ємо поклони, складаємо руки в молитві, б'ємося в груди і т. п.

Пожертва перевершує всі інші прояви пошани, як сонце перевершує зірки, тому що пожертва єднається із зреченням. Пожертва — це віддання чи знищення видимого дару Божого, щоб таким чином возвеличити Бога, найвищого Господа. Пожертвою заявляємо, що Бог є нашим найвищим добром і нашим щастям, що ми готові віддати заради Нього усе майно і життя, словом, все, що лише маємо найдорожчого; коли ж знищуємо жертовний дар, визнаємо зазначуємо, що Бог є найвищим Господом світу і що перед Ним ми всі є нічим.

Порівняно з пожертвою всі інші зовнішні вшанування є лише тінню, тому що пожертвою визнаємо нашу підпорядкованість Богу не лише словом (як при усній молитві), не лише знаком (коли стаємо на коліна, або б'ємо себе в груди), але ділом. Приймання Св. Тайн — це дійства, встановлені Ісусом Христом; вони сприяють нашому освяченню.

Приймаючи св. Тайни, виражаємо нашу залежність від Бога. Коли стаємо на коліна або б'ємо поклони (як це робив Ісус Христос на Оливній горі), засвідчуємо, що перед Богом ми є маленькими; складанням рук визнаємо, що ми зв'язані або безсиллі самі по собі; коли б'ємо себе в груди (як митар у храмі), засвідчуємо, що ми заслуговуємо биття, тобто покарання. Знімання головного убору означає свободу в служінні Богу. І, навпаки, покрита голова (як це прийнято у євреїв) є знаком підкорення закону (І Кор. 11, 4-10).

Ми повинні віддавати Богу зовнішню пошану тому, що й тіло повинно Бога возвеличувати, а також тому, що зовнішня пошана примножує у нас внутрішню пошану; і, нарешті, тому, що зовнішня

пошана відповідає потребам нашої людської природи.

Як душа, так і тіло — це справа Бога, тому одне й друге повинні віддавати шану Богові і коритись Йому. — *«Всезнаючому не потрібні зовнішні прояви»* (складання рук, ставання на коліна і т.д.), бо ж Йому добре відомі наміри того, хто молиться; ці знаки, однак, є важливі для людини тому, що розпалюють скриті порухи серця і зумовлюють зростання внутрішньої пошани» (св. Авг.). Зовнішня пошана наче кора внутрішньої пошани. Дерево, позбавлене кори, гине; подібно гине в нашому серці почуття пошани, якщо не проявляємо його зовні. Це закладено в людській природі, — те, що відчуваємо в душі, проявляється і назовні; тому у кожної людини почуття втіхи, гніву, суму і т.д., проявляється у виразі обличчя. Те саме стосується і почуття пошани до Бога. Якщо в якомусь будинку виникне пожежа, то вона виявиться полум'я, або бодай димом; так само й вогонь пошани до Бога, котрий горить в серці людини, повинен проявитися і назовні. Людина змушена була б піти наперекір своїй природі, якщо 6 хотіла вшанування Бога обмежити виключно своїми думками і почуттями. Тому, що зовнішні обряди під час молитв є лише засобом для досягнення мети (засобом для примноження внутрішньої побожності), можна їх і пропустити, якщо б перешкоджали внутрішній пошані. Якщо, напр., хтось змучений, тоді може молитися й сидячи. Можна також молитися стоячи або ходячи, якщо знаємо з досвіду, що так побожніше молимося. «*Не мучся довгим стоянням на колінах, бо не зможеш зосередитися. Вистачає, коли духом стоїш на колінах перед Богом із належною побожністю»* (св. Тер.).

Якщо людина вшановує Господа Бога ззовні, то повинна при тому завжди пробудити в собі відповідне внутрішнє почуття.

Хто падає на коліна, складає руки, б'ється в груди і т. п., а не думає при цьому про Бога, той є лицеміром, бо виявляє назовні те, чого не відчуває всередині. А скільки ж людей не раз виконують згадані релігійні обряди зовсім без думки, лише за звичкою! Так не повинно бути! Це ж не буденні вітання на вулиці, коли люди говорять один одному: Добрий день, добрий вечір, моє шанування і т.п., а не раз і не думають навіть про те, що говорять. Обряди, яких ми дотримуємося, щоб ушановувати Бога, повинні бути відображенням і виявом того, що відчуваємо в серці. Недарма говорить Ісус Христос до самарянки:

«Бог-Дух. Ті, що йому поклоняються, повинні у дусі й правді поклонятися»(Йоан 4,24), тобто зовнішній вияв поваги до Бога спочатку повинен зародитися у нашому серці (дусі) і повинен повністю відповідати почуттю внутрішньої пошани (опиратися на правду). «Не виявляй ніколи побожності, якої не маєш, і навіть ту, яку маєш, можеш приховати» (св. Тер.). Дехто з грішників любить демонструвати свою ніби-то повагу до Бога, щоб таким чином показати себе перед людьми у кращому світлі і скрити своє грішне життя. Але це все одно, що жувати пахучі цукерки, щоб скрити неприємний запах від зуба, який псується. У давніх єгиптян був звичай бальзамувати тіла померлих, щоб запобігти їх розкладу і позбавити неприємного запаху. Диявол чинить так само з грішником, щоб скрити неприємний запах гріха. Він бальзамує тіло пахощами різних показних доброчесностей, щоб не кожний зауважив, що воно мертве (Вен.). Таких показних «святих», — лицемірів найкраще можна розпізнати по тому, що вони не мають любові до ближнього і намагаються постійно звертати на себе увагу. Найчастіше вони моляться у публічних місцях, сильно б'ють себе у груди, завертають очима, зітхають, як ковальські міхи. Вони належать до багатьох церковних товариств, вважають занедбання сповіді у призначений час сповіді злочином (однак можуть скрити під час сповіді тяжкі гріхи), щораз звертаються до Божого імені і т. п. Але, разом з тим, з кожним живуть у незгоді і вороже ставляться один до одного, постійно обмовляють ближніх, не дають милостині, заздрять іншим у найдрібніших речах. «Лицеміри — це жалюгідні мученики диявола» (св. Верн.). Показна побожність таких лицемірів не є довготривалою, тому що не випливає з внутрішнього вшанування Бога. «*Небесні тіла, комети і планети дуже схожі між собою; однак комети зникають безслідно, а планети ж існують і блищать. Подібна ситуація і у випадку щодо справжньої побожності і лицемірства»* (св. Франц Сал.)- Лицеміри жартують собі з релігії і відвертають не одну людину доброї волі від виконання релігійних обрядів, за що не мине їх заслужена кара.

Віддаючи Господу Богу зовнішню шану, ми повинні уникати будь-якого надміру у виявленні своїх почуттів, а також пам'ятати про сумлінне виконання своїх безпосередніх обов'язків.

Вшанування Бога повинно бути вільним від усякого перебільшення.

«Справжня побожність проявляється не у звішуванні голови, не в удаваній печалі, не у посоловілому обличчі і т. п., ні, — справжня побожність має в собі радість» (Зайлер.). Людина помиляється, якщо вважає, що лише тоді буде вшановувати Бога, коли буде дотримуватися багатьох релігійних обрядів. Коротка молитовка, проказана сто разів щиро, від серця, не раз вартує більше, ніж сто різних молитов (св. Франц Сал.). Якщо хтось ушановує Господа Бога, повинен пам'ятати про те, щоб не занедбувати своїх обов'язків. Людина вшановує Господа Бога найкраще тоді, коли сумлінно виконує свої обов'язки. «*Хто ревно і з любов'ю до Бога виконує свої обов'язки, той є по-справжньому побожною людиною»* (св. Франц. Сал.).

Божу пошану можемо віддавати лише самому Богу, бо лише Він є найвищим Володарем неба і землі.

Тому говорить Ісус Христос дияволу, котрий Його спокушав: *«Написано бо: Господу, Богу твоєму, поклонишся, і йому єдиному будеш служити»* (Мат. 4,10). Я образив би знаменитого мужа, якщо б відвернувся від нього і зайнявся б іншою людиною, не такою знаменитою. Так само було б образою Божою, якщо б людина усі свої думки звертала на якесь створіння, а Пана Бога зневажала. Однак потрібно шанувати і створіння, поскільки вони є відображенням Божої досконалості. Таке вшанування не є уславленням; воно має свій початок у Богові і до Нього відноситься. Тому й вшанування Святих дозволене та й наказане Церквою.

Ідолопоклонство

Кожна людина відчуває свою залежність від якогось найвищого єства і відчуває внутрішню потребу вшановувати це найвище єство.

Отже, хто не пізнає і не вшановує справжнього Бога, той змушений спрямувати свою пошану на якесь створіння, тобто стати ідолопоклонником. Хто не хоче вшановувати Бога об'явленим Ним і приписаним Церквою способом, той буде Його вшановувати, але нерозумним способом. Вшанування Бога випливає з віри; отже, яка віра в людини, така й її пошана до Бога. Якщо віра фальшива, то фальшивою буде й пошана, яка віддається Богові.

Ідолопоклонство проявляється тоді, коли Божа пошана віддається якомусь створінню, напр., сонцю, вогню, тваринам, ідолам і т. п.

Євреї неодноразово відступали від віри в справжнього Бога і захоплювалися ідолопоклонством. Знаємо, що у пустелі вшановували золоте теля (Вихід 32), що відтак вшановували ідола Навуходоносора (Дан. 3). Знаємо, що солдати Юди Макавея полягли в боротьбі за те, що мали при собі речі, пов'язані з поганськими жертвами. За полеглих наказав Юда принести щедрі жертви, аби перепросити Бога (II Мак. 12, 40). Християни також захоплювалися ідолопоклонством, передусім у час великих переслідувань, коли не один приносив жертви божкам зі страху перед муками. Французи стали ідолопоклонниками під час французької революції, коли в церкві вшановували смертну жінку, називаючи її богинею розуму (10. XI.1793р.).

Ідолопоклонство існує серед іновірців і сьогодні.

Іновірці *«проміняли славу нетлінного Бога на подобу, що зображає тлінну людину, птахів, чотириногих і гадів»* (Рим. 1, 23). Народи Азії, над якими сяйво небесних тіл сильніше, ніж над нами, вважали божками сонце, місяць і зірки, а також вогонь як джерело світла, вітер і воду (Прем. 13, 2). Єгиптяни шанували переважно тварин, як домашніх, так і диких, напр. котів, крокодилів; образам тих звірят також віддавали Божу пошану. Римляни і греки вшановували переважно ідолів і образи божищ. І що іновірці внаслідок ідолопоклонства грішили, то це було лише справедливою карою їм за

те, що відмовилися від правдивого Бога (Рим. 1, 28). Вони уявляли собі своїх богів грішниками, навіть опікунами гріха. Так, напр., вважали бога Меркурія опікуном злодіїв та брехунів, Вакха — опікуном пияків. Вони вважали, що, здійснюючи подібні гріхи, роблять своїм богам послугу. Апостол називає ідолопоклонників спільниками диявола (І Кор. 10, 20), бо диявол був душею усього ідолопоклонства. Він вселявся в ідолів, а не раз і промовляв їхніми вустами. Давид говорить, що всі нехристиянські боги є дияволами (Пс. 95, 5). Як же ж ми повинні дякувати Панові Богу за те, що просвітив нас світлом Євангелія! Цю вдячність виявляємо тоді, коли встаємо під час читання Євангелія на Службі Божій. Церква ретельно працює над тим, щоб навернути іновірців, посилаючи з цією метою місіонерів, які незважаючи на небезпеку, навертають іновірців до правдивої віри. Обов'язком кожного християнина-католика є допомога місіонерам у першу чергу молитвою та милостинею.

Ідолопоклонством грішить також той, хто душею і тілом віддається якійсь створеній речі.

Такими ідолопоклонниками є насамперед скнари (Єф. 5, 5); бо всі свої бажання і прагнення, усе своє життя і здоров'я приносять у жертву зажерливості, користолюбству, тимчасовим благам. Скупість — це ідолопоклонство (Кол. 3, 5).

Такими ідолопоклонниками є люди скупі, горді, нечисті, непомірковані і т. п.

Богом кожного є те, чого він бажає і що шанує (св. Авг.). Богом скупих є гроші (Ос. 8, 4). Богом гордих є почесті, богом непоміркованого — черево (Фил. 3, 19), богом нечистих — тіло (І Кор. 6, 15). Зажерливість, гордість і розпуста — це потрійний бог дітей світу (Мег.). Ідолопоклонниками є також батьки, котрі надто люблять своїх дітей (Прем. 14, 15).

Ідолопоклонство — це злочин проти величі Бога.

Ідолопоклонство — гріх, найтяжчий з усіх гріхів (св. Тома з Акв.). У євреїв ідолопоклонство каралося смертю (Вихід 22, 20). За Божим наказом загинуло одного разу 23.000 євреїв, котрі згрішили ідолопоклонством (Вихід 32, 28). Ідолопоклонство — це найтяжчий злочин на землі (Терт.), це перша і найбільша провина (св. Григ. Наз.).

Хто поринає в ідолопоклонство, той накликає на себе прокляття Бога (Второзак. 27, 15), тобто, потрапляє в біду. Бачимо це на прикладі народів — нехристиян; деякі з них упали так низько, що займаються людоїдством. Ідолопоклонники, нечисті, скупі люди, пияки і т. д. не потраплять до Царства небесного (І Кор. 6, 10).

Фальшиве вшанування Бога

Фальшивим вшануванням Бога є забобони, ворожба, спіритизм і чародійство.

Забобон — це фальшиве наслідування справжньої побожності (Соб. Трид. 22). Забобон — це фальшиве релігійне переконання, яке спонукає нас покладати надію на певні благі і часто навіть небезпечні дії; або відлякує нас (фальшиве релігійне переконання) від звичайних речей, наділяючи їх надприродною СИЛОЮ. Якщо людина хоче пізнати, чи певна дія забобонна, чи ні, воно повинна подумати над тим, чи та дія може мати наслідки (допомогти нам або пошкодити) сама по собі, чи наказу Бога. Коли ж дія не може мати наслідків ні сама по собі, ні з наказу Бога, тоді людина грішить забобоном, якщо віддається тій дії. Напр., якщо хтось носить із собою якесь зілля, переконаний в тому, що вона врятує його від небезпеки або обдарує достатком, то він грішить забобоном, тому що те зілля не має такої сили ні за своєю природою, ні за наказом Божим. Забобоном є також віра в те, що голос сови здатний спричинити смерть, або якщо заєць пережене фіру, то станеться нещастя; голос сови не має за своєю природою жодної сили, щоб когось умертвити, так само і заєць не має такої сили, щоб перевернути фіру. Було б забобоном також вважати, що коли краще покропиш свяченою водою якусь річ, або коли її посвятити сім разів, то вона набере більшої сили. Забобоном є також віра в так званий *«Божий лист»*, який часто поширюють між людьми. Він не має ніякої церковної ваги, а написала його світська людина, котрій вдалося велику кількість людей ввести в оману і т.д. Однак, не вважається забобоном, якщо людина заздалегідь за певними ознаками передбачає дощ або вітер. Якщо кури піють, кажемо, що буде дощ. Чому? Тому що на організм цих птахів впливає повітря, як впливає воно на людину, хвору ревматизмом, котра відчуває сильніший біль напередодні дощу. Не можна вважати також забобоном і те, якщо по сонцю або по місяцю розпізнають якусь зміну, тому що це також робиться на основі певних ознак і т. д., і т.п. Забобон бере свій початок у поганстві. Римляни, напр., взнавали волю богів із нутрощів убитих жертовних тварин. Греки досліджували своє майбутнє таким чином. Вибрана жриця

воссідала на золотому триножнику, котрий стояв над тріщиною в землі, звідки виходили випари. Запаморочена тими випарами, жриця впадала в стан несвідомості і видавала з себе напівзрозумілі слова, які жреці записували і оголошували як пророцтво. Є нерозумні люди, котрі говорять, що Церква поширює забобони. Це очевидна неправда; Церква, навпаки, на кожному кроці намагається поборювати забобони. Скільки ж давніх забобонних звичаїв зникло з виникненням християнства! Деякі посилаються на різні забобонні, ніби-то чудесні речі (листи з неба і т. д.), розповсюджені серед простонароддя; та не раз доведено, що авторами і пропагандистами таких речей є якраз вороги Церкви, котрі хочуть у такий спосіб висміяти нашу релігію. Смішно було б говорити, що самі священики поширюють між людьми такі речі, котрі применшують роль релігії та Церкви. Цікаво, що забобони зустрічаємо передусім серед таких людей, котрі не вірять не визнають релігії. Безвір'я і забобон завжди йдуть у парі.

Про сни

Чи грішить забобоном той, хто вірить у сни? Передусім треба знати, що сни можуть бути троякого роду: або від Господа Бога, або від диявола, або від самої людини. Про те, що сон може бути від Господа Бога, свідчить св. Письмо. Згадаймо сон Йосифа Єгипетського, сон фараона, Навуходоносора, св. Йосифа Обручника, Пречистої Діви Марії. Бог є найвищим Володарем, тому може проголошувати свою волю, як Йому подобається, отже, також і через сон; однак, з другого боку, було б зарозумілістю робити висновок, що і нам Господь Бог уділить такої ласки. Коли Господь Бог відвідує людину у сні, то людина відчуває, що це сон від Господа Бога. Коли Господь Бог через Ангела оголосив св. Йосифові, щоб він із Матір'ю Божою та з Дитятком Ісусом утікав до Єгипту, св. Йосиф без жодного сумніву прислухався до того наказу. Не говорив собі, що це був лише сон, що це, можливо, неправда, але відразу прислухався до цього Божого голосу. Однак, можуть бути і випадки, коли людина не зовсім упевнена, що це сон від Господа Бога. Як у такому випадку чинити? Тут треба брати до уваги наступне: чи гідне Господа те, що сниться; чи спонукає людину до того, щоб вона творила добро; чи душа після такого сну спокійна й охоча до побожних справ. Якщо так дійсно є, то людина повинна йти за тим сном. Коли сниться, напр., щоб людина висповідалась, щоб звільнилася від гріха, або сниться Матір Божа чи Ісус Христос, — це все заохочує до добрих справ, до любові до Господа Бога; такий сон людина повинна прийняти і чинити так, як було сказано у сні. Якщо ж людині сниться беззмістовний, марний, грішний сон, або такий, котрий спонукає до зла і приносить неспокій, таким сном треба знехтувати і забути про нього. Сон може бути також від диявола. Диявол намагається спокусити і покликати до гріха людину і під час сну. Він може впливати на фантазію людей, а також на їхні думки з метою спокусити. Тому, коли людина прокинеться, повинна знехтувати таким сном, а не розтлумачувати його, а тим більше за ним іти. Сон може походити також від самої людини. Звичайно, сни — це наче темне, заплутане віддзеркалення наших почуттів, нахилів, думок, занять або наших намірів. Такі сни, хоч вони

були б не знати якими, не мають найменшої сили, щоб життя людини зробити щасливим або нещасливим; проте не можна на таких снах ворожити, щоб пророкувати, тому що хто так чинить, — грішить забобоном. Отже, забобон — коли людина думає, що з родини хтось помре, якщо сниться полотно, хоругви, корови, чи що зуб випав, що вікно випало; чи якщо сняться бджоли, то буде вогонь; або якесь нещастя, якщо сниться священик; або якесь щастя, якщо сниться диявол і т.д. і т.д. Чи вважалося б це Божою святістю, якщо б Господь Бог бавився з людьми такими дурницями? Такі сни не мають сили, щоб впливати на майбутнє життя людини ні за своєю природою, ні з наказу Бога. Буває, не один говорить, що снам треба вірити, бо вони збуваються. Скільки було таких випадків, коли про когось говорять, а він у той момент приходить. Чи те, що про нього йшла мова, притягнуло його? Ні, це чистий випадок. Так само, коли щось сниться, якраз так і стається — чи причиною цього був сон? Ні, так вже мало бути. Забобоном є також гра в лотерею на основі снів, тому що і в цьому випадку сон не може передбачити, які цифри виграють. А якщо виграють ті самі цифри, котрі приснилися, то це також лише випадковість, а, можливо, втручання в цю справу злого духа з тією метою, щоб привести людину до загибелі. Якщо людина не вірить у сни, не ворожить собі на снах, може про них думати (хіба би сон був сам по собі грішний), може також і другим розповідати.

Наслідком забобонів були у середні віки так звані процеси чарівниць.

Тридцятилітня війна, котра почалася у 1618р., принесла зі собою у Німеччину страшні злидні і нестатки. Багато хто приписував ці нещастя покаранню небесному, інші вбачали причину нещастя в окремих особах, котрі ніби-то були в союзі з дияволом і зуміли накликати на людей різні біди: війну, хвороби, вогонь, повінь, неврожай і т.д. Таких осіб називали чарівницями. Світська влада чинила нерозважливо, тому що скрізь направляла спеціальних *«інквізиторів»* (слідчих суддів), котрі повинні були стежити за особами, підозрюваними в чародійстві. Підозрювали в першу чергу побожних людей, які мали ворогів, і ті вороги хотіли їх позбутися. Підозрілого викликали до інквізитора і тут чекала на нього неминуча загибель. Якщо людина намагалася виправдовуватися, її піддавали

страшним тортурам, аби лише змусити до правдивого чи неправдивого зізнання. Засоби, котрі застосовували інквізитори, щоб примусити людину признатися, були жахливі: затискали у спеціальних лещатах пальці рук або ніг так, що трощили кістки, зв'язували руки ззаду і на шнурку тягнули поволі догори, викручуючи суглоби в руках, або підвішували людину за руки, а до ніг прив'язувати тягарі, або припікали вогнем підошви чи інші частини тіла. Звинувачений, хоч і був невинним, майже завжди зізнавався в усьому, аби уникнути страшних мук. Після такого зізнання людину засуджували до спалювання живою на вогні, а майно конфісковували. Жертвою цих забобонів були найчастіше заможні жінки. Такі процеси над чарівницями відбувалися як серед католиків, так і серед протестантів. У місцевості Вольфенбітель, де проживали протестанти, можна було побачити цілий ліс стовпів, на котрих спалювали чарівниць; його й назвали пізніше лісом чарівниць. Першими, хто рішуче і відверто виступив проти цих варварських процесів, були єзуїт Адам Таннер і єзуїт Фредерік Шпе († 1636). Останній змушений був як священик підготувати до смерті понад 200 жінок, засуджених за чародійство, і бачив, що це були переважно особи зовсім невинні. На захист переслідуваних ніби-то чарівниць і проти їх катів він написав листа і переслав його тодішньому імператорові Фердинанду та елєкторам. Під впливом цього листа перший елєктор Могунцький заборонив ці варварські процеси у своєму елєкторстві. Його підтримали й інші, однак значно пізніше. Отже, бачимо, що Церква та релігія не мали зовсім нічого спільного з такими зловживаннями. Вину слід приписати нерозсудливості і злобі людей, передусім тих, котрі завдяки своїй посаді мали змогу і були зобов'язані запобігти злу, але цього не зробили.

Ворожбою грішить той, хто за допомогою невідповідних засобів намагається довідатися про таємні речі або передбачити майбутнє.

Такою ворожбою була, напр., у нехристиян астрологія, тобто тлумачення долі людини на основі руху зірок. У римлян авгури пророкували майбутнє на основі спостережень за польотом і криком птахів або ворожили на жирі святих курей.

Та й сьогодні нерідко зустрічаємося з ворожінням. На основі появи комети не один пророкує війни, неврожай або епідемію.

Розповсюджена ворожба на картах.

Пояснення снів, сонники, ворожіння на лівій руці, відгадування майбутнього на основі чисел, цифр і різних подій — все це веде свій початок із забобонної ворожби. Так, напр., чхання зранку повинно означати дарунок, виття собаки — віщування смерті сусіда; якщо годинник зупиниться без причини — помре хтось із рідні, якщо сова сяде на дах — також помре хтось із рідні і т.п.

Про ворожбитів говорить св. Амвросій: *«Не знають свого майбутнього, а хочуть знати майбутнє інших. Нерозумно чинить той, хто вірить у щось подібне»*.

Спіритизмом називаємо виклик духів, щоб дізнатися від них про потаємні речі.

Найдокладніші подробиці про спіритизм читач знайде в науці про Ангелів. Спіритисти стають знаряддям духа, вони хочуть, щоб невідомий їм дух користувався їхніми руками або словами, як знаряддям, тим чи іншим способом; напр., стуканням виявив їм свої думки і таємниці. *«Злочином є давати себе повчати дияволам, коли маємо під рукою, святе Письмо (Слово Боже)»* (св. Тома з Акв.). Господь зневажає тих, хто хоче дізнатися правди у померлих (Второзак. 18, 11-12). Спіритистів виправдовують часто тим, що вони є християнами, що часто вживають ім'я Боже і навіть моляться. Про це говорить св. Золотоуст: «*Якраз тому гордую ними, що зловживають іменем Божим і зневажають Його, що називають себе християнами, а чинять, як погани»* (св. Золот).

Чародійством називаємо виклик духів, щоб за їхньою допомогою чинити чудесні діла.

Відомо, що були, в основному між іновірцями, люди, котрі робили мнимі чудеса за допомогою чорта. Такі чародії жили в Єгипті у часи Мойсея і повторювали його чудеса (Вихід 7,11). Чародієм був Симон із Самарії, котрий жив у часи Апостолів і обманював багатьох своїми чародійствами (Діян. Ал. 8, 10). Антихрист також буде робити багато мнимих чудес за допомогою злого духа (II Сол. 2, 8).

Фальшиве вшанування Бога засліплює людину і призводить до помилок

Забобонні люди стають боягузами. Вони лякаються кожної

дрібниці: виття собаки, шуму вітру, каркання ворони і т.п. Віра у забобони робить їх несправедливими відносно ближнього і нечуйними до чужої біди; вони легко стають необ'єктивними і осуджують ближнього без підстави. В певні дні нікому нічого доброго не роблять, тому що переконані, що через це щастя залишило б їх. Як далеко може зайти нерозумна поведінка, причиною якої є забобони, послужить такий приклад. Одна жінка була невиліковно хворою і лікар заохочував її прийняти св. Тайни. Хвора вже майже згодилася, коли раптом почула голос зозулі. Вона відразу змінила своє рішення і сказала: *«Зозуля накувала 12 разів, отже, буду жити ще 12 років*». Неможливо було її намовити з'єднатися з Богом. її стан погіршився і через кілька годин вона померла (Льорнер.) Забобонних людей Бог не любить. Бог говорить: «Хто звернеться до заклиначів мерців і знахарів, щоб слідом за ними блудувати, я звернуся проти нього й викоріню його з-поміж його люду» (Левіт 20, 6). Хто надіється на скороминучі реалії або навіть на злих духів, той наділяє їх більшою силою, ніж Бога — отже, відкидає властивості Божі, його святість, всемогутність, мудрість і т.д. Тому справедливо карає Бог таких фальшивих шанувальників. Ізраїльський цар Ахаздія вислав одного разу послів до Еккарону, щоб у храмі довідалися в божка Ваал-Зевува, чи скоро одужає. Послів зустрів пророк Ілля і сказав їм: «*Хіба в Ізраїлі нема Бога, що ви йдете питати Ваал-Зевува, екронського бога?»* (II Цар. 1). Невдовзі Ахазія вмер. Сором тому християнину, котрий відновлює союз із чортом (св. Єфр.).

Вшанування Святих

Святими називаємо всіх тих, котрі померли в стані Божої ласки і знаходяться вже на небі; зокрема відносимо до них тих померлих, котрих Церква канонізувала, тобто проголосила святими.

Не слід думати, що завдяки канонізації Церква відчиняє тому чи іншому померлому ворота неба.

Канонізацією Папа лише привселюдно заявляє, що та чи інша людина жила свято (як це свідчить її життя), що знаходиться вже на небі (як стверджують доведені чудеса), і що саме тому вона заслуговує привселюдного шанування в Церкві. Канонізацію випереджає беатифікація. Церква дає наказ вшановувати певного Святого лише в деяких місцевостях, а при канонізації — в цілій Церкві. Вивчення життя Святого і здійснених ним чудес, яке передує канонізації, ведеться надзвичайно докладно і строго. Цим займається спеціальний суд присяжних, який складається з кардиналів, адвокатів, медиків і філософів. Канонізація може наступити не раніше, як через 50 років після смерті Святого. Святих деколи порівнюють з зірками (бо їх багато і вони різні, як і зірки), з коштовними каменями, тому що вони не часто з'являються серед загалу людей, і мають велику ціну в очах Бога; з кипарисом, котрий ніколи не зотліває, тому що вони зуміли уберегтися від гнилі гріха; з високими ліванськими кедрами, бо вони досягли найвищої досконалості; з пахучими ліліями, тому що поширювали між людьми аромат добрих справ (св. Тома з Акв.); з ковадлом, бо не впали під ударами долі (як ковадло не змінюється під ударами молота) (св. Єфр.); з раєм, наводненим чотирма річками, бо сяяли чотирма головними доброчесностями (св. Ізид.). Святі є стовпами Церкви, бо підтримують її своїми молитвами (св. Золот.); є вежами Церкви, бо зміцнюють її велич, силу і значення (Вен.).

Церква бажає, щоб ми віддавали привселюдну шану тим Святим, котрих вона проголосила Святими.

Церква знає, що вшанування Святих є для нас чимось *«добрим і вартісним»* (Соб. Трид. 25). Вона користується кожною нагодою, щоб заохотити нас до шанування Святих. При хрещенні дає кожному

віруючому ім'я одного із Святих. Кожного дня Церква святкує пам'ять одного із Святих, ставить у храмах статуї Святих та їх образи, звертається до Святих під час Богослужінь.

Вшанування Святих тісно єднається з вшануванням Бога, бо ми шануємо Святих лише для Бога.

Вшановуємо Святих лише для Бога тому, що в них відображається Святість Бога. Святих шануємо також тому, що вони були знаряддям, яке Бог використовував для нових і незвичайних справ (св. Берн.). Святих не можемо шанувати з огляду на них самих, тому що їхні діла служать лише славі Бога, котрий через них творив, а не славі їх самих. За гарний образ не славимо пендзель, за гарну книжку не славимо перо, за гарну мову — язик. Отже, Бог є предивний і Бог є єдино правдивий у Своїх Святих (св. Берн.). Тому не говорить Марія: *«Я зробила велике»* — але: «Велике бо вчинив мені Всемогутній» (Лук. 1, 49). Як вшанування Святих стосується і Бога, так само стосується Бога і зневага, яку проявляють люди до Святих. Ісус Христос говорить, що той, хто догорджує Апостолами, погорджує Ним самим (Лук. 10, 16), а хто немилосердний до ближнього, той немилосердний до Нього самого (Мат. 25, 40). Наскільки ж більше повинно ображати Бога зневажання Святих, котрих Він любить набагато сильніше, ніж людей на землі! «*Хто шанує Святих — шанує Ісуса Христа, а хто погорджує Святими — погорджує Христом»* (св. Амвр.). Пошана, яка віддається Святим, зовсім не применшує вшанування Бога. Навпаки, це лише доказ ще більшої поваги до нього (св. Єр.). Так і любов до ближнього не применшує любові до Бога; навпаки, любов до Бога зростає разом із любов'ю до ближнього (св. Єр.). Вшанування Святих зовсім не применшує вшанування Бога також тому, що Святих шануємо зовсім інакше, ніж Бога.

Вшанування Святих не є уславленням або віддаванням їм шани Божої.

Славимо лише Бога, а не Святих, бо знаємо, яка безмежна прірва між Богом і Святими. Хоч Святі значно вищі від нас щодо позитивних якостей та своєї значимості, все ж таки вони є лише створіннями, як і ми. Отже, наше вшанування їх є лише глибокою повагою, яка схожа на повагу до прославленої людини. Ця пошана подібна до пошани, яку віддаємо Святим слугам Божим уже тут, на землі, але вона більш

виразніша і палкіша, тому що Святі царствують у небесній славі як переможці (св. Авг.). Святі не вимагають від нас, щоб ми їх прославляли. Коли Товит разом із родиною упав до ніг Архангела Рафаїла, той йому сказав благословити не його, а Бога і Богу славу співати (Тов. 12, 18). Св. Йоан Євангелист припав до ніг Ангела, котрий сказав йому: *«... я співслуга твій і братів твоїх, що мають свідчення Ісуса; Богу клонися»* (Одкр. 19,10). Коли стаємо на коліна біля могил Святих або перед їх образами, то цим не віддаємо їм шани як Богові, так, як і не робить цього слуга, котрий на колінах благає свого пана про якусь ласку. Коли відправляємо Службу Божу в честь Святих, коли присвячуємо їм храми і вівтарі, то, завжди звертаємося до Бога, а Святих лише просимо, щоб вони наші пожертвування або молитви донесли до Бога. Вшанування Святих не є ідолопоклонством, не є і виявом недовіри до Христа. Вшанування Святих є виявом покори. Відчуваючи свої провини, не маємо відваги самі постати перед Ісусом Христом, тому вибираємо собі посередника, прохання котрого можуть принести більший успіх.

Вшановуємо Святих тому, що вони є друзями Бога, князями неба і нашими добродіями.

Святі назавжди є друзями і слугами Бога. Кожна чесна людина бажає того, щоб поважали її друзів, і почуває себе особисто приниженою, якщо хтось ними нехтує. Як же ж повинен жадати того Бог щодо Своїх Святих! Бог хоче, щоб ми шанували передусім тих, котрі за життя любили Його понад усе (св. Альф.). Живучи на землі, Святі уникали будь-якої слави та пошани; безбожні і злі люди зневажали їх, переслідували і ображали. Тому Бог прагне, щоб після смерті їх невинність і доброчесність стала відома усім, щоб усі християни вшановували їх (Кохем.). Бог також бажає, щоб ті, котрі стоять нижче, дійшли до спасіння через посередництво тих, хто стоїть вище (св. Тома з Акв.). Більше того, Бог сам шанує Святих; Він творить чудеса на їх прохання і карає за заподіяну їм образу. Ісус Христос сам говорить: *«Того, хто мені служить, пошанує Отець»* (Йоан 12, 26). —- Вшановуємо Святих заради їх почесного становища на небі. Майже кожний Святий зробив для нас щось добре. Один приніс нашій вітчизні світло Євангелія (напр., св. Кирило та Мефодій слов'янам), інший зберіг католицьку віру від знищення (Св. Ігнасій

Льойоля завдяки заснуванню чину єзуїтів), ще інші залишили нам дорогоцінні книги (св. Августин, св. Франц Селезій) і т.д. Заради Святих оберігає не раз Бог їх ближніх. Заради 10 праведників Бог був готовий пробачити Содому (Буття 18, 32), заради Йосифа благословив Бог увесь дім Потіфара (Буття 39, 5), заради заслуг Давида зберіг Бог царство розпусного царя Соломона (І Цар. 11, 12), з огляду на вибраних будуть скорочені дні суду (Мат. 24, 22). Святі заступаються перед престолом Бога за своїх рідних і земляків. Пророк Єремія і після смерті не переставав молитися за єврейський народ і за святе місто (ІІ. Мак. 15, 14). Святі на небі і віруючі на землі є членами одного тіла. Коли один член страждає, страждають разом із ним і всі, і всі допомагають один одному. Тому і Святі на небі підтримують нас своїми молитвами (св. Бонав.).

Вшановуємо Святих тим, що благаємо у них заступництва за нас перед Богом, щорічно відзначаємо їх свята, шануємо їх образи і мощі, носимо їх імена, віддаємося під їх опіку, прославляємо їх заслуги в розмовах і піснях. Найкращим ушануванням Святих є наслідування їхніх доброчесностей.

Нашим призначенням є те, щоб ми колись стали товаришами Святих у Царстві небесному. Тому єднає нас із ними взаємна любов. Разом із Святими ми належимо до одної великої Божої родини, до *«єдності Святих»*. Тому Святі заступаються за нас в основному тоді, коли ми звертаємося до них, тобто коли просимо їх про молитву перед Божим престолом. Через звертання до Святих визнаємо одночасно нашу віру в те, що їх молитви мають велику силу; отже, це звертання є виявом нашої до них пошани. Вшанування пам'яті Святих триває з часу заснування Церкви. Перші християни старанно записували день смерті кожного Мученика, щоб щорічно відзначати його (св. Кипр.). І слушно. Якщо відзначаємо ювілеї різноманітних важливих подій, дні пам'яті знаменитих людей, чому ж не повинна Церква святкувати дні пам'яті своїх найзнаменитіших членів!

Шануємо образи наших родичів або знаменитих людей. Радо зберігаємо пам'ятки про дорогих нам людей. У Парижі є спеціальний храм, так званий пантеон, в якому зберігає народ тіла славетних людей, ушановуючи таким чином пам'ять про них. Наскільки ж більше ми повинні вшановувати образи та мощі Святих! Часто називаємо

іменами прославлених людей міста, вулиці, заклади; тим справедливіше вибирають вірні для себе імена великих Божих Святих під час Хрещення або вступу до монашого чину. Віруючі віддають під опіку Святих церкви, вівтарі, міста і цілі краї; таких Святих називаємо *«Покровителями»* (патронами). Знаменитих людей прославляємо в розмовах і піснях, так само славить Церква своїх Святих. Однак, найбільше ми повинні пам'ятати про те, щоб наслідувати Святих у доброчесностях і досконалості.

Вшановуючи святих, заслуговуємо на Божу ласку.

Вшановуючи Святих, заслуговуємо у Бога багато благ. Якщо у чомусь, можливо, відмовив би Бог одному Святому, то багатьом Святим не відмовить; також і протоігумен не відкине прохання, якщо попросять усі монахи (Дид. Н.). Як жебрак, котрий іде через місто від хати до хати і просить милостиню, так і ми повинні в тому небесному місті проходити то вулицею Апостолів, то вулицею Мучеників, дівиць або ісповідників і всюди просити заступництва у Бога (св. Бонав.).

У різні моменти життя християни звичайно звертаються до відповідних Святих.

Доведено, що деякі Святі можуть нам бути особливо корисними в тій або іншій потребі. Так, напр., з проханням щасливої смерті звертаємося передусім до св. Йосифа (при смерті котрого були присутні Ісус і Марія); в тимчасових матеріальних потребах — також до св. Йосифа (котрий годував і виховував Ісуса); при загрозі пожежі — до св. Флоріана (котрого втоплено за віру); при хворобі шиї — до св. Власія (тому що він допоміг видужати хлопцеві від цієї хвороби); при захворюванні очей — до св. Отилії (котра при хрещенні прозріла); під час епідемій — до св. Роха (котрий доглядав і зцілював заражених); якщо когось безчестять людські язики, той звертається до св. Івана Непомука (котрий помер, оберігаючи тайну сповіді); щоб знайти загублену річ, звертаємося до св. Антонія з Падви (котрому хтось вкрав рукопис, але під впливом його молитов віддав його) і т. д. Можна припустити, що Бог наділив деяких Святих особливою силою і вмінням допомагати в деяких потребах (св. Тома з Акв.). Можна також на основі різних чудесних пригод зробити висновок, що Святі особливо цікавляться особами, котрі опинилися в подібній ситуації і потребують допомоги, якої вони колись потребували; або місцевістю, в

якій вони колись жили і т.п.

У деяких місцевостях зустрічаємо вшанування так званих *«14 святих Покровителів у потребі»*. Це вшанування є дуже давнє і стосується найвизначніших Святих із перших часів християнства.

До числа цих Святих належать Святі різного віку і стану, котрі вже в ранній період християнства зазнали великої пошани, а згодом різні стани обрали їх своїми покровителями в різних потребах. Серед тих Святих знаходимо три дівиці (св. Варвару, св. Катерину і св. Маргариту), одне дитя (св. Віта), одного юнака (св. Юрія), двох єпископів (св. Дионісія і св. Власія). Крім св. Ідія, опата (що походив з Афін і жив близько 700 р.), всі інші були Мучениками.

Щоб забезпечити успіх своїй молитві, люди зверталися відразу до усіх Святих. Апостольська Столиця прихильно ставиться до такого Богослужіння.

Підтвердженням цього є те, що у 1898 р. Папа підніс відпустову церкву *«14 Святих»* у Франконії (Баварія) до гідності папської базиліки.

Вшанування Матері Божої

У Старому Завіті знаходимо багато прообразів, котрі вказують на майбутню Матір Сина Божого, Спасителя людства. Такими прообразами були корабель Ноя, котрий врятував людський рід від знищення; Кивот Завіта, що містив у собі манну; Єрусалимська святиня, котра зовні була білою, а зсередини викладена золотом (Марія була вільна від скверни гріха, а серцем повна Божої любові); Юдит, котра вбила Олоферна, ворога свого народу; цариця Естер, котрої не стосувався закон смерті, виданий для всіх (як Марії — закон первородного гріха), і котра своїм заступництвом урятувала від смерті свій народ на чужині; мати братів Макавейських, котра була свідком страждань своїх сімох синів, і серце котрої (подібно, як серце Марії) простромив семикратний меч болю. Про життя Марії Євангелисти розповідають небагато. Докладнішими є *«видіння»* Катерини Еммеріх, записаних Брентаном.

Марію, Матір Ісуса Христа, називаємо *«Матір'ю Божою»*, «Богородицею» або «*Пресвятою Дівою»*.

Вже Єлизавета називає Марію *«Матір'ю Бога»* (Лук. 1, 43). Єфезький Собор у 431 р. визнав назву «Богородиця», засуджуючи єресь Несторія, котрий учив, що Марія народила лише людську особу Ісуса Христа, з котрою згодом поєднався Син Божий. Церква вчить, що Марія народила Того, котрий є Богом і людиною в одній особі. Адже кожна дитина отримує свою душу не від матері, а від Бога, однак матір'ю називають жінку, котра народила дитину. Так само слушно називаємо Марію «Матір'ю Бога», хоча Вона не дала Ісусу Христу Божества. Справедливо також називаємо Марію «Пресвятою Дівою». Слова Марії, сказані до Ангела, свідчать про її рішення зберегти прижиттєве дівоцтво (Лук. 1, 34). Ще пророк Ісайя прорік, що Спасителя народить Діва (Іс. 7, 14). У Символі віри називаємо Марію «Дівою». «Марія зачала Ісуса як Діва, породила як Діва і після народження залишилась Дівою» (св. Авг.). Як той палаючий кущ Мойсея не згорів від вогню, так народження Ісуса Христа не порушило дівоцтва Марії. Як, воскресши, Ісус Христос з'явився перед

Апостолами, пройшовши через замкнені двері, так і з'явився на світ, не порушуючи дівоцтва Марії (св. Авг.). Ісус Христос прийшов у світ як сонячний промінь, котрий проходить крізь скло, не порушуючи його (св. Авг.). Цим склом є Марія: Вона наче вікно неба, через яке Бог послав на світ справжнє світло (св. Золот.). Марія є «Дівою над дівами» (Церк. пісня). Згадка у св. Письмі про «братів» Ісуса Христа стосується Його близьких родичів. Євреї мали звичай називати своїх рідних братами: напр., Авраам називає свого небожа Лота братом (Буття 13, 8). Якщо би Марія мала інших дітей, котрі могли б піклуватися про Неї, Спаситель не доручав би її на хресті опіці св. Йоана Апостола, (св. Золот.). Христос названий «первородним», тобто, по єврейському закону (Вихід 13, 2), посвяченим на службу Господу. Ісус Христос був, зрештою, справді «*первородним»* серед Своїх братів-християн (Рим. 8, 29). Марія, крім Свого первородного Сина, має ще названих синів, ними є ми (св. Альф.).

За дорученням Бога Марія обвінчалася з Йосифом тому, аби уникнути укаменування, яке їй загрожувало, якщо б Вона народила Ісуса, не маючи чоловіка, а також тому, щоб мати опікуна для себе і своєї Божої Дитини (св. Єр.). Очищенню в храмі Марія віддалася добровільно (2 лютого), як добровільно підкорився Ісус Христос обрізанню. *«Марія*» — єврейське слово, котре означає «пані» або «володарка» (св. Петро Хриз., св. Іван Дам.)- «Марія» означає також «просвічена» або «*просвітителька»* (св. Верн., св. Бонав.).

Марію, Матір Ісуса Христа, вшановуємо більше, ніж усіх інших Святих.

Ще за життя Марія була у глибокій пошані. Під час благовіщення Ангел називає її *«благодатною*» (повною ласк) і «*благословенною між жонами»* (Лук. 1, 26). Це вже велика шана, коли Ангел з'явиться людині і людина може його шанувати. А при благовіщенні Втілення не людина Ангелові, але Ангел людині віддає шану; із цього виходить, що Марія стоїть вище, ніж Ангел, щодо заслуг і поваги (Св. Тома з Акв.). Єлизавета віддає Марії найвищу шану, називає її благословенною і Матір'ю Бога (Лук. 1, 42).

Марія сама відчувала, що повік буде предметом загальної слави і пошани, бо говорить: *«... віднині ублажатимуть мене всі роди*» (Лук. 1. 48). Церква на кожному кроці спонукає нас до особливої шани

Матері Божої. До кожної молитви «Отче наша» додає «Богородице Діво» і наказує нам згадувати Марію в різних молитвах (Достойно і т.п.). Церква запровадила більше свят на честь Марії й уложила дуже гарні Богослужіння до Неї («Акафіст», «Параклис», «Травневі Богослужіння»). На честь Матері Божої постало багато храмів, серед яких не один прославився своїми відпустами і дивами, як напр., Зарваницька та Гошівська на Галичині, Лурд у Франції, Льоретто в Італії, Марія Цель в Австрії та ін. — Церква наділяє Марію найпочеснішими титулами, коли називає Її Матір'ю милосердя, Притулком грішників, Царицею небес і т. д. Ця велика шана Марії, однак, не є віддаванням її Божого вшанування. «*Марію шануємо дуже високо, але як Бога шануємо лише Отця, Сина і Св. Духа»* (Св. Етіф.).

Ми шануємо Марію так високо тому, що Вона є Матір'ю Бога і нашою Матір'ю.

Хто по-справжньому любить Бога, той, певна річ, буде шанувати і Матір Бога, і шануватиме більше, ніж друзів Бога — Святих. Отже, по побожності до Діви Марії можна судити про міру любові Божої (досконалості) християнина. І справді, чим величніший був Святий, тим палкіше шанував Марію. — Марія справді є нашою Матір'ю, тому що за матір дав нам її Ісус Христос на хресті. Слова, які сказав Ісус до Йоана: *«Ось матір твоя*» (Йоан 19, 27), стосуються кожного християнина, бо Йоан на горі Голгофі представляв усіх вірних (св. Авг.). Діва Марія — це друга Єва, отже, друга мати роду людського. Як Єва внаслідок непослуху зробила нещасливим людський рід, так Марія ощасливила його своєю покорою (Св. Ірен.). Через одну жінку смерть прийшла у світ, друга принесла з собою життя (Св. Верн.), Отже, Марія є також Матір'ю Церкви. Марія як наша мати більше піклується про наше спасіння, ніж усі інші Святі. «Після Христа ніхто не дбає про нас більше, ніж Діва Марія « (св. Герм.). Любов усіх матерів на світі не зрівняється з любов'ю Марії до одного з її дітей (св. Верн.). Та особлива туга Марії за нас походить також звідти, що Марія із всіх Святих володіє найвищою мірою любові до Бога, а, отже, і найдосконалішою любов'ю до ближнього. Як море приймає в себе всі води, так Марія поєднує у собі любов усіх Святих. Марія докладно знає про усі наші найдрібніші життєві справи, бо й Ангели знають про це (Лук. 15, 7), однак, неможливо, щоб Ангели набагато більше знали

наші потреби, ніж їх Цариця. Як добра дитина залюбки тримається своєї матері, так добрий християнин залюбки повинен перебувати у молитві при Марії, Матері Божій.

Ми шануємо Марію так високо також тому, що Бог підніс її понад усіма людьми і Ангелами.

У царів є звичай дарувати особливі привілеї тим містам, в яких вони народилися, або в яких вступили на престол; так само і Цар неба обдарував особливими привілеями Свою Матір, котра Його народила (св. Єфр.).

Бог саме обрав Марію Матір'ю Свого Сина, звільнив її від скверни первородного гріха, воскресив славно і взяв на небо її тіло і зробив її Царицею неба.

Жоден Ангел, навіть найдосконаліший, не може сказати Богу так, як Марія: *«Мій Сину»*. Цей привілей має виключно лише Марія. Марія є справді «пречудною Матір'ю» не лише тому, що є одночасно дівою і матір'ю, що є матір'ю людей і Творця, але передусім тому, що народила Того, котрий її саму сотворив. Марія — це чудо з чудес і — за винятком Бога — нічого на світі немає величнішого від Неї (св. Ізид.). Бог провістив ще в раю, що Марія буде вільна від найменшої гріховної скверни (Буття 3, 15); і це повторює пізніше вустами Архангела Гавриїла (Лук. 1, 28). У раю говорить Бог до пекельного вужа: «Вона зітре голову твою». А якщо Марія повинна була знищити чорта, то зрозуміло, що Вона ні хвилини не могла знаходитись під його владою через гріх. Гавриїл називає Марію «благодатною» (багатою на ласки), а де є багато ласки, там немає місця гріху. Гідність Ісуса Христа також вимагала того, щоб Марія була вільна від гріховної скверни. Якщо Бог призначає когось бути високогідним, то і наділяє його відповідними здібностями; через це й Син Божий, обираючи Собі Матір'ю Марію, зробив її гідною цього завдяки Своїй ласці (св. Тома з Акв.). Якщо хтось збудує собі власний будинок, то не віддасть його у володіння найбільшому ворогові; тим паче не міг Св. Дух віддати Марію, Свою святиню, у панування пекельному ворогові (св. Кир. Ал.). Св. Отці завжди називали Марію дівою «без скверни», а християни завжди молилися до «непорочної» Цариці неба і ставили статуї на її честь. Папа Пій IX, за одностайною думкою всіх єпископів Церкви, 8 грудня 1854 р. привселюдно оголосив, що правда про

непорочне зачаття (без скверни первородного гріха) Діви Марії, є правдою проголошеною і що християни завжди у неї вірили. Під час Свого об'явлення в Люрді у 1858 р. Марія говорить про Себе: «Я Непорочне Зачаття». Марія була також незалежна від усякого, навіть найменшого особистого гріха (Соб. Трид. 6, 23). Отже, була схожа на кедр (Сир. 24, 7), який ніколи не порохнявіє; на лілію між терням (Пісня Піс. 2, 2), на дзеркало без плями (Прем. 7, 26). Отже, Марія дуже швидко досягла вдосконалення, Вона була схожа на виноград (Спр. 24, 23), що росте безперервно, поки не досягне висоти дерева, на котре спирається (св. Альф.). Як місяць перебігає свою дорогу швидше, ніж інші планети, так і Марія швидше дійшла до вдосконалення, ніж всі інші Святі (св. Альф.). Марія росла швидше у досконалості, бо була найближче на джерела усіх милостей і отримувала також більше ласк, ніж всі інші люди (св. Тома з Акв.), Отже, Марія була найсвятішою і найдосконалішою істотою. З першої хвилини Свого існування була вже найправеднішою серед найбільших Святих (св. Григ. В.). Своєю святістю Марія схожа на вежу Давида, котра велично піднялася на найвищу гору Єрусалиму (Пісня Піс. 4, 4), а також на вежу зі слонової кістки (Пісня Піс. 7, 4). Назву «золотого дому» (храму любові) носить Марія за Свою безмежну любов до Бога. Марія — «дзеркало справедливості». З-поміж усіх істот Марія відзначалася почуттям найглибшої любові до Бога і найменшою схильністю до тимчасових речей. Марія є «духовною трояндою», бо, як троянда перевершує усі квіти красою фарб і силою аромату, так Марія перевищує усіх Святих величчю любові до Бога і ароматом доброчесностей. Тому порівнюється Марія з «*царицею в золоті офірськім»* (Пс. 44, 10), а цим золотом є риза любові, прикрашена багатьма доброчесностями. Саме тому Бог любить Марію більше, ніж усіх Святих разом (Суарез.). Бог славно воскресив тіло Марії і взяв її відразу ж на небо. Читаємо, що св. Тома Апостол не зумів вчасно прибути на похорон Марії, але хотів ще раз побачити її тіло. Привели його Апостоли до домовини, відкрили її, але не знайли вже тіла Марії, лише саму тканину, в яку воно було вбране.

Свято Успення Пресвятої Богородиці святкує Церква 15 серпня. Марія отримує на небі — після Бога — найвищу міру слави. Ісус Христос, Марія і Угодники Божі — неначе сонце, місяць і зірки. Марія перевищує славою усіх Святих. Тому Марію часто порівнюють з

місяцем (Пісня Піс. 6, 9). Отже, Марія є Царицею Ангелів, Патріархів, Пророків, Апостолів, Мучеників, Ісповідників, Дів і всіх Святих. її життя найкраще свідчить про безмежну доброту Бога, котрий бідолаху підносить з болота понад усі хори неба (Пс. 112, 8).

Віддаємо Марії глибоку шану також і тому, що її заступництво у Бога є успішнішим, аніж заступництво інших Святих.

Заступництво Марії має велику силу. Ще на землі Марія змогла немало випросити в Ісуса Христа, як, напр., під час весілля в Кані. Як вислуховував Ісус Христос прохання Своєї Матері на землі, так вислуховує їх тепер і на небі (св. Альф.). Якщо вже молитви Святих, котрі є лише слугами Ісуса Христа, такі успішні, наскільки ж більший успіх повинні мати прохання Марії, Матері Ісуса Христа! (св. Альф.). Прохання Марії, як прохання Матері, є ніби наказом (св. Антонін). Марія є всемогутньою у своїх проханнях (св. Берн.). Отже, Марія може все нам випросити. Як при дворі земного царя всього досягає той, за кого вступиться цариця, так при дворі Царя неба досягне всього той, за кого вступиться Марія, Цариця Неба (св. Кир. Ал.). Отже, Марія — це *«наша Надія»*, бо завдяки її посередництву надіємося досягнути всього, чого не досягли б ми нашою молитвою (св. Альф.). Святі називають Марію «дателькою Божих ласк». Як місяць відбиває світло сонця, так Марія наділяє нас ласкавістю сонця справедливості (св. Берн.). Бог не хотів стати людиною без згоди Марії, щоб дати нам зрозуміти, що спасіння людини знаходиться в руках тієї Діви (св. Петро Д.). Марія стояла під хрестом, щоб всі знали, що завдяки її посередництву людина стає учасником скарбів Крові Ісуса Христа (св. Петро Д.). Отже, Марія справді є «Матір'ю ласки Божої». Молитва до Матері Божої завжди буде вислухана, якщо лише взагалі може бути вислухана. «Без сумніву, вислухає Син свою Матір і то такий Син таку Матір» (св. Берн.). «*Якщо хтось може собі пригадати, що звертався до Діви Марії і не був вислуханий, нехай перестане прославляти у майбутньому її милосердя»* (св. Берн.). Отже, ніколи молитва до Матері Божої не є марною. Немає навіть потреби просити її про якісь особливі милості; вистачить довіритися лише її заступництву (св. Ільдеф.). Навіть найменша молитва до Матері Божої не залишиться без нагороди. За найдрібніші речі віддячує Марія щедрими милостями (св. Андр. Кр.). Марія не є неввічливою, щоб не поздоровити того, котрий

її поздоровив; скільки разів привітаєш її, стільки разів привітає і Вона тебе (св. Бонав.). Немає Марія суворості, ані нічого, що б викликало острах; навпаки, Вона повна доброти, ввічливості і лагідності. Погано зробив би ти, якщо б наблизився до Неї з острахом (св. Альф.).

У найбільшій потребі завжди зверталися християни передусім до Діви Марії.

Коли турки в 1683 р. облягли Відень, у самому місті і в усіх церквах були відправлені Богослужіння до Пресвятої Діви; у хвилини найбільшої небезпеки Діва Марія послала мешканцям міста славну перемогу над турками. Марія — це *«вірних рятівниця, заступниця і притулок»* (Параклис). У всіх особистих потребах радо звертаються вірні до Пресвятої Діви. Марія — це «скорботних радість» (Параклис). Передусім звертаються до Неї за допомогою вірні, хворі різними хворобами. Учителю Церкви, св. Іванові Дамаскинові (780 р.) каліф наказав відрубати руку за його твір про вшанування образів. З покаліченим плечем звернувся Святий до образу Матері Божої, і Марія відразу чудесно його зцілила. А скільки чудесних зцілень сталося в Люрді чи завдяки вживанню води з прекрасного джерела, чи просто завдяки зверненню до Марії за допомогою! Ці чудеса детально описує зцілений там від сліпоти паризький адвокат Лясер (1862 р.). Отже, недарма називають Марію «відвідувачкою хворих» (Параклис). Вірні звертаються до Марії також тоді, коли скоять тяжкий гріх І мріють про навернення й очищення. Звертання до Марії забезпечує їм ласку Св. Духа. Марія — «*досвітня зоря»* (Пісня піс. 6, 9); і, як досвітня зоря передує сходу сонцю, так побожність до Матері Божої передує сонце Божої ласки (вплив Св. Духа) (Св. Альф.). Марія — досвітня зоря; як з появою зорі щезає темрява, так пропадають гріхи, якщо починаємо побожно ставитися до Діви Марії (св. Альф.). Справедливо віддаємо особливу шану Марії у травні, коли пробуджується природа, коли грішник починає нове життя, якщо вшановує Діву Марію.

Діва Марія завжди готова з'єднати нас із Богом. Якщо мати знає, що двоє її синів ненавидять один одного, вона докладає усіх зусиль, щоб примирити їх. Тим більше докладає зусиль Матір Христа і Матір людей, щоб поєднати з Христом грішника, ворога Ісуса Христа (св. Альф.). Як місяць між сонцем і землею, так і Марія завжди є між Богом і грішником (св. Бонав.). А Христос легко піддається проханням

Марії. Олександр Великий одного разу сказав: *«Одна сльоза моєї матері перекреслює багато смертних вироків»*. Якщо людина, а до того ще й нехристиянин, так високо шанував свою матір, то як же ж повинен цінувати Діву Марію Ісус Христос! Отже, Марія — безсумнівний і надійний «притулок грішників». Марія — «Мати милосердя». Вона подібна до оливного дерева (Сир. 24, 29), бо з Неї спливає на нас олива милосердя. Марія — «наша посередниця». До неї звертаємося у будь-якій біді. Як євреї, коли ступили на обіцянку землею (Числа 10, 35) перемогли завдяки Кивоту Завіта, так і ми перемагаємо злого духа завдяки Марії, цього Кивота Нового Завіту (св. Альф.). Марія — це Кивот, що рятує від вічної смерті кожного, хто до нього звертається (св. Берн.). Як морська зірка веде до безпечної пристані моряків, котрим загрожує в морі небезпека, так Марія веде нас до неба через розбурхане море нашого життя (св. Тома з Акв.). Марія — наче явір (Сир. 24, 19); як явір оберігає нас від сонця і дощу, так Марія оберігає від диявола тих, котрі шукають захисту і притулку в Неї. Марія — наша помічниця в боротьбі з дияволом, котрий боїться її, як добре озброєного війська (Пісня Шс. 6, 3). Діву Марію не раз називаємо «Помічницею», Марією «Невтомної Допомоги», Марією «доброї поради», «*Матір'ю страждучого»* І т.д. Вже одні ці назви говорять про те, чому передусім до Марії звертаємося за допомогою і чому тільки Вона може нам допомогти.

Вшанування Богородиці — найкращий засіб досягнути святості на землі і спасіння після смерті.

Всі Святі відчували дитячу повагу до Богородиці і якраз завдяки цьому отримували від Бога найбільші ласки.

Одними з найбільших шанувальників Діви Марії були св. Бернард, авва з Клєрво († 1153), св. Альфонс — єпископ, засновник монашого чину Спасителя († 1787). Останній день у день при кожній нагоді молився по кілька разів до Богородиці, — коли виходив з дому і повертався, скільки разів годинник бив визначену годину, скільки разів збирався виконати якусь найважливішу справу або після її закінчення, крім того, вранці, опівдні і ввечері; на честь Богородиці постився кожної суботи, на її честь написав також гарний твір *«Слава Марії»*. Марія — це «*двері небесні»* (Параклис). Марія є небесною драбиною, по котрій зійшов до нас з неба Бог і по якій ми можемо знову

потрапити до Бога (св. Фульг.). Не думаю, щоб пекло могло похвалитися хоча би одним засудженим, котрий мав за життя щиру побожність до Богородиці (св. Альф.). Багато славетних людей віддавали особливу, шану Марії. Радецький напередодні кожної битви молився до Матері Божої і здобував перемоги. Палким шанувальником Матері Божої був також Андрій Гофер, мужній захисник Тиролю. Коли Рудольф із Габсбургу починав успішну битву під Еденштайненом із чеським Отокаром (1278), наказав своїм солдатам співати пісню до Матері Божої. Св. Бернард вважає, що ревні шанувальники Діви Марії обов'язково досягнуть спасіння.

Вшанування образів Святих

Люди вшановували образи віддавна.

Відколи існує християнство, відтоді люди вшановують образи (св. Вас). Переховуючись у катакомбах, первісні християни віддавали честь образам Ісуса Христа, Матері Божої з Дитям, а також тим, на яких були зображені події зі Старого і Нового Завітів (воскресіння Лазаря, Даниїл у ямі з левами, три юнаки у вогняній печі). З часом вшанування образів набирало все більшого значення. Образи святих, статуї і хрести встановлювали не лише у святинях, але і на площах, дорогах. У VIII ст. грецькі імператори заборонили вшановувати образи — їх нищено, публічно спалювано, фрески на церковних стінах забілювано, а тих, хто шанував образи, переслідувано і жорстоко карано. Це була доба т.з. іконоборства. Але на Нікейському Соборі було проголошено, що вшанування образів дозволене, але заборонене лише віддавання їм Божої честі.

Образи (статуї) святих — це образи (статуї), які зображають Ісуса Христа, святих або релігійні правди.

Ісуса Христа майже на всіх образах представляють однаково: поважне і лагідне обличчя, довге волосся, високе чоло, коротка борода, на грудях палаюче серце. Матір Божу зображають по-різному: як Марію-Помічницю з Дитям на руках (що символізує Втілення), як Матір-Страдницю з тілом Ісуса на лоні (що символізує спасіння), як Непорочне Зачаття (так Вона сама себе назвала в Люрді 1858 р.), без Дитини, в білій шаті, білій заслоні, з вервицею в руках; як Царицю небес (Одкр. 12, 1) в сяючому одязі, з 12-ма зірками навкруг голови і з місяцем під ногами. Святих переважно малюють із сяйвом (ореолом) навколо голови. Таке сяйво мали деякі святі ще за життя (Мойсей, Стефан, Ісус Христос на горі Тавор і т.п.). Пап, єпископів, священиків малюють в церковному одязі, інші святі можуть бути зображені з лілією, яка означає доброчесність, з книжкою — знання, з палаючим серцем — любов до Бога, з пальмою — постійність, з оливною гілкою — лагідність. Св. Петра завжди зображають з ключами в руках; св. Матея — з Ангелом у людській постаті, починає своє Євангеліє від

родоводу Ісуса Христа; св. Марка — з левом, бо його Євангеліє починається словами: *«Голос вопіющого в пустині»*, св. Луку — з волом, бо Його Євангеліє починається згадкою про жертву Захарії (Лука намалював перший образ Матері Божої, тому його зображають і як живописця), св. Йоана малюють з орлом, бо Євангеліє починається високими словами про Божество і немов підноситься над землею. До образів святих належать і образи, які представляють правди віри (напр., Пресвяту Трійцю, чистилище і т.п.) або біблійні події (Благовіщення Діви, Хрещення Ісуса Христа і т.п.).

Образи святих, які викликають чудесні зцілення або інші чуда, називають чудодійними (чудотворними).

Особлива шана віддається хресту Спасителя.

Немає Церкви, вівтаря, кладовища без хреста Спасителя. Неможливо уділити жодної Тайни, відправити жодної Служби Божої або будь-якого богослужения, якщо немає при тому хреста. Ось як високо шанує Церква святе дерево хреста. Хрест сяє на коронах князів, на грудях єпископів або, як орден, прикрашає груди заслужених людей. Хрести височіють при дорогах і на полях для потіхи подорожнього і працюючого в поті чола хлібороба. Неграмотний підтверджує хрестом правду своїх зізнань. З хрестом у руках залишає християнин цей світ і його бере з собою в домовину. В кожній християнській оселі повинен бути хрест; поганий знак, якщо в домі християнина є багато світських образів, а хреста немає.

Шана, яку віддаємо образу, стосується того, хто зображений на ньому, отже, або Христа, або Святих (Соб. Трид. 25).

Шана, яку віддаємо образу, стосується Того, котрий за нас вмер на хресті (св. Амвр.). Отже, ми віддаємо шану не матеріалу, з якого зроблений образ, а тому, хто на ньому зображений (2 Соб. Нік.). Коли цілуємо книгу Євангелія, то цей прояв шани не стосується ані паперу, ані друкарської фарби, але стосується слів Божих, котрі містяться в цій книзі; якщо знищити текст, книга відразу втратить у наших очах свою попередню вартість. Це ж стосується і вшанування образів Святих.

Віддаємо шану образам Святих тим, що маємо їх в своїх оселях, молимося перед ними, знімаємо перед ними головні убори, прикрашаємо їх; а також тим, що здійснюємо паломництво до

чудесних образів у відпустових місцях.

Шана, яку віддаємо образам Святих, далека від славлення (віддавання їм шани Божої)! *«Образ не для славлення, а для того, щоб завдяки ньому навчитися, що саме ми повинні славити»* (св. Григ. В.). Коли родичі цілують своїх дітей або діти батьків, то виражають цим лише любов і доброзичливість, яку відчувають до них серцем; так само, коли шануємо образи святих, то виражаємо лише нашу любов і доброзичливість щодо тих, кого нам образ являє (св. Ніль.). Якщо запалюємо вогонь перед образами Святих і палимо кадило перед ними, то таким чином хочемо лише зримо уявити собі світло Св. Духа і доброчесності Святих (св. Герм.).

Ми ніколи не розраховуємо на допомогу самих образів, але очікуємо її від Бога завдяки заступництву Святих. Лише іновірці покладали надії на образи, приписуючи їм якусь силу. Однак, так не вважають християни-католики (Соб. Трид.). І Мойсей розраховував не на допомогу палиці, якою здійснював такі великі чудеса, а тільки на допомогу Бога.

Шануючи образи Святих, досягаємо діючої ласки, а не раз навіть надзвичайних ласк; образ допомагає нам зосередитися під час молитви і утверджує в нас добро.

Образи Бога і Його друзів отінені ласкою Св. Духа. Де б не з'явився знак хреста, він відразу виганяє з цього місця диявольську злість (св. Амвр.). Скільки ж грішних душ навернулося лише завдяки розгляданню образу якогось Святого (так навернулася Марія-єгипетська, коли розглядала образ Матері Божої в церкві св. Хреста в Єрусалимі).

Завдяки образам Святих часто досягаємо надзвичайних ласк. Доказом цього є численні дива, які Бог чинить завдяки їм. Образи Святих оберігають нас від розсіяності під час молитви. Вони — наче ті щаблі драбини, по котрих легше можемо дістатися до неба (А. Штольц.). Перед образами молимося звичайно побожніше, тому й молитву нашу Бог вислуховує швидше. Численні пожертви, які складають люди перед образами, є для нас доказом того, що їх молитви були вислухані. Образи Святих є для нас німою проповіддю, тому що вони або яскраво унаочнюють якусь правду віри (напр., Пресвяту Трійцю, чистилище, воскресіння і т. п.), або заохочують нас до

наслідування Святих. Кожний образ є наче коротким життєписом особи, котра зображена на ньому (св. Герм.). Образ не раз має більшу силу, ніж проповідь. Те, що сприймається вухом, повільніше діє на душу, ніж те, що постає перед очима (Горацій). Образи служать неосвіченому народові замість книжки (св. Григ. В.). Саме тому в середні віки, коли ще не було друкованих книжок, образи Святих були широко розповсюджені (з тих часів походить вертеп, звичай споряджати Божий Гріб і т. п.). У наших церквах образи розташовані на стінах і вівтарях; для неосвіченого народу вони служать ніби коротким витягом істин цілого катехизму.

Вшанування святих мощей

Людина по своїй природі охоче зберігає речі, які нагадують їй людей, котрих любила і шанувала. Діти зберігають предмети, пов'язані з родичами, ми всі шанобливо зберігаємо речі, котрі належали колись знаменитим людям.

Мощами називаємо тіла Святих або їх останки, а також всі предмети, котрі були пов'язані колись із особою Ісуса Христа або Святих.

Слово *«мощі»* означає речі, котрі містять в собі чудесну силу, міць. Отже, мощі — це або усе тіло Святого, його рука, нога, або хоча б маленька кістка. Такі мощі зберігаються найчастіше у вівтарях; деколи вони стають власністю приватних осіб. Правдиві мощі завжди позначені іменем Святого і печаткою єпископа. Продавати їх заборонено, а предметом купівлі може бути лише їхня дорога оправа. З давніх-давен шанують також такі предмети, котрі були пов'язані з особою Ісуса Христа або Святих, напр., хрест Спасителя, ясла, ризи Ісуса Христа, хустка св. Вероніки і т.п. Святий хрест Спасителя відшукала імператриця Олена у 325 р.; частина його знаходиться в церкві Гробу Ісуса Христа в Єрусалимі. Частина ясел Дитяти Ісуса знаходиться в Римі в церкві Марії-Маджоре. Риза (туніка) Ісуса Христа, в яку Він був одягнений перед смертю, зберігається в кафедральній церкві у Тревірі. Стіл з кедрового дерева, при котрому Ісус Христос встановив Пресвяту Євхаристію, знаходиться в лютеранській церкві в Римі. Деякі мощі Ісуса Христа знаходяться в церкві в Аквіграні. Полотно, яким було оповите Тіло Христа у гробі, зберігається в Турині, хустка Вероніки — в церкві св. Петра в Римі. Дорогоцінними мощами є для нас уся свята Земля. Середньовічні походи хрестоносців (з 1096 по 1270) свідчать про те, як високо завжди цінували ці мощі християни. Особливою шаною користуються у святій землі місце розп'яття Спасителя і Його гріб на Голгофі (там височить церква св. Гробу, 100 м в довжину, збудована імператором Костянтином у 334 р.); печера смертної тривоги і місце Вознесіння на горі Оливній, світлиця на горі Сион, місце народження Ісуса Христа у

Вифлеємі і місце Благовіщення в Назареті (хатина Пресвятої Діви знаходиться в Льоретто Італія з 1295 р.).

В усіх цих місцях височать церкви, які збудували імператор Костянтин та його матір св. Олена.

З давніх-давен шанують також ризи Святих або засоби тортур мучеників, а також місця, де ті Святі народилися або поховані. Св. Антоній Пустельник († 356) шанобливо користувався плащем, який дістався йому у спадщину від св. Павла-пустельника, і який був пошитий з фігового листя; одягав його лише у найбільші свята (св. Єр.). Над гробами Святих збудовані вівтарі і церкви, в котрих відправляються Богослужения.

Мощам, тобто останкам тіл Святих, необхідно віддавати шану тому, що тіла Святих за життя були святинею і засобом Св. Духа, і колись воскреснуть у славі (Соб. Трид. 25).

Останки померлої людини були для іновірців чимось огидним, для християн же — навпаки, дорогоцінним предметом (св. Вас), тому, що були оселею Св. Духа (І Кор. 3, 6; 16, 19) і є насінням, з якого в день воскресіння постане дорогоцінне тіло (І Кор. 15, 42). Сам Бог шанує мощі Святих, бо діє через них, творячи найрізноманітніші чуда. Тому тіла деяких Святих є нетлінними, напр., тіла св. Тереси і св. Франца Ксаверія. У останках інших святих лишились нетлінними лише окремі члени, напр., язик св. Івана Непомука, св. Антонія з Падви, або права рука св. Стефана угорського; деякі тіла виділяють приємний аромат, напр., тіло св. Тереси. *«Бог взяв Собі душі Святих, а нам залишив їх тіла»* (св. Золот.).

Святих шануємо, шанобливо їх зберігаємо і відвідуємо їх.

Мойсей, виходячи з Єгипту, забрав зі собою кістки Йосифа (Вихід 13, 19); отже, бачимо, що і євреї шанобливо зберігали мощі. Ще перші християни шанували та зберігали мощі св. мучеників. Св. Ігнатія, єпископа Антіохського, кинули на розтерзання левам у римському амфітеатрі, залишилися лише його кістки. Вночі ті кістки позбирали його товариші і віднесли до Антіохії (107 р.). Коли св. Полікарп, єпископ Смирни, загинув на вогнищі (166 р.), християни зібрали його кістки, і зберігали їх із більшою шаною, ніж дорогоцінні камені. Вже тоді почали будувати над гробами мучеників церкви, каплиці або

вівтарі і відправляли там Службу Божу. Мощі Святих зберігають у дорогих посудинах (хрест Спасителя або ясла Дитяти Ісуса зберігають у срібних оправах). Тіла деяких Святих зберігаються у срібних домовинах, напр., тіло св. Івана Непомука в церкві св.Віта у Празі. Деякі мощі зберігають навіть у золоті, напр., мощі св. Боніфатія у Фульді. Так вшановує Церква мощі своїх Святих.

З давніх-давен існує звичай здійснювати паломництва до гробів Святих. До гробу св. Петра і Павла в Римі, а також до Св. землі здійснюються паломництва протягом 10 століть. Ще перші християни тисячами відправлялися в Св. землю; той, хто не відвідав Св. землі, вважався менш побожним, ніж інші (св. Єр.). Оріґен, найвидатніший християнський учений свого часу († 254), зробив обітницю здійснити паломництво до гробів Верховних Апостолів у Римі. *«Відвідуємо гроби Святих і падаємо на землю перед ними, аби випросити для себе в Бога якусь милість»* (св. Золот.).

Вшановуючи св. мощі, можемо заслужити собі у Бога багато благ (Соб. Трид. 25).

Мощі є для нас джерелом спасіння, з якого пливуть від Бога численні блага (св. Іван Дам.). Як зі скелі у пустині прорвалася вода (Вихід 16, 35), бо такою була воля Божа, так і біля мощів Святих спадають на нас численні блага, тому що так хоче Бог (св. Іван Дам.). Тіла Святих і гроби мучеників відганяють диявольські напасті і сприяють зціленню від найтяжчих хворіб (св. Юст.). Отже, шанування тіл померлих сприяє зціленню тіл живих. Св. Августин розповідає про численні випадки оздоровлень і два випадки воскресіння малих дітей, які одужали біля мощів св. Стефана у Північній Африці. Ще у Старому Завіті розповідається про те, як один померлий ожив, коли його тіло зіткнулося з кістками пророка Єлисея (І Цар. 13, 21). Ще за життя Святих творив Бог чудеса через їх тіла. Хвора жінка одужала, лише доторкнувшись до краю одягу Ісуса Христа (Мат. 9, 22). Одужали й ті, хто потрапив у тінь від постаті св. Петра (Діян. Ап. 5, 15) чи доторкнувся до хустки чи поясу св. Павла (Діян. Ап. 19, 12). Зрозуміло, що це не мощі творять чудеса, а Бог заради заслуг Святих. Отже, не слід вважати забобоном те, що побожні люди здійснюють паломництва до святих місць, де Бог завдяки мощам і образам Святих творить чудеса (св. Авг.).

Особливе вшанування Бога

Бога вшановуємо, присягаючи або даючи обітницю.

Присягаємо або даємо обітницю не кожен день, а тільки у надзвичайних випадках. Присяга потрібна тоді, коли звичайного людського свідчення не вистачає; обітницю даємо добровільно. За допомогою присяги вшановуємо Бога, бо урочисто визнаємо його всемогутність, справедливість і святість. За допомогою обітниці складаємо Йому своєрідну жертву, тому що зобов'язуємося виконати якусь приємну Богу справу (Ґурі).

Присяга

Не раз буває, що якійсь особі не хочемо або не можемо вірити. Якщо ж ця особа пошлеться на свідка, а свідок підтвердить сказане, тоді швидше їй повіримо, а ще швидше повіримо тоді, коли знатимемо, що той свідок є чесною людиною. Може статися так, що людина покличе собі за свідка Бога, щоб Своєю всемогутністю підтвердив правду присягаючого. Його слова набирають тоді особливого значення — це ніби Божі слова. *«Як печатка існує для підтвердження розпоряджень, так присяга є печаткою, даною Богом для підтвердження правди»* (Мархантий). Присяга — це золота монета найвищої вартості, на якій викарбувано ім'я живого Бога (Штольберг). Присягав Ісус Христос перед Каяфою, коли останній звертався до імені Бога для підтвердження зізнання (підтверджуюча присяга). Присягав Ісаак на підтвердження обітниці, даної Якову (прирікаюча присяга).

Давати присягу або присягати — значить кликати Бога за свідка, що ми сказали правду, або що хочемо дотриматися своєї обіцянки.

Даючи присягу, звертаємося або до самого Бога, або до святих речей. Якщо звертаємося до Бога, говоримо, напр.: *«На Бога, як Бог жиє (Єр. 42), як Бог на небі, Бог моїм свідком* (Рим. 1,9)*, покарай мене, Боже*» і т.п. Не раз, присягаючи, звертаємося до святих речей, напр., до Євангелія, хреста, св. Тайн, до неба і т.д. «І в тому випадку звертаємося власне до Бога, як до свідка, тому що ці речі самі по собі не мають сили, щоб підтвердити або покарати брехуна» (св. Тома з Акв.). Ісус Христос сам говорить, що можна присягати на храм, на небо, на престол Бога (Мат. 23, 21). Однак, присягою не є слова «справді», «дійсно», «слово честі», «щоб я був здоров» І т.п. Присяга може бути звичайна або урочиста. Звичайну присягу люди застосовують у буденному житті, урочисту присягу приносимо найчастіше перед судом або перед державною владою (напр. присяга, яку дають солдати або державні діячі). Найчастіше застосовують під час присяги такі церемонії: присягаючий стає з відкритою головою перед хрестом, котрий знаходиться між двома палаючими свічками; це

повинно нагадувати, що перед Розп'ятим Христом немає таємниць. Присягаючий підносить три пальці правої руки (для підтвердження віри у Пресвяту Трійцю) і говорить: «*Так мені, Боже, допоможи і це св. Євангеліє»*. Цими словами присягаючий зазначає, що відрікається від допомоги Бога і обітниць св. Євангелія, якщо сказав не правду. Євреї присягають з покритою головою, кладучи великий палець правої руки на певну сторону тори (книг Мойсея). Мусульмани підіймають догори лише один палець на знак віри в одного Бога.

Не треба уникати присяги, бо вона є дозволеною і навіть приємною Богові.

Якщо би присяга не була дозволена, то, напевно, не присягав би і Христос (Мат. 26, 64); не присягнув би Бог Авраамові після того, як останній приніс пожертву на горі Морія, що примножить його рід, як зорі на небі і пісок у морі (Буття 22, 16). Часто застосовує присягу у своїх листах св. Павло (Рим. 1, 9; II Кор. 1, 23); звичайно, він не робив би цього, якщо б присяга не була дозволеною. Зрештою, присяга служить гідній меті, тому що сприяє виявленню правди і полагоджує суперечки (Євр. 6, 16).

Присяга приємна Богові, тому що, присягаючи, привселюдно визнаємо нашу віру в усевидющість, справедливість і всемогутність Бога, і, отже, вшановуємо Його. Зрозуміло, що не можна допускати до присяги відвертих атеїстів (людей, котрі не вірять в Бога). Бог хоче, щоб ми присягали лише тоді, коли присяга є украй необхідною (Вихід 22, 10). Ісус Христос говорить: *«Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, ні; — а що більше цього, те від лихого»* (Мат. 5, 37). Ці слова були пересторогою для фарисеїв перед легковажним, непотрібним присяганням, яким вони любили зловживати. Тому християни-католики не уникають присяги, як це роблять деякі релігійні сектанти. — Однак, не треба нікого примушувати присягати. Коли хтось вимагає присяги від іншого, знаючи, що останній дасть фальшиву присягу, стає гіршим від вбивці, бо вбивця вбиває лише тіло, а цей вбиває не одну, а нараз дві душі — душу присягаючого і свою власну (тому що остання спричинила смерть попередньої) (св. Ізид. Пел.).

Ми повинні присягати лише тоді, коли на це є поважна причина; наша присяга повинна бути правдивою, розумною і справедливою (Єр. 4, 2).

Христос говорить, що присяга є від лихого (Мат. 5, 37), тобто її причиною є схильність людини до злого. Якщо б люди залишилися у первинному стані святості і справедливості, присяга взагалі не була би потрібною; але у зв'язку із гріхопадінням людини щораз більше стали занепадати віра та взаємне довір'я, і тому люди змушені були звернутися до присяги (Мег.). Саме тоді, коли зло заволоділо землею, традиційною стала між людьми присяга; внаслідок підступності і розбещення людей не можна було нікому довіряти, саме тому почали звертатися до Бога, як до свідка (св. Золот.). Присяга наче ліки; одне й друге застосовуємо тоді, коли на це є поважна причина (св. Авг.). Присяга є для людини тим, чим для каліки є милиця (костур).

Ніколи не треба присягати легковажно, тобто задля безпідставних причин. Часто легковажно присягають продавці (Рим. Кат.). Звичка присягатися часто призводить до фальшивої присяги (св. Авг.). *«Хто на клятви щедрий, сповниться беззаконням, і ніколи бич його дому не покине»* (Сир. 23, 12). Отже, присягай, по можливості, якнайрідше. «*Не може збрехати той, хто нічого не говорить; так само не може фальшиво присягнути той, хто не присягає»* (св. Берн.). Об'єктивною підставою для присяги є виклик до державної влади або до суду. Повинні присягати правдиво, тобто говорити те, в чому ми твердо переконані, а також мати щире бажання додержати слова. Гарним прикладом у цьому є римський вождь Регуль (250 р. до Хр.). Під час війни його взяли в полон карфагенці і тримали у неволі 6 років. Виснажені довгою війною, карфагенці вислали його до Риму добиватися перемир'я; однак, перед від'їздом він змушений був присягнути, що повернеться у неволю, якщо римляни не згодяться на перемир'я. Прибувши до Риму, він переконав сенат у тому, що римляни якраз не повинні заключати перемир'я, бо карфагенці ослаблені і не будуть чинити опору. Відтак повернувся назад у неволю, хоча всі відраджували його і залишали майже силою. Зате неправдиво присягнув Петро перед палатою архієрея (Мат. 26, 72).

Слова присяги не повинні містити в собі жодної двозначності (Інок. XI.). Саме тому Моруса, канцлера Англії, король Генріх VIII наказав кинути до в'язниці за те, що він критикував дії короля щодо католицької Церкви. Йому було обіцяно свободу, якщо він присягнеться таким чином: *«Підкорюся розпорядженням мого пана і*

короля». Знайомі радили йому, щоб дав таку присягу, адже, промовляючи ці слова, може мати на думці Бога, як найвищого Господа і Царя. Та канцлер на це відповів: «*Не вільно мені так чинити, бо мушу присягати в правді»*. При присязі не виключені і помилки, можна також бути звільненим (як виняток) від виконання даної присяги, якщо дійсно неможливо її виконати, напр., внаслідок хвороби або втрати маєтку.

Ми повинні присягати розсудливо, тобто наперед добре замислитися, чи буде правдивим наше зізнання, або чи зможемо дотриматися даної присяги, а також чи доцільно її дотримуватися. Ірод під час бенкету присягнув нерозумно, бо присягнув танцюючій дівчині дати все, чого вона тільки забажає. А вона, за порадою матері, зажадала від нього голови Івана Хрестителя (Мар. 6, 23).

Повинні присягати справедливо, тобто не зарікатися ані не обіцяти нічого такого, що є недозволеним. Сорок ворогів св. Павла присягнули, що не будуть їсти і пити, поки не вб'ють його (Діян. Ап. 23, 12). Сьогодні ще дають масони присягу, що на смертному одрі не приймуть св. Тайн. Присяга такого роду є несправедливою, неприємною Богові, і нічого не вартує, тому що вона не зобов'язує.

Хто присягає фальшиво, той чинить страшне богохульство, викликає на себе прокляття Бога і вічне осудження.

Фальшиву присягу називаємо також кривоприсягою. Хто присягає фальшиво (заприсягає неправду або обіцяє під присягою щось, чого не збирається зробити), чинить, як людина, котра зловживає державною печаткою, що ніколи не минає безкарно (Марк.). Хто присягає фальшиво, — учиняє смертний гріх (Іннок. XI). Ніякий меч не ранить так тяжко, як кривоприсяга, ніякий меч не вбиває так жорстоко, як фальшива присяга (св. Золот.). Боже прокляття падає на кожного, хто присягає фальшиво (Зах. 5, 3). Бог часто карає тих, хто фальшиво свідчить, швидкою і несподіваною смертю. Седекія, юдейський цар, дав Навуходоносору присягу вірності і порушив її. Відразу ж через пророка Єзекиїла прорік йому Бог тяжке покарання і смерть у Вавилоні (Єз. 17); і, дійсно, прийшов Навуходоносор, наказав вибрати очі і відправити в неволю до Вавилону, де невдовзі Седекія помер (II Цар 25). Владислав, угорський король, уклав мир із султаном Муратом II і закріпив його присягою. Однак перший розпочав війну, в результаті

якої під Варною загинув король Владислав, а з ним і цвіт його лицарства (1444 р.). Тих, хто присягає фальшиво, світські суди карають ув'язненням. Карл Великий видав в своїй державі закон, згідно з яким відрубувано праву руку кожному, хто фальшиво присягав; пізніше таким відрубувано лише три пальці правої руки, які вони піднімали, даючи присягу. Хто присягає легковажно, — учиняє щонайменше гріх легкий. Однак, хто має таку недобру звичку, що лрисягае при будь-якій нагоді чи на правду, чи на неправду, — живе в стані смертного гріха, якщо присягає свідомо (Ґурі). Якщо хтось присягнув несправедливо, — не повинен дотримуватися присяги, лише повинен за нею жалкувати. Так повинен був зробити, напр., цар Ірод.

Порушення присяги є гріхом тяжким або легким, відповідно до того, великої чи малої ваги була обітниця.

Обітниця

Обітниця — це добровільна обіцянка Богу виконати будь-яку добру справу.

Обітниця — це обіцянка, дана Богові. Отже, звертаємося при тому до Бога (бодай в суді) кажучи, напр.: *«Боже, обіцяю Тобі... і т.д.»*. Звичайне рішення ще не є обітом, бо не дає нікому (отже, і Богу) права чогось чекати від нас. Обітниця — це обіцянка добровільна. Ніхто не зобов'язаний давати обітницю (Второзак. 23, 22), не можна також нікого примушувати давати її. Вимушена обітниця неістотна; важливою є обітниця, дана зі страху перед хворобою або у хвилину потреби, тому що тоді людина завжди чинить добровільно.

Можна обіцяти Богу лише те, що Йому приємне, і ніколи, що — лихе, як це, напр., зробив Єфте: Він пообіцяв Богу перед битвою у випадку перемоги пожертувати Господу те, що першим зустріне після повернення додому. Першою побачив доньку, котра вийшла назустріч, і дійсно приніс її в жертву, щоб, дотриматися обітниці (Суд. 11). Така обітниця є нерозумною і неприємною Богові (Еккл. 5, 3). Безбожною є обіцянка, яку можна виконати лише через злочин (св. Ізид. Сев.). Такої обітниці не треба дотримуватися.

Звичайно обіцяємо Богу здійснити якусь добру справу, хоч до того нас ніхто не зобов'язує, (напр., паломництво). Можна також обіцяти щось таке, що ми зобов'язані робити, напр., дотримуватись церковних постів, святкувати неділі, бути невибагливим в їжі і т. п. Якщо такої обіцянки не дотримуємося, грішимо подвійно. Один власник фабрики пообіцяв Богу, що заборонить працювати робітникам у неділю і у свята, якщо одужає його хвора донька. Донька одужала, і він дотримав слова. Тепер він був подвійно зобов'язаний відзначати свята. Чому? Перший раз — тому, щоб виконати церковну заповідь, другий раз — тому, щоб виконати обітницю.

Деякі обітниці даються лише умовно.

Коли даємо обітницю, то, звичайно, ставимо якусь умову, від якої залежить її виконання. Отже, ніби укладаємо угоду з Богом. Яків обіцяв пожертвувати Богу десятину свого майна, якщо Бог дозволить

щасливо повернутися додому його батькові (Буття 28, 22). Звичай здійснювати процесії у так звані хресні дні в Церкві латинського обряду виник біля 500 р. під час голодомору внаслідок обітниці, даної св. Мамертом, єпископом з Вієн. Так само латинські процесії св. Марка були започатковані у 600 р. внаслідок обітниці, даної папою Григорієм Великим під час епідемій. Страсні видовища, які відбуваються кожних 10 років в Обер-Аммергаві, є наслідком обітниці місцевого населення, даної у 1633 р. під час якоїсь епідемії. Людовик IX — святий, король Франції, тяжкохворий, обіцяв відправитися в хрестовий похід (1248 р.). І сьогодні не один тяжкохворий або знедолений обіцяє здійснити паломництво до якогось відпустового місця або щось подарувати церкві, або поставити статую чи хрест, або що буде постити протягом якогось часу в деякі дні і т.п. Велику відпустову церкву в Марія — Цель збудував угорський король, виконуючи обіцянку, дану перед битвою з турками (1363). Церква св. Карла у Відні постала внаслідок обітниці Карла VI, даної ним у 1713 р. під час епідемії.

Найтяжчі обітниці — це обітниці чернечі; це добровільне принесення Богові обіцянки зберігати три євангельські ради.

Обітниці монахів — це обітниці вбогості, чистоти і послуху. Ними людина переборює три основні джерела гріха (гордість, похіть і спокусу) набагато успішніше, ніж за допомогою молитви, посту та милостині. Чернечими обітницями людина повністю відмежовується від світу, щоб краще служити Богу. Ці обітниці дуже приємні Богу, тому що, складаючи їх, присвячуємо Йому не лише наші добрі справи, але й себе самих. Хто дає не лише плоди з дерева, але ціле дерево разом із плодами, дає більше (св. Анз.). Багато хто приносить у дар Богу, напр., одяг, оливу, віск і т.п.; однак, найкраще чинимо, коли приносимо в жертву Богу свою душу (св. Авг.). Чернечі обітниці можуть бути урочистими і звичайними; це залежить від того, як Церква їх приймає. Урочистий обіт поєднується зі свого роду самопожертвою (св. Тома з Акв.). Хто дає урочисту обітницю, той остаточно присвячує себе службі Богу (Лємкуль). Від урочистих обітниць може звільнити лише Папа, зважаючи на дуже поважні причини. Той, хто хоче дати урочисту обітницю, спочатку повинен відбути протягом року новіціят, а відтак дати спочатку на три роки звичайну обітницю (Пій IX, 19. III. 1857). Від звичайних обітниць

може звільнити єпископ або настоятель монашого чину. (Про чернечі обітниці і чернечі чини дивися розділ *«Засоби досягнення досконалості»*).

Складаючи обітницю, робимо добру справу, приємну Богу. Отже, того, хто дає якусь обітницю, Бог швидше вислухає і швидше доведе до досконалості.

Складаючи обітницю, засвідчуємо Богу нашу вірність, приносимо дар Богу, зобов'язуючись чинити лише добро. Отже, якщо хтось, напр., постить унаслідок обітниці, — виконує справу досконаліше, ніж якщо би він постив без неї (св. Франц Сал.), звичайно, якщо чинить це з неменшим почуттям любові до Бога. Саме тому й досягає швидшого вислуховування молитов той, хто дає обітницю. Мешканці Обер-Аммергава у 1633 р. під час епідемій склали обітницю і з тієї хвилини не помер там від епідемії жоден мешканець. Побожна Анна дала обітницю, просячи Бога про нащадка; Бог дав їй сина, великого пророка Самуїла (І Цар. 1, 11). Цю істину підтверджують також численні вдячні таблиці з жертвами у відпустових місцях, численні статуї при дорогах і дорогоцінні речі в деяких церквах. Складаючи обітницю, людина швидше досягає досконалості (св. Франц Сал.). Саме обіт примножує наші сили для здійснення доброї справи, тому що зміцнює нашу волю (св. Франц Сал.). Пам'ять про дану Господу Богу обітницю є для нас сильним поштовхом до здійснення доброї справи. *«Найсвятіші мужі часто давали побожні обітниці, щоб таким чином зв'язатися узами Божого покарання»* (св. Григ. В.).

Той, хто не дотримує даної обітниці, ображає Бога так само, як і той, хто без причини відкладає здійснення обіту (Второзак. 23, 21).

Якщо ми даємо слово людині і мусимо його дотримати, то тим більше ми повинні дотримати слова, даного Богу. *«Ліпше тобі не обрікатись, ніж обректись і не виконати»* (Проповід., 5, 4).

Облудного боржника, котрий не дотримує слова, суд може притягнути до відповідальності; а якщо хтось не дотримується обіту, даного Богові, то хіба він може бути непокараним? (св. Петро Дам.). Хто не дотримується обіту, скоює гріх (тяжкий або легкий) у залежності від того, якої — важливої чи менш важливої — справи стосувався обіт). Людина може одночасно скоїти два тяжкі гріхи, якщо вона не дотримається обіту, який стосувався якоїсь заповіді Божої.

Якщо хтось не може здійснити свій обіт із якихось причин, незалежних від нього, той не грішить, але повинен бодай стільки зробити, скільки може.

Кожний, хто хоче скласти якийсь обіт, повинен добре обміркувати, чи зможемо дотримати обіцянки.

Якщо збираємося щось будувати, спочатку складаємо кошторис і обмірковуємо, чи зможе довести цю справу до кінця (Лук. 14, 18). Так само треба добре замислитися перед тим, як давати обіт. Нерозумно давати обіт відразу на все життя; краще взяти на себе зобов'язання на певний (короткий) проміжок часу, а відтак можна його продовжити. Св. Франц Салезій дав обіт щоденно відмовляти протягом усього життя цілу вервицю, а пізніше не раз шкодував, що пообіцяв це, не подумавши. Св. Альфонс дав обіт ні хвилини не перебувати без справи; але перед тим довгий час пробував, чи можливе здійснення такого обіту.

Перед тим, як дати складний обіт, краще звернутися за порадою до досвідченого священика. Саме тому Церква вимагає, щоб чернечим обітам передував цілий рік новіціяту. Хто відбуває новіціят, повинен добре зважити, чи має покликання до чернечого життя. Хто ж помітить у собі брак покликання, а всупереч тому дасть обіт, повинен відтак звинувачувати себе самого, а не свій стан.

Хто не в змозі дотримати обіт, повинен звернутися за порадою до священика. Священик щось порадить або відішле до єпископа, щоб останній або ліквідував обіт, або змінив його. Єпископ має на це право, бо Ісус Христос сказав Апостолам: *«... все, що ви розв'яжете на землі, буде розв'язане на небі»* (Мат. 18, 18). Єпископ може замінити обіт на якусь добру справу, яка може бути корисніша для спасіння душі того, хто дає обіт; найчастіше пропонує прийняття св. Тайн. Є п'ять обітів, від котрих може звільнити лише Папа, а саме: обіт вступу до чернечого стану, обіт довічної чистоти, обіт паломництва до гробів Верховних Апостолів у Римі, обіт паломництва до св. Гробу в Єрусалимі і обіт паломництва до гробу св. Якова в Компостеллі. Від цих обітів єпископ може звільнити лише у критичних випадках або, якщо їх дали умовно, без повної свободи, без належних роздумів, або, врешті, без усвідомлення наслідків обіту. В ювілейні дні священики мають право заміняти майже всі обіти іншими добрими справами.

Той, хто дав обіт, може замінити його кращим. За це Бог не буде ображатися, як не ображається людина, якщо хтось хоче їй віддати більше, ніж винен (св. Берн.).

Друга заповідь Божа

Ця заповідь говорить: *« Не взивай імені Господа Бога твого надармо»,* тобто не промовляй імені Бога без належної шани. Під іменем Божим тут розуміємо не лише саме ім'я Бога, котре складається з тих чи інших букв, але велич Бога (Рим. Кат.).

У другій заповіді Божій Бог нам наказує виявляти належну шану його Божій величі і забороняє все те, що шкодить належній Йому шані.

Богу належиться найвища шана від нас тому, що Він є Господом безмежної величі і безмежної доброти.

Шана — це поєднання остраху, любові і поваги. Якщо знаєш, що той або інший правитель має мільйони підданих і сотні тисяч солдат, котрі за його наказом готові у будь-яку хвилину піднятися на боротьбу, що одним своїм словом може ощасливити людину або зробити її нещасною, відчуваєш острах перед ним; та якщо знову ж таки знаєш про його доброту і бажання ощасливити своїх підданих, будеш любити його і поважати. Так само ставимося і до Бога, коли розуміємо Його безмежну досконалість і безмежну любов до нас (Ґалюра). Отже, поміркуймо над досконалістю Бога. На нашій планеті живе багато людей. І кожну людину Бог знає, керує нею і утримує її; вислуховує її молитви, допомагає їй у потребі, нагороджує або карає найчастіше вже тут, на землі. Яким же безмежним повинно бути знання того найвищого Єства!

У всьому всесвіті рухаються мільйони велетенських небесних тіл, і всіх їх створив Бог, Він керує ними, а вони існують для Його слави.

Якою ж великою повинна бути Його сила! А невидимий світ — мільйони небесних духів! Усіх їх Бог знає, утримує і керує ними, усі вони славлять Його! Якою ж незмірною повинна бути Його велич! Хто ж подібний до Тебе серед велетнів, Господи? "Хто, як ти, Господи, між богами, хто, як ти, у святості величний, страшний у славі, що твориш чудеса? (Вихід, 15, 11). (Про доброту Бога дивись частину І.). Ми повинні боятися Божої величі, і схилятися перед Його добротою. Поєднання боязні з любов'ю — це і є шана.

Ми повинні часто взивати з побожністю і сердечністю ім'я Боже. Робимо це, розпочинаючи якусь важливу справу, вітаючись, прохаючи чогось чи в хвилину смерті.

Євреї вважали, що взагалі не треба промовляти імені Бога, однак така точка зору є помилковою. Церква, навпаки, прагне, щоб ми часто зверталися до Божого імені. За постійне звертання до св. імен Ісуса і Марії Церква встановила відпуст 25 днів; а хто протягом усього життя постійно звертався до цих імен, той у годину смерті досягає повного відпусту (Клим. XIII, 5. IX. 1759). Кожний побожний християнин схиляє голову стільки разів, скільки разів вимовить під час молитви ім'я Ісуса.

Ми повинні звертатися до Божого імені завжди, коли розпочинаємо якусь важливу справу, а насамперед вранці. *«І все, що б ви тільки говорили й робили, — все чиніть в ім'я Господа Ісуса, дякуючи Богові Отцеві через нього»* (Кол. 3, 17). Отже, перед кожною роботою говори: «В ім'я Боже» або «В ім'я Ісуса», або бодай перехрестися. Саме таким чином заслужиш благословення Божого і щастя у праці, а за кожну, навіть незначну справу — велику нагороду, бо Спаситель обіцяє, що віддячить навіть за чашу холодної води, подану ближньому від Його імені (Мар.9, 40). У християн віддавна існує звичай промовляти ім'я Боже вітаючись; саме цим вони і відрізнялися від іновірців, котрі, вітаючись, виявляли добрі бажання (напр., «Будь здоров!» «Вітаю тебе»), але не згадували при цьому імені Божого. Християнські привітання «Слава Ісусу Христу», «Щасти, Боже», «З Богом» є одночасно наче коротким виявленням віри. Протестантський поет Кльопшток розповідає, що його завжди глибоко зворушувало це католицьке привітання. Однак, не треба, вітаючись, промовляти ім'я Боже бездумно і легковажно. Людина не зобов'язана, вітаючись з невіруючим, вживати ім'я Боже. Ісус Христос говорив: «Не давайте священне собакам, ані не кидайте перел ваших перед свинями» (Мат. 7, 6). Сам Христос користувався часто вживаним серед народу привітанням: «Мир вам». Потребуючи чогось, ми повинні звертатися до імені Божого. Бог сам говорить: « І клич до мене за лихої години, я визволю тебе, і ти мене прославиш!» (Пс. 49,15). У хвилину смерті ми теж повинні звертатися до імені Ісуса. Найкраще говорити, як св. Стефан: «*Господи Ісусе, прийми дух мій!»* (Діян. Ап. 7, 58). Згадаймо

також останні слова вмираючого Спасителя. Звертання до імені Ісуса у хвилину смерті є необхідним, щоб досягти передсмертного відпусту.

Ми повинні звертатися до імені Ісуса з особливою побожністю. Ми повинні розуміти, що це — наймогутніше ім'я, завдяки котрому можна всього досягнути. Все, про що лише будемо просити з іменем Ісуса, дасть нам Бог (Йоан 16, 23). З іменем Ісуса творили чудеса Апостоли і Святі. До кульгавого від народження говорить св. Петро на порозі храму: *«В Ім'я Ісуса Христа Назарянина, встань і ходи!»* (Діян. Ап. 3.). Звертаючись до імені Ісуса, вірні можуть виганяти чортів, як це проповідував Ісус Христос (Мар. 16, 17). Якщо звертаємося до імені Ісуса, Він бореться з нами проти диявола; тому втікають вороги, коли почують ім'я Ісуса Христа (св. Юст.). Ім'я Ісуса допомагає нам у будь-якій небезпеці; воно є своєрідним засобом боротьби з будь-яким злом усього (св. Вінк. Фер.). «І нема ні в кому іншому спасіння, бо й імені немає іншого під небом, що було дане людям, яким ми маємо спасителя» (Діян. Ап. 4, 12). Варто задуматися над словами, сказаними св. Бернардом: «Ім'я Ісус є для мене медом на вустах, приємним звуком у вухах і блаженством у серці!» Однак, невідомо, чи здатен побожно звернутися до того Імені той, хто живе у смертному гріху; бо «*ніхто не може сказати: Господь Ісус, як лише під впливом Духа Святого»* (І Кор. 12, 3).

Ми повинні віддавати велику шану всьому, що призначене для вшанування Бога, передусім слугам Божим, святим місцям і речам, релігійним обрядам і святим словам.

Ми повинні віддавати високу шану слугам Божим. Гарний приклад цьому дав нам Рудольф з Габсбургу. Одного разу він був на полюванні і зустрів священика, котрий ішов з Найсв. Тайнами до хворого. Рудольф відразу зліз із коня і віддав його священику, а сам пішов пішки. Пізніше цього коня не хотів забирати назад, а подарував його церкві. Той священик сказав йому тоді, що його чекають висока шана і велике щастя. Через 9 років після цієї зустрічі (1272 р.) німецькі князі, зібравшись у Франкфурті, проголосили Рудольфа королем. Ісус Христос вимагає шани для священиків, кажучи: *«Хто слухає вас, мене слухає; а хто гордує вами, мною гордує»* (Лук. 10, 16).

Чи не знаєте, що шану, яку віддаєте священикові, віддаєте самому Богу? (св. Золот.). (Дивися про це ще в розділі про святі посвячення).

Бог вимагає від нас поваги до святих місць і святих речей. На Мойсея, котрий наблизився до палаючого куща, крикнув: *«Не наближайтеся сюди! Скинь взуття з твоїх ніг: місце бо, що на ньому стоїш — земля свята»* (Вихід 3, 5). У Старому Завіті було строго заборонено торкатися Кивота Завіта (Числа 4,15). «*Шануйте Мою святиню»* (Левіт 26, 2). Не входи ніколи до Божого дому інакше, ніж ти входив би на небо; не говори і не роби там нічого, що б тобі нагадувало землю (св. Ніль).

«... домові твоєму личить святість» (Пс. 92, 5). Саме тому побожні християни охоче приносять пожертвування на відновлення або для оздоблення Божого дому, на відновлення статуй, які з часом втрачають свій первісний вигляд.

Ми повинні віддавати шану релігійним обрядом і з повагою ставитися до них. Св. Єлизавета, угорська королева, під час кожної Служби Божої знімала з голови корону і ніколи не одягала дорогоцінностей, ідучи до церкви. Деякі вірні мають гарний звичай стояти на колінах протягом усієї Служби Божої.

Шану святим словам віддаємо передусім тим, що встаємо під час читання Євангелія. До святих речей треба ставитися по-святому.

Ми найчастіше повинні славити Бога заради Його безмежної досконалості і доброти; передусім ми повинні це робити тоді, коли отримуємо від Бога різні блага. Три юнаки в палаючій печі почали співати величальні пісні, коли побачили, що Бог оберігає їх від вогню (Дан. 3). Товит почав славити Бога, як тільки прозрів (Тов. 11, 17). Згадаймо, як прославляла Бога Діва Марія, коли зустрілася з Єлизаветою; або оздоровлений Захарія (Лук.1). Говори й ти після кожного отриманого блага: *«Дякувати Богу»* або «Слава Отцю і Сину і т.д.» А якщо через недугу не можеш славити Бога вустами, то прославляй Його у своєму серці. Бог не потребує звуку твого слова; Він охочіше шукає серця і задовольняється волею (св. Авг.). «Благослови, душе моя, Господа, і все нутро моє — Його святе ім'я. Благослови, душе моя, Господа і не забувай усіх добродійств Його ніколи» (Пс. 102, 1-2). «Благословлю Господа повсякчасно, завжди хвала Його в устах у мене» (Пс. 33, 2). «*Нехай ім'я Господнє буде благословенне віднині і повіки. Від сходу сонця до його заходу хвальне ім'я Господнє»* (Пс. 112, 2-3). Якщо славимо Бога, — чинимо добро і

заслуговуємо собі тим благословення Боже.

З пошани до Бога ми повинні остерігатися легковажного звертання до імені Божого і до інших святих імен.

Деякі люди люблять при будь-якій дрібниці бездумно кликати: *«Боже»*, «Ісусе», «Ісусе, Маріє, Йосифе» і т.п. Треба відвикати від цього і звертати увагу іншим, котрі так легковажно зловживають ім'ям Божим. Легковажне звертання до імені Божого і до інших святих імен — це щонайменше легкий гріх. «...Той, хто клянеться ім'ям Господа постійно, чистим від гріха не залишиться» (Сир. 23, 10). «Не прикликатимеш імени Господа, Бога твого, марно, бо не пустить Господь безкарно того, хто прикликає його ім'я марно» (Вихід 20, 7). Треба остерігатися, щоб не зловживати Божим ім'ям, котре гідне найвищої шани (св. Золот.). Євреї не мали сміливості (через забобони) промовляти ім'я Бога «Єгова» (Рим. Кат.); завжди називали Бога лише «*Господом»*.

Ми повинні остерігатися прокльонів (бажання Божого прокляття якійсь особі або речі).

Прокляття Бога — це нещастя тимчасове і вічне; це антипод Божого благословення. Прокльонів треба остерігатися, як вогню. З уст християнина повинно звучати лише благословення (І Петро 3, 9).

Бог часто карає того, хто проклинає, не раз прокляття здійснюється.

Св. Августин розповідає про матір, яка прокляла своїх синів, котрі її били. Сини відразу захворіли і пішли блукати по світу. Двоє з них прийшли нарешті до міста Гіппо у Північній Африці, де св. Августин був єпископом і тут були оздоровлені біля мощів св. Стефана. Не один оре і сіє з прокльоном на вустах; отже, справедливо, якщо його Бог покарає неврожаєм. Інший проклинає свою худобу; не дивно, що вона відтак марніє або й гине. Ось як Бог вислуховує прокльони: *«Любив прокляття: хай же спаде на нього!»* (Пс. 108, 18).

Погана звичка вживати прокльони наражає людину на небезпеку втратити спасіння.

Проклін — це гріх пекла, який не лише заслуговує пекла, але і в пеклі знайде своє продовження (Прунер.). Диявол проклинає і богохульствує, але як дух, він ще зберіг деяку шану й острах перед Богом; коли чує ім'я Ісуса, дрижить і зникає. Зате людина має

сміливість промовляти без належної шани імена *«Ісус»*, «*Бог»*. Така розмова у деякій мірі гірша від розмови диявола (св. Григ. Наз.). Злоречиві загинуть (Пс. 36, 22). Злоречиві не досягнуть Царства Божого (І Кор. 6, 10). Треба з належною повагою ставитися до осіб, котрі посвячені Богу, до святих місць, речей, обрядів і слів.

Зневажання священиків стосується самого Бога, бо Ісус Христос говорить: а... хто гордує вами, мною гордує" (Лук. 10, 16). Хто ображає священика або зневажає його, той зневажає Бога і заслуговує такого самого покарання, як євреї, котрі ображали і зневажали Сина Божого (Марія Лят.).

Ображаємо Бога і тоді, коли непристойно поводимося в церкві: розмовляємо, сміємося, розглядаємося і т.п. Не годиться в церкві плювати, особливо біля вівтаря або біля сповідальниць, де люди найчастіше стають на коліна. Про тих, котрі ведуть себе непристойно в церкві, св. Амвросій говорить: *«Приходять до церкви з малими гріхами, а вертаються додому з великими*». Непристойна поведінка у храмі ображає Бога найбільше. Ми теж дуже боляче реагуємо на образу, заподіяну нам у нашому власному домі. Не дивно, що й Спаситель, лагідний і добрий, розгнівався на купців у храмі і вигнав їх, кажучи: «*Дім мій домом молитви буде зватись, — ви ж чините з нього печеру розбійників»* (Мат. 21, 13). Того, хто зневажає Божий храм, Бог занапастить (І Кор. 3, 17). Ту саму шану, яку віддаємо святим місцям, ми повинні віддавати і святим речам. Гріх чинить той, хто заважає виконанню релігійних обрядів чи висміює їх. Такі вчинки карає і світська влада як образу релігії. Вартий покарання також звичай уживати святі слова жартома. Ще Тридентський Собор застерігав, щоб не зловживати святими словами.

Святотатство

Святотатством грішить той, хто зі зневагою ставиться до речей, які призначені для Бога. Здійснив святотатство вавилонський цар Балтазар, наказавши у нетверезому стані принести до столу святий посуд і користуючись ним (цей посуд було викрадено з єрусалимського храму, а призначений він був для вшанування правдивого Бога) (Дан. 5). Святотатствуе також той, хто недостойно приймає Св. Тайни, хто грабує церковне майно, краде в церкві і т.п.

Богохульство

Богохульством грішить той, хто зневажає Бога, Його Святих або речі, призначені для вшанування Бога (св. Тома з Акв.).

Богохульством грішить той, хто говорить про Бога з презирством, а також той, хто річ, властиву Богу, приписує якійсь істоті (св. Бонав.). Так згрішили ті, котрі слухали розмови Ірода Аґріпи і говорили» «Це голос Бога, не людини» (Діян. Ап. 12, 22). Частими були випадки богохульства серед євреїв; тому нарікає Бог вустами пророка Ісайї: «... *безнастанно, щоденно сквернитьcя моє ім'я»* (Іс. 52, 5). Богохульствує також той, хто висміює Святих. Хваліть Господа в святих Його (Пс. 150, 1). Саме тому і зневаження Святих є зневаженням Бога (св. Тома з Акв.).

Богохульство — один з найтяжчих гріхів. Це гріх, притаманний лише дияволам і осудженим (св. Тома з Акв.). Як Св. Дух промовляє вустами добрих, так диявол — вустами богохульників (св. Бернардин). — Богохульник гірший від пса, бо пес не кусає свого пана, від котрого зазнав багато добра, хоча пан навіть б'є його. Богохульник безчестить язиком Бога, від котрого отримав стільки благ; і не зважає на те, що Бог, навіщаючи його, прагне для нього лише добра (св. Берн.). — В порівнянні з богохульством всі інші гріхи здаються дрібними (св. Єр.). Богохульствуючи, грішимо власне проти самого Бога, а не проти Його подоби. *«Богохульник відкрив свої вуста проти Всевишнього»* (св. Єр.). Богохульство — це найбільша образа маєстату, бо зневажає Царя царів. Всі інші гріхи беруть свій початок або в людському безсиллі, або в несвідомості; але богохульство походить із злоби серця (св. Берн.). У євреїв за богохульство карали смертю (св. Тома з Акв.). Богохульство — це смертний гріх.

Бог тяжко карає богохульство ще тут, на землі, а після смерті чекає богохульника вічний осуд.

«... з Богом жартувати не можна» (Гал. 6, 7). Асирійський цар Сеннахериб ганьбив Бога, коли боровся проти ізраїльтян, тому і втратив біля 200 000 солдат, а, повернувшись додому, загинув від рук власних синів, які замордували його у храмі. Один ізраїльтянин

ганьбив Бога у пустелі. Мойсей наказав його ув'язнити і спитав Господа, що повинен з ним вчинити. Бог сказав, що увесь народ повинен його укаменувати (Левіт 24, 14). Ісус Христос говорить, що хто зневажає ближнього, той заслуговує пекельного вогню (Мат. 5, 22); чого ж заслуговує той, хто зневажає свого Бога?! Хто зневажає свого батька і матір, той заслуговує смерті (Вихід 21, 17). Таким був закон Старого Завіту в ті часи, коли люди ще не пізнали Бога так досконало, як сьогодні. Які ж страждання чекають на того, хто досконало володіє знаннями про Бога, і зневажає не батька і матір, а самого Бога і Господа! (св. Золот.). Всі будуть засуджені, хто Тебе зневажав би (Тов. 31, 16). — В багатьох країнах суд карає за богохульство в'язницею. Французький король св. Людвик IX оголосив у своїй країні закон, згідно з яким кожному богохульнику слід припікати вуста розпеченим залізом. Перший раз цей закон був застосований щодо одного багатого міщанина з Парижа. Це призвело до прекрасних наслідків — ніхто більше не насмілювався богохульствувати.

Святокупство

Святокупством або симонією грішить той, хто продає духовні речі за гроші.

Слово *«симонія»* походить від імені Симона-чародія, котрий, знаючи, що Апостоли уділяють Св. Духа, покладаючи руки на голови вірних, пожертвував їм (Апостолам) велику суму грошей, промовляючи; «Дайте й мені таку владу, щоб той, на кого я покладу руки, прийняв Святого Духа» (Діян. Ап. 8, 19). В середні віки симонією грішили досить часто. Увійшло у звичай віддавати приходи і єпископства тим, хто дорожче за них заплатить. Проти цього виступив папа Григорій VII. Святокупством грішить той, хто жертвує гроші священикові за розгрішення, хто продає мощі або бере більшу суму за посвячені хрести, ніж за звичайні. Хто грішить святокупством, на того чекає прокляття (Пій IX, 12 жовтня 1869). Саме таких людей стосуються слова св. Петра: «Срібло твоє нехай з тобою буде на погибель, бо ти за гроші думав придбати дар Божий...» (Діян. Ап. 8, 20). Той, хто хоче купити Св. Духа, втрачає Його (св. Петро Дам.). Однак не вважаємо симонією те, що ми даємо гроші на Службу Божу, тому що це наче милостиня, яку даємо іншому з проханням про молитву. Сплата треб за виконання священицьких дійств також не є симонією, бо це не є плата суто за літургічні дії, а лише внесок за працю на утримання священика. Якщо би це була симонія, то св. Павло не написав би: «*...ті, які коло святого працюють, їдять із святого, і ті, які служать жертовникові, мають частку з жертовника... Так само й Господь звелів тим, що проповідують Євангелію, з Євангелії жити»* (I Кор. 9, 13-14).

Щоб перепросити Господа Бога за богохульство і за неповагу, потрібно вшановувати св. Обличчя Ісуса.

Відомо, що коли Спаситель ніс хрест на Голгофу, Вероніка стерла хусткою піт із Його обличчя, і на тій хустці залишився Його образ. Хворий римський імператор Тиверій наказав привезти ту хустку до Риму і одужав (Кат. Еммеріх.). Вероніка вручила хустку св. Климентієві, котрий допомагав св. Петру, і котрий пізніше став Папою.

Так потрапила та хустка до церкви св. Петра, де зберігається по сьогоднішній день (На Різдво Христове у 1849 р. її було виставлено для огляду, і сталося чудо — протягом трьох годин хустка сяяла надзвичайним блиском). На хустці і сьогодні можна чітко розпізнати риси обличчя Спасителя. Нещодавно були зроблені відбитки з хустки Вероніки (раніше не дозволяли цього робити Папи) і їм також почали віддавати шану. Чи подобається Господу Богу таке вшанування, бачимо на прикладах чудес. В іспанському місті Аліканте під час посухи 1849 р. учасники багатолюдної процесії несли образ, на якому було відбито Святе Обличчя. Раптом всі побачили, як з правого ока образу скотилася сльоза, чистіша від кришталю, а під час проповіді, яка відбулася пізніше, побачили на хмарах два чудесні образи св. Обличчя, і відразу після цього випав дощ. У Франції, в Турі, з 1861 р. знаходився образ Обличчя Ісуса Христа, перед котрим відбулося багато чудесних зцілень. З ініціативи побожного Діпонта († 1876) тут виникло Братство св. Обличчя Ісуса Христа, метою якого було перепрошувати Бога за гріхи богохульства. Це Братство Лев XIII 9 вересня 1885 р. підніс до рангу Архібратства, якому підпорядковані всі інші подібні Братства. Наскільки приємне Господу Богу таке богослужіння, можемо дізнатися із слів Ісуса Христа, сказаних до св. Гертруди: *«Шанувальники образу Мого Обличчя будуть осяяні блиском Мого Божества до самого дна душі»*. А до сестри від св. Петра у 1845 р. Спаситель говорить: «*Чим більше будете намагатися відновити Моє Обличчя, осквернене богохульниками, тим краще відновлю ваше обличчя, заплямлене гріхом, щоб стало гарним, як під час Хрещення»*.

Третя заповідь Божа

Бог сказав на горі Синай: *"Пам'ятай на відпочинковий день, щоб святити його. Шість днів працюватимеш і робитимеш всяке діло твоє. День же сьомий*

— відпочинок на честь Господа, Бога твого" (Вихід 20, 8-10). Отже, третя заповідь Божа містить наказ святкувати неділю і наказ працювати протягом тижня.

Наказ святкування неділі

Бог встановив для людей день відпочинку, щоб вони дбали про своє духовне і тілесне здоров'я.

Щоб людина у своїх щоденних турботах не забула про Бога і про свою найвищу мету, наказав їй Бог святкувати один день у тижні. Цим Бог призначив нам певний час, коли ми могли б роздумувати над вічними правдами, і, таким чином, відновлювати і примножувати сили нашої душі. У святкові дні людина має нагоду за допомогою молитви виправити помилки, зроблені протягом тижня (св. Григ. В.), а також подякувати належно Богу за блага, отримані за остатні дні. Зрештою, людина не може працювати безперервно, бо дуже швидко вичерпала би себе фізично. Отже, день, який Господь Бог призначив на відпочинок, є даром Божої доброти. Святкування цього дня є прообразом нашого майбутнього вічного відпочинку на небі (Євр. 4, 9). Святкове вбрання, яке одягаємо у той день, символізує наше щасливе майбутнє перебування на небі.

Бог наказує святкувати сьомий день тижня тому, що Сам відпочивав у цей день, завершивши світотворення.

Мойсей, описуючи створення світу, говорить: *«Бог закінчив сьомого дня своє діло, що його творив був, і спочив сьомого дня від усього свого діла, що творив був»* (Буття 2, 2). Людина створена за подобою Бога, тому повинна в усьому брати з Нього приклад. Це стосується і дня відпочинку — як Бог відпочивав на сьомий день, так і людина після шести днів праці повинна відпочивати. Бог, котрий сотворив тіла небесні на позначення днів і років (Буття 1, 14), навчає нас відпочивати на сьомий день через зміну місяця. Кожні сім днів місяць змінює свій вигляд. Перші сім днів він з’являється до половини, а у наступні сім днів доходить до повні, потім знову протягом семи днів зменшується до половини і, нарешті, зникає зовсім, щоб знову розпочати своє видозмінювання. Біля 150 р. після Христа св. Теофіль, єпископ Антіохій, пише: «*Сьомий день відомий усім народам земної кулі»*. Ми, християни, святкуємо неділю, євреї — суботу, мусульмани — п'ятницю, монголи — четвер, неґри в Ґвінеї — вівторок і т.д.

Бог наказує нам святкувати сьомий день і тому, що після шестиденної праці організму людини необхідний відпочинок. Доведено, що після денної праці людина потребує 6-7 годин сну, щоб відновити затрачені під час праці сили; так і після шестиденної праці людина потребує певного відпочинку.

Бог наказав євреям святкувати суботу, тому що це був пам'ятний день звільнення їх із єгипетської неволі.

Отже, субота була у євреїв радісним народним торжеством; Бог на горі Синай наказав їм днем відпочинку визнати саме цей день. Цей день був призначений для привселюдного шанування Бога в євреїв тому, що нагадував їм про отримані від Бога блага (Єз. 20, 12). Цей день був одночасно прообразом спочинку майбутнього Спасителя у гробі. Євреї дотримувалися святкування суботи дуже суворо. Зневажання суботи каралося смертю — у цей день заборонялося виконувати навіть найдрібнішу роботу. Фарисеї вважали, що в суботу не можна чинити навіть добрих справ (Мат. 12, 12). У св. Письмі читаємо, що у пустелі падала манна протягом шести днів тижня, але не в суботу. Єврейська субота припадає на нашу суботу, а субота християнська — на неділю.

Замість святкування суботи Апостоли призначили святкування неділі, бо в цей день воскрес Христос.

Неділя — це свято всієї Пресвятої Трійці, бо в неділю, як у перший день тижня (Діян. Ап. 20, 7; І Кор. 16, 2), Бог Отець розпочав створення світу, в неділю воскрес Бог Син і в неділю зійшов Св. Дух на Апостолів. Апостоли мали право перенести святкування суботи на неділю, бо у третій заповіді Божій ідеться не про те, щоб святкувати саме суботу, а про те, щоб один із днів тижня присвятити Богові. Неділя називається також *«Днем Господнім»* (Одкр. 1, 10), тому що саме в цей день ми повинні служити Господу Богу насамперед. Св. Юстин називає неділю «*днем світла»* (сонця). І справедливо, бо в цей день засяяв Спаситель у сяйві Свого Воскресіння, як нове світило (св. Амвр.). В цей же день Бог сотворив світло, а Св. Дух зійшов на Апостолів у вигляді вогненних язиків. У цей день ми повинні просити Бога про просвітлення нашого розуму, щоб ми чітко усвідомили нашу останню мету. Костянтин Великий запровадив 321 р. святкування неділі в усій Римській державі, а Карл Великий накладав грошові

покарання на тих, котрі не святкували неділі.

У неділю ми повинні відкласти будь-які справи, які пов'язані з фізичним напруженням і взяти участь у привселюдному Богослужінні; повинні також у цей день якнайкраще дбати про добро душі і відпочинок тіла. У багатьох державах, недільний відпочинок є узаконеним. Як Бог відпочивав сьомого дня, так і ми повинні відпочивати. Як Ісус Христос воскрес у Великодну Неділю, залишаючи у гробі хустки і полотна, так і ми повинні залишити будь-які свої буденні заняття і в молитві спілкуватися з Богом. Недільний відпочинок необхідний хоч би вже й тому, що змучена людина не здатна до належної молитви.

Публічне Богослужіння — це Служба Божа, з'єднана з проповіддю (Див. другу заповідь церковну). Церква вимагає слухання Служби Божої тому, що це відновлення хресної Жертви є найголовнішим Богослужінням. Ще в давнину сходилися християни на Службу Божу в неділю, — пише св. Юстин; уже тоді існував звичай після читання Євангелія повчати людей. Цей звичай зберігся до сьогодні.

Крім слухання Служби Божої, дбаємо про спасіння нашої душі, приймаючи св. Тайни, промовляючи молитву, слухаючи проповіді, читаючи побожні книжки і творячи милосердні справи.

Відпочинок необхідний нашому організму також тому, щоб ми старанніше могли працювати для спасіння душі. В неділю ми повинні не лише одягати краще вбрання, але також очищати і прикрашати наші серця (св. Григ. В.). Саме в неділю вірні мають нагоду приступати до прийняття св. Тайн. Церква прагне, щоб св. Причастя вірні приймали саме в неділі і свята (соб. Трид. 22, 6).

Для молитви маємо в неділю також кращу нагоду, бо храми Божі відкриті протягом цілого дня і Богослужіння відправляється в них не лише вранці, а й увечері. Наші предки мали гарний звичай в неділю читати побожні книжки, передусім пояснення недільних Євангелій і життя Святих; в цьому ми повинні їх наслідувати. Не треба також забувати про справи милосердя. Саме в суботу Спаситель зцілював найважчих хворих, напр., чоловіка з сухою рукою (Мат. 12, 9-21), сліпого від народження (Йоан 9), чоловіка з водяною пухлиною в домі фарисея (Лук. 14), хоч євреї не могли з цим погодитися. Спаситель хотів цим навчити їх, що саме в день, присвячений Богові, треба

здійснювати якнайбільше справ милосердя.

У неділю є дозволеними такі роботи: необхідні роботи, пов'язані з фізичними зусиллями; легкі роботи; заняття, котрі служать для поступу розуму.

Христос не хоче, щоб людина, святкуючи неділю, зазнавала збитків, бо *«субота є для людини, а не людина для суботи»* (Марк. 2, 27). Тому дозволеними є такі роботи, котрі необхідні для підтримування життя (напр., готування їжі, збирання збіжжя у випадку раптової небезпеки і т. п.). Дозволеними вважаються також роботи, необхідні Іншим людям (напр., поштаря, залізничника, телеграфіста і т.п.). Духовна влада має право дозволяти, якщо на це є поважні причини, виконання важких фізичних робіт у неділю. Адже Христос називає Себе «Господом суботи» (Лук. 6, 5), — так само може сказати про себе і Церква, як заступниця Ісуса Христа. А раз неділя призначена для духовного добра і спасіння людських душ, тому, в першу чергу, необхідно в той день виконувати всі ті справи, які сприяють досягненню цієї мети. Отже, Ісус Христос говорить: «*... священики в суботу порушують у храмі суботу й провини не мають»* (Мат. 12, 5).

Рекомендовані також діла милосердя, тому що ніщо так не допомагає нашому спасінню, як милосердні діла. Ісус Христос пов'язує наше спасіння з учинками милосердя (Мат. 25, 35). Ісус Христос власним прикладом доводив, що ми повинні в неділю чинити справи милосердя, говорячи: *«... в суботу можна добро чинити»* (Мат. 12, 12). В неділю не є забороненими послуги, які виконуємо з любові і для добра ближніх, хоча би це були і важкі роботи (св. Ірен.). Св. Оділія, ігуменя († 720), заснувала на власні кошти лікарню, і, за прикладом Ісуса Христа, завжди відвідувала хворих у неділю після Богослужіння і прислуговувала їм протягом усього дня (Мег. III, 263). Так само чинили й інші Святі. Дозволяються, однак, лише такі справи милосердя, пов’язані з фізичною роботою, котрі є дійсно потрібними. Справи милосердя навіть деколи звільняють людину від Богослужіння, бо в такому разі вони самі є чистим і непорочним Богослужінням (Як. 1, 27). Однак, якщо є можливість, необхідно погожу вати одне з другим, тобто чинити справи милосердя і бути на Богослуженні. «*І те слід робити, і того не слід лишати»*, — говорить св. Письмо (Мат. 23, 23). Дозволені також у неділю легкі роботи, тому що Бог не хоче, щоб

людина в неділю зовсім дармувала; тому дозволяється, напр., щоденне миття посуду, підмітання, лагодження щойно пошкодженого одягу, читання, писання, заняття математикою, музикою та ін., котрі сприяють розвиткові розуму людини.

Гріхи за несвяткування неділі

Якщо людина не святкує неділі, то чинить гріх. Людина грішить тоді, коли виконує в неділю без потреби якусь фізичну роботу, або вимагає виконання подібної роботи від інших.

Римський імператор Валентин завжди говорив: *«Хто зневажає неділю, виконуючи фізичну роботу, той святотатствує»*. Християнин повинен дати у неділю відпочинок своїм підлеглим і навіть худобі (Вихід 20, 8-10). Вважається, що фізична робота є тяжким гріхом тоді, коли хтось в неділю без потреби працює тяжко 2,5-3 години. Зате не вважається тяжким гріхом, якщо хтось працює тяжко неповних три години; або протягом цих трьох годин виконує не дуже тяжку роботу; або хто змушений до праці своїм начальником і працює з остраху перед ним. Але все ж в неділю варто уникати важкої праці. У Старому Завіті наказує Бог євреям: «*Пильнуйте, отже, суботи: вона бо має бути свята для вас; хто осквернить її, нехай буде скараний смертю. І кожен, хто в ній робитиме яку-будь роботу, той буде викорінений з-поміж свого народу»* (Вихід 31, 14).

Грішить той, хто легковажить недільне Богослужіння. Часто причиною того, що не відвідуємо недільні Богослужіння, є суботні розваги. *«Як нерозумно перетворювати ніч на день, а день на ніч і заради легковажних розваг забувати про свої обов'язки щодо Бога!»* (св. Франц Сал.).

Грішить і той, хто віддається занадто бурхливим розвагам, які втомлюють або є просто грішними.

Такими є, напр., полювання з переслідуванням, тривала гра в більярд, голосна музика і довготривалі танці. Останні нерідко призводять до аморальних учинків, до бійок, трати грошей, викликають невдоволення життям і небажання працювати. Ще гірше, коли розваги самі по собі грішні. Бо той, хто грішить, стає невільником диявола, тобто рабом гріха (Йоан 8, 34). Без сумніву, краще було б, якби люди виконували в неділю ручну працю або працювали в полі, ніж мали б зневажати її грішними вчинками (св. Авг.).

Чому ми повинні святкувати неділі?

Святкуючи неділі, здобуваємо Боже благословення.

У св. Письмі сказано, що *«І благословив Бог сьомий день»* (Буття 2, 3), тобто зробив його днем благословення. Хто святкує неділю, тому таланить у всіх починаннях, того Бог оберігає від будь-якої небезпеки. Святкуючи неділі, примножуємо наші тимчасові блага.

Не святкуючи неділі, ми накликаємо на себе нещастя: хвороби, невдачі на роботі, зубожіння і т.п.

Хто святкує неділю, для того .вона є благом, хто ж її не святкує, тому вона приносить лише шкоду. Хто працює в недільний день, того Бог карає. Хто в неділю шукає розкошів цього світу, — втрачає скарби неба. Хто працює не відпочиваючи,–нищить своє здоров'я. Тому недільний відпочинок є обов'язком не лише релігійним, але і природним. Хто працює в неділю, той вбиває себе. — Таким людям Бог говорить: *«... напущу на вас страх, сухоти і пропасницю, від них померкнуть очі й погасне життя»* (Левіт 26, 16). Бог карає звичайно тим, чим людина грішить (Прем. 11, 17). Хто працює в неділю, є злодієм, бо обкрадає Бога від належної Йому шани. Саме злодія стосується прислів’я: «*Як прийшло, так і пішло»*. Тому дуже часто той, хто працює в неділю, втрачає усе своєю майно, а нещастя падають на нього одне за одним. За несвяткування неділі Бог не раз карає цілі краї неврожаєм, градом, повінню і т.п.

Несвяткування неділі накликає лихо на цілі родини та громади.

Несвяткування неділі підточує родинне життя. Якщо члени родини уникають церкви і Богослужінь, то з часом вони втрачають розуміння своїх обов'язків. Батько стає марнотратником і розпусником, матір — байдужою, а діти ростуть у безкарності. Узи, котрі об'єднували членів родини, розриваються. В. хаті, замість раю, настає пекло. Батько, працюючи в неділю, не може виконати свого найсвятішого обов'язку — виховувати дітей, тому що протягом тижня не спілкується з дітьми. Таке ізольоване життя окремих родин відбивається також на суспільстві, тому що там, де розхитані підвалини, руйнується весь будинок. Якщо людина не святкує неділі, вона цим самим виказує

непокору Пану Богу. Така непокора щодо Бога призводить до непокори і щодо світської влади. Далі людина забуває усякі релігійні обряди, забуває Бога, забуває, врешті, свою кінцеву мету. *«Яка неділя, такий і день смертний»* (Лєрх.). Святкуючи неділі, накопичуємо для себе цінності, котрі існують вічно (св. Григ. Наз.). Навіть ворог релігії Руссо говорить: «*Якщо хочете, щоб люди були працьовитими, дайте їм свята; втрачені таким чином дні приносять більше добра, ніж інші дні»*. І євреї святкують свою суботу так строго, як мало хто, не зазнаючи через це жодної шкоди.

Наказ працювати

Праця може бути фізична або розумова.

До робітників належить не лише фабричні, заводські робітники, ремісники і т. д., але також учні, службовці, священики, вчителі, лікарі і т. д. Правда, останні працюють не стільки руками, скільки головою; але розумова праця набагато тяжча і більше втомлює людину, ніж праця фізична.

Жодна праця не завдає сорому, бо Ісус Христос освятив працю Своєю наукою і власним прикладом.

Іновірці соромилися праці, тому що вважали працю принизливим заняттям, притаманним хіба невільникам, тому віддавалися неробству. Аж прийшов Спаситель і освятив працю Своїм прикладом. Бідного теслю обрав Собі опікуном і під його наглядом працював до 30-ти років. Саме тому євреї вважали Ісуса також теслею, як це видно зі слів св. Письма (Марк. 6, 3). Працьовитих рибалок обирає Христос Апостолами. У притчі про робітників у винограднику дає зрозуміти, що праця необхідна для досягнення спасіння (Мат. 20).

Саме тому найвидатніші мужі не соромилися ручної праці. Св. Павло, напр., заробляємо на життя ткацтвом (Діян. Ап. 20, 31). *«Ремесло і праця не принижують людину; навпаки, треба вважати за честь, якщо самостійно заробляєм собі на життя»* (Лев ХШ). Лише пихатість і погані вчинки принижують людину. Бути слугою або наймитом не є принизливо. Якщо служимо людині за наказом Бога, то служимо не людині, а лише Богу, від котрого отримали наказ. Адже Ісус Христос сам прийшов у світ, щоб служити, а не щоб служили Йому (св. Авг.). Хто служить людині, вищий від того, котрий є слугою власної пристрасті (св. Авг.).

Кожна людина повинна працювати, — цим вона покарана за первородний гріх.

До вчинення людиною первородного гріха, праця для неї була розвагою. А після первородного гріха праця стала для людини обов'язковою, як бачимо зі слів св. Письма: *«В поті лиця твого*

їстимеш хліб твій, доки не вернешся в землю, що з неї тебе взято» (Буття 3, 19). І справді, людина змушена працювати, тому що земля не дасть їй сама потрібного прибутку, якщо вона (людина) не буде її обробляти. Якщо би ніхто не працював — люди загинули б від голоду. Сама природа спонукає людину працювати. Бо навіть ледар, котрий не виконує своїх обов'язків, знаходить собі різноманітні пусті заняття, щоб прогаяти час. Ніхто не здатний до абсолютного неробства. Навіть мурашки і бджоли (Прик. 6, 6) демонструють людині приклади працелюбності. А раз будь-яка праця є Божою волею, то ми повинні охоче зносити усякі труднощі, пов'язані з працею. Саме так ми повинні розуміти слова Христа: «*Хто не бере свого хреста і не йде слідом за мною, той недостойный мене»* (Мат. 10, 38).

. Працювати зобов'язаний кожний, хто взагалі має силу до праці. Тому говорить св. Павло: *«Як хтось не хоче працювати, хай і не їсть»* (II Сол. 3, 10).

Гріх первородний перейшов на всіх людей; тому всі ми повинні за нього відбувати кару, тобто працювати. Повинен працювати бідний, щоб придбати необхідні речі, повинен працювати і багатий, щоб не втратити того, що має. Якщо багатий не буде зайнятий принаймні якоюсь корисною працею, то усе його багатство опиниться в небезпеці. Якщо заможна людина буде байдикувати, то вона стане грішити. Св. Василій говорить, що лінь є подушкою для диявола. Заможна людина, так само, як і інші люди, отримує від Бога дари (таланти), які повинна використовувати для блага ближніх; інакше стане схожою на того чоловіка з Євангелія, котрий закопав дані йому таланти. Виправдати можна лише того, хто не може працювати, тобто дітей, старих, хворих або калік. Тому св. Павло: не говорить *«Хто не працює*», а «*Хто не хоче працювати, той не повинен їсти»*.

Людина повинна добросовісно виконувати обов'язки, покладені на неї її становищем.

Суспільство складається з різних станів (слово *«стан*» походить від «*стояти»*, бо означає щось постійне, незмінне), напр., священиків, лікарів, юристів, ремісників, жонатих, неодружених і т.д. Людське суспільство — це наче велике тіло, кожний член якого має свою окрему мету і роботу (I Кор. 12, 2), або наче механізм годинника, в якому всі коліщата, великі і малі, з'єднані докупи. Бог обдаровує

людину покликанням до того чи іншого стану, наділяє її здібностями, бажаннями, можливостями. Людина відчуває покликання до того чи іншого стану і повинна керуватися цим покликанням. Якщо людина не прислухається до свого покликання, обирає собі професію, до якої не має потягу, вона з часом стає невдоволеною ні матеріально, ні духовно. Тому родичі ніколи не повинні вирішувати за дітей, яку професію їм вибрати. А раз покликання йде від Бога, то ми, обравши професію до душі, знаходимось на службі Божій (Ґалюра). Саме тому людина повинна в першу чергу виконувати обов'язки свого стану, а потім уже займатися чимось іншим. Покликанням Ісуса Христа було спасіння світу, і заради цього Він забував про все інше. Пригадаймо собі 12-річного Христа у храмі в Єрусалимі (Лук. 2, 49), або розмову зі самарянкою біля криниці Якова, коли Христос забув навіть про їжу (Йоан 4, 34). Так само чинив і Мойсей. Коли Мойсей на горі Синай довідався від Бога, що його народ скоїв тяжкі гріхи, він відразу залишає товариство Бога і повертається до народу (Вихід 32, 7).

Ретельне виконання обов'язків свого стану веде до досконалості.

Хто сумлінно виконує свої обов'язки, той напевно буде сумлінним у всьому і завжди. Справедливо звертають основну увагу при канонізації Святих та те, чи вони сумлінно виконували обов'язки свого стану. Помиляється той, хто вважає, що час, затрачений на виконання обов'язків свого стану, є втрачений для служби Божої і для спасіння душі. Ніщо не підносить людину так швидко, як сумлінне виконання своїх обов'язків. І, навпаки, щораз більше грішить той, хто, спокушений дияволом, нехтує своїми обов'язками для того, щоб безконечно молитися і віддаватися Богослужінням. Якщо не хочеш працювати, не допоможе тобі жодна молитва. Побожність, яка стоїть на перешкоді виконанню обов'язків свого стану, є фальшивою доброчесністю (св. Фарнц. Сал.). Жодний стан не стає на завада до досягнення спасіння, якщо лише не є сам по собі грішним (І Кор. 7, 17).

Щоб наша праця була успішною, ми повинні розпочинати її з Богом і під час роботи часто думати про Бога. Хто з Богом почав якусь справу, той ніби вже наполовину її зробив. Бога взивай, а рук прикладай. Як допомагає Бог тому, хто починає з Богом, свідчить перемога Давида над Голіафом.

Хто йде до праці без молитви, чинить, як солдат, котрий іде на битву без зброї. Св. Павло говорить: *«Чи ви... їсте, чи п'єте, чи що-небудь робите, усе робіть на славу Божу!»* (І Кор. 10, 31). «*Безперестанку моліться»*, — говорить далі св. Павло (І Сол. 5, 17). Не раз дрібні діла найбідніших людей ціняться Богом більше, ніж голосні діла мужів, імена котрих занесені в історію світу.

Праця несе з собою вічну нагороду, бо вона є свого роду Богослужінням.

Бог покарав Адама працею, коли останній визнав свою помилку. Праця є так само досконалою, як і молитва, а багато славетних мужів вважали працю найкращою молитвою. Як кожну добру справу, так і працю Господь Бог не залишає без нагороди. Ісус Христос говорить: *«...достоїн бо робітник своєї нагороди»* (Лук. 10, 7). А св.Павло говорить: «*...кожний отримає власну нагороду згідно зі своїм трудом»* (І Кор. 3, 8).

Поштовхом і заохоченням до праці повинна бути для нас не стільки тимчасова користь, скільки вічна нагорода. Хто в праці керується лише корисливими думками, той, звичайно, працює недбало і легко втрачає вічну нагороду, якої не шукав.

Вже на землі праця приносить велике благо; вона робить нас задоволеними і великими, відганяє грішні думки і зебезпечує тимчасовий добробут.

Праця має гірке коріння, але солодкий плід. Саме усвідомлення, що ви довели якусь справу до кінця, принесе вам задоволення. Праця вкорочує час, неробство — продовжує. Ретельний робітник найкраще відчуває справедливість слів Ісуса Христа: *«Ярмо бо моє любе й тягар мій легкий»* (Мат. 11, 30). Праця відганяє усякі спокуси. Праця запобігає будь-якому злу, причиною котрого є лінь. Тіло, змучене працею, не відгукується на злі пристрасті. Коли хтось сказав до одного монаха, щоб не мучив свого тіла безперервною працею, той відповів влучно: «*Якщо я перестану мучити тіло, то воно почне мучити мене»* (Касіян). Праця веде до тимчасового добробуту. Працьовитість приносить шану та благо, а лінь — сором і злидні.

Розваги християнина

Після роботи необхідно відпочити, тому що саме завдяки відпочинку тіло набирається нових сил для подальшої праці.

Розумні розваги корисні для людини. Вони об'єднують людей, посилюють у нас любов до ближнього, а деколи навіть усувають суперечки і незгоди. Бог не забороняє нам розважатися, навпаки, дозволяє; Він усю природу так удосконалив, щоб вона вже сама по собі була для нас джерелом багатьох благ (напр., чудесні барви й аромат квітів, спів пташок і т. д.). Ісус Христос сам не відмовлявся від гостини. У притчі про блудного сина розповідає Ісус Христос про бенкет, танці і музику (Лук. 15, 25). Обіди навіть були раніше частиною Богослужіння.

Однак, ми не повинні занадто піклуватися про розваги; ми повинні передусім уникати грішних розваг, а під час розваг не повинні забувати про Бога.

Розважатися треба помірковано, бо розваги, є не метою нашого життя, а лише засобом для відпочинку. Хто занадто віддається розвагам, стає розпусним, невдоволеним і, звичайно, потрапляє в борги. Взагалі ми повинні розважатися лише тоді, коли сумлінно виконали свої обов'язки. Приємний відпочинок — після завершеної праці. Сьогодні бачимо, на жаль, дуже великий потяг до розваг. *«Забавляйся, але коротко і рідко!»* (Св. Франц Сал.). Недозволенный є усякі грішні розваги, напр., обмовляння ближніх, азартні ігри, аморальні бесіди або висміювання релігійних речей. Такими розвагами, безумовно, необхідно нехтувати. Невдячна та дитина, котра тішиться тим, що ображає її батька. Навіть під час розваг ми повинні думати про Бога і про наше призначення. «*Радійте в Господі»*, — говорить псалмоспівець (Пс. 31, 11).

Вибір професії

Дійшовши до перехрестя, подорожній повинен бути дуже уважним, щоб не потрапити на недобру дорогу. Ми всі здійснюємо подорож на небо, і коли під час тієї подорожі доходимо до вибору професії, — мусимо добре зважати, щоб неправильний вибір не відвертав нас від нашої остаточної мети.

Професія — це певна категорія робіт і зобов'язань, які покладаємо на себе задля добра суспільства.

Людина створена для праці, як птах для польоту. Людина повинна дбати про себе, здобувати собі власною працею те, в чому природа їй відмовила. Насамперед примушує людину працювати потреба в їжі, одязі, житлі. У св. Письмі говориться, що первісна людина змушена була добувати собі все сама, щоб вижити (сама вбивала звірину, шкірою якої одягалася, варила собі їжу, будувала хату і т.д.). Однак, в разі потреби (напр., для захисту від розбійників, диких звірів і т.п.) люди об'єднувалися, згуртовувалися в більші громади. З часом вони прийшли до висновку, що краще і корисніше об'єднатися і розподілити між собою окремі види робіт. Зауважили, що один має вроджений потяг до одного виду роботи, другий — до іншого, завдяки чому праця стає успішнішою. Так з'явились з часом різні професії.

Вибір професії — дуже важливий момент; від правильного вибору професії часто залежить наше тимчасове щастя, благо суспільства, а також спасіння нашої душі.

Якщо оберемо собі професію, до якої маємо потяг, то нам легко і приємно працюється, усе нам вдається, люди нас цінують і поважають, і праця приносить задоволення. Якщо ж оберемо професію, яка не відповідає нашим здібностям і нахилам, то ніколи не зможемо бути задоволеними і сумлінними у виконанні обов'язків. Наша праця тоді замість користі буде приносити суспільству лише шкоду, особливо тоді, коли ми займаємо високе, впливове становище, до якого не доросли. Така людина — наче хворий член в організмі суспільства, саме тому він може втратити спасіння. На страшному суді будемо змушені дати докладний звіт про сумлінне виконання своїх обов'язків,

бо обов'язки стану (професії) є обов'язками справедливості. Вже тут, на землі, людина відповідає перед владою за виконання своїх обов'язків. Не забуваймо також, що за виконання своїх обов'язків отримуємо заробітну плату.

При виборі професії ми повинні дотримуватися наступних принципів.

Ми повинні обирати професію, яка відповідає нашим здібностям і до якої відчуваємо потяг.

Людина не може жити повноцінним життям, якщо знаходиться в таких умовах, котрі не відповідають її характеру, нахилам і здібностям. З тим ми повинні рахуватися при виборі професії. Ми повинні пам'ятати про те, що таланти, якими Бог нас нагородив, треба належно використовувати і розвивати, як цьому вчить нас Христос (Мат. 25; Лук. 19). Потяг до якоїсь професії з'являється тоді, коли чуємо в собі здатність виконувати обов'язки, пов'язані з цією професією. Однак, трапляється, що людина має потяг до якоїсь професії, але не вистачає їй необхідних здібностей; в такому разі потяг є нерозумним і треба його придушити, як це радить розум, котрим Бог наділив нас. Зовсім інакше, якщо людина має необхідні здібності до якоїсь професії, а потягу до цієї професії не вистачає. Небажання у цьому випадку випливає з того, що уявляємо собі обов'язки того стану значно тяжчими, ніж вони є насправді. В такому разі можна не зважати на неохоту і присвятити себе тій професії; невдовзі переконаємося, що труднощі були мізерними, і праця буде приносити лише радість і задоволення.

При виборі професії ми ніколи не повинні керуватися чисто матеріальними поняттями (напр., грішми) або корисливістю.

При виборі професії ми повинні пам'ятати слова Спасителя: *«Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться»* (Мат. б, 33), або: «Яка користь людині, як світ цілий здобуде, а занапастить власну душу?» (Мат. 16, 26). Тому ми повинні запитати самих себе: «В якій професії я з моїми здібностями і вдачею здатний зробити якнайбільше добра і користі іншим, заслужити на небо? «Отже, помиляються ті, хто, не знаючи вищого ідеалу та блага понад блага тимчасові, зважають лише на те, яка професія дасть їм найбільшу вигоду, найбільші доходи, найбільші можливості і най-

більший достаток. Така людина дбає лише про власне добро і тому вважає обов'язки свого стану другорядними і таким чином порушує загальний устрій суспільства, як зламане коліщатко псує хід годинника. Звичайно, таку людину чекає заслужене покарання. Нерозумно чинить також той, хто вважає для себе ганьбою обрати ремесло нижче, ніж має його батько; не зважаючи на покликання і здібності, пнеться вгору, аби досягти становища батька. Те саме стосується і того, хто без покликання вирішує обрати якусь професію під тиском родичів. Мова не йде про те, щоб не зважати на бажання і поради родичів, або щоб при виборі професії не враховувати зовсім матеріальні погляди. Зрозуміло, що треба замислитися і над тим, чи це або інше ремесло дасть нам відповідне утримання. Бо якщо б наша професія не дала нам відповідного утримання, тоді ми легко могли б піддатися спокусі і намагалися б збільшити свої доходи забороненим способом, котрий шкодить виконанню зобов'язань, які ми прийняли.

У такий важливий момент життя ми повинні радитися з родичами і досвідченими людьми.

У св. Письмі говориться: *«Розумний поради не знехтує»* (Сир. 32, 24).

Насамперед ідемо за порадою до родичів, тому що, з одного боку, вони мають більший вплив на нас, а, з другого боку, міцніше нас люблять, ніж інші люди, отже, дбатимуть лише про наше благо. Однак, часто помиляються обидві сторони; або діти не радяться із своїми родичами, або родичі примушують дітей обирати професію, котра їм не до душі, а деколи, знову ж таки, відвертають їх від професії, до якої вони мають покликання. В таких випадках діти не зобов'язані прислухатися до порад дорослих; бо не родичі, а сам Творець нагороджує нас покликанням до якоїсь професії. Не раз буває, що родичі керуються лише марними намірами або самолюбством, і тому примушують дітей обрати професію, до якої вони не мають покликання, таким чином роблячи їх нещасними на все життя. Справджуються, отже, слова Ісуса Христа: *«І ворогами чоловіка будуть його домашні»* (Мат. 10, 36). Ще Христос, 12-річний хлопчик, дав зрозуміти своїм родичам, що вони не мають права ставати на перешкоді Його покликанню, яким Його наділив Бог. Крім родичів, радимося також з іншими досвідченими і щирими людьми, котрі

знають людей, розуміються на тому ремеслі, про яке йде мова, та котрі вміють співчувати ближнім. І, навпаки, ми завдали би собі шкоди, якщо б радилися з людьми без жодного життєвого досвіду, які не мають поняття про важливість обов'язків тої чи іншої професії, або котрі у всьому керуються не благом ближніх, але власною користю. Ревний і сумлінний сповідник завжди в таких випадках є добрим порадником.

Треба просити Пана Бога про просвітлення і допомогу.

Неможливо, щоб Бог відмовив нам у допомозі в такий важливий момент, від котрого залежить не раз усе наше тимчасове і вічне щастя. Навпаки, ми знаємо, що Бог часто зримо полегшує людям вибір стану, як це було, напр., з багатьма пророками і Апостолами. Мойсея покликав Бог у палаючому кущі, Савла — перед брамою Дамаску, Апостола Матвея в той момент, коли Христос сказав йому: *«Іди за мною!»* (Мат. 9, 9). Однак, такі випадки трапляються рідко і лише тоді, коли Бог хоче когось обрати для виконання якогось надзвичайного призначення. Звичайно Бог це робить природно, повчаючи людину різноманітними притчами, навчаючи, що і як повинна людина чинити. Про те, що Бог сам закликає людей, дає зрозуміти Апостолам Ісус Христос, коли говорить: «Не ви мене вибрали, а я вас вибрав і призначив» (Йоан 15, 16). Отже, заздалегідь, а передусім перед самим вибором стану, гаряче молімося до Бога: «*Вкажи мені дорогу, якою слід мені ходити»* (Пс. 142, 8).

Якщо відчуваємо особливий потяг до якоїсь професії, — труднощі не повинні нас лякати.

Не один відчуває, що має надзвичайні здібності до якогось ремесла, або ясно усвідомлює, до якого ремесла, закликає його Бог. В обох випадках тяжить над такою людиною велика відповідальність. Чим всебічніше людина обдарована, тим докладніше повинна використати свої таланти. Пригадаймо собі притчу Ісуса Христа про таланти (Мат. 25, 15 і наст.). Людина, котра має хист до якогось ремесла але легковажно обирає для себе якесь інше, стає для суспільства причиною багатьох нещасть. Велика також відповідальність лежить на тому, хто чітко усвідомлює своє внутрішнє покликання, і особливі здібності до якогось ремесла; бо слуга, котрий краще розуміє волю свого пана, але не виконує її, заслуговує тяжчого покарання (Лук. 12, 47). Тому такі

люди не повинні відразу лякатися труднощів. Не без причини посилає

Бог ті труднощі; Він бажає спасіння тих людей, але хоче, щоб вони його собі заслужили. Коли читаємо життєписи знаменитих і славних мужів, пересвідчуємося в тому, що багато хто з них боровся, щоб здобути собі те ремесло, до якого чув покликання, і що жоден з них не злякався труднощів. Доказом цього є історія життя шевського наймита Кальпіню з Кольонії — майбутнього священика і засновника багатьох католицьких угруповань; історія пекарського наймита блаж. Гофбавера — майбутнього священика і Апостола Відня та ін.

Питання вибору покликання необхідно вирішувати перш за все тоді, коли людина досягне певного інтелектуального розвитку і усвідомлення свого призначення, а її здібності і нахили стануть достатньо виробленими і сталими.

У молоді роки легко з'являються різні нахили, уподобання, пристрасті, але це ще не здібності; це лише швидко минаючі примхи та бажання. Лише в рідкісних випадках проявляється справжній талант у ранній молодості. До таких винятків можна віднести Моцарта († 1791), котрий вже у шість років проявив такі феноменальні здібності до музики, що деякі люди вважали його чародієм. Його талант музиканта і композитора вже тоді не підлягав сумніву і вказував йому на те, яку повинен обрати дорогу. Однак, звичайно, найкраще вирішувати питання про вибір покликання тоді, коли людина здобула загальну освіту. Саме в цей період життя найяскравіше проявляються індивідуальні нахили і здібності, саме тоді можна вирішувати, чи готова людина фізично до того чи іншого виду діяльності. Всебічна шкільна освіта сприяє якраз тому, щоб вроджені здібності могли розвинутися в кожному бажаному напрямку. Після закінчення загальної середньої освіти людина вже має певний розумовий розвиток, який є необхідним для вирішення такого важливого питання.

Якщо хтось, уже вибравши професію, зрозумів, що пішов неправильним шляхом і розминувся з покликанням, то він повинен залишити обраний вид діяльності; якщо ж це неможливо зробити, то необхідно намагатися виробити в собі це покликання завдяки сумлінному виконанню обов'язків та завдяки молитві про Божу допомогу і ласку.

Якщо, напр., родичі бачать, що син не має таланту до тієї чи іншої

науки, то вони повинні забрати його з учбового закладу і знайти йому таке заняття, до якого син має потяг і покликання. Інша річ, якщо хтось, напр., вже став священиком і саме тоді усвідомив, *що* розминувся з покликанням. В такому випадку не може вже залишити свого стану, тому повинен пригадати собі слова св. Августина: *«Якщо не маєш покликання, зроби так, щоб воно з'явилось*». Завдяки старанності, ретельності і упованню на Бога вже не одна людина довела, на що вона здатна. Знаємо з досвіду, що ще в школі слабший, але старанний учень може досягнути більшого, ніж здібний, але недбалий. Завдяки пильності багато чого можна досягнути. А чим складніша і важча наша професія, тим певніше можемо розраховувати на Божу допомогу. Тому св. Лев В. говорив: «Той, хто дав мені професію, дасть і потрібну для її виконання силу і буде моїм помічником». Божої допомоги просимо через молитву. Адже каже Ісус Христос: «*Кожний бо, хто просить, одержує; хто шукає, знаходить, хто стукає, тому відчиняють»* (Мат. 7, 8).

Шість церковних заповідей

Церковні заповіді доповнюють третю Божу заповідь.

Перша церковна заповідь наказує святкувати, крім неділі, і певні, визначені св. Церквою дні тижня, щоб подякувати Господу за особливі ласки.

Друга церковна заповідь вчить нас, як саме ми повинні святкувати неділі і свята.

Третя — як слід дотримуватись посту.

Четверта нагадує нам наші обов'язки щодо св. сповіді і св. Причастя.

П'ята стосується заборони весіль у визначений св. Церквою час.

Шоста — стосується шкідливих видань і неморальних видовищ.

Наш обов'язок — суворо дотримуватись церковних заповідей, тому що непослух щодо Церкви є непослухом щодо Христа.

Ісус Христос наділив Церкву такою ж владою, яку сам отримав від Отця. Він сказав Апостолам: *«Як мене послав Отець, так я посилаю вас»* (Йоан 20, 21). Отже, наказ є одночасно наказом Ісуса Христа. Тому й каже Ісус Христос: «Усе, що ви зв’яжете на землі, буде зв’язане на небі...» (Мат. 18,18). Той, хто ігнорує накази Церкви, ігнорує накази Христа, бо сказав Христос: «... Хто гордує вами, мною гордує» (Лук. 10,16). Ісус Христос називає Церкву «царством», а також порівнює її з «*отарою овець»*, щоб наголосити на тому, що вірні повинні слухати своїх духовних наставників. Устами Церкви Бог об'являє нам свою волю.

Тому той, хто свідомо і з легкою душею порушує заповідь Церкви, — чинить важкий гріх.

Настоятелі Церкви мають право звільняти вірних від необхідності дотримування певних заповідей, якщо на це є важлива причина, наприклад, можуть звільнити від посту по середах і п'ятницях; певні свята, які випадають на день тижня, перенести на неділю. Але такі зміни допускаються лише щодо церковних заповідей. Божі заповіді не

можуть бути відмінені, і ніхто не може звільнити нас від необхідності їх дотримання.

Перша Церковна заповідь — відзначення свят

Перша церковна заповідь наказує нам гідно відзначати церковні свята, а саме 14 святкових днів у честь Бога (Господні свята), 7 святкових днів у честь Богородиці (Богородичні свята), 15 — у честь Святих (7 з них переноситься на неділю).

Багато з цих свят відзначалися ще на початках християнства. *«Свята встановлено для того, щоб те, що раз сталося, залишилося у пам'яті вірних назавжди»* (св. Петро Хриз.). «*Свята встановлено на згадку про Божі добродійства, за які ми повинні хвалити Бога і дякувати Йому»* (св. Вінк. Фер.). На жаль, багато людей дбає лише про те, щоб святкові дні провести в бенкетах та гулянках, ніби їдою і життям можна віддати честь тим, хто намагався, постячи і умертвлюючи себе, догодити Богові (св. Єр.).

Господні свята — це Різдво Ісуса Христа, обрізання Ісуса Христа, Богоявления або Хрещення Ісуса Христа в ріці Йордані, в'їзд Ісуса Христа в Єрусалим (Вербна неділя), Велика П'ятниця, Воскресіння Христове (Пасха або Великдень), Томина неділя (Антипасха), Вознесіння Господнє, Зіслання Св. Духа (Зелені свята), понеділок Пресв. Трійці, свято Пресв. Євхаристії, свято Найсв. Серця Ісуса Христа, Преображення Господнє, Воздвижения Чесного Хреста.

РІЗДВО Христове припадає на 25 грудня, тобто на час, коли день починає прибувати (на світ прийшов Ісус Христос — Світло світу).

Обрізання Ісуса Христа відзначається восьмого дня після Різдва. Цього ж дня святкуємо Новий рік.

Богоявления (Хрещення Ісуса Христа) в ріці Йордані святкуємо 6 січня.

Вербна неділя символізує в'їзд Ісуса Христа до Єрусалиму. Велика п'ятниця нагадує нам день смерті Ісуса Христа.

Свято Воскресіння Христового відзначаємо на згадку про воскреслого Христа. Разом з тим це свято нагадує нам, що ми теж воскреснемо. Припадає воно на першу неділю після повні місяця (коли день зрівняється з ніччю). Великдень не припадає щороку на один і

той же день. Відзначаємо його в межах від 22 березня до 25 квітня.

Томина неділя нагадує нам дві події: сумнів Томи в тому, що Ісус воскрес; появу Ісуса Христа перед Його учнями і врятування Томи від невір'я.

Вознесіння Господнє святкуємо на 40-вий день після Воскресіння.

Зіслання Св. Духа (Зелені свята) — десятого дня після Вознесіння (п'ятдесятого після Воскресіння, тому третя назва свята — П'ятдесятниця).

Свято Пресвятої Трійці відзначаємо в понеділок після Зелених свят.

Свято Пресвятої Євхаристії (Божого Тіла) припадає на четвер (півтора тижня після Зелених свят). У нашому обряді це свято переноситься на найближчу неділю. Це свято нагадує нам час, коли Апостоли після зіслання

Св. Духа роздавали вірним Тіло Ісуса Христа. Хоч Ісус Христос вознісся на небо, Він перебуває серед нас у Найсвятішій Тайні Євхаристії.

Урочисте свято Найсолодшого Серця Ісуса Христа встановив святий Отець папа Римський Лев XIII (лист від 28 червня 1889). Це свято припадає на п'ятницю через вісім днів після свята св. Євхаристії. У нашім обряді свято Пресвятого Серця переноситься на найближчу неділю (святкується через три тижні після Зелених свят).

Преображення Господнє (*«Спаса»*) святкуємо 6 серпня. Це свято встановлене на згадку про день, коли Ісус Христос преобразився (перемінився) на горі Тавор.

Свято Воздвижения Чесного Хреста припадає на 14 вересня. Воно святкується від часів, коли завдяки старанням матері Костянтина Великого св. Єлени було віднайдено св. Хрест, на якому вмер Ісус Христос. Для того, щоб усі бажаючі могли побачити цей хрест, Єрусалимський патріарх Макарій підніс цей хрест угору, а вірні йому поклонялися. Звідси пішла назва *«Воздвижения Чесного Хреста»*. Цьому святу передує піст (бо св. Хрест нагадує нам страсті і смерть Ісуса Христа, згадка про які повинна викликати в нас жаль і бажання спокутувати свої гріхи, а також тому, що християни постили і молилися до Господа Бога, щоб повернув їм Чесний Хрест, який від

них забрали перси).

Богородичні свята: Різдво Пресв. Богородиці, введення в храм Пресв. Богородиці, Непорочне Зачаття, Собор Пресв. Богородиці, Стрітення Господнє, Благовіщення Пресв. Богородиці, Успення Пресв. Богородиці.

Різдво Пресв. Богородиці припадає на 8 вересня (щодо інших Святих, то Церква відзначає річницю їх смерті, бо саме день смерті був для них днем народження для вічного життя. Церква відзначає день уродин лише Пресв. Діви Марії, Ісуса Христа та Івана Хрестителя, бо вони прийшли на світ у стані довершеної святості).

Введення у храм Пресв. Богородиці відзначаємо 21 листопада. (Згідно обітниці праведних родичів Діви Марії Вона була введена у храм і посвячена на службу Богу. У храмі перебувала до 14-того року життя, виховуючись у страсі Божім).

Непорочне зачаття відзначаємо 9 грудня. Пресв. Діва була зачата непорочно, тобто без первородного гріха. Свято Непорочного зачаття (під назвою *«Зачаття св. Анни»*) східна Церква відзначала ще у V ст.

Собор Пресв. Богородиці припадає на 26 грудня. На другий день після Різдва Христового збирається (звідси назва *«собор»*, тобто «*збір»*) уся Церква, щоб належно подякувати Пресв. Богородиці за народження Божого Сина.

Стрітення Господнє святкуємо 2 лютого (через 40 днів після Різдва Христового).

Благовіщення Пресв. Богородиці відзначаємо 25 березня. У цей день згадуємо хвилину, коли перед Дівою Марією появився Архангел Гавриїл і оповістив Її, що стане Матір'ю Божою.

Успення Пресв. Богородиці (15 серпня) припадає на час закінчення жнив. Пресв. Діву Святі часто порівнюють з виноградиною. Її смерть і взяття на небо символізує велику заплату, яка чекає на небі побожних християн.

СВЯТКОВІ ДНІ В ЧЕСТЬ ІНШИХ СВЯТИХ:

26 жовтня — св. великомученика Димитрія,

8 листопада — св. Архистратига Михаїла й усіх безплотних сил (тобто Ангелів).

6 грудня — св. чудотворця о. Миколая,

27 грудня — св. першомученика і архидиякона Стефана,

30 січня — св. Василія Великого, Григорія Богослова та Йоана Золотоустого,

27 червня — Різдво св. Йоана Хрестителя.

29 червня — св. верховних Апостолів Петра і Павла.

Наступні святкові дні в честь Святих переносяться на неділю: смерть св. Йоана Євангелиста (26 вересня), покров Преч. Діви Марії (1 жовтня), св. священомученика Йосафата, Архієпископа Полоцького (12 листопада), св. Великомученика Георгія (23 квітня), св. Апостола і Євангелиста Йоана (8 травня), св. Пророка Іллі (20 липня), усічення чесної голови св. Йоана Хрестителя (29 вересня).

Кожен край має свого покровителя і у відповідний день вшановує його пам'ять.

Усі свята ділимо на рухомі і нерухомі.

Рухомими називаються свята, які не мають постійної дати, але відзначаються в один і той сам день тижня (напр., Великдень). Нерухомими називаються свята, які відзначаються завжди в певний день місяця (мають постійну дату).

До нерухомих свят належать усі Богородичні свята і свята Святих, а також Різдво Христове, Обрізання Ісуса Христа, Богоявления, Преображення і Воздвижения Чесного Хреста. До рухомих — Вербна неділя, Велика п'ятниця, Великдень, Вознесіння, Зелені свята, Понеділок Пресв. Трійці, Пресв. Євхаристія і свято Пресв. Серця Ісусового.

Визначні Церквою свята ми повинні святкувати так само, як неділі, тобто не виконувати важкої роботи, а брати участь у Службі Божій.

ЦЕРКОВНИЙ РІК

Церковний рік — це дати, пов'язані з певними подіями, які

стосуються Спасителя світу.

Церква нагадує нам ці події, щоб ми роздумували над ними і прагнули бути подібними до Спасителя та Його послідовників. У час Пилипівки ми повинні разом із патріархами Старого Завіту очікувати приходу Спасителя, на Різдво Христове разом із пастирями тішитися з Його народження, у час Чотиридесятниці постити разом із Ісусом Христом 40 днів, на Великдень — разом із Ним воскреснути, на Зелені свята просити разом із Апостолами зіслання Св. Духа. Майже кожен день церковного року є днем пам'яті якогось Святого. Розважаючи над життям того чи іншого святого, ми повинні прагнути до наслідування їх рис, до вдосконалення. Ми повинні також просити Святих їхнього заступництва, щоб завдяки ньому стати учасником ласк, які для нас вислужив Ісус Христос. *«Найкраще молиться той, хто молиться разом із Церквою»* (св. Авг.). Встановлюючи дні пам’яті святих, Церква хоче нагадати нам, що ми щоразу повинні звертати свої думки до Бога, бо заповів Апостол: «*Чи ви... їсте, чи п’єте, чи що-небудь робите, усе робіть на славу Божу!»* (І Кор. 10, 31).

Церковний рік (індикт) починається 1 вересня і охоплює три основні свята: Різдво Христове, Великдень І Зелені свята. Свято Різдва Христового нагадує нам народження Христа, Великдень — Його воскресіння, Зелені свята — зіслання Св. Духа.

Мета церковного року — прославити Пресв. Трійцю, розкрити перед нами любов Небесного Отця, який послав Свого Сина на світ; любов Божого Сина, який за нас умер на хресті; любов Св. Духа, який зійшов на нас. Тому наступного дня після Зелених свят відзначаємо свято Пресвят. Трійці.

Римляни святкували новий рік 1 березня до 154 року перед приходом Христа. Від 154 року перед приходом Христа вони розпочинають новий рік від 1 січня.

У 313 р. Константин, перемігши Максентія, встановив індикт*.

Святу Різдва Христового передує сорокаденний піст (Пилипівка). Після Різдва наступають Свята Обрізання Ісуса Христа, Богоявления та Стрітення.

Сорокаденний піст, установлений на честь Втілення Сина Божого, починається 15 листопада, тобто наступного дня після дня св. Пилипа

(звідси його назва). Уже від Введення розпочинається славлення Різдва Христового. Святу Різдва Христового передують п'ять днів передсвяткових, після нього відзначаються шість днів післясвяткових. Неділя перед Різдвом Христовим і неділя після нього теж присвячені цій події.

Під час сорокаденного посту Церква відзначає свято Непорочного Зачаття Прес в. Богородиці. Саме Вона була тією давно очікуваною невістою, яка повинна була стерти голову змія. Наступні, після Різдва Христового, свята символізують юність і зрілий вік Ісуса Христа аж до Його публічного виступу, тобтоїжиття Ісуса в Назареті.

Великоднім святам передують м'ясниці і великий піст.

М'ясницями називається час від Богоявления до чотиридесятниці. На цей період припадають такі неділі: неділя після Богоявления, неділя митаря і фарисея, неділя блудного сина, неділя м'ясопусна і неділя сиропусна. Між неділею митаря і фарисея та неділею блудного сина нема посту (т. з. загальниця). М'ясопусною неділею закінчуються м'ясниці — наступний тиждень є вже переходом до посту. У понеділок після сиропусної неділі починається великий піст *«чотиридесятниця»*.

Третя неділя великого посту є Хрестопоклонною.

На п'ятий тиждень великого посту, у середу, відправляється Утреня, яка називається Поклонами. У п'ятницю шостого тижня чотиридесятниця закінчується. За цією п'ятницею слідує Лазарева субота, Вербна неділя і страсний (великий) тиждень. Під час великого посту Церква представляє нам публічну діяльність Спасителя, Його піст у пустині і криваві страсті. Дні від Великодня до Вознесіння нагадуть нам, що Ісус Христос, воскреснувши, ще 40 днів перебував на землі. Перша неділя після Великодня називається Томиною або Антипасхи. У цю неділю, після св. Літургії, роздається людям Артос. Друга неділя називається неділею Мироносиць, третя — неділею розслабленою, четверта — самарянки, п'ята — сліпонародженого, а після неї, у четвер, наступає свято Вознесіння Господнього.

Через десять днів після Вознесіння відзначаємо Зелені свята. Наступна неділя після Зелених свят — неділя всіх святих, після якої наступає ряд неділь від першої до тридцять другої.

Десять днів перед Зеленими святами символізують той час, коли

Апостоли після того, як Ісус Христос вознісся на небо, очікували зіслання Св. Духа. Час після Зелених свят символізує ту добу, яка триватиме аж до Загального Суду. Період від Зелених свят до неділі всіх святих називається загальницею у понеділок, після неділі всіх святих, починається піст до св. Петра (Петрівка).

Усім трьом основним святам відповідає певний стан природи (Церква, встановлюючи ці свята, брала до уваги місцезнаходження Сонця щодо Землі).

У Пилипівку на північній півкулі Сонце найбільш віддалене від Землі, тому ніч набагато довша від дня. Будь-яке життя в природі завмирає. Такий стан природи відповідає духовному станові людства перед приходом Ісуса Христа. Усе людство було вкрите темрявою ночі, аж поки Ісус Христос не приніс йому світла. Люди не мали належного поняття про справжнього Бога, потопали в невір'ї, занепадали морально.

Починаючи від Різдва Христового день починає довшати — з народженням Ісуса Христа приходить на світ світло; на Великдень воскрес Спаситель — на Великдень прокидається природа, все оживає, зеленіє, цвіте. На Зелені свята зійшло на людей небесне світло Св. Духа, — саме в цей час Сонце дає нам найбільше світла. З приходом весни розцвітають поля і сади, — із зіслання Св. Духа розпочалася нова доба розквіту для людства.

Встановлюючи ці свята, Церква брала до уваги місцезнаходження сонця, бо і поганські народи пов'язували свої торжества з цим небесним світилом, і це полегшувало навернення поган.

Друга Церковна заповідь

У другій церковній заповіді Церква наказує нам щонеділі і кожного свята побожно вислухати Службу Божу (Див. III частину *«Катехизму»*).

Третя Церковна заповідь

У третій заповіді Церква вчить нас, як ми повинні дотримуватися постів.

Встановлюючи цю заповідь, Церква прагнула навчити вірних володіти собою, спонукати їх до виховання в собі сильних рис характеру (сильної волі), а також таким чином вона дає вірним нагоду виявити послух щодо неї. Піст існує стільки, скільки існує людство. Ще в раю Господь Бог заборонив людям споживати плоди дерева знання. Євреям Бог заборонив споживати свинину (Левіт 11, 2). Постив Мойсей, постив Ілля, постив св. Йоан Хреститель, протягом 40-а днів і ночей постив сам Ісус Христос.

Піст у давніх християн був дуже строгий — вони їли лише раз на день (увечері), стримувалися від вживання вина і страв, споживання яких приносило насолоду. Під час такого посту вони усамітнювались і постійно молились. Не дозволялось навіть напитися води.

На початку християнства посту дотримувалися лише перед Воскресінням. Цей піст був установлений на згадку про муки Ісуса Христа. Постили також по середах і п'ятницях (у середу було здійснено змову проти Христа, а у п'ятницю — страчено Спасителя). У ці дні постили до 3-ої години для. Під час великого тижня не їли нічого (дехто постив у велику суботу, дехто і в суботу, і в п'ятницю, ще дехто — три, чотири, і навіть, шість днів). Одні постили на сухо (не їли нічого вареного), інші відмовляли собі не лише у м'ясі та вині, але і в соковитих фруктах чи овочах (їли горіхи і т.п.). Інші споживали лише хліб і воду.

Львівський собор 1891 р. накреслив чіткі вимоги дотримання посту.

Весь рік щодо посту ділиться на Великий піст перед Воскресінням, піст перед святом св. Апостолів Петра і Павла (Петрівка), піст по середах і п'ятницях під час м'ясниць, піст перед Успениям Преч. Діви Марії (Спасівка), піст перед Різдвом Христовим (Пилипівка) і Сирний тиждень.

У перший тиждень великого посту і в останній його тиждень у понеділок, середу і п'ятницю не можна їсти навіть набілу, в інші дні (вівторок, четвер, суботу) можна їсти з набілом, але з м'ясом ні.

В інші тижні великого посту в понеділок, середу і п'ятницю можна їсти з набілом (з м'ясом ні), а в інші дні (вівторок, четвер, суботу І неділю) можна їсти з м'ясом, але треба відмовляти молитви перед обідом і перед вечерею (духовні особи відмовляють псалом 50 *«Помилуй мя, Боже»*, інші вірні — п’ять «Отче наш» і 5 «*Богородице Діво»*).

Посту перед св. Петром і Павлом і перед Успінням Пречистої Діви Марії, перед Різдвом Христовим і в Сирний тиждень дотримуються так само, як під час вищезгаданих п'яти тижнів великого посту (тобто між першим І останнім тижнем великого посту). Тобто у понеділок, середу і п'ятницю можна їсти з набілом, а в інші дні можна їсти з м'ясом, відмовляючи молитви (Псалом 50 для духовних, 5 *«Отче наш»*, 5 «*Богородице Діво»* для інших).

Є також одноденні пости: піст на Воздвижения Чесного Хреста (не можна їсти з м'ясом, а лише з набілом, навіть якщо це свято випало на неділю). Так само дотримуються посту на Святий Вечір перед Різдвом Христовим, на Святий вечір перед Богоявлениям і на Усічення Чесної Глави св. Йоана Хрестителя.

Треба дотримуватись посту в кожну середу і п'ятницю року (не можна в ці дні їсти з м'ясом).

У середу і в п'ятницю можна їсти м'ясо лише під час загальниці. Загальниць у нашому обряді є чотири: від Різдва Христового до Богоявления; від неділі митаря і фарисея і до неділі блудного сина (тиждень); від Воскресіння до Томиної неділі (тиждень); від Зелених свят до неділі всіх Святих (тиждень).

Дехто постить кожного понеділка навіть під час м'ясниць. У цей час понеділок не належить до посту, тому можна їсти з м'ясом (хіба б на цей день випали свята Воздвижения Чесного Хреста, або Усічення Чесної Глави св. Йоана Хрестителя, або Св. вечір перед Богоявлениям).

Інші вважають, що загальниця після Воскресіння триває аж до Вознесіння, але такої загальниці нема.

Ще інші вважають, що можна їсти з м'ясом у середу або в п'ятницю, якщо на цей день випаде парохіальне храмове свято. Але такого дозволу нема.

Церква не хоче, щоб ми, постячи, шкодили своєму здоров'ю або втрачали здатність виконувати свої обов'язки. Є ситуації, в яких Церква не зобов'язує людей до посту.

Церква звільняє від посту важкохворих; тих, які після тривалої хвороби повертаються до здоров'я; дітей, до 7 літ; тих, кому шкодять пісні страви; вагітних жінок, які не зовсім здорові; жінок, які кормлять грудьми; тих, що займаються важкою фізичною працею, тих, що не мають іншої страви: жебраків, які отримують м'ясну страву як милостиню; дітей, яким батьки не дають інших страв, слуг, яких господар харчує тільки м'ясними стравами (однак, такі слуги зобов'язані шукати іншого господаря), тих, хто подорожує і не може дістати інших страв, крім м'ясних.

Крім названих, можуть виникнути й інші ситуації, коли не можемо дотриматись посту. У таких випадках треба попросити або о. пароха або о. сповідника, щоб він дав диспензу від посту. Якщо сповідник не уповноважений до того, то він повинен вказати, до кого треба звернутися.

Якщо ж хтось, хто має диспензу, їсть м'ясні страви і тим погано впливає на інших, то він повинен відмовитися від уживання цих страв. Св. Павло каже: *«... якщо страва призводить брата мого до гріха, повік не буду їсти м'яса»* (І Кор. 8, 13).

Не треба надто ретельно постити, Бог бажає від нас розумної служби (Рим. 12, 1).

Той, хто забагато постить, подібний до візника, який примушує коней до надто швидкого бігу і тим самим наражає себе на небезпеку. Деякі святі занадто мучили себе постами і пізніше шкодували, тому що, знесилені недоїданням, хворіли і не могли виконувати обов'язків свого стану. Постом ми повинні нищити гріхи тіла, а не саме тіло (св. Григ. В). Піст — як ліки, а вони шкодять, якщо вживати їх над міру.

Піст корисний і для тіла, і для душі, він покращує здоров'я, просвітлює розум, зміцнює волю; постячи, ми заслуговуємо на відпущення гріхів, вислухання молитов, надзвичайні ласки і вічну

нагороду.

Розумний піст зміцнює наше здоров'я і продовжує життя. Стриманість — матір здоров'я. Пустельники (св. Антоній, св. Павло) постили дуже строго, а жили по 100 років і більше. Їж і пий у міру — будеш здоровим і житимеш довго.

Піст позитивно впливає на розум, зміцнює нашу волю. Хто постить, той зуміє побороти злі тілесні пристрасті (І Кор. 9, 27) і диявольські спокуси. Піст настроює нас на молитву, є джерелом доброти, терпіння і чистоти. *«Не можна досягнути досконалості, не дотримуючись посту»* (св. Кипр.). Постячи, людина стає подібною до Ангелів. Постячи, заслуговуємо на прощення гріхів. Постячи, вже на землі відпокутуємо багато чистилищних кар. Молитву того, хто постить, Бог швидше вислуховує. Піст і милостиня — це два крила молитви (св. Авг.). Постячи, ми можемо удостоїтися надзвичайних Божих ласк. За піст жде на нас певна нагорода після смерті.

Стриманість у їжі приємна Господу Богу лише тоді, коли одночасно утримуємося від гріхів і чинимо добрі справи.

Піст сам по собі не є досконалістю (І Кор. 8, 8), а лише засобом доброчинності і боротьби із поганими пристрастями.

ШКІДЛИВІСТЬ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ

Св. Церква віддавна веде боротьбу із алкоголізмом.

Алкоголь — отрута, яка шкодить здоров'ю. В людей, які зловживають алкоголем, страждають серце, печінка, нирки. Вигляд пияка не викликає симпатії. Діти батьків, які п'ють — неповноцінні. Але насамперед алкоголь шкодить душі людини. Через нього здійснюється багато злочинів, руйнується господарство.

Християнин-католик повинен утримуватися від уживання алкогольних напоїв або принаймні бути поміркованим у їх вживанні. Той, хто п'є, дає поганий приклад дітям, не здатний як слід виконувати свої обов'язки, марнує час, витрачає гроші.

Четверта Церковна заповідь — обов’язок Великодньої сповіді і Св. Причастя

У четвертій заповіді Церква наказує нам у великодній час приступати до Тайни Покаяння і Євхаристії.

Св. Причастя — пожива нашої душі, тому ми повинні часто його приймати. Спаситель говорить: *«Хто тіло моє їсть і кров мою п’є, той живе життям вічним»* (Йоан 6, 54). Перші християни причащалися щодня; пізніше стали причащатися на Різдво Христове, Великдень і Зелені свята. У середні віки люди почали нехтувати цією небесною поживою, тому Латеранський Собор (1215р.) прийняв рішення, щоб усі християни, які можуть розрізняти добро і зло, хоча б раз на рік сповідалися і у великодний час (від початку Чотирідесятниці до Вознесіння) приймали Пресвяту Євхаристію (Кан. 21).

Пресвяту Євхаристію слід приймати незадовго до Великодня, бо саме в цей час вона була встановлена Ісусом Христом.

Як Ісус Христос воскрес на Великдень, так і ми, добре висповідавшись воскресаємо духовно, у стані важкого гріха наша душа є духовно мертва. Ми можемо оживити її тільки через Тайну Покаяння.

Тому, хто за життя не мав звичаю приймати на Великдень св. Тайн і помер без жалю за Свої гріхи, можна відмовити у християнському похороні (Лат. Соб. 1215).

П’ята Церковна заповідь — Заказаний час

У цей час заборонені гучні забави та громадські гуляння.

П'ята церковна заповідь забороняє справляти весілля та влаштовувати громадські гуляння під час усіх постів, а також від Різдва Христового до Богоявления і від Воскресіння до Томиної неділі.

Час посту — це час покаяння і жалю за гріхи, тому нерозумним було б у цей час забавлятися. До заказаного часу відносить Церква і великі свята радості Церкви — Різдво Христове і Великдень, бо хоче, щоб не мішали радості Церкви зі світськими утіхами. Єпископ може дозволити тихий шлюб — святкове вінчання в цей період може дозволити лише Папа. Заборонені насамперед танці — концерти можуть відбуватися.

Шоста церковна заповідь

Шоста церковна заповідь застерігає нас від книжок шкідливого змісту, від неморальних видовищ у театрах, кіно, на телебаченні, стадіонах і т.д.

Четверта Божа заповідь

У цій заповіді Бог наказує нам шанувати Його заступників на землі (батьків, духовну і світську владу).

Обов’язки щодо батьків

Ми повинні шанувати своїх батьків, бо вони є заступниками Бога і нашими найбільшими добродіями.

Ми, по суті, є дітьми лише небесного отця, бо каже Христос: *«...отця собі ...не йменуйте на землі: один бо у вас Отець — той, що на небі»* (Мат.23, 9). Наш Отець у небі віддає нас нашим земним батькам, щоб вони нас годували і виховували. Виховуючи нас, наші батьки заступають Бога. Вони дали нам життя, і тому ми повинні поважати їх. Хто зневажає родичів — зневажає Бога. Син Божий поважав своїх Матір та Опікуна. Ми повинні брати з Нього приклад.

Наша повага до батьків виявляється у шанобливому ставленні до них, в любові і послусі.

Ми зобов'язані шанувати і любити своїх батьків протягом усього життя, слухати їх до того часу, поки не подорослішаємо і не розпочнемо самостійне життя.

Пошану до батьків ми повинні виявляти за допомогою слів і вчинків. Але насамперед ми повинні мати це почуття в серці. Пошана лише на словах облудна. Ми повинні шанувати своїх батьків, не зважаючи на їх убогість, чи нижче становище, чи, навіть, на не дуже порядний спосіб життя. *«Ділом та словом шануй твого батька, щоб його благословення зійшло на тебе»* (Сир. 3, 9).

Любимо батьків тоді, коли бажаємо їм лише добра і чинимо для них добро.

Ми повинні любити батьків не лише тому, що вони є нашими ближніми (створеними за образом Божим), але ще й тому, що вони люблять нас як своїх дітей і живуть для нашого добра. Суть любові полягає в бажанні добра тому, кого любиш, і у творенні того добра. Свою любов ми повинні доводити своїми вчинками. Ми повинні допомагати своїм батькам у кожній потребі, молитися за них. *«Дитино, допомагай твоєму батькові у старості і не засмучуй його за його життя»* (Сир. 3, 12).

Послух щодо батьків полягає у тому, що ми повинні виконувати усі

їх справедливі накази доти, доки живемо разом із ними і є залежними від них.

«Діти, слухайтеся батьків у всьому, бо це Господеві вгодне» (Кол. 3, 20). Обов'язок батьків — виховувати дітей, обов'язок дітей — слухати батьків. Проте діти зобов'язані слухати батьків тільки в справах чесних і дозволених. Коли ж накази батьків суперечать наказам Бога, тоді слід чинити так, як учив Апостол: «Слухатися слід більше Бога, ніж людей!» (Діян. Ап. 5, 29). Батьки, які наказують щось, суперечне волі Бога, підривають свій авторитет в очах дітей — вони ніби стинають галузку, на якій сидять. Діти повинні слухати батьків доти, доки залежать від них. Накази батьків можуть стосуватися домашніх справ, сімейної злагоди, поведінки дітей, способу їх життя, кола їх знайомств і т. п. Проте, батьки не мають права змушувати дітей до вибору професії, до якої вони не мають нахилу. Діти, зі свого боку, завжди повинні шанувати погляди батьків і прислухатись до їх порад. Батьки, як люди, старші віком, завжди мають більше життєвого досвіду, і, звичайно, бажають своїм дітям тільки всього найкращого. Вони для своїх дітей є найщирішими і найдоброзичливішими порадниками. Тому і нагадує св. Письмо: «*Слухай, мій сину, настанови батька твого, не відкидай поучування матері твоєї...»* (Прип. 1, 8).

Крім обов'язків щодо батьків, маємо подібні обов'язки щодо тих, хто їх заступає (учителів, опікунів, хлібодавців і, зрештою, усіх людей, старших віком).

Ми повинні шанувати старших, бо старість вже сама по собі заслуговує на повагу. Поради старших мудрі та розумні. Молоді–часто нерозважні і непостійні, старші — розважливі і послідовні. Ми не повинні зневажати старість, бо самі колись постаріємося.

Дітям, які шанують своїх батьків, Бог обіцяє довге життя, щастя і благословення на землі. Добродійство, яке робимо своїм батькам, ніколи не забудеться.

Гріхи проти четвертої Божої заповіді

Проти четвертої Божої заповіді грішить той, хто не шанує своїх батьків, не виявляє до них любові чи не слухає їх.

Не шанує батьків той, хто поводиться з ними грубо, обмовляє їх, встида
ється ними і т.п. Не любить батьків той, хто виявляє до них ненависть обкрадає їх, не допомагає їм у потребі і т.п.

Дітям, які не шанують своїх батьків, грозить Бог соромом і приниженням на землі, нещасною смертю і вічним осудом.

Того, хто не пам'ятає своїх батьків, забуде і Бог.

Обов’язки щодо влади

Хтось мусить керувати суспільством, інакше не було б ніякого порядку.

Влада походить від Бога. Ті, хто знаходяться при владі, є слугами Божими. У св. Письмі сказано: *«Це бо Господь дав вам владу, від Всевишнього — зверхність»* (Мудр. 6, 3). Св. Павло вчить: «*Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом»* (Рим. 13, 1).

Для керівництва людським суспільством Бог установив дві влади: духовну і світську.

Влада духовна веде людей до вічної мети, а світська влада дбає про дочасне добро.

Духовній владі Бог доручив людські душі, світській — турботу про лад і ми між людьми. Отже, кожна з них має своє поле діяльності, бо одна від одної не залежить.

Найвищою духовною владою Бог наділив Папу.

Ми повинні ставитися до Папи і до того, хто керує державою так, як до Бога, бо вони є заступниками Бога на землі.

Ми повинні слухати Папу в усіх духовних справах, бути йому вірними, поважати його, допомагати йому в його нелегкій праці молитвою або пожертвами.

Наші обов'язки щодо того, хто стоїть на чолі держави: ми повинні дотримуватися державних законів, поважати керівника держави, молитися за нього і т.п. Ми повинні сумлінно сплачувати податки, а також пам'ятати про свій обов'язок захищати Вітчизну. Християни-католики, беручи участь у виборах, повинні виявляти пильність, щоб до влади прийшли порядні, достойні та побожні люди.

Той, хто грішить проти духовної або світської влади, накликає на себе ще на землі Боже покарання, а після смерті чекає на такого вічний суд*»... хто противиться владі, противиться Божому велінню, а ті, що противляться, самі на себе суд стягають»* (Рим. 13,2).

Християнин не повинен прагнути посісти той чи інший пост, якщо не має нахилів і здібностей до виконання обов'язків, пов'язаних з цим постом.

Той, кого Бог покликав до того чи іншого високого уряду, не повинен гордитися тим, а повинен насамперед думати про відповідальність, яка пов'язана з ним.

Той, хто посідає високий пост, повинен працювати задля добра людей, бути справедливим у вирішенні справ, добрим і порядним. Він повинен завжди служити прикладом для інших.

П’ята заповідь Божа

У п'ятій заповіді Божій Бог забороняє нам посягати на власне життя або на життя ближнього; а також бути жорстокими у ставленні до тварин.

Цінність життя

Під час прийняття кожної Тайни на нашому тілі здійснюються обряди, котрі мають певне значення. Саме цим свята Церква хоче підкреслити гідність нашого власного тіла і хоче дати нам зрозуміти, що тіло має велику вартість.

Життя тіла — це дуже цінне благо, бо тіло є оселею і знаряддям душі.

Здоров'я вартує більше, ніж численні багатства (Сир.3О. 17). Наше тіло створене для того, щоб бути оселею безсмертної душі. Від стану цієї оселі часто залежить і стан душі. Чим є мешканець у хаті, тим є душа в тілі. В нездоровій хаті мешканці, звичайно, хворіють; подібне діється також із душею у хворому тілі. Це розуміли ще давні римляни, котрі говорили: *«В здоровому тілі — здоровий дух»*. Треба також врахувати, що тіло людини є не її власністю, але власністю Бога (І Кор. 6, ІЗ). Наше тіло належить Богові не тільки тому, що Бог його сотворив, але і тому, що Христос викупив його за велику ціну через справу спасіння (І Кор. 6 19). Отже, тіло є власністю Бога, а чужу власність треба шанувати. Ми не маємо права завдавати шкоди своєму тілу, котре є оселею нашої душі, створеної Богом, і котре належить Йому. «*З нашим тілом ми повинні обходитися так, як з чужою власністю»* (св. Верн.). Наше тіло є знаряддям душі. Господь Бог довірив нам наше тіло, щоб за його допомогою ми заслужили собі вічне життя. Тілом, як і будь-яким знаряддям, можна зловживати, а цього треба остерігатися. Згадаймо слова св. Апостола Павла, котрий наставляє вірних, щоб не віддавали членів тіла, як знаряддя, неправді (Рим. 6, 13). Бог колись зажадає від нас звіту за ті таланти, котрими Він нас наділив (Мат. 25, 19), а, отже, і за користування тілом. Наше тимчасове життя— це пора сівби. Чим довше живе людина, тим більше добрих справ вона може здійснити, отже, тим більше вона може зібрати скарбів, яких ані іржа не з'їсть, ані хробак не знищить, ані злодії не можуть викопати і вкрасти (Мат. 6, 20). Як бачимо зі слів четвертої заповіді Божої, довге життя — це дар Бога.

Обов’язки щодо нашого особистого життя

Ми зобов'язані дбати про те, щоб наше життя було чистим, поміркованим, порядним, ми повинні дбати про своє здоров'я.

Ми шануємо наш одяг, щоб мати його якнайдовше; тим більше ми повинні шанувати наше тіло, яке є одягом душі. Уважай передусім на чистоту свого тіла, на чистоту білизни й одягу, житла і постелі. Слідкуй також за тим, щоб у кімнаті завжди було свіже повітря (не забувай щоденно добре перевітрювати квартиру). Чистота — це запорука здоров'я. Необхідно також дотримуватися поміркованості в їжі та питві. Стриманість у їжі та питві підтримує здоров'я тіла і продовжує життя. Даниїл і три юнаки при дворі Навуходоносора дотримувались поміркованості в їжі, і тому виглядали здоровішими, ніж інші (Дан. 1). Св. Павло не раз згадує у своїх листах, що мав слабке тіло, а однак скільки він зміг зробити!

Необхідно чинити так, щоб у всьому був порядок: у їжі, спанні, праці і т.д. Ніколи не лінуйся. Праця не лише дає нам хліб насущний, але й підтримує наше здоров'я. Саме праця сприяє правильному кровообігу і корисно впливає на травлення. Однак, праця повинна відповідати нашим силам. Люди, котрі без потреби тяжко працюють у неділю, грішать не лише проти третьої, але й проти п'ятої заповіді Божої. Врешті, ми зобов'язані у випадку хвороби вживати відповідні ліки. Грішить той, хто, будучи тяжкохворим, не звертається за допомогою до лікаря і не вживає ліків. *«Вшановуй належно потрібного тобі лікаря, бо й він існує з Господньої установи»* (Сир. 38, 1). Всевишній сотворив ліки з землі і розумний не нехтує ними (Сир. 38, 4).

Однак, наше намагання підтримувати своє здоров'я і життя не повинно бути настільки великим, щоб ми забували заради цього про наше вічне щастя.

Тимчасові блага, в т.ч. життя і здоров'я тіла, не мають вартості самі по собі і не треба прагнути цього заради них самих, але лише через те, що вони ведуть нас до вічного життя. Дух Божий не мешкає в людині, котра є лише тілом (Буття 6, 3), тобто котра має схильності до речей

тілесних, ніби в ній не мешкає розумна душа. *«... прагнення тіла (веде) до смерті, а прагнення духа — до життя і муки»* (Рим. 8, 6). Чим більше піклуємося про тіло і прикрашаємо його, тим більше занедбуємо і псуємо душу (св. Авг.). Тому наставляє нас Христос не турбуватися понад міру про їжу й одяг. Небесний отець знає, що ми того потребуємо, і коли годує небесне птаство і одягає польові лілеї, хоча вони не працюють, то тим більше буде пам'ятати про людей та їхні потреби (Мат. 6, 25 і наст.).

Ми повинні відкинути усе, що могло б пошкодити нашому здоров'ю і життю.

Тому грішить той, хто легковажно ставить під загрозу своє життя, хто шкодить своєму здоров'ю або відбирає сам собі життя.

Багато людей легковажно ризикують своїм життям, або виконуючи небезпечні вправи, або через необережність.

Ті, котрі демонструють різні трюки на канаті, в цирку і т. п., живуть в стані тяжкого гріха, тому що повсякчас легковажно ризикують своїм життям (хіба що застосовують різні засоби безпеки і зовсім усувають загрозу). Такого роду ремесла взагалі є морально шкідливими і недозволеними. Те саме стосується людей, котрі надто необережно і відчайдушно скачуть на конях, плавають, долають гірські вершини і т.д.; рідко хто з них вмирає природною смертю. Багато хто грішить необережністю. Треба пам'ятати про відповідні засоби захисту від хвороби під час епідемій; лише священики, лікарі та ті, хто доглядає за хворими, зобов'язані спілкуватися з хворими, але вони можуть також покладатися на особливу опіку Бога. Отже, будь завжди обережним та поміркованим і ніколи не ризикуй своїм життям!

Люди завдають шкоди своєму здоров'ю, віддаючись надмірним розвагам, користуючись негігієнічним одягом або зловживаючи шкідливою їжею.

До надмірних розваг належить, напр., забава на цілу ніч, пристрасне куріння тютюну, надмірне вживання напоїв і т.д. *«З ненажерства численні вже вмерли»* (Сир. 37, 31).

Закінчують життя самогубством звичайно люди безбожні, котрі потрапили у велику біду або в тяжкі гріхи і сумніваються в допомозі Бога і в Його милосерді.

В тяжкому становищі опинився цар Савл, коли його пораненого оточили вороги; в розпачі він кинувся на свій власний меч і загинув (І Цар. 31). Наглядач в'язниці у Филипах прийшов у відчай, коли побачив відчинені двері приміщення, в якому був замкнений св. Павло, і хотів у першу мить закінчити життя самогубством (Діян. Ап. 16, 27). Юда, коли відчув тягар своїх гріхів, упав у розпач і повісився (Мат. 27, 5). Трапляється, що люди закінчують життя самогубством в приступі миттєвого божевілля або у результаті тяжкої нервової хвороби і в ту хвилину самі не усвідомлюють, що роблять. Саме тому треба остерігатися занадто швидкого і безпричинного осуду кожного самогубця. Головною причиною самогубств є, в основному, байдужість до релігії, відсутність віри в загробне життя, надії на допомогу і милосердя Бога. Досвід показує, що із занепадом духу, ростом невіри у Бога збільшується число самогубств. Церква відмовляє самовбивцям у християнському похороні, за винятком тих, хто скоїв самогубство несвідомо, і це доведено та підтверджено. Але і в такому випадку Церква уникає урочистого похорону. Відмова самовбиці у похороні не означає, що Церква його засуджує, це лише прояв огиди до гріха і відлякуючий засіб для інших. Самогубство — дуже тяжкий гріх. Оскільки життя не є власністю людини, самовбивця зухвало втручається у справи Бога. Він проявляє до Бога зневагу, бо самовільно відкидає Його найцінніший дар життя. Самовбивця чинить насправедливо і стосовно своєї родини, бо виставляє її на сором і осуд; він творить нечувану жорстокість і щодо себе самого. Отже, самогубство зовсім не вважається героїчним вчинком, а, навпаки, ознакою боягузтва.

Героїзмом, якраз, вважається мужнє знесення усяких життєвих знегод. Здійснюючи самогубство, зовсім не досягаємо бажаного щастя і не звільняємо себе від страждань, а, навпаки, потрапляємо, якраз, у справжню, вічну нужду.

Зате дозволеною справою, і, навіть, великою заслугою, є жертвування свого здоров'я або життям заради якоїсь завдяки цьому отримуємо вічне життя, або якщо можемо цим важливої справи, якщо врятувати тілесне або духовне життя ближнього.

Так вважали і чинили всі св. Мученики. Вони ладні були швидше пожертвувати своїм тілом, аніж згодитися скоїти гріх. За це заслужили

вічне життя, бо Спаситель сказав: *«Хто своє життя зберігає, той його погубить; а хто своє життя погубить задля мене, той його знайде»* (Мат. !0. 39).

Дозволено також ризикувати своїм життям заради порятунку ближнього у нещасних випадках (напр., коли людина знаходиться в охопленому вогнем будинку, або потопає і т.д.); або жертвувати своє життя під час війни для захисту своїх співвітчизників. Христос сам дав нам приклад самопожертви, бо вмер на хресті, щоб урятувати людей. *«Людська душа має таку велику цінність, що для її спасіння треба не лише жертвувати земними благами, але й ризикувати своїм життям»* (св. Вінк. з П.). Очевидно, що в таких випадках єдиним нашим наміром повинно бути здійснення благородної справи, а не пошуки смерті; інакше ми скоїмо гріх.

Чи можна бажати собі смерті?

Якщо людина бажає смерті, спонукувана чесними мотивами, напр., тому, щоб уже не згрішити, щоб Господа Бога досконаліше любити, — тоді бажання смерті не є гріхом. Якщо ж людина бажає собі смерті, спонукувана злими намірами, напр., через звичайні неприємності, — тоді це є тяжкий гріх. Однак, дуже часто люди бажають собі смерті в гніві, не усвідомлюючи, що роблять, а коли гнів пройде, вони шкодують, що погарячкували. Якщо бажання смерті було неусвідомленим, воно не є важким гріхом.

Обов’язки щодо життя ближнього

Грішить той, хто завдає шкоди здоров'ю ближнього, викликає його на двобій або двобій приймає, хто, врешті, несправедливо і навмисно вбиває ближнього.

Можемо завдати шкоди здоров'ю ближнього сварками і бійками, шкідливими продуктами, небезпечними жартами або необережністю, гідною покарання. Сварячись, дратуємо ближнього, позбавляємо його внутрішнього спокою, і цим підриваємо його здоров'я. Бійка не обійдеться без пошкодження тіла; за бійку і суд карає арештом або в'язницею. Розповсюдженим явищем сьогодні є підробка продуктів споживання; звичайно, такі продукти шкодять здоров'ю, отже, люди, котрі цим займаються, є вбивцями. Небезпечні жарти також не раз стають причиною хвороби, каліцтва або, навіть, і смерті. Причиною нещасних, а деколи і смертельних випадків є звичайна необережність (напр., хтось неуважно переходить вулицю, хтось необережно обходиться з рушницею під час полювання і т. д.). Грішать матері, котрі залишають без нагляду дітей, грішить лікар, котрий нечітко випише рецепт і через те аптекар видасть не ті ліки, і вони можуть зашкодити даному пацієнту.

Тих, хто викликає на двобій і приймає двобій, також можна назвати вбивцями. Церква карає їх тим, що відмовляє їм у християнському похороні і накликає на них прокляття (Сор. Трид. 25, 19).

Найчастіше причиною двобою є образа честі. Той, котрий викликає противника на двобій, стягає на себе подвійну провину, тому що має намір убити людину, а, крім того, ризикує також і своїм життям. Тому слушно погрожує Церква тяжкою карою всім тим, хто бере будь-яку участь у двобої або присутній при ньому. Католик ніколи не повинен приймати виклик на двобій, хоч би навіть знав, що за це назвуть його боягузом або через це втратить своє становище (Вен. XIV). Відвага у недозволених справах є не відвагою, а лише відчайдушністю і зухвалістю. Саме у двобої ми втрачаємо свою честь, хоч, ніби, хочемо її врятувати. Для захисту честі ображеного існують світські суди, і до них треба звертатися. А якщо прагнемо заслужити перед Богом ласки,

то вибираймо таку помсту, якої навчав Ісус Христос словом і прикладом, — віддячуймо за зло добром. Зносити терпляче несправедливість — ось найдосконаліший прояв справжньої відваги.

Грішить той, хто свідомо і несправедливо позбавляє життя свого ближнього. Таку людину називаємо вбивцею.

Вбивцею був Каїн, бо вбив свого брата Авеля. Сам Бог сказав тоді, що кров Авеля закликає небо до помсти (Буття 4). Вбивця, позбавляючи життя ближнього, одночасно позбавляє його змоги домогтися великих заслуг у майбутньому і приготуватися до смерті. Хто ж вбиває людину мимоволі, не маючи наміру позбавити її життя, той не є вбивцею (Второзак 19, 4); однак, звичайно, така людина не є вільною від тяжкого гріха, бо найчастіше таке вбивство буває наслідком злочинної необережності. Кат, котрий вбиває злочинців за наказом влади, також не є вбивцею.

Хто ненавидить ближнього, той наче вбиває його думкою і волею; ненависть також дуже часто призводить до справжніх мордувань.

Хто ненавидить, той дуже часто думає про помсту (Буття 27, 41); (І Цар. 24). Брати Йосифа ненавиділи його і вбили б, якщо б їхній брат Рувен не став на перешкоді (Буття 37). Немає різниці між тим, хто ненавидить, і тим, хто вбиває (Сальвіян). У Пана Бога бажання важить стільки, скільки і сам учинок. Саме тому говорить св. Йоан: *«Кожен, хто ненавидить брата свого, душогубець»* (І Йоан 3, 15). Ісус Христос також говорить, що той, хто гнівається на брата свого, заслуговує перед Богом такого самого покарання, як і той, хто вбиває (Мат. 5, 21 і сл.). Дехто вважає, що у своєму серці має ненависть, коли відчуває незадоволення тим, або жаль до того, хто чинить зле, — при цьому, однак, прагне, щоб та особа зійшла з недоброї дороги і просить про це Пана Бога. Якщо це дійсно так, то таке почуття не є ненавистю. Напр., якщо матір плаче, тому що її син веде неправильний спосіб життя, пиячить, гуляє і т.п., а вона ненавидить такий спосіб життя, — така мати любить свого сина, але ненавидить його гріхи.

Ще тяжче грішить той, хто руйнує духовне життя ближнього звабою або поганим прикладом.

Ти є вбивцею, якщо намовляєш свого ближнього чинити зло (св. Авг.). Це — тяжчий гріх, аніж убивство, бо життя душі цінується

більше, ніж життя тіла.

Зваблювати, спокушати — значить намагатися когось схиляти до скоєння гріха.

Так Єва підштовхнула до скоєння гріха Адама. Той, хто зваблює (спокусник) наслідує диявола, котрий ще перших людей у раю хитро спокутував до непослуху щодо Бога. Майже всіх Мучеників перед тим, як винести вирок, намагалися схилити до заперечення віри або до злочину проти Божих заповідей підступними намовляннями, обітницями, погрозами або муками. Звабником є також той, хто стримує інших від добрих справ.

Недобре чинить той, хто своєю поведінкою (або лихим словом, або порушивши заповідь, або недобре вчинивши) підштовхує другого до скоєння гріха.

Своїми вчинками людина спокушає Інших, якщо, напр., працює в неділю або у свято на полі, якщо веде себе непристойно під час Богослужіння, висміює в часописах церковні правила і закони, релігійні істини і т.д. Грішить людина і тоді, коли у присутності дітей проклинає, веде непристойні розмови, виступає проти св. віри і т,п. Грішить також той, хто, порушивши Божі заповіді, спокушає інших до цього ж (напр., у неділю або свята без поважної причини пропускає Службу Божу, не молиться і т.п.). Отже, така поведінка призводить до того, що інші чинять так само, або викликає незадоволення інших. Найчастіше така поведінка дорослих негативно впливає, у першу чергу, на дітей, адже діти люблять усе копіювати. Людину, котра приховує нещирість, фальш, зловмисність удаваною щиросердністю та доброчесністю, називаємо фарисеєм або лицеміром. Саме таким лицемірством грішить батько, котрий насміхається над побожністю своєї дитини або богохульствує. Але грішить і та дитина, котра прислухається до лицемірних слів свого батька. З цього приводу говорить Спаситель Апостолам, щоб не вболівали за такими людьми. Він говорить: *«Лишіть їх: це сліпі проводарі сліпих!»* (Мат. 15, 14).

В іншому місці Христос говорить, що в день страшного суду скаже Ангелам зібрати докупи в Його царстві лицемірів та фарисеїв і накаже кинути їх у піч вогненну. Там буде плач і скрегіт зубів (Мат. 13, 41). З цих слів зрозуміло, що лицемірство і непристойна поведінка є тяжким гріхом. Однак, якщо кривда, завдана такою поведінкою іншій людині, є

невеликою, тоді це не є тяжким гріхом.

Треба намагатися не показувати злого прикладу іншим.

Справи, які ми можемо виконати, можуть бути різного роду: справа, яку Господь Бог наказує нам виконати; справа добра, але вона є лише порадою, а не наказом Божим; справа, дозволена в окремому випадку (напр., комусь з певних причин дозволено їсти м'ясо в заборонені дні).

Якщо якась справа є наказом Божим, її ніколи не можна залишати, хоч би, навіть, ця справа комусь пошкодила; однак, треба намагатися, цю шкоду усунути відповідним роз'ясненням.

Якщо виконуємо якусь добру наказану справу, то показуємо цим лише гарний приклад. В такому випадку грішить той, хто не хоче виконати цієї справи. Христос знав, що євреї будуть незадоволені, якщо Він у суботу буде зцілювати хворих, але, однак, зцілював, а одночасно навчав євреїв: *«Чи є якийсь між вами, що, мавши одну вівцю, не візьме її і не витягне, коли вона впаде в суботу в яму? А скільки ж чоловік над вівцю вартісніший! Тим то й у суботу можна добро чинити»* (Мат. 12, 11-12).

Якщо якась справа не є наказом Божим, то людина зобов'язана знехтувати нею, щоб не зробити цією справою зла.

Так само людина повинна знехтувати тією справою, на виконання якої має дозвіл, якщо ця справа зашкодить іншій людині (котра не знає про дозвіл). Якщо ж цій людині дадуть роз'яснення про дозвіл, тоді вже можна користуватися ним.

Якщо, напр., під час посту, хворому дозволено їсти м'ясо, то він не повинен зловживати цим перед іншими, а, при необхідності, пояснити, чому він це робить. Якщо ж все-таки інший, здоровий, чинить так, як хворий, останній не винен. Краще однак уникнути негативного впливу, наслідуючи св. Павла, котрий говорить: *«... якщо страва призводить брата мого до гріха, повік не буду їсти м’яса, щоб не спокутувати мого брата»* (І Кор. 8, 13).

Однак, дозволено нам поранити ближнього і навіть убити його, якщо він зазіхає на наше життя або намагається насильницьким шляхом позбавити нас майна, але тільки в тому випадку, коли не можемо захистити себе інакше. Таке право називається правом необхідної оборони.

Необхідна оборона не є злом, бо в такому випадку нашим наміром є не смерть ближнього, а лише захист власної особи. Дозволено нам у такому разі лише захищатися, але не чинити помсти. Якщо це можливо, то треба втекти. Якщо ж для захисту вистачить поранення противника, то не треба його вбивати. В такому випадку не має значення та обставина, що нападник був або нетверезий, або божевільний — і тоді можна захищатися. Дозволено нам також в ім'я любові до ближнього захищати життя іншої особи. Так учинив Мойсей — він захищав єврея перед єгиптянином і вбив останнього (Вихід, 2). Того, хто зазіхає на нашу власність, можна вбити лише у тому випадку, коли без цієї власності не є можливим наше життя; бо в цьому випадку захищаємо наше життя.

Має право карати смертю злочинців влада; солдатам під час війни дозволено ранити або вбивати ворога.

Влада, звичайно, влада законна, котра заступає Бога, має право карати злочинця мечем. Тому говорить св. Павло, що влада не тримає меча марно, але для того, щоб помститись тому, хто чинить лихе (Рим. 13,4). Повага до влади є повагою до Бога; отже, якщо влада наказує вбити, то це не вона вбиває, — лише Бог; так і удар меча приписуємо не мечу, а лише руці, котра його тримає (св. Авг.). Однак, влада не повинна чинити самовільно; вона може застосовувати смертну кару лише тоді, коли це необхідно для суспільства. Присуд смерті — це, властиво, лише самооборона або обов'язкова оборона суспільства. Зрозуміло, що злочин повинен бути доказаний. *«Краще, щоб злочин був непокараний, ніж невинний мав би бути засуджений»* (Траян.). Військова служба не є недозволеною. В Євангелії ніде не говориться про те, щоб солдати уникали військової служби, а лише вказується, щоб вони вдовольнялися своєю платнею і не допускали насильства (св. Авг.). Не треба думати, що люди, які служать в армії, не можуть подобатися Богу, — навпаки, не один з них був навіть симпатичний Богу, як, напр., Давид або сотник Корни лій у Кесарії, до котрого Бог послав Ангела (св. Авг.). Авраама, котрий боровся з розбійниками, які напали на Лота, за наказом Божим благословив Мелхіседек (Буття 14). Однак не можна солдату під час війни бути немилосердним і жорстоким щодо роззброєного, не здатного вже до боротьби ворога; це було би злочином і підлістю. Не можна воювати слугам Церкви, тому

що це не відповідає їхньому святому стану. Тому майже в кожній державі католицькі священики звільнені від військової служби.

Хто несправедливо заподіяв зло своєму ближньому (тілесно чи духовно), той зобов'язаний, по можливості, це зло виправити.

Якщо ж людина не хоче виправити заподіяне зло, то вона не отримає від Пана Бога прощення гріхів. Убити людину, котра скоїла тяжкий гріх, — це злочин, який ніяк не можна буде виправити; те саме стосується і людей, котрі спокусили (звабили) ближнього і таким чином стали причиною втрати ним вічного спасіння. Тому не дивно, що навмисне вбивство називається гріхом, котрий взиває до неба про помсту, а тому, хто спокушає іншого, Спаситель говорить: *«Горе тому, через кого приходять спокуси»* (Лук. 17, 1). Найтяжча покута за такий вчинок є замалою.

ЯКІ МОТИВИ ПОВИННІ СТРИМАТИ НАС ВІД РУЙНУВАННЯ ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ І ЖИТТЯ СВОГО БЛИЖНЬОГО?

Хто руйнує своє особисте життя, той накликає на себе фізичні страждання і, звичайно, вмирає нещасним.

Хто чим воює, від того і гине. Навіть самовбивці деколи не вмирають відразу, але живуть ще якийсь час і терплять страшні муки, наче кару за свій гріх вже тут, на землі.

Хто руйнує чуже життя, той зазнає страшних мук совісті і вмирає найчастіше раптовою смертю, після котрої чекає його вічна кара.

Каїн, котрий убив свого брата Авеля, не зазнав спокою до кінця свого життя (Буття 4,16). Така сама доля чекає кожного злочинця, котрий відбирає життя своєму ближньому. Майже кожний убивця гине раптовою смертю: або засуджують його на смерть світські суди, або досягає його рука ворога, або, врешті, сам закінчує життя самогубством. *«Хто проливає кров людини, того кров буде пролита людиною; бо на подобу Божу створено людину»* (Буття 9, 6). А Ісус Христос говорить до Петра: «*... всі бо, що за меч беруться, від меча загинуть»* (Мат. 26, 52). Господь Бог нагороджує добром за добро. Цар Савло, котрий неодноразово чатував на життя Давида, а також несправедливо наказав убити архієрея разом з 800 священиками,

наклав на себе руки (І Цар. 22-31). Євреї в Єгипті змушені були за наказом фараона топити усіх своїх дітей чоловічої статі; але незабаром потонув і сам фараон з усіма солдатами в Червоному морі (Вихід 14). Невинну смерть Христа гірко спокутували і Юда (повісився), і увесь єврейський народ в 70 р. після Хр., коли загинуло понад мільйон євреїв. Майже всі переслідувачі християн загинули раптовою смертю. Авесалом розпочав війну проти власного батька Давида і марно загинув у тій війні (ІІ Цар. 18). Вбивці будуть мати свою частку в озері, що горить вогнем і сіркою (Одкр. 21, 8). Подібні покарання чекали також і тих, котрі словом або писанням відвертали ближніх від віри або вбивали їх душі.

Хто ненавидить ближнього, той утрачає внутрішній спокій, перестає бути приємним Богу, а також наражається на небезпеку втрати спасіння.

Людина, котра живе у ненависті і постійно думає про помсту, не може бути спокійною (св. Золот.). Той, хто ненавидить, не подобається Богові. *«Не може бути у згоді з Христом той, хто живе у незгоді з християнином»* (св. Авг.). Християнинові не допоможе жодна молитва, якщо в його грудях живе смертельна ненависть (св. Авг.). Тому вчить нас Христос: «*Коли... приносиш на жертовник дар твій і там згадаєш, що твій брат має щось на тебе, зостав там, перед жертовником, твій дар; піди, помирись перше з твоїм братом і тоді прийдеш і принесеш дар твій»* (Мат. 5, 23-24).

«Кожний, хто гнівається на брата свого, підпаде судові» (Мат. 5, 22). Будь-яку ненависть треба в собі жорстоко придушувати. «*Хай сонце не заходить над вашим гнівом...»* (Еф. 4, 26).

Позбувайся ворожості якнайшвидше (св. Золот.).

ЯК МИ ПОВИННІ СТАВИТИСЯ ДО ТВАРИН?

Тварин створив Бог для Свого прославлення і для нашої користі.

Провидіння Боже розповсюджується також і на тварин.

Євреям Бог виразно наказує, щоб у суботу давали тваринам відпочинок (Вихід 23, 12). Провидіння Боже бачимо також у мудрих законах, котрі керують царством тварин. Кожній тварині дав Бог

будову тіла, котра відповідає способу її життя; а також наділив певною здатністю до того, щоб вижити. Бог дбає навіть про найменшу тваринку, і тому говорить Христос: *«Хіба не за шага продається пара горобців? А проте ні один із них не впаде на землю без волі Отця вашого»* (Мат. 10, 29). Саме тому й людина, як пан усього, що створене Богом, повинна дбати про тварин або бодай не зловживати своєю перевагою над ними.

Людина не повинна мучити тварин, — навпаки, повинна дбати про їх здоров'я і не вбивати жодної тварини без потреби; але, разом з тим, не повинна бути занадто ніжною до них.

Той, хто жорстоко обходиться з тваринами, грішить; бо тварини відчувають біль так само, як і ми. Наш обов'язок — дбати про здоров'я тварин. *«Праведний про життя своєї худоби дбає, а серце лихих — жорстоке»* (Прип. 12, 10). Хто тримає тварин, зобов'язаний давати їм необхідний корм, держати їх у чистоті й уникати всього, що шкодить їх здоров'ю і життю. Однак, ми не повинні занадто пестити тварин та обожнювати їх; бо тоді ми мало чим будемо відрізнятися від давніх єгиптян, котрі Божу пошану віддавали котам, бикам та іншим тваринам.

Люди, котрі жорстоко обходяться з тваринами або занадто ніжні з ними, дуже легко стають жорстокими до своїх ближніх.

За катування тварин і їх обожнювання Бог звичайно карає тяжкими фізичними стражданнями.

Той, хто мучить тварин, зловживає владою, якою Господь Бог наділив людину. Отже, така поведінка є злочином щодо Бога. Мучитель тварин, з точки зору Бога, є тираном, і такого карає Бог так, як він знущався над тваринами. Якщо ж тварини необхідні лікарю для дослідів, для науки, для справжньої користі, то в такому випадку останні є вільні навіть від найменшого гріха.

Шоста заповідь Господа

У шостій заповіді Божій Бог забороняє нам усе, що може ображати нашу невинність або доброчесність інших.

Зокрема забороняє Бог думки і прагнення, що ображають доброчесність.

Злі думки заборонені, бо ведуть до непристойних учинків. Їх порівнюють з іскрою, котра може викликати велику пожежу. Необхідно відразу ж намагатися позбутися будь-яких злих думок або за допомогою молитви, або відвертаючи увагу на інший предмет. (Дивися розділ про спокусу). Доки подібні думки не стають нам приємними, доти ми ще не грішимо.

Гріх скоюємо лише тоді, коли кохаємося в злих думках. *«Огидні Господеві задуми погані»* (Прип. 15, 26). Як уникаємо вбивць, так повинні ми також уникати злих думок, бо вони несуть смерть душі. Деколи виникають у нас також непристойні бажання , або прагнення гріха. Отже, ми повинні відразу ж у собі придушувати недобрі бажання і прагнення.

Бог забороняє слова, котрі ображають доброчесність.

Люди, котрі вживають брутальні слова, не мають вже чистої совісті. Не знайдемо людини, яка б була безчесна в бесіді, однак чесна щодо звичаїв (Сидон. Апол.). Що радо вислуховуємо, те, врешті, звичайно робимо (св. Берн.). *«Язик — член маленький, а хвалиться великим!»* (Як. З, 5). Багато полягло від гострого меча, однак не стільки, скільки загинуло через свій язик (Сир. 28, 22).

Бог забороняє вчинки, котрі ображають доброчесність.

Це різні вчинки, все залежить від того, чи здійснює їх людина вільна (Второзак. 22, 21), чи одружена (Левіт 20,10), чи люди, споріднені між собою (І Кор. 5, 16), чи одна людина протиприродним способом (Рим. 1, 26; Буття І9, 5; Буття 38, 10) і т.п. Забороненими є дії, котрі ображають доброчесність, отже, забороненим є все, що призводить до таких дій. Отже, заборонені безсоромні погляди.

Бог забороняє такі погляди, аби вберегти нас від гріха; Бог чинить у

такому випадку як батько, котрий забороняє дитині торкатися гострого ножа (св. Золот.). Через непотрібну цікавість очей розпалюється в людині бажання, як вогонь (Сир. 9, 8). Не розглядайся по вулицях міст (Сир. 9, 7). Пригадай, яка кара спіткала цікаву жінку Лота.

Бог забороняє демонстрацію, розповсюдження і оглядання непристойних картин, постановку і відвідування непристойних театральних вистав, а також читання аморальних книжок або листів. Цього, власне, вимагає і шоста церковна заповідь.

Непристойні картини або театральні вистави завдають більшої шкоди, ніж непристойні розмови, бо те, що бачимо, впливає на нас сильніше, ніж те, що чуємо. Треба бути дуже обережним у виборі і читанні книжок.

Бог забороняє непристойний одяг.

Особи, котрі непристойно одягаються, є знаряддям диявола; диявол використовує їх, щоб занапащати душі (св. Берн.). Доброчесність не має ніякого значення для тих осіб, для котрих одяг є найголовнішою метою (св. Кип.). Жінки повинні прикрашати себе сором'язливістю і скромністю, а не золотом, перлами та коштовними одягом (І Тим. 2, 9).

Якщо людина свідомо, добровільно порушує шосту заповідь, то вона скоює тяжкий гріх.

Якщо людина має схильність і бажання грішити проти шостої заповіді, тоді вона примножує тяжкий гріх, навіть якщо би це бажання було короткотривалим.

Якщо ж, напр., людина має намір згрішити проти шостої заповіді, але цей намір виник у напівсвідомості (напр., у сні), то така людина найбільше може бути винна у скоєнні малого гріха. Доказом того, як Господь Бог карає гріхи проти шостої заповіді, є потоп та доля двох міст — Содому та Гоморри. Про те, як карає Бог гріхи проти шостої заповіді Божої, говориться в розділі про нечистоту як головний гріх. Саме знаходження цієї заповіді між п'ятою та сьомою заповідями вказує на те, що Бог ставить гріх нечистоти на одному рівні з убивством та злодійством. На жаль, цей гріх є сьогодні чи не найбільш розповсюдженим, і існує немало людей, котрі намагаються позбавити його назви гріха. Як нерозумно чинять люди! Це великий і найнебезпечніший гріх, тому що обіцяє нам приємність, а дає отруту.

Сьома заповідь Божа

У сьомій заповіді Бог забороняє завдавати шкоди власності ближнього.

Власністю є все, що придбала людина чесним шляхом для того, щоб жити (гроші, одяг, дім, продовольчі товари і т. д.).

Право на власність

Кожна людина має право здобувати собі чесним шляхом особисту власність. Вона необхідна їй для того, щоб забезпечити старість, на випадок нещастя, або для того, щоб утримувати свою родину. Без особистої власності між людьми постійно виникали б суперечки, непорозуміння, небажання працювати, а внаслідок цього не могло би бути мови про прогрес і удосконалення суспільства. Несправедливо відбирати в людини те, що вона заощадила для себе або здобула в поті чола.

Люди завжди і всюди мали особисту власність. (Доказом цього є найдавніші закони щодо охорони власності).

Якщо людина має природне право охороняти своє життя, то повинна також мати право здобувати і володіти засобами, необхідними для забезпечення потреб своїх і своєї родини. Якщо б людина не мала постійної власності і змушена була б щохвилини міркувати про те, як вижити, що ж тоді сталося б у випадку хвороби або якого-небудь нещастя? Неможливим було б також здійснення прагнення людини до вічної мети. З огляду на слабкість людської природи особиста власність є просто необхідною; без неї не було бо спокою між людьми і, зрештою, в людей пропало би бажання працювати. На основі цього бачимо, що право на власність є проявом Божої волі так само, як шлюб і влада.

Особисту власність здобуваємо собі чесним шляхом: працею, купівлею, отримавши її в дар або у спадщину.

Людина не отримує від природи права на якісь земні блага. Це право вона повинна спочатку здобути собі (Штикль). Передусім вона здобуває його працею. Якщо земля та її мешканці є *«власністю Бога»* (Пс. 24, 1), бо вони є витвором Бога, то повинно бути власність людини те, що є її витвором. Отже, власність є нічим іншим, як лише наслідком тяжкої праці. Власність можна отримати як подарунок. Бог теж обдаровував людей; Авраамові, напр., та його нащадкам обіцяв землю Ханаан (Буття 12, 7). Патріархи дарували своє майно первородному синові, благословляючи його. Заповіти і спадщина існують і в

наш час. Хто володіє маєтком, повинен завчасно скласти заповіт, аби запобігти будь-яким суперечкам, якщо би Бог покликав його несподівано з цього світу. Хто ж цього не робить, змушений буде відповідати за свою недбалість. Однак, не можна здобувати власність нечесним шляхом, напр., за допомогою шахрайства або злодійства і т.п.

Держава не має права відбирати особисту власність; вона може лише, із справедливих причин, обмежити нагромадження особистої власності або користування нею.

Звичайно, держава не є якимось надвласником усіх благ. Вона зобов'язана лише оберігати особисту власність, але не має права розпоряджатися нею. Не громадяни є для держави, але держава для громадян. Держава не має також права нікого ображати, а, навпаки, повинна дбати лише про добро кожного свого громадянина. Якщо держава, з огляду на суспільне добро, примушує когось віддати їй свою власність, то зобов'язана дати за це відшкодування.

Держава також не має права забирати церковне добро, а якщо це робить, то чинить несправедливо. *«Відібрати щось у людини — це злодійство, але забрати щось у Церкви — це святотатство»* (св. Єр.). Церква проголосила анафему тим, хто осмілюється грабувати церковне добро; лише після відшкодування ними скоєного Папа може звільнити таких від тієї кари (Соб. Трид. 22, 11). У свою чергу, держава зобов'язана в ім'я Бога дбати про благо своїх громадян; отже, має право вдосконалювати законодавчі акти щодо приватної власності. Держава може накласти на більш забезпечених вищі податки, які є необхідними для загального добра. Завдяки високому оподаткуванню надмірного капіталу, держава може врегулювати загальні потреби суспільства. Держава зобов'язана оберігати майно громадян, отже, може зобов'язати їх до справедливого користування надлишками на благо потребуючих.

Гріхи проти сьомої заповіді Божої

Сьома заповідь Божа забороняє крадіжки, розбій, шахрайство, лихварство, пошкодження чужої власності, скривання знайдених, привласнення позичених предметів і несплату боргів.

Крадіжка — це таємне відбирання чужого добра всупереч розумній волі власника.

Злодієм був Юда, бо обкрадав Апостолів (Йоан 12, 6). Жоден гріх не є таким розповсюдженим між людьми, як крадіжка, тому що, з одного боку, люди дуже жадібні і заздрісні, а, з другого боку, є багато можливостей до скоєння цього гріха.

Розбій — це насильницьке відбирання чужого добра.

Якщо хтось відбирає чужу власність і при тому ранить людину або вбиває, тоді він здійснює розбій. Так зробили ті розбійники, котрі здійснили напад на єврея, який подорожував із Єрусалиму до Єрихону (Лука 10, 30).

Шахрайством займається той, хто підступно завдає ближньому шкоди на власності.

Шахрай завдає шкоди різноманітними засобами: користується фальшивою вагою, видає фальшиві гроші, продає зіпсуті продукти (що є гріхом проти п'ятої заповіді Божої), підробляє документи і т.п. Воля Божа є такою, щоб ніхто свого брата не кривдив і не використовував (I Сол. 4, 6).

Лихварство полягає у використанні ближнього в потребі заради власної користі (Вихід 22, 25).

Лихвар позичає потребуючому гроші під великий процент. Лихварі — це вбивці убогих тому що вони відбирають у них все необхідне для життя, отже, позбавляють самого життя (св. Бернардин.). Але існує дозволене — це дарування убогим милостині. Завдяки милостині позичаємо наш капітал Господу Богу під високі проценти (св. Іван Мил.). Хто милостивий до вбогого, той, згідно із словами св. Письма, ніби позичає Богу (Прип. 19, 17).

Таким самим гріхом, як злодійство, є навмисне нищення чужої власності, скривання знайдених, привласнення позичених речей, несплата боргів.

Знайдені або позичені речі необхідно повернути власникові. Гарно вчинили брати Йосифа, віддаючи знайдені в мішках гроші. Лише в тому випадку, якщо знайдена річ не має зовсім ніякої вартості або має дуже малу, не мусимо її віддавати, хіба що власник виразно цього забажає. Чим вища вартість знайденої речі, тим більше зобов'язання її повернути власнику. Якщо власник нам невідомий, треба намагатися його знайти, а найкраще — повідомити про знахідку відповідні органи. Якщо ніхто не відгукнеться, знайдену річ можна притримати, доки не знайдеться справжній власник. Власник загубленої речі повинен тому, хто знайшов згубу, дати якусь нагороду (5-10% від вартості предмета). Добрий християнин поверне убогому знайдену річ без будь-якої нагороди. Ми часто позичаємо книжки, посуд і т.п. і не повертаємо їх. Такі дії є злодійством. Взагалі, треба бути дуже обережним, коли позичаємо щось комусь, щоб не мати пізніше клопотів. Крадіжкою вважається також несплата боргів. Недобре, коли хтось легковажно робить борги; такий схожий до людини, котра не може ходити власними ногами і повинна користуватися протезами. Гріхом є робити борги і не віддавати їх (Пс. 37, 21). Однак, найтяжче грішать ті, хто затримує заробітну плату, це — гріх, котрий кличе до неба про помсту. Заслужена плата робітника не повинна лежати у тебе до ранку (Левіт 19, 13). Того самого дня ще перед заходом сонця віддаси робітникові його плату (Второзак. 24, 15). *«Не майте жодних боргів ні у кого, крім боргу взаємної любові»* (Рим. 13, 8).

Гріхи проти сьомої заповіді можуть бути тяжкі або легкі; це залежить від того, чи крадіжка або заподіяна шкода є великою, чи малою; кому людина заподіяла шкоду (чи бідному, чи заможному, чи одному, чи багатьом); яким чином було здійснено крадіжку, або яким чином завдано другому шкоди (чи за одним разом, чи багато разів).

Береться до уваги і намір того, хто краде або завдає шкоди, бо й задум також впливає на якість гріха. Якщо, напр., хтось задумав украсти значну суму грошей, але не відразу, то вже, взявши перший раз, грішить тяжко, якщо би навіть більше не крав (чи тому, що йому хтось перешкодив, чи тому, що вже після першої невеликої крадіжки

розкаявся).

Відшкодування (реституція)

Хто завдає шкоди власності ближнього, той зобов'язаний виправити заподіяну кривду (Левіт 6, 1-5).

Відібрані речі необхідно повернути. Не обов'язково йти самому до власника, щоб віддати йому вкрадену річ. Це можна зробити потайки, так, щоб навіть власник не знав, хто вчинив крадіжку. Це можна зробити також через сповідника (котрий зобов'язаний зберігати таємницю).

При відшкодуванні необхідно дотримуватись таких правил:

а) якщо власник вкраденої речі вже мертвий, її треба повернути його спадкоємцям; якщо немає спадкоємців, треба її віддати убогим або обернути на якусь добру справу;

б) хто не в силі віддати всього, нехай віддасть бодай стільки, скільки може;

в) хто з причини убозтва або інших перешкод не може повернути все відразу, повинен мати бодай добру волю і рішення повернути тоді, коли буде у змозі; і зробити це якнайшвидше;

г) той, хто не може нічого повернути з украденого добра, повинен бодай молитися за того, в кого вкрав.

Той, хто несвідомо заволодіє чужим добром, зобов'язаний повернути його власнику, коли довідається, що це— чужа власність.

Людина, яка стане власником чужого добра, не знаючи, що воно є чужим, називається власником у добрій вірі. Чуже добро в добрій вірі людина може набути або від родичів у спадщину, або отримати як подарунок, або купити. Що повинна чинити в такому випадку людина, дізнавшись, що вона набула чужу власність, підкаже їй сповідник.

Людину, яка стане власником чужого добра, знаючи, що воно чуже, називаємо власником у злій вірі. Такій людині теж може допомогти сповідник.

Хто не має наміру повернути чуже добро чи відшкодувати його, не може дістати у Бога прощення гріхів, отже, не може також отримати

розгрішення від сповідника.

Душа того, хто не хоче повернути вкраденого, вмре (Ез. 33, 15). Тому визнає Христос Закхея сином Авраама тільки тоді, коли той виявляє готовність повернути несправедливо відібране добро (Лук. 19, 8). Хоча би той, хто скривдив ближнього на власності, гаряче просив милосердя Божого, хоча би проливав потоки сліз або намагався заслужити собі прощення суворим постом і покутою, не буде звільнений від гріха доти, доки не вирішить відшкодувати те, що взяв. Хто не повертає чужого добра, хоча може це зробити, ніколи не відпокутує гріха. Без відшкодування немає прощення.

ЩО ПОВИННО СТРИМУВАТИ НАС ВІД ПОРУШЕННЯ СЬОМОЇ ЗАПОВІДІ?

Ще стародавні іновірці вважали крадіжку мерзенним злочином і карали злодійство дуже суворо. У англосаксів (VI ст.) злодіям відрубували руки і ноги. В Угорщині (ще за св. Стефана) злодіїв продавали у неволю. У євреїв покарання за крадіжку також було дуже суворе. Під час завоювання Єрихону солдатам було строго заборонено брати що-небудь; якщо ж хтось таємно порушив заборону, того за наказом Бога укаменовано (Іс. Нав. 7). І в католицькій Церкві були встановлені тяжкі покарання за крадіжку; найменшу крадіжку карано цілорічною покутою на хлібі і воді. Бог також тяжко карає того, хто простягає руку по чужу власність. Та обставина, що вкрадена річ є недорогою, в даному випадку не має жодного значення, бо *«Бог більше бере до уваги злу волю, ніж саму річ, яку несправедливо собі присвоюємо»* (св. Єр.).

Люди, котрі завдають шкоди власності інших, ризикують утратити пошану і свої власні надбання, і вмирають частіше у злиднях та без покаяння.

Злодія чекає сором (Сир. 5, 17). *«Чуже не гріє»*, — говорить приказка. Хто краде чуже добро, — втрачає також і своє. Хто сіє кривду, — жатиме лихо (Прип. 22, 8). Горе тому, котрий збирає не своє (Ав. 2, 6). Несправедливість буває навіть причиною занепаду цілого народу (Сир. 10,8). Де ж поділися сильні держави давніх вавилонців, мідійців, персів, греків і римлян? Розпалися, бо керувалися і

збагачувалися неправдою. Над брамою віденської цісарської палати слушно вміщено напис: «*Справедливість — це основа держав»*. Злодій умирає найчастіше злиденною смертю. Яким сумним був кінець злодія Юди (Мат. 27, 5)! Який розпач мучив його, які він терпів муки совісті! Злодії рідко розкаюються у скоєному, тому що їм нелегко повернути вкрадене добро; навіть на смертному одрі не хочуть нічого чути про відшкодування. Несправедливі злодії не успадкують Царства Божого (І Кор. 6, 10). Що ж допоможе людині, яка увесь світ здобула, але душу свою занапастила? (Мат. 16, 26).

Вкравши — збагатишся, але втратиш Бога. Коли думаєш про вигоду, думай і про втрату (св. Авг.)

Чесному ще тут, на землі, буде вестися добре (Пс. 37, 28).

Зразком праведності є Товит. Він осліп, терпів злидні, але коли пани, на яких працювала його дружина, додали до заробленої нею платні козенятко, він сказав: *«Чи воно, бува, не крадене? Віддай його назад панам, бо ми не маємо права їсти крадене»* (Тов. 2, 13). У нагороду за чесність Бог повернув йому зір і дозволив дожити до глибокої старості (Тов. 14, 2).

«Справедливість підносить народ угору» (Прип. 14, 34).

Восьма заповідь Божа

У восьмій заповіді заборон безчестити ближнього, застерігає від будь-якої фальші і обману.

Заборона безчестити

Слава (добре ім'я) — це цінне добро, без якого тяжко жити на світі.

Слава (добре ім'я) полягає в тому, що люди добре про нас думають і добре відгукуються. Протилежністю слави є сором, неслава. Добре ім'я важить більше, ніж багатство; бути любим для когось краще, ніж володіти золотом та сріблом (Прип. 22, 1). Серед оточуючих нас благ найкращим є добре ім'я (св. Франц. Сал.). Добре ім'я — це джерело, з якого пливе багатство. Без слави не може людина бути задоволеною життям і по-справжньому щасливою. Чи може бути щасливим той, на котрого люди дивляться з презирством та зневагою? (Ґалюра). Кого шанують ближні, той більше прагне до праведного життя, ніж той, котрий не має такої поваги.

Тому ми повинні прагнути здобути собі добру славу і підтримувати її в очах людей. Здобудемо собі славу тоді, коли робитимемо добрі справи і оборонятимемо нашу честь, якщо хтось на неї посягатиме.

Бог хоче, щоб ми дбали про свою честь, бо глибоко прищепив нам це почуття честі і огиди до сорому. Якщо б ми хотіли тамувати в собі це почуття, то чинили би проти розпоряджень Бога (Ґалюра).

Ми повинні здійснювати добрі діла привселюдно. Якщо хочеш, щоб люди говорили про тебе добре, то не вихваляйся сам, а хай про тебе говорять твої діла! Спаситель виразно бажає, щоб ми чинили добре на очах наших ближніх, бо говорить: *«Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі»* (Мат, 5, 16). Наші добрі справи — це наче приємний запах (II Кор. 2, 15), бо роблять нас милими нашим ближнім так, як милий запах (Ґалюра). Якщо здійснюємо добрі справи привселюдно, то найкраще захищаємо наше чесне ім’я і примушуємо замовкнути злі язики (I Петро, 12). Дбаймо про добро не лише перед Богом, але й перед людьми (II Кор. 8, 21). «Хай ваша доброзичливість буде всім людям відома» (Филип. 4, 5), «*Стримуйтесь від усякого роду лукавства»* (I Сол. 5, 22). Звичайно, звідси не випливає, що ми не могли б розраховувати на будь-яку нагороду у Бога (Мат. 6, 2).

Ми повинні захищати знеславлену честь. Перших християн

ганьбили всі. Звичайно, християни боронили своє чесне ім'я; вчені Церкви писали спеціальні заступницькі листи (апології) і передавали їх імператорам, доводячи, що поширені пересуди є зовсім безпідставними. Захищався і Христос, коли Йому докоряли, що виганяє демонів Вельзевулом (Мат. 12, 27), або коли архієрейський слуга вдарив Його в обличчя (Йоан 18, 23). Св. Павло також оборонявся перед Найвищою Радою, перед намісником і перед правителем (Діян. Ап. 22, 26). Однак, не треба, знову ж таки, бути надто вразливим і ображатися з будь-якої дрібниці. Краще прощати і терпіти, ніж сваритися і нарікати. Хто живе пристойно і порядно, той не повинен боятися втратити своє чесне ім'я; випадково втрачену честь поверне обов'язково назад. Лише той, хто чинить зле, назавжди втрачає добре ім'я.

Захищаючи свою честь, ми повинні дотримуватися певної міри. Сильні та великодушні характери терплять мовчки; лише у важливих справах дають волю своїм почуттям (св. Франц Сал.).

Лише тоді, коли хтось звинувачує нас у непристойних та безсоромних вчинках, треба себе захистити (св. Франц Сал.). Треба також пам'ятати про те, що, терпляче зносячи образи, ми не раз можемо досягти набагато більше, ніж найстараннішим піклуванням про свою честь. Знамениті мужі — св. Франц Ксаверій, блаженний Климентій Гофбавер — не раз терпляче зносили найтяжчі образи з боку безбожників і саме тим якраз сприяли їхньому наверненню та виправленню.

Однак не треба надто запопадливо піклуватися про свою шану у людей, тому що таким чином можемо її якраз втратити, а разом з нею втратити і милість Бога. Необхідно також пам'ятати, що в багатьох випадках неможливо подобатися одночасно і Богу і людям.

Останньою метою того, хто надто ретельно піклується про добру славу у людей, є вже не Бог, а лише честь. Така людина стає занадто гордою (честолюбною) і за це упокорить її Бог (Лука 14, 11). Згадаймо, як упокорив Бог гордого Авесалома або честолюбного Наполеона. Неможливо одночасно служити Богу і подобатись людям (Гал. 1, 10). Людину, котра живе праведно, по-християнськи, багато хто висміює та ганьбить. У багатьох нерозумних людей честь або сором не є мірилом доброчесності; основну увагу вони звертають на речі, які не мають для

людини справжньої вартості, а саме на багатство, становище, одяг і т.п. (Ґалюра).

Крім того, нам необхідно остерігатися всього, що може пошкодити славі або честі ближнього, а саме: обмовлянь, ганьби, сіяння незгоди, зневаги, осудження та підозри.

Обмовляння — це виявлення, без обгрунтованих причин, помилок ближнього, які він дійсно допустив.

Обмовляння є применшенням доброї слави ближнього. Коли грішимо обмовлянням, чинимо несправедливо. Ближній, звичайно, може мати скриті недоліки, однак через це не втрачає поваги у людей. Хто, однак, оприлюднює ці недоліки, той позбавляє ближнього його слави. Не можна обмовляти свого ближнього ні живого, ні мертвого. *«Про померлих говори лише добре»*. Гріх обмовляння найпоширеніший із всіх гріхів. Головною причиною цього є надмірна гордість; багато хто думає, що якщо він буде інших зневажати та принижувати, то таким чином піднесе свої власні заслуги (св. Франц Сал.). Деякі обмовляють інших, щоб таким чином відвернути людську увагу від своїх власних недоліків та помилок. Вони схожі на злочинця, котрого переслідують, а він вказує пальцем на інших.

Обмовлянням грішить той, хто добрі вчинки людей кривотлумачить, а також той, хто, знаючи про чесність якоїсь особи, не засвідчує її і т.п.

Обмовлянням грішить не лише той, хто має намір шкодити ближньому на славі, а також і той, хто дозволяє обмовляти іншим.

Не грішить, однак, обмовлянням той, хто на основі обгрунтованих причин виявляє скриті помилки другого (якщо, напр., хтось повідомляє родичам про хиби їх дітей, щоб родичі їх виправили і т.п.). Не грішить також обмовлянням той, хто говорить про вже відомі вади тієї чи іншої людини.

Знеславлюємо тоді, коли приписуємо комусь помилки, яких він не чинив, або зводимо наклеп на когось. Якщо хтось, говорячи про чиїсь помилки, перебільшує, тоді обмовляння пов'язане зі знеславленням.

Жінка Путифара несправедливо знеславила Йосифа, сказавши, що він хотів її звабити (Буття 39). Євреї несправедливо обвинувачували Ісуса Христа перед Пилатом у тому, що Він ніби підбурював народ,

відраджував платити правителям податки і т.д. (Лук. 23, 2). Поштовхом до знеславлення є переважно помста, ненависть або невдячність. Той, хто знеславлює, грішить двічі: говорить неправду і завдає шкоди ближньому на славі (св. Франц Сал.). Хто ж потайки чорнить ближнього, схожий на вужа, котрий скрито кусає (Сир. 10, 11). А дехто знеславлення перетворює в жарти і розголошує ці жарти у формі дотепних анекдотів. Такий засіб знеславлення гірший, аніж інші. Звичайне знеславлення, можливо, не привернуло б уваги, а знеславлення у формі анекдотів залишає глибокий слід в пам'яті оточуючих (св. Франц Сал.).

Якщо хтось безвинно зазнає образи честі, нехай собі пригадає, що Найсвятіший Ісус безвинно був засуджений на смерть; хто про це пам'ятає, той буде терпляче зносити усі прикрощі.

Гріхи обмовляння та знеславлення можуть бути тяжкими або легкими. Це залежить від того, про яку хибу людина розповідає (якщо розповідає про тяжку ваду ближнього, тоді буде тяжким гріхом; якщо ж розповідає про вади малі, тоді, звичайно, буде малим гріхом); від того, яка особа говорить про чужі хиби (не так грішить особа, котру поважають люди і легко їй вірять, по-іншому грішить та особа, котру не поважають (котра є пліткарем), бо такій особі переважно не вірять); від того, про чиї хиби людина розповідає (розповідь про недолік однієї особи може бути тяжким гріхом, розповідь про той же недолік іншої особи малим).

Можливий і такий випадок, що хтось завдасть великої шкоди якійсь особі, розповідаючи лише про незначні недоліки (напр., якщо б хтось сказав про єпископа, що він говорить неправду, той грішив би тяжко). І, навпаки, розповідь про недолік другого, навіть тяжкий, може бути легким обмовлянням.

Гріхом проти честі людини є сіяння незгоди.

Сіяти незгоду — означає обмовляти або знеславлювати з тією метою, щоб розсварити між собою ті особи, які живуть у дружбі та любові. Від обмовляння та знеславлення сіяння незгоди відрізняється тим, що той, хто прагне цього, намагається скрито зруйнувати дружні стосунки і посіяти незгоду.

Той, хто добровільно слухає обмовляння другого і радіє тому, що

ближнього знеславлюють, так само грішить, як і той, хто обмовляє.

Хто ж другого намагається схилити до того, щоб він обмовляв та знеславлював когось, такий тяжко грішить проти справедливості і стає причиною кривди, яку ближній через нього потерпів.

Хто словами ображає честь ближнього, той роздуває вогонь, а хто його слухає, той докладає у той вогонь дров. *«Якщо би ми не мали прихильних слухачів, не говорили би про чужі недоліки»* (св. Ігн). Отже, той, хто слухає такі розмови, також стає винним. Спаситель нагадує нам: «Лицеміре, вийми перше колоду з ока свого, і тоді побачиш, як вийняти скалку з ока брата твого» (Лук. 6, 42). Придивляється та прислухається до недоліків інших той, хто не хоче бачити власних недоліків (св. Берн.). Отже, ми не повинні допускати розмов такого роду. Тому намагайся виправдати ближнього, честь котрого плямують у твоїй присутності; або вислови своє невдоволення такою розмовою, або вчасно переведи розмову на іншу тему. Св. Августин на своєму столі написав: «Нехай не сідає за цей стіл той, хто плямує честь ближнього». «*Вагу та міру для слів своїх вироби, ворота й засуви зладнай для своїх уст»* (Сир. 28, 28). Наклеп — це потрійний меч, який одним ударом наносить три рани: ранить наклепника, бо вводить його в гріх, ранить того, кого знеславили, тому що позбавляє його доброго імені, ранить, нарешті, того, хто прислухається, бо і той грішить (Св. Верн.). Наклепник губить душу того, котрий радо прислухається до наклепу, він чинить, як вуж, котрий отруйними речами вигнав Єву з раю (св. Ант. Пуст.).

Зневага — це несправедливе плямування чужої честі, здійснене у присутності особи, про яку говорять.

Обмовляючи, плямуємо честь іншої людини поза її спиною, зневажаючи, плямуємо честь у її ж присутності. Між зневагою та обмовлянням різниця така, як між розбоєм та крадіжкою (св. Тома з Акв.). Якщо обмовляння та знеславлення підривають добру думку, яку люди про когось мають, то зневага позбавляє ближнього шани, яку люди виявляють до нього зовні. Семей образив царя Давида, назвавши його *«диявольським мужем»* і кинувши навздогін каменем (II Цар. 16, 5). Євреї часто зневажали Христа, називали Його «Самарянином» і «навіженим» (Йоан 8, 48). Зневажає найчастіше той, хто несправедливий до інших. Хто є справедливим і правдивим, не

потребує допомагати собі зневагою та приниженням людей; правда завжди перемагає сама по собі. Різновидом зневаги є також насмішки або глузування. Насміхаючись над ближнім, завдаємо йому великих прикрощів і втрачаємо його прихильність. «*Удар батогом залишає смугу — удар язиком ламає кістки»* (Сир. 28, 21).

Язик стинає швидше, ніж меч.

Для того, щоб дізнатися, чи зневага є легким чи тяжким гріхом, треба взяти до уваги слова або діла того, хто зневажає; хто саме зневажає; кого зневажає.

Осудження — це тверде переконання у гріху ближнього без вагомої причини.

Гордий фарисей у храмі вважав митаря, котрий стояв на дверях, великим грішником, однак дуже помилявся (Лук. 18). Три приятелі Йова вважали його безбожником лише за те, що Бог послав йому тяжкі страждання (Йов. 5). Фарисей Симеон уважав Магдалину, котра впала до ніг Христа, великою грішницею, а вона, тим часом, була вже святою покутницею. Спаситель знав це і не відштовхнув її (Лук. 7, 39). Св. Павло під час шторму на морі опинився на острові Мальта. Щоб зігрітися, св. Павло назбирав хмизу і розпалив вогонь; із хмизу виповзла змія і вкусила його в руку. Коли це побачили присутні, то відразу осудили його в душі; говорили між собою, що ця людина є, очевидно, злочинцем, якщо її так переслідує доля (Діян. Ап. 28).

Приказка говорить, що кожен судить по собі. *«Хто сам не є злим, не буде осуджувати інших»* (св. Григ. Назн.). Лише зла людина радо вірить у те, що інші такі самі, як і вона (св. Золот.). Чим більше хтось має вад, тим більше їх буде вишукувати в інших. Краще помилитися і судити добре про злих, аніж зле про добрих (св. Анз). Справедлива людина, котра любить по-справжньому, відкидає всякі недобрі думки про людей, уважаючи, що судити має право тільки Бог (св. Франц. Сал.). Так зробив св. Йосиф, обручник Пресв. Діви Марії (Мат. 1, 19). Нехай ніхто не думає погано про ближніх своїх (Зах. 8,17). Якщо хочеш, щоб інші довіряли тобі, довіряй їм. Довір'я народжує довір'я — і, навпаки, з недовір'я виникає недовір'я.

Осудження є тяжким гріхом за таких умов: коли людина осуджує іншу в скоєнні гріха без достатніх причин; коли людина осуджує іншу

в тяжкій матерії; коли людина усвідомлює, що судить іншу в тяжкій матерії без достатньої на це причини, але не відкидає свого переконання у грісі тієї людини; коли людина осуджує знайому людину або знайому родину.

Підозра — це припущення, що хтось допустився поганого вчинку, яке виникло без обгрунтованих підстав.

Якщо б у господаря вкрав хтось із хати якусь річ, а господар, не знаючи, хто це зробив, звинуватив би свого слугу, то такий господар грішить підозрою. Якщо ж він (господар) має докази, то не чинить гріха. Підозра взагалі є малим гріхом.

ВІДШКОДУВАННЯ (РЕСТИТУЦІЯ) НА СЛАВІ

Наклепник зобов'язаний якнайшвидше повернути обмовленому добре ім'я, відшкодувати всі тимчасові кривди, які наніс ближньому, обмовляючи його, і про які може здогадуватися. Може статися так, що наклепник завдав ближньому великої кривди в тимчасових благах; у такому випадку наклепник зобов'язаний під страхом тяжкого гріха, виправити все, що заподіяв.

Той, хто знеславив ближнього, зобов'язаний признатися в цьому, навіть якщо зашкодить своїй славі.

Коли людина не зобов'язана відновлювати добре ім'я ближнього?

Коли вважає, що не сплямувала честі ближнього; якщо ті, хто слухав, не повірили наклепу, або якщо хтось перешкодив наклепникові, вчасно зупинивши його; якщо вже усунено кривду чи через суд, чи завдяки свідченню інших, або якщо з бігом часу про це вже забуто; якщо ображений прилюдно чи якимось іншим способом наклепнику вибачив (однак не завжди можна обмовнику пробачати, особливо тоді, коли через це можуть постраждати інші); коли виправити вчинене неможливо; коли ображений також порушив честь того, хто його образив, і не хоче відновити його доброго імені.

ПРО ВІДШКОДУВАННЯ (РЕСТИТУЦІЮ) ЧЕСТІ

Якщо хтось когось зневажив, то він зобов'язаний відновити честь

ображеного, а також відшкодувати усі незручності, які були з цим пов'язані.

ЩО ПОВИННО НАС УТРИМАТИ ВІД ПЛЯМУВАННЯ ЧЕСТІ БЛИЖНЬОГО?

Ми завжди повинні пам'ятати, що хто надто суворо судить свого ближнього, того колись і Бог буде судити так само.

Ісус Христос говорить: *«Не судіте, щоб вас не судили»* (Мат. 7, 11).

«Не судіть, і не будете суджені; не засуджуйте, й не будете засуджені» (Лук. 6, 37).

Той, хто судить ближнього, чинить несправедливо щодо Бога, бо втручається в Його права.

Один є законодавець і суддя... А хто є ти, що судиш ближнього? (Як. 4, 12). Ти хто є, що судиш чужого слугу? (Рим. 14, 5). Хто не є всезнаючим, не має права судити, бо чи є якийсь учинок поганим чи добрим, залежить від наміру серця, а це якраз нам невідоме (св. Франц Сал.).

Хто відбирає ближньому добре ім'я, того карає Бог суворо часто вже тут, на землі; звичайно підстерігає його те саме нещастя, якого бажав для ближнього.

Людині з лихим язиком не буде добре вестися на землі (Пс. 140. 12). Єзавель, жінка єврейського царя Ахава, намовила двох злих людей, щоб підло звинуватили Кавутея в богохульстві, бо останній не хотів продати цареві своєї винокурні. Та невдовзі була покарана сама Єзавель. Новий цар наказав скинути ЇЇ з вікна палати, і тіло її пошматували коні та з'їли пси (І Цар. 21). Хто для кого яму копає, сам до неї потрапляє (Пс. 8, 16).

Хто позбавляє ближніх честі, може бути покараний також і світським судом за образу честі.

Хто звик завдавати шкоди ближнім на славі, той вже на дорозі до вічного осудження.

Не один може багато молитися і часто ходити до церкви, і люди вважають його побожним; однак його лихий язик, котрим він безчестить інших, є найкращою ознакою смерті його душі (св. Альф.). Образа честі тому є таким тяжким гріхом, що честь — цінніше благо,

ніж багатство (Прип. 22, 1). Несправедлива образа честі ближнього — це свого роду вбивство, бо ми таким чином руйнуємо його громадське життя (становище в суспільстві), головною підвалиною якого є честь і добре ім'я (св. Франц. Сал.). Ті, хто злословить, не досягнуть Царства Божого (І Кор. 6, 10). Ті, котрі лжесвідчать на свого ближнього, є дітьми диявола (І Цар. 21, 13). Наклепники варті смерті (Рим. 1, 32). Хто завдасть своєму братові тяжкої образи, той заслуговує пекельного вогню (Мат. 5, 22). Не допоможуть молитва і пости, якщо будемо судити інших та лихословити (св. Берн.).

Заборона фальші

Бог є самою Правдою; Він забороняє нам будь-яку фальш, зокрема брехню, лицемірство та підлабузництво.

Бог є Правдою, тому ненавидить фальш. Бог не може говорити неправду (Євр. 6, 18). Христос говорить про Себе: *«Я — путь, істина і життя»* (Йоан 14, 6). Саме тому наказує Бог: «Не крадіть, не брешіть, не ошукуйте один одного» (Левіт 19,14). «*...відкинувши брехню, говоріть кожен правду ближньому своєму...»* (Ефес. 4, 25). Бесіда ваша нехай буде відвертою та правдивою, якщо хочете бути дітьми Того, котрий є Отцем правди і самою Правдою (св. Франц Сал.).

Брехуном називаємо того, хто говорить неправду навмисне.

Якщо хтось говорить неправду, то не завжди маємо право називати його брехуном, або взагалі звинувачувати його у брехні, бо він міг помилитися. Обман — це свідома брехня. *«Не для того володіє людина даром мовлення, щоб обдурювати інших, але для того, щоб викладати свої думки»* (св. Авг.)

Ми можемо говорити неправду в таких випадках: із необхідності, щоб від себе або від інших відвернути якусь небезпеку (обман по потребі) — так обманув Петро, коли на подвір'ї архієрея сказав: *«Не знаю я цього чоловіка»* (Мат. 26, 74); жартуючи, щоб інших розвеселити (обман жартівливий); врешті, щоб комусь завдати шкоди (обман шкідливий). Так обманув Яків, коли прикинувся Ісавом перед своїм батьком і виманив у нього благословіння (Буття 27).

Той, хто розповідає якусь вигадану історію (напр., притчу або казку), щоб навчити когось, не грішить обманом, бо не має наміру ввести когось в оману; адже й Ісус Христос розповідав багато притч.

Брехуна можна порівняти з фальшивими грішми, які здаються чимось іншим, аніж є насправді (св. Ів. Клим.).

Яку відразу до обману мали перші християни, бачимо на прикладах того, що не раз могли обманом врятувати своє життя й уникнути мученицької смерті, однак цього не робили.

Лицемірство полягає в тому, що людина за допомогою гарних слів

або справ намагається приховати від інших свої злі наміри.

Юда поцілував Спасителя на горі Оливній, наче був найкращим його приятелем; однак, зробив це лише тому, щоб Ісуса зрадити (Мат 26, 49). Цар Ірод говорить трьом мудрецям: *«Якщо знайдете Дитятко, повідомте мені, щоб я пішов уклонитися Йому»*. В душі, однак, думав собі: «*Коли довідаюся, де є це Дитя, накажу Його вбити»*.

Лицемірами є також такі люди, котрі зовні вдають із себе дуже побожних, а насправді є безбожними й аморальними (таких називаємо облудниками). Облудники схожі на диявола, котрий також уміє перетворитися на світлого Ангела. *«Грішити відверто не є таким великим злом, як прикидатися святим»* (св. Єр.). До облудників подібні ті, що в церкві безнастанно хрестяться, б'ються в груди, клякають, але зовсім не думають про те, що роблять. Спаситель порівнює облудників з пофарбованими гробами, які зовні гарні, а в середині повні кісток і усякої нечисті (Мат. 37, 27), а також з хижими вовками в овечій шкірі (Мат. 7, 15).

Підлабузництво полягає в тому, що нещиро, понад міру хвалимо когось в очі задля якоїсь власної користі.

Цар Ірод Аґриппа, котрий наказав ув'язнити Петра, був розлючений на мешканців Тиру і Сидону. Прийшли посланці з тих міст, щоб його перепросити; а коли Ірод звернувся до них, вигукнули, ставши на коліна, щоб йому сподобатися: *«Це голос Божий, а не людський»*. Зрадів Ірод і став пихатим і гордовитим; але в ту хвилину вразив Ангел Господній його нутрощі гниттям (Діян. Ап. 12, 22). Підлабузники говорять нещиро: в очі хвалять, а поза очі — висміюють. Вони насамперед дбають про власну користь (Юд. 16). Підлабузники вихваляють понад міру, тобто приписують Іншим риси, яких ті не мають, занадто підносять їх справжні достоїнства, а недоліки та помилки виправдовують. Тому підлабузники дуже небезпечні: виправдовуючи вади інших, вони вводять останніх у гріх. Вірний товариш постійно звертає нам увагу на наші недоліки, а підлабузник не дбає про те, чи допоможе комусь, чи зашкодить; для нього головне — здобути чиюсь прихильність та ласку. Підлабузник підкладає грішнику подушку під голову, щоб той не пробудився, а спав якнайдовше (св. Вінк. Фер.). Підлабузництво — це джерело усіх пороків (св. Тома з Віл.). Підлабузники втягують людей у гріх, але й

самі вони горітимуть у пекельному вогні (Св. Берн.). Ісайя погрожує підлабузникам: «*Горе тим, що зло добром звуть, а добро — злом»* (Іс. 5, 20). Отже, треба завжди остерігатися тих, хто нас занадто вихваляє. Як злякалася, напр., Мати Ісусова, коли почула слова Ангела!

ЩО ПОВИННО СТРИМУВАТИ НАС ВІД ФАЛЬШІ?

Той, хто говорить неправду, стає схожим на диявола і немилим Богу; він втрачає довір'я у ближніх, чинить багато зла і стає здатним до будь-якої нечесної справи.

Брехун стає подібним до диявола, бо диявол також є брехуном і батьком брехні (Йоан 8, 44). Першою Єву обманув диявол у раю. *«Всі, хто обманює, є дітьми диявола»* (св. Авг.). Брехуни є дітьми диявола не за своєю природою, а лише тому, що наслідують диявола (св. Амвр.). Брехун повинен соромитися (Сир. 4, 30). Брехуни неприємні Богові. Адже Бог є самою Правдою, отже, бридиться брехуна. Ні з ким не був таким суворим Ісус Христос, як з фарисеями. Чому? Тому що були облудниками (Мат. 23, 27). З кожного роду грішників вибрав Ісус Христос людей і ощасливив їх (напр., серед лихварів — Закхея, серед розбійників — розп'ятого з правого боку, серед пропащих жінок — Марію Магдалину і самаритянку біля криниці Якова, серед гонителів Церкви — Савла), але серед брехунів і облудників — нікого. Тому що Христос є Правдою, жоден грішник не протистоїть Йому так, як брехун (Форнерус). Неодноразово тяжко карав Бог брехунів. Ананію і Сафіру за брехню Бог покарав смертю (Діян. Ап. 5). Гієзію, слугу Єлисея, покарав проказою (II. Цар. 5). Бридкі Господу брехливі вуста (Прип. 12, 22).

Брехун втрачає довір'я у ближніх. Завзятому брехуну ніхто не повірить, хоча навіть частково говорив правду. Брехун втрачає в очах людей будь-яку повагу і довір'я. Він сам породжує до себе ненависть Бога і людей (св, Єфр.). Брехуни не раз стають причиною великих нещасть. Розвідувачі, які були вислані до обіцяної землі, обманули ізраїльтян і налякали їх. І чого ж добилися цією брехнею?

Ізраїльтяни богохульствували, хотіли укаменувати двох чесних розвідувачів і повернутися до Єгипту, чим викликали гнів Бога (Числа 13). Яків обманув свого батька, за те хотів його вбити брат Ісаїв, і Яків

змушений був утікати (Буття 27) Ось які сумні наслідки брехні! Язик — то малий член, однак стає причиною великих справ (Як. 3, 5). Хто вуста свої широко відкриває, тому біда (Прип. 13, 3). Той, хто обманює, впадає легко в інші пороки. Приказка говорить: *«Хто замолоду бреше, той під старість краде»*. Де облуда, там обман і злоба (Св. Авг.). Брехун ніколи не може бути побожним, бо Св. Дух цурається облудників (Прем. 1, 5). Брехливі люди — безчесні люди (Прип. 20, 28). Праведник ненавидить брехливі розмови (Сир. 13, 5).

Шкідлива звичка обманювати призводить до смертного гріха і до вічного осудження.

Брехня сама по собі є звичайно гріхом повсякденним; однак може стати тяжким гріхом, якщо брехнею завдамо великої шкоди. Хто має звичку часто обманювати, ризикує втратити спасіння, бо Бог відбирає свою милість у брехуна. *«Святий-бо Дух — виховник від лукавства втікає...»* (Мудр. 1, 5). Брехливі вуста вбивають душу (Мудр. 1,11). «Злодій не такий злий, як брехун, бо злодій може повернути те, що вкрав, а брехун не може повернути того, що взяв, а саме доброї слави ближнього» (К. Гуро). «Ліпше злодій, аніж безнастанний брехун; а втім, вони обидва успадкують погибель» (Сир. 20, 27). Бог занапастить тих, хто обманює (Пс. 5, 7). Брехун не ввійде до небесного Єрусалиму (Одкр. 21, 18). Христос погрожує лицемірам страшним «*горем»* (Мат. 23, 13 і наст.).

Отже, брехня заборонена, навіть якщо завдяки їй можна було б досягти найбільших достатків.

Обман заради добра ближнього також є гріхом, як крадіжка задля добра убогих (св. Авг.). Якщо обманом можна було б навіть урятувати життя ближнього або власне життя, все одно брехня не була б дозволена (св. Авг.). Добра мета ніколи не виправдовує засобів.

Лише обман жартома не є гріхом, коли всім зрозуміло, що це жарт, тому що в такому випадку немає наміру когось увести в оману.

Однак, грішить той, хто жартує нерозумно, і чиї жарти можуть мати сумні наслідки. Там, де є намір обманути ближнього, присутні вже брехня і гріх. Якою би незначною не здавалася будь-яка брехня, вона завжди завдає болю або нам самим, або іншим, тому що спотворює правду. *«Розмова ваша нехай буде щирою і правдивою, якщо хочете*

бути дітьми Того, котрий є Отцем правди і самою Їправдою» (св. Франц Сал.).

Однак можна ухилитися від відповіді перед тим, хто не має права нас питати, або якщо наша відповідь комусь зашкодила б.

Все, що говориш, нехай буде правдою; однак остерігайся говорити все, що є правдою. Слово — срібло, а мовчання — золото. Якщо правда може комусь пошкодити, краще промовчи або дай двозначну відповідь. Святий Тома, архієпископ з Кантербури, переслідуваний королем, змушений був утікати на коні, переодягнувшись у вбоге вбрання. В дорозі зустрівся зі своїми переслідувачами. Коли вони його спитали, чи він не є, випадково, архієпископом, Тома відповів: *«Посудіть самі, чи так подорожує архієпископ»*. Якщо хтось не дуже надійний і пунктуальний просить нас позичити гроші, також можемо відповісти: «*Не маю»* (тобто не маю для того, щоб тобі позичити). Людина відповідає двозначно, коли суддя, не маючи доказів, хоче її примусити зізнатися; тому що ніхто не зобов'язаний звинувачувати самого себе (св. Альф.). Щоб не збрехати, можна просто відмовитися від відповіді. Навіть Христос відповів не на всі питання Пилата. Зрозуміло, що двозначні відповіді можна давати лише тоді, коли до цього нас змушують обставини: необхідність збереження честі Бога, добра ближнього або власна безпека. Хто ж відповідає двозначно лише для того, щоб ближнього ввести в оману, той грішить. Ми повинні відверто відповідати передусім тоді, коли той, хто запитує, має право і причину знати всю правду (напр., при складанні угоди, купуючи щось або продаючи і т.п.).

Щира людина схожа на Бога і Богу приємна, її поважають люди.

Христос є Правдою (Йоан 14, 5); тому той, хто любить правду, стає схожим на Христа. Правдомовного Натанаїла хвалить Спаситель словами: *«Ось справжній ізраїльтянин, що нема в ньому лукавства»* (Йоан 1, 47).

Людину, котра любить правду, поважають ближні. На св. Івана Кантого одного разу напали розбійники і пограбували його. На питання, чи має ще щось при собі, відповів: *«Ні»*. Коли ж відійшов, пригадав собі, що має ще кілька золотих монет, які були зашиті в одязі. Отже, вертається до розбійників і віддає їм ті гроші. Розбійників це так вразило, що вони віддали йому все, що в нього забрали (Вен. XIV).

Отже, деколи добре відверто визнавати свої помилки, тим більше, що завдяки цьому можна заслужити помилування або бодай послаблення кари. Наша відвертість часом може призвести до певних незручностей, але, разом з тим, вона забезпечить спокій нашій совісті. Хто йде дорогою простою, йде безпечно (Прип. 10, 9). Ісус Христос нагадує нам, щоб ми були простими, як голуби (Мат. 10, 16). Фальш нікого ще до добра не довела, отже, треба бути завжди відвертим.

Засоби проти гріхів язика

Св. Отці говорять, що без гріхів язика було б на світі на одну третину гріхів менше.

Гріхів, спричинених язиком, найкраще можемо уникнути тоді, коли будемо утримуватися від балаканини і взагалі будемо обережними в розмові, а також, і тоді, коли, слухаючи розмови, які ображають добре ім'я ближнього, намагатимемось це добре ім'я захистити, а почуте не будемо поширювати.

Ми повинні уникати зайвої чи пустої балаканини. *«Мовчання — це смерть гріхів»* (св. Ант.) Хто вміє мовчати, той є мудрим у розмові. Грецькі філософи наказували мовчати своїм учням довгий час; таким способом останні повинні були навчитися говорити розумно. Хто навчився мовчати, той зуміє розумно говорити (св. Григ. В.). Хто вуста свої стереже, той збереже свою душу; хто ж нестриманий у розмові, з таким буде лихо (Прип. 13, 3). Хто багато говорить, той не вбережеться від гріха (Прип. 10, 10). Ми повинні мати не серце на язиці, але язик у серці (св. Гумберта). Як вибираєш собі страви, які хочеш їсти, так добирай також і слів, які хочеш сказати (Св. Авг.). Ми повинні добре обміркувати, що ми хочемо сказати, тому що промовлене раз слово і висловлена раз думка ніколи вже не повернуться назад. Раз висловлена думка не повертається, як не повертається також раз випущена стріла (св. Петро Дам.), Христос говорить, що люди повинні будуть у день суду звітувати про кожне промовлене пусте слово (Мат. 12, 36). Крім того, Ісус Христос має намір судити нас, спираючись лише на наші слова, тому що говорить: «... за словами твоїми будеш виправданий і за словами твоїми будеш засуджений» (Мат. 12, 37). «*Смерть і життя — у владі язика»* (Прип. 18, 21).

Коли хтось у нашій присутності несправедливо ганьбить ближнього, треба того ближнього виправдати.

Св. Письмо наказує нам відкривати свої уста на користь німого, тобто захищати тих, котрі по причині своєї відсутності не в змозі себе захищати (Прип. 31, 8). Ми повинні захищати добре ім'я ближнього, яке хтось поганить злим словом. Коли при нас критикують ближнього,

ми повинні підкреслювати його позитивні риси. Так чинила св. Тереса, і ніхто не смів у її присутності говорити недобре про інших. Почувши розмову, котра ображає честь ближнього, ми повинні своєю поведінкою, виразом обличчя, голосом показати, що не схвалюємо цього. Можемо також перевести розмову на інший предмет, перешкодивши тому, хто лихословить, продовжувати розповідь. Хто радо слухає розмови, котрі ображають честь ближнього, той стає співучасником у скоєнні гріха.

Не можна розголошувати подібні розмови. Якщо ти почув щось компроментуюче про свого ближнього, то нехай це умре в тобі. Будь дуже обережним у розмовах про свого ближнього. Пильнуй свого носа, а не чужого проса. Вимітай сміття із своєї власної хати, а не з чужої.

Дев’ята заповідь Божа

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ В СУСПІЛЬСТВІ

Якщо заглянемо в історію дохристиянських часів, то побачимо, що жінки несли на собі основний тягар гноблення і приниження. Таке приниження жінки існує і сьогодні в тих країнах, куди ще не дійшло світло Євангелія. У євреїв, однак, жінки не зазнали такого принизливого становища з огляду на прихід майбутнього Месії, котрого мала народити жінка.

Саме християнству завдячує жінка своїм сучасним становищем у суспільстві.

У іновірців жінка була і залишилась лише рабинею чоловіка. Вона не мала в сім'ї жодних прав; чоловік за найменшу дрібницю міг її вигнати з дому, або навіть і вбити. Часто траплялося у іновірців, що жінку продавали, віддавали у заставу і т. п. Гірка доля таких жінок! Християнство значно покращило становище жінки. Жінка християнина повинна бути відданою своєму чоловікові і в усьому слухатися його, але вона має рівні з ним права, не є його невільницею, а є товаришкою тому що, як говорить св. Павло, і чоловік, і жінка *«одно у Христі Ісусі»* (Гал. 3, 28). Згідно з християнською релігією, шлюб є єдиним і нерозривним; отже, недозволеним є багатоженство, а також самовільне віддалення законної жінки. Повага і шана до Матері Божої є причиною вшанування і звичайної жінки. Заради Матері Божої християни поважають усе жіноцтво. Справедливо можна сказати, що наш Спаситель є «*Визволителем жінки»*, тому що визволив жінку від зневаги.

Сьогодні дещо погіршилося становище жінки; причиною цього переважно є те, що люди забули християнські принципи або не хочуть їх дотримуватися.

У деяких країнах праця жінки оплачується нижче, ніж праця мужчини, тому дехто з роботодавців намагається залучити до праці якнайбільше дівчат та жінок. Власний заробіток забезпечує молодим дівчатам незалежність від родичів, дає їм можливість жити вільно.

Правда, біда дуже часто змушує дівчат давати згоду на тяжку та виснажливу працю, котра є дуже шкідливою і для здоров'я жінок, і для розвитку суспільства. Зайнятість жінок у виробництві є причиною безладдя у сімейному житті, занедбання виховання дітей, збільшення жіночих хвороб, вражаючої смертності дітей, появи хворобливого потомства і великої деморалізації (бо жінка багато часу проводить поза сім'єю). Заможніші жінки, навпаки, не бажають працювати, вони мають лише одне бажання — розважатися.

В очах багатьох сучасних дівчат шлюб є лише можливістю вирватися з-під батьківської опіки, звільненням від будь-яких клопотів і турбот. Тому не дивно, що молоді і здорові жінки наймають до дітей няньку, а самі замість того, щоб зайнятися домом і вихованням дітей, цілий день чепуряться і ходять у гості або розважаються. Уникання фізичної праці є однією з причин того, що молоді дівчата фізично слабо розвинені, не мають поняття про ведення домашнього господарства, а чоловіки не мають бажання одружуватися з такими дівчатами. Тому чимраз більше дівчат не можуть вийти заміж і, отже, не можуть виконати призначення жінки.

Справжнє покликання жінки — стати матір'ю, це призначено їй самою природою.

Ще євреї вважали найбільшим щастям для дівчини вийти заміж і стати матір'ю. Ганьба чекала на жінку, котра залишилась незаміжньою або бездітною. Такі погляди на обов'язки жінки характерні не тільки для давніх поган, але й для сучасних.

Сама побудова організму жінки та його властивості вказують на те, що жінка за своєю природою покликана стати матір'ю. Крім того, жінці властиві особливі духовні обдарування, які роблять її здатною до здійснення свого призначення. Жінка більш вразлива, ніж мужчина, милосердніша, лагідніша і побожніша. Її уява жвавіша і багатша, ніж чоловіча, жінка більш рухлива й енергійна, совісніша і ніжніша, терплячіша і витриваліша ніж чоловік. Все це сприяє тому, що жінка гарно виховує дітей. Однак, немає правил без винятків. Є також дівчата, котрих Бог закликає не до шлюбу, а до дівочого життя. Керуючись цим покликанням, не раз відрікалися святі дівиці від шлюбу з князями та королями, аби присвятити своє життя Христу; так зробила св. Аґнішка, св. Агафія, св. Лукія й інші. Християнство

піднесло дівоцтво до рівня ідеалу (І Кор. 7, 25-40).

Сучасна жінка часто не може задовільнитися лише веденням домашнього господарства та виконанням материнських обов'язків. Вона повинна дбати про своє матеріальне забезпечення, отже, працювати на виробництві чи в якійсь іншій галузі.

Той, хто принципово засуджує працю жінок, помиляється.

Що повинна робити жінка, котра не може вийти заміж або котру мужчина залишив напризволяще? Чи повинна загинути від голоду, чи кинутись у прірву гріха, як це часто буває? І суспільство, і державна влада визнають, що жінка повинна бути забезпечена роботою. Тому дівчата та жінки навчаються у різних учбових закладах і вибирають собі роботу за бажанням.

Суспільно-корисна праця жінки є необхідністю, тому що потяг до справжньої мети, до материнства, в кожній жінці настільки великий, що кожне інше заняття (навіть почесне й впливове), вважається зрадою цієї мети. І якщо жінка має нагоду вступити у вигідний шлюб, вона з радістю віддається сімейним турботам і, якщо це можливо залишає свою роботу. (Винятком є дівиці, котрих Бог закликав до досмертного дівоцтва або до чернечого стану). Треба зважити також і на те, що багато жінок передчасно стають удовицями і рідко виходять другий раз заміж. Св. Павло на підставі сумних прикладів радить молодим удовицям удруге вийти заміж (І Тим. 5, 14).

Жінка повинна виконувати лише таку роботу, до якої вона має вроджені здібності, і яка є корисною і для неї, і для суспільства.

Нерозумно було б давати жінці таку роботу, до якої вона від природи не має жодних здібностей. Від цього постраждало б не лише суспільство, але передусім сама жінка. Жінка має потяг до таких занять, які подібні до обов'язків матері. З користю для інших жінка може працювати вихователем, вчителем, лікарем; виконувати різноманітні домашні роботи (куховарити, прати, шити); бути продавцем, бухгалтером і т.д. Зате не може жінка виконувати таку роботу, котра потребує великого фізичного напруження, бо від природи вона слабша від чоловіка і швидко втомлюється; крім того, довготривала фізична праця підриває її здоров'я.

Вже за своєю природою, з волі Творця, жінка відрізняється від

мужчини своїм характером, здібностями, нахилами. Християнство вчить, що жінка є лише помічницею мужчини. Сам Бог заявив при створенні Єви, що творить для Адама помічницю (Буття 2, 18). А св. Павло говорить: *«Не чоловіка створено для жінки, а жінку для чоловіка»* (І Кор. 11, 9). Жінка, здійснюючи своє призначення, виконує волю не якоїсь окремої людини, а волю Творця, і служить благу суспільства.

Покращенню становища жінки багато в чому може сприяти розумне і відповідне до духу часу виховання дівчат.

Виховуючи дівчат, основну увагу треба звертати на переконання їх в тому, що істинним покликанням жінки має бути материнство. Отже, необхідно передусім ознайомлювати дівчат із веденням домашнього господарства, вчити їх тому, що буде потрібне для сімейного життя, догляду за дітьми і виховання їх. Звичайно, це не означає, що дівчатам не потрібна вища освіта. Освічена людина краще виконує свої обов'язки щодо сім'ї. Крім того, сьогодні відкриті католицькі монастирі, в котрих знаходять притулок і захист жінки і дівчата, які не хочуть виходити заміж, а в монастирі мають нагоду займатися тим, що відповідає їхній природі і приносить користь суспільству (напр., вихованням сиріт, доглядом за хворими і т.п.).

Звичайно, необхідно також звертати дівчатам увагу на небезпеку, яка може їм загрожувати з боку безсоромних людей, а передусім з боку хитрих торгівців, котрі за великі гроші перепродують молодих недосвідчених дівчат. Правда, державні влади європейських країн суворо карають таких торговців, але не завжди можна їх вистежити. Дівчата повинні, в першу чергу, самі бути дуже обережними в тому відношенні, не повинні легковажно довіряти улесливим та солодким словам і рожевим обіцянкам таких людей. Краще задовольнитися незначним, але надійним і порядним становищем у своїй вітчизні, ніж шукати золотих гір на чужині.

Десята заповідь Божа

У десятій заповіді Бог забороняє будь-яке прагнення привласнити чуже добро.

Бажання людини в очах Бога означає стільки, скільки і сам вчинок. Свідоме і добровільне недобре бажання є вже ділом, здійсненним в душі, і таким самим грішним, як і саме діло (Мат. 5, 28). Отже, не можна під час сповіді оминати мовчанням такі гріхи (Соб. Трид. 14, гл. 5).

Кожний, хто прагне несправедливо відібрати ближньому його особисту власність, живе у стані тяжкого гріха.

Вже саме прагнення заволодіти чужим добром є гріхом. З цим гріхом, як і з кожним іншим, сполучаються й інші гріхи. Св. Павло говорить: *«Корінь усього лиха — грошолюбство»* (І Тим. б, 10).

Убозтво християнина

Убозтво — це брак речей, необхідних для того, щоб вижити. Убогим, отже, є той, хто потребує допомоги ближніх, щоб не вмерти. — Бог неоднаково розподілив таланти; одному дав 5 талантів, другому — 2, третьому лише один (Мат. 25, 14-30). Так учинив Бог не без розумної мети. Якщо би всі були однаково наділені Богом благами, тоді кожному всього вистачало б і ніхто не потребував би допомоги ближнього, а, звідси, не було б жодної єдності між людьми. Тоді не потрібна була б любов до ближнього і людина не мала б нагоди, щоб заслужити майбутнє життя в небі.

Саме убозтво не є в очах Бога жодною ганьбою; ганьбою є лише скупість на добрі вчинки, тому що вона приводить до вічного осудження.

В іновірців убозтво було ганьбою, а убогі зазнавали людської зневаги. Навіть кращі серед іновірців говорили: *«Хто дає убогому їсти і пити, той зовсім не робить йому послуги, тому що лише збільшує убогому його злидні, а при тому втрачає сам те, що дає йому»* (Плавій.). А Платон говорить: «*Якщо убогий захворіє, нехай умирає; лікар не повинен непокоїтися ним»* (Де Republ. 3). Тому не знаходимо у іновірців жодних закладів для знедолених, напр., будинків для сиріт, лікарень притулків для інвалідів і т.п. Зате в очах вічної Правди убозтво зовсім не є ганьбою (Лев XIII). Сам Христос, хоча був багатим, став убогим (II Кор. 8, 9). Цар неба і землі, котрому все належить, жив у постійних злиднях; не мав навіть де своєї голови прихилити (Лук. 9, 58). Володар світу з'являється на світ як убоге дитя убогих родичів, в убогому вертепі.

Кожна людина може бути убогою щодо земних благ, однак дуже багатою в очах Бога щодо своїх добрих справ і доброчесностей. І, навпаки, можна бути багатим на тимчасові блага, а в очах Бога виглядати зовсім убогим (Лук. 12, 21). Лише острах перед Богом є славою багатих і убогих (Сир. 10, 22). Істинним багатством є не тимчасові блага, а доброчесність (св. Берн.), "Вірте мені, мої брати, що не той багатий, котрий має повні скрині золота і срібла, але той, хто

живе в Возі і повний Св. Духа (св. Авг.).

Убогі легше досягають спасіння, ніж багаті.

Сам Христос говорить: *« Легше верблюдові пройти через вушко в голці, ніж багатому ввійти в Боже Царство*» (Мат. 19, 24). І це зрозуміло. Багаті грішать, надмірною гордістю та скупістю, є лінивими, немилосердними і швидко забувають Бога. Маєток дає їм змогу задовільнити кожну, навіть грішну, примху. Убогий же не має нагоди до скоєння гріха. Як подорожньому легше мандрувати без зайвих речей, так легше й убогому дійти до кінцевої мети. Борець позбувається будь-якого зайвого одягу, щоб йому було вигідніше боротись і легше перемагати; так само убогий легше долає будь-які спокуси диявола. Тому не один убогий займе в майбутньому житті набагато почесніше місце, ніж теперішній багач. Сам Христос говорить: «*І багато з перших стануть останніми, а останні — першими»* (Мар. 10, 31). Убозтво посилає Бог людині для добра її душі.

Не одна людина зловживала би багатством заради грішного життя, накликаючи таким чином на себе вічний осуд. Бог це передбачає і позбавляє її тимчасових благ. Убозтво і багатство походять від Бога (Сир. 11, 14). Св. Антоній побачив одного разу, як над будинком піднімалися Ангели. Коли довідався, що в цьому будинку живе убога удова з трьома доньками, послав їй досить значну милостиню. Через деякий час знов побачив, що над тим будинком піднімаються вже не Ангели, а злі духи; зацікавившись, що сталося, дізнався, що його милостиню жінки використовують для веселих забав. Відразу перестав давати милостиню. Подібно чинить і Бог. Що робить учитель у школі, якщо бачить, що дитина бавиться і не слухає пояснень? Чи мудрий батько дозволить малій дитині бавитися ножем?

Бог із великою любов'ю ставиться до вбогих.

Бог особливо сприяє покинутим і нещасним. Христос називає їх блаженними (Мат. 5, 3), кличе до Себе всіх, котрі знесилені та немічні, щоб їх утішити (Мат. 11, 28). Зневажених і гноблених наділяє Бог Своєю особливою прихильністю (Мат. 5, 10). Віра в це повинна піднести дух убогих і приборкати будь-яку гордість багатих і високопоставлених (Лев ХШ). Саме убогим наказує Христос проголошувати Своє Євангеліє (Мат. 11, 5). Будь-яке благо, зроблене убогому, відносить Христос до Себе самого, як це бачимо з Його слів

про страшний суд (Мат. 25, 40). Жертва убогих є Богу дуже приємною. Чи Христос не цінує вище монети убогої удовиці, ніж щедрі дари багатих? (Мат. 12 41). Бог обіцяє вислухати молитви гноблених у першу чергу (Як. 5, 4). Убогих пастирів, а не багатих фарисеїв обдаровує Бог ласкою при народженні Христа. Справді, не звертає уваги Бог на особи (Рим. 2, 11). Убогий є такою самою дитиною Божою, як і багатий (Прип. 22, 2).

Убогого, котрий веде праведне життя, Бог не забуде ніколи і ощасливить його вже тут, на землі.

Бог, котрий дбає про птахів небесних і одягає так красно польові лілеї, тим більше піклується про людей, котрі набагато більше того варті (Мат. 6, 25-30). Чи ж не говорить Христос: *«Шукайте перше Царство Боже та його справедливість (тобто турбуйтеся про спасіння душі і дотримуйтеся заповідей), а все те (все, що необхідне для підтримки фізичного життя) вам докладеться»* (Мат б, 33)? Цар Давид говорить, що був молодий і постарів, але ніколи не бачив ні залишеного Богом праведника, ні дітей його, котрі б жебрали (Пс. 37, 25). Якщо ж деколи з Божої волі якийсь праведник (як Йов, Товит, Йосиф), потрапив у нужду і його спіткало нещастя, то завжди приходив час, коли Бог знову нагороджував його усякими благами. Доброчесність уже в цьому житті ніколи не залишається без благословення (Пс. 112, 2-3). Убогий може навіть у своєму убозтві почувати себе щасливим. Адже щастя в цьому житті не полягає у численних тимчасових благах (Лук. 12, 15), а лише у внутрішньому задоволенні, а цьому радіє кожен праведник, чи багатий, чи бідний. Св. Павло не раз хвалився, що нічого не має, однак почуває себе щасливим, наче володіє всім (II Кор. 6, 10).

Убогі не повинні випрошувати у багатих милостині для себе; вони повинні терпляче нести свій хрест і зносити страждання, які випали на їх долю, передусім шукаючи допомоги у Бога.

Обов'язок давати милостиню не є обов'язком справедливості (хіба у випадку необхідності), лише обов'язком християнської любові; тому й не можна вимагати милостині, напр., через суд. (Лев ХШ). Св. Отці завжди тільки нагадували багатим, щоб давали милостиню, але ніколи не наказували це робити. Св. Золотоуст говорить: *«Уділяй із своєї власності. Зрозуміло, якщо не хочеш, то я тебе не примушую; не*

застосовую силу, а лише заклинаю тебе». Зате бідні завжди мають право бажати, щоб їм за працю було виплачено належну заробітну плату. «*Убогі повинні здобувати для себе небо терпеливістю, багаті — справами милосердя»* (св. Людовик IX). Подвоює убогий свої нещастя, коли відвертається від Бога і порушує Його заповіді; не має жодної користі тут, на землі, а після смерті чекає на нього вічний осуд.

Справи милосердя

Христос якнайсуворіше наказав нам у Своїй науці про страшний суд, щоб ми допомагали потребуючим (Мат. 25). Ця заповідь є доповненням другої частини заповідей Божих. Як відомо, у шести заповідях Божих забороняється завдавати шкоди ближньому. У заповіді Христа наказується, крім того, допомагати ближньому в потребі. Далі піде мова про справи милосердя.

Тимчасові блага

Тимчасові блага не додають людині вартості в очах Бога, не примножують її заслуг, а лише збільшують її відповідальність.

Не володіння, а добре використання тимчасових благ гарантує нам істинну вартість у Бога. Правдиві гідність і велич людини полягають у його моральності, а саме в доброчесності, а не в багатстві (Лев ХШ). Тому нехай жодна багата людина не хизується тимчасовими благами, якими володіє. Гроби померлих нагадують нам про марність земних благ; зауважмо, що ніхто не може взяти з собою маєтку на той світ (І Тим. 6, 7). Тому ми не повинні занадто ретельно дбати про земні блага і прагнути їх так, ніби лише гроші та маєтки є єдиним щастям і спасінням людини. Пам'ятаймо слова Спасителя: *«Збирайте собі скарби на небі, де ні міль, ані хробацтво не нівечить і де злодії не пробивають стін і не викрадають. Бо де твій скарб, там буде і твоє серце»* (Мат. 6, 20-21). Гарно молився Соломон: «Не давай мені ані злиднів, ані багатства, подай мені лиш достатнього хліба» (Прип. 30, 8). Св. Павло говорить: «*Маючи поживу та одежу, цим будемо вдоволені»* (І Тим. 6, 8).

Земні блага потрібні людині, бо завдяки ним можна набути заслуг на вічне життя.

Земні блага сприяють нашому тимчасовому щастю; вони позбавляють нас смутку і печалі, роблять приємним наше життя і забезпечують більший вплив на ближніх. З другого боку, земні блага є засобом для досягнення вічного щастя. Це випливає зі слів Ісуса Христа, які Він скаже в день суду тим, хто буде стояти по Його праву руку (Мат. 23, 34). Ви не отримали свого маєтку, щоб бенкетувати і розважатися, але, щоб допомагати убогим (св. Золот.). Земні блага призначені для того, щоб служити людині, а не для того, щоб людина їм служила (св. Альф.).

Якщо живеш у достатку, згадай про того, хто живе в нужді.

Паном і володарем усіх земних благ є Бог, а ми є лише їх тимчасовими господарями.

Бог — володар усіх земних благ. *«Господня є земля, її повнота, вселенна та її мешканці»* (Пс. 24, 1).

Ніщо не можемо назвати своєю власністю, бо все належить Богові (Терт.). Коли даємо милостиню, розподіляємо лише чуже добро, а не своє власне (св. Петро Дам.). Ми лише тимчасово користуємося та володіємо земними благами.

Отже, людина повинна користуватися земними благами лише так, як цього хоче Бог. А Бог бажає, щоб ми те, чим володіємо, використовували на благо потребуючим.

Як кожний управитель маєтку повинен складати звіт своєму господарю, так повинна це робити і людина перед Богом; Бог зажадає від нас звіту за використання нами наших талантів (Мат. 25, 14). Кожному з нас скаже Бог у хвилину смерті: *«Дай звіт про твоє управління»* (Лук. 16, 2).

Заповідь здійснювати справи милосердя

Христос, нагадуючи про страшний суд, строго наказав при цьому, що лише ті отримають від Нього вічне щастя, хто допомагатиме ближнім у потребі.

У день страшного суду Спаситель поставить одних по праву руку, а других — по ліву. Тим, що стоятимуть праворуч, скаже: *«Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготоване вам від створення світу. Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли; хворий, і ви навідались до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене*». Тоді озвуться праведні до нього: «Господи, коли ми бачили тебе?... «А цар, відповідаючи їм, скаже: «Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили». Тоді скаже й тим, що ліворуч: «Ідіть від мене геть, прокляті, в вогонь вічний..., бо голодував я, і ви не дали мені їсти, мав спрагу, і ви мене не напоїли»... Тоді озвуться і ті, кажучи: «Господи, коли ми бачимо тебе?... А він відповість їм: «*Істинно кажу вам; те, чого ви не зробили одному з моїх братів найменших — мені також ви того не зробили»* (Мат. 25, 34-45).

Із цих слів зрозуміло, що кожен із нас зобов'язаний допомагати тим, хто потрапив у скруту. Справедливо зауважує Людовик IX: *«Убогі повинні здобувати собі небо терпеливістю, а багаті — справами милосердя»*, З радістю жертвуємо меншою річчю, аби не втратити найважливішої: дозволяємо відрізати собі руку або ногу, аби лишитися живим. Так само радо повинні ми віддавати частину свого добра, аби не втратити добра найвищого — вічного щастя.

Найбільше зобов'язані допомагати потребуючим багаті люди.

Ісус Христос говорить: *«Від усякого, кому дано багато, багато від нього й вимагатимуть*» (Лук. 12, 48). Багаті повинні надміром свого достатку ділитися з бідними (II Кор. 8, 14). Але заможні люди не часто радо дають бідним, тому й живуть у постійній небезпеці втратити спасіння. Про них говорить Христос, що легше верблюдові пролізти через вушко голки, ніж багатому увійти до Царства небесного.

«*Тимчасове щастя — це горня з окропом; вважай, щоб не попарити»* (св. Вінк. Фер.). Причину скупості багачів треба шукати в тому, що багаті вважають своє теперішнє заможне становище справжнім щастям. І лиш у хвилину смерті вони відчують свою нужду, як птах, спійманий у сильце, відчуває це лише тоді, коли хоче вилетіти. Коли багаті у хвилину смерті прокинуться з життєвого сну, то відчують себе так само ошуканими, як людина, котрій снилося безмежне щасливе життя (Пс. 76, 6). Тому Бог поставив на дорозі до багатства численні перешкоди, — так рільник загороджує терням своє поле, якщо не хоче, щоб його толочили (св. Берн.).

Потребуючому ближньому може допомагати і вбогий.

Товит говорить: *«Милостиню роби згідно з тим, що маєш; коли у тебе є достатків повно, роби з них, а коли мало маєш, то не бійся й з того дати»* (Тов. 4, 8). Якщо хто з любові до ближнього подасть йому горня води, тому що більше нічого не зможе дати, то це йому буде зараховано так, як було зараховано митареві Закхею те, що він роздав убогим половину свого майна (св. Авг.). Маленька жертва убогої вдови мала більшу вартість, ніж всі дари багатих (Лук. 21).

Відомо, що убогі швидше допоможуть потребуючим, ніж багаті. Вони краще знають, як тяжко жити у злиднях і тому намагаються якнайшвидше полегшити становище того, хто їх зазнав.

Хто не хоче допомагати ближнім у потребі, не знайде милосердя у Бога.

Св. Яків говорить: *«Суд немилосердний для того, хто не чинить милосердя»* (Як. 2, 13). Євангельський багач тому потрапив до пекла, що не давав милостині (Лук. 16, 19). Немилосердну людину не вислухає Бог (Прип. 21, 13). Багач із жорстоким серцем схожий на злодія, бо ховає у своїй касі скарби, які відібрав у ближніх (св. Золот.). За кожне знехтування милостинею чекає нас таке ж покарання, якого заслуговують ті, котрі в ближнього крадуть його власність (св. Золот.). Хто забуває про нужду убогих, не заслуговує, щоб йому добре велося.

Будь-яка допомога, яку надаємо нашим ближнім в потребі, називається справою милосердя або милостинею.

Така допомога називається справою милосердя, бо до неї нас спонукає співчуття, тобто милосердя. А поскільки той вогонь любові

християнського милосердя розпалює в людині Св. Дух, *«Учитель опечалених»*, то з давніх давен існує звичай присвячувати будинки для хворих Св. Духові. Ще в середньовіччі знаходимо в Римі й інших великих містах «*шпиталі Св. Духа»*, над входом котрих зображено голуба як символ Св. Духа.

Розрізняємо справи милосердя щодо тіла і щодо душі, відповідно до того, чи допомагаємо ближньому духовно, чи у фізичній потребі.

Тіло ближнього може потребувати їжі, питва, одягу, захисту, свободи, здоров'я або життя. Духові ближнього може не вистачати пізнання правди (тоді треба навчити або порадити); доброї волі, внаслідок чого ображає або Бога, або нас (тоді треба або напоумити, або терпляче знести образу, або пробачити), або душевної рівноваги (тоді ми повинні його утішити). Якщо ж не можемо ближньому нічим допомогти, то ми повинні просити допомоги для нього в Бога у молитві.

Найважливіші справи милосердя

Справами милосердя щодо тіла є наступні: голодного нагодувати; спраглого напоїти; голого одягнути; подорожнього в дім прийняти; невільника викупити; хворого відвідати; померлого поховати.

Вдова з Сарепти нагодувала Іллю, Авраам — трьох подорожніх, Ісус Христос — п'ять тисяч людей. Св. Єлисавета з Туріньї роздала під час неврожаю (1215 р.) усі припаси хліба; Папа св. Григорій Великий († 604) неодноразово годував за своїм столом 12 убогих; св. Людовик, король французький († 1270), годував щоденно 120 убогих, а в свята — 200, часто навіть прислуговуючи.

Самарянка біля кринці Якова напоїла Ісуса Христа, Ревекка — Єлезара, слугу Авраама. Убогим можна давати різні напої: воду, молоко, ліки і т. д.

Тавита в Йонії одягнула убогих удовиць. Св. Мартин віддав убогому половину свого плаща (333 р.). Різдвяні подарунки для бідних дітей також є справою милосердя.

До гостинності закликає нас св. Павло словами: *«Гостинності не забувайте, бо нею деякі, не відаючи, ангелів були вгостили»* (Євр. 13, 2). Авраам і Лот мали щастя приймати у себе Ангелів у подобі людей. Милосердний самарянин відвів пораненого єврея до готелю. Марія і Марта прийняли у своєму домі Христа, пригостивши Його.

У деяких країнах становище в'язнів є настільки важким, що їм необхідна допомога. Той, хто відвідує таких ув'язнених або якось інакше їм допомагає, робить добру справу.

Може трапитись і таке, що засуджують і ув'язнюють зовсім невинних людей. Зрозуміло, що визволення таких людей є справою милосердя. Авраам врятував від розбійників Лота, християни з Дамаску звільнили з в'язниці св. Павла. Заслуженою шаною користувався чин Святої Трійці, заснований близько 1200 р. Метою діяльності цього чину було визволення полонених християн із турецької неволі. Монахи викуповували бранців, Вносячи гроші, або самі йшли в неволю замість звільнених. Таким чином було звільнено

понад мільйон бранців.

Відвідування хворих є лише тоді справою милосердя, коли маємо намір допомогти їхній душі або тілу.

Приятелі Йова відвідали його, коли він захворів, але їх вчинок не був учинком милосердя; такий учинок здійснив милосердний самарянин, котрий потурбувався про пораненого єврея. Доглядав хворих св. Іван Божий. Він заснував чин *«Милосердних Братів»* (1617 р.), який опікувався хворими. З цією ж метою св. Вінкентій із Сан-Пауло заснував чин Сестер Милосердя (1618). Сьогодні майже в усіх країнах існує товариство Червоного Хреста, члени котрого опікуються хворими людьми. Справою милосердя є також самопосвята католицьких священиків, котрі спішать з Найсв. Дарами до кожного хворого, часто навіть ризикуючи своїм життям.

Щодо померлого здійснюємо справу милосердя, влаштувавши йому достойний похорон, відпровадивши його тіло на місце постійного спочинку або спорудивши на його гробі пам'ятник.

Товит ховав померлих під час переслідування євреїв при Сеннахерибі. Йосиф з Ариматеї і Никодим займалися похованням Ісуса Христа. Не можна нам занедбувати тіла померлих, передусім тіла праведників, бо вони були знаряддям їх душі (св. Авг.). У деяких містах і селах існує непотрібний звичай — влаштовувати після похорону пишні поминки. Замість допомогти померлому добрими справами, люди напиваються і втрачають Божу ласку, яку заслужили собі участю в похороні.

Крім згаданих семи справ милосердя щодо тіла, є ще й інші, напр., позичка грошей, врятування життя ближнього, допомога у нещасному випадку, під час стихійного лиха і т.д.

Милосердно вчинили донька фараона, рятуючи малого Мойсея; Вероніка, подаючи хустку Спасителю. Кожне ввічливе слово або ввічлива відповідь не залишаються поза увагою Бога, якщо ми вимовляємо їх з думкою, що ближній, з яким ми розмовляємо, заступає місце Христа. Тому говорить Спаситель, що не залишиться без винагороди навіть чаша холодної води, подана ближньому в Його Імені (Мар. 9, 40).

Справи милосердя щодо душі наступні: невігласа навчити; тому, хто

сумнівається, порадити; грішника навернути; терпляче зносити кривду; образу прощати; сумуючого втішити; за живих і померлих молитися.

Невігласа у справах релігії можемо навчати основам християнства, неука — основам наук, невмілого — побутовим справам. Це можливо робити через повчальні твори. Справу милосердя в чужих краях здійснювали всі Апостоли, проповідники, місіонери, здійснюють її катехити, сповідники, християнські письменники та всі вчителі. Хто знайомить інших із релігійним вченням, досягне на небі найвищого спасіння і вічного щастя. Даниїл говорить: *«Розумні сяятимуть небесним сяйвом, — і ті, що навернуть багатьох до справедливості, неначе зорі, повіки, назавжди»* (Дан. 12, 3).

Дати пораду тому, хто сумнівається, справді є милосердям, однак перед тим, як радити, необхідно добре подумати і не нав'язувати своєї поради ближнім. Добру пораду дав Йосиф єгипетському фараону, Ісус — багатому юнаку, Гамалиїл — Високій Раді.

Грішника ми повинні навернути, якщо можемо це зробити без шкоди для себе, і якщо можна сподіватися, що наші настанови будуть мати успіх.

Жорстоко вчинила б та людина, яка, бачачи на краю урвища сліпого, не застерегла б його; ще більш жорстоким є той, хто може врятувати свого брата від вічної смерті, і не робить цього, бо є лінивим (св. Авг.). Хто може щось виправити і не робить цього, без сумніву, бере участь у скоєнні гріха (св. Григ. В.). Бог буде вимагати від нас звіту за душі наших ближніх, які ми могли б урятувати, але не зробили цього (св. Григ. В.). Якщо хтось забризкає собі болотом одяг, то звертаємо йому на це увагу; однак, якщо хтось осквернить собі душу, то дозволяємо йому загинути (св. Золот.).

Праведні мужі ніколи не забували про навернення ближніх. Ной закликав до покаяння своїх сучасників, розбійник, розп'ятий про правиці Христа, скартав свого товариша з лівого боку; єпископ Амврозій знеславив на порозі церкви імператора Теодозія за вбивство. Звичайно, докір неприємним, але дуже корисний.

Ми не зобов'язані наставляти когось на розум тоді, коли це може нам пошкодити, бо ми не повинні любити ближнього більше, ніж

самих себе. Лише настоятель повинен завжди повчати, бо це є його обов'язком справедливості. Можна і тоді відмовитись від напоумнення, коли переконаємося, що воно не принесе користі. Наприклад, не варто докоряти п'яній людині чи повчати її. Це можна зробити пізніше, коли вона протверезіє.

Напоумляючи, ми повинні притримуватися порядку, визначеного Христом.

Спочатку ми повинні постаратися вплинути на ближнього, розмовляючи з ним віч-на-віч; якщо це не допоможе, можемо зганьбити його при свідках; якщо ж і це виявиться марним, тоді слід звернутися за допомогою до настоятелів Церкви (Мат. 18, 15).

Ми повинні пам'ятати, що лише тоді зможемо вплинути на ближнього, коли діятимемо лагідно та з любов'ю.

Чим уважніше ставимося до ближнього, докоряючи йому, і чим більше проявляємо до нього любові, тим успішнішим і кориснішим буде наш вплив на нього. Тому перед тим, як докоряти ближньому за щось, варто поговорити про його позитивні якості, а пізніше по-дружньому заохотити до виправлення. Однак, не досягнемо позитивного результату, якщо докорятимемо грубо, ранячи самолюбство людини. *«Грішник не виправиться, якщо не буде переконаний у тому, що його щиро люблять»* (св. Альф.). Треба засуджувати лише помилки ближнього, а не особистість у цілому.

«Той, хто навернув грішника з хибної його дороги, спасе його душу від смерті і силу грішників покриє» (Як. 5, 20).

Той, хто навертає ближнього, схожий до мореплавця, котрий поспішає на допомогу людям з тонучого корабля. Скільки сил приклав св. Йоан Єван-гелист, щоб урятувати юнака, котрий уже був раз навернений, але знову став розбійником. Він вирушив у гори, щоб його знайти, а коли юнак став утікати, побачивши його, біг за ним і кричав: *«Чого втікаєш, мій сину, перед своїм батьком, безборонним старцем? Не бійся! Я сам буду просити для тебе прощення у Христа і сам спокутую твої гріхи»*. Ці слова, пройняті любов'ю, і навернули юнака. Відбираючи у Христа душі, завдаємо Йому великого болю; повертаючи Йому заблукані душі, виявляємо до Нього велику пошану і любов (св. Авг.). Така милостиня важить набагато більше, ніж увесь

світ, бо одна душа цінніша від усього всесвіту (св. Авг.). Немає нічого, що можна було б порівняти з ціною однієї душі. Хоча би ти пороздавав великі суми грошей убогим — це ніщо в порівнянні з, наверненням однієї душі (св. Золот.).

Коли ми терпляче зносимо несправедливо заподіяну нам кривду, то це приносить користь не лише нам, але й ближньому, бо стримує його від скоєння ще більших гріхів і примушує задуматися над своїми вчинками.

Давид терпляче зніс образу Семея; останній визнав свою помилку і просив у царя вибачення (І Цар. 16, 10). Ми нічого не втрачаємо, терпляче зносячи кривду. Наша невинність рано чи пізно буде доказана, а тоді вже чекає на нас за нашу терплячість нагорода.

Ми не повинні намагатися відразу виправдати себе, якщо нас звинувачують у чомусь (св. Тер.). Однак можемо і захищатися, якщо наша терплячість могла би нам швидше зашкодити, ніж допомогти. На дрібну зневагу не треба зважати, але треба захищатися у випадку звинувачення у тяжкому злочині (св. Франц. Сал.). Найкраще, однак, у всьому дотримуватись середини.

Прощати кривдникам означає не чинити їм помсти, поводитися з ними ввічливо, якщо це можливо, робити їм добро.

Йосиф не помстився своїм братам, хоча міг це зробити, а, навпаки, обійняв, поцілував їх і щедро обдарував. Цар Давид пробачив Семея і не мстив йому. Якщо прощаємо нашим кривдникам, простить і нам Бог наші гріхи, як навчає нас Христос в *«Отче наш»*. Хто прощає ближньому, той може розраховувати на Боже милосердя.

Потішити сумуючих можемо, виявивши їм своє щире співчуття, розвіявши їх журбу і допомагаючи їм у потребі.

Втішати ближнього можна по-різному. Убогих і нещасних можемо втішити, нагадуючи їм про Боже Провидіння та майбутнє щастя на небі; грішнику можемо нагадати про безмежне Боже милосердя і т.п. Чинимо найблагородніше, коли намагаємося допомогти нещасному. Так втішив Христос матір юнака з Наїн і сестру Лазаря.

Смуток — це хвороба розуму, шкідлива для людини (Прип. 25, 20). Хто утішає сумуючих, робить добру справу, як і той, хто доглядає хворих (св. Григ. В.). Потіха у смутку — наче дощ під час посухи (св.

Золот.).

Молитва за живих і померлих дуже приємна Богові. Вона приносить користь і тим, за котрих молимося, і нам. Передусім Бог бажає, щоб ми молилися за наших родичів і добродіїв, за Папу, за того, хто стоїть при владі, за єпископа і душпастирів, а також і за наших ворогів (Лук. 6, 28).

Св. Павло говорить, що молитва за всіх людей дуже приємна Богу (I Тим. 2, 8). У св. Письмі сказано і про те, що треба молитися і за померлих (II Мак. 12, 46). Якщо заступаємося перед Богом за ближнього, не втрачаємо нічого, а, навпаки, дуже багато отримуємо (св. Ґертр.). Молитва, яку промовляємо за ближніх, примножує наші заслуги (св. Франц Сал.). Завдяки молитві заслуговуємо на Боже благословення. Однак треба пам'ятати, що не завжди відразу здійснюється те, про що просимо в молитві за когось Св. Ґертруда не раз нарікала, що не бачить жодних зрушень на краще у людей, за котрих молиться. На це сказав їй Христос: *«Жодна щира молитва не залишається без успіху, хоч не раз людина не помічає того»*. Знаємо із св. Письма, що Авраам заступався перед Богом за Содом, Мойсей молився за свій народ, християни — за ув'язненого Петра. Ісус Христос під час Тайної Вечері молився за своїх учнів та за усю Церкву, а на хресті — за Своїх ворогів. Отже, ми повинні наслідувати Спасителя, молячись за ближніх.

У справах милосердя беруть участь і ті, хто сприяє їх здійсненню, роблячи грошові пожертви.

Сприяючи злій справі, стаємо її співучасниками і поділяємо відповідальність за неї з тими, хто її скоїв. Коли ж сприяємо добрій справі, поділяємо заслуги того, хто її здійснює.

Духовній справі милосердя щодо іновірців сприяють, отже, ті, хто грішми підтримує місіонерів.

Як ми повинні здійснювати справи милосердя?

Ми не повинні давати милостиню з думкою про щось тимчасове, бо тоді не отримаємо від Бога жодної нагороди.

Той, хто чинить добро своєму ближньому лише тому, щоб це бачили люди і хвалили його, або той, хто чинить ближньому добро з надією, що він йому віддячить *«отримали вже свою нагороду на землі»* (Мат.

6, 1); (Лук. 14, 12). Спаситель говорить: «*Ти ж, коли даєш милостиню, нехай твоя ліва рука не знає, що робить твоя права»* (Мат. 6, 3); тобто ти повинен так давати милостиню, ніби ти сам про неї не знаєш. Саме тому майже всі Святі давали милостиню скрито. Св. Миколай, єпископ, († 342) мав звичку кидати убогим милостиню вночі через вікно. Подібно чинили й інші святі. Чим меншу нагороду отримаємо тут, на землі, за милосердні справи, тим більшої нагороди можемо сподіватися після смерті. Отже, ми повинні охочіше робити добро таким людям, котрі не можуть нам за це віддячити, а саме: убогим, хворим, калікам, сліпим і т.д., як цього вимагає Спаситель (Лук. 14, 13). Добродійні люди, як і Бог, найчастіше отримують невдячність за своє добро. Однак вони, як і Бог, не повинні платити за невдячність злом; саме в тому і полягає сила милосердя і запорука нагороди.

Ми повинні робити добро ближньому з думкою про Бога.

Святі щедро давали милостиню, бо були переконані в тому, що те, що вони роблять для убогих, роблять для самого Христа, адже Христос сказав: *«Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили*» (Мат. 25, 40). Один праведний єпископ, коли убогий просив у нього милостиню, мав звичку говорити: «Ісус приходить знов до мене в особі убогого». Св. Магдалина з Пассіс справедливо ставила справи милосердя вище молитви. Вона говорила: «*Коли роздумую, допомагає мені Бог; коли ж роблю добро ближньому, тоді я допомагаю Богу; бо якщо що-небудь роблю для ближнього, на це дивиться Бог так, наче я для Нього це роблю»*.

Ми повинні допомагати ближньому не гаючись і делікатно

Не відкладаймо дарування милостині на завтра, якщо можемо дати зараз (Прип. 3, 28). Два рази дає той, хто дає не гаючись. Хто дає милостиню, нехай це робить із радістю (Рим. 12, 8). Ніколи не дорікайте убогому, даючи милостиню. Допомагаймо потребуючому з власної волі, не чекаючи на його прохання.

Ми не повинні дарувати ближньому таких речей, які вже ні на що не придатні, зіпсовані чи які можуть йому пошкодити.

Хто дає убогому несвіжу страву (споживши яку, міг би захворіти) або зовсім подертий одяг (котрого вже не можна носити), не дає йому жодної милостині, а, навпаки, вартий за це покарання.

Зрозуміло, що ми можемо давати милостиню тільки з надлишку.

Ніхто не вимагає від нас віддавати те, що нам необхідне для життя і для підтримання певного становища в суспільстві.

Лише Святі радо давали милостиню навіть із того, що було їм необхідне для життя, бо вони любили ближнього самовіддано.

Ми маємо право давати милостиню лише з власного маєтку і лише таким людям, котрі є справді убогими і не можуть працювати.

Багато хто вважає, що можна давати милостиню одному, забираючи в другого. Така милостиня, над якою тяжить несправедливість, ображає Бога (св. Авг.). Отже, насамперед треба сплатити борги, якщо вони є, а потім уже давати милостиню. *«Справедливість йде попереду доброчинності»* (св. Авг.). Хто дає милостиню людині, знаючи, що вона дармоїд, ледар або пияк, той стає співучасником її гріхів. Не можна, однак, відмовити в милостині справді потребуючому лише тому, що він, можливо, є грішником. Чи ж ми, грішники, не отримуємо від Бога щедрих милостинь?

Роздаючи милостиню, ми передусім повинні пам'ятати про наших родичів, ближніх, наших єдиновірців і людей, що знаходяться в особливій скруті.

Св. Павло нагадує нам: *«Поки маємо час, робімо добро всім, а зокрема рідним у вірі»* (Гал. 6, 10). Св. Августин говорить: «*Якщо не можеш допомогти всім, то повинен допомагати перш за все тим, котрі з тобою якимось чином пов'язані»*. Однак це не означає, що ми можемо відмовити в милостині тій людині, яка є іншої віри, іншої нації або навіть нашим ворогом. Навпаки, ми повинні в цьому випадку чинити так, як учинив милосердний самарянин.

Яку користь приносять нам справи милосердя?

Даючи милостиню, позичаєш Богу (св. Золот.). А таку позичку повертає нам Бог сторицею. Тому читаємо у св. Письмі: *«Хто чинить бідному добро, той Господеві позичає, і він йому відплатить за Його добродійство»* (Прип. 19, 17). Отже, милостиня є капіталом, який приносить нам найбільший дохід.

Даючи милостиню, досягаємо прощення гріхів.

Тому говорить Христос: *«Блаженні милосердні, бо вони зазнають*

милосердя» (Маті 5, 7). Як вода гасить вогонь, так милостиня знищує гріхи (Сир, 3, 33). Тому св. Авмврозій дає грішникові таку пораду: «Викупися своїми гріхами». Таку саму пораду дав Даниїл царю Навуходоносору (Дан. 4, 24). Грішник завдяки милостині здобуває діючої Божої ласки, котра сприяє його поступовому наверненню. «Чоловік милосердний творить добро собі самому...» (Прип. 11, 17). Отже, даючи милостиню, ми рятуємося від вічної смерті, як говорить Архангел Рафаїл Товиту: «*Милосердя рятує від смерті й не дає ввійти у темряву»* (Тов. 4, 11). Бог не допустить, щоб людина, котра співчуває ближнім і є милосердною, загинула; Він сам дасть їй ласку донавернення (св. Авг.). Праведник завдяки милостині здобуває прощення гріхів; отже, рятує себе від чистилищного вогню. Св. Тома з Аквіну вважає, що милостиня має більшу силу навернення, ніж молитва і піст.

Даючи милостиню, здобуваємо Боже благословення; Бог примножує наше добро, обдаровує нас здоров'ям і щастям.

Даючи милостиню, ніхто не збіднiє. У Св. Письмі говориться: *«Доброзичливий буде благословенний, бо він дає бідному з свого хліба*» (Прип. 22, 9). Щедрому примножує Бог його добро. «Хто є щедрим для убогих, для того буде Бог іще щедрішим», (Бел.). Благословення Господнє збагачує (Прип. 10, 22). Христос сам говорить: «Дайте, то й вам дасться» (Лук. 6, 38). Щедрою була вдова зі Сарепти для пророка Іллі і за це отримала набагато більше, ніж дала Іллі; борошно й олива не зменшувалися в неї протягом голодомору. Св. Золотоуст говорить: «*Благословення, яке йде поруч із щедрістю, — це найкраще добро, котре можемо залишити нашим нащадкам»*. Щедрого Бог обдаровує здоров'ям. За те, що Товит був милосердним, Бог послав на землю Архангела Рафаїла, щоб оздоровив його (Тов. 12,14). Тавиту в Йонії воскресив Петро, віддячивши за ЇЇ велику щедрість (Діян. Ап. 9, 36). Щедрий має щастя в усьому. Щасливий той, хто пам'ятає про потребуючого та убогого, — в день лихий врятує його Господь (Пс. 41, 1).

Ми не повинні чекати негайної нагороди за милосердя.

Нагороди дочекається кожен, якщо не відразу, то пізніше. Насіння, кинуте в землю, також не відразу сходить і не відразу дає врожай.

Даючи милостиню, праведна людина досягає вічної нагороди.

Праведним називаємо того, хто живе праведним, благочестивим життям і знаходиться у стані освячуючої ласки. Для такої людини милостиня є заслугою на вічне життя. Милостиня — це наче насіння, розсипане по полю; воно не гине, але дає багатий урожай (св. Золот.). Неможливо, щоб душу милосердної людини охопив якийсь смуток і неспокій (св. Золот.).

Завдяки нашому милосердю заслуговуємо на швидке вислухання наших молитов.

Ніщо так не полегшує нам дороги до Бога, як милосердя (св. Григ. Наз.). Товит так повчав свого сина: *«Не відвертай свого лиця від усякого бідного, і обличчя Боже не відвернеться від тебе»* (Тов. 4,7). Корнилію говорить Ангел: «*Твої молитви і твої милостині піднялись перед Богом, і він згадав про тебе»* (Діян. Ап. 10, 4). Якщо хочете, щоб Бог вислухав вашу молитву, вислухайте благання убогих (св. Тома Віл.). Милостиня і піст — це крила молитви (св. Авг.).

Милостиня робить убогих нашими друзями; вони моляться за нас, а їх молитва має велику силу.

Єврейська верхівка підтримала прохання поганського сотника, котрий збудував для них синагогу, оздоровити його слугу, і Христос відразу вислухав його (Лук. 7, 3). Убогі в Йонії просили за Тавиту, і Петро воскресив її (Діян. Ап. 9, 39). Бог сам запевняє, що молитва убогих не залишається невислуханою (Пс. 22, 25; 69, 34). Однак найбільше моляться за своїх опікунів ті убогі, котрі вже на небі.

Обов’язок вдячності

Спаситель говорить: *«Більше щастя — давати, ніж брати»* (Діян. Ап. 20, 35), бо хто дає милостиню, той має право бути нагородженим Богом, а обдарований, прийнявши дар, не здобуває жодної заслуги, але зобов'язаний бути вдячним.

Хто отримав якусь милостиню, якесь благо, повинен бути вдячним спочатку Богові, а відтак своєму добродію, бо Бог хоче, щоб ми були вдячними за отримані блага.

Взірцем вдячності є для нас Товит; оздоровлений, він дякує спочатку Богові, а пізніше своєму товаришеві. Бути вдячним — означає визнавати добродійства і намагатися віддячити за них своєму добродію. Бог хоче, щоб ми були вдячними за отримані добродійства (I Сол. 5, 18); Христос розсердився на оздоровлених прокажених, котрі не прийшли Йому подякувати (Лук. 17, 17). Бог часто нарікає на людську невдячність устами пророків; говорить, напр.,: *«Віл знає господаря свого, а осел — ясла пана свого. Ізраїль нічого не знає, народ мій не розуміє»* (Іс. 1, 3). Св. Павло часто нагадував вірним про вдячність (Кол. 3, 15; 5, 20). Бог сотворив тіло людини з землі, а не з повітря, золота, мармуру або дорогоцінного каміння тому, що хотів, щоб людина вчилася вдячності від своєї матері-землі, бо вона примножує вкинуте в неї насіння, чого не робить повітря, золото і т.д. (св. Амвр.).

В першу чергу потрібно віддячити Богу, бо кожний добрий дар походить від Бога.

Св. Яків говорить: *«Всяке добре даяння й усякий досконалий дар згори сходить від Отця світла, в якого нема ані зміни, ані тіні переміни»* (Як. 1, 17). Люди — лише слуги і знаряддя Бога, тому їм треба дякувати після того, як віддячилися Богу. Як тільки Ісус отримував якесь благо від свого Отця небесного, відразу здіймав очі догори і говорив: «Отче, величаю Тебе», або «Отче, дякую Тобі». Так було, напр., під час воскресіння Лазаря (Йоан 11, 41). Ісус ніколи не вставав з-за столу, не подякувавши Своєму Отцю; так було під час Тайної Вечері і в Емаус. Подібно робили також Святі. Давид вигукує:

«*Чим Господеві я віддячу за всі добродійства для мене?»* (Пс. 116, 12).

Першим кроком Ноя, коли він зійшов із корабля, було принесення Богові вдячної пожертви (Буття 8). Звикай говорити після кожного отриманого блага: *«Дякувати Богу*». Ці слова часто повторювала Матір Божа. Добре також говорити: «*Слава Отцю і Сину і т.д.»*

І лише після того, як принесли подяку Богові, треба віддячити безпосередньо добродію.

Давид, котрий чимало добра зазнав від Йонатана, просив після його смерті привести до себе його кульгавого брата, втішав його, чинив йому багато добра, садив його за свій стіл і віддав йому маєтки Савла (П Цар. 9). Під час походу проти непокірного сина, не вистачило одного разу Давидові продовольства, але несподівано допоміг йому один багатий 80-літній старець. Давид хотів віддячити йому, взявши з собою до Єрусалиму, де б він міг щасливо жити до смерті. Коли ж старець відмовився, Давид взяв з собою його сина і зробив йому багато добра, а перед смертю нагадував своєму сину Соломону, щоб той не забував про сина того старця і щоб садив його за свій стіл. Товія на знак вдячності хотів віддати своєму товаришеві, архангелу Рафаїлу, половину привезеної суми (Тов. 12).

Віддячивши за добро, здобуваємо нові блага, а невдячність накликає на нас нужду та нещастя.

Через вдячність досягаємо нових ласк і благословення Божого. Тільки-но Ной подякував Богу за порятунок, як уже отримує від Нього нові обітниці (Буття 8-9). Рільник кидає в щедру землю насіння, бо знає, що збере багатий врожай. Подібно чинить і Бог. *«Немає нічого кращого для Бога, як вдячність за отримані добродійства*» (св. Золот.). Про людину, яка дякує Богові, дбає Бог більше, ніж про інших, і піклується про неї ретельніше (св. Ґертр.). Вдячність — це дорога, на якій досягаємо Божої допомоги (Пс. 50, 24). Подяка одночасно є проханням нових благ. Невдячна людина зазнає нужди і нещастя. «Не заслуговує нових добродійств той, хто не вміє дякувати за отримані» (св. Тома з Акв.). Невдячність ворог ласки і спасіння (св. Берн.). Не полишить зло хати того, хто відплачує злом за добро (Прип. 17, 13). Вдячну душу Бог робить своєю приятелькою, а невдячною заволодіває диявол (св. Клим. Рим.). Невдячним був Ахітотель, із котрим Давид сідав за один стіл, робив йому добро, і котрий згодом приєднався до

бунтівника Авесалома, на що Давид гірко скаржився (Пс. 55, 13 і сл.). Хто є невдячним для людей, є тим більше невдячним для Бога; бо «*хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить»* (І Йоан 4, 20). Невдячні люди найчастіше є безбожниками. Отже, завжди і за все ми повинні дякувати Богові. Треба бути вдячним за найменшу річ, бо хто не пошанує малої речі, той не вартує більшої.

Кожен, хто хоче зробити людині добро, повинен заздалегідь бути ГОТОВИМ ДО невдячності. Прислів'я говорить: *«Світ платить невдячністю»*. Свого часу невдячності зазнали пророки, Спаситель, Апостоли. Заслуги багатьох видатних осіб були визнані людством лише після смерті цих людей. Але слід пам'ятати: хто зазнає невдячності від людей у дочасному житті, буде нагороджений Богом у майбутньому.

Християнська праведність: добрі вчинки

Досі ми говорили про волю Бога (заповіді). Тепер поговоримо про виконання нами Божої волі. Коли ми дотримуємося Божих заповідей, живемо праведно, наші вчинки є добрими. Коли ж порушуємо те, що заповів Бог — скоюємо гріх.

Добрим учинком називаємо таку дію людини, яку Бог винагороджує як таку, що відповідає Його волі, добровільну і сповнену задля Бога.

«Морально добрим» називаємо те, що є милим Богові або відповідає Його волі. Бог є джерелом добра. «*Ніхто не благий, окрім одного Бога»* (Мар. 10, 18), — говорить Христос. Отже, морально добрим може бути лише те, що відповідає волі Бога. Вчинки, які не зовсім відповідають волі Бога, не є добрими вчинками. Хто вчинив якусь дурницю або скоїв щось погане і думає, що цим може звеличити Бога, той не робить доброго вчинку. Коли, наприклад, хтось застрілиться, щоб таким чином спокутувати якийсь свій гріх, або дасть милостиню, використавши для цього чуже добро, або молиться замість того, щоб виконувати свої безпосередні обов'язки, то цим він не робить нічого доброго, а, навпаки, грішить. Така людина не може розраховувати на нагороду в майбутньому житті.

Добрий учинок мусить бути зроблений добровільно. Вчинок, здійснений із якихось корисливих міркувань, а не задля Бога, не є добрим. Люди, які голодують, щоб набути розголосу або щоб таким чином заробити гроші, не роблять доброго вчинку. Людський вчинок, здійснений без зважання на Бога, має малу вартість. Коли ж робимо щось, думаючи про Бога, про волю Христа, про любов до Христа, про вічну нагороду чи про страх перед вічною карою, то наш учинок стає ціннішим в очах Бога; такий учинок заслуговує Божої нагороди. Отже, найбільше добрих учинків здійснюють праведники, бо вони, перебуваючи у стані ласки, постійно думають про Бога, і всі їх дії пов'язані з Ним *«... кожне добре дерево родить гарні плоди»* (Мат. 7, 17).

Хто ж робить добро із корисливою метою або щоб задовіль-нити якісь земні забаганки, не заслуговує на увагу і нагороду Бога. Його

учинки не мають вартості в Божих очах. Так чинили за часів Христа фарисеї. Вони сповнювали добрі вчинки так, щоб це бачили і хвалили люди. Христос картає їх, кажучи: *«Вони вже мають свою нагороду»* (Мат. 6, 2). Хто дає милостиню, щоб показати, який він добрий та щедрий, той не робить доброго вчинку і не матиме нагороди. В оцінці тієї чи іншої дії треба зважати на наміри. Вчинок сам по собі може бути добрим, але якщо він зроблений не з думкою про останню мету, він не має вартості. Хто, чинячи добро, шукає слави, той є злодієм, бо забирає Богові славу і річ, що Йому належить.

Добрий вчинок тим цінніший в очах Бога, чим безкорисливішим і самовідданім він є.

Чим менше ми дбаємо про дочасну нагороду, роблячи щось, тим ми є безкорисливішими, і тим більшу вартість має зроблене нами. Тому Спаситель доручає робити добро насамперед убогим, немічним, калікам, які не мають змоги віддячитися (Лук. 14, 13). Ще вартіснішими є такі добрі вчинки, здійснення яких вимагає самопожертви і самовідданості. Тому Христові дорожча дрібна милостиня убогої вдови від усіх дарів багатих (Мар. 12, 41). Вартість доброго вчинку залежить від ступеня Божої любові. *«Дрібний вчинок у честь Бога, який зроблений із думкою сподобатися Богові, є Йому милішим від великих справ, здійснених з меншою ревністю»* (св. Франц. Сал.). Бог зважає не на наші вчинки, а на міру любові, з якою їх здійснюємо. Чим більша любов, тим досконаліша справа (св. Іван від Хр.).

Бог заповідає нам такі добрі вчинки: молитву, піст і милостиню.

Архангел Рафаїл сказав до Товії: *«Молитва з постом — річ добра... Ліпше творити милостиню, ніж нагромаджувати золото»* (Тов. 12, 8).

Молитвою називаємо різні види віддання честі Богу — прийняття Св. Тайн, слухання Служби Божої, проповіді і т.п. Постом називаємо не лише утримання від споживання деяких страв як щодо їх кількості, так і щодо якості, але й подолання чуттєвого бажання, напр., цікавості. Милостинею називаємо будь-яку послугу, зроблену ближньому, а насамперед діла милосердя щодо тіла і щодо душі.

Молитва, піст і милостиня — найкращі дороги до досконалості.

Молячись, постячи, творячи діла милосердя, переборюємо в собі три головні похоті: гордість, похіть тіла і похіть очей. Таким чином наша душа може вільніше підноситися до Бога.

Гордість долаємо молитвою, похіть тіла (бажання тілесних розкошів) — постом, похіть очей (бажання багатства) — милостинею. Отже, через молитву, піст і милостиню ми відриваємося від справ цього світу, цим самим досконаліше з'єднуючись із Богом.

Найнепомітніший вчинок може стати доброю справою, якщо здійснюємо його з наміром звеличити Бога.

Збуджуючи в собі добрі наміри, християнин робить свої вчинки Божими, тобто сповненими цінності і заслуги (св. Анз.). Ось чому св. Павло каже: *«Чи ви... їсте, чи п'єте, чи що-небудь робите, усе робіть на славу Божу!»* (І Кор. 10, 31). Тут мається на увазі не лише споживання їжі чи напоїв, але й працю, і відпочинок, сон і т.п. Отже, протягом одного дня можна легко виконати сотні добрих справ. Не конче потрібно збуджувати добрі наміри перед кожним або при кожному вчинкові; достатньо зробити це від часу від часу (св. Тома з Акв.). Тому збуджуй щодня ранком добре намірення і відновлюй його частіше протягом дня. За наміренням судимо про цінність вчинку. Проаналізуємо це на прикладі поцілунку Юди. Знак найтіснішої приязні, поцілунок, став найпідлішим учинком унаслідок злісного наміру. Намірення для діла є тим, чим корінь для дерева. Якщо корінь здоровий, то здоровим буде дерево і добрими будуть його плоди; якщо ж корінь зіпсований, то немає соків ані в дереві, ані в плодах. Це стосується і наших намірів... Чим є фундамент для будинку, тим є намір для діла (св. Григ. В.).

Від виконання добрих учинків залежить наше спасіння.

Без добрих вчинків немає спасіння. Св. Іван Хреститель каже: *«...кожне дерево, що не приносить доброго плоду, зрубають і в вогонь кинуть»* (Мат. 3, 10). А Христос говорить:» «Не кожний, хто промовляє до мене «*Господи, Господи!» — ввійде в Царство Небесне, лише той, хто чинить волю Отця мого, що на небі»* (Мат. 7, 21). Під час страшного суду Спаситель жадатиме від нас звіту про діла милосердя (Мат. 25, 31). Згадаймо притчу про неврожайне фігове дерево (Лука 13, б), про таланти (Мат. 25, 14), про розумних і нерозумних дів (Мат. 25).

Самою праведністю (яка полягає в тому, щоб не убивати, не красти, не обманювати і т.д.) Бог не задовільняється. Під час страшного суду буде багато таких, які підуть у вогонь не тому, що творили зло, а тому, що не робили добра (св. Єр.). Не робити нічого доброго означає те саме, що робити зло (св. Золот.). Небо — це плата за виконану працю; хто не працював, той не може чекати нагороди.

Кожна людина має трьох приятелів: гроші, свояків і добрі діла. Перший приятель (гроші) залишає її у хвилину смерті, другий (свояки) товаришує їй тільки до гробу і лише третій іде з нею аж перед престол Бога. Тому говориться у св. Письмі про померлих: *«учинки їх за ними йдуть»* (Одкр. 14, 13).

За наші добрі вчинки Бог дарує нам витривалість, а коли ми все ж скоїмо важкий гріх, наділяє нас щедрими діючими ласками, щоб ми навернулися. До Давида, який спіткнувся, посилає Бог пророка Натана, Петра опам'ятовує Спаситель одним своїм поглядом.

Здійснюючи добрі діла, грішник отримує діючі ласки, потрібні для його навернення; праведник досягає помноження ласки освячуючої та вічного щастя, а також заслуговує вислухання молитов, а часто і нагороди вже тут, на землі.

Добрі діла грішника сприяють його наверненню. Роблячи добро, грішник відвертається від земних створінь, а звертається до Бога, і в його душі робиться щораз ясніше, а у серці — тепліше. Таким чином грішник поступово змінює свій спосіб життя. *«Молитва і тяжкий гріх не можуть бути з собою у згоді»* (св. Тер.). Це ж можна сказати і про піст і милостиню. Молитва грішника не має заслуги, але завдяки їй досягає він ласки прощення. Таку силу має молитва не завдяки заслугам того, хто молиться, а лише тому, що Бог обіцяв: «Хто просить, той одержує» (св. Альф.). Проте слід пам’ятати, що людина у стані тяжкого гріха не може за допомогою лише добрих учинків досягти вічних заслуг. Гілка дає плоди лише разом із виноградною лозою (Йоан 15, 4), оскільки вона живиться соками, які вбирає з грунту корінь. Отже, заслужити вічне життя може лише та людина, яка поєднана з Христом через освячуючу ласку, і на яку внаслідок цього спливає Христова ласка. Як у розбитому посуді не затримається вода навіть під час наисильнішого дощу, так і в стані тяжкого гріха не можна заслужити на вічне щастя. Отже, оскільки добрі діла грішника

не забезпечують йому нагороди у майбутньому житті, а лише спричиняються до його навернення, то такі діла називаємо «вчинками мертвими». Одначе, добрі діла оберігають грішника від багатьох Божих кар, які інакше зіслав би на нього Бог. Праведник завдяки добрим учинкам досягає освячуючої ласки і вічного щастя (Соб. Трид. 6, 32). Ісус Христос говорить, що Отець Його відрізає кожну гілку, яка не приносить плоду, а ту, котра родить, очищає, щоб приносила ще кращий урожай (Йоан 15, 2), а в іншому місці: «*Кожному, хто має, дасться»* (Лука 19, 26).

Цим Спаситель хоче сказати, що ласки освячуючої досягнуть ті, котрі вже її мають. За добрі вчинки Христос обіцяє стократну нагороду і вічне життя (Мат. 19, 29). Наші добрі діла не гинуть, як це могло б здаватися: і вони є насінням, яке проростає у майбутньому житті і дає плоди (св. Берн.). Добрі діла праведників називаємо *«живими»*, оскільки вони будуть винагороджені після смерті. Чим більше таких учинків зробить праведник, тим більшим буде його щастя у небі: Христос сам каже: «Син Чоловічий має прийти у славі Отця свого з ангелами своїми й тоді віддасть кожному згідно з його ділами» (Мат. 16, 27). А св. Павло говорить: «*Хто скупо сіє, скупо буде жати; хто ж щедро сіє, той щедро жатиме»* (II Кор. 9, 6). Флорентійський Собор заявляє, що душі у небі оглядають Бога в трьох особах Божих, але одні досконаліше, ніж інші, відповідно до неоднакових заслуг. Добрі вчинки знищують кари за гріхи тому, що їх виконування внаслідок первородного гріха є зв'язане з труднощами (св. Тома з Акв.). Виконання добрих учинків утруднюють також зовнішні перешкоди, які дуже часто походять від злих духів.

Оскільки добрі вчинки поєднані з труднощами, остільки вони мають цінність надолуження і ведуть до прославлення караючої справедливості Божої. Разом із тим, вони прославляють Бога і служать для добра ближнього. Завдяки їм досягаємо вислухання наших молитов. Такий наслідок мали вчинки сотника Корнилія (Діян. Ап. 10) і св. Моніки, матері св. Августина.

Дочасна заплата за добрі діла полягає звичайно в тому, що Бог помножує наше майно і здоров'я, продовжує наше життя, обдаровує нас людською шаною, внутрішнім спокоєм, задоволенням і т.д.

Хто ж допускається тяжкого гріха, той втрачає заслуги за всі свої

добрі вчинки. *«Коли ж праведник відвернеться від своєї справедливості, творитиме кривду й коїтиме всі ті гидоти, що коїть грішник, — то чи йому жити?»* (Єзек. 18, 24). Коли, однак, людина очиститься від тяжких гріхів через Тайну Покути, стають знову живими усі її добрі вчинки. Лише відпущені гріхи гинуть раз і назавжди. Яким добрим є *Господь* Бог!

Добрими вчинками можемо допомагати іншим: і живим, і душам у чистилищі.

Можемо, наприклад, жертвувати за інших Службу Божу, св. Причастя, піст або милостиню і таким чином упросити для них ласки навернення, як упросила її св. Моніка для свого сина св. Августина. Згідно з обітницею Христа, можемо через молитву досягнути у Бога всього, коли в допомогу беремо так звані *«крила молитви»* — піст і милостиню. Добрими ділами праведник також може допомогти душам у чистилищі; кожний добрий вчинок праведника (людини, що знаходиться в стані ласки) є, з одного боку, милим Богові, тобто, таким, що заслуговує на небо (здобуває вічну нагороду), з другого боку, як вчинок трудний, є надолуженням (знищує дочасні кари за гріхи). Заслуги на небо праведник не може відступити нікому, однак може жертвувати за інших силу надолуження доброго вчинку. Добрий вчинок праведника — це начебто гріх, яким можна заплатити борг власний або чужий. Хоч праведник віддає комусь іншому цінність надолуження доброго діла, сам втрачаючи її, однак, якраз через ту жертву сповняє вчинок милосердя, а за це досягає знову відпущення кар за гріхи і вічну заплату. Отже, і в цьому випадку не втрачає нічого, а, навпаки, ще примножує свої заслуги на вічне життя.

Ми повинні сповнювати добрі діла на очах наших ближніх, щоб дати їм добрий приклад. Про те, як може впливати добрий приклад, свідчить подія з життя св. Пахомія. Проживав він раз на квартирі однієї християнської родини. Тут гостили його дуже сердечно і, разом з тим, мав він завжди перед очима взірцеву, чесну поведінку цілої родини. Це зробило на нього таке сильне враження, що він почав ознайомлюватися з основами християнської релігії і, врешті, погодився охреститися. Пізніше був ревним сподвижником монашого життя і зробив багато для християнства у Єгипті († 348). Христос нагадує нам: *«Нехай сіяє світло ваше перед людьми, щоб бачили добрі ваші вчинки і*

прославляли Вітця вашого, котрий є на небесах» (Мат. 5, 16).

Маємо, однак, світити людям добрим прикладом, лише думаючи про Божу славу і спасіння людських душ. Христос бажає, щоб ми, як світло, розганяли темряву, таким чином стаючи учителями для інших, як добрі Ангели, впливаючи на наших братів (св. Золот.). *«Хто живе праведно сам для себе, той подібний до вуглика; хто ж сіяє світлом праведності перед багатьма, цей подібний до лампи, яка не тільки сама світить, але й іншим присвічує»* (св. Верн.). Коли Христос погрожує тим, хто дає поганий приклад своїм ближнім, то яке ж благословення з неба жде тих, хто своїм праведним, повним чеснот життям спонукає інших до доброго? (св. Франц. Сал.).

Отже, ми повинні ревно уживати часу нашого життя для здійснення добрих учинків.

Ділова людина каже: *«Час — це золото*». Але час має набагато більшу вартість, аніж золото, «бо від хвилини часу, що минає, залежить вічність» (св. Єр.). «*Поки дня, маємо виконувати діла того, хто послав мене, — бо ніч надходить, за якої ніхто не зможе діяти»* (Йоан 9, 4).

Як нерозумно чинить той, хто женеться лише за чуттєвими втіхами замість, того, щоб робити добро. Колись він гірко шкодуватиме, що марнував хвилини свого життя, але буде вже пізно.

Чеснота

Чеснота є позитивною рисою людської душі. Вона викликає в людині бажання творити добро; завдяки їй людина здійснює добрі вчинки без будь-яких зусиль.

Постійно вправляючись у будь-якому діянні (напр., писанні, читанні, малюванні, плаванні), набуваємо певної легкості, вправності, а наша воля прагне цього діяння. Це ж відбувається тоді, коли ми здійснюємо ті чи інші вчинки. Вправляння творить митця. Св. Франц Салезій, вправляючись у чесноті лагідності, дійшов до того, що сам просив вибачення у того, хто його образив.

Людині важко позбутися тих чи інших звичок. Звичка — це ніби друга сутність людини.

Як виняток, чеснотою називаємо також вроджену або через ласку Божу набуту здатність до якоїсь чинності.

Маємо вроджені (природні) здібності (чесноти). Люди від народження схильні до лагідності, послуху, щедрості, чесності і т.д. Але є здібності надприродні. Ними нас наділяє Св. Дух разом з ласкою освячення при Тайні Хрещення або Покути. Власне тоді Св. Дух обдаровує нас здатністю робити добро, думаючи про Бога. Цю надприродну здатність можна назвати також вправністю, бо вона є вищим ступенем здібності і поєднується з певною схильністю волі до доброго. Ця схильність, однак, ще не значить, що людина здатна творити добро легко, без будь-яких зусиль. Ця легкість досягається тільки завдяки вправлянню. Отже, відповідну чесноту в собі можна виробити тільки шляхом вправляння. Дарована Св. Духом здатність творити добро так відноситься до справжньої чесноти, як насіння до дерева.

Здатність до доброго, наділену Св. Духом, називають ще чеснотою влитою, а легкість, яку набуваємо вправлянням, — чеснотою набутою.

Те, що Св. Дух наділяє нас здатністю до доброго, ще не значить, що ми житимемо праведно, — необхідно користуватися цією здатністю якнайчастіше, тим самим досягаючи легкості у здійсненні добрих

учинків.

Після смерті людини нагороду отримує лише досконала чеснота, тобто така, яку вона виконує, з думкою про Бога.

Тут так само, як з добрими вчинками, які лише тоді заслуговують на вічну нагороду, коли людина виконує їх у стані ласки. Хто не з'єднаний із Христом, як гілка з виноградною лозою, той не може заслуговувати на вічне життя (Йоан 15, 4). Лише чинності, здійснені думкою про Бога, заслуговують на небо (Соб. Трид. 6, гл. 16).

Чеснота, яку людина має і застосовує у стані ласки, називається чеснотою досконалою (надприродною або християнською). Окрім неї, є ще чесноти природні (недосконалі), тобто такі, що їх виконуємо за земним (природним) спонуканням. Природними чеснотами можемо заслужити собі лише дочасну нагороду (Мат. 6, 2), якої не достатньо для досягнення спасіння (Мат. 5, 20). Такі чесноти мали фарисеї, погани, мають і деякі сучасні християни, які хочуть, щоб їх визнавали за святих, хоч ними не є. Природні чесноти відрізняються від християнських так само, як позолочений предмет від щирозолотого, або як загартоване залізо від заліза намагніченого. Залізо, яке загартоване внаслідок тривалого кування молотом (як природна чеснота, що її набуто постійним вправлянням), є твердішим і міцнішим від звичайного заліза (як природна чеснота є триваліша і краща, ніж окремі добрі вчинки), але не змінює своєї природи. Залізо стає намагніченим внаслідок зіткнення з магнітом (християнські чесноти постають через з'єднання людини з Божеством) і набуває при цьому нової здатності — притягає інше залізо. (Християнські чесноти через поєднання людини з Божеством набувають питомої сили Божої, бо звернені лише до Бога, але, разом з тим, вони справляють велике враження на людей).

Чесноту можна набути або примножити тільки у боротьбі з самим собою і обставинами життя, бо на заваді чесноті стоять перепони внутрішні (злі пристрасті) і зовнішні (зневага і переслідування зі сторони людей).

Човен, який пливе по швидкій течії, може легко розбитися, коли веслярі перестануть веслувати; коли ж вони хочуть допливти ним до мети проти течії, то мусять напружитися, щоб подолати силу течії. Так само і з людиною. Нехай лише покладеться на слабкість своєї немічної

природи, то вона понесе її на вічну погибель; коли ж захоче кермувати проти струменя пристрасті, проти принад цього світу і спокус диявола, щоб дістатися до пристані вічного щастя, то мусить прикластися немало зусиль, переборюючи саму себе (Скар.). Дорога чесноти веде під гору (Ориг.). Ось чому каже Спаситель: *«... тісні ті двері й вузька та дорога, що веде до життя»* (Мат. 7, 14). Чимало людей є про людське око чеснотливими, а насправді не мають чесноти, бо не здобули її для себе працею (св. Франц. Сал.). Чимало є таких, що вже з природи і лагідні, і помірковані, і працьовиті і т.д.; але їх чеснота не є справжньою чеснотою, як не є чеснотою вірність собаки, терпеливість вівці, прив'язаність птиці до свого потомства і т.п. Отже, той, хто хоче оволодіти певним мистецтвом або ремеслом (набути в ньому вправи), мусить працювати довго і тяжко. «Немає чесноти окрім тої, що голосить хрест» (св. Авг.). Початок — найважчий, пізніше — вже легше. Будівництво дороги вимагає великої праці, але коли дорога вже збудована, легко по ній їздити (Вен.). Хто із світла раптово увійде в темряву, той не бачить спочатку нічого (Плутарх.). Коли у чесноті досягнемо поступу, тоді вже починаємо відчувати своє щастя і ревніше працюємо далі. «*Така людина подібна до тієї, що шукає скарбу; вона копає тим ревніше, чим глибше дійшла, бо відчуває вже скарб»* (св. Григ. В.). З цього бачимо, що чеснота і терпіння — це дві нерозлучні речі. Той, хто боїться терпінь і переслідувань, ніколи не буде чеснотливим.

Хто щиро прагне набути чесноту, той мусить бути покірним, бо тільки тоді пізнає і відчує свою неміч, як людина, що спинається на гору, відчуває тягар власного тіла. Отже, чим більшою є чеснота людини, тим більша її покора.

Чеснота робить нас багатими, благородними і гарними в очах Бога.

Греки розповідають про свого героя Геркулеса, який у молодості зустрів на роздоріжжі дві дівиці, котрі не були до себе подібними — розкіш і чесноту. Перша намагалася зачарувати його і обіцяла йому, коли піде за нею, життя, повне радощів, друга, поважна, сказала йому, що коли піде за нею, то зазнає багато терпінь, але і безсмертну нагороду. Геркулес без задуми пішов за чеснотою. Правда, гріх є принадний, але він штовхає нас у нещастя, а чеснота поєднана з терпіннями, але вона дає нам благословення на землі та щастя після

смерті. Чеснота перетворює нас на справді багатих і поважних в очах Бога. Чеснота вища від царських престолів, а багатство — це ніщо у порівнянні з нею (Прем. 7, 8). Земні скарби можуть бути знищені іржею або червами, їх можуть викопати і украсти злодії, а чеснота є скарбом, який вічно триває (Мат. 6, 20). Правдиве багатство творять не дочасні добра, а чесноти (св. Берн.). Високий рід, титули, почесті минають і не примножують нам слави перед Богом; зате чеснота дає вічну славу — вічне щастя. *«Благочестя на все корисне, бо має обітницю життя теперішнього й майбутнього»* (І Тим. 4, 8). «*Чеснота є матір'ю слави»* (св. Берн.). Ніщо так не забезпечує нам безсмертного імені, як чеснота (св. Золот.). Багатство минається, честота залишається. Чеснота робить нас гарними в очах Бога. Краса тіла оманлива і проминаюча (Прит. 31, 30). Справжньою і найдосконалішою красою є чеснота (св. Авг.).

Тут, на землі, цієї краси не видно, але вона колись виявиться. Фруктові дерева взимку стоять без прикраси, ховаючи в собі життя. І, в той же час, трави зеленіють навіть серед найгостріших морозів, але, коли прийде гаряче літо, вони всихають, а дерева досягають повного розквіту. Так само і з людьми. Чеснотливі сприймаються нами малоцінними і достойними погорди. Однак, прийде весна, і ті, котрі вважались мертвими, будуть сіяти, як сонце, у Царстві Вітця (Мат. 13, 43), а злі, яких ми вважали щасливими, будуть сумувати і плакати (Людв. Гран.). Коли маєш красу душі, то частина її світла відіб'ється і на твоїй зовнішності (св. Єфр.).

Чеснота робить нас подібними до Бога, завдяки їй ми стаємо приятелями Бога.

Божі чесноти виявляються у найвищому ступені. Бог найлагідніший, найласкавіший, найщедріший, найсправедливіший. Тому ми, набувши ту чи іншу чесноту, стаємо подібними до Бога. *«Чеснота робить нас подібними до Бога»* (св. Берн.). Завдяки чесноті наші вчинки стають схожими на діяння Божества (св. Тома з Акв.). Ми повинні прагнути наслідувати чесноти нашого небесного Отця, щоб стати справжніми дітьми Бога (Св. Григ. Наз.).

Чеснотливий є приятелем Бога, бо Ісус Христос говорить: *«...хто чинить волю мого Отця, що на небі, той мій брат, сестра і мати»* (Мат. 15, 50).

Різновидності християнської чесноти

Розрізняємо Божі і моральні чесноти.

Божих чеснот є три: віра, надія і любов. Найкраще пояснення цих трьох Божих чеснот дає нам порівняння зі світлом. Ясність символізує віру, полум'я, яке підіймається вгору, — надію, жар полум'я — любов. Три Божі чесноти відображає і хрест. Долішнє рамено є образом віри як основи релігії; горішнє символізує надію, яка веде нас до небесних дібр; поділене поперечне рамено уособлює двояку любов (св. Петро Дам.). Віра — корінь, надія — пень, любов — плід (св. Єфр.). Віра закладає основу під дім Божий, надія ставить будинок, а любов довершує його (св. Авг.). Найвищою з цих чеснот є любов (I Кор. 13, 13). Без любові не має цінності ані віра, ані надія, оскільки Бог дає спасіння тільки тим, що люблять Його.

Три Божі чесноти — це властивості душі, які отримуємо разом з освячуючою ласкою.

Св. Дух, вступаючи до нашої душі, просвічує сили нашої свідомості, і вони легко можуть підноситися до Бога. Коли залізо покладемо в огонь, то огонь входить в нього, і залізо починає світитися та жаріти. Подібне відбувається і тоді, коли Св. Дух гостить у нашій душі, наділяючи нас освячуючою ласкою — тоді запалюється в нас світло, яке схиляє нас до віри і надії (I Кор. 4, 6), і розпалюється огонь, який спонукає нас до любові Божої (Рим. 5). Такий вплив Св. Духа на душу звичайно називаємо влиттям трьох Божих чеснот (Соб. Трид. 6, гл. 7). Влиття трьох Божих чеснот — це щось подібне до дії сонця на повітря (св. Тома з Акв.). Бог не примушує нас до трьох Божих чеснот, бо ми, поряд з отриманою здібністю, маємо цілковиту свободу. Здатність до Божих чеснот одержуємо під час Хрещення, або ж у Тайні Покаяння, якщо втратимо освячуючу ласку. Як насіння дрімає у лоні землі і лише під впливом сонця та дощу починає прозябати й рости, так і три Божі чесноти дрімають у душі дитини і, аж коли дитина прийде, врешті, до вжитку розуму, вони розвиваються під впливом ласки християнської науки і виявляються у вчинках. Охрещене дитя — це наче спляча людина. Спляча людина не бачить, хоч є у неї здатність

бачити; ця здатність проявляється, коли людина пробудиться. Дрімає в душі дитини і здатність до віри, надії і любові — ці чесноти стають чинними, коли дитина прийде до розуму. Наявність здібностей ще не дає людині права на жодну нагороду; вона мусить спочатку застосувати їх на добро.

Чеснота віри приводить нас до переконання про існування Бога і правдивість Його об'явлень.

Чеснота надії впливає так, що ми очікуємо від Бога вічного спасіння і засобів, які потрібні для його осягнення.

Чеснота любові народжує в нас прагнення сподобатися Богові завдяки виконанню Його заповідей.

Ці чесноти справедливо звуться Божими, бо сам Бог є їх предметом, спонукою і творцем.

Бог є предметом віри, бо ми віримо в те, що Бог об'явив, що відноситься до самого Бога (до Його істоти, властивостей, учинків і волі).

Бог є спонукою віри, бо ми віримо в те, що Бог об'явив; віримо тому, що Бог усезнаючий і найправдивіший.

Бог є предметом надії, бо ми надіємося на щастя після смерті — на оглядання Бога і на радість у Ньому. Бог є спонукою надії — ми надіємося на спасения, оскільки Бог є всемогутній, найкращий і найвірніший.

Бог є предметом любові, бо вона передбачає тільки Його. Бог є спонукою любові, ми любимо Його тому, що Він є найкращою Істотою.

У житті ми повинні часто збуджувати в собі три Божі чесноти — особливо перед прийняттям св. Тайн та у хвилі смерті.

Три Божі чесноти збуджуємо в собі, унаочнюючи їх предмет і спонуку. Для цього не потрібні якісь формули чи молитви, досить висказати своїми словами те, що відчуваємо. І таким чином досягмо відпусту (Вен. XIV). Вже коли ми хрестимося, молимося чи робимо добрі вчинки, ми збуджуємо в собі цю або іншу Божу чесноту або навіть усі разом.

Моральні чесноти роблять наші вчинки відповідними законові

моральності.

Моральних чеснот набуваємо, досягнувши освячуючої ласки через наші власні старання та за допомогою Божої ласки.

Називаємо їх *«моральними»* (звичаєвими), бо вони роблять наші моральні поступи милими Богові. Коли три Божі чесноти перетворюють внутрішнє життя душі, то моральні чесноти впливають на прояви зовнішнього життя. Божі чесноти стосуються безпосередньо Бога, моральна — насамперед нашого ближнього або нас самих. Три Божі чесноти дає нам Св. Дух разом із освячуючою ласкою, моральні чесноти мусимо набувати власними стараннями за одночасною допомогою Божої ласки. Щоправда, під час Хрещення наша воля через діяння Св. Духа стала схильною до здійснення добрих справ, але вправу у виконуванні морально добрих вчинків мусимо набувати тільки через часте повторювання добрих справ і поборювання злих нахилів. Під час Хрещення вкинув Бог насіння моральних чеснот у ріллю нашого серця, але, щоб те насіння принесло плід, ми мусимо старанно обробляти ріллю і усувати бур'яни. Одночасно ріллю нашого серця мусить опромінювати сонце ласки Св. Духа, щоб наші старання досягли бажаного успіху.

Пам'ятаймо про сім головних моральних чеснот: покору, послух, лагідність, щедрість, поміркованість у споживанні їжі та напитку, чистоту і ревність у доброму.

Покора стосується нашої честі, послух — нашої свободи, лагідність (терпеливість) — нашого розуму, щедрість — нашої власності, поміркованість у їді і питтю, як і чистота, стосуються нашого тіла, ревність у доброму — нашої праці. Кожного християнина повинні прикрашати лагідність і щедрість. Ці чесноти називають головними чеснотами, бо кожна з них є джерелом подальших чеснот. Головним чеснотам протистоять сім головних гріхів.

Справедливість — щире прагнення волі віддати кожному те, що йому належить. Справедливим називаємо того, хто кожному віддає те, що йому належить: Богові — честь, владі — послух, підлеглим — нагороду чи кару, собі рівним — справжню любов ближнього. Але воля на своєму шляху часто зустрічається з перешкодами (внутрішніми чи зовнішніми), тому вона повинна опиратися на стриманість і мужність.

Стримана людина користає з земних благ лише настільки, наскільки це є необхідним для осягнення вічних благ. Стримана людина в усьому дотримується міри. Напр., їсть і п'є стільки, скільки потрібно для підтримання життя і здоров'я. Вона не виявляє надмірного прагнення до почестей, слави, розваг чи інших чуттєвих розкошів. Стримана людина подібна до орла, який витає у піднебессі, а на землю опускається лише для того, щоб знайти поживу (І Кор. 7, 31). Користуючись земними благами, пам'ятаймо, що ми повинні чинити так, як птахи, які знайшли зерно: вони клюють його, постійно оглядаючись, боячись ворога.

Вони стримані й обережні. Запам'ятаймо слова св. Франца Салезія: *«Небагато речей люблю тут, на землі, та й ті лише трошки»*. Однак, стриманість не полягає в тому, щоб обмежувати себе у найнеобхіднішому, і тим самим ставити під загрозу своє життя, здоров'я, втрачати здатність робити добро. Такій стриманості бракує мудрості.

Мужність робить людину здатною на жертви заради осягнення вічних дібр.

Мужній не боїться погроз, насмішок, зневаги, переслідувань, навіть смерті. Разом з тим мужня людина терпляче зносить будь-які життєві незгоди. Для того, щоб пережити якесь терпіння, потрібно більше мужності, аніж для того, щоб здійснити героїчний учинок, бо важче терпіти, ніж діяти (св. Тома з Акв.).

Ніхто із святих не був боягузом, а найвищу мужність виявили св. Мученики.

Ті люди, що беруть участь у спортивних змаганнях, долають гірські ріки, підкорюють вершини, дресирують диких звірів, є мужніми, але вони не мають чесноти мужності, бо чинять це не задля вічної нагороди, а дбаючи насамперед про земні блага. Існує і мужність осуджених. Це люди, які, знаючи про Божу кару, вперто люблять дочасні речі, і ладні за них віддати життя (св. Григ. В.).

Головні чесноти часто представляють в образі невіст: мудрість тримає у руці книжку, справедливість — вагу, стриманість — перевернуту чарку, а мужність — меч.

Усі досконалі чесноти походять із любові Бога і завдяки їй вони

взаємно пов'язані (І Кор. 13).

Різні досконалі чесноти — це лише різні форми (прояви) однієї і тієї ж чесноти, — любові. Покора, лагідність, чистота, стриманість і т.д. — це ніщо інше, як любов (св. Март,). Тому св. Августин говорить: *«Чеснота — це вірна і упорядкована любов»*. «*Як різні галузки одного й того ж дерева виростають із одного кореня, так і різні чесноти походять із однієї любові»* (св. Григ. В).

Дбай, отже, насамперед про корінь, а галузки і плоди (різні чесноти) самі знайдуться.

Любов можна також назвати царицею, бо це ж вона спонукає волю до здійснення добрих учинків. *«А над усе будьте в любові, що є зв'язок досконалості»* (Кол. З 14).

Отже, хто не має любові Бога, той не має жодної досконалої чесноти. Навпаки, хто має любов Бога, той має досконалі чесноти, хоча, можливо, не усі в однаковій мірі.

Любов Бога можна порівняти з сонцем. Коли сонце взимку віддаляється від землі, тоді квіти втрачають свою красу. Так само втрачаємо свою надприродну красу і чесноти, коли любов віддаляється від душі (Скар.). Той, хто не має любові Бога, може набути деякі природні чесноти, бо кожна людина вже від природи має відчуття доброго та певну внутрішню, хоч і незначну, схильність до доброго; тому вона може, часто роблячи добрі вчинки, досягти певної вправи в їх виконанні (св. Тома з Акв.). Подібне траплялося серед поган, і тепер зустрічаємо людей, від природи лагідних, стриманих, щедрих і т.п., хоч в їхніх серцях нема любові Бога. Проте, слід пам'ятати, що чесноти таких людей є недосконалими.

Віра може існувати без надії (Соб. Трид. б, 7), а віра і надія — без любові (Соб. Трид. 6, 28). Віру і надію втрачаємо тоді, коли скоїмо супроти них гріх: віру — через невір'я, надію — через розпуку.

Хто має любов Бога, той має усі досконалі чесноти, хоч, можливо, не всі вони виражаються в ньому в однаковій мірі. Хто забере з вулика матку, той матиме весь рій; хто виховає у собі любов — матір усіх чеснот, той набуде усі інші чесноти (Скар.). Коли сонце прогріє землю, до квітів повернеться їх колишня краса. Коли у душі спалахне любов, душа прикраситься надприродними Божими чеснотами, вартими

вічної ласки (Скар.). Досконалими чеснотами були наділені всі святі у тій чи іншій мірі. У Йова найвизначнішою чеснотою була терпеливість, у Авраама — слухняність, у св. Алойзія — чистота, у св. Франца Салезія — лагідність, у св. Ігнатія Льойолі — ревність у доброму.

Хто не посідає бодай однієї досконалої чесноти, той не має жодної іншої (св. Тома з Акв.), бо не має любові. Хто ж посідає бодай одну досконалу чесноту, той має і всі інші (св. Авг.).

Чеснота одна без другої — не чеснота або недосконала чеснота (св. Григ. В.). Якщо, напр., людина легко гнівається, то вона не лише не посідає досконалої чесноти лагідності, але не має й інших чеснот — стриманості, любові до ближнього, доброти і т.п. Лише недосконалі чесноти можуть існувати одна без одної. Напр., скупа людина може бути лагідною, боягузлива — доброю і т.д.

Найвищою чеснотою є любов Бога, оскільки лише вона єднає людину з Богом, лише завдяки їй набувають цінності усі інші чесноти, лише вона триває і після смерті людини.

Найпочесніше місце серед усіх чеснот займають три Божі чесноти, оскільки вони стосуються Бога. Св. Павло вчив: *«Тепер же зостаються: віра, надія, любов — цих троє; але найбільша з них — любов»* (І Кор. 13, 13).

Любов Божа єднає людину з Богом. Христос говорить: *«Хто ж мене любить, того мій Отець полюбить, і я того полюблю і йому об'явлю себе»* (Йоан 14, 21), «і прийдемо ми до нього, і в ньому закладемо житло» (Йоан 14, 23). А св. Йоан пише: «*Бог є любов, і хто перебуває в любові, той перебуває в Бозі, і Бог перебуває в ньому» (І Йоан 4 16). Лише через любов набувають вартості інші чесноти. Св. Павло зазначає, що знання мов, дар пророцтва, милосердя й умертвлення плоті нічого не варті, коли нема в людині Божої любові»* (І Кор. 13, 1-3).

Любов триває і після смерті: *«Любов ніколи не переминає»* (І Кор. 13, 8). Завдяки вірі зможемо після смерті бачити Бога, надія веде нас до посідання Бога. Моральні чесноти не зникають зі смертю людини, вони стають ще досконалішими, бо блаженство не нищить досконалості (св. Тома з Акв.).

Чесноти помножуються разом з помноженням освячуючої ласки і завдяки вправлянням.

Чесноти подібні до скарбу, який знаходиться на вершині гори. Щоб здобути його, треба прикласти певних зусиль. Якщо людина, долаючи життєві перешкоди, диявольські спокуси, переборюючи слабкі сторони свого характеру, досягне чесноти настільки високого рівня, що майже зрівняється з вибраними в небі, а, навіть, в дечому стане подібною до Бога, то таку чесноту називаємо героїчною. Греки називали героями мужів, вчинки яких перевершували звичайні людські можливості. Щоб якась людина була проголошена святою або блаженною, треба, щоб вона досягла героїчного ступеня трьох Божих чеснот і чотирьох чеснот головних — насамперед у виконанні своїх безпосередніх обов'язків.

Люди, які не живуть праведним життям, не можуть зрозуміти і гідно оцінити героїчні чесноти; вони часом навіть насміхаються над ними.

Три Божі чесноти помножуються разом з помноженням освячуючої ласки і завдяки частому їх збуджуванню в собі. Коли зросте у нашій душі ласка, тоді враз із нею збільшується здатність віри і ревність любові Божої. Богослови навчають, що три Божі чесноти зростають унаслідок частого збудження актів чеснот. Через збудження віри помножується віра і т.д. А коли при цьому відразу і не помножуються Божі чесноти, то в усякому разі душа готується до зростання у чесноті (св. Тома з Акв.). Моральні чесноти помножуться через часте сповнювання добрих діл враз із збільшенням освячуючої ласки. Через часте вправляння підвищується вправність у добрім, через помноження ласки зростає нахил волі до доброго. Отже, чим більша вправність і чим більша освячуюча ласка, тим досконалішою є моральна чеснота.

Ми повинні старатися помножувати в собі бодай одну чесноту, оскільки внаслідок її удосконалення зростатимуть й інші чесноти. Рільник не обробляє відразу всіх полів, але одне за другим. Так і ми повинні набути спочатку одну чесноту, а відтак перейти до набуття іншої (св. Золот.). Ми можемо і повинні вправлятися насамперед у тій чесноті, до сповнювання якої дають нам особливу нагоду наші життєві умови або до якої відчуваємо нахил. Наскільки вище сягнемо у певній честоті, настільки виростемо і в інших.

Усі досконалі чесноти втрачаємо в момент, коли допустимося якогось тяжкого гріха, бо, скоївши гріх, людина втрачає Божу любов, без якої немає жодної досконалої чесноти.

Згрішити може найправедніша людина, бо якою великою не була б набута вправність у доброму, вона, однак, не зносить свободи волі. *«... коли комусь здається, що він стоїть, нехай уважає, щоб не впав»* (І Кор. 10, 12). Пригадаймо падіння Давида або св. Петра.

Чесноту легше втратити, ніж набути; і камінь швидко падає з гори, хоч трудно його на неї винести. Однак, один-єдиний смертний гріх знищує всю чесноту, подібно як одна фальшива струна псує всю гру інструмента чи як один невдалий штрих пензля нівечить найкращий образ.

Терпіння само по собі не може знищити чесноти. Чеснота — наче дорогоцінна перла, — хоч і впаде в болото, але не втратись своєї краси і цінності (св. Золот.). Саме в терпінні найкраще виявляються чесноти.

Людина і в гріху може виглядати праведною. Але її мнимі чесноти подібні до трупа, якому бракує душі (життя).

Досконалі чесноти зменшуються, коли перестаємо сповнювати добрі вчинки.

Людина, яка хизується своїми чеснотами, може їх легко втратити. Той, хто виставляє напоказ золото і багатий одяг, немов запрошує вкрасти у нього його власність. Так само і чеснота, яку виставляють напоказ, приваблює нашого пекельного ворога (св. Золот.). Отже, якщо вже обставини змусили нас виявити свою чесноту, ми не повинні забувати що треба прагнути до того, щоб подобатися насамперед Богові, а не людям.

Гріх

Гріх — це свідоме і добровільне порушення Божої заповіді.

Адам і Єва порушили заповідь Божу. Вони добре знали ту заповідь, і ніхто, навіть вуж, не змушував їх, щоб вони її порушили. Отже, вони скоїли гріх добровільно.

До Божих заповідей відносимо і заповідь виконувати вчинки милосердя; окрім цього — усі закони, видані від імені Бога. Заповіді певні чинності забороняють, а певні — наказують виконувати. Відповідно до цього розрізняємо гріхи переступлення і гріхи залишення. Оскільки заповіді Божі передбачають або звеличення Бога або добро наше чи ближнього, то і гріх може бути спрямований або проти Бога, або проти нас самих, або проти ближнього.

Гріх — це вияв непослуху щодо Бога. Гріх — це непослух щодо небесних заповідей (св. Амвр.). Грішник, скидає з себе ярмо Бога і каже: *«Не буду служити»* (Єр. 2, 20). Хто допускається гріха, той веде боротьбу проти Бога (Су30). Грішник, скоюючи гріх, розпинає Христа, робить Його Кров марно пролитою (Євр. 6, 6). Злоба грішника вражає Христа болючіше, ніж Його гіркі страсті.

Хто грішить, цей є ворогом власної душі (Тов. 12, 10). Нерозумно чинить той, що ображає особу, від якої залежить усе його майбутнє щастя; ще більш нерозумно чинимо, коли ображаємо Того, чиєї допомоги завжди потребуємо, від кого залежить наше майбутнє вічне спасіння. Коли б хтось, хто стоїть на високій вежі, держав тебе, завішеного на шнурі, у повітрі, чи відважився б ти його образити? Отож, твоє життя висить, наче на тонкій ниточці, і повністю залежить від Божої волі — кожної хвилі Бог може перетворити тебе у ніщо, а ти, немудрий, гнівиш Його (Людв. Іран.). Нам, нужденним людям, важко зносити образи, завдані нам такими ж людьми. Самі ж ми, однак, легко зневажаємо небесного Господа (Сальвіян).

Людина грішить і тоді, коли свідомо дозволяє на гріх.

Припустимо, що двохрічна дитина чує якісь погані слова і повторює їх. Така дитина ще не може відрізнити добра від зла, не

усвідомлює значення слів, які вимовляє, і отже, не поповнює гріха. Ной не згрішив п'янством, бо не знав, що вино має силу п'янити. Як, з однієї сторони не ж грішить та людина, яка не усвідомила, що саме вона робить, так, з другої сторони, допускається гріха той, хто є недбалим у набутті потрібних йому знань щодо праведного життя. Наскільки ж злісною є людина, що навмисне ухиляється від набуття необхідної для неї науки, щоб унаслідок цього вільно грішити. *«Бо одне — не знати, і цілком інше — не хотіти знати. Хто відвертається від правди, щоб її не пізнати, цей є переступником закону»* (св. Гр. В.). Отже, хто втікає від слова Божого, той колись не матиме оправдання в очах Бога.

Гріх за своєю сутністю — це недозволена прив'язаність людини до будь-чого, яка відвертає її від Бога.

Земні створіння — це лише засоби для осягнення вічного спасіння, отже, вони не можуть бути останньою метою людини. Створіння подібні до ліків; прийняті в міру — допомагають, надмірно ж прийняті — шкодять і у досягненні найвищої мети. Тому Бог дозволив прив'язуватись до створінь чи використовувати їх в щоденному житті тільки в означених межах і то лише настільки, наскільки це є потрібним або корисним для осягнення вічного спасіння. Бог дозволив, напр., споживати їжу з метою підтримання життя, але заборонив непоміркованість; дозволив посідати певну власність, але заборонив посягати на власність чужу і т.д.

Хто поводиться зі створеним Богом інакше, ніж це дозволив Бог, цей віддаляється від Бога і від своєї останньої мети, міняє вічні розкоші на розкоші, що минають (Прем. 2, 1-9). Такий чинить, як дитина, яка, маючи до вибору шматок цукру і шматок золота, хапає цукор. Грішник покидає Бога — джерело живої води — і копає собі діряві колодязі (Єр. 2, 13). Отже, гріх є свого роду ідолопоклонством, бо грішник бажає створіння замість Бога. Скільки хтось має тяжких гріхів, стільки має богів (св. Єр.). Стільки кожний вшановує богів, скільки допустився тяжких гріхів (Св. Ант. Пад.). Через гріх людина стає слугою створіння або потрапляє у залежність від нього. Грішник — як та риба, що, спіймана на вудку, вже не може увільнитися. *«Кожен, хто гріх чинить — гріха невольник»* (Йоан 8, 34). Та з грішником, навіть, є гірше, ніж із невільником, бо невільник може

утекти від господаря, а куди ж утече невільник гріха? Куди б не втікав, всюди тягне за собою свій гріх (св. Авг).

Гріх — це найбільше зло на землі, бо лише через гріх може людина потрапити до вічної нужди.

Люди, звичайно, вважають, що терпіння і дочасні негаразди — це зло, але ж насправді — це для нас ласка, бо через них не втрачаємо нічого у Бога, а, навпаки, багато користаємо. А багато хто думає, що найбільшим злом є вічне осудження, я ж буду навчати безустанно, що найбільшим злом є образа Ісуса Христа (св. Золот.). Тільки гріх може понизити і знеславити людину. Лише злі люди кажуть, що праця або убогість принизливі.

Св. Франц Ксаверій, Апостол Індії, апостольський легат, мав звичку сам собі прати білизну; коли хтось звертав йому увагу, що це принижує його, відповідав: *«Одне лише принижує людину — гріх»* (Мег. IV, 18).

Через гріх людина втрачає надприродну красу душі, стає подібною до диявола і нещасливою вже тут, на землі.

Через гріх втрачаємо надприродну красу душі.

Як тіло забруднюється, коли зіткнеться з якимось брудним предметом, так блякне і надприродна краса душі (яка полягає в освячуючій ласці), коли людина віддасть перевагу створінню. Ту красу душа втрачає цілком або частково (св. Тома з Акв.). Сніжнобілий одяг забрудниться одразу, коли зіткнеться з болотом; так само людина втягує в себе нечистоту дочасних речей, відвернувшись від Бога і схилившись до дочасних речей через непорядну любов (Люд. Гран.). Коли св. Францішці Шанталь, котра доглядала прокажених, звертали увагу, що може легко заразитися, та відповідала: *«Я боюся лише однієї прокази — гріха»* (Мег. III. 61).

Через гріх людина стає подібною до диявола. Грішники наслідують диявола (Прем. 2, 35). Через гріх людина утотожнюється з дияволом. *«Хто чинить гріх — той від диявола...»* (І Йоан. 3, 8). Через гріх людина стає сином диявола (І Йоан 3, 10). Тому Христос говорить до фарисеїв: «*Диявол вам батьком, тож волите за волею батька вашого чинити»* (Йоан 8, 44).

Грішник їсть страву диявола (св. Кипр.). Гріх робить людину нещасливою вже тут, на землі. Коли б небесні тіла зійшли зі своїх

шляхів, то зіткнулись би і розбились. Коли поїзд сходить із рейок, стається нещастя. Так само потрапляють у нещастя розумні створіння, люди, коли переступають Божі заповіді. Грішник повстає проти ладу свого розуму, проти ладу людської суспільності і проти ладу Божої управи світом, тому й мусить терпіти муки совісті, зносити покарання від начальства та кари Божі (св. Тома з Акв.).

Виникнення і розвиток гріха

Не одразу валяться будівлі; наперед непомітно входять у мур краплі води, розм'якшують вапно і розмивають поволі мур, аж врешті розвалюється вся будівля. Щось подібне творить диявол із нашою душею (Родрицій). Як саме виник гріх, бачимо на прикладі гріха первородного.

Гріх чинимо переважно у такий спосіб: на нас находить якась зла думка; вона сама по собі ще не є гріхом, а стає ним тільки тоді, коли припадає нам до душі.

У нас самих є ніби дві істоти із цілком протилежним способом мислення; що одна хвалить, те ганить друга. Одна істота — це мислення, друга — совість. Тому одразу, як лише виникне у нас якась зла думка, починається внутрішня боротьба. Совість застерігає і стримує нас перед поганим учинком, а похіть тягне до злого. Ми не в силі позбутися поганих думок зовсім, але ми можемо боротися з ними. У цьому нам допоможе молитва, згадка про смерть чи страшний суд. *«У всіх ділах твоїх пам'ятай про твою кончину — повіки не згрішити* (Сир. 7, 36). *Можна також роздумувати про сумні наслідки гріха. Не один гірко шкодував, скоївши гріх, що не подумав, як слід, перед тим. Тому ми повинні негайно відволіктись від поганих думок, якщо вони в нас появляються. «Вбий ворога, поки він малий і слабкий*» (св. Єр.). «*Придуши злу думку ще в зародку, як тільки усвідомиш її в собі»* (св. Берн.).

Часом виникає уподобання у злому; воно стає гріхом, коли усвідомимо його, але не позбудемось.

Уподобання є смертним гріхом тоді, коли людина добровільно кохається в чомусь, що є забороненим заповідями.

Злочинне бажання, якщо не відкинемо його, теж приводить нас до гріха.

Добровільне злочинне бажання — чинність волі. А що походить із серця (злої волі) — це гріх (Мат. 15, 19). У Бога *«хотіти*» значить те саме, що «*робити»*. Хто добровільно плекає злочинне бажання, той

допускається злого вчинку в своїй душі (Мат. 5, 28). Будь-які злочинні бажання є смертним гріхом (Соб. Трид. 14, гл. 5).

Гріхом є і рішення зробити щось погане.

Бажання було лише прагненням чогось грішного. Рішення ж веде до здійснення задуманого. Брати Йосифа, вирішивши вбити його, вже допустилися тяжкого гріха, хоч свого рішення і не виконали.

Вищезгадані гріхи називаються внутрішніми.

Зовнішні гріхи, наслідки яких набагато гірші, є тяжчими, ніж внутрішні.

Зовнішній гріх озлоблює нашу волю, вбиває в людині почуття сорому, негативно впливає на інших.

Скоївши смертний гріх, людина залишається в стані гріха доти, доки не навернеться.

Якщо людина часто повторює якийсь тяжкий гріх, то в неї виробляється звичка до того гріха.

Тяжкий гріх, який допускаємо п'ять разів у місяць, стає грішним нахилом. Грішник, часто повторюючи гріх, набуває певної легкості у його скоєнні, а його воля вже не протидіє злому.

Кожний тяжкий гріх і кожний грішний нахил спричиняються до нових гріхів і нахилів до злого.

Людина, яка скоїла тяжкий гріх, втрачає Божу ласку, але не втрачає спокуси.

Спокусу ж подолати без Божої ласки неможливо, тому грішник падає все нижче і щораз більше грузне у гріхах. Злий вчинок плодить наступне зло.

Злий нахил, укорінившись у душу грішника, призводить до розпусти і беззаконних вчинків (т.з. гріхів, що взивають до неба за помстою). Душа грішника кам'яніє (а це гріх проти Св. Духа).

Види гріхів

Розрізняємо гріхи думки, слова і вчинку, а також гріхи власні і чужі.

Власні гріхи — це гріхи, скоєні нами самими.

Чужі гріхи — це гріхи, до яких ми якимось чином спонукаємо когось. Чужого гріха допускається той, хто наказує зробити щось погане; радить учинити гріх; хвалить когось за гріх; дозволяє вчинити гріх; допомагає у злому, обстоює якусь погану справу, заохочує до злого, замовчує гріх або не карає за гріх, замість того, щоб перешкодити скоєнню злого вчинку.

Хто винен у чужому гріху, той заслуговує на таку саму кару, як і той, хто його здійснив, або й на більшу.

Спаситель застерігає: *«А хто спокусить одного з тих малих, що вірують у мене, такому було б ліпше, якби млинове жорно повішено йому на шию, і він був утоплений у глибині моря. Горе світові від спокус. ...горе тій людині, через яку спокуси приходять!»* (Мат. 18, 6-7).

Міра гріха

Не всі гріхи є однаково тяжкими. Розрізняємо смертні і повсякденні гріхи.

Кожна людина грішить. *«Коли ми кажемо, що гріха не маємо, то ми самих себе обманюємо, і правди в нас немає»* (І Йоан 1, 8). «*Всі ми прогрішуємося чимало»* (Яків 3, 2). Але один гріх відрізняється від іншого. Є гріхи незначні, повсякденні. Їх допускаються і праведні люди, не тратячи, однак, через них своєї праведності. Гріхи проти заповідей Божих призводять смерть душі, тому вони називаются смертними. Ті, що здійснили подібний гріх, втрачають право на вічне життя.

Про те, що не всі гріхи є однаковими, свідчить і наука св. Церкви. Св. Церква відкинула науку Бая, котрий говорив, що немає гріха, який би за своєю природою був малим, і що кожний гріх заслуговує вічного покарання.

На те, що не всі гріхи є однаковими, вказує нам також сам розум. Деякі гріхи є такими малими, що вони не порушують моральних норм поведінки, не знищують у Божу прихильність до людини і не повинні прирікати людину на вічну загибель. Чи ж можливо, щоб людина, напр., через якесь мізерне слово, була засуджена на вічне пекло? Отже, із сказаного вище випливає, що є смертні гріхи і гріхи повсякденні.

Джерелами, які допомагають нам пізнати міру гріха, є св. Письмо; висловлювання св. Католицької Церкви; наука св. Отців і Богословів; сама природа вчинку.

У св. Письмі сказано: *«Ані розпусники, ані Ідолопоклонники, ані перелюбники, ані рознуздані, ані мужоложники, ані злодії, ані зажерливі, ані п'яниці, ані злоріки, ані грабіжники — Царства Божого не успадкують»* (І Кор. 6, 9-10). Отже, перелічені тут гріхи є смертними. До смертних належать і такі гріхи, про які св. Письмо говорить, що Господь Бог ними бридиться, ненавидить їх; які варті вічної кари або смерті, а також ті, які супроводжуються погрозами та прокляттями.

До тяжких гріхів належать гріхи, які кривдять Господа Бога; завдають великої шкоди людям, св. Церкві, державі, призводять до моральних чи фізичних терпінь; загрожують особистому життю людини — як духовному, так і тимчасовому.

Не поспішаймо вирішувати — тяжкий чи повсякденний гріх скоїла та чи інша людина. Ніхто не має права самовільно визначати, що хтось скоїв тяжкий гріх. Зробивши це, можна людину довести до відчаю або й штовхнути на хибну дорогу. Разом з тим, ми повинні бути дуже обережними з тими людьми, які говорять, що нема гріха там, де і розум, і совість вказують на гріх.

Є тяжкі гріхи, легкі гріхи і гріхи, міру яких визначаємо, виходячи з ситуації.

Деякі гріхи є завжди тяжкими.

Напр., лжесвідчення є тяжким гріхом не лише тоді, коли людина присягає у великій справі, але навіть тоді, коли б людина лжесвідчила в найменшій справі. Чому? Тому що ніколи не можна брати Господа Бога за свідка фальшиво.

Такими гріхами є невір'я та єресь, ненависть до Бога, бахвальство і фальшиве шанування Бога, напр., богохульство, симонія (права Божого), розпуста і т.д.

Легкі за своєю природою гріхи можуть стати тяжкими гріхами лише тоді, коли перебіг подій робить той малий гріх смертним. Якщо хтось, напр., понад міру вживає алкоголь, той скоює малий гріх; однак якщо, зловживаючи алкоголем, він чинить шкоду своїй родині — скоює тяжкий гріх.

Є гріхи, які можуть бути легкими або тяжкими в залежності від ситуації. Гріх, який стосується великої справи, відповідно, буде великим (тяжким), малої справи — малим. Якщо, напр., хтось у неділю або свято пропустить невелику частину служби Божої, то він скоїть малий гріх, якщо велику — великий.

Передумови гріха

Якщо нам відомо чи із св. Письма, чи з науки св. Кат. Церкви, чи з науки св. Отців і Богословів, чи, зрештою, з природи самої речі, що той чи інший гріх є тяжким, то цього ще не достатньо, щоб ми звинуватили людину, яка скоїла щось подібне, у смертному гріху. Оцінюючи той чи інший вчинок, треба брати до уваги совість тієї людини, котра його здійснила. Якщо людина зробила щось дуже погане, але зробила це ненавмисне або несвідомо, то не можна її судити так само, як людину, котра діяла свідомо, з власної волі. Напр., якщо хтось, забувши, що п'ятниця, їв м'ясо, то він не скоїв гріха; хто ж свідомо це зробив — скоїв тяжкий гріх.

Знову ж таки, знаючи з тих самих джерел, що той чи інший гріх є малим, ми теж не повинні поспішати з висновками. У такому випадку теж треба брати до уваги совість людини. Можливо, вона не скоїла жодного гріха, — якщо не знала, що те, що зробила, є гріхом. А, може, скоївши малий (як може здаватися, виходячи з оцінок вищезгаданих джерел) гріх, згрішити тяжко, якщо вона переконана, що те, що вона робить, є гріхом, але все ж чинить по-своєму.

Передумови тяжкого гріха

Передумовами тяжкого гріха є сприймання тієї чи іншої дії як тяжкий гріх; усвідомлення того, що та чи інша дія є тяжким гріхом, повний дозвіл самому собі здійснити те, що вважаєш тяжким гріхом.

Через незнання ми можемо вважати ту чи іншу дію важким гріхом (хоч насправді так не є). Якщо ми так вважаємо і все ж грішимо— здійснюємо тяжкий гріх. Напр., якщо хтось у неділю або свято пришиває до одягу ґудзики і вважає, що це тяжкий гріх (хоч це не так), то він грішить тяжко.

Ми здійснюємо тяжкий гріх, коли при повній свідомості робимо те, що вважається тяжким гріхом.

Може бути несвідоме скоєння тяжкого гріха. Напр., хтось може бути настільки зайнятий якоюсь пильною справою, що не помічає, що йому на думку спадає річ, яка є тяжким гріхом. Несвідома готовність до тяжкого гріха є й тоді, коли грішні думки приходять до напівсонного, напівп'яного, напівбожевільного або до людини, яка в даний момент не усвідомлює, що вона робить. Неусвідомлені дії є й тоді, коли людина грішить у стані нервового збудження чи гніву або в стані запаморочення і після скоєного не може пригадати, що саме вона робила. Неусвідомленими можна вважати дії і такої людини, яка, скоївши, сказавши чи подумавши щось грішне, роздумує про це і приходить до висновку, що вона не зробила б цього, якщо б попередньо усвідомила, що це тяжкий гріх.

Коли хтось розуміє, що робить зле, але не думає над тим, тяжкий це гріх чи ні, здійснює малий гріх.

Хто ж сумнівається, тяжким чи легким гріхом є те, що він задумав, і, не вияснивши, яким він є насправді, все ж здійснює його, той тяжко грішить. Така людина свідомо ризикує важко образити Бога. Вона усвідомлює, що своїм учинком може тяжко образити Бога, а, однак, не відмовляється від нього.

Повний дозвіл самому собі здійснити тяжкий гріх є тоді, коли воля людини, яка усвідомлює, що збирається здійснити тяжкий гріх,

дозволяє це зробити. Дозвіл тісно пов'язаний з усвідомленням. Якщо усвідомлення було повне, то дозвіл теж буде повним, якщо ж учинок здійснений несвідомо, то дозвіл буде неповним.

Неповний дозвіл є тоді, коли гріх здійснила людина, яка сторониться гріха як вогню, яка швидше вибрала б смерть, аніж тяжкий гріх (ця обставина свідчить про те, що гріх був скоєний несвідомо); коли людина, роздумуючи над тим, що зробила, непокоїться, сумує, відвертається від злих думок і бажань; коли людина після скоєння гріха сама не знає, чи дозволила вона собі на гріх свідомо чи ні (тут треба зважати на совість людини).

Хто, знаючи, що річ, яку він задумав, є дуже грішною, серйозно роздумує над тим, здійснити її чи ні, грішить дуже тяжко, бо він порівнює Бога зі створінням і роздумує над тим, кого поставити вище — Бога чи створіння.

Отже, тяжкий за своєю природою гріх може стати малим, коли він був незначним (напр., здійснено малу крадіжку — вкрадено незначну річ); коли не було повного усвідомлення того, що робиться; коли не було повного дозволу; коли хтось був переконаний (з незнання), що не грішить тяжко.

Передумови малого гріха

Передумовами малого гріха є трактування (свідоме чи несвідоме) якоїсь дії як малий гріх, усвідомлення того, що скоюєш гріх, і згода власної волі на скоєння гріха.

Малий за своєю природою гріх може стати тяжким, якщо його скоїла людина з нечистою совістю; якщо людина, здійснюючи його, переслідувала дуже грішну мету; якщо, здійснивши цей гріх, людина дуже погано вплинула на оточуючих; якщо цей вчинок був здійснений із метою зневаги чи всупереч праву або наказу керівника; якщо цей вчинок міг спричинити тяжкий гріх; якщо цей гріх був викликаний надмірною прив'язаністю до якоїсь речі.

Грішить тяжко людина, яка, скоюючи легкий гріх, переконана, що це — тяжкий гріх.

Грішить тяжко людина, яка скоює малий гріх, щоб легше їй було скоїти тяжкий (напр., напивається, щоб скривдити іншого).

Грішить тяжко людина, яка, скоївши малий гріх, подає поганий приклад іншим; яка зневажає Божі права; яка сама себе наражає на небезпеку скоєння тяжкого гріха (напр., перебуваючи в поганому товаристві).

Грішить тяжко той, хто настільки прив'язаний до якоїсь речі, що готовий швидше Бога образити, аніж її втратити. Напр., хтось настільки любить розваги (не грішні), що жертвує заради них недільною чи святковою Службою Божою.

Не всі смертні гріхи є однаково тяжкими і не всі повсякденні гріхи є однаково малими. Найтяжчими гріхами є гріхи проти Св. Духа і гріхи, котрі волають до неба за помстою/

Гріхи проти Св. Духа здійснює той, хто свідомо постійно чинить опір впливу Св. Духа.

Св. Дух часто своїм впливом заохочує нас до молитви або до інших добрих справ, але ми не йдемо за тим голосом, або не усвідомлюючи його, або турбуючись земними справами. Та це ще не гріх проти Св. Духа. Грішить проти Св. Духа той, хто свідомо і вперто опирається

голосу Св. Духа, котрий промовляє до його душі, — І в тій протидії вмирає. Так грішили фарисеї і законовчителі за часів Христа. Вони були свідками чудес Христа, святості Його життя і здійснених у Ньому пророцтв, чули Його досконалу науку, Його власні слова про те, що Він є надісланий Богом, обіцяним Месією, однак, через свою надмірну гордість не хотіли цього визнати, тому що, визнавши, були б змушені змінити свій спосіб життя. Незважаючи на те, що вони бачили правду краще від інших, вони твердили, що Спаситель *«навіжений»* (Йоан 8, 48), приписували Йому диявольські справи (Мат. 12, 24) І завзято переслідували Його (тобто протистояли пізнаній правді). Тому св. Стефан сказав євреям перед тим, як його було укаменовано: «*Ви твердошиї та необрізані серцем і вухом! Ви завжди противитеся Духові Святому! Які батьки ваші, такі й ви»* (Діян. Ап. 7, 51). Фараон уперто не хотів випустити ізраїльтян з Єгипту, хоча добре знав, що це правдивий Бог бажає, щоб ізраїльтяни вийшли із Єгипту.

Можна сказати, що гріхи проти Св. Духа — це найтяжчі прогрішення проти трьох Божих чеснот: проти віри (опір пізнаній правді), проти надії (надмірне сподівання і розпука), проти любові до Бога (закаменілість і нерозкаяність) і проти любові до ближнього (ненависть до побожних людей).

Гріх проти Св. Духа є, переважно, наслідком дуже злого життя.

Сутність смертного гріха полягає в тому, що він затьмарює розум і відвертає волю від Бога. Чим більше людина грішить, тим більше затьмарюється її розум, а воля, відвернена від Бога, стає щораз більше закам'янілою (Людов. Гран.). Наша душа — наче замкнена кімната; грішні вчинки перешкоджають світлу Св. Духа потрапити до неї (Галюра). Про фараона говорить св. Письмо: *«І закам'янив Господь серце у фараона»* (Вихід 9, 12), тобто Бог наслав на нього цю закам'янілість як кару за його гріхи (св. Авг.).

У людей, які багато грішать, і думки грішні, тому на них Св. Дух не може вплинути, і вони не можуть навернутися.

Хто грішить проти Св. Духа, той не може заслужити у Бога прощення гріхів, тому що він відштовхує милість Божу, необхідну для навернення.

Христос говорить: *«Хула на Духа не проститься... Коли хтось*

скаже проти Святого Духа, йому не проститься ні в цьому світі, ні на тому» (Мат. 12, 31-32). Очевидно, що той, хто навіть не хоче говорити про навернення, не може заслужити прощення. Тяжко вилікувати хворого, якщо він не приймає ліків; тяжко позбутися гріхів, коли хворий душевно відштовхує єдиний засіб порятунку — милість і ласку Бога (Рим. Кат.). Нерозкаяність — це єдиний злочин, якого Бог не прощає (св. Єр.). Нерозкаяність ображає Бога тяжче, ніж гріх (св. Золот.).

На людей, котрі грішать проти Св. Духа, після смерті чекає вічне осудження.

Господь Бог порівнює себе із виноградарем, котрий зробив все можливе для свого виноградника; якщо ж він все-таки не плодоносить, то виноградар розбирає огорожу, щоб люди спустошували і витоптували виноградник (Іс. 5,1-7). Гріх проти Св. Духа не є гріхом безсилля, але гріхом диявольської злоби і тому заслуговує найважчого покарання. Фараон загинув у Червоному морі разом із усім своїм військом (Вихід 14). Євреї, котрі чинили опір пророкам і навіть вбивали їх (Мат. 23, 27), тяжко спокутували в 70 р. після Христа. їх спіткало таке нещастя, якого не було від початку світу і не буде більше (Мат. 24, 21). Римляни зруйнували Єрусалим, понад мільйон євреїв загинуло від голоду, епідемій, міжусобиць або від меча римлян (Йос. Флав.). Бог чинить так, як розумний лікар, котрий не перестає приписувати хворому ліки, незважаючи на те, що вони відразу не допомагають, або хворий не хоче їх приймати; він докладає усіх своїх зусиль, щоб урятувати недужого (св. Золот.). Якщо ж хворий, нехтуючи усіма стараннями лікаря, все ж таки не хоче приймати ліків, або навіть викидає їх, тоді лікар перестає його лікувати. Так само чинить Бог із тими, котрі постійно чинять опір Його діючій ласці. Він залишає їх. Саме таких людей стосуються слова пророка Самуїла, які він сказав царю Савлу: *«Ти відкинув Господнє слово, й Господь тебе відкинув»* (І Сам. 15, 26).

Душа, яка уникає впливу Св. Духа, кам'яніє, вона приречена на вічне осудження (А. Штольц).

Гріхами, які волають до неба за помстою, є навмисне вбивство, заподіяння кривди убогим і немічним, затримання зарплати і гріх сод омський.

Ці гріхи настільки бридкі, що викликають у людей огиду. Коли Каїн убив свого брата Авеля, Бог сказав йому: *«Голос крові брата твого кличе до мене з землі»* (Буття 4, 10). У законах всіх держав за вбивство передбачені найтяжчі покарання.

Гріхом, який волав до неба за помстою, було жорстоке ставлення фараона до ізраїльтян (Вихід 3, 7). Подібно грішили фарисеї, кривдячи убогих (Мат. 23, 14). Так само грішать і ті, хто користає з нещастя інших.

Тяжким гріхом є кривда, заподіяна вдовам і сиротам (Вихід 22, 22; Сир. 34, 26). Життя вдів саме по собі є нелегким, адже вони повинні виконувати і чоловічі обов'язки (дбають і про дітей, і про господарство). Тому вони заслуговують на милосердя і допомогу ближніх; хто ж кривдить вдів — той тяжко грішить.

Грішить тяжко і той, хто вчасно не платить робітникам, які на нього працюють (Второзак. 24,14); хто безпідставно знижує заробітну плату (Як. 5, 4) чи не забезпечує робітникам нормальних умов праці.

Гріх содомський отримав свою назву від назви міста Содому. Мешканці цього міста задовільняли свої тілесні пристрасті неприродним способом (Юд. 7). За це вони загинули у Божому вогні (Буття 18). До сьогодні Мертве море є сумним пам'ятником того огидного гріха.

З повсякденними гріхами не слід плутати певні людські недоліки — неввічливість, схильність до немудрих жартів, розсіяність під час молитви і т.п.

«Джерелом повсякденних гріхів є зла воля, недоліку — людське безсилля» (св. Франц. Сал.). Недоліки людського характеру не є гріхами, але і їх треба позбуватися.

Кари за смертний гріх

Смертний гріх робить людину нещасливою. Той, хто грішить, зазнає багато горя (Пс. 32, 10). Бог говорить грішникові: *«Твоя власна безбожність тебе покарає, і твої відступства докором тобі будуть. Знай же і зрозумій, яке це лихо, яка гірка це річ, що покинув ти Господа Бога твого»* (Єр. 2, 19).

З людиною, котра відвертається від Бога, відбувається те саме, що було з євреєм, який залишив Єрусалим (оселю живого Бога) і помандрував через пустелю до Єрихону.

Скоївши смертний гріх, людина втрачає освячуючу ласку, її душа вмирає для неба.

Св. Дух покидає людину, яка скоїла смертний гріх. Безбожники самі говорять Богові: *«Йди від нас*» (Іов 22, 17). Смертний гріх — це злодій в оселі душі, який краде дорогоцінний скарб ласки (св. Бонав.). Отже, душа людини, яка скоїла смертний гріх, умирає для неба. Скоєний гріх породжує смерть (Як. 15). Смертний гріх — це смерть безсмертної душі (св. Вас.).Отже, бачимо, що людина може жити, однак бути мертвою. «*Грішники померли вже, хоча ще живуть; праведники живуть навіть тоді, коли вже померли»* (св. Золот.). Оплакуєш тіло, яке залишила душа, але не оплакуєш душі, яку покинув Бог.

Господь Бог покидає душу людини, яка скоїла смертний гріх; разом із Творцем покидає Душу і освячуюча ласка.

З утратою освячуючої ласки людина втрачає надприродну красу душі, любов до Бога і до ближнього; стає нечистою перед Богом; її розум затьмарюється, а воля слабне; така людина сама себе позбавляє заслуг за усі здійснені нею добрі справи, а за добрі справи, які здійснить у стані тяжкого гріха, не отримає в майбутньому житті жодної нагороди. Такою людиною керує диявол, штовхаючи на чергові тяжкі гріхи.

Людина, котра живе у смертному гріху, *«не приймає того, що від Духа Божого походить»* (І Кор. 2, 14). Грішник засліплений, він не усвідомлює своєї нікчемності, не усвідомлює і небезпеки, яка йому

загрожує.

Душа, жива духовно, відчуває найменший гріх; грішна душа не здатна відчути жодних докорів сумління.

Смертний гріх послаблює волю людини. Скоївши смертний гріх, людина втрачає будь-яке бажання робити добро. Смертний гріх — це сильце, в яке ти потрапляєш, як птах (св. Бонав.).

Скоївши смертний гріх, людина втрачає заслугу за всі здійснені попередньо добрі справи. Бог говорить через пророка: *«Коли праведник відвернеться від своєї справедливості, творитиме кривду й коїтиме всі ті гидоти, що коїть грішник, — то чи йому жити? Ні, не пригадається йому більше вся його справедливість, що чинив»* (Єз. 18, 24). Як сильний нічний приморозок нищить квіти, так смертний гріх перекреслює усі наші добрі діла і заслуги (св. Франц. Сал.). За добрі діла, скоєні в стані тяжкого гріха, не отримає людина в майбутньому житті жодної нагороди. Гілка, відрізана від стовбура, в'яне і не плодоносить; так само не може й людина, котра втратила Св. Духа, здійснити жодної справи, яка заслуговувала б на небо (св. Єр.). Як не може працювати тіло, якого покинула душа, так не може здійснювати добрих справ людина, котра втратила життя душі, тобто освячуючу ласку. Душа грішника — наче пустеля, в якій нічого не росте.

Коли Бог залишає душу людини, у неї вселяється чорт (св. Амвр.). Скоївши смертний гріх, людина віддає себе дияволу (св. Золот.), тобто починає йому служити (Рим. 6, 16). Диявол дозволяє собі робити з душею грішника що завгодно, бо *«Бог його покинув,... бо визволителя не має!»* (Пс. 71, 11). Тому той; хто скоїв один тяжкий гріх, легко скоїть більше.

Людина, яка скоїла смертний гріх, заслуговує на вічну смерть, на неї чекає вічний осуд.

Як ми відкидаємо гниле яблуко, так і Бог відштовхує людину, яка тяжко згрішила. Той, хто скоїв смертний гріх, втрачає освячуючу ласку таку людину кинуть у темряву кромішню (Мат. 22, 13). Смертний гріх — це образа величі Царя царів, і тому тяжким є покарання за нього. *«Хвилину триває блаженство, а кара — цілі віки»* (св. Амвр.).

Людину, яка скоїла смертний гріх, Господь карає і тимчасовими карами.

Тимчасовими карами Бог карає грішника, щоб допомогти йому прозріти, схаменутися. Бог чинить, як розумний лікар (Сир. 18, 15).

Однією з тимчасових кар за смертний гріх є внутрішнє невдоволення. Смертний гріх нищить спокій І радість душі, як шторм — спокій і прозорість морської поверхні. *«Безбожники ж — немов розбурхане море, що втихомиритись не може, а хвилі його викидають багнюку й болото»* (Іс. 57, 2).

Людина, котра живе в тяжкому гріху, носить у собі пекло (св. Золот.). Згадаймо братовбивцю Каїна (Буття 4, 14). Нечиста совість щодня запитує грішника: *«Де Бог твій?»* (Пс. 42, 2, 4). Як може бути спокійним грішник, знаючи, що всемогутня рука завжди проти нього озброєна? (св. Золот.). Грішника так мучить побожна молитва праведника, як лякає його яскрава блискавка або гуркіт грому; на кожному кроці йому здається, що чує вирок засудження (Мег.). Духовні і тілесні втіхи — як вогонь і вода — не можуть співіснувати (св. Верн.). Хто кохається в радощах світу, той не спроможний відчути духовного блаженства (св. Франц. Сал.). Смертний гріх стягає на грішника також інші нещастя; найкращим доказом цього є доля наших прародичів. Адам і Єва змушені були залишити рай, тяжко працювати, стали смертними, вразливими до хвороб і т.д. Подібна доля чекає кожного грішника. Св. Письмо говорить: «*Гріх — сором народів»* (Прип. 14, 34).

Карою за гріхи є і хвороби. Христос каже до зціленого Ним: *«Оце ти видужав, — тож не гріши більше, щоб щось гірше тобі не сталось»* (Йоан 5, 14).

Бог карає грішників голодом (згадаймо блудного сина) (Лук. 15). Ідолопоклонників часів пророка Іллі Бог покарав посухою, котра тривала три з половиною роки і викликала великий голод у цілій країні (І Цар. 17).

Бог знаходить для грішників також інші кари, карає їх втратою майна або людської поваги.

Кари за повсякденний гріх

Повсякденний гріх здається дрібницею, але це не так. Повсякденний гріх позбавляє нас багатьох благ.

Повсякденний гріх може стати причиною тяжкого гріха і втрати освячуючої ласки.

Св. Письмо говорить: *«Хто нехтує малим, той поволі занепаде»* (Сир. 19,1). Як хвороба мостить дорогу смерті, так повсякденний гріх мостить дорогу тяжким гріхам (Люд. Гран.) Одяг нищиться, якщо не чистити його від пороху і бруду; подібне робиться з душею, якщо незважаємо на її дрібні плями (св. Ізид). Остерігайся малих гріхів, бо з них виникають великі (св. Золот.). З малого починається, а великим закінчується — хто в малому несправедливий, той несправедливий і в більшому (Лук. 16, 10). Повсякденний гріх стає причиною тяжких гріхів, бо позбавляє нас багатьох діючих ласк, без котрих важко перемогти спокусу. Запорошене дзеркало не відтворює образу; не може дзеркало душі яскраво відбивати променів сонця справедливості, якщо його покриває порох тимчасових гріхів (Люд. Гран.). Повсякденні гріхи плямують душу. Остерігайся повсякденного гріха, бо він позбавляє тебе багатьох ласк, які Бог послав би тобі, якби ти не грішив (Марія Лят.). Повсякденний гріх послаблює наше прагнення чинити добро, послаблює нашу волю. «Як хмари стримують тепло сонячних променів, так повсякденні гріхи послаблюють вогонь Божої любові» (св. Тома з Акв.) і роблять людину байдужою і лінивою у служінні Богу (св. Бонав.). А тоді здійсняться слова св. Письма: «*Тому, що літеплий ти, але ні гарячий, ні зимний, то вивергну тебе з уст моїх»* (Одкр. 3, 16).

За повсякденний гріх чекають на нас тимчасові кари або вже тут, на землі, або після смерті в чистилищі.

Захарій онімів, бо не хотів повірити Ангелу (Лук. 1, 20). Мойсей не потрапив до обіцяної землі, тому що засумнівався в Божих словах (Левіт 20, 10). *«Повинні перейти через полум'я чистилища всі ті, що у хвилину смерті знаходились у полоні повсякденних гріхів, щоб заслужити прощення»* (Марія Лят.). Саме тому Святі тяжко

покутували за найменші гріхи (св. Григ. В.). Отже, повсякденний гріх є великим злом, якщо Бог, найдоброзичливіший і найлагідніший із усіх батьків, карає його так суворо, а саме тимчасовим відлученням від свого Царства та тяжким покаранням у чистилищі (Люд. Гран.).

Злі нахили

Людина, котра скоїла тяжкий гріх, нагадує нам смертельно хворого; а порочна людина подібна до трупа, котрий розкладається.

Злі нахили — це грішна звичка до скоєння зла, схильність волі до злого.

Злом є все, що протистоїть Божій волі. Віл або кінь, запряжений перший раз до воза, намагається скинути ярмо. Однак поступово звикає до нього, а відтак, якщо його лише відв'язати від жолоба, добровільно йде до воза, хоча знає вже, наскільки це тяжко. Так і з гріхом людини (св. Авг.). Віл і кінь поступово звикають тягнути віз, грішник звикає до недобрих учинків.

Злий нахил набути легко, позбутися ж його надзвичайно важко. Боротися зі злими нахилами тим важче, чим довше людина піддається їм.

До злих нахилів пливемо за течією, до доброчесностей — проти течії (Люд. Гран.). Добрі справи вимагають багатьох зусиль, злі даються легко.

Багато зусиль треба докласти, щоб позбутися злих нахилів. Зійти з гори легше, ніж піднятися на гору (св. Берн.). Грішника обплутує диявол так, як павук муху, і нелегко вибратися з цих пут. Подолати злі пристрасті так само важко, як приборкати наляканого коня (Беляр.).

Чим довше зла пристрасть володіє людиною, тим сильніший її вплив на людину і тим тяжче людині навернутися. Чим глибше вб'ємо цвях, тим важче його витягнути; чим довше перебуваємо в грішній пристрасті, тим важче її позбутися (Люд. Гран.). Недобра звичка вкорінюється так міцно, що позбутися її пізніше дуже тяжко, а навіть неможливо (К. Гуго). Постійно повторюваний гріх стає звичкою, яка породжує постійний потяг до злого і неможливість відірватися від гріха. Остання приводить людину до відчаю, до вічного осуду (св. Авг.).

Людина, якою оволоділи злі нахили, не може виправитися самостійно, їй необхідна допомога. А допомогти їй може тільки Божа

ласка. Щоб виправитися, людині потрібні неабиякі зусилля волі і тривала праця над собою. Насамперед необхідно побороти ту пристрасть, якій людина найбільше віддається.

Того, хто впав на дно гріха, може врятувати лише Божа ласка (св. Верн.).

В Євангелії читаємо про три випадки воскресіння — доньки Ліра, юнака з Наш і Лазаря. Двоє перших є образом людини, яка щойно тяжко згрішила; а Лазар, котрий протягом чотирьох днів лежав у труні, — образом закоренілого грішника. Двох перших неважко було Ісусу Христу воскресити з мертвих. Дівчину Він взяв за руку і наказав встати; так само вчинив, воскрешаючи юнака. Коли ж воскрешав Лазаря, був дуже стурбований, сумував, плакав, наказав відвалити камінь і голосно кликав Лазаря. Воскрешения Лазаря свідчить, що найтяжче воскресити до духовного життя закоренілого грішника (св. Авг.). Св. Моніка слізно молилася про навернення свого сина Августина протягом 18 років (Мег. 1, 39).

Закоренілий грішник, який хоче виправитися, повинен спочатку просити в Бога ласки, бо інакше ніколи не навернеться. Було б дуже добре, коли б його ближні допомогли йому в цьому. Багато зусиль треба докласти грішникові для того, щоб навернутися. Пристрасть долається лише пристрастю (Тома з Кемп.). Запущеної хвороби тіла можна позбутися тільки тривалим лікуванням. Запущені хвороби душі можна усунути, лише приклавши певних зусиль.

Навіть відпокутувавши, людина залишається схильною до злого. Але якщо людина здатна навчитися ходити по линві; то може і побороти зусиллям волі злі звички. Почати треба з найгіршої звички.

Перемігши одну злу пристрасть, перемагаємо і всі інші. Якщо би ми щороку позбувалися хоча б однієї вади, то швидко досягли б досконалості (св. Тома з Кн.). На жаль, багато хто намагається позбутися другорядних недоліків, і дозволяє щораз сильніше вкоренитися одній пристрасті, зате потрапляє у сіті іншої; вони чинять як невільники, котрі звільняються від одного деспота, щоб потратити у неволю до другого (св. Григ. Наз.).

Людина, котрою заволоділи пристрасті, дуже нещасна, бо не має освячуючої ласки, а діючої ласки не сприймає; життя її нікчемне, а

після смерті чекає на неї засудження.

Св. Дух не оселяється в закоренілому грішникові. Порядні люди не відвідують такі заклади, де панує розпуста і сваволя, бо добрий не любить приятелювати із злими; і Бог також не хоче та й не може перебувати у заплямованій гріхом душі (св. Макар.).

Пристрасна людина повністю залежить від диявола.

Праведник є вільним, хоча би й був у неволі; людина, якою оволоділи злі пристрасті, є і залишиться невільником, хоча б сиділа на престолі; вона двигає стільки безчесних пут, скільком пристрастям віддається (св. Авг.). Пристрасна людина не здатна сприйняти ласку. Сучасникам Ноя не допомогли його проповіді і навчання, фарисеїв не навернули ні повчання, ні чудеса Ісуса Христа. Пристрасна людина — це хворий на запущену хворобу — йому вже не допоможуть жодні ліки. Зла пристрасть робить людину нікчемною — вона позбавляє маєтку, доброго імені, здоров'я, викликає незадоволення собою і життям, є причиною душевної тривоги (згадаймо долю блудного сина).

Як кару за гріхи Бог зсилає на людей заразні хвороби, голод, війни, землетруси і т.п.

Люди, якими оволоділи злі пристрасті, ніколи не потраплять на небо (І Сам. 6, 9). *«Коли живете за тілом, то помрете»* (Рим. 8, 13). Ті, хто догоджає тілу, не здобудуть Божого царства (Гал. 5, 19-21).

Людина із злими нахилами позбавлена освячуючої ласки, її розум затьмарений, а воля ослаблена. Грішник не усвідомлює, що він знаходиться в путах гріха.

Пристрасті, що гніздяться в серці грішника, нагромаджують хмари перед його духом І затьмарюють його розум (св. Теоф.). Якщо дивимося через жовте скло, все здається нам жовтим; подібно і пристрасна людина судить про речі не за їх власними прикметами, а слухаючись свого хворого розуму (св. Кир. Єр.). Пристрасна людина ніколи не в змозі пізнати саму себе; вона подібна до води, розбурханої бурею, в якій ніхто не побачить свого справжнього обличчя (св. Вінк, Фер.). Пристрасна людина не раз настільки засліплена, що вважає найсоромніші вчинки доброчесними справами, а ще й висміює і ганьбить того, хто звертає їй увагу на недобрі пристрасті, попереджає про сумні наслідки (св. Авг.). Воля пристрасної людини дуже

ослаблена; така людина не має сили робити добро. *«Чим більше хто згрішив, тим слабшим стає»* (св. Дорот.). Якщо людину, котра міцно спить, потрясемо і розбудимо криком, то вона розплющить очі і спробує встати, але тут же знову засинає. Так само з людиною, котра знаходиться у гріховному сні. Її можна напоумлювати, лякати смертю, судом, пеклом і вічністю; вона слухає, визнає рацію того, хто їй це каже і навіть намагається виправитись, але знову грішить, бо її спокушає недобра звичка (Люд. Гран.). Призвичаєний до злого не може творити добра так само, як негр не може змінити кольору своєї шкіри (Єр. 13, 23). Пристрасна людина вже й не намагається протистояти гріху. «*Перша, друга і третя пляма на одязі дратує нас; але відтак уважаємо одяг брудним і не робимо нічого, щоб вичистити його, хоча би навіть він повністю був забруднений»* (св. Золот.).

До злих нахилів належать сім так званих головних гріхів, а саме: гордість, жадібність (захланність), гнів, заздрість, ненажерливість і пияцтво (непомірність в їжі та питві), нечистота і лінь.

Ці сім грішних пристрастей є джерелом усіх гріхів людини. Всі інші гріхи випливають із них, як із джерела. Справедливо називаємо їх пристрастями, бо вони спричиняють постійний розлад душі. Вони називаються також гріхами, бо проявляються зовні або як тяжкий гріх, або як гріх повсякденний. Як одиничні добрі справи, напр., милостиня, ще не говорять про щедрість душі, так і одиничні недобрі справи, напр., гнів, ще не творять гріха гніву. Називаємо ці гріхи головними гріхами, тому що кожний із них — це неначе голова багатьох інших гріхів та пристрастей. Кожний головний гріх — це отруйний корінь, котрий народжує отруйні плоди. Нахили нашого розуму зв'язані між собою, як ланки одного ланцюжка; якщо потягнемо за одну ланку, то одночасно порушимо всі інші (св. Григ. Наз.) Злі пристрасті виникають із пожадливості тіла, пожадливості очей і гордині життя (І Йоан 2, 16). Майже неможливо визначити докладно всі пристрасті, котрі заслуговують назви головних, бо кожна окрема людина має свою, особливу вдачу (св. Тома з Акв.) і найрізноманітніші злі нахили. Папа Григорій Вел. та інші визначають 8 головних гріхів, включаючи до їх складу також пусте бажання слави, смуток і т.п. Всі і завжди на перше місце ставлять гордість, як *«царицю усіх злих учинків»*.

Людина, котра постійно віддається порокам, є ідолопоклонником

(Еф. 5, 5), бо робить будь-яке створіння або створену річ (напр., себе, ближнього, гроші і т.п.) останньою метою всіх своїх прагнень. Така людина любить світ, а не Бога, а Христос говорить: *«Не можете Богові служити і мамоні»* (Мат. 6, 24). Головні гріхи загороджують нам вступ на небо, подібно, як 7 народів загородили євреям вступ до обіцяної землі (Второз. 7, 1). Сім головних гріхів — це 7 чортів, котрих вигнав Ісус із Марії Магдалини (Мар. 16, 9); то 7 злих духів, котрі вертаються в душу людини, якщо остання втратить освячуючу ласку (Лук. 11, 26). Сім головних гріхів — то 7 тяжких недуг душі, які загрожують їй смертю. Гордість схожа на божевілля, жадібність (захланність) — на параліч, гнів — на лихоманку, заздрість — на сухоти, непомірність — на водяну пухлину, нечистота — на заразну хворобу, лінь — на нервові розлади.

Спокуса

Спокусою називаємо внутрішній потяг до гріха, викликаний зіпсованою людською природою або впливом ворога душі, диявола.

Внаслідок первородного гріха містяться в нашій природі три недобрі нахили: пожадливість тіла, пожадливість очей і гординя (І Йоан 2, 16). Ці нахили пробуджуються в нас із різних причин. Деколи спокушає нас злий дух, як спокушав Єву і Спасителя. Потрійне зваблення Христа було якраз справою пробудження пожадливості тіла, пожадливості очей і пихи. Св. Письмо називає диявола *«спокусником»* (Мат. 4, 3), бо він намагається звабити людей до скоєння зла. Всі Святі змушені були зносити сильні спокуси. Св. Гуга, єпископа з Гренобля († 1132), довгий час переслідували богохульні думки. Св. Франца Салезія († 1622) постійно мучила думка, що Бог його засудить.

Святими часто оволодівали спокуси у справах віри, які могли тривати роками.

Спокусою є і такий стан людини (напр., перед сповіддю або іншою доброю справою), коли нею оволодівають острах або лякливі думки.

— Бог не спокушає нікого (Як. 1, 13), лише допускає спокусу. Тут, на землі, ми повинні боротися з піднебесними духами зла (Еф. 6, 12). Ми оточені розбійниками і не одному випадає така доля, як тому євреєві, котрий ішов із Єрусалиму до Єрихону. Боротьба із злим духом не є легкою, бо вона ведеться потайки і до того ж із сильним супротивником, котрий не знає, що таке праця або сором (Св. Кассід.). Деколи людиною оволодівають спокуси незаслу-жено (Йов); частіше винна сама людина через свою нерішучість, легковажність або недбалість (Єва.). Злий дух найчастіше використовує слабі сторони нашого характеру або нашу прихильність до земних речей. Диявол чинить із нами так, як полководець, котрий штурмує фортецю в тому місці, де вона найслабше захищена.

Сприяють впливові злого духа на нас і тілесні хвороби. Кожний знає, що хворі часто надокучливі, нетерплячі, невдячні і т.п.

Диявол часто діє дуже хитро: приймаючи образ Ангела світлості (II

Кор. 11, 14), засліплює людину мнимою правдою й побожністю, як це робив із гонителем християн Савлом. Те, що він вдається до хитрості, свідчить про його безсилля, бо якщо б він мав достатньо сили, то не застосовував би хитрість (св. Єфр.).

Стаємо грішниками не тоді, коли нами оволодіває спокуса, а тоді, коли піддаємося їй.

Не доторкнувшись до розпеченого вугілля, не обпечемося; відігнавши від себе злі думки, не згрішимо. Тому не лякайтеся, коли відчуєте потяг до гріха — покладіться на Бога і скажіть: *«Господи, прийди до мене на допомогу! Ісусе, Маріє, врятуйте мене!»* Острах перед спокусою — це доказ недостатнього уповання на Божу допомогу. Боягуза злий дух мучить ще більше. Хто не в змозі зберегти спокою, не може перемогти. «*Така людина не в силі боронитися так само, як не в силі боронитися від ворога держава, ослаблена внутрішніми незгодами»* (св. Франц. Сал.). Вона подібна на птаха, спійманого в сильце — намагаючись звільнитися, він ще більше заплутується (св. Франц. Сал.).

Боріться зі спокусами. Спаситель обіцяє: *«Вашим стражданням ви спасете душі свої»* (Лук. 21, 19).

Бог допускає спокуси заради добра нашої душі, даючи нам таким чином нагоду для набуття нами заслуг перед Ним.

Злий дух, спокусник, має зовсім іншу мету — він прагне нашої загибелі (згадаймо історію Йова).

Спокуса є виявленням прихильності і ласки Бога. Архангел Рафаїл говорить Товиту: *«Я був посланий до тебе, щоб випробувати тебе»* (Тов. 12, 13).

Бог наділяє своїм довір'ям того, на кого зсилає спокуси. Саме тому найбільше спокус переживають люди богобоязкі. Диявол спокушає не того, кого вже має у своїх руках, а того, хто хоче від нього втекти або хто йому перешкоджає. Можна припустити, що той, кого дуже переслідують спокуси, є приятелем Бога і ворогом диявола. Саме тому всі святі змушені були терпляче зносити тяжкі спокуси.

Спокуси пробуджують нас із байдужості (отже, є для нас тим, чим острога для коня); утримують нас у покорі, бо дають нам змогу пізнати наше безсилля; примножують наші сили; збільшують у нас любов до

Бога; зменшують наші майбутні покарання в чистилищі; врешті, дають підстави надіятися на наше майбутнє щастя (зрозуміло, лише в тому випадку, коли ми долаємо їх). Отже, бачимо, що диявол є в деякій мірі нашим слугою, а його спокуси є для нас лише щаблями драбини, котра веде на небо. Кого непокоять спокуси, той ніколи не повинен молитися про цілковите їх усунення, але повинен просити сили для боротьби з ними. Саме тому шосте прохання в *«Отче наш»* треба також розуміти так: Боже, не допусти, щоб ми піддалися спокусі.

Бог допускає спокуси щодо кожної людини; однак ніколи не дозволяє спокутувати нас понад наші сили.

«Хто прагне Царства небесного, мусить бути спокушуваний» (св. Петро Дам.). Не може бути увінчаним лаврами переможця той, хто не переміг; ніхто не може перемогти без боротьби; боротися можемо лише з ворогом. Отже, спокуси необхідні (св. Авг.). Тому спокушав Бог людей і після їх гріхопадіння — найкращим доказом цього є Йов і Товит.

Однак, Бог ніколи не дозволяє спокутувати нас понад наші сили (I Кор. 10, 13). Бог — як добрий батько, який не примусить дитину нести більше, ніж вона може. Допускаючи тяжкі спокуси, Бог одночасно наділяє людину ласкою, щоб вона могла встояти перед ними (II Кор. 12, 9). Чим сильніше спокуса, тим більша ласка; чим більша небезпека, тим значніша Божа допомога. Тому ніхто, вчинивши гріх, не повинен виправдовуватись, що спокуса була великою і що не було сили встояти перед нею (М. Лят.)

Для боротьби зі спокусами ми повинні озброїтись ретельністю у праці, частими роздумами про Бога і постійною працею над собою.

Для захисту фортеці необхідні міцні оборонні мури і пильна сторожа; коли ж на фортецю нападає ворог, її треба мужньо і стійко боронити. Так само треба охороняти і нашу душу, щоб до неї не вдерся ворог. Оборонним муром для нашої душі, найкращим засобом проти будь-якої спокуси є постійна праця. Диявол сторониться працьовитих людей. Кожен із нас повинен пам'ятати, що початком будь-якого пороку є лінь. Тому не дозволяймо лінуватися ні тілу своєму, ні душі.

Можемо протистояти спокусам і роздумуючи про Бога. Той, хто постійно думає про Бога, остерігається, щоб не образити Його ні

думкою, ні вчинком. Тому нагадує нам Ісус Христос, щоб ми повсякчас думали про Бога: *«Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу, бо дух бадьорий, але тіло немічне»* (Мат. 26, 41).

Диявол — вуж, який повзає по землі, тому він не може досягнути того, хто підноситься до неба (св. Авг.). Беремо верх над злим духом доти, доки, за прикладом Мойсея, тримаємо руки здійнятими до Бога; коли ж їх опустимо, переможе ворог нашої душі (св. Єфр.). Побожні душі потрапляють у блуд найчастіше тому, що не хочуть пам'ятати про присутність Бога (св. Франц. Сал.).

Долати спокуси допомагає нам і постійна праця над собою — подолання надмірної цікавості, захланності і т. п. Христос недаремно постив перед тим, як дозволити дияволові спокушати себе — тим самим Він дав нам приклад, як чинити, щоб подолати ту чи іншу спокусу. Постійна боротьба з самим собою виробляє в нас силу волі, необхідну в боротьбі з дияволом. Той, хто занадто прив'язаний до земних речей, легко піддається спокусам. Така людина схожа на подорожнього, котрий узяв на себе непосильну ношу і тому не може, напр., утекти від розбійників (св. Верн.).

Людина, відчувши, що нею оволоділи спокуси, повинна відразу звернутися до Бога через молитву або згадати про останні речі чи прикрі наслідки гріха.

Якщо ворог, незважаючи на оборонні мури і пильну сторожу, все ж відважиться напасти на фортецю, то його треба відбити. Дуже важливо, щоб відбити вже перший наступ ворога. Чим рішуче боронимося, тим більше збиваємо ворога з пантелику.

Диявол чинить, як ворог, котрий, здобувши гармати противника, відразу починає ними відстрілюватися. Тому кожному з нас треба бути постійно насторожі. *«Той, хто відразу не чинить опір спокусам, уже наполовину переможений»* (св. Гр.). Якщо ж нам не вистачає для боротьби зі спокусами власних зусиль, то треба просити Божої ласки або молитись. Чиньмо, як Апостоли під час бурі на Генезаретському озері; або як мала дитина, котра, побачивши великого пса, відразу біжить до матері (св. Франц. Сал.). Адам згрішив, бо, спокушуваний, не звернувся за допомогою до Бога (св. Тома з Акв.).

Коли нами оволодівають спокуси, слід відмовити *«Богородице*

Діво» або бодай промовити побожно «Ісусе» або «*Маріє»*. Ці слова мають внутрішню силу проти диявола, ці імена є жахом для пекла (св. Золот.).

Молитва є сильнішою від усіх дияволів, бо завдяки молитві здобуваємо Божу ласку. А Божій силі ніщо не може протистояти (св. Берн.). Молитва допомагає нам встояти перед спокусою, просвітлює розум і зміцнює волю.

Велику силу проти злого духа має і знак святого хреста, і свячена вода. Чорт утікає від знаку хреста, як пес від костура. Багато святих хрестилися відразу, як тільки відчули спокусу і таким чином долали її. Св. Тереса проти спокус завжди вживала свячену воду.

Спокусу можна побороти, почавши думати про щось інше, зокрема, про смерть, суд і вічне покарання. Будь-кого відверне від гріха думка про смерть. Св. Письмо говорить: *«У всіх ділах твоїх пам'ятай про твою кончину — повіки не згрішиш*» (Сир. 7, 36). Допомагає і згадка про сумні наслідки гріха. Римляни говорили: «Що б ти не робив, роби швидко і пам'ятай про кінець». Хто щось робить не задумуючись, той наражається на великі неприємності. У деяких випадках, особливо при спокусах проти віри і проти чистоти, варто просто зневажити спокусу. Пихатих і зарозумілих (отже, і диявола) найлегше перемогти, зневажаючи їх. Якщо у нас виникають грішні думки, то треба з ними повестися так, як з опалим листям — не помічати їх. Якщо подорожній не зважає на пса, то він перестає брехати (св. Золот.). Можна теж відігнати від себе злі думки, як це зробив Ісус Христос, промовивши: «Геть, сатано!» (Мат. 4, 10). Св. Яків нагадує нам: «*Противтеся дияволові, і він утече від вас»* (Як. 4, 7). Можна також перемогти спокусника Божим словом (Лук. 4, 4).

Св. Петро радить нам, щоб ми чинили опір дияволу, зміцнюючи свою віру (І Петро 5, 9). Диявол немічний, як мурашка, щодо тих, хто чинить йому опір, і сильний, як лев, щодо тих, хто йому підтакує (св. Григ. В.).

Щоб побороти спокуси, ми повинні упокоритися перед Богом. *«Бог бо гордим противиться, а покірливим дає благодать*» (І Петро 5, 5). Св. Августин молився в момент спокуси: «*Господи, я порох і слабке створіння»*. Нехтуючи всім, що проминає, ми завжди переможемо диявола (Віянней). Тому в момент тяжких спокус сповідаймося в тих

тяжких гріхах, які найбільше нас непокоять — таким чином відженемо найбільшу спокусу. Диявол спонукає нас мовчати, а Бог, навпаки, хоче, щоб ми його натхнення піддавали оцінці наших настоятелів і душпастирів (св. Франц Сал.). Розповідаючи сповідникові свої недобрі думки, вже наполовину перемагаємо спокусу (св. Фил. Н.).

Той, хто переможе спокусу, заслужить від Бога і вічної нагороди.

Поборовши спокусу, здобуваємо нові, особливі докази Божої ласки. Коли Христос прогнав від Себе диявола, *«Ангели приступили й почали йому слугувати»* (Мат. 4, 11).

Той, хто перемагає спокуси, заслуговує на вічну нагороду.

Бог говорить: *«Переможному дам споживати від дерева життя, що в Божому раю»* (Одкр. 2, 7), «*Будь вірний до смерті, і дам тобі вінець життя»* (Одкр. 2, 10).

Зла нагода

Спокуса — це внутрішній потяг до гріха. Потяг до гріха може бути і зовнішнім — це т. зв. зла нагода.

Злою нагодою називаємо місце, особу або яку-небудь річ, котра спонукає нас до скоєння гріха.

Деякі речі є для будь-якої людини нагодою до скоєння гріха, напр., товариство розпусних людей, читання безбожних книжок. Деякі речі, знову ж таки, є нагодою для гріха лише для деяких людей, котрі так чи інакше схильні до цього або іншого недоброго діла; корчма, напр., є злою нагодою для пияка. Зла нагода може бути добровільна або недобровільна. Корчма є добровільною нагодою для пияка, котрого ніхто не примушує туди йти; зате для схильного до пияцтва господаря корчми вона є нагодою недобровільною.

Той, хто легковажно шукає злої нагоди, вже тим самим грішить. Така людина відразу втрачає Божу ласку і легко впадає в гріх.

Петро на подвір'ї архієрея легковажно приєднався до ворогів Христа. За це Бог відібрав у нього свою ласку, і Петро відразу тяжко згрішив. *«Тяжко знаходитись у вогні і не обпектися; так само тяжко мати злу нагоду і не згрішити»* (Іннок. XI). Хто любить небезпеку, загине (Сир. 3, 27). Хто доторкається до смоли, забрудниться (Сир. 13, 1). Нагода народжує грішників.

Той, хто випадково натрапить на злу нагоду і відразу не втече від неї, хоча може це зробити, теж тяжко грішить; він втрачає Божу ласку і скоює тяжкий гріх.

Саме тому Єва у раю згрішила вже тим, що не відійшла відразу від дерева — Бог відібрав за це від неї свою ласку, і Єва скоїла тяжкий гріх. *«Перші люди не повинні були навіть торкатися забороненого плоду»* (св. Авг.).

Хто не хоче зректися нагоди до гріха, той не здобуде прощення гріхів ні тепер, ні в майбутньому житті.

Така людина не може щиро шкодувати, що вчинила гріх (не може відвернутися від створіння і звернутися до Бога), а це є обов'язковою

умовою прощення гріхів. Хто може без особливих зусиль зректися нагоди до гріха, але не робить цього, не отримає від сповідника розгрішення. Звичайно, раз чи два сповідник може дати розгрішення, якщо той, хто розкаюється, щиро обіцяє виправитися і шкодує, що згрішив; але якщо він не виправиться, а далі скоює той самий гріх, то сповідник може не дати розгрішення при наступній сповіді. Сповідник повинен дати розгрішення тому, хто не може зректися злої нагоди, бо це було б причиною втрати ним честі, майна або становища, або нанесло б їм певної шкоди. Але якщо і така людина не знайде можливості виправитися, то священик має право не дати їй розгрішення доти, доки не зречеться злої нагоди. Людині, яка не зречеться злої нагоди, загрожує осудження. Це випливає із слів Ісуса Христа: *«Коли твоя рука або нога стає тобі причиною падіння, відітни її і кинь геть від себе: ліпше тобі ввійти в життя одноруким чи кульгавим, ніж з обома руками чи з обома ногами бути вкиненим у вогонь вічний»* (Мат. 18, 8). Це означає, що ти повинен зректися всього, що є для тебе нагодою до гріха, навіть якщо це для тебе є дуже милим і приємним, інакше потрапиш у пекло. На жаль, люди не в силі зректися того, що може бути причиною вічного осудження душі. «*Люди, щоб зберегти тимчасове життя, не шкодують ніяких коштів. А для того, щоб здобути вічне життя, не хочуть принести найменшої жертви»* (св. Авг.). Хворий легко погоджується на ампутацію руки чи ноги, рятуючи життя тіла. Так само грішник повинен зректися найдорожчих речей, якщо вони служать причиною гріха, щоб урятувати душу.

Святі ніколи не наражалися на небезпеку гріха. Вони говорили: *«У втечі спасіння»*. Коли розпочалося переслідування християн, св. Петро хотів залишити Рим. Він боявся, що при злій нагоді знову згрішить. І лише коли біля воріт міста з'явився перед ним Христос і наказав вертатися, він сміливо глянув в очі небезпеці. Святі завжди були обережними. А ти, немічна людино, вважаєш обережність зайвою? Не вмієш плавати, а стрибаєш у воду? Пам'ятай, що втеча від нагоди до гріха не є боягузтвом, а є ознакою вірності Богові.

Той, хто змушений наражатися на злу нагоду у зв'язку зі службовими обов'язками або з необхідності, може розраховувати на опіку Бога. Не можуть розраховувати на Божу ласку ті, хто наражається на небезпеку гріха без вагомої на те причини (св. Франц

Сал.).

Найчастіше нагодою до гріха є корчма, танці, кіно, шкідливі часописи та книжки.

Прочитавши це, можете сказати: *«Отже, я повинен жити, як пустельник?»* На це питання дає відповідь св. Августин» «*Кращі і досконаліші від тебе уникали подібних розваг. Вони могли це робити, то чому не можеш цього робити і ти?»*

Ті, хто присвятив своє життя Богові, не позбавляють себе приємностей, вони замінюють їх іншими, досконалішими (св. Авг.). Далі св. Августин говорить: *«Великою втіхою є для мене те, що я можу обходитися без марних насолод цього світу! Я колись боявся їх утратити, а тепер радію, що втратив їх»*. А св. Бернард так говорить про грішних людей: «*Вони бачать наше горе, але не бачать наших радощів»*. Справжню радість може дати лише Творець; у порівнянні з нею будь-яка інша радість є смутком (св. Берн.).

Корчма є небезпечною насамперед для тих, хто без потреби щоденно її відвідує і дуже довго в ній перебуває.

Відвідування корчми не є саме по собі чимось недозволеним; не раз буває просто необхідним, напр., під час мандрівок. Однак, треба вибирати порядні корчми, наскільки це можливо, такі, де є відповідне товариство. Також треба остерігатися надмірного вживання спиртних напоїв та непристойних або безбожних розмов. На жаль, для багатьох людей відвідування корчми вже стало пристрастю. Досвід вчить, що такі люди спиваються, стають жорстокими, сварливими, програють чи розтринькують останні гроші, наживають собі багато ворогів, грузнуть у боргах, занедбують свої службові обов'язки і забувають про добро душі. *«Корчма — це толока для овець диявола; тут пасуться вони доти, доки потовстіють для пекла»* (Котте).

Танці є небезпечними для тих, хто надто часто і довго танцює, або для тих, для кого танець уже був нагодою для тяжкого гріха.

Танці самі по собі не є недозволеною або недоброю розвагою — це приємний відпочинок після втомлюючої праці. У євреїв танці навіть були складовою частиною релігійних обрядів. Цар Давид натхненно танцював перед Кивотом Завіту (II Сам. 6, 14), єврейські дівчата танцювали під час деяких релігійних торжеств (Суд. 21, 21; Вихід 15,

20), навіть Ангели на небі повинні танцювати перед Божим престолом (св. Вас; св. Григ. В.).

Однак не слід танцювати тоді, коли це забороняє робити св. Письмо і наука Церкви (під час Служби Божої, під час посту, тиждень після Великодня та між Різдвом і Йорданом). Не слід також танцювати з особами сумнівної поведінки, а також слід уникати танців, які можуть викликати грішні почуття чи бажання. У багатьох людей сьогодні танець перероджується у пристрасть, викликає у них недобрі потяги, вбиває в них дух побожності і призводить до щоразу більшого морального падіння. Тому багато відомих священиків засудили танці взагалі, кажучи вслід за св. Єфремом: *«Де танці, там смуток для Ангелів і радість для чортів»*. Деколи важко відмовитися від танців, напр., під час весільних або інших радісних урочистостей, якщо бажає того чоловік, наречений, рідня або батько чи матір. Тоді танцюй, але недовго і нечасто (св. Франц Сал.). Не забувай під час танцю про всюдиприсутність Бога. Для кого танці вже були колись причиною тяжкого гріха, той нехай на майбутнє остерігається, якщо це можливо, цієї нагоди до гріха, бо інакше, не отримає від жодного сповідника розгрішення. У такому випадку найкраще не слухати жодних намовлянь, жодних заохочень, а сказати коротко, але зрозуміло: «Це мені шкодить». Треба пам’ятати слова Спасителя: «*Коли твоя рука або нога стає тобі причиною падіння, відітни її і кинь геть від себе»*

Сім головних доброчесностей і сім головних гріхів

Покірність

Покірним називаємо того, хто усвідомлює свою власну нікчемність і марноту усіх тимчасових речей і відповідним чином поводиться.

Чималу покірність виявив сотник з Капернауму, сказавши до Христа: *«Господи, я недостойний, щоб ти ввійшов під мою покрівлю, але скажи лише слово і слуга мій видужає»* (Мат. 8, 8). Так невисоко себе оцінював, хоча займав почесний пост, володів великим маєтком і зробив багато добра (збудував євреям синагогу). Отже, покірність є двох видів. Перший стосується розуму (людина чітко усвідомлює свою марноту), другий стосується волі (людина чинить згідно з цим усвідомленням) (Скар.). Фальшивою була б покірність, якби ми проявляли її лише назовні (тобто не відчували б її серцем). Покірність — це добровільне приниження самого себе внаслідок усвідомлення свого безсилля (св. Бонав.).

Покірною стає людина тоді, коли усвідомлює велич Бога і марноту земних речей.

Убогий найкраще усвідомлює своє убозтво, коли порівнює себе з багатим. Св. Августин волає до Бога: *«Коли б я пізнав Тебе, то пізнав би й себе»*. Найкраще усвідомлюємо велич Бога, пізнаючи створені речі (Пс. 19, 2). Людина повинна враховувати і те, що Бог створив її душу і тіло з нічого. Все земне проминає, як тінь, і не має перед Богом жодної вартості. «*Гріб — це школа, котра навчає покірності»* (св. Золот.).

Людина не повинна пишатися тим, що вона багата, бо може втратити своє багатство за одну ніч (як цар Крез), а втратить остаточно при смерті. Не слід людині пишатися і своїм здоровим і гарним тілом, бо будь-яка хвороба може споганити його. Не повинна людина пишатися і своїми знаннями, бо багатьох речей зовсім не знаємо і не будемо знати. Видатний астроном Ньютон, котрий так багато зробив

для прогресу людства, одного разу сказав так: *«Мені здається, що я мала дитина, котра бавиться на березі моря і час від часу знаходить гладкий камічик або гарну мушлю, а, тим часом, великий океан лежить перед нею недослідженим»*. «Якщо часом знаєш багато, пам'ятай, що існує далеко більше речей, яких зовсім не знаєш» (Тома з Кемп.)- Зрештою, наше знання порівняно із знанням Бога є незнанням (св. Авг.). Людину не повинна робити пихатою земна слава; натовп найчастіше сьогодні кричить «*хвала», а завтра — розпни його!»* Як багато земних правителів раптово втратили свою силу і значення (напр., Наполеон).

Навіть Божою ласкою не повинна пишатися людина, бо, по-перше, вона може втратити її кожної хвилини, по-друге, вона (ласка) також є чимось незначним порівняно з тим, що може дати Бог; зрештою, чим більше ласк, тим більша відповідальність. Врешті, людина не повинна пишатися і своїми добрими справами, бо Бог не потребує їх (Пс. 16, 2). Ми завжди є невигідними слугами (Лука 17, 10). Чим би людина не володіла, вона не володіє власне, нічим, або дуже малим. Саме тому покірність ніколи не є лукавством, лише належним пізнанням самого себе.

Покірна людина ніколи не вважає себе кращою від інших, не віддається цілковито земним благам, уповає лише на Бога і не боїться людей.

Покірний любить приниження; ніколи без причини не звертає на себе уваги інших; не чваниться своєю покірністю. Свою покірність така людина завжди носить у серці, не виявляючи її назовні з метою привернути увагу, в разі потреби, проявляє її просто і з цілковитою свободою. Така людина ніколи не називає себе найбільшим грішником, остерігається засуджувати саму себе. Засудження самого себе є найчастіше ознакою гордості.

Покірний ніколи не хизується своїми позитивними якостями, бо знає: що людина відкриває, те Бог приховує, а що людина затаює, те Бог виявляє (св. Авг.). Св. Антоній з Падви довго приховував свою ученість, аж виявив її Бог. Покірний ніколи не вважає себе кращим від інших, а, навпаки, оцінює інших вище, ніж себе (Филип. 2, 3); покірний ніколи не говорить про чужі недоліки; ніколи не прагне бути на першому місці (Лук. 14, 10); радіє навіть тоді, коли не зважають на

нього, відсувають його на другий план і упокорюють. Він добре знає, що за це піднесе його Бог (Лук. 14, 11). Таку покірність виявив митар, котрий молився у храмі (Лук. 18, 13). Покірний піклується лише про вічні блага, а не віддається цілковито проминаючим речам. Земні блага (багатство, шана, утіхи, людська слава) не приваблюють його і не спокушають; він знає, що ці речі не зроблять його кращим перед Богом, а легко можуть стати причиною втрати вічного щастя. *«Якщо б ми хотіли покірного відзначити, то він би щиро засмутився»* (св. Григ. В.). Тимчасові прикрощі (глузування, приниження, дорікання, переслідування) не зможуть розчарувати покірного; навпаки, вони його втішать, тому що, завдячуючи їм, заслужить щастя на небі. Він нехтує зневагою, бо вона не може йому завдати шкоди. Тому говорить св. Павло: «Для мене то найменша річ, щоб ви мене судили чи якийсь суд людський; та й сам себе я не суджу... Хто мене судить — це Господь» (І Кор. 4, 3) — Покірний уповає лише на Бога; він усвідомлює своє безсилля, тому при здійсненні добрих справ не покладається ні на власні сили, як Петро під час Тайної Вечері, ані на свою силу, як Голіаф, а тільки на Божу ласку. Так учинили Йосифа, коли мав намір розповісти свій сон (Буття 41, 16), і Давид перед поєдинком із Голіафом. Покірний не приписує самому собі набутих доброчесностей і добрих справ, а лише Богу; він знає, що це Бог чинив через нього. Покірний належно оцінює Божі добродійства і приписує їх Богові, як Мати Божа, коли сказала: «Велике бо вчинив мені Всемогутній» (Лук. 1, 49). Саме це усвідомлення збільшує в ньому любов до Бога. Без такого усвідомлення буде неможливим прогрес на шляху до досконалості. «Нічого значного не зробить для Бога той, хто не знає, що значні речі отримав від Бога» (св. Тер.). А оскільки покірний усвідомлює свою нікчемність, отримані ним Божі дари роблять його ще більш покірним. Покірний не боїться людей тому, що не звертає уваги на зневаги, які може від них зазнати. Він також знає, що Бог опікується ним і не дозволить скривдити його, бо: «тим, які люблять Бога... усе співдіє на добро» (Рим. 8, 28). Покірний згоджується з усім, що Бог вважає добрим. Боягузтво і брак відваги ніколи не були ознаками покірності. «*Боязлива покірність — фальшива покірність»* (св. Франц Сал.). Якщо б Апостоли не були покірними, вони б ніколи не відважилися боротися з іновірцями.

Найкращий приклад покірності дав нам Спаситель. Син Божий став

слугою, добровільно жив у приниженні, був надзвичайно ввічливим у стосунках з оточуючими і врешті, знеславлений, добровільно помер на хресті.

Христос принизився, прийнявши образ слуги, тобто людську природу (Филип. 2,7). Коли б царський син добровільно на усе життя пішов у неволю, щоб врятувати своїх підданих, то світ дивувався б його добровільному приниженню. Значно більше принизився христос через Утілення; ще більше — у Пресвятій Євхаристії адже тут приймає Христос образ страви. А при хрещенні Ісуса Христа Св. Дух уподібнився голубу. Устами пророків наказує Христос називати Його *«Агнцем Божим»*. Отже, бачимо, що сам Бог є надзвичайно покірним. На землі Христос жив у постійному приниженні. Місцем народження обрав Собі не царську палату, а стаєнку і ясла; не цариця, а убога дівиця була Його Матір'ю, убогий тесля — опікуном; Апостолами обрав простих рибалок, а не якихось філософів і т.п. У спілкуванні з людьми Христос був надзвичайно ввічливим; охоче розмовляв із дітьми; приятелював навіть із найбільшими грішниками (про це свідчить розмова з самарянкою біля криниці; приязна зустріч Марії Магдалини, котра прийшла з повинною; захист чужоложниці, яку фарисеї хотіли укаменувати). Під час Тайної Вечері Христос без вагань умив Апостолам ноги; на прохання сотника з Капернаум спішить оздоровити його слугу (Мат. 8, 7). Врешті, Христос добровільно обирає Собі смерть на хресті, котра вважалася в той час найганебнішим покаранням (Ціцерон). Отже, власним прикладом Христос переконує нас у тому, що покірність — це царська дорога, яка веде до Бога (св. Григ. В.).

До покірності закликав Христос також у своїх повчаннях. Він говорив: *«Найбільший з вас буде вам слугою. Хто себе вивищить, той буде принижений, а хто себе принизить, той буде вивищений»* (Мат. 23, 11, 12); в іншому місці говорить: «*Як зробите все, що звелено вам, кажіть: Ми слуги непотрібні, виконали те, що повинні були зробити»* (Лука 17, 10).

Приклад покірності показує нам Христос і в притчі про митаря та фарисея, котрі молилися у храмі (Лук. 18, 13). А одного разу звернув увагу на малу дитину і сказав присутнім: *«Хто стане малим, як ця дитина, той буде найбільший у Небеснім Царстві»* (Мат. 18, 4).

Врешті, усе життя Христа є взірцем покірності; Ісус сам говорить: «*Візьміть ярмо моє на себе й навчіться від мене, бо я лагідний і сумирний серцем, то знайдете полегшу душам вашим»* (Мат. 11, 29). Покірним обіцяє Христос возвеличення (Лук. 14, 11) і вічне щастя (Мат. 5, 3).

Покірність приводить до досконалості, возвеличення І вічного щастя. Завдяки покірності досягаємо просвітлення розуму, справжнього спокою душі, відпущення гріхів, вислухання молитов, а також легко -перемагаємо будь-які спокуси.

Бог завжди разом із покірними. *«Той, хто мало про себе думає і ставить себе нижче від інших, без сумніву, має в собі Св. Духа*» (Скар.). Саме тому покірний легко досягає досконалості (усвідомлює своє безсилля і намагається бути щораз кращим). Досконала людина є, одночасно, і покірною, і смиренною, а та, котра небагато вартує, є гордою. «Хто думає, що вартує багато, не вартий нічого; а хто переконаний, що вартує мало, той вартує багато» (св. Тер.). Чим більша святість, тим більша покірність. Покірність веде до возвеличення. Після Великого Посту приходить Великдень. Покірність — це щабель до возвеличення (св. Авг.). Ісус Христос говорить: «Кожний, хто виноситься, буде принижений, а хто принижується, буде вивищений» (Лук. 14, 11). «Смиріться перед Господом, і він вас підійме» (Як. 4,10). Матір Божа отримані від Бога великі милості приписує своїй покірності: «бо він зглянувся на покору слугині своєї, ось бо віднині ублажатимуть мене всі роди» (Лук. 1, 48). Покірність веде до вічного щастя, бо Христос говорить: «Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне» (Мат. 5, 3), тобто блаженні ті, котрі усвідомлюють, що, незважаючи на усі земні блага, вони таки є убогими перед Богом. «Вузькими є ворота до неба, і лише малі або покірні можуть через них увійти» (св. Берн.). Покірні досягають просвітлення розуму через Св. Духа; лише вони в силі глибоко пізнати духа науки Христа. З цією думкою молиться Христос до Бога: «Я прославляю тебе, Отче, Господи неба й землі, що ти затаїв це від мудрих та розумних і що відкрив це немовлятам» (Мат. 11, 25). «Бог гордим противиться, а покірливим дає благодать» (І Петро 5, 5). З довірливими і щиросердними Бог розмовляє, тобто научає їх. Не раз наївні і простодушні люди краще розуміють науку Христа, ніж

освічені люди. Пастирі знали про народження Ісуса Христа на відміну від законовчителів і фарисеїв. Той, хто хоче черпати з криниці милостей Божих, повинен схилитися. Покірний досягає справжнього спокою душі. Бог втішає покірних (П Кор. 7, 6). Покірний не буде зарозумілим у щасті і легкодушним у біді. «Якою б великою не була покірність, вона ніколи не зробить нас неспокійними» (св. Тер.). Покірний здобуває прощення гріхів. Митар у храмі лише бився в груди і говорив: «*Боже, будь милостивий до мене грішного...»*, і, вже зовсім прощений пішов додому (Лук. 18, 13). Віз, повний гріхів, але запряжений у покірність, їде на небо; і, навпаки, віз, повний добрих справ, але запряжений у гордість, веде до пекла (св. Верн.). Молитви покірного вислуховуються відразу. Поганського сотника з Капернауму завдяки його покірності Бог вислухав відразу (Мат. 8). Молитва покірної людини пробиває хмари (Сир. 35, 21). Покірний легко перемагає будь-які спокуси. Найкращою зброєю проти диявола є покірність (св. Фр. П.). Нічого так не боїться диявол, як покірної людини (св. Ант. Пуст.). Покірність — це єдина доброчесність, якої диявол не може наслідувати.

Антиподом покірності є гордовитість

Гордовитою називаємо таку людину, котра переоцінює свої власні сили, є високомірною, самозакоханою і ці риси виявляє назовні.

Пихатим був велетень Голіаф, бо переоцінив свої сили (І Сам. 17). Чимало людей переоцінюють достоїнства свого тіла (пишаються своїм ростом, очима, голосом і т, п.); інші переоцінюють вартість свого майна, свої знання, ще інші — доброчесності і т. д. Гордівливий схожий на п'яницю (Євр. 2. 5), тому що обидва зарозумілі і чванливі (св. Вінк. Ферн.); обидва не здатні на якусь добру і розумну справу, ніколи не можуть насититися і врешті-решт деградують.

Гордовитість виявляється назовні таким чином: людина намагається звернути на себе увагу інших своїми розмовами, одягом, прагне почестей, нагород, земних благ, нехтує допомогою і ласкою Бога та покладається лише на себе і на тимчасові блага.

Гордовита людина деколи навіть спеціально зневажає себе, щоб здобути цим ще більшу шану. Пихатий та зарозумілий обмовляє інших і вважає їх недобрими; так зробив гордовитий фарисей у храмі (Лук. 18, 40). Він бачить тріску в оці ближнього, і не бачить поліна у своєму оці (Мат. 7, 4). Зарозумілі люди звертають на себе увагу також стилем одягу; обвішуються зайвими прикрасами, намагаються наслідувати моду, не розуміючи, відповідає це їхньому стану і душі, чи ні. Чистий і відповідний одяг не є ознакою гордовитості. Найчастіше зовнішня чистота є ознакою внутрішньої чистоти, і, навпаки, бруд є ознакою ледащого життя. Пихатий та зарозумілий нехтує допомогою і ласкою Бога; він покладається лише на себе і на тимчасові речі; ні у що не вірить. Гордовитість починається з віддалення від Бога (Сир. 10, 14). Такі люди не моляться, не приймають св. Тайн і т. д.; не хочуть усвідомити своєї нікчемності і гріхів, а коли, навіть, усвідомлюють їх, не спішать до лікаря, але хочуть вилікуватися самостійно (св. Амвр.). Тому Бог є ворогом гордівливих і чинить їм опір (І Петро 5, 5). Гордівливих не любить ні Бог, ні люди (Сир. 10, 7). А яке ж це нещастя — мати Бога своїм ворогом!

Гордовитість стає причиною багатьох недобрих учинків і дурниць,

веде до зневаги і до вічного осудження; знецінює добрі справи.

Гордовитість — причина будь-яких гріхів (Сир. 10, 15). Зокрема, гордовитість стає причиною непослуху (як у Авессалома), жорстокості (як у Ірода). Гордовита людина віддаляється від Бога і віри; пихатість є причиною суперечок, заздрощів, невдячності, нечистоти. І саме для того, щоб така людина усвідомила свою нікчемність і схотіла виправитися, Бог доводить її до тяжких гріхів. Отже, той, хто переможе гордовитість, переможе і всі інші головні гріхи. Пихатість також призводить до приниження людини. *«Кожний, хто виноситься, буде принижений»* (Лук. 14,11). Зарозумілість є причиною падіння держав і народів. Бог стирає навіть пам'ять про гордовитих. Прикладом цього є історія побудови вавилонської вежі (Буття 10). Пихатого чекає вічне засудження. Гордівливість прогнала багатьох Ангелів із неба, а перших людей з раю (св. Берн.). Зарозумілість знецінює добрі справи. Гордовитий уже отримав свою нагороду (Мат. 6, 5).

Послух

Слухняним є той, хто задля Бога охоче готовий виконувати накази своїх керівників.

Отже, послух не полягає лише в тому, щоб узагалі виконувати накази, але щоб виконувати їх охоче, з радістю (св. Він. з П.). Ми часто виконуємо накази, але робимо це неохоче. Такий послух не є доброчесністю, бо до нього примішана злість (св. Ігн. Л.). Про доброчесність послуху можна говорити лише тоді, коли людина піддається волі іншого з огляду на Бога (Бл. Гумберт). Взірцем послуху став Авраам, коли готовий був пожертвувати своїм сином Ісааком (Буття 22). Навіть Син Божий був слухняний, бо був відданий людям, Марії і Йосифові (Лука 2, 51). Творець неба залежав від ремісника, Бог вічної слави — від убогої дівиці. Хто чув щось подібне? (св.Верн.). Йосиф був опікуном Ісуса, отже, убогий може бути настоятелем величнішого, а підлеглий може бути кращим від настоятеля (Оріг). Христос у всьому слухав свого небесного Отця аж до смерті на хресті (Филип. 2, 8). Ще на горі Оливній говорив: *«Отче, не Моя, а Твоя воля нехай буде!»* Завдяки послуху одного, багато людей стали оправданими (Рим. 5, 19). Слухняним був на землі Той, хто панує в небі над Святими.

Діти повинні слухати старших, насамперед своїх батьків і родичів, жінки — чоловіків, слуги — своїх господарів, усі люди — своїх духовних наставників і світських керівників.

У четвертій заповіді Бог наказав дітям слухати своїх батьків і родичів. Батьків і родичів необхідно слухати, бо вони є заступниками Бога на землі. Св. Павло говорить: *«Діти, слухайтеся батьків у всьому»* (Кол. 3, 20); а в іншому місці говорить, що неслухняні діти вартують смерті (Рим. 1, 30, 32). В школі заступниками родичів є вчителі.

Жінки повинні слухати своїх чоловіків. Так розпорядився Бог, сказавши до Єви у раю: *«І тягти буде тебе до твого чоловіка, а він буде панувати над тобою»* (Буття 3, 16). Адже жінка створена з чоловіка, отже, є його власністю.

Слугам нагадує св. Петро про послух такими словами: *«Слуги, з глибокою пошаною коріться панам вашим, і то не тільки добрим та лагідним, але й прикрим»* (І Петро 2, 18). Про послух щодо духовних наставників говорить так: «Коли ж не схоче слухати й Церкви, нехай буде для тебе як поганин і митар» (Мат. 18, 17). Християни повинні бути підвладними своїм духовним наставникам, тому вірних Христос називає вівцями, а наставників — їх пастирями. Ми повинні бути послушними і щодо світських керівників тому що їх влада походить від Бога. Св. Павло говорить: «*Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була би від Бога; і ті, Існуючі влади, установлені Богом. Тим то, хто противиться владі, противиться Божому велінню...»* (Рим. 13, 1-2).

Згадаймо, що сказав Ісус Пилату: *«Не мав би ти надо мною ніякої влади, якби тобі не було дано згори»* (Йоан 19, 11).

Однак, послух має певні межі. Нема потреби слухати начальників у таких справах, у яких ми не є їм підпорядковані; також ми не повинні їх слухати тоді, коли вони наказують робити те, що заборонено Богом.

Напр., батьки не мають права примушувати дітей обирати професію, до якої вони не мають покликання, бо покликання дає нам Бог. Також батьки не мають права примушувати дітей до шлюбу. Духовні наставники не мають права радити у чисто світських справах, а світські начальники не мають права радити в чисто духовних справах. Ми не повинні слухати своїх керівників, коли останні наказують робити те, що забороняє Бог. Миродайними для нас нехай будуть слова Апостолів, коли Висока Рада заборонила їм проголошувати нове вчення: *«Слухатися слід більше Бога, ніж людей!»* (Діян. Ап. 5, 29). Якщо наказ місцевої влади співпадає з наказом верховної, то треба слухати верховну владу; якщо ж наказ верховної влади не відповідає наказу Бога, то треба слухати Бога (св. Авг.). Спіткав би нас Божий гнів, якщо б ми більше боялися людей, аніж Бога (св. Авг.). Троє юнаків у Вавилоні не послухали наказу і не вклонилися ідолу, хоча за це їх було кинено до вогненної печі.

Бути послушним важко, але послух — найвизначніша з усіх моральних доброчесностей (св. Тома з Акв.).

Послух — чеснота, яка вимагає багатьох зусиль. Майже всі люди від природи володіють даром мовлення, але мало хто вміє по-

справжньому вислухати (св. Франц Сал.). Послух вимагає жертви власної волі (св. Бонав.); людина мусить чимось поступитися, особливо тоді, коли отримає наказ, котрий суперечить її переконанням та інтересам (Альф. Род.). Послух — це покута розуму (св. Франц Сал.). Послух — це добровільна смерть (св. Іван Кл.). Послух — найвизначніша доброчесність. *«Нічого більшого не в змозі дати людина Богу, як свою волю підкорити волі Бога з огляду на Бога»* (св. Тома з Акв.).

Підкоряючись, найкраще виконуємо Божу волю і швидше досягаємо досконалості.

Підкоряючись, найкраще виконуємо Божу волю, бо наші наставники — це заступники Бога, отже, їх накази є наказами Бога. Коли їх слухаємо, то слухаємо не стільки людей, скільки Бога (Еф. б, 7). Треба зважати не на особу, котра наказує, а на волю Бога, котра оголошується через наших керівників (св. Франц з Ас). Слухняний не буде звітуватися про свої вчинки, звіт буде складати його керівник. *«Тебе не будуть запитувати про те, чи добрим був наказ, — за це відповідатиме той, хто наказував»* (Родр.). Послухом (як і обітницею) ми заслуговуємо на Божу нагороду. Найнезначніший вчинок, здійснений із послуху, цінується Богом більше, ніж найбільша добровільна покута.

Слухаючись, швидше досягаємо досконалості. Послух береже нас перед багатьма гріхами (св. Григ. В.). Послух — це засіб проти гордині (св. Альб. В.). А перемога над гординею є, одночасно, перемогою над багатьма гріхами. Справедливо, що слухняні торжествують над спокусами пекла, бо завдяки послуху вони стоять над злими духами, котрі постраждали через непослух (св. Григ. В.). Послух уселяє в нашу душу інші доброчесності (св. Григ. В.). Саме тому всі досконалі душі є послушними (св. Франц Сал.). Зважмо, що чесноти — це ніщо інше, як послух наказам Бога. *«Послух — найбільша чеснота, матір і початок усіх чеснот»* (св. Авг.). У пеклі буде покарана лише зла воля; отже, хто через послух зрікається власної волі, той не може потрапити до пекла (св. Лавр. 10).

Щоб стати слухняним щодо свого керівництва, треба вчитися згоджуватися з прагненнями рівних собі людей (св. Франц Сал.). Якщо ж ти комусь наказуєш, то роби це ввічливо (св. Франц Сал.). Крім того,

ти не повинен довго роздумувати, коли тобі слід бути слухняним.

Непослух

Непослушним є той, хто не хоче виконувати справедливих наказів свого керівництва.

Першим непослухом був непослух наших прародичів.

Непослух є причиною тимчасового або й вічного нещастя людини.

Непослух робить людину нещасною вже тут, на землі. Згадаймо про сумні наслідки первородного гріха! Непослух Адама зашкодив усьому людському родові (Рим. 5, 12 і наст.).

Непослушного чекає і вічне нещастя. Непослушна людина повинна бути готовою до суворого суду, бо, зневажаючи свого керівника, зневажає не власне його, а Того, на чиє місце він поставлений (св. Авг.).

Непослушний втрачає усі свої заслуги перед Богом. *«Будь-яка чеснота неприємна Богові, якщо вона заплямлена непослухом»* (Блозій).

Непослушний втрачає багато Божих милостей.

Доброзичливість

Доброзичливим називаємо того, хто з любові до Бога не обурюється, коли його кривдять.

Доброзичливість не є чеснотою, якщо вона викликана страхом або бажанням особистої вигоди.

Доброзичливий ніколи не обурюється, — він мовчить, коли його кривдять чи ображають; більше того, він увічливий і люб'язний щодо своїх кривдників.

Бог також доброзичливий і лагідний. Бог має владу, але не застосовує її проти тих, хто Його ображає. Він мириться з гріхами людей, терпляче чекаючи на їх навернення.

Доброзичливий приємний Богові (Сир. 1, 35). Саме своєю доброзичливістю сподобався Богові Мойсей (Сир. 45, 4).

Доброзичливістю приваблюємо до себе ближніх, здобуваємо спокій душі і вічне спасіння.

Ісус Христос говорить: *«Блаженні тихі (лагідні), бо вони посядуть землю»*, тобто здобудуть Царство небесне. Доброзичливий (лагідний) полонить серця людей. Доброзичлива відповідь угамовує гнів (Прип. 15, 1). Добра розмова робить добрими злих людей (св. Макар.). Св. Франца Ксаверія, апостола Індії, одного разу закидали камінням, коли він проголошував християнське вчення. Але святий спокійно продовжував говорити. Іновірці здивувалися і стали уважніше прислухатися до його слів, а ті, хто кидав каміння, охрестилися першими. Св. Франца Салезія, єпископа Женеви за його доброзичливістю називали «*переможцем диких»*. Лагідністю та доброзичливістю досягнемо більшого, ніж гнівом, бо гнів — це хвороба душі.

Доброзичливість забезпечує спокій душі. Христос говорить: *«...навчіться від мене, бо я лагідний і сумирний серцем, тож знайдете полегшу душам вашим»* (Мой. 11, 29). Доброзичливий та лагідний — завжди веселий.

Доброзичливістю здобуваємо для себе вічне спасіння. Бо землею,

котру Христос обіцяє доброзичливим, є небо (Пс. 37, 11).

Доброзичливими станемо лише тоді, коли навчимося володіти собою, ретельно працюючи над собою і часто думаючи про вічну нагороду.

Ми повинні бути доброзичливими і лагідними передусім щодо наших близьких; відповідно повинні поводитися і керівники зі своїми підлеглими.

Керівники, які хочуть гнівом вплинути на своїх підлеглих, схожі на людей, які, замість того, щоб рятувати потопаючого, тонуть разом із ним (св. Франц Сал.). Керівник повинен бути суворим до себе, а до підлеглих — лагідним (св. Золот.). Саме доброзичливістю та лагідністю керувалися у своїх діях Апостоли, і тому говорить їм Христос: *«Оце я посилаю вас, немов овець серед вовків»* (Мат. 10, 16).

Доброзичливість повинна бути головною рисою кожного християнина.

Христос називає вірних вівцями (Йоан 10, 1) і ягнятами (Йоан 21, 15); а ці тварини є смирними та лагідними.

Близькими до доброзичливості та лагідності рисами є ще дві доброчесності — терплячість і миролюбність.

Терплячість

Терплячим називаємо того, хто з любові до Бога охоче зносить життєві незгоди.

Однак є люди, котрі тільки здаються терпеливими; інші зносять терпляче лише частину страждань. Дехто, напр., терпляче зносить хворобу, але його непокоїть те, що через хворобу стає тягарем для інших. Така терплячість не є правдивою. Найкращим взірцем терпеливості є сам Ісус Христос. Бог Отець також є взірцем терплячості. Він зносить навіть таких грішників, як богохульники і лжесвідки. Великою терплячістю відзначалися Йов і Товит. Теплячий наче скеля серед моря, об яку розбиваються хвилі.

Ми повинні терпляче зносити хвороби, нещастя, повернення до гріха, тяжкі службові обов'язки.

Хвороби й інші нещастя, які спадають на нас, не є справжнім злом. Навпаки, таким чином Бог виявляє Свою ласку до нас, бо зсилає їх лише для добра нашої душі. Тому ми повинні зносити їх терпляче і тішитися ними. Не повинно нас гнітити й те, що ми внаслідок своєї людської природи не можемо опиратися гріхам — згрішивши раз, повторюємо свій гріх; помилившись раз, помиляємося вдруге. Ми повинні бути терпеливими не тільки до інших, але й до себе. Наше терпіння обов'язково буде нагородженим.

Не повинні нас дратувати і часом занадто важкі чи неприємні службові обов'язки. Не поспішаймо, бо поспішність завжди шкодить. Намагаймося бути подібними до Ангелів, які служать людям, — вони завжди є погідними, спокійними, ніколи не поспішають. Терпляче чекаймо кінця життя і вічних розкошів (Рим. 8, 25).

Терпеливість виявляємо тим, що не гніваємося, не сумуємо надто, не нарікаємо.

Ніколи не треба гніватися. Гнів затемнює розум і часто є причиною несправедливості (Як. 1, 20). Не слід сумувати, коли щось не складається в житті. Сумувати можемо тільки тоді, коли усвідомлюємо, що втратили вічні речі. Тому говорить Ісус Христос:

«Блаженні засмучені, бо будуть утішені» (Мат. 5, 5). Але тут ідеться не про звичайний смуток, а про смуток з приводу щодо втрати дочасних речей. Такий смуток є немилим Богові, «*...смуток цього світу — смерть спричинює»* (II Кор. 7, 10). Зі смутку не маємо жодної користі.

Ми не повинні нарікати, коли зазнаємо життєвих невдач. Надмірне нарікання на долю є ознакою самолюбства і боягузтва. *«Тільки перед Богом можна скаржитися на свої терпіння так багато і так довго, як хто хоче, бо така скарга є взиванням до Бога за допомогою»* (Мар. Лят.). Така скарга навіть є приємною Богові. Приятелеві може швидко надокучити розмова про твої нещастя, Бог завжди тебе вислухає і пошле таку потіху, що забудеш про свій біль. Тому каже Ісус Христос: «*Прийдіть до мене всі втомлені й обтяжені, і я облегшу вас»* (Мат. 11, 28).

Деякі люди не є нетерплячими, але вони хочуть, щоб їх втішали і шкодували у стражданнях, або щоб їх хвалили за терпеливість; така терпеливість є скритою гордістю (св. Франц Сал.). Якщо хтось цікавиться, то треба щиро і відверто розповісти про своє горе, не перебільшуючи його (св. Франц Сал.).

Завдяки терпеливості легко перемагаємо будь-які страждання і спокуси.

Якщо терпляче зносимо дрібниці, здобуваємо відвагу і силу для великих справ (св. Тер.). Лише завдяки терпеливості домігся Йов такої чудової стійкості у стражданнях. Терплячий наділений такою силою, як св. Мученики. Терплячість — це корінь і вартовий усіх чеснот; тому що, здійснюючи будь-яку добру справу, зустрічаємо перешкоди, котрі можемо перемогти лише великою терпеливістю (св. Григ. В.)- Терпеливість береже нас від гріха. Ісус Христос говорить: *«Вашим стражданням ви спасете душі свої»* (Лук. 21, 19). Не втратимо своєї душі, якщо озброїмося терпеливістю. А оскільки з терпеливістю пов'язані тимчасові утіхи, тому говоримо: хто терплячий, той щасливий.

Той, хто хоче терпляче зносити життєві незгоди, повинен чітко уявити собі страждання Христа, а також завжди пам'ятати про те, що терпіння є ласкою Бога.

Поміркуємо над стражданнями Христа. Христос страждав сам, щоб ми не боялися страждань (Теаф.). Думай часто про Розп'ятого; твої страждання неможливо порівняти з Його стражданнями (св. Франц Сал.). Згадка про хрест Спасителя робить людину терплячою. Терпіння — Божа ласка. Доказом цього є історія життя Йосифа єгипетського і старого Якова. Тому говорить Архангел Рафаїл Товитові: *«Я був посланий до тебе, щоб випробувати тебе»* (Тов. 12, 13). Без терпіння нема спасіння, бо «*через багато страждань нам треба ввійти в царство Боже»* (Діян. Ап. 14, 21).

Отже, страждаючи, пам'ятай про вічні заслуги, і тоді будеш терпляче зносити будь-які страждання. — Порівняй себе з Мучениками і з тими, хто страждає більше, ніж ти, — тоді твої страждання здадуться тобі квітами (св. Франц Сал.). Однак, не треба у будь-якій дрібниці закликати на допомогу терпеливість (св. Франц Сал.). Врахуй також і те, що через свою нетерпеливість втрачаєш усі заслуги. *«Хочеш, чи ні, ти повинен терпіти; якщо терпиш охоче, отримаєш нагороду; якщо терпиш неохоче, то твоє терпіння не зменшиться, а збільшиться»* (св. Золот.).

Миролюбність

Миролюбним (поступливим) є той, хто з любові до Бога охоче приносить жертву, щоб порозумітися з ближніми.

Авраам удовольнився гіршою землею, аби лише порозумітися із слугами Лота (Буття 13). Св. Франц Салезій знайшов собі кімнату в одному готелі над Тібором. Несправедливо вигнаний з нього, охоче пішов, шукаючи собі інше помешкання. Вночі страшна злива, знищила готель. Спокій — велике благо людини. Ангели в ніч народження Христа бажали людям спокою (Лук. 2, 14). Правдивий спокій обіцяє Спаситель Апостолам (Йоан 14, 27) і вітає їх, бажаючи спокою: *«Мир вам»* (Йоан 20, 26). Усі блага світу не втішать нас, якщо нема спокою; бо без спокою не можемо тими благами скористатися (св. Григ. В.). Миролюбні люди стають подібними до Бога. Бог є Богом миру, а не Богом незгоди (І Кор. 14, 33). Бог є Господом миру (ІІ Сол. 3, 16). Пророки провіщали прихід Спасителя як прихід «*князя миру»* (Іс. 9, 5).

Миролюбні люди користуються особливою опікою Бога і отримують стократну нагороду за все, від чого відреклися заради спокою.

Ісус Христос говорить: *«Блаженні Миротворці, бо вони синами Божими назвуться»* (Мат. 5, 9).

Розбійники напали не на Авраама, а на сварливого Лота. Св. Франца Сале-зія і св. Ігнатія Лойолу врятувала від усяких нещасть їхня поступливість. За те, що відрікаємося від чогось заради спокою, винагородить нас Бог стократно. Ісус Христос обіцяє стократну нагороду в цьому і в майбутньому житті за все, чого зречемося задля Нього (Мар. 10, 29). Згадаймо, яким багатим став поступливий Авраам. Краще солом'яна згода, ніж золота незгода.

Людина повинна бути готовою витерпіти будь-що для збереження спокою і згоди; вона повинна також сама, якщо це можливо, уникати всього, що могло б викликати незгоду.

Таке велике благо, як згода, вартує того, щоб окупити його малою жертвою.

Тому треба вміти терпіти задля згоди. *«Носіте тягарі один одного»* (Гал. 6, 2). Треба намагатися уникати всього, що могло б зруйнувати порозуміння. Зокрема, не треба чинити опір без вагомих причин. Це стосується перш за все сімейного життя. Члени сім'ї повинні бути подібними до очей, котрі завжди разом повертаються в один бік (св. Вінк. Фер.). Лише вдвох можна сваритися; коли ти поступишся, сварки не буде. Поступається той, хто мудріший (хіба що високі ідеї забороняють поступитись).

Однак, не можна задля порозуміння занедбувати справи, які Бог наказує робити, або робити те, що Бог забороняє.

Такої згоди Бог не хоче, тому Спаситель говорить: *«Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч»* (Мат. 10, 34). Є люди, з котрими неможливо жити у злагоді, хіба що підтакувати їм у їхньому гніві, а така злагода недозволена (св. Тома з Акв.). З такими людьми треба здобувати порозуміння мечем правди.

Гнів

Гнівливим є той, хто обурюється усім, що йому не подобається, хто здатний помститися.

Гнівливий втрачає людські якості, а набуває якостей дикого звіра (св. Вас). Гнівливий завжди носить гнів зі собою; він схожий на змію, котра носить зі собою отруту. Гнівливі люди часто шукають причину свого гніву в інших людях; та досвід показує, що вони гніваються не раз навіть тоді, коли лишаються самі (напр., під час роботи). — *«Справедливим гнівом»* найчастіше називаємо ревність у захисті Божої честі. Саме так справедливо гнівався Христос, коли виганяв із храму купців (Йоан 2); так гнівався і Мойсей, коли, спускаючись із гори, побачив, що ізраїльтяни вшановують золотого тільця (Вихід 32). Такий гнів щодо своїх синів повинен був проявити Ілля (св. Григ. В.). Справедливий гнів не є власне гнівом, бо він є дитям любові, тобто терплячим, як любов, добросердним без засліплення і ненависті (св. Франц Сал.). Справедливий гнів є дозволом.

Гнівливий завдає шкоди своєму здоров'ю, втрачає розум, здатність до розумних учинків, повагу в людей, ризикує втратити спасіння.

Гнівливий є нерозумним, бо карає себе за чужі помилки. Гнів знесилює людину і вкорочує їй життя. Заздрість і гнів укорочують життя (Сир. 30, 26). Гнів затьмарює розум. Як дим затьмарює зір, так гнів — розум (Арістотель). Гнівливому будь-яке зло видається більшим, аніж воно є насправді (Плутарх). Гнівливий знайде щось зле навіть у ласкавих словах. *«Ніщо так не схоже на божевілля, як гнів»* (Ціцерон). Тому св. Франц Салезій молиться за гнівливого: «Господи, прости йому, бо не знає, що робить». Коли гнів заволодіє розумом, людина перетворюється у звіра (св. Вас). Не дивно, що у гніві людина легко допускає несправедливість. Гнів людини правди Божої не чинить (Як. 1, 20). Гнівливу людину перестають поважати ближні, її обминають, як недоброго пса. З такою людиною важко по-справжньому заприятелювати. «З гнівливим не дружися, з гарячим не заводься» (Прип. 22, 24). Розум у поєднанні з гнівом породжує боязнь, а не любов (св. Франц Сал.). Гнівливий наражається на вічний осуд, бо

позбавляє себе ласки. «Дух Божий не мешкає там, де є гнів» (св. Золот.) тому що гнів позбавляє серце спокою (тобто замикає оселю перед Св, Духом) (св. Григ. В.). Христос погрожує: «*...кожний, хто гнівається на брата свого, підпаде судові»* (Мат. 5, 22). Коли Бог обіцяв небо покірним і доброзичливим, то гордовитим і гнівливим залишається лише пекло. Гнівливий уже тут, на землі, носить у собі пекло, а саме — постійний неспокій.

Переборювати в собі гнів ми можемо, перш за все, таким чином: якщо ми розгнівані, то не повинні нічого ні говорити, ні робити, а якщо це можливо, відразу повинні помолитися. Якщо когось в гніві образимо, то необхідно негайно цю людину перепросити.

Нехай кожна людина лінується багато говорити і лінується гніватися (Як. 1, 19). Мовчання — це акт терпеливості, завдяки якому здобуваємо перемогу (св. Клим.). Молитва проганяє гнів. Ми в гніві повинні наслідувати Апостолів, котрі під час бурі шукали захисту в Ісуса — тоді Бог угамує приступ гніву і настане тиша (св. Франц Сал.). Святі у таких випадках радили відмовляти *«Богородице Діво*» — таким чином відганяємо диявола, котрий нас спокушає. Або звикай говорити «Слава Отцю І Сину» і т. д. Не лінуйся відразу помолитися. Якщо, розгнівані, ми когось образили, то повинні негайно ввічливо вибачитися (св. Франц Сал.). Апостол нагадує: «*Гнівайтеся, та не грішіте! Хай сонце не заходить над вашим гнівом»* (Еф. 4, 26). Якщо відразу не порозуміємося з ображеним, то образа може перерости в довготривалу неприязнь. Учімося у св. Івана Милостивого, патріарха Олександрійського, котрий умів мирити найзапальніші уми. Краще жити зовсім без гніву, ніж гніватися розумно і помірковано (св. Франц Сал.).

Щедрість

Щедрим називаємо того, хто, люблячи Бога, охоче готовий допомогти своєю власністю, своїм майном потребуючому ближньому.

Той, хто допомагає потребуючому тільки для того, щоб його хвалили люди, не є щедрим, бо він допомагає не з любові до Бога. Щедрим може бути не тільки багатий, але й убогий. Про щедрість людини судять не по тому, багато чи мало вона офірувала потребуючому, а по тому, з яким наміром і як вона це зробила. Щоб оцінити, великим чи малим був дар, треба знати, чи він був зроблений з добрим наміром і щиро. Щедрий подібний до милосердного Бога. *«Чинячи милосердя, стаєте подібними до Бога, Отця вашого, про якого говоримо, що є Милосердям»* (св. Золот.). «*Той, хто щедрий до інших, наслідує небесного Отця»* (св. Кипр.).

Своєю щедрістю здобуваємо прощення гріхів, дочасне благословення і вічну нагороду, а також вислухання молитов і приязнь ближніх.

Щедру людину люблять так само, як сонце, яке дарує нам тепло своїх променів. Христос спонукає нас бути щедрими, кажучи: все, що ми зробили для вбогих, зробили для Нього.

Скупість

Скупим є той, хто занадто упадає за грошима і майном, і не хоче поділитися з убогим своїм добром.

Дуже добре бути ощадливим, дбати про забезпечення себе і своєї сім'ї на випадок хвороби і на час старості. Однак, не треба бути надмірно ласим на гроші і майно, тобто не треба намагатися накопичувати більше, ніж потрібно нам і нашій сім'ї. Скупість проявляється, перш за все, в тому, що людина ніколи не задоволена тим, що має, і хоче мати ще більше. Скупим називаємо не лише того, хто намагається накопичити якомога більше добра, але також і того, хто не хоче поділитися з потребуючим надлишками своєї власності. Скупі зустрічаються не тільки серед багатих, але й серед убогих. Серед багатих можемо знайти гроші без скупості, а серед убогих — скупість без грошей (св. Авг.). Скупий є ідолопоклонником (Еф. 5, 5), бо його богом є гроші. Тому кумиру — грошам — він жертвує усі свої тривоги і думки, усі прагнення і дії, і, навіть, душу і спасіння (Терт.). Гроші І майно для скупого є не засобом для забезпечення свого життя та досягнення спасіння, а остаточною метою. Скупий обожнює гроші так, як обожнювала євреї золотого тільця. *«Великим є гріх, котрий робить нас залежними від речей, створених для наших потреб»* (св. Франц Сал.). Ти повинен панувати над грішми, а не служити їм (Сенека). Пам'ятай про те, щоб гроші були для тебе лише засобом для добродійства.

Скупий завжди незадоволенні, він легко грішить, ні в що, крім грошей, не вірить; він жорстокий у ставленні до себе самого і до ближніх; колись він буде вічно нещасним.

Скупість — джерело зла (І Тим. 6, 10). *«... ті, що хочуть багатіти, впадають у спокусу та в тенета, і в безліч бажань безглуздих та шкідливих, що штовхають людей у прірву та погибель»* (І Тим.6, 9). Скупий втрачає внутрішній спокій, він живе у постійній тривозі за своє майно. Заради грошей скнара готовий згрішити, і навіть продати свою душу (Сир. 10, 10). Задля грошей Юда зрадив свого Господа і Учителя. Грошолюбство і пожадливість були причиною багатьох воєн,

мільйони людей загинули, поклоняючись цьому ідолу. Скнара втрачає віру. «Найбільше зло, причиною якого є скупість, — втрата віри» (св. Лев В.). Постійно зайнятий думками про тимчасові справи, . скупий не має часу подумати про вічність. Не можна одночасно служити Богові і грошам (Лук. 16, 13). Скнара стає жорстоким щодо себе самого, тому що відмовляє собі у найнеобхіднішому. Скупий не наїсться досита, лише бідує (Сир. 14, 9). Скупі схожі на волів, які звозять снопи збіжжя до стодоли, а самі їдять солому (св. Авг.). Караюча Божа справедливість чинить помсту скупому строгим постом за сльози убогих (св. Амвр.). Скнара не раз потрапляє в нужду. Скупий є жорстоким і щодо ближніх. Він не співчуває стражденним, не допомагає убогим (св. Інок.). Скупий лише прагне брати від кожного. Скупий нагромаджує для інших, котрі згодом розтринькують його добро (Сир. 14, 4). Скупого усі ненавидять. Скнару чекає вічний суд; це випливає зі слів Ісуса Христа, які Він скаже в день суду тим, хто стоїть ліворуч (Мат. 25). Скупі не успадкують Божого Царства (І Кор. 6, 10). Зважмо також на такі слова Спасителя: «*Легше верблюдові пройти через вушко в голці, ніж багатому ввійти в Боже Царство»* (Мат. 19, 24). — Скупість не приносить скнарі жодної користі. Із усіх багатств не залишається скупому після смерті нічого, крім покривала, маленького дерев'яного домика і ями в землі на домовину; своє майно повинен залишити зраділим спадкоємцям, котрі глузують з його ощадливості (Пс. 49, 11 і сл.). Всі зусилля скупого — це павутиння: тяжко воно сплітається, але легко його знищити (св. Бонав).

Якщо хочете перемогти в собі скупість, навчіться давати милостиню. Також добре часто роздумувати над убозтвом Христа І суєтністю земних благ. Хочете перестати бути скупими — станьте щедрими. Скупий повинен навчитися давати милостиню (св. Франц Сал.).

Що ж краще може вилікувати нашу скупість, аніж убозтво Божого Сина? (св. Авг.). Подумай, скнаро, над тим, що Господь твій і Бог, котрий зійшов із неба на землю, не хотів володіти жодним багатством, за яким ти упадаєш; що полюбив убозтво і тому обрав собі матір'ю убогу дівицю, а не могутню царицю; що не з'явився на світ у світлиці, а в стаєнці; що проповідниками свого вчення обрав не знаменитих мужів, а убогих рибалок. Чи ж буде бідна людина охоче прагнути того,

чим знехтував Господь усіх створених речей? (Людв. Гран.). Зваж також, що у хвилину смерті змушені будемо залишити усі земні багатства. Ми нічого не принесли на цей світ, і нічого не можемо забрати з нього (І Тим. 6, 7). Не забувай, що у хвилину смерті залишиш все, і що твоє добро, можливо, потрапить у руки злих людей, котрі використають його з недобрими намірами, чим накличуть на себе вічний осуд (св. Франц Сал.).

Найкращий засіб проти хвороби скупості — щоденна думка про смерть (св. Авг.). Отже, замість грошей, прагни здобути якнайбільше доброчесностей (І Тим. 6, 11). Не земні блага, а доброчесності є справжнім багатством; це саме те добро, котре не викопають і не вкрадуть злодії, не знищить іржа (св. Берн.). Багатство минає, доброчесність лишається.

Невибагливість у їжі і питті

Невибагливим (поміркованим) є той, хто лише стільки їсть і п'є, скільки йому потрібно, а під час споживання їжі не є ані занадто ласим, ані занадто вимогливим.

Поміркований споживає стільки їжі і напоїв, скільки йому необхідно для підтримки життєздатності організму (св. Тома з Акв.). Невибагливий споживає харчі, як ліки (св. Авг.), їсть те, що йому подадуть (Лу. 10, 8). Голод — це найкращий кухар (Сократ). Невибагливий зацікавлений, передусім, у тому, щоб їжа була нешкідливою для здоров'я і давала силу для праці.

Хтось може їсти багато і при цьому бути поміркованим у їжі; інший, навпаки, може їсти набагато менше і бути непоміркованим. Чому?

Поміркованість у їжі підтримує наше здоров'я, продовжує життя, зміцнює сили душі, прокладає шлях до багатьох доброчесностей і до вічного спасіння.

Невибагливість корисна для тіла і для душі, веде до багатьох доброчесностей. Зберігай поміркованість в їжі та питті, і ніколи не будеш хворіти та доживеш до старості. В цьому житті ми лише подорожні. А подорожньому легше іти, коли він не перевантажений непотрібними речами; ми легше потрапимо на небо, якщо візьмемо з цього світу стільки речей, скільки нам необхідно, щоб відбулася наша подорож (св. Берн.).

Швидше досягаємо поміркованості, коли ретельно розмірковуємо над правдами нашої св. релігії.

Є також їжа духовна, і той, хто її полюбить, не буде так ласо прагнути їжі тілесної. Люди, котрі слухали проповіді Ісуса Христа, забували про їжу. Ісус Христос говорить: *«Чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що виходить з уст Божих»* (Мат. 4, 4). Піднімімо очі до неба, щоб земля не спокушала нас своїми ласощами (св. Кипр.). Пригадуймо часто нужду, яку змушені переносити убогі, а також убозтво, яке добровільно терпів Ісус Христос. Скільки ж є на світі нужденних, котрі вважали б себе щасливими, якби могли хлібом

та водою заспокоїти голод і спрагу! Той, що своєю присутністю живить Ангелів, страждав від голоду задля тебе. Ти мусиш знайти в собі сили бути поміркованим задля себе самого (Люд. Гран.).

Непоміркованість в їжі і питті

Непоміркованим є той, хто їсть і п'є набагато більше, ніж це потрібно для організму, а також той, хто під час їди є занадто ласим або занадто вибагливим.

Непоміркованість виявляється перш за все як обжерливість (напр., як у євангельського багатія), пияцтво (як у Валтазара), ненаситність (як у Ісава), жадібність (напр., як у євреїв у пустелі, коли вони побивалися за м'ясом, яке мали в Єгипті) (Вихід 16, 3). До останнього гріха належить також слабість (уподобання) до ласощів. Ненаситний постійно зловживає їжею і схожий на хижого птаха, який, побачивши здобич, відразу кидається на неї. Якою ж нерозумною є людина, котра відгодовує себе для хробаків, які колись зжеруть її в гробі. Непоміркованість завдає великої шкоди. Врахуй, що прагнення поласувати забороненим плодом призвело до смерті усього роду людського (Люд. Гран.).

Непоміркований завдає шкоди своєму здоров'ю, втрачає душевні сили, людську повагу, маєток, умирає нещасним і зазнає вічного осуду.

Непоміркованість руйнує наше здоров'я. *«Не один їсть, аби швидше вмерти»* (Лев XIII). Той, хто забагато їсть і п’є, завдає шкоди своєму тілу і своїй душі. Наслідком обжерливості та пияцтва є різні хвороби; не один пияк божеволіє і закінчує своє життя у лікарні для божевільних. Непоміркованість стала причиною смерті багатьох людей. Що забагато, те нездорово. Непоміркованість згубно впливає і на здоров’я потомства. Доведено, що майже половина дітей — ідіотів мали батьків — пияків. Непоміркованість послаблює сили духа. Пияцтво затьмарює розум так само, як темрява — сонячне світло (св. Ніль). Непоміркований не може піднести свій дух до Бога, як ситий птах не може піднятися вгору (св. Іван Клим.). Непоміркованість послаблює волю; саме тому така людина не в змозі протистояти спокусі і скоює тяжкий гріх. Непоміркований втрачає свою гідність і шану. Так сталося з Ноєм, котрий забагато випив і лежав оголений (Буття 9). Непоміркований втрачає і маєток. Пияк розтринькує гроші, за один день позбувається місячного заробітку (св. Амвр.). Пияцтво

робить його непрацездатним на довгий час. Робітник, котрий зловживає алкоголем, ніколи не стане багатим (Сир. 19, 1). Непоміркованість стає причиною непристойної поведінки і призводить до безбожності. Непоміркований програє гроші, проклинає, свариться, говорить неправду, забуває молитися, не йде в неділю на Богослужения, стає скупим, робить борги і не сплачує їх, його поведінка призводить до незгоди у сім'ї. Згадаймо Ірода, котрий наказав відрубати голову Івану Хрестителю (Мар. 6), Валтазара, який, сп'янівши, поглумився над святим посудом (Дан. 5), євангельського багатія, котрий пошкодував окрайця хліба бідному Лазареві (Лук. 16). Як олія збільшує вогонь, так непоміркованість сприяє нечистоті. Нечистота тісно зв'язана з пияцтвом (св. Єр.). Остерігаймося непоміркованості, щоб не потрапити у нечистоту (св. Авг.). Непоміркований стає безбожником; він зовсім не думає про останню мету, не може зрозуміти релігійного вчення. Тілесна людина не може зрозуміти речей Духа Божого (І Кор. 2, 14). Вибагливі люди, а особливо пияки, найчастіше вмирають раптово, тому нагадує нам Спаситель: «Зважайте на самих себе, щоб часом серця ваші не обтяжилися обжирством, пияцтвом та життєвими клопотами, і щоб той день не впав на вас зненацька» (Лук. 21, 32). Правду говорить приказка: яке життя, така й смерть. П'яному Олоферну відрубано глову (Юдит 13), Валтазара вночі вбито у власному ліжку (Дан. 5). Не один пияк топиться, замерзає в снігу, падає з воза і знаходить смерть під колесами; не один ласолюб давиться під час їжі. Але найбільшим нещастям для непоміркованого є те, що він умирає без каяття і без прийняття св. Тайн. Розпусники навертаються часто, пияки — дуже рідко (а якщо навертаються, то на дуже короткий час). Багато священиків засвідчують це. Непоміркованого чекає вічний суд. Євангельський багач потрапив до пекла (Лук. 16). Христос виразно говорить: «Горе вам, що ситі нині» (Лук. 6, 25). Пияки не досягнуть Царства небесного (І Кор. 6, 10). «*Хто бо для свого тіла сіє, той з тіла пожне зотління»* (Гал. 6, 8). Згадай про вогонь, і переможеш себе (св. Єр.). Отже, візьми собі за правило завжди молитися перед споживанням їжі і після нього (найкращий засіб проти захланності), не бути вибагливим у їжі, врешті, не їсти багато.

Чистота (невинність)

Чистим є той, хто оберігає тіло і дух від усього, що ображає невинність.

Св. Алойзій утікав, лише почувши непристойне слово; так само робили й інші Святі. Не один ладен був віддати своє життя і майно, аби лише не порушити чистоти, як це зробив Йосиф у Єгипті, св. Агнішка, св. Лукія, св. Урсула, св. Агата і інші. Чистота — чеснота Божого походження, бо Бог приніс її з неба на землю (св. Амвр.). Невинні, непорочні люди схожі на лілеї (Пісня піс. 2, 1). Як лілея наповнює приємним ароматом увесь дім, так і невинна людина своїм добрим прикладом оздоровлююче діє на оточуючих.

Люди, котрі ведуть праведне життя, схожі на св. Ангелів і надзвичайно приємні Богові.

Непорочні є Ангелами в людській подобі (св. Вас). Чистота — це ангельська чеснота, завдяки котрій людина уподібнюється Ангелам (св. Золот.). Праведні люди створюють ангельську родину, котру Ісус Христос започаткував на землі, щоб Ангели прославляли і величали Його не лише на небі, але й на землі (св. Єр.). Праведні душі перевищують Ангелів, бо вони змушені боротися з власним тілом, — Ангели позбавлені подібної боротьби. Як свідчать життєписи багатьох Святих, Ангели охоче приятелюють із непорочними людьми, доводячи, що вважають їх рівними собі. Непорочна людина є надзвичайно приємною Богові. Ісус Христос найбільше любив чисті душі. Пречисту Діву обрав собі матір'ю, ангельської чистоти Йосифа — опікуном, Івана Хрестителя з моменту народження було освячено попередником (предтечею) Спасителя; невинного Йоанна Апостола Ісус любив більше від інших і під час Тайної вечері дозволив йому відпочити на Своїх грудях. Свідками Його смерті на хресті були дві чисті душі. Також Христос уподобав собі малих дітей за їх чистоту і невинність (Увергер). Хто любить чистоту серця, той буде мати приятелем Небесного царя (Прип. 22,11). Чисту душу Бог називає *«сестрою»*, «приятелькою», «*нареченою»* (Пісня піс. 4, 6-8). Кожна чиста душа — це цариця, бо є подружена з Богом, Царем всіх царів (св. Амвр.).

Чисті люди користуються особливою шаною у ближніх. Ще в іновірців праведність була у великій шані. У великій пошані були у римлян жрекині — весталки, котрі зобов'язувалися не виходити заміж протягом своєї тридцятилітньої служби в храмі. Коли вони з'являлися на вулиці, їм віддавали особливу шану; якщо ж вони випадково зустрічали злочинця, котрого вели на страту, то останнього відразу звільняли. Чи ж повинні ми, християни, легкодумно ставитися до дівчат, котрі відреклися від шлюбного життя задля вищої мети? (св. Амвр.).

Праведна людина краще пізнає Бога, має сильну волю, великий спокій душі, а на небі може сподіватися особливої нагороди.

Чистота серця — це здоров'я духу (св. Берн.). Чисті люди мають ясний розум, вони краще пізнають Бога. Саме їх стосуються слова Ісуса Христа: *«Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога»* (Мат. 5, 8).

Чистота духу, внутрішня краса і ангельська свобода творять учених і вчителів, філософів і богословів, а також всебічно освічених людей (св. Авг.). Бездоганна чистота стала причиною того, що Йоан Євангеліст зумів так глибоко зрозуміти таємниці релігії.

Чистота надає душам особливої відваги (св. Амвр.). Прикладом такої відваги є мужність слабкої жінки Юдити, котра під час облоги Ветулії прокралася у ворожий табір і стяла голову Олоферну.

Чисті люди легко виробляють у собі й інші чесноти. Чиста людина є щасливою вже на землі. Чистота містить у собі насолоду, є запорукою здорового тіла (св. Ізид.). Хто веде праведне життя, вже на цьому світі досягнув слави воскресіння (св. Капр.). Чистота — це прообраз вічної нетлінності тіл (св. Авг.). Чистота усьому людському тілу надає принадної краси (св. Єфр.). Непорочні люди відрізняються від оточуючих здоровим виглядом, вони доживають до глибокої старості. Коли ж така людина вмре передчасно, то, без сумніву, Бог допускає це з певною метою, а саме: щоб злоба грішників, серед котрих живе праведна людина, не перешкодила її розсудливості (Прем. 4, 11). Зрештою, досить довго жив той, хто жив добре. Праведну людину Бог відзначить колись на небі. Чисті душі будуть знаходитися на небі дуже близько від Бога; будуть стояти біля Агнця і йти за Агнцем, куди би Він не пішов. Вони будуть співати пісню, якої не зможуть співати інші

Святі (Одкр. 14, 1-5). Бог увінчає на небі чисті душі (Пісня піс. 4, 8), тобто нагородить їх особливою славою порівняно з іншими Святими. Вічно радіє чистий рід із вінцем перемоги (Прем. 4, 2). *«Чисті душі є повірницями Бога, бо Бог об'являє їм свої таємниці»* (св. Тома Віл.). Часто дівичий стан називаємо «шлюбом з Богом» або «*заручинами з Богом»*, бо чисті душі близькі Богові (Терт.). Бог завжди охоче вислухає молитви чистих душ. Як цариця Естер досягла усього, бо була відданою своєму чоловікові, так і небесний Наречений радо виконає будь-які прохання чистих душ.

Кожна людина строго зобов'язана вести непорочне життя аж до шлюбу.

Так наказує шоста Божа заповідь. У євреїв каменовано кожного, хто виступив проти чистоти (Второзак. 22, 21). Римляни живцем закопували своїх весталок, котрі сплямили чистоту. Отже, бачимо, що ще іновірці та євреї справедливо карали за порушення чистоти.

Для того, щоб зберегти в собі чистоту, необхідні, перш за все, поміркованість, часте приймання св. Тайн, уміння володіти собою, молитва до Матері Божої, роздумування над релігійними правдами, зокрема над всюдиприсутністю Бога. Треба також уникати непристойних товариств і надто вільної поведінки з особами іншої статі.

Найважче християнинові зберегти свою чистоту (св. Авг.). Давні греки, крім інших богів шанували також богиню — дівчину Мінерву, котру зображали завжди у шоломі, зі щитом і списом. Це повинно було означати, що тяжко зберегти чистоту без боротьби (св. Єр.). Учителі Церкви називають чистоту мучеництвом- Це мучеництво безкровне, однак тяжче від кривавого. Криваве мучеництво триває лише кілька хвилин і відразу здобуває собі славу неба; а для збереження чистоти необхідна постійна боротьба, котра триває все життя. Щоб зберегти чистоту, необхідно вчитися володіти собою, переборювати в собі цікавість і балакучість. Балакучу особу не можна вважати чистою (св. Авг.). Через очі входить смерть до душі (Єр. 9, 20).

Піст також допомагає зберегти чистоту. Треба бути поміркованим, бо непоміркований швидше втрачає невинність, осягнену при Хрещенні (згадаймо, як Ісав утратив право первородства) (св.Єфр.). Де непоміркованість, там нечистота (св. Амвр.). Не зловживайте

алкоголем, бо в ньому розпуста (Еф. 5, 18). Бенкети розпалюють недобру пристрасть (св. Амвр.).

Приймаючи св. Тайни і молячись, здобуваємо Божу ласку, без якої тяжко навчитися володіти собою. *«Помиляється той, хто вважає, що власними силами можна подолати пристрасть і зберегти чистоту»* (св. Золот.). Тяжко стримувати себе, якщо це не дано Богом (Прем. 8, 21). Сповідаючись і причащаючись, людина загартовує свою волю, необхідну для того, щоб застерегти себе від гріха. Земне вино шкодить чистоті, зате вино небесне (Тайна Євхаристії) є засобом для збереження чистоти (св. Альф.). Із усіх молитов найкориснішою є молитва до Матері Божої. Проповідник Сенері розповідає, що одному розбещеному юнакові священик повелів під час сповіді щоденно вранці відмовляти три рази «Богородице Діво» для звеличення чистоти Матері Божої. Через декілька років, прийшовши до священика, юнак сказав йому, що своєму наверненню завдячує лише тій молитві. Роздумування над релігійними правдами відволікає нас від потягу до тілесних задоволень. «*Духом ходіте, і тіла пожадливостей не будете чинити»* (Гал. 5, 16). Коли відчуємо радість у святій єдності з Богом, то все інше втратить для нас будь-яку вартість. Хто дістав задоволення від духовних почуттів, тому огидні будь-які тілесні насолоди (св. Альб. В.). Зокрема, той, хто зрозуміє й усвідомить те, що Бог всевидющий і всюдиприсутній, ніколи не вчинить такого, що б не подобалося Богові (св. Єр.). Прикладом цього є єгипетський Йосиф (Буття 39, 9). Не надійся на те, що твої гріхи залишаться непоміченими, бо Бог всюдиприсутній, ніщо не зостанеться поза Його увагою (св. Амвр.). У всіх своїх справах пам'ятай про останні речі, і повік не згрішиш (Сир. 7, 40). Коли в тобі підіймається вогонь нечистоти, нехай згасить його думка про вічний вогонь (св. Петро Дам.). Де Божа боязнь, там і чистота, а де відсутня Божа боязнь, даремно там шукати чистоту (св. Золот.). Переважна більшість сьогоднішніх кінофільмів є просто аморальною. Кіно є часто вчителем на одну годину, зате звабником на довгі роки (Мег.). Занадто вільна поведінка з особами протилежної статі також є шкідливою для чистоти.

Нечистота

Нечистим є той, хто ображає чиюсь чи свою невинність думкою, словом або дією.

Чиста людина подібна до білої пахучої лілії, нечиста — до колючої тернини. Спаситель пережив такі страшні страждання і дозволив увінчати Свою голову терням для того, щоб надолужити саме за людський гріх нечистоти.

Нечиста людина неприємна Богові, оточуючі теж зневажають її. Нечиста людина подібна до худоби (св. Берн.). Гордість — це гріх Ангелів, пожадливість — гріх людини, нечистота — гріх тварини (св. Берн.). Людина як вища істота, яка завдяки втіленню Христа стоїть поряд із Богом, повинна соромитися нечистих думок, прагнень, справ, які уподібнюють її до нижчих від Бога істот (св. Тома з Акв.).

Нечистий перестає бути схожим на Бога. Нечистий подібний до того, хто кидає образ Розп'ятого в болото, бо він кидає в болото образ Божества, який у ньому є (св. Вінк. Фер.).

Бог на початку існування світу був дуже терплячим до перших людей; Він вибачав їм їх грішні вчинки і навіть ідолопоклонство. Але те, що вони згрішили нечистотою і тонули в цьому гріху щораз глибше, обурило Бога, і Він пошкодував, що створив людей (Буття 6, 6).

Нечистих людей цураються люди, їх ніхто не поважає (Сир. 9, 10).

Нечисті люди роблять багато дурниць і грішних вчинків, чим накликають на себе суворе Боже покарання і вічний осуд.

Нечистота — як диявольські віжки, якими ведуть до загибелі тих, хто спробує спокусливу страву (св. Вас). Фінал цього гріха є гірким, як полин, і гострим, як двосічний меч (Прип. 5, 4). Гріх, котрий обіцяє тобі тілесну розкіш, — солодка отрута; не довіряй йому! Св. Дух залишає нечистого, отже, розум останнього зовсім затьмарюється. Нечисті — наче кінь і осел, котрі не мають розуму (Пс. 32, 9). Перед очима нечистого — густа завіса, через котру не видно безодні пекла (Корн. а Л.). *«Тілесна людина не приймає того, що від Духа Божого*

походить» (І Кор. 2, 14). Через цей гріх цар Соломон утратив свою мудрість і настільки змалів розумом, що віддавав Божу шану статуям іновірських жінок (І Цар. 11). Воля нечистого також ослаблена; він не у змозі чинити добрі справи (Беда). Нечистий схожий на людину, яка сама наклала на себе залізні кайдани (св. Авг.). Нелегко звільнитися від нечистоти (св. Тома з Акв.). Отже, нечистий легко потрапляє у різні гріхи, а саме: стає заздрісним, жорстоким, марнотратником, убивцею і т. п. Тяжке покарання чекає нечистого. Передусім він втрачає спокій розуму. До нечистого звертається св. Золотоуст такими словами: «Нещасна людино, тобі можна хіба що поспівчувати, адже ти не маєш жодної спокійної години!» Грішна людина має нечисту совість, і врешті-решт гине (Корн, а Л.). Нечистота руйнує і здоров'я тіла. «Усякий гріх, що його чинить людина, є поза її тілом, а хто чинить розпусту, грішить супроти власного тіла» (І Кор. 6. 18). І хоча зовнішньо людина мила і приваблива, але душа її отруєна гріхом; отже, недовго жити красі тіла (св. Єфр.). Нечистота підточує цвіт молодості і призводить до передчасного старіння (Люд. Гран). Піди у лікарні, будинки для божевільних — і злякаєшся страшних наслідків цього гріха. Нечистих Бог карав особливими карами. Потоп був карою за нечистоту (Буття 6, 7); Содом і Гоморру знищив Бог вогнем за цей самий гріх (Буття 18, 20). Бог не карає сьогодні нечистих вогняним дощем лише тому, що для теперішніх грішників приготований вогонь набагато більший, і набагато суворіше покарання (св. Золот.). Нечисті не можуть успадкувати Царства Божого (І Кор. 6, 9), не мають місця в Царстві Христа (Еф. 5, 5). Ніщо нечисте не може увійти до Царства небесного (Одкр. 21, 27). Душа нечистого буде викреслена з числа живучих (Сир. 19, 3), «*бо коли живете за тілом, то помрете»* (Рим. 8, 13). Розкіш — миттєва, кара — вічна (св. Амвр.). Св. Альфонс говорить, що за цей гріх буде найбільше осуджених.

Найкращим засобом уникнення цього гріха є втеча.

Згадаймо єгипетського Йосифа (Буття 39). Існують й інші засоби, які допомагають уникнути цього гріха; це прийняття св. Тайн, молитви до Матері Божої, але найкращий засіб — втеча від спокуси (св. Альф.). Св. Апостол (І Кор. 6, 18) говорить, що треба чинити опір різним гріховним намірам, але від нечистоти треба втікати (св. Авг.). У боротьбі з чуттєвістю перемагають ті, котрі втікають (св. Фил. Н.).

Втеча від спокус, від нечитоти не є соромом (св. Авг.).

Дбайте про добро для своєї душі!

Не забувайте про те, що ви постійно повинні щиро і наполегливо працювати над удосконаленням себе.

Ревність у цій справі повинна випливати з любові до Бога, бо інакше більше зашкодить, аніж допоможе (св. Франц Сал.). Нерозумно старанний схожий на людину, котра разом з куколем вириває і пшеницею (Мат. 13, 29). Сліпа старанність лише шкодить. Коли ми так ретельно піклуємося про те, щоб хоч трохи продовжити собі життя, то як же ж ми повинні дбати про те, щоб жити вічно! (св. Авг.). Ми повинні бути схожими на купців, котрі ніколи не вдовольняються набутим і завжди шукають нових прибутків (св. Берн.). Ми повинні наслідувати обережних мандрівників, які ніколи не оглядаються на пройдений шлях, а мріють про ту дорогу, по якій ще повинні пройти; тому що пройдена дорога ніякої користі їм не принесе, якщо не досягнуть своєї мети (св. Григ. В.). Той, хто прагне добра для своєї душі, часто звертається до Церковних засобів ласки. Прагнучий добра користується будь-якими засобами задля освячення своєї душі; ніколи не забуває про молитву, часто сповідається і причащається, часто слухає Боже слово або читає релігійні книжки і т. д. — Така людина використовує кожну нагоду для здійснення добрих справ: не залишить жодного убогого без милостині, добросовісно дотримується церковних постів, кожної вільної хвилини молиться. Людина, яка дбає про свою душу, охоче приносить Богові будь-яку пожертву. Радіє, коли її переслідують і висміюють за її віру; радіє стражданням, які посилає на неї Господь; готова віддати все, аби лише не згрішити; навіть готова віддати заради Христа своє життя, якщо б виникла така необхідність. Така людина щиро піклується про спасіння душ своїх ближніх. Вона стримує від скоєння гріха своїх підлеглих, приятелів і родичів, поучає їх і молиться за них; молиться навіть за чужих людей, людей іншого віросповідання та за грішників. Згадаймо, якими ревними щодо цього були Святі.

Якщо ми хочемо досягти спасіння, ми зобов'язані дбати про добро для нашої душі, бо здобути Царство Боже можна, лише доклавши великих зусиль.

Христос неодноразово давав зрозуміти, що людина повинна

докласти чимало зусиль, щоб досягнути спасіння. Христос говорить: *«Не кожний, хто промовляє до мене: Господи, Господи! — ввійде в Царство Небесне*» (Мат. 7, 21). Отже, не думаймо, що досягти спасіння дуже легко. Вічне щастя називається Царством, Божим Містом, Божим Домом, Раєм, Вінцем; такі речі здобуваємо лише у тяжкій боротьбі і високою ціною. Велику винагороду отримує лише той, хто вчився і працював протягом довгих років. «*Та все ще Царство небесне є дуже дешевим; за нього платиться менше, ніж воно вартує»* (св. Ант. Пуст.). Без певних зусиль узагалі не можемо здійснити нічого доброго. Бог допускає, що ми здійснюючи будь-яку добру справу, наштовхуємося на певні перешкоди (найчастіше з боку злого духа), і, долаючи їх, доводимо, що дійсно чинимо це з доброї волі. Той, хто не хоче нічим поступитися, тобто не виявляє ревності в досягненні добра для своєї душі, не може здійснити жодної доброї справи. Так само неможливо здобути без боротьби жодної чесноти.

Ми не повинні забувати і про те, що наша молитва буде вислухана лише тоді, коли молитимемося щиро і ревно, незважаючи на будь-які перешкоди.

Згадаймо про молитву сліпого по дорозі до Єрихону (Лук. 18, 35) і про молитву св. Моніки. Зрештою, зважмо, що й тут, на цьому світі, не можна здійснити нічого великого, не виявивши наполегливості. Всі славетні мужі були людьми надзвичайно працьовитими. *«Хто сіє у сльозах, з радістю буде жати»* (Пс. 126, 5). Хто працює, той має.

Лінь

Лінивим називаємо того, хто боїться будь-якої тяжкої праці, котра необхідна для його ж тимчасового або вічного добра.

Лінь проявляється і в тому, що людина зовсім не хоче працювати, не хоче виконувати свої обов'язки, не дбає про добро для своєї душі і про її спасіння. У природі нема бездіяльності — навколо нас все рухається, все працює. *«Іди, ледащо, до мурашки; пригляньcя до її звичаїв, будь розумним»* (Прип. 6, 6). Лінивий будь-яку роботу відкладає на потім, бо прагне тільки розваг. Лінивий хотів би отримати нагороду від Бога, але нічого не хоче робити для Нього; бо він (лінивий) лякається всього, до чого треба прикласти хоча б найменші зусилля (Беда). Лінивий навіть не задумується над тим, що він служить дияволу.

Праведні люди бачать в інших тільки добро, ліниві ж не зважають на позитивні риси інших, але тільки на те добре, що є в них самих (св. Григ. В.). Вони схожі на учнів, котрі порівнюють себе лише з найлінивішими і найгіршими, а не з найкращими товаришами. Саме тому ліниві ніколи не досягають досконалості.

Лінь є причиною багатьох грішних учинків, вона приводить до тимчасових нестатків і до вічного осудження.

«З безділля навчаються багато лихого» (Сир. 33, 28). Лінь — це вчитель недобрих вчинків (св. Вас). Тіло, зіпсоване лінню, стає оселею різних недобрих пристрастей (св. Берн.). Лінивий наражається на численні спокуси. Працьовиту людину спокушає лише один диявол, а лінивого — сотні (св. Цез.) Птах є в безпеці доти, доки літає; як тільки сяде спочити, його можуть підстрілити. Подібна доля чекає людину, яка перестає працювати (св. Тома Віл.). Лінь накликає на людину тимчасову нужду. Лінивий стає убогим (Григ. 6, 11), розчаровується у житті і стає нещасним. Лінь накликає на людину вічний осуд. Ледар нікому не чинить добра, а це те ж саме, як би робив багато зла. Господар не триматиме в себе слугу, який не хоче працювати, — він прожене його і не заплатить за службу. Так само чинить і Бог (св. Золот.). Дерево, котре не плодоносить, буде зрубане і кинуте у вогонь (Мат. 7, 19). Слуга, котрий належним чином не використає даних йому

від Бога талантів, потрапить до кромішньої темряви, і буде там плач і скрегіт зубів (Мат. 25 30). Ледарі не досягнуть неба, бо сказано: «*Збери робітників і винагороди їх»* (св. Просп.). Бог не обирає Собі приятелями тих, хто є приятелями вигоди (св. Тер.). Бог сам говорить, що Він зневажає тих, хто є ані холодним, ані гарячим, тобто літнім (ніяким) (Одкр. З 16). Бог — це всепоглинаючий вогонь; Він обрав собі слугами палаючих любов'ю Серафимів; отже, Бог ненавидить байдужості (Корн, а Л.). Бог є більш терплячим до невірного, ніж до байдужого християнина (св. Амвр.).

Лінивий повинен завжди пам'ятати про тимчасову і вічну нагороду за працьовитість; тоді швидше візьметься за роботу.

Ти завжди згадуєш труднощі, які довелося подолати, виконуючи ту чи іншу роботу, — пам'ятай також і про спокій і радощі, які Бог обіцяє тобі. Вони варті прикладених тобою зусиль (св. Авг.). Отже, добре робімо і не біймося втоми, бо прийде час жнив (Гал. б, 9). Жати може лише старанний,але не ледар.

Християнська досконалість або святість

Справжній будівничий ніколи не залишить незакінченої будівлі: якщо почав будувати дім — не відпочине, доки не збудує його. Подібно повинен чинити і християнин; почавши працювати над спасінням душі, запобігши Божої ласки, він повинен намагатися вибудувати будівлю чеснот і стати правдивою подобою Бога. Сьогодні бути кращим, аніж учора — ось що нехай буде твоєю метою на землі.

Ми повинні прагнути до християнської досконалості, бо цього бажає Господь Бог.

Пам'ятаймо, що хто не йде вперед, той залишається позаду.

Прагнути до досконалості нас зобов'язує заповідь любові до Бога. Бог жадає, щоб ми любили його якнайбільше. Чи це не означає, що ми повинні прагнути постійного вдосконалення? *«Хай праведний ще творить правду, і святий ще освячується»* (Одкр. 22, 11). Христос учить: «*Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий»* (Мат. 5, 48).

Той, хто не прагне християнської досконалості, наражається на небезпеку вічної загибелі. Хто не йде вперед, залишається позаду; на дорозі доброчесності немає проміжної стоянки (св. Берн.). Хто відпочиває, той Іржавіє. В момент, коли відчуєш самовдоволення і скажеш: *«Тепер досить»*, — ти пропав (св. Авг.). Ми повинні прагнути до найвищого ступеня досконалості.

Найвищим взірцем християнської досконалості для нас є Христос.

Навіть у світських справах людина шукає для себе взірець, ідеал. Добрий християнин, котрий прагне бути доброчесним, звертає свій погляд і думки до Христа і Святих і намагається йти по їхніх слідах. Христос сказав про себе: *«Я путь, істина і життя!»* (Йоан 14, 6). Коли багатий юнак спитав Ісуса, що повинен робити, щоб досягти досконалості, отримав відповідь: «Іди за Мною» (Мат. 19, 21). Св. Павло вчить нас: «Вдягніться у Господа Ісуса Христа» (Рим. 13, 14). Учень спостерігає за працею вчителя, щоб навчитися працювати так, як він; так само й ми повинні уважно придивлятися і прислухатися до

Христа, нашого Учителя. Саме тому Святі постійно роздумували над життям і страстями Ісуса Христа. Христос є взірцем для всіх. Цей взірець створений Божественним Учителем так мудро і розумно, що кожний повинен сказати собі: «*Цей взірець для мене цілком відповідний»* (Люд. Гран.).

Взірцем досконалості є і Святі.

Святі наслідували Христа; отже, все їхнє життя є відбитком життя Ісуса Христа.

Тому говорить св. Павло християнам, щоб вони наслідували його самого (І Кор. 4, 16) і Святих (Свр. 6, 11). З якою ж метою св. Церква протягом року святкує пам'ятні дні Святих? Очевидно, тому, щоб спонукати нас наслідувати їх. Наслідувати святих — легша річ, ніж наслідувати Христа (Вієра). Коли роздумуємо над життям Святих, бачимо, як вони боролися зі своєю неміччю, і це є для нас наукою, і одночасно, заохоченням. Однак, треба враховувати, що майже кожний Святий відзначався якоюсь одною, притаманною лише йому доброчесністю (св. Франц Сал.). Певні справи окремих Святих стосуються відповідних суспільних відносин: стану, маєтку, фізичної сили, вдачі і т. д Тому треба наслідувати, перш за все, лише Святих того самого стану і звання, що й ти, але і їх не в однаковій мірі, — треба завжди зважати на конкретні життєві ситуації чи суспільні відносини.

Християнська досконалість полягає в любові до Бога і до ближнього і в цілковитому відокремленню серця від світу.

Любов є виконанням закону (Рим. 13, 10) і зв'язком досконалості (Кол. 3, 14). Одній людині, котра запитала, в чому полягає святість життя, св. Августин відповів: *«Люби Бога і роби, що хочеш»* (бо той, хто любить Бога, не зробить нічого, що було б неприємним Богові). «*Немає іншої досконалості, ніж любити Бога від щирого серця, а ближнього свого, як себе самого; кожна інша досконалість є неправдивою»* (св. Франц Сал.). Святість — це правдива відданість Богу (св. Тома з Акв.). Досконалість полягає не в тому, що ми відвідуємо церкву чи часто приймаємо св. Тайни, ретельно дотримуємось посту чи обдаровуємо неімущих милостинею; усе це — лише засоби для досягнення досконалості. Досконалістю не є також цілковита безгрішність; навпаки, вона (досконалість) проявляється

саме в постійній і рішучій боротьбі з гріхом. Бог дозволяє, щоб і Святі деколи грішили, щоб утримати їх в покорі; згадаймо падіння Петра. І вже зовсім не є доказом досконалості здійснення надзвичайних справ, яким дивується світ. Чи здійснювала такі справи Матір Божа або св. Йосиф, опікун Христа? Серед Святих зустрінемо більшість таких, котрі нічим не відзначилися в очах світу.

Їх життя було приховане з Христом у Бозі (Кол. 3, 3). Любов до Бога завжди поєднується з відразою до грішного світу, тобто до грішних тілесних розкошів і радощів світу. *«Коли хтось любить світ, в тому немає любові Отця»* (І Йоан 2, 15). Чим більше людина любить Бога, тим більшу огиду вона відчуває до світу, «*Любов до Бога знаходить у серці тим менше місця, чим більше панує в ньому земних пристрастей»* (св. Альф.). Із збільшенням любові зменшується пристрасть (св. Авг.). Прагнучи наблизитися до вершини досконалості, ми повинні, наскільки це можливо, віддалитися від земних речей (св. Золот.).

Християнської досконалості може досягти людина будь-якого стану і звання.

Святість не є привілеєм окремих станів; серед Святих зустрічаємо представників найнижчих соціальних верств. Адже кожен може любити Бога і ближнього. *«Легко любити Бога, бо з цим не пов'язана жодна кривда і це не є обтяжливо. Немає нічого приємнішого для нашого серця, ніж любов до Бога»* (св. Бонав,). Щодо інших добрих справ, то завжди можна знайти якесь виправдання. Не один може сказати: «Не можу постити» і т. п., але ніхто не може сказати: «*Не можу любити»* (св. Єр.) Усі прагнення, заняття і обов'язки кожної окремої людини повинні базуватися на канонах побожності. Той, хто щиро прагне християнської досконалості, досягне її неодмінно, хоча, звичайно, не відразу.

Христос говорить: *«Блаженні голодні та спраглі справедливості, бо вони наситяться»* (Мат. 5, 6). Прагнення досконалості і щире бажання досягти її веде до досконалості (св. Берн.). Значну частину успіху складає саме прагнення досконалості, котре примножує наші сили, зменшує труднощі, розслаблює ворога, — людина стає приємною Богові і здобуває ласку (св. Лавр. Ю.). Коли хтось спитав св. Тому з Аквіну, хто може стати святим, він відповів: «*Той, хто схоче»*.

Ніхто не досяг святості, не маючи до цього великого бажання, так само, як не досяг досконалості в науці або мистецтві той, хто гаряче не бажав цього (св. Альф.). Однак, досягти християнської досконалості можна лише поступово. Наша святість не є справою одного дня. Ніколи не можна досягти досконалості за короткий проміжок часу, хіба завдяки особливій ласці Бога (св. Тер.). Розрізняємо три категорії людей, які стали на шлях поступу до досконалості: початкуючі (котрі ще здатні скоїти тяжкий гріх) ті, котрі виправляються (але ще прив'язані до земних речей і не можуть стриматися від скоєння легких гріхів; вони ще не досягли цілковитого спокою); досконалі (котрі вже повністю позбавилися усього тимчасового і звернулися до Бога; вони вже досягли цілковитого спокою) (Вен. XIV). Дорогу до досконалості називаємо також шляхом очищення, освячення і єднання з Богом. Ці три ступені надприродного життя відповідають трьом ступеням природного (фізичного) життя: дитячому віку, який є віком немочі тіла і душі, юнацькому віку, який є віком розвитку, і зрілому віку (св. Тома з Акв.). Початкуючі повинні роздумувати над останніми речами людини; ті, котрі виправляються (удосконалюються) — над страстями Христа, а досконалі — над добротою Бога і насолодою неба (св. Ігн. Л.) На дорозі до досконалості, не можна зупинятися, бо любов до Бога безмежна. Хто є праведним, нехай чинить правду, а хто є святим — нехай ще освячується (Одкр. 22, 11). Людина у своєму поступі до досконалості може дійти так далеко, що вже на землі повністю наблизиться до стану блаженних духів на небі.

Загальні засоби, за допомогою яких можна досягти досконалості

Є загальні засоби, котрі кожен зобов'язаний використовувати, і особливі засоби, які лише рекомендують використовувати. Нижче перелічимо засоби, які людина повинна використовувати насамперед на шляху до християнської досконалості.

Треба бути добросовісним (сумлінним) у малому, завдяки чому здобудемо великих ласк і не скоїмо легко тяжкого гріха.

Вже в природі бачимо, як з дрібних речей утворюються великі (маленьким є жолудь, але який міцний дуб із нього виростає). Так само і в духовному житті. Тому необхідно враховувати навіть найменші дрібниці. Не присвоюй навіть мізерних речей, остерігайся будь-якого обману, будь-якого непристойного або нечесного слова, свято дотримуйся даної обіцянки, ніколи не промовляй легковажно слова *«Бог»* і т. п. Хто є праведним у малому, здобуває у Бога великих ласк. Саме його стосуються слова Ісуса Христа: «Слуго добрий і вірний. У малому ти був вірний, поставлю тебе над великим» (Мат. 25, 21). Хто ж у малому недобросовісний, — втрачає багато ласк, Бог карає його. Так було з Мойсеєм і з Захарією. Мойсей не повірив Богу і тому не потрапив до обіцяної Землі; Захарія онімів, бо не довіряв словам Ангела. Хто праведний у малому, не зможе так легко скоїти тяжкий гріх. Христос говорить: «Хто вірний у найменшім, той і в великому вірний, а хто нечесний у найменшім, той і в великому нечесний» (Лук. 16, 10). Отже, швидко рухається вперед той, хто пильно зважає на дрібниці. Це бачимо і в нашому буденному житті. «*Якщо хочеш бути великим, починай із малого»* (св. Авг.). Хто ж погорджує малими речами, з часом пропаде (Сир. 19, 1). Дрібна необережність не раз є причиною великого нещастя, яке отруює людині ціле життя. З малої іскорки виникає велика пожежа. Те саме відбувається і з гріхом. Юда спочатку крав дрібні суми, згодом став зрадником і врешті — самогубцею. Зневажання дрібниць завжди є доказом прихованої зарозумілості.

Треба вчитися володіти собою.

Отже, не треба бути занадто цікавим і балакучим, не треба кричати і голосно сміятися, не треба нарікати на непогоду, на хвороби, не треба бути жадібним у їжі, довго спати, втрачати час на розваги, не треба багато говорити про себе. Таких обмежень не тяжко дотримуватись. Святі дотримувались більш суворих принципів, котрі далеко не кожній людині під силу. Іван Хреститель умів володіти собою за будь-яких обставин. І св. Павло говорить про себе: *«...умертвляю своє тіло і поневолюю, щоб, проповідуючи іншим, я сам, бува, не став непридатним»* (І Кор. 9, 27). Католицька Церква своїми застановами намагається навчити християн умінню володіти собою. Вміння володіти собою — це свого роду вид мучеництва (св. Верн.). Чи це не страждання — постити, сидячи за заставленим багатьма стравами столом, чути тягар убозтва серед багатства? (св. Григ. В.). Хто вміє володіти собою, є царем, тому що замість того, щоб дозволити керувати собою своїм пристрастям, він їм наказує. Таку людину називаємо переможцем, бо вона здобула перемогу над своїми недобрими пристрастями без крові і поту (св. Кипр.). Саме таких людей стосуються слова із св. Письма: «Блаженні, що умирають в Господі» (св. Амвр.). Вміння володіти собою — характерна ознака правдивого християнина Христос говорить: «Коли хтось хоче йти за мною, хай зречеться себе самого, візьме на себе хрест свій і йде слідом за мною» (Мар. 8, 34), що означає: хто хоче бути Моїм учнем (християнином), нехай учиться вмінню володіти собою. Тому говорить і св. Павло: «*Ті ж, що є Ісус Христові, розп'яли тіло з його пристрастями та пожадливостями»* (Гал. 5, 24). Найтяжча боротьба — це боротьба з самим собою, а найкраща перемога — перемога над самим собою.

Навчаючись володіти собою, досягаємо просвітлення розуму, загартовуємо свою волю для боротьби зі злом, здобуваємо справжній спокій душі.

Маємо закон у членах своїх, що воює проти закону розуму нашого (Рим. 7, 23). В наших членах мешкають недобрі пристрасті, котрі ми повинні переборювати (Кол. 3, 5). Наше тіло щоденно веде боротьбу з душею, а ми щоденно повинні боротися з нашим тілом (св. Авг.). Людина повинна ставитись до себе так, як до хворого; хворому відмовляємо у багатьох його примхах (св. Берн.). Хто робить все, що

йому заманеться, незабаром стане робити те, чого йому не можна робити (св. Авг.). Хто відмовляється від дозволених речей, той відречеться і більше застережеться від речей недозволених (св. Григ. В.). Найдосконаліша людина згрішить відразу, як тільки перестане вчитися володіти собою (Родр.). Вміння володіти собою просвітлює розум. Коли даємо Богу наше тіло, Він дає нам Свого духа (св. Бриг). Убиймо, в собі тілесні бажання, щоб сильніше проявились наші духовні бажання, котрі дають нам життя і спокій (св. Вас). Вміння володіти собою зміцнює волю, як гартування зміцнює немічне тіло. А коли воля сильна, то людина швидко переборює недобрі пристрасті тіла та різні спокуси диявола. Навчившись володіти собою, досягаємо правдивого душевного спокою. Якщо навчишся наказувати своїм пристрастям, здобудеш предивний спокій і блаженний відпочинок душі (Родр.). Хто задля Бога зрікся усяких тілесних похотей, той зазнає найсолодших утіх Св. Духа (Тома з К.).

Хто переборює свої недобрі пристрасті, той сам собі дарує спокій на довгий час (св. Кипр.). Людина досягає справжнього спокою тоді, коли тіло дозволяє душі керувати собою, а душа — Богу (св. Лев В.). Здобутий спокій душі є передчуттям вічного щастя (св. Золот.). Нелегко розгнівати того, хто вчиться володіти собою. *«Вміння володіти собою має дві доньки: лагідність і терпеливість»* (А. Штольц).

Ще іновірці передчували, що, відрікаючись від самого себе, молена здобути любов Бога і досягти досконалості.

Згадаймо римських весталок, котрим заборонялося виходити заміж (вважалося, що їх дівоцтво приносить приємність Божеству і щастя Римській імперії), чи буддистських жебраків — факірів, які не раз протягом цілого життя катували своє тіло, завдяки чому їхні одновірці вважали їх святими.

Справедливо говорить Тертуліян: *«Людська душа за своєю природою вже є християнською»*. Отже, іновірці передбачали правдиву дорогу, котра веде до щастя, але не знайшли її, бо не вистачало їм світла об'явлення.

Треба остерігатися всього, що є зайвим, передусім у харчуванні і в розмовах.

Усе зайве є гріхом (Кат. Еммеріх). Зайвим є, напр., вишуканий одяг, дорога домашня обстановка, організація розкішних бенкетів і т. д. Хто кохається в таких речах, той не досягне досконалості. Св. Дух не входить до серця, переповненого земними турботами; Він любить лише чисті серця. *«Хто хоче стати на шлях доброчесності і досконалості, повинен почати з того, щоб особливо ретельно переборювати захланність у їді»* (св. Андр. Ав.). Не може бути воїном Христовим той, хто ще не переміг жадоби піднебіння (св. Григ. В.). Хто їсть або п'є набагато більше, ніж треба, втрачає багато ласк і легко зваблюється. Тому говорить Христос: «Горе вам, що ситі нині» (Лук. 6, 25). А св. Петро нагадує: «Будьте тверді і чувайте! Противник ваш, диявол, ходить навколо вас, як лев ревучий, шукаючи, кого б пожерти» (І Петро 5, 8). Також треба остерігатися непотрібної балаканини. Балакучість завжди є ознакою гордовитості і нерозуму і стає причиною багатьох гріхів. Де багато слів, там убозтво духа (Прип. 14, 23). Мудрі мужі завжди були маломовними (Григ. 17, 27). Лише дурні говорять багато (Сир. 10, 14) тому що хочуть здаватися розумними і розважливими. Багатомовність не обійдеться без гріха (Прип. 10, 19). Нестриманість язика є часто джерелом незгоди (св. Григ. В.). Той, хто не грішить словом, є досконалою людиною (Як. 3, 2). Хто не вміє стримати свого язика, ніколи не досягне досконалості (св. Фил. Н.). «Коли хтось уявляє собі, що він побожний, а не стримує язика, — лиш обманює своє серце, побожність того марна» (Як. 1, 26). Зашкодить собі той, хто є необережним у розмові (Григ. 13, 3). Тому нагадує св. Павло: «*...порожніх та нечестивих суперечок уникай»* (ІІ Тим. 2, 16). Однак не треба бути і занадто мовчазним у спілкуванні з нашими ближніми. Знай міру!

Треба дотримуватися впорядкованості і злагодженості, завдяки чому здобудемо спокій і багато чого досягнемо за короткий час.

«Усе нехай діється пристойно й докладно» (І Кор. 14, 40). Отже, треба призначити для себе певну годину для відпочинку, молитви, їди, роботи і т. д. Треба дотримуватися порядку в домі, це збереже нам багато часу і праці. Порядок — це половина праці. «*Порядок — проводир до Бога; все, що від Бога, є впорядковане»* (св. Авг.). Бог установив дивовижний порядок у всьому Всесвіті. Порядок знаходимо у церквах, монастирях, у війську і т. д.

Треба постійно молитися, бо молитвою відганяємо від себе багато спокус і забезпечуємо присутність Св. Духа в нашому серці.

Постійна молитва охороняє нас від багатьох спокус. Ісус Христос говорить: *«Чувайте й моліться, щоб не ввійшли в спокусу»* (Мат. 26, 41), а св. Павло нагадує: «Моліться без перерви» (І Сол. 5, 17). Постійна молитва забезпечує присутність Св. Духа в нашому серці. Безупинно молячись, притягаємо до себе Св. Духа (св. Єфр.). Всі Святі молилися надзвичайно багато. Блаженний Климентій Гофбавер молився навіть ходячи вулицями Відня. «*Святі більше молитвами, ніж працею, вимолили свою святість»* (св. Альф.). Звикай часто молитися, не забувай про так звані побожні зітхання. Хто дотримується цього, схожий на подорожнього, котрий час від часу вип'є трохи вина, щоб краще мандрувалося (св. Франц Сал.).

Треба частіше сповідатися у своїх тяжких гріхах і частіше причащатися.

Гріхи, в котрих ми вже сповідалися І за які шкодували, є справді відпущені нам; тому не мусимо їх згадувати в наступних сповідях, хоч можемо. Однак, Святі раз по раз сповідалися у своїх колишніх тяжких гріхах. Хто завжди сповідається лише у повсякденних гріхах, а скоєних раніше тяжких гріхів не визнає, той легко може стати гордівливим, зарозумілим і переконаним у тому, що він майже став святим. Зате залишається покірним той, хто часто визнає свої тяжкі гріхи. Хто часто причащається, той не скоює помилок і досягає досконалості. Дивуємося досконалості перших християн; однак, не забуваймо, що вони причащалися щоденно. *«Вони постійно перебували... на ламанні хліба й молитвах»*(Діян. Ап. 2, 42).

Треба ретельно вивчати життя Ісуса Христа і Святих та роздумувати над релігійними правдами.

Приклад Святих спонукає нас наслідувати їх. Не один скаже собі вслід за св. Августином: *«Міг цей і той, чому ж не міг би й ти, Августине?»* Святі самі охоче вивчали життя інших Святих і наслідували їх. «*Вони робили так, як художники, котрі мусять часто підносити погляд на предмет, який малюють»* (св. Вас). Звичайно, не кожний при своїй недосконалій любові до Бога може в усьому наслідувати Святих.

Ми повинні вивчати життя передусім Святих нашого стану, тому що в цьому випадку будемо мати найбільше користі (св. Франц Сал.). Життя і вчинки Святих є для нас практичним Євангелієм (св. Франц Сал.). Життя Святих — це Євангеліє у прикладах (св. Альф.). Велику користь приносять роздумування над релігійними правдами; вони (міркування) просвітлюють розум, спонукають волю до здійснення добра, дають нам справжній душевний спокій. Релігійні правди — наче вогонь, котрий освітлює і зігріває все, що знаходиться поруч. Релігійні правди (Євангелія) — це пожива для нашої душі; вони можуть наситити нас, як це випливає зі слів Ісуса Христа до самарянки (Йоан 4, 13). Саме тому, що люди мало розмірковують над релігійними правдами, у світі так багато зла (Єр. 12, 11). Всі Святі стали Святими, роздумуючи над релігійними правдами (св. Альф.).

Треба любити самотність, бо саме на самоті здобуваємо багато ласк, котрі зміцнюють наш дух; усамітнившись, оберігаємо себе від багатьох спокус та гріхів і зростаємо у доброчесностях.

Нехай прикладом у цьому для нас буде Христос. Христос любив молитися, усамітнюючись або на горі (Йоан. 6,15), або у пустелі (Лук. 5,16), або на горі Оливній (Йоан 22, 38). До тридцяти років Спаситель жив скрито і самотньо. Усі Святі часто вдосконалювалися в побожності, усамітнившись. Св. Бенедикт протягом трьох років жив самотньо у гірській печері; св. Ігнатій Лойола довгий час перебував у печері Манреса. Той, хто сьогодні нікому не відомий, живе тільки для Бога, засяє колись у славі (Кол. 3, 3-4). Самотнє життя — це спосіб життя земного Ангела (св. Золот.). Усамітнюючись, здобуваємо багато діючих ласк. Коли ми на самоті, промовляє до нас св. Дух (Ос. 2, 14). Голос Бога чуємо лише тоді, коли втікаємо від гамору світа. Чим більше віддаляємося від гамору світа, тим ближче знаходимося до нашого Творця (Тому з К.). О самотність! На тобі квітнуть величні квіти Христа, в тобі розвиваються повні довір'я зносини з Богом (св. Єр.). Самотність приносить нам справжнє задоволення. Щастя — це плід, котрий розвивається лише у затінку самотності. Коли суєтність витягне тебе із самотності, то скоро побачиш, що світ — це велика рілля, з якої збираємо більше клопотів, ніж приємностей (Галюра). Самотність захищає нас від спокус і гріхів. Доки Адам був сам, він не згрішив; а скоїв гріх саме в присутності жінки (св. Амвр.). Ной

сховався на кораблі перед потопом. Саме на самоті ми уникаємо напастей диявола. Самотність допомагає нам зберегти в собі чесноти і сприяє їх розвиткові. І якщо хто-небудь досяг досконалості, то тільки завдяки самотності (св. Вас. В.). Отже, той, хто віддає перевагу світським розвагам, ніколи не буде вдоволеним і морально досконалим.

Однак, не треба втрачати відчуття міри в бажанні жити на самоті, а також прагнути самотності з нечесними намірами.

Як і в усьому, тут треба притримуватися такого принципу: проміжна (середня) дорога найкраща. (Доброчесність знаходиться посередині). Хто занадто цурається людей, завжди лишається позаду. Справедливо говорить німецький поет Гете: *«Талант розвивається на самоті, характер — серед виру світу»*. Ми не можемо жити серед людей і не спілкуватися з ними. З одними у нас складаються службові стосунки, з іншими — дружні, приятельські. Адже і Матір Божа відвідує свою тітку Єлизавету, щоб привітати її (Лук. 1, 39). Остерігайся світу, втікаючи від нього не тілом, але способом життя; бо світ не є диявольським за природою, він є лише дияволом зіпсований (св. Золот.).

Треба дотримуватися визнаних правил поведінки і ввічливості.

Порядна людина намагається нікого не образити своєю поведінкою і бути доброзичливою та щирою у стосунках із ближніми.

Звичайні правила пристойної поведінки виникли внаслідок намагань людини у стосунках із іншими відкинути все, що могло б образити ближнього. Кожна освічена людина і людина, котра прагне бути порядною, повинна дотримуватись певних правил поведінки. Напр., заходячи у чужий будинок, треба вичистити перед дверима взуття, викинути цигарку, постукати у двері, і тільки, коли запросять, увійти; увійшовши, привітатись, знявши капелюха, і лишатися на місці, доки не запропонують сісти. Зустрічаючись на вулиці, необхідно вклонитися, знімаючи капелюх. Вітаючи когось, не треба пильно вдивлятися в нього, бо це ознака зухвальства. В церкві не треба нікому вклонятися; церква — місце молитви і там усі рівні. Звертатися до ближніх треба доброзичливо і ввічливо; під час розмови не можна тримати руки в кишенях або закладати їх за спину. Треба остерігатися голосного сміху, занадто голосної розмови, перебивати когось під час

спілкування; слід намагатися уникати позіхання і кашлю, розмовляючи з іншими, коли ж це вже мусимо робити, то необхідно прикрити рот хусточкою або рукою.

Однак, і тут треба знати міру, щоб не здаватися оточуючим смішними.

Не треба надавати ввічливості великого значення, бо вона сама по собі не є досконалістю. Є люди, котрі зовнішнім проявом порядності намагаються прикрити свої недоліки і недоброзичливість. Треба пам'ятати, що ввічливість і порядність — це лише один із засобів досягнення досконалості.

Ввічливість сприяє виробленню в людині характеру, бо неодноразово стримує її від моральних помилок; вона також навчає покірності, виробляє вміння володіти собою.

Ввічливість не раз наказує нам поступитися чимось на користь іншого, стримує нас від суперечок, від образи співрозмовника.

Ввічливість — це вправляння в доброчесності. Але ми повинні пам'ятати, що лише тоді заслужимо милість Бога, коли вправлятимемося у ввічливості не з земних спонукань, а задля прославлення і вшанування Бога.

Ввічлива людина поважає владу, шанує старших віком, вона завжди уважна до ближнього, її воля спрямована на творення добра. Ввічлива людина ніколи не сперечається; їй можна довіряти, її поважають, своїми вчинками вона позитивно впливає на оточуючих.

Ввічлива людина охоче прислухається до мудрих повчань, вона прагне позбутися негативних рис.

Ніжна і лагідна розмова прикрашає життя, сприяє тому, що люди легше зносять взаємні незгоди. Ввічливу людину люблять усі, і тому їй легше досягнути поставленої мети. Відомо, що невихованість і непорядність окремих людей не раз була причиною кривавих воєн. Знаємо також із досвіду, що ввічливий продавець має набагато більше покупців, аніж неввічливий. Диваком був би той, хто не хотів би рахуватися із загальноприйнятими правилами поведінки.

Особливі засоби, за допомогою яких людина може досягти досконалості

У розмові з багатим юнаком Христос дав зрозуміти, що дещо не є наказане, а тільки рекомендоване.

Той, хто хоче досягти найвищої досконалості, повинен дотримуватись трьох євангельських порад, а саме: цілковитого послуху, довічної чистоти і добровільного убозтва.

Порадами називаються ці три доброчесності тому, що Христос не наказує, а тільки радить їх дотримуватись. Хто не дотримується цих порад, не грішить. У Новому Завіті ми є ніби приятелями Бога, отже, Бог дає нам поради, як друзям. Новий Завіт — це завіт свободи (волі), на відміну від Старого Завіту, який був скоріше завітом неволі і залежності. Наказується підлеглим, вільним людям даються поради. Дотримуючись трьох євангельських порад, приносимо в жертву Богу нашу волю, наше тіло і нашу тимчасову власність. Три євангельські поради — неначе три плеча духовного хреста, на котрому добровільно розпинаємося разом із Христом (св. Франц Сал.). Хто дотримується цих порад, той є мучеником (Тома з К.). Його мучеництво не є короткочасним, як у мучеників крові, але постійним (Родр.). Хто прислухається до євангельських порад, досягне найвищого ступеня щастя (св. Авг.). Більшої нагороди заслуговує те, що робимо не примусово, а добровільно (св. Єр.).

Цілковитий послух — це абсолютне підпорядкування своєї волі начальству.

Цілковитий послух відрізняється від християнського послуху. До християнського послуху або послуху перед світським чи духовним начальникам зобов'язаний кожний; він не стосується абсолютно усіх дій і вчинків людини, лишаючи їй ще велику свободу. Духовна влада вимагає, напр., лише слухання Служби Божої в неділі і свята і т. д., однак, залишає нам вибір церкви і години, в які ми повинні виконати цей обов'язок. Цілковитий послух — це послух у будь-якому виді діяльності. Такий добровільний послух є найбільшою жертвою, яку

можемо принести Богові: *«Хто постить, дає милостиню або жертвує Богові свою честь, той завжди дає Богу лише частину себе. Однак той, хто віддає йому в жертву свою волю, не має вже більше нічого, що міг би дати; такий жертвує Господу Богу усе»* (св. Альф.).

Цілковитий послух щодо начальника не є чимось нерозумним або не гідним людини. Адже людина добровільно підпорядковує свою волю волі начальника, тобто людині, котра має більше досвіду і мудрості. Вона чинить, як розумний подорожній, котрий Іде за досвідченим провідником. *«Дуже тяжко пізнати себе самого, зате легше дати пізнати себе іншому»* (св. Вас).

Довічна чистота — це відмова від шлюбного зв'язку і подолання усіх нечистих пристрастей.

До подолання усіх нечистих пристрастей людину зобов'язує шоста заповідь Божа. Для того, щоб дотриматися довічної чистоти, треба зректися шлюбного зв'язку. Хто дотримується цієї поради, вже на землі веде ангельське життя (св. Атан.). Така людина своєю гідністю стоїть навіть вище від Ангелів, котрі вільні від будь-яких тілесних пристрастей; людина ж має тіло і повинна боротися із спокусами (св. Вас). Хто керується цією порадою, є царем, бо панує над самим собою (св. Амвр.). Краще не одружуватися, ніж жити у шлюбі (І Кор. 7, 38). Це випливає з того, що шлюбні взаємини сприяють низьким пристрастям, а піклування про сім'ю занадто захоплює думки людини і прив'язує її до землі (св. Тома з Акв.).

Добровільне убозтво (бідність) — це абсолютне зречення будь-яких земних статків.

Кожна людина зобов'язана допомагати своїм майном потребуючим ближнім. Але, без сумніву, більшою жертвою є зречення будь-якої власності і життя в добровільному убозтві з любові до Бога. Добровільне християнське убозтво відрізняється від убозтва, яке обстоювали поганські філософи. Вони відрікалися від багатства із земних міркувань — хотіли позбутися клопотів, які пов'язані з багатством. Ми ж, християни, прирікаємо себе на добровільне убозтво, щоб краще служити Богу і, таким чином, здобути добро.

Розрізняємо й убозтво недобровільне, — коли хтось не має нічого або володіє дуже малим статком. Врешті, розрізняємо також убозтво

духа, до якого зобов'язаний кожний. Убогий духом є той, хто, незважаючи на своє багатство, славу і знання, визнає, що перед Богом він є дуже бідним. *«Хто є убогий із Христом, той є дуже багатим»* (св. Єр.).

Ці три поради називаються євангельськими, бо їх висловив Христос, проповідуючи Євангеліє і служачи прикладом дотримання їх.

Про цілковитий послух Христос говорив із багатим юнаком; про довічну чистоту — проголошуючи нерозривність шлюбу; про добровільне убозтво — також у розмові з багатим юнаком.

Ісус Христос сказав багатому юнакові: *«... приходь і йди за мною»* (Мат. 19, 21), що означає: довірся мені і дозволь повністю керувати тобою. У цих словах і криється порада цілковитого послуху. Коли Христос говорив про нерозривність шлюбу, Він сказав, що є люди, котрі залишаються самотніми для неба, і одночасно додав: «*Хто може збагнути, нехай збагне»* (Мат. 19, 21). Цими словами проголосив Спаситель довічну чистоту.

До вищезгаданого багатого молодця Ісус Христос говорить: *«Якщо хочеш бути досконалим, піди, продай, що маєш, дай бідним»* (Мат. 19, 21). Цими словами Ісус Христос проголосив добровільне убозтво.

Христос сам дотримувався трьох євангельських порад, бо не дослухався до своєї волі, а виконував волю Того, хто Його послав (Йоан 5, 30), жив самотньо і в добровільному убозтві.

Христос був дуже убогим; Він обрав місцем народження стаєнку, убогу дівицю — матір'ю, убогого столяра — опікуном; а сам не мав де голови прихилити (Мат, 8, 20).

Дотримуючись трьох євангельських порад, ми переборюємо в собі три найголовніші негативні пристрасті, усуваємо найскладніші перешкоди на шляху до спасіння душі, таким чином досягаючи найвищої досконалості.

Той, хто дотримується трьох євангельських порад, переборює не одну якусь пристрасть, але вириває коріння всіх пристрастей і закладає міцну основу для багатьох чеснот (св, Тома з Акв.), Причиною усіх гріхів є потрійна похіть: похіть тіла, похіть очей і бажання зазнати усіх благ земного життя: тілесного задоволення, матеріальних достатків і слави (І Йоан 2,16). Певними засобами проти цієї потрійної похоті є

молитва, піст і милостиня. Однак той, хто хоче докорінно і рішуче позбутися в собі зла похоті, повинен дотримуватись трьох євангельських порад. Через послух він переборе в собі зарозумілість і гординю, через чистоту — похіть тіла, через убозтво — заздрість. Євангельські поради усувають найскладніші перешкоди на шляху досягнення спасіння душі. Якщо дотримуємось цих порад, звільняємося від будь-яких земних пут і швидше можемо досягти своєї найвищої мети. Стаючи убогими, зрікаємося земних благ; стаючи чистими — тілесних задоволень; стаючи покірними, зрікаємося власної свободи. Таким чином, не лишаємо для себе абсолютно нічого і можемо вільно прямувати дорогою досконалості, котра веде на небо. Те, що земні блага є справді великою перешкодою на шляху до з'єднання з Христом, бачимо на прикладі історії про багатого юнака (Мат. 19). Багатство ніби довгий одяг, котрий путається між ногами і заважає ходьбі. Подорожній із легкою ношею швидше дійде до кінцевого пункту.

Перешкодою на шляху до Христа є і шлюб. Мріючи про подружжя, людина прагне сподобатися іншій людині; вільна від таких мрій людина піклується лише про те, щоб сподобатися Богу (І Кор. 7, 32). Хто звільняється від земних пут, стає здатним дивитися неозброєним оком на Сонце справедливості (св. Золот.). Він досягає найвищого пізнання Бога. Нехай ніхто не скаже: той, хто має маєток, може робити ближнім більше добра, отже, й здобути собі більше заслуг, ніж той, хто добровільно живе в убозтві. Хто дає милостиню, дає лише частину свого добра, але добровільно убогий віддає усе. Чи ж не була рятівною для людства діяльність добровільно убогих, незважаючи на їх убозтво? Згадаймо, скільки добра зробив для людей св. Вінкентій з Павло, або як прислужилися людству монаші чини.

Однак, євангельські поради не є самі по собі досконалістю, а лише засобом для досягнення досконалості.

Найвищою досконалістю є абсолютна любов до Бога. *«Дотримання людиною євангельських порад ще не робить її досконалою. «Можна щось урочисто пообіцяти, але не дотримати зобов'язання»* (св. Тома з Акв.). Не можна також назвати досконалим того, хто дотримується євангельських порад, але зловживає їжею або напоями, або піддається гніву, честолюбству, є скупим і т. п.; така людина заслуговує

покарання.

Не всіх людей закликає Бог дотримуватись євангельських порад, бо, як говорить: *«Не всі це слово розуміють, а ті лише, кому дано»* (Мат. 19, 11).

Покликаними є всі, котрі хочуть отримати ласку і роблять усе для того (св. Єр.). Однак, непокликаний не повинен нехтувати євангельськими порадами. *«Хоча дорогий перстень не налазить на твій палець, однак через це не викинеш його в болото»* (св. Франц Сал.).

Дотримуватись євангельських порад зобов'язані усі монахи, а також деякі світські люди, які прийняли обітницю.

Монаший чин — це група людей, котрі ведуть спільний спосіб життя, оснований на вченні Ісуса Христа. За допомогою монаших чинів Церква дає своїм членам нагоду досягти найвищої досконалості. Монах добровільною обітницею приймає на себе обов'язок прагнути найвищої досконалості, дотримуючись трьох євангельських порад (св. Тома з Акв.).

Нижче подаємо історію виникнення монаших чинів. Коли розпочалось переслідування християн, деякі з них утекли в пустелю. Декого з цих утікачів зібрав св. Антоній Великий у Єгипті (у Тебанській пустелі). Жили вони в окремих келіях, віддавалися праці та молитві і дотримувалися євангельських порад (св. Антоній помер у 356 р., у віці 105 років). Св. Пахомій зібрав усіх пустельників під одним дахом. Вони зобов'язалися жити, керуючись спільними принципами і правилами. Так на одному з островів Нілу виник перший монастир. На зразок цього монастиря св. Іларіон, ігумен († 371), заснував монастирі в Палестині та Сирії, св. Василій, архієпископ Кесарії в Кападокії († 379) заснував монастирі в Малій Азії. В державах Зах. Європи засновниками перших монастирів стали св. Мартин († 402), єпископ із Туру у Франції і св. Бенедикт із Нурсії († 543). Невдовзі виникли, окрім чоловічих, і жіночі монастирі. Членів чоловічих монастирів стали називати *«монахами»* (від гр. «монахої» — пустельник), а членіви жіночих монастирів — «*монахинями»*. Найвідомішими монашими чинами є чин Василіян (заснований св. Василием Великим — († 379), чин Францисканців (заснований св. Франком із Ассизу († 1226), чин Домініканців (заснований св. Домініком († 1261), чин

Єзуїтів (заснований св. Ігнатієм Лойолою († 1550), чин Лазаристів (заснований св. Вінкентієм із Павло († 1660), чин Редемптористів (чин Спасителя, заснований св. Альфонсом († 1787) та інші. Найсуворішим чином є чин Трапістів. Кожний чин переслідує свою мету: догляд за хворими, виховання молоді, місіонерська діяльність, виконання певних ручних робіт і т. д. Члени монашого чину зобов'язані перебувати в якомусь визначеному місці або домі (монастирі). Всіма монахами керує настоятель, якого обирають на три роки. Кожний чин має свій стиль одягу. Зарахування до монашого чину відбувається через професію (визнання), тобто через складання обіту. Професії передує новіціят, тобто випробовування, яке триває щонайменше протягом одного року. Кожний монастир — це парафія, яка існує сама для себе. Всі монаші чини, як свідчить історія, принесли багато добра людству, передусім, завдяки здійсненню справ милосердя, а також завдяки поширенню наук. Монахи або доглядали за хворими (як Милосердні Брати і Сестри), або виховували молодь (як Василияни, Єзуїти, Піяри, шкільні Брати), або проголошували слово Боже (як Францісканці, Домініканці, Редемптористи), або займалися якимось ремеслом, мистецтвом та науками (Бенедиктини). Навіть ті чини, члени котрих лише роздумували над релігійними правдами, підносили своїми творами між вірними дух побожності і Божої боязні; як гірники, видобували вони на денне світло дорогоцінні скарби Божих тайн. Всі монаші чини завжди відзначалися великою щедрістю щодо убогих.

Деколи буває, що і світські люди зобов'язуються обітом дотримуватися євангельської поради довічної чистоти. Так зробила, напр., св. Агнішка в Римі († 304), яку закатували, бо вона відмовилась вийти заміж за сина проконсула і не порушила обіту чистоти.

Дотримання двох інших порад для світських людей пов'язане з великими труднощами.

Світське духовенство також зобов'язане до покори перед своїм єпископом.

Це зобов'язання світські священики приймають при освяченні на піддиякона.

Вісім блаженств

Люди, котрі суворо дотримуються Божих заповідей, щасливі вже на землі. Тому Христос називає таких людей блаженними (Мат. 5, 3-Ю).

Блаженні убогі духом, бо їх царство небесне.

Це означає: блаженні ті, які не надають великого значення своєму багатству, славі, здоров'ю, знанням і т. д., розуміючи, що, незважаючи на все це, вони є убогими перед Богом. Вони блаженні, бо вже на землі мають небесний спокій, а після смерті безперечно досягнуть вічного щастя.

Отже, убозтво духа — це покора, а не дурниця. Убогі духом — наче діти. Багаті духом — це гордовиті люди, котрі надто високої думки про себе і про те, що мають. Багатий може бути убогим духом тоді, коли зрозуміє, що багатство сам по собі не має перед Богом жодної вартості. Тоді він стає схожим на аптекаря, котрий має отруту, але не труїться нею (св. Франц Сал.).

Убогий може бути багатий духом, якщо є занадто зарозумілим і пихатим. Однак, у житті складається так, що найчастіше багаті духом заможні, а убогі духом бідні.

Убогі духом уже тепер утішаються небесним спокоєм; тому Христос говорить, що їх є Царство небесне. Убогі духом здаються своїм ближнім позбавленими усяких радощів, однак вони відчувають таке задоволення, про яке світські люди навіть поняття не мають. Убогі духом після смерті досягають вічного щастя. Убогим духом належить небо так само, як перли належать тому, хто заплатив за них велику суму, бо убогі духом зреклися усяких земних речей, віддали за небо все, що мають (Родр.).

Блаженні лагідні, бо вони опанують землю.

Блаженні ті, що, незважаючи на заподіяні їм кривди, зберігають душевний спокій (не обурюються), бо вони заволодіють ближніми (завоюють їх серця), а після смерті досягнуть неба.

Блаженні плачущі, бо вони будуть утішені.

Блаженні ті, котрих засмучує втрата вічних речей, бо Бог уже тепер пошле їм радість, щоб забули про скорботи, а після смерті обдарує їх вічною радістю.

Тут не йде мова про тих, кого засмучує втрата земних речей, напр., коли обмине їх якась розкіш. Такий смуток є доказом того, що серце людини ще не відірвалося від земних справ; і ця печаль не допоможе людині. Смуток — це лише ліки гріха (Дрекселій). Він (смуток) не допомагає, якщо стосується земних речей, але стає корисним, якщо стосується гріха (св. Авг.). Смуток навіть шкодить людині, як міль одягу, або хробак дереву (Прип. 25, 20). Смуток для душі є тим, чим сильний холод для тіла. Скорботи світу призводять до смерті (II Кор. 7, 10), Похмурий настрій — найкраща пора для диявола, щоб зваблювати і знищувати (Родр.) Тому часто нагадує нам св. Письмо про радощі серця, бо *«радості серця — то життя людини»* (Сир. 30, 22). — Та є також смуток, приємний Богові (II Кор. 7, 10), а саме смуток із приводу власних гріхів і гріхів наших ближніх. Такий смуток збуджує радість і втіху. Блудний син оплакував свої гріхи, але зрадів, коли повернувся до батьківського дому (Лук. 15). Розбійник на хресті після скорботи зазнав великої радості, коли Христос обіцяв йому рай (Лук. 23). Те саме було з Марією Магдалиною, коли Христос похвалив її велику любов і пробачив її гріхи (Лук. 7). Давид відмовив у великій журбі покаянний псалом (Пс. 50), і Бог через пророка Натана відразу об'явив йому відпущення гріхів (II Цар. 12,13). Св. Моніка слізно молилася протягом 18 років про навернення свого сина і діждалася тієї радості наприкінці свого життя. Смуток, причиною якого є гріх, не є правдивим смутком, бо з ним зв'язана внутрішня радість. Той, хто розкаюється, завжди є засмученим, але цей смуток приносить йому радість (св. Франц Сал.). Св. Єронім говорить: «*Незважаючи на усі сльози покаяння і тривоги, часом відчуваю таку радість, що здається мені, ніби я живу серед ангельських ликів»*.

Також можна бути засмученим із приводу страждань, які нам посилає Боже Провидіння; такий смуток також веде до радощів і утіх. Так сумував Христос на горі Оливній, коли бачив наближення своїх страждань, до Нього зійшов Ангел, щоб утішити Його. Сумувала і плакала удова з Наш, коли відпроваджувала свого одинака до гробу; але відразу утішилася, бо Христос воскресив його. Сумували

Апостоли після вознесіння Ісуса Христа, але з'явилися два Ангели й утішили їх. Бог звичайно чинить так, що перед утіхою посилає нам страждання, бо хоче, щоб ми в покорі іще з більшою вдячністю прийняли Його дари. Таким чином Бог хоче збільшити нашу радість. *«Бо радість після смутку завжди приємніша»* (св. Берн.). Плачущі будуть утішені в майбутньому житті. «*І витре кожну сльозу з очей їхніх; і смерті не буде більше, ні скорботи, ні плачу, ні болю не буде більше»* (Одкр. 21, 4). Хто сіє із сльозами, той збере з піснями (Пс. 126, 5). Короткий тимчасовий плач здобуває нам вічні радощі (св. Петро Дам.).

Блаженні голодні і прагнучі справедливості, бо вони наситяться.

Блаженні, котрі щиро прагнуть справедливості або моральної досконалості; вони досягнуть цього без сумніву, і на небі здобудуть спокій, оглядаючи Божество.

Бажаючий правди поганський сотник Корнилій не лише молився, але й постив і давав милостиню; врешті Бог послав до нього спочатку Ангела, а пізніше Петра, котрі оголосили йому правду (Діян, Ап. 10). Протестант граф Штольцберг протягом семи років шукав правдивої релігії і знайшов її (Мег. 6, 194).

Той, хто щиро прагне святості, дійде до неї. Двадцятиоднорічний помічник пекаря Климентій Гофбавер (котрого називали *«Апостолом Відня»*) мріяв стати священиком. Йому довелося подолати немалі труднощі, але він таки досяг своєї мети: ставши священиком, він невдовзі дійшов до високої святості († 1820). Кого мучить голод або спрага, той віддасть усе, щоб угамувати їх; так віддав Ісав право первородства за миску сочевиці. Подібно чинили і Святі; усі свої зусилля (молитви, пости, щоденну працю, нужду) вони спрямовували на вгамування душевного голоду. Якщо голод і спрага не дуже приємні речі, то жага зростати в пізнанні і святості поєднуєтся з радощами і зовсім не порушує спокою душі (св. Тер.). Щиро прагнучи справедливості, стаємо здатними прийняти Божу ласку. Прагнучі справедливості можуть надіятися на спасіння. «Хто прагне справедливості, ніколи не думає, що вже досягнув своєї мети, ніколи не скаже: «*Досить!» Він постійно прямує до справедливості. Лише вічний голод заслуговує вічного підкріплення»* (св. Верн.).

Блаженні милосердні, бо вони будуть помилувані.

Блаженні ті, котрі допомагають потребуючим ближнім, бо вони здобудуть у Бога прощення гріхів і матимуть у Його особі лагідного суддю.

Блаженні чисті серцем, бо вони побачать Бога.

Блаженні ті, котрі не прив'язують серця до земних речей, бо вони вже тепер краще пізнають Бога, а після смерті будуть оглядати Його обличчям до обличчя (І Кор. 13, 12).

Пихата, скупа, непоміркована людина не має чистого серця, бо її серце заполонили проминаючі речі — слава, гроші, вишукані страви. Чисте серце мають лише ті, котрі не здатні скоїти жодного гріха (св. Золот.). Чому св. Йоан Євангеліст так глибоко пізнав дух релігії і зрозумів тайни Божества? Чому те саме можна сказати про кожного святого, хоча ні один з них не був ученим?

Тілесна людина не розуміє того, що є Духа Божого (І Кор. 2, 14). Мудрість не притаманна лихій душі і не оселяється в тілі, відданому гріхам і порокам (Прем. 1, 4). Правда не являється нечистим душам, зате перед правдиво чистим серцем не може сховатися (св. Берн.). Нечистий дух ніколи не може володіти даром духовного знання (Касиян). Папір, на котрому хочемо писати, повинен бути чистим; так само і Бог через Св. Духа може впливати лише на таку душу, котра є вільною від тілесних похотей (Родр.). Лише в чистій воді відбивається сонце.

Блаженні, що творять спокій, бо названі будуть синами Божими.

Блаженні ті, котрі задля спокою охоче приносять жертви, бо вже тепер будуть утішатися особливою опікою Бога, а після смерті будуть нагороджені за те, що зуміли перебороти себе.

Блаженні переслідувані за справедливість, бо їх є Царство Небесне.

Блаженні ті, котрі вже тут, на землі, змушені страждати за свою віру або християнські чесноти. Вони вже тепер будуть сповнені внутрішньої радості, а після смерті досягнуть найвищого ступеня щастя.

Яку невимовну радість відчував св. Стефан, коли його каменували: він бачив відчинене небо й Ісуса в Його славі (Діян. Ап. 7, 55). Св. Павло сказав: *«Я — повен утіхи, я переповнений радістю посеред усіх*

наших напастей» (II Кор. 7, 4). Як інакше могли б св. Мученики витерпіти з таким спокоєм страшні муки, якби не поєднувалася з ними небесна насолода? (св. Авг.). Велика радість — страждати задля Христа (св. Золот.). Христос сам говорить про переслідуваних задля Нього: «*Нагорода ваша велика на небі»* (Мат. 5, 12). Терпіння, пов'язані з переслідуванням — це дорогоцінні коштовності, які будуть колись прикрашати вінець Святих у небі (К, Гуго). Якщо хочеш колись царювати з Христом, страждай із Ним тут (Євзев. К.). Страждати задля Бога — це найбільша честь на світі.

Послідовність вісьмох блаженств указує на те, що на нашому шляху до неба є три етапи. Перший етап — переборення в собі усього грішного через покору, лагідність і оплакування гріхів. Другий етап — освячення себе через милосердя. Третій етап — єднання з Богом через збереження чистоти серця, спокою і терпеливості.

Ряд блаженств починається і закінчується обітницею небесного Царства. Це означає, що й інші блаженства (проміжні) здобувають нам вічну нагороду на небі. Все, що обіцяно блаженним: убогим духом — небесне Царство, лагідним — земля, плачущим — утіха, голодним і прагнучим справедливості — насичення, милосердним — помилування, чистим — споглядання Бога, миротворцям — Боже синівство, переслідуваним — небесне Царство несе в собі обіцянку вічного щастя в небі.

Світські люди вважають тих, котрих Христос називає блаженними, немудрими.

Світські люди керуються зовсім іншими принципами, а саме: найбільше щастя — це багатство» найбільше нещастя — убозтво. Вони вважають, що покірним, і щасливим є той, хто вільний від клопотів та скорбот; що треба прагнути якнайбільшого багатства; що лише їжа насичує людину; що треба користуватися благами світу, доки можна; що перед будь-якою кривдою треба захищатися; що щасливий той, хто не змушений страждати. Справедливо сказав св. Павло: «*Мудрість цього світу — глупота в Бога»* (І Кор,, 3, 19).

ТРЕТЯ ЧАСТИНА — НАУКА ПРО ЗАСОБИ ЛАСКИ

Засоби осягнення ласки

Не можемо пізнати віру і втриматися в ній тільки завдяки власним силам. Власних сил не вистачить нам і для того, щоб дотримуватися Божих заповідей. Для цього потрібна Божа ласка.

Божу ласку отримуємо, передусім, за допомогою засобів осягнення ласки: св. Літургії, Тайни, благословення й освячення, а відтак — завдяки молитві та іншим добрим учинкам. Одні засоби ласки (св. Літургія, молитва та інші добрі вчинки) лише упрошують наділення ласки, інші (св. Тайни) — наділяють її. Діючої ласки наділяють нам усі Тайни, а ласки освячення — лише Тайна Хрещення і Тайна Покути.

Жертва св. Літургії

Що таке жертва?

Слово *«жертвувати»* (офірувати) означає віддавати щось цінне комусь із любові або прив'язаності до нього чи відрікатися від чогось на користь іншого. Батько приносить жертву дітям, коли відмовляє собі в усьому, оплачуючи їх навчання. Воїн жертвує себе для Вітчизни, захищаючи її від ворога, віддаючи їй своє здоров'я або й життя.

Жертвою у більш вузькому значенні називаємо те, що віддаємо чи посвячуємо Богові. Убога вдова у святині віддала з любові до Бога останні гроші (Мар. 12, 43). Товит, перебуваючи у неволі, роздавав із любові до Бога убогим євреям гроші і, наражаючись на небезпеку для свого життя, займався похованням померлих земляків (Тов. 1). Жертву приносить кожний, хто дотримується Божих заповідей і виконує справи милосердя (Сир. 35, 2-4). Сутність цієї жертви полягає в тому, щоб віддати або зректися якоїсь цінної для нас речі в ім'я Бога. Жертвуючи, ми ніби наголошуємо, що Бог є нашим найвищим добром і нашим щастям, і тому ми готові віддати Йому найдорожче для нас.

Традиція вимагала знищувати річ, яку жертвували Богові. Таким чином люди підкреслювали своє зречення від тієї речі, бо, знищивши річ, більше не могли нею володіти. Знищення жертви означало також і те, що людина нічого не варта перед Богом. Жертвуваний дар у даному випадку заступав людину. Тому під час деяких жертвоприношень жертводавець клав руку на жертвувану тварину, а після здійснення жертвоприношення жертводавця скроплювали теплою паруючою кров'ю цієї тварини. Такі жертвоприношення виражали найвищу шану, тому вони були дійсними жертвоприношеннями. Такі пожертви приносили Авель, Каїн і Ной (Бут. 4, 8, 20).

Жертва — це добровільне віддання або знищення певної речі з метою звеличити Бога як найвищого Пана.

Розрізняємо криваві та безкровні жертви. Для пожертви вибирали різні дари залежно від можливостей і обставин. Це бачимо вже із

жертвоприношень Авеля і Каїна (Авель жертвував м'ясо тварин, Каїн — плоди землі). Отже, жертвували або тварин (воли, вівці, кози, голуби і т. п. — криваві жертви, бо під час їх приношення проливалася кров), або плоди рослин чи страви з них (борошно, паляниці, зерно і т. п.), а також напитки, напр. вино. Останні жертви були безкровними, бо під час їх приношення не було пролиття крові.

Тварин убивали, їх кров виливали перед вівтарем, м'ясо спалювали, частину м'яса споживали священики або жертводавці. Страви спалювали або споживали, вино виливали перед вівтарем.

Жертви приносяться з тим наміром, щоб возвеличити Бога, або подякувати Йому за щось чи попросити про щось, або з метою перепросити Бога за скоєний гріх.

Жертвоприношення є виявом почуттів людини.

Людина, яка належно пізнала Бога і знає, що Бог є всемогутнім Творцем, мудрим та добрим володарем світу, мусить пройнятися живим почуттям шани, вдячності, довір'я і жалю до Нього. Оскільки людина вже за своєю природою показує назовні, що хвилює її серце, то й це внутрішнє почуття шани, вдячності, довір'я або жалю виявляє назовні, коли віддає (зрікається, знищує) якусь цінну для неї річ. Цей внутрішній настрій є для жертвоприношення конче потрібним, — без нього жертва була б облудою. Тому іноді жертвою називаємо вже саму готовність до жалю і покути (Пс. 50, 19).

Жертви були практиковані у всіх народів від незапам'ятних часів.

Вже сини перших батьків Каїн і Авель складали жертви (Бут. 4). Жертви приносили і євреї, і погани. Євреї приносили жертви щодня — вранці і ввечері. Від імені народу робив це у святині архієрей. Спочатку складав жертву з кадила (Бут. 30, 7), далі безкровну жертву (вона складалася з муки, олії і кадила) (Левіт 6, 14), відтак криваву жертву (однорічне ягня), а також жертву страв і напитків (Числа 29, 38). У суботу, крім того, жертвувано двох однорічних ягнят, хліб і вино (Число 28, 9). Кожне свято мало свої приписи щодо якості та кількості жертвоприношень.

Погани також складали жертви, але в них це часто було пов'язане із певними збоченнями. Вони, напр., приносили в жертву людей, жертвували не правдивому Богові, а Ідолам. Тому св. Павло говорить:

«... погани, коли щось жертвують, то жертвують бісам, не Богові» (І Кор. 10, 20). Фенікійці та інші народи Азії щорічно (часто це було пов'язане з якоюсь потребою) жертвували своєму кровожерному божкові Молохові малих дітей.

До жертвоприношення найсильніше спонукає людей усвідомлення ними своїх гріхів та бажання поєднатися з Богом; Бог сам давав не раз до зрозуміння, що схвалює жертви, бо інколи сам жадав їх.

Усвідомлення людьми їхніх гріхів було для них сильною спонукою до складання жертв, бо, як говорить св. Павло, *«жертвами нагадуються щороку гріхи»* (Євр. 10, 3), «*без кровопролиття відпущення немає»* (Євр. 9, 22). Бог не раз схвалював жертви: Він виявив своє задоволення з приводу жертви Авеля (Бут. 4, 4), Ноя (Бут. 8, 21), пророка Іллі (І Цар. 18, 30). Часто Бог виразно прагнув жертви, напр., жадав від Авраама, щоб той приніс у жертву свого сина Ісаака (Бут. 22). Саме Бог дав євреям через Мойсея докладні настанови щодо жертвоприношення (Левіт 1-7; 16; 22).

Жертвування пасхального ягняти і жертва в день примирення у євреїв символізували майбутню жертву примирення Спасителя (Євр. 10, 1-9).

Жертви Старого Завіту були лише тінню хресної жертви Ісуса Христа (Кол. 2, 17). У Старому Завіті часто згадується кров. Ця кров є прообразом Крові Ісуса Христа, що мала очистити нас (Босве). Жертва в судний день відбувалася так: архієрей клав обидві руки на голову козла, якого мали жертвувати за гріхи усього народу, і одночасно визнавав ті гріхи, ніби переносячи ці гріхи на тварину, відтак козла виганяли в пустиню і він ніби забирав зі собою гріхи народу (Левіт 16).

Про пасхальне ягня згадувалось у І частині в розділі *«Обітниця Спасителя»*. Кров пасхального ягняти, якою змазували двері, мала силу тільки тому, що вона була прообразом Крові Божественного Агнця, Ісуса Христа. Отже, єврейські жертви як прообрази жертви примирення Ісуса Христа повинні були відпасти, коли звершилась Христова жертва, як і передвіщали пророки (Дан 9, 27; Ос. 3, 4). Бог вчинив з жертвами Старого Завіту так само, як митець із формою, яка служила для відлиття якоїсь речі, і стала вже непотрібною.

Поганські жертви також були лише пошуком справжньої жертви примирення: жертвували здорових звірят, малих дітей, тобто шукали цілком чистої жертви. Жертвуванню не було кінця, бо люди розуміли, що кров'ю тварин неможливо змити людські гріхи (Євр. 10. 11). Для цього була необхідною безцінна жертва.

Хресна Жертва Ісуса Христа

Хресна жерРгва Ісуса Христа була спасениям усього людства.

Жертовною була не тільки смерть Христа, жертовним було усе Його життя. Жертва Спасителя почалася з хвилин Його Втілення, бо вже тоді Син Божий зрікся свого Божого блиску, прийнявши образ слуги (Филип. 2, 8). Він, разом із тим, зрікся свободи своєї волі, в усьому слухаючись свого небесного Отця аж до смерті (Филип. 2, 8). Ця жертва тривала впродовж усього життя Ісуса Христа. Спаситель відрікся від усього земного, Він був настільки бідним, що сам говорить про себе: *«Лисиці мають нори й птиці небесні — гнізда, а Син Чоловічий не має де голову прихилити»* (Мат. 8, 20). Він не раз відмовлявся від споживання їжі, як, наприклад, під час розмови зі самарянкою; Апостолам, що хотіли дати Йому їжу, сказав: «Їжа моя — чинити волю того, хто послав мене, і діло його вивершити» (Йоан 4, 34). Не раз, стомлений цілоденною працею, відмовлявся від нічного відпочинку — виходив на гору молитись і проводив усю ніч на молитві до Бога (Лука б, 12). Ісус зрікся слави (Йоан 8, 50), Він мовчки терпляче зносив кпини і погорду, зокрема тої ночі, коли Його спіймали і вели перед суддів (Лука 23, 11). Ісус Христос дозволив, щоб Його зрівняли зі злочинцями і разом із ними розп'яли (Мар. 15, 27) і навіть допустив до того, що євреї воліли радше душогуба Варавву, ніж Його (Мат. 27, 17). Врешті, на хресті Ісус віддав найцінніше — своє життя, бо вважав, що: «*Ті, хто неспроможен любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає»* (Йоан 15, 13).

Однак, справжня жертва примирення Ісуса Христа починається з хвилею страстей Його на хресті, а закінчується з хвилею смерті. Вмерши на хресті, Ісус Христос приніс у жертву Своє Тіло. Щоправда, Його Тіло не четвертували і не палили, як це робили з іншими жертвами, але його мучили і позбавили життя, прибивши до хреста. Вмираючи на хресті, міг сказати Спаситель: *«А я — черв'як, не людина»* (Пс. 22, 7), «Я став, немов вода розлита, всі кості мої повиходили з суставів» (Пс. 22,15). Пророки, віщуючи цю хресту жертву, назвали Спасителя пасхальним Агнцем (Іс. 23, 7). Йоан

Хреститель, побачивши одного разу Ісуса, який наближався до нього, вигукнув: «Ось Агнець Божий, що гріхи світу забирає» (Йоан 1, 29). А св. Павло каже: «*Пасха наша — це Христос, принесений у жертву»* (І Кор. 5, 7).

Хресна жертва відрізняється від усіх інших жертв тим, що вона є одночасно і жертвою, і жертводавцем, а також тим, що вона є безцінною.

Св. Письмо часто називає Ісуса Христа священиком або архієреєм (Євр. 5, 5), тому що Він жертвував сам себе. Ісус Христос сам одночасно був жертвуваним даром і архієреєм, який приносить жертву (св. Авг.). Воїни були лише знаряддям, яким послуговувався Христос. Коли б Учитель не захотів, вони не мали б над Ним жодної сили. Він доказав це ще на Оливній горі, коли одне Його слово *«Ось я»* кинуло Його ворогами до землі. Воїни не могли бути жертводавцями хоча б тому, що, вбиваючи Ісуса Христа, вони не зробили милого для Бога вчинку, — навпаки, вони вчинили найбільший злочин.

Усі жертви, що приносились у дохристиянську добу, не могли примирити Бога з людьми, або всі вони разом не мали великої вартості, — як говорить св. Павло, *«неможливо, щоб кров волів та козлів усунула гріхи»* (Євр. 10, 4). Ці жертви могли лише постійно нагадувати про гріх і збуджувати у людей готовність до жалю, але самі по собі не були достатніми для отримання очищення. Для цього потрібна була безцінна жертва — жертва примирення Ісуса Христа. Ця жертва безцінна, бо Христос є Сином Божим і самим Богом.

Хресна жертва Ісуса Христа була принесена за гріхи усього людства і безмірно надолужила їх. Христос терпів замість нас. Ще пророк сказав про Нього: *«Він був поранений за гріхи наші, роздавлений за беззаконня наші»* (Іс. 53, 5).

Св. Йоан Хреститель справедливо говорить про Нього: *«Ось Агнець Божий, який забирає, гріхи світу.* (Йоан 1, 29). *Христос, добрий пастир віддав своє життя за свої вівці»* (Йоан 10, 15). Христос ніби заплатив за нас наші борги, бо за словами Господньої молитви, наші гріхи — це наші борги перед Богом. Щоденне життя вчить нас, що така заплата за когось можлива. Адже ж нащадкам переходить не тільки особиста власність предків, а й пам'ять про їх заслуги або прорахунки. Не лише родини, але цілі народи неодноразово терпіли через одну злу

людину. Первородний гріх перейшов із однієї людини на все людство. Тож і заслуги однієї людини могли перейти на усе людство.

Ісус Христос надолужив за гріхи всього людства. Тому апостол Йоан про Нього говорить так: *«Він примирення за наші гріхи, і не лише за наші, а й за гріхи усього світу»* (І Йоан 2, 2). Христос умер за всіх (П Кор. 5, 15), однак, не всі осягнуть добродіяння Його смерті, а лише ті, що їм будуть наділені заслуги Його страстей (Трид. Соб- 6, 2, 3).

Христос надолужив понад міру; терпів більше, ніж у цьому була потреба.

Наскільки море більше від краплі води, настільки надолуження Ісуса Христа більше від нашої провини (св. Золот.). Щоб зняти гріхи з усього людства, вистачило б однієї краплі Христової крові (св. Григ. Наз.) Бо Христос — правдивий Бог; кожний найменший Його вчинок безцінний.

Христос терпів більше, ніж людина взагалі в силі витерпіти, бо хотів показати, якою великою є Його любов до нас і якою безмірною образою для Бога є наш гріх.

Бо ж, справді, однієї молитви Ісуса Христа вистачило б, щоб спасти нас, але цього було б не достатньо, що б показати повноту Божої любові до нас. Щоб віддячити Христові за таку велику любов до нас, ми вшановуємо Найсвятіше Його Серце.

Серце — основа нашого тілесного життя: звідси розходиться кров по всьому тілу і утримує його при житті. А оскільки між тілом і душею існує тісний зв'язок, то серце вважається і осередком духовного життя, джерелом будь-яких бажань і почуттів людини. Серце, насамперед, є джерелом любові: тому часто замість *«материнська любов»* говоримо «*материнське серце»*.

Вшановуючи Серце Ісуса, пригадуємо собі Його безмежну любов до нас, і це, в свою чергу, стає спонукою до ще більшої любові до Нього.

Спаситель кілька разів являвся монахині Маргариті Марії Алякок, показуючи їй своє Серце, пробите списом і оточене терновим вінцем. Цей вінець символізує біль, який завдають грішники Ісусові своєю зневагою Божих законів. З Серця Ісусового виходили промені, а посередині сіяв хрест. Являючись монахині, Христос побажав, щоб

подібні образи Його Пресвятого Серця виставляли для публічного вшанування, і пообіцяв повноту ласк та благословення всім тим, що вшановуватимуть Його Пресвяте Серце.

Явним, вагомим доказом любові Спасителя до нас є і Тайна Пресвятої Євхаристії. Як у лінзі збираються промені сонця, так у Пресвятій Євхаристії єднаються промені Божественного Серця любові Пресвятої Євхаристії (Божого Тіла). Це свято встановлено для того, щоб нагадати нам про велику любов Христа до нас.

Христос так багато страждав і тому, що хотів бути для нас взірцем стійкості у будь-яких терпіннях. Св. Петро вчить: *«Христос страждав за вас, лишивши вам приклад, щоб ви йшли його слідами»* (І Петро 2, 21).

Ласки, придбані Ісусом Христом на хресті, вділяються окремим людям через засоби осягнення ласки, а саме — через жертву св. Літургії і через св. Тайни.

Засоби осягнення ласки — це ліки милосердного самарянина, Ісуса Христа. Господній бік було пробито списом — із нього беруть свій початок засоби наділення ласки Церквою (св. Авг.). На кожному церковному засобі вділення ласки тремтить одна крапля Крові Ісуса Христа (єпископ Мартин). При розподілі засобів наділення ласки Церква постійно послуговується знаком св. Хреста, бо саме зі св. Хреста спливає та ласка, якої уділяють нам церковні засоби уділення ласки. *«Хрест є джерелом всякого благословенства»* (св. Лев В.). Але, одночасно, хрест був і знаряддям мук Ісуса Христа, тому хрест нагадує нам, що терпіння і ласка тісно пов'язані між собою. Скарб заслуг, що їх придбав Ісус Христос на хресті, невичерпний.

Той, хто не звертається до засобів осягнення ласки, той, незважаючи на Христову смерть, не може досягти спасения.

«Той, хто сотворив тебе без тебе, не спасе тебе без тебе» (св. Авг.).

Установлення жертви святої Літургії

На згадку про визволення з єгипетської неволі Бог наказав євреям щорічно приносити в жертву пасхальне ягня. Бог хотів також, щоб люди приносили особливу жертву і на згадку про хресну смерть Христа заради звільнення людського роду з неволі злого духа (Соб. Тр. 22,1). А щоб ця жертва нагадувала нам Хресну жертву Христа, Спаситель встановив її у переддень своїх гірких страстей. При Хресній жертві не могли бути присутніми усі вірні, тому Христос подбав про те, щоб усі мали можливість бути хоча б при її безкровному відновлюванні і, завдяки цьому, стали б учасниками тих самих заслуг, які отримали б, стоячи на Голгофті під хрестом Ісуса (Кохем.).

Напередодні гірких страстей Ісуса Христа відбулася Тайна Вечеря, на якій Спаситель установив безкровну жертву, перемінивши хліб у Своє Тіло, а вино — у Свою Кров і давши їх споживати Апостолам. А зробив це для того, щоб постійно відновлювати Хресну жертву і робити учасниками її заслуг усіх людей.

Умивши ноги Апостолам, Христос сів до столу, взяв у Свої руки хліб, глянув на небо, промовив слова вдячності, поблагословив хліб, переломив його і дав Апостолам, кажучи: *«Беріть і їжте, це є Моє Тіло*». Коли Апостоли спожили Тіло Спасителя, взяв чашу з вином, поблагословив її і подав Своїм учням, кажучи: «*Беріть і пийте, це є Кров Моя, Кров нового і вічного Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпушення гріхів. Це робіть на згадку про мене»* (ці слова називаються словами перевтілення — перетворення).

Перетворення звершилося, хоч хліб і вино зберегли свій попередній вигляд, тобто Тіло Христа виглядало не як людське тіло, а як хліб: мало запах, смак, вагу, колір і т. п., тобто мало вигляд хліба. Кров Христа також не виглядала, як червона кров людини, а мала вигляд вина — його запах, смак, вагу, колір і т. п. Отже, Христос творив сутність, не змінюючи вигляду. Словами: *«Це робіть на згадку про мене»* дав Христос доручення Апостолам та їх послідовникам постійно приносити цю жертву (Соб. Трид. 22, 1).

Давши дванадцятьом Апостолам споживати Своє Тіло і пити Свою

Кров, Христос наказав їм, замість тварин, приносити в жертву Його самого. Тож св. Апостоли, а відтак їх послідовники, єпископи і священики, приносили цю жертву, як заповів Христос.

Ще за апостольських часів існував обряд ламання хліба (Діян. Ап. 2, 42). Цей обряд проводився у перший день тижня (Діян. Ап. 20, 7; 11). Св. Павло часто згадує про благословіння чаші і пиття з неї та про ламання і споживання хліба (І Кор. 10, 16; 11, 26). Він також говорить: *«Є у нас жертовник, з якого не мають права їсти ті, що при наметі служать»* (Євр. 13, 10). Імператорському намісникові, що закликав до складання жертв ідолам, св. Апостол Андрей сказав: «*Всемогутньому і правдивому Богові жертвую щодня на жертовнику не м'ясо волів і не кров козлів, а невинне Ягня Боже; і, навіть, якщо б весь загал вірних спожив Його святе Тіло, то, однак, жертвуване Ягня залишиться завжди не порушене і живе»*.

Про жертву св. Літургії згадували у своїх писаннях найдавніші святі Отці. Св. Іриней, єпископ Ліону († 202), говорив: *«Жертвою Нового Завіту є св. Вечеря: Христос установив її одночасно і як Тайну, і як жертву. Цю жертву складає Церква у всьому світі»*. Папа Лев Вел. писав: «*Ця одна жертва Тіла і Крові Христа заступає тепер усі інші жертви»*.

Жертву св. Літургії складають віддавна. Про це свідчать численні малюнки на стінах катакомб, найстаріші літургії — книги, які містять молитви, що відмовляються під час принесення жертви, і настанови, як приносити цю жертву; відтак — вівтарі, чаші і літургічні ризи, що походять із перших віків християнства (в т. ч. дерев'яний вівтар, на якому Петро і його послідовники аж до папи Сильвестра протягом майже трьох століть відправляли Службу Божу). Навіщо потрібні були б ці предмети, якщо б не було жертви св. Літургії?

Навіть єретики до X ст. не насмілювалися виступати проти жертви св. Літургії.

Про жертву св. Літургії говорилося — через прообрази або через пророцтва — ще в Старому Завіті.

Прообразами цієї правдивої жертви були усі ті жертви, які згадуються у Старому Завіті (Бут. 4; Євр. 11, 4; Бут. 22; 14).

У численних пророцтвах Старого Завіту говорилося про Службу

Божу. Давид, напр., пророкує, що Спаситель буде навіки священиком *«на зразок Мелхіседека»* (Пс. 110, 4). Пророк Малахія пророкує євреям, які занедбали жертвенну службу, св. жертву Служби Божої: «*Не до вподоби ви мені стали, — говорить Господь сил, — і не милі мені приноси з рук ваших. Бо від сходу сонця аж до його заходу між народами велике моє ім'я, і на кожнім місці моєму імені приноситься кадило й чиста жертва»* (Мал. 1, 10, 11).

Жертву, встановлену Христом під час Тайної вечері, називаємо Службою Божою, св. Літургією або жертвою Служби Божої (св. Літургії), тому що нею служимо Богу найкраще і нею віддаємо Йому найбільшу пошану.

Слово *«літургія»* перекладається як всенародна справа. Службу Божу називаємо так тому, що вірні приносять у ній Богу жертву спільно зі священиком.

Служба Божа є осередком усього католицького Богослужіння.. Багато церковних Тайн і благословінь уділяється лише у поєднанні зі Службою Божою. Служба Божа — це озеро, до якого вливаються струмені ласк хресної жертви, а, відтак, з цього озера через св. Тайни, як через канали, вони спливають на людей. Служба Божа — це сонце ласки, промені якого щодня семикратно переломлюються у св. Тайнах, творячи райдугу миру, яка єднає багатства неба з убогістю землі.

Служба Божа перевищує своїм значенням св. Тайни, бо останні є лише вмістилищем милосердя для живих, а Служба Божа є невичерпним морем Божої щедрості для живих і померлих (Кохем). Служба Божа дає людям небо вже на землі, бо під час неї серед вірних перебуває сам Ісус Христос, і Його можна навіть діткнути руками (Урб. III).

Жертва Служби Божої є дійсно католицькою (тобто загальною) жертвою, бо її постійно приносять у цілому світі і робитимуть це до кінця світу.

Сповнюється пророцтво, що від сходу аж до заходу, поміж усіма народами і всюди приноситиметься чиста жертва (Мал. 1, 10), і це триватиме до останнього суду (I Кор. 11, 26). Жоден ворог Церкви, навіть антихрист, не може перешкодити приношенню жертви Служби Божої. Остання Служба Божа відбудеться останнього дня існування

світу. Христос говорив: *«... яз вами по всі дні аж до кінця віку»* (Мат. 28, 20).

Служба Божа тому є жертвою, що під час неї відновлюється хресна смерть Ісуса Христа.

Смерть Христа символізують хліб і вино, Тіло і Кров Христа, адже, вмираючи на хресті, Ісус Христос втратив усю Кров, яка випливла з Його ран. Окремо взяті хліб і вино символізують забиття жертвенного ягняти, Христа.

Страсті і смерть Христа можемо вбачати і в самому приготуванні хліба і вина. Хліб печемо з зерен пшениці, які треба змолоти; вино видушуємо з виноградних грон. Тіло Христа було скатоване перед Його-стратою, а з нанесених Йому ран випливла Кров. Христос словами переміни (перевтілення) поставив Себе на найнижчий рівень, який можна порівняти із знищенням. Під час переміни Христос приймає вигляд страви. У хлібі неможливо впізнати Його Божественну велич чи навіть Його людську природу. *«Христос, цар неба і землі, під час переміни ставить Себе на рівні злидаря. Не бачимо жодного променя Його величі, що наповнювала світ благоговінням. Народившись у Вифлеємі, Він ще був рівний людям, а тут являється як шматок хліба»* (Кахем). Вмираючи на хресті, Христос був людиною (Його Божество було скрите); під час жертви Служби Божої скривається навіть Його людськість (св. Тома з Акв). Той, кого не можуть обняти небеса, лежить у вигляді малого кусника хліба, немов у в'язниці. Той, хто у величі і славі панує в небі, лежить, як зв'язане ягня. Вся небесна сила дивується такому приниженню та упокоренню Божества і людськості Ісуса Христа (Кохем). Проте саме через це приниження Христос єднає нас із розгніваним Отцем, бо нема кращого засобу перепросити ображеного, як упокоритися перед ним.

Слова священика під час перетворення символізують меч, який убиває жертвенне ягня, Христа. Хресну смерть Христа символізує і споживання (знищення) хліба і вина в св. Причасті. Св. Павло говорить, що *«кожного разу, як їсте хліб цей і п'єте цю чашу, звіщаєте смерть господню...»* (І Кор. 11, 26).

Христос присутній на Службі Божій у вигляді хліба і вина, і тому безкровна жертва Служби Божої нічим суттєвим не відрізняється від кривавої жертви на хресті. Для встановлення справжньої жертви, яке

відбулося під час Тайної вечері, Христос вибрав час, коли євреї вбивали і споживали пасхальне ягня. При цьому Христос виголосив слова, подібні до слів Мойсея, сказаних під час заключения Старого Завіту (*«Це кров союзу, що уклав Господь із вами, згідно з усіма цими словами»* (Вихід 24, 8). Згадаймо, що Тайна вечеря і страсті і смерть Ісуса слідують одна за одною. Цим хоче Ісус показати, що і одне, і друге є однією й тією ж жертвою. Собор Тридентський оголосив: «*Наш Спаситель установив під час Тайної вечері видиму жертву, щоб у ній представити нам раз принесену на хресті криваву жертву, і щоб ми берегли пам'ять про неї до кінця світу»* (Соб. Трид. 22, 1).

Головною метою Служби Божої є переблагання Бога.

Це випливає зі слів Христа, сказаних під час Тайної вечері: *«Се Кров Моя..., що проливається за багатьох на відпущення гріхів»*. Ця безкровна жертва, як і хресна жертва, є справжньою жертвою примирення (Соб. Трид. 22, 2). Завдяки їй Христос не рятує нас вдруге, — суть цієї жертви в тому, що вона дає нам змогу користати з плодів спасіння на Хресті.

Безкровна жертва сама по собі не може примирити з Богом кожну людину зокрема; однак вона спричиняється до того, що ми можемо пізнати свої гріхи, шкодувати, що здійснили їх, що ми прагнемо висповідатися і стати кращими.

Під час Служби Божої Христос є одночасно і жертвуючим, і жертвою.

Під час Служби Божої сам Христос є жертвуючим. Священик біля вівтаря є лише Його заступником або засобом, яким Христос прислуговується. Це бачимо в тих словах, які промовляє священик під час переміни: *«Це є Тіло Моє»*, «Це є Кров Моя». «*Не людина чинить, що жертвенні дари стають Тілом і Кров'ю Христа, але сам Ісус Христос»* (св. Золот.). Христос, архієрей, є святим, невинним, непорочним, відлученим від грішників і найчистішим серед усіх небесних духів (Євр. 7, 26). Ця жертва є святою навіть тоді, коли священик, який її приносить, є грішним, бо не люди освячують цю жертву, а Христос (св. Золот.).

Христос є і жертвенним даром (жертвою). *«Христос одночасно є священиком, що приносить жертву, і самою жертвою»* (св. Авг.). Він

приносить жертву, жертвуючи самого себе (св. Золот.). Христос, наше пасхальне Ягня, раз убитий на хресті, кожного дня вмирає на наших вівтарях (св. Авг.).

З цього слідує, що жертва Служби Божої є такою самою жертвою, як і хресна жертва.

Жертва Служби Божої не є лише образом хресної жертви (як хрест або образ, який висить на стіні), чи простим нагадуванням про хресну жертву (Соб. Трид. 22, 3), а є такою самою жертвою Богу, яку зложено на хресті, і тому має ту саму вартість і ті самі заслуги (Родр.). Під час Служби Божої таємничим способом відновлюються терпіння і смерть единородного Сина Божого (св. Григ. Верл.), *«проливається Кров Христа»* (св. Авг.). Під час Служби Божої Христос показує Отцеві Свої рани, щоб уберегти людей від вічної загибелі (св. Лав. Юст.).

Найважливіші обряди Служби Божої відображають хресну жертву: піднесення після перетворення символізує піднесення Христа під час Його розп'яття, саме розп'яття символізують молитва священика, яку він здійснює, піднісши руки до неба, хрест на вівтарі та на літургічних ризах і т. п. Служба Божа є своєрідним відновленням усього того, що здійснив Ісус Христос для спасіння людського роду. *«Під час Служби Божої Христос жертвує не лише Свою людськість, як на Хресті, але все, що за час Свого перебування на землі здійснив і витерпів, стаючи покірно перед очі Пресв. Тройці»* (Кох). Усе це Він робить насамперед для спасіння тих, хто присутній на Службі Божій.

Ці дві жертви відрізняються одна від одної лише тим, що Хресна жертва була кривавою (болісною) — на хресті гинула людина, а жертва Служби Божої є безкровною (неболючою) — в ній Христос постає під виглядом хліба і вина.

Цінність жертви Служби Божої, на відміну від інших добрих справ людини, не залежить від стану ласки священика, тому що жертвуючим є сам Христос, а не священик. Тому той, за кого відправляє Службу Божу недостойний священик, не втрачає плодів жертви Служби Божої. Жертва Служби Божої діє сама по собі і не може бути осквернена негідністю або злістю жертвуючого (Соб. Трид. 22, 1).

Як виникли різні Літургії

Апостоли, згідно з наказом Ісуса Христа, відправляли св. Літургію так, як їх навчив Спаситель. Вони збирались разом із вірними в якомусь будинку, молилися, співали похвальні та вдячні пісні, перетворювали хліб і вино у Пресвяте Тіло і Кров Господню, які приймали самі і подавали вірним. Подякувавши Богу за прийняття Пресвятого Тіла і Крові Господньої, розходилися. Крім того, вони навчали зібраних слова Божого. Так само чинили і наступники Апостолів, додавши перед перетворенням св. Дарів до вищеперелічeного читання св. Письма і проповідь слова Божого, бо Ісус Христос під час останньої вечері також повчав своїх Апостолів. Але молитви і пісні вони відтворювали з пам'яті, так, як навчилися від Апостолів і як їм передавав Св. Дух. Порядок відправи зазнав певних змін тоді, коли християни збудували церкви. До св. Літургії було додано інші обряди, щоб відтворити усе життя Ісуса Христа, а також благальні молитви, в яких виражалися найрізноманітніші прохання вірних. А також під час відправи вірні приносили подяку Господу Богу за Його добродійства та славили Творця. Таким чином і утвердився певний порядок відправи св. Літургії. Але спочатку він не був зафіксований на папері — св. Літургію відправляли по пам'яті, — тому і появилися певні відмінності в обрядах, але суть залишалася незмінною.

Розрізняємо східні і західні Літургії. Найважливішими східними Літургіями є Літургія св. Якова (Єрусалимська); Літургія св. Василія Великою, Літургія св. Івана Золотоустого, Літургія вірменська і Літургія Напередосвячених Дарів.

Літургія св. Якова (Єрусалимська), автором якої є св. апостол Яків, перший єпископ Єрусалиму, дуже довга — відправляється один раз в році в Єрусалимі в день св. Якова.

Літургія св. Василія В., архієпископа Кесарії кападокійської († 379), — це скорочена Літургія св. Якова. Вона відправляється 10 разів у рік — у неділі Великого посту, у Великий четвер і Велику суботу, у надвечір'я Різдва Христового, у день св. Василія В. (Новий Рік) і в

надвечір'я Богоявления.

Літургія св. Івана Золотоустого, патріарха царгородського († 407), — це скорочена Літургія св. Василія В. Відправляється в усі інші дні.

Літургію вірменську написав св. Григорій Просвітитель, апостол Вірмен.

Літургію Напередосвячених Дарів приписують св. Григорію В. Двоєслову, Папі Римському († 604).

Західні Літургії: Літургія Церкви римської, автором якої є Папа Гелезій I (492-496), а доповнив її папа Григорій В., Літургія св. Амврозія, єпископа Міланського (відправляється в Мілані).

Поділ св. Літургії

Св. Літургії св. Василія і Золотоустого діляться на три частини, а саме: Проскомидію, Літургію оглашен-них, Літургію вірних.

Проскомидія (приготування)

Проскомидія — це та частина Літургії, яку священик відправляє в захристії або за престолом. Проскомидія представляє нам Різдво Ісуса Христа.

Найважливіші події, пов'язані з Різдвом Христовим такі: Ісус народився у вертепі поза межами міста; Матір Божа повила Його пеленками і положила в ясла; над вертепом з'явилася зірка; до народженого Месії прибули пастушки і царі. В дар Ісуса царі принесли ливан, миро і золото; Пречиста Діва принесла Ісуса до церкви, а Симеон, взявши Його на руки, упізнав в Ньому обіцяного Месію і провістив Його смерть.

Саме ці найважливіші моменти Різдва Ісусового зображає проскомидія. Ніхто не знав, де народиться Месія, тому і проскомидія правиться не на очах людей, які зібралися на Службу Божу, а за престолом або в захристії. Перед проскомидією священик відмовляє належні молитви, і, відтак, миє руки на знак того, що з чистим серцем приступає до цієї Жертви. Після цього одягається в ризи, відмовляючи відповідні молитви, в яких виражає радість з того приводу, що Господь Бог допускає його до такої великої ласки — бере співучасником у Жертві. Передусім бере наплічник, пізніше стихар, епітрахиль, пояс, нарукавці, а наостанку фелон. Кожну з цих риз благословить знаком св. Хреста і цілує. Після того, як облачився, підходить до проскомидійного столика і розкладає посуд, а саме: чашу, дискос, звізду і спис, пізніше бере цілу проскуру, з якої вирізає квадратний шматочок, який називається частицею, або бере вже готову частицю. Ця частиця має ще назву *«Агнець»* (ягня), тому що у давніх євреїв прообразом Спасителя, заколеного в жертву перед Великоднем, було ягня, якого теж заколювали на великодні свята. Цей приготований священиком хліб після переміни буде правдивим Агнцем, що принесе себе в жертву.

Проскура, з якої священик вирізає частицю, представляє Преч. Діву Марію, яка стала Матір'ю Ісуса Христа. Народивши Дитя, Пр. Діва поклала Його в ясла, тому священик кладе Агнця на дискос. У хвилину

народження Месії над Вифлеємом з'явилася зірка — тому священик кладе на дискос і звізду, промовляючи: *«І прийшла звізда, і стала зверху, де було дитя»*. Царі зложили перед Дитям дари — священик кадить кадилом. Преч. Діва повила Ісуса в пеленки — священик накриває святий хліб на дискосі покривалом — воздухом. Симеон провіщає смерть Ісуса — і священик пробиває списом бік Агнця, промовляючи: «*Один із воїнів списом ребра його пробив і відразу полилася кров і вода»*. Кажучи це, священик уливає до чаші вина і декілька крапель води.

Крім Агнця, священик вирізає або бере вже готові частиці, і кладе їх біля Агнця на дискосі. Ці частиці повинні зображати Преч. Діву Марію, Святих, Ангелів, душі в чистилищі і всіх живущих, Царем котрих є Ісус. Скінчивши проскомидію, священик виходить до престолу. Якщо Служба Божа співається, то священик залишає чашу і дискос із Агнцем на проскомидійному столику, якщо ж читається, то бере з собою до престолу.

Як бачимо, проскомидія докладно представляє Різдво Христове.

Друга частина Літургії — Літургія слова, яка представляє життя Ісуса Христа з дитинства до того часу, коли Він готується до смерті. Цей період життя Христового поділяється на чотири найважливіші моменти, а саме: життя Ісуса Христа в Назареті до 30-ти років; вихід Ісуса на берег ріки Йордан, в пустелю, щоб постом, молитвою і хрещенням приготуватися до повчання людей; Хрещення Ісуса в Йордані; проповідь Слова Божого протягом трьох років.

Виходячи з цього, Літургія слова ділиться на чотири частини. Перша частина — від початку Служби Божої до пісні *«Єдинородний Сину»*... — зображає життя Ісуса в Назареті. Друга починається, коли священик виходить із Євангелієм, а люди співають «Прийдіте, поклонімся...» Ця частина представляє вихід Ісуса на ріку Йордан. Третя частина починається співом «*Святий Боже...»* на честь Пресв. Тройці — це момент хрещення Ісуса, на Йордані і появи Пресв. Тройці. Четверта — читання Євангелія — символізує повчання Ісуса Христа.

Літургія слова

"БЛАГОСЛОВЕННЕ ЦАРСТВО**

Закінчивши проскомидію (під час співаної Служби Божої), священик виходить з-за престолу або із захристії і стає перед престолом, відчиняє царські ворота і низько, аж до землі, кланяється Ісусові Христові, утаєному в Найсв. Тайні Євхаристії. Відтак, бере в одну руку посудину з кадилом, а другою рукою бере ложечку і насипає до кадильниці кадило, благословить кадило в кадильниці і починає кадити. Передусім кадить із чотирьох боків престолу, далі виходить царськими воротами і стає перед іконостасом. Коли покадить іконостас, повертається до людей і також кадить їх.

Цим дійством священик віддає належну шану Ісусу Христу в Тайні Євхаристії, Святим, яких представляють образи, а також ушановує вірних. У такий спосіб священик віддає шану всій Христовій Церкві — невидимій у небі, видимій на землі — і самому Ісусу як Голові цієї Церкви. Це дійство (коли священик кадить і наповнює церкву своєрідним запахом) зображає момент народження Ісуса Христа, коли земля наповнилася Божою ласкою, завдяки якій тепер Святі перебувають на небі, а ми можемо осягнути його. Як кадило підноситься догори, так і наші молитви, молитви Святих на небі, а також молитви Ісуса Христа, з'єднавшись в одне ціле, повинні вознестися до неба, до Отця Небесного.

Закінчивши кадіння, священик стає перед престолом, низько вклоняється Ісусові, відтак, перехрестившись, складає руки і починає тихо молитвою *«Царю небесний...»* взивати допомоги Св. Духа. Відмовивши молитву, говорить: «Слава в вишніх Богу, і на землі мир, в людях благовоління». Ці слова промовляються тому, що саме Ангели звістили народження Христа, Божественної природи якого ще ніхто не знав. Проскомидія відображає Різдво Ісуса, тому і священик сповіщає про нього словами, які свого часу промовили Ангели. Гарний звичай побутує в деяких церквах — у момент, коли священик кадить, хор співає «Слава во вишніх». Таким чином хор, як свого часу Ангели,

сповіщає цю радісну новину усім людям. Священик двічі повторює «Слава во вишніх» і за кожним разом вклоняється. Відтак промовляє: «Господи, губи мої відкрий і уста мої сповістять хвалу Твою». Кажучи це, також уклоняється і цілує престол. Ці дії священика повинні нагадати подію, яка сталася у Старому Завіті. Одного разу пророку Ісайї явилися Ангели, котрі співали славу Божу. Спостерігаючи це, він відчув себе негідним і промовив: «О я, окаянний, як я нечистими устами посмів би славити такого Бога!» Тоді Ангел узяв вуглик із Божого престолу, торкнувся ним його уст і сказав, що він очистився від усіх своїх гріхів. І тоді сказав Господь: «*Хто піде до ізраїльського народу, повинен уміти розповісти про славу Божу»*. І сказав Ісайя, що вже йде. Так само і тут. Священик, пригадавши слова Ангела, добре розуміє, що він недостойний славити Бога так, як Ангели, недостойний розповісти про ту славу вірним, — тому цілує престол, на якому лежить Євангеліє (котре є ніби тим вугликом, яке його навчає, як повинен славити Бога).

Поцілувавши престол, священик проголошує: *«Благословенне царство Отця, і Сина, і Святого Духа нині, і повсякчас, і на віки віків*». Це перші слова, які священик промовляє вголос. Що означають ці слова і чому саме їх промовляє священик? Священик говорить про новонародженого Ісуса. А для чого Ісус Христос народився на цей світ? Для того, щоб створити царство на землі. Отже, священик, сповістивши людям словами «Слава во вишніх» про народження Ісуса Христа, закликає усіх людей до того, щоб царство, яке Ісус Христос прийшов створити, благословляли, прославляли, поширювали, щоб за нього дякували. Люди на це відповідають: «Амінь» (що означає: «*Так, нехай буде прославлене царство Боже, Отця, і Сина, і Святого Духа, Пресв. Трійці. Хочемо це царство поширити і прославляти усюди»*).

ЄКТЕНІЯ ВЕЛИКА АБО МИРНА

Коли люди відповіли, що прагнуть, аби царство Боже було прославлене, поширене у цілому світі і було закладене у їхніх серцях, священик закликає: *«В мирі Господу помолімся*»; — окрім молитви, ми не маємо чим поширити це царство; тому молімося, але в мирі. Забудьмо про усякий гнів, забудьмо про усі клопоти і про увесь світ. Люди на це відповідають: «Господи, помилуй!», що означає: «Господи,

змилосердься над нами, дай нам змогу спокійно молитися не про щось інше, а про Царство Боже, щоб воно прийшло до нас». Відтак священик проголошує: «За мир з висот і спасения душ наших Господу помолімся». Цими словами священик закликає, щоб ми молилися про спокій із небесної висоти, про той спокій, який людина відчуває тоді, коли є вільною від гріха; коли між нею і Богом є згода; коли Бог, а не гріх царює у її серці, тобто тоді, коли Бог заклав в її серці своє царство. Священик закликає до молитви, щоб прийшло Царство Боже, і додає: «... і щоб ми були врятовані», бо саме для цього Господь Бог створив те царство. Люди знову відповідають: «Господи, помилуй!», тобто: «*Господи, змилосердься, дай, щоб із Твого милосердя прийшов спокій у наші серця — царюй у наших серцях, щоб ми були врятовані»*.

Щоб те Царство Боже було в наших серцях і щоб далі поширилося, треба передусім миру в цілому світі, треба, щоб св. Церква також перебувала в мирі. Тому священик далі закликає вірних: *«За мир всього світу, добрий стан святих Божих церков і з'єднання всіх Господу помолімся*» («Молімося до Господа Бога за мир у всьому світі, молімося, щоб святі церкви* (Зноска: * Маються на увазі церкви різних обрядів: Церква західна лат. обр., східна грец. обряду, вірменського, сирийського і т. д.) утверджувалися, щоб дотримувалися правдивої віри, щоб не було між нами єретиків, схизматиків, щоб усі єдналися під одним Пастирем — Папою Римським — як одне стадо. Вірні на це відповідають: «Господи, помилуй!», тобто, Господи, будь милосердним, зроби так, щоб у цілому світі був спокій, щоб не було розбрату у св. Церкві, щоб усі єдналися довкола св. Католицької Церкви. Після відповіді вірних священик перераховує, за кого ми повинні молитися: «За святий храм цей і тих, що з вірою, благоговінням і страхом Божим входять до нього, Господу помолімся». Цими словами священик закликає молитися за свою церкву і за тих, хто до неї приходить, щоб вони були вірними св. Католицькій Церкві. Під словами «святий храм цей» розуміємо саму будівлю — дерев'яну чи кам'яну церкву, до якої приходять вірні молитися. Словами «*Господи, помилуй!»* просимо, щоб вона стояла довго і не потрапила до рук єретиків, щоб усі вірні, які приходять сюди, завжди були з'єднані із св. Католицькою Церквою.

Вірні повинні приходити до Божого дому *«з вірою, благоговінням і*

страхом Божим» — саме за таких молиться священик під час Літургії. Не можемо молитися за тих, хто іде до церкви без віри, хто не охрещений, за поган, схизматиків — вони не можуть бути в єдності з Церквою. Ці люди повинні спочатку навернутися, прийняти св. віру — за це треба молитися. Аналізовані слова священика містять прохання, щоб усі, хто приходить до церкви з вірою в серці, не відійшли від неї, щоб завжди єдналися із св. Католицькою Церквою.

Наступними словами священика є: *«За святішого вселенського архієрея (ім'я), папу Римського, і за блаженнішого патріарха нашого (ім'я), і преосвященнішого архієпископа й митрополита нашого кир (ім'я), боголюбивого єпископа нашого кир (ім'я), чесне пресвітерство, у Христі дияконство, за ввесь причет і людей Господу помолімся»*. Цими словами священик закликає вірних молитися за духовних наставників — папу Римського, патріарха, архієпископа, митрополита, єпископа, за священиків та дияконів, за тих, хто вчиться на священиків.

Чому треба за них молитися? Тому, щоб вони були єдиним цілим зі св. католицькою Церквою, щоб не зреклися її і не дали злого прикладу людям. Люди на це відповідають: *«Господи, помилуй!»* (тобто: «*Господи, будь милосердним, зроби так, щоб наші церковні наставники не відреклися від св. Католицької Церкви»*).

Далі священик закликає молитися за *«Богом бережений народ наш, за правління і все військо»*, щоб усі вони теж єдналися навколо св. Католицької Церкви. Цього ж просимо у молитві за «город цей (село це, святу обитель цю), і за всякий город, країну, і за тих, що вірою живуть у них». Згодом молимося «за добре поліття, за врожай плодів земних і часи мирні», тобто за тимчасові блага, які необхідні для підтримання життя людини, а, звідси, і для забезпечення миру між народами, бо навіть коли є згода у св. Церкві і порядок у державі, але навколо злидні і нужда — необхідного спокою не буде. Тому священик закликає молитися за те, щоб повітря було чистим і здоровим, щоб не було епідемій ані серед людей, ані серед тварин, щоб не було голоду, нестачі в одязі, щоб жили всі у спокої. Люди на це відповідають: «*Господи, помилуй!»*, тобто Просимо милосердя Твого, будь для нас щедрим, хай так станеться.

Відтак священик згадує усіх тих, за кого тривожимося, хто знаходиться в небезпеці: *«За плаваючих, подорожуючих (на землі і в*

повітрі), нужденних, страждаючих, полонених, і за спасения їх Господу помолімся». А люди закликають: «*Господи, помилуй!*» (тобто, змилосердься, Господи, порятуй їх від небезпеки, щоб ми були спокійні за них, щоб вони разом з нами врятувалися).

Наступними словами священика є слова: *«Щоб ізбавитися нам від усякої скорботи, гніву й нужди, Господу помолімся*», іншими словами, щоб ми були вільні від смутку, а сумували б лише з приводу виникнення у св. Церкві чвар; щоб ми були вільні від гніву, який пов'язаний з неладом у місті, селі чи державі; щоб ми були вільні від нужди, яка може впасти на нас у випадку епідемій, неврожаю, голоду. «*Господи помилуй!*» — відповідають люди.

На цьому закінчуються наші прохання, але священик ще раз благає Бога: *«Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, твоєю благодаттю!»* Цими словами просимо Господа вберегти нас від спокуси і від усього злого — як душевного, так і тілесного, від смертної боязні в годину смерті, від диявольського впливу; просимо, щоб Бог помилував нас, змилосердився над нами в час страшного суду, щоб виявив своє безмежне милосердя. Просимо Господньої благодаті, ласки, бо усього цього ми не заслужили, але надіємося на Його милість.

Наприкінці священик закликає людей: *«Пресвяту, пречисту, преблагосло-венну, славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію, з усіма святими пом'янувши, самі себе і один одного, і все життя наше Христу Богові віддаймо»*. Зміст цих слів такий: якщо хочемо, щоб Господь Бог вислухав наші прохання, то пригадаймо, як віддалися Господу Богу Пречиста Діва Марія і усі Святі, — і за їх прикладом віддаймося Господу і ми, і віддаймо один одного, і усіх людей, і все життя наше Христу Богу.

Люди на це відповідають: *«Тобі, Господи*». Далі священик проголошує слова, в яких міститься пояснення, чому ми віддаємося під опіку і владу Ісуса Христа: «Бо тобі належить усяка слава, честь і поклоніння». А люди закінчують словом «Амінь», що означає: «*Так є*».

Що означає слово *«єктенія»*?

Слово *«єктенія*» походить від грецького слова «ектени» — ревна, щира молитва. Існує чотири види єктенії: велика, мала, сугуба

(усильного благання) і єктенія-прохання. Про велику єктенію говорилося вище, — вона називається так тому, що містить 12 прохань. Друга назва цієї єктенії — мирна, тому що починається словами: «*В мирі Господу помолімся»*, в ній просимо Господа миру і спокою.

У малій єктенії висловлюється лише одне прохання, вона починається словами: *«Ще і ще в мирі Господу помолімся*». Єктенія сугуба (усильного благання) починається словами: «Промовмо всі з усієї душі і з усієї мислі нашої промовмо». У єктенії — проханні співаємо: «*Подай, Господи!»*

За великою єктенією слідують антифони — вибрані із псалмів вірші, які чергуються з короткими молитвами або так званими приспівами до Ісуса Христа, щоб Він через молитву Матері Божої, усіх Святих або силою своїх заслуг урятував нас. У назві відбито те, що антифони виконуються поперемінно на обох крилосах так, ніби один відповідає другому.

Є три антифони, вони складені на честь Пресв. Трійці наприкінці. Для величнішого прославлення Пресв. Трійці першого і другого антифону додається коротке славослов'я: *«Слава Отцю і Сину...»* Цим славослов'ям св. Отці підкреслювали свою віру в Пресв. Трійцю. За першим і другим антифоном виконується мала єктенія, в якій молимося за Божу благодать, так необхідну нам, і, згадавши Преч. Діву Марію і усіх Святих, віддаємося під опіку Ісуса Христа; а наприкінці знову прославляємо Пресв. Трійцю.

В антифонах прославляємо Воплоченого Сина Божого, котрий урятував нас від вічної диявольської неволі, і просимо щоб, нас урятував, як Спаситель цілого світу.

Під час виконання першого антифону священик неголосно читає молитву першого антифону:

«Господи, Боже наш, котрого царство невисказане і слава недосяжна, котрого милосердя безмежне і чоловіколюбство невисказане: Ти сам, Владико, зі свого милосердя поглянь на нас і на цю святу церкву і подай нам і тим, хто з нами молиться, багаті ласки і щедроти Твої».

Коли священик відчитав молитву, а люди відспівали перший антифон, читається мала єктенія.

Відтак люди співають другий антифон, а священик знову тихо читає молитву другого антифону:

«Господи, Боже наш, врятуй Твоїх людей, благослови спадщину Твою, збережи повноту Своєї Церкви, освяти тих, котрі люблять красу Твого дому — Ти всіх тих прослави Божественною силою Своєю і не залиши нас, бо на Тебе надіємося».

**6динородний Сину"

Після другого антифону співаємо: *«Слава Отцю, і Сину, і Святому Духові, і нині, і повсякчас, і навіки віків. Амінь. Єдинородний Сину і Слово Боже, Ти, що безсмертний є, а задля нашого спасіння згодився прийняти тіло від Святої Богородиці і Вседіви Марії і без зміни став людиною; що дався розіп'яти, Ти, Христе Боже, що (Своєю) смертю (нашу) смерть поконав; Ти, що один зі св. Трійці, рівно (однаково) прославлений з Отцем і Святим Духом — спаси нас».*

У цій пісні — коротка розповідь про життя Ісуса Христа. У ній говориться цро те, що Він є Єдинородним Сином Божим, безсмертним; згадуються найголовніші моменти Його життя, а саме: втілення, страждання, розп'яття, смерть» якою нас урятував від вічної смерті; а наприкінці виражається прохання вдати всіх нас.

Після пісні *«Єдинородний Сину»* слідує мала єктенія, так, як після першого антифону, лише з іншим вигуком. За нею слідує третій антифон.

Коли люди співають третій антифон, священик неголосно читає молитви: одну — перед антифоном, другу — після нього.

Молитва перед антифоном

«О Ти, що дарував нам ці спільні і корисні молитви; Ти, хто обіцяв вислухати молитву, коли двоє або троє зберуться в ім'я Твоє: Ти сам і нині, Господи, виконай прохання слуг Твоїх нам на користь і допоможи нам у цьому житті пізнати Твою правду, а в майбутньому даруй вічне життя».

Після антифону священик читає молитву малого входу.

«Владико, Господи Боже наш, Ти, що на службу слави Своєї призначив на небі хори і воїнства ангельські і архангельські, дай нам, просимо, щоб вхід наш відбувся разом із святими ангелами, що разом

із нами Тобі служать і прославляють Твою доброту, бо Тобі належить уся слава, шана й уклін, Отцю, і Синові, і Святому Духові, нині, і завжди, і во віки віків, амінь».

Після антифонів слідує малий вхід, який представляє нам появу Месії.

Вище згадувалося про те, що сам початок Служби Божої, аж до малого входу представляє нам життя Ісуса в НазаретІ до 30-ти років. Тому на початку Служби Божої відсутні повчання Ісуса Христа. А коли в антифонах величаємо Бога старозавітними піснями-псалмами, то ці пісні нагадують нам гарячі безнастанні молитви св. патріархів і пророків, котрі протягом усього свого життя чекали на Месію та благали Бога, щоб якнайшвидше послав Спасителя, який повинен ощасливити все покоління Адама.

Малий вхід

Скінчивши молитву малого входу, священик бере Євангеліє в обидві руки і йде направо, поза престол, виходячи дияконськими (північними) дверима перед іконостасом. Перед священиком йде паламар із запаленою свічкою і кадильницею. Під час цього переходу священик дає людям для цілування св. Євангеліє. Пізніше священик стає в царських воротах, повернувшись до великого престолу, обертає Євангеліє верхом до себе, цілує його, благословляє вхід словами: *«Благословенний вхід святих твоїх, завжди, і нині, і повсякчас, і навіки віків*», підносить Євангеліє догори і проголошує: «*Премудрість, прості»*; потім підходить до престолу і кладе на нього Євангеліє.

У відповідь на це народ робить малий уклін і співає: *«Прийдіте, поклонімся і припадім до Христа. Спаси нас. Сину Божий...»*

Цей малий вхід символізує вихід Ісуса Христа на ріку Йордан. Священик, виходячи з закритим Євангелієм бічними дверима у церкву, відтворює вихід Ісуса Христа із укриття на ріку Йордан із готовими настановами для людей, яких ще поки що їм не проголошує. Те, що священик бере Євангеліє з престолу, означає, що Син Божий узяв своє вчення з неба. Цілуванням св. Євангелія люди доводять Ісусу Христу і Його вченню свою любов і шану. Коли ж священик підносить Євангеліє догори і говорить: *«Премудрість, прості*», то словом «премудрість» ніби звертається до людей: «*Дивіться, люди, це книга, в*

якій знаходиться премудрість Божа, яка навчає нас, у що ми повинні вірити, на що в майбутньому житті можемо надіятися, як ми повинні любити Бога і свого ближнього».

Словом *«прості»* священик закликає нас випростуватися тілесно і душевно, зосередитися на тому, що буде далі сказане, бути готовими сприйняти Боже слово усією душею і усім серцем, а для цього треба відкинути від себе недобрі думки, підкоритися Божій волі.

У відповідь на це люди обіцяють саме так чинити, промовляючи: *«Прийдіте, поклонімся і припадім до Христа»*. Цими словами люди висловлюють думку про те, що ніякому іншому Богу не будуть поклонятися, лише Христу; що завжди будуть керуватися лише вченням Ісуса Христа.

А паламар (або хтось із церковних провизорів), що йде зі свічкою і кадилом перед священиком, зображає св. Йоана Предтечу, котрий — говорить св. Письмо — готував дорогу для Ісуса Христа, займався просвітою єврейського народу, таким чином готуючи їх до приходу Ісуса Христа. Крім того, той вогонь свічки і кадило означають, що Ісус Христос є правдивим світлом і що Він один приніс нам ласку Божу з неба.

Тропарі і кондаки

Після малого входу люди співають тропарі і кондаки, тобто короткі новозавітні пісні. У неділю співаються тропарі про воскресіння Христове; в урочисті свята співаються тропарі відповідно до Господнього празника, або празника Богородиці, або якогось Святого, свято котрого св. Церква в цей день святкує.

Слово *«тропар»* походить від грецького слова, що означає «знак перемоги», оскільки в церковних тропарях говориться про різні подвиги і перемоги Святих. Однак, дехто вважає, що слово «тропар» означає «*вертатися»*, тому що під час співу тропарів використовуються різні гласи.

Слово *«кондак»* також походить від грецького «*малий, короткий»*, тому що в ньому зібрані короткі похвали свята або Святого. Є окремі кондаки в честь Господніх свят, окремі — в честь свят Богородиці і окремі — в честь свят Святих. Складати кондаки першим почав диякон Емеський Роман, котрий жив за часів Анастазія Дикора близько 500

років після Христа.

Трисвяте

Коли люди співають тропарі і кондаки, священик неголосно читає молитву Трисвятого.

«Боже святий, що на Святих почиваєш, котрого трисвятим голосом вихваляють Серафими і прославляють Херувими, котрому поклоняються всі небесні Сили; Ти, котрий із небуття у буття привів усі речі, що створив людину за Своїм образом і подобою і всілякими талантами нагородив її; Ти, що даєш премудрість і розум усім, хто просить у Тебе і не погорджуєш грішником, але визначив для досягнення спасіння покаяння; Ти, що удостоїв нас, смиренних і негідних Твоїх слуг, стати перед славою Святого Твого жертовника і принести Тобі належний поклін і шану — Ти сам, о. Владико, прийми із наших грішних уст трисвяту пісню і прийди до нас з добротою Своєю: пробач нам провини наші, самовільні і мимовільні, освяти наші душі і тіла і дай нам свято служити Тобі до кінця життя нашого, за молитвами святої Богородиці і всіх Святих, що від віку сподобалися Тобі».

У цій молитві священик просить у Трійці єдиного Бога, котрому Ангели безнастанно співають: *«Свят, свят, свят»* і котрий об'явився при хрещенні Ісуса Христа, щоб Він прийняв і від нас, грішних, подібну пісню слави. Чому ми повинні прославляти Пресвяту Трійцю? На це відповідає сам священик словами: «Бо святий єси, Боже наш, і тобі славу співаєм, Отцю, і Сину, і святому Духу...» При цьому священик, обертаючись до людей, благословить їх знаком св. Хреста. Це робиться для того, щоб ми цю найважливішу річ у нашому житті — прославляння Пресв. Трійці — могли добре виконати силою благословення Божого. Після цього вірні прославляють Пресв. Трійцю піснею: «Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас» (тричі), додаючи «Слава Отцю і Сину... святий безсмертний, помилуй нас», відтак, іще раз: «Святий Боже...» У свята Різдва Христового, Богоявления, в Суботу Лазареву, на Великдень і Зелені свята замість «Святий Боже»... співають: «Ті, що в Христа охрестилися і в Христа облеклися, хваліть Бога (Алилуя)», бо саме в ці дні, або надвечір перед цим днем хрестили оглашенних. Цими словами св. Церква нагадує всім новоохрещеним, щоб прославляли Бога, бо слово

«Алилуя» означає «хваліть Бога». Св. Церква неначе промовляє: «Ви, котрі тепер охрестилися, оповилися ласкою Божою, облишили грішне життя і злого диявола і убралися в Христа, радійте і веселіться, і прославляйте Бога з вдячністю за таку велику ласку Божу». У свято Воздвижения Чесного Хреста і в неділю Хрестопоклонну замість «Святий Боже» співають «*Хресту Твоєму»*.

Вхід на верхнє сідалище і благословення

Коли хор закінчить співати Трисвяте (*«Святий Боже*»), священик стає за престол на верхнє сідалище (якщо є в церкві) і звідти проголошує: «Будьмо уважні!» Сказавши так, благословить рукою, промовляючи: «Мир усім!» («Спокій вам, спокій нехай із цим благословенням прилине у ваші серця»). Після цих слів додає: «Премудрість, будьмо уважні», тобто: «*Уважаймо на слова Божої премудрості, які будуть проголошені»*.

Прокімен, вірші і Апостол

Після слів, проголошених священиком, хор співає короткі вірші, які в перекладі з грецької називаються прокіменами. Прокімен — це вірш, в якому кількома словами розповідається про те, яка мудрість буде проголошена з Апостола чи Євангелія. Є прокімени на неділі, на свята, на будні і т. п. Напр., на день св. Миколая є такий прокімен: *«Праведна людина радіє, веселиться, бо живе з Господом і уповає на Нього»*. У цих словах сказано, що з того Апостола і Євангелія ми повинні би навчитися мудрості жити праведно (тобто, як це мудро, коли людина живе з Богом, із Ним веселиться і на Нього уповає).

До того прокімена додає хор, або той, хто повинен читати Апостол, ще один або два вірші, повторюючи прокімен раз або двічі. Напр., додається такий вірш: *«Вислухай, Боже, молитву мою, коли буду молитися до Тебе*». А хор ще раз повторює той самий прокімен. Коли хор закінчить прокімен, священик проголошує: «Премудрість!» На це читець Апостола проголошує, напр.: «Діянь святих апостолів читання», а священик ще раз говорить: «Будьмо уважні!» Пізніше читається Апостол. Сказано: «*Будьмо уважні»*, значить треба бути уважними, не розмовляти, не ходити.

Алилуя і Євангеліє

Після читання Апостола хор співає Алилуя (*«хваліть Бога*»). Під

час «Алилуя», як і під час прокімену, також читаються вірші. Напр., на св. Миколая є такі вірші: «Закликали праведні і Господь вислухав їх і від усіх скорбот врятував їх». Відтак знову «Алилуя», а пізніше знову вірш: «Щаслива людина, що боїться Господа, бо в заповідях Його розлюбиться дуже». І знову «*Алилуя»*.

Коли хор співає *«Алилуя»*, священик повертається з верхнього сідал ища до престолу, стає перед ним, бере кадильницю, насипає до неї кадила і кадить так само, як і на початку Служби Божої; потім складає руки і з похиленою головою відмовляє молитву перед Євангелієм:

«Чоловіколюбче, Владико, запали в серцях наших пречисте світло Твоєї Божої премудрості, щоб ми могли зрозуміти Твої євангельські проповіді; всели в нас і боязнь перед Твоїми святими заповідями, щоб ми, поборовши в собі всі тілесні похоті, могли пожити для Тебе духовним життям, щоб ми чинили лише так, як Тобі потрібно. Бо Ти є світочем душ і тіл наших, Христе Боже, і Тебе прославляємо з предвічним Твоїм Отцем, святим, благим і животворним Твоїм Духом, нині І завжди і вовіки віків, амінь». У цій молитві священик просить Господа Бога, щоб Він просвітив наші думки, аби ми зрозуміли те святе Євангеліє і навчилися так жити, як воно вчить. Закінчивши цю молитву, проголошує: «Премудрість! Прості, вислухаймо святого Євангелія, від Луки (або від Матея, або від Марка, або від Йоанна) святого Євангелія читання». Народ на це відповідає: «Слава Тобі, Господи, слава Тобі» Ще раз словами «Будьмо уважні!» священик нагадує, щоб вірні зосередилися, а відтак читає св. Євангеліє. Після того, як перечитали св. Євангеліє, люди знову говорять: «*Слава Тобі, Господи, слава Тобі!»* Священик цілує св. Євангеліє, закриває його і кладе на місце.

Єктенія сугуба (усильного благання)

У неділю або свято після читання Євангелія проголошується певна наука; коли ж священик проголошує науку після Служби Божої, то відразу після Євангелія починає: *«Промовмо всі з усієї душі і з усієї мислі...*» Тут священик ще не сказав, що саме повинні говорити вірні, але люди, немовби відгадуючи, немовби перериваючи священика, говорять: «*Господи, помилуй!»* (Боже, змилосердься).

Коли люди це сказали, священик говорить: *«... Господи Вседержителю, Боже отців наших, молюсь до Тебе, вислухай і*

помилуй». А люди, немовби спираючись на це останнє слово, проголошують «*'Господи, помилуй!»* (так, Господи, змилосердься над нами, як змилосердився Ти над нашими Отцями!).

У відповідь священик ще раз повторює те саме прохання: *«Помилуй нас, Боже, по великій милості Твоїй, молимось Тобі, вислухай і помилуй*». А люди, чуючи, як священик повторює те саме прохання, тричі повторюють: «*Господи, помилуй!»* (Господи, з Твоєї великої милості, тому що Ти наймилосердніший, змилосердься над нами; просимо Тебе, вислухай нас і змилосердься на нами!).

Далі священик уточнює, за кого і про що просимо, говорячи: *«Просимо Тебе, Господи, за святішого, вселенського Архієрея, папу Римського (називає ім'я папи)»*. Отже, священик від імені усіх людей молиться за найпершого священика — єпископа, за того, хто є над цілим світом — за папу Римського.

За нього молиться насамперед тому, що папа Римський є найпершим єпископом усього світу; він є намісником Христа на землі; він керує усією Христовою Церквою; він є отцем усього світу; він є пастирем усіх християн; понад Ним, понад папою Римським, немає в усьому світі нікого першого між людьми, нікого старшого. Ким є пастир для стада овець, тим є папа для нас усіх, овечок Христових. Ким є батько для дітей, тим є папа для всіх нас, вірних; ми, як добрі діти, повинні молитися за свого отця; як вірні його сини і доньки, ми повинні просити Небесного Отця за свого найпершого пастиря. Тому, як тільки священик помолився, аби Бог помилував нас, відразу просить Господа Бога за папу Римського.

Далі священик проголошує: *«і за блаженнішого патріарха нашого (ім'я), і преосвященнішого архієпископа й митрополита нашого кир (ім'я)..., і всю во Христі братію нашу*», а люди знову відповідають тричі: «*Господи, помилуй!»* (змилосердься, Господи, над нами, вислухай наші молитви за своїх єпископів та за своїх отців духовних).

Отже, після молитви за папу, молимося за свого митрополита, за єпископа, за усіх священиків, дияконів і монахів.

Якщо відправляється Служба Божа, напр., за хворих, або за погоду, чи за благословення в якійсь розпочатій справі, або щоб Бог відвернув якусь біду, то разом із проханням за єпископів додаються ще прохання

за те, про що в тій Службі Божій особливо просимо. Коли ж відправляється звичайна Служба Божа, то після згаданих молитов додається: *«Ще молимось за предстоячих людей, що очікують від тебе великої і багатої милості, за тих, що творять нам милостиню, і за всіх православних християн»*, тобто за тих, хто праведно вірить у Тебе і прославляє Тебе так, як ми. Люди на це знову благають: «*Господи, помилуй!»*.

Що означають слова *«православний християнин»*?

Православний християнин — це такий християнин, який прославляє Господа Бога, керуючись правдивою вірою Христовою, тобто, правильно славить Бога.

Чи можемо ми, католики, називати себе православними?

У церковній лексиці ця назва належить нам по праву, бо ми прославляємо Господа Бога, як учить цього єдина правдива віра Католицької Церкви.

А чи можуть називати себе православними схизматики, котрі не визнають св. Католицької Церкви і не дотримуються правдивої віри Христової?

Ні, вони не є православними, бо не прославляють Господа Бога згідно з правдивою вірою, яку подає св. Католицька Церква. Вони повинні б називатися кривославними, бо справді криво, а не право, не так, як хоче Бог, прославляють його.

Чому ж тоді вони частіше, ніж ми, називають себе православними?

Тому, що їм соромно визнавати, що їхня віра є фальшивою, неправою.

Єктенія закінчується словами: *«Бо милостивий і чоловіколюбець Бог єси, і тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас, і на віки віків»*.

Цими словами священик ніби ще раз повторює усі попередні прохання, пояснюючи, чому просимо це все в Бога, чому надіємося, що Він змилосердиться над нами. Отже, тому, що Бог милосердний і любить людей; Він змилосердиться над нами, бо ми все це просимо для того, щоб Йому шану віддавати і прославляти Його, в Трійці Отця, і Сина, і Святого Духа, єдиного Бога, тепер і на віки вічні. А люди

закінчують усе це словом *«Амінь»* (так, Боже, так, як ми просимо, нехай усе станеться).

Сугубо єктенію закінчує священик закликом, яким підтримує у присутніх людей надію і віру в те, що Господь Бог виконає усе, про що Його просимо, бо Він є милостивим і любить людей, і за це шлемо Йому славу — Отцю, і Сину, і Св. Духові.

Отже, цим закінчується єктенія, котра співається відразу після Євангелія. По-церковному ця єктенія називається *«сугубою»*, тобто подвійним проханням, в якому просимо з великою покірністю в серці. Саме тому в деяких церквах є такий звичай, що люди відразу після проповіді стають на коліна і під час цієї єктенії дуже побожно моляться.

Єктенія слова

Після єктенії сугубої відразу виконується єктенія слова (оглашенных). Хто ж це такі — оглашенні? Це люди — іновірці, котрі ще не були хрещені. Вони стояли не в церкві, а лише у притворі; їм не дозволялося бути присутніми на цілій Службі Божій, а лише від початку і до слів: *«Всі оглашенні, вийдіть...»* Отже, в цій єктенії молимося за оглашенних. Священик говорить: «Помолімся, оглашенні, Господеві». А усі люди відповідають на це: «Господи, помилуй!» (Господи, змилосердься над ними). Далі священик звертається до вірних словами: «Вірні, за оглашенних помолімся, щоб Господь помилував їх». А люди на це знову відповідають: «*Господи, помилуй!»* (змилосердься над ними).

Закликавши і оглашенних, і вірних до молитви за оглашенних, священик продовжує: *«щоб Господь... огласив їх словами істини, відкрив їм євангеліє правди, приєднав їх до святої своєї соборної й апостольської церкви»*. Тобто вірні разом зі священиком моляться за те, щоб оглашенні могли почути слово Божої правди, слово про св. віру, щоб могли зрозуміти глибину Євангелія, прийняли його і за ним ішли, щоб Господь з'єднав їх із святою Католицькою Церквою, щоб і вони стали дітьми єдиної соборної апостольської всесвітньої католицької Церкви.

Перелічивши ці прохання, священик закінчує єктенію словами: *«Спаси, помилуй, заступи й охорони їх, Боже, Твоєю благодаттю»*

(врятуй їх, змилосердься над ними, захисти і збережи їх, Боже, Твоєю ласкою. Отже, просимо і молимо Тебе, Боже, за оглашенних. Дай їм свою ласку і приведи їх до спасіння. Змилосердься над ними, щоб вони пізнали правду, щоб її прийняли і за нею пішли. Якщо вони в чомусь завинять, даруй їм це; якщо б якась спокуса заволоділа ними і відвернула б їх від пізнання Твоєї святої правди, то захисти їх перед нею). А люди на це відповідають: «*Господи, помилуй!*» (дай їм у своєму милосерді це все).

Наприкінці священик знову звертається до оглашенних: *«Оглашенні, голови ваші Господеві приклоніть*» (схиліть голови свої перед Богом, приникніть перед Ним). І вони закликають: «Тобі, Господи», неначе кажучи цим: «*Так, ми вже приклонили свої голови перед Господем»*.

Далі священик неголосно читає молитву за оглашенних: *«Господи, Боже наш, що на небесах живеш і на покірних споглядаєш! Ти, що на порятунок людського роду послав єдинородного Твого Сина і Бога Господа нашого Ісуса Христа, поглянь на слуг Твоїх оглашенних, що схилили перед Тобою свої голови, і приголуб їх у щасливу хвилину купелі відродження, відпущення гріхів і одягу чистоти; залучи їх до святої Твоєї католицької і апостольської Церкви і зарахуй їх до Твого обраного стада»*.

Священик просить Всевишнього Бога, щоб Він ласкаво зглянувся на них, тих оглашенних, котрі так ревно готуються до прийняття св. віри, що зараз покірно схилили голови перед Ним. Просить, щоб Бог подарував їм ласку святого хрещення і щоб з'єднав їх зі святою своєю Католицькою Церквою; щоб приєднав їх до свого обраного стада.

Досі священик молився неголосно, а, скінчивши молитву за оглашенних, промовляє голосно: *«Щоб і вони з нами славили пречесне й величне ім'я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа, нині і повсякчас і на вікі віків*». Отже, священик закінчує свою молитву словами, в яких пояснює, чому він і вірні просили Бога за всі ті милості для оглашенних. Зміст їх такий: «Змилосердься, Боже, над тими схиленими в покорі перед Тобою і дай їм усе те, про що ми Тебе просили для них. Дай їм все те задля того, щоб і вони могли з нами прославляти Тебе, одного Бога в Трійці єдиного». Люди на це відповідають: «*Амінь»* (нехай так станеться).

У кінці єктенії священик звертається до оглашенних: *«Всі оглашенні, вийдіть, оглашенні, вийдіть; усі оглашенні, вийдіть; щоб ніхто з оглашенних не залишився, тільки...»*

«Вірні, ще і ще в мирі Господу помолімся».

Ця частина Літургії називається Літургією оглашенних. Але після останніх слів священика всі оглашенні повинні були вийти з церкви, а в церкві залишалися лише охрещені.

Може виникнути питання: за кого ми тепер молимося під час цієї частини Літургії, а особливо під час єктенії оглашенних, якщо у нас немає оглашенних?

Оглашенні є в деяких нехристиянських краях — за них молимося. Є і у нас люди, які хочуть навернутися до католицької віри; ця молитва додає їм сили, а, доки вони навчаються нашої віри, вони є оглашенними. Врешті, ми молимося і за наших новомодних іновірців: за радикалів, соціалістів і взагалі за всіх християнських недовірків. Молимося, щоб Господь милосердний просвітив їх розум, щоб вони пізнали Божу правду та знову стали віруючими католиками.

Літургія вірних

Господь Бог Ісус Христос навчав людей протягом трьох років, а наприкінці третього року став готуватися до смерті. Він добре знав про те, що буде розіп'ятий і що повинен померти, тому під час своєї подорожі повернув до Єрусалиму. За тиждень перед єврейськими Великодніми святами, в суботу, у Витанії воскресив Лазаря, котрий уже три дні лежав у труні. А наступного дня помандрував до Єрусалиму.

До святого міста в'їхав верхи на ослі, супроводжуваний радісними вигуками місцевих жителів, котрі вийшли Йому назустріч. Вони ламали галузки з дерев, встеляючи ними дорогу, якою їхав Христос, а діти співали: *«Благословен, що йде в ім'я Господнє, осанна в вишніх»*. У Єрусалимі Ісус Христос ще три дні навчав у святині, а в четвер їв із учнями останню вечерю, під час якої встановив Пресв. Тайну Євхаристії. Того самого дня впіймали Його євреї і катували усю ніч, а в п'ятницю, близько дванадцятої години, опівдні, розіп'яли на хресті, де Він помер. Увечері цього самого дня, тобто у п'ятницю, Ісуса Христа поховали, а в неділю вранці Він воскрес із мертвих. Після свого

воскресіння Спаситель об'являвся своїм учням протягом 40 днів, сорокового ж дня поблагословив їх усіх, вознісся на їх очах на небо, звідки десятого дня зіслав на Апостолів Св. Духа.

Саме ця коротенька історія останніх днів Ісусового життя на землі представлена в Літургії вірних.

Перша і друга молитви вірних

У давні часи християнства ця частина Літургії відправлялася окремо від Літургії оглашенних. Отже, після того, як оглашенні вийшли з церкви, священик звертається до вірних: *«Вірні, ще і ще в мирі Господу помолімся»* (тобто закликає вірних ще раз помолитися Господу). Вірні на це відповідають: «*Господи, помилуй!»* (змилосердься над нами).

Далі священик неголосно відмовляє першу молитву вірних.

«Дякую Тобі, Господи Боже наш, що Ти удостоїв нас і нині стати перед святим Твоїм вівтарем і припасти до Твоїх щедрот молитвою за наші гріхи і людське незнання. Прийми ж, о Боже, цю нашу молитву і зроби нас достойними принести ці молитви, і моління, і святу безкровну жертву за всіх людей Твоїх; і підтримай нас — яких Ти призначив до цієї Твоєї служби — силою Твого Святого Духа, щоб ми безгрішно і з чистою совістю своєю могли закликати Тебе в будь-який час і в будь-якому місці, а Ти, Боже, вислухавши, будь милостивим до нас у Твоїй доброті».

Незабаром має відбутися жертвоприношення — священик принесе в жертву Господу Богу самого Ісуса Христа. Це щось надзвичайне, тому священик у цій молитві дякує Господу Богу, котрий наділив нас цією ласкою — можливістю принести цю жертву за свої гріхи. Далі священик просить Господа Бога дозволу принести цю жертву за наші гріхи з чистим серцем. *«Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю»* (допоможи нам, Боже, з чистим серцем принести цю жертву і захисти нас своєю благодаттю).

Пізніше священик додає, чому ми саме цього просимо: *«Бо Тобі належить усяка слава, честь і поклоніння, Отцю, і Сину, і Св.Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків»*. Люди відповідають: «*Амінь»*.

Далі священик знову закликає: *«Ще і ще в мирі Господу помолімся»*, вірні співають «Господи, помилуй!», священик тихо молиться. Після

того священик відмовляє другу молитву вірних: «Знову і багато раз припадаємо до Тебе і Тобі молимося, благий і Чоловіколюбче, щоб Ти, зглянувшись на моління наші, очистив наші душі і тілеса від усякої скверни плоті і духа, і дав нам неповинно й неосудно стояти перед святим твоїм жертовником.

Даруй же, Боже, і тим, що моляться з нами, успіх у житті, І вірі, і в духовному розумінні. Дай їм, що завжди зі страхом і любов'ю служать тобі, неповинно й неосудно причаститися святих Твоїх Тайн і небесного Твого царства сподобитися".

Закінчивши молитву, священик голосно мовить: *«Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю»*, на що люди відповідають: «Господи, помилуй!» А священик додає: «Щоб, під владою Твоєю завжди бережені, Тобі славу возсилали, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині, і повсякчас, і на віки віків». У цих словах міститься прохання: «*Боже, допоможи нам своєю ласкою, щоб з чистим серцем принести Тобі цю жертву, та щоб ми гідно причащалися Твоїх святих Тайн; щоб ми, захищені Твоєю силою, Тебе славили по віки вічні»*

Чому священик так гаряче у двох молитвах просить Божої ласки, щоб ми приносили жертву і причащалися з чистим серцем? Тому, що жертва того, хто має на душі тяжкий гріх, неприємна Богові, а той, хто відважиться причаститися з гріхом на душі, накличе на себе Божий гнів.

Великий вхід і пісня *«Іже херувими»*

Після цих двох молитов вірних слідує молитва входу і пісня *«Іже херувими»*. Священик молиться з розпростертими руками, а люди в той час співають пісню «*Іже херувими»*.

За що ж молиться священик і про що співають люди в цій пісні?

Змістовними І мудрими є ця молитва і пісня, та й узагалі все, що діється під час великого входу. Все це ніби промовляє до серця, і людина, котра розуміється на тому, хіба лише плачем зможе виявити свою радість.

За що ми молимося у двох молитвах вірних? Молимося за чисте серце, бо незабаром повинні принести Богу Отцю на престолі велику жертву — самого Ісуса Христа, Сина Божого. І не стільки ми, скільки

сам Ісус Христос принесе Себе руками священика, а ми усім серцем, прагненнями та волею з'єднаємося з цією жертвою. Отже, серцем ми прагнемо з'єднатися з пресвятою жертвою, що незабаром буде принесена перед нашими очима на престолі. А чи маємо право єднатися з пресвятою жертвою брудним серцем, оскверненим гріхами? Ні, і ще раз ні! Пресвята жертва не може мати нічого спільного з грішним серцем. Саме тому в цих двох молитвах просимо про чисте серце.

Закінчивши молитву, священик простягає руки догори (перед тим молився із складеними руками) і посилає до Господа Бога щиру молитву — молитву великого вхуду (Херувимської пісні): "Ніхто не достойний із зв'язаних тілесними похотями і пристрастями приходити, або наближатися, або служити Тобі, Царю слави, бо служити Тобі — велике і страшне й самим небесним силам.

Та, однак, ради несказанного й безмірного Твого чоловіколюбства, безперемінно й незмінно став Ти чоловіком, і архієрей нам був єси, і богослужебної цієї і безкровної жертви священнодійство передав Ти нам, як Владика всіх. Ти бо єдиний, Господе Боже наш, володієш небесними і земними, Тебе на престолі херувимському носять, Ти серафимів Господь і цар Ізраїлів, Ти єдиний святий і у святих спочиваєш. Тебе, отже, молю, єдиного благого і благоуважного.

Споглянь на мене, грішного й непотрібного раба Твого, і очисти мою душу й серце від совісті лукавої. І зроби мене здатним, силою Святого Твого Духа, одягненого благодаттю священства, стати перед цією Твоєю святою трапезою і священнодіяти святе і пречисте Твоє Тіло і чесну Кров.

Бо до Тебе приходжу, приклонивши свою шию, і молюся Тобі, щоб Ти не відвернув лиця Твого від мене, ні не відкинув мене з отроків Твоїх, а сподоби мене, щоб я, грішний і недостойний раб Твій, приніс Тобі ці дари; Ти бо єси Той, що приносить, і Кого приносять, і Хто приймає, і Кого роздають, Христе Боже наш, і Тобі славу возсилаємо з безначальним Твоїм Отцем, і пресвятим, і благим, і животворящим Твоїм Духом, нині, і повсякчас, І на віки віків".

На це люди кажуть: *«Амінь»* і закінчують Херувимську пісню: «... щоб і Царя всіх ми прийняли...» Ця молитва священика стосується вже не всіх людей (як попередні), а самого священика, тому що саме він

зараз повинен здійснити те, що свого часу здійснив Ісус Христос — принести жертву. Якщо для людей він просив чистого серця, то для себе просить, щоб Його серце порвало будь-які зв'язки з цим світом і щоб єдналося лише з Богом; він просить сили духа, тому що служити Господу Богу страшно навіть самим Ангелам, котрі є чистими духами, а не те, що йому, людині. Під час молитви священика люди співають «*Іже херувими»*.

Ця чудова пісня сповнена таємничого змісту. Її необхідно дуже і дуже побожно співати.

Що ж означає ця пісня, про що в ній співається? *«Ми, херувимів тайно являючи і животворящій Трійці трисвятую пісню співаючи, всяку нині житейську відложім печаль, щоб і Царя всіх ми прийняли, що Його в славі невидимо супроводять ангельські чини»*.

Тлумачення цієї пісні таке. Ми, люди, в даний момент представляємо ангелів — херувимів, так, як вони, співаючи трисвяту пісню. Тому ми повинні відкинути усі думки про тимчасове, усі турботу і тривоги, щоб прийняти Царя усім серцем і прославити Його.

Навіщо Церква велить співати нам цю пісню? До сих пір священик молився за нас, щоб очистити від усього недоброго, а тепер цією херувимською піснею. Церква хоче піднести нас до ангелів-херувимів. Щоб ми, чисті, як ангели-херувими, могли возвеличувати Царя усього світу, який таємно сходить до нас із неба. Словами цієї пісні повеліває нам Церква забути про усе земне, і, навіть, якщо можливо, — про себе. Цією піснею Церква допомагає нам уявити себе не на землі, а на небі, бо й справді, під час Служби Божої церква стає небом і ми наближаємося до престолу ласки і слави. Саме тому священик відмовляє цю пісню аж тричі і тричі вклоняється на знак покірності.

Отже, в цій пісні ми самі себе готуємо до прийняття Ісуса Христа.

Відмовивши молитву входу, під спів Херувимської пісні, священик виходить із-за престолу, бере кадильницю і кадить увесь престол, навколо нього, іконостас і людей. Потім знову вертається до престолу, простягає руки, тримаючи в лівій руці кадильницю, і відмовляє тричі *«Іже Херувими»*, за кожним разом уклоняючись.

Закінчивши говорити, священик знову залишає престол і йде до захристії, де кадить ті дари, що приготував під час Проскомидії. Далі

бере в руки чашу з вином і дискос із хлібом, входить через дияконські двері у церкву і через царські двері — до престолу. Тут кладе по праву руку чашу, по ліву — дискос із хлібом, звіздою, усе накриває воздухом і кадить.

Під час входу проголошує: *«Святішого вселенського архієрея (ім'я), папу Римського, і блаженнішого патріарха нашого (ім'я), і преосвященнішого архієпископа й митрополита нашого Кир (ім'я), боголюбивого єпископа нашого Кир (ім'я)... і увесь священичий, дияконський і монаший чин, Богом бережений народ наш, правління і все військо, благородних і приснопам'ятних ктито-рів і доброчинців святого храму цього, і всіх вас, православних християн, нехай пом'яне Господь Бог у Царстві своїм завжди, нині і повсякчас, і на віки віків*». На це люди відповідають: «Амінь» і співають кінець Херувимська пісні «*Щоб і Царя всіх ми прийняли...»*

Вхід символізує приїзд Ісуса Христа до Єрусалиму, де Його чекала смерть на хресті. Ісус знав про це, знав, що буде страждати, — Він провістив, що стане жертвою за всіх людей. Так і у відправі після входу слідує жертвоприношення за всіх. Священик, заступаючи Христа, називає спочатку тих, хто найближчий нам, найдорожчий нашому християнському серцю, а вкінці — всіх християн.

Єктенія прохальна

Ця єктенія починається словами: *«Сповнім молитву нашу Господеві*» (доповнім молитву нашу Господеві). Священик закликає доповнити нашу молитву, яку ми перервали через вхід. А люди на це: «*Господи, помилуй!»*

І далі священик перераховує те, за що ми будемо молитися:

«За предложені, чесні дари Господу помолімся» (за той хліб і вино, котрі зараз лежать на престолі); за святий храм цей, і тих, що з вірою, благоговінням і страхом Божим входять до нього, Господу помолімся (за церкву та й за тих, що увійшли до неї з вірою (тобто котрі вірять так, як св. Католицька Церква подає); з благоговінням (тобто котрі є побожними, прийшли до Церкви, щоб помолитися) і зі страхом Божим (котрі мають у серці боязнь Божу); — щоб ізбавитися нам від усякої скорби, гніву і нужди... (щоб ми позбулися усякого смутку, гніву і нужди...)». На це люди відповідають: «*Господи, помилуй!»* (Господи,

змилосердься над нами, дай нам те, про що ми Тебе просимо).

Отож, у цих трьох проханнях священик закликає нас молитися за ті священні дари, котрі лежать на престолі, щоб із ними не сталося чогось, доки не настане перетворення. Далі молимося за храм-церкву, щоб з нею також нічого не трапилося, щоб ми мали де ту жертву приносити. Молимося також і за тих, хто є в церкві, щоб були стійкими у вірі, побожності і страху Божому до моменту перетворення, та щоб ми вільні були від усякої журби і скорботи. Люди на це співають: *«Господи, помилуй!»*.

У цей час священик читає молитву проскомидії або наміру:

«Господи Боже, Вседержителю, єдиний святий, Ти, що приймаєш жертву похвали від тих, котрі закликають Тебе усім серцем; прийми й від нас, грішних, молитву і принеси її до святого Свого жертовника і дай нам силу принести Тобі дари і духовні жертви за наші гріхи, за людські провини. І допоможи нам заслужити Твою ласку, щоб приємною була ця наша жертва і щоб Дух Твоєї благодаті вселився в нас і на запропоновані ці Дари і на всіх людей Твоїх».

У цій молитві священик просить про те саме, про що просили ми в єктенії, а далі знову голосно читає єктенію: *«Заступи, спаси і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю*». Люди на це відповідають: «*Господи, помилуй!»*

Потім священик молиться про різні милості для душі, які завдяки цій жертві хочемо випросити. Ісус Христос жертвував Собою задля нашого спасіння, отже, й тут просимо про ласки, необхідні нашій душі для спасіння. Отож: *«Дня всього звершеного, святого, мирного й безгрішного у Господа просім*» (тобто просимо Господа Бога, щоб допоміг нам прожити цей день без гріха і у спокої; щоб був для нас днем святості, днем досконалим, бо лише за такий день буде нагорода в небі. За день, проведений у гріхах, чекає на нас кара. Люди на це закликають: «*Подай, Господи»* (дай, Господи, щоб ми свято прожили цей день).

А щоб ми могли свято, без гріха жити, нам необхідне заступництво Бога, бо ми слабкі і негідні. Хто ж нас стереже? Ангел Божий. Саме тому вдруге закликає нас священик до молитви словами: *«Ангела миру, вірного наставника, хоронителя душ і тілес наших у Господа просім*»

(тобто Ангела спокою, вірного провідника, охоронця душ і тіл наших у Господа просімо. Просімо Господа, щоб послав нам Ангела спокою (ангел неспокою-диявол), такого, щоб вірно наставляв нас на праведну дорогу та охороняв нашу душу і тіло від усякого зла). Люди знову на це відповідають: «Подай, Господи» (пошли нам Ангела). Людина слабка, тому, хоч би як остерігалася, не вбережеться від гріха, і тому священик закликає: «Прощення і відпущення гріхів і прогрішень наших у Господа просім». Отже, просімо Господа пробачити нам наші гріхи і провини, не карати суворо нас за них. Люди відгукуються словами: «*Подай, Господи!*»

Чому ж ми грішимо? Часом через злих людей, через якесь нещастя або й, навіть, через щастя, — по-різному буває. Тому священик далі закликає: *«Доброго і пожиточного душам нашим і миру для світу у Господа просім*». Отже, просімо доброго та ласкавого Господа сприяти тому, щоб усе навколо нас спричинялося для добра і пожитку нашої душі, щоб був мир на землі. Люди знову відповідають: «*Подай, Господи!*».

Але для того, щоб бути врятованим, не досить прожити день чи два без гріха, — треба бути стійким у доброму аж до смерті. Треба жити без гріха, щоб був мир і спокій між нами і Богом. А якщо скоїмо якийсь гріх, то треба шкодувати, що так сталося. Кожен гріх ми повинні відпокутувати, щоб той зв'язок, який існував між нами і Богом, і який через гріх ми, втратили, відновити. Тому священик молиться: *«Осталий час життя нашого в мирі й покаянні скінчити у Господа просім*», тобто просімо Господа Бога, щоб допоміг нам скінчити наше життя в мирі з Богом. Люди відповідають: «*Подай, Господи»*.

Людське життя закінчується смертю, і дуже важливо, чи ми будемо у цю хвилину спасенні. Тому священик закликає просити в Бога *«християнської кончини життя нашого, безболісної, бездоганної, мирної, і доброго одвіту на страшнім судищі Христовім*», тобто просити, щоб Бог дозволив нам похристиянськи, безболісно, бездоганно і спокійно закінчити наше життя, щоб ми вмирали, як християни; щоб могли перед смертю сповідатися, причащатися Тіла і Крові Христової та удостоїтися св. Тайни Єлеопомазання, щоб ми втішилися цим на шляху до неба; просити, щоб ми йшли з цього світу, не відчуваючи фізичного болю, зберігши душевний спокій, щоб ми не

соромилися на страшному Христовому суді своїх гріхів, але щоб могли дати Христу добру відповідь, коли Він стане питати нас про наше життя. Вірні на це закликають: «*Подай, Господи!*» (дай нам так умирати).

На цьому закінчуються наші прохання. Але хто їх повинен вислухати?

Ісус Христос за посередництвом Пречистої Діви Марії та святих. Саме тому священик додає: *«Пресвяту, пречисту, преблагословенну, славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію, з усіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддаймо*». Зміст цього прохання такий: «Правда, що ми просимо Господа Бога про усі ці милості, але усі ми грішні, наші молитви не мають перед Богом великого значення. Тому попросімо і свою Заступницю перед Богом Пречисту Діву Марію. Бо Вона є нашою Царицею, Володаркою, Панею перед Богом; Вона є найсвятішою, найчистішою, найповнішою усяких ласк Божих; Вона є Матір'ю самого Бога Ісуса Христа. Вона допоможе нам отримати усе, що ми так гаряче просимо Бога. Візьмімо собі заступниками і всіх Святих, через їхні руки віддаючи самих себе, і один одного, і усе життя наше Христу Богу». А люди на це проголошують: «*Тобі, Господи*» (так, віддаємо Тобі, Господи, усі наші прохання через руки Пречистої Діви і всіх Святих).

Наступні слова священика: *«Щедротами единородного Сина Твого, що з Ним благословенний єси, з пресвятим, і благим, і животворним Твоїм Духом, нині, і повсякчас, і на віки вічні*». Священик ще раз звертається до Бога Отця, кажучи, що виконання усіх цих прохань, здійснення нашого спасіння очікуємо лише від Бога Отця через заслуги единородного Його Сина Ісуса Христа, бо Христос, і Отець, і Св. Дух — це одне ціле, бо Отцю з Сином та зі Св. Духом навіки належить однакова слава. Люди на це відповідають: «*Амінь*» (тобто, так, ми віримо, так, ми сподіваємося усього цього через заслуги, через жертву Сина Божого).

«ВІРУЮ»

Дари, тобто хліб і вино, незабаром будуть чудесним способом

перетворені у правдиве Тіло і Кров Ісуса Христа і буде принесена жертва. Щоб гідно приготуватися до цієї жертви, ми вже просили Господа Бога про чистоту серця, Херувимською піснею спонукали себе відкинути будь-які думки про земні речі. У прохальній єктенії ми розповіли Господу Богу про наші бажання, заради яких приносимо цю жертву. Але щоб та жертва була справді жертвою, треба вірити в усе те, що подає для віри Католицька Церква, без такої віри жертва не буде жертвою. Ця жертва приноситься від усіх, хто з'єднаний Із св. Католицькою Христовою Церквою через віру, а хто тій Церкві не вірить або не довіряє, той вже не з'єднаний з нею. Така людина видає себе за віруючого, але в її серці нема віри, вона далеко від Божої правди і вже не зв'язана з тим, у що Церква закликає вірити. А якщо вона не з'єднана із Христовою Церквою, то вона вже й з Христом не з'єднана. Хто не вірить Церкві, той не вірить і Христові, тобто, не з'єднаний із Христом. А хто не з'єднаний із Христом, той не може єднатися і з Його жертвою, якою є Служба Божа. Отже, щоб жертва була прийнята — треба вірити. Однак, це ще не все.

Щоб ця жертва була приємна Господу Богу, щоб Господь Бог прийняв її від нас як жертву, треба, щоб наша віра була живою. А віра лише тоді є живою, коли ми живемо за вірою, тобто так, як ця віра вчить; коли між нами і Богом є згода, коли ми любимо Бога і нашого ближнього. Отже, треба, щоб наше серце було переповнене вірою та любов'ю — лише тоді наша жертва буде справді приємною Господу Богу.

Тому священик відразу після прохальної єктенії звертається до людей, благословляючи їх рукою: *«Мир усім!»* (спокій всім). Цими словами і благословенням священик неначе хоче влити до наших сердець злагоду з Богом і людьми, любов Бога і ближнього. Люди бажають і священикові такого ж спокою, відповідаючи: «*І духові твоєму»*.

Після цієї відповіді людей священик говорить, з ким ми повинні мати цей спокій: з усіма людьми і з Богом. Він говорить: *«Возлюбім один одного, щоб однодумно визнавати»*. Отже, любімо один одного, аби могли однією думкою визнавати, любити. І кого ж саме? Тут не священик, а вже вірні говорять, кого любити і визнавати. Вони вже неначе відповідають, що люблять один другого і знають, кого їм

визнати: «*Отця, і Сина, і Святого Духа, Трійцю єдиносущну і нероздільну»*.

Колись після слів *«Возлюбім один одного...»* всі в церкві цілувалися один з одним, промовляючи: «Христос посеред нас», на що була відповідь: «Є і буде». Це цілування повинно було означати любов між вірними, відсутність гніву між ними. Але з часом цим гарним звичаєм стали зловживати, і Церква ліквідувала його. Тепер лише сам священик на знак своєї любові до Господа Бога цілує воздух над дискосом і чашею та престол, говорячи при цьому: «Возлюблю Тебе, Господи, кріпосте моя. Господь — твердиня моя і прибіжище моє». А якщо є більше священиків при престолі, то на знак любові між собою цілують один одного у плечі, говорячи: «Христос посеред нас». — «*Є і буде»*.

Від звичаю цілування Церква відмовилася, то чи зникла також і його внутрішня сила? Ні. Ми й сьогодні повинні, хоча б думках, серцем обіймати один одного під час Служби Божої. Це стосується насамперед тих, хто живе у незгоді з ближніми. Вони повинні, хоча би в церкві, на Службі Божій, пробачити один одному. Адже ми повинні принести в жертву Господу Богу самого Божого Сина, а що ж Той Син Божий учинив своїм ворогам (тим, котрі розіп'яли Його на хресті), коли приносив Себе в жертву Небесному Отцю? Та ж Він просив Отця свого: *«Отче, пробач їм»*, а ми, приносячи таку саму жертву, мали би носити в серці гнів до нашого ближнього?! Ми повинні прощати тим, котрі скривдили нас. Багаті повинні прихилити своє серце до убогих і т. п. Хоча б у той момент нехай не буде між нами місця усякій ненависті та ворожнечі, нехай усі стануть рівними перед Богом, нехай будуть братами між собою і дітьми одного Бога, того Бога, якого вони ісповідують устами. Нехай щиро кажуть: «*Однодумно визнаємо...»*

Засвідчивши таким чином свою любов до Бога і до ближнього, ми повинні ще визнати віру в Пресвяту Трійцю. Священик бере в обидві руки воздух, підносить догори і закликає: *«Двері, двері в премудрості будьмо уважні»*. На ці слова і люди, і священик визнають свою віру і відмовляють «*Вірую»*.

Чому ж священик говорить тут про двері?

Цей звичай відомий ще здавна, з тих часів, коли невірні переслідували християн, катували їх або й убивали. Отже, християни

змушені були відправляти Службу Божу таємно. Коли наступав найважливіший момент Служби Божої, давні християни боялися, щоб до церкви не прокралися невірні і не стали на перешкоді тій жертві (щоб не збезчестили її). Саме тому священик звертався до тих, котрі стояли біля церковних дверей, щоб вони пильнували за ними. Тепер, дякуючи Богу, подібних випадків нема. Ніхто не перешкоджає принесенню християнської жертви. Однак, ці слова збереглися дотепер тому, щоб ми не забували про ті страшні давні часи, коли переслідували християн, які, незважаючи ні на що, сміливо визнавали свою святу віру і навіть кров свою проливали за неї. Ми повинні пам'ятати про ті часи і дякувати Господу Богу за те, що живемо тепер у мирі і спокої, що можемо відверто і спокійно визнавати свою віру. Разом із тим, у цих словах криється і пересторога. Ми, чуючи ці слова, повинні гаряче прагнути, щоб у наші серця не потрапила якась недобра, грішна думка, щоб ми дійсно з чистим серцем могли бути присутніми при тій святій жертві.

А навіщо під час відмовляння *«Вірую»* священик тримає воздух перед очима?

Для того, щоб засвідчити тим свою віру у те, що не може збагнути своїм розумом.

А навіщо священик потрясає воздухом під час відмовляння *«Вірую?»* Ця дія означає ласку Святого Духа, — Він сходить на нас, неначе легенький вітерець; якщо ми визнаємо свою віру в Пресвяту Трійцю, то нас огорне рясна, всемогутня, животворна ласка Св. Духа.

Відразу після *«Вірую*» священик тричі робить хрест, неголосно промовляючи при тому: «*Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй нас»*. Таким чином він віддає честь і шану Пресвятій Трійці, яку ми тільки що визнали. А хрест робить для того, щоб показати, що ми саме через хрест дійшли до пізнання Пресвятої Трійці і що саме через хрест ми врятуємося.

ПРИНЕСЕННЯ ЖЕРТВИ

Відразу після *«Вірую»* наступає найважливіша частина Служби Божої. Підходить той момент, коли хліб і вино, які священик приготував під час проскомидії, а під час входу приніс на престол,

повинні перетворитися в Тіло і Кров Христову. Замість хліба і вина буде вже незабаром живе Тіло і жива Кров Ісуса Христа. Це дуже відповідальний і важливий момент, це найважливіша частина Літургії: Ісус Христос руками священика буде принесений у жертву Богу Отцю за нас. Те, що відбулося колись на Голгофті, відновиться тепер перед нашими очима.

У цей момент ми повинні бути дуже уважними, повинні зосередитися на тому, що відбувається. До цього нас увесь час від початку Служби Божої готувала св. Церква. Священик довгими і ревними молитвами просив для нас чистоти совісті, душевного спокою, любові та віри, декілька разів благословив нас. Ми теж молилися разом із священиком, просячи того ж самого, а перед відмовлянням *«Вірю»*, коли священик закликав нас: «Возлюбім один одного; ми відповіли, що любимо. Відмовляючи разом із священиком «Вірую», ми визнали, що віримо у все те, в що закликає вірити св. Католицька Церква; а також віримо і в те, що Ісус Христос зараз, на наших очах, принесе себе в жертву. Отже, ми вже готові до жертвоприношення — ми чисті серцем, І спокійні, ми любимо Бога і людей, ми визнали святу віру. Священик звертається до нас словами: «*Станьмо гідно, станьмо зі страхом, будьмо уважні, щоб святе приношення в мирі приносити»*.

Люди на це відповідають: *«Милість миру, жертву хвалення»*. Цими словами люди ніби говорять: «О, так, ми вже готові, вже стоїмо тут зі страхом Божим, бо знаємо, чим є це приношення, ця жертва. Це «милість миру», бо вона походить із любові Ісуса Христа до нас, адже Він своєю смертю примирив нас із Богом. Ми знаємо також, то ця жертва є «*жертвою хвалення», єдиною жертвою, якою ми можемо віддати Богу гідну хвалу. Ми це знаємо, що як же б ми могли не відчувати у цю хвилину страху?»*

Після відповіді людей священик звертається до них, благословляючи: *«Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога й Отця, і причастя Святого Духа нехай буде з усіма вами»*.

Зміст цих слів такий. Якщо ви знаєте, чим саме є ця жертва, яка повинна бути зараз принесеною, і очікуєте цього зі страхом Божим, то нехай ласка і любов Пресвятої Трійці перебуває разом із вами у серцях ваших. Люди словами: *«І з духом твоїм»* бажають цього ж

священикові. Після цього священик здіймає руки, промовляючи: «Піднесім до Господа», тобто закликає відвернутися думками, прагненнями і любов'ю від усього земного і підійнятися до небес. Люди відповідають: «Піднесли до Господа». Священик, склавши руки, говорить: «Благодарім Господа», на що люди промовляють: «*Достойно і праведно єсть поклонятися Отцю, і Сину, і Святому Духові, Тройці єдиносущній і нероздільній*».

Священик під спів розводить руки, підносить їх догори і неголосно відмовляє молитву, в якій дякує Господу Богу за всі блага, зіслані Ним від початку світу. Насамперед дякує за те, що Бог створив людину за образом і подобою своєю, що людину, яка згрішила, підняв, відкупив від вічної смерті, що дарував їй Небесне царство, яке вона втратила через гріх. Врешті, дякує Господу Богу за те, що Він дозволяє нам прославляти Його так, як це роблять Ангели, херувими і серафими, які безперервно співають Йому величальну пісню. Ось ця молитва.

"Достойно і праведно Тебе оспівувати, Тебе благословити, Тебе хвалити, Тобі дякувати, Тобі поклонятися на всякому місці владицтва Твого. Ти бо єси Бог несказанний, незбагненний, невидимий, неосяжний, завжди сущий, і так само сущий, ти, і єдинородний Твій Син, і Дух Твій Святий.

Ти від небуття до буття нас привів, і, коли ми відпали, Ти знову нас підняв, і не перестав творити все, поки нас на небо привів і будуче царство Твоє дарував.

За все це дякуємо Тобі, і единородному Твоєму Синові, і Духові Твоєму Святому, за всі Твої добродійства, вчинені нам, які ми знаємо і яких не знаємо — явні і неявні. Дякуємо Тобі і за цю службу, яку Ти з рук наших зволив прийняти, хоч і стоять перед Тобою тисячі архангелів і десятки тисяч ангелів: херувими і серафими, шестикрилі, многоокі, що високо ширяють, пернаті». У цьому місці священик перериває молитву, бере до рук звізду, вдаряє нею з чотирьох боків об дискос і голосно закликає: «Переможну пісню співаючи, викликуючи, взиваючи і промовляючи». Люди на цей момент уже добре приготовані: мають чисту совість і серце, відірване від усього земного, за прикладом ангелів, можуть заспівати ту цісню, котру ангели співають на небі: «*Свят, свят, свят Господь Саваот, повне небо і земля слави Твоєї, осанна на висотах, благословен, хто йде в ім'я*

Господнє, осанна на висотах».

Ця чудова пісня складається з двох частин. Перша її частина (до слів *«Благословен, хто йде...»*) походить зі Старого Завіту. В одному зі своїх видінь пророк Ісайя побачив Бога, який сидів на престолі, а довкола нього незліченна кількість ангелів співають безперервну пісню: «Свят, свят, свят...» Автором другої частини цієї пісні (від «*Благословен...»*) є єврейські діти, які цими словами вітали Ісуса Христа в момент Його в'їзду в Єрусалим. Тому під час Служби Божої люди так само, як Ангели, Херувими та Серафими в небі, прославляють Бога тією ж піснею, і, як невинні єврейські діти, тією ж піснею вітають того самого Ісуса Христа, котрий в образі хліба і вина незабаром буде принесений у жертву Богу Отцю.

Навіщо священик чотири рази вдаряє навхрест звіздою об дискос, промовляючи слова *«переможну пісню»*?

Цей обряд також бере свій початок із давніх часів. Колись звізда і дискос були значно більші від теперішніх. Тож коли вдаряли звіздою об дискос, було чути на цілу церкву. Це робилося з тією самою метою, з якою тепер дзвонять у дзвіночки.

Отже, наближається найважливіший момент — момент жертви Ісуса Христа. Ісус Христос невидимим способом повинен принести Себе в жертву Богу Отцю. Люди клякають і клячать аж до пісні *«Тебе оспівуємо...»*

Священик продовжує перервану молитву.

"З цими блаженними силами, Владико чоловіколюбче, і ми кличемо і мовимо: Святий єси і пресвятий, Ти, і єдинородний Твій Син, і Дух Твій Святий; святий єси і пресвятий, і велична слава Твоя. Ти світ Твій так возлюбив єси, що й Сина свого единородного дав, щоб усякий, хто вірує в Нього, не погиб, але мав життя вічне.

Він, прийшовши і сповнивши ввесь промисел щодо нас, в ніч, в яку Його видано, а радше Він сам себе видав за життя світу..."

Тут священик знову перериває молитву, бере в руки дискос, підносить його трохи вгору і промовляє молитву далі: *«... прийняв хліб у святі свої і пречисті, і непорочні руки, дякував і благословив (і благословляє), освятив, переломив, дав святим своїм учням і апостолам, кажучи...»* Священик нахиляється над хлібом і перетворює

його В ТІЛО Христове, голосно промовлячи: «Прийміть, їжте, це є тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів». Люди відповідають на це «*Амінь»*.

Священик низько вклоняється Ісусу Христу, відкриває чашу з вином, бере її в ліву руку, правою благословить і неголосно промовляє молитву далі: *«Так само й чашу по вечері, мовлячи:...»*, нахиляється над чашею і голосно проголошує слова перетворення вина в Кров Христову:

«Пийте з неї всі, це є кров Моя Нового Завіту, що за вас і за багатьох проливається на відпущення гріхів». Люди на це знову співають «*Амінь»*.

Священик ще раз низько вклоняється Ісусу Христу, розводить руки і продовжує молитву: *«Тому-то, споминаючи цю спасенну заповідь і все, що ради нас сталося: хрест, гріб, тридневне воскресения, на небеса восходження, праворуч сидіння, друге і славне знову — пришестя — ...»*, підносить дискос із Тілом і чашу із Кров'ю Христовою в руках, зложених навхрест, що означає розп'яття на хресті і голосно промовляє:

«Твоє від Твоїх Тобі приносимо, за всіх і за все». Твої (дари) з Твого, Тобі приносимо за всіх і за все. Зміст цих слів такий: «Це є, Боже, Твоя жертва, і ми приносимо Тобі з Твого, бо свого нічого не маємо, такого, щоб було добрим і Тебе гідним. Те, що тепер Тобі жертвуємо, беремо з невичерпної Твоєї скарбниці і Тобі жертвуємо». Слова «за всіх» означають, що ми приносимо ту жертву Господу Богу за всіх людей, за живих і померлих, за своїх і чужих, за близьких і далеких, за друзів і недругів. Слова «і за все» означають великі і різноманітні Божі ласки, яких ані перерахувати, ані осягнути ми не можемо. Люди на те закликають: «*Тебе оспівуємо, Тебе благословимо, Тобі дякуємо, Господи, і молимось Тобі, Боже наш»*.

У той час, коли люди співають цю пісню, священик ставить св. Тайни на місце на престолі, низько вклоняється їм, знов зводить руки і закінчує молитву:

«Ще приносимо Тобі цю словесну й безкровну службу, і просимо, і молимо, і благаємо: Зішли Духа Твого Святого на нас і на ці предлежачі дари», благословить знаком хреста освячений Хліб і

говорить:

«І сотвори ото хліб цей чесним Тілом Христа Твого», відтак відкриває чашу, благословить її знаком хреста і промовляє:

«А те, що в чаші цій, чесною Кров'ю Христа Твого», потім благословить знаком хреста св. Дари разом, говорячи:

«Перетворивши Духом Твоїм Святим», після того накриває чашу, низько кланяється, здіймає руки і закінчує молитву: «Щоб були причасниками на тверезість душі, на відпущення гріхів, на спільноту зі Святим Духом, на повноту Царства небесного, на сміливість перед Тобою, не на суд і не в осудження.

Ще приносимо Тобі цю словесну службу за почивших у вірі: праотців, отців, патріархів, пророків, апостолів, проповідників, євангелістів, мучеників, ісповідників, воздержників, і за всякого духа праведного, що у вірі скончався".

Жертвоприношення

Служба Божа є справжньою жертвою. Ісус Христос віддається під час Служби Божої в дар Небесному Отцю так само, як це сталося в час хресної смерті на Голгофті. Жертва Служби Божої нічим не відрізняється від хресної жертви, вона постійно повторює хресну жертву.

Під час останньої вечері Ісус Христос узяв хліб, поблагословив його і сказав: *«Прийміть, їжте, це є тіло моє, що за вас ламається на відпущення гріхів»*.

Потім узяв чашу з вином, поблагословив і сказав: *«Пийте з неї всі, це є кров моя Нового Завіту, що за вас і за многих проливається на відпущення гріхів*» і додав: «*Це робіть на згадку про мене»*.

Цими словами Ісус Христос уповноважив своїх учнів робити те, що Він робив, тобто перемінювати хліб у Його Тіло, а вино — в Його Кров. І Апостоли виконали цей заповіт Учителя: *«Ті ж, що прийняли Його слово, охрестились, і того дня до них пристало яких три тисячі душ. Вони постійно перебували в апостольській науці та спільності, на ламанні хліба й молитвах»* (Діян. Ап. 2, 41, 42). Те саме робили і роблять по сьогодні і їх наслідники — єпископи і священики. І так триватиме аж до кінця світу.

Отже, у хвилину, коли священик вимовить над хлібом: *«Прийміть, їжте...*», а над вином: « *Пийте з неї всі...»*, хліб і вино стають справжнім Тілом і Кров'ю Ісуса Христа, тобто в жертву Богу Отцю приноситься живого, справжнього Бога з тілом, душею і Божественністю. Тому священик низько кланяється, віддаючи честь Ісусу Христу під виглядом хліба і вина. Те, що священик у час перетворення промовляє ритуальні слова окремо над хлібом і окремо над вином символізує відокремлення Христової душі від тіла в момент хресної смерті.

Жертвоприношення скінчене. Ми чули таємничі слова перетворення; ми, як колись Апостоли під час Тайної вечері, стали свідками великого чуда. Припадаючи обличчям до землі, ми визнаємо свою віру в це таїнство одним словом: *«Амінь»* (тобто ми визнаємо

свою віру в те, що перед нами Тіло Христове, Кров Христова, що на престолі — живий Христос).

Визнаючи свою віру, ми разом зі священиком, який підносить цього Христа навхрест складеними руками догори і від імені нас усіх промовляє спасенні слова: *«Твоя в твоїх»*, також жертвуємо Ісуса Христа, утаєного у хлібі і вині, Небесному Отцю. Ми, як колись весь світ: і небо, і земля, і ангели, і люди — сподобилися ласки бути свідками Христової жертви. Як колись із жертви на Голгофті сплило спасіння на увесь людський рід, так і з цієї, яка відбулась на наших очах, можемо сподіватися ласк, які доведуть нас до спасіння. Як колись небо раділо цією жертвою, славило Ісуса Христа І дякувало Йому, а праведні душі, прославляючи Бога і дякуючи Йому, просили, щоб не відлучав їх від цього спасіння, — так і ми, приносячи жертву, волаємо: «*Тебе величаємо, Тобі дякуємо, Господи, за цю жертву, молимося до Тебе, Боже наш»*.

А про що ж молимося? Чого просимо?

У справі людського спасіння беруть участь три Особи Божі: Бог Отець (через сотворения), Бог Син (через відкуплення), Бог Дух Святий (через освячення). Бог Отець дав нам тіло і душу; Син Божий, умираючи за нас на хресті, дає нам (душі і тілу) відкуплення, повертає нам право на небо, яке ми через гріх утратили; наша душа не буде спасенна доти, доки Святий Дух не оживить, не просвітить, не зросить її своїми ласками.

Отже, хресної смерті Сина Божого не вистачило для відкуплення людського роду. Зерно Божого милосердя, кинене в ниву людських сердець, не може дати сходів без ласки Св. Духа. Навіть у серцях Апостолів, над якими Ісус Христос працював три роки, воно зійшло не відразу. Апостоли не довіряють Христу (Тома), відрікаються від Нього, боячись зізнатися, що були серед Його учнів (Петро); переховуються, не розуміють до кінця, що є необхідним для спасіння. Ісус Христос каже про них, що не могли *«носити того»*, тобто не могли осягнути глибини Його вчення. Але вони стали зовсім іншими, коли на десятий день після вознесіння Христа на них зійшов Св. Дух. Зерно відкуплення проростає у їхніх серцях і приносить плоди спасіння не лише їм, але й усьому світу. Вони не лише самі зрозуміли глибину Христової правди, віддали за неї життя і таким чином спаслися, але

поширили її по усьому світі для спасіння інших. Під впливом животворної ласки Св. Духа зерно відкуплення людського роду проростає в людських душах, росте і приносить плоди спасіння.

Але хресна жертва лише там принесе плід спасіння, де Св. Дух оживить серця, так і жертва св. Літургії лише настільки буде корисною для нас, наскільки Св. Дух підготує нас до того. Якщо у нашому серці не буде Св. Духа, коли ним заволодіє гріх і диявол, то жертва св. Літургії не принесе нам спасіння так само, як хресна жертва не принесла спасіння тим, хто у своїй закам'янілості відвернувся від Ісуса. Мусимо мати чисті серця, в яких нема місця гріху, мусимо мати в собі Св. Духа, мусимо дати Йому в нашій душі притулок — тільки тоді жертва св. Літургії спричиниться до нашого спасіння.

Отже, під час св. Літургії насамперед ми повинні просити, щоб Св. Дух увійшов до наших сердець і підготував їх до прийняття зерна цієї жертви.

ПОТРІЙНА ЦЕРКВА

Ісус Христос приніс себе в жертву Небесному Отцю за всю Церкву. А вся Церква складається з вірних, вже прославлених у небі (це торжествуюча Церква), з вірних, покутуючих за свої гріхи, які виборюють собі спасіння на землі (воююча Церква).

Святі в небі — також християни, бо лише завдяки хресній жертві вони дісталися до неба. На землі вони жили вірою, ласкою, любов'ю Христовою, живилися Тілом Христовим, були синами Христової Церкви, на небі вони втішаються близькістю Ісуса Христа, радіючи, що перемогли в земній боротьбі зі злом. Тому ця Церква називається торжествуючою.

Є й такі християни, які не є ні між живими на землі, між святими в небі, але вони будуть там. Це наші брати та сестри, що померли як добрі християни, тобто поєднаними з Богом, але не пішли відразу до неба, бо ще мусять спокутувати свої гріхи і тільки після того прийме їх Бог до свого Царства. Це ті християни, які терплять у чистилищі. Вони за свого життя на землі любили Христа, вони й тепер Його люблять, хоч терплять страшно; вони мають надію, що завдяки Його Хресній жертві будуть на небі, де любитимуть Його вічно. Вони є дітьми

Христової Церкви, але поки що вони страждають, спокутуючи вину, тому ця Церква називається страждучою.

До воюючої Церкви належимо усі ми, християни, які живуть на землі. Ми живемо мріями про небо, боремося із дияволом, зі світом, із тілом: нашим. Ми віримо в Христа, живемо Ним, любимо Його, надіємося на Нього, на Його заслуги.

Усі три Церкви складають єдину Божу родину, єдину отару, пастирем якої є Ісус Христос. Усі ми куплені, спасенні хресною Христовою жертвою. *«Усі бо ми христилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то Юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом»* (І Кор. 12, 13).

Святі на небі люблять і нас, і братів, і сестер у чистилищі. Вони просять Бога за нас. Ми теж повинні любити і Святих на небі, і душі в чистилищі. Вони моляться за нас, але і від нас хочуть молитви до Господа Бога.

МОЛИТВА ЗА СВЯТИХ У НЕБІ

Після молитовного прохання зіслати дар Св. Духа, священик продовжує молитися. Він дякує Господу Богу за всіх Святих, що є в небі і *«особливо за пресвяту, пречисту, преблагословенну, славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію»*. Люди величають Пречисту Діву, співаючи: «*Достойно є воістину величати блаженною тебе, Богородицю, приснoблаженну, і пренепорочну, і Матір Бога нашого. Чеснішу від херувимів- і незрівнянно славнішу від серафимів, що без зотління Бога Слово породила, сущу Богородицю, тебе величаємо»*.

Під час цього співу священик кадить св. Дари, бо Пречиста Діва стала великою Святою лише завдяки заслугам жертви Того, Хто тут в образі хліба і вина лежить на престолі — Ісуса Христа. За допомогою пахучого кадила ми висловлюємо Йому подяку за це. Хвала належиться і Діва Марії, бо саме через неї Ісус Христос став людиною і міг принести себе в жертву. Пречиста Діві дала Ісусові тіло, чим причинилася до того, що завдяки хресній жертві є стільки Святих у небі.

У деяких церквах під час співу *«Достойно є ...»* дзвонять на дзвіниці в один дзвін. 'Не всі можуть бути присутніми на Службі Божій, тому дзвін повідомляє їм, що в цей момент у Церкві величають Пречисту Діву, щоб і вони могли її величати і прославляти. А тих, хто не пішов на Службу Божу через лінь, дзвін спонукає хоча б звернутися до Діви Марії з проханням, щоб Вана випросила для них прощення.

У наступній молитві священик дякує Господу Богу за того Святого, вшанування пам'яті якого припадає на цей день. Далі молиться за воюючу Церкву: *«Ще приносимо Тобі цю словесну службу за вселенну, за святу католицьку й апостольську церкву, за тих, що в чистоті і чеснім житті перебувають, за Богом бережений народ наш, правління і все військо*». Наступними словами священика є: «Найперше пом'яни, Господи, Святішого вселенського архієрея (ім'я), папу Римського, блаженнішого патріарха нашого (ім'я), преосвящен-нішого архієпископа й митрополита нашого Кир (ім'я), боголюбивого єпископа нашого Кир (ім'я), і даруй їх святим Твоїм церквам, щоб у мирі, цілі, чесні, здорові, довголітні право правили слово Твоєї істини». Люди відповідають: «І всіх, і все» (тобто, згадай, Боже, усіх чоловіків і всіх жінок, бо перед лицем Божественної жертви молимося і за себе, і за всіх отдів, І за всіх братів наших, молимося за весь світ. Під час співу священик читає молитву: «Пом'яни, Господи, город цей, в якому живемо, і всякий ґород, і країну, і тих, що вірою живуть у них. Пом'яни, Господи, плаваючих, подорожуючих, недужих, страждаючих, полонених, і спасения їх. Пом'яни, Господи, тих, що дари носять і добро творять у святих Твоїх церквах, і тих, що пам'ятають про вбогих, і на всіх нас милості Твої зішли». Попередню молитву священик виголошував тихо, а наступні слова промовляє вголос: «І дай нам єдиними устами і єдиним серцем славити й оспівувати пречесне й величне ім'я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа і нині, і повсякчас, і на віки віків». Люди відповідають: «Амінь». Після цього священик благословить людей: «І нехай будуть милості великого Бога і Спаса нашого Ісуса Христа з усіма вами». Люди у відповідь одноголосно бажають тієї ж ласки і священикові: «*І з духом твоїм»*.

МОЛИТВА ПРИГОТУВАННЯ ДО СВЯТОГО ПРИЧАСТЯ

Священик читає єктенію: *«Всіх святих пом'янувши, ще і ще в мирі*

Господу помолімся». Люди відповідають: «Господи, помилуй». Зміст цього прохання такий: «Ми вже згадали перед Богом і про Святих, що в небі, і про тих, що в чистилищі, згадували і про всіх вірних, і про себе. Бо і ми, відкуплені св. Кров'ю Спасителя, призначені до святості, до неба, тому теж називаємося святими. Між нами і Святими в небі і чистилищі лише така різниця, що вони вже закінчили життя в злуці з Христом, як Його члени; ми ж іще деякий час мусимо боротися, щоб через гріх не випасти з цієї злуки, зі святості. А щоб ця боротьба була успішнішою, мусимо єднатися з Христом у св. Причасті. Тому священик знову закликає нас до молитви, називаючи, за що ми маємо молитися: «За принесені й освячені чесні Дари Господу помолімся. Щоб чоловіколюбець Бог наш, прийнявши їх у святий, і пренебесний, і мисленний свій жертовник, як приємний запах духовний, зіслав нам божественну благодать і дар Святого Духа, помолімся». Тобто молімся про те, щоб Господь Бог, який нас так любить, прийняв ці Дари, тобто Його жертву Тіла і Крові Ісуса Христа на свій святий наднебесний жертвенний престіл і зіслав нам свою Божу ласку і Дар св. Духа: «*Щоб ізбавитися нам від усякої скорби, гніву й нужди»*. Усе це нам потрібне для того, щоб ми могли спокійно приймати в св. Причасті Христа Господа до своїх сердець.

Наступна молитва священика: *«Тобі вручаємо все життя наше і надію, Владико чоловіколюбче, і просимо, і молимо, і благаємо: сподоби нас причаститися небесних твоїх і страшних Тайн, цієї священної і духовної трапези, з чистою совістю, на відпущення гріхів, на прощення прогрішень, на спільність зі Святим Духом, на наслідця Царства небесного, на сміливість перед Тобою, не на суд і не в осудження»*. Після цієї молитви йде єктенія:

«Заступи, спаси, помилуй і охорони нас, Боже, Твоєю благодаттю. (Люди: «Господи, помилуй»). Дня всього звершеного, святого, мирного й безгрішного у Господа просім». (Люди на кожне прохання: «*Подай, Господи»*). Ангела миру, вірного наставника, хоронителя душ і тілес наших у Господа просім. Прощення й відпущення гріхів і прогрішень наших у Господа просім. Доброго й пожиточного душам нашим і миру для світу у Господа просім. Осталий час життя нашого в мирі й покаянні скінчити у Господа просім.

Християнської кончини життя нашого, безболісної, бездоганної,

мирної, і доброго одвіту на страшнім судищі Христовім просім.

Пресвяту, пречисту, преблагословенну, славну Владичицю нашу Богородицю і приснодіву Марію, з усіма святими пом'янувши, самі себе, і один одного, і все життя наше Христу Богові віддаймо». (Люди: «*Тобі, Господи»*).

Наближається хвилина св. Причастя — урочиста і таємнича: ми, причащаючись Тіла і Крові Господньої, злучимося з самим Богом! Бог увійде до нашого серця і душі, ми з Богом станемо єдиним цілим! Що ж ми скажемо Господу Богу перед тим, як Він увійде до нас? Яким же ж словом, як не словом *«Отче*», ми можемо звернутися до Нього? Але чи сміємо ми, грішні, які втратили через гріх Боже синівство, звертатись так до Господа Бога? Звісно, ні. Тому священик просить Господа Бога: «І сподоби нас, Владико, зі сміливістю, неосудно сміти призивати Тебе, небесного Бога Отця, і мовити...» (тобто дозволь, Господи, щоб ми вже не як раби, слуги, невільники, але як сини зблизилися до Тебе, до Твого престолу і звернулися до Тебе: «Отче наш...» Народ відмовляє «*Отче наш...»*.

Святе Причастя

Після того, як люди відмовили Господню молитву, священик звертається до них, мовлячи: *«Мир всім»*. Люди відповідають: «І духові твоєму». Священик: «Голови ваші Господеві приклоніть» Люди. «Тобі, Господи», схиляють голови і клякають. Священик молиться: «Владико Господи, Отче щедрот і Боже всякої утіхи, тих, що приклонили перед Тобою свої голови, благослови, освяти, збережи, укріпи, утверди, від усякого лукавого діла відведи, до всякого ж доброго діла приєднай, і сподоби неосудно причаститися Цих пречистих і животворящих Твоїх Таїн на відпущення гріхів, на причастя Духа Святого». Наступними словами священика, промовленими вголос, є: «Благодаттю, і щедротами, і чоловіколюбієм единородного Сина Твого, що з Ним благословен єси, з пресвятим, і благим, і животворящим Твоїм Духом, нині, і повсякчас, і на віки віків». Люди: «*Амінь»*.

Священик молиться пошепки, і люди, похиливши голови, моляться до Бога Отця, щоб освятив їх усіх, щоб, освячені, вони могли причащатися св. Тайни Євхаристії, тобто Найсв. Тіла і Крові Ісуса Христа, з чистим серцем, щоб те св. Причастя встигло їм не на засудження, але на злуку зі Св. Духом завдяки благодаті і щедрості та людинолюбності Господа нашого Ісуса Христа.

Причащаючись, ми віддаємося під вплив усієї Пресв. Трійці. Бог Отець знищує наші гріхи, і оживляє нашу душу, яка стала мертвою через гріх. Ми не достойні цього, але цю ласку заслужив для нас Ісус Христос. Отже, Бог Отець здійснює в нас це перетворення заради заслуг Ісуса Христа, котрий відкупив нас Своєю жертвою на хресті. Коли Бог Отець відновить душу, а Син Божий загостює в ній, тоді і Св. Дух розіллє в ній свої дари. Цього ми просимо в молитві.

Далі священик іде праворуч престолу, обмиває руки водою, тому що зараз він торкатиметься цими руками Тіла Христового.

Обмивши, повертається на середину престолу, возносить руки І ТИХО МОЛИТЬСЯ: *«Зглянься, Господи, Ісусе Христе, Боже наш, від святого жилища Твого і від престолу слави Царства Твого, і прийди,*

щоб освятити нас Ти, що вгорі із Отцем сидиш і тут з нами невидимо перебуваєш, і сподоби нас могутньою Твоєю рукою подати нам пречисте Твоє Тіло і чесну Кров, а через нас усім людям». Відтак тричі б'ється в груди, говорячи: «Боже, милостивий будь мені, грішному». Відкриваючи св. чашу з Кров'ю Христовою, священик кланяється низько, бере двома пальцями обох рук Агнця і закликає: «Будьмо уважні!» Потім трохи підносить Агнця над дискосом і каже: «Святеє святим». Вірні знають, що Ісус Христос — сама святість, що тільки ті мають право прийняти Його до свого серця, хто перебуває в освячуючій ласці, тому усі вони зі страхом Божим відповідають: «*Єдин свят, єдин Господь, Ісус Христос, на славу Бога Отця. Амінь»* (так, ми розуміємо, що перед славою Бога Отця лише один є святий, один Господь Ісус Христос, Тіла і Крові котрого зараз маємо причащатись).

Під час співу священик ламає Агнця на чотири частини. Три з них залишає на дискосі, а однією робить хрест над чашею, після чого впускає її до чаші, що означає поєднання душі Ісуса Христа з Його Тілом в час воскресіння. Чинячи це, священик мовить: *«Роздроблюється і розділюється Агнець Божий, роздроблюваний і нероздільний, що Його завжди їдять і ніколи не з'їдають, але причасників він освячує»*.

Після цього священик готується до св. Причастя: возносить руки і, дивлячись на той Хліб, що лежить на дискосі, в образі якого скритий Ісус Христос, тихо молиться: *«Вірую, Господи, й ісповідую, що ти єси воістину Христос, Син Бога живого, що прийшов у світ грішників спасти, з яких перший я. Вечері Твоєї Тайної днесь, Сину Божий, мене, причасника, прийми, бо ворогам Твоїм тайни не повім і поцілунку не дам Тобі, як Юда, але, як розбійник, сповідаюся Тобі. Пом'яни мене, Господи, коли прийдеш, у Царстві Твоїм. Пом'яни мене, Владико, коли прийдеш, у Царстві Твоїм. Пом'яни мене, Святий, коли прийдеш, у Царстві Твоїм. Нехай не на суд і не в осудження буде мені причастя Святих Твоїх Тайн, Господи, а на зцілення душі і тіла. Боже, милостивий будь мені, грішному. Боже, очисти мої гріхи і помилуй мене. Без числа нагрішив я, Господи, прости мені»*.

Відмовивши цю молитву, священик низько кланяється, бере в руки ці три частиці, що лежать на дискосі, і тихо промовляє: *«Чесне і пресвяте Тіло Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа подається*

мені, (ім'я), священикові, на відпущення гріхів моїх і на життя вічне. Амінь». Промовивши ці слова, причащається Тіла Христового, потім складає руки як до молитви, стоїть хвилину, тихо розважаючи, Кого він прийняв до свого серця. Після цього відкриває чашу, низько кланяється, бере дискос і зсуває з нього пальцем усі частиці до чаші. Зробивши це, знову кланяється, бере чашу, вимовляє слова: «Чесної і святої Крові Господа, і Бога, і Спаса нашого Ісуса Христа причащаюся я, раб Божий...» і п'є з чаші. Після цього ставить чашу і говорить: «Оце діткнулося уст моїх, і відійме беззаконня мої, і гріхи мої очистить». Далі накриває чашу, низько кланяється, знову бере чашу, обертається з нею до людей: «ЗІ страхом Божим і вірою приступіть». Люди, схиливши голови, відповідають: «*Благословен, хто йде в ім'я Господнє, Бог — Господь і явився нам»*. Священик причащає людей.

У час раннього християнства під час Причастя люди отримували Пресвяте Тіло Христове на долоню і так споживали, відтак приступали до чаші і пили з неї Кров Христову. Але боялися, щоб не пролити Крові і не збезчестити таким чином Пресв. Євхаристії, і тому св. Іван Золотоустий запровадив звичай вживання ложечки.

Після Причастя священик благословить людей чашею, кажучи: *«Спаси, Боже, людей Твоїх і благослови насліддя Твоє*». Люди відповідають: «Ми виділи світло істинне, ми прийняли Духа небесного, ми знайшли віру істинну, нероздільній Трійці поклоняємося, Вона бо спасла нас». Зміст цих слів такий: «Жертва св. Літургії є відтворенням жертви хресної, яка була принесена задля спасіння людей. Але спасуться завдяки їй лише ті, які самі схочуть скористатися нею. Жертвою св. Літургії теж спасуться тільки ті, хто бере в ній участь щирою душею — лише ті стануть завдяки їй дітьми Божими, насліддям Ісуса Христа. Тому люди просять: «*Боже, Владико, поблагослови нас через цю жертву на літа, які маємо ще прожити. Ми бо на цій жертві бачили Тебе як правдиве світло, ми просвітилися Твоєю наукою у св. Євангелії і прийняли Св. Духа через Тебе у св. Причасті; ми знайшли завдяки тобі св. віру у Пресв. Трійцю, а тепер поклоняємося їй, бо Вона нероздільна, свята, Вона спасла нас»*.

Після цього священик тихо говорить: *«Вознесися на небеса, Боже, і по всій землі слава Твоя*» і додає вголос: «*Благословен Бог наш. Завжди, нині і повсякчас, і на віки віків»*.

Люди, відповівши: *«Амінь»*, співають: «*Нехай сповняться уста наші хвалення Твого, Господи, щоб ми співали славу Твою, бо Ти сподобив нас причаститися святих Твоїх божественних, безсмертних і животворящих Тайн. Збережи нас у Твоїй святині — ввесь день поучатися правді твоїй. Алилуя»*.

Під час цієї пісні священик споживає рештки св. Тайн, зливає чашу вином і водою, випиває те все, витирає чашу, складає те все на престолі і починає кінцеву єктенію: *«Прості, прийнявши божественних, святих, пречистих, безсмертних, небесних і животворящих, страшних Христових Тайн, достойно благодарім Господа»*. Люди: «Господи, помилуй» («*Боже, ми не гідні дякувати, але змилосердися над нами, дай, щоб ми уміли Тобі дякувати»*).

Священик тихо читає молитву подяки: *«Благодаримо тебе, Владико чоловіколюбче, доброчинцю душ наших, що Ти і в цей день сподобив нас Твоїх небесних і безсмертних Таїнств. Справ нашу путь, утверди нас усіх у страсі Твоїм, збережи наше життя, утверди наші стопи, молитвами і молiннями славної Богородиці і приснодіви Марії і всіх Святих Твоїх»*. Далі голосно: «Бо Ти єси освячення наше і Тобі славу возсилаємо, Отцю, і Сину, і Святому Духові, нині і повсякчас, і на віки віків». Люди: «*Амінь»*.

На цьому Служба Божа закінчується. Священик каже до людей: *«В мирі вийдім»*, люди додають: «В імені Господнім». Священик виходить на церкву і вголос читає т. з. заамвонну молитву: «Господи, Ти благословляєш тих, що на Тебе уповають, спаси людей Твоїх І благослови насліддя Твоє, повноту Церкви Твоєї охорони, освяти тих, що люблять красу дому Твого. Ти їх прослав божественно Твоєю силою і не остав нас, що уповаємо на Тебе. Мир світові Твоєму даруй, церквам Твоїм, ієреям, Богом береженому народові нашому, правлінню і всім людям Твоїм. Бо всяке добре даяння і всякий звершений дар з висоти є, сходячи від Тебе, Отця світла, і Тобі славу, і благодарения, і поклоніння возсилаємо, Отцю, і Сину, і Св. Духові, нині і повсякчас, і на віки віків». Люди відповідають: «Амінь» і співають: «*Будь ім'я Господнє благословенне від нині і до віку»*.

Священик іде до престолу, читаючи молитву: *«Сповнення закону і пророків сам єси, Христе Боже наш, Ти, що сповнив увесь промисел, сповни радості й веселості серця наші завжди, нині і повсякчас, і на*

віки віків, Амінь». Після цього звертається до людей і благословить їх: «Благословення Господнє на вас, Його благодаттю і чоловіколюбієм, завжди, нині і повсякчас, і на віки віків». Люди: «Амінь». Підійшовши до престолу, священик низько кланяється і каже: «Слава Тобі, Христе Боже, упования наше, слава Тобі». Люди тричі співають коротке славослів'я: «*Слава Отцю, і Сину, і Св. Духові, і нині, і повсякчас, і на віки віків. Амінь. Господи помилуй. Благослови»*. Священик творить відпуст, в якому висловлюється бажання, щоб Ісус Христос помилував нас і врятував. А надію на це помилування і спасения покладаємо на молитви Божої Матері і всіх Святих та не безконечну доброту самого Господа Бога.

Після відпусту священик зачиняє царські двері і всі розходяться.

Літургія св. Василія Великого і Напередосвячених Дарів

Літургія св. Василія Великого відрізняється від Літургії св. Івана Золотоустого тим, що в ній деякі молитви, котрі священик відмовляє пошепки, є довшими. Вона відправляється десять разів на рік,є а саме: протягом п'яти неділь Великого посту, в четвер і суботу страсного тижня, в Надвечір'я Різдва, на Новий Рік і в Надвечір'я Йордану. Якщо Надвечір'я Різдва або Йордану випаде в суботу або неділю, то Служба Божа св. Василія Великого відправляється на саме Різдво або Йордан.

Літургія Напередосвячених Дарів не є властиво Літургією, бо в ній немає Освячення. Це лише поєднання Вечірні з тою частиною звичайної Літургії, яка стосується св. Причастя. Причиною запровадження цієї Літургії було те, що в перші роки християнства вірні дуже строго дотримувались Великого посту, а св. Літургія відправлялася лише в суботи і неділі, а не щодня. У ці два дні не було посту, тому що суботу святкували ті, котрі були євреями, а неділя святкувалася як пам'ять про воскресіння Ісуса Христа. Протягом усього посту їли лише раз на день — увечері, а причащалися щодня. Саме тому, в суботи та неділі Великого посту священики приготовляли Пресвятої Євхаристії стільки, щоб вистачило для вірних на усі інші дні тижня. Таким чином виникло Богослужения, яке починалося Вечірнею, а відтак з'єднано з нею ту частину св. Літургії, в якій йде підготовка до св. Причастя і саме Причастя. Такий порядок Богослужения запровадив Папа, св. Григорій Двоєслов. Цю Літургію називаємо Літургією *«Напередосвячених Дарів»*, бо святі Дари освячуються перед нею. Літургія Напередосвячених Дарів відправляється лише під час Великого посту кожної середи і п'ятниці, а у великий тиждень — у перші три дні.

Яку користь приносить нам Жертва святої Літургії

Завдяки св. Літургії щедро користуємося заслугами хресної жертви; передусім через св. Літургію можемо досягти прощення гріхів, вислухання молитов, Божого благословення і вічного щастя.

У кожній Літургії можемо знайти ті всі блага, які заслужив для нас Ісус Христос Своєю смертю на хресті у Велику П'ятницю (св. Тома з Акв.). Саме тому, що Служба Божа є тою самою жертвою, що й жертва хресна, вона повинна мати таку ж силу і повинна викликати такі самі наслідки (Кохем). Смерть і гіркі страждання Христа — це скарбниця, Служба Божа — це ключ, котрий її відчиняє (Сенєрі). Хрест є деревом життя, рясним від небесних плодів. Служба Божа є золотою чашею, в якій ті плоди (тобто заслуги Христа) отримуємо в дар (Санме).

Завдяки іншим засобам ласки також отримуємо плоди хресної жертви, але не в такій мірі, як через жертву Служби Божої. *«Під час Служби Божої роздає Господь Бог набагато більше, ніж звичайно»* (св. Золот.). «*Він власного Сина свого не пощадив, а видав Його за всіх нас, — як же разом із Ним не подарує нам усього?»* (Рим. 8, 32). Приймаючи деякі св. Тайни, людина повинна знаходитись у стані ласки, бо, прийнявши їх у стані смертного гріха, не тільки не буде мати з того ніякої користі, а, навпаки, ще й скоїть тяжкий гріх (святотатство). Однак для того, щоб бути присутнім на Службі Божій, не обов'язково знаходитись у стані ласки; грішник не допускається гріха, але здобуває ласку навернення (Кохем).

Відпущення гріхів через Службу Божу полягає в тому, що грішник, завдяки жертві св. Літургії, здобуває ласку покаяння (Трид. Соб. 22, 2), а праведник — відпущення повсякденних гріхів і тимчасових покарань за гріхи.

Ще Ісус Христос під час перетворення вина сказав, що Служба Божа зумовлює відпущення гріхів (Мат. 26, 28). Служба Божа є передусім жертвою примирення (Трид. Соб. 22). Саме цим і відрізняється від жертв Старого Завіту, котрі очищували лише від

законної нечистоти, а не від гріха (Євр. 10,1); а жертва Нового Завіту зумовлює справжнє прощення гріхів (Євр. 9, 9). Умираючи на хресті, Ісус Христос попросив Отця: *«Отче, відпусти їм, не знають бо, що роблять»* (Лук. 23, 34). Так само просить Він на Службі Божій за всіх присутніх (Кохем). На хресті пробачив Ісус гріхи розбійникові, подібно чинить і на Службі Божій. Як кров Авеля кликала до неба про помсту, так Кров Христа на Службі Божій кличе до неба за милосердям; але прохання улюбленого Сина Божого є успішнішим, аніж прохання Авеля (Євр. 12, 24). Христос є нашим заступником перед Отцем і примиренням за наші гріхи (І Йоан 2, 1) передусім на Св. Літургії. Христос сказав святій Матільді: «Я йду з такою покорою на престол, що немає в Церкві настільки великого грішника, щоб я йому не простив, при умові, що він хоче мого прощення» (Кохем). Як і люди, отримавши дарунок від скривдженої ними людини, змушені забути про заподіяну їм кривду (згадай дарунки Якова, вручені розгніваному Ісавові після повернення додому (Буття 31. 20), так і Господь Бог пробачає людям провину завдяки жертві св. Літургії (св. Тома з Акв.) Бог великодушно приймає жертву св. Літургії як від праведника, так і від грішника. Жертва св. Літургії оберігає грішника від вічної загибелі (св. Григ. В.). Однак, спасенний вплив служби Божої на грішника не виявляється відразу, Бог відкладає навернення до відповідного моменту, коли його серце буде готове прийняти ласку. Свого часу хресна жертва Ісуса Христа також зворушила не багатьох. Лише в день Зелених свят Господь пом'якшив серця людей проповіддю Петра; і саме тоді виявився спасенний вплив хресної жертви (Кохем). Деякі навертаються за допомогою ласки Божої не відразу, а лише через деякий час, не підозрюючи, що це сталося завдяки св. Літургії (Марк). Навернення стається завдяки дії на людей, під час Служби Божої Святого Духа. Подібно як Св. Дух діяв на тих, що стояли під хрестом Спасителя (згадаймо сотника і людей, котрі били себе в груди та говорили: «Це справді був Син Божий!» (Мат. 27, 54), так впливає Св. Дух і на усіх присутніх на Службі Божій. Вогонь, котрий горить під час Служби Божої на престолі, символізує вплив на нас ласки, котра так само, як вогонь, просвітлює і зігріває. «Ласки св. Духа найщедріше спливають на тих, хто належним чином слухає св. Літургії» (св. Кир. Є.). Присутні на Службі Божій причащаються духовно (Форн.). Завдяки Службі Божій праведні досягають прощення

повсякденних гріхів (Трид. Соб. 22, 1). Св. Августин говорить, що одним лише щирим «*Отче наш»* звільняємося від усіх повсякденних гріхів. Служба Божа є також жертвою примирення за невідомі гріхи (Марк.). Тому не раз відвертаємо від себе Божу кару, слухаючи Службу Божу. Часто слухаючи Службу Божу, можеш надіятися на коротку і м'яку кару в чистилищі, бо через побожне і часте слухання Служби Божої ти вже досяг, в основному, прощення своїх гріхів (Кохем). Згадай, як швидко потрапив до раю розбійник, який розкаявся під час кривавої жертви Ісуса Христа.

Нашу молитву на Службі Божій Бог вислуховує так скоро тому, що її підтримує молитва Ісуса Христа і оточуючих Його Ангелів.

Нашу молитву на Службі Божій доповнює молитва Христа (св. Золот.). А молитва Ісуса Христа ніколи не залишається невислуханою, бо Отець завжди Його вислуховує (Йоан 11, 42). Ангели очікують моменту відправи св. Літургії, щоб із більшим успіхом заступитися за нас (Св. Золот.). Наскільки св. Літургія є досконалішою від інших богослужень, настільки і молитви під час св. Літургії є успішнішими від усіх інших (Кохем). Молитва, яку приносимо Богу разом із Божественною жертвою, має величезну силу (св. Франц Сал.). Чого не досягнемо під час св. Літургії, того важко досягти іншим засобом (св. Золот.). Отже, якщо, здобуває благословення той хто починає день *«в ім'я Боже*», то наскільки ж більше досягне той, хто починає день Службою Божою. Саме тому християнські полководці мали звичай перед кожною битвою вислухати Службу Божу. «Тому, хто побожно вислухав Службу Божу, буде щастити протягом цілого дня» (св. Золот.). Хто вранці побожно слухає Службу Божу, тому цілий день допомагає Господь Бог (св. Франц Сал.). Навіть невиправних грішників винагороджує Бог за слухання Служби Божої. «*Тому, що вічної плати вони не заслужили; отже, Бог, котрий у Своїй безмірній доброті не залишає без нагороди найменшої доброї справи, обдаровує їх тимчасовим щастям, або оберігає їх від нещастя»* (Кохем).

Слухаючи Службу Божу, досягаємо також вічної нагороди, оскільки знаходимося у стані ласки.

Якщо вже кожна молитва праведника заслуговує вічної нагороди, то тим більше її заслуговує Служба Божа. Кожна вислухала Служба Божа примножує твоє щасливе майбутнє життя (Кох.). Усі перешкоди і

труднощі, які долаєш задля слухання св. Літургії, напр., погана дорога, мороз, короткий сон і т. п., будуть винагороджені на небі (Кох.). Отже, нерозумно чинять усі ті, котрі не ходять на Службу Божу. Перші християни належно оцінювали користь Служби Божої і тому були готові швидше ризикувати власним життям, аніж пропустити Службу Божу (Кох.). Євреї приносили дорогі жертви, котрі вимагали чимало видатків. Нам відвідання церкви не приносить жодних труднощів; жертва, яку приносимо, не вимагає коштів, але ми так мало користаємо з неї.

Отже, приступаймо до престола ласки із сподіваннями та надією (Євр. 4,16).

Жертва св. Літургії приносить користь передусім тому, хто її відправляє, тобто священикові; відтак тому, за кого відправляється Служба Божа; далі всім присутнім, а врешті — всім живим та померлим вірним. Навіть Ангелам і Святим Служба Божа приносить радість.

Користь зі св. Літургії після священика має передусім той, за'кого вона відправляється. *«Від волі священика залежить перенести властиві плоди Служби Божої на того, на кого хоче»* (Пій VI). Саме тому віддавна існує в Церкві звичай давати священикові якусь певну суму грошей (стипендію), щоб віправив Службу Божу в чиємусь наміренні. У кожному разі, гроші жертвуються не для того, щоб заплатити за Службу Божу (бо вартість Служби Божої важко винагородити), вони є для священика лише своєрідною милостинею на утримання життя, а, крім того, служать для відшкодування коштів (на вино, на свічки, проскуру і т. п.). У перші століття вірні давали цю винагороду натурою (хліб, вино, оливу і т. п.), у середньовіччі винагорода натурою була замінена грішми.

Священик має зі св. Літургії більшу користь, ніж присутні вірні, бо він знаходиться ближче до джерела ласки. Зрештою, священик є при престолі не звичайним вірним, а представником усієї Церкви і заступником Ісуса Христа; він сам складає жертву, отже, справедливо, що він користає з неї більше, аніж інші. Вірні, присутні на Службі Божій, у значній мірі користають із її плодів, бо, коли Христос молився за своїх ворогів, котрі стояли під хрестом, то тим більше опікуватиметься вірними, які слухають Службу Божу. Зрештою, коли

участь у недобрій справі є грішною, то участь у добрій справі повинна єднатися із нагородою. Уся Церква також користає з плодів св. Літургії задля об'єднання святих. Служба Божа — це ніщо інше, як депутація від Церкви до Пресвятої Трійці, що приносить у дарунок неоціненний даток (Марж.). У жертві св. Літургії бере участь усе християнство, хоча небагато є заступників у момент складання жертви (Родр.). Саме тому в молитвах на Службі Божій священик зазначає, що приносить цю жертву за цілу Церкву і за всіх правовірних християн. Більше того, священик жертвує її за спасіння цілого світу (молитва при пожертві чаші). Тут відбувається те саме, що при *«Отче наш»*, де кожен зокрема молиться за всіх. Служба Божа також приносить користь і померлим. Після Своєї хресної смерті Христос зійшов до пекла і вивів звідти душі праведників. Подібне відбувається і сьогодні під час св. Літургії, коли священик відразу після освячення згадує «померлих у вірі». Після кожної відправленої Служби Божої чимало душ звільняється з чистилищного вогню (св. Єр.). У момент, коли відправляється Служба Божа, до чистилищної в’язниці сходять із неба Ангели і відчиняють її (св. Золот.). Ангелам та Святим св. Літургія також приносить радість. Святі на небі, сповнені любові і прагнення Божого звеличення та спасіння душ, повинні радіти, коли бачать, як через св. Літургію віддається найвища шана Пресвятій Трійці І люди наближаються до свого спасіння (Кох.). Вони радіють також і власній славі, коли згадуємо їхні імена на Службі Божій (св. Золот.). Якщо вже від єврейських жертв ішли приємні пахощі до неба (Числа 28), то наскільки ж приємніші Богу повинні бути пахощі жертви Ісуса Христа. Приємний запах пролитої Крові Христа, досягши неба, оживляє і веселить усіх мешканців неба (Кох.). Тому сходять із неба Ангели, щоб бути присутніми на Службі Божій. Як у ніч Різдва Христового зійшли Ангели на Вифлеємські поля, щоб співом віддати шану Дитяті в яслах, так чинять вони й щоденно сьогодні під час св. Літургії (Кох.). На Службі Божій присутні Ангельські хори для прославлення й звеличення Того, Хто приноситься в жертву (св. Золот.). А коли Бог знову відпроваджує Свого Єдинородного Сина у світ, то говорить: «*Нехай поклоняться Йому ангели Божі»* (Євр. 1, 6). Коли ти присутній на Службі Божій, то знаходишся між небесними духами (св. Золот.).

Жертва святої Літургії

Жертву св. Літургії приносимо лише одному Богу з метою перепросити, благати про щось, віддати Йому шану або подякувати за щось.

Приносячи жертву, визнаємо, що Той, котрому її приносимо, є Творцем усього створеного, найвеличнішим Паном усіх речей, і тому ми повинні належним чином Йому упокоритися (св. Тому з Акв.). Отже, жертовна дія — це ознака величання (поклоніння), тому не можна приносити її жодному створінню, жодному Святому, жодному Ангелові (Кох.). Ніхто не приносив нікому жертви, як лише правдивому Богу, або тому, кого помилково вважав Богом (св. Авг.). У Старому Завіті були різноманітні жертви: примирення, цілопалення, славословні і т. п., тепер маємо лише одну жертву, через яку можемо досягти усього (св. Золот.). Перепрошення Божества — це, після первородного гріха, мета жертви св. Літургії, тому Службу Божу можна відправляти передусім у цьому наміренні. Служба Божа має безмежну силу і тоді, коли хочемо щось випросити; немає такого великого дару або милості, яких неможливо було б випросити принесенням цієї жертви (Марк.). Ми можемо просити про щось земне, створене, хоч жертва сама по собі є Божою. Неможливо, щоб щедрий Бог, винагороджуючи за горня поданої води, не винагородив би нас, коли побожно подаємо Йому чашу з Кров'ю Його Божественного Сина (Кох.). Упійманого вождя не випустить ворог із неволі, доки не буде принесений великий викуп. І ми можемо говорити на Службі Божій: *«Дивись, вічний Отче, це Твій Єдинородний Син є нашим в'язнем. Не випустимо Його доти, доки не отримаємо через Нього того, про що Тебе просимо*» (св. Бонав.). Службу Божу можна жертвувати також на славу Божу. Слава і шана належить тому, хто гідний її; той заслуговує більшої шани, хто творить лише добро. Бог є безмежною добротою; отже, навіть усі створіння разом не можуть Його достатньо прославити (Кох.). Прославляйте Господа, як тільки можете, та Він все ж таки буде вищий від усякої слави (Сир. 43, 32). Лише один засіб маємо, щоб Бога достатньо прославити — жертву св. Літургії. «*Христос величає Божество на престолі такою славою, якої*

Бог гідний; цього не зможуть здійснити ані Ангели, ані Святі, а, тим більше люди» (Кох.). З однієї Служби Божої Господь Бог має більшу славу, ніж від усіх Ангелів і Святих на небі. Ця слава настільки вища, наскільки вищий Бог Син від усіх створінь. Службу Божу можемо також жертвувати з метою подяки Богу. Отримавши від когось багато добра, ти зобов'язаний йому віддячитися, бо інакше будеш невдячним (Кох.). А як багато доброчинностей ми отримали від Господа Бога! Згадаймо лише, як уміло упорядкував Він усю землю, як чудово створив наш організм, як постійно намагається зберегти і підтримати наше життя. Згадаймо справу спасіння і встановлення св. Тайн. А, можливо, ти отримав ще якісь особливі милості від Бога? Саме на Службі Божій в достатній мірі можеш віддячити за доброчинності Божі. Бо як тоді, на Тайній Вечері, так і тут, на Службі Божій, сам Спаситель складає подяку Богу Отцю; а подяка, складена Божою Особою, є безмежною і перевищує подяки усіх Ангелів та людей (Кох.). Коли б усі небесні лики і всі вірні безупинно дякували разом із тобою Господу Богу, то і ця подяка не була б такою великою, як подяка Ісуса Христа в одній Службі Божій (Кох.). Безмежна любов Бога до нас, вона не лише добро нам приносить, але й одночасно підказує засоби, за допомогою яких ми могли за це добро належно віддячитися (Сенєрі).

Службу Божу можна жертвувати за всіх живих, незважаючи на те, чи є вони членами Католицької Церкви, чи ні.

Службу Божу можна жертвувати за живих (Трид. Соб. 22, 2). У кожній Службі Божій священик молиться за живих. Багатьох грішників можна навернути через пожертву Служби Божої (Кох.). Хворим і помираючим найкраще допоможеш слухаючи Службу Божу. Можна жертвувати також у наміренні живущих іновірців (щоб Бог допоміг їм пізнати правдиву віру), бо Христос помер на хресті за всіх людей, а Церква часто молиться за іновірців. Чим більше осіб, у наміренні котрих відправляється Служба Божа, тим менша користь кожній окремій людині (Кох.). Саме тому Церква завжди забороняла священикам відправляти Службу Божу в наміренні багатьох людей. Церква завжди відправляла Службу Божу лише в ім'я окремих осіб, бо було б нерозумним відправляти Службу Божу за сотні і тисячі людей, тому що така Служба Божа не принесла би людям ніякої користі.

Церква, керована Св. Духом, не може в такій важливій справі чинити нерозумно.

За померлих можна жертвувати Службу Божу лише ТОДІ, коли ці померлі належали до Католицької Церкви і якщо не пішли з цього світу у стані смертного гріха.

Службу Божу можна жертвувати за померлих (Трид. Соб. 22, 2). Не підлягає сумніву, що Служба Божа може приносити користь померлим; вона сприяє тому, що Бог виявляє більше милосердя душам померлих, аніж вони цього заслужили (св. Авг.)- З давніх-давен існує звичай відправляти Службу Божу за померлих і згадувати їх під час кожного Богослужіння. Те саме відбувається і сьогодні. Цей звичай запровадили вже Апостоли (Терт.). Саме тому св. Моніка, мати св.Августина, на смертному одрі просила згадувати її після смерті під час св. Літургії. Вона не турбувалася про дорогий одяг, бальзамування свого тіла або про гарний пам'ятник, але лише про молитви при вівтарі (св. Авг.). Дещо інакше чинять деякі сучасні християни. За померлих іновірців (нехристиян, євреїв, протестантів, схизматиків) не можна відправляти в церкві св. Літургії. *«З тими, з котрими не мали нічого спільного за життя, не можемо мати нічого спільного і після смерті»* (Іннок. III). Жертвування Служби Божої за невірних не відповідало б католицькій науці про единоспасаючу Церкву (Григ. XVI, 1842). Це було б визнанням помилок і засудженням Церкви. Таким чином поширювалася б релігійна байдужість і давався людям поганий приклад. Зрештою, було б смішно відправляти Службу Божу за тих, котрі за життя вважали її забобоном і безглуздям. Отже, це не є нетерпимістю з боку Церкви, а цілком справедливий і виправданий погляд на речі. Коли, врешті, Церква не хоче відправляти Служби Божої за тих, котрі вели розпусне життя і закінчили самогубством, як також за тих, котрі загинули у поєдинку, то таким чином вона не виносить їм вирок вічного засудження, а лише виявляє свою відразу до того гріха.

Службу Божу можна також жертвувати на честь Ангелів і Святих (Трид. Соб. 22, 3).

Радіють Угодники Божі, коли на їх честь відправляється Служба Божа, хоча в цьому святому обряді представлені лише страсті Христові і жертвується вона самому Богу (Кох.). Служба Божа на честь якогось

Святого є нічим іншим, як жертвою подяки і прохання; ми дякуємо в ній Господу Богу за обдарування Святих ласками і просимо Бога через заступництво Святих обдарувати і нас Своїми милостями. *«А для Святих не може бути нічого кращого і приємнішого, як принесення жертви св. Літургії всемогутньому Богу і подяка Йому за ті доброчинності, котрими нагородив Святих»* (Моліна). Незважаючи на те, що жертвуємо Службу Божу на честь Святого, складаємо жертву лише самому Богу, а вшанування Святого є другорядною метою.

Не лише священик, але й присутні вірні можуть жертвувати Службу Божу (на якій є присутніми) в певному наміренні.

Присутні на Службі Божій є одночасно співжертвуючими. *«Слухання Служби Божої не є власне молитвою, а принесенням Божественної жертви»* (Кох.). Священик виконує жертовне діяння сам, а вірні — через нього (Бен. XVI). Тому св. Петро називає всіх християн царським священством (I Петро 2, 9), подібно як і євреїв у Старому Завіті названо царським священством (Вихід 19, 6). Священик навіть повинен мати співжертвуючих, бо без слуги, котрий заміщає вірних, заборонено йому відправляти св. Літургії (лише серед іновірців, де не можна знайти помічника, священик може за диспензою сам відправляти Службу Божу). Отже, саме тому, що присутні є співжертвуючими, то і їх молитва під час Служби Божої наділена силою, подібною до сили молитви священика. Тому треба завжди жертвувати Службу Божу в якомусь наміренні. Це намірення можна збудити в собі або відразу на початку Служби Божої, або перед освяченням.

Вагомість жертви святої Літургії

У зв'язку з тим, що жертва св. Літургії є жертвою безмежної цінності, то її відправа або лише слухання має найбільшу вагу серед усіх добрих справ.

Жертва — це дар, який приносимо Господу Богу. Дарунок має тим більшу вартість, чим дорожчий і достойніший той, хто приносить жертву. Те саме з жертвою. Чим святіший жертвуючий і чим більшу вартість має жертва, тим та жертва є ціннішою в очах Бога. У Службі Божій як жертвуючий, так і жертва, має безмежну цінність, бо ним є Той, про котрого говорить сам Бог Отець: *«Це Син мій любий, що його я вподобав»* (Мат. 3, 17). Отже, й Служба Божа має безмежну цінність. Через Службу Божу віддаємо Богу безмежну шану. Однією Службою Божою віддаємо Господу Богу більше шани, ніж усіма добрими справами Святих. Святі могли віддавати Богу лише завершену шану, а в Службі Божій виявляємо Богу безмежну шану, бо тут жертвуючим і жертвою є Син Божий. (Гофін). Шану, яку відбирає Господь Бог через св. Літургію, не віддає ані людина, ані Ангел, лише один Ісус Христос. Лише Христос знає силу Божої величі і знає, що Богу належить; тільки Він один може віддати шану, гідну Божої величі. Все, що роблять люди й Ангели на честь Бога, є майже нічим у порівнянні з шаною, котру віддає Христос (Кох.). Жертва св. Літургії має ту саму цінність, що жертва на горі Голгофті (св. Золот.), бо і тут, і там є той самий жертвуючий. Тому відправа або слухання Служби Божої має найбільшу цінність із усіх добрих справ. Слухання Служби Божої перевищує вартістю усі наші інші добрі справи, подібно як хресна жертва має вищу цінність, аніж інші діла Спасителя. Усі наші пости, милостині та інші добрі справи не перевищують однієї побожно вислуханої Служби Божої (св. Лавр. Юст.). Бо перші мають лише людську цінність, а в Службі Божій приносимо Богу Божественні дари: Тіло Христа, Кров Христа, рани Христа, страсті, заслуги і доброчесності Христа, і навіть самого Єдинородного Сина Божого (Кох.). Вірні не можуть сповнити святого і Божественнішого діла, ніж пожертва св. Літургії (Трид. Соб. 22). Св. Літургія — це сонце духовних вправ (св. Франц. Сал.). Слухання Служби Божої, як добра

справа, має більшу цінність, аніж паломництво до якогось чудотворного місця. Слухання Служби Божої є кориснішим, аніж найдосконаліша молитва чи розважання, бо у розважаннях лише уявляємо собі Ісуса Христа, а на Службі Божій Він особисто присутній (св. Франц Сал.).

Відправа або слухання Служби Божої, як доброї справи, вартує тим більше, чим більшою є гідність і побожність священика та вірних.

Жертва Служби Божої має подвійну користь. Вона діє сама через себе, і ця дія зовсім не залежить від гідності священика. З другого боку, Служба Божа, як добра справа вірних християн (Трид. Соб. 22), залежить від досконалості і побожності священика та вірних. *«Чим праведніший священик і чим більша його побожність, тим приємнішою Богу є жертва і тим більшу користь вона принесе»* (св. Бонав.). Так само було з хресною жертвою, котра мала безмежну цінність, бо відкрила усім небо, однак для багатьох присутніх (як напр., для розбійника ліворуч) не була корисною через їх негідність.

Побожність під час святої Літургії

Спілкуючись із кимось, звертаємо увагу лише на співрозмовника, а не на когось іншого. Так і під час Служби Божої, стоячи у присутності Бога, ми повинні пам'ятати лише про Нього, забуваючи про все інше. Ми повинні так чинити тому, що ця жертва найсвятіша і найдосконаліша, і що лише при тій умові можна мати з неї користь.

Ми повинні слухати Службу Божу побожно, тобто знехтувати усім, що могло б нам зашкодити, і молитися разом із священиком особливо під час найважливіших моментів Служби Божої.

Як гірники лише завдяки тяжкій праці знаходять скриті під землею дорогоцінні камені, так і ми можемо нажити собі скарби, скриті в жертві Служби Божої, лише тоді, коли будемо побожними. *«Служба Божа — це велика гора золота»* (Форнерус). Однак, хто під час Служби Божої не є побожним, той не має з неї ніякої користі (Альб. Штольц).

Отже, під час слухання Служби Божої не можна розмовляти, сміятися, розглядатися і т. п. Не личить також приходити на Службу Божу в надто яскравому, визивному одязі.

Як до Мойсея звернувся Господь із палаючого куща, так і до нас звертається з-за престолу: *«... місце бо, що на ньому стоїш — земля свята»* (Вихід 3, 5). Як сильно ображає Спасителя непристойна поведінка в Божому храмі, можна зрозуміти з Його обурення поведінкою купців і перекупників у єрусалимській святині (Мат. 21, 13). Дім Божий — це дім молитви, тому не робіть його місцем балаканини (св. Іван Мил.). В єрусалимському храмі було щоденно зайнято жертовною роботою біля 700 священиків і левітів, однак все відбувалося у великому мовчанні, наче там знаходилась лише одна людина (Йос. Фл.). Ми, християни, повинні уникати всього, що може заплямувати святість безмежно величної жертви. Перші християни під час Службі Божої поводилися так тихо, неначе в церкві нікого не було (св. Золот.). Здавна побожні люди мають звичай протягом усієї Служби Божої стояти на колінах. Св. Єлизавета угорська завжди під час Служби Божої знімала з голови корону. Непристойно також приходити

на Службу Божу у надто яскравому і надто визивному одязі. Найчастіше грішать цим жінки, котрі своїм зовнішнім виглядом хочуть звернути на себе увагу. До таких звертається св. Золотоуст: «*Ти, чепуро, чи цей одяг личить жінці, котра прийшла сюди просити прощення? Чи, може, ти прийшла сюди танцювати?»* Св. Амвросій говорив, що таких жінок зненавидить Господь Бог. Деякі папи (як св. Лін) і єпископи вимагали від жінок, щоб останні приходили до церкви у запонах. І св. Павло також бажає цього (І Кор. 11, 5); він вказує на те, що вже сама природа дала жінці природний захист, тобто довге волосся (І Кор. 11, 14). Не годиться також смітити в церкві або бруднити лавки.

Молячись під час Служби Божої разом із священиком, не потребуємо відмовляти тих самих молитов, що і священик.

Найкращою молитвою під час Служби Божої є розважання над страстями Ісуса Христа, бо Служба Божа є відновленням хресної жертви, і запроваджено її на честь хресної смерті Спасителя.

Хто відмовляє молитви з книжки, той не повинен робити це без побожності і неуважно, бо така молитва не принесе користі; під час молитви треба зосередитися і пильно стежити за тим, що промовляєш. Добре молиться той, хто молиться духом, а не устами. Якщо ж молишся устами, повинен уважати, щоб відмовлянням молитов не заважати побожності інших.

Під час Служби Божої радимо брати участь у співі, бо він настроює до побожності; він є успішною молитвою і найкраще служить для прославлення Бога.

Церковний спів має велике значення, бо настроює до побожності. Ще св. Августин говорив: *«Скільки сліз пролив я, о Боже, виконуючи Твої псалми і пісні! Яким зворушеним був я, коли Твоя церква гомоніла приємними піснями. Ті звуки вливались бальзамом у мої вуха, а з ними линула до мого серця й Твоя правда, викликаючи в мені вогонь побожності*». Спів — це дуже успішна молитва, яка рясно стягає на себе росу небесної ласки, бо ця молитва йде з сер. Св. Гертруді одного разу привиділося, що під час співу її слова, як гострий спис, виходять з її серця і влучають у серце Ісуса Христа, а з кінців списів спливають краплі, котрі означають отримані ласки. Св. Отцям і, досі бракує слів воздати хвалу церковному співу; вони кажуть, що спів неначе дає душі

крила, за допомогою яких вона возноситься з землі до неба (св. Атан., св. Вас, св. Золот, св. Амвр.). Спів окриляє наші серця і підносить їх до прагнення небесних речей (Бен. XIV), а також руйнує в нас потяг до речей тимчасових (Пій IX). Навіть люди з черствим серцем, чуючи гарний церковний спів, відчувають у собі бодай перші паростки любові до Божих речей. Бувало й так, що церковний спів зворушував деяких до сліз жалю і навернення (св. Берн.). Спів також відповідає жертві Служби Божої. Розмірковуючи над тим, що відбувається біля престолу під час Служби Божої, залишаємося глибоко зворушеними й охоче прагнемо дати вияв своїм почуттям, що йдуть Із глибини серця. Глибокі почуття (як, напр., велика радість, надто сильний біль) важко виразити словами, їх найкраще виявити співом. Спів, котрий випливає з глибин нашого серця, є найкращим проявом почуттів, і отже, найдосконалішим засобом прославлення безмежної величі Бога. І у св. Письмі знаходимо славословні гімни як найкращий засіб прославляння і вшанування Господа Бога. Саме тому спів є необхідним у церкві, — потрібнішим, аніж будь-які твори мистецтва, дорогоцінні ризи і посуд. Сам Христос під час Тайної Вечері також співав псалми на честь Бога: «*І відспівавши, вийшли вони на Оливну гору»* (Мат. 26, 30). За свідченням стародавніх письменників, перші християни не забували про спів під час св. Літургії.

Під час Перетворення і св. Причастя треба менше займатися співом або молитвою, а більше звертати увагу на те, що відбувається біля престолу.

Цього прагне Церква, коли дзвінком звертає увагу присутніх на ці важливі моменти св. Літургії.

Як вірні повинні вести себе під час слухання Служби Божої? Коли священик розпочинає Службу Божу, ми повинні перехреститися і збудити в собі намірення, чому (кому) хочемо жертвувати цю Службу Божу.

Те саме робить і священик перед св. Літургією. На початку Служби Божої, коли священик відкриває царські двері, кадить і промовляє *«Благословенне царство...»*, вірні стоять. Встають вірні також під час співу пісні «Єдинородний Сину», коли священик здійснює малий вхід, «*Трисвяте»*, і далі під час читання Євангелія. Коли священик починає читати св. Євангеліє, треба перехреститися, вшановуючи цим Боже

слово. Також треба перехреститися, коли священик закінчить читання Євангелія.

Стояти треба також тоді, коли співають пісню *«Іже херувими»*, під час великого входу і під час читання Символу віри.

У деяких церквах існує звичай ставати на коліна під час великого входу. Цей звичай недоречний і ним треба знехтувати.

Під час Перетворення ми повинні стати на коліна і тим самим ушанувати Спасителя, який присутній на престолі.

Дехто байдуже ставиться до того, що відбувається біля престолу. Така поведінка не гідна справжнього християнина.

Доречно відразу після Перетворення жертвувати небесному Отцю Спасителя на престолі, Його страждання і смерть в якомусь наміренні.

Після Перетворення можемо молитися: *«Найдорожчий небесний Отче, жертвую Тобі Твого улюбленого Сина на престолі, його страсті і смерть, щоб Ти змилосердився наді мною (над душами в чистилищі, над моїми родичами і т. п.); або: щоб подякувати Тобі за виздоровлення і т. п.»* Безмежну радість даруєш небесному Отцю, жертвуючи Йому такий дорогоцінний даток. Щедру нагороду отримаєш за цей подарунок! (Кох.). Якщо б хтось володів цілим світом і приніс його в дар Всемогутньому Отцю, то все одно не дав би стільки, скільки дає під час Служби Божої, з побожністю жертвуючи Йому Його улюбленого Сина (Кох.). Пожертва св. Крові спроможна перепросити розгніваного Бога. Кров Христа може навернути багатьох грішників і врятувати душі з чистилища (св. Магд. Пас). Святій Гертруді одного разу сказав Ісус Христос, що навіть великий грішник може сподіватися на відпущення гріхів, якщо жертвує небесному Отцю страсті і смерть Христа (св. Гертр.). Ця пожертва може бути здійснена і поза св. Літургією, але тоді вона вже не має такої сили (Кох.).

Також треба, стоячи, співати пісню *«Достойно єсть...»* і відмовляти молитву «*Отче наш»*.

Так само треба встати, коли після Причастя священик читає заамвонну молитву і вкінці, під час *«відпусту»*.

Під час св. Причастя ми повинні дійсно або бодай духовно причащатися.

Перші християни причащалися щоденно. Однак, не кожний має можливість причащатися по-справжньому (напр., не має можливості висповідатися). У такому випадку може прийняти св. Причастя духовно, тобто пробудити в собі палке бажання приступити до Господньої Трапези.

Під час благословення священика треба перехреститися і просити у Бога благословення.

Якщо в церкві одночасно відправляється декілька Служб Божих, треба зосередитися лише на одній із них.

Найкраще віддати перевагу тій Службі Божій, яка є для нас найпотрібнішою. Не раз можна спостерігати, як у церквах, де відправляється одночасно декілька Служб Божих, деякі люди безперестанно то уклякають, то встають, б'ють себе в груди і хрестяться. Такі люди, просто кажучи, мучаться в церкві, їх увага розсіяна і їм важко зосередитися на молитві. Саме тому в багатьох дієцезіях прийнято, під час одночасної відправи декількох Служб Божих, дзвонити лише під час однієї, передусім такої, яка є більш урочистою, або при престолі, який краще видно. Однак, якщо слухаємо одночасно декількох Служб Божих, то з кожної маємо певну користь, бо під час кожної Служби Божої священик молиться за присутніх.

Обов’язок слухання святої Літургії

Кожний християнин-католик, згідно з церковною заповіддю, зобов'язаний побожно вислухати Службу Божу кожної неділі й у свято.

Перші християни, котрі збиралися на св. Літургію в катакомбах (підземеллях), ризикуючи своїм життям, є живим докором тим, які сьогодні, в мирний час, через свою легкодушність та недбалість нехтують Службою Божою навіть у неділі. Нині в багатьох містах і селах багато священиків жертвують Христа на престолі, і лише співчуття достойні ті, хто занедбує таку нагоду для свого порятунку через байдужість і лінь.

У будні дні ми не зобов'язані слухати Службу Божу. Однак здобудемо багато милостей Божих і благословення, якщо слухатимемо Службу Божу і в будні дні.

Багато людей уважають ті півгодини, що потрібні для прослуханая Служби Божої, втраченими. Однак, цей час не є втрачений, бо робота після слухання Служби Божої піде швидше і дасть кращий результат. Сам Христос сказав: *«Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться»* (Мат. 6, 33). Нерозумним є той, хто занедбує слухання Служби Божої (Кох.)- Ти повинен так організувати свій робочий день, щоб мати можливість щоденно слухати Службу Божу. Якщо це неможливо, то дай, принаймні, убогому милостиню, аби за тебе вислухав св. Літургію. Він охоче зробить це, а ти таким чином станеш співучасником багатьох ласк (Кох.), бо й Службу Божу, як і кожну добру справу, можна обернути на добро інших, без жодної втрати для себе. Зрештою, священик біля престолу надіється, що присутні жертвують Службу Божу не лише за себе, але й за всіх своїх, близьких і тому відмовляє відповідні молитви. Нехай тебе людські переконання не відвертають від служби Христу; бо якщо ти Його соромитимешся, то колись і Він тебе буде соромитися (Лук. 9, 26).

Від слухання св. Літургії в неділі і свята звільнений той, хто не може піти до церкви, хто постраждав би через це, і, нарешті, той, хто в цей час мусить конче комусь допомогти.

Отже, від слухання Служби Божої звільнені ті, котрі мешкають далеко від церкви. На думку св. Альфонса Лігуорі, не зобов'язані слухати Службу Божу ті, які змушені були б йти пішки від дому до церкви протягом години з чвертю. Однак, якщо хтось нездоровий, або надворі непогода, тоді і коротшої дороги вистачить, щоб звільнити людину від слухання Служби Божої.

Однак, якщо, живучи далеко від церкви, ти маєш можливість поїхати, то повинен це зробити. Коли цього не робиш, тоді ти вже не є звільненим від слухання Служби Божої (хіба би до церкви треба було б добиратися протягом двох з половиною годин).

При тому треба також брати до уваги місцеві звичаї. Є такі місцевості, де люди не вважають себе звільненими від Служби Божої навіть тоді, коли змушені йти пішки від дому до церкви довше години.

Від слухання Служби Божої звільнені також ті, котрі бояться втратити шану оточуючих (напр., якщо не мають відповідного одягу), котрі неодмінно повинні вирушити в дорогу або не в можуть перервати свою подорож; котрі через це потерпіли б великі збитки у тимчасових речах; хворі і одужуючі; убогі, котрі не мають у що вбратися і ризикують застудитися і захворіти через негоду; ті, хто, слухаючи Службу Божу, викликав би велике обурення з боку родичів або чоловіка (така людина може деколи залишитися вдома); однак, якщо б наказували лишитися вдома з причини зневажання релігії або часто забороняли іти до церкви, — в такому разі не можна їх слухати).

Звільнені від слухання Служби Божої й ті, котрі доглядають хворих; котрі рятують ближнього під час пожежі або повені; матері або няньки, які не мають із ким залишити малих дітей і не можуть узяти їх зі собою до церкви; ті, котрі готують страву і тому подібне. Якщо ж в цей день відправляється не одна Служба Божа, а кілька, то повинні роботу організувати таким чином, щоб одні могли піти на одну Службу Божу, а інші — на другу.

Звільненими від Служби Божої є також солдати, котрі стоять на варті; ті, котрі пильнують худобу; зрозуміло, тільки в тому випадку, якщо відправляється лише одна Служба Божа (якщо більше, то повинні мінятися).

Дуже часто трапляється, що люди нехтують обов'язком слухання

Служби Божої; якщо ж мова йде про розваги або забави, то задля цього не шкодують навіть чималих зусиль.

Обов'язком також є слухання цілої Служби Божої; хто без поважної причини пропустить більшу частину Служби Божої, той тяжко грішить. Тяжко грішить і той, хто пропустить ту частину Служби Божої, котра, хоч недовга, але має велике значення. Напр., той, хто без поважної причини пропустив з цілої Служби Божої лише момент перетворення (коли священик перетворює хліб у Тіло, а вино у Кров Ісуса Христа), тяжко грішить.

Велику силу має молитва вірних, бо де двоє або троє зійшлися в ім'я Господа, там Христос між ними (Мат. 18, 20). У багатьох місцевостях люди навмисне лишаються на дворі або на церковному кладовищі, щоб бути вільнішими. Від цієї грішної звички відучив своїх вірних св. Іван Милостивий, патріарх олександрійський, котрий вийшов із церкви, щоб відправляти Службу Божу серед вірних, які зібралися біля храму. На здивування пастви відповів: *«Де вівці, там повинен бути і пастир. Якщо лишитеся тут, лишуся і я, якщо ж увійдете до середини, увійду і я»*. Відтоді всі заходили до церкви і ніхто не лишався надворі.

Побожно слухає Службу Божу той, хто уникає всього, що могло би перешкодити йому в побожності, і молиться разом зі священиком.

Службу Божу можна слухати в неділі та свята в будь-якій церкві; однак, доречно слухати її в парохіальній церкві за місцем проживання.

Тридентський Собор прагне, щоб вірні часто відвідували свою парохіальну церкву, а особливо в неділі і найбільші свята (Трид. Соб. 22). Це корисно хоча б тому, що якраз в ті дні парох жертвує Службу Божу за своїх живущих і померлих парафіян, присвячуючи свою проповідь потребам парафіян; а також у парохіальній церкві робляться різні оголошення, нагадується про свята, які наближаються, пости, і зачитуються розпорядження Церкви. Зрештою, кожний парафіянин повинен добре знати свого пароха як духовного провідника. Однак, немає заповіді, яка б зобов'язувала слухати Службу Божу лише в парохіальній церкві. Службу Божу також можна слухати у будинках молитви (Вен. XIV), в лікарнях, школах, виховних закладах і т. п.

Час відправи святої Літургії

(У які дні? Скільки разів на день?)

Св. Літургія відправляється в усіх парохіальних церквах кожної неділі й у свята в певній годині, а також майже в кожний будній день.

Кожний католицький священик зобов'язаний відправляти Службу Божу кожної неділі й у свято (Трид. Соб. 22, 14). Душпастирі зобов'язані, згідно зі своєю посадою, відправляти св. Літургію кожної неділі й у свято і жертвувати її за живущих та померлих парафіян (Трид. Соб. 23, 1). Такі Літургії називаються парохіальними Літургіями (Службами Божими), а відправляються вони у зручну для парафіян пору.

Священик не може відправляти св. Літургію частіше, ніж раз на день. Лише деякі душпастирі в неділі і свята можуть мати дві Служби Божі, але тільки з дозволу єпископа.

У середні віки на Заході священики відправляли по декілька Служб Божих, одну за одною. Але в результаті цього виникали різні зловживання, і Папа Інокентій III заборонив відправляти більше ніж одну Службу Божу на день. Парохи більших парафій деколи отримують від єпископа дозвіл на відправу двох Служб Божих у неділі і свята, але лише при умові, що церква мала і не може вмістити усіх вірних водночас.

Не відправляється Служба Божа у Велику П'ятницю. А в Надвечір'я Різдва та Йордану, у Великий Четвер і Велику Суботу у парохіальній церкві можна відправляти лише одну урочисту Службу Божу.

Якщо у Велику П'ятницю випадає свято Благовіщення, тоді відправляється Служба Божа св. Івана Золотоустого.

Місце відправи св. Літургії

Апостоли відправляли Службу Божу в приватних будинках на звичайних столах (Діян. Ап. 2, 46; Кол. 4, 15).

Стіл використовували перш за все тому, що й Спаситель приніс жертву на столі з кедрового дерева (цей стіл і сьогодні демонструють у лютеранській церкві в Римі), а також тому, що християни, яких переслідували, у разі небезпеки могли легко сховати стіл або перенести його в інше місце. Ще Нікейський Собор (325 р.) згадує про святий стіл, на якому священик безкровним способом жертвує Божого Агнця, а християни споживають Його Тіло і Кров.

У роки переслідувань християн Службу Божу відправляли в підземеллі (катакомбах) над домовинами Мучеників.

Саме тому ще й дотепер престол має форму домовини і містить у собі мощі Святих, пошану до яких священик виявляє, цілуючи престол. З тієї самої причини охоче будували церкви над гробами Святих (церква св. Петра в Римі), а мощі Мучеників і праведних мужів ховали в церкві. Через те, що в катакомбах перші християни під час відправи Служби Божої були змушені запалювати свічки, ще й сьогодні на престолах під час Служби Божої запалюють свічки (або сяє світло). Світло — це символ ласки Божої, яка, подібно світлу, просвітлює та зігріває. А ми саме під час Служби Божої здобуваємо Божу ласку в більшій мірі Світло на престолі означає також присутність серед вірних *«Світла світу»*, яким є Богочоловік, котрий просвітив і зігрів нас світлом Свого Євангелія. Світло є також символом радості, — темрява, символом смутку. Тому, чим більша урочистість, тим радісніша подія, тим більше світла в церкві. Світло під час читання Євангелія означає нашу радість від почутого Божого слова, яке є світлом нашого розуму. У церкві використовуються воскові свічки, бо віск є найчистішим витвором тваринного світу, подібно, як олія є найчистішим витвором рослинного світу.

Після того, як християн перестали переслідувати, Службу Божу стали відправляти в церквах на кам'яних престолах, котрі мали форму стола або домовини.

Християни витесували з каменю стіл або невеликий горбок, гладкий зверху, і прикрашали його. Ще Ной, зійшовши з корабля після потопу, збудував вівтар. Вівтарі будували Авраам, Ісаак, Яків і Мойсей. У єрусалимському храмі стояли два вівтарі: один для жертв цілопалення, другий–для жертв кадила. Наш вівтар — це чотирикутний стіл, котрий стоїть посередині *«святилища»* так, щоб його можна було обійти. Таке розташування нагадує нам, що Ісус Христос приніс себе в жертву в центрі землі. Престіл (вівтар, жертовник, трапеза), на якому правиться Служба Божа, повинен бути накритий трьома обрусами (ляними або конопляними). Між верхнім обрусом і двома нижніми посередині лежить чотирикутна льняна хустка, яку називають антимінс (замість престола). На ній зображено покладення Ісуса в домовину, а по кутках зображені чотири Євангелісти. Внизу зазначено, до якої церкви і на який престол цей антимінс призначений. На антимінсі є підпис єпископа, котрий його посвятив. На другому боці антимінса вшиті частинки мощів Святих. На престолі без антимінса не можна відправляти Служби Божої (хіба що сам єпископ посвятив престол), бо, посвячуючи престол, єпископ в ямку посередині престолу вкладає мощі Святих, заливає її воском, мастикою і забиває бляшкою. Через те, що єпископи не можуть освятити всі престоли, вони кожну церкву наділяють силою свого благословення, посилаючи на їх престоли освячені антимінси.

Під час Служби Божої під чашу і дискос кладуть складену вчетверо хустку, котра називається ілитоном (завивалом). Він (ілитон) завжди повинен лежати під Євангелієм. Ілитон символізує хустину, якою була обвинена голова Ісуса Христа у гробі.

Посередині престолу стоїть кивот, який формою нагадує церкву або старозавітний кивот. У кивоті зберігається дароносиця з Найсвятішими Дарами. На престолі повинен стояти хрест із розіп'ятим Спасителем, бо на хресті приніс себе Ісус Христос Своєму небесному Отцю в жертву, а де здійснюється ця жертва, там повинен бути і цей святий символ. На престолі повинен бути хрест. Хто відправляє Службу Божу без хреста, той скоює гріх, але гріх малий.

Перед кивотом лежить Євангеліє, а з обох боків кивоті стоять у підсвічниках воскові свічки, бо віск символізує чистоту нашої душі.

За престолом є місце, яке називається горним сидінням; на ньому

під час читання Апостола, сидить єпископ або священик Це сидіння символізує гору, з якої Ісус повчав. Над цим сидінням на стіні висить храмовий образ.

Церкви переважно будуються на узвишшях або серед людських осель.

Церкви будують на узвишшях, вважаючи їх освяченими місцями; бо саме на узгір'ях часто з'являвся Бог у Старому Завіті, на горі молився Ісус Христос і на горі приніс за нас Свою криваву жертву. Зрештою, узгір'я саме по собі настроює нас на роздуми і спонукає до молитви. І сам Ісус Христос заповів, що Церква повинна спочивати на камені. Якщо ж церква будується в центрі міста або села, то це символ того, що добрий Пастир вибирає Собі оселю серед Своїх овечок. Не слід церкву плутати з каплицею, яка служить не для прилюдного, а для приватного або тимчасового Богослужения (напр., коли церква згорить). Каплиці знаходяться або при церквах, або окремо, в єпископських палатах, у духовних семінаріях, у монастирях, у лікарнях і т. п.

Слово *«церква»* походить від грецького «кіріяке» — «*Господній»* (мається на увазі збір або дім). Розрізняють церкви кафедральні (престольні, соборні, єпископські), парохіальні, дочірні та монастирські.

Найбільшими у світі церквами є церква св. Петра в Римі (може вмістити 100000 людей), церква св. Павла в Римі (40000), кафедральна церква в Мілані (37000), в Колонії і Страсбурзі (30000), церков св. Софії в Царгороді (збудована в 530-537 рр.) і на її зразок збудована церква св. Софії в Києві за Ярослава Мудрого (XI ст.), церква св. Стефана у Відні і т. д. Найвищим є собор у Колонії (156 метрів).

Божим святиням надають величної форми, щоб їх можна було відрізнити від усіх інших будівель. З часом утворилося декілька стилів будови Божих святинь. У нас, на Україні, зародився окремий стиль, оснований на візантійському, який має свої характерні прикмети, особливий на Гуцульщині. (Лише церква св. Софії в Києві збудована в чисто візантійському стилі і церква св. Юра у Львові —XVIII ст. — в стилі бароко).

Зовнішній і внутрішній вигляд церкви задуманий таким чином, щоб викликати в нас побожність.

Назовні церква є більшою і вищою від оточуючих будинків, бо є оселею Всевишнього. Церква переважно обернена на схід, бо служить для вшанування Сонця правди, тобто Ісуса Христа. Церква, як відомо, має форму хреста, бо в ній відновлюється хресна жертва і проголошується вчення Розп'ятого. Вежа чи баня на церкві вказує нам на небо, нашу майбутню вітчизну. Дзвони на вежі скликають вірних, своїм величним звучанням додаючи обрядам урочистості; вони неначе є голосами з вищого світу. На вежі чи бані знаходиться хрест, бо в церкві проголошується вчення Розп'ятого, а також тому, що Ісус Христос Своїми тяжкими стражданнями примирив небо із землею.

Усередині церква поділена на три частини: перша частина називається притвором, друга — святинею вірних, а третя — святилищем. Притвор, або присінок — це та частина церкви, котра знаходиться біля головних дверей під хорами. У притворі знаходиться посуд зі святою водою, який називається хрестильницею. Він (посуд) нагадує нам про те, що колись у притворі готувались до хресту оглашенні (оголошені за гідних прийняти Хрещення, котрих відтак хрещено в хрестильниці). Святиня (або храм) вірних призначена для вірних. Спереду цієї частини церкви стоїть аналой (тетрапод) — столик, на якому лежить храмовий образок для цілування, стоять дві свічки у підсвічниках, а між ними стоїть хрест. З обох боків від аналоя, під стінами, розташовані лавки (так звані крилоси), де співають півчі. З лівого боку тієї частини церкви в деяких церквах є проповідниця (амвон).

У центрі святині вірних стоїть іконостас, котрий відділяє другу частину церкви від третьої. Іконостас — це стіна, на якій розміщені образи. В іконостасі є троє дверей: північні, середні і та південні. Середні називаються *«царськими воротами»*, двоє бічних — «*дияконськими дверима»*. На царських дверях переважно міститься посередині образ Благовіщення Пресв. Богородиці, а по чотирьох кутах — зображення чотирьох Євангелістів. На бічних дверях зображені Ангели. В іконостасі є чотири ряди образів. У першому знизу ряді розміщено два намісні (головні) образи — образ Ісуса Христа і Матері Божої. Праворуч від образу Ісуса Христа міститься храмовий образ, а ліворуч від образу Матері Божої — образ св. Миколая. У другому ряді над Іконостасними дверима розташовані дванадцять малих образків,

які зображають найголовніші події з життя Ісуса Христа на землі. Між ними, посередині, над царськими воротами, зображена Тайна Вечеря. У третьому ряді знаходяться дванадцять великих образів, котрі представляють дванадцятьох Апостолів, а в центрі між ними зображений Ісус Христос яко архієрей, що сидить на престолі. У четвертому, останньому, ряду, над Апостолами, зображені старозавітні патріархи і пророки, а між ними, в центрі, — Пречиста Діва з дитиною Ісусом на руках як основна особа їхніх пророцтв. Шпиль іконостаса увінчаний хрестом із зображенням розп'ятого на ньому Спасителя. На іконостасі представлена вся історія Божого об'явлення.

Третю частину церкви називаємо святилищем тому, що тут постійно знаходиться на престолі найсвятіший Спаситель. У центрі святилища стоїть престол (вівтар). У деяких церквах над престолом знаходиться *«піднебесне»*, тобто шатро на чотирьох підпорах, яке символізує небозвід і тому прикрашений зірками, сонцем і місяцем. За престолом знаходиться «*підвищене сидіння»*, а над ним на стіні — храмовий образ. По обидва боки святилища розміщені дві кімнати, які називаємо захристіями. В одній зберігається церковний одяг та посуд (тут, за звичаєм, священик також відправляє Проскомидію), а в другій знаходиться церковна прислуга.

Кожна церква повинна бути посвячена, щоб у ній можна було відправляти св. Літургію; те саме стосується і престолу.

За наказом Бога повинна були бути посвяченими скинія Мойсея (Вихід 40, 9). Коли єрусалимський храм було осквернено царем Антіохом, який розмістив у ньому свого ідола, треба було наново його освячувати. З цього часу євреї щороку відзначали свято Посвячення храму.

Необхідність посвячення церкви викликана тим, що в ній приноситься найсвятіша Жертва. Посвячувати церкву повинен єпископ. Якщо ж він не може цього зробити, то передає свою владу священикові, який благословить церкву. Однак, священик не може освятити престол, він лише стелить на ньому антимінс, посвячений єпископом, і благословить його. Посвячуючи церкву, єпископ спочатку тричі зливає освяченою водою престол на знак очищення церкви від усякої скверни, і зливає вином і рожевою водою на знак, що на тому місці буде приноситися жертва (буде проливатися Кров Господня під

виглядом вина). Потім єпископ замащує св. миром престол, відтак стіни церкви навхрест, окроплює їх свяченою водою і кадить увесь храм довкола, — таким чином освячується ціла церква. Після цього єпископ запалює свічку і ставить її на підвищенні за престолом на знак, що звідси, від св. престола, буде розходитися світло правди на всю церкву. Після цього єпископ укладає св. мощі в металеву скриньку, змащує їх св. миром, замикає скриньку і, вмістивши її в ямку, котра знаходиться посеред престолу, заливає воском і мастиксом і забиває ямку бляшкою. При такому освяченні церкви іконостас і всі образи є також освяченими. Однак окремо посвячуються новий іконостас, новий престол, нові образи і т. п. Якщо в церкві хтось тяжко згрішить, або скоїть злочин (напр., вбивство або самогубство), то церкву відразу замикають і наново посвячують. Також наново посвячують церкву в тому випадку, коли міняють стіни або дають новий тинк.

Треба зауважити, що відправляти св. Літургію, як виняток, можна поза церквою, напр., під час війни, або коли церква згорить, або під час великих урочистостей; в такому разі Службу Божу відправляють під відкритим небом. Однак, для цього необхідний окремий дозвіл єпископа. На кораблях можна відправляти св. Літургію лише з дозволу Папи. У таких випадках використовують пересувний престол, посвячений єпископом.

Церковні ризи й посуд, якими користуються під час святої Літургії

Коли збираємось на якусь урочистість, — одягаємо святковий одяг, тому випадає, щоб і священик робив так само, коли стає перед Найвищим Володарем. Особливий одяг священика при престолі має бути також ознакою, що він чинить як заступник Ісуса Христа, а не з власної сили. Ще в Старому Завіті для священиків передбачався особливий одяг для Богослужения (Вихід 28, 4). Особливий одяг для священиків (ризи) до св. Літургії запровадили Апостоли (Трид. Соб. 32, 5).

Одяг священика, в якому він облачений під час Служби Божої, складається з таких частин: наплечника, стихаря, поясу, нарукавиць, єпітрахилі і фелону.

Наплечник — це мала біла полотняна хустина з двома торочками для обв'язування навхрест через груди, котра одягається на плечі (звідси й назва). Наплечник вказує на рани, які завдано Ісусу Христу на плечах і на обличчі. Стихар — це широкий довгий аж до п'ят, одяг із рукавами, з білого або барвистого полотна, яке в самому низу вкладається в стихи (склади) — звідси його назва. Стихар символізує чистоту душі, яку повинні мати священики під час Богослужения. Поясом підперізуються священики поверх єпитрахилі. Пояс з обох кінців оздоблений торочками або клямрами, а посередині на ньому вишитий хрестик. Пояс є символом рушника, котрим був опоясаний Ісус Христос під час Тайної Вечері, коли умивав учням ноги. — Нарукавиці одягаються на кінці широких рукавів стихаря для того, щоб їх звузити. На рукавиці нагадують ті пута, якими зв'язали руки Ісуса Христа під час катувань. — Єпитрахиль (нашийник) — це довгий одяг, який спереду сягає нижче колін; він одягається на шию (звідси його назва). На єпитрахилі вишиті хрестики, він свідчить про владу священика; ним користуються під час кожного Богослужения. Фелон — це широкий верхній одяг без рукавів, який спадає на груди і плечі аж до пояса, а на спині — сягає нижче колін. Зверху на плечах вишитий і прикрашений хрест або якийсь образ. Фелон символізує на

багряницю (червоне покривало), в яку був убраний Ісус Христос під час Його страждань.

Найважливішим посудом, який використовується під час Служби Божої, є чаша, дискос, звізда, ложечка, дзбаночки, спис, кадильниця, лодка і дароносиця.

Чаша буває або золота, або срібна (принаймні всередині кубка), або виготовлена з позолоченого металу. Деколи чаша зверху буває прикрашена дорогоцінним камінням. Вона символізує чашу, яку Ісус Христос використовував під час Тайної Вечері. Чаша прикривається рушником (так званим ілитоником), котрим і витирається. Дискос (кружало) — це мале кружало, котре, як і чаша, є або золотим, або срібним, або позолоченим; на нього під час Служби Божої кладуть агнця і частички. Дискос символізує ясла, в яких лежав Ісус Христос. Звізда потрібна для того, щоб покривало, яким прикриваються Дари, призначені для освячення, не торкалося їх. Це два металеві позолочені луки, з'єднані вгорі, а з них звисає маленька звізда. Вона є символом звізди, що з'явилася трьом мудрецям, котрі йшли вклонитися Ісусові. Чаша і дискос із звіздою під час Служби Божої прикривається трьома покривалами. Малим прикривається чаша, середнім — дискос із звіздою, а великим, котрий називаємо воздухом, обидва разом. Два менші покривала символізують пеленки, якими Ісус був оповитий в яслах, а воздух символізує камінь, котрим був привалений гріб Ісуса. Позолочена ложечка з хрестиком на ручці служить для причащання вірних. Дзбаночки переважно скляні; в одному знаходиться вино, в другому — вода. Спис — це невеликий, із гострим кінцем ніж, котрий служить для вирізання з проскури Агнця і частичок. Він символізує спис, котрим було простромлено бік Ісуса Христа, розп'ятого на хресті. У кадильницю кладеться палаюче вугілля, на котре насипається кадило. Кадило зберігається в лодці, всередині котрої є ложечка, якою насипають кадило на вугілля в кадильниці. Дароносиця — це посуд, подібний до чаші, в якій у кивоті зберігаються Найсвятіші Дари. Вона символізує чашу, в якій зберігалася манна. Дароносиця відрізняється від звичайної чаші специфічною формою, її (дароносицю), прикривають покришкою з хрестиком угорі. Дароносиця прикрашена гарно вишитим покривалом (суконкою). Є також друга дароносиця, котра називається монстранцією. Це гарно вирізьблений посуд на

підставці, в який кладеться посвячений Агнець. Монстраціями користуються лише під час урочистих Богослужень.

Забарвлення церковних риз

У євреїв, згідно з Божим розпорядженням, були прийняті різнобарвні священицькі ризи (Вихід 28, 39). Найчастіше використовували білу, червону і синю барви, Поганські священики також одягалися у блискучі білі ризи. Тому не дивно, що й перші християни (навернеш погани) під час Богослужения користувалися різнобарвними ризами. З Божого об'явлення Церква знала, що ті, хто служать Богу на небі, теж пишно одягнені, і що престол Бога оточений семибарвною дугою (Одкр. 4). Воююча Церква на землі є подобою Церкви торжествуючої, тому і в ній використовуються різнобарвні ризи. Різнобарвність шат духовних осіб пов'язана також із різноманітністю кольорів у природі. Протягом року природа внаслідок обертання Землі навколо Сонця постійно змінює свої барви. Церква, обертаючись навколо Сонця-Правди, теж вважала за потрібне змінювати барву риз у залежності від свята, бо Церква завжди радо пристосовувалась до природи (згадаймо, що головні свята церковного року співпадають із певними змінами у природі). Врешті, люди давно звикли свої душевні настрої і переживання передавати за допомогою відповідних барв.

Львівський Синод з 1891 р. щодо барв церковних риз видав наступні постанови.

Білий колір і наближені до нього кольори золота, срібла або білоквітчастий (але білий повинен переважати), потрібно використовувати у неділі у свята Господні, Богородичні і Святих полиєлейних, не Мучеників, за винятком свята Состраданія Преч. Діви Марії, Чесного Хреста і Усічення голови св. Івана Хрестителя, коли необхідно користуватися фіолетовими барвами.

Ризами червоного кольору потрібно користуватися у свята св. Мучеників; якщо ж ці свята співпадуть із неділею, тоді задля переважаючої служби воскресної потрібно користуватися світлими барвами.

Ризами фіолетового кольору користуються в Надвечір'я Різдва і Богоявлення Господнього (якщо вони припадають у дні посту), у дні

великої Чотиридесятниці і Страсної седмиці аж до Євангелія на Літургії Великої Суботи (перед котрим знімаються фіолетові і одягаються світлі шати). У другу, третю і четверту суботи Чотиридесятниці, якщо на них припадає денний чин за померлих, користуються фіолетовими ризами.

Ризами чорних барв треба користуватися при Чинах і під час Літургій за померлих, за винятком днів усієї світлої седмиці, коли користуються білими шатами.

Під час денних або седмичних служб слід користуватися мішаними кольорами, за винятком серед і п'ятниць, коли задля служби Христу і посту треба користуватися фіолетовими барвами.

Дні інших постів, окрім великої Чотиридесятниці, щодо користування ризами слід уважати днями непосними.

Світлими ризами користуються, ховаючи померлих неповнолітніх дітей.

Мова, котрою користуються під час святої Літургії

У нашому обряді під час Літургії використовується староболгарська мова; ми називаємо її церковною, або старослов'янською мовою. Старослов'янська мова введена у церковне Богослужения в половині IX століття, тобто в ті часи, коли слов'янські Апостоли св. Кирило та Мефодій переклали св. Письмо і церковні книги з грецької на слов'янську мову. Користування цією мовою схвалили Папи Андріан I (867), Іван VIII (880), Климентій VIII (1595) та інші. Сьогодні старослов'янською мовою відправляються Богослужения в українців, росіян, болгар і сербів, а частково навіть у римо-католицьких хорватів із окремого дозволу Папи.

Користування старослов'янською мовою під час Богослужень приносить велику користь.

Старослов'янська мова забезпечена від багатьох помилок; це мертва мова, отже, не підлягає жодним змінам. Значення окремих слів протягом багатьох років залишається однаковим. А в живих мовах з часом деякі слова повністю змінюють своє значення. З тої причини з часом у релігійну науку могли б вкрастися певні неточності або й перекручення. Церква не має наміру тримати вірних у нерозумінні значення релігійних обрядів; адже священики за дорученням Церкви пояснюють Службу Божу з найменшими подробицями як дітям у школі, так і дорослим з амвона (Трид. Соб. 22, 8). Зрештою, не є конче необхідним те, щоб вірні розуміли усі подробиці обрядів св. Літургії. *«Між присутніми є деякі, котрі не розуміють молитов або співу, але всі знають, що той спів і та молитва прославляють Бога, а цього вистачає, щоб пробудити в них побожність»* (св. Авг., св. Тома з Акв.). Також Церква зовсім не має наміру через це принижувати значення рідної мови; навпаки, вона користується нею під час проповідей, церковного співу, сповіді і т. д. Мета Служби Божої — не є повчати, вона не є проповіддю, але жертвою. Більшу частину молитов під час Служби Божої відмовляє священик так тихо, що присутні не почули б його, якби він відмовляв і рідною мовою. Опріч того, св.

Літургія базується більше на обрядах, ніж на словах, а ці обряди самі по собі є для нас голосною і зрозумілою бесідою (Белярмін). Незмінність церковної мови символізує незмінність католицької релігії. Характерно, що як євреї, так і нехристияни, користувалися під час релігійних обрядів мовою, мало зрозумілою для вірних.

Слухання Божого слова

Чудесно помноживши хліби, Спаситель доручив Своїм учням розподілити їх між людьми (Мат. 15, 36). Так само і сьогодні Спаситель наказує Своїм учням розподіляти між людьми хліб душі — Боже Слово. Народ отримує цей хліб душі зовсім задарма (II Кор. 11, 7).

Боже слово є поживою для нашої душі, бо приносить їй таку саму користь, як звичайний хліб тілу; воно оберігає нашу душу від смерті, зміцнює її і збагачує.

Сам Ісус Христос говорив про те, що Боже слово є поживою для нашої душі: *«Написано: чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що виходить з уст Божих»* (Мат. 4, 4). Боже слово захищає душу від смерті, бо просвітлює розум і вказує нам дорогу на небо. «Слово твоє — світильник перед ногами в мене, світло на моїй стежці» (Пс. 119, 105). У темряві життя нашого Боже слово вказує нам правдиву дорогу на небо, як вказує дорогу нічному подорожньому ліхтар. Боже слово вказує нам також на брудні плями душі (св. Бернардин). Св. Августин говорить про св. Амвросія, проповіді котрого часто слухав в Мілані: «Цей чоловік відкрив мені очі». Запалювання свічок під час читання Євангелія якраз і являє нам правду про те, що слово Боже є світлом для нашого розуму. Боже слово напоумило іновірців, котрі довгий час були відсталими народами, і вирвало їх із обіймів вічної смерті. Рятівний вплив мало Боже слово і на окремих людей, напр., на св. Августина. Св. Антоній Пустельник увійшов одного разу до церкви саме тоді, коли священик повторив слова, сказані Христом багатому юнакові: «Продай, що маєш...»; саме ці слова зробили його великим Святим. Слово Боже — це молот, розбиваючий скелі (Єр. 23, 29). Воно гостріше від двосічного меча (Євр. 4, 12). Як блискавка і грім, так і проповідь зворушує серце людини (св. Єр.). Проповідь — це вогонь, котрий знищує іржу гріха і розпалює її до Божої любові (св. Єф.). Боже слово допомагає зростанню в доброчесності; воно є дощем, який зволожуючи землю, робить її родючою (Іс. 55, 10). Боже слово збагачує; воно тамує голод

душі, даючи їй справжнє задоволення. Тому говорить Ісус Христос: «*Я — хліб життя. Хто приходить до мене — не голодуватиме»* (Йоан б, 35). Слово Боже має далеко більші переваги, ніж земна пожива, котра насичує лише на короткий час; а слово Боже — назавжди. Земна пожива, спожита в надто великій кількості, викликає перенасичення, слово Боже — ніколи.

Той, хто не дбає про Боже слово, ризикує втратити життя душі.

Ми здійснюємо в цьому житті важку і небезпечну мандрівку у вічність. І як мандрівник кружляє манівцями, йдучи в темряві без світла, так і ми в нашій подорожі на небо не можемо досягти спасіння без світла Божого слова, яке просвітлює наш розум, яке дає змогу пізнати нам нашу останню мету і дорогу до неї (св. Авг.). Як усе живе повинно було б вимерти без світла сонця (бо сонце й тепло — необхідні умови життя), так без слова Божого померли б духовно усі душі, бо слово Боже — це сонце душі (св. Бернардин).

Саме тому кожний християнин часто повинен слухати проповіді або читати релігійні книжки, і це почуте або прочитане слово Боже пристосовувати до себе, до свого життя.

У кожній парохіальнии церкві щонеділі має здійснюватися й свята проповідь (Трид. Соб. 23, 1; 5, 2) тому що здавна проповідь поєднувалася із Службою Божою (переважно проголошувано її після Євангелія). Отже, хто був у неділю й свято на Службі Божій, той був одночасно і на проповіді. Ніколи не виникала потреба окремої заповіді щодо слухання проповіді, бо така заповідь була просто зайвою. Проголошення проповідей було одним із головних діянь Ісуса Христа (Лук. 4, 43) і Апостолів (Мар. 16, 20). Усі святі, єпископи та священики завжди були здібними і ревними проповідниками. Слухання слова Божого має більшу силу і вплив, аніж читання релігійних книжок. Читати рекомендується передусім біблійну історію, життя Святих, проповіді і побожні розважання. Релігійні книжки — це проповідники, слухати котрих можемо в будь-який час. Релігійні книжки — це дзеркало, в якому бачимо і пізнаємо наші помилки та з яких довідуємося, якими доброчесностями повинні прикрасити своє життя (Скар.). З досвіду знаємо, яку велику користь приносить читання добрих книжок. Вистачає прикладу навернення св. Ігнатія Лойоли у 1521 р. Подібне сталося і з наверненням св. Івана Колумбіна,

шляхтича, бургомістра Сієни († 1367). Читаючи релігійні книжки, не треба поспішати, не вдумуючись у прочитане, бо таке читання не приносить користі. Опріч того, треба почуту або прочитану річ пристосовувати до себе. Звичайна пожива приносить користь лише тоді, коли, споживши її, належно перетравимо; так само і слово Боже приносить користь лише тоді, коли охоче приймаємо його і як слід над ним розмірковуємо. Той, хто читає релігійні книжки або слухає Боже слово, повинен зберегти у своєму серці хоча б кілька побожних думок і протягом дня часто пригадувати їх. Та, на жаль, ми переважно не замислюємося над тим, що почули або прочитали; ми схожі на людину, котра, оглянувши себе у дзеркалі, відходить і відразу забуває, як виглядає (Як. 1, 23). Причиною того є наша розсіяність та заклопотаність буденними справами (отже, насіння падає на дорогу), або упереджене ставлення до Божого слова (насіння падає на скелясту поверхню), або, врешті, вплив на нас недобрих пристрастей (насіння потрапляє поміж терня) (Лук. 8). Не один признається, що не винесе жодної користі з проповіді, бо має коротку пам'ять і нічого не запам'ятає. Але це пусті розмови. Якщо будемо черпати воду брудним кошиком, то, зрозуміло, вода перетече, але кошик очиститься. Це ж стосується і згаданого з короткою пам'яттю; він справді забуде майже цілу проповідь, однак, з часом, поступово очиститься від гріховного бруду.

Помиляються ті, хто застосовує Боже слово не до себе, а до інших; хто слухає проповідника так, як це робили фарисеї, тобто лише для того, щоб його критикувати; або котрі не живуть згідно з Божим словом тому, що й проповідник цього не робить.

Проповідь треба пристосовувати до себе, проте не один розголошує почуту проповідь між людьми, нічого не залишивши для себе (Мег.). Після однієї проповіді св. Івана Калістрана про гру в карти та надмірну любов до одягу багато чоловіків приносили йому карти, кості і т. п., а жінки кидали свій одяг у вогонь на очах святого. Подібні наслідки викликали проповіді св. Антонія з Падви та інших. Ось якою могутньою є сила Божого слова, якщо застосувати його до себе самого.

Деякі люблять наслідувати фарисеїв і лише тому йдуть на проповідь, щоб після неї критикувати проповідника. Такі нехай пам'ятають, що Ісус Христос, Апостоли і найбільші Святі Церкви

проповідували легко і доступно, їх слово було зрозумілим навіть неосвіченій людині. Говорили від щирого серця, остерігаючись усяких пишномовних слів. Вони не намагалися сподобатися слухачам чи причарувати їх вимовою, а прагнули принести їм своєю проповіддю користь у цьому житті і в майбутньому. *«Правдиві слова вартують більше, ніж красномовність»* (св. Авг.). Хто з благородним наміром слухає проповіді будь-якого проповідника, той завжди буде мати з них користь для своєї душі. Єпископ Кетелер і Могунції сказав одного разу: «*З кожної проповіді, яку я чув, я дізнався щось нове». Є»* зрештою, і такі, котрі ухиляються від життя згідно з Божим словом тому, що й сам проповідник цього не робить. Такі люди схожі на дурнів, котрі, побачивши на дорозі дерев'яний дороговказ, не хочуть іти далі і чекають, доки дороговказ піде разом з ними (св. Авг.).

Проповідник — це ніщо інше, як кіш, котрим користується Божественний сіяч під час сівби небесного насіння. Не дивися на неякісність коша, але на досконалість насіння і гідність Сіяча (св. Авг.). Нас не цікавить особа листоноші, якщо тільки лист, принесений ним, є для нас радісним (Мег.). Це ж стосується і проповіді.

Хто уважно слухає проповіді або читає релігійні книжки, той скоріше досягне вічного спасіння.

Спаситель говорить: *«Хто від Бога, той слухає слова Божі»* (Йоан 8, 47); і в іншому місці: «*Справді блаженні ті, що слухають Боже слово і його зберігають»* (Лук. 11, 28). Хто охоче слуха розмови про Бога, той, без сумніву, має любов до Бога, бо кожний із радістю слухає розмови про улюблений предмет. А хто має любов до Бога, той знаходиться у стані ласки. Апетит є ознакою здоров'я людини (фізичного); подібно і бажання небесної поживи є найкращим доказом здоров'я душі (св. Золот.), або ознакою того, що душа знаходиться у стані ласки. Відраза до їжі (фізичних потреб організму) є ознакою захворювання організму людини; подібно відраза до Божого слова є ознакою хвороби душі (св. Антоній). Зла людина, безперечно, не прийде слухати проповідь. Як світло немиле для хворого ока, так слово Боже немиле для злих людей.

Користь проповіді залежить від ступеня просвітлення Св. Духом проповідника і слухачів.

Тому завжди перед проповіддю священики звертаються до Св. Духа

за допомогою і ласкою. *«Бог, а не проповідник, направляє людей»* (Дид. Нис). Проповідники лише садять і підливають, а Бог дає поштовх росту (І Кор. 3, 6). Проповідь може бути дуже розумною і красномовною, однак не матиме користі, якщо немає Св. Духа, котрий дає силу (св. Золот.). Слуга Євангелія, наповнений Св. Духом, виступає Ангелом і зворушує найміцніші серця (Іван з Ав.). Проповіді св. Франца Салезія навернули біля 70 000 єретиків. Подібний результат мали проповіді св. Домініка, св. Антонія з Падви, св. Івана Непомука з Праги. Звідки такі наслідки? «*За гарне письмо хвалимо не перо, а писаря; так само за гарну проповідь заслуговує шани не проповідник, а Св. Дух»* (св. Тома з Акв.). Боже слово не завжди дає результати відразу, як і насіння, яке не відразу сходить і плодоносить. Часто зовсім не плодоносить (Спаситель говорить, що три чверті насіння гине марно), а коли плодоносить, то не всюди однаково (Мат. 13, 8).

Святі Тайни

У день Зелених Свят Св. Дух позначив свій прихід видимим і відчутним знаком; вогненні язики символізували внутрішнє просвітлення і дар розуміння різних мов, шум вітру означав силу, яку отримали Апостоли. Подібним способом організував Спаситель розподіл милостей і нам, а саме через знак видимий і відчутний. Під час розподілу милостей Він дав настанову використовувати такі слова і дії, які яскраво унаочнюють цей розподіл милостей. Напр., очищення від первородного гріха здійснюється за допомогою води (вода змиває бруд) і слів, які підкреслюють силу Пресвятої Трійці. Небесна пожива, котра дає життя душі, виступає у вигляді хліба і вина (хліб і вино підтримують життя людини) і т. д.

Святими Тайнами називаємо встановлені Ісусом Христом видимі і відчутні сигнали (знаки), котрі обдаровують нас ласкою Св. Духа.

Отже, в кожній св. Тайні розрізняємо якийсь предмет і дію, яку над цим предметом виконуємо, слова, котрі супроводжують дії і, врешті, вплив ласки. — Знаки св. Тайн не лише представляють ласку, вони є її носіями; атже, це знаки діючі. Є також знаки, котрі лише позначають або заповідають якийсь предмет, але не викликають його; таким знаком є, напр., дим, що вказує на вогонь. Зате сонце є діючим знаком дня, бо не лише віщує день, але також творить його. Якщо когось дивує, що через воду, оливу і т. п., душа повинна отримати ласки, той нехай пригадає собі, що й знання (розум) доходить до духовного пізнання через око, вухо і т. д., тобто, через органи чуття. Чи ж через спадковість не передаються людині різні духовні нахили? Адже приказка говорить, що яблуко від яблуні недалеко падає. Чому ж не може людина досягти просвітлення душі за допомогою чуттєвих засобів?

Знаки св. Тайн можна порівняти з людськість Ісуса Христа, а уділювані ласки — з Божеством Христа, що приховується в Його людськості. Слово *«Тайна»* означає щось таємне, скрите, таємниче, бо в перші століття християнства старанно приховувалися святі речі від

іновірців.

Ісус Христос запровадив під час уділення св. Тайн певні знаки (котрі мають визначену суть), щоб вони унаочнювали уділювані ласки і полегшували людині їх пізнання та запевняли її в їх отриманні.

Вода, котра вичищає бруд і гасить вогонь, яскраво унаочнює під час Хрещення очищення нашої душі і гасить небезпечний для нас пекельний вогонь. Під час Миропомазання використовується олива, котра унаочнює просвітлення і зміцнення нашої душі через Св. Духа (олія живить і зміцнює наше тіло). Отже, через знаки, які сприймаємо органами чуття, людина легко пізнає відповідне дійство св. Тайни. Сам Ісус Христос майже завжди користувався під час уділення ласк і доброчинностей деякими особливими знаками, хоча абсолютно вистачало однієї Його думки чи слова. Прокажених оздоровлював, лише торкнувшись до них (Мат. 8, 3); двох сліпих зробив зрячими, доторкнувшись до їхніх очей (Мат. 9. 29); на Апостолів після Свого воскресіння дмухнув, промовивши: *«Прийміть Духа святого!»* (Йоан 20, 22). Ще в Старому Завіті обдаровував Бог людей милосердям за допомогою різних знаків. Доказом цього є палиця Мойсея, мідний вуж, оздоровлення прокаженого Неємана через купання в Йордані і т. п. Запровадженням видимих знаків у св. Тайнах Ісус Христос намагався також упокорити людину. Людина, котра насмілилася колись рівнятися з Богом, утратила право на спасения, — віднайти його може тільки у важкій праці, тобто вона стає залежною від наймізерніших речей — бездушної матерії. Заради чуттєвих речей віддали люди своє спасіння, отже, необхідно тепер, щоб через чуттєві речі знову піднялися до надчуттєвості (св. Григ. В.). Саме тому Бог вимагає від нас ушанування мощів і образів. — Крім того, такі чуттєві знаки є для людини просто необхідними. Якщо б ми були чистими духами, то не потребували б жодних фізичних (тілесних) знаків для отримання духовних дарів; вони є необхідністю для нас тому, що ми складаємося з тіла і душі (св. Золот.). Саме тому, що душа і тіло спільно скоїли гріх, вони повинні також спільно від гріха очиститися (св. Амвр.). Якщо би ми здобували милості не за допомогою зовнішніх знаків, а внутрішнім бажанням, то ми ніколи не були б переконані в тому, досягли ласки чи ні; а так ми впевнені, що справді прийняли св. Тайну.

Окрім знаків, установлених Христом, Церква запровадила ще деякі

обряди або церемонії, щоб тим самим ще краще унаочнити уділення ласки і посилити побожність обдаровуючого і приймаючого.

Різні глибоко продумані обряди є наче дзеркалом, в якому бачимо, що відбувається в даний момент у душі. *«Уділювані Богом, за посередництвом св. Тайн, доброчинності набагато краще сприймаються та усвідомлюються вірними саме через обряди»* (Рим. Кат.). Обряди посилюють побожність обдаровуючого і приймаючого. Обряди — наче одяг св. Тайни. Коли земний правитель виступає у всій своїй величі в оточенні державних мужів, то ми відчуваємо до нього більшу повагу і шану, ніж коли зустрічаємося з ним приватно. Це ж стосується св. Тайн (Дег.). Отже, завжди св. Тайни при уділенні одягаємо і прикрашаємо (Бел.). Також обряди є своєрідною деякою підготовкою до прийняття власне св. Тайни; вони готують ріллю нашого серця, щоб добре насіння св. Тайни принесло рясні плоди. Обряди, встановлені Церквою, в разі необхідності, можна опустити.

Церковна книга з записаними в ній обрядами (церемоніями), котрою користуються під час уділення св. Тайн, називається *«Требником»*.

Ісус Христос установив сім св. Тайн, а саме: Хрещення, Миропомазання, Євхаристію, Покаяння, Єлео-помазання, Священство і Подружжя.

Наука про сім св. Тайн така ж давня, як сама Церква. Навіть усі секти, котрі виникли в перші століття і відлучилися від Церкви, визнавали ці сім св. Тайн; визнавали їх також греки-схизматики. У тому й полягала причина різкої відповіді схизматицького єпископа Єремії з Царгороду протестантам (1575 р.) (Мег. 5, 9). У св. Письмі відсутня чітка згадка про встановлення сімох св. Тайн, а також не сказано, більше чи менше встановив їх Христос. У цьому питанні вирішальний голос має Передання. Зауважимо, що якраз ті сім св. Тайн повністю відповідають потребам нашого духу, які схожі на потреби тіла. Життя нашої душі починається з Хрещення, зміцнюється через Миропомазання, доповнюється через Пресвяту Євхаристію; коли втрачаємо життя душі, відновлюємо його завдяки Покаянню або Єлеопомазанню. Священство і Подружжя передає це життя душі з покоління в покоління.

Завдяки сімом св. Тайнам отримуємо ласку Божу якраз у такі

моменти нашого життя, коли найбільше їх потребуємо.

Отже, отримуємо ласку відразу після народження; у пору зрілості, коли потребуємо поживи для душі; коли втратимо приязнь Бога, у хвилини смерті і при виборі нового стану. Як серед моря є острови й пристані, де моряки можуть відпочити після важкої праці, так і в мандрівці цього життя маємо св. Тайни, за допомогою яких можемо час від часу підкріпитися та зміцніти (св. Золот.).

Три св. Тайни можемо прийняти лише раз у житті, а саме: Хрещення, Миропомазання і Священство тому що вони викарбовують на душі незнищимий знак.

Той незнищимий знак полягає в особливому освіченні і єднанні з Богом. Хто має цей знак, стає членом Божої родини в особливий спосіб. Завдяки Хрещенню людина стає братом Христа, через Миропомазання — воїном Христа, через Священство — заступником Христа. Завдяки Хрещенню людина особливим способом з'єднується з Богом-Творцем (як дитя Бога), через Миропомазання — з Богом-Духом Святим (як воїн, озброєний дарами Св. Духа), через Священство — з Богом-Сином (як заступник Христа). Ті знаки лишаються в душі, навіть якщо людина скоїть смертний гріх, його (знак) неможливо стерти з душі. Це схоже на спорідненість по крові: син завжди залишиться сином, навіть якщо б став ворогом свого батька. Отже, ці три Св. Тайни ніколи не приймаються вдруге, навіть у випадку, якщо би хтось зрікся своєї віри, а відтак знову навернувся до Католицької Церкви. Ці три св. Тайни лишаються викарбуваними на душі і в майбутньому житті. Для спасенних вони будуть вічною ознакою слави і шани, для засуджених стануть вічним соромом. Задля тих знаків будуть вибрані на небі вічно прославлювані іншими блаженними, а засуджені будуть вічно висміювані і катовані дияволами.

Дві св. Тайни, а саме: Хрещення і Покаяння, дають освячуючу ласку тим, хто її не має; інші п'ять примножують освячуючу ласку тим, котрі вже мають її. І це є головною метою св. Тайн.

Св. Тайни — це ліки євангельського самарянина для підтримки і збереження здоров'я нашої душі (св. Золот.). Хрещення і Покаяння називаємо Тайнами мертвих (для духовно мертвих), бо вони встановлені для людей, котрі через первородний гріх або через скоєний смертний гріх є мертвими в душі. Інші св. Тайни називаємо Тайнами

живих (для духовно живих), бо вони встановлені для тих, котрі знаходяться у стані ласки, отже, є живими в душі. Хрещення і Покаяння виганяють із душі темряву смерті, вносять у серце світло віри й надії, а також тепло Божої любові; інші св. Тайни пізніше збільшують це світло ласки. Буває також, що й Хрещення і Покаяння примножують освячуючу ласку. Коли, напр., хтось щиро прагне виправитися і жалкує за сподіяне, то може осягнути Св. Духа, а отже, і освячуючу ласку, ще перед Хрещенням або Сповіддю; або коли хтось сповідається, а не має на совісті жодного тяжкого гріха.

Опріч того, кожна Тайна має ще свою окрему мету і тому обдаровує ще особливішою ласкою.

Хрещення обдаровує нас милістю (ласкою) жити за законами Євангелія; Миропомазання — мужньо визнавати віру; св. Причастя — зростати в духовному житті; Покаяння оберігає від скоєння гріха; Єлеопомазання приносить здоров'я, Священство і Подружжя обдаровують ласками, які потрібні цим станам. Такий великий і спасенний вплив мають на нашу душу св. Тайни, однак, люди так мало цінують їх! Чого тільки не робимо, щоб лише підтримати або відновити здоров'я тіла (вживаємо дорогі ліки, відпочиваємо і лікуємося в санаторіях і т. д.). Життя душі набагато важливіше для людини, ніж здоров'я тіла, однак люди не користуються ніякими засобами, щоб підтримати його, є легковажними і байдужими, не розуміють, що відповідатимуть за це у майбутньому.

Щоб дійсно досягти ласки, доросла людина повинна належним чином підготуватися до прийняття св. Тайн; до Хрещення і Сповіді — через щиру і рішучу зміну способу мислення і поведінки, а до прийняття інших св. Тайн — через очищення від усякого смертного гріха.

Доросла людина, приймаючи св. Тайну Хрещення або Покаяння без щирої зміни способу мислення, або також іншу св. Тайну в стані тяжкого гріха, скоює ще страшніший гріх — святотатство — і не здобуде милостей Св. Духа, доки не усуне перешкоди, котрі загороджують милості (ласці) дорогу.

У перші роки християнства Церква вимагала двохрічної підготовки до Хрещення, щоб іновірець, котрий навертається, мав час змінити спосіб життя і повністю виправитися. Св. Павло також закликає у своїх

проповідях спочатку переглянути і змінити спосіб мислення, а вже потім прийняти Хрещення (Діян. Ап. 2, 38; 3, 19). Церква ще вимагає, щоб кожний висповідався перед прийняттям якої-небудь Тайни живих. Легковажно чинять ті, котрі сповідаються лише за звичаєм і зовсім не думають про щиру зміну способу життя. *«Св. Тайни служать для спасіння тим, котрі як слід користають із них, і є згубою для тих, котрі зловживають ними»* (св. Авг.). Хто приносить із собою до цілющого джерела отруєний посуд, котрим зачерпує і п'є, той ризикує втратити життя. Те саме стосується і прийняття св. Тайн. Винятком є лише Хрещення дітей. Недостойно прийняті св. Тайни не обов'язково приймати вдруге після досконалої зміни способу життя; вони відновлюють тоді свою вагомість самі по собі. Виняток становить Пресвята Євхаристія. Ця Тайна, прийнята в стані тяжкого гріха, не обдаровує людину жодною ласкою навіть тоді, коли вона позбудеться вже тяжкого гріха. Чим достойніше приймаємо св. Тайни, тим більше отримуємо ласк. Із святими речами треба обходитися свято.

Перед тими, хто приймає св. Тайни, Церква ставить необхідну умову: вони повинні бути спроможними і мати намір прийняти св. Тайни.

Прийняття поживи душі — св. Тайн — можливе лише тоді, коли приймаючий має певні дані до їх прийняття. Неохрещений, напр., не може прийняти іншої св. Тайни, окрім Хрещення; людина, у котрої хворий шлунок не приймає жодної їжі, не може прийняти Пресв. Євхаристії; дитина не може прийняти Тайни Покаяння; здоровий не може отримати Єлеопомазання; жінка не може отримати Священства. Якщо уділимо комусь св. Тайну проти його волі, то приймаючий не стає учасником ласк тієї св. Тайни. Церква ніколи не схвалювала світських володарів, котрі примушували підданих прийняти Хрещення. Церква завжди діє через напучування і настанови. Правда, деколи непритомні вмираючі отримують Єлеопомазання; але Церква припускає в цьому випадку, що вмираючий бажав би прийняти св. Тайну, якби знав, у якому стані опиниться. Те саме припускається при Хрещенні малих дітей.

Навіть, якщо б був недостойным той, хто уділяє св. Тайну, однак приймаючий отримує через Тайну ласки Св. Духа (Трид. Соб. 7, 12).

Сила св. Тайни полягає в заслугах Ісуса Христа, а не в особі того,

хто уділяє св. Тайни. *«Людина не може уділяти Божих речей»* (св. Амвр.). Св. Тайни є вже самі по собі святими, а не стають святими тому, що їх уділяє побожна особа (св. Авг.). Недостойна поведінка священика не послаблює ласки св. Тайни (св. Золот.). Бог діє і через недостойних (св. Амвр.). Будівничий св. Тайн є лише знаряддям Ісуса Христа (І Кор. 4, 1). Добре насіння дає плоди незалежно від того, чистими чи брудними руками сіяч засіяв його (св. Авг.).

Це ж стосується і уділювання св. Тайн. Якщо б св. Тайни мали силу тільки тоді, коли їх уділив добрий священик, то ми були б змушені приймати їх постійно, бо ніколи б не були впевнені в тому, що той, хто їх уділяв, був достойний цього. У такому випадку ми не могли б бути впевненими у своєму спасінні (св. Бонав.).

Від будівничого св. Тайн Церква вимагає наступного: він повинен одночасно і без суттєвих змін вжити належного знаку, який діє на органи зору і слуху, а також повинен мати намір робити те, що робить Церква.

Отже, той, хто використав би під час Хрещення замість води вино — суттєво змінив би знак, який діє на орган зору. У такому випадку Хрещення не було б дійсним. Разом з тим уживання для Хрещення теплої або несвяченої води не є суттєвою зміною — таке Хрещення не втрачає своєї сили.

Якщо б хтось, хрестячи дитину, змінив словесну форму обряду (сказав, напр: Хрещу тебе в ім'я Ісуса Христа), то тим самим він суттєво змінив би знак, який діє на слух. Таке Хрещення теж не було б дійсним. Але якщо б хтось, хто не знає добре мови, не так вимовив якесь слово, він не змінив би суттєво словесної форми обряду. Таке Хрещення вважається дійсним.

Хрещення

Хрестити — значить робити когось християнином або приймати його до Церкви Христової.

Навіть поганські народи (єгиптяни, греки, римляни) вживали воду, щоб очистити свою душу і здобути прихильність богів. У давніх римлян існував звичай обмивати хлопців, яким виповнилося 8 днів, і дівчат, яким виповнилося 9 днів у т. з. воді очищення. Євреї теж практикували з метою очищення різні обливання (Левіт 19, 10). Йоан Хреститель у пустині хрестив тих, хто обіцяв змінити своє життя на краще. Від цих прообразів істотно відрізняється Хрещення Ісуса Христа, яке має перетворюючу силу, бо змиває гріхи і наповнює людину Св. Духом (Мат. 3, 11).

Христос наказав уділювати Тайну Хрещення перед своїм вознесінням на небо.

Воскресши, Христос наказав Апостолам: *«Ідіть, отже, і зробіть учнями всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа»* (Мат. 28, 19). До гідності Тайни Ісус Христос підніс. Хрещення, імовірно, під час власного хрещення в Йордані (Рим. Кат.). Христос охрестився в Йордані, щоб освятити воду і дати їй силу освячування (св. Григ. Наз.). Хрещення було встановлене Ісусом Христом ще за життя Йоана Хрестителя — Його учні вже тоді хрестили людей, що викликало незадоволення учнів Йоана (Йоан 3, 26). Хрещення є дверима до інших Тайн. Поява під час хрещення Ісуса Христа усіх трьох осіб Божих вказувала на те, що Хрещення уділятиметься в ім'я св. Трійці. Поява Св. Духа, слова: «*Це мій Син улюблений»* і відкрите небо — усе вказувало на те, яке велике значення матиме Хрещення для людей.

Під час хрещення людину поливається водою і промовляються визначені Ісусом Христом слова. Охрещена людина звільняється від первородного гріха, а також і від інших гріхів і кар за них, отримує освячуючу ласку, стаючи дитиною Бога, спадкоємцем неба і членом Церкви.

Під час хрещення людини відбувається те саме, що і під час

хрещення Христа. Людину тричі поливають водою навхрест, вимовляючи: *«Хрещається раб Божий (раба Божа)... в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь»*. У цей момент сходить на людину Св. Дух, вона стає храмом Св. Духа і отримує освячуючу ласку. Бог Отець ніби промовляє над охрещеним: «*Це Син мій улюблений, котрого я уподобав»*, тобто охрещений стає Божою дитиною; перед охрещеним відкривається небо — він стає спадкоємцем неба. Під час Хрещення людина отримує освячуючу ласку, бо хрещення звільняє нас від гріхів.

Хрещення є своєрідним символом переходу ізраїльтян через Йордан (І Кор. 10, 2) — ми переходимо через воду хрещення і входимо до обіцяної землі — Церкви, стаємо її членами. Тільки охрещений має повне право молитися: *«Отче наш...»* Св. Петро сказав у день Зелених свят: «Покайтесь, і нехай кожний із вас охреститься в ім'я Ісуса Христа на відпущення гріхів ваших, і ви приймете дар Святого Духа» (Діян. Ап. 2, 38). Св. Павло називає хрещення «купіллю відродження і відновленням Святого Духа», прийнявши яку ми станемо «спадкоємцями життя вічного» (Тит. 3, 5-7). А в іншому місці говорить: «*Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом»* (І Кор. 12, 13).

Дія Хрещення подібна до дії води: воно очищає нас від бруду будь-яких гріхів, забезпечує нас перед полум'ям пекельного й чистилищного вогню, дає нам нове життя, заспокоює спрагу нашої душі, дає нам силу виконувати заповіді, заслужити на вічне життя, єднає нас в одну велику спільноту — Католицьку Церкву.

Вода очищає тіло від бруду, гасить вогонь; холодна вода приводить до пам'яті непритомних, заспокоює спрагу, загартовує тіло; вода робить урожайним поле, разом із збіжжям творить хліб. Подібно діє на душу людини Хрещення.

Кожна новонароджена дитина має на душі первородний гріх, а дорослий, крім того, особисті гріхи. Усі ці гріхи зникають, коли людина охреститься. Тому справедливо нагадує св. Петро: *«... нехай кожний із вас охреститься в ім'я Ісуса Христа на відпущення гріхів ваших»* (Діян. Ап. 2, 38). Хрещення рятує людей від пекла — це випливає зі слів Ісуса Христа: «Хто увірує й охреститься, той буде спасенний» (Мар. 16, 16). Хрещення також звільняє від чистилищного вогню, тобто охрещений не повинен спокутувати гріхи. «*Відродженим*

через Хрещення ніщо не перешкоджає ввійти до небесного Царства» (Трид. Соб. 5, кн. 5).

Тому Церква ніколи не накладає на новоохрещених покути. Хто вмирає, охрестившись, відразу іде до неба. Тому ранні християни приймали хрещення аж на смертному одрі.

Охрещений отримує Св. Духа разом із освячуючою ласкою, тобто його душа починає нове життя — життя в Бозі. Тому Хрещення є народженням душі, а інші св. Тайни — лише поживою або ліком. Після Хрещення безбожник стає праведником. Вода потопу забрала живих, вода Хрещення оживляє померлих (св. Прокль).

Внаслідок того, що в душу новоохрещеного вступає Св. Дух, новоохрещений зазнає справжнього внутрішнього задоволення. Хрещення гасить спрагу нашої душі.

Охрестившись, отримуємо через Св. Духа просвітлення розуму, наша воля зміцнюється. Гонителеві християн Савлові Хрещення зняло полуду з очей — позбавило його духовної сліпоти (Діян. Ап. 9. 18). Так само діє Хрещення на будь-яку людину. Завдяки Хрещенню міцніє наша воля — ми можемо успішніше опиратися спокусам злого духа. Правда, потрійна схильність до злого, а, отже, й спокуси, залишаються в людині і після Хрещення.

Охрещений знаходиться в стані ласки, отже, може здійснювати добрі справи. Той, хто має в собі Св. Духа, має також і любов Божу (Трид. Соб. 6, 7). А любов Божа якнайтісніше єднає нас із Богом (Йоан 14, 23; І Йоан 4, 16). *«Всі бо ви, що у Христа хрестилися, у Христа одягнулися... всі ви одно у Христі Ісусі»* (Гал. 3, 27-28). Через Хрещення стаємо членами одного великого тіла, яке оживляє одна душа — Христос (св. Єр.). Усі ласки, які спливають на членів Церкви, виходять із Христа (св. Авг.). Ласка Хрещення — це найзнаменніше, найвеличніше і найцінніше добродійство Бога (св. Григ. Наз.).

Благотворну дію Хрещення представляють обряди, пов'язані з ним.

Надання хресного імені і введення з притвору до середини церкви означає прийняття до Церкви і до спільноти Святих. Покладання руки і подув символізують уділення Св. Духа. Помазання оливою означає, що людина стає воїном Христовим. Білий одяг (крижмо) — це знак освячуючої ласки; запалені свічки символізують світло спасения,

учасником якого стає охрещений.

Хрещення — це найважливіша Тайна, бо вона є неодмінною умовою спасения. Діти, що померли без Хрещення, не можуть бути спасенними.

Тому говорить Ісус Христос: *«Коли хтось не вродиться з води та Духа, не спроможен увійти у Царство Боже»* (Йоан 3, 5). Хрещення — неодмінна умова вічного життя.

Обряд Хрещення не є складним. Для нього необхідна вода, яка є майже всюди; Хрещення можуть приймати діти; при потребі може охрестити будь-яка людина, більше того, вистачає лише самого бажання Хрещення, коли Хрещення водою з якихось причин не можливе.

Діти, що вмерли без Хрещення, не будуть спасенні, бо кожна дитина приходить на світ з первородним гріхом, тобто не має освячуючої ласки, без якої неможливо дістатися до неба.

«Діти, що вмирають перед Хрещенням, не доступають небесної слави, але Божий Суддя не засуджує їх на кару пекла, бо вони не провинилися жодним особистим беззаконням» (св. Григ. Наз.). Такі діти тішаться після смерті невпинним природженим щастям без болю тіла і без мук духа (св. Тома з Акв; св. Бонав.). Вони задоволені, як люди, котрим незле ведеться на землі. Але їх радість є нічим в порівнянні з радістю вибраних. Тому батьки повинні пам'ятати, що саме вони несуть відповідальність за свою дитину. Їх легковажність не повинна бути причиною вічної загибелі дочки чи сина, бо спасения чи осудження дитини залежить тільки від них.

Тому батьки повинні відразу після народження дитини охрестити її, особливо тоді, коли новонародженому загрожує смерть (св. Тома з Акв.).

Звичай хрестити дітей існує від апостольських часів. У євреїв існував звичай обрізати кожного хлопця на восьмий день після народження. А всі образи Старого Завіту є прообразами Нового, тому тут криється підказка, що треба робити батькам після народження дитини. Коли батьки відкладають хрещення дитини на довше, ніж більше десять днів без поважної причини, скоюють тяжкий гріх (св. Альф.). Пам'ятаймо слова Христа: *«Пустіть дітей! Не бороніть їм*

приходити до мене, бо таких Царство Небесне» (Мат. 19, 14).

У разі необхідності може хрестити будь-хто (Лят. Соб. IV), у будь-якому місці і без урочистих обрядів.

Таке хрещення називаємо хрещенням з води або у нагальній потребі. Навіть єретик може охрестити людину, і це хрещення вважатиметься дійсним, якщо тільки дотримано обряду і якщо той, хто хрестить, має намір робити те, що робить Церква (Трид. Соб. 7, 4). Батьки повинні утриматись від хрещення з води, якщо хтось інший може їх в тому виручити, але їх хрещення теж є дійсним.

Хрещення з води відбувається так: поливається водою голову дитини (якщо з якихось причин це не є можливим, тоді хрестять умовно, поливаючи іншу частину тіла — шию, груди, руки; коли ж виникне можливість охрестити, поливаючи голову, знову хрестять умовно). Зауважимо, що не обов'язково поливати тричі і навхрест. Під час поливання промовляються слова, наказані Ісусом Христом: *«Хрещається раб Божий (раба Божа)... в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь»*. Якщо дитина не померла, таке хрещення можна пізніше доповнити вже в церкві додатковими церемоніями. Якщо виникають сумніви, що дитина правильно охрещена (Хрещення з води найчастіше відбувається в поспіху і замішанні, тому не важко помилитися), то священик охрестить дитину ще раз, але умовно.

Переважно хрестить священик у церкві, в урочистій обстановці.

На початку існування Церкви лише єпископ мав право хрестити. Священикові дозволялося хрестити тільки з уповноваження єпископа (Терт.). Коли ж кількість дієцезій зросла, і єпископ не мав змоги справитися з усіма обов'язками, уповноваження хрестити отримали священики з уряду. Спочатку хрестили в т. з. хрестильних притворах — малих камінних будинках, які знаходилися біля єпископської кафедральної церкви, а, часом, і в самій церкві. У цих будинках стояв посуд із водою для хрещення.

Біля 600 року поширився звичай хрестити дітей, тому перестали будувати хрестильні притвори, натомість, у церквах установлювалися хрестильниці або камінні збірники з водою для хрещення.

Уділювання Хрещення вдома спочатку було суворо заборонене (за винятком княжих і царських домів, де були домашні каплиці). Таке

святе дійство, яким є хрещення, повинне відбуватися лише у святому місці. І сьогодні не можна вділяти Тайни Хрещення в приватному домі без дозволу єпископа.

Якщо хрещення з води є неможливим, то його може заступити вже саме бажання Хрещення або мученицька смерть заради Христа.

Тридентський Собор проголошує: *«Згідно з Євангелієм, нема оправдання без купелі відродження або її бажання»* (6 гл. 5). Усі патріархи, пророки і Святі мужі Старого Завіту були очищені Хрещенням бажання, бо мали в серці велику любов до Бога, а, звідси, і бажання робити все, що наказує Бог (отже, і бажання Хрещення). У Бога воля, бажання прирівнюється до дії, вчинку — у цьому виявляється велике Боже милосердя. «*Однак, бажання Хрещення не стирає усіх дочасних покарань»* (св. Тома з Акв.).

Мученицьку смерть за Ісуса Христа називаємо Хрещенням Крові. Такому Хрещенню були піддані невинні вифлеємські діти (тому Церква вважає їх Святими). Хрещення Крові перебули всі неохрещені, які були замучені за християнську віру чи за якусь християнську чесноту або виконання якогось християнського обов'язку. Церква вважає тих, хто загинув за Христа, спасенними. Згадаймо слова Ісуса Христа (Мат. 10, 39). "Така людина приймає Хрещення власною кров'ю. Для Мученика мучеництво є справжнім Хрещенням, бо він дійсно вмирає з Христом (охрещений водою вмирає з Ісусом Христом символічно) (св. Клим. +100).

На початку існування Церкви Тайну Хрещення урочисто уділяли переважно у надвечір'я великих свят: Різдва Христового, Богоявлення, в Лазареву суботу, у суботу перед Великоднем і перед Зісланням Св. Духа.

У надвечір'я Різдва Христового хрестили тому, що через Хрещення людина відроджується до нового життя (Хрещення є для кожного другим народженням). У надвечір'я Богоявлення хрещено на згадку про хрещення в Йордані Ісуса Христа. У великодній час хрещено тому, що Хрещення є духовним воскресінням. Перед Зеленими святами хрещено тому, що свого часу в цей день було охрещено перших 3.000 вірних, а також тому, що під час Хрещення до душі сходить Св. Дух. В інші дні, як виняток, хрестили важкохворих або винятково ревних мужів, які були добре навчені християнській науці.

На початках християнства Хрещення вділяли лише тим, хто протягом кількох років вивчав науку релігії або перебув т. з катехуменат.

Той, хто хотів стати християнином, повинен був зголоситися до єпископа, який проводив своєрідний іспит, запитуючи бажаючого, і тільки, визнавши його достойним, приймав до катехуменату (до числа оглашенних). Прийнятий ставав оглашенним першого ступеня. Він повинен був протягом двох років вивчати біблійну історію Старого і Нового Завіту, Божі заповіді і заповіді любові. У церкві для оглашенних були відведені спеціальні місця (на зразок сучасного притвору). Оглашенні повинні були бути присутніми на початку Служби Божої і на проповіді, але після останньої повинні були покинути церкву. Від усіх присутніх у церкві вимагалося ісповідання віри, а той, хто не вмів його сказати, повинен був вийти з церкви.

На кінець другого року навчання оглашенний (катехумен) переходив до другого ступеня (його записували до порядкової книги). Оглашенні другого ступеня відправляли сорокаденний піст перед Великоднем (у цей час вони були зобов'язані щоденно слухати строгі проповіді), вони постили разом з іншими вірними, а також визнавали свої гріхи перед єпископом (така сповідь не була Тайною, а лише звичайним актом покори). Крім того, їх очищували і освячували різними частими молитвами, благословеннями і т. п. Останнього тижня перед Хрещенням їх навчали таїнства Пресв. Трійці; Символу віри і Господньої молитви.

Безпосередньо перед Хрещенням приймаючий його складав урочисту обітницю про те, що віритиме в науку Ісуса Христа і житиме згідно з Його вченням. Ця обітниця називалася хресною.

Хрещений повертався на захід, відрікався від злого духа та усіх його справ, а також від будь-якої його розкоші (ідолопоклонства і поганських звичок) і мирської суєти (напр., надмірної любові до красивого одягу). Після цього повертався до сходу сонця і обіцяв, що хоче вірити Христовому вченню і жити згідно з ним (складав хресну обітницю). Ця обітниця нагадує нам присягу, яку складають воїни, бо Хрещення — це прийняття під коругов Христа, якому клянемося боротися з ворогами Бога. Хресна обітниця нагадує угоду, яку складає біля престолу подружжя, обіцяючи одне одному любов і вірність, —

таку ж угоду складає під час Хрещення душа зі своїм небесним Обручником. Охрестившись, людина отримує певні права і обов'язки перед Богом.

Ті, хто прийняв Хрещення в дитинстві, повинні відновити хресну обітницю, прийшовши до вживання розуму — у день уродин чи іменин або перед прийняттям св. Тайн, особливо в день першого св. Причастя.

У часи переслідувань християни відновлювали урочисту хресну обітницю щороку в певний день (св. Григ. Наз. називає цей день *«ясним днем світла»*), щоб зміцнити свою віру. Добре було б відновити цей звичай.

Християни, які не дотримались складеного під час Хрещення обіту, почують на суді з уст Ісуса Христа слова: *«Слуго злий, засуджую тебе з твоїх власних слів, а саме з твого даного мені урочистого обіту»* (св. Єфр.).

Під час хрещення хрещеного занурювали у воду або поливали чи кропили водою.

Під час хрещення обливали водою по-різному. Спочатку був такий звичай. Священик і хресний батько (якщо хрестили чоловіка) чи хресна мати (якщо хрестили жінку) подавали хрещеному руку і зводили по сходинках до води, потім занурювали його тричі у воду, а священик у цей час вимовляв потрібні слова. Потрійне занурювання символізувало Пресв. Трійцю, занурювання і витягання — вкладенння Ісуса Христа до гробу і воскресіння Спасителя. Разом із тим це дійство означало, що під час хрещення грішна людина йде в гріб (топиться), натомість воскресає нова людина (Рим. 6, 3-11). Якщо ж одночасно хрещено велику кількість людей, то тоді їх усіх разом лише кроплено водою. Пізніше хрещеного лише тричі поливали водою.

Під час хрещення хрещений отримував ім'я якогось Святого (т. 3. хресне Ім'я). Таким чином нового члена Церкви віддавано під особливу опіку певного Святого або Ангела, який повинен був стати для нього взірцем.

Святий у небі виконував щодо охрещеного ту ж роль, що хресний батько на землі. Сократ говорив: *«Батьки повинні давати своїм дітям Імена праведних осіб, щоб заохочувати їх до наслідування тих, чиї*

імена носять».

Надання імені певного Святого означало також і те, що охрещений став Божою дитиною, прийнятою до спільноти Святих і покликаною до святості. Слід зазначити, що сам Бог часом змінював імена людей, тим самим виявляючи до них особливу ласку (ім'я Аврам змінив на Авраам, Симона назвав Петром, Савла — Павлом). Церква прагне, щоб батьки давали своїм дітям, по змозі, лише імена Святих, бо святі покровителі є сильною спонукою для наслідування, для побожного життя. Можна також надавати імена таких осіб, які померли у святості, але не були канонізовані. Проте не варто надавати дівчатам імен, які походять від чоловічих (Іванна, Йосифа, Михайлина і т. п.), бо чоловік, навіть святий, ніколи не може бути досконалим взірцем для жінки.

Під час урочистого обряду Хрещення обов'язково повинні бути присутніми хресні батьки (куми).

Хресні батьки (куми) ручаються за охрещеного, що він дотримуватиметься християнської віри і вестиме християнський спосіб життя. Щоб зростати у християнській справедливості, охрещений повинен мати опікуна.

Таким опікуном для охрещеного є Хресний батько чи хресна мати. Тому хресні батьки повинні дбати про християнське виховання свого похресника, якщо в цьому виникає потреба (напр., якщо вмирають його батьки або в сім'ї похресника не приділяється належної уваги вихованню дитини в дусі християнської моралі). Хресні батьки вступають із похресником і його батьками у духовну спорідненість, бо Хрещення — це духовне народження (І Петро 2, 2). Церква, вділивши Таїнство хрещення, стає духовною матір'ю охрещеного, а хресний батько — духовним отцем. Звідси і назва кумів *«батьки»*. Духовна спорідненість є церковною перешкодою до вступу у шлюбний зв'язок. Якщо немає змоги запросити тримати до хресту дитини і кума, і куму, запрошують когось одного. Чоловіки можуть тримати до хресту, починаючи з 14 років, жінки з 12. Якщо хресний один, то він мусить бути тої самої статі, що й хрещений, а також обов'язково повинен бути християнином католиком. Особа, що виступає хрещеним батьком або хрещеною матір'ю, повинна бути миропомазана і вести порядний спосіб життя. Не можуть бути хресними батьками дитини її рідні батьки, а також монахи чи монахині (останні не мають нагоди часто

бувати зі своїм похресником).

Перед Хрещенням один із кумів стоїть у притворі церкви, тримаючи дитину на правій руці. Приходить священик і запитує, як батьки хочуть назвати дитину. Після цього хресні батьки від імені дитини складають хресний обіт, відповідаючи, обернувшись до заходу, на тричі повторюване запитання священика словом: *«Відрікаюся»*, далі обертаються на схід і відповідають на наступне запитання словом: «*Обіцяю»*. Після цього священик заводить їх у церкву перед тетрапод, де вони відмовляють Символ віри. Це введення дитини разом із хресними батьками до церкви означає прийняття її силою церковної влади до Церковного лона.

У церкві усі стають перед аналоєм (тетраподом), на якому стоїть Святий Хрест, а біля нього по боках — запалені свічки. Перед самим хрещенням священик навхрест помазує чоло, груди, вуха, плечі, руки і ноги хрещеного єлеєм оглашених, одночасно просячи Бога, щоб Він своєю ласкою просвітив розум хрещеного для зрозуміння і пізнання Божих правд, щоб запалив у душі вогонь любові до Бога, щоб допоміг йому нести Христове ярмо, щоб відкрив його вуха для слухання св. Євангелія, щоб зміцнив його руки для добрих справ, а ногам дав силу іти шляхом Христа. Єлей символізує Божу ласку, яка додає людині сили. Після цього священик тричі навхрест зливає голову хрещеного водою, промовляючи: *«Хрещається раб Божий (раба Божа) ... в ім'я Отця, і Сина, і св. Духа. Амінь»*. Після цих слів священик покриває хрещеного крижмом, що символізує невинність і чистоту душі. У руку хресному батькові дає запалену свічку, нагадуючи йому, що все своє життя він повинен дарувати дитині світло віри, вчити її добрим справам. Ця запалена свічка нагадує всім, що охрещений повинен бути для своїх ближніх світлом (прикладом), бо так заповів Спаситель: «*Нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачачи ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі»* (Мат. 5, 16). Обряд хрещення освячує людину, робить її достойним храмом Святого Духа.

Миропомазання

Ісус Христос уділив Апостолам Святого Духа ще перед Своїм вознесінням, але їм все ж не вистачало мужності та сили. Безстрашними вони стали лише тоді, коли в день Зелених свят прийняли повноту Святого Духа. Так і на нас під час Хрещення спливають ласки Св. Духа, але повноту Св. Духа одержуємо лише під час Миропомазання.

У день Зелених свят на Апостолів зійшов Св. Дух у вигляді вогненних язиків під шум бурі. Вогненні язики можна було бачити, шум бурі — чути. Під час Миропомазання знаком, який бачимо, є помазання св. Миром, а знаком, який чуємо, є молитва священика. У день Зелених свят Апостоли отримали 7 дарів святого Духа (насамперед дар мужності), а також надзвичайні дари ласки (напр., дар розуміти різні мови). Сьогодні теж миропомазаний отримує усі ці дари, за винятком надзвичайних дарів ласки.

Уділяючи Таїнство Миропомазання, священик помазує святим Миром чоло, очі, ніздрі, уста, вуха, груди, руки і ноги миропомазуваного, промовляючи: *«Печать дару Святого Духа. Амінь»*.

Якщо миропомазання уділяється відразу після Хрещення, то священик після вищезгаданих обрядів читає молитву перед Миропомазанням, в якій просить Господа Бога, щоб охрещеному через помазання св. Миром уділив дарів Св. Духа, щоб охрещений зростав у вірі і мужньо, без страху її визнавав, щоб ріс у чеснотах, переборював спокуси, щоб був хоробрим воїном Христовим і став спадкоємцем вічного життя. Скінчивши молитву, священик вмакає палець у св. Миро І навхрест помазує ним чоло, очі, ніздрі, вуха, груди, руки і ноги хрещеного, кажучи: *«Печать дару Святого Духа. Амінь»*. Після помазання св. Миром слідує читання Апостола і Євангелія. Після Євангелія священик благословить голову миропомазаного і в сугубій єктенії молить Бога, щоб утримав його в чистій вірі і чесноті. Миро — це суміш, яка складається з олії, бальзаму та інших пахучих речовин, посвячена єпископом у Великий Четвер під час Служби Божої.

Таїнство Миропомазання уділяли Апостоли в Самарії і Єфезі.

У діяннях Апостолів розповідається: *«Довідавшись, що Самарія прийняла слово Боже, апостоли, які були в Єрусалимі, послали до них Петра і Йоана. Ці прийшли і помолилися за них, щоб вони прийняли Духа Святого, бо він ще не зійшов був ні на кого з них, лише були охрещені в ім'я Господа Ісуса. Тоді поклали на них руки, і вони прийняли Святого Духа*» (Діян. Ап. 8, 14-17). Через покладання рук уділяв Таїнство Миропомазання і св. Павло в Єфезі (Діян. Ап. 19, 5). Проте згадується у Св, Письмі і про помазання миром: «*Той же, хто утверджує нас з вами во Христі і хто помазав нас, то Бог, який поклав на нас свою печать і дав у наші серця завдаток Духа»* (II Кор. 1, 21).

Про Таїнство Миропомазання згадують уже найдавніші Папи і св. Отці. Папа Урбан (230 р.) говорив: *«Усі вірні після Хрещення повинні прийняти Св. Духа через рукопокладення, щоб стати досконалими християнами*». «*Миропомазання таке ж святе, як і Хрещення»* (св. Клир.)

Миропомазання робить нас лагідними (тобто помножує у нас любов до Бога і до ближнього), просвічує наш розум, зміцнює волю, береже душу від гріха, відкриває її для різних чеснот.

Миропомазання помножує освячуючу ласку. Через Миропомазання отримуємо повноту Св. Духа. Хрещення робить людину воїном Христа, а Миропомазання дає їй зброю, якою вона може боротися (св. Мельх). Миропомазані у небі доступлять вищого ступеня слави, ніж ті, що лише охрещені (св. Тома з Акв.).

Прийнявши Таїнство Миропомазання, людина ясніше усвідомлює проминаючу вартість земних багатств і розкошів. Миропомазання відносить до неба усі наші думки і бажання; людина з земної істоти стає небесною, із чуттєвої — духовною, тобто стає досконалим християнином (св. Мельх.). Через Миропомазання людина перестає бути боягузливою, отримуючи дар особливої мужності у вірі. Миропомазаний може сказати про себе словами Св. Письма: *«Я можу все в тому, хто укріплює мене»* (Филип. 4, 13).

Миропомазаному легше протистояти спокусам, він не так легко допускається гріха. Коли ж допуститься тяжкого гріха, то на нього

чекатиме велика кара, бо і воїнів тяжко карають за зраду. Миропомазаному легше зростати в чеснотах.

У нашому обряді Таїнство Миропомазання вділяється відразу після Хрещення, але можна його приймати й пізніше.

У латинському обряді Миропомазання уділяють між 12 і 14 роком життя. Не слід нехтувати Миропомазанням. Хоч воно не є конче потрібне для спасения, але Господь Бог суворо карає за зневаження цього Таїнства.

Не забуваймо, що Ісус Христос прагнув, щоб усі були наповнені Св. Духом (Йоан 7, 37 і наст.).

Якщо Таїнство Миропомазання приймає доросла людина, то вона повинна належно до цього приготуватися: висповідатися і, по змозі, запричащатися, бо Тайну Миропомазання можна приймати лише в стані ласки. Приймаючий Таїнство Миропомазання повинен бути належно навчений правду віри, він повинен готуватися до прийняття Св. Духа через усамітненість, молитву і піст.

Право уділяти Миропомазання мають єпископи; у нашому обряді таке право отримують і священики.

Під час Миропомазання, як і під час Хрещення, присутні куми.

Куми повинні допомагати миропомазаному у важкі хвилини життя, а миропомазании повинен усвідомлювати, що в подальшому житті він не повинен надто надіятися на себе самого, а повинен дослухатися порад інших. Куми повинні старатися, щоб миропомазаний зростав у чеснотах. Між кумами і миропомазаним та його батьками існує духовна спорідненість, що є церковною перешкодою шлюбу. Куми, які беруть участь у Миропомазанні, повинні бути миропомазані, старші віком і, звичайно, побожні.

Пресвята Євхаристія

Суть Пресвятої Євхаристії

У Старому Завіті під час жертвування народ споживав частину жертвенних дарів. Христос постарався, щоб і Його жертву могли споживати люди.

Після чудесного помноження хлібів Христос у синагозі в Капернаумі обіцяв євреям, що дасть їм їсти Своє Тіло і пити свою Кров (Йоан 6, 26). *«Я — хліб живий, що з неба зійшов. Коли хтось цей хліб їстиме, житиме повіки... Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете його кров, не матимете життя в собі. Хто тіло моє їсть і кров мою п'є, той живе життям вічним, і я воскрешу його останнього дня. Бо тіло моє — їжа правдива, і кров моя — правдивий напій»* (Йоан 6, 51-55).

Свою обітницю Христос виконав під час Тайної вечері: Він перетворив хліб у Своє Тіло, а вино у Свою Кров і дав їх споживати Апостолам (Мат. 26, 26). Тіло і Кров Христа під видами хліба і вина називається Найсвятішою Євхаристією.

Слово *«євхаристія»* є грецьким словом, що означає «ласка» або «подяка». Євхаристію називаємо Пресвятою тому, що вона не лише уділяє нам ласки, як інші Тайни, але має в собі самого Даруючого ласки. Називаємо її також «Євхаристією любові», тому що вона є найбільшим доказом любові Христа до людей. Має Євхаристія й інші назви: «Небесний хліб» (бо містить у собі Спасителя, який зійшов із неба), «Хліб Ангелів» (бо робить нас подібними до Ангелів), «Напуття» (бо є поживою, яка зміцнює нас на шляху до вічності), «Найсвятіша Тайна», «Жертва», «Тіло Господнє», «*Найсвятіші Дари»*.

Місце у церкві, де переховується Пресвята Євхаристія, називається кивотом.

Кивот має форму невеликої церковці, він знаходиться посередині головного вівтаря. Може бути округлим або гранчастим, виготовленим із дерева, мармуру чи з дорогих металів. Кивот усередині позолочений

або оббитий білим шовком, а зовні прикрашений символами Пресв. Євхаристії, зображенням колосків, ягід, чашею або агнця. Прообразом сучасного кивота є кивот старозавітний. Про нього сказано у св. Письмі: *«От житло Бога з людьми, і він житиме з ними, вони ж народом його будуть»* (Одкр. 21, 3). У Пресв. Євхаристії Христос постійно перебуває серед нас, людей: «*... я з вами по всі дні аж до кінця віку»* (Мат. 28, 20).

У кивоті знаходиться чаша (дароносиця) з Пресв. Євхаристією. Вона прикрита серветкою, що означає, що тут під видом хліба укритий Христос. Перед кивотом завжди горить світло, бо Той, Хто присутній на вівтарі, є світлом світу і є вічним.

Католицьку Церкву називаємо Божим домом (а не святинею чи домом молитви), бо в ній знаходиться Бог: *«Це... дім Божий, і це ворота небесні!»* (Бут.28, 17).

Ісус Христос називає Пресвяту Євхаристію *«таїнством віри»*, бо ми тільки вірою, а не розумом, можемо її сприйняти.

Христос укрився під видами хліба і вина, щоб випробувати нашу віру (чи ми віримо Його словам більше, ніж своїм очам). Якщо б ми бачили власне Тіло і Кров Христа, тоді вірили, то не будо б в тому ніякої заслуги.

Таїнство Перетворення достойне віри, тому що сам Христос говорить: *«Це є Тіло Моє»*, «Це є Моя Кров». І ці слова треба розуміти дослівно, бо встановлення Пресв. Євхаристії було заповітом (завітом), а у заповіті не вживаються образні вислови чи вирази в переносному значенні. «*Хто з нічого може створити щось, той може також змінити те, що вже є»* (св. Амвр.).

Христос підтвердив свою присутність у Пресв. Євхаристії багатьма чудами. Найсвятіші Тайни не горіли в вогні; викрадені, сіяли ясно; з них текла кров; вони витали в повітрі; Христос у Найсв. Тайнах брав на себе образ Дитяти або агнця, деякі святі (св. Катерина з Сієни, св. Розалія з Ліми, св. Ангелина з Фоліно, Катерина Еммеріх) підтримували себе при житті лише св. Причастям.

Християни вірять і вірили від початку, що під видами хліба і вина присутнє Тіло і Кров Ісуса Христа.

Св. Августин каже: *«Христос носив себе на своїх власних руках,*

коли подавав учням Своє Тіло».

І під видом хліба, і під видом вина Христос живий, цілий і неподільний як Бог і людина.

Де є Тіло або Кров Христа, там повинен бути і сам Христос, бо Христос не може умерти вдруге, тому не може бути відділене Його Тіло від Крові, чи Тіло і Кров від Його душі. Під видами хліба і вина між нами присутнє живе Тіло і жива Кров Христа, тобто присутній живий Христос.

Христос знаходиться в кожній, хоч би й найменшій часточці перетвореного хліба і вина.

Якщо під час св. Причастя не вистачає для всіх Найсв. Тайн, священик може роздробити Найсв. Тайну. Незважаючи на це, є лише одне Тіло Христа, яке наповнює всюдиприсутнє Божество Христа (св. Альб. В.). Тіло Христа ні не збільшується через перетворення, ні не зменшується через споживання. *«Як світло свічки не зменшиться, якщо від неї запалимо й тисячу інших свічок, так не зменшиться й Тіло Христа, хоч Його споживають мільйони»* (св. Тома з Акв.).

Христос доти присутній у Пресв. Євхаристії, доки існують види хліба і вина.

Отже, Христос присутній у Пресв. Євхаристії не лише під час Служби Божої — від Перетворення до св. Причастя, але й пізніше, коли Пресв. Євхаристія зберігається в кивоті. Тобто Христос присутній не лише під час споживання Пресв. Євхаристії, але і перед споживанням і після нього (Собор Трид. 13, 4).

У людському тілі Христос перебуває доти, доки не зміниться вид хліба і вина. Коли б Найсвятіші Тайни, які зберігаються в кивоті, прийняли інший вид (змінилися), то Христос уже б не був там присутній. Щоб цього уникнути, Церква доручає душпастирям, щоб вони час від часу, хоча б раз у місяць, під час Служби Божої споживали Найсв. Тайни з кивота і заміняли їх свіжими.

Ми повинні якнайчастіше відвідувати Пресвяту Євхаристію, возвеличувати її і споживати.

Прикладом для нас повинні бути пастирі і три мудреці, які прийшли до ясел Спасителя. Усі Святі ревно молилися перед Пресв.

Євхаристією. Чеський король св. В'ячеслав навіть уночі відвідував Пресв. Євхаристію. Св. Альойзій годинами клячав перед нею.

До всіх, хто є в потребі, звертається Христос із кивота: *«Прийдіть до мене, всі втомлені й обтяжені, і я облегшу вас»* (Мат. 14, 28). Христос у Пресв. Євхаристії дає нам більше потіхи, ніж увесь світ із його радощами та приємностям (св. Тер.).

Біля Найсвятіших Тайн сумні радіють, нерозумні розумнішають, слабкі стають сильнішими, убогі — багатшими (св. Альф.). Ідімо до Христа. Пам'ятаймо, що Христос не залишить наших відвідин без нагороди. Нерозумно чинить той, хто в біді звертається до людей і нарікає перед ними на свою недолю, замість того, щоб іти до Христа, який єдиний хоче і може йому допомогти.

Церква закликає нас возвеличувати Пресв. Євхаристію і світлом перед кивотом, і дзвінком під час Служби Божої, і процесією Божого Тіла, і виставленням Найсвятіших Тайн.

Нашу шану до Пресв. Євхаристії виявляємо тим, що клякаємо перед нею. Під час Служби Божої ми повинні клякати в момент перетворення, під час благословення Найсвятішими Тайнами.

Для того, щоб піднести нашу віру у присутність Христа у Пресв. Євхаристії, папа Урбан IV у 1264 р. запровадив свято Пресв. Євхаристії. Поштовхом до цього було об'явлення, яке мала блаженна Юліана з Літтіх. З цього часу частіше стали виставляти Найсвятіші Тайни. Пресв. Євхаристія вкладалася в монстранцію, яка ставилася на вівтар.

Христос установив Тайну перетворення безпосередньо перед своєю смертю, щоб тим самим викликати до неї більшу поваг.

До споживання Пресв. Євхаристії заохочує нас сам Христос: *«Якщо не споживатимете тіла Чоловічого Сина й не питимете його кров, не матимете життя в собі»* (Йоан 6, 53).

Споживання Пресв. Євхаристії називається Причастям, тобто поєднанням із Христом. Під час Причастя приймаємо Христа до нашого серця так, як Закхей приймав Його у своєму домі. Прообразами св. Причастя були: Дерево життя в раю, плоди якого повинні були забезпечувати нашим прабатькам безсмертя тіла; манна; великоднє ягня; хліб, який дав Іллі силу відбути 40-денну подорож до гори

Хорив; чудесне помноження хліба і перетворення води у вино на весіллі в Кані. Св. Причастя, у свою чергу, є прообразом тієї поживи, якою нас Небесний Отець кормитиме в небі.

У нашому обряді приймаємо св. Причастя під обома видами. Цей звичай побутував у Церкві з Апостольських часів. На Літургії Напередосвячених Дарів і важкохворі приймають св. Причастя лише під одним видом — хліба, а вино доливається лише для легшого спожиття. У латинському обряді подається св. Причастя лише під видом хліба.

Установлення св. Причастя — це і знак, і доказ великої любові Бога до людей.

Серед усіх правд християнської віри єретики найбільше заперечували науку про Пресв. Євхаристію.

Усі вороги правдивої віри заперечували присутність Христа у Пресв. Євхаристії. Вільнодумці насмілюються навіть закинути християнам Ідолопоклонство і поганство, мовляв, ми поклоняємося звичайному хлібові. Ті, що так думають, наслідують євреїв, які після проголошення цього Таїнства в синагозі у Капернаумі обурювалися: *«Як може він дати нам своє тіло їсти?»* (Йоан 6, 52). Люди часто відкидають те, що не розуміють.

Необхідність святого Причастя

Найсвятіша Євхаристія є поживою для нашої душі, тому св. Причастя є обов'язковим засобом для досягнення у цьому житті духовної досконалості і святості, а після смерті — вічного життя.

Від споживання Найсв. Євхаристії залежить майбутнє життя душі. Христос каже: *«Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете його Кров, не матимете життя в собі. Хто тіло моє їсть і кров мою п'є, той живе життям вічним»* (Йоан б, 54, 56). Св. Причастя є необхідною умовою досягнення святості і вічного життя. Без св. Причастя не можна мати здорової душі.

Досконалим людям св. Причастя необхідне для того, щоб вони зростали в досконалості, недосконалим — щоб ставали досконалими; сильним св. Причастя необхідне, щоб не ослабнути, слабим — щоб зміцніти.

Перші християни були святими тому, що причащалися щоденно. Усі Святі теж намагалися причащатися якнайчастіше.

Однак, часте приймання св. Причастя саме по собі ще не є ознакою святості або нагородою за осягнену святість.

Усвідомлення того, що, навіть відбувши щиру покуту за гріхи, ми не є достойними Господнього Тіла, не повинне стримувати нас від прийняття св. Причастя. Разом із тим і найсвятішІ повинні перед св. Причастям визнати: *«Господи, я не достойний»* (св. Фр. Сал.). Тільки Христос був би достойним приймати св. Причастя, бо Бога може достойно прийняти лише Бог (св. Альф.). Але ж Христос установив св. Причастя не для Ангелів, а для людей. Наші щоденні гріхи не повинні стримувати нас від частого приймання св. Причастя, навпаки, вони повинні нас заохочувати до цього, щоб ми ставали чистішими, досконалішими, бо св. Причастя очищає нас від легких гріхів і послаблює злі нахили і прагнення. Ми приймаємо Христа не для того, щоб Його освятити, а щоб Він освятив нас (св. Бонав.). Не повинна нас лякати і відсутність спокою і задоволення після прийняття св. Причастя. Нерозумно вчинила б людина, яка, вмираючи від голоду, відмовилась би від хліба тільки тому, що до нього не дали меду (св.

Ігн. Лой.). Святі вважають, що краще причащатися з меншою побожністю, аніж зовсім відмовитись від св. Причастя. Апостольська Столиця спонукає нас навіть до щоденного приймання св. Причастя.

Той, хто протягом довгого часу легковажно відмовляється від св. Причастя, наражає свою душу на неминучу загибель.

До таких людей, звичайно, не можна віднести святих, які протягом довгих років не приймали св. Причастя, бо перебували, напр., в пустині, як св. Марія з Єгипту, св. Павло і св. Антоній. Св. Дух, який спонукав їх до самотності, винагороджував їх за все, що вони втратили через неможливість приймання Пресв. Євхаристії (Бенед. XIV). Однак, більша частина цих Святих прийняла св. Причастя перед смертю.

Кожний, хто не може прийняти св. Причастя, зобов'язаний прийняти його щонайменше душевно, тобто він повинен мати гаряче бажання прийняти св. Причастя, і повинен його дійсно прийняти, як тільки трапиться для цього нагода (св. Тома з Акв.).

Ми зобов'язані, під страхом тяжкого гріха, причащатися хоча б раз у рік, а саме перед Великоднем; а також під час важкої хвороби.

Перші християни причащалися щодня. Пізніше, згідно з розпорядженням папи Фабіяна († 250), повинні були приступати до св. Причастя хоча б під час трьох головних свят у році. У середні віки багато християн легковажно ставилися до обов'язку прийняття св. Причастя — вони не приймали його по кілька років. Тому у 1215 р. Церква розпорядилася, щоб кожний християнин, як тільки прийде до вживання розуму, причащався хоча б раз у рік — перед Великоднем; того, хто легковажить це розпорядження, після смерті позбавляють права на християнський похорон.

Ми зобов'язані приймати св. Причастя і під час важкої хвороби. Важкохворий може говорити до Христа, як учні в Еммаусі: *«Зістанься з нами, бо вже надвечір, і день уже похилився»* (Лук. 24, 29), а, отримавши св. Причастя, може сказати, як старець Симеон: «*Нині, Владико, можеш відпустити слугу твого за твоїм словом у мирі, бо мої очі бачили твоє спасіння»* (Лук. 2, 29). Тому св. Причастя називається Напуттям, тобто покріпленням на останню путь. Однак св. Причастя не вділюється тим, хто не може його спожити або хто віддав би його назад. Якщо важка хвороба триває довго, хворому слід

причащатися якнайчастіше. Можна вділяти св. Причастя і важкохворим дітям від 7 років життя, навіть якщо вони до цього часу ще не приступали до сповіді і до св. Причастя. Але перед тим душпастир повинен навчити їх головних правд віри і розповісти про уділювані ним св. Тайни (Венед. XIV).

Душпастирі повинні заохочувати вірних до частого, навіть щоденного приймання св. Причастя, бо душі, як і тілу, потрібна щодення пожива (Рим. Кат.).

Діти зобов'язані приступати до св. Причастя, прийшовши до уживання розуму (Пій X, 9 серпня 1910).

Вважається, що людина починає думати на 7 році життя. Римський Катехизм каже, що діти можуть приступати до св. Причастя тоді коли навчаться відрізняти небесну поживу від земної і коли можна бути впевненим, що вони приймуть св. Причастя з належною побожністю. Тому в різних країнах встановлено різний вік для тих, хто причащається вперше: в Австрії — 9 років, у Баварії — 11 років, у Франції — 12. Але духовно зрілі діти і діти, батьки яких приділяють особливу увагу релігійному вихованню в сім'ї, можуть бути допущені до св. Причастя раніше. Папа Пій X вказав, що для першого св. Причастя не є обов'язковим досконале знання релігійних правд. Вистачить знання головних правд віри, усвідомлення різниці між св. Причастям і земною поживою і належна шана для св. Причастя. Духовної зрілості, якої вистачає для прийняття Таїнства Покаяння, вистачає і для прийняття св. Причастя. Тому св. Причастя приймається тоді, коли й Таїнство Покаяння.

Церква прагне, щоб ми якнайчастіше приступали до св. Причастя.

На Тридентському Соборі (1563) було висловлене бажання, щоб вірні причащалися під час кожної Служби Божої не лише духом, але й справді, і тим самим більше користали з плодів св. Літургії. Щоденне св. Причастя повинно практикуватися в християнських товариствах, у духовних семінаріях і християнських виховних закладах. Слід пам'ятати, що св. Причастя не є нагородою за чесноти, св. Причастя — це засіб проти гріхів. За його допомогою звільнимося від наших щоденних помилок, убережемо себе від важких гріхів. Вірні, які бажають причащатися частіше, повинні без найменшого страху під час сповіді просити священика дозволу на щоденне Причастя. Але, зро-

зуміло, що особи, які частіше причащаються, повинні певний час присвятити приготуванню до св. Причастя і подяці.

Плоди святого Причастя

Св. Причастя діє, як хліб і вино (св. Тома з Акв.).

Хліб і вино (тілесна пожива) якнайтісніше єднаються з тілом, підтримують наше життя, сприяють росту, долають утому і слабість, дарують силу, справляють тілу певну приємність, впливають і на дух (у здоровому тілі — здоровий дух). Подібною є і дія св. Причастя.

Св. Причастя якнайтісніше єднає нас із Христом. Ісус Христос говорив: *«Хто споживає тіло моє і кров мою п'є, той у мені перебуває, а я — в ньому»* (Йоан 6, 56).

Св. Причастя подібне до шлюбу. У св. Причасті Христос підносить принижену душу, робить її Своєю обручницею. Св. Причастя є продовженням Втілення. Через своє Втілення Христос поєднався з усім людством, а через св. Причастя єднається з кожною людиною зокрема. Через св. Причастя приймаємо на себе природу Христа. *«Хто часто приймає Христа, ніби перетворюється в Нього»* (св. Авг.) «Наше тіло ніби стає Його Тілом, а наша кров — Його Кров'ю» (св. Кипр.). Цим св. Причастя відрізняється від тілесної поживи. Тілесна пожива слабша від нашої природи, тому остання перетворює її. Св. Причастя сильніше від нашої природи, тому воно перетворює її в себе (св. Авг.) Нарешті, св. Причастя єднає нас взаємно. Завдяки ньому усі християни-католики творять єдине тіло. «Нас багато становить одне тіло, бо всі ми беремо участь у одному хлібі» (І Кор. 10, 17). Св. Отці називають св. Причастя єднанням усіх вірних у Христі, з Христом і між собою. Тому св. Причастя має ще й назви «знак єдності», «союз любові», «*прообраз миру і згоди»* (Трид. Соб. 13, 7).

Св. Причастя просвітлює розум і зміцнює волю.

Завдяки св. Причастю отримуємо нові діючі ласки, а саме просвітлення розуму і зміцнення волі. Св. Причастя додає нам сили для боротьби зі спокусами і незгодами життя.

Св. Причастя живить і зміцнює життя душі.

Св. Причастя береже душу від смерті гріха. Роздаючи св. Причастя, священик говорить: *«Причащається раб Божий на відпущення гріхів*

своїх і на вічне життя. Амінь». Св. Причастя наділяє нас освячуючою ласкою, яка є життям душі. Христос каже: «Як мене післав живий Отець, а Я живу для Отця; так і той, що мене споживає, буде жити для мене», тобто отримає божественне життя. «*Спішіть часто до св. Причастя, бо де є Бог, там нема його ворога»* (св. Йосиф з Куп.).

Св. Причастя поборює наші злі нахили і очищає нас від легких гріхів.

Св. Причастя є ліком на хвороби душі. Того, хто часто причащається, рідше нападають злі пристрасті.

Св. Причастя є для нас джерелом сили.

Св. Причастя освячує наше тіло і вкладає в нього зародок майбутнього славного воскресіння. *«Хто тіло моє їсть і кров мою п'є, той живе життям вічним, і я воскрешу його останнього дня»* (Йоан 6, 54). Даючи нам Своє Тіло, Христос засіває в нашім тілі насіння безсмертя (Клим. Ал.).

Проте слід пам'ятати, що всі ці ласки отримує лише той, хто належно готується до прийняття св. Причастя і часто його приймає.

Приготування до святого Причастя

Перед прийняттям св. Причастя ми повинні намагатися, наскільки це можливо, стати подібними до Христа, бо лише тоді, коли ми з Христом душевно споріднені, може наступити єднання з Ним. Чим краще приготуємося до св. Причастя, тим більше ласк отримаємо. Той, хто зовсім не готується до св. Причастя або готується погано, накличе на себе Божий гнів. *«Той, хто приймає св. Причастя за звичкою, не матиме участі в щедрості Бога»* (св. Герт.).

Насамперед слід через св. Сповідь очиститися від тяжких гріхів, чинити добро, постити і молитися. Перед св. Причастям треба випробувати себе.

Той, хто свідомо приймає св. Причастя в стані тяжкого гріха, здійснює гріх святотатства.

Св. Павло каже, що такий *«буде винний за тіло і кров Господню»* (I Кор. 11, 27), тобто він матиме таку ж вину, як ті, хто убив Христа.

Тіло Господнє для чистих є ліком, а для грішних — смертю їх душі.

Той, хто безпосередньо перед св. Причастям пригадає собі тяжкий гріх, який забув визнати під час Сповіді, може причащатися, але він зобов'язаний визнати цей гріх під час наступної Сповіді.

Святотатське Причастя спричиняє засліплення духа, скам'янілість серця, накликає на нас дочасні кари і вічну смерть. *«Бо той, хто їсть і п’є, не розрізняючи Господнього тіла, суд собі їсть і п’є»* (I Кор. 11, 29).

Для достойного прийняття св. Причастя вистачає стану освячуючої ласки, але варто перед св. Причастям відмовитися від будь-якого невідповідного прив'язання до дочасних речей.

Той, хто хоче прийняти св. Причастя, повинен бути вільним від тяжкого гріха.

Чим менша в нас прив'язаність до дочасних речей, тим більшою буде наша любов до Бога, а з нею і освячуюча ласка. Лише ангельсько-чисте серце може бути достойним помешканням Бога.

Перед св. Причастям не можна їсти від півночі.

Через цей піст ми виражаємо нашу пошану до св. Причастя. Небесна пожива достойна першості перед поживою тілесною. Не мусять постити перед св. Причастям важкохворі або ті, хто хворіє протягом місяця або й більше і не може бути довго натще.

Перед св. Причастям ми повинні пробудити в собі три Божі чесноти І жаль. Св. Августин говорив: *«Ніхто не повинен споживати Тіла Христа, доки не віддасть Йому почесті»*.

Перед св. Причастям ми повинні пробудити в собі віру, бо Христос завжди бажав реальної віри від тих, котрих наділяв Своїми ласками. Двох сліпців перед їх оздоровленням Він запитав: *«Чи віруєте, що я можу це зробити?»* І лише після їх ствердної відповіді зцілив незрячих.

Перед св. Причастям ми повинні пробудити надію в Спасителя, котрий під час Свого життя на землі не оминув увагою нікого, хто з упованням звертався до Нього. Так, завдяки своїй великій надії одужала жінка, котра хворіла протягом дванадцяти років, лише торкнувшись краю Христового одягу (Мат. 9, 28).

Перед св. Причастям ми повинні пробудити в собі любов; бо чим більшою буде наша любов до Бога, тим щедрішим буде для нас Бог. *«З любов'ю повинен бути прийнятий той, хто лише з любові нам віддався» (св. Франц. Сал.). Люби Того, котрий з любові до тебе прийняв ці постаті, щоб світло своєї вічності поєднати з твоєю нікчемністю»* (св. Авг.).

Перед св. Причастям ми повинні молитися щонайменше півгодини (св. Альф.). Найкраще перед св. Причастям вислухати Службу Божу.

І наше тіло ми повинні відповідно підготувати, тобто чисто і пристойно одягнутися, вести себе достойно.

До св. Причастя ми повинні приступати чисто одягненими. Перш ніж Христос подав Апостолам св. Причастя, Він обмив їм ноги. Зовнішня чистота є ознакою чистоти душі (св. Франц. Сал.). Однак не треба приділяти надто великої уваги одягу, тому що можна легко забути про головне і втратити побожність. Хто під час св. Причастя грішить суєтністю, той не матиме з нього ніякої користі, або матиме дуже малу. Не треба соромитися убогого одягу. Христос також був

убогим І любив убогих. Спаситель не звертає уваги на зовнішність, лише на серце людини.

Під час св. Причастя ми повинні шанобливо і серйозно ставитися до того, що відбувається, тобто ми повинні уникати всього, що перешкоджає зосередженню і побожності. Не слід сміятися, штовхатися, сильно битися в груди і т. п. Солдати, приступаючи до св. Причастя, відкладають зброю. Під час св. Причастя, коли священик говорить: *«Зі страхом Божим і з вірою приступіте»*, стаємо перед престолом на коліна і разом із священиком відмовляємо молитву «*Вірую, Господи, і ісповідую...»* Відтак навхрест складаємо руки на грудях, відкриваємо уста і приймаємо Найсвятіші Дари. Існує Також добрий звичай перед св. Причастям цілувати хрест.

Дії після прийняття святого Причастя

Після прийняття св. Причастя ми повинні відмовити вдячну молитву, виклавши Богу свої бажання; помолитися за наших родичів, близьких, друзів та добродіїв і за бідні душі в чистилищі.

Вдячна молитва повинна тривати щонайменше чверть години (св. Альф.). Хто відходить від св. Причастя без вдячності, той чинить недобре (св. Золот.); такий поводиться, як Юда, котрий відразу після св. Причастя залишив кімнату (св. Золот.).

Прийнявши св. Причастя, ми повинні викласти Богу свої бажання і прохання, користуючись присутністю Бога у св. Причасті. Цариця Естер просила за євреїв царя Артаксеркса якраз під час обіду, бо вважала цей час найвідповіднішим для прохання; і цар вислухав її (Ест. 7). Для нас також найвідповіднішим часом для розмови з Богом є якраз той момент, коли приймаємо Його в нашім серці (св. Магд. з П.). Наші молитви, які відмовляємо після св. Причастя, важать більше, ніж інші, бо вони освячені присутністю Христа (св. Альф.). Не завжди маємо Христа в собі (Мар. 14, 7). Великі скарби ласк втрачають ті, котрі після св. Причастя забувають про них просити (св. Альф.).

Не можна після св. Причастя плювати або відразу їсти, а також у той день розважатися.

Плювати не треба тому, що в роті можуть ще знаходитись крихти Найсвятіших Дарів, які могли б опинитися на землі. З їжею треба стриматись бодай чверть години, бо так довго знаходяться в нас види Пресв. Євхаристії.

У той день, коли ми причащалися, треба уникати різних розваг, бо поміж них можемо втратити щойно набуті ласки. Хто ховає дорогоцінності в дірявий мішок, загубить їх. У день Причастя необхідно у другій половині дня відвідати церкву і таким чином віддячити за гостину, якої удостоїв нас Христос.

Духовне Причастя

Духовно причащається той, хто пробуджує в собі палке бажання прийняти Пресвяту Євхаристію.

«Вір, і ти отримаєш» (св. Авг.). Духовно причащатися — це не тяжка річ; вистачає лише на хвилину зосередитися, перенестись духом перед кивот і сказати: «*Грсподи Ісусе, вступи до мого серця»* (М. Лят.).

Духовно причащатися ми повинні під час Служби Божої, а саме тоді, коли причащається священик, і тоді, коли відвідуємо Пресв. Євхаристію.

Перші християни причащалися щодня. А оскільки сьогодні не кожний може приймати св. Причастя щодня, тому ми повинні причащатися бодай духовно. Це можна робити в будь-яку пору дня: чим частіше, тим краще.

Перед духовним Причастям не треба постити, для нього не потрібний окремий дозвіл сповідника.

Духовно причащаючись, ми отримуємо такі ж ласки, як через правдиве Причастя.

Правдиве Причастя можна порівняти із золотим посудом, а духовне — зі срібним. Христос, перебуваючи на землі, брав до уваги не лише тих, котрих відвідував особисто, але й відсутніх, які щиро бажали побачити Його; згадаймо слугу сотника. Ще й сьогодні Христос чинить так само (Кох.). Ті, котрі бажають споживати небесний хліб, завдяки своїй живій вірі отримають його плоди і користь (Трид. Соб. 13, 8).

Духовне Причастя — це найкраща підготовка до правдивого Причастя. Христос прийшов на світ лише тоді, коли туга за Ним і очікування Його стали загальними і палкими. Неохоче входить Христос до тієї душі, котра Його щиро і сильно не бажає (Авіля).

Тайна покаяння

Що таке покаяння і необхідність його

«Те, що Бог посилає на нас, як кару, одночасно є для нас добром. Як покарання за гріх посилає нам біль, але через нього можемо знову ж таки звільнитися від гріха» (св. Золот.).

Цей внутрішній біль, причиною якого є скоєний гріх, а також рішуче бажання відвернутися від будь-кого і звернутися до Бога, називаємо покаянням.

Усе наше життя повинно бути повсякчасним покаянням. Христос говорить: *«Як не покаєтесь, усі загинете»* (Лук. 13, 5). А в іншому місці: «*Горе вам, що смієтеся нині, бо будете ридати й сумувати»* (Лук. 6, 25). Спаситель також часто погрожує вічним осудом усім тим, котрі прагнуть лише до розкошів цього життя (Йоан 12, 25).

Ніхто не повинен наважитися піти з цього світу без покаяння, хоча б і не чув за собою жодного гріха (св. Авг.). Спасіння для себе ми повинні заслужити (св. Єр.) Навіть великі Святі, як, напр., св. Алойзій, тяжко покутували за дрібні провини, оплакували їх, постили, спали під відкритим небом і т. п.

Христос підніс покаяння до гідності Тайни тоді, коли після Свого воскресіння надав Апостолам владу відпускати гріхи.

Христос сказав тоді до Апостолів: *«Кому відпустите гріхи — відпустяться їм, кому ж затримаєте — затримаються»* (Йоан 20, 23). Цими словами Ісус Христос, з одного боку, дозволив Апостолам відпускати гріхи, а, з другого боку, зобов'язав вірних визнавати свої гріхи перед священиком, якщо хочуть здобути відпущення гріхів. Встановлення Тайни Покаяння було першим дарунком, який воскреслий Спаситель зробив людству, а Пресвята Євхаристія була останнім подарунком Ісуса Христа перед смертю. Отже, дні встановлення обох св. Тайн — Євхаристії та Покаяння — наче два сяйва оточують день славної смерті Ісуса Христа.

При яких же умовах можна досягти відпущення гріхів? Це Ісус Христос дав зрозуміти ще раніше, а саме: під час оздоровлення недужого (Мат. 9, 2), бо гріх — це неначе духовний параліч; під час оздоровлення прокаженого (Мат. 8, 2), бо гріх — це проказа душі; під час помилування Магдалини, котра, ридаючи, впала до ніг Ісуса Христа і почула з Його уст слова: *«Прощаються тобі гріхи»* (Лук. 7, 48). Грішники й сьогодні наслідують Магдалину, бо падають з покірністю і жалем до ніг священика, Христового намісника, і здобувають відпущення гріхів.

Під час Таїнства Покаяння християнин сповідається у своїх гріхах уповноваженому до того священикові, котрий, будучи намісником Бога, відпускає йому ті гріхи через розгрішення.

Усе дійство відбувається таким чином. Грішник стає на коліна біля сповідальниці і приймає благословення від священика (при тому хреститься); після того, якщо знає, може перед сповіддю промовити такі слова: *«Я, грішний чоловік, сповідаюся Господу Богу всемогутньому, єдиному у святій Трійці, Пречистій Діві Марії, святому Ангелу — хоронителю; усім Святим, і тобі, отче духовний, у всіх своїх гріхах, якими я прогнівив (ла) мого Господа Бога від святого хрещення, відколи я почала (в) розуміти, а передусім від останньої сповіді — вчинками, словом, думками та усіма своїми почуттями*». Промовивши ці слова, говорить наступне: «Останній раз я сповідався (лася), напр., тиждень тому, місяць..., покуту відправив (ла) — якщо покути не відправлено, то сказати, чому); про усі гріхи сказав (ла) І жодного гріха не забув (ла)». Якщо про якийсь гріх забув (ла) сказати, то треба сказати тепер. Якщо ж якийсь гріх навмисне приховав (ла), то треба його визнати і при цьому сказати, під час скількох сповідей цей гріх навмисне приховував (ла), тому що святотатські сповіді треба повторити. Після цього сповідається в гріхах, які скоїв після останньої сповіді. Після сповіді цілує єпітрахиль; пізніше йде на своє місце, відмовляє покуту або готується до св. Причастя. Розгрішення священик уділяє словами: «*Вивільняю тебе від усіх гріхів твоїх, во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, амінь»*.

Розгрішення — це судовий акт (Трид. Соб. 1, 9). Розгрішення — немов поглинаючий вогонь блискавиці, котрий знищує наші гріхи. Священик завжди наприкінці сповіді уділяє благословення, навіть тим,

кому не дав розгрішення (щоб не звертати уваги присутніх на людину, яка з якихось причин не заслужила розгрішення).

Сповідальниця — це дві дерев'яні стінки, в яких є отвори з решіткою, через котрі людина, яка сповідається, спілкується із священиком. У деяких церквах можна побачити дуже гарні сповідальниці, прикрашені різьбою та образами, котрі повинні спонукати до жалю і каяття, як напр., образ блудного сина, Магдалини, плачучого Петра (а також образи розп'ятого Христа, доброго Пастиря і т. п.). На сповідальницях у давні часи можна було побачити троянду з п'ятьма пелюстками. Ця квітка, незважаючи на колючки, має приємний запах і є прообразом сповіді, бо сповідь є прикрою і упокорюючою, але вводить нас у стан ласки і робить приємними Богові. Троянда уособлює також тайну сповіді, яку повинен берегти сповідник. Ще у римлян існував звичай пришпилювати під час бенкету троянду, яка повинна була нагадувати гостям про те, щоб не зловживали довірливими розмовами, котрі точилися довкола стола. П'ять пелюстків нагадують п'ять частин Тайни Покаяння, а також п'ять ран Христових, яким завдячуємо ласку відпущення гріхів.

Тайна Покаяння є конче потрібна для спасіння кожної людини, котра після Хрещення скоїла тяжкий гріх (Трид. Соб. 6, 29), бо без цієї Тайни неможливо відновити втрачену освячуючу ласку.

Людині, яка згрішила після Хрещення, ця Тайна так само необхідна, як неохрещеному Хрещення (Трид. Соб. 14, 2). Св. Отці називають Тайну Покаяння *«другим Хрещенням»*, або «*дошкою для порятунку під час корабельної аварії»*. Завдяки Хрещенню ми наче потрапляємо на корабель, на котрому припливемо до пристані спасіння; якщо тяжко згрішимо, то корабель розбивається. У цьому випадку можемо врятуватися лише тоді, коли триматимемося за дошку із розбитого корабля, а цією дошкою і є якраз Тайна Покаяння (св. Єр.). Надто гордовитий грішник лише віддаляється від Бога, — лише завдяки покірності можемо повернутися до Бога (св. Григ. В.).

Той, хто тяжко згрішив, повинен якнайшвидше приступити до Тайни Покаяння.

Чим довше відкладаємо навернення, тим важче нам приступити до сповіді Коли хтось отруївся, повинен відразу позбутися отрути, бо інакше загине. Так І зі смертним гріхом. Саме тому Церква ніколи не

призначає чітко визначеного часу для відпущення гріхів, — отже, грішник може в будь-який момент звернутися до Бога (Рим. Кат.). Чим довше зволікаємо Із наверненням, тим тяжчого покарання заслуговуємо від Бога. Не надійся на терплячість Бога, бо чим довше зволікаєш зі сповіддю, тим суворіше буде Бог судити тебе (св. Авг.). Тим, котрі відкладають сповідь на останній момент, Бог звичайно відбирає можливість з'єднатися з Ним (Йов 22,16). Це справедливе покарання для грішників, щоб усі, хто не хотів чинити добро, коли міг, не могли вже чинити добро, коли захочуть (св. Авг.). Христос сказав: *«Шукатимете мене — і не знайдете»* (Йоан 7, 34). Тоді промине вже час ласки. Сумно, коли хтось хоче щось купити, а торг уже закінчився (св. Григ. Наз.). Христос пробачив розбійникові по правиці хреста, щоб ти через свої гріхи не впав у розпач; але пробачив лише одному, щоб ти не зволікав і не відкладав каяття аж до моменту смерті (св. Авг.). Навернення в момент смерті — це більше чудо, ніж приклад для наслідування (св. Берн.). З тими, хто відкладає каяття, діється так, як з тою смоківницею, яку Ісус Христос знайшов без плодів і відразу прокляв (Мат. 21, 19).

Той, хто відкладає своє навернення, ризикує померти без каяття. Не покладайся на завтрашній день, бо не знаєш, чи будеш живим хоча б одну годину (св. Авг.). Господь Бог, справді, обіцяв помилування тим, хто розкаявся, але не обіцяв їм, що доживуть до завтрашнього дня (св. Авг.). Зрештою, в момент, коли вже годі більше грішити, каяття не має сенсу. Тоді не ти відрікся гріха, але гріх відрікся тебе (св. Амвр.). Крім того, грішник на смертному одрі переважно втрачає твердість розуму, він боїться, розгублюється, як подорожній, котрий із приходом ночі помічає, що збився із правильного шляху. Врешті довголітня зла звичка відбирає силу духу, необхідну для правдивого каяття, подібно, як спляча людина наказує собі встати, але продовжує лежати (св. Авг.). Каяття хворого, без сумніву, також є хворим, каяття вмираючого, ймовірно, також умирає (Св. Авг.).

Ми не повинні соромитися визнавати свої гріхи, бо священик не має права виявити тайни сповіді і приймає кожного грішника з батьківською любов'ю. Хто тепер соромиться сповідатись перед священиком, колись буде осоромлений перед цілим світом і стане нещасним назавжди.

Священик не має права нічого виявити зі сповіді, навіть під загрозою смерті. Саме з цієї причини мученицьки помер св. Іван Непомук, котрий не хотів зрадити тайни сповіді. Священик приймає кожного з батьківською любов'ю, незважаючи на кількість і ступінь гріхів. Немає більшої радості для доброго священика, коли він бачить, що хтось щиро і відверто визнає найтяжчі гріхи, бо сповідник — як рибалка, котрий тішиться, коли велика риба потрапила у сіть (св. Вінк. Фер.). Саме тому Господь Бог не раз спонукає стати душпастирями людей, котрі колись були великими грішниками, бо вони швидше зрозуміють інших. Легше прощає тяжкі гріхи той, хто свідомий ще тяжчих гріхів (св. Берн.). Чому боїшся визнавати свої гріхи тому, хто також є грішником, можливо, навіть більшим, аніж ти? (св. Авг.). Христос не передав священицької влади жодному Ангелові, ані Архангелові, а лише людині (св. Золот.), Хто тепер соромиться сповідатись перед священиком, буде колись осоромлений перед цілим світом і стане нещасним назавжди. Саме такої людини стосується Божа погроза: *«Закину на обличчя тобі подолки твого плаття, твою голизну покажу народам і царствам — твій сором» (Наум 3, 5). Краще добровільно визнати свої помилки перед слугою Божим»* котрий співчуває грішникові, ніж цілу вічність бути приневоленим до того (св. Авг.). Хто соромиться тепер сповідатись, буде осоромлений у день суду не перед одним і не перед двома, але перед цілим світом (св. Золот.)- Коли людини приховує, Бог відкриває; коли людина відкриває, Бог приховує (св. Авг.). Отже, краще визнати, ніж вічно горіти. Диявол намагається перед сповіддю примусити людину боятися і соромитися. У момент скоєння гріха відбирає в нас боязнь, а коли ми повинні визнати гріх, повертає її і ще й накликає занепокоєння (св. Золот.). Чим пояснити те, що мужні герої, котрі в боротьбі нехтували смертю, перед сповідальницею ставали боягузами?

Перші християни не знали того фальшивого сорому і часто визнавали свої гріхи прилюдно, перед усіма вірними. Св. Августин написав книжку під заголовком *«Визнання»*, в котрій перед цілим світом відкрив свої гріхи. Хто зможе зробити щось подібне? Розумний хворий охоче вживає гіркі ліки, котрі допоможуть йому одужати; так і хворий у душі не повинен боятися гіркої покути, яка оздоровить його душу (Терт.). Якщо ти не соромився поранити себе, то не соромся себе лікувати.

Хто, соромлячись, під час сповіді замовчує тяжкий гріх, той святотатствує і не здобуває прощення гріхів. Наступні його сповіді також будуть фальшивими, доки не визнає ще раз усіх здійснених від останньої важної сповіді здійснених гріхів. Така людина отруює собі життя і ризикує померти без каяття.

Диявол затуляє грішникам уста, щоб на сповіді не визнали своїх гріхів. Людина, свідомо замовчуючи на сповіді тяжкий гріх, скоює страшний злочин — святотатство — і тому не здобуває відпущення гріхів. Усі його подальші сповіді того, хто лише один раз висповідався недостойно, так довго будуть неважними, як довго ця людина свідомо замовчуватиме гріх. Щоб така людина знову повернула собі стан ласки, необхідно визнати не лише замовчуваний на сповіді гріх, але й повторити усі, принаймні смертні, про які говорилося на гріхи усіх святотатських сповідях. Сповідь — наче рахунок, у котрому одне забуте число псує увесь результат. Сповідь, на котрій людина згрішила святотатством, отруює життя. Прихований гріх — це наче отруйна їжа, котра залягда у шлунку і є збудником хвороби» (Оріг.) «Прихований гріх гнітить совість грішника, крає йому серце і наповнює його душу неспокоєм і страхом (св. Амвр.). Хто на сповіді свідомо замовчує тяжкий гріх, той ризикує померти без каяття. Прихований гріх спричиняє смерть душі. Тому св. Бонавентура дає таку пораду: сповідаючись, визнай спочатку той гріх, якого найбільше соромишся, і тоді легше буде визнати інші гріхи. Якщо ж тобі важко визнати якийсь гріх, то бодай скажи сповіднику: «*Скоїв ще один гріх, але не смію його визнати»*. Тоді напевне священик допоможе тобі скинути той тягар із серця. Той, хто замовчує гріх перед сповідником, обдурює себе, а не Бога.

Сповідник

Гріхи може відпускати лише священик, уповноважений до цього єпископом дотичної єпархії.

Лише Апостолам і їх послідовникам, тобто єпископам, Ісус Христос дозволив відпускати гріхи, бо лише до них звертається після воскресіння: *«Прийміть Духа Святого! Кому відпустите гріхи — відпустяться їм, кому ж затримаєте — затримаються»* (Йоан 20, 23). Тому наказав Ісус Христос Апостолам розгорнути з покривал воскреслого Лазаря, аби тим підкреслити, що їм дозволено розв'язувати (св. Авг.). Ця влада, дана Апостолам, називається «владою ключів», бо вона ніби відчиняє грішникові замкнене небо. «*Сповідник — це воротар раю»* (св. Проспер). Владою сповідати і прощати гріхи єпископи можуть наділяти священиків, котрих вважають відповідними до слухання сповіді. Священик, котрий отримує від єпископа уряд у його єпархії, звичайно має повноваження сповідати в цілій єпархії. Однак, коли перейде в іншу єпархію, то не має вже тієї влади і повинен просити про це дотичного єпископа. Так само, світський суддя має право виносити вироки лише в тому окрузі (області), в якому він призначений верховною владою.

Проте священик, уповноважений до вислуховування сповіді, не може звільнити від тих гріхів, розгрішення яких належить лише Папі або єпископу (Трид. Соб. 14, 11). Такі гріхи може відпустити священик лише за попереднім дозволом Папи або єпископа. Такі гріхи називаються *«гріхами затриманими»* (резерватами).

Єпископи дають розгрішення у дуже тяжких гріхах (зречення віри, кривоприсяга, вбивство, отруєння, підпал). Проте коли людина, якій треба вділити Таїнство Сповіді, при смерті, кожний священик, навіть неуповноважений, може відпускати всі гріхи (Трид. Соб. 14, 7). У відпустових місцях священики переважно мають уповноваження розгрішати і від єпископських резерватів. Таку саму владу мають священики в багатьох єпархіях під час місій, у великодні дні, під час відправи генеральних сповідей і т. д.

Священик, який сповідає, заступає місце Бога.

Священик у сповідальниці, як отець, — завжди лагідний і розсудливий. Святі знали, що сповідник заступає місце Бога, і тому завжди пильно дотримувались його порад. *«Хто слухає свого сповідника, той може бути переконаним у тому, що не буде звітувати перед Богом за свої вчинки»* (св. Филип Нері). І якщо б, навіть, священик помилився, то це не провина того, хто сповідається; він, виявивши покору, може сміливо йти вперед (Альварез). Той, хто хоче досягти успіху у власному вдосконаленні, повинен слухати сповідника, як самого Бога (св. Филип Нері).

Священик у сповідальниці виконує одночасно обов'язки вчителя, лікаря і судді.

Як учитель, священик повинен наставляти того, хто сповідається, оскільки вважає, що останній не володіє достатніми знаннями у найважливіших справах. Сповідник скеровує заблуканого, подібно Ангелу-Хоронителю, на правильний шлях (св. Григ. В.). Оскільки грішник через свої гріхи є духовно хворим, священик-лікар покликаний зцілити його душу. Як суддя сповідник повинен вирішити, чи гідний той, що кається, отримати розгрішення, чи ні, отже, дає розгрішення або відкладає його на пізніше.

У жодному випадку сповідник не має права нічого з почутої сповіді оприлюднити. Це зобов'язання називається печаткою сповіді.

Навіть якщо життю священика загрожує небезпека, він не має права зрадити тайни сповіді. Сповідник повинен мовчати і тоді, коли міг би, розповівши, запобігти найбільшому нещастю. Священик також не має права зрадити сповіді перед судом тому, що не має наказу понад наказ Бога. У багатьох державах у суді ніколи не питають священика про речі, котрі стосуються сповіді. Зрада тайни сповіді тягне за собою звільнення з посади і тяжкі церковні покарання. Обов'язок тайни сповіді служить для охорони того, хто сповідається, а також для збереження самої Тайни Сповіді. Людина, яка сповідається, деколи може дозволити священикові, щоб він скористався тим, що було сказано. Але й тоді сповідник може зробити це лише в тому випадку, коли справа дуже важлива і нема небезпеки зашкодити Тайні Сповіді. Тайна Сповіді зникає, коли хтось, висповідавшись, розповідає іншим те, що визнав на сповіді.

Кожний християнин-католик має повну свободу у

Виборі сповідника. Тут не може бути ніякого примусу, щоб ніхто не був змушений приховувати під час сповіді якийсь гріх. Св. Тереса говорить: *«Скільки біди міг би заподіяти дух темряви, якби сповідь була силуваною»*. Отже, ніхто не зобов'язаний, навіть у великодні дні, сповідатися у пароха своєї парохії, якщо не хоче (Вен. XIV); до цієї Тайни можна приступити в іншому місці. Жоден священик не може відправити грішника, який належить до іншої парохії, від сповідальниці з нічим.

Хто ж хоче досягти успіху у власному удосконаленні, той повинен довіритися одному постійному сповідникові (Св. Филип Нері).

Якщо ми прагнемо вдосконалюватися в якомусь ремеслі або в якійсь справі, то мусимо вчитися в одного учителя; тим більше треба це зробити, коли мова йде про найскладнішу справу — про християнську досконалість (Касиян). Якщо хочемо вибрати собі постійного сповідника» мусимо усе добре зважити і в молитві шукати поради (св. Филип Нері). Св. Тереса протягом двадцяти років не могла знайти сповідника, котрий би зрозумів стан її душі; повсякчас молилася Господу Богу і просила поради, аж урешті знайпіла такого сповідника в особі св. Івана з Авіля. Треба вибирати собі сповідника, адже і про свої тілесні хвороби розповідаємо не кожному лікареві (св. Вас). Треба вибирати такого сповідника, котрому повністю довіряємо (св. Филип Нері), і це довір'я треба берегти. Диявол не раз аби занапастити душу, намагається посіяти недовір'я між сповідачем і сповідникам, що може призвести до найбільших нещасть (св. Филип Нері). Не треба без причини міняти сповідника (св. Франц Сал.), адже неохоче міняємо лікаря, котрий уже докладно пізнав природу нашого тіла. Однак, спокійно можна час від часу сповідатися у іншого священика, бо, знову, ж таки недобре прив'язуватися лише до однієї людини.

Плоди каяття

Правдиве каяття — нелегка річ; сама сповідь, тобто щире визнання ганебних учинків (гріхів), вимагає важкої боротьби з самим собою. Проте великою є нагорода Бога. Сповідь — це акт великої покори, а якраз покірних обдаровує Бог ласкою (І Петро 5, 5).

Достойно приймаючи Тайну Сповіді, здобуваємо певні ласки.

Перш за все здобуваємо відпущення усіх скоєних гріхів і вічних покарань, але не завжди — відпущення усіх тимчасових покарань (Трид. Соб. 6, 30; 14, 12).

Господь Бог говорить: *«Коли ж злий відвернеться від усіх своїх гріхів, яких накоїв, і буде пильнувати всі мої установи... — він буде жити, не вмре. Усі переступи, що їх учинив, не буде пригадувано йому більше»* (Єз. 18, 21-22). Тому звертається Ісус до Магдалини: «Прощаються тобі гріхи» (Лук. 7, 48). Хто визнає свої провини, для того Христос уже не суддя, а заступник і опікун (св. Касіод.). На суді Христос також не згадає гріхів, відпущених у Тайні Сповіді (св. Амвр.). Через відпущення гріхів під час сповіді призначене нам вічне покарання заміняється покаранням тимчасовим (св. Бонав). Бог чинить як суддя, котрий заміняє злочинцю смертну кару на тривале ув'язнення. Бог також карає за вже прощені гріхи. Адамові пробачив Бог, але вигнав його з раю І призначив йому тяжку покуту. Мойсей, образивши Господа Бога сумнівом, також був пробачений, але вже не міг увійти до Обіцяної землі (Числа 20, 21). Євреї, котрі в пустелі нарікали на Бога, здобули прощення завдяки проханню Мойсея, однак повинні були усі померти в пустелі (Числа 14). Давидові Бог також пробачив два тяжкі гріхи, але забрав у нього сина (ІІ Сам. 12, 14). Саме тому мовить, звертаючись до Бога, св. Августин: «Ти не лишаєш без покарання за гріхи навіть тих, котрим Ти пробачив». «Гріх ніколи не залишається непокараним; або людина сама несе покарання, здійснюючи покуту, або Бог карає гріх на ній» (св. Григ. В.). Після кожного скоєного гріха повинно наступити покарання (св. Анз.) Справедливо називають гріх «*боргом»*, бо, як борг треба сплатити, так само й за гріх треба відповісти (Св. Григ. В.).

Тимчасові покарання ми відпокутуємо або на землі, або в чистилищі.

На землі можемо їх відпокутувати таким чином: відправляючи призначену священиком покуту; добровільно виконуючи справи милосердя, молячись, дотримуючись посту та здійснюючи інші добрі справи; терпляче зносячи послані Богом страждання, навіть смерть (Трид. Соб. 14, 13); здобуваючи відпусти.

Бог ніколи не залишає гріха без покарання, щоб ми не ставились до гріха легковажно (св. Авг.).

Під час Хрещення відпускаються не лише гріхи, але й усі покарання за гріхи, однак під час Покаяння відпускається уся вічна кара, але не всі тимчасові покарання. Це тому, що гріх, здійснений після Хрещення, набагато тяжчий, аніж здійснений перед Хрещенням. Перед Хрещенням Він є скорше гріхом слабкості, а після Хрещення — гріхом злоби, бо охрещений просвітлений Св. Духом, тому краще розуміє, що чинить (Трид. Соб. 14, 8). Треба також узяти до уваги те, що охрещений оскверняє гріхом Божий храм. Здійснивши гріх, він відштовхує Св. Духа, прийнятого під Хрещення, і порушує священну обітницю, яку тоді ж, дав. Добрий батько, звичайно, повністю прощає дитині гріх, скоєний уперше, якщо вона обіцяє виправитися; коли ж дитина згрішить знову, то батько і вдруге пробачить, але не звільнить дитину від покарання. Подібно чинить і Господь Бог. Під час Хрещення відпускаються людині усі гріхи і покарання за гріхи, але пізніше вже не так легко звільнитися від кари.

Чим щиріший наш жаль, тим більше кар за гріхи відпускається нам.

Деколи Господь Бог зворушує серце людини таким великим жалем, що вона здобуває повного відпущення всякої провини й кари (Св. Тома з Акв.).

Св. Дух вертається до нашого серця і повертає нам стан освячуючої ласки; усі попередні заслуги, здобуті у стані ласки, відновлюють свою вартість.

Душа наверненого грішника стає знову чистою перед Богом. Навернений грішник, як той блудний син, отримує гарний одяг, тобто освячуючу ласку, і дорогий перстень, знак Божої любові (Лук. 16, 22). Тяжкий гріх забруднює білий одяг, який ми отримали під час

Хрещення, але Покаяння очищає його наново в Крові Ісуса Христа. Там, де були плями на одязі, будуть колись золоті прикраси (св. Гертр.). Каяття — це драбина, по якій піднімаємося туди, звідки впали (св. Єфр.). Повертаючись у стан освячуючої ласки, людина знову стає Божою дитиною, наслідником неба, і вже може чинити те, що заслуговує на вічне життя. Завдяки покаянню людина відновлює вартість усіх добрих справ, здійснених ще у стані ласки. Ці заслуги гинуть, якщо скоєно тяжкий гріх; однак не тому, що Бог відібрав їх за гріх, але тому, що людина зробила ті справи безсильними. Отже, від людини залежить усунення тих перешкод. Однак наскільки ті заслуги будуть відновлені, залежить від ступення жалю людини (св. Тома з Акв.).

Коли сповідаємося у стані ласки, то одночасно досягаємо примноження ласки освячуючої.

Освячуючу ласку перед сповіддю має той, хто має чисту совість і не відчуває за собою жодного тяжкого гріха, або той, хто пробудив у собі досконалий жаль; якщо ми вже маємо цю ласку, то завдяки сповіді вона примножується. Треба пам'ятати, що наскільки вищим є в нас ступінь освячуючої ласки, настільки вищим буде колись ступінь нашої слави на небі. Тому нерозумно говорити: *«Я не потребую сповіді, бо не скоїв (ла) жодного тяжкого гріха»*.

Св. Дух наділяє нас силою, яка допомагає перебороти гріхи.

Грішник потребує Божої допомоги і отримує її завдяки Покаянню (Св. Амвр.). Як блудний син отримав нове взуття, аби легше йти тернистою дорогою заповідей, так навернений грішник отримує від Св. Духа силу, котра допомагає подолати гріх. Сповідь служить не лише для відпущення скоєних гріхів, але є засобом охорони від гріха (св. Тома з Акв.). Навернені грішники не раз стають вірними і відданими слугами Бога — і тому говорить Христос, що більшою буде радість на небі від одного грішника, котрий розкаявся, ніж від 99 праведних (Лук. 15, 7).

Через Св. Духа здобуваємо великий спокій душі, а при щирому наверненні — навіть велику радість.

Сповідаючись, досягаємо великого спокою душі, бо здобуваємо Св. Духа, котрий є *«Утішителем»* (Йоан 14, 26). Як тільки через сповідь

позбудемося гріхів, відразу в нашій душі настає спокій, як настав спокій на морі, коли матроси кинули у воду грішного пророка Йону (Св. Золот.). Тайна Покаяння вливає в поранену душу бальзам втіхи (св. Лавр. Юст.). Багато людей запевняють, що після сповіді їм здається, ніби хтось зняв із плечей страшний тягар — вони відчувають себе щасливішими, ніж якби заволоділи найбільшими земними скарбами. Причиною цього є відчуття близькості Бога. Віднайдений спокій душі є корисним і для тіла — хворі не раз одужують; тому всі Святі так наполегливо переконували хворих, щоб ті не зволікали із прийняттям св. Тайн. Навернені грішники часто отримують величезну втіху. Згадаймо слова Ісуса Христа: «Блаженні засмучені, бо будуть утішені» (Мат. 5, 5). Коли блудний син повернувся додому, батько наказав заколоти теля, закликав музикантів і справив веселий бенкет із танцями і співом (Лук. 15). Подібно чинить і Бог, коли великий грішник щиро навертається; Він обдаровує його втіхами і ласками. Яке це джерело радощів для всіх грішників! Зсилаючи на нас втіхи, Бог додає нам відваги для того, щоб відтепер ми твердо йшли по нелегкій дорозі доброчесності (Род.). Бо треба враховувати, що кожний наново навернений повинен постійно боротися зі своєю зіпсованою природою. Тому Бог посилає нам багато душевних утіх, коли стаємо на дорогу побожності; зате пізніше відбирає їх у нас, якщо могли би нам пошкодити. Отже, ми повинні дякувати Господу Богу, коли через деякий час відбирає в нас втіхи (Св. Франц Сал.). Деколи Бог відбирає втіхи, щоб випробувати людину і дати їй можливість здобути більше заслуг. Тоді може людина запитати у Бога, як Христос на хресті: «*Боже мій, Боже мій, чому Ти мене покинув?»* (Св. Альф.).

Однак, ми здобуваємо усі ті ласки лише тоді, коли достойно приймаємо Тайну Покаяння; а здобуваємо тих ласк тим більше, чим частіше приступаємо до тієї Тайни.

Чим частіше прибираємо хату, тим вона чистіша; те ж стосується і внутрішнього стану християнина (св. Єр.). Чим частіше сповідаємося, тим швидше позбуваємося диявола, котрому нелегко повернутися до людини, яка відганяє його сповіддю (Гунольт). Одноразової сповіді протягом року вистачає, аби вважатися членом Католицької Церкви, але зовсім не вистачає для добра і спасіння нашої душі. Душа людини, котра раз на рік сповідається, подібна до хати, з якої лише один раз на

рік вимітають сміття. У годину випробувань із такою людиною може статися те саме, що й з Авесаломом у лісі, котрий лише раз на рік підстригав волосся (II Сам. 14, 16). Це безумство, що ми про свою душу дбаємо менше, ніж про взуття; взуття чистимо часто, а душі дозволяємо перебувати у скверні гріха (св. Золот.).

Достойне прийняття Тайни Сповіді

Немає вказівки, як довго ми повинні готуватися до прийняття Тайни Покаяння. Не певним проміжком часу, але глибиною наміру і щирістю дії треба вимірювати покаяння (св. Золот.). Для цього мало декількох хвилин чи годин. Ной будував свій корабель протягом ста років, а ти не хочеш хоч трохи часу присвятити побудові корабля, який повинен тебе врятувати від тимчасової та вічної загибелі? (св. Тома з Акв.).

Для того, щоб достойно прийняти Тайну Покаяння, ми повинні дотримуватися наступних умов.

Скоюємо гріх серцем, устами і дією, тому усунути його можемо через біль, який відчуває серце, промовляють уста, а довершує дія (св. Бонав.). Тут ми повинні наслідувати блудного сина. Відчувши на собі вплив Св. Духа, відразу розмірковує над усіма своїми помилками і усвідомлює шкоду, заподіяну ними (іспит совісті). Усвідомлює також, що він був дуже невдячним щодо батька і глибоко шкодує про це (жаль). Зрештою вирішує повернутися до батька і розпочати нове, праведне життя (рішення виправитися). Дійсно повертається додому, до батька, падає йому в ноги, визнає свої провини і просить прощення (сповідь). Не бажає називатися сином, а лише слугою свого батька (надолуження). Батько обіймає його і цілує (розгрішення), і починається гучна забава і бенкет (св. Причастя).

Ми повинні випробувати (перевірити) нашу совість, тобто мусимо глибоко замислитися над тим, які гріхи ми скоїли і ще не визнали на сповіді.

Ми повинні бути відвертими самі з собою, повинні вести себе так, ніби вже стоїмо перед престолом Господа Бога. Цей іспит (обрахунок) не повинен бути поверхневим, бо і сповідь не буде тоді доброю і, замість користі, принесе нам лише шкоду. Однак, не треба перегинати палицю у вишуковуванні гріхів, як це роблять надто дріб'язкові люди, бо Бог не вимагає від нас нічого, що б перевершувало наші можливості. Іспит совісті — це дуже важлива справа, бо завдяки цьому осягаємо самопізнання, яке є початком будь-якого виправлення. Як не можна лікувати хворого, не знаючи його хвороби, так не можна

жалкувати за скоєним гріхом, визнавати його і переборювати, не пізнавши його (А. Штольц.). Саме цього самопізнання якраз не вистачає багатьом людям. Не один пізнає закони природи, вивчає рух зірок чи інших небесних або земних тіл, але ніколи не подумає про самого себе і нічого не знає про те, що відбувається в ньому самому. Таких людей, незважаючи на усі їхні знання і чини, не можна назвати щасливими, бо вони не звертають уваги на свої помилки (св. Вінк. Фер.). Кожній людині у дорогу життя Творець дав книгу совісті; ти повинен пильно її вивчати та аналізувати, бо з усього твого книго-збору лише цю книгу зможеш узяти з собою у вічність (св. Берн.). Хто пізнає самого себе, той також пізнає Бога (Клим. Ал.). *«Якби ми самі себе осуджували, то нас би не судили»* (І Кор. 11, 31).

Іспит совісті треба починати із звернення за допомогою до Св. Духа.

Коли маємо світло, то швидше знайдемо у темряві якусь річ; так само і при пошуках гріхів. Наша душа, осяяна світлом Св. Духа, помічає в собі найменші недоліки (св. Бонав.). Самопізнання — це ласка Господа Бога, яку можемо здобути, лише щиро молячись (св. Тома з Акв.). Власним оком бачимо все довкола, лише не самих себе. Подібно і наша душа бачить помилки інших, але сліпа у пошуках своїх власних (св. Вас). Добре складати іспит совісті на самоті, бо на самоті промовляє Св. Дух до людських сердець (Ос. 2, 14).

Під час іспиту совісті треба забути про любов до себе і пробудити щире бажання пізнати власні помилки.

Не один хворий не хоче зрозуміти, що його стан загрозливий; так само робить і грішник. Основною причиною цього є любов до себе, захоплення своїми достоїнствами — походженням, вродою, ростом, голосом, знаннями І т. п. Більше того, не один вважає достоїнствами свої недоліки: напр., обман — спритністю, гордівливість — врівноваженістю і т. п. Така людина схожа на засліплену матір, котра у своїй улюбленій дитині не бачить жодних недоліків, а негативні риси сприймає як позитивні (А. Штольц). Під час іспиту совісті треба стати для себе самого ворогом, бо вороги добре вміють знаходити і виявляти наші помилки та недоліки (А. Штольц).

Найлегше пригадувати собі скоєні гріхи, співставляючи свої вчинки з десятьма заповідями Божими, церковними заповідями, головними

гріхами, пригадуючи обов'язки свого стану.

Зразок для дітей

Заповіді Божі. 1. Чи забував про молитву або не побожно молився? 2. Чи промовляв святі імена нешанобливо? Чи проклинав? 3. Чи пропустив Службу Божу в неділю або свято? Чи поводився негарно в церкві? Чи в заборонені дні їв м'ясо за власним бажанням? 4. Чи був зухвалим або неслухняним у стосунках з батьками? 5. Чи ненавидів когось, або бив, або чинив комусь зло? Чи мучив тварин? 6. Чи думав, говорив або робив що-небудь, що ображає невинність? 7. Чи щось узяв у когось і чи взяту річ віддав? Чи зробив кому шкоду? Чи обманув кого? 8. Чи свідчив на когось неправдиво? Чи говорив неправду? Чи розголошував недоліки інших? Чи зневажав? 9,10. Чи пожадав чужого добра? Чи грішив гордівливістю, гнівом, скупістю, непоміркованістю, лінню у навчанні і праці?

Про тяжкі гріхи треба сказати, як часто ми їх скоювали.

Число заподіяних тяжких гріхів повинно бути вказано на сповіді (Трид. Соб. 11, гл. 5, кан. 7). Якщо не можемо пригадати, як часто ми скоювали якісь тяжкі гріхи, то треба сказати хоча б приблизно (св. Альф.). Або треба бодай пригадати собі, відколи коїли тяжкий гріх, скільки разів (більш-менш) на місяць, або на тиждень, або протягом одного дня (св. Альф.).

Повсякденні гріхи можна зовсім обминути під час сповіді; однак не зашкодить, якщо ми визнаємо їх (Трид. Соб. 14, гл. 5). Однак, не один чинить навпаки, тобто замовчує тяжкі гріхи, зате старанно дошукується повсякденних гріхів. Така людина є фарисеєм, котрий ковтає верблюда, а відціджує комаря (Мат. 23, 24). Тому не дивно, що він, хоч часто сповідається, не стає кращим. А що ж буде, якщо ті невизнані гріхи забере з собою на другий світ?

Треба також замислитися над тим, чи якісь особливі обставини не видозмінюють гріха, або примножують його.

Такі обставини, що видозмінюють гріх, під час сповіді треба визнати (Трид. Соб. 14, гл. 5, кан. 7). Отже, коли хтось, напр., силою відбере у когось власність, то не вистачить сказати на сповіді лише *«Я вкрав»*, бо розбій і крадіжка — це два зовсім різні види гріха. Або

якщо хтось у заборонений час їв м’ясо і тим подавав поганий приклад ближньому — повинен на сповіді сказати не лише: «*Я порушив піст у заборонений час (стільки і стільки разів)*», але вказати, скільки разів при тому погано вплинув на інших.

Іспит совісті перед сповіддю буде легше зробити, якщо кожного вечора перевіряти свою совість.

Тяжко буде дійти до ладу зі своєю душею, якщо не тримати її під контролем через іспит совісті (Скар.). Щоденний Іспит совісті оберігає нас від скоєння тяжкого гріха. Душа буде захищена від тяжкого гріха, коли щохвилини завдяки іспиту совісті знаходитиме повсякденні гріхи і рятуватиметься добрими вчинками (св. Авг.). Щоденний іспит совісті гарантує нам поступ у моральному удосконаленні. Чим частіше і суворіше перевіряємо свою совість, тим швидше стаємо досконалішими. Іспит совісті має більшу вагу, ніж молитва (св. Ігн. А.) У тебе багато ворогів — це твої пристрасті; ти повинен щодня шукати їх і боротися з ними зброєю душевного болю і щирого жалю (св. Верн.). Мало знайти власні помилки та недоліки, — треба жалкувати за них і переборювати їх, роблячи добрі вчинки (Людв. Гран.).

Ми повинні щиро жалкувати, що скоїли той чи інший гріх. Нам повинне спричиняти біль усвідомлення, що ми образили Бога. Будь-яка образа Бога повинна стати для нас неприйнятною. А також ми повинні надіятися на Боже милосердя.

Щиро жалкувала Магдалина, котра, плачучи, впала до ніг Ісуса Христа (Лук. 7); а також Петро, який гірко заплакав, коли усвідомив, що він відрікся Спасителя (Мат. 26, 75); справжній жаль за свої гріхи виявив Давид, коли, засоромлений пророком Натаном, лежав на землі, нічого не їв і не пив (II Сам. 12), а лише просив: *«Помилуй м’я, Боже, з милості твоєї, з великого милосердя твого зітри мої провини... Відверни лице твоє від гріхів моїх...*» (Пс. 51). Отже, справжній жаль є болем душі. Зовнішній вияв жалю — на словах, через плач, виривання волосся чи розривання одягу (Йоіл 2, 13) –це ще не жаль. Той, хто проявляє жаль назовні, а не має його всередині, є лицеміром. Зрозуміло, що той, хто відчуває жаль у серці, той звичайно виявляє його і назовні, бо людині тяжко приховати свої почуття; але хто виявляє жаль назовні, не маючи його в серці, той лицемірить. — Правдивий жаль повинен стосуватися Бога; він називається

надприродним, бо походить із віри у світ невидимий, надприродний. Якщо хтось шкодує за тим, що скоїв гріх, лише з огляду на прикрі тимчасові наслідки, той не відчуває правдивого жалю. Його жаль є природним жалем і не має заслуги перед Богом. Так, напр., шкодував жорстокий цар Антіох Етіфанес, коли гризли його хробаки (II Мак. 9, 13). Так жалкує азартний гравець, пияк або спійманий злочинець, коли бачить лихі наслідки своїх учинків. Правдивий жаль полягає в рішучому і повному відверненні від гріха; він зводиться не стільки до почуття, скільки до волі. «*Коли те, що раніше тебе тішило, тепер завдає страждань і мук, тоді відчуваєш правдивий жаль»* (св. Авг.). Щирий жаль повинен з'єднатися з упованням на Боже милосердя; Інакше був би розпачем, як це трапилося з Юдою. Гірко плачучий Петро повинен стати для нас взірцем правдивого жалю.

Правдивий жаль не раз виявляється назовні через сльози жалю.

Так було з Магдалиною в домі Симона (Лук. 7, 38) і з Петром, котрий зрікся Спасителя (Мат. 26, 75). Петро оплакував свій гріх протягом усього життя, і від сліз на його обличчі з'явилися дві глибокі борозни.

Не мусимо плакати, коли каємося, але якщо це сталося, то можемо бути певними, що наша сповідь буде успішною, і прощення гріхів вірогідніше. Сльози тих, хто кається, — це найвагоміший аргумент, вони спонукають Бога до прощення (св. Єр.). Сльоза каяття, донька жалю, змиває брудні плями гріха (св. Авг.). Такі сльози є різновидом хрещення, але при справжньому хрещенні вода збігає ззовні, а тут лине зсередини (св. Берн.). Сльози каяття сприяють просвітленню розуму. Як повітря після зливи, так душа після рясних і щирих сліз стає яснішою і чистішою (св. Золот.). Чим частіше оплакуємо гріхи, тим краще пізнаємо їх тягар; око душі стає зіркішим, омившись у сльозах каяття (св. Григ. В.,). — За сльозами каяття найчастіше наступає повна зміна способу життя; це цілющі джерела, котрі лікують хвороби душі (Вен.). Вони освіжають нас, як роса освіжає рослини (Св. Золот.). Вони є напоєм, котрий приємно освіжає того, хто розкаявся (Св. Бонав.). Сльози каяття тішать Ангелів, як вино розвеселяє серце людини (Св. Верн.). Щирі сльози каяття відганяють диявола (Св. Бонав.). Отже, такі сльози володіють силою, подібною до сили свяченої води. *«Плач над самим собою, і не буде потреби*

оплакувати тебе іншим після твоєї смерті» (Св. Амвр.). Правдивого жалю досягаємо тоді, коли зрозуміємо, що, згрішивши, ображаємо безмежну велич Бога і засмучуємо нашого улюбленого Отця і найбільшого Добродія.

Придивись до мільйонів небесних тіл, до безлічі людей на землі, згадай незліченність духів і т.д., і подумай, якого могутнього Творця, якого могутнього Царя, яку Велич ти образив! Замислись далі над великою любов'ю небесного Отця до тебе, з якої жертвував за тебе Свого найдорожчого Сина (Йоан 3, 16). Зваж також, скільки за тебе страждав Син Божий, а, отже, сам Бог! Пригадай ті незліченні милості, якими постійно обдаровує тебе Господь Бог; все, що маєш, дісталося тобі з Його рук. А ти, замість вдячності до Нього, так часто Його засмучуєш і ображаєш. За добро відплачуєш Йому чорною невдячністю. Чи добре чиниш і чи може це тебе тішити?

Той жаль, котрий походить із чистої любові до Бога, називаємо досконалим жалем. Хто пробудить у собі такий жаль, відразу, ще перед сповіддю, отримує відпущення гріхів (Трид. Соб. 14, гл. 4).

Два сини, яких батько послав до міста за покупками, прогаяли багато часу, витратили нерозумно гроші. Повертаючись додому, вони починають плакати. Один із них плаче, бо знає, що за своє недбальство буде покараний батьком, а другий — із жалю, що образив улюбленого батька. Перший хлопець є прикладом людини з недосконалим жалем, в образі другого бачимо досконалий жаль. *«Отже, досконалий жаль має та людина, котра жалкує за скоєні гріхи, тому, що ними образила доброту Бога»* (св. Альф.). Досконалий жаль мали, напр., Давид, Петро, Магдалина, митар, котрий молився в храмі, тому вони так швидко здобули прощення гріхів. Як випливає зі слів Ісуса Христа, сказаних Магдалині (Лук. 7, 47), досконалий жаль — це ніщо інше, як велика любов до Бога, отже, справа Св. Духа, котрий через любов оселився в людині. А людина, яка має в собі Св. Духа, є вже в стані освячуючої ласки, отже, вільна від смертного гріха. «Найменшого ступеню досконалого жалю вистачає, щоб відразу згладити будь-яку провину гріха (св. Тома з Акв.). Той, хто пробудить в собі досконалий жаль не маючи на совісті тяжкого гріха, досягне примноження освячуючої ласки і відпущення тимчасових покарань. З досконалим жалем пов'язане бажання висповідатися, отже, такий жаль можна

порівняти з хрещенням бажання. Людина не зобов'язана сповідатися відразу після того, як пробудила у собі досконалий жаль, вистачить відправити сповідь лише тоді, коли зобов'язує до того Церковна заповідь.

Досконалий жаль треба часто пробуджувати в собі, особливо в годину смерті і в небезпечні для життя моменти.

Припустимо, що ти в дорозі і тобі загрожує якась небезпека — відразу пробуди в собі досконалий жаль, і його вистачить, аби повністю поєднатися з Богом. Імовірно, що під час потопу і зруйнування Содому не один урятувався від вічної загибелі завдяки пробудженню в собі досконалого жалю (К. Еммеріх). Коли з якихось причин ти тяжко образиш Бога, відразу пробуди в собі досконалий жаль. Також ніколи не лягай спати, не розпочинай щоденної праці, не відправляйся в подорож, якщо не забезпечиш собі наперед спасіння досконалим жалем. Той, хто має сильну волю, може легко пробудити в собі досконалий жаль. Досконалий жаль і в Старому Завіті був єдиним засобом для відпущення гріхів. Кожний християнин також зобов'язаний, під загрозою смертного гріха, пробудити в собі досконалий жаль у хвилину смерті, якщо має на совісті тяжкий гріх і не може висповідатися. Лише тій людині, котра ніколи не молиться, не слухає проповідей, не читає побожних книжок, тяжко пробудити в собі досконалий жаль. Така людина схожа на заржавілий зіпсований годинник: вона не йде, хоча Господь Бог обдаровує її діючою ласкою. *«Той, хто погорджує проповіддю і молитвою, для пробудження в собі досконалого жалю потребує надзвичайного милосердя, чуда ласки»* (Лєрх.).

Правдивий (хоча й недосконалий) жаль також є тоді, коли шкодуємо про скоєні гріхи з огляду на справедливе Боже покарання, якого повинні за них сподіватися.

Згадай про страшне покарання грішних Ангелів, перших людей, мешканців Содому, сучасників Ноя і т. д. Зваж, якими страшними є кари пекла. І якщо б ти навіть не потрапив до пекла, то не уникнеш покарання чистилища. Там відчуєш біль, який є гострішим від будь-якого болю на землі (св. Тома з Акв.), сильнішим, аніж усі страждання Мучеників (св. Авг.). Отже, замислись, що чекає тебе за образу Бога! Чи так приємно тобі ображати Бога? Вирази свій жаль.

Жаль, котрий походить із боязні Бога, називається недосконалим жалем. Хто пробудить у собі такий жаль, отримає відпущення гріхів лише через розгрішення священика.

Недосконалий жаль мали ніневитяни, зворушені проповіддю Йони (Трид. Соб. 14, гл. 4). Недосконалий жаль є менш успішним; він є ніби маленькою іскоркою, яку треба спочатку роздмухати сповіддю і розгрішенням священика, щоб вона могла спалити полову гріха.

Хто сповідається без справжнього жалю (досконалого чи недосконалого), не отримує від Бога прощення гріхів.

Той, хто сповідається без жалю за скоєні гріхи і без прагнення виправитися, отже, ніби за звичкою і не усвідомлюючи своїх гріхів, такому сповідь не принесе ніякої користі (св. Кар. Б.). Сповідь без жалю — це колос без зерна, голка без нитки. Хто сповідається без жалю, молотить голу солому (Авр. а Ст. Кл.). Христос прокляв смоківницю, котра не плодоносила; так само відкидає сповідь без справжнього жалю, бо на дереві каяття слова визнання є лише гіллям і листям, а плодом є жаль (св. Григ. В.). Хто сповідається без жалю, той схожий на людину, котра відкриває рани, але не кладе на них жодних ліків (св. Григ. В.). Ще історія блудного сина свідчила про те, що самої сповіді не вистачає, бо батько не брав до уваги його визнання, але коли в його словах вловив зміни в поглядах і переконаннях, відразу обійняв його і пробачив. Єдиний ключ до Божої ласки — це жаль за скоєні гріхи.

Ми повинні твердо вирішити, виправитися, тобто прагнути за допомогою Божої Ласки уникати будь-якого гріха і будь-якої небезпечної нагоди до його скоєння.

З правдивим жалем тісно поєднане рішення виправитися (Трид. Соб. 14, гл. 4). Як вода з джерела, так і рішення виправитися випливає з правдивого жалю. *«Доки, однак, не відокремиться воля від гріха, доти не може бути відпущений ані смертний гріх, ані гріх повсякденний»* (св. Тома з Акв.). Не всі люди мають сильну волю — не один вирішує виправитися, але своїх добрих намірів не здійснює. Вони подібні до жінки, в котрої помер чоловік. Така жінка починає голосно ридати, не може нахвалитися небіжчиком і зарікається вийти заміж удруге; однак через деякий час повністю забуває про свої обіцянки і якомога швидше віддається знову (Мег. 5, 241). Не один вважає себе

здатним на все, коли спіткає його нещастя або коли захворіє, але пізніше навіть не думає про виконання того, що обіцяв. Дорога до пекла мощена добрими намірами, яких не здійснено.. Не всі готові уникати будь-якого гріха. Кожний має свій улюблений гріх, якого не хоче позбутися, і тому не може вирватися з кігтів диявола та стати приятелем Бога, — а задля Бога треба віддати усе. Також обов'язковим є тверде рішення уникати будь-якої небезпечної нагоди до скоєння гріха (напр., п'яниця повинен рішуче уникати корчми і т. п.). «*Лише той повністю відрікся поганої звички, хто відрікся нагоди до гріха»* (св. Ізид.). Якщо ми не відчуваємо симпатії до когось, то намагаємося уникнути товариства цієї людини чи зустрічі з нею. Хто відчуває справжню ненависть до гріха, повинен так само чинити — повинен уникати всього, що веде до гріха і стосується гріха. Хто хоче виправитися, але не відрікається від нагоди до скоєння гріха, той схожий на людину, котра змітає павутиння, але не вбиває павука. Люди, котрі після сповіді не уникають нагоди до скоєння гріха, пізніше скоюють ще тяжчі гріхи. Однак, треба пам'ятати, що найтвердіших намірів не вистачить надовго, якщо Бог не допоможе. Тому, приймаючи якісь рішення, ми не повинні повністю покладатися на свої власні сили (як це робив Петро), але насамперед мусимо сподіватися на Божу ласку і щиро просити її.

Ми повинні висповідатися, тобто наодинці зі священиком докладно, щиро і з покірністю визнати всі відомі нам тяжкі гріхи, щоб отримати від нього розгрішення. Ми повинні також вказати число скоєних тяжких гріхів і обставини, котрі можуть змінити вид гріха (Трид. Соб. 14, гл. 5, кан. 7).

Необов'язково, але варто визнавати на сповіді повсякденні гріхи (Трид. Соб. 14, гл.5).

Хто забув визнати на сповіді якийсь тяжкий гріх, повинен про нього сказати на наступній сповіді.

Свої гріхи ми повинні визнати таємно. Під час сповіді повинні говорити так тихо, щоб, окрім священика, ніхто з присутніх не чув нас. Священик також повинен говорити тихо. На сповіді ми мусимо докладно розповісти про свої гріхи, уникаючи загальних фраз. Не вистачить, напр., сказати: *«Я згрішив (ла) проти 3, 5 і 7 заповіді»*, або «*Я не любив (ла) Бога від щирого серця, думав недобре, вживав*

непристойні слова, чинив зло і т.п.» Такі загальні висловлення нічого не означають і нічого не вияснюють.

Отже, треба говорити докладно, але при цьому висловлюватися коротко, остерігаючись зайвої балаканини; під час сповіді слід також висловлюватися пристойно. Від щирого серця треба визнавати свої гріхи, уникати двозначних фраз і не виправдовуватися. Хто, напр., сказав: *«Я вкрав дрібницю»*, замість «Я вкрав монету», той обманює не священика, а самого Бога. Хто під час сповіді намагається виправдатися, чинить нерозумно, як перші люди, котрі хотіли відсунути від себе заподіяний гріх, і тому Бог призначив їм таку тяжку покуту. «*Коли ти сам себе звинувачуєш, — Бог тебе виправдовує, але коли ти себе виправдовуєш — Бог тебе звинувачує»* (св. Авг.).

Визнавати свої гріхи на сповіді треба з покірливістю, котра проявляється, перш за все, в тому, що, визнаючи гріхи, стаємо на коліна. Нас не повинні вражати і дивувати питання священика та його напоумлення. Священик має на це право як намісник Бога, а ти під час сповіді є лише жалюгідним грішником. Французький король св. Людовик IX одного разу сказав сповіднику, котрий під час сповіді не посмів з поваги до короля обминути належних йому титулів: *«Я тут не король, а ти, отче, не мій підданий, але я тут є дитиною, а ти отцем»*. Якщо сповідник вважає, що сповідь не була докладною, він розпитує того, що сповідається, про подробиці. Людина, яка сповідається, повинна назвати сповіднику усі свої гріхи. Хто, напр., не може говорити (глухонімий або тяжкохворий), той повинен мімікою і знаками визнати свої гріхи. Якщо глухонімий вміє писати, то може написати свої гріхи і віддати священикові. Не можна дати розгрішення заочно, навіть якщо би хтось просив цього у листі або через посланця (Клим. VIII. 20. III. 2602). На сповіді ми повинні визнати бодай смертні гріхи і цього достатньо. Дуже погано, коли той, хто сповідається, замовчує саме смертні гріхи і визнає лише повсякденні. — Дуже корисно, крім смертних гріхів, визнавати на сповіді гріхи повсякденні.

Сповідаючись у повсякденних гріхах, позбуваємось більшої частини тимчасових покарань (св. Бонав.), а також здобуваємо внутрішній спокій, бо деколи нам важко визначити, чи той чи інший гріх тяжкий чи легкий. Якщо хтось не має на совісті жодного важкого гріха, під час сповіді повинен визнати хоча б один повсякденний гріх,

або назвати якийсь важкий гріх, з якого вже висповідався, бо інакше священик не зможе дати йому розгрішення.

Несповідані смертні гріхи мусимо визнавати всі, хіба що це неможливе (тоді вистачить сказати деякі або один). Таке може статися з конаючими; людьми, які потрапили в небезпеку; хворими, яким важко говорити; хворими, які перебувають у лікарнях і сповідаються у присутності інших хворих, які можуть почути визнавані гріхи. Не мусить визнавати усі гріхи і грішник, який сповідається під час епідемій, тому що священик у цьому випадку не може витрачати на сповідь надто багато часу. На сповіді ми повинні визнати усі смертні гріхи, які тільки знаємо. Однак, якщо хтось під час сповіді забув, якийсь смертний гріх, то повинен визнати його на наступній сповіді. Не треба також непокоїтися, коли пригадаєш собі той гріх після прийняття св. Причастя, бо ти не втаїв його свідомо і сповідь твоя була доброю. Під час сповіді ми повинні вказати також число скоєних смертних гріхів; якщо не пам'ятаємо докладно, то треба вказати принаймні приблизне число. Однак ніколи не можна з остраху або фальшивого сорому навмисне зменшувати число скоєних тяжких гріхів, бо в такому випадку сповідь буде святотатською І, таким чином, не дійсною. Мусимо також вказати обставини, котрі видозмінюють гріх. Якщо хтось, напр., ненавидів батьків, не вистачить сказати: *«Я відчував ненависть до ближнього»*, але треба визнати, що ненавидів саме батьків, бо ненависть до родичів видозмінює гріх. Також слід згадати про ці обставини і тоді, коли хтось ограбує когось або своїм гріхом погано вплине на інших. Зате не обов'язкова так суворо вказувати на ті обставини, які лише збільшують гріх.

Ми повинні надолужити за гріх, тобто докладно відправити покуту, яку наклав на нас сповідник.

Через Тайну Покаяння не завжди відпускаються усі тимчасові покарання за гріхи. Бог не є настільки милосердним, щоб перестати бути справедливим (св. Авг.). Тому на сповіді грішникові призначається покута, через яку відпускаються йому тимчасові покарання за гріхи. Та покута є покаранням, але, водночас, і ліками. Священик під час сповіді не лише звільняє грішника від гріха, але й призначає покаянні справи, які протистоять негативним нахилам грішника: скупому — давати милостиню, непоміркованому — призна-

чає піст і т.п. Ніщо так добре не викорінює гріхів, як молитва, піст і милостиня, бо саме ці доброчесності переборюють протилежні їм головні недобрі потяги людей: похіть очей, похіть тіла і похіть духа, або гордівливість (Трид. Соб. 1.4, гл. 8).

Сповідник звичайно накладає нам, як покарання, молитву, піст або милостиню з тією метою, щоб ми завдяки цьому здобули часткового відпущення тимчасових кар за гріхи і послабили свої негативні нахили (Трид. Соб. 14, гл. 8).

У перші роки християнства церква накладала дуже тяжкі покути, напр., піст на хлібі і воді, відмова від м'яса і вина, неприйняття св. Причастя, привселюдне визнання своїх гріхів і т.п. Такі покарання тривали протягом кількох місяців і навіть тяглися роками, деколи аж до смерті. Деякі люди, котрі прагнули щиро розкаятися у своїх гріхах, перебиралися у пустелю, де роками спокутували свій гріх, напр., Марія з Єгипту. Такі покарання призначала церква не лише за тяжкі злочини, але часто і за дрібні провини, напр., за недотримання посту, сміх в церкві, ігнорування Службою Божою і т. п. Сьогодні священики накладають переважно дуже легкі покути, які зовсім не відповідають тим покаранням, які ми заслужили. Тому ми повинні самі добровільно чинити різні покаянні справи, зменшуючи собі цим майбутні покарання в чистилищі.

Деколи сповідник наказує відшкодувати заподіяне зло або завдані моральні збитки: той, хто забрав чуже добро, повинен повернути його або винагородити заподіяну кривду; той, хто образив іншого, зобов'язаний попросити в нього пробачення і т. п. Зрозуміло, що сповідник в таких випадках чинить дуже м'яко і доброзичливо і, звичайно, не буде вимагати чогось неможливого або надто складного чи зайвого. Коли ж це не так, то можна звернутися до іншого сповідника (св. Альф.).

Призначені сповідником покаянні справи треба відразу докладно виконати.

Завдяки цьому позбуваємося набагато більше покарань за гріхи, ніж завдяки іншим численним добровільним справам каяття. Цінність цих справ залежить від послуху, з яким їх здійснюємо.

Надолуження (виконання нами покаянних справ), втратило б

цінність, якби ми його самовільно змінили. Отже, його треба виконати докладно, а якщо б з якихось причин це було б неможливо зробити, то на сповіді ми відразу повинні сказати про це сповідникові. Негайне відправлення покути призначене тому, що лише тоді відпускаються нам через неї покарання за гріхи, коли відправляємо її в стані ласки. А в стані ласки знаходимося безпосередньо після гідної сповіді. Однак необов'язково відправляти покуту ще перед прийняттям св. Причастя, хіба що так наказав вчинити сповідник. Хто ж зовсім ігнорує покутою, той втрачає багато ласк і грішить проти послуху, який належиться заступникові Ісуса Христа на землі; однак сповідь, незважаючи на те, залишається дійсною (хіба що вже під час сповіді не мав наміру виконати покуту).

Хто, лінуючись, не відправляє призначеної покути, той може згрішити тяжко або легко (повсякденно); це залежить від того, яка покута була призначена.

Щоб людина, під загрозою тяжкого гріха, була зобов'язана відправити призначену покуту, необхідно, щоб сама покута була велика; щоб ця покута була призначена за тяжкі і ще не прощені гріхи; щоб сповідник зобов'язав того, хто сповідається, до відправлення цієї великої покути під загрозою тяжкого гріха. Хоча сповідник, накладаючи велику покуту, може її призначити тому, хто сповідається, під загрозою малого гріха, однак, якщо цього він не сказав, то це означає, що велику покуту призначив під загрозою тяжкого гріха, а малу покуту — під загрозою малого гріха. Всі наші покаянні справи не мають вартості самі по собі; вони набувають вартості лише через надолуження Ісуса Христа (Трид. Соб 14, гл. 8). Незважаючи на надолуження Ісуса Христа, покаянні справи з нашого боку є потрібними, бо Христос вислужив нам Своїм надолуженням лише те, чого ми самі не могли осягнути. Він відчинив нам небо, а тепер вже наша справа — здобути собі власними надолуженнями те, що Він для нас заслужив. Лише тоді можемо бути прославлені з Христом, коли з Христом будемо співстраждати (Рим. 8, 17).

Ми повинні також здійснювати добровільні покаянні справи і терпляче зносити незгоди життя, спокутуючи цим якнайбільше тимчасових покарань за гріхи (Трид. Соб. 14, гл. 9).

Хто винен тисячу монет, — не сплатить боргу, якщо віддасть лише

300 або 400 монет, і не заспокоїться, доки не віддасть цього боргу. Так само й ми повинні безупинно працювати над сплатою своїх боргів (св. Григ. В.). Господа Бога, треба перепрошувати тривалим постійним надолуженням (св. Кипр.). Коли не хочеш бути покараним Богом, карай себе сам (св. Авг.). Усуваймо тяжкі муки невеликими зусиллями (св. Кипр.) Усе наше життя на землі повинно бути єдиною безупинною покутою. Бог обдаровує нас ласкою так довго, доки удосконалюємося в покуті (св. Авг.). Однак недобре бути занадто ретельними у справах каяття. Диявол деколи сам зваблює людей, щоб вони умертвляли своє тіло, щоб зробити їх нездатними до будь-яких справ каяття (св. Альф.). Терпляче зносячи незгоди життя, також досягаємо відпущення тимчасових покарань за гріхи. Гнійну рану охоче дозволяємо лікареві розрізати; подібно і грішник повинен дозволити Божественному лікареві лікувати рани своєї душі розпеченим залізом страждань (св. Григ. В.). Терпляче зносячи найдрібніші незгоди, можемо набагато більше спокутувати, ніж значно більшими добровільними справами каяття. Адже ми повинні вважати щастям те, що свої гріхи можемо спокутувати вже тут, на землі. Зважмо, що покарання в чистилищі є, значно більшими і зовсім не сприяють майбутньому вічному щастю, бо вони вже не є надолуженням (Св. Тома з Акв.).

Можна спокутувати більшу частину покарань за гріхи насамперед тим, що радо приймаємо смерть з руки Бога. *«Хто вмирає, здаючись на волю Божу, той залишає іншим впевненість у тому, що врятований»* (св. Альф.).

Здійснюючи справи каяття і терпляче зносячи будь-які страждання, не лише звільняємося від тимчасових покарань за гріхи, але й примножуємо наше щасливе життя на небі.

Надолуженням здобуваємо собі у Бога не лише прощення, але й винагороду (Св. Кипр.).

Усі страждання — це не лише кара за гріхи, але й, силою Божого милосердя, — щаблі, по яких вступаємо до неба (св. Франц Сал.). Пізнай в тому велику доброту і Боже милосердя!

Загальна сповідь

Загальна сповідь — це повторення воднораз усіх сповідей, або повторення лише певного числа сповідей.

Свою душу ми часто очищаємо за допомогою звичайної сповіді, але через деякий час вдаємося до основного очищення завдяки загальній або генеральній сповіді.

Загальна сповідь є для нас дуже корисною: вона, сприяє досконалішому самопізнанню, збільшує в нас покірність і спокій душі і, здобуває нам багато Божих ласк.

Завдяки загальній сповіді ми виявляємо в собі найскритіші негативні риси.

Загальна сповідь збільшує в нас покірність. Не можуть зробити нас покірними окремі гріхи, визнані на звичайних сповідях; однак це в силі зробити ціле військо гріхів, зібране на загальну сповідь (Скар.). Загальна сповідь сприяє також спокою душі і здобуває нам більші ласки у Бога. Як убогий викликає більше співчуття і дістає більшу милостиню, коли докладніше покаже свою злиденність, так само і людина викликає у Бога тим більше співчуття і здобуває тим більше милостей, чим більше упокориться детальним визнанням своєї нужди і немочі (Родр.) Цікаво, що якраз люди, котрі відправляли загальну сповідь, дійшли до особливо великої святості, як, напр., св. Ігнатій Лойола, св. Франц Салезій та інші. Для багатьох загальна сповідь стала, щонайменше, початком праведного життя (Лев II). З цього можна зробити висновок, які великі ласки дає нам загальна сповідь.

Загальна сповідь є обов'язковою для тих, котрі відбували святотатські сповіді; для тих, котрі сповідалися без жалю і без твердого рішення виправитися. Для тих, хто добре відправляв сповіді, загальна сповідь необов'язкова, однак і їм можна дозволити відправити загальну сповідь, якщо винесуть з неї значну користь для душі.

Загальну сповідь повинні відбути наречені, богослови перед рукоположениям, вмираючі і т. д. *«Яку велику радість повинна принести вмираючому думка, що вже впорядкував усі свої справи»*

(Лев II). Надто педантичним людям також можна дозволити відправляти загальну сповідь; їм шкодить не загальна сповідь, а, швидше, те, що вони хочуть часто повторювати загальну сповідь.

Божественне походження сповіді

Сповідь установив Ісус Христос в день Свого воскресіння, сказавши Апостолам: *«Кому відпустите гріхи — відпустяться їм, кому затримаєте — затримаються»* (Йоан 20, 23). Цими словами Ісус Христос наділяє Апостолів владою судити душі. Разом з тим, Він зобов'язав вірних відкривати перед ними свою душу, бо інакше Апостоли не могли б судити справедливо. Священик, приступаючи до сповіді, перш ніж оголосити справедливий вирок, повинен пізнати стан тієї людини, котра приступає до того суду (сповіді). Суд цей (сповідь) відбувається таємно, без свідків: сам грішник віддає себе на суд, сам себе й звинувачує. Саме тому в сповіді він повинен щиро відкрити свою душу. Якщо ж грішник ошукує священика, приховуючи великі провини, — над такою людиною зависає вирок вічних мук. Зі слів Ісуса Христа випливає і те, що священик повинен знати гріхи, бо інакше не міг би їх затримати; отже, з цього кожний повинен зробити висновок, що вірні мусять визнавати свої гріхи сповіднику.

Сповідь існувала в церкві завжди (Трид. Соб. 14, 6).

Ще в Старому Завіті знаходимо сповідь, правда, не як Тайну, а як прообраз. Перша сповідь відбулася в раю; сповідником був Бог, а Адам і Єва — тими, що каялися. Від Каїна Бог вимагає сповіді, а коли той відмовляється від неї, стає проклятим. Давид визнав свої гріхи і здобув прощення. Свого роду визнання гріхів існувало, як звичай, у євреїв — згідно з вказівками і настановами Мойсея (Левіт 5, 6; 4, 6). Свої гріхи люди визнавали під час хрещення Йоанові Хрестителю (Мар. 1, 5). Ісус Христос прийшов не ліквідувати закон Мойсея, а лише доповнити його і удосконалити (Мат. 5, 17); отже, й сповідь, яка вже існувала, лише затвердив і удосконалив. Ісус Христос підніс сповідь до гідності Тайни і пов'язав з нею численні ласки.

Ще при Апостолах християни *«визнавали та виявляли діла свої»*.

Так, напр., приходили до св. Павла в Єфезі (Діян. Ап. 19, 18). Св. Йоан Євангеліст говорить, що, визнаючи свої гріхи, можна здобути їх прощення (І Йоан І, 9).

Св. Отці і вчителі Церкви з давніх-давен у своїх листах часто

закликали вірних до св. сповіді, використовуючи цікаві порівняння.

Тертуліан († 240), напр., порівнює християнина, котрий не хоче визнати священику своїх гріхів, із хворим, котрий соромиться показати лікареві свою рану. Оріген († 254) говорить, що гріх мучить нашу душу, доки не позбудемося його на сповіді. Св. Василій говорить, що, як хворий звертається до лікаря, так і грішник повинен звертатися до тих, хто уповноважений відпускати гріхи, тобто до будівничих Божих ласк. Св. Августин виразно говорить: *«Не вистачить визнати гріхи самому Богу, перед котрим неможливо нічого приховати, але обов'язково треба визнати їх Його заступнику, священикові»*. — Папа Лев I у своєму листі до єпископів Капанії в 450 р. говорить про надмірну суворість прилюдної сповіді і вказує на достатність визнання своїх гріхів таємно. Важливо й те, що св. Отці застерігають християн від приховування гріхів на сповіді. З огляду на ці історичні свідчення, протестантський історик Гіббонс вважає абсолютно доведеною справою існування сповіді вже протягом усіх перших чотирьох століть християнства. Існування сповіді у наступні століття можна довести численними свідченнями. Досить згадати, що з історії знаємо сповідників майже усіх християнських правителів.

Так, напр., у VIII столітті сповідником Карла В. був Гільдегрант, архієпископ Колонський.

У найдавніших сектах також існувала сповідь, хоча вони (секти) і відійшли від правдивої церкви.

Неможливо допустити, що сповідь була винаходом людини.

Історія зберегла імена видатних винахідників. Але хто є автором сповіді? Який Святий, Отець церкви або Папа? В якій країні і коли вона була встановлена вперше? На ці питання неможливо відповісти. Якщо б хтось із людей хотів запровадити сповідь, чи не привело б це до обурення і опору, як це сталось в Англії, коли пузеїти хотіли запровадити сповідь? Історія не говорить нам про це нічого. Нерозумно стверджувати, що сповідь запровадили священики. З якою метою вони б це робили, адже цим вони ускладнюють свої обов'язки і це не приносить їм жодної тимчасової користі, а лише завдає їм зайвого клопоту? Бо жодна праця не є такою обтяжливою і шкідливою для здоров'я священика, як власне сповідь. Зрештою, і самі священики так само зобов'язані сповідатися, як всі вірні.

Протестанти стверджують, що сповідь запроваджено на Лютеранському Соборі в 1215 р., тому що саме тоді було зобов'язано вірних сповідатися хоча б раз на рік. Такий висновок нерозумний. Коли батько наказує синові, щоб той відвідував його бодай раз на рік, то нерозумно було б робити висновок, що син ніколи перед тим не був у батька.

Установлення Тайни Покаяння є доказом великого милосердя і мудрості Господа Бога.

Згрішивши, стаємо схожими на злочинців, засуджених на смерть, але як легко здобуваємо прощення від Бога! Бог не вимагає від нас тяжких страждань, паломництв до Єрусалиму і т. п.; Він бажає лише, щоб ми визнали гріхи перед Його слугою, котрого добровільно обираємо і котрий зобов'язаний зберігати таємницю. Духовний в'язень, на відміну від тюремного, може без усяких труднощів звільнитися від пут гріха. Боже милосердя є невичерпним. Тяжко заперечити, що сповідь є лише справою Божої мудрості (філософ Лейбніц). Мудрість досвідченого лікаря проявляється в лікуванні хворих засобами, які протистоять недузі, — таким чином усувається не лише хвороба, але і її причина (св. Бонав.). Усі гріхи, як відомо, походять з надмірної гордості, саме вона є початком будь-якого гріха (св. Тома з Акв.); а сповідь якраз є протилежністю гордості, бо вона упокорює грішника. Але мудрість Бога полягає також в тому, що сповідь, встановлена Ним, легка для здійснення, хоча людині нелегко її відбути, тому що вона вимагає від людини великих зусиль для переборення самої себе. Нерозумно чинить той, хто думає, що може обійтися без сповіді.

У чому користь сповіді

Сповідь корисна як для кожної людини зокрема, так і для суспільства в цілому.

Сповідь сприяє кращому пізнанню людиною самої себе, тренує її сумління, приносить задоволення, зміцнює характер і вдосконалює духовність.

Людина, яка сповідається, повинна порівняти свої вчинки з Божими заповідями, завдяки чому вона краще пізнає саму себе, що вже є

початком виправлення. — Сповідь робить нас совіснішими. Часто сповідаючись, ми краще усвідомлюємо Божі заповіді, котрі западають глибоко в душу, і коли згодом виникає нагода скоїти якийсь гріх, то відповідна заповідь відразу постає перед нашими очима і стримує нас від падіння. Не раз сама лише думка про майбутню сповідь утримує нас від скоєння гріха. Не один стримується від гріха тому, що йому було б неприємно визнавати цей гріх перед сповідником (Альб. Штольц.). Досвід вчить, що людина, котра, скоївши тяжкий гріх, відчуває муки совісті, знаходить внутрішній спокій, визнавши цей гріх. Сама природа спонукає людину до визнання своїх помилок, і Бог використав цю схильність, встановивши Тайну сповіді. З другого боку, людину втішає впевненість у тому, що її гріхи будуть відпущені. Ісус Христос запевняє Магдалину в тому, що її гріхи відпущені, щоб її заспокоїти.

Сповідь гартує в людині силу волі, зміцнює характер. Сповідь вчить нас переборювати самих себе, що є першою і найважливішою ознакою людини з твердим характером. Сповідаючись, здобуваємо від Св. Духа просвітлення розуму і зміцнення волі, і чим сильніше прагне воля добра, тим сильніший характер людини.

Сповідь, зрештою, сприяє нашому моральному удосконаленню. Саме тому гордівливі люди уникають сповіді. Хто щиро і відверто сповідається, той повністю звільняється від уз диявола. Бо хто визнає правду тоді, коли спокуса обману велика, той повністю зрікається батька обману — диявола і звертається до Того, котрий є самою Правдою. А чим слабшою є над нами влада диявола, тим легше досягаємо моральної досконалості і наближаємося до Бога. Характерно, що люди, які починають жити грішним життям, перш за все відмовляються від сповіді. І, навпаки, той, хто прагне виправитися, насамперед сповідається. *«Початком добрих справ є визнання злих справ»* (св. Авг.). Визнання провини — це ознака одужання (Сенека).

Суспільству в цілому сповідь корисна тим, що вона усуває ворожнечу між людьми, лагодить суперечки, зумовлює повернення несправедливо забраного добра, запобігає багатьом злочинам і успішно переборює численні пороки.

Хто не хоче пробачити своєму ближньому або повернути несправедливо забрану річ, той не отримує розгрішення.

Сповідник намагається відмовити людину, яка сповідається, від усяких недобрих рішень, напр., самогубства, від помсти і т. п.; він також радить, як можна перебороти свої пристрасті. У сповідальниці священик працює над зміцненням моральності більше, ніж на амвоні, бо розмова на самоті приносить більше користі. Саме тому говорить Пій V: *«Дайте мені добрих сповідників, і я зміню лице землі»*.

Повернення до гріха

Після прийняття св. Тайн люди дещо стримують свої пристрасті, але незабаром знову дають їм волю і навіть часто грішать тяжче, ніж перед сповіддю.

«Багато хто розпочинає добре, але не всі здатні вистояти» (св. Єр.). Кладуть свою руку на плуг, і оглядаються назад (Лук. 9, 62). Такі люди схожі на безрогих, котрі після миття знову качаються в болоті (II Петро 2, 22), або на собаку, яка вертається до своєї блювотини (Прип. 26, 11).

Хто після навернення знову скоює смертний гріх, той ускладнює своє подальше виправлення і такого чекають суворі покарання.

Повторне скоєння наверненим смертного гріха стає для нього нещастям, бо тоді виправитися набагато складніше. Повторюваний гріх легко перетворюється у звичку, котрої дуже тяжко позбутися. Нелегко спонукати визнати свої гріхи тих, котрі вже раз були учасниками Св. Духа і знову згрішили (Євр. 6, 4). Повернення до гріха — наче повторне захворювання, котре ми вже колись вилікували — його лікувати набагато складніше (св. Верн.). Ісус Христос говорить, що до людини, котра повторила гріх повертається ворог і бере із собою ще сімох інших злих духів, гірших від першого (Лук. 11, 24). З такою душею диявол чинить так, як обережний вартовий в'язниці: в'язня, котрого вже раз не впильнував, охороняє набагато старанніше, ніж напочатку. Людина, котра вдруге скоює тяжкий гріх, засмучує Св. Духа (Єф. 4, 30), навіть відштовхує Його від себе і *«нівечить Божий храм святий»* (I Кор. 3, 17) і, отже, стає недостойною допомоги, ласки Св. Духа. Неможливим стало одужання для того, хто роз’ятрив загоєні рани (св. Золот.). «*Хто то тримається Господа Бога, то залишає Його, той втрачає Бога»* (св, Авг.).

Людину, котра знову скоює гріх, чекають тяжкі покарання від Бога. Недарма звертається Спаситель до оздоровленого: *«Оце видужав, тож не гріши більше, щоб щось гірше тобі не сталось»* (Йоан 5, 14). Світські суди також суворіше карають злочинців, які скоїли повторний злочин.

Той, хто знову скоїв смертний гріх, відразу повинен пробудити в собі жаль і якнайшвидше висповідатися; бо чим довше відкладає покуту, тим тяжче і тим менш вірогідне його навернення.

Прикладом для нас повинен бути Петро, котрий, зрікшися Ісуса Христа, відразу відчув жаль і став гірко плакати (Мат, 26, 75). Коли в хаті виникне пожежа, то можна загасити вогонь, якщо відразу почати діяти; подібно украй необхідний швидкий порятунок, коли знову скоїмо тяжкий гріх (св. Бернардин). Якнайшвидше покута в такому випадку може навіть сприяти збільшенню ласки. Для багатьох Святих скоєння гріха було поштовхом до тим більшої святості — ревність у розкаянні була у них більшою, ніж потяг до гріха, що і піднесло їх на вищу ступінь святості (Вен. XIV). Так було з Давидом. І, навпаки, чим довше відкладаємо покуту, тим менше можна сподіватися на Боже милосердя. Кожній людині Господь Бог не лише призначив якусь певну кількість талантів, але й визначив їй і кількість гріхів, які має намір їй пробачити; коли вона цю кількість переступить, перестає її шкодувати (св. Альф.; св. Вас; св. Єр.; св. Амвр.). Терплячість Бога щодо кожної людини триває до якогось певного моменту, з яким закінчиться також і термін ласки (св. Авг.).

Однак, коли внаслідок немочі скоюємо повсякденний гріх, то не треба цим непокоїтися, але треба упокоритися перед Богом, надто журитися кожним повсякденним гріхом було б гординею, свідченням того, що така людина не може знести своєї недосконалості. Вона гнівається, що є людиною, а не Ангелом (св. Франц Сал.). Це якраз і є причиною того, що людина не в силі позбутися гріхів. Не один сердиться на свій гріх, отже, посилює його, замість того, щоб викоренити (св. Франц Сал.). Ніхто не може бути вільним від повсякденного гріха без особливого привілею Бога, яким тішилася лише одна Богородиця (Трид. Соб. 6, 23). Бог допускає це тому, аби таким чином втримати нас в покорі. Він чинить, як матір, котра дозволяє дитині бігати по м'якій толоці, бо, хоча дитина і впаде, то великої кривди собі не завдасть, але може навчитися обережності; на кам'янистій і небезпечній дорозі, однак, бере дитину на руки. І Бог рятує нас своєю могутньою рукою великій небезпеці, але, разом з тим, зсилає на нас менші пригоди (св. Франц Сал.). Ми повинні відразу жалкувати за свої помилки, визнаючи нашу духовну неміч;

звернувшись з новою вірою до Бога, ми не мусимо більше непокоїтися. Таким чином будемо ще мати користь з наших помилок (св. Франц Сал.; св. Альф.). Наші помилки повинні не знеохочувати, а упокорювати нас (св. Франц Сал.). Неможливо назавжди застерегтися від помилок, але можливо очиститися від нових (Скар.). Сім разів на день впаде праведник (Прип. 24, 16), але й сім разів підведеться (св. Франц Сал.).

Без особливої допомоги Св. Духа неможливо витривати в Божій ласці аж до смерті, тому ми повинні гаряче просити Бога про ласку витривалості.

Праведник для витривання в добрім, крім освячуючої ласки, потребує також і ласки діючої. Як око не може бачити в темряві, так найправедніша людина не може жити праведно без впливу ласки (св. Авг.). Праведні не можуть знаходитись в стані освячуючої ласки без особливої допомоги і милості Бога (Трид. Соб. 6, 22). Дар витривалості — це великий дар Бога (Флор. Соб.). Тому, хто не отримає цієї ласки, всі інші ласки будуть непотрібні. Лише той буде врятований, хто витриває до кінця (Мат. 24, 13). *«Християнам йдеться не про початок, але про кінець, св. Павло почав життя недобрими вчинками, а закінчив добрими. Юда розпочав добре, а закінчив зрадою»* (св. Авг.). Дару витривалості до кінця можемо досягти завдяки покірній молитві (св. Авг.).

Забезпечити собі спасіння можемо, часто здійснюючи добрі справи (II Петро 1, 10).

Щира молитва і шана до Матері Божої — ось головні засоби для витривалості в добрім.

Чим більше чинитимемо добрих справ, тим вірогідніше уникнемо засудження. Петро і Давид, згрішивши, досягли великих милостей, незважаючи на те, що згрішили, лише тому, що мали за собою багато добрих справ. Молитва також є одним із головних засобів для витривалості у доброму. Ми повинні постійно підноситися до Бога на крилах молитви, щоб не скоїти тяжкий гріх. Вимагає від нас безперервних молитов і Спаситель (Лук. 18, 1). Не щезне в наших серцях любов до Бога, коли їх постійно наближаємо до Бога завдяки щирій молитві (св. Золот.). Через гарячу побожність до Матері Божої також легко досягаємо дару витривалості. Коли Марія до тебе

прихильна, то неодмінно здобудеш спасіння (св. Берн.). Пам'ятай, що *«кінець діло хвалить»*.

Відпуст

Грішникові, відправляючому покуту, відпускаються не всі вічні покарання і не всі покарання тимчасові. Ці покарання грішник повинен спокутувати або тут, на землі (через хвороби, нещастя, спокуси, переслідування, добровільні справи каяття і т. п.), або після смерті в чистилищному вогні. Прикладом цього може бути св. Марія з Єгипту († 481), котра протягом сімнадцяти років вела розпусне життя; після свого навернення спокутувала і страждала в пустелі також сімнадцять років, зносячи страшні спокуси, голод і спрагу, холод і спеку. Те саме зустрічаємо і в житті інших людей, котрі розкаялися. Однак часто бувало, що Бог відпускав грішникам, котрі розкаялися, частково або й повністю покарання за гріхи і чинив так задля їхнього великого жалю або заступництва інших осіб. Слузі, котрий заборгував 10.000 талантів і на колінах просив про помилування, дарував цар (Бог) увесь борг (Мат. 18, 26). Розбійникові по правиці, котрий розкаявся, обіцяє Ісус Христос, що ще того самого дня увійде до раю (Лук. 23, 13). Цю владу відпускати гріхи і покарання передав Христос Церкві.

Церква отримала владу заміняти тимчасові покарання, які залишилися грішникові після єднання з Богом, на справи каяття, або й повністю їх відпускати (Трид. Соб. 25).

Ісус Христос дав св. Петрові і усім Апостолам владу усувати все, що затримує вхід до неба. Св. Петру сказав: *«Що ти на землі зв'яжеш, те буде зв'язане на небі; і те, що ти на землі розв'яжеш, те буде розв'язане й на небі»* (Мат. 16,19), а всім Апостолам: «*і все, що розв'яжете на землі, буде розв'язане на небі»* (Мат. 18, 18). Смертні гріхи назавжди зачиняють вхід до неба, а покарання за гріхи — деякий час; глава церкви або громада єпископів мають владу звільняти як від одних, так і від других. Св. Павло одного разу виключив із церковної громади грішного коринтянина, але коли той виявив глибокий жаль, відпустив йому не лише гріхи, але й решту покарань за гріхи (II Кор. 2, 10). Коли Церква має владу відпускати вічні покарання, як ми це вже довели, то тим більше має право відпускати набагато менші тимчасові покарання. Церква, відпускаючи тимчасові покарання за гріхи, нічого

не дарує, бо доповнює брак надолуження із скарбів безмежних заслуг Ісуса Христа та Святих. Зважмо, що багато праведників здійснили у своєму житті більше справ каяття, ніж повинні були здійснити згідно із ступенем їхніх провин. А вартість їх заслуг, особливо з огляду на заслуги Ісуса Христа, є такою великою, що значно перевищує усі покарання живих (св. Тома з Акв.). Зі скарбів тих заслуг користають усі, хто належить до спілки Святих. Владу над скарбом тих заслуг Син Божий передав св. Петрові, вартовому неба (Папа Клим. VI).

Ще в період великих переслідувань християн Церква мала звичай (з метою зменшення тимчасових покарань за гріхи) накладати публічні справи каяття на грішників, котрі розкаюються; однак часто Церква заміняла ці покарання легшими або відпускала їх зовсім, якщо грішник виявляв щире бажання виправитися або коли за нього заступався якийсь мученик.

Тогочасні вірні — це новонавернені погани, які були людьми жорстоких звичаїв; отже, церква обов'язково змушена була чинити з ними суворо. Прилюдна покута в ті часи означала ніщо інше, як вилучення з церковної спілки. Вилученому був заборонений вхід до церкви; він міг лише стояти або клячати в притворі ще до початку Служби Божої вірних. Не міг також приступати до св. Причастя, а дозвіл отримував лише після завершення покути. Спокутуючи свої гріхи, в окремі дні повинен був постити на хлібі і воді. Така прилюдна покута тривала сім років, а накладала її Церква за тяжкі провини (відхід від віри, видавання св. Письма єретикам або іновірцям і т. п.). За особливо тяжкі злочини, як, напр., за вбивство, накладали людині, котра розкаюється, дванадцятиліттю і навіть довгу покуту; зате за дрібні провини призначали лише покуту сорокаденного посту. — Однак Церква знала, що милосердний Бог посилає тимчасової покарання за гріхи не стільки для того, щоб покарати грішника, скільки для того, щоб його виправити. Отже, коли грішник своєю поведінкою і ревною покутою виявляє, що не лише поверхнево, але щиро прагне виправитися і виправляється, тоді тимчасове покарання за гріх стає майже зайвим. Тому Церква тим великим грішникам, котрі щиро розкаялися, відпускала покарання за гріхи частково або навіть повністю. Зваживши, що всі ми, християни, становимо загалом одну велику спілку святих, легко зрозуміти, що одні можуть надолужувати

за інших. *«Що роблять за нас наші друзі, це робимо ніби ми самі, бо приязнь об'єднує два єства в одне завдяки взаємній прихильності»* (св. Тома з Акв.). Саме тому Церква відпускала грішникам покуту частково або й повністю за усним або письмовим заступництвом Мучеників.

У наступні століття, коли від прилюдних покут відмовилися, Церква дозволила грішникам, які розкаюються, справи каяття, потрібні для зменшення покарань за гріхи, заміняти милостинею, хрестоносними походами або паломництвами.

Раніше треба було дбати про те, аби здобути відпущення. У середні віки Церква мала важливу причину для того, щоб замінювати відпокутування покарань за гріхи милостинею. Треба зважити, що люди в ті часи були дуже схильні до захланності і грабіжництва (розбоєм займалися навіть лицарі), а кожна вада найкраще долається чеснотою, яка їй протистоїть. Здобуті таким чином гроші переважно віддавалися на побудову монастирів і кафедральних церков. Так постала церква св. Петра в Римі. У 1095 році папа Урбан II на церковному з'їзді в Клермоні (Франція) проголосив повний відпуст тим, хто візьме участь у хрестоносному поході з метою пошуків св. Землі. З огляду на великі небезпеки і ризик, які чекали учасників походу, мало хто відповів згодою; тому Церква проголосила повний відпуст навіть тим, котрі розшукали б хоча одного добровольця, який погодився піти в похід або допомогли цій справі грішми; більше того, Церква гарантувала повний відпуст не лише хрестоносцям, але також їхнім батькам, рідні, жінкам і дітям. З такими самими умовами Церква проголошувала хрестоносні походи також проти ворогів церкви (арабів в Іспанії, гуситів в Чехії, турків). Звичай здійснювати паломництва, напр., до Єрусалиму, Риму і т. п., з метою спокутування покарань за гріхи, знаходимо ще в X столітті. Коли ж св. Земля потрапила в руки турків, через що богомілля до Єрусалиму стали неможливими, Папа Боніфатій VIII проголосив повний відпуст тимчасових покарань за гріхи тим, котрі в 1300 р. 15 днів підряд відвідуватимуть собори св. Апостолів Петра і Павла в Римі. Це був так званий ювілейний відпуст, котрий повинен був повторюватися кожні 100 років. Однак згодом цей термін було скорочено для полегшення вірним доступлення того відпусту. Вже через 50 років (у 1350 р.) знову проголошено той відпуст ювілейним; але тепер ще додали обов'язкове відвідування третьої

церкви — лютеранської. Мільйони паломників прибули в тому році до Риму, аби доступити цього відпусту. Наступні Папи проголошували ювілейні відпусти що 33 роки, в пам'ять 33 років життя Ісуса Христа; пізніше цей термін був зменшений до 25 років, але зате було призначене обов'язкове відвідування четвертої церкви — церкви Марії Маджоре. Ще пізніше Папи (Папа Боніфатій 1400 р.) надали деяким містам (Монахії, Колони, Магдебургу, Празі і т. д.). привілей, згідно якому їхні мешканці могли доступити ювілейний відпуст вдома з умовою, що гроші, призначені на паломництво до Риму, віддадуть відпустовому проповідникові. З тих часів почалися найрізноманітніші зловживання в справі уділювання відпустів. Ще в період хрестоносних походів з Риму вислано до різних країн так званих відпустових проповідників або квесторів, котрі належали переважно до чину францисканців або домініканців; вони повинні були проголошувати, яким чином можна здобути відпущення покарань за гріхи. Але серед них було багато проповідників, котрі зловживали своєю місією. Це привело до того, що багато хто з єпископів і навіть Собори (як Лютеранський у 1215 р.), змушені були суворо виступити проти цих зловживань. Триденський Собор (21, 9) змушений був ліквідувати уряд відпустових проповідників.

У наступний період Церква дозволяє ще частіше заміняти справи каяття, необхідні для зменшення тимчасових покарань за гріхи, іншими добрими справами, а передусім молитвою і прийняттям св. Тайн.

Таким чином Церква хоче заохотити вірних до прийняття св. Тайн (отже, до навернення і зміни способу мислення), до старанної молитви, до вступу у побожні братства, до вшанування образів і мощів і т. д. Церква чинить з нами, як мати, котра змішує гіркі ліки з чимось солодким, щоб тим самим спонукати дитину прийняти ці ліки. Мірилом для визначення кількості відпущених покарань за гріхи служить Церкві стародавня карність церковна. Коли, напр., Церква за відмовляння якоїсь молитви уділяє трирічний відпуст, то це означає, що, хто відмовить ту молитву, той спокутує стільки покарань за гріхи, скільки би спокутував, якщо б в перші роки існування Церкви відправляв протягом трьох років призначену тоді сувору покуту. Оцінюванням у такий спосіб вартості відпустів Церква прагне, з одного боку,

підкреслити свою повагу до стародавніх звичаїв, а, з другого боку, хоче нагадати вірним про суворість давніх покарань за гріхи, щоб вони тим старанніше виконували такі легкі теперішні настанови.

Відпущення тимчасових покарань за гріхи, яке здобуває людина, коли в стані ласки здійснить певні добрі справи, вказані Церквою, називається відпустом.

Відпуст (відпущення, помилування) — це, отже, звільнення від тимчасових покарань за гріхи (Март. V, Григ. VIII), коли ми вже здобули звільнення від гріхів і від вічних покарань. Відпуст — це свого роду амністія (помилування). Але відпуст не є абсолютним відпущенням смертних гріхів або вічних покарань; вони повинні бути вже відпущені, якщо хтось хоче доступити відпусту. *«Відпуст є не звільненням від гріхів, а цілковитим або частковим даруванням надолуження»* (Герсон). Отже, відпуст не є оминанням Тайни Покаяння, він, навпаки, зобов'язує до щирого навернення (Бурдалю). Відпуст також є не лише звільненням від деяких церковних покарань, але і відпущенням Божого покарання.

Відпуст звільняє лише від того тимчасового зла, яке не сприяє спасінню людини.

Отже, відпуст не знищує будь-яке зло і всі страждання на землі; він звільняє лише від таких страждань, котрі мали бути для людини покаранням за скоєні гріхи, але зовсім не від таких, котрі посилає Господь Бог для навернення людини і для захисту від скоєння нового гріха. На такі страждання немає жодних надолужуючих справ, тому що в такому випадку відпуст лише ставав би на заваді в досягненні досконалості. Доказом цього є приклад з життя царя Давида. Як покарання за скоєні гріхи, провістив йому Бог ранню смерть його дитини. Засмучений цар молився і постив, аби лише впросити Бога подарувати життя дитині; однак Бог не прийняв тих надолужуючих справ, і дитина померла (II Цар. 12). Відпуст також не звільняє від тих страждань, якими Бог випробовує праведника, щоб дати йому тим більший ступінь вічної слави в небі. Адже без страждань ніхто не може бути врятований. Навіть Матір Божа, вільна від усякого гріха, змушена була багато страждати. Якщо б відпуст звільняв від страждань, то був би лише перешкодою у досягненні спасіння. Отже, відпуст, як і благословення, звільняє лише від тих страждань, котрі не зумовлюють

спасіння душі.

Той, хто не знаходиться в стані Божої ласки, не може доступити жодного відпусту. Добрі справи, здійснені такою людиною, можуть лише сприяти її наверненню, але не зменшенню тимчасових покарань за гріхи.

Як мертвий член втрачає зв'язок з живими членами, так і на людину, котра живе в стані тяжкого гріха, отже, є мертвим членом Церкви, не можуть мати жодного впливу живі члени, жертвуючи за неї власне надолуження (св. Тому з Акв.). Смертний гріх — це неначе непробивний сталевий щит, від котрого відскакує будь-який вплив ласки, заслуженої для нас Ісусом Христом (Грине).

Церква надає відпусти за відмовляння деяких молитов, відвідування деяких святих місць і використання деяких святих речей; а також надає особисті відпусти.

Ніколи не можна надавати відпусту з умовою дарування лише якоїсь грошової суми (Трид. Соб. 21 8). Відпустових молитов є багато. Їх необхідно відмовляти усно, але не обов'язково на колінах, хіба що це виразно вказано (Відп. к. 18, 9, 1862). Можна відмовляти їх будь-якою мовою, якщо лише правильний переклад; вистачить позитивного відгуку єпископа про переклад (Відп. 29, 12,1862). Такої молитви, як взагалі жодної доброї справи, не можна довільно змінювати навіть в найменших подробицях; також треба якнайдокладніше дотримуватись будь-яких вказівок щодо часу, місця і т. д. (Відп. к. 18, 2. 1835). Невелика помилка в молитві не спричиняє втрати відпусту (св. Альф.). З деякими молитвами пов'язаний відпуст на кожний раз, коли. лише їх відмовляють; з іншими — тільки раз на день. Крім того, є святі місця, з якими пов'язаний відпуст для тих, хто їх відвідує. Таким місцем є, напр., хресна дорога Ісуса Христа в Єрусалимі і кожна інша, впорядкована на її зразок; святі сходи (вони знаходяться тепер у Римі), по яких волочили Спасителя в домі Пилата. Ці сходи, котрі складаються з 28 мармурових східців, з Єрусалиму до Риму привезла імператриця Олена у 326 р. Хто на колінах сходить по тих сходах догори, одночасно роздумуючи над страстями Ісуса Христа, здобуває 9 років відпусту за кожну сходину (Пій VII. 2. 9, 1817). Копії тих святих сходів знаходимо в багатьох відпустових місцях і вони також переважно обдаровані відпустами. Більші відпусти пов'язані з

відвідинами гробу св. Петра в Римі, стаційних церков в Римі (в яких зберігаються цінні мощі), церкви Порціюнкули коло Ассізі, святих місць в Єрусалимі, гробу св. Якова в Компостелі в Іспанії і т. д. Святими речами, з якими можуть бути пов'язані відпусти, є, напр., хрестики, вервиця, образки, образи, статуї; однак ті речі повинні бути посвячені Папою або уповноваженим священиком (звичайно окремим благословенням рукою). Відпуст можна надавати на такі речі, які зроблені з міцного матеріалу, напр., із заліза, дерева, олова. Можна також давати відпуст на вервиці, яка зроблена з міцного скла. Посвячення втрачає свою цінність, коли освячуваний предмет наполовину знищений, напр., коли з вервиці не залишиться і половини зернят. Посвячені речі втрачають пов'язані з ними відпусти, коли їх продають (Відп. к. 5, 6. 1721), або коли позичають їх іншим для використання відпустів (Відп. к. 13, 2. 1745). Зате дозволяється якусь річ посвятити і відтак подарувати її; в цьому випадку посвячення не втрачає своєї сили (Відп. к. 12, 3. 1855). При хрестах пов'язаний відпуст лише із зображенням Ісуса Христа; отже, це зображення можна також помістити на іншому хресті (Відп. к. 11, 4. 1840). Один і той самий хрест може мати привілей кількох відпустів, напр., відпусту вмираючих, відпусту хресної дороги (Відп. к. 29, 2. 1820). Те ж стосується і вервиці (Лев XII 1823). Однак однією і тою самою молитвою не можна здобути всіх відпустів, пов'язаних з якимось предметом. Хто носить при собі посвячений предмет, з яким пов'язані папські відпусти, або зберігає його в своїй квартирі (і при тому часто здійснює справи милосердя або часто слухає Службу Божу чи відправляє її), досягає повного відпусту в Господні і Богородичні свята, якщо приступає в ці дні до св. Тайн, і відмовляє молитву в наміренні Церкви (Пій IX. 14, 5. 1853). У всі дні, в які виконує вищенаведені дії, крім того, здобуває відпуст частковий, а також здобуває повний відпуст у годину смерті (Лев XIII. 23, 2. 1878). Усі хрести і вервиці, привезені із святої Землі, де торкалися святих місць, здобувають тим самим папського відпустового посвячення (Інок. XI, 28, 1. 1688). Часткові відпусти отримують члени різних братств, а також деякі священики.

Відпуст є повний, коли отримуємо відпущення усіх тимчасових покарань за гріхи; частковий — коли отримуємо відпущення лише якоїсь частини покарань за гріхи.

Величина відпусту відповідає вартості здійсненої доброї справи. З легкою справою, звичайно, пов'язаний малий відпуст, із складною справою — великий відпуст *«Той, що надає відпуст, тобто звільняє від покаянних справ ні за що, грішить, але вірні стають учасниками відпусту»* (Св. Тома з Акв.). Нехай ніхто не вважає, що здобути повний відпуст дуже легко. Хто відчуває в собі бодай дрібочку недозволеної прихильності до земних речей, той вже не є зовсім вільний від провини гріха, отже, не є також вільний від усякого покарання за гріх; такий потребує очищення через страждання. Наскільки осоружна нам образа Бога, настільки справедливий Бог зрікається справедливого бажання покарання (Бурдалю).

Повний відпуст дає Церква тільки тоді, з тією умовою, коли крім здійснення інших названих добрих справ, приступимо до св. Тайн Покаяння і Євхаристії та відмовимо молитву у наміренні Церкви; часто рекомендоване також відвідування якоїсь церкви.

Наприклад, хто щоденно пробуджує в собі акти трьох Божих чеснот, доступає повного відпусту одного довільного дня на місяць, якщо в той день приступить до св. Тайн і помолиться в наміренні Церкви (Венед. XIII. 15, 1. 1728). Той самий відпуст пов'язаний з молитвою: *«Будь, Господи Ісусе, благословенний, в Найсвятішій Тайні утаєний»* (Пій VI. 24, 5. 1776). Хто щоденно відмовляє молитовку: «Найсолодше Серце Господа Ісуса, дай, щоб я Тебе любив щораз більше», здобуває повний відпуст одного довільного дня на місяць, коли приступить до св.Тайн, відвідає церкву і помолиться в наміренні Церкви (Пій IX. 26, 11. 1876). Те саме стосується і молитви: «*Найсолодше Серце Марії, будь моїм порятунком»* (Пій IX. 30, 9. 1852).

Необхідно обов'язково сповідатися, хоч би ми не відчували за собою жодного тяжкого гріха (Відп. к. 19, 5. 1759). До сповіді і Причастя можна приступати також за день перед доступленням відпусту (Пій IX. 6, 10. 1870). Вірні, котрі сповідаються щотижня, можуть протягом тижня доступити усіх відпустів без сповіді, крім відпусту ювілейного (Відп. к. 9, 12. 1763). Під час одного і того самого Причастя можна здобути більше повних відпустів, якщо лише дотримаємося усіх визначених умов (Відп. к. 6, 12. 1870). Однак коли при кожному з тих відпустів вказано відвідати церкву, треба стільки ж разів бодай вийти з церкви і знову увійти до неї, за кожним разом

відмовляючи молитву в наміренні Церкви (Відп. к. 29, 2.1864). Того самого повного відпусту можна доступити протягом одного дня лише раз; виняток становить лише відпуст Порціюнкули. Для хворих осіб вистачає самої сповіді; замість Причастя й інших добрих справи вони можуть здійснити якусь іншу добру справу, призначену сповідником (Пій IX. 18, 9. 1862). Члени братств, товариств і коргрегацій, ті, котрі не можуть відвідати церкву внаслідок хвороби або ув'язнення, можуть здобути відпусти, якщо лише виконають ті справи, які їм дозволяє виконати їхнє становище (Пій IX. 25, 2. 1877). Вибирати молитву в наміренні Церкви кожен може довільно (Відп. к. 29, 5.1841). Загалом вважають достатнім відмовити 5 разів *«Отче наш»* і 5 — «*Богородице Діво»*, або інші довгі молитви. Ці молитви повинні відмовлятися напам'ять (св. Альф.), можна їх відмовляти перед Причастям або після нього (Відп. к. 19, 5. 1759). Треба молитися в наміренні згоди і миру міжнародними за викорінення єресі і велич Церкви. Замість церкви можна відвідати каплицю; однак не йде мова про монастирські каплиці або каплиці при семінаріях і т. п., до яких більшість вірних не мають доступу (Відп. к. 22, 8. 1842). Лише мешканці тих закладів можуть здобути відпуст завдяки відвідуванню таких каплиць. Відвідати церкву можна також ввечері; відпуст можна здобути в проміжку часу від півночі до півночі (Відп. к. 12, 1. 1878); лише під час свят термін відпусту триває до настання темряви (Венед. XIV. 5, 5. 1749). Під час такого відвідування церкви треба відмовити молитву в наміренні Церкви.

Найважливіші повні відпусти — це відпуст ювілейний і відпуст папського благословення.

Ювілейний відпуст проголошується кожних 25 років, а здобути його можна протягом цілого року, який називається ювілейним або радісним. Ще у ізраїльтян кожний 50-ий рік оголошувався ювілейним, або роком загальної ласки і помилування. Щоб здобути ювілейний відпуст, треба передусім прийняти св. Тайни, відвідати означені церкви, а деколи також бодай один день строго постити і давати добровільну милостиню. Якщо хтось не може виконати три останні умови, може просити сповідника про призначення йому інших. Під час ювілею сповідники можуть відпускати гріхи тим, кому вони були затримані (резерватам), звільняти від церковних покарань (цензур) і

від деяких обітниць (але не від обітниці довічної чистоти і вступу у монаший чин), але ніколи двічі одній і тій самій особі. У ювілейний рік втрачають вартість усі інші відпусти, надані живим (за винятком відпусту у годину смерті); однак можна і в той період здобувати усі відпусти на користь померлих. Ювілейний відпуст можна здобути лише раз, і то для себе. Папи в наступний після ювілейного рік проголошують новий ювілейний відпуст, що є дійсним на усій земній кулі, але тільки протягом короткого часу, так званий післяювілейний. Часто також Папи організовують надзвичайні ювілеї з нагоди вступу на папський престол або відкриття собору, або також в період переслідувань Церкви. Повного відпусту здобуває також кожний, хто після прийняття св. Тайн Покаяння і Євхаристії отримає папське благословення і помолиться в наміренні Церкви. Урочисте благословення Папа уділяв переважно під час найважливіших річних свят після Служби Божої з балкону найбільшого собору в Римі (з 1870 р. цей звичай відмінено). За дозволом Папи папське благословення можуть також уділяти єпископи, на Великдень або у яке-небудь інше свято (але не під час ювілею); можуть його також уділяти душпастирі за особистим уповноваженням Папи. Деякі релігійні монаші чини можуть з дозволу єпископа уділяти папське благословення в деякі дні року тим людям, котрі відвідують їх монастирські церкви; можуть це робити і місіонери (проповідники) після закінчення місій.

Повного відпусту в годину смерті можна здобути тоді, коли, прийнявши св. тайни та взиваючи до імені Христа, отримаємо папське благословення; або маємо при собі якийсь предмет з папськими відпустами (хрестик, вервицю і т.п.). Здобувають цей відпуст також члени майже всіх братств і ті, котрі щоденно пробуджували в собі акти трьох Божих чеснот або відмовляли інші вказані молитви.

Коли неможливо прийняти св. Тайни, треба бодай пробудити в собі жаль за гріхи. Коли неможливо взивати ім'я Ісуса вголос, устами, треба зробити це бодай серцем. Однак обов'язково треба повністю віддатися Божій волі (Вен. XIV. 5, 4. 1747). Священики, уповноважені Папою, напр., місіонери, можуть посвячувати з правом відпустів для помираючих хрестики, вервиці, образки і т. д. Щоб здобути відпуст у годину смерті вистачить, якщо вірний має такий предмет у себе вдома (Лев XIII 23, 2. 1878). Повного відпусту в годину смерті здобуває

кожний, хто щоденно пробуджує в собі акти трьох. Божих чеснот хоча би довільними словами (Вен. XIII. 15, 5.1728); хто щоденно молиться: *«Нехай діється, нехай прославляється і вовіки возвеличується найсправедливіша, найвища і наймилостивіша воля Божа у всьому»* (Пій VII. 19, 1. 1818); той, хто щоденно промовляє: *«Ангеле Божий, Хоронителю мій, котрому Божа доброта поручила мене, просвітлюй мене, оберігай, будь моїм керманичем. Амінь»* (Пій VI. 11, 6 1796); той, хто часто користується привітанням «*Слава Ісусу Христу»*, або хто часто побожно звертається до св. імен Ісуса і Марії (Клим. XIII. 5, 9. 1759). У годину смерті можна здобути лише один повний відпуст. Ці відпусти є особистими, тобто, вони не можуть бути корисними для інших осіб або душ в чистилищі. Вмираючі не можуть чинити жодних справ каяття; тому Церква значно полегшує їм відпущення тимчасових покарань за гріхи.

Частковими відпустами є такі: відпусти 40 днів, 100 днів, відпуст одного року, 5 або 7 років; рідко Церква уділяє відпуст 30 років, а ще рідше — 100 років. Приклади можуть бути різноманітними. Скільки разів хто перехреститься, промовивши потрібні слова, здобуває відпуст 50 днів (Пій IX. 28, 7. 1863); якщо хтось хреститься свяченою водою, здобуває відпуст 100 днів (Пій IX, 23, 3. 1866). Скільки разів хто пробуджує в собі акти трьох Божих чеснот, здобуває відпуст 7 років і 7 чотиридесятниць (Вен. XIV. 28, 1. 1756). Відпустів кількох тисяч років не надавала Церква ніколи (Вен. XIV). Адже ніхто так довго не жив в перші роки християнства, щоб міг так довго спокутувати на землі. Визначаючи час (скільки днів або років), Церква не вказує, скільки днів чистилищних покарань зменшує відпуст, бо це знає лише один Бог; Церква лише встановлює, через скільки днів або років була б зменшена покута, згідно з терміном давніх покаянних кар.

Лише Папа може надавати відпусти, дійсні для усієї Церкви, бо лише він має духовну судовладу над усією Церквою і саме він розпоряджається спільними скарбами Церкви.

Єпископи також мають право надавати відпусти. Це виходить зі слів Ісуса Христа: *«Що ви розв'яжете на землі, буде розв'язане і на небі»*, і далі: «*Кому відпустите гріхи, будуть відпущені»*. Однак єпископи мають цю владу лише у власній дієцезії, бо лише тут посідають судовладу. Згідно з рішенням Лютеранського Собору (1215), єпископам

дозволено надавати лише часткові відпусти. Апостольська Столиця уповноважила єпископів надавати відпусти одного року в день посвячення якоїсь церкви, а 40-денні відпусти — при інших нагодах.

Деякі відпусти можна також жертвувати через заступництво за душі померлих. Зокрема можна жертвувати за душі в чистилищі певний відпуст через відправлення Служби Божої при привілейованому престолі.

У зв'язку з тим, що душі в чистилищі беруть участь у спілці Святих, ми можемо їм допомагати, жертвуючи на їх добро наші добрі справи, тобто, й ті добрі справи, з якими пов'язане відпущення тимчасових покарань за гріхи. Вірні можуть жертвувати відпусти в наміренні душ померлих лише тоді, коли спочатку самі їх здобудуть (св. Альф.). Той, хто хоче жертвувати відпуст на користь померлого, повинен знаходитись сам в стані ласки, тобто, бути вільним від тяжкого гріха, так само, як той, на користь якого жертвується відпуст. Хто хоче допомагати бідним душам, повинен перш за все подбати, щоб сам був вільний від пекла (св. Франц.). Однак жертвування відпусту на користь померлих не є якимось звільненням від покарань за гріхи, а лише свого роду заступництвом. Отже, немає гарантії, що померлий, за котрого жертвуємо повний відпуст, відразу ж вийде з чистилища; скільки покарань йому відпускається — це залежить виключно від Бога і тільки Йому одному відомо.

Відпуст привілейованого престолу

Привілейованим називаємо той престол, при якому відправлена за померлого Служба Божа здобуває йому повний відпуст із скарбниці ласк св. Церкви. Всі кафедральні церкви мають один такий привілейований престол, який призначає сам єпископ (Вен. XIII. 20. VIII. 1724). Право привілейованого престолу для довільного престолу мають також усі монастирські і парохіальні церкви, а про відновлення цього привілею повинні просити єпископа кожні сім років (Клим. XIII. 19.V.I761). Деяким престолам з особливих якихось причин папи надають привілей раз і назавжди. Жоден священик не може бажати більшої данини на Службу Божу, якщо відправляє її при привілейованому престолі. Службу Божу треба відправляти в чорних ризах, якщо дозволяють на це в цей день правила церковного уставу. Такий повний відпуст можна жертвувати тільки за одну душу, а саме за ту, за яку відправляється Служба Божа. Священик під час відправи такої Божественної Літургії не мусить мати намірення доступити відпусту; відпуст отримує незалежно від цього. Виключно від Божого милосердя залежить те, чи душа померлого завдяки відправі за неї Служби Божої при привілейованому престолі отримає повне звільнення від усіх покарань чистилища. Достеменно лише те, що такого відпусту привілейованого престолу можна здобути вірогідніше, ніж усяких інших відпустів, бо він залежить від відправлення св. Літургії, а не від стану ласки людини. Привілею престолу Папа може надати кожному окремому священикові для нього самого на всі дні тижня або лише на кілька. Так, напр., священики, котрі збуджують героїчний акт любові за душі померлих, мають щодня право привілейованого престолу (Пій IX, 30 вересня 1852). Коли при привілейованому престолі відправляється Служба Божа за живу особу, то повний відпуст не може бути пожертвуваний за померлого, а тільки за того живого, за котрого відправляється Служба Божа (Лев XII. 25. VIII. 1897); з цього випливає, що привілейований престол корисний не тільки для померлих, але й для живих.

Здобувати відпусти — корисна справа (Трид. Соб. 25). Завдяки цьому відвертаємо від себе багато земних нещасть і зменшуємо собі

покарання в чистилищі.

Через відпусти відвертаємо від себе хвороби, нещастя, спокуси і т.п. Коли не здобуваємо відпустів, то, безперечно, викликаємо на себе тимчасові покарання за гріхи. Хто не дбає про відпусти, той подібний на подорожнього, котрий міг би дійти до місця призначення легкою й короткою дорогою, однак обирає довший і складніший шлях; така людина чинить дуже нерозумно і сама собі є ворогом. Не один не поважає відпусти, бо не розуміє їх значення.

Інші ж знову відкидають відпусти, бо чули або читали, що в середньовіччі зловживали відпустами. Та чи була коли на землі така свята справа, якою люди не зловживали б? Зловживання не применшують цінності доброї справи. Якщо б відпусти не були доброю справою, то напевне не мали б так багато ворогів.

Єлеопомазання

Ісус Христос — милосердний самарянин, бо через свого заступника — священика — вливає оливу в рани хворого, щоб вилікувати його душу і тіло.

Св. Тайну Єлеопомазання здійснюють таким чином. Священик обмазує св. Єлеєм, творячи хрест, п'ять органів чуття хворого як знаряддя гріха (чоло, очі, вуха, ніздрі, уста, руки, груди й ноги), одночасно промовляючи молитву, в якій просить Господа Бога оздоровити хворого цим помазанням від кожної душевної і тілесної хвороби, оживити його своєю ласкою, заслуженою для нас Ісусом Христом, за молитвами Пресвятої Богородиці і усіх Святих. Конаючому хворому священик помазує тільки чоло. У такому випадку помазання інших органів чуття вже не обов'язкове, але треба молитися, доки хворий ще живе.

Ще св. Яків згадує про Тайну Єлеопомазання. Він говорить: *«Нездужає хтось між вами? Хай прикличе пресвітерів церковних і хай вони помоляться над ним, помазавши його олією в ім*я Господнє, і молитва віри спасе недужого, та й Господь його підійме; і як він гріхи вчинив, вони йому простяться»* (Як. 5, 14-15). Папа Інокентій I (400 р.) виразно заявляє, що ці слова стосуються Тайни Єлеопомазання тяжкохворих християн. Св. Цезарій, єпископ Ареляту, нагадує християнам про те, щоб у випадку тяжкої хвороби приймали Тіло Господнє, а також згодилися бути помазаними Єлеєм для повернення здоров'я і відпущення гріхів. Це Тайна, яку встановив Ісус Христос (Трид. Соб. 14, 4).

Єлеопомазання діє так, як діє олива: зміцнює, лікує, полегшує людині здобуття спасіння.

Єлеопомазання загартовує людину, надаючи їй сили для боротьби з болем, фізичними стражданнями і спокусами.

Досвід вчить, що не один хворий після прийняття Єлеопомазання зміцнювався. Людина, котра боялася смерті, як вогню, ставала спокійною, терплячою і повністю покладалася на Божу волю. У хвилину смерті злий дух користується різними хитрощами, щоб

позбавити людину надії на Боже милосердя (Трид. Соб.). І саме Єлеопомазання відганяє диявола від смертного одра. Найкращим прикладом цього є останні хвилини св. Єлеазара. Коли наблизилась хвилина смерті, на його обличчі вималювався переляк, і святий почав нарікати перед присутніми на те, що його жахливо мучить злий дух. Прийнявши св. Єлеопомазання, він заспокоївся.

Єлеопомазання лікує душу, а часто й тіло. Воно сприяє тому, що хворому відпускаються усі смертні гріхи, в яких він не міг висповідатися через тілесну й духовну слабкість; сприяє також відпущенню багатьох покарань за гріхи. Крім цього, не раз повертає здоров'я тілу, якщо це корисно для спасіння душі.

Єлеопомазання доповнює все, чого хворий не з власної вини не зміг здійснити при св. Тайні Покаяння, воно є покаянням хворих. Часто трапляється, що хворий не може добре висповідатися або виконати найважливіші справи каяття через хворобу чи втрату свідомості, тому св. Церква, щоб допомогти йому, через св. Єлеопомазання доручає його Божому милосердю. (Зрозуміло, що хворий не має права замовчувати гріхи з надією, що їх згладить св. Єлеопомазання. У такому випадку св. Єлеопомазання не принесло б жодної користі). Єлеопомазання часто сприяє оздоровленню (Трид. Соб.). Коли Бог передбачить, що хворий, одужавши, гідно використає решту свого життя для добра своєї душі, то дарує йому одужання, щоб мав час краще приготуватися до смерті. Якщо ж Бог предбачає, що станеться по-іншому, то забирає хворого з цього світу. Деколи Бог допускає смерть хворого з огляду на його поважний вік; тоді вже сама природа вимагає, щоб хворий помер. Кожний хворий справді відчуває бодай полегшення, коли гідно прийме Єлеопомазання; це можна пояснити природним способом. Сповідь і цілковите поєднання з Богом заспокійливо впливає на розум і, одночасно, добродійно впливає і на тіло. Однак слід пам'ятати, що Єлеопомазання приносить здоров'я тілу тільки завдяки впливу Божої сили (св. Тома з Акв.). Нерозумний той, хто боїться Єлеопомазання, тому що переконаний, що після нього повинен відразу померти. Чи ж для того каже Бог рости збіжжю, що є поживою для тіла, щоб ми померли? Навпаки, для того, щоб ми вживали ту поживу і залишилися живими. Так само призначив Бог духовну поживу, а, отже, й святі Тайни, для того, щоб ми не померли, а

вживали їх і жили. Нерозумний той, хто говорить, що Єлеопомазання непотрібне, бо й без нього здобуде здоров'я.

Єлеопомазання робить нас більш здатними до осягнення вічного спасіння, бо згладжує покарання за гріхи і примножує В нас освячуючу ласку. Єлеопомазання в більшій або в меншій мірі згладжує покарання за гріхи, відповідно до ступеня жалю й побожності, з якою його приймаємо. У кожному разі, той, хто гідно приймає Єлеопомазання, буде менше страждати після смерті. Завдяки Єлеопомазанню ми швидше уникаємо чистилища і швидше дістаємося до неба. Спільне у Тайні Єлеопомазання з іншими Тайнами те, що вона примножує освячуючу ласку. А збільшення освячуючої ласки має велике значення в хвилину смерті, бо від цього залежить ступінь майбутньої слави на небі.

Єлеопомазання приймають тільки важкохворі і то негайно, щоб стати здоровими тілом і душею. Важка хвороба — це така недуга, яка пов'язана з небезпекою для життя. Отже, не можна приймати Єлеопомазання, коли болить зуб або голова. Чи може приймати Тайну Єлеопомазання воїн перед битвою або засуджений на смерть перед виконанням вироку? Не може ні один, ні другий, тому що обидва не є хворими. Винятком є лише старці. Вони можуть приймати Єлеопомазання в будь-яку хвилину, коли лише відчують себе нездоровими, бо старість вже сама по собі є важкою хворобою, Тяжкохворий-повинен прийняти Єлеопомазання негайно. Хто з власної вини приймає його, вже будучи непритомним, тому воно не принесе стільки користі, скільки тому, хто прийме Єлеопомазання свідомо, з побожністю і жалем. Бо ласка цієї Тайни має більший вплив на хворого тоді, коли він прийме її свідомо, коли може належно виявити свою віру, шану і побожність. Тілу також мало чим допоможе Тайна Єлеопомазання, якщо людина її прийме надто пізно. Нерозумно чинить той, хто кличе пожежників тоді, коли дім уже майже згорів. Сьогодні Єлеопомазання так рідко сприяє одужанню людини тому, що вона відкладає його прийняття до останку, коли вже хіба чудо могло б її оздоровити. Через свою недбалість така людина не заслуговує ласки оздоровлення. Хто нехтує такою важливою Тайною, той є найбільшим ворогом самому собі і подібний на мешканців міста, котрі, бачачи ворога, який їх оточує, не хочуть забезпечитися харчами,

покладаючись на свої власні сили. Людина, яка, збираючись в дорогу у вічність, нехтує цією св. Тайною, подібна на подорожнього, котрий не бере в дорогу грошей. Нехтування цією св. Тайною не може не бути тяжкими гріхом і великою образою Св. Духа.

Не можуть приймати Тайни Єлеопомазання особи, які ще не прийшли до вживання розуму.

Єлеопомазання — це доповнення Тайни Покаяння. Отже, хто не може прийняти св. Тайни Покаяння, не може також прийняти і її доповнення. Це стосується, перш за все, дітей, котрі ще не прийшли до вживання розуму. Звичайно, це не стосується абсолютно всіх дітей до семи років, бо не раз бувало, що вже п'ятирічні діти, вмираючи, бажали священика, почуваючи себе винними перед своїми батьками. Не можуть приймати Єлеопомазання старші люди з ослабленим розумовим розвитком.

У тій самій хворобі Єлеопомазання можна приймати тільки один раз.

Однак, якщо стан здоров'я покращиться, а згодом людина повторно захворіє, то знову може прийняти Єлеопомазання (Трид. Соб.).

Перед прийняттям Єлеопомазання хворий повинен висповідатися і запричащатися; після Єлеопомазання приймає звичайне папське благословення.

Сповідатися треба тому, що Єлеопомазання приймається в стані ласки. Єлеопомазання — це ліки; і, як ліки призначені для живих, а не для померлих, так і Єлеопомазання призначене для живих душею.

Папське благословення, котре також називають загальним розгрішенням, може надавати вмираючим кожний священик, уповноважений до цього єпископом. Однак при цьому повинен використовувати відповідні рекомендовані вислови (Відп. к. 18, 3 1879). Папське благословення уділяє повного відпусту. Однак хворий повинен промовляти ім'я Ісуса вголос (священик в той час відмовляє відповідну молитву, в якій вживається ім'я Ісус), або бодай в душі, коли вже не в змозі говорити (тоді священик подає хрест для цілування); інакше не може бути відпусту (Відп. к. 20. 8. 1775). Папське благословення, подібно, як і Єлеопомазання, не може повторюватися в тій самій недузі. Повний відпуст у годину смерті можна здобути через

т. зв. хрестик помираючих. Тому треба подбати про те, щоб уповноважений до цього священик посвятив малий хрестик і надав йому відпуст у годину смерті. Існує побожний звичай запалювати біля вмираючого свічки; цим немовби просимо в Бога допомоги для хворого. Однак робити це треба розумно і обережно, щоб не злякати хворого і не завдати йому прикрощів.

Найближче оточення хворого повинне дбати про те, щоб він своєчасно прийняв Єлеопомазання. Зрозуміло, що й лікар повинен вчасно попередити рідних про близький кінець хворого. Отже, лікар теж несе відповідальність за спасіння хворого. Тому вірні повинні викликати до хворих лікарів-християн. Не раз домашні виправдовуються тим, що виклик священика схвилює і злякає хворого. Така надмірна обережність є якраз найбільшою жорстокістю щодо хворого. Смерть неможливо зупинити. Така рідня подібна до людей, котрі не хотіли б застерегти сліпого, який прямує до прірви, щоб не злякати його. Краще налякати хворого, ніж дозволити йому впасти у прірву.

Домашні повинні відповідно упорядкувати кімнату хворого і приготувати все необхідне для уділення Єлеопомазання. Стіл треба накрити білим обрусом; на столі повинен стояти хрест, а з обох його боків — дві запалені свічки. Крім цього, повинна бути освячена вода, якою священик міг би покропити хворого і кімнату. Врешті, треба приготувати тарілку з ватою, якою священик обтирає помазані частини тіла. Під час сповіді усі повинні вийти з кімнати, враховуючи, що сповідь тяжкохворого відбувається переважно вголос.

Свята Тайна Священства

Св. Тайна Священства відбувається наступним чином. Єпископ кладе праву руку на голову майбутнього священика, закликаючи Св. Духа, подає йому священицькі ризи і посвячений святий посуд. Висвячений, окрім багатьох ласк, отримує також священицьку владу, а саме — владу відправляти Службу Божу і відпускати гріхи.

Тайну Священства (рукоположения) єпископ уділяє під час Служби Божої, при престолі, після херувимської пісні. Архідиякон приводить диякона, котрий повинен бути посвячений на священика, перед єпископом, який сидить на стільці при престолі, і тричі обводить навколо престолу. Опісля диякон стає на коліна перед престолом і, поклавши руки на св. Євангеліє, складає присягу вірності усьому, чого навчає св. католицька Церква, у дотриманні церковних законів і у послуху єпископу. Прийнявши присягу, єпископ встає, кладе кінець омофора і праву руку на голову диякона і читає ритуал священицького рукоположения. Новопоставлений священик падає хрестом на землю, а архідиякон читає єктенію. Після єктенії священик піднімається і знову стає на коліна перед єпископом, котрий кладе руку на його голову і читає молитву; відтак дає йому єпітрахиль, нарукавиці, фелон, чашу з дискосом і служебник. Рукоположений священик одягає єпітрахиль, нарукавиці і фелон, стає при престолі і відправляє далі Службу Божу з єпископом. Завдяки рукоположению висвячений отримує не тілько священицьку владу, але й різні ласки. Рукоположения дає Святого Духа (Трид. Соб. 13, 2).

Ще Апостоли уділяли св. Тайну Священства через положення рук і молитву.

Так, напр., через положення рук і молитву отримали Тайну Священства Павло і Варнава з Антіохії (Діян. Ап. 13, 3). Павло таким самим чином висвятив Тимофія. Ще св. Августин називав рукоположения Тайною; він долає в цьому відношенні донатистів, котрі вчили, що не можна втратити Хрещення, але можна втратити право уділяти Хрещення. Св. Августин говорить: *«Одне і друге є Тайною, і жодного не можна повторювати»*. Тайну Священства

встановив Ісус Христос на Тайній Вечері.

Завдяки Св. Тайні Священства людина здобуває дуже почесного, але, водночас, дуже важкого та відповідального уряду.

Через Св- Тайну Священства людина здобуває високої гідності, честі і поваги. Саме тому й називають священиків *«духовними отцями»*. Священик, в деякій мірі, має більшу владу, ніж земні володарі і навіть Ангели. Земний володар може помилувати засудженого на смерть, але не в змозі нікого звільнити від гріхів або сотворити Тайну перетворення хліба в Тіло Ісуса Христа. Володарі є заступниками Бога на землі (якщо вони законно вибрані і не спрямовують своїх дій проти Божих законів і законів св. Церкви), — але ніколи не можуть бути, як священики, посередниками між Богом і людьми. Священики отримують владу, якої не мають Ангели (св. Августин), бо жоден Ангел не може своїм словом перетворити хліб у Тіло Ісуса Христа, а всі разом Ангели не можуть звільнити навіть від одного гріха (св. Амвр.). Священицький уряд займається небесними справами; ті, що в тілі, повинні виконувати службу Ангелів (св. Золот.). Священик є посередником між Богом і людьми (св. Лавр. І). Він є послом, котрий захищає перед Богом людські справи. Він є Ангелом Господнім, або Божим посланцем до людей, щоб провіщати їм Божу волю. Священик посланий Господом Богом, щоб привести нас до нашої Батьківщини. Священик є заступником Бога, або уповноваженим Божих справ; тому шану, яку віддаємо священикові, віддаємо самому Богові (св. Золот.). Зважмо, що сказав Ісус Христос: «Хто слухає вас, мене слухає; а хто гордує вами, .мною гордує» (Лук. 10, 16). Св. Франц з Ассізі говорить, що, коли б зустрів одночасно Ангела й священика, то спочатку привітався б із священиком. Священицький уряд дуже важкий, бо священики мають важкі обов’язки. Священик повинен щодня відмовляти церковне правило, що займає більше години часу; в будь-який час мусить поспішати до хворих, незважаючи на те, що хвороба може бути інфекційною, щоб їх висповідати, причастити та уділити їм Тайну Єлеопомазання. Не раз годинами змушений слухати св. Сповіді. Часто повинен довго постити (переважно під час пізніх Служб Божих і довгих Богослужінь), мусить уникати багатьох життєвих розваг і розкошів; має бути щедрим для вбогих і всім давати добрий приклад. Має бути сіллю землі (Мат. 15,

13). Священицький уряд дуже відповідальний. Коли вовк потрапить в отару і задере овець, то пастух відповідає за кожну з них. Так і священики повинні скласти колись звіт про всі повірені їм душі. Тому св. Золотоуст під час проповіді у день свого рукоположения сказав: «*Мені треба тепер багато тисяч заступників, щоб у день суду не було вкинено мене у кромішню темряву*».

Якраз тому, що достоїнство священицького уряду таке велике, священикові завжди і всюди належиться шана, навіть тоді, коли спосіб його життя не зовсім відповідає тому достоїнству.

Священицький уряд неможливо втратити навіть через недостойну поведінку; тому священицькому уряду завжди належиться шана. Навіть іновірські царі завжди з повагою ставилися до священиків великого Бога. Коли Олександр Великий наблизився до Єрусалиму, йому назустріч вийшов у святкових ризах архієрей, оточений священиками, щоб просити його ласки. Побачивши його, Олександр відразу впав перед ним ниць і відразу ж виконав усі його прохання. Коли, однак, один полководець здивувався від побаченого, Олександр сказав йому: *«Я віддав шану не архієреєві, а Правдивому Богові, якому він служить*». Господь Бог залишає священикам немічну людську природу, щоб вони мали співчуття і милосердя для неосвічених у релігійних питаннях і тих, хто блукає у пошуках істини. Якраз тому допустив Бог, щоб так низько впали Петро і Павло, завдяки чому вони стали милосерднішими до грішників. Св. Франц з Ассізі говорить про священиків: «Не хочу бачити їхніх помилок, а лише визнавати в них заступників Господа Бога». Св. Катерина з Сієни говорить: «*Якби навіть священики були дияволами в людському тілі, то, незважаючи на це, ми повинні були б поважати їх сан, щоб не образити Бога*». Несправедливо чинить той, хто помилки одного священика приписує цілому стану. Хто ж був би таким немудрим, щоб осудити Ісуса Христа і всіх Апостолів тому, що між ними знайшовся один Юда? Чи можете показати мені на землі людей, які були б вільні від будь-яких помилок? (св. Августин).

Посада священика дуже важлива і дуже відповідальна, тому ніхто не повинен присвячувати себе цьому сану, якщо не має до цього покликання.

Отже, ніхто не повинен висвячуватися на священика, якщо не має

до цього потягу, якщо в ньому відсутнє прагнення присвятити себе спасінню душ, а є лише прагнення таким чином збагатитися або забезпечити своє життя. Грішать батьки, котрі через суєтність приневолюють своїх дітей стати священиками, незважаючи на те, що діти абсолютно цього не прагнуть. Священик без покликання переважно почуває себе нещасливим і невдоволеним протягом усього життя, не може гідно виконувати своїх священицьких обов'язків, і через те приносить лихо іншим і, таким чином, наражається на вічне осудження. Стати священиком без покликання — це ознака втрати душі (св. Кипр.). Тому навіть великі святі не раз боялися прийняти священицьке чи єпископське освячення. Св. Киприян сховався, коли його хотіли вибрати єпископом Картагіни. Так само чинили і багато інших. Вони вважали себе недостойними цього почесного сану і приймали його, лише зрозумівши, що на це є воля Божа. Бог сам кличе до священства того, кого бажає, тому говорить Ісус Христос Апостолам: *«Не ви мене вибрали, а я вас вибрав»* (Йоан 15, 16).

Рукоположения дає людині лише тривалі здібності, але зовсім не наділяє її правом виконувати обов'язки священицького сану. Крім цього, висвячені ще повинні отримати церковне посланництво, або юрисдикцію (повноваження), щоб здійснювати священицьку владу в якомусь означеному місці.

Ці здібності (хист) полягають передусім у перенесенні на рукоположеного священицької урядової влади, а саме уряду учительського, священицького і пастирського. У Старому Завіті священицька влада передавалася від Арона з покоління в покоління. У Новому Завіті її отримують завдяки духовній спорідненості за допомогою рукоположения. Опріч священицької влади, рукоположений отримує численні ласки звання. Отже, завдяки рукоположению, новий священик змінюється внутрішньо, хоча зовнішньо залишається тим самим. Раз отриману священицьку владу неможливо втратити навіть через найтяжчий гріх.

Католицький священик, котрий відійшов від Церкви, а пізніше знову повернувся до неї, не отримує нового рукоположения. Всі священицькі дії, які здійснює такий священик або єпископ, є важливими, лише не можна йому розгрішати, відпускати гріхи (хіба вмираючим, якщо немає поруч жодного іншого священика).

Священики нез'єднаної, т. зв. православної Церкви, переходячи до католицької Церкви, не отримують нового рукоположення; зате отримують його протестантські пастори (проповідники), коли переходять до католицької Церкви. Церковне післанництво або юрисдикцію уділяє єпископам Папа, а священикам — єпископ або Папа. Однак не може уділити церковного посланництва світська влада. Чого не маємо, того не можем уділити. Не може також уділити церковного післанництва церковна громада, бо вона сама не має церковної влади. Ще в апостольські часи Тимофій отримав єпископське рукоположения і вказівки від Папи, а не від народу. Саме тому Апостоли називали себе слугами Ісуса Христа. Хто здійснював би священицькі обов'язки без єпископського післанництва, той був би, як говорить Христос, злодієм і розбійником, бо такий не входить до вівчарні дверима, а іншою дорогою.

Священик може отримати або юрисдикцію до сповіді (її повинен мати від єпископа єпархії кожний священик, котрий у тій єпархії бажає слухати сповіді), або юрисдикцію урядову (вона пов'язана з Переданням усього церковного уряду і дає право на виконання усіх духовних дій — обов'язків); таку юрисдикцію має кожний парох. Катехити і кожний викладач релігії також повинні мати юрисдикцію від єпископа. Якщо якийсь зухвалець виконує церковні дії без рукоположения або без церковного післанництва, то майже в кожній державі його чекає тяжке покарання (ув'язнення) за порушення релігії, а ще тяжча кара чекає на нього з рук Бога. Цар Осія відважився принести жертву кадила у храмі, хоча священик застерігав його від цього, за це він був покараний — заразився проказою і хворів до самої смерті. У часи Мойсея від вогню загинуло 250 бунтівників, котрі відважилися принести жертву ціло-палення у святій скинії (шатрі), а трьох провідників тієї громади живцем поглинула земля.

Тайну священства можуть приймати тільки чоловіки, старші 24 років.

Кандидатові до священицького сану Папа може надати диспензу, якщо до 24-х років йому не вистачає не більше 20 місяців.

Крім (відповідного віку), кандидати у священики повинні мати відповідні знання, відзначатися чистотою поведінки і доброю славою, походити зі шлюбного зв'язку, не мати ніяких тілесних вад, які могли б

викликати глузування з боку людей.

Не може стати священиком той, хто був двічі одружений. Не всі можуть бути священиками. Однак деколи всіх вірних називають священиками, бо всі повинні чинити на славу Божу добрі справи, які є неначе духовними жертвами (Рим. Кат.); вони є священиками, бо самі віддають себе в жертву (через умертвлення) (св. Єф.). В тому ж значенні не раз всі вірні іменуються царями, бо повинні панувати над своїми недобрими пристрастями.

Тайні Священства передують чотири нижчих освячення.

Перед Тайною Священства Церква надає кандидатові у священики чотири нижчі освячення, а саме: освячення на читця, півця, свіценосця і піддиякона. Цей ритуал не є Тайною, а лише церковним освяченням. Перші три освячення уповноважують до виконання різних церковних послуг, напр., услужения під час св. Літургії, читання Апостола і т.д. Піддиякон може прислуговувати єпископу під час відправлення Богослужень. У нас ці чотири освячення уділяються разом, одне за одним, перш, ніж архієрей почне Службу Божу.

Тайна Священства охоплює три ступені, а саме: освячення на диякона, на священика і на єпископа; однак всі ці три освячення становлять лише одну Тайну.

Дияконат є першим вищим освяченням. Трьома найзнаменитішими дияконами католицької Церкви були св. Стефан, укаменований євреями (35 р.); св. Лаврентій, закатований у Римі розпеченим залізом (258) і св. Франц з Ассізі, славний проповідник і засновник трьох монаших чинів; саме він отримав від Бога ласку: мав на тілі відбиток п'яти ран Ісуса Христа († 1226). Після дияконства слідує священицьке освячення, а саме пресвітерат, котрий надає владу відправляти Службу Божу і відпускати гріхи. Останній ступінь — єпископські освячення, які надають владу висвячувати священиків і керувати Церквою. Рукоположения на єпископа уділяють спільно три єпископи.

Ці три освячення разом становлять лише одну Тайну. Дияконат, без сум
ніву, належить до Тайни священства, бо надає частину правдивої священицької
влади. Св. Павло завжди ставить дияконів поряд з єпископами і

священиками;
св. Отці дають їм найпочесніші наймення (св. Полікарп називає їх "слугами
Божими"), а Тридентський Собор відносить їх до церковної ієрархії (Трид.
Соб. 23, 6). Пресвітерат теж належить до Тайни Священства, бо завдяки йому
висвячений отримує більшу частину священицької влади. Єпископські освячення доповнюють Тайну Священства; завдяки їм одержується повнота
священицької влади.

Отже, єпископ стоїть вище, ніж священик. Основна різниця між єпископом і священиком полягає в тому, що тільки єпископ може уділяти Тайну священства (св. Єр.).

Вірні повинні просити Бога, щоб давав їм добрих священиків.

Ісус Христос каже: *«Просіть Господаря жнив, щоб вислав робітників на свої жнива»* (Мат. 9, 38). Вірні повинні не лише просити в молитвах, щоб Господь дав їм добрих священиків, але повинні також молитися за священиків І таким чином виражати вдячність за їх діяльність. Адже священики невпинно піклуються про вічне і дочасне благополуччя вірних. Через священиків отримують люди спасения.

Найбільшою карою для народу є злі, засліплені священики. Тому треба молитися, щоб Господь посилав нам святих священиків. Найдоцільнішою тут є молитва до Св. Духа. Коли священикові не вистачає просвічення Св. Духа, він і його паства блукають манівцями. Про таких священиків сказав Ісус Христос: *«Коли сліпий веде сліпого, обидва впадуть у яму»* (Мат. 15, 14).

Подружжя

Установлення і суть подружжя

Подружжя сприяє продовженню людського роду. Головна мета Подружжя — зразкове виховання дітей. Цієї мети можна досягнути лише тоді, коли дві особи, чоловік і жінка, єднаються нерозривним зв'язком. Бог, сотворивши перших людей, мовив: *«Покине чоловік батька й матір, і пристане до своєї жінки, і будуть вони двоє одним тілом...»* (Мат. 19, 5).

Отже, Подружжя було встановлене ще в раю самим Богом. Воно було покликане підтримувати існування людського роду. Крім того, у подружжі чоловік і жінка були зобов'язані взаємно допомагати одне одному.

Бог сказав першим людям: *«Будьте плідні й множтеся І наповняйте землю та підпорядковуйте її собі»* (Бут. 1, 28).

Подружжя сприяє поширенню християнства — росте на землі кількість вірних, збільшиться кількість вибраних у небі (св. Фр. С).

Подружжя було встановлене Богом і для того, щоб в ньому чоловік і жінка взаємно підтримували одне одного. Згадаймо Його слова перед створенням Єви: *«Не добре чоловікові бути самому; сотворю йому поміч, відповідну для нього»* (Бут. 2, 18).

Людина, як істота смертна, не може обійтися без сторонньої допомоги — особливо під час хвороби або якого нещастя. Тому кожен шукає товаришів. У подружжі людина отримує не просто приятеля, а супутника життя. Чоловік є опорою для жінки, він працює, дбаючи про добробут сім'ї. Жінка для нього є розрадою, вона береже домашнє вогнище. Отже, члени подружжя взаємно доповнюють одне одного для спільної вигоди. Подружжя сприяє дочасному щастю чоловіка і жінки.

Подружжя переслідує ще й третю мету: воно покликане берегти людей від гріха розпусти. Бо говорить Апостол у першому листі до корінтян: *«... з уваги на розпусту, кожний хам має свою жінку, і кожна*

хай має свого чоловіка» (7, 2), «*...коли не можуть стриматися, нехай одружуються: ліпше одружитися, ніж розпалюватися»* (7, 9).

«Хто відмовляється від подружжя, той стає на шлях розпусти» (св. Берн.).

Деякі люди дуже примітивно міркують про мету подружжя. Вони вважають його лише засобом для заспокоєння в дозволений спосіб тілесних пристрастей. Такі люди переважно не знаходять у подружжі справжнього щастя і не хочуть пам'ятати про свої обов'язки щодо другого члена подружжя.

Подружжя — це установа Божа, а не людська.

Тому, що саме Бог благословив подружжя, Церква називає його святим і благословенним станом. Закони, що стосуються подружжя, були передані Богом спочатку через Мойсея, а потім через Ісуса Христа. Ісус Христос освятив подружжя, починаючи Свій учительський уряд на весіллі в Кані Галілейській.

Християнське подружжя (християнський шлюб) — це угода, укладена перед слугою Церкви, згідно з якого дві християнські особи, чоловік і жінка, зобов'язуються жити в нерозривному зв'язку, чому сприятимуть Божі ласки, які вони отримують під час шлюбу.

Отже, шлюб — це не лише угода, це дійство, яке вділяє ласку Божу, Шлюб здійснює слуга Церкви не лише тому, щоб подружжя отримало церковне благословення, а швидше тому, щоб Бог поєднав їх як справжнє подружжя. Подружжя є Таїнством, але тільки тоді, коли воно здійснене згідно з формою, визначеною Церквою.

Подружжя символізує єднання Христа з Церквою (Єф. 5, 22). Обручницею Христа є одна Церква; так і чоловік може мати тільки одну жінку. Христос поєднаний з Церквою нерозривним зв'язком — так і зв'язок між членами подружжя повинен бути нерозривним. Зв'язок Христа з Церквою сповнений ласкою. Це ж стосується і подружнього зв'язку. Христос є главою Церкви, чоловік є главою сім'ї. Церква підпорядковується Христу, дружина повинна підпорядковуватись чоловікові. Христос і Церква натхненні одним духом, так само повинно бути і в подружжі. Христос не покидає Церкву, Церква не відрікається Христа, — такі ж стосунки повинні бути і між подружжям.

Св. Павло і найдавніші учителі Церкви називають подружжя Таїнством, бо вона є символом спасенного єднання Ісуса Христа з Церквою (Єф. 5, 32).

Християнський шлюб відрізняється від т. з. цивільного шлюбу, який не є Тайною і тому для християнина-католика не може бути правдивим і дійсним подружнім зв'язком перед Богом.

Цивільний шлюб не є Тайною, тому що не відповідає формі, призначеній Богом і Церквою. Цивільній шлюб — це лише світська церемонія, необхідна для того, щоб держава визнала подружжя дійсним. Такий шлюб католики можуть брати лише у тому випадку, коли цього вимагає держава. Однак після цієї церемонії обов'язково повинне відбутися церковне вінчання. До моменту церковного вінчання нареченим не можна мешкати разом, тому що лише після нього стають перед Богом справжнім подружжям.

Цивільний шлюб має згубні наслідки для суспільності — він розхитує віру, авторитет Церкви, руйнує звичаї.

Держава, яка встановлює цивільний шлюб, порушує Божий закон, тому що вважає встановлений Богом церковний шлюб недійсним. Таке протистояння Божому закону розхитує у людей віру І авторитет Бога і Церкви. Цивільний шлюб впливає і на стан моральності. Він не виключає розводу, розведені знову можуть вступити у подружній зв'язок. Часто наслідком такого шлюбу є загальна розпуста — т. з. *«вільна любов»*.

Ознаки подружжя

Згідно з вказівкою Ісуса Христа, християнське подружжя є єдиним і нерозривним.

Христос підніс подружжя до стану євангельської досконалості, покладаючи на нього важливі обов'язки і турботи, а також наділяючи його особливими ласками.

Християнський шлюб можна взяти лише з одним чоловіком (однією жінкою).

Ісус Христос заборонив багатоженство (Лук. 16, 18), вслід за Христом забороняє його й Церква (Соб. Трид. 23, 2).

Християнське подружжя нерозривне, тобто один з членів подружжя тільки тоді може взяти новий шлюб, коли другий член помре.

Взявши новий шлюб, коли друга половина живе, чоловік чи жінка вчинили б смертний гріх, а нове подружжя було б недійсним перед Богом.

При певних обставинах подружжя може розлучитися, але не можна їм вступати в новий шлюбний зв'язок, доки живе друга сторона (І Кор. 7. 11). Пожиттєва розлука (сепарація) допускається тоді, коли одне з подружжя зламає подружню вірність (Мат. 5, 32). Зламавши угоду, втрачаєш права, які були нею гарантовані. Розлучення на деякий час може наступити тоді, коли одна зі сторін веде ледаче життя, поводиться жорстоко з другою стороною, зневажає її, погрожує смертю і т. п. Розлучення оформляється через суд. Проте розлучене подружжя завжди може поєднатися без будь-чийого дозволу.

Нерозривність подружжя встановив Ісус Христос.

Мойсей дозволяв євреям розлучення як виняток (щоб уникнути гірших наслідків, бо вони були дуже жорстокими) (Мат. 19, 8). Проте Христос скасував цей дозвіл, кажучи: *«Що Бог получив, людина хай не розлучає»* (Мат. 19, 4-9). Саме Христос заборонив вступати у новий подружній зв'язок, якщо друга сторона ще живе (Мат. 5, 32).

Апостоли також наполягали на тому, що розлучення суперечить

Божій волі.

Св. Павло каже: *«Заміжня жінка, поки живе чоловік, зв'язана (з ним) законом; а коли помре чоловік, вона звільняється від закону чоловіка»* (Рим. 7, 2); «*Одруженим наказую не я, але Господь: жінка нехай не розлучається зі своїм чоловіком; коли ж розлучиться, нехай зостанеться незаміжня, або нехай помириться з чоловіком, — а чоловік нехай не відпускає жінки!»* (І Кор. 7, 10-11).

Розлучення протистоїть не лише волі Бога, але й законам природи.

Справжня любов не визнає розлучення. Під час розводу батьків страждають діти. А творець кожну людину наділив любов'ю до своїх дітей. Діти з розведених сімей втрачають довір'я до старших, перестають їх поважати, часто стають жорстокими і, як правило, нещасними у власному особистому житті.

Можливість розлучення спричиняє легковажне ставлення до шлюбу, родинних обов'язків.

Знаючи, що завжди можна буде розійтись, людина починає легковажно ставитись до шлюбних зобов'язань, стає здатною до подружньої невірності. І навпаки.

Наслідки розлучень трагічні і для родини, і для держави. Недаремно кажуть: *«Міцна сім'я — міцна держава»*.

Найчастіше розведений чоловік чи жінка не знаходять щастя у новому зв'язку.

Вплив Божої ласки на подружжя

Християнське подружжя, вступивши у шлюбний зв'язок, отримує помножену освячуючу ласку, а також особливі діючі ласки, які необхідні йому для виконання покладених на нього обов'язків (Тр. Соб. 24).

Діючі ласки, які отримує подружжя, такі: освячення взаємної любові, обдарування силою, потрібною для дотримання постійної взаємної вірності і виконання нелегких подружніх обов'язків. Людина, беручи шлюб, перестає бути вільною. З цього моменту вона вже не належить тільки собі. Вона повинна підпорядковувати свою волю волі іншої особи, ділити зі своєю половиною і радощі, і печалі, бути для неї опорою, захистом, другом, порадником. Прикрощі, які випадають на долю подружжя, повинні переживатися і долатися разом. А для цього потрібне терпіння, спокій, сила духу, чому і сприяє Божа ласка.

Бог також наділяє подружжя ласкою, яка допомагає належно виховувати дітей, щоб вони в майбутньому стали побожними християнами-католиками.

Що стоїть на заваді шлюбу

Вступати у шлюбний зв'язок можна лише тоді, коли для цього нема ніяких перешкод.

На заваді шлюбу можуть стати примус, невідповідний вік, близька спорідненість між нареченими, посвяченість, подружній зв'язок, вищі освячення, урочисті обітниці, різниця у вірі (одна сторона вірить, друга ні).

Не можна вступати в шлюбний зв'язок у заборонений час (під час посту, протягом тижня після Різдва (до Йордану) і протягом тижня після Великодніх свят). Перешкодою для шлюбного зв'язку може бути різниця у віросповіданні. Якщо хтось заручився з однією особою, не може повінчатися з іншою, не розірвавши попередні угоди. Не можуть взяти шлюб ті, хто дав звичайну обітницю досмертної чистоти, обітницю не вінчатись, вступити до монашого чину, стати священиком. Якщо наречені не знають головних основ християнської віри, то вони повинні вивчити їх перед вінчанням.

У деяких з вищезгаданих випадків церковна влада може дати дозвіл (диспензу) на шлюб.

На шлюб між близькоспорідненими чи посвяченими нареченими може дати дозвіл тільки Папа. У інших випадках це робить єпископ або силою своєї влади, або з уповноваження Папою.

Проте є перешкоди для шлюбу, визначені самим Богом, від яких не має права звільняти ніхто. Це дуже близька спорідненість (між братом і сестрою), малолітність, примус. Не дозволяє Папа на шлюбний зв'язок між вітчимом і пасербицею, батьком і невісткою. Дуже рідко дозволяє Папа на шлюб людині, яка прийняла вище посвячення, склала урочисту обітницю, належить до іншого віросповідання, перебуває у духовному посвяченні (кум і похресник, дядько і сестрінка і т.п.).

Шлюб, який було укладено, незважаючи на перешкоду, повинен бути розв'язаним, якщо ж після взяття такого шлюбу отримано диспензу, подружню угоду слід відновити.

Наречені, які замовчують можливі перешкоди для шлюбу, скоюють

тяжкий гріх. Щоб уникнути цього, у церкві тричі оголошується оповідь про майбутній шлюб.

Обряди, пов’язані з Таїнством Подружжя

Згідно з церковними приписами перед самим Таїнством Подружжя відбуваються заручини, священик тричі оголошує в церкві про шлюб, наречені приймають Тайну Покаяння та Євхаристії.

Суть заручин полягає в тому, що двоє вільних осіб, чоловік і жінка, добре розваживши, прирікають одне одному повінчатися.

Мета заручин — не допустити нещасливих подруж.

За період заручин наречені повинні добре обдумати свій майбутній крок, пам'ятаючи, що подружній зв'язок є нерозривним. Саме тому наречені повинні намагатися добре пізнати одне одного, у щирому і відвертому спілкуванні визнати одне перед одним вади свого характеру, негативні звички і т. п., щоб уникнути пізніше гіркого розчарування. Заручини відбуваються при свідках, після освідчення. Якщо під час заручин наречені переконаються, що їм не варто вступати у шлюбний зв'язок, то вони можуть за взаємною згодою розірвати домовленість. Розірвати заручини можна і в тому випадку, коли одна із сторін скоїть тяжкий злочин, зламає вірність або якщо втрачено маєток чи хтось із заручених важко захворів.

Молоді люди, які прагнуть взяти шлюб, повинні дослухатися до порад батьків, знайомих, друзів. Але насамперед вони повинні молитись до Бога і просити Його, щоб Він післав їм вірне подружжя. Вибираючи супутника життя, не можна важити лише на маєток, походження, красу і. т. п. — слід насамперед зважати на чесноту і побожність цієї особи. Людина, яка не любить Бога, не любитиме свого чоловіка чи дружину. Любов, яка базується лише на красі тіла, швидко згасне (св. Золот.). Шукайте в представникові протилежної статі красу душі, благородство, чесність. *«Добра жінка — це добра частка, вона дається тим, що Господа страхаються»* (Сир. 26, 3).

Заручини вважаються дійсними тільки тоді, коли погодженість між сторонами записана на папері нареченими та парохом або єпископом дієцезії або підписані двома свідками (Пій X, 1907).

Оповіді про шлюб відбуваються таким чином: парох оголошує про

намір наречених побратися у парохіальній церкві, до якої вони належать, три неділі або свята під час Богослужения, подаючи ім'я і прізвище наречених, стан, місце народження і проживання. Мета оповідей — виявити можливі перешкоди для шлюбного зв'язку. Якщо наречені не повінчаються протягом 6 місяців після останньої оповіді, то оповіді слід повторити. При певних обставинах (напр., при наближенні посту) можна, за дозволом єпископа, оголосити усі три оповіді відразу. У випадку вінчання на смертній постелі оповіді не оголошуються.

Перед шлюбом наречені зобов'язані прийняти св. Тайни Покаяння і Євхаристії, щоб під час вінчання перебувати у стані ласки — таким чином вони стають учасниками ласк св. Тайни Подружжя.

Тайну Покаяння і Євхаристії наречені повинні прийняти принаймні за 3 дні перед вінчанням (Соб. Трид. 24,1). Не завадить відправити перед вінчанням загальну сповідь (з цілого життя), тому що вона спонукає до більшого жалю і дає душі глибше заспокоєння.

Обряд вінчання повинен відбуватися в церкві перед полуднем під час Служби Божої. Наречені повинні поставитися до прийняття цієї св. Тайни з найбільшою побожністю, а, прийнявши її, дякувати в молитві Богові за Його ласки.

Обряди під час вінчання символізують майбутні обов'язки подружжя, а також ласки, пов'язані з цією Тайною.

Наречені (молодий і молода) приходять до церкви зі свідками І весільними гостями і стають у притворі. До них виходить священик, одягнений у ясні єпітрахиль і фелон. Наречені запевняють його, що добровільно хочуть подружитися і що досі не шлюбували (не обіцяли) ніякій іншій особі подружньої віри. Після цього священик під спів півчих, які виконують псалом, вводить молодят до церкви перед тетрапод, на якому лежить св. Євангеліє. Коли спів закінчено, священик виголошує *«Благословенне царство...»* і велику єктенію, до якої додаються відповідні молитви. Після єктенії священик читає молитву, в якій просить Бога наділити наречених усіма благами, благословить обручки і одягає їх на четвертий палець правої руки нареченого і нареченої, промовляючи відповідні слова. Наречені клякають, кладуть праві руки на Євангеліє, а священик зв'язує їх (руки) кінцем єпітрахілі (що символізує нерозривність подружжя) і

промовляє слова присяги, які наречені повторюють вголос. Склавши присягу, подружжя встає, цілує св. Євангеліє, а священик молиться, а потім вкладає на голови молодого і молодої вінці (вінець — це символ перемоги, яку отримали наречені, зберігаючи невинність). Відтак слідує прокімен, апостол і євангеліє, сугуба єктенія, молитва і три короткі стихири. Після цього священик знімає вінці, бажаючи подружжю Божого благословення у всьому їхньому подружньому житті, і закінчує відправу Тайни подружжя малим відпустом. Після вінчання в домі нареченого чи нареченої відбувається весілля. Проте у веселощах слід дотримуватись міри, щоб не втратити Божих ласк, щойно отриманих. Найкраще було б провести цей дуже важливий день не в багатолюдних розвагах, а у молитві і розважанні.

Шлюбна обручка є символом нерозривності та єдності подружжя, постійним нагадуванням про обов'язок берегти подружню вірність.

Обов’язки подружжя

Чоловік і жінка повинні любити одне одного, бути одне одному вірними і допомагати одне одному у будь-яких обставинах життя.

Чоловік повинен любити свою жінку так, як Христос Церкву (Єф. 5, 25), як своє тіло (5, 28), як самого себе. Між членами подружжя повинні бути не лише фізична любов, і не просто людська любов. Між ними має існувати такий зв'язок, як між Христом і Церквою, і навпаки, їх любов має бути свята. Не слід обожнювати другу сторону, бо людина є істотою, що проминає, а не Богом. Кохаючи одне одного, чоловік і жінка повинні бути терпимими щодо недоліків характеру своєї половини. Не криком і злістю можна вплинути на чоловіка чи дружину, а добром, терплячістю і молитвою. Сварки ще ні до чого доброго не привели. Де нема згоди, там нема радості і спокою.

Подружжя повинне берегти подружню вірність (Євр. 13, 4), уникати будь-якої розпусти (Тов. 6, 17), не відмовляти нічого другій стороні (I Кор. 7, 1-5), в усьому і завжди їй допомагати. Подружжя спільно виховує дітей.

Дружина повинна у всьому допомагати чоловікові, робити його життя спокійнішим і приємнішим. Бог цінує добру дружину вище, ніж найдорожчі перли (Прип. 31, 10). Як дорогоцінне каміння є для свого власника прикрасою у часі добробуту і порятунком у потребі, так і добра дружина є для чоловіка в щасті славою, а в нещасті опорою (Люд.з JL).

Дружина повинна поважати і слухати свого чоловіка, бо він є заступником Бога в родині.

Чоловік є главою родини, дружина — її тілом. Як Церква підпорядковується Христові, так дружина повинна підпорядковуватись чоловікові (Єф. 5, 24). Чоловік повинен ставитись до дружини зі зрозумінням, приязню і добротою, не доводячи на кожному кроці свою зверхність.

Чоловік і дружина повинні взаємно дбати про своїх дітей і виховувати їх по-християнськи.

Діти, як і маєток, не є власністю батьків, а даром Бога (Пс. 127, 3). Діти — це Божі створіння, призначені для майбутнього щастя; вони є дітьми Небесного Отця. Бог віддає дітей батькам тільки на виховання, тобто батьки є, по суті, слугами Бога, які, виховуючи дітей, виконують Божу волю.

Батьки повинні дбати про своїх дітей, тобто берегти їх життя і здоров'я; вони повинні забезпечити своїх дітей на майбутнє.

Батьки повинні остерігатися давати поганий приклад дітям. Не слід залишати малолітніх дітей без догляду. Піклуватися про дітей треба постійно.

Батьки працею здобувають для своїх дітей хліб насущний, дбають про їх майбутнє. *«Не діти повинні збирати батькам маєтки, а батьки дітям»* (II Кор. 12, 14). Батьки повинні залишити дітям якусь спадщину, дати їм освіту, фах. Виховувати своїх дітей батьки повинні в страху Божому. Обов'язком батьків є молитися за своїх дітей.

Після народження дитини батьки повинні охрестити і миропомазати дитину; коли вона підросте, навчити її основ релігії; завжди і у всьому бути для дитини прикладом; ставитися до неї з любов'ю і ласкою.

«Виховувати дітей — значить вести їх до Христа» (св. Кар. Бор.). Батьки повинні бути апостолами своїх дітей; родинний дім — родинна Церква (св. Золот.). Дитина змалку повинна бути привчена до молитви. Батьки не повинні ніколи забувати, що вони є для дитини прикладом у всьому. Виховуємо не словами, а дією.

Не слід надто пестити дітей — у вихованні треба поєднувати любов із суворістю. Однак і одного, і другого має бути в міру. Кара — це лік, але карати треба не надто часто і не надто суворо.

Християнське виховання дітей — це найважливіший обов'язок батьків від його виконання залежить дочасне і вічне щастя як дітей, так і батьків.

У вихованні дитини бере участь і мати, і батько. Батько втілює в собі Божу силу і справедливість, мати — Божу доброту і Боже милосердя.

Від виховання залежить, якою людиною дитина стане в майбутньому.

Батьки, які погано виховали своїх дітей, будуть покарані Богом ще на землі — їх покарають власні діти. Батьки, які дбали про виховання дітей, у майбутньому житті будуть нагороджені Богом.

Мішані подружжя

Мішані подружжя (між католицькими і некатолицькими християнами) Церква ніколи не схвалювала, тому що в такому подружжі майже неможливо правильно виховати дітей; такий зв'язок не приносить справжнього задоволення, католикові грозить небезпека втратити віру, врешті, некатолик може будь-коли покинути свою половину і вступити в новий подружній зв'язок.

«У досконалому подружжі мусить бути єдність» (св. Амвроз.), а в такому подружжі про це не може бути мови (особливо в найголовнішому — у поглядах на релігію).

Церква може визнати мішане подружжя лише при таких умовах: коли обидва члени подружжя обіцяють виховувати дітей у католицькій вірі; коли католицька сторона зобов'яжеться схилити другу сторону до пізнання і прийняття правдивої віри; коли некатолицька сторона зобов'язується не забороняти другій стороні жити згідно із законами її релігії.

Християни-католики, які вступають у такий зв'язок без благословення католицької Церкви, скоюють смертний гріх і не можуть бути допущеними до прийняття св. Тайн. Такі католики підлягають викляттю (екскомуніції). Вони не можуть отримати розгрішення, не можуть приступати до св. Причастя. Їм буде дозволено це робити тільки тоді, коли вони щиро розкаяться і підпорядкуються вимогам католицької Церкви.

Безшлюбність (целібат)

Добровільна безшлюбність є досконалішим станом, ніж шлюб. Той, хто не вступив у шлюбний зв'язок, може набагато краще дбати про добро своєї душі, а, звідси, доступити вищого ступеня щастя у небі.

Заслугу перед Богом має тільки добровільна безшлюбність. Той, хто зберіг невинність, є вищим від жонатого чи заміжньої настільки, наскільки Ангели є вищими від людей (св. Золот.). Безмежно щасливою є невинна дівчина, яка обрала своїм нареченим Ісуса Христа. Той, хто обрав для себе стан безшлюбності, може ревніше дбати про свою душу, бо *«хто нежонатий, клопочеться про Господні справи, як подобатися Господеві; а хто жонатий, клопочеться про справи цього світу, як догодити жінці, і він поділений»* (І Кор. 7, 32-34). Ісус Христос говорить: «*І кожний, хто задля імені мого покине дім,... батька, матір, жінку..., в сто раз більше одержить і життя вічне матиме в спадщину»* (Мат. 19, 29).

Спаситель заохочував безшлюбність і словом, і прикладом.

Є люди, говорить Спаситель, які не одружуються заради неба, і додає: *«Хто може зрозуміти, нехай розуміє»* (Мат. 19, 12). А св. Павло каже: «Той, хто віддає свою дівчину заміж, робить добре, а той, хто не віддає, робить ще краще» (І Кор. 7, 38), а, в іншому місці, вдовиця «*буде щасливіша, коли зостанеться такою»* (І Кор. 7, 40).

Спаситель сам не був одруженим, Апостоли теж. Багато святих склали обітницю досмертної безшлюбності (напр., Матір Божа (Лук. 1, 34), св. Йосиф, св. Тереса, св. Магдалина з Пазіс і т. д.). Деякі святі (св. Агнішка, св. Агата, св. Луізія), зберігаючи невинність, ішли навіть на муки і смерть.

Церковні благословення і освячення (сакраменталії)

Ісус Христос, з великої любові до нас, залишив засоби, завдяки яким ми можемо здобути Боже благословення.

Боже благословення звільняє людину від дочасних нещасть (хворіб, бідності, сорому, спокуси і т. п.), обдаровуючи дочасними благами (здоров'ям, довголіттям, багатством, славою, щастям і т.п.).

Протилежним Божому благословенню є Боже прокляття. Суть його в тому, що Бог карає-людину за гріхи різними нещастями і за життя і після смерті.

Благословення Боже здобуваємо, коли все починаємо в ім'я Бога (в ім'я Ісуса), коли святкуємо неділю, шануємо батьків, даємо милостиню, часто слухаємо Службу Божу, а також коли користаємо з сакраменталіїв.

Сакраменталії — це святі знаки, які встановила св. Церква владою, даною їй Христом.

Усе, створене Господом, прокляте Ним у хвилину падіння перших людей. Люди вмирають від хворіб, переживають страшні катаклізми: війни, бурі, повені, посухи і т.п. Недаремне землю називають *«долиною сліз»*. Щоб усунути ці наслідки Божого прокляття, Ісус Христос часто благословив людей і речі. Він наділив Своїх Апостолів силою проганяти злих духів і лікувати хвороби (Мат. 10, 1; Лук. 9, 1). Від Апостолів ця сила перейшла на Церкву, і Церква часто нею користується. Рукою своїх слуг вона благословить чи освячує людей, приміщення, предмети, просячи Бога, щоб Він через ці освячені чи благословенні речі віддалив від людей диявола. При цьому Церква застосовує видимі символи: знамення хреста, свячену воду, олію. Запалені свічки під час таких обрядів символізують Спасителя, «*Світло світу»*, кадіння нагадує нам про побожність, з якою ми повинні приймати благословення і освячення.

Церковні благословення і освячення подібні до св. Тайн. Під час благословення і освячення, як і під час уділення св. Тайн,

застосовуються певні слова і знаки, які мають надприродну силу і символізують невидиму ласку (вода означає очищення, олія — зцілення і т.п.). Однак св. Тайни наділені значно більшою силою, ніж церковні благословення і освячення, — Тайни самі по собі наділяють людину Божою ласкою, а за допомогою благословення і освячення лише випрошуються діючі ласки через молитву Церкви та побожність тих, хто з них користає.

Через благословення слуга Церкви випрошує Боже благословення ДЛЯ осіб чи речей. Благословляється дітей, що вперше ідуть до школи; хлопців, які ідуть до війська чи воїнів, які ідуть у бій; вірних під час Служби Божої; тих, хто сповідається або причащається; наречених, породіль, вмираючих і умерлих, похорон. Благословляється будинок, помешкання, поле, корабель і т. п., а також яйця, хліб і м'ясо (на Великдень), зілля, плоди і т. п.

До благословень відносимо і екзоркізми (заклинання злих духів) — злому духові в імені Ісуса Христа наказується покинути особу або річ, в яку він вселився.

Через освячення слуга Церкви не лише благословить певні особи або речі, але посвячує їх для служби Богові.

Такими освяченнями є посвячення у чин читця, півчого, свіченосця, піддиякона, постриг у монахи, посвячення у крило-шани, архімандрити, помазання Папи і т. п.

Диякони, священики та єпископи приймають не освячення, а св. Тайну священства.

Освячуються церкви, цвинтарі, а також освячується вода (водосвяття Йорданське, мале і коротке), чаша, дискос, звізда, антимінс, олія, миро, образи, хрести, медальйони, коругви і т. і.

Йорданське (велике) водосвяття правиться у надвечір'я св. Богоявления (Йордану) біля церкви і на саме Богоявления після Служби Божої на ріках, ставах і біля криниць. Цей обряд відбувається так: священик тричі робить у воді хресне знамення запаленими свічками (трійцею), після цього тричі навхрест дує на воду, знаменує її тричі рукою і, вкінці, тричі занурює у воді хрест.

Мале освячення води відбувається 1 серпня в церкві або біля криниці чи на ріці на згадку про прийняття св. Хрещення Україною-

Руссю за часів св. Володимира; під час храмових свят після Служби Божої чи при якійсь іншій нагоді (напр., під час освячення церкви); після похорону в помешканні; під час посвячення дому і т. п. Освячення води відбувається так само, як під час Йорданського водосвяття, але не робиться благословення води трійцею. Коротке водосвяття відправляється приватно, коли в церкві не вистачає свяченої води, а її треба.

До короткого освячення води подібне освячення зілля у день Зіслання Св. Духа, Різдва св. Івана Хрестителя і Успення Пресвятої Діви Марії; а також освячення хліба, м'яса, яєць і т.п. на Великдень, освячення плодів на Преображення Господнє і т. д.

Користати з благословень і освячень радив Ісус Христос; але окремі благословення і освячення встановила Церква.

Ісус Христос благословив хліб і рибини (Мат. 14, 19), дітей (Марк. 10, 16) і учнів, возносячись на небо (Лук. 24, 50). Сам Бог благословив наших прародичів (Буття 1, 28), Ной — своїх двох синів (Бутт. 9, 26), Ісаак — Якова (Буття 27, 27), Яків — своїх 12 синів (Буття 49, 28). Мойсей перед смертю благословив ізраїльський народ (Второз. 33).

Благословення і церковні освячення найчастіше здійснює священик. Проте церкву, кладовище, чашу, дзвін освячує лише єпископ або священик, уповноважений до цього єпископом. Тільки єпископ освячує престол, антимінс, миро, помазує правителя, Папу, вводить у сан піддиякона, архімандрита.

Світські люди також можуть благословити, але не від імені Церкви.

Таке благословення має тим більшу силу, чим тісніше людина, яка благословляє, пов'язана з Богом. Найчастіше батьки благословляють своїх дітей — перед сном, перед подорожжю, перед вінчанням або на смертному ложі. Прийнято хрестити хліб перед тим, як його різати — таким чином ми просимо Господа Бога, щоб цей хліб ми спожили на добро і щоб нам ніколи його не бракувало.

Користуючись благословенними чи освяченими предметами, ми очищаємося від повсякденних гріхів, ці речі оберігають нас від багатьох спокус і нещасть, які загрожують тілу, але не оберігають від тих спокус, які чатують на нашу душу.

Повсякденний гріх накликає на нас дочасні покарання.

Благословення і освячення очищають нас від повсякденних гріхів, а, разом із ними, і від поганих наслідків цих гріхів. Про те, що благословення оберігають нас від спокус, свідчить досвід усіх Святих. Благословення і освячення бережуть нас і від хворіб тіла — ще Апостоли помазували багатьох хворих освяченою оливою і таким чином зцілювали їх (Мар. 6, 13). Проте не слід очікувати від благословень і освячень більшої сили, ніж вони мають завдяки молитві Церкви — бо можна згрішити забобоном.

Вплив благословення і освячення не такий сильний, як вплив св. Тайн. Тайни дають нам ласку Св. Духа, благословення і освячення лише очищають душу, щоб вона була здатною прийняти ласки Св. Духа. Тайни освячують внутрішньо, благословення і освячення — зовні.

Благословення і освячення отримують свою силу завдяки молитві Церкви, тому що священик завжди благословить або освячує лише від імені Церкви. Молитва Церкви має велику силу, бо з нею єднаються молитви Ісуса Христа і всіх Святих. Благословення Церкви є дуже важливою річчю!

Церковні благословення і освячення приносять нам найбільшу користь тоді, коли ми вільні від тяжкого гріха і коли з довір'ям користуємося ними.

Вплив благословень і освячень в значній мірі залежить від достойності і побожності приймаючого. Хто живе з тяжкими гріхами, тому не допоможуть освячені предмети, які носить на собі, окроплення себе свяченою водою або благословення священика так само, як не допомагав на війні євреям Кивот Завіту, коли вони скоїли тяжкі гріхи (І Сам. 4). Як не допоможе молитва людині, котра засумнівалася, так благословення і освячення не допоможуть тому, хто не вірить чи не довіряє (Як. 1, 6). Благословення і освячення мають такий самий вплив, як і молитва. Ісус Христос мало творив чудес там, де люди не вірили, напр., у Назареті (Мат. 13, 58). А одного разу виразно сказав: *«Тебе спасла віра твоя»* (Мар. 5, 34). Побожні християни високо шанують благословення і освячення і якнайчастіше користають з них. Напр., часто хрестяться свяченою водою, носять при собі освячені предмети, зберігають вдома освячені образи, охоче моляться в освячених місцях. Треба пам’ятати, що молитва в церкві є

найкориснішою. «Вже саме відвідування церкви може звільнити нас від повсякденних гріхів і від спокус диявола» (св. Тома з Акв.). Благословення і освячення треба уживати передусім у момент тяжких спокус і у хворобах. «*Чому, захворівши, шукаєш допомоги лише у лікарів, а не у Христа, наче Він не є також лікарем твого тіла?»* (св. Єфрем.).

Молитва

Що таке молитва?

Молитва — це піднесення душі до Бога.

Коли люб'язно з кимось розмовляємо, то забуваємо про все інше. Так само повинно бути, коли розмовляємо з Богом тобто коли молимося. Під час молитви ми повинні звернути до Бога усі сили нашої душі: розум, бо повинні думати про всемогутнього Бога; пам'ять, бо повинні забути про всі тимчасові справи; серце, бо мусимо радіти Богові. Отже, сама думка пре Бога (без піднесення до Нього серця) — це ще не молитва; пекельні духи також думають про Бога, але не моляться. Символами молитви є вознесіння Ісуса Христа; дим кадила, котрий підіймається аж до неба; жайворонок, який злітає в піднебесся під час співу. *«Це найвище достоїнство і честь людини, котра може зі своїм Творцем розмовляти та довірливо з Ним приятелювати»* (св. Золот.). Треба дивуватися лагідності Бога, котрий не лише дозволяє, але наказує нам розмовляти зі Собою (св. Золот.).

Під час молитви користуємося певними зовнішніми рухами, напр., складанням рук, биттям у груди, кляканням і т.п.

Стаючи на коліна під час молитви, визнаємо, що ми є малими перед Богом; складаючи руки, визнаємо своє безсилля; б'ючи себе в груди, визнаємо, що заслужили на биття як грішники. Деколи під час молитви падаємо ниць, зазначаючи тим, що супроти Бога ми є порохом. Так молилася Юдит, перш ніж пішла у ворожий табір (Юд. 10, 1); так молився Ісус Христос на Оливній горі (Мат. 26, 39); так молиться і сьогодні багато хто з людей. Деякі під час щирої молитви зносять догори руки, розводячи їх — це є ознака гарячої любові до Бога, а також свідчення того, що людина молиться в ім'я розп'ятого Спасителя. Так молився Мойсей під час битви євреїв з амаликитами (Вихід 17, 12); так молився Соломон під час освячування храму (II Сам. 6, 12); так і сьогодні молиться священик під час Служби Божої. Імовірно, що саме так молився й Ісус Христос (Кат. Еммер.). Можна також

молитися, повернувшись обличчям, до храму, як молився Давид (Пс. 5, 8) або Даниїл (Дан. 6, 10). Бог не потребує бачити жодних рухів, щоб пізнати тайни нашої душі; їх потребує сама людина, бо вони спонукають її та інших до більшої побожності. Отже, ці жести необов'язкові під час молитви і ними можна знехтувати, якщо на це є важлива причина (напр., коли людина хвора або дуже втомлена, або коли молимося під час роботи і т.п.). Можна також молитися ходячи, як це роблять, напр., прочани.

Можна молитися або лише духом, або духом і устами одночасно.

Ісус Христос перед трапезою підняв свої очі до неба, а потім похилив голову, цим самим ніби сказавши: *«Отче, дякую Тобі»*. Це була молитва духа. Так і ми можемо молитися під час роботи або в дорозі, і ніхто не буде знати про нашу молитву, крім Бога.

Усна молитва необхідна і корисна. Людина створена з душі і тіла, отже, повинна віддавати шану Господу Богу душею і тілом (Ос. 14, 3). Вже природою в людині закладено, щоб вона виявляла назовні свої почуття (Мат. 12, 34).

Християнська релігія без усної молитви не мала б опори для єдності і змушена була б занепасти. Усна молитва пробуджує наше серце і збільшує нашу побожність, а, одночасно, і побожність наших ближніх. Усна молитва, зокрема, спільна, робить Бога більш прихильним до наших прохань (Мат. 18, 19).

Суто усна молитва, в котрій не бере участі дух, не має жодної цінності.

Саме тому нарікає Ісус Христос на фарисеїв: *«Оцей народ устами мене поважає, серце ж їхнє далеко від мене»* (Мат. 15, 8). Не один звертається до Бога лише голосом тіла, а не голосом душі (св. Авг.). Молитва–це неначе мотузка, яку треба потягнути, щоб вгорі біля Божого вуха, задзвенів дзвінок. Хто тягне мотузку так, що дзвінок не відізветься, той нічого не досягне. Нічого не варті й обряди, які поєднуємо з молитвою, якщо відсутній внутрішній настрій, котрий відповідав би цим обрядам. Хто нестямно клякає, б'ється в груди і т. п., той є лицеміром. Бога треба возвеличувати духом і правдою (Йоан 3, 24).

Різновидом усної молитви є молитва, яка співається.

Релігійний спів–це неповторна молитва; він підносить наш дух до Бога. До такого співу заохочує нас св. Павло (Кол. 3, 16). Церковний спів особливо плекали цар Давид († 1015 перед Хр.), св. Амвросій, Міланський єпископ († 397), Папа Григорій Великий († 604), св. Ігнатій Богоносець, св, Єфрем, св. Роман Солодкоспівець, св. Андрій Критський, св. Іван Дамаскин та інші.

Молячись усно, можна або використовувати або усталені молитви, або розмовляти з Богом власними словами.

Усталеними молитвами є, напр., *«Отче наш»*, «*Богородице Діво»* і т. п. У молитовниках містяться готові молитви на різні випадки і обставини. Купуючи молитовник, ми повинні звернути увагу на те, чи є він затверджений єпископом, бо деколи трапляється, що продають молитовники, упорядковані ворогами Церкви, які є просто згубними для релігії. Обережність необхідна передусім тоді, коли купуємо таку книжку у мандрівного торговця, або навіть у якомусь відпустовому місці.

Однак недобре дотримуватися тільки готових зразків молитов. Треба бодай час від часу вільно порозмовляти з Господом Богом своїми словами. Господь Бог любить, коли наша молитва спливає зі самого серця, коли розмовляємо з Ним щиро і сердечно, як дитина з батьком. Своїми словами молилися три юнаки в палаючій печі, а також Ісус Христос на Оливній горі (Мат. 26, 39). При цьому не треба добирати якихось вишуканих слів, треба молитися просто і від щирого серця. Бог звертає увагу не на слова (красу мови), але на серце. *«Люди судять про чиєсь серце по розмові, Бог оцінює слова по почуттях»* (св. Григ. В.). Не треба говорити багато (Мат. 6, 7). Бог зважає не на тривалість, а на сердечність молитви. Як щедро нагородив Спаситель розбійника по правиці за його коротеньку молитву!

Можна молитися або самому, або разом з іншими особами. І один, і другий вид молитви нам заповів Ісус Христос (Мат. 6, 5; Мат. 18, 19).

Молимося для того, щоб прославляти Бога, щоб просити Його про щось або перепросити чи подякувати Йому за щось. Прославляємо Господа Бога за його безмежну досконалість. Як раділа б людина і прославляла Бога, якщо б могла побачити Його безмежну велич! Ангели в небі оглядають безмежну велич Бога у сяйві і пишноті, тому й радіють, возвеличуючи і прославляючи Його словами: *«Святий,*

святий...» (Іс. 6, 3). На полях Вифлеему таку величальну пісню співали новонародженому Спасителеві (Лук. 2, 14). Прославлення Бога–це основне заняття мешканців неба (Одкр. 4). Споглядання Бога «лицем до лиця» так хвилює і захоплює Ангелів, що їх молитва перетворюється у возвеличувальну пісню. Ми пізнаємо велич Бога через світ, створений Ним, і з об'явлення, отже, ми маємо причину якнайчастіше Його прославляти. Церква прославляє Бога безупинно. (Величальними молитвами є, напр., «Тебе, Бога, хвалим...», «Слава Отцю і Сину...», християнське вітання і т. д.). Відмовляючи величальну молитву, вже тут, на землі, розпочинаємо заняття мешканців неба, котрі вічно прославляють Бога (Терт.). Величальною молитвою була молитва трьох юнаків у палаючій печі (Дан. 3.). Величальною є також молитва Матері Божої «*Величає душа моя,..»* (Лук. 1).

Бог хоче, щоб ми просили Його про все, чого потребуємо — без, молитви не дає Бог нічого (Як. 4, 2). Хто не просить, той не отримує (св. Тер.). Бог навіть хоче, щоб ми просили його терпляче, і не лише просили, а навіть зобов'язували виконати те, чого ми прагнемо (св. Григ. В.).

Бог, безперечно, знає всі наші потреби (Мат. 6, 32) і міг би нам завжди допомогти, однак хоче, щоб ми його просили, щоб Його дари ми вважали не обов'язком, але добродійством, таким чином виражаючи нашу абсолютну залежність від Бога, тобто Бог хоче спонукати нас до вдячності і покори. Благальною молитвою була молитва Ісуса Христа на Оливній горі і на хресті, молитва св. Стефана, молитва Апостолів на човні під час бурі, молитва християн за ув'язненого Петра, молитви св. Моніки, Благальна молитва є покаянною молитвою, коли просимо в ній Бога про відпущення гріхів. Так молилися ніневитяни і так молився Давид у своєму покаянному псалмі *«Помилуй мене, Боже...»* (Пс. 51).

Бог хоче, щоб ми дякували Йому за все, що Він для нас робить (І Сол. 5, 18). Згадаймо слова Ісуса Христа до зціленого прокаженого (Лук. 17). Вдячністю заслуговуємо у Бога на нові ласки. Не один дар відбирає Бог у людей через те, що не вміють його цінувати і за нього подякувати Богу; на невдячних людей Бог часто зсилає голод, неврожай, град і т. п.

Користь і необхідність молитви

За допомогою молитви можемо здобути у Бога будь-які добра, однак не завжди Бог вислуховує наші молитви відразу.

Ісус Христос провістив: *«І все, чого проситимете в молитві з вірою, одержите»* (Мат. 21, 22), «*Просіть, і дасться вам»* (Мат. 7, 7). Отже, завдяки молитві людина ніби стає всемогутньою (св. Золот.). Молитва–це ключ до усіх скарбів Божої доброти (св. Авг.). Як у людей можна все отримати за гроші, так у Бога все можна отримати завдяки молитві. Кожен, хто потрапить у скруту, повинен звернутися до Бога за допомогою. А якщо цього не зробить, то нехай пізніше нарікає не на свою долю, а на свою лінь. Така людина може викликати лише гнів. Чи не гнівався б кожний на жебрака, котрий тремтить від холоду і гине від голоду, але не звернеться до багатія, котрий йому може допомогти? Молися, і Бог тобі допоможе, як допоміг Апостолам під час бурі.

Бог не завжди відразу вислуховує наші молитви. Треба частіше стукати до дверей великого Господа, щоб вони відчинилися (св. Авг.). Св. Моніка протягом 18 років просила про навернення свого сина.

Бог не раз примушує довго себе просити, щоб переконатися, чи ми справді просимо Його від щирого серця, а також тому, щоб ми більше цінували отримані від Нього ласки (св. Авг.). Хто перестає просити, коли Бог відразу його не вислухає, той доводить, що не просив по-справжньому. Хто ж надіється, що буде вислуханий, той буде молитися тим старанніше, чим довше Бог зволікає з вислуханням прохання. Так чинив сліпець на дорозі до Єрихону; чим менше, як йому здавалося, зважав Ісус Христос на його прохання, тим голосніше він просив: *«Ісусе, Сину Давидів, змилуйся надо мною!»* (Лук. 18, 38, 39). Один святий так промовив до Господа Бога «*Ти зволікаєш, Господи, з тим, щоб дати, аби навчити нас просити»*. Бог не вислуховує наших прохань відразу тому, що знає: виконання цих прохань без зволікань принесло би нам скорше шкоду, ніж користь.

Бог швидше вислухає наші молитви, коли ми, молячись, постимо, даємо милостиню, складаємо якусь обітницю або просимо про заступництво святих; швидше вислуховує також спільні молитви та

молитви праведника.

Піст і милостиня — це два крила молитви (св. Авг.). Згадаймо молитву сотника Корнилія (Діян. Ап. 10).

Бог вислухає нас швидше, якщо молимося перед чудотворними образами або якщо при гробах святих просимо їх про заступництво. *«Бог справді є всюди, але не всюди однаково вислуховує наші молитви»* (св. Авгі).

Бог швидше вислуховує спільні молитви, бо Ісус Христос обіцяв: *«Коли двоє з вас згодиться на землі просити що б там не було, воно буде дано їм моїм Отцем Небесним»* (Мат. 18, 19). Коли християни зберуться разом і моляться, вони подібні до могутньої армії, котра приневолює Всевишнього, аби її вислухав (Терт.). У часи правління римського імператора Марка Аврелія (170 р.) вороги одного разу оточили цілий християнський легіон. Воїнам було дуже тяжко, бо забракло води. Тоді вони почали гаряче молитися до Бога, просячи допомоги, і через деякий час небо вкрилося хмарами і випав рясний дощ. Таку саму силу мала спільна молитва перших християн за ув'язненого Петра. Саме тому Церква в хвилини скрути відправляла і завжди відправляє урочисті процесії.

Швидше Бог вислухає також молитви праведника. *«Ревна молитва праведника має велику силу»* (Як. 5,16). Без затримки вислухав Бог молитву Іллі про дощ (І Цар. 17).

Трапляється, що Бог зовсім не вислуховує нашого прохання, тому що виконання цього прохання зашкодило б нам, або тому, що ми не достойні того, щоб бути вислуханими.

Бог подібний до лікаря, котрий, з любові до хворого, не дозволяє на те, що йому могло б зашкодити (св. Авг.). Хто схотів би використати на скоєння зла те, про що просить у молитві, не дістане нічого якраз тому, що Бог шкодує його (св. Авг.). Св. Моніка гаряче просила Господа Бога, аби перешкодив виїзду її сина Августина до Італії, та Бог не вислухав її. Чому? Тому що якраз перебування в Італії мало стати для Августина порятунком–проповіді св. Амвросія у Мілані повинні були скерувати його на шлях спасіння. Тому пізніше сам св. Августин говорить: *«О Господи, Ти не виконав тоді бажання моєї матері, щоб здійснити якраз те, про що вона Тебе завжди просила»*. Коли б, напр.,

блудний син просив Бога врятувати його від біди, Бог не допоміг би йому, бо краща доля на чужині стала б для нього нещастям.

Бог не вислуховує нас деколи ще й тому, що ми не заслуговуємо вислухання. Недостойними вислухання є ті, котрі моляться без набожності і довір'я (Як. 1, 7), або ті, котрі перебувають в стані тяжкого гріха і зовсім не мають наміру поборювати свої недобрі звички (Йоан. 9, 31). Багатьох Бог не вислуховує тому, що вони не моляться терпляче, отже, їм насправді не потрібне досягнення бажаної мети. Однак, жодна молитва не пропадає марно. Хоча Бог і не дасть того, про що просимо, але, напевне, дасть нам щось інше, ще краще (св. Залож.). Бог чинить, як батько, котрий дитині, яка хоче ножа, дає гарне яблуко, щоб заспокоїти її. Навіть молитва грішника не є марною: через молитву він здобуває ласку, необхідну для навернення. Коли молишся, а Бог не вислуховує тебе, ніколи не звинувачуй Бога, а подумай, чи справді щирою була твоя молитва, або зваж, чи справді те, чого просиш, принесло б тобі користь. Так чи інакше, якщо ти молишся, то Бог обов'язково наділить тебе ласкою, може, й більшою, ніж ти просив (М. Лят.). Бог може зробити набагато більше, ніж ми просимо або думаємо (Єф. 3, 20).

Однак у кожному окремому випадку людина повинна намагатися досягнути того, про що просить Бога, природним шляхом.

Бог допомагає лише тому, хто сам намагається собі допомогти. Бог допомагає не боягузам, а відважним. Нерозумно вчинили б полководець і його армія, коли б хотіли здобути собі перемогу не боротьбою, а молитвою. У наших щоденних справах ми повинні не лише надіятися на Бога і молитву, але й бути активними і енергійними. Бог не може допустити, щоб людина, чекаючи чуда, стала лінивою і бездіяльною.

Молитва робить грішників праведниками, а праведників утримує в стані ласки.

Молитвою грішник здобуває собі помилування. Розбійник по правиці Ісуса Христа сказав лише: *«Господи, згадай про мене, коли прийдеш до Царства Свого»*, і Христос відразу помилував його (Лук. 23, 42). Митар у храмі молився: «Боже, змилуйся надо мною, грішним» і пішов виправданий додому (Лук. 18, 13). Давид, котрому дорікав пророк Натан, сказав: «*Я згрішив, Господи»*, і відразу сповістив його

Натан про відпущення гріхів (II Сам. 12, 13). Хто починає молитися, перестає грішити; а хто перестає молитися, починає грішити (св. Авг.). Смертний гріх і молитва не можуть існувати поруч (св. Тер.). Молитва перероджує людину; сліпого робить зрячим, слабкого — сильнішим, грішника — святим (св. Лавр. I).

Грішників молитва перетворює у праведників, бо здобуває грішникові ласку жалю і навернення.

Молитвою привертаємо до себе Св. Духа (св. Єфрем), тобто здобуваємо діючі ласки. Чим ближче в молитві наближаємося до Ісуса Христа, Сонця правди, тим більше наша душа отримує від Нього світла і сили (Ориг.). Отже, молитва просвітлює нас; завдяки їй ми щораз краще пізнаємо доброту і велич Бога, останню мету нашого життя; Його волю, правдиву цінність тимчасових речей, нашу власну мізерність і т. д. Молитва — це велика проповідницька книга (св. Вінц. з П.).

У деяких Святих внутрішнє просвітлення проявлялось назовні. Обличчя Мойсея сяяло, коли він закінчив розмову з Богом. Змінилося під час молитви і обличчя Ісуса Христа (Лук. 9, 29).

Молитва примножує наші сили, зміцнює волю і допомагає терпляче зносити життєві незгоди (св. Берн.). Молитва — це небесна роса для душі; вона зміцнює і освіжає нашу душу (св. Золот.). У молитві душа знаходить заспокоєння, з неї черпає нові сили. Тому ми повинні молитися після кожної тривалої роботи і перед кожною важливою справою. Сам Христос час від часу залишався на самоті, щоб помолитися, а безпосередньо перед своїми страстями довго молився на Оливній горі. Людина, котра часто молиться, ніколи не стане боягузом.

Молитва утримує праведника в стані ласки, оберігаючи його від спокуси і гріха.

Молитва відганяє спокуси диявола. Спокуса затьмарює наш розум і послаблює волю; молитва просвітлює розум і зміцнює волю. *«Дія молитви така сама, як дія води на вогонь»* (св. Золот.). Молитва — це щит, від котрого відбиваються вогняні стріли диявола (св. Амвр.). Молитва — це рятівний якір для тих, чия душа знаходиться в небезпеці (св. Золот.). Коли ми молимося, від нас втікають дияволи. Завдяки молитві праведник виробляє в собі багато чеснот. «*Хто вміє*

добре молитися, вміє також добре жити» (св. Авг.). Людина, віддана молитві, відзначається багатьма чеснотами (Бона). Хто постійно розмовляє з Богом, стає подібним до Нього.

Завдяки молитві праведники здобувають відпущення тимчасових покарань за гріхи і вічну нагороду.

«Молитва підіймається до неба і на землю сходить Боже Милосердя» (св. Авг.). Молитва стримує Божий гнів (св. Авг.). Завдяки лише одноразовому щирому відмовленню молитви «*Отче наш»* можна відпокутувати усі повсякденні гріхи цілого дня (св. Авг.). З багатьма молитвами пов'язаний відпуст, тобто завдяки їм можна швидше здобути відпущення тимчасових покарань за гріхи, ніж завдяки окремій дотичній молитві.

Молячись, праведник здобуває вічну нагороду. Ісус Христос говорить: *«Ти ж, коли молишся, увійди у свою кімнату, зачини за собою двері й молись Отцеві твоєму, що перебуває в тайні, а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі*'* (Мат. 6, 6). Після своєї смерті св. Тереса об'явилася одній монахині і сказала: «Я була б готова витерпіти будь-які земні страждання, якщо б завдяки цьому могла зробити щасливішим своє перебування на небі настільки, наскільки стане воно щасливішим через одне відмовлення молитви *«Богородице Діво»*.

Молитва — це поєднання праці і боротьби, тобто, вона вимагає певних зусиль. Злі духи часто намагаються перешкодити у молитві, підкидаючи нам різні думки. Таким чином диявол намагається загасити нашу ревність і старанність в молитві (св. Золот.). Той, хто, незважаючи на всі перешкоди диявола, добре і щиро молиться, багато спокутує і отримає право на нагороду.

Той, хто молиться, отримує вже деяке передчуття вічного щастя, бо молитва робить нас веселими. Адже Св. Дух — утішитель (Йоан 14, 26), котрий проганяє смуток душі. Христос обіцяє спокій спрацьованим і заклопотаним, якщо вони звернуться до Нього (Мат. 11, 28). Св. Яків говорить: *«Страждає хтось між вами? Хай молиться»* (Як. 5, 13). Молячись, людина передчуває радощі неба. Ніщо не може в цьому житті наповнити серце людини більшою радістю, ніж ревна молитва (Св. Берн.). Молитва — це розмова дитини з батьком. Спробуйте й побачите, який добрий Господь. Блаженний,

хто до нього прибігає (Пс. 34, 9). Один день, присвячений молитві, вартує більше, ніж усі роки, прожиті в розкоші і розвагах.

Хто не молиться, не може бути врятований, бо потрапляє у тяжкі гріхи.

Якщо б можна було заглянути у пекло, то ми побачили б, що там знаходяться виключно ті, що не молилися. *«Коли сам Христос цілими ночами молився, то що ж тоді робити нам, аби здобути спасіння?»* (св. Амвр.). Хто не молиться, не має сили протистояти спокусам. Така людина схожа на солдата без зброї, на птаха без крил. Людина без молитви — це билина, котру вітер хитає на усі боки. Хто не молиться, той вже тепер мертвий (св. Золот.). З людиною, котра не молиться, діється те саме, що з рибою, витягнутою з води (св. Золот.), або з деревом, вирваним із землі (Люд. Гр.). Людина не може постійно віддаватися земним турботам, але повинна прагнути до Бога, бо інакше загине (св. Авг.). Саме тому Ісус Христос так часто закликає до молитви (Мар. 13, 33; Мат. 26, 41). Всі народи землі моляться до своїх богів; очевидно, в серці кожної людини Бог заклав потребу молитися.

Як треба молитися

Приємнішою для Бога є молитва коротка, але щира, ніж тривала і нещира. Тому нагадує Ісус Христос: *«А коли молитесь, не говоріть зайвого, як ті погани; гадають бо, що за своєю велемовністю будуть вислухані»* (Мат. 6, 7). Бог приймає насамперед щирі молитви. Він вислухав молитви Давида, розбійника на хресті, митаря в храмі. Не один відмовляє довгі молитви, однак не може дочекатися, щоб був вислуханий; зате інший, хоч і не молиться вголос, однак досягає всього, чого просить (М. Лят.). Усе залежить від того, як молиться.

Щоб молитва була для нас корисною, треба молитися в ім'я Ісуса Христа, тобто просити того, чого хоче сам Ісус Христос.

Ісус Христос обіцяє: *«Чого б ви тільки попросили в Отця, він дасть вам у моє ім'я»* (Йоан 16, 23). Який правитель відкине прохання людини, котра, прийшовши до нього, скаже: «*Твій власний син послав мене з цим проханням»*? Ми повинні просити того, чого хоче Христос; а Христос хоче всього, що осприяє славі Божій і нашому спасінню. Св. Моніка, котра протягом 18 років просила про навернення свого сина, молилася в ім'я Ісуса Христа.

В ім`я Ісуса Христа молимося тоді, коли відмовляємо *«Отче наш»*, бо ця молитва походить від Нього, і в ній просимо лише того, чого хоче Христос. «*Не є Христовою молитва, в якій просимо про те, що може пошкодити добру нашої душі»* (св. Авг). Не є такою і молитва того, хто просить знищити свого ворога, сприяти виграшу в лотереї, чи наділити його високою честю і шаною або про інші подібні зайві речі.

Молиться в ім'я Ісуса Христа той, хто просить Бога про допомогу в потребі, про отримання роботи, про навернення грішника і т.п.

Найкраще молиться той, хто молиться з Церквою (св. Авг.). Церква завжди молиться в ім'я Ісуса Христа.

Молитва буде для нас корисною і тоді, коли ми будемо молитися побожно, тобто під час молитви думатимемо лише про Бога. Молячись, ми повинні усі свої думки спрямувати до Бога. Молитва — це розмова з Богом. Коли з кимось розмовляємо, то звертаємося лише

до нього; так само і під час молитви ми повинні звернути наш дух виключно до Бога. (Про Бога думати — звідси *«побожність»*). Не один шанує Бога лише на словах, але серце його далеко від Бога (Мат. 15, 8). Під час молитви він думає про свої земні турботи, або молиться, механічно повторюючи слова молитви. Хто під час молитви байдужий або розсіяний, тобто молиться без побожності, той нічого не досягне у Бога. «Як ти можеш прагнути, аби Бог звернув на тебе увагу, коли ти сам не звертаєш уваги на Нього?» (св. Кипр.). Хто молиться нещиро, однак сподівається, що Бог вислухає його, той схожий на людину, котра засипає до млина недобре зерно, сподіваючись на гарне борошно (св. Берн.). Під час молитви. Навпаки, така молитва має більшу цінність, бо пов'язана з подоланням цих відчуттів (св. Терт.). Богу приємніша така побожність, до якої треба себе примушувати (бл. Анг. Фол.). Отже, не треба нехтувати молитвою, коли відчуваємо небажання молитися. Насилаючи на нас такий стан, злий дух прагне відірвати нас від молитви, а Бог допускає це, щоб ми пізнавали своє безсилля і тим більше упокорювалися. «*Коли б ми, молячись, нічого більше не робили, а лише відганяли спокуси і розсіяність, то, незважаючи на це, наша молитва була б доброю, бо Богові залежить насамперед на нашій добрій волі»* (св. Франц Сал.).

Щоб побожно молитися, треба підготуватися до молитви; відмовляючи молитву, слід прислухатися до своїх думок і остерігатися нешанобливої постави тіла.

Перед молитвою приготуй свою душу, а не будь подібний до людини, котра спокушає Бога (Сир. 18, 23). Перед кожною молитвою треба чітко уявити собі, що стоїмо перед Божими очима (Беда); а також позбутися думок про будь-які земні справи. Мусимо наслідувати патріарха Авраама. Збираючись принести в жертву Богові свого сина, він біля підніжжя гори Морія залишив своїх слуг, віслюка, тобто все, що не було потрібне для жертви, сказавши: *«Поклонившись Господу Богу, повернемося до вас»* (св. Літр.). Як Ісус Христос вигнав із храму перекупників, так і ми повинні перед молитвою усунути з нашого серця, храму молитви, усі турботи. Залиш на часинку свою журбу Небесному Отцю. Він або забере її від тебе назавжди, або поверне її легшою! Розсіяність, яка виникає під час молитви всупереч нашій волі, не є грішною; однак треба намагатись перебороти її. Під час молитви

треба сховатися в хатину свого серця (Мат. 6, 6). Добре користуватися молитовником, бо тоді нас ніщо не відволікає. З більшою побожністю молимося перед образом Святого або на святому місці, де все нагадує нам про Бога.

Постава нашого тіла під час молитви повинна виражати пошану. Не можна молитися сидячи або лежачи, — так молитися може лише хвора людина. Можна молитися ходячи. Постава тіла під час молитви повинна збільшити нашу побожність, а не робити молитви неможливою.

Щоб молитися побожно, треба молитися терпляче, тобто не переставати звертатися до Бога, якщо Він не вислухає нас відразу.

Чинімо так, як малі діти, котрі не перестають кричати, доки не отримають бажаний предмет (св. Кир.). Людей дратує, коли їм набридають проханнями, але Бога — ніколи, навпаки, Він любить таку настирливість (св. Єр.). Згадай притчу про настирливого приятеля, котрий не переставав стукати (Лук. 11, 5), Бог сам часто випробовує терплячість того, хто молиться. Так було з хана анською жінкою (Мат. 15). Ісус Христос спочатку не слухав її прохань, але вона не відступалася і нарешті дочекалася, щоб її вислухали. Подібне сталося із сліпим від народження на дорозі до Єрихону. Люди сварили його, просили замовкнути, але він волав ще голосніше, і Христос зцілив його (Лук. 18, 35). Євреї у Ветулії почали молитися, побачивши, що до них наближається ворог. Чим більше молилися, тим більшою ставала загроза. Однак терплячість і наполегливість у молитві допомогла їм, і Бог врятував їх завдяки Юдиті (Юд. 6-7). Бог часто приходить з допомогою саме тоді, коли ця допомога нам найбільше потрібна. Та не один втрачає відвагу і терплячість і перестає молитися, коли Бог не вислуховує його відразу. Так не повинно бути. Навпаки, ми повинні молитися тим старанніше, чим довше Бог зволікає з вислуховуванням. Чим довше примушує нас чекати, тим вірогіднішою буде його допомога; Він переважно дає нам набагато більше, ніж ми Його просили і сподівалися (Єф. 3, 20).

Молитися побожно означає також молитися з чистим серцем, тобто ми повинні бути вільними від тяжких гріхів під час молитви, або бодай мати в серці жаль і готовність покаятися.

Кропильниця при вході до церкви нагадує нам, що перед молитвою

в Божому домі треба очиститися від гріхів через жаль. У мусульман є звичай при вході до храму скидати взуття і обмивати ноги; цей звичай також нагадує про чистоту серця. Людина з нечистим серцем не володіє достатньою силою, щоб піднятися духом до Бога; бо як тільки почне молитися, перед очима її душі відразу постають грішні зображення, які тримають її грішний розум на землі (св. Григ. В,). Справедливо, що Бог позбавляє своїх добродійств того, хто не хоче підкоритися Божим наказам (св. Лавр. Ю.).Чини згідно з Божими заповідями, і Він також вислухає твої прохання (св. Золот.). Грішник також може сподіватися бути вислуханим, якщо щиро жалкує за скоєні гріхи. *«Бог приме його так, наче ніколи не був ображеним*» (св. Альф.). Бог не чинить, як люди, котрі переважно довго пам'ятають заподіяну образу і нагадують про неї тим, хто їх про щось просить. «*Бог зважає не на те, що людина зробила, але на те, що вона хоче зробити»* (св. Берн.). Згадаймо молитву митаря, котрий каявся в храмі (Лук. 18, 13).

Побожно молимося і тоді, коли підкоряємося Божій волі: тобто, коли усвідомлюємо, що тільки у Його волі вислухати чи не вислухати наші молитви, і сприймаємо це з покорою.

Так молився Ісус Христос на Оливній горі: *«... хай не моя, а твоя буде воля!»* (Лук. 22, 42). Бог краще знає, що саме принесе нам користь; ми не можемо давати Богу жодних вказівок, як і хворий не може вказувати досвідченому лікареві, які ліки повинен йому призначити (св. Франц Сал.).

Молитися ми повинні з покорою, тобто мусимо усвідомлювати своє безсилля і жалюгідність.

Не треба думати, що своєю молитвою робимо Господу Богу велику послугу. Бог не потребує наших молитов.

Покірною була молитва митаря в храмі і сотника Корнилія. З покорою молився Даниїл: *«Ми складаємо перед тобою наші благання, докладаючись не на нашу справедливість, а на твоє велике милосердя»* (Дан. 9,18). Молитва покірного пробиває хмари (Сир. 35, 21). Молитва вже сама по собі є виявом покірності. Нею визнаємо нашу залежність від Господа неба і землі. Молячись, ми стаємо жебраками, котрі стоять перед дверима великого Отця (св. Авг.). • Тому нерозумно під час молитви поводитися так, ніби ми чинимо Господу Богу велику ласку.

Треба молитися з надією і упованням на Бога, тобто бути переконаним у тому, що Бог в Своїй безмежній доброті обов'язково нас вислухає, якщо виконання нашого прохання сприятиме Його славі і. нашому спасінню.

Молитва Іллі під час пожертви на горі Кармель є взірцем молитви — уповання (І Цар. 18). Христос обіцяє: *«І все, чого проситимете в молитві з вірою, одержите»* (Мат. 21, 22). Довір'я буде нагороджене (Євр. 10, 35). Хто, однак, сумнівається, не досягне нічого (Як. 1, 6).

Добре молитися вчимося завдяки вправам. Молитися вчимося через молитву. Чим частіше людина молиться, тим приємнішою стає для неї молитва; і, навпаки, чим рідше хто молиться, тим молитва здається йому безглуздішою (св. Бонав.).

Коли ми повинні молитися

Ми повинні молитися постійно, бо Ісус Христос вважав, що *«треба молитись завжди і не падати духом»* (Лук. 18, 1). Наше серце повинно бути подібним до вічного світла в церкві. Нам треба постійно звертати свій дух до Бога. Апостол нагадує: «Безперестанку моліться!» (І Сол. 5, 17). З Богом можемо розмовляти щогодини. Біля Божих дверей немає вартового, котрий би нас не пускав. Досить промовити «Отче», і відразу відчиняються ворота Його палат (св. Золот.). Хто шукає Бога, завжди і всюди знайде Його (св. Альф.). Безперервно молячись, ми стаємо подібними до ангелів, котрі постійно бачать обличчя Бога (св. Франц Сал.). Хто безперестанку молиться, той може у Бога здобути все так, як легко отримує все від царя той, хто постійно перебуває в його товаристві (св. Золот.). Безперервна молитва береже нас від багатьох спокус. На Оливній горі Ісус Христос сказав Апостолам: «*Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу, бо дух бадьорий, але тіло немічне»* (Мат. 26, 41).

Безперервна молитва оберігає нас від злого ворога, як стіни фортеці; безперервна молитва — це міцний панцир, який береже тіло від ворогів (Тома Кп.). Диявол може в будь-яку хвилину оволодіти нами, отже, треба завжди бути готовим до молитви (св. Золот.). Як воїн не піде на війну без зброї, так християнин нікуди не повинен іти без молитви (св. Елін). Безперервно молячись, перебуваємо у ласці Бога до самої смерті (св. Тома з Акв.).

Однак Бог не вимагає (та це й неможливо), щоб ми постійно стояли на колінах і молилися. Бог лише прагне, щоб ми працю поєднували з молитвою.

Нашим принципом нехай буде: *«Рука при праці, а серце при Бозі»*. Ми повинні поєднувати спосіб життя Марти (праця задля добра ближнього) із способом життя Марії (роздумування і молитва) (Лук. 18, 40). Добрими були вчинки Марти, ще кращою — поведінка Марії, але поєднання одного і другого є найкращим (св. Берн.). Адже і Христос, котрий є взірцем для нас всіх, поєднав молитву з працею (св. Григ. В.). Ми повинні на цьому світі молитися ділами (св. Франц Сал.).

Хто з любові до молитви не хотів би працювати, той, згідно із словами Апостола (II Сол. 3, 19), не повинен їсти.

Отже, виконуючи будь-яку роботу, ми повинні часто звертатися до Бога і кожну роботу розпочинати з добрим наміром на славу Божу.

При дорогах часто ставляють хрести або статуї Святих. Це робиться для того, аби ми якнайчастіше зверталися в молитві до Господа Бога. Ці хрести та статуї повинні нагадувати подорожньому про Бога. Святі в будь-яку пору дня пам'ятали про молитви і побожні зітхання. Св. Тереса в своїй кімнаті мала образ, на котрому був зображений Ісус Христос біля криниці Якова; вона дуже часто вдивлялася в цей образ і щоразу говорила: *«Господи, дай мені води живої»*. Молитвою-зітханням св. Ігнатія Лойоли були слова: «Все на більшу славу Бога». Без молитов-зітхань наш відпочинок стає байдикуванням, а наша праця — нічим іншим, як лише розсіяністю і безладдям (св. Франц Сал.). І, навпаки, хто час від часу з побожністю звернеться до Бога, той легко зуміє вийти із скрутних життєвих ситуацій. Побожні зітхання мають велику силу. Вони оберігають нас від розсіяності і збільшують нашу побожність. «Одне зітханням з глибини серця, повторене сто разів, не раз має більшу вартість, ніж сто різних молитв, раз відмовлених» (св. Франц Сал.). Христос також повторював ту саму молитву на Оливній горі. Св. Франц з Ассізі неодноразово протягом цілої ночі вигукував: «Бог мій і все моє». Св. Павло наказує нам: «*Чи ви їсте, чи п'єте, чи що-небудь робите, усе робіть на славу Божу!»* (I Кор. 10, 31). Дуже корисно пробуджувати в собі добрий намір зі самого ранку на увесь день, а протягом дня короткочасно відновлювати його перед кожною важливою справою.

Ще краще кожну вільну хвилину присвячувати молитві.

Ще юнаком блаженний Климентій Гофбавер дав одного разу чоловікові, котрий нарікав на те, що з нудьги не знає, що повинен робити, таку влучну пораду: *«Отже, моліться»*. Святі завжди молилися, коли лише мали для цього найменшу нагоду. Св. Апостол Яків, єпископ Єрусалиму, молився так часто, що шкіра на його колінах стала такою твердою, як шкіра верблюда (Йос. Флав.). Правдивий християнин молиться завжди, але не задля того, щоб хтось бачив його побожність. Він молиться серцем і в товаристві людей, і під час роботи, і прогулюючись, і відпочиваючи (св. Клим. Ал.).За прикладом

Христа (Лук. 6, 12), Святі молилися навіть вночі.

Також дуже корисно під час оглядання видимих речей підійматися духом до речей невидимих.

Це зовсім не складно, бо між видимим створінням і нашою релігією, як справою того самого Творця, знаходимо багато спільного. Св. Григорій Наз., мандруючи берегом моря, придивлявся до мушлі, викинутої хвилями, і одночасно споглядав величезні скелі недалеко від берега; мушлі нагадали йому людей, котрі не вміють володіти собою, а скелі — людей, котрі не піддаються жодним спокусам. Він відразу звернувся до Господа Бога із щирим проханням зміцнити його силу волі і допомогти витривати в добрі. Дивлячись на вівцю, св. Франц з Ассізі пригадував лагідність Ісуса Христа. Рожа нагадувала св. Василію про гіркоту, з якою поєднані усі розкоші цього світу. Св. Франц Салезій, побачивши церкву, мав звичку говорити: *«І ми є храмом Господа Бога»*; побачивши поле, говорив: «І ми є ріллею, зораною Богом І скропленою Кров'ю Ісуса Христа», а, побачивши гарний образ, говорив: «В образах Бога, Ангелах і людях сяє велич Божа». Гарно висловився одного разу один із тих, хто разом з Ісусом Христом сиділи за столом, побачивши хліб: «*Щасливий той, хто їстиме хліб у Царстві Божім»* (Лук. 14, 15).

Не цураймося таких роздумів і порівнянь, адже всі видимі речі нагадують нам про всемогутність і доброту Бога та спонукають нас до Його вшанування. *«Усе наше життя повинно бути безперервною молитвою»* (св. Ілар.). Пам'ятаймо, що «*життя наше є на небесах»* (Филип. 3, 20), отже, розпочинаймо це небесне життя вже тут, на землі, відриваючись від земних речей і звертаючись духом до Бога.

Ми повинні молитися вранці і ввечері, перед споживанням їжі і після нього, а також тоді, коли церковні дзвони закликають нас до молитви.

Уранці ми повинні дякувати Господу Богу за те, що опікувався нами, поки ми спали, а також просити Його, аби протягом дня оберігав нас від нещастя і гріха, щоб дав нам усе необхідне для життя.

Ранкову молитву, по можливості, треба відмовляти, стоячи на колінах. Снідати ми повинні лише після молитви (св. Єр.). На ранковій молитві спочиває особливе благословення (Сир. 32, 18). Прислів'я

«Хто рано встає, тому Бог дає» можна дещо змінити: «*Хто вранці молиться, тому Бог дає»*. Як ізраїльтяни могли збирати манну лише вдосвіта, так і ми можемо розраховувати на Боже благословення лише тоді, коли з самого ранку вшановуємо Господа Бога (Прем. 16, 28). Гарно прожита молодість має рятівний вплив на усе життя; те саме можна сказати про ранок кожної днини (Оверберг). Вранці найлегше знайти Бога (Прип. 8, 17). Саме тому перші християни збиралися на молитви вдосвіта.

Хто не молиться вранці, а відразу починає займатися земними справами, чинить, як людина, котра, вирушаючи у мандрівку, сідає не на той поїзд і їде зовсім в іншому напрямку. Хто під час підрахунків помилиться на самому початку, даремні його подальші труди! Це ж стосується і того, хто забуває про ранішню молитву, — на його цілоденній праці не спочиває Боже благословення.

Увечері ми повинні дякувати Господу Богу за отримані вдень добродійства, просити його відпустити нам скоєні протягом дня гріхи і опікуватися нами вночі.

Дай жебракові кусень хліба, і він не відійде від твоїх дверей, доки стократ не подякує тобі. А Бог годував тебе протягом цілого дня, і ти хотів би без подяки лягти спати? (св. Берн.). Зваж, що сам Спаситель не раз молився протягом цілої ночі.

Треба пам'ятати і про те, що найчастіше саме вночі смерть кличе людей постати перед престолом Всевишнього; отже, під час вечірньої молитви треба також зробити іспит совісті і пробудити в собі досконалий жаль. З Богом починай і з Богом закінчуй — це найкращий спосіб життя І

Перед споживанням їжі і після нього треба дякувати Господу Богу за поживу і просити Його, аби оберіг нас від тих гріхів, які найчастіше допускаємо під час їди або після неї.

Ісус Христос дякував Своєму небесному Отцю перед кожною трапезою (Мар. 6, 8). Він підіймав очі до неба, схиляв голову, як під час Тайної Вечері, ніби говорячи цим: *«Отче, дякую Тобі»*. Коли будеш їсти і наситишся, стережися, щоб не забути Господа (Второзак. 6, 11-12). Даниїл навіть у ямі з левами дякував Богу за прислану йому поживу (Дан. 14, 37).

Під час їди ми найчастіше допускаємося таких гріхів: непоміркованості, гніву (через те, що недобра страва), пліток і обмовлянь. Насичене тіло легко піддається різним спокусам — лінощам, гніву і розпусті. Саме тому ми не повинні під час їди забувати про молитву і Бога.

Церковні дзвони закликають вірних до молитви також на випадок чиєїсь смерті або похорону.

Почувши церковний дзвін, завжди треба помолитися бодай коротко. Пам'ятаймо слова Августина: *«Найкраще молиться той, хто молиться з Церквою»*. Церковні дзвони не лише закликають до молитви, але кличуть також на Богослужения, оголошують різні церковні урочистості (зате мовчать у хвилину смутку, напр., у Велику П'ятницю); застерігають перед небезпекою, напр., під час пожежі, повені, війни, бурі. У таких випадках дзвін кличе до молитви і на допомогу. Завдяки тому, що дзвони є посвячені, ми можемо виблагати Боже благословення. Як бачимо, церковні дзвони пов'язані з долею людини, з її радощами та бідами і тому є своєрідними приятелями людини протягом цілого життя. Дзвін закликає до молитви і на Богослужения, отже, виконує певну роботу, як і людина, тому стало звичаєм при посвяченні дзвона давати йому хресне ім'я. І саме тому, що дзвін виконує святу службу, в давні часи могли дзвонити у церковний дзвін лише ті, хто отримав відповідне освячення. У давні часи не було дзвонів. Єврейські священики скликали народ за допомогою труб. Коли закінчилися переслідування християн, на молитви скликали за допомогою рога або дерев'яних калаталок. У середньовіччі почали скликати вірних спочатку ударами молота об метал і, нарешті, дзвонами. Найбільші дзвони знаходяться в Колонії над Рейном (великий дзвін вагою понад 27. 000 кг) в кафедральному соборі, дзвін у церкві св. Стефана у Відні і в кафедральному соборі у Ерфурсті (біля 18000 кг.) Найбільше важить дзвін, який знаходиться в Москві (важить 50000 кг, має 7 м висоти і 6 м в діаметрі).

Ми повинні молитися і при кожній потребі якщо нам загрожують спокуси; перед кожною важливою справою і тоді, коли хочемо молитися (тобто чуємо потяг до молитви).

Прислів'я говорить: *«Як тривога, то до Бога»*, або «Потреба вчить молитися». Ми повинні молитися при кожній потребі, бо цього жадає

Бог, кажучи: «І клич до мене за лихої години, я визволю тебе, і ти мене прославиш!» (Пс. 50, 15). Коли потрапимо в біду, рятуймося, як потопаючий; складімо руки і усе земне відштовхуймо ногами: тоді не підемо на дно (Вен.). На жаль, дуже часто у скрутні моменти життя шукають люди допомоги лише у людей. Необхідно шукати порятунку в молитві і тоді, коли нам загрожує спокуса. Ісус Христос говорить: «*Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу»* (Мат. 26, 41). У спокусах треба наслідувати малу дитину, котра, побачивши дикого звіра, біжить до батька і матері (св. Франц Сал.). Саме тому багато Божих храмів відкриті протягом цілого дня, щоб люди при потребі мали де сховатися і шукати порятунку.

Ми також повинні молитися перед кожною важливою справою. *«Увесь час благослови Господа Бога. Проси в нього, щоб твої дороги були прості*» (Тов. 4, 19). Наслідуймо Христа, котрий молився перед вибором Апостолів (Лук. 6, 12), перед воскресінням Лазаря (Йоан 11, 41), напередодні Своїх страстей (Лук. 22, 41). Апостоли молилися перед вибором Матея (Діян. Ап. 1, 23), Петро — перед воскресінням Тавити (Діян. Ап. 9, 36). Св. Єронім говорить: «*Виходячи, ми повинні озброїтися молитвою, повертаючись, також повинні помолитися»*. Ми повинні, врешті, звертатися до молитви у всі ті хвилини, коли відчуваємо до цього внутрішню потребу і особливий потяг до молитви. Відчувши вплив на нас Св. Духам, ми відразу мусимо йти за подихом Його ласки (Люд. Гр.). Чи ж не використовуємо сприятливу погоду, вирушаючи у подорож? На жаль, люди мають звичку саме у важливі хвилини життя займатися марними тимчасовими розвагами! Доказом цього є забави після прийняття деяких св. Тайн, після похорону, з нагоди церковних урочистостей. Пам'ятаймо, що в такі важливі моменти треба молитися з більшою побожністю. Молитва повинна випливати з глибини серця і бути вільною від будь-якої розсіяності та неуважності; така молитва — це дерево зі сильним корінням, що опирається будь-якому вихору (св. Золот.).

Ми повинні молитися в хвилину смерті.

Церква наполягає щоб під час важкої хвороби людина приймала Тайну Покаяння, Євхаристії і Єлеопомазання; також вона вчить, аби людина в момент смертельної небезпеки хоча б зверталася до імені Ісуса. Хто молиться в хвилину смерті, той схожий на солов'я, котрий

також починає співати при наближенні смерті. Ми повинні молитися до останньої хвилини.

Де ми повинні молитися

Ми можемо і повинні молитися у будь-якому місці, бо Бог присутній всюди.

Ісус Христос молився не лише в єрусалимському храмі і в синагогах, а також в пустелі, в горах, в світлиці, в Оливнім саду, на хресті. Яків молився в полі, Йона — всередині риби, Йов — на купі гною, Даниїл — в ямі з левами, три юнаки — в палаючій печі, Манассес — у в'язниці, Павло також молився у в'язниці; він був прикутий залізними кайданами, однак потряс основи в'язниці (св. Золот.). З Богом можна говорити лише там, де Він присутній; але Бог присутній всюди (Діян. Ап. 17, 24). Згадує про це Ісус Христос, розмовляючи зі самарянкою (Йоан 4, 23). Можна ходити по ринку, працювати в майстерні, сидіти у в'язниці, але добре молитися. Бог не зважає на місце творення молитви, Він жадає лише побожного серця (св. Золот.).

Найкращим місцем для молитви є Божий дім.

Божий Дім — це дім молитви (Мат. 21, 13). Не один говорить, що необов'язково ходити до церкви, адже цілий світ є Божим храмом. Така точка зору помилкова. Устами Церкви Господь Бог вимагає від нас відвідування Божих домів у неділі і свята, а також і при інших нагодах. Ісус Христос у цьому був для нас прикладом, бо часто ходив до єрусалимського храму. Перші християни спішили у катакомби на спільні молитви, ризикуючи своїм життям. Молитва в церкві має більшу вартість, бо церква є освяченим місцем. У церкві можемо молитися побожніше, бо там ми вільні від щоденних турбот, там все, що нас оточує, настроює на побожність. Молячись у Церкві, здобуваємо швидшого вислуховування наших молитов, бо тут присутній Христос у вигляді хліба. Ісус Христос захищає того, хто молиться в церкві, бо обіцяв: *«де двоє або троє зібрані в моє ім'я, там я серед них»* (Мат. 18, 20). Зрештою, хто не хоче молитися в церкві, нехай якнайчастіше молиться поза церквою, і незабаром, без сумніву, відчує потребу піти до церкви.

Найкраще молимося на самоті.

Ісус Христос часто молився, усамітнившись у пустелі (Лук. 5, 16), на Оливній горі (Лук. 22, 39). Христос дозволяє молитися і в кімнаті при зачинених дверях. Перебуваючи сам на сам із собою, людина не така розсіяна (Мат. 6, 6) і неуважна і тому молиться побожніше.

Про що ми повинні молитися

Ми повинні просити Бога багато про що, але не стільки про тимчасові речі, скільки про вічні блага.

Чи ти не просив би багато, якщо б якийсь володар сказав тобі: *«Проси про що завгодно»*, а тут говорить тобі те саме Господь Бог (св. Авг.). Ми повинні просити багато, бо маємо справу з безмежно могутнім і багатим Господом (св. Авг.). Ніколи не вдовольняйтеся тим, що отримали, але завжди бажайте чогось нового. Бог дає охочіше, ніж ми беремо. Даючи нам, Господь нічого не втрачає.

Ми повинні просити не стільки про тимчасові речі, скільки про вічні блага (св. Амвр.)

Нерозумний той, хто замість золота вибирає олово, хто нехтує перлами і збирає безвартісні мушлі; нерозумний, хто не бажає корисних і потрібних речей, які міг би отримати (св. Золот.). Проси про славу неба і про такі речі, які допоможуть тобі ту славу осягнути. Хто бажає чогось іншого, не бажає нічого (Св. Авг.).

Передусім ми повинні просити Бога про такі речі, які служать Божій славі і нашому спасінню, і ніколи про такі, що заспокоюють наші земні потяги і уподобання.

Молячись, пам'ятаймо слова Ісуса Христа: *«Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться»* (Мат. 6, 33).

Хто просить Бога про вічні блага, здобуде одночасно і тимчасові. Соломон просив у Бога мудрості, аби міг добре керувати своїм народом; Бог дав йому і мудрість, і щедрі тимчасові блага (І Цар. 3).

Ми ніколи не повинні просити Бога про такі речі, які лише заспокоюють наші земні потяги; таких прохань Бог не вислухає (Як. 4, 3). Багато хто просить у Бога багатства (виграшу в лотерею), слави і шани і т.д. Такі не шукають Божої слави, а лише тимчасових розкошів; вони принижують Бога, бажаючи Пана зробити слугою своїх пристрастей, своєї гордівливості, скупості і розпусти. Хіба ж може Бог їх вислухати? (св. Авг.). Цареві Єровоаму всохла рука через те, що

підняв її на пророка; замість молитися про вибачення цього гріха, він став просити про оздоровлення всохлої руки (І Цар. 13, 6). Так само чинить багато людей: вони під час молитви думають лише про потреби тіла, а не про потреби душі. *«Ми ніколи не повинні просити в Бога того, чого хочемо ми, але того, чого хоче Бог»* (св. Ніль).

Розважання

Суть розважання полягає в тому, що ми розмірковуємо над релігійними правдами, аби спонукати себе на добрі вчинки.

Релігійні правди впливають на нас сильніше тоді, коли пильно над ними розмірковуємо (Люд. Гран.). Роздуми над релігійними правдами нагадують поведінку Мойсея, котрий так довго бив палицею в скелю, доки не з'явилась вода. Розважання завдає нам труднощів лише доти, доки Св. Дух не почне діяти на нас. Людина розважає доти, поки не відчує, що її дух підноситься під впливом подуву Божого Духу. З цього моменту вже не потребує напружувати розум, а лише відкриває серце, аби в нього увійшла ласка і запалила його.

Розважання — чудова молитва, але вона повинна поєднуватися з усною молитвою.

Завдяки розважанням наслідуємо на землі життя Ангелів, котрі на небі повсякчас оглядають Божество і розмірковують над його величчю. Дехто із Святих виклав свої роздуми у письмовій формі. Це св. Августин, св. Тереса, св. Альфонс, Тома з Кемпіс та інші. Уважне читання цих розважань також є молитвою.

Розважання і усна молитва повинні тісно між собою переплітатися. Усна молитва і розважання — це дві ноги, якими йдемо до неба (св. Берн.). Розважання — це підготовка до молитви. Якщо ми не розважаємо перед молитвою, то наша молитва не буде досконалою, тому що ми відмовимо її без належної побожності, або просто знехтуємо нею (св. Бонав.).

Завдяки розважанню здобуваємо діючі ласки і швидко досягаємо досконалості.

Вогонь освітлює і зігріває всіх, хто до нього наближається. Подібно і розважання над релігійними правдами просвітлює наш розум (людина краще пізнає марність земних речей, волю Бога, мету в житті, суворість Божого суду і т. д.) та збуджує серце до творення добра. *«Розважання — це піч, в якій запалюється вогонь Божої любові»* (св. Альф.). Розмірковування — це ворота, через які входить у людину

Божа ласка (св. Тер.). Душа, котра постійно розважає, подібна до добре доглянутої ріллі, яка приносить стократні плоди (св. Альф.). Чим є сон для тіла, тим є розважання для душі; вони вливають в душу нові сили.

Однак, хто не розмірковує над релігійними правдами, той не відчує на собі тієї сили, залишаючись сліпим і відданим світові. Тому так багато зла на світі, бо мало хто розмірковує над релігійними правдами (Єр. 12, 11). Світ щоденно наповнюється гріхами, а пекло осудженими, тому що люди не хочуть розважати (св. Альф.). Для розважань треба вибирати такі теми, які нас найбільше хвилюють і найбільше на нас впливають; такі розважання треба част повторювати.

Завдяки розважанням досягаємо досконалості. Щоденні розважання проганяють байдужість (св. Амвр.). Саме розважання стало причиною навернення св. Ігнатія Лойоли і багатьох інших Святих. *«Внутрішня молитва або розважання і смертний гріх не мають між собою нічого спільного»* (св. Тер.). Усі Святі стали Святими завдяки розважанням (св. Альф.).

Найважливіші молитви

«Отче наш».....

Молитва *«Отче наш»* називається також «*Господньою Молитвою»*, бо її нас навчив Господь Ісус Христос.

Тільки Бог міг нас навчити молитви до Нього (Терт.). Молитва *«Отче наш»* містить в собі деякі ознаки, які доводять, що творцем цієї молитви є Бог. «Немає кращої і святішої молитви, ніж «*Отче наш»* (Тома з К.). Ця молитва відповідає кожному, — чи іновірцеві, чи євреєві, чи освіченому, чи неосвіченому.

Молитва *«Отче наш»* — найдовершеніша молитва; від усіх інших молитов вона відрізняється силою слова, простотою і насиченістю думки.

Серед всіх молитов ця молитва володіє найбільшою силою, бо в ній молимося не лише в ім'я Ісуса Христа, але, що найважливіше, власними словами спасителя (св. Кипр.). Саме її в першу чергу стосуються слова Ісуса Христа: *«Чого би тільки попросили в Отця, він дасть вам у моє ім'я»* (Йоан 16, 23). Бог охоче вислуховує цю молитву, бо чує в ній Свої власні слова. Завдяки цій особливій силі св. Отці називають її «могутнім дзвоном тривоги, котрий скликає небесні сили для захисту проти наших ворогів» І «*ключем до воріт раю»*.

Молитва *«Отче наш»* — це суто особиста молитва. Відмовляючи «Отче наш», ми молимося не лише устами, але й серцем; хто гаряче просить, не потребує багато слів. Згадаймо молитву Спасителя на Оливній горі. «Молитва «Отче наш» не багата на слова, але багата змістом» (Терт.). Дитина промовляє ці слова з побожністю, мудрець задумується над ними, але не може осягнути їх глибини (Штольберг). У цій молитві просимо про все, що необхідне для нашої душі і тіла, а саме про земні і небесні блага. «Все, про що лише взагалі можемо просити, міститься в молитві «Отче наш» (св. Кипр.). «Отче наш» містить у собі наче короткий виклад св. Євангелія» (Терт.). Тому можна порівняти «*Отче наш»* з дорогоцінним каменем, який має велику

вартість, хоча сам по собі є маленьким. Наші прохання до Бога у цій молитві викладені у певному порядку.

«Отче наш» складається зі вступу, семи прохань і слова «*Амінь»*.

Прообразом Господньої молитви і її наслідків було семикратне обнесення Кивота Завіта довкола міста Єрихону і знищення будівель того міста.

Вступ вводить нас у потрібний для молитви настрій, підносить наш дух до Бога і пробуджує в нас довір'я до Нього.

Слово *«Отче»* пробуджує в нас довір'я до Бога; слова «*що єси на небесах»* підносять наш дух до неба. Вже промовляючи перші слова молитви, ми пробуджуємо в собі віру, надію і любов (К. Гуго).

Бога називаємо *«Отцем»*, бо створив нас (Второзак. 32, 6), бо Син Божий завдяки Утіленню став нашим братом (Єф. 1, 5), і тому, що при хрещенні входить до наших сердець Святий Дух, який робить нас Божими дітьми (Рим. 8, 15).

Не мусимо довго думати, як звернутися до Бога. Говоримо лише *«Отче»*, і це довірливе звертання для Бога найприємніше. Жоден смертний не наважився б назвати всемогутнього володаря «Отцем», якби не дозволив цього Його єдинородний Син (Люд. Гран.). Бог не потребує, щоб ми називали Його «Творцем», «Господом», «Величністю», бо ці назви містять у собі деяку суворість і офіційність, і, отже, викликають деякий острах (св. Франц Сал.). Бог не хоче, щоб ми боялися Його, Він прагне, щоб ми Його любили. Бог просить називати Його «*Отцем»*, бо це ім'я сповнене любові і викликає любов (св. Авг.). Бог більше радіє, коли називаємо Його Отцем, ніж коли Господом, тому що любов благородніша від страху (св. Григ. В.). Як дитина називає отцем того, кому завдячує життям, так і ми називаємо нашим Отцем того, хто нас створив.

Додаємо слово *«наш»*, бо молимося і за себе, і за інших, адже усі ми брати у Христі.

У Господній молитві один молиться за всіх, а всі — за одного (св. Амвр.). Саме тому *«Отче наш»* є загальною молитвою християн (св. Кипр.).

Молитися за себе примушує людину потреба; за інших примушує

нас молитися любов до ближнього (св. Золот.). Христос сам говорить, що ми всі є братами (Мат. 23, 8), часто також називає Своїми братами Апостолів (Мат. 28,10). Апостоли також називають вірних братами (Рим. 1,13; 12,1). Справедливо зовуться братами ті, котрі мають одного Отця на небі (Терт.). Слово *«Отець»* спонукає нас любити Бога, слово «*наш»* — любити ближнього.

Промовляємо *«що єси на небесах»*, бо, хоча Бог є всюди присутній, однак оглядати Його можна лише на небі.

Ці слова промовляємо тому, щоб відрізнити правдивого Бога, котрий мешкає на небі, від іновірських божків, які, на думку іновірців, знаходяться в образах і статуях.

Перші прохання стосуються прославлення Бога.

Перше прохання означає: *«Боже, дай, аби ми Твою велич щораз краще пізнавали і шанували»*.

Божа слава — це мета усього створеного, і отже, остання мета окремих істот. У першому проханні міститься і такий зміст: *«Допомагай поширенню правдивої релігії. Отже, вишли ревних мужів, котрі б сприяли розвиткові св. релігії, тобто Папу, єпископів і священиків, старанних проповідників і місіонерів, а також досвідчених редакторів, письменників, врешті, розумних володарів і послів. Одночасно підтримуй їх Своєю ласкою і допомогою!»*

Наступними словами просимо про такі милості: про вічне спасіння, про Божу ласку для виконання Божої волі і про ті речі, які нам необхідні для підтримки життя.

Друге прохання означає: *«Дай нам після смерті вічне спасіння»*.

Це прохання тісно пов'язане з першим; їх можна об'єднати однією думкою: *«Тебе можна найдосконаліше пізнати і шанувати в небі»*. А з цього випливає друге прохання: «*Отже, дай нам вічне щастя в небі»*.

Слова *«Царство Боже»* можуть означати, крім Царства Божого над нами (Царство небесне, спасіння), також Царство Боже довкола нас (католицьку Церкву) і Царство Боже в нас (освячуючу ласку). Отже, друге прохання може означати: «*Пропагуй католицьку Церкву»*. Це прохання тісно пов'язане з попереднім, бо найбільшу славу знаходить Господь Бог на землі в Своїй св. Церкві.

Третє значення таке: *«дай нам освячуючу ласку»* (що одночасно зв'язане з першим проханням), бо найбільше прославляємо Бога праведним життям.

Третє прохання означає: *«Дай нам Свою ласку, аби ми виконували Твою волю так само докладно, як Ангели на небі*». Це прохання зв'язане з попереднім таким чином: «Щоб увійти до небесного Царства, ми повинні виконувати Твою волю. Отже, дай нам ласку, щоб ми завжди чинили згідно з Твоєю волею». Воно означає також: «*Дай, аби завжди здійснювалася Твоя воля, тобто, щоб небесне життя запанувало на землі, усуваючи при цьому будь-яку нужду і несправедливість»*.

Четверте прохання означає: *«Дай нам всього, що необхідне для підтримки нашого життя, отже, здоров'я, поживу, одяг, житло, гроші і т. д.»*.

Четверте прохання пов'язане з третім таким чином: *«Не зможемо виконати Твоєї волі і здобути спасіння, якщо не будемо жити. Тому просимо у Тебе всього, що необхідне нам для підтримки життя*». Зважмо, що в молитві говориться лише про «хліб», бо хліб є найнеобхіднішим і найпотрібнішим продуктом харчування; тому прохання про хліб містить у собі також прохання про інші продукти харчування і про все необхідне для підтримки життя. Бог пророкував Адамові, виганяючи його з раю: «В поті чола твого будеш їсти хліб», тобто важкою працею будеш здобувати для себе засоби для утримання життя. Саме тому Ісус Христос також вчив нас просити про «хліб», і до того ж про хліб «насущний» (щоденний), аби ми вдовольнялися найпотрібнішим, а не жадали зайвих речей; тому й св. Павло говорить: «Маючи поживу та одежу, цим будемо вдоволені» (І Тим. 6, 8). Промовляючи «Хліб наш насущний дай нам», ми повинні пам'ятати, що мусимо також дбати і про хліб для ближнього, тобто, допомагати потребуючим. Слово «наш» також має певне значення, а саме: ми повинні бажати лише хліба, чесно заробленого нашими руками. Четверте прохання можна також розуміти і таким чином: «*Дай, о Боже, щоб старанний робітник отримав заслужену винагороду»*.

Однак людина не може задовільнитися лише поживою для тіла, бо вона має також душу, подібну до Бога, котра теж потребує поживи. Отже, це прохання має і таке значення: *«Дай нам також хліба для*

душі, тобто слово Боже (пізнання і розуміння Євангелія), і св. Тайну Євхаристії».

У наступних трьох благаннях просимо Бога, щоб Він відвернув від нас такі лиха, як гріх, спокусу і ті речі, які є шкідливими для нашого життя.

П'яте прохання означає: *«Прости нам наші довги (провини), як і ми прощаємо їх тим, хто нас образив»*.

Це прохання знову ж таки тісно пов'язане з попереднім. Коли просимо до Нього, про хліб, то пригадуємо собі Того, хто його дає, і відразу відчуваємо сором за невдячність, яку виявляємо здійснивши гріх. Звідси й прохання про відпущення скоєних гріхів.

Зважмо, що цим проханням одночасно засуджуємо самі себе. Ми просимо Бога: *«Прости нам за довги наші, як і ми прощаємо довжникам нашим»*. Отже, ми повинні завжди прощати нашим ближнім заподіяне нам зло!

Шосте прохання означає: *«Відвертай від нас такі спокуси, від яких ми б загинули»*. Одна людина з Божою допомогою може побороти спокусу, а інша не зможе протидіяти їй. Цим благанням, отже, не просимо про звільнення нас від будь-якої спокуси, бо без спокуси (поборення спокус) тяжко досягти спасіння. Шосте прохання тісно пов’язане з п’ятим. Коли просимо про відпущення гріхів, то одночасно просимо про усунення всього, що спонукає нас до гріха. Отже, шосте прохання не означає: «Відверни від нас будь-яку спокусу», бо коли б ми так молилися, то це прохання означало б: «Не давай мені можливості боротися й перемогти. Відрікаюся від винагороди за боротьбу і перемогу, тобто, вічного спасіння». Воно повинно означати лише: «*Дай нам відвагу і мужність, щоб ми не згрішили і не були переможені спокусою»*.

Сьоме прохання означає: *«Відверни від нас усе шкідливе для нашого життя; неврожай, голод, хвороби, землетруси, повені, війни і будь-які інші тимчасові нещастя»*.

Зло, згадане в останніх трьох проханнях — це протилежність тих благ, які ми попередньо назвали.

Протилежністю (антиподом) вічного спасіння є гріх, який назавжди робить нас нещасливими.

Антиподом Божої ласки є спокуса, бо ласка просвітлює розум і зміцнює волю, а спокуса, навпаки, затемнює розум і послаблює волю.

Речам, які необхідні для підтримки життя, протиставлені речі, які шкодять нашому життю.

Отже, прохання Господньої молитви можна поділити на три частини. Перша частина стосується Бога, наступні дві — нас самих.

Слово *«амінь»* — це відповідь, яку Бог дає тому, хто молиться; воно означає тут: «*Справді, твоя молитва вислухала»*.

В інших молитвах слово *«амінь»* означає тільки: «Нехай так буде», або: «*Дуже просимо, щоб наше благання було вислухане»*.

Ісус Христос часто вживав слово *«амінь»*, як підтвердження правдивості того, що Він проголошував. В устах Христа це слово означало звичайно: «Так»,»справді». «*Отче наш»* Церква віддавна використовує під час Служби Божої і майже під час усіх багатолюдних молінь.

«Богородице Діво»

Християни-католики завжди разом з Господньою молитвою відмовляли молитву *«Богородице Діво»*.

В усі часи вірні мали звичай вшановувати Царицю неба. Вони вслід за Архангелом Гавриїлом вітали її його словами. Отже, через те, що в молитву входять слова Архангела Гавриїла, якими він привітав Діву Марію, ця молитва називається також Ангельським привітом.

Ангельський привіт складається з трьох частин: з привіту Архангела Гавриїла, привіту св. Єлизавети і зі слів Церкви.

Архангел Гавриїл привітав Пречисту Діву Марію словами: *«Радуйся, благодатна, Господь з тобою! Благословенна ти між жінками*» (Лук. 1, 28). Св. Єлизавета привітала Пречисту Діву Марію словами Архангела: «Благословенна ти між жінками», додаючи: «І благословен плід лона твого» (Лук. 1, 42). Церква додала до молитви початок: «Богородице Діво», всередині слово «Маріє», і кінцівку «*бо ти породила Христа Спаса, Ізбавителя душі наших»*.

Перша і друга частина є молитвою славославною, третя частина — молитвою-проханням.

Цією молитвою вшановуємо Діву Марію за те, що її Дитя є Сином Божим.

Молитва *«Богородице Діво»* допомагає нам у доланні спокус.

Яке ж значення слів, з яких складається молитва?

Слова: *«Богородице Діво, радуйся...»* — це вступ, яким виражаємо нашу велику пошану до Марії.

Марія є Матір'ю Найвищого Царя, Царицею всіх Ангелів і Святих. Отже, їй належить найвища пошана. *«Усе живе у небі і на землі зобов'язане вшановувати Тебе, бо Ти є престолом Божого Маєстату»* (св. Григ. Наз.).

Слова *«обрадованная*» або «благодатна» означають «*повна ласки (благодаті)»*.

Господь Бог обдарував Марію повнотою ласк (інші Святі одержали

лише частину Божої ласки). Обдарована Господньою ласкою, Марія стала найближчою Богові. Марія є морем ласк (св. Альб. В.).

Ангел говорить до Марії: *«Ти бо знайшла ласку в Бога»* (Лук. 1, 30). Знайти можна загублену річ. Але ж Марія не згубила жодної ласки, що ж вона знайшла? Вона знайшла ту ласку, яку втратили люди (св. Берн.). Саме тому усі, хто через свої гріхи втратив Божу ласку, повинні звертатися до Пресвятої Діви, щоб з її рук знову цю ласку отримати (св. Альф.).

Зміст слів *«Господь з Тобою»* такий: «*Твоя душа і тіло якнайтісніше поєднані з Богом»*.

«О Маріє, Бог посвятив Тебе на Своє помешкання, бо Христос, Богочоловік, спочивав у Тобі» (св. Андр. Кр.). Господь з Тобою, о Маріє, бо Він є в Твоїм серці і в Твоїм тілі, бо наповнює Твою душу І Твоє тіло (св. Авг.).

Значення слів *«Благословенна Ти між жінками і благословенний плід лона Твого, бо Ти породила Христа Спаса, Ізбавителя душ наших»* наступне: «*Ти найщасливіша серед жінок, бо безконечно щасливим є Твоє Дитя, Ісус»*.

Вшановуємо Марію за те, що породила Божого Сина. Марія — це дерево життя в раї, а Христос — плід на цьому дереві (св. Берн.). Марія є благословенною, тому що її Божественний Син, Творець і Джерело всякого благословення, наповнив її благословенням. Марія — та, котра спричинилася до спасения усього людського роду.

Найважливіші Богослужения

Богослужения є щоденні і принагідні.

Щоденні Богослужения відправляються у певному порядку, який називається церковним правилом.

До церковного правила належать наступні Богослужения: вечірня, повечір'я, полунощниця, утреня і перший час, третій час і шостий час, дев'ятий час і обітниця.

Ці сім Богослужень встановила Церква згідно з кількістю дарів Св. Духа, який спів діє своєю ласкою під час відправи цих Богослужень.

Кожне з цих Богослужень має своє призначення.

Під час вечірні висловлюємо Господу Богу подяку за день, що минув, і просимо, щоб дозволив нам перебути ніч спокійно і безгрішно.

Під час повечір'я дякуємо Господу Богу, що настала ніч, яка дає нам змогу відпочити після напруженого трудового дня, і просимо Божої опіки на ніч.

Під час відправи полунощниці згадується другий прихід Ісуса Христа. Вона нагадує нам, що ми повинні щохвилини бути готовими до смерті, бо не знаємо ні дня, ні години, коли прийде Син Чоловічий. Перші християни це Богослужения відправляли опівночі, звідси І його назва.

Під час утрені дякуємо Богові за перебуту ніч, за те, що дозволив нам побачити світло дня; а також прославляємо Його за те, що дав нам пізнати світло правди.

У часах славимо Ісуса Христа і дякуємо Йому за усі ласки, які заслужив для нас своїми муками і смертю на хресті.

Перший час вказує на час, коли єврейська рада вдруге винесла смертний вирок Ісусові Христові.

Третій час — символізує момент, коли Ісус Христос був розп'ятий на Хресті.

Дев'ятий час символізує годину, коли Ісус Христос помер.

Обідниця деякими молитвами і піснями нагадує Службу Божу.

Принагідними Богослужениями є акафісти, параклизи, процесії, похоронні парастаси, а також паломництва, виставлення Найсвятіших Тайн, місії.

Акафіст (під час його відправи усі стоять) — це збір церковних пісень (13 кондаків і 12 ікосів), які возвеличують або Ісуса Христа, або Пречисту Діву чи Святих, або приурочені до якоїсь святої події. Кожний кондак закінчується піснею *«Алілуя»*, а кожний ікос похвальними словами на честь Ісуса Христа, Пречистої Діви, Святих або певної святої події.

Параклиз — це тривала молитва до Пречистої Діви, якою славимо Богоматір і в якій просимо Пресвяту Марію заступитися за нас перед Богом.

Процесія

Процесія — це урочистий похід, під час якого усі учасники спільно моляться.

Спільна молитва має велику силу. Молитва, виголошена багатьма людьми одночасно, спонукає Бога швидше вислухати їх прохання.

Пов'язані з процесіями обряди нагадують нам, що ми тут, на землі, є лише мандрівниками, і кінцева мета нашої мандрівки — небесна Вітчизна.

Назва процесії походить від слова *procedere* — виходити, рухатися вперед. Під час процесії вірні виходять із церкви, обходять її і знову до неї повертаються. Символічне значення цього таке: якщо ми хочемо бути членами торжествуючої Церкви, то мусимо бути членами Церкви на землі.

На чолі походу несуть хрест, тому що ми завжди молимося в ім'я Христа, а також тому, що ніхто із живущих не є вільним від хрестів і страждань.

За хрестом несуть хоругви, які повинні нагадати нам, що наше життя — це боротьба, і усі ми є воїнами Розп'ятого. Голос дзвонів закликає нас до гарячої молитви. Доцільно, щоб люди в процесії ішли парами, що символізує подвійну заповідь любові. Попереду повинні йти діти (хлопці, а за ними дівчата), бо діти наймиліші Господу Богу завдяки своїй невинності. За ними повинна йти молодь (юнаки і дівчата), священик з півчими, дорослі чоловіки та жінки. Священик іде посередині походу тому, що він повинен завжди бути готовим допомогти будь-якому.

Процесія виходить під голе небо, де люди повністю залежать від своєї долі. Учасники процесії повинні безперервно молитися і співати (у житті ми теж повинні часто молитися). Відмовляються ті молитви, які відповідають меті процесії. Ті, що беруть участь у процесії, повинні іти з непокритими головами, лише духовенство покриває голову згідно з обрядом. Але якщо під час процесії несуть Найсвятіші Тайни, то з непокритими головами йдуть усі.

Наша Церква практикує такі процесії: процесія на Богоявления (у день Богоявления — Йордану — відбувається Йорданське водосвяття на ріці, в ставі або біля криниці, куди всі вірні разом з священиком ідуть процесійним походом); процесія у Велику п'ятницю (під час якої довкола церкви обносять плащеницю перед тим, як покласти її на гріб Ісуса Христа; ця процесія символізує похорон нашого Спасителя); воскресна процесія на Великдень (нею ми визнаємо нашу віру у воскресіння Ісуса Христа і в наше майбутнє воскресіння); процесія Божого Тіла (під час неї Пресвяту Євхаристію несуть до чотирьох престолів, поставлених під голим небом, — таким чином ми прилюдно визнаємо нашу віру у присутність Ісуса Христа в Пресвятій Євхаристії).

Свято Божого Тіла відзначається у другу неділю після Зелених Свят на згадку про те, що незабаром після зіслання св. Духа Апостоли почали розділювати між вірними Тіло Господнє. Символічне значення цього свята таке: Христос справді вознісся на небо, але, незважаючи на це, ми не повинні сумувати, тому що Він завжди присутній між нами в Тайні Євхаристії.

У Західній Церкві це свято відзначається вже 700 років. Започаткував його єпископ з Літтіх внаслідок об'явлення Божого, яке мала блаж. Юліанна, монахиня з Літтіх (1250 р.).

У 1264 р. папа Урбан IV зобов'язав усю Церкву святкувати цей день. Процесію Божого Тіла запроваджено за часів папи Івана XXII (1317 р.). У нас це свято відзначається з 1720 р. (після Замостського Собору).

Процесія у нас відбувається наступним чином: священик у дароносиці несе Пресвяту Євхаристію, над ним тримають балдахін; перед священиком ідуть малі діти і посипають дорогу квітами. Престоли, на яких виставляється Пресвята Євхаристія, святково прибрані, а вірні ідуть з непокритими головами. Усім цим ми виражаємо велику пошану до Пресвятої Євхаристії.

Чотири престоли, на яких виставляється Пресвята Євхаристія, символізують те, що до Господньої Трапези запрошені народи усіх чотирьох сторін світу. Біля кожного престолу читається одне з чотирьох Євангелій про встановлення Пресвятої Тайни Євхаристії. Використовуючи під час процесії балдахін, який тримають над священиком, що несе Пресвяту Євхаристію, ми віддаємо Богові,

скритому під виглядом хліба, царські почесті.

Існують також інші процесії: на цвинтар (на Великдень або на Зелені свята), в поле, у день 1 серпня (згадка про Хрещення Русі) і т.п.

Іноді за наказом єпископа або Папи влаштовуються надзвичайні процесії — під час святкування ювілеїв або у скрутний для Церкви час. Процесією є й урочистість з нагоди приїзду високопоставленої духовної особи чи похорон.

Головним під час процесії є молитва. Хто хоче взяти участь у процесії не з наміром молитися, а лише з цікавості або для того, щоб порозмовляти із знайомими, хай краще залишиться вдома. Така участь у процесії не буде для нього корисною.

Церковний похорон

Церковний похорон — це благословення тіла померлого християнина-католика, поєднане з процесією.

Поховати померлого — одна із справ милосердя. Християни шанують тіла померлих, тому що вірять, що вони колись воскреснуть. Саме тому Церква запровадила урочистий обряд поховання.

Під час похоронної процесії попереду несуть хрест (бо ми молимося в ім'я розп'ятого Спасителя), дзвонять у дзвони, співають псалми і жалібні пісні. Ідучи на цвинтар, як і під час будь-якої іншої процесії, весь час треба молитися, як і під час будь-якої іншої процесії, а не розмовляти.

За допомогою обрядів, пов'язаних з християнським похороном, ми виражаємо прохання, щоб Господь Бог був милосердним до душі померлого.

Коли священик благословляє тіло померлого, вірні тримають запалені свічки. Цим виражаємо прохання, щоб Бог дозволив померлому бачити вічне світло (себе самого). Кроплячи свяченою водою домовину, священик виражає просьбу, щоб Бог очистив померлого від гріхів. Запалене кадило символізує наше заступництво. Цим просимо, щоб наші благання, як дим кадила, вознеслися аж до Божого престолу і були там ласкаво прийняті.

З похоронним обрядом поєднується і Служба Божа, а часом священик ще й промовляє до зібраних, щоб спонукати їх до щирої молитви за того, хто перейшов до вічності.

Колись був звичай напередодні похорону, ввечері, заносити тіло померлого до церкви; там протягом ночі молилися біля тіла, а наступного дня вранці священик у присутності тіла померлого відправляв Службу Божу.

Там, де не можна відправити Служби Божої в присутності тіла померлого, відправляється її пізніше, але тоді посередині церкви ставиться т. з. катафалок.

Померлих невинних дітей до 7 років священик ховає у світлих

ризах.

Квіти і вінки під час похорону символізують, по-перше, швидкоплинність земного життя; по-друге, безсмертність душі і любов, що триває і після смерті.

У Св. Письмі говориться: *«Чоловік бо — дні його, немов билина: квітне, мов квітка в полі»* (Пс. 103, 15).

Свіжі квіти і вінки на домовині означають також те, що душа живе, хоч тіло померло.

Посаджені на гробі квіти символізують любов тих, кого залишив померлий.

Урочистість християнського похорону викликана також і тим, що Господу Богу дуже приємно, коли люди вшановують тіло того» хто помер у ласці Божій.

Людське тіло слід шанувати І після його смерті. Зрозуміло, що насамперед ми вшановуємо живі тіла, бо вони є помешканням і засобом нашої душі, подібної до Бога. Але ми не повинні забувати і про пошану до людських останків, адже вони за життя були храмом Святого Духа.

Бог вважає похованням померлих справою милосердя і нагороджує за нього.

У деяких країнах практикується спалювання тіл померлих (кремація). Церква не схвалює кремацію, тому що це суперечить і людським, і християнським почуттям.

Усі народи на ранніх етапах своєї історії ховали своїх померлих. Про це свідчать найдревніші людські останки, які знаходимо в землі. Первісні гроби найчастіше були викладеш камінням. Св. Письмо свідчить, що і євреї ховали в землі тіла померлих. Відмова комусь у похороні вважалася у євреїв великою карою (Второзак. 28, 26). Лише під час великих епідемій деякі тіла спалювали (Амосб, 10).

Ховали своїх померлих римляни — гроби були для них святістю (Ціцерон). Зневаження гробу тяжко карали — відрубуванням руки або спаленням. Римляни налили тіла лише тоді» коли боялися, що їх може збезчестити рука ворога (Аліній). Давні єгиптяни і корінні жителі Америки мали звичай бальзамувати тіла (єгипетські мумії).

Спалювання тіл ображає наші християнські почуття.

Для християн смерть є ніби сном. Померлі — це сплячі (І Кор. 15, 18), бо колись воскреснуть. Цвинтар —це місце спочинку. Поняття смерті як сну може нам унаочнити тільки поховання — тіло, опущене в землю, уявляється Апостолові насінням: *«Сіється в тлінні, а встає у нетлінні; сіється в безчесті, а встає у славі; сіється в безсиллі, а встає у силі»* (І Кор. 15, 42-43).

Як християни, поважаємо нашу душу, подібну до Бога, а, звідси, і її засіб, тіло (Ориг.). Зрештою, ми повинні іти за Христом, який не давав наказу спалити Його тіло, — воно було вкладено до гробу, звідки Спаситель воскрес.

Поган дратували гроби, тому що надто часто нагадували про смерть, про кінець земного щастя. Тому вони й палили тіла своїх померлих.

Іноді Церква може відмовити у християнському похороні — неохрещеним, іновірцям або таким католикам, які очевидно умерли в стані явного тяжкого гріха.

До нехрещених відносяться також неохрещені діти. Над неохрещеними Церква не має жодної влади.

Іновірцям (протестантам, схизматикам і т.п.) Церква відмовляє у похороні, керуючись засадою: *«З ким ми не були у спільноті за життя, з тим не можемо мати нічого спільного і по його смерті»* (папа Інок. III).

На католицьких цвинтарах ховають іновірців, але на неосвяченому місці.

Відмовляє у християнському похороні Церква і католикам, якщо вони при повному розумі здійснили самогубство або коли загинули під час поєдинку; позбавляються права на похорон і ті, хто відрікся від прийняття св. Тайн або протягом довгих років не приймав св. Тайн у Великодній час. Така відмова грішним католикам не є присудом осудження, але лише виявом відрази до того чи іншого гріха і засобом відлякування інших від подібного гріха.

Одним з видів похоронного Богослужения є парастас.

Парастас — це Богослужения за померлих, яке відправляється або у

присутності тіла померлого, або після Служби Божої у церкві чи над гробом. Під час парастасу відмовляються такі самі молитви і співаються ті ж пісні, що і під час похоронного Богослуження за винятком Апостола, Євангелія і останнього цілування.

Скорочений парастас називається панахидою.

Коли парастас або панахида відправляються у церкві, то священик з кадильницею стає перед тетраподом, на якому вірні з родини померлого кладуть або коливо (зварену пшеницю з медом, яка є символом воскресіння) або хліб, цукор і вино. Ці жертви символізують палке бажання родини померлого, щоб йому щасливо жилось у іншому житті.

Паломництво

Паломництво (богомілля, проща) — це подорож до святого місця, яке відзначилося тим, що там не раз Бог допомагав вірним чудесним способом.

Паломництва були одним із єврейських звичаїв. На Великдень, Зелені свята і свято Кучок усі євреї-мужчини повинні були відбути паломництво до єрусалимської святині. Таке паломництво відбув і дванадцятирічний Ісус (Лук. 2, 41).

Найважливішими паломництвами є паломництва до святої Землі, до гробів святих Апостолів і до чудесних місць Матері Божої.

Найважливішими відпустовими місцями святої Землі є: місце розп'яття і гробу на горі Голгофті в Єрусалимі, місце смертної тривоги і вознесіння на Оливній горі, місце народження Ісуса Христа у Вифлеємі і місце Благовіщення у Назареті.

На горі Голгофті (Кальварії) височить церква св. Гробу, яка під одним дахом прихистила три церкви: церкву Розп'яття, церкву Воскресіння і церкву Воздвижения Чесного Хреста.

Найважливішими паломництвами до гробів святих Апостолів є паломництво до гробів верховних Апостолів Петра і Павла в Римі, паломництво до гробу св. Апостола Якова в Компостеллі (Іспанія).

Найважливішими чудесними місцями Матері Божої є у Франції — Лурд, в Італії — Лорето, у Сірії — Марія Цель, у Швейцарії Айнзідельн, у Баварії — Альт Ітінг, над Рейном — Кевелер; у нас — Зарваниця, Гошів, Пацлав, Крехів, Львів і Сокаль.

Зарваниця знаходиться на Поділлі над рікою Стрипою. У зарваницькій церкві є дві чудотворні ікони: Розп'ятого Спасителя і Матері Божої. Ікона Розп'ятого Спасителя датована 1740 р. У 1742 р. тодішній митрополит Атаназій Шептицький коронував її срібною короною. Ікона Матері Божої походить з XII ст.

Гошів лежить над рікою Свічою недалеко Болехова. На високій скелі, яку називають *«Ясною Горою»*, стоїть церква, в якій є чудотворна ікона Матері Божої, датована п. п. XVIII ст.

У церкві невеликого села Пацлав біля Добромиля знаходиться чудотворна ікона, яка походить з 1409.

У монастирській церкві Крехова, який лежить недалеко Жовкви, є аж три чудотворні ікони: ікона Пречистої Діви, яку принесли до Крехова львівські міщани; ще одна ікона Матері Божої, перенесена з монастиря у Верхрасі та ікона св. отця Миколая.

Львів славиться чудотворною іконою Матері Божої Теребовлянської, яка знаходиться у кафедральному соборі св. Юра. Ця ікона походить із старовинного Василіянського монастиря у Теребовлі. У 1673 ро. на це містечко напали турки, але мешканці його, віддавшись під опіку чудотворної ікони Матері Божої, розбили ворога. До Львова її було привезено у 1674 р.

Католики відвідують відпустові місця, щоб просити Бога про допомогу у життєвій скруті або щоб виконати складену обітницю.

Паломництва спонукають багатьох вірних до зміни способу життя.

Подорожуючи, людина забуває про свої клопоти і молиться побожніше. У відпустовому місці грішник сповідається щиріше, тут на нього сильніше діє Св. Дух.

Паломництво є також покаянною справою, бо воно вимагає і певних зусиль, і видатків. Паломництво — це прилюдне визнання віри.

Виставлення Найсвятіших Тайн

Господнє Тіло, поміщене у монстранцію, виставляється на престолі (переважно на кивоті) для загального поклоніння.

Наприкінці виставлення священик уділяє благословення Найсвятішими Тайнами.

Найсвятіші Тайни виставляються при таких нагодах: у Велику П'ятницю і Велику Суботу (на гробі Господнім), на Великдень (під час вечірні), у Храмове свято (під час Літургії) і під час суплікації.

Місії і реколекції

Місіями називаються проповіді та інші побожні вправляння, які практикуються для того, щоб оживити й піднести християнський дух тієї чи іншої громади.

Св. місії організовують монахи або священики.

Вплив місій надзвичайно благотворний. Часті, майже без перерви виголошувані проповіді діють на свідомість людей сильніше, ніж проповіді у церкві. Місійні проповідники — це переважно люди, які ведуть побожний спосіб життя, Св. Дух говорить їх устами; їх слова зворушують найбільш закаменілі серця. Під час місії щедріше спливають на людей ласки неба. Місії оживляють віру у парохії, навертають вірних на дорогу чесноти (Пій IX, 17, 3, 1856). Папи наділили місії багатьма відпустами.

Подібно впливають на людей і реколекції.

Суть реколекцій (духовних вправ) полягає в тому, що в деяких місцях, напр., у монастирях, священики для певних верств суспільства (священиків, учителів, батьків, матерів) виголошують певну науку протягом кількох днів і разом з ними відправляють відповідні побожні вправи. Реколекції закінчуються вділенням св. Тайн.

Реколекції, під час яких людина з більшою ревністю працює над добром своєї душі, зміцнюють віру.

Католицькі з’їзди

Зміцнюють віру і католицькі з'їзди.

Католицький з'їзд — це з'їзд католиків якогось краю або держави, під час якого вони обговорюють важливі питання, ухвалюють рішення, які відповідають духові часу і мають на меті добро Церкви.

Ініціатива проведення католицьких з'їздів належить Німеччині. На початку минулого століття у цій державі розгорнулась завзята боротьба з католицькою Церквою. Держава взяла на себе право керувати Церквою, відібрала її маєтки, церкви віддала протестантам; не дозволяла видавати часописи і т. п. Коли ж було прийнято закон про мішані шлюби, архієпископ Климентій Август з Колонії виступив проти нього, за що був кинутий у фортецю Манден. Це пробудило зі сну байдужості католицьку частину населення Німеччини. Почали виникати товариства, метою яких було вибороти церковну свободу. У 1848 р. у Вірцбурзі зібралися єпископи Німеччини (їх було 20) і зажадали від держави повернення Церкві усіх прав. Вимоги єпископів підтримав І з'їзд католиків, який відбувся цього ж року у Могунції.

Католицькі з'їзди поділяються на генеральні або провінційні (в залежності від того, католики усієї держави чи лише одного краю беруть у них участь).

Католицькі з'їзди не беруть участі у керівництві Церквою, вони лише намагаються допомагати пастирям Церкви.

Керувати Церквою можуть лише єпископи.

Релігійні товариства

Про спасіння людських душ дбають також релігійні товариства. У єдності сила. Саме тому свого часу виникали монаші чини. Релігійні товариства продовжують те, що започаткували монаші чини.

Релігійні товариства — це добровільні спілки вірних, метою яких є спасіння власної душі або душ ближніх.

Релігійні товариства поділяються на товариства молитви (братства) і на християнські (католицькі) товариства допомоги.

Члени братства працюють над власним удосконаленням, а товариства допомоги дбають про добро ближніх.

Жодне релігійне товариство не може займатися політикою.

Релігійні товариства у справах релігії підпорядковуються єпископові, у інших справах діють згідно з державними законами про товариства.

Релігійними товариствами розпоряджається лише Церква (Лев XIII, 1891).

Засновувати братства може лише єпископ чи настоятель монашого чину; лише єпископ затверджує статут братства, якщо він не затверджений Римом. Єпископ тримає в полі свого зору діяльність братства, може доручати їм збір грошей, може бути присутнім на засіданнях братства і т. п.

З діяльністю релігійних товариств пов'язані численні відпусти.

Братства можна порівняти з ковчегом Ноя, бо люди світу ховаються в них перед потопом спокус і пороків, які заливають світ (св. Альф.). Члени братств знаходять в них безперервну спонуку до побожності. Вони не нехтують молитвою, тому що зобов'язані щодня відмовляти певні молитви; вони частіше приступають до св. Тайн, бо це або записане у статутах братств, або завдяки цьому вони у деякі дні можуть доступити повного відпусту; вони вчаться послуху, тому що повинні постійно дотримуватись послуху щодо свого сповідника. Вони не зловживають світськими розвагами, тому що багато часу присвячують релігійним справам, зокрема недільним Богослуженням у церкві; зрештою, вимоги братства зобов'язують їх володіти собою. Члени братства подають вірним гарний приклад для наслідування. Вони також розповсюджують релігійну літературу, роблять щедрі пожертви, часто допомагають душпастирям виконувати їх обов'язки. Члени братств намагаються вести побожний спосіб життя, сумлінно виконувати свої професійні і громадські обов'язки.

Велику користь приносить і діяльність товариств допомоги ближньому.

До найважливіших і найбільш відомих братств належать Братство поширення віри (його мета допомагати молитвами і милостинею місіонерам, які працюють серед поган), Братство Ісусового дитинства (його мета — допомагати місіонарем, які опікуються покиненими поганськими дітьми і виховують їх у християнському дусі); Братство св. Михайла (його мета — допомагати Главі Церкви молитвами і милостинею); Братство Найсвятіших Тайн (його мета — вшанування (адорація) Пресвятої Євхаристії); Братство Серця Ісусового (члени цього братства віддають особливу честь Серцю Ісуса Христа, щоб користати зі щедрих ласк, які обіцяв Спаситель шанувальникам Свого Серця); Братство твердості (його мета — боротьба з пияцтвом).

Найбільш відомими товариствами допомоги є Товариство св. Вінкетія (його мета — допомагати і матеріально, і духовно тим, хто цього потребує); товариство св. Рафаїла (його мета опікуватися емігрантами, які виїжджають до Америки); товариства католицьких видавництв (їх мета — розповсюджувати серед народу розумні книжки по зниженій ціні) і т. п.

Франц ШПІРАГО

КАТОЛИЦЬКИЙ НАРОДНИЙ КАТЕХИЗМ

Редактор Тереза УГРИН

Художній редактор Роман ГИМОН

Технічний редактор Софія ДОВБА

Коректор Зеяовія ЗАМКОВА

Здано на складання 12.05.95. Підписано до друку 10.06.97. Формат 70х100 1/16. Папір офс. Офс, друк Гарн. Шкільна. Умов. друк. арк. 48,37. Обл.-вид. арк. 46,44. Умов, фарбо-відб. 48,69. Зам. 23

Видавництво Отців Василіян «Місіонер». 290019, м. Львів, вул Б. Хмельницького, 36.